

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

PL4 Compl.

ANUL LXXXIV Nr. 1—2

IANUARIE - FEBRUARIE 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC SI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. G. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. G. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. G. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

Nr. INV. 261

Mitropolia Moldovei și Bucovinei

ota: P-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

Mitropolia Moldovei și Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iași

M00261

ANUL LXXXIV
Nr. 1-2
IANUARIE - FEBRUARIE
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Mănăstirea Snagov

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

<i>Inchinare Prea Fericitului Patriarh Justinian la împlinirea a 65 de ani</i>	5
<i>Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	17
<i>Telegrama trimisă de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei</i>	19

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

<i>Telegrama trimisă Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian</i>	20
<i>Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian</i>	21
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor cu prilejul Noului an</i>	22
<i>Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1965</i>	25
<i>Telegrame și Scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1965 și Noul an 1966</i>	30

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>«Cu încredere și voie bună în Noul an!» — Întâlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu prooșimea din Capitală</i>	62
<i>Schimb de telegrame între Sanctitatea Sa Alexei și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian</i>	70

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian și Chiril al Bulgariei</i>	72
<i>Sărbătorirea Unirii Principatelor Române. — La Institutul și Seminarul teologic din București. — În cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor</i>	74
<i>Sărbătorirea hramului Institutului și Seminarului teologic din București</i>	89

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Povățuiri și îndemnuri duhovnicești. — Spicuri din pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	91
---	----

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Biserica din Țara Românească în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de Magistrand NICOLAE C. TURCU</i>	100
<i>Viața și activitatea episcopului Chesarie al Râmnicului (1773—1780) de Pr. Magistrand MIHAI MANOLACHE</i>	129

DOCUMENTARE

<i>Elemente de istoria artei creștine, de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU</i>	152
<i>Contribuții la «Bibliografia Românească Veche, de Tit Simedrea</i>	189
<i>Influența romanului «Varlaam și Ioasaf» în folclorul românesc, de LUCIAN PREDESCU</i>	191
<i>Două xilografuri-clîșee vechi la Minăstirea «Sfintul Ioan cel Nou» din Suceava, de Arhim. NESTOR VORNICESCU</i>	209

RECENZII

<i>Două almanahuri ortodoxe românești, de peste hotare. Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1966. Calendarul «Credința», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, pe anul 1966, de GABRIEL POPESCU</i>	229
<i>Rada Teodoru, Minăstirea Tismana, București, 1966</i>	233
<i>Maria Ana Musicescu, Minăstirea Sucevița, București, 1965, de IOAN F. STÂNCULESCU</i>	234

INCHINARE PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA ÎMPLINIREA A 65 DE ANI

În întreaga sa slujire arhierească Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, urmărește cu perseverență să înfăptuiască fără umbrire chipul patriarhului cel adevărat și să împlinească fără știrbire îndatoririle acestuia față de păstoriții Săi. Această adâncă conștiință a responsabilității față de turma credincioșilor săi, care își trăiesc viața în realitățile sociale ale lumii, a fost manifestată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian încă din anii preoției și apoi s-a lărgit pînă la dimensiunile Bisericii Ortodoxe Române, adîncindu-se și conturîndu-se din ce în ce mai precis în doctrina pastorală a «Apostolatului social».

De aceea vom încerca să pătrundem înțelesul real al «Apostolatului social» cu care Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian și-a început slujirea sa patriarhicească, la vîrsta de 47 de ani, și a cărui aplicare de către întreaga Biserică Ortodoxă Română a urmărit-o permanent și o urmărește și azi, la împlinirea celor 65 de ani de vîrstă.

*

În condițiile în care Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și-a început slujirea patriarhicească, — înțelegînd năzuințele sfînte ale poporului român de a-și făuri o viață nouă, de demnitate, de lumină și de prosperitate, precum și aspirațiile omenirii întregi spre pace, înțelegere și conlucrare —, Prea Fericitul nostru Părinte Justinian adresa preoțimii caldă chemare părintească:

«Vă chem, Prea Cucernici Părinți, la o muncă fără preget în scopul făuririi omului nou, omului social al păcii, al dragostei, al frăției, al cins-tei și al muncii. Să creăm omul nou după învățătura Evangheliei și să nu acceptăm ca unii dintre noi să-și potrivească Evanghelia ca scut al apărării privilegiilor și intereselor lor egoiste. Trebuie creat omul nou și cu

el o Biserică socială, vie și activă» (*Apostolat social, vol. I, București, 1949, p. 91*).

Legat de viața și de interesele poporului și lucrînd permanent pentru împlinirea năzuințelor lui sfinte, Prea Fericitul Patriarh Justinian imprimă apostolatului religios și un caracter social, convins fiind că: «Preotul slujește pe Hristos, slujind pe semenii săi, luminîndu-i și călăuzindu-i pe calea cea dreaptă și ajutîndu-i din toate puterile sale, în strădaniile lor spre lumină și fericire. Acesta este sensul preoției ortodoxe, al preoției adevărate: slujirea lui Dumnezeu și a poporului» (vol. V, p. 20).

*

În perspectivele deschise de «apostolatul social» la care Prea Fericitul Patriarh Justinian chema clerul și credincioșii, Biserica Ortodoxă Română avea să se dovedească permanent actuală — cu conducere sobornicească și un cler bine pregătît printr-un învățămînt propriu, prin conferințe de orientare, prin cursuri de îndrumare și prin presă bisericească; unificată în credință și cult prin revenirea greco-catolicilor români din Ardeal la Biserica Ortodoxă și colaborînd cu toate celelalte culte din țară, pentru unitatea poporului în lupta pentru statornicirea noilor relații sociale înăuntrul țării și pentru înfăptuirea libertății, păcii și progresului social pentru toată lumea.

Și datorită tenacității în hotărîri, darului de organizator și anîmator la acțiune, ca și rar-întîlnitei puteri de muncă a inițiatorului său, «apostolatul social» — care părea înaintașilor vis, iar celor care ascultau întîia chemare a celui mai tînăr patriarh al Bisericii noastre părea nerealizabil — a devenit realitatea obișnuită în care, după numai optsprezece ani, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române «lucrăm, trăim și sîntem».

Drept este de aceea să urmărim după mărturiile inițiatorului și înfăptuitorului său, aspecte ale stadiului actual al «apostolatului social» în Biserica Ortodoxă Română.

Angajarea Bisericii Ortodoxe Române în acțiunea de înfăptuire a «apostolatului social» este o inițiativă proprie a ei, care a devenit realitate datorită noii ei organizări, căci: «Atitudinea Bisericii noastre față de felurile probleme ridicate de viața pămîntească a oamenilor — viață care se găsește în permanență transformare — nu este dictată de calcule sau interese de moment, ci de dogmele și de canoanele ei, păstrate cu sfințenie de cînd au fost statornicite de Sfintele Sinoade și pînă azi», cînd «...abia în Republica Populară Română Biserica noastră a dobîndit reala libertate de a-și întocmi ea singură legiuirile și regulamentele, în conformitate cu doctrina, canoanele și tradiția ei, făurindu-și astfel cadrul autentic ortodox, în care să-și poată înfăptui misiunea lăsată de Dumnezeiescul ei Întemeietor... În lumina acestor adevăruri și realități de necontestat... Statutul și regulamentele de azi, pe care Biserica singură și le-a întocmit... păstrează principiul apostolic al sobornicității, ferindu-se și de laicizarea protestantă, dar și de despotismul clerical, pe care papalitatea l-a ridicat la

rangul de dogmă». După aceste legiuiri și în baza principiului sinodalității, «...cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române pentru chestiunile spirituale și canonice, precum și pentru cele bisericesti de orice natură date în competența sa, este Sfântul Sinod pentru întreaga Biserică, și fiecare ierarh în parte pentru eparhia sa». Iar conducerea sinodală a Bisericii, «întemeindu-se pe principiul sobornicității, adică pe principiul reprezentării clerului și credincioșilor în conducerea treburilor bisericesti», folosește în mod echilibrat, «după puterile și capacitatea lor» pe mireni, «membrii vii și activi ai Bisericii», la conducerea treburilor bisericesti, de la parohie și pînă la forurile superioare de conducere» (vol. VII, p. 54, 57; vol. VIII, p. 101—102). Iar practicarea acestor principii a dus la crearea unui simț al sobornicității, încît sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian în Biserica Ortodoxă Română toate problemele importante ale conducerii bisericesti se rezolvă prin judecată sobornicească, nu în chip unipersonal. Pentru că «Biserica noastră Ortodoxă Română pune la baza întregii sale lucrări, comuniunea sfință în credință, în slujire și în dragoste, dintre ierarhi, preoți și credincioși», convinsă fiind că numai pe această temelie poate înfăptui ceea ce este chemată să «zidească în sufletul omului și în lume» (vol. VIII, p. 311).

Organizarea înăuntrul său a Bisericii Ortodoxe Române necesita însă și precizarea poziției ei în afară, adică a locului Bisericii în raport cu poporul credincios și în raport cu întreg poporul, și precizarea atitudinii Bisericii și a credincioșilor ei față de stat. «Biserica, după cum se știe, este acolo unde este episcopul, dar Biserica este și acolo unde este preotul. Iată de ce, către preot și către preoți s-au îndreptat toate strădaniile noastre și toată grija noastră, pentru ca să fim cu toții una în slujirea noastră și să putem merge, umăr la umăr, pe drumul împlinirii poruncilor evanghelice, pe drumul sprijinirii nobilelor năzuințe de pace ale poporului nostru și ale lumii întregi» (vol. VIII, p. 188).

În ceea ce privește locul Bisericii Ortodoxe Române, în raport cu poporul, «apostolatul social» înțelege că, în calitatea ei de Biserică Ortodoxă națională, «Biserica Ortodoxă Română este legată de interesele și năzuințele poporului său. De aceea preoțimea ortodoxă și cu ierarhii ei nu poate avea alt ideal decît acela de a sluji corect poporul», pentru că «Biserica noastră Ortodoxă a fost întotdeauna o Biserică a poporului; a suferit alături de el împilările și urgiile, l-a sprijinit în luptele lui drepte, l-a însuflețit în năzuințele lui sfinte spre dreptate, spre libertate și spre fericire și s-a bucurat de biruințele care i-au încununat lupta și jertfele» (vol. VIII, p. 44, 248).

Iar în legătură cu atitudinea Bisericii Ortodoxe Române și a credincioșilor ei față de stat, Prea Fericitul Patriarh Justinian a precizat în repetate rînduri că Biserica Ortodoxă Română are o atitudine de sinceră loialitate față de statul pe care și l-a dat poporul ca formă de organizare și a îndemnat cu perseverență pe credincioșii ortodocși români să fie cetățeni corecți ai statului în cadrul căruia trăiesc. «În ce privește poziția Bisericii Ortodoxe Române față de statul nostru democrat popular, trebuie su-

bliniat că potrivit învățaturii și tradițiilor noastre cu adevărat creștine, Biserica noastră nu a năzuit niciodată și nu năzuiește nici astăzi să fie un stat în stat. Noi ne simțim una cu poporul din care facem parte; interesele poporului sînt și interesele Bisericii. Noi sprijinim munca pașnică și creatoare pe care o îndeplinește poporul nostru sub îndrumarea conducătorilor încercați și înțelepți ai țării» (vol. VIII, p. 188—189). *Adresîndu-se la început de an către credincioșii ortodocși români care trăiesc în Austria și în America de Nord, Prea Fericitul Patriarh Justinian îi îndeamnă:* «Totodată vă sfătuim să fiți cetățeni supuși, păzitori ai legilor cinstitori ai cîrmuirii statului unde viețuiți și pilde de hărnicie, de pace și bună înțelegere». «...Povățuim pe toți credincioșii bisericii ortodoxe române din capitala Austriei să nu-și uite nici o clipă de îndatoririle ce au față de cîrmuirea statului, păzind cu nestrămutare legile patriei unde viețuiesc acum și își agonisesc prin muncă cinstită traiul cel de toate zilele» (vol. VIII, p. 116, 168, 225, 309, 322).

*

Biserica Ortodoxă Română înfăptuiește, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, principiile fundamentale ale «apostolatului social», avînd criteriu permanent în activitatea sa cunoașterea realităților vieții: «...în activitatea voastră, cită vreme veți ține legătura cu realitățile vieții, veți obține rezultate bune. De îndată ce veți rupe legătura cu realitatea veți avea soarta lui Anteu din mitologie» (vol. VII, p. 39).

«Doctrina apostolatului social s-a născut din integrarea mea în realitățile vieții bisericești și naționale ale poporului. Și dacă mi-a fost îndreptățită cîrma Bisericii noastre strămoșești, am conștiința împăcată că am condus-o fără nici o știrbire în tezaurul ei doctrinar» (vol. VII, p. 8), *ășezînd la temelie slujirii pastorale două principii.* «Cel dintîi privește proba de foc a oricărei doctrine religioase, căci adevărul unei credințe și puterea ei binefăcătoare se verifică prin sporul de dreptate, de libertate și de prețuire a demnității umane pe care le aduce în lume... Al doilea principiu privește dinamismul Bisericii, potrivit căruia așezămîntul dumnezeiesc întemeiat pentru mîntuirea credincioșilor nu trebuie să cunoască încremenirea sau împietrirea în simple formule ritualiste, — sensul menirii sale fiind acela de a cultiva virtuțile morale și de a spori puterile creatoare din adîncul sufletesc al oamenilor» (vol. VII, p. 8). «De aceea am atras întotdeauna atenția preoților să nu se limiteze numai la îndeplinirea îndatoririlor lor sacramentale, ci să fie alături de năzuințele și de nevoile credincioșilor lor. Pentru că preoțimea nelegată de viață este o preoțime ritualistă» (vol. VIII, p. 43), *așa cum putea fi calificată starea de inerție și rutină în care se afla preoțimea Bisericii noastre pînă la începutul arhipăstoriei Prea Fericitului Patriarh Justinian.* Această stare «împiedica activitatea slujitorilor sfințelor noastre altare și anula perspectivele oricăror propășiri în viața bisericească. Iar cînd o preoțime, care prin însăși chemarea ei are misiunea de a învăța pe credincioși, rămîne fără perspective de a-și împlini adevărata ei slujire și dobîndește un caracter strict ritualist,

se situează ea însăși pe un drum primejdios, care ar înlătura-o din viața credincioșilor» (vol. VIII, p. 187).

De aceea grija principală a Prea Fericitului Patriarh Justinian în conducerea Bisericii Ortodoxe Române o constituie pregătirea — instruirea și educarea — personalului clerical. Convins că forța Bisericii depinde, în cea mai mare măsură, de felul cum își îndeplinesc slujirea lor pastorală arhipăstorii și păstorii, Sfântul Sinod sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, după trecerea învățământului teologic în seama Bisericii, a fixat școlilor teologice sarcina corespunzătoare duhului contemporaneității de a pregăti în timpul studiilor păstori, care să conducă pe credincioși la desăvârșirea morală și să se încadreze împreună cu credincioșii lor în lupta pentru înfăptuirea idealurilor de libertate, de pace și de progres social. De aceea pe lângă punerea la îndemâna elevilor și studenților a manualelor și cursurilor cu caracter propriu fiecărei discipline de studiu, întocmite de colective de profesori ai instituțiilor de învățământ teologic, instruirea candidaților la preoție îmbrățișează și probleme care interesează realitățile contemporane din viața Bisericilor creștine. «Credem de folos ca profesorii Institutelor și Seminariilor noastre teologice să înfățișeze studenților și elevilor toate problemele, toate acțiunile și manifestările interortodoxe și intercreștine. Problemele înscrise în catalogul viitorului Prosinod ecumenic, precum și cele aflate în centrul preocupărilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Conferinței Creștine pentru Pace pot și trebuie să constituie subiecte pentru studiu în cadrul lucrărilor de seminar la cursurile de magistru în teologie sau pentru tezele de licență ale studenților noștri teologi» (vol. VIII, p. 31).

Constatînd însă că pregătirea candidaților la preoție este insuficientă pentru ca activitatea pastorală a clerului să rămână permanent actuală, la propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfântul Sinod a organizat continuarea pregătirii clerului prin conferințele periodice de orientare organizate de protopopiate pentru discutarea temelor generale pe întreaga Biserică, și prin cursuri de îndrumare misionară de două luni, pe care trebuie să le frecventeze toți clericii din țară, în serii formate din grupe de clerici din fiecare eparhie. «Să știți că nu s-a pornit la întimplare la organizarea acestor cursuri, pentru că dincolo de litera regulamentului s-a privit larg la desfășurarea activității creștinilor din întreaga lume pentru rezolvarea problemelor contemporane... S-a pornit atunci lucrul pe două laturi: pe latura teoretică, prin care să se creeze convingeri în sufletele preoților despre înalta și sfînta lor misiune în viața lumii contemporane; și pe latura practică, adică pregătirea lor de învățători ai credincioșilor Bisericii noastre străbune. Deci dacă la cursurile noastre s-a adîncit latura teoretică, lucrul acesta s-a făcut tocmai pentru ca problemele pastorale din latura practică a activității preoțești să poată fi rezolvate cu succes, de către slujitorii altarelor noastre ortodoxe. De aceea, cursurile noastre vor avea un caracter permanent, fiindcă unul din obiectivele urmărite a fost să mențină Biserica în actualitate, în problemele contemporaneității, ținînd pas cu vremea, să pună adică preoțimea în poziția de a

putea răspunde tuturor cerințelor creștine ale vremii» (vol. VIII, p. 196—197).

Purtarea de grijă de a avea un cler bine pregătit a necesitat însă și organizarea publicațiilor bisericești; există în prezent cinci reviste mitropolitane — pentru clericii fiecărei mitropolii — și trei reviste centrale — destinate tuturor clericilor Bisericii Ortodoxe Române. «Socotim că presa noastră bisericească are datoria să înfățișeze limpede perspectivele ce se deschid în fața Bisericii noastre pe tărîmul activității ei externe, să clarifice scopurile urmărite de acele foruri creștine și internaționale la a căror activitate participăm și noi, și să sublinieze în permanență contribuția pe care Biserica Ortodoxă Română o aduce la vestirea și înfăptuirea sublimiei învățături a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos... O asemenea activitate creatoare desfășurată de profesorii și magistranzii Institutelor teologice, ca și de mulți dintre preoții noștri cu aleasă pregătire, va ajuta Bisericii noastre în eforurile ei de a aduce contribuții tot mai valoroase la soluționarea marilor probleme care preocupă în prezent întreaga Ortodoxie și întreaga creștinătate. Preoțimii noastre îi revine datoria de a urmări cu deosebită atenție toate publicațiile bisericești, de a fi bine informată asupra tuturor acestor acțiuni interbisericești și de a lămuri pe credincioșii lor asupra rolului de seamă pe care-l are în prezent Biserica Ortodoxă în lumea creștină. Și mai presus de toate, să fie conștientă că oriunde și oricînd, Biserica noastră nu va înceta să slujească poruncile dumnezeiești ale Evangheliei lui Hristos: pacea, dreptatea, libertatea, înțelegerea și dragostea între oameni și popoare. Slujind aceste porunci divine, Biserica slujește pe Hristos și are totodată bucuria de a sluji cele mai înalte năzuințe ale umanității contemporane» (vol. VIII, p. 30—31).

*

Refacerea unității de credință a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române a constituit primul mare obiectiv al slujirii patriarhicești a Prea Fericitului Patriarh Justinian. De aceea actul reunirii credincioșilor greco-catolici cu Biserica Ortodoxă Română, care a avut loc la 21 octombrie 1948, la Alba Iulia, «cînd frații de același neam și de aceeași limbă, s-au hotărît să fie și de aceeași lege creștină strămoșească», este interpretat de Prea Fericitul Patriarh Justinian ca o necesitate absolută: «Dacă pînă atunci, mulți puteau să-și facă socoteli și planuri de asupra viitoare și puteau avea nădeji că vor izbuti, prin uneltiri, să oprească mersul nostru înainte, astăzi nu mai poate nădăjdui nimeni să frîngă unitatea noastră..., căci astăzi nu mai sînt «foști», adică vechi, și «noi» ortodocși, astăzi sînt numai drept-credincioși creștini, care țin legea strămoșească. Prin înfăptuirea acestei unități în latura credinței, s-a întărit și mai mult unitatea poporului nostru și a crescut încrederea în puterile lui. El a fost îndepărtat de înrîuriri dăunătoare, organismul lui și-a sporit puterile de muncă și apărare» (vol. VII, p. 44—45).

Analizînd cu înțelepciune împrejurările obiective create în viața poporului român după 23 August 1944, cînd poporul descătușat luase asupra-și inițiativa marilor înfăptuiri, și cunoscînd că «legătura cu papa de la Roma o aveau numai episcopii; că preoții nu aveau nici o legătură; și că «slujitorii și credincioșii greco-catolici au păstrat intact tot patrimoniul ortodoxiei românești cu care se pot întoarce la vatra caldă a Bisericii Ortodoxe Române» (vol. VIII, p. 200—201), — Prea Fericitul Patriarh Justinian a avut bucuria să vadă că refacerea unității Bisericii Ortodoxe Române a fost efectiv opera credincioșilor și a preoților. Fiîndcă într-adevăr, foștii credincioși și preoți greco-catolici și-au exprimat în chip categoric «voința lor de întoarcerea la sînul Bisericii Ortodoxe Române, față de care au nutrit totdeauna o dragoste de fii. De aceea, preoții și credincioșii greco-catolici au fost primiți cu toată dragostea la sînul părintesc de mamă al Bisericii noastre, nu ca niște fii risipitori, ci ca apărători ai Ortodoxiei timp de 250 de ani, față de împilările Bisericii Romano-Catolice». Iar «pentru munca ce au desfășurat-o în activitatea lor de români și ortodocși în același timp, tuturor preoților foști greco-catolici Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a acordat toată prețuirea Sa». «Absența oricărei silnicii în realizarea actului bisericesc de importanță istorică din 21 octombrie 1948 — reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române — a fost chezașia trăinicieii lui. Acest adevăr este înțeles în prezent de întreaga creștinătate» (vol. VIII, p. 189, 201).

O latură practică de mare importanță pentru unitatea de credință și de viață a Bisericii Ortodoxe Române o constituia săvîrșirea cultului în chip unitar în toate bisericile ortodoxe din țară. «Această nevoie — simțită mai cu seamă după săvîrșirea marelui act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania..., adunînd iarăși pe toți dreptcredincioșii români sub bolta aceleiași Biserici, a pus în fața Sfîntului Sinod îndatorirea de a se îngriji ca în toate dumnezeieștile locașuri ale Bisericii Române întregite să se săvîrșească aceeași slujbă, după aceeași bună și dreaptă orînduială. De aceea, sub îndrumarea și cu aprobarea Sfîntului Sinod (începînd cu anul 1950, pînă în prezent) s-au tipărit și s-au dat în folosință ediții noi ale cărților de slujbă». În aceste cărți, în marea lor majoritate diortosite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, «s-au îndreptat numai acele cuvinte care nu erau înțelese în toate părțile țării, pentru ca în bisericile noastre cuvîntul lui Dumnezeu să fie rostit, în graiul poporului român de pretutîndeni» (Prefața la Evanghelie, ediția 1964).

O deosebită atenție a acordat Prea Fericitul Patriarh rînduiei sfîntelor slujbe și necesității corectei cîntări bisericești, pretînzînd — potrivit rînduieiilor canonice — sobrietate în săvîrșirea sfîntelor slujbe și evitarea caracterului nebisericesc și teatralismului în slujbă și în cîntarea bisericească. Iar ca mărturie a participării întregii turme credincioase la săvîrșirea sfîntelor slujbe s-a introdus cîntarea omofonă, executată de cîntăreși

și credincioși. Pentru aceasta cîntările bisericești au fost transpuse pe notația muzicii vocale și, fiind tipărite în general în revistele centrale, sînt puse la dispoziția fiecărei parohii.

În cadrul acestei griji pentru unitatea cultică se încadrează și acțiunea întreprinsă cu stăruință de către Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru generalizarea în tot cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române a cultului unor sfinți ale căror sfinte moaște aflate în diferite locuri în țara noastră se bucurau de cinstirea cu caracter regional; precum și pentru canonizarea unor bărbați de seamă din mijlocul neamului nostru, pe care credința și evlavia poporului dreptcredincios i-a ridicat, de-a lungul vremii, la rangul de sfinți.

Hotărîrea de a canoniza pe cei șapte sfinți români (Sfinții Ierarhi: Calinic de la Cernica, Iorest, Sava Brancovici; Cuvioșii Visarion Saraz și Sofronie de la Cioara; Sfîntul mucenic Oprea din Săliște și Sfîntul Iosif cel Nou de la Partoș) a fost luată de către Sfîntul Sinod la 28 februarie 1950. Iar după cercetarea amănunțită a vremurilor în care aceștia au trăit, a felului cum și-au petrecut viața și cum și-au mărturisit credința lor strămoșească, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, a purces, în ședința solemnă de la 10 octombrie 1955, la canonizarea lor și la trecerea lor în catalogul sfinților Bisericii noastre. (În aceeași ședință s-a hotărît și generalizarea cultului Sfinților: Cuvioasa Parascheva, Mucenița Filoteia, Grigorie Decapolitul, Dimitrie cel Nou-Basarabov, Cuviosul Nicolim cel Sfințit și Mucenicul Ioan Valahul).

În acest chip, prin inițiativa și stăruința Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a înfăptuit, pentru prima dată în istoria Bisericii Ortodoxe Române, în prezența reprezentanților celorlalte Biserici Ortodoxe, un act solemn de canonizare de sfinți români, act care dădea expresie, unanimă credinței statornice a poporului nostru dreptcredincios.

O altă latură larg dezvoltată și îndeaproape urmărită în activitatea Bisericii Ortodoxe Române sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian o constituie restaurarea monumentelor bisericești, istorice și de artă, ridări și înnoiri de biserici, ca și purtarea de grijă de sănătate trupescă a slujitorilor și a închinătorilor ei. Întrucît «omul, care constituie obiectivul principal al Bisericii lui Hristos, are suflet și trup, Biserica a socotit că sufletul și trupul trebuie să constituie deopotrivă obiectul prețurii și al grijii sale permanente». În legătură, cu aceasta, slujitorilor sfințelor altare ale Bisericii Ortodoxe Române li se asigură o salarizare, care permite acestora un trai demn. Iar pentru ca la vreme de bătrînețe ori neputințe acești slujitori ai altarelor să-și poată trăi viața fără lipsuri și cu demnitate, Biserica Ortodoxă Română și-a organizat o Casă de pensii și ajutoare, prin mijlocirea căreia se îndeplinesc cele mai multe din operele cu caracter social ale Bisericii. «Pentru aceasta, împreună cu Sfîntul Sinod, am întocmit un plan amănunțit pentru crearea și dezvoltarea unor așeză-

mente speciale — case de odihnă și case sanatoriale. Ne-am preocupat în primul rînd de bătrîni... și astfel au luat ființă două case sanatoriale pentru bătrîni: una la Mînăstirea Viforîta pentru călugărițe și preotese, iar alta la Mînăstirea Dealu, pentru călugări și preoți. În al doilea rînd s-au creat case de odihnă și case sanatoriale pentru tratament, pentru călugări, preoți, salariați bisericești și credincioși, la Tekirghiol, Bușteni, Curtea de Argeș, Mînăstirea Cheia, Mînăstirea Cozia, Olănești...» (vol. VIII, p. 285—286).

Ca o sinteză și calificare a acestei acțiuni practice desfășurată de Biserica Ortodoxă Română în ultimele două decenii, Prea Fericitul Patriarh declara: «În Occident sînt glasuri care informează fals asupra Bisericii noastre, despre care se spune că ar fi o instituție îmbătrînită, statică. Unii îi dau eticheta de bătrînă care își trăiește ultimele zile. Îi informăm că Biserica Ortodoxă Română este vie și activă... O Biserică în care a fost înfăptuită reîntregirea Bisericii prin revenirea greco-catolicilor la Ortodoxie; în care învățămîntul teologic este condus de Biserică; în care se editează atîtea reviste bisericești, se tipăresc manuale pentru învățămînt și cărți de cult în limba pe care o vorbește poporul; o Biserică în care se reclădesc mînăstiri și biserici dărîmate de cutremur și bombardamente și care are o industrie proprie pentru nevoile ei cultice, — nu este o Biserică statică și îmbătrînită... ci o Biserică activă... care miine va cere și organismelor intercreștine să meargă cu pași mai rezezi înainte» (vol. VIII, p. 97—100). Iar la sfîrșitul vizitei Prea Fericitului Patriarh Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, Prea Fericitul Patriarh Justinian declara: «Noi am apreciat mult dorința și interesul pe care l-ați manifestat de a cunoaște unele din înfăptuirile Bisericii noastre. Vă mărturisim însă că dacă în cursul acestei vizite v-am prezentat unele lucrări gospodărești sau culturale, dacă v-am arătat restaurarea unor mînăstiri sau unele construcții de biserici și tot ce ați văzut, n-am făcut-o din considerația deșartă de a ne lăuda, ci am dorit să vedeți că Biserica noastră este vie, este activă, și nu se mulțumește numai cu trecutul ei. Această activitate este susținută de toți ierarhii ei, și albumele pe care vi le-am oferit conțin documente grăitoare că în toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Române se desfășoară o activitate rodnică și continuă» (vol. VIII, p. 93).

În hotărîrea «de a întări unitatea poporului nostru și înfrățirea lui cu naționalitățile conlocuitoare, de a-i sprijini munca lui de viață nouă, de a înlătura tot ce ne oprește mersul înainte, de a ne arăta vrednici întru totul de patria noastră...» (vol. VII, p. 46), Biserica Ortodoxă Română, prin Prea Fericitul Patriarh Justinian, a inițiat acțiunea de înfăptuire a unei colaborări pe teren practic-social a tuturor cultelor — creștine și necreștine — din țara noastră, pentru ca acțiunea comună de sprijinire a luptei pentru pace să fie cu desăvîrșire eficace. Pentru că «niciodată nu uităm necesitatea trăirii practice a păcii, noi am căutat să facem mai întîi pace la noi acasă și sîntem bucuroși să vă informăm că am ajuns să statornicim pace și armonie deplină cu toate celelalte culte din țara noastră, creștine și

necreștine, constituind în mic ceea ce ar trebui să fie pe dimensiuni mari, un adevărat ecumenism creștin deosebit de activ în apărarea păcii» (vol. VIII, p. 151). *Despre aspectul practic al acestei colaborări, Prea Fericitul Patriarh Justinian spune:* «În condițiile de deplină libertate de conștiință, Bisericile și cultele din România au putut înlătura din relațiile lor ura și lupta confesională, statornicind între ele raporturi de respect reciproc, de prietenie și de colaborare, în probleme de interes comun. Conducătorii cultelor din țara noastră... creștine: ortodox, romano-catolic, evanghelic-luteran, protestant-reformat, unitarian, neoprotestant; precum și necreștine: mozaic și mahomedan» (vol. VIII, p. 261), se întrunesc din proprie inițiativă, în spirit ecumenic, ori de câte ori se ivesc probleme care solicită o dezbateră și o soluționare unitară spre binele tuturor cultelor și al fiecăruia în parte. Prețuind în chip deosebit tot ce se realizează în țara noastră pentru propășirea și fericirea tuturor cetățenilor, Bisericile și cultele de la noi sprijină cu însuflețire toate inițiativele și acțiunile statului nostru care sporesc neîncetat binele obștesc» (vol. VIII, p. 185—186).

«Clerul și credincioșii Bisericii noastre s-au convins că așa cum trăiesc la un loc ortodocși cu catolici, cu bapțiști, cu mahomedani, cu mozaici etc., în bună înțelegere și respect reciproc, tot așa pot trăi laolaltă și în deplină pace credincioși și necredincioși, respectându-și unii altora credința și convingerile» (vol. VIII, p. 44). *Prea Fericitul Patriarh Justinian subliniază, cu alt prilej* «...strădania depusă de Biserica noastră de a promova, pe lângă unitatea ei internă, colaborarea frățească în spirit ecumenist cu toate Bisericile și cultele religioase din țara noastră, așa după cum, din punct de vedere cetățenesc este înfăptuită conviețuirea pașnică și colaborarea strinsă între toți fiii patriei noastre». *De aceea* «...împreună cu toți reprezentanții cultelor din țara noastră ne întărim și mai mult în convingerea că drumul de bunăstare și progres al poporului nostru, drumul de pace și înțelegere între toți oamenii, drumul de libertate și progres pe care au pornit majoritatea popoarelor reprezintă idealuri scumpe și popoarelor noastre, dar și Bisericilor noastre. De aceea ne vom strădui fără încetare să fim alături de conducătorii poporului nostru și să sprijinim cu hotărâre toate acțiunile de interes obștesc și toate inițiativele izvorâte din dorința de înflorire a patriei noastre» (vol. VII, p. 69, 75).

*

Astfel pregătită, prin permanenta purtare de grijă a Întăistătorului ei, Biserica Ortodoxă Română a putut întreprinde acțiunea de punere în aplicare a «apostolatului social», care se impunea ca o poruncă a Sfințelor Scripturi. «Niciodată ca în ultimele decenii, slujitorii Bisericii creștine n-au fost confrunțați de probleme așa de vitale, care să pună în cumpănă însăși valoarea învățăturilor evanghelice pentru organizarea unui mod de existență umană, întemeiat pe principiul egalei îndreptățiri a tuturor oamenilor la bunăstare și fericire. Transformările sociale petrecute în

lumea întreagă în ultimele decenii... au pus Bisericii creștine probleme cărora au trebuit să dea răspunsuri limpezi și hotărâte, verificându-se prin acestea atât doctrina cât și practica lor în viață! Bisericile Ortodoxe — prin căpeteniile și slujitorii lor — au înțeles spiritul vremii și au fost alături de lupta popoarelor pentru pîine și dreptate, pentru libertate și pace» (vol. VIII, p. 57).

Analizînd activitatea preoțimii Ortodoxe Române în anii «apostolatului social», Prea Fericitul Patriarh Justinian, pregătitorul și îndrumătorul ei, constată că: «Pe plan intern, preoțimea noastră și-a îndeplinit cu devoțiune și cu zel apostolic sacra ei misiune, dovedind că pe zi ce trece ea devine și mai conștientă de rolul său și scutură tot mai mult zgura unor vechi deprinderi care o stînjeneau deseori în calea spre adevăratul apostolat creștin. Preoțimea ortodoxă română se arată an de an mai conștientă de faptul că învățătura creștină nu este și nu poate fi desprinsă de viață; că mesajul Evangheliei lui Hristos nu cheamă la izolarea de lume, de preocupările și de problemele ei, ci la trăirea intensă și la slujirea tuturor dreptelor năzuințe ale omenirii pentru dreptate, pentru libertate, pentru un trai mai bun, pentru pace între toți oamenii și între toate popoarele. Mergînd cu hotărîre pe drumul acesta luminat de învățătura dumnezeieștilor Scripturi, ascultînd cu fiască dragoste îndemnurile Sfintului Sinod și ale ierarhilor săi, clerul Bisericii Ortodoxe Române a sprijinit toate inițiativele luate de conducătorii înțelepți ai țării noastre pentru propășirea economică și culturală a poporului român. Preoții noștri și-au îndemnat credincioșii să aducă contribuția lor la orice acțiune de interes obștesc, la orice înfăptuire menită să ducă la înflorirea patriei noastre. De asemenea, ei nu au precupețit nici un efort în participarea la acțiunea nobilă și sfîntă pe care o desfășoară popoarele pe pămînt, cu scopul de a înfăptui visul milenar al omenirii: triumful deplin și definitiv al păcii în lume» (vol. VIII, p. 25).

Recunoașterea aceasta din partea celui ce a inițiat «apostolatul social», a celui ce a pregătit și a condus preoțimea ortodoxă română la cucerirea acestei mari biruințe a ancorării în realitățile sociale, a luptei pentru om, pentru destinul său pămîntean și pentru nevoile sale prezente, — constituie un prilej de îndreptățită bucurie pentru clerici și pentru credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

De aceea întreaga preoțime ortodoxă română aduce Îndrumătorului vieții și activității bisericesti, Prea Fericitului Patriarh Justinian, la împlinirea a 65 de ani de viață, prinosul său de recunoștință pentru ceea ce a învățat-o să săvîrșească, și încredințarea că-l va urma pe drumul arhipăstoririi lui: «Acesta este drumul pe care am înțeles să mergem încă de la începutul răspunderilor noastre patriarhale... avînd călăuze Scriptura, Tradiția patristică și propria tradiție progresistă a Bisericii noastre. Mer-

gînd pe drumul acesta, ne-a fost ușor să înțelegem care sînt năzuințele oamenilor vremii noastre, ne-a fost ușor să abordăm în chip realist cele mai complicate probleme ale lumii contemporane și am izbutit să acordăm totdeauna interesele Bisericii cu cele ale patriei. Verificat din timp ca bun, drept și rodnic, acesta este drumul pe care înțelegem să mergem și în viitor» (vol. VIII, p. 245).

Iar toți cei care l-au cunoscut îndeaproape sau i-au constatat numai activitatea neobosită în împrejurările în care a început și a desfășurat slujirea sa patriarhicească, recunosc că Biserica Ortodoxă Română a știut să-și afle locul în aceste condiții noi de viață și să-și împlinească misiunea ei sfîntă, fiindcă în fruntea ei se află nu numai un mare ierarh, un venerabil și înzestrat conducător, ci și un mare patriot: Prea Fericitul Patriarh Justinian, pe care-l dorim întreg, sănătos, îndelung-înzilit, pentru mulți ani, în fruntea Bisericii Ortodoxe Române.

REDACTIA

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

În fiecare an, ziua de 22 februarie este întâmpinată cu deosebită bucurie de ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. Este ziua de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, prilej binevenit pentru a exprima Părintelui lor nețărmurita dragoste și devotamentul pe care i le poartă toți fiii săi duhovnicești. Ei îndreaptă către bunul Dumnezeu ruga fierbinte ca să reverse neîncetat darurile cerești peste Întăistătorul Bisericii noastre cu sănătate deplină și cu noi puteri de muncă în slujba binelui și a păcii.

În paraclisul palatului patriarhal, marți 22 februarie 1966, la ora 12, s-a oficiat un Te-Deum, de către un sobor de slujitori în frunte cu I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului. Răspunsurile au fost date de corala preoților din Capitală.

Pe lângă Prea Fericitul Patriarh Justinian, la această slujbă de mulțumire au luat parte: I. P. S. Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului, Valerian al Oradiei, Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali; membri ai Consiliului Național Bisericesc; P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, consilieri și salariați superiori de la Centrul patriarhal; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, consilieri și salariați superiori de la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei, protoierei Capitalei; P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, P. C. Pr. Dumitru Popescu, directorul Seminarului teologic din București, profesori de la Institutul și Seminarul teologic.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a înmînat «Crucea patriarhală» unor preoți care s-au distins prin activitatea lor în slujba Bisericii strămoșești.

Apoi, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a întreținut cu cei de față, primind felicitări și împărtășind povățuiri înțelepte, pentru slujirea Bisericii și a patriei.

Prea Fericirea Sa a fost vizitat de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, care a transmis Prea Fericirii Sale urări de îndelungă păstorire, asigurându-l de toată prețuirea din partea Conducerii de stat a Republicii Socialiste România.

După intonarea Imnului patriarhal, cei prezenți au semnat în cartea de aur.

**TELEGRAMA
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH CHIRIL
AL BULGARIEI**

Dintre numeroasele telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul celei de-a 65 aniversări, din partea conducătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori, ca și din partea ierarhilor și preoților Bisericii noastre, — reproducem în această pagină telegrama prin care Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei exprimă Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române calde și frățești urări:

**Prea Fericii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române**

BUCUREȘTI

Vă felicităm cu dragoste frățească cu prilejul aniversării Voastre a 65-a și rugăm fierbinte pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate, putere și viață îndelungată, pentru ca să conduceți încă mulți ani și mereu cu același succes, spre slava lui Dumnezeu, pe credincioșii români pe calea Sfintei Ortodoxii, a evlaviei și dragostei frățești.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

**SCRISORI IRENICE
PASTORALE-MESAJE**

**TELEGRAMA
TRIMISĂ DOMNULUI CHIVU STOICA,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis, cu prilejul începerii noului an 1966, Domnului Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

*Domnului CHIUU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

LOCO

Cu prilejul Noului an, în care poporul român pășește cu bucuria marilor realizări obținute și cu încredere în continua propășire a Patriei, — în numele Ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, exprimăm Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, cele mai alese urări de sănătate și viață îndelungată, pentru noi succese în activitatea închinată fericirii poporului nostru și afirmării sale în lume, prin contribuțiile pe care le aduce la realizarea păcii, înțelegerii și colaborării între toate popoarele.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

TELEGRAMA
TRIMISĂ DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA,
DE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

În pragul noului an 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri,
al Republicii Socialiste România

L O C O

Cu prilejul Noului an, în numele Ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, exprimăm Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, cele mai alese urări de viață îndelungată și sănătate, pentru continuarea operei patriotice de înflorire a patriei, de propășire a poporului român, care și-a făurit o Țară nouă și își clădește, prin muncă plină de avânt, un viitor fericit.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
SI DOMNUL PROFESOR DUMITRU DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CULTELOR CU PRILEJUL NOULUI AN**

Cu ocazia întîmpinării noului an 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă:

**Domnului Profesor DUMITRU DOGARU
Secretarul General al Departamentului Cultelor**

L O C O

În numele Ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, Vă exprimăm, cu prilejul întîmpinării noului an 1966, urări de sănătate și viață îndelungată, pentru a continua activitatea patriotică a Domniei Voastre, în slujba poporului român și a Republicii Socialiste România.

Vă încredințăm că slujitorii și închinătorii altarelor ortodoxe vor aduce și în viitor partea lor de contribuție la realizarea tuturor inițiativelor menite să asigure propășirea poporului și patriei noastre și să slujească pacea popoarelor lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Domnul Profesor Dumitru Dogaru a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următorul răspuns:

**Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române**

LOCO

Vă mulțumesc pentru telegrama ce ne-ați adresat cu prilejul întîmpinării Noului an în numele membrilor Sinodului, al clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Totodată, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească din partea mea și a colaboratorilor mei din Departamentul Cultelor cele mai bune urări pentru noi contribuții în sprijinirea operei mărețe de înflorire continuă a patriei noastre, pentru propășirea poporului și pacea în lumea întreagă.

D. DOGARU
Secretar General

SCRISORI IRENICE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1965

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Întâistătătorilor Patriarhiilor Ortodoxe, tradiționalele scrisori irenice, care mărturisesc încă o dată unitatea sfintei noastre Ortodoxii și năzuința tuturor Bisericilor Ortodoxe de a sluji porunca evanghelică de pace pe pământ și bunăvoință între oameni. Publicăm în paginile de față cuprinsul acestor scrisori.

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Constantinopolului:

PATRIARHIA ECUMENICA

Nr. 905

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române, Frate mult iubit și preadorit în Hristos Dumnezeu și Împreunăslujitor al Smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Sosit-a iarăși sărbătoarea plină de veselie a Nașterii lui Hristos, în care noi, cei ce ne împodobim cu cinstitul nume al lui Hristos, săvârșim, plini de mulțumire, amintirea coboririi către cei muritori a Cuvîntului lui Dumnezeu și a arătării Lui în lume sub chip de om.

Petrecînd sărbătorește, împreună cu ceata Înalt Prea Sfințitorilor și iubitorilor Mitropoliți din jurul nostru și cu turma cea binecredincioasă de aici, această sfință și mare sărbătoare, cu multă bucurie Vă trimitem, la rîndul nostru, mult dăritei și preaiubitei Voastre Prea Fericii îmbrățișarea sărbătorească, urîndu-Vă, în același timp, Prea Fericii Voastre și Preasfintei Biserici de acolo, cu prilejul noului an care începe, toate cele bune.

Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, Cel ce a lucrat dumnezeiește mîntuirea și împăcarea noastră, să dăruiască venerabilei Voastre Prea

Fericiri sănătate continuă și ani mulți, pentru a lăuda și a slăvi Nașterea Lui cea de lume mintuitoare, umplindu-Vă atît pe Voi, cît și Preasfinta Biserică de acolo de daruri cerești și de toată bunătatea și făcînd ca noul an care începe să fie pentru turma binecredincioasă de la Voi și pentru lumea întreagă un an de pace și de liniște.

Îmbrățișăm din nou pe respectabila Voastră Prea Fericire în Domnul Hristos, Cel ce s-a născut și rămînem cu dragoste frățească și deosebită cinstire.

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† **ATENAGORA** al Constantinopolului

Nașterea Domnului 1965

Scrisoarea Sanctității Sale Teodosie al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient:

**PATRIARHIA GRECO-ORTODOXĂ A ANTIOHIEI
ȘI A ÎNTREGULUI ORIENT**

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,
Preaiubite Frate în Domnul și coliturghisitor!

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!»

Cuprins de o adîncă bucurie duhovnicească și pătruns de sentimentul dragostei frățești prilejuite de amintirea, din fiecare an, a marelui eveniment al Nașterii cea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos, Care a descoperit lumii noi învățături și principii mărețe, care au luminat toate popoarele și le-a arătat calea cunoașterii lui Dumnezeu, învățîndu-i să înfăptuiască opera dragostei, a milei și a altor virtuți creștine în deplina lor desăvîrșire.

Noi Vă felicităm, din adîncul sufletului, pe Prea Fericirea Voastră, ca pe cel mai de preț și preaiubit, cu ocazia mării sărbători a mîntuirii noastre și pentru Anul nou și Vă dorim, sincer, Prea Fericirii Voastre, ani mulți, cu pace, sănătate și fericire, pentru binele și slava Sfintei Biserici Ortodoxe Române și rămînem,

'Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate,

† **TEODOSIE AL VI-lea**
Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

Damasc, la Nașterea Domnului 1965

Scrisoarea Sanctității Sale Hristofor, Patriarhul Alexandriei și al întregii Africi:

HRISTOFOR

Din mila lui Dumnezeu Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi,

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor. Mitropolit al Ungrovlahiei. Locțiitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al României. Frate mult iubit și preadorit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă cu sărutare sfântă, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Mulțumind foarte călduros iubitei Voastre Prea Fericiri, pentru prețioasele urări sărbătorești, pe care le-am primit cu multă bucurie, cu prilejul sfințelor sărbători pe care le-am petrecut ale Nașterii în trup mai presus de fire a Dumnezeului-Om, Mîntuitorul și Răscumpărătorul nostru Iisus Hristos, din adîncul inimii Vă urăm, la rîndul nostru, ca noul an al bunătății Domnului, care a sosit, să-l petreceți, împreună cu clerul din jurul Vostru și cu binecredincioșii creștini ai Preasfintei Biserici de la Voi, cu sănătate neîntreruptă și plini de tot darul și toată bunătatea care vin de sus.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† **HRISTOFOR** al Alexandriei

Scrisoarea Sanctității Sale Benedict, Patriarhul Ierusalimului:

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

nr. 928

Prea Fericitului Mitropolit al Bucureștilor, Arhiepiscop al Ungrovlahiei și Patriarh al României, D. D. Justinian, Frate iubit în Hristos și împreunăslujitor al smereniei noastre, sărutare sfântă în Iisus Hristos.

Cu multă dragoste și cu deosebită bucurie trimitem Prea Venerabilei Voastre Prea Fericiri Medalia Comemorativă de argint aurit, pe care a bătut-o Patriarhia noastră, cu prilejul readucerii moaștelor Sfîntului Sava cel Sfînțit de la Veneția în Sfînta Cetate a Ierusalimului și de aici în Sfînta Lavră care-i poartă numele, — spre binecuvîntarea Voastră și spre întărire de-a lungul întregii Voastre vieți.

Domnul Dumnezeu, cu rugăciunile celui între cuvioși Părintelui nostru Sava cel Sfînțit, să Vă păzească în sănătate și putere înfloritoare cît mai îndelungat, spre binele Preasfintei Biserici a României.

Îmbrățișându-Vă iarăși în Domnul, de la care Vă cerem toată darea cea bună și tot darul cel desăvârșit, rămînem,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos și cu totul devotat,

† **BENEDICT** al Ierusalimului

În Sfînta Cetate a Ierusalimului, 1965, noiembrie 4

*

Scrisoarea Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia:

Prea Fericite,
Preaiubite Vlădică în Domnul!

Cu dragoste frățească întru Hristos, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia luminății și pline de bucurii sărbători a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, sărbătoarea păcii și a bunăvoirii a lui Dumnezeu între oameni.

Domnul care se naște pentru a noastră mîntuire să Vă dăruiască bucurie duhovnicească și pacea Lui, cea vestită de îngeri, să se reverse asupra pămîntului, iar binecuvîntarea Lui să se reverse atît în noul an care vine, cit și întru mulți și îndelungați ani.

Cu frățească întru Hristos dragoste,

† **ALEXEI**

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Scrisoarea Prea Fericitului Gherman, Patriarhul Serbiei:

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Locțiitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al României, dorit și iubit Frate întru Hristos și coliturghisitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, cu frățească îmbrățișare în Domnul Vă salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu cea mai sinceră afecțiune.

Cu frățească dragoste și cu adînc respect felicităm pe Prea Fericirea Voastră, drag nouă, cu ocazia sărbătorii pline de bucurie a Nașterii lui Hristos, făcîndu-Vă cele mai bune urări de liniște sufletească și salutîndu-Vă cu vechea urare de Crăciun:

HRISTOS SE NAȘTE!

Glasul îngeresc despre Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos a mîngîiat sufletul omenesc cu vestea din cer, că Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu a adus, prin nașterea Sa, cmenirii tulburate pace pe pămînt. între oameni bunăvoire (Luca II, 14).

Ne rugăm neîncetat Mîntuitorului Unul-Născut, ca pacea cerească și bunăvoirea între oameni, atît de necesare în vremurile noastre, să sălășluiască în sufletele noastre și în întreaga omenire.

Dorim, în mod sincer, ca onoratul cler și credincioșii Bisericii Românesurori, încredințați Prea Fericirii Voastre să fie fericiți cu ocazia sărbătorii Nașterii Domnului și a noului an al mîntuirii, 1966, care se apropie.

Cu aceste urări și cu rugăciuni în Domnul, rămînem al Prea Fericirii Voastre drag nouă devotat în Hristos frate și coliturghisitor.

GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Scrisoarea Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei:

PATRIARHIA BULGARĂ
Sfîntul Sinod
Nr. 8818

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Iubite întru Domnul Vlădică,

Slavă și mulțumită Domnului Dumnezeuului nostru, că din nou avem bucuria, din inimă și cu dragoste, să Vă felicităm, cu ocazia marelui praznic al Nașterii lui Hristos Mîntuitorul și a Anului nou care se apropie.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu» — au cîntat îngerii în noaptea Nașterii, martorii nemijlociți ai măreției și atotputerniciei divine. Slavă îi aducem Lui, Prea veșnicului, și noi, care vedem pe pămînt întru toate puterea Lui de Creator și înțelepciunea Lui de Pronietor.

«Pe pămînt pace» — au continuat îngerii imnul lor și, cu aceste cuvinte au amintit că Cel născut din Fecioară — Mîntuitorul — vine ca să stabilească pace și dragoste pe pămînt. Și noi, care am intrat în viață cu numele Lui și sîntem chemați să fim fii ai Luminii, cu toate puterile credinței și ale rațiunii ne împotrivim războaielor celor ucigătoare de frați și stăm de strajă credincioasă a păcii.

«Între oameni bunăvoire» — termină, testamentar, cîntarea înge-rească de Naștere, peste întinderile cerești, deasupra peșterii din Betleem și sub strălucirea stelei celei noi. Și noi știm, credem și mărturisim că această poruncă de bunăvoire este pentru toți locuitorii pămîntului, care sînt fii ai unui Părinte ceresc comun.

Rugăm pe Domnul Dumnezeu, Stăpînul vremii și al vieții, Care este bucuria și speranța noastră, să dăruiască Sanctității Voastre sănătate, puteri și toată fericirea și să înzestreze, cu milele Sale, clerul Vostru de Hristos iubitor și evlavioasa Voastră turmă.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Sanctității Sale Efrem al II-lea, Patriarh-Catolicos al Gruziei:

Prea Fericirea Voastră,

În fiecare an, de-a lungul a aproape două mii de ani, inimile celor ce cred în Hristos se îndulcesc duhovnicește, aducându-și aminte de mărețul eveniment petrecut la Betleem. Mila lui Dumnezeu, «Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer... și s-a făcut om...», ne învrednicește și în acest an să prăznuim, cu nespusă bucurie și duioșie, măreața minune din Betleem. Acest eveniment minunat este însoțit de mărturia cerească adusă de cîntarea îngerească: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Mărturia aceasta pătrunde cu totul inima și sufletul fiecărui om creștin. Marea bunăvoință a lui Dumnezeu — marea bucurie pe pămînt pentru cei păcătoși! Ea umple inima și mintea noastră de virtute și ne îndeamnă ca să înălțăm cu inimă și cu gură curată slavă, laudă de mulțumire Mîntuitorului nostru, «...și pe pămînt pace!...». Timpuri pline de îngrijorare! Pacea a fost tulburată: «se luptă frate cu frate, oraș cu oraș, împărăție cu împărăție» (Isaia XIX, 2). Însă Sfînta Biserică a lui Hristos nădăjduiește în Întemeietorul ei, că îi va aduce pe cei risipiți la înțelegere și se va întrona pe pămînt pacea atît de dorită de toți și atît de necesară... Fie, Doamne, fie!

Doresc Prea Fericirii Voastre mult preaiubit Părinte, sănătate, zile îndelungate și spor întru toate... Ierarhilor Prea Fericirii Voastre, clerului, Sfîntei Biserici a Prea Fericirii Voastre, pentru ca noul an 1966, care se apropie, să fie un an de pace fericită, un an al milostivirii bogate a lui Dumnezeu.

Cu dragoste în Hristos Mîntuitorul și cu adîncul nostru respect, Vă îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră și cu întreită și sinceră sărutare, felicit din nou întreaga Sfîntă Biserică a Prea Fericirii Voastre, cu ocazia Nașterii Domnului și a Anului nou.

† EFREM al II-lea
Patriarh-Catolicos a toată Gruzia

TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1965 ȘI ANULUI NOU 1966

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în afară de scrisorile irenice tradiționale, a mai primit cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului (1965) și Anului nou (1966), alte numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea unor Întiiștătători, ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe și eterodoxe din țară și de peste hotare.

Oglindind înalta prețuire de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Întiiștătătorul ei în rîndurile căpeteniilor și ierarhilor Bisericii surori întru credință, precum și ale altor confesiuni creștine din lume, — aceste telegrame și scrisori de felicitare sînt pildă vie de ecumenism și de adevărate raporturi de dragoste și frățietate care trebuie să domnească între toți creștinii de pretutindeni.

Redăm în cele ce urmează o parte din ele:

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Macarios, Arhiepiscopul Ciprului:

ARHIEPISCOPIA CIPRULUI

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și Arhiepiscop al Bucureștilor, preaiubite și mult dorite Frate și împreunăslujitor, D. D. Justinian, îmbrățișindu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Fiul cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Dumnezeu de aceeași ființă și de aceeași cinstire cu Tatăl fiind, a binevoit să ia asupra sa natura omenească, pentru ca să izbăvească pe om din întunericul păcatului și să-l readucă la strălucirea de odinioară.

Toată făptura se bucură astăzi cu prilejul nașterii lui Hristos Mîntuitorul și întocmai ca într-un sobor plin de armonie laudă pe Dumnezeu Cel ce a luat trup și s-a arătat nouă.

Laolaltă cu întreaga făptură sărbătorind împreună și noi, am pornit plini de bucurie pînă la Betleem și văzînd acolo Prunc tînăr pe Dumnezeu cel mai înainte de veci, culcat în ieslea dobitoacelor, am înălțat împreună cu îngerii slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, rugîndu-ne în același timp lui Hristos, Celui ce s-a arătat pe pămînt, pentru bunăstarea, protejgirea de sus și apărarea Venerabilei Voastre Prea Fericiri și a Preasfintei Biserici în fruntea căreia Vă găsiți.

Îmbrățișînd cu multă bucurie pe Prea Fericirea Voastră, Vă urăm să întîmpinați cu bine și cu bucurie noul an al bunătății Domnului, în sănătate neîmpuținată și să-l petreceți în bucurie duhovnicească, împreună cu mulți alți ani în viitor.

Rugîndu-Vă cu dragoste să Vă faceți interpretul salutărilor noastre frățești de sărbătoare și față de iubiții și respectabilii Ierarhi, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru, Vă dăm din nou sărutarea noastră în Domnul. Cel ce s-a întrupat, și rămînem

Al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos,

† MAKARIOS al Ciprului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Hrisostom*, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Greciei:

ARHIEPISCOPIA ATENEI

Nr. 3340

Prea Fericite Patriarh al României, Locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Acela pe care L-a făgăduit nemincionosul Dumnezeu mai înainte de veci, iar popoarele pămîntului L-au așteptat cu nerăbdare, atunci «cînd a venit plinirea vremii», ni L-a trimis dragostea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu față de noi, ca Răscumpărător și Mîntuitor. Lucrul acesta îl adeverește vulturul de mare înălțimi al teologiei, Evanghelistul Ioan, în Evanghelia scrisă de el, spunînd că «Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut de la Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14).

Saltă de bucurie cu ocazia aceasta Biserica cea întemeiată de Cuvîntul cel întrupat. Se veselesc cerurile împreună cu pămîntul și se bucură oamenii. Îngerii slăvesc: «Slavă întru cei de sus, Celui ce s-a născut astăzi în peșteră», iar păstorilor celor care veghează lingă peșteră și nouă tuturor se binevestește «bucurie mare, că astăzi ni s-a născut Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David» (Luca II, 11).

«Să mergem deci» și noi ca păstorii «pînă la Betleem și să vedem cuvîntul acesta care s-a făcut, pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut nouă»

eveniment, de o importanță primordială, care redă slava lui Dumnezeu, statornicește pe pământ pacea binecuvîntată și descoperă bunăvoința lui Dumnezeu față de om.

Din această clipă, «totul trebuie să se armonizeze, cerul și pământul se unesc ca cele de jos-pămîntești, să devină cele de sus-cerești, pentru ca pacea să sălășluiască în cei care trăiau departe (Sfîntul Ioan Gură de Aur) de binecuvîntarea cerească.

Pentru întronarea păcii pe pământ, pentru a reda slava lui Dumnezeu și pentru ca să se îmbogățească omenirea cu binecuvîntarea Sa, Fiul lui Dumnezeu a luat trup omenesc pentru ca să arate pămîntenilor, în Sine, pe Dumnezeu cel necuprins. Iar prin smerenia Fiului lui Dumnezeu luminează slava Sa. Și astfel, se împlinesc cuvintele psalmistului: «Domnul a împărățit, întru podoabă s-a îmbrăcat» (Ps. XCII). Minunata «îmbrăcăminte» a trupului Fiului lui Dumnezeu este cuprinsă în sfințenia, curățenia și veșnicia ei, ale căror daruri binecuvîntate sînt împărțite omenirii prin întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul. Aceste daruri binecuvîntate nu se primesc altfel decît ca o mijlocire pentru pace, pace care pînă la venirea pe pământ a «Îngerului Sfatului celui mare» și «Domnului păcii», pune în lume bazele de nezdruncinat ale împărăției păcii, fraternității și libertății.

În această pace, omul a cunoscut un adevăr nedescoperit pînă atunci, adevărul ascuns în Sfînta Evanghelie și care cheamă omenirea la pace și dragoste. Iubirea nemărginită a lui Dumnezeu față de om nu a putut fi stinsă de apele amare ale nedreptăților omenеști.

Noi și turma noastră duhovnicească simțim o adîncă durere în suflete, pentru că imnul ceresc de pace este înăbușit, în zilele noastre, de plînsul văduvelor și al orfanilor și de situația tragică a invalizilor harnicului și iubitorului de pace popor din Vietnam, precum și de ciocnirile altor conflicte armate, unde se varsă, ca apa, sînge omenesc (Ps. LXXII, 3), și mii de vieți se sting, înainte de vreme, căzînd jertfă agresorilor. Nu ne îndoim cîtuși de puțin că Prea Fericirea Voastră, care sînteți scump inimii noastre, veți împărțăși împreună cu noi faptul că opera păcii se află în primejdie și că este necesar să se facă totul pentru ca pacea să revină pe pământ în numele Fiului lui Dumnezeu cel întrupat, pentru fericirea omenirii și pentru victoria Ortodoxiei ecumenice.

Din adîncul sufletului fericit pe Prea Fericirea Voastră și turma pe care Dumnezeu V-a încredințat-o, din partea mea personal, din partea Episcopatului nostru, cît și din partea întregii noastre Biserici, cu prilejul sfînteii și marii sărbători a Nașterii lui Hristos și a Anului nou.

Noi înălțăm rugăciuni, întru smerenie, către Pruncul-Hristos Dumnezeu, Cel ce s-a întrupat, ca să ne reînnoiască făptura noastră, să reînnoiască neîncetat, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, puterile Prea Fericirii Voastre, întru mulți ani, pentru înalta slujire pe care o aveți.

Anul nou care se apropie, să dea Domnul să-l petreceți în pace, liniște, sănătate deplină și prosperitate, pentru slava lui Dumnezeu și

pentru fericirea și înflorirea Sfintei Biserici Române, a turmei Prea Fericirii Voastre și pentru întărirea păcii generale pe pământ.

Al Prea Fericirii Voastre smerit rugător către Dumnezeu și iubitor mai mic frate întru Hrisots,

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Paavali*, Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande:

Prea Fericirea Voastră,

«Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, Care pentru mîntuirea noastră s-a născut în peșteră și în iesle s-a culcat», ne este iarăși prilej de bucurie pentru toți care «și-au pus nădejdea în Dumnezeu cel viu» (I Tim. IV, 10).

Însuflețiți de aceeași bucurie și Noi salutăm pe calea acestei scrisori pe Prea Fericirea Voastră «cu o sfîntă sărutare» (I Cor. XVI, 20) de pace și dragoste.

În acest timp, cînd toate Sfintele Biserici Ortodoxe de pretutindeni se salută în duhul dragostei, nădejdea noastră se întărește și mai mult, în sensul că această unire în dragoste se va arăta și sub formă de rezultate concrete pentru rezolvarea numeroaselor probleme care ne stau în față, nouă ortodocșilor trăitori în lumea de astăzi.

Nădăjduind din toată inima, că noul an va fi pentru Prea Fericirea Voastră și pentru Biserica Română «un an al milei Domnului» (Luca IV, 19), ne încredințăm Noi și întreaga noastră turmă duhovnicească ocrotirii sfintelor Voastre rugăciuni.

Al Vostru smerit frate și nevrednic împreună-slujitor,

† PAAVALI

Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Spiridon*, Mitropolitul Rodosului:

SFINTA MITROPOLIE A RODOSULUI

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătorile cele pline de bucurie și de lume mîntuitoare ale credinței noastre celei nepătate despre întruparea dumnezeiescului Mîntuitor, apropiindu-se, îmi dau prilejul plăcut să vin în contact spiritual cu Prea Fericirea Voastră și să depun înaintea Voastră salutul meu, împreună cu

omagiile mele cele mai adânci, urîndu-Vă smerit ca Domnul, Cel ce s-a născut și în iesle a fost culcat, pentru a noastră mîntuire, să Vă dăruiască sănătate neîmpuținată și îndelungare de zile, spre slava Sfintei noastre Bisericii Ortodoxe și să Vă hărăzească Noul an plin de toată bunătatea Lui.

Cu acestea, rămîn cu cel mai adînc respect și sărut dreapta Prea Fericirii Voastre,

Al Prea Fericirii Voastre prea mic în Domnul,

† *SPIRIDON al Rodosului*

În Sfînta Mitropolie a Rodosului, 20 decembrie 1965

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Elie Karam*, Mitropolitul Libanului:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit Vlădică și scump Frate în Hristos,*

Cu sentimentul unei bucurii prealuminoase, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia măreței sărbători a Nașterii lui Hristos și a Anului nou care se apropie.

Vă doresc din suflet sănătate deplină, prosperitate și succes în nobila slujire a Prea Fericirii Voastre, și belșug pentru întreaga turmă a Prea Fericirii Voastre.

Îngerii cîntă în ceruri: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire!»

Cu frățească dragoste în Hristos,

† *ELIE KARAM*
Mitropolit al Libanului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Eliy Saliby*, Mitropolitul Beirutului:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericit Vlădică,*

Sărutînd sfînta dreaptă a Prea Fericirii Voastre și încredințîndu-ne rugăciunilor Prea Fericirii Voastre ne este foarte plăcut să ne adresăm Prea Fericirii Voastre felicitîndu-vă în mod sincer și din toată inima cu ocazia Nașterii Domnului și a Anului nou.

Rugăm pe Pruncul divin, Care, prin întruparea Sa, a arătat o mare fericire naturii umane, să Vă dăruiască puteri sufletești și trupești și să Vă întărească întru mulți ani, ca să puteți continua slujirea Prea Fericirii Voastre pentru Sfînta Biserică Ortodoxă și ca Prea Fericirea Voastră să rămîneți un cîrmaci înțelept și iscusit, care conduce corabia mîntuirii la limanul liniștit și neviforît.

Rugăm pe Dumnezeu, de asemenea, ca noul an 1966 să fie un an al binelui, al fericirii și al păcii în întreaga lume.

ELI SALIBY
Mitropolitul Beirutului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicodim*, Mitropolitul Leningradului și Ladogei:

Prea Fericirea Voastră,
Mult Prea Venerate și Prea Fericite Vlădică,

În marea zi a Nașterii lui Hristos, când privirile oamenilor pline de speranță și dragoste sînt îndreptate spre Pruncul divin Care sălășluiește în peștera din Beetleem, când creștinii preamăresc în mod solemn pe Mîntuitorul lumii Care a venit să ridice pe omul cel căzut, cînd Unul-Născut Dumnezeu-Cuvîntul s-a pogorît din cer și a luat firea omenească pentru ca să ne facă părtași ai darului și ai împărăției divine.

Vă felicit din inimă și Vă prezint urările mele cu ocazia acestei sărtori pline de bucurie și atotmîntuitoare.

Cel ce s-a născut în peșteră și în iesle s-a culcat, pentru a noastră mîntuire, Hristos Dumnezeuul nostru să Vă întărească, în noul an cu binecuvîntarea Sa în slujirea Prea Fericirii Voastre de Întîistătător pentru slava Sfintei Biserici Ortodoxe.

Cu respect sincer și cu dragoste în Domnul, mă încredințez rugăciunilor Prea Fericirii Voastre,

† *NICODIM*
Mitropolit al Leningradului și Ladogei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Pimen*, Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei:

Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

În mod firesc Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia mării sărbători a Nașterii Domnului dorindu-Vă succese în strădaniile Prea Fericirii Voastre de Întîistătător, precum și multe daruri îmbelșugate de la staulul Pruncului-Dumnezeu-Isus în Noul an care se apropie.

Al Prea Fericirii Voastre întotdeauna admirator și rugător către Domnul,

† *PIMEN*
Mitropolit al Krutițelor și Kolomnei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Ioasaf*, Exarhul Ucrainei:

*Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă felicit sincer pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia mării sărbători a Nașterii lui Hristos și a Anului nou care se apropie.

Vă doresc, respectuos, sănătate și alte daruri de la Pruncul-Iisus, Cel care s-a născut.

† IOASAF

Mitropolit, Exarh al Ucrainei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Dositei*, Mitropolitul Macedoniei:

*Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Hristos Sfint Vlădică,*

În zilele de bucurie creștină în Domnul nostru Iisus Hristos, Care prin nașterea Sa a adus pe pământ pace și bunăvoință între oameni, Vă felicit cu dragoste frățească în Hristos.

Noul an care se apropie să fie prin binecuvântarea Sa, un an de pace rodnică între toate popoarele lumii; să fie anul milostivirii lui Dumnezeu.

Primiți, Preaiubit Vlădică, sărutarea mea frățească și Vă fac sincere urări în sfintele strădanii ale Prea Fericirii Voastre pentru binele Bisericii Ortodoxe Române-surori.

† DOSITEI

*Arhiepiscop de Ohrida și Skoplie
și Mitropolit al Macedoniei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Sofronie*, Mitropolitul Durostorului și Cervenei:

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicit din toată inima cu prilejul mării sărbători plină de bucurie pentru pacea și dragostea lui Dumnezeu față de omenire și față de om (Ioan III, 16), Nașterea lui Hristos, precum și cu prilejul noului an al Domnului, 1966.

Cu adânc respect Vă dorim sănătate deplină, ani mulți, zile fericite îndelungate, iar mai presus de toate înțelepciune (Iacob III, 17), pentru ca

să conduceți sănătos, îndelungat în zile și cu succes Sfânta Biserică Română, sora noastră, clerul ei de Dumnezeu iubitor și turma dreptcredincioasă, și neconținut să militați pentru o strânsă colaborare între Bisericile și popoarele noastre, pentru pace în lume și pentru bună-înțelegere între oameni.

Mă încredințez sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre și rămân al Prea Fericirii Voastre devotat confrate și cu osîrdie rugător către Dumnezeu,

† SOFRONIE

Mitropolit de Durostor și de Cervena

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Maxim*, Mitropolitul Loveciului:

Prea Fericirea Voastră,

«Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Vă salut din toată inima cu prilejul mării sărbători a Nașterii lui Hristos și a Anului nou.

Binevoiți a primi urările mele cele mai bune.

† MAXIM

Mitropolitul Loveciului

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Climent* Mitropolit de Stara Zagora:

Prea Fericitului JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia luminosului praznic al Nașterii lui Hristos și Anului nou cu călduroase urări în rugăciune pentru sănătate deplină, pașnică și îndelungată arhipăstorire.

† CLIMENT

Mitropolit de Stara Zagora

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Pimen*, Mitropolitul Nevrocopolei:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia mării sărbători a Nașterii lui Hristos. Rugăm pe cel născut în Betleem, Fiul lui Dumnezeu, să

Vă dăruiescă sănătate deplină și putere multă în înalta slujire pentru pacea sfântă a Ortodoxiei și pentru patria minunată a Prea Fericirii Voastre în noul an.

† *PIMEN*
Mitropolit de Neurocop

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicodim*, Mitropolit de Sliven:

Prea Fericirea Voastră,

Cînd cinstim marele praznic al Nașterii Domnului, atunci, în modul cel mai clar, ne aducem aminte de dragostea dumnezeiască față de noi. Acest eveniment unic ne obligă să simțim pe toți oamenii ca frați ai noștri, ca fii și fiice ai Unicului Părinte ceresc, Care, prin întruparea Unuia-Născut Fiul Său, a binevoit să ne înfieze.

De aceea, slăvind pe Dumnezeu întru cele înalte, în același timp recunoaștem că trebuie să trăim în pace și bunăvoință cu toți oamenii.

Fie ca Dumnezeiescul nou-născut — Hristos — să Vă întărească în sănătate și să Vă ajute, tot așa de stăruitor, să-L slăviți în serviciul divin și să propovăduiți și sădiți pacea în cursul anului 1966, care se apropie, și întotdeauna.

Cu bucurie așteptăm ziua cînd vom avea fericirea să primim și personal, binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre.

Întru mulți ani, Prea Fericite Vlădică!

Al Prea Fericirii Voastre, cel mai mic frate,

† *NICODIM*
Mitropolit de Sliven

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Serghie*, Arhiepiscop de Iaroslav și Rostov:

Prea Fericirii Sale Arhiepiscopului Bucureștilor, Mitropolitul Ungrovlahiei, Prea Fericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitorul scaunului Cezareii Capadociei, D. D. JUSTINIAN,

În mod firesc, rog pe Prea Fericirea Voastră să primească urările mele respectuoase cu ocazia Nașterii lui Hristos și a Anului nou. Rog pe Dumnezeu pentru pacea și frățeasca dragoste a tuturor oamenilor, după cuvintele Sfințitului Apostol Pavel (Evr. XIII, 1).

Mi-amintesc totdeauna de chipul atît de minunat al Prea Fericirii Voastre la întîlnirea noastră din urmă.

Al Prea Fericirii Voastre către Dumnezeu rugător și devotat,

† *SERGHIE*
Arhiepiscop de Iaroslav și Rostov

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Leonid*, Arhiepiscop de Perm și Solicamsk:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,*

Vă felicit, din toată inima, pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătoririi Nașterii Domnului, sărbătoarea păcii și a bucuriei, a luminii și a binevoirii a lui Dumnezeu, urîndu-Vă respectuos ca noul an 1966 să fie un an al milostivirii și al ajutorului lui Dumnezeu, «an al Domnului, prielnic».

Cu cel mai adînc respect, mă încredințez sfintelor rugăciuni și binecuvîntării Prea Fericirii Voastre,

† *LEONID*

Arhiepiscop de Perm și Solicamsk

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Pavel*, Arhiepiscopul Novosibirskului:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu sinceră bucurie Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia praznicului Nașterii lui Hristos și a Anului nou care se apropie.

Mă rog pentru Prea Fericirea Voastră ca să trăiți o viață lungă întru mulți ani.

† *PAVEL*

Arhiepiscop al Novosibirskului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Alexei*, Arhiepiscop al Talinului și al Estoniei:

*Prea Fericirea Voastră
Prea Fericite Vlădică,*

În ziua cea plină de bucurie și atotmîntuitoare a bunăvoinței lui Dumnezeu pentru omenire, Vă rog să primiți sincerele mele felicitări fiești cu ocazia mării sărbători a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

În pragul Noului an al mîntuirii, Domnului, care se apropie, respectuos Vă doresc Prea Fericirii Voastre puteri în înalta slujire a Prea Fericirii Voastre de Întîistătător pentru fericirea Bisericii lui Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre smerit ascultător și rugător către Domnul,

† ALEXEI

Arhiepiscop al Talinului și Estoniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Ciprian*, Arhiepiscop al Berlinului și al Europei Centrale:

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiți sincerele mele felicitări cu ocazia mării sărbători a Nașterii lui Hristos.

Vă doresc ca Dumnezeu să Vă umple de milele Sale cele bogate în noul an.

Al Prea Fericirii Voastre zelos-rugător către Domnul,

† CIPRIAN

Arhiepiscop al Berlinului și al Europei Centrale

Scrisoarea Prea Sfințitului *Damaschin*, Episcop al Dimitriadei:

Prea Fericite,

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Întrupării dumnezeiescului nostru Răscumpărător și a Noului an care bate la ușă, din toată inima urăm Prea Fericirii Voastre sănătate trupească și sufletească și toată veselie și bucuria duhovnicească cît mai mulți ani, spre binele Preasfintei noastre Biserici-Mame.

Încredințindu-ne rugăciunilor Voastre primite de Dumnezeu, sărutăm cinstita Voastră dreaptă și rămînem cu respect și dragoste,

† DAMASCHIN al Dimitriadei

Telegrama Prea Sfințitului *Pitirim*, Episcopul Volocolamscului:

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră, Vă felicit sincer cu ocazia Nașterii Domnului și a Anului nou, urîndu-Vă respectuos pace, sănătate și binecuvîntarea lui Dumnezeu în slujirea Prea Fericirii Voastre.

Cu doriri de adîncă dragoste,

† PITIRIM

Episcopul Volokolamscului

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop *Juvenalie*, Vicepreședinte al serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe:

Prea Fericirea Voastră,

În ziua sărbătorii Nașterii lui Hristos, Vă rugăm să primiți cele mai respectuoase salutări și urări.

Dumnezeul și Mîntuitorul nostru, Cel ce s-a întrupat, să Vă dăruiască, din belșug, ajutorul Său ceresc și milele Sale, Prea Fericirii Voastre și Bisericii Prea Fericirii Voastre de Dumnezeu iubitoare.

Încredințîndu-mă sfințelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămîn cu dragoste în Hristos Cel ce s-a născut,

† JUVENALIE

*Episcop, Vicepreședinte al serviciului Patriarhiei
din Moscova pentru relații bisericești externe*

Scrisoarea Prea Sfințitului *Pimen*, Episcop de Saratov și Volgograd:

Prea Fericite,

«Nașterea Ta Hristoase Dumnezeule răsărit-a
lumii lumina cunoștinței...».

Cu cel mai adînc respect, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul marilor sărbători creștine ale Nașterii Domnului și ale Anului nou.

Vă urez, Prea Fericirii Voastre sincere doriri de sănătate, succes și să Vă aflați, neconținut, sub atotputernica binecuvîntare a lui Dumnezeu.

Milostivirea veșnică a Domnului să fie cu Prea Fericirea Voastră și cu Sfînta Biserică a Prea Fericirii Voastre, pe care o conduceți.

Cu dragoste de fiu,

† PIMEN

Episcop de Saratov și Volgograd

Scrisoarea Prea Sfințitului *Visarion*, Episcop al Banatului (R.S.F. Jugoslovîa):

Prea Fericirea Voastră,

Veselindu-ne de noua bucurie a întîlnirii cu Prea Fericirea Voastră, Vă aducem Prea Fericirii Voastre sincerele noastre felicitări cu ocazia

Nașterii Domnului și cele mai bune urări pentru noul an 1966, care se apropie.

Cu dragoste frățească și cu devoțiune fiască al Prea Fericirii Voastre,

† VISARION
Episcop al Banatului

Vrșat, Nașterea Domnului 1965

Scrisoarea Prea Sfințitului *Naum*, Episcop de Zletov și Struma:

Prea Fericirea Voastră,

«Iată, acum s-a făcut mintuirea și puterea și Împărăția Dumnezeuului nostru și puterea Hristosului Lui» (Apoc. XII, 10).

Hristos se naște!

Și astfel, întăriți în credință, Vă felicităm pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia Nașterii Celui Unul-Născut dintru început, adevăratul Fiu al lui Dumnezeu atotțiitorul, — cu salutarea solemnă:

«Pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), urînd Prea Fericirii Voastre tot binele în înalta demnitate pe care o dețineți; Milos-tivul Dumnezeu să Vă dea sănătate deplină, pentru ca să realizați opera mîntuitoare în Biserica lui Hristos.

Ne încredințăm rugăciunilor Prea Fericirii Voastre întru Hristos Dumnezeu: «Printr-Însul dar, să aducem, totdeauna, jertfă de laudă, adică roada buzelor care mărturisesc numele Lui» (Evr. XIII, 15) bucurîndu-ne, ca mai mic al Prea Fericirii Voastre întru Hristos Domnul nostru, colitur-ghisitor în fața Sfintei Mese și Frate,

† NAUM
Episcop de Zletov și Struma

Scrisoarea Prea Sfințitului *Macarie*, Episcop de Srem:

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste fiască și cu supunere, Vă felicit din tot sufletul cu ocazia Sărbătorii Nașterii lui Hristos și a Anului nou 1966, rugînd pe Pruncul divin ca în ziua Nașterii Lui să Vă dăruiască viață lungă, sănătate deplină, bucurie și pace, pentru ca împreună cu cetele îngerești cele fără de număr și cu drept credincioșii să putem cînta bucuroși: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Hristos, pacea divină, se naște!

Incredințându-mă sfințelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, Vă sărut sfînta dreaptă rugîndu-Vă să mă binecuvîntați.

Al Prea Fericirii Voastre devotat fiu duhovnicesc și frate întru Hristos,

† MACARIE
Episcop de Srem

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop *Nicolae*, Rectorul Academiei teologice din Sofia:

Prea Fericirea Voastră!
Prea Fericite Părinte Patriarh!

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului și Anului nou, Vă urez din toată inima să le petreceți în deplină sănătate, cu multă bucurie duhovnicească, pe care ni le oferă acest timp plin de har min-tuitor.

Rog fierbinte pe Dumnezeuiescul Prunc-Domnul Hristos-Emanuel, Cel ce se naște, să-și reverse asupra Prea Fericirii Voastre, ca și asupra întregii Voastre turme, milele Sale cele bogate, dăruindu-Vă pace, bunăvoire și prosperitate neîncetată în credință.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

† NICOLAE
Episcop al Macariopolei,
Rectorul Academiei teologice din Sofia

Sofia, 24 decembrie 1965

Scrisoarea Prea Sfințitului *Antonie*, Episcop de Provațki:

Prea Fericirea Voastră,

Slavă lui Dumnezeu că ne aflăm în pragul Anului nou și sîntem păr-
tași ai mării bucurii a slăvitei sărbători a Nașterii Domnului. Împreună
cu îngerii cîntăm din nou cîntarea de mîntuire a lumii: «Slavă întru cei
de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire»
(Luca II, 14).

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia mării sărbători a
Întrupării Înțelepciunii celei dumnezeiești, Vă doresc să petreceți această
sărbătoare întru bucurie și trăire duhovnicească.

Noul an 1966 să fie pentru Prea Fericirea Voastră și pentru turma Prea Fericirii Voastre de suflet-mîntuitor și plin de fericire și pace.

Mă încredințez rugăciunilor Prea Fericirii Voastre și rămîn al Prea Fericirii Voastre, cu afecțiune și cu respect filial,

† ANTONIE
Episcop de Provatki

Scrisoarea Prea Sfințitului Vasile, Episcop de Wroclav și Szczecinului:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh,*

Cu cel mai profund respect, Vă rog, să primiți cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și a Anului nou, cele mai sincere felicitări și bune urări cordiale pentru sănătate și bunăsporire în lucrarea arhipăstorească, spre binele Sfintei Biserici a lui Hristos.

Întru mulți ani!

Apreciem foarte mult atitudinea cordială a Prea Fericirii Voastre față de Biserica Ortodoxă Polonă și purtarea de grijă pe care o arătați sub forma prețioaselor daruri făcute Bisericii noastre.

De curînd, ca o nouă dovadă a atitudinii cordiale a Prea Fericirii Voastre față de Biserica noastră, am primit un foarte frumos dar bisericesc, ce ați binevoit a trimite prin Protoiereul Ștefan Biegun, paroh al bisericii Sfinții Apostoli Petru și Pavel din orașul Jelenia Gora (R.P.P.) pentru tînăra și foarte-întinsa și sărmana noastră Eparhie a Wroclavului și Szczecinului, de pe meleagurile apusene redobîndite.

Pentru atît de frumosul și mărinimosul dar, ne grăbim să Vă aducem mulțumiri călduroase în numele nostru personal, cît și a clerului și credincioșilor.

Asigurăm pe Prea Fericirea Voastră că totdeauna rugăm și vom ruga pe Preaputernicul și Bunul Dumnezeu, pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe Române și a patriei Voastre, cum și pentru pacea a toată lumea.

Plecîndu-ne spre dreapta Prea Fericirii Voastre, rămînem totdeauna smerit-rugător pentru Prea Fericirea Voastră.

† VASILE
Episcopul Wroclavului și Szczecinului

Scrisoarea Prea Sfințitului *Metod*, Episcop de Michalovce:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Milostive Părinte,*

Cu dragoste și supunere fiască Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătorii pline de bucurie, și mîntuitoare, a Nașterii lui Hristos și cu ocazia Anului nou care urmează.

În rugăciunile mele, rog pe Mîntuitorul Cel ce s-a întrupat să binecuvînteze străduințele Prea Fericirii Voastre pentru binele Sfintei Biserici Ortodoxe întru mulți și îndelungați ani.

Încredințîndu-mă sfințelor rugăciuni și binecuvîntării Prea Fericirii Voastre,

Rămîn al Prea Fericirii Voastre devotat și smerit fiu în Hristos,

† *METOD*
Episcop de Michalovce

Telegrama Înalt Prea Sfințitului *Nifon*, Mitropolitul de Zahle:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Felicitări sărbătorești cu urări de sănătate deplină, și un nou an îmbelșugat.

† *NIFON*
Mitropolitul de Zahle

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Nicolae*, Mitropolitul Axumului:

Prea Fericite,

Toată lumea creștină privește cu ochii minții către steaua de deasupra peșterii din Betleem, care a vestit nașterea Mîntuitorului, care a venit în lume prin peșteră și prin iesle, ca să propovăduiască dragostea și roada dragostei, care este pacea.

Amintirea aceasta a stelei, propovăduitoare a dragostei și a păcii, face să renască în sufletele creștinilor dulcea speranță a mîntuirii.

O astfel de speranță mă face să supun iubitei Voastre Prea Fericiri umilele mele cuvinte de felicitare.

Binevoiți a primi aceste cuvinte de la un preamic frate în Hristos, care se roagă Mîntuitorului să Vă hărăzească Vouă și turmei creștine

încredințate Vouă, să petreceți aceste sfinte zile, ca și Noul an, în sănătate și bucurie, ca părtași ai păcii pe care Domnul, părăsind lumea, a lăsat-o urmașilor Lui, celor ce vor merge pe calea dragostei.

Rămîn, cu îmbrățișare frățească,

Al Prea Fericirii Voastre preamic frate în Hristos, pururea devotat,

† NICOLAE

Mitropolitul Axumului

Addis Abeba, Crăciunul 1965

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului *Varnava*, Mitropolit al Kitrusului:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor de lume-mîntuitoare ale Întrupării Domnului și de Anul nou, Vă fac urări din adîncul inimii, ca Domnul cel ce s-a întrupat, să dăruiască Venerabilei Voastre Prea Fericiri, sănătate, îndelungare în zile și toată binecuvîntarea cerească spre binele Sfintei noastre Biserici.

Cu respect și dragoste în Domnul

† VARNAVA al Kitrusului

Nașterea Domnului 1965

Scrisoarea Profesorului *Amilcar S. Alivizatos*, de la Facultatea de teologie din Atena:

Prea Fericite,

Cu prilejul sărbătorii Epifaniei Domnului nostru, urez Prea Fericirii Voastre zile îndelungate, sănătate și tot harul de la Domnul, Care s-a arătat, spre binele Prea Sfintei noastre Biserici.

Cu adînc respect,

AMILCAR S. ALIVIZATOS

Scrisoarea P. C. Preot Iconom Stavrofor *Nicolae Goranov*, Superiorul bisericii ortodoxe bulgare la București, reprezentat al Patriarhiei Bulgare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

În numele credincioșilor bulgari de pe lîngă biserica ortodoxă bulgară din București, venim cu fiască smerenie să Vă aducem cele mai sincere felicitări cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului și Anul

nou 1966, făcîndu-Vă din toată inima urările noastre cordiale: «Să trăiți întru mulți ani în pace, sănătate și îndelungă-înzilire, spre binele Prea Fericirii Voastre, respectabilei ierarhii din jurul Vostru, sfințitului cler și întregii turme binecredincioase din Sfînta Biserică Ortodoxă Română».

Cu duhovnicească smerenie și din tot sufletul rugăm pe Dătătorul de viață — pe Cel născut, Domnul nostru Iisus Hristos să binecuvînteze anul nou 1966 cu pace, prosperitate și zile bune, să fie plin de tot darul care se coboară de sus și de toată bunătatea. Să dăruiască cele mai bogate roade în ogorul Bisericii, pentru dezvoltarea tot mai mult a legăturilor pentru prietenia nezdruincată și colaborarea dintre Bisericile noastre surori și popoarele frățești bulgar și român.

Iar Prea Fericirii Voastre să dăruiască fericită arhipăstorie și dragostea lăsată nouă de Mîntuitorul Hristos.

La mulți și fericiți rodnici ani!

Sărutînd cu adînc respect venerabila sfință dreaptă patriarhicească, cerem sfintele Voastre rugăciuni și rămînem ai Prea Fericirii Voastre fii duhovnicești,

Iconom Stavrofor NICOLAE GORANOV
Superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București,
reprezentant al Patriarhiei Bulgare

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit tot cu acest prilej următoarele telegrame de felicitare și din partea preoților parohiilor ortodoxe române de peste hotare:

Telegrama P. C. Preot Profesor Dr. Gheorghe I. Moiescu, parohul Capelei ortodoxe române din Viena:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Vă rugăm să primiți de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Hristos și de anul nou 1966 smerite urări de sănătate, spor și bogată roadă duhovnicească în ogorul Ortodoxiei străbune și spre slava Bisericii ce păstoriți cu atîta înțelepciune și destoinicie.

Folosim acest prilej spre a Vă mărturisi în numele fiilor sufletești ai obștii românești și creștinești din Viena, adîncă lor recunoștință pentru grija și dragostea părintească ce le purtați întotdeauna.

Pr. Prof. Dr. GHEORGHE MOIESCU
Parohul Capelei ortodoxe române din Viena

Telegrama P. C. Preot Iconom Stavrofor *Ioan Cristea*, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia (R. P. Bulgaria):

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Animați de cele mai profunde sentimente de dragoste, recunoștință și devotament față de Prea Fericirea Voastră pentru toată grija și ajutorul părintesc ce-l acordați nouă și bisericii noastre, slujitorii și credincioșii bisericii române din Sofia, prezentăm Prea Fericirii Voastre cu ocazia sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului și Anului nou care se apropie, cele mai călduroase felicitări și bune urări de sănătate, viață îndelungată și fericită arhipăstorire Sfintei noastre Biserici, a clerului și dreptcredincioșilor, pe drumul păcii și prosperității, în scumpa noastră patrie.

Întru mulți și fericiți ani Prea Fericite Părinte Patriarh,

*Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA
Superiorul bisericii ortodoxe române din Sofia*

Telegrama P. C. Preot *Virgil Gheorghiu* din Paris:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Foarte respectuoase urări pentru Noul an.

Preotul VIRGIL GHEORGHIU

*

Tot cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1965 și Anului nou 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea unor conducători și reprezentanți ai Bisericilor eterodoxe din întreaga lume, scrisori și telegrame care mărturisesc legăturile frățești existente între Biserica noastră și întreaga creștinătate.

Scrisoarea Arhiepiscopului de Canterbury *Michael Ramsey*, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,*

«Har și pace de la Dumnezeu-Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos».

În această sfântă sărbătoare a Crăciunului, creștinii din toată lumea se bucură de perfecta revelație a lui Dumnezeu-Tatăl prin Fiul Său cel iubit, Mântuitorul nostru Iisus Hristos «care este strălucirea slavei și chipul ființei Lui» (Evr. I, 3).

Mai mult, întruparea Mântuitorului nostru iubit ne permite să vedem nu numai slava Divinității dar și demnitatea naturii noastre omenești pe pe care El a venit să o îmbrace. Așa cum scriu psalmii:

«Atunci îmi zic: ce este omul ca să-ți aduci aminte de el, și fiul omului, ca să-l cercetezi? Micșoratu-l-ai numai cu puțin față de îngeri, cu slavă și cu cinste l-ai încununat. Și l-ai pus stăpîn peste lucrurile mîinilor Tale. Toate le-ai supus sub picioarele Lui» (Ps. VIII, 5—7).

Împreună amintindu-ne în liturghie și în rugăciune aceste taine adînci ale credinței noastre, să mulțumim Atotputernicului Dumnezeu pentru frăția noastră în El și să ne rugăm să grăbească împăcarea între creștini și între toate națiunile lumii.

Dumnezeu Atotputernicul să Vă binecuvînteze, pe Voi, Iubite Frate, de sărbătoarea Crăciunului, și pe toți preoții și credincioșii voștri.

Cu dragoste și urări frățești,

Al Prea Fericirii Voastre frate iubitor în Hristos,

† *MICHAEL,*
Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia și Mitropolit

Telegrama Prea Fericitului *Vasken I*, Patriarh Catolicos al tuturor armenilor:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cu frățească dragoste Vă aducem luminata vestire a Nașterii Mîntuitorului Hristos, cu urări de sănătate și spor în sfînta misiune a Prea

Fericirii Voastre, spre slava Bisericii Ortodoxe Române și mîngierea sufletească a credincioșilor.

† VASKEN I

Patriarh-Catolicos al tuturor armenilor

Ecimiadzin, 22 decembrie 1965

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. M. Novak, Patriarhul Bisericii Cehoslovace:

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiți-mi ca, în numele meu și în numele întregii Biserici din Cehoslovacia, să Vă felicit din inimă cu ocazia apropiatelor sărbători: ale Nașterii lui Hristos și anului nou 1966.

În rugăciunile noastre, ne rugăm Pruncului din Betleem pentru Prea Fericirea Voastră, pentru munca Prea Fericirii Voastre în via Domnului și pentru ca să Vă dăruiască puteri depline, sănătate și tot binele.

Cu frățească dragoste,

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

*Dr. M. NOVAK,
Patriarh*

Scrisoarea Eminenței sale, Dr. Jean Kiivit, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia:

*Prea Fericite Patriarh Justinian,
Iubite Frate în Hristos,*

Permiteți-mi să transmit Prea Fericirii Voastre și prin persoana Prea Fericirii Voastre Bisericii Ortodoxe Române, salutările și urările mele cele mai călduroase de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului și Anul nou.

Domnul să Vă binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră și Biserica Prea Fericirii Voastre din plinătatea harului Său la acest început de an.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

Arhiepiscop JEAN KIIVIT

Scrisoarea Eminenței Sale *D. A. Wischmann*, conducătorul Bisericii Evanghelice din Germania:

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

«Mărturisind adevărul în dragoste, să creștem în toate privințele în Acela Care este Capul, Hristos» (Efes. IV, 15).

Cu salutări cordiale și binecuvântări de la Conducerea Bisericii Evanghelice din Germania; pentru Sfânta Naștere a lui Hristos și pentru Anul nou.

*D. A. WISCHMANN
și alți patru colaboratori ai săi*

Scrisoarea Reverendului *Robert B. Mac Donald*, de la biserica «Sfântul Simeon» din Filadelfia:

Prea Fericirea Voastră,

De sărbătoarea Crăciunului, ne amintim de Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Sfânta Fecioară Maria și Vă rugăm să primiți urările acestei parohii și ale Bisericii Episcopale.

La sărbătoarea Nașterii Domnului, ne amintim totdeauna că nu sîntem singuri și că Dumnezeu, Care s-a născut pentru noi oamenii și pentru mîntuirea noastră, Emanuel al nostru, este de-a pururea cu noi. Cu puterea cu care ne-a învrednicit ne ducem munca noastră spre a împlini voința Lui pe pămînt.

Cerem rugăciunile Prea Fericirii Voastre, ca Domnul să ne aducă curînd unitatea pe care o vrea pentru noi.

*ROBERT B. MAC DONALD
Rector*

Scrisoarea Eminenței sale *John E. Hines*, Episcop Prezident al Bisericii Episcopale:

Prea Fericirea Voastră,

Intrucît sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru se apropie, consider un mare privilegiu să împart cu Prea Fericirea Voastră și Biserica

Prea Fericirii Voastre, bucuria noastră în marile taine prin care Dumnezeu ne-a dat viața și nemurirea.

«Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină,
Se naște din Sfânta Fecioară;
Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut,
Veniți să ne închinăm Domnului Iisus Hristos».

Rugăciunea noastră de Crăciun este ca pacea și bucuria acestei sfinte sărbători să întoarcă inimile celor neascultători către înțelepciunea celor drekți și ca neamurile lui Dumnezeu să trăiască în fericire și siguranță în toate țările.

- Al Prea Fericirii Voastre în credința lui Hristos cel întrupat,

JOHN E. HINES

Episcop Prezident al Bisericii Episcopale

New York, 17 decembrie 1965

Scrisoarea Eminenței sale Dr. *Lauriston Livingston Scaife*, Episcop al New York-ului Occidental, Președinte al Consiliului pentru relațiile cu Bisericile Răsăritene:

*Prea Fericite Părinte Justinian,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

«Urări și pace în Dumnezeu-Tatăl și în Domnul nostru Iisus Hristos».

Sărbătorind slăvita Naștere a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, și a manifestării Lui către neamuri, trimitem urări Prea Fericirii Voastre, în pace și dragoste în numele Bisericii Episcopale.

Harul lui Dumnezeu, aducând mîntuirea, a apărut în ființa lui Hristos arătîndu-ne voința divină de pace și unitate pentru toți. Această lecție, pe care omenirea a învățat-o prin vocile îngeruști de la Betleem trebuie să fie totdeauna în inimile și în mințile noastre. Mai ales de sfintele sărbători, Dumnezeu ne îndreaptă atenția asupra voinței Lui, Care, în cele din urmă, ne va aduce victoria asupra diavolului.

Bucurîndu-ne împreună la sărbătoarea anuală a Nașterii Fiului lui Dumnezeu și rugîndu-ne ca noi care îl cunoaștem acum prin credință, să avem împlinirea slăvitei Sale divinități, rugăm pe Prea Fericirea Voastră să se unească cu noi în rugăciunile către Acela care este începutul și sfîrșitul credinței noastre, spre a-și îndeplini scopul, instaurînd între toate popoarele pacea care depășește înțelegerea noastră, în deplină și vizibilă comuniune cu El.

Cu cele mai bune urări și rugăciuni pentru sănătatea și prosperitatea Prea Fericirii Voastre, a Bisericii Voastre și a poporului Vostru, sîntem,

Frate iubitor în Hristos,

*LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE,
Episcop al New York-ului Occidental,
Președinte al Consiliului pentru relațiile
cu Bisericile Răsăritene*

Telegrama Dr. W. A. Visser't Hooft de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Domnul, Care este pacea noastră, fie cu Biserica Prea Fericirii Voastre.

*VISSER'T HOOFT
Consiliul Ecumenic al Bisericilor*

Geneva, 22 decembrie 1965

Scrisoarea Pastorului *Alf Johansen*, din Biserica Luterană a Danemarcei:

Prea Fericirea Voastră,

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră de marea sărbătoare a Nașterii lui Hristos, Vă urez un An nou fericit Vouă, Bisericii Ortodoxe Române și poporului român.

Permiteți-mi să trimit Prea Fericirii Voastre cîteva extrase făcute de mine din publicațiile periodice ale Bisericii Ortodoxe Române. În mod regulat eu fac asemenea extrase din publicațiile periodice românești și ele apar în Jurnalul de studii ecumenice din Pittsburgh, Pennsylvania, S.U.A.

Cu profund respect,

*ALF JOHANSEN
Byrum — Danemarca*

Scrisoarea Domnului *Gerald Götting*, secretarul general al Uniunii Creștine Democratice (R. D. Germană):

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Pentru apropiata sărbătoare a Crăciunului și pentru Anul nou Vă transmit cordiale urări de fericire și de prosperitate. Fie-Vă dăruite și în anul care vine sănătate și putere pentru îndeplinirea slujirii Voastre pline de răspundere!

Anul 1965 ne-a adus pe de o parte o creștere puternică a forțelor păcii în lume și participarea lor la lupta pentru o ordine de pace durabilă în lume, ca o poruncă a credinței lor. Venerabila Voastră Biserică a pășit înainte în chip pilduitor pe această cale.

Pe de altă parte, acțiunile războinice ale imperialismului american în Vietnam și străduința evidentă a guvernului vest-german spre puterea de a dispune de arme atomice au dus la o serioasă ascuțire a situației internaționale. În aceste împrejurări, mesajul de Crăciun al Evangheliei cheamă pe toți creștinii ca să mărească străduințele lor pentru asigurarea păcii pe pământ.

În acest înțeles Vă salut, trimițându-Vă totodată calendarul ilustrat pentru 1966, executat în editura noastră.

Cu cordială îndatorare, al Vostru,

GERALD GÖTTING,
Secretarul general al Uniunii Creștin-Democrate
din R. D. Germană

Berlin, decembrie 1965

*

De asemenea, telegrame și scrisori de felicitare au fost primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea reprezentanților cultelor din țara noastră.

Telegrama Monseniorului *Francisc Augustin*, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Pentru sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, Vă rog să binevoii a primi respectuoasele noastre urări de har îmbelșugat.

Pruncul Iisus să Vă dăruiască putere de muncă și mai departe, pentru binele turmei, pentru propășirea scumpei noastre Patrii și pentru realizarea idealului de pace.

*Monseniorul FRANCISC AUGUSTIN
Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice
din București*

21 decembrie 1965

Telegrama P. S. Episcop *Dirayr Mardichian*, Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene din Republica Socialistă România:

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul mării sărbători a tuturor creștinilor — ziua Nașterii Mîntuitorului — cu adîncă smerenie Vă rugăm să binevoîți a ne îngădui ca în numele Consiliului Eparhial, al credincioșilor Bisericii Armene și al meu personal, să Vă prezentăm cele mai sincere felicitări.

Rugăm pe Dumnezeu cel atotputernic ca noul an 1966 să vă aducă deplină sănătate și noi puteri de muncă, spre a conduce încă mulți ani Sfînta Biserică Ortodoxă Română, care se roagă pentru bunăstarea tuturor popoarelor iubitoare de pace.

Al Prea Fericirii Voastre smerit și devotat frate întru Hristos,

*† Episcop DIRAYR MARDICHIAN
Șeful Eparhiei Armene din București*

Telegrama P. C. Prot. *Tomici Ștefan*, conducătorul Vicariatului Bisericii Ortodoxe Sirbe din Republica Socialistă România:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu ocazia Nașterii Domnului, Vă dorim sănătate, pace și rodnică păstorie, iar noul an plin de binecuvîntate roade.

Prot. TIMICI ȘTEFAN

Scrisoarea Eminentei Sale *D. Friederich Müller*, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Republica Socialistă România:

Prea Fericirea Voastră,

Din caldă inimă Vă mulțumesc pentru doririle de «sărbători fericite și noul an 1966 cu sănătate, pace și rodnice înfăptuiri», însoțite de luminoasa tălmăcire a Evangheliei pentru zilele noastre în «Pastorală la Nașterea Domnului 1965», dorindu-Vă din partea mea toate cele bune în continuarea binecuvântatei misiuni la cîrma Bisericii Ortodoxe Române, în bună-înțelegere cu cîrmuitoarii treburilor publice ai Republicii Socialiste România, spre propășirea ei în pace și progres.

Primiți, Vă rog, Prea Fericirea Voastră, încredințarea deosebitelor mele considerații.

D. FRIEDRICH MÜLLER

*Episcopul Bisericii Evanghelice C. A.
din Republica Socialistă România*

Sibiu, 28 decembrie 1965

Scrisoarea Eminentei Sale *Gheorghe Argay*, Superintendent al Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriene din Republica Socialistă România.

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul marelui praznic al Nașterii Domnului și a Anului nou, Vă prezint cele mai călduroase felicitări și urări din partea Bisericii noastre și a credincioșilor săi.

Vă dorim sărbători fericite, pline de bucurie și pace, precum și Anul nou binecuvîntat cu darurile Domnului nostru.

Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască deplină sănătate, viață îndelungată și o activitate rodnică în conducerea Sfintei Biserici Ortodoxe.

Cu cele mai călduroase salutări și mulțumiri pentru Pastorală de Crăciun și pentru Calendarul pe anul 1966, cu care ați binevoit a ne cinsti.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

GHEORGHE ARGAY

Superintendent al Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriene din Republica Socialistă România

Scrisoarea Eminentei Sale *Buthi Alexandru*, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea:

*Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

În ajunul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului și în prag de An nou îmi evoc evenimentele bisericești ale anului în curs, aducându-mi aminte de acele fericite ocazii, când m-am putut bucura îndeaproape de dragostea părintească a Prea Fericirii Voastre.

Mulțumindu-Vă cu inimă sinceră de delectarea sufletească și bogata ospitalitate, de care am avut parte întotdeauna la reședința patriarhală, — mă plec smerit la picioarele Tatălui ceresc și-L rog pe Fiul cel Unul-Născut să ocrotească viața și munca Prea Fericirii Voastre în pace și deplină sănătate, în fruntea Bisericii Ortodoxe Române, precum și exemplul de urmat în adâncirea legăturilor dintre cultele patriei noastre.

Binecuvântată să fie activitatea ce o depuneți în folosul obștesc, întru binele și înflorirea scumpei noastre Patrii Republica Socialistă România și pentru pacea a toată lumea.

Sărbători fericite și la mulți ani!

Cu alese sentimente,

Al Prea Fericirii Voastre,

Episcop BUTHI ALEXANDRU

Oradea, decembrie 1965

Scrisoarea Eminentei Sale *Nagy Gyula*, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul Praznicului apropiat al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos rugăm pe Tatăl nostru Ceresc, atât din partea mea, cât și în numele Eparhiei Reformate Cluj, să Vă dăruiască o sărbătoare bogată în toate roadele duhovnicești, binecuvântată cu puterea Evangheliei și cu pace deplină.

Totodată rugăm pe Domnul nostru ca, cu prilejul Anului nou să Vă dăruiască sănătate deplină, nescate puteri de muncă și să reverse din belșug toate darurile păcii și ale dragostei asupra patriei noastre dragi, Republica Socialistă România, asupra Sfințelor noastre Biserici și asupra lumii întregi.

NAGY GYULA

Episcop Reformat din Cluj

Telegrama Eminentei Sale Dr. *Kiss Alexa*, Episcopul Bisericii Unitariene:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul binecuvântatei sărbători a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și a Anului nou, din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră, urîndu-Vă sănătate deplină, succese și rodnică activitate arhipăstorească.

Întru mulți ani Bunul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericirii Voastre putere de muncă în lupta pentru idealul măreț al păcii, pentru binele poporului și al Patriei noastre scumpe.

Cu dragoste frățească,

*Dr. KISS ALEXA
Episcopul Bisericii Unitariene*

Telegrama Domnului *Tachici Ioan*, Președintele Cultului Adventist de ziua șaptea:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

În numele credincioșilor și al deservenților Cultului Adventist de Ziua a Șaptea din Republica Socialistă România, cu ocazia Nașterii Domnului și în prag de An nou, Vă rog să primiți caldă noastră urare de sărbători fericite pentru noul an 1966.

Fie ca Bunul Dumnezeu să binecuvînteze Biserica Ortodoxă și înalta ei ierarhie cu har divin, pace și prosperitate.

«La mulți ani !»

Președinte TACHICI IOAN

Scrisoarea Eminentei Sale Dr. *Moses Rosen*, Șef-Rabinul Cultului Mozaic:

Prea Fericite Părinte,

În pragul noului an 1966, Vă rog să-mi îngăduiți ca atît în nume propriu, cît și într-acei al Comunităților Cultului mozaic din Republica Socialistă România, să Vă adresez cele mai cordiale urări de deplină sănă-

tate și succese în binecuvântata muncă ce o desfășurați în mod neobosit și cu profund devotament în slujba Bisericii, spre binele patriei și întru apărarea păcii.

Cu distinsă considerație,

*Dr. MOSES ROSEN,
Șef-Rabinul Cultului Mozaic*

București, 26 decembrie 1965

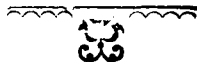
Telegrama Eminenței Sale Muftiului *Iacob Mehmet*, Șeful Cultului Musulman din Republica Socialistă România:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

În ajun de An nou gândurile noastre se îndreaptă cu recunoștință către Membri Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericirea Voastră și ne îngăduim să Vă exprimăm cele mai calde urări de sănătate și fericire, rugându-L totodată pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască ani mulți, pentru binele și prosperitatea Bisericii Ortodoxe Române.

*Muftiu IACUB MEHMET
Șeful Cultului Musulman din Republica
Socialistă România*

VIATA BISERICIASCĂ

**„CU ÎNCREDERE ȘI VOIE BUNĂ,
ÎN NOUL AN!“**

Întîlnirea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu preoțimea din Capitală

A devenit o tradiție pentru preoții Capitalei și pentru salariații de la Administrația Patriarhală, de la Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și pentru corpul didactic de la Institutul teologic și de la Seminarul teologic din București ca la fiecare început de an să prezinte Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian sentimentele lor de profund omagiu și respectuoase urări pentru anul nou, așteptînd totodată să primească de la conducătorul lor duhovnicesc prețioase povățuiri și folositoare sfaturi în activitatea pe care sînt datori să o desfășoare ca slujitori ai sfintelor altare străbune și ca cetățeni ai patriei noastre.

Urmînd acestui frumos obicei, în ziua de 1 ianuarie 1966, la orele 18, preoțimea Capitalei, în frunte cu protopopii, s-a adunat în sala festivă din palatul patriarhal. Toți cei prezenți au întîmpinat cu «Imnul patriarhal» pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a intrat în sala festivă, însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Alex. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Rector N. Nicolaescu, PP. CC. consilieri administrativi patriarhali și PP. CC. consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

În numele preoțimii din Capitală și a tuturor celorlalți participanți, P. C. Pr. Nicolae Tănăsescu, de la parohia Băneasa, a înfățișat pe scurt realizări ale preoțimii Capitalei în anul 1965 și, în numele tuturor celor prezenți, a exprimat Întîistătătorului Bisericii noastre însuflețite urări de sănătate și viață îndelungată, pentru a conduce mai departe clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române pe drumul marilor realizări de pace, progres și înfrățire între oameni și popoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a răspuns prin următoarea cuvîntare:

Prea Cucernici Părinți,

Întîlnirile Noastre cu preoțimea Capitalei, în prima zi a noului an, au devenit o tradiție scumpă inimilor noastre și dătătoare de bogate roade duhovnicești pentru fiecare dintre noi. Cu bucurie primim în reședința Noastră pe slujitorii sfințelor altare; cu luare aminte le ascultăm cuvîntul și cu dragoste le împărtășim gîndurile și povățuirile Noastre părintești, deoarece sîntem încredințat de necesitatea legăturii permanente între ierarh și preoți, pentru slujirea în duh și adevăr a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și pentru dreapta călăuzire a turmei credincioșilor spre mîntuire. Biserică sobornicească, păstrătoare nedesmințită a comorilor de învățătură, de har și de sfințenie ale Bisericii din primele veacuri creștine, cu o ierarhie și o preoțime care-și dețin vredniciile în succesiune neîntreruptă, de la Sfinții Apostoli, — Biserica noastră Ortodoxă pune la baza întregii sale lucrări, comuniunea sfință, în credință, în slujire și în dragoste, dintre ierarhi, preoți și credincioși. Pe această temelie trainică, — și numai pe această temelie —, se poate înălța tot ce Biserica lui Hristos este chemată să zidească în sufletul omului și în lume. Iar de va încerca cineva, în ordinea religioasă să clădească pe altă temelie, acela «se va asemăna cu bărbatul fără minte, care și-a zidit casa pe nisip; și a căzut ploaie, și au venit riurile, și au suflat vînturile, și au lovit în casa aceea și ea a căzut, și a fost căderea ei mare» (Matei VII, 26—27).

Iată de ce sîntem bucuroși în această zi de început de an, cînd vă vedem adunați în jurul Nostru. Privind această întîlnire, care se face în numele lui Hristos, avem dovada prezenței Lui în mijlocul nostru; avem simbolul unității noastre, — nu numai de credință și de slujire, — ci și de gîndire, de simțire și de dragoste; avem certitudinea că lucrarea noastră patriarhicească și lucrarea preoțească a Cucerniciilor Voastre are temelii sănătoase, poruncite de Sfînta Evanghelie și de întreaga Tradiție milenară a Bisericii noastre strămoșești; avem nădejdea că și în viitor vom lucra cu un bun spor, întru slava lui Dumnezeu, spre binele Bisericii Sale, spre binele credincioșilor a căror slujire ne-a fost încredințată.

Mulțumesc, așadar, Prea Cucernicului Părinte Nicolae Tănăsescu, care a exprimat atît de frumos sentimentele de dragoste fiască, pe care le aveți față de Arhiepiscopul Prea Cucerniciilor Voastre, față de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Mulțumesc pentru urările ce Ne-au fost adresate și le primim ca pe o expresie a legăturii noastre, a conștiinței preoțimii noastre că înfăptuirile care ne-au încununat strădaniile de pînă acum și cele pe care le așteptăm de azi înainte sînt rodul binecuvîntat al muncii noastre comune. Cel mai priceput și mai neînfricat cîrmuitor de corabie nu-și va putea purta nava pe valurile înspumate ale mării și nu o va putea duce la țărmlul dorit, decît atunci cînd toți corăbierii vor avea încredere în cîrmaciul lor, își vor cunoaște bine îndatoririle și le vor împlini cu rivnă și fără greșală. Urările

Cucerniciilor Voastre dovedesc încrederea plină de dragoste pe care o aveți în cel ce vă călăuzește și în veghea lui neadormită; dovedesc că sînteți conștienți de misiunea ce vă revine, ca slujitori ai altarelor drepte credințe; dovedesc hotărîrea fermă care vă stăpînește, de a împlini această misiune și în viitor, cu același zel apostolic.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru aceste urări, vă mărturisesc încrederea deplină pe care Noi înșine o avem în cumînțenia clerului nostru, în dorința nezdruncinată de a asculta îndemnurile cîrmuirii bisericești, în rîvna lui de a-și împlini chemarea potrivit acestor îndrumări, care nu fac altceva decît să păstreze neschimbate comorile Ortodoxiei, pentru a asigura realizarea, în condiții optime, a misiunii sfintei noastre Biserici strămoșești și afirmarea fermă a adevărului pe care Ea îl deține, în întreaga creștinătate.

Și fiindcă orice început de an îndatorează pe om să cerceteze cele ce s-au împlinit și să statornicească în minte și în inimă cele ce se mai cer a fi împlinite, — să folosim și noi acest ceas de seară, tihnit și plin de voie bună, pentru a ne bucura laolaltă de toate cîte s-au înfăptuit în anul care a trecut și pentru a ne încorda voînța și puterile spre realizarea îndatoririlor ce ne revin în anul pe al cărui prag ne aflăm. Un prilej asemănător am avut cu cîteva zile în urmă, cînd s-a ținut sesiunea anuală de lucru a Adunării Naționale Bisericești. În prezența înalților ierarhi, a reprezentanților aleși ai clerului și credincioșilor ortodocși — care constituie acest for central deliberativ al Bisericii Ortodoxe Române —, am amintit cîteva din evenimentele de seamă, petrecute în anul 1965, atît în viața țării, cît și în viața Bisericii noastre. Am afirmat atunci și ținem să subliniem acest lucru și în fața Cucerniciilor Voastre, că noi toți, în calitate de cetățeni ai statului român, am trăit cu egală însuflețire bucuria acestor evenimente, fie că ele s-au înscris în cartea neamului, fie că au fost încrustate în cronica vieții noastre bisericești.

Mergînd cu hotărîre pe drumul pe care merge întregul popor român, spre împlinirea aspirațiilor lui de prosperitate, de fericire, de colaborare loială cu toate popoarele și de pace, — toți ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române ne-am bucurat deopotrivă cu poporul nostru în zilele premergătoare marii sărbători naționale de la 23 August, cînd a fost proclamată Republica Socialistă România. Am trăit aceleași clipe de entuziasm patriotic pe care le-a trăit poporul nostru, cu prilejul adoptării noii Constituții a țării, care consemnează triumful noii orînduiri de dreptate socială și desființarea definitivă a exploatarei omului de către om în țara noastră, consfințind totodată libertățile cucerite de popor, între care se numără și libertatea religioasă. Am salutat cu toată căldura inimilor noastre, întocmirea noilor planuri economice și gospodărești, pentru creșterea continuă a puterii industriale a României, precum și măsurile luate de curînd pentru dezvoltarea agriculturii cooperatiste. Am întîmpinat cu deosebită însuflețire noua lege pentru organizarea cercetărilor științifice, destinate să slujească progresul general.

Toate aceste evenimente, petrecute sub ochii noștri, ne-au dovedit încă o dată că poporul român, strîns unit în jurul conducătorilor săi înțelepți, realizează cu fiecare an noi și noi progrese materiale și spirituale. Strînsa legătură între popor și conducători constituie o cheazășie fermă a viitorului fericit pe care și-l făurește țara noastră și asigură afirmarea impetuoasă a României în viața internațională, prin contribuțiile de seamă pe care le aduce neîncetat la sporirea patrimoniului unîversal al culturii, artei și științei și la împlinirea năzuințelor de pace, de libertate și de dreptate ale lumii contemporane.

Care fiu al poporului român n-a fost stăpînit de îndreptățită mîndrie patriotică aflînd că Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat în unanimitate «Declarația cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare», precum și rezoluția «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite», — ambele documente inițiate de România! Care român nu s-a simțit fericit cînd a luat cunoștința de căldura cu care reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite au felicitat guvernul român, pentru generoasele sale inițiative, care corespund întru totul intereselor popoarelor de pretutindeni! Ce mărturii mai adînc grăitoare se pot aduce pentru a evidenția profundul atașament al poporului român față de valorile morale ale umanității, preocuparea lui permanentă de a asigura triumful acestor valori nu numai în cadrul vieții sale naționale, ci și în cadrul larg al conviețuirii și colaborării internaționale! Aderarea guvernului român la Convenția de la Paris privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului, ca și toate acțiunile sale îndreptate spre apropierea, înțelegerea și colaborarea dintre state, vădesc consecvența cu care conducerea României de azi tinde spre împlinirea idealurilor nobile și umanitare ale poporului nostru, căruiu îi asigură, în acest fel, prețuirea și admirația lumii întregi. Un motiv în plus pentru fiecare dintre noi, de a spori în cugetele noastre prețuirea și devotamentul față de conducătorii statului nostru socialist, prin ale căror acțiuni, izvorîte din înțelepciunea și din lumînat patriotism, România urcă spre culmile progresului, pe culmile afirmării ei ca factor activ în zidirea unei lumi a păcii.

Prea Cucernici Părinți,

După cum vedeți, viața noastră bisericească s-a desfășurat în cursul anului trecut, sub semnul acestor mari realizări ale poporului și statului nostru. Sîntem fericiți să constatăm că și în activitatea Bisericii Ortodoxe Române s-au înregistrat înfăptuiri și succese demne de ținut în seamă.

Pe plan intern, slujirea preoțimii noastre s-a desfășurat după rînduiala tradițională, în deplină libertate. S-a accentuat grija slujitorilor sfintelor noastre altare pentru serviciile divine, pentru predicarea cuvîntului lui Dumnezeu, pentru catehizarea credincioșilor și pentru sporirea trăirii lor

duhovnicești. Așezămintele de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române, cursurile de îndrumare pentru preoți și conferințele de orientare au dovedit o creștere a nivelului lor teologic, o preocupare permanentă pentru confruntarea teologiei românești cu marile probleme care preocupă creștinătatea de pretutindeni. Publicațiile noastre bisericești dovedesc o înaltă ținută academică și un înalt spirit de răspundere, în studiile și articolele pe care le publică, obținînd neîncetat tot mai multe elogii din partea unor mari personalități teologice și a numeroși conducători de Biserică creștine din întreaga lume.

Pe planul relațiilor sale externe, Biserica noastră și-a intensificat acțiunile pentru întărirea legăturilor ei frățești de unitate doctrinară și canonică cu Bisericile Ortodoxe surori, și de apropiere, înțelegere și colaborare cu celelalte Biserici creștine.

Vă este cunoscută tuturor însemnătatea vizitei pe care a făcut-o Bisericii Ortodoxe Române și Nouă personal, Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, în fruntea unei delegații de valoroși reprezentanți ai Bisericii Anglicane. Călătoriile făcute prin țara noastră, întîlnirile cu ierarhii, preoții, profesorii și studenții noștri, convorbirile avute cu Noi și cu membrii Sfîntului nostru Sinod, participarea la sfintele noastre slujbe, — toate i-au lăsat înaltului oaspete o profundă impresie și l-au determinat să aibă cuvinte deosebit de elogioase la adresa Bisericii Ortodoxe Române și a felului în care se desfășoară viața noastră religioasă. Arhiepiscopul de Canterbury a afirmat stăruitor, atît în timpul vizitei sale, cît și după întoarcerea la Londra, dorința sa fierbinte de a realiza o apropiere și o colaborare din ce în ce mai strînse între Biserica Anglicană și Biserica noastră, mărturisind că nădăjduiește sincer în realizarea unei uniri a Bisericii sale cu Bisericile Ortodoxe. O dovadă în plus despre prețuirea Primatului Angliei față de Biserica noastră, credem că o constituie și poftirea pe care Ne-a făcut-o Nouă, de a vizita Biserica sa în cursul acestui an.

O altă vizită importantă pentru dezvoltarea relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici creștine din lume, este aceea care ne-a făcut-o în vara acestui an, Patriarhul Vasken I, Catolicosul tuturor armenilor. Prieten sincer și nedezmîntit al poporului român, al țării și al Bisericii noastre, Patriarhul Vasken I a ținut să sublinieze — în cuvîntările pe care le-a rostit în timpul vizitei sale — că apreciază apropierea și colaborarea dintre Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română ca fiind de o importanță covârșitoare, pentru slujirea de către întreaga creștinătate a mesajului evanghelic de «pace pe pămînt și bunăvoință între oameni» (Luca II, 14).

Așa cum în anul 1964 am avut bucuria și deosebita cinste de a fi vizitați în reședința Noastră de Majestatea Sa Imperială Împăratul Etiopiei — și în luna septembrie a acestui an ni s-a făcut onoarea unei înalte vizite: Excelența Sa Domnul Radhakrisnan, președintele Indiei, însoțit de unul din miniștri săi, care este membru în consiliul central al Bisericii Ortodoxe Siriene din statul Kerala și cu întreaga sa suită, au vizitat Mînăstirea Antîm

din Capitală și palatul Sfântului Sinod, interesându-se de organizarea și viața Bisericii noastre.

În afara acestor acțiuni și vizite — a căror importanță este evidentă — Biserica noastră și-a adus partea ei de contribuție în cadrul unor foruri religioase internaționale, care tind să realizeze apropierea, înțelegerea și conlucrarea creștinilor de pretutindeni, în scopul slujirii aspirației sfinte a omenirii spre pace. În luna septembrie a anului trecut, prezidiul Conferinței Bisericilor Europene și-a ținut o sesiune de lucru la București. Aprecierile entuziaste ale conducătorilor acestei organizații bisericești internaționale la adresa Bisericii noastre s-au adăugat elogiilor aduse de cîrmuitorii Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de cei ai Conferinței Creștine pentru Pace, sau ai altor foruri interbisericești. Asemenea aprecieri nu ne-ar bucura prea mult, dacă ar fi numai simple declarații convenționale, — dar ele se dovedesc a fi expresia unei reale admirații pentru seriozitatea și spiritul de răspundere cu care Biserica Ortodoxă Română analizează marile probleme ce stau astăzi în fața creștinătății, în fața omenirii întregi, precum și pentru vigoarea cu care Biserica noastră a slujit și slujește împlinirea poruncii divine a păcii în lume.

O dovadă vie a acestor alese aprecieri o constituie și schimbul de studenți-bursieri între Biserica noastră și diferite Biserici sau foruri internaționale bisericești de peste hotare. În prezent, studenții teologi din țara noastră studiază la facultăți de teologie din Londra, Paris, Roma Bossey, etc., iar în instituțiile noastre teologice din București au venit să-și facă studiile tineri din Canada, Anglia, Elveția și Liban, precum și cinci studenți recomandați de Împăratul Etiopiei și cinci tineri trimiși de Biserica Ortodoxă din statul african Uganda. Aceste schimburi de studenți vădesc prestigiul de care se bucură teologia noastră în întreaga creștinătate, — fapt care ne umple inimile de bucurie.

Cu aceeași bucurie constatăm că tot mai multe sînt Bisericile creștine care se alătură nobilei acțiuni de apărare a păcii. Dacă în trecut, cînd s-a ivit primejdia dezlănțuirii unui război atomic, care ar fi nimicît atîtea vieți și bunuri materiale sau spirituale și ar fi adus asupra omenirii potopul unor cumplite suferințe, singure Bisericile Ortodoxe s-au angajat cu hotărîre pe drumul luptei inițiate de mințile luminate, pentru a opri izbucnirea unui asemenea război, — astăzi marea majoritate a Bisericilor creștine au înțeles că slujirea păcii este una din cele mai valoroase forme de propovăduire creștină. Dacă acum zece, cincisprezece ani, ierarhii și preoții Bisericii noastre erau deseori acuzați de unele cercuri creștine din Apus că prin propovăduirea poruncii evanghelice de pace pe pămînt, ei abdică de la chemarea lor religioasă, — astăzi pînă și Biserica Romano-Catolică, a cărei ostilitate din ultimele decenii față de aspirațiile popoarelor este cunoscută tuturor, și-a încheiat lucrările celui de-al doilea Conciliu de la Vatican, recunoscînd deschis că principala îndatorire a Bisericilor creștine și a creștinilor în general este aceea de a ajuta omenirea în nobilele ei eforturi de zidire a

unei păci, a unei lumi fără arme și fără războaie. Există azi numeroase cuvântări ale Papii Paul al VI-lea și ale altor ierarhi de frunte, în care se găsesc gânduri și îndemnuri întru totul identice cu cele pe care ierarhii și preoții ortodocși le-au exprimat și le exprimă cu hotărâre de aproape douăzeci de ani. Această nouă situație din sinul creștinătății reprezintă biruința adevărului învățaturii creștine, a duhului evanghelic, a umanismului creștin; reprezintă, în același timp, un fericit prilej de îndreptățită bucurie pentru Biserica noastră, care constată că drumul pe care a mers ea a fost și este drumul cel adevărat, drumul deschis de Mîntuitorul Iisus Hristos în fața tuturor slujitorilor și închinătorilor Lui!...

Prea Cucernici Părinți,

Aveți deci temeuri puternice ca să pășiți în noul an cu inimile pline de bucuria pe care o dă conștiința datoriei împlinite. Aveți temeuri destule pentru a fi mîndri că îndrumările pe care Sfîntul nostru Sinod vi le-a dat fără încetare au izvorit din însăși esența învățaturii noastre de credință, iar rîvna cu care Prea Cucerniciile Voastre, laolaltă cu toți preoții Bisericii noastre, ați ascultat și ați împlinit aceste povățuiri părintești constituie o dovadă vie a zelului apostolic de slujire în duh și adevăr, a lui Hristos-Dumnezeu, și a Sfintei Sale Biserici. Astfel puteți mărturisi oricînd smeritele cuvinte ale marelui Apostol: «lupta cea bună m-am luptat... credința am păzit» (II Tim. IV, 7).

Trebuie să recunoaștem însă deschis că toată lucrarea noastră în slujba păcii n-ar fi avut amploarea pe care a avut-o, dacă n-ar fi fost permanent însuflețită de atașamentul profund al poporului român față de cauza apărării păcii și de consecvența cu care conducătorii țării noastre au acționat și acționează în acest scop. Această realitate ne îndatorează însă și mai mult în viitor: ne îndatorează să sporim partea noastră de contribuție la munca depusă de poporul român, pentru înflorirea neîncetată a României; ne îndatorează să slujim, cu și mai multă rîvnă, lupta poporului nostru și a tuturor popoarelor din lume, pentru întărirea prieteniei și colaborării între toate neamurile de pe pămînt; ne îndatorează să depunem toată stăruința pentru ca marile idealuri morale, pe care cel mai înalt for internațional al lumii contemporane le-a consacrat, la propunerea României, drept temelie a educării tinerei generații, să fie sădite în inimile și în cugetele tuturor creștinilor ortodocși din țara noastră; ne îndatorează să nu preocupăm nici o strădanie pentru a propovădui neîncetat sfînta noastră învățătură creștină ortodoxă al cărei umanism profund se identifică în prezent cu cele mai nobile aspirații etice ale lumii contemporane.

Cu sufletele luminate de bucuria celor împlinite pînă acum, cu cugetele întărite de hotărîrea unei mai intense slujiri în viitor, să pășim, Prea Cucernici Părinți, cu încredere și cu voie bună în Noul an.

Rog pe Bunul Dumnezeu să binecuvînteze munca ce vom depune, laolaltă, și de acum înainte, cu darurile Sale cele bogate, încununînd-o cu noi și folositoare înfăptuiri. Să reverse asupra credincioșilor Prea Cucerniciilor Voastre și asupra tuturor celor ce vă sînt dragi belșug de roade duhovnicești, sănătate și fericire.

Iar tot ce veți lucra, întru slava lui Dumnezeu să lucrați, spre binele Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, spre înălțarea României și spre propășirea poporului român, spre biruința deplină pe pămînt a păcii la care ne-a chemat Hristos.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru clipele de bucurie duhovnicească pe care Ni le-ați prilejuit, vă spun după datina românească: «La mulți ani!»

A urmat apoi un frumos program de colinde executat de corala preoților din Capitală sub conducerea P. C. Preot I. Popescu-Runcu.

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh a stat de vorbă cu toți cei prezenți și a avut pentru fiecare cuvinte de cald și părintesc îndemn, urîndu-le spor deplin în munca lor de slujire a Bisericii și a patriei.

SCHIMBURI DE TELEGRAME INTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI SI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul împlinirii a 21 de ani de la înscăunarea Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, — între Întiiistătătorii Bisericii Ortodoxe Română și Rusă a avut loc următorul schimb de telegrame:

*Sanctității Sale ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Subliniind cu dragoste frățească și bucurie duhovnicească cei 21 de ani trecuți de la binecuvîntata Voastră intronizare, rugăm fierbinte pe Mintuitorul nostru cel întrupat să umple pe Sanctitatea Voastră de harul Său și de puterea Sa, spre a continua apostolatul Vostru, în fruntea Bisericii surori a Rusiei, în pace și cu bune rezultate pentru întreaga Ortodoxie, înconjurat de venerația și afecțiunea fiască a tuturor, asemeni sfinților patriarhi biblici.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumind Prea Fericitirii Voastre pentru telegrama Voastră cu prilejul intronizării mele, încerc aceleași sentimente și urez, Vouă și Sfintei Voastre Biserici, binecuvîntare cerească.

† Patriarhul ALEXEI

Un alt schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a avut loc cu ocazia sărbătoririi zilei onomastice a Întiistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse.

Iată textul acestor telegrame care mărturisesc simțămintele de dragoste frățească și de prețuire reciprocă dintre Cîrmuitorii celor două Biserici surori:

*Sanctității Sale ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Sărbătoarea numelui Sanctității Voastre ne oferă un nou prilej, în acest început de an, de a vă mărturisi înalta Noastră prețuire și dragoste frățească, urîndu-vă din toată inima sănătate deplină, fericire spirituală, lung și binecuvîntat apostolat în slujba Bisericii surori a Rusiei și a Sfintei noastre Ortodoxii.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Sînt profund emoționat de felicitarea Prea Fericirii Voastre.
Vă mulțumesc din toată inima pentru atenție și pentru buna urare în rugăciune atît de prețioasă pentru mine.
Cu frățească dragoste întru Hristos,

† Patriarh ALEXEI

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITH PATRIARHI JUSTINIAN
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
SI CHIRIL AL BULGARIEI**

Cu prilejul celei de a 66-a aniversări a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, între Înfiistătătorii Bisericilor Ortodoxe Română și Bulgară a avut loc următorul schimb de telegrame:

*Prea Fericirii Sale CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Cu bucurie și dragoste frățească Vă felicităm la începutul acestui an, care coincide cu începutul celui de-al 66-lea an al vieții Prea Fericirii Voastre, și din inimă Vă urăm să trăiți ani mulți, în sănătate deplină, pace și putere de muncă, spre a Vă continua slujirea de arhipăstor al clerului și credincioșilor ortodocși din sudul Dunării, cu realizări fericite și folo-sitoare atât pentru Biserica Bulgară soră, cât și pentru întreaga Ortodoxie — îmbrățișându-Vă cu căldură în Hristos cel întrupat.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitările Voastre frățești cu prilejul celei de a 66-a aniversări a Noastră.

Aceste sentimente frățești sînt o mare bucurie pentru mine și îmi sînt foarte scumpe.

Cu aceeași dragoste în Domnul nostru, în smeritele mele rugăciuni, fac călduroase urări pentru ca Prea Fericirea Voastră să slujiți mereu cu aceeași grandoare Sfînta Biserică Română, pentru slava lui Dumnezeu, înflorirea Sfîntei Ortodoxii și prosperitatea poporului român binecredincios.

Al Vostru devotat,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

SĂRBĂTORIREA UNIRII PRINCIPATELOR ROMÂNE

La Institutul și Seminarul teologic din București

Actul istoric de la 24 ianuarie 1859 — când s-a înfăptuit Unirea Principatelor Române și s-au pus bazele unui nou stat european: România, — a fost aniversat la Institutul teologic de grad universitar, la Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din București într-o atmosferă de însuflețit avânt patriotic.

La festivitatea care a avut loc în aula Institutului teologic, au fost prezenți: P. S. Episcop Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesorii Institutului și ai Seminarului teologic, în frunte cu P. C. Diac. Rector Nicolae Nicolaescu, Dl. Prorector Nicolae Chițescu și P.C. Pr. Director Dumitru Popescu, magistranzii și studenții Institutului și elevii Școlii de cântăreți bisericești și ai Seminarului teologic.

Deschizînd serbarea, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului, a arătat importanța Unirii Principatelor în viața poporului român, subliniind faptul că abia astăzi în patria noastră, Republica Socialistă România au devenit realitate toate înaltele idealuri pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai poporului nostru de-a lungul veacurilor și pentru care a militat și entuziasta generație de la 1848 și 1859. Apoi, P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu a prezentat următoarea expunere a condițiilor în care s-a făcut Unirea Principatelor, subliniind atitudinea adoptată de clerul ortodox față de lupta dusă de poporul român pentru înfăptuirea Unirii:

*

Sînt în istoria unui popor momente trăite cu mare intensitate, momente în care bate parcă o singură inimă, vibrează și se înalță un singur suflet, luptă și se jertfește un singur om. Un astfel de moment trăiau marii noștri înaintași acum 107 ani, cînd se înfăptuia actul revoluționar și hotărîtor de destin al Unirii Principatelor Române.

Înfăptuit de popor atunci cînd condițiile economico-sociale interne au ajuns prielnice, actul istoric de la 24 ianuarie 1859 n-a apărut însă deo-

dată, ca un miracol istoric, ci el a fost pregătit prin veacuri de strădanie, suferință și lupte. El a fost de asemenea rezultatul firesc al apariției și dezvoltării treptate a conștiinței unității de limbă, de origine și de credință religioasă a românilor.

Astfel, încă pe la începutul veacului al XVI-lea, în anul 1605, călugărul Maxim — din familia despoților sârbi Brancovici devenit apoi, pentru scurtă vreme, mitropolit al Țării Românești — a împăcat pe Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, cu Radu cel Mare, piosul domnitor al Țării Românești, și i-a împiedicat să se bată la Rîmnicul Sărat, invocînd în rugămintea lui către domnul Moldovei și motivul: «*sînteți creștini și de același neam*». La fel, umanistul de origine română Nicolaus Olahus, ajuns arhiepiscop primat de Strigoniu, vorbea pe la mijlocul veacului al XVI-lea despre originea romană a poporului român și spunea că «*moldovenii au aceeași limbă, obiceiuri, religie ca și cei din Muntenia*». Către sfîrșitul aceluiași veac, vistiernicul Dan, clucerul Vintilă și alții se adresau, într-o scrisoare, cancelarului Poloniei, Ian Zamoyski, adversarul lui Mihai Vi-teazul, spunînd că *voiesc să fie împreună și în unire cu țara Moldovei*, pentru că, ziceau ei, «*sîntem cu toții de-o limbă și de aceeași credință*».

Unul din factorii care au contribuit la trezirea și dezvoltarea conștiinței și unității naționale a românilor, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea și mai ales în veacul al XVII-lea, a fost desigur, și introducerea limbii române în Biserica celor trei țări românești. Traducînd și tipăriind cărți religioase în limba poporului și destinate românilor din toate cele trei țări în care aceștia trăiau despărțiți, Biserica noastră Ortodoxă a adus, în acea vreme o reală contribuție la opera de unificare culturală și spirituală a românilor. E destul să amintim cum diaconul Coresi, meșterul tipograf de la Tîrgoviște, statornicit pe meleagurile brașovene, «*scria cu tiparul*» ca «*să înțeleagă*», «*să învețe românii*». La fel, *Cuvîntul* introductiv la *Cartea românească de învățătură*, pe care mitropolitul cărturar Varlaam a tipărit-o la Iași în 1643, se adresa «*către toată seminția românească pretutindenea ce se află pravoslavnici într-această limbă*», iar cartea însăși era considerată ca fiind un «*dar*» făcut «*limbii românești*». Cam în aceeași vreme, mitropolitul ardelean Simion Ștefan, tipăriind la Bălgrad, în 1648, prima traducere integrală a Noului Testament, spunea în predoslovie către cititori: «*Noi ne-am silit de încît am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți, iarî că nu vor înțelege toți, nu-i de vina noastră, ci-i de vina celuiia ce au răsfirat rumânii printr-alte țări, de s-au amestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăiesc toți într-un chip*». Ceva mai tîrziu, mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei, tipăriind *Liturghierul la 1680*, spunea: «*...între rumâni ce zicem cuprindem și pe moldoveni, că tot dintr-o fântână cură*», iar traducătorii *Bibliei de la București (1688)* socoteau acest monument de limbă literară românească drept o «*lumină*», care va lumina *deopotrivă «românilor, moldovenilor și ungrovlahilor*». De aceea este întru totul întemeiată afirmația Prof. P. P. Panaitescu, că «*introducerea limbii române în Biserică, pe înțelesul tuturor, a fost un fapt popular, care a adus apropierea spirituală între țările române*».

Același lucru se poate spune și despre opera de apărare a Ortodoxiei împotriva acțiunii de prozelitism protestant și romano-catolic în veacul al XVII-lea, operă care a contribuit și ea la apropierea spirituală a românilor. Astfel, cunoscutul *Răspuns la Catehismul calvinesc din Transilvania*, de la 1645, tipărit de mitropolitul Varlaam al Moldovei nu era o lucrare personală a acestuia, ci rezultatul unei consfătuiri în sobor a reprezentanților Bisericilor din Moldova și Țara Românească, întruniți pentru a apăra Ortodoxia în toate țările române. Adresându-se «către creștinii din Ardeal», alcătuitoarii *Răspunsului* nu pierdeau din vedere să-i considere pe aceștia ca «iubiți creștini și cu noi de un niam români de pretutindeni». Și, dacă ținem seama și de numeroasele împrejurări în care Biserica Ortodoxă din Țara Românească și cea din Moldova au sprijinit ortodoxia românească din Transilvania, apoi este evident că «istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania în secolele al XV-lea—al XVII-lea este în mare parte istoria solidarității pe plan religios a celor trei țări române» (cf. P. P. Panaitescu). Ceea ce, după părerea noastră, înseamnă a spune că lupta comună a Bisericilor din cele trei țări românești împotriva propagandei eterodoxe și ajutorul sub toate formele dat Bisericii Ortodoxe din Transilvania de Bisericile Ortodoxe din Moldova și Țara Românească constituie un important factor de solidaritate națională a românilor, de pregătire sufletească pentru Uniunea ce nu se putea înfăptui atunci.

Dar un alt factor important de unificare sufletească a românilor l-a constituit, desigur, și opera cronicarilor români, care au insistat îndeosebi asupra unității de origine a poporului român. Astfel, în prima jumătate a veacului al XVII-lea, vornicul Grigore Ureche scria în *Letopisețul* său că *Moldova și Țara Românească «au fost tot un loc și o țară»*, iar muntenii și moldovenii «s-au tras de la un izvod», precizând chiar că «rumânii cît să află lăcūitori în țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroș de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm să trag». În a doua jumătate a aceluiași veac, învățatul cronicar Miron Costin era încă mai preocupat, în toate scrierile sale istorice, de problema originii românilor. La fel și cronicarul muntean Constantin Cantacuzino Stolnicul, care afirma, spre sfîrșitul veacului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, că *toți românii «dintr-o fîntînă au izvorît și cură»*. Și nu mai puțin preocupat de aceeași idee și însuflețit de aceeași dragoste de țară și popor a scris marele învățat Dimitrie Cantemir *Hronicul româno-moldo-vlahilor*, argumentînd temeinic ideea unității de origine a românilor.

Și astfel, în veacurile al XVII-lea, al XVIII-lea și în prima jumătate al celui de-al XIX-lea, ideea de unitate națională era răspîndită pe tot pămîntul românesc. După răscoala lui Horea, al cărei răsunset european a fost impresionant, englezul Charles Boner constata că toți românii trăiesc în așteptarea că «*odată, după unirea românilor răzlețiți, se vor transforma într-o mare națiune română*», iar publicistul francez Desprez, scria, — ceva mai tîrziu —, că, trecînd Tisa, ai intrat în acea «Românie ideală», pe care munții nu mai izbuteau s-o îmbucătățească.

În aceeași perioadă, istoricii și filologii din Școala ardeleană, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, puneau o pasiune deosebită în evidențierea latinității poporului român, a continuității noastre pe pământul Daciei și a latinității limbii române. De asemenea, Tudor Vladimirescu, eroul răscoalei de la 1821, insista asupra nevoii solidarității politice între românii din Principatele dunărene, care sînt, zicea el, «*de un neam, de o lege*». Chiar și Regulamentul Organic, sublinia în art. 425 că: «*Începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele ambelor părți cuprind din însăși descălecarea lor elementele nedespărțitei Uniri, care s-au împiedicat și s-au întîrziat de întîmplătoarele împrejurări*».

În frămîntările care au precedat anul revoluționar 1848, ideea Unirii a devenit din ce în ce mai precisă, pentru ca să ocupe apoi un loc important în revendicările revoluționarilor pașoptiști. Nu numai prin documentele oficiale, ci și prin literatură, chemarea la unire se adresa fierbinte românilor de pretutindeni. După adunarea de la Blaj, în care poporul striga «*noi vrem să ne unim cu Țara*», moldoveanul Alecsandri publica la Brașov, în revista *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, chemarea «Către români»:

*«Haideți frați de același sînge! Hai cu toți într-o unire
Libertate României să cătăm să dobîndim!»*

Tot în aceeași revistă, la 21 iunie 1848. Andrei Mureșanu striga cu glas de foc tuturor românilor:

*«Români din patru unghiuri, acum ori niciodată
Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri!»*

încheind chemarea cu jurămîntul simbolic:

*«Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decît să fim sclavi iarăși, în vechiul nost pămînt!»*

Versurile înaripate ale tribunului ardelean, transpuse pe muzică de Anton Pann, avea să fie, cîntate apoi la Rîmnicu-Vîlcii, cînd poporul depunea jurămîntul pe constituția revoluționară de la 1848.

Marea luptă pentru Unire a fost începută însă după anul 1848. Ideea Unirii a fost dusă mai departe tot de mărînimoasa generație a pașoptiștilor. Îmbrățișată însă de mase, ea va deveni acum o idee-forță, capabilă să răs- toarne orice piedică ivită în calea realizării ei. Dintr-o idee politică, ea devine astfel un ideal național popular. Principalul promotor este, îndată după 1848, ca și înainte de altfel, tot Nicolae Bălcescu. Nu întîmplător și-a ales el ca erou al principalei sale lucrări istorice pe Mihai Viteazul, cel care voia să creeze «*o patrie mare cît ține pămîntul românesc*». În exil la Paris, după anul 1848, Bălcescu scria în revista cu titlu simbolic «România viitoare»: «România noastră există și orb este cel ce nu o vede». În țară,

aceeași generație pașoptistă scotea ziare și reviste care purtau de asemenea titluri simbolice: «Dacia literară», «Steaua Dunării», «Românul», «Naționalul», «România literară», «Revista română», «Telegraful român».

În anul 1856, Vasile Alecsandri compunea acea electrizantă «*Horă a Unirii*», care o încălzit inimile și a oțelit voințele generației sale. În numele moldovenilor el își striga fratele de peste Milcov:

*«Măi muntene, măi vecine,
Vino să te prinzi cu mine,
Și la viață cu unire
Și la moarte cu-nfrățire»*,

iar, ca argument, aducea sentimentul pe care poporul îl încercase de veacuri:

*«Eu ți-s frate, tu mi-ești frate,
În noi doi un suflet bate!»*

În anul următor, când dușmanii Unirii se arătau deja mulți și hotărâți să lupte, bardul de la Mircești îi blestema în numele țării.

*«Fie-vă viața neagră, amară,
Copii să n-aveți de sărutat!
Să n-aveți nume, să n-aveți țară,
Aici să n-aveți loc de-ngropat»*.

Toate acestea au izbutit să creeze atmosfera de însuflețire, de entuziasm general, care avea să ducă la lupta pentru Unire, la lupta hotărâtă care la nevoie ar fi mers pînă la sacrificiul vieții.

Născută deci din conștiința de unitate națională a românilor și dezvoltată o dată cu condițiile social-economice ale celor două țări, ideea Unirii avea să se transforme într-o realitate istorică prin lupta maselor populare. Conducătorul acestor mase, reprezentanții, exponenții lor, au știut de altfel să folosească în acest sens și împrejurările politice de la jumătatea veacului al XIX-lea. Țări mici, vasale Turciei și vecine cu marile și puternicile imperii rus și austriac, Moldova și Țara Românească nu-și puteau hotărî singure soarta. Pe de altă parte, ciocnirea de interese ale marilor puteri în sud-estul european făcea ca situația acestor două țări să nu fie indiferentă marilor state. De aceea, la Congresul de la Paris, din 1856, al plenipotențiarilor marilor puteri, Congres la care se încheia tratatul de pace după războiul Crimeii, s-a pus problema Principatelor Române.

Marile puteri reprezentate la Congresul de la Paris au luat însă atitudine diferite față de problema Unirii țărilor române. Franța, Italia și Rusia au sprijinit Unirea, în timp ce Anglia, Austria și Turcia s-au opus din răsuputeri. Rusia a propus un plebiscit, iar Congresul de la Paris a admis convocarea unor Divanuri ad-hoc. În sinul cărora populația celor două țări românești să-și spună cuvîntul prin aleșii săi.

Lupta între adepții și adversarii Unirii, sprijiniți dinafară de marile puteri, iar din interior de membrii Comisiei europene trimisă atunci la București, a devenit acerbă în timpul alegerii de deputați pentru cele două Divanuri, amenințând chiar să dea naștere unui grav conflict european. Deputații țăranilor au prezentat Divanurilor ad-hoc revendicările țăranimii, în Moldova prin reprezentantul lor Ion Roată, în Țara Românească prin deputatul Constantin Tănase.

Răspunsul marilor puteri la cererile românilor a însemnat însă un compromis. În ce privește Unirea, ni se acorda doar un simulacru de unire, cu doi domni, două guverne și două Adunări, dar cu un sistem comun de legi și organizare militară.

Lupta pentru Unire a continuat în Adunările care urmau să aleagă pe cei doi domni. În Moldova erau nu mai puțin de 38 de candidați la domnie. Partidul antiunionist susținea îndeosebi candidatura lui Mihail Sturza și a fiului său Grigore Sturza. Partidul național a propus însă candidatura colonelului Alexandru Ioan Cuza, unul dintre luptătorii de la 1848 și care, dintre toți marii proprietari de pământ din Divanul ad-hoc, fusese singurul care votase propunerea lui Constantin Negri pentru împrăștierea țăranilor. Colonelul Alexandru Ioan Cuza a fost ales domn al Moldovei în ziua de 5 ianuarie 1859, spre marea bucurie a mulțimilor, care au primit vestea cu un entuziasm de nedescris.

În Muntenia, lupta pentru domnie n-a fost mai puțin înverșunată. Chiar în preziua alegerii din 24 ianuarie 1859, toți consulii din București telegrafiau țărilor respective că alegerea lui Bibescu este aproape sigură. Poporul s-a ridicat însă cu miile și cu zecile de mii, venind la București și amenințând însăși viața reprezentanților reacțiunii. Totuși aceștia n-au cedat decât în momentul când însărcinatul cu treburile departamentului internelor a comunicat caimacamului că nu va da ordin să se tragă în mulțimile care se adunaseră și amenințau cu răscoala. Și astfel, sub presiunea poporului, a fost ales domn tot Alexandru Ioan Cuza, realizându-se, sub această formă deocamdată, mult dorita Unire, care avea să se consolideze prin deosebita chibzuință, hotărîre și abnegație a marelui dar nedreptățitului domnitor Alexandru Ioan Cuza.

*

Acestea sînt — sumar prezentate — împrejurările istorice și politice în care s-a făcut Unirea Principatelor Române acum 107 ani, — Unire care nu însemna însă numai o alipire teritorială a celor două țări surori, ci și înfrîngerea politică a unui regim reacționar și ivirea unor zori noi pe plan național și internațional pentru statul care atunci lua ființă: România.

Un alt aspect în legătură cu problema Unirii este atitudinea pe care a avut-o clerul ortodox român cu acest prilej. În această privință, putem afirma fără ezitare că clerul ortodox român, în marea lui majoritate, a simțit nevoile și durerile poporului și a fost alături de popor, sprijinin-

du-l și ajutându-l să-și împlinească dorințele cele mai scumpe: Unirea și îmbunătățirea vieții de cumplită sărăcie, asuprire și nedreptățire în care ajunese să trăiască.

Cei care au desfășurat o acțiune mai intensă cu acest prilej au fost, desigur, clericii moldoveni, pentru că acolo rezistența împotriva Unirii a fost mai mare. Venerabilul mitropolit al Moldovei Sofronie Miclescu, a avut, ce-i drept, la început, unele rezerve, dar apoi a devenit un susținător hotărât al Unirii, punând în joc pentru aceasta scaunul său vlădicesc și chiar viața sa. Protestele sale energice față de ministrul cultelor, față de caimacamul antiunionist Vogoride și față de comisia reprezentanților puterilor europene sînt acte ce fac cinste unui ierarh luminat și patriot. În repetate rînduri s-a încercat, cu acest prilej, înlăturarea sa din scaunul de mitropolit, dar ierarhul a izbutit să rămînă pe loc, contribuind prin dîrzenia sa, la pregătirea unirii Principatelor Române. Cuvîntările ținute de el în Divanul ad-hoc din Moldova sînt adevărate modele de elocvență, de înțelepciune și de adîncă simțire patriotică; Sofronie Miclescu într-o scrisoare trimisă mitropolitului Valahiei, îl sfătua pe acesta din urmă să se pătrundă de marile «nevoi și trebuințe ale țărilor», care «au tot același viitor», și să-și dea osteneala pentru Unire, «ca să poată la sfîrșitul vieții striga cu mulțumire sufletească: acum slobozește-mă, Doamne etc.».

Cu binecuvîntarea mitropolitului Sofronie, arhimandritul Neofit Scriban, una dintre figurile reprezentative ale clerului moldovean, publică o broșură cu titlul *Unirea și neunirea Principatelor Române*. În această broșură, pe care fruntașul unionist Dimitrie Rallet din Moldova o socotea ca fiind «prea bună», arhim. Neofit Scriban combătea argumentele antiunioniștilor și pleda călduros pentru Unire. «Patriotule române — spunea el — fiule al creștinătății! Tu pînă astăzi ai fost uitat de către celelalte nații. Proveniența s-a milostivit și astăzi ți se trimite o întrebare de viață sau de moarte. Europa te întreabă și ca pe român, și ca pe creștin: voiești tu moarte sau viață? Răspunde!»

Prin această scriere și prin altele asemănătoare, intitulate: *Foloasele Unirii, Unirea Românilor* etc., arhim. Neofit Scriban «electriza toată simțirea românească», după expresia biografului său Constantin Erbiceanu, care spune că «nu exista fapt politic însemnat din timpul Unirii, în care Neofit Scriban să nu ia parte activă».

Un episod interesant din lupta arhim. Neofit Scriban pentru Unirea Principatelor este acela al misiunii pe care a împlinit-o el, ducînd în ascuns, în vara anului 1857, la București, actele și protestele comitetului unionist din Moldova. Ajungînd la Focșani, arhim. Neofit Scriban a trecut Milcovul noaptea prin apă, împreună cu nepotul său Romulus Scriban, care purta hîrțile în sin, izbutind astfel să scape de sub supravegherea vigilentă a poliției guvernului antiunionist.

Alături de arhim. Neofit Scriban și împreună cu el, lupta pentru Unire fratele său, arhiereul Filaret Scribăn, altă figură luminoasă a clerului moldovean din timpul unirii Principatelor Române și ale cărui vaste cunoștințe au fost folosite în scopuri naționale de fruntașul unionist Dimi-

trie Rallet, după propria mărturisire a acestuia, făcută într-o scrisoare către Ioan Ghica. În calitatea sa de director al seminarului Veniamin de la Socola, arhiepiscopul Filaret Scriban a pregătit multe generații de preoți în duhul patriotismului, fiind el însuși «patriot înfocat pînă la rezignațiune», cum ni-l prezintă biograful său.

Într-o convorbire pe care a avut-o cu Bulwer, reprezentantul Angliei în Comisia puterilor europene venită în Principatele Române, care-l îndemna să se lase de ideea Unirii, arhiepiscopul Filaret Scriban a spus cu demnitate: «*Noi, românii, ne-am gîndit și răsîndit și sîntem cu orice sacrificii hotărîți a ne uni, pentru că numai așa mai putem trăi*». Nu e de mirare deci că, nutrind astfel de idei, arhiepiscopul Filaret Scriban a fost destituit din postul de director al Seminarului de la Socola din ordinul caimacamului Vogoride, cu toată împotrivirea mitropolitului Sofronie.

O altă figură clericală din Moldova de pe timpul unirii Principatelor Române este, desigur, eruditul episcop Melchisedec, pe atunci arhimandrit și director al Seminarului din Huși, ajuns apoi, în 1860, ministru numit de Alexandru Ioan Cuza și membru al Academiei Române. Cu prilejul hramului episcopiei Hușilor, în ziua de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, 29 iunie 1856, arhim. Melchisedec a ținut o emoționantă cuvîntare, plină de un cald patriotism, cuvîntare pe care Dimitrie Rallet o considera într-o scrisoare a sa ca fiind «un cuvînt minunat». «*Cel ce fuge de Unire* — spunea arhim. Melchisedec — *merge în contra ideii generale a omenirii, în contra progresului, în contra învățaturii lui Hristos*». Adresîndu-se apoi clericilor le spunea: «Ce voiești, sfințite clerule român! — urmașule al Apostolilor; înaintea cărora Hristos s-a rugat pentru Unire? — Voiești oare ca să rămîi în ignoranță și dispreț de-a pururea și să privești cu întristare corupția și pierzarea sufletelor din neștiința legii lui Dumnezeu, pe care ești dator a o predica oamenilor? *Dacă vrei să soapi de răspunderea cea înfricoșată, apoi dă mîna cu celălalt frate cler din Valahia și prin întrunite puteri să ne silim a merge pe urmele statelor creștine și să înavuțim Biserica lui Dumnezeu, a patriei noastre cea lipsită de pîinea cerească...*». Pe țărani mai ales căuta arhim. Melchisedec să-i înflăcăreze pentru Unire, spunîndu-le: «Ce voiți voi, sătenilor? Voiți voi oare să fiți robi totdeauna, sclavi în rînd cu dobitoacele; să robiți brațele voastre și să vă vărsați sudoarea voastră... Dacă nu voiți a lăsa aceste dureri și fiilor voștri ca moștenire și ca ei să vă blesteme în loc să vă pomenească pentru că i-ați născut, apoi *strigați și voi unire cu frații voștri din Valahia*, și «Unirea» aceasta vă va deschide și vouă o cale luminoasă și vă va face să gustați din roadele dreptății și ale libertății, pe care voi încă poate nu le-ați gustat de mult». «Strămoșii noștri — spunea cu înflăcărare arhim. Melchisedec — și-au vărsat sîngele de multe ori, și-au pus sufletele pentru ca să ne păstreze nouă patria aceasta... Ce ar zice Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul și alții, care cu sute de ani în urmă au cunoscut că mîntuirea patriei noastre este în unire și o au căutat cu jertfe mari; ce ar zice cînd ne-ar vedea pe noi că, avînd ocazie de unire, ne temem de ea, cînd ea chiar ni se propune? Eroii cei mari ai nației noastre au dorit să vadă zilele pe care noi

le-am ajuns și nu s-au învrednicit de dinsele. Noi, care am ajuns asemenea zile, să ne folosim de ele! Să ne jertfim niște pagube păruțe pentru niște foloase reale și glorioase pentru viitorul nostru». Melchisedec își încheia cuvîntarea cu răscolitoarea rugăciune: «Fie, Doamne, Mila Ta spre noi, precum am nădărduit întru Tine. Această nădejde nu o rușina în veac. Noi am moștenit-o de la marele Erou al patriei. El a murit cu ea și noi nu o vom părăsi pînă la cea mai de pe urmă suflare. Dumnezeuul părinților noștri, a zis el înaintea morții, nu vă va părăsi, ci se va îndura și va scoate dintre voi pe unul carele va așeza iarăși pe urmașii voștri în libertatea și puterea de mai înainte».

Preotul econom Dimitrie Matcaș, profesor și director al Seminarului din Roman, «a conlucrat la unire cu tot sufletul, iar cînd a fost vorba de plebiscit s-a transformat într-un adevărat apostol național. Cu această ocazie, deși funcționar, a vorbit de pe amvonul Sfintei Episcopii de Roman, spre a îndemna lumea la unire și realizarea dorințelor românilor». Ales membru în Divanul ad-hoc, preotul Dimitrie Matcaș «a fost mîna dreaptă a lui Mihail Kogălniceanu și a lui Cuza, fiind însărcinat cu dăscălirea deputaților poporului spre a vota marile dorințe ale românilor». Pentru meritele sale patriotice, preotul Dimitrie Matcaș a fost ales, după Unire, deputat, păstrînd acest post de onoare în chip neîntrerupt pînă la 1866.

Dintre clericii moldoveni care au participat cu entuziasm la pregătirea unii Principatelor Române mai trebuie amintiți: arhimandritul Neofit Arbore și fratele său, preotul econom Vasile Arbore, de la biserica Barnovschi, pe care caimacamul Vogoride a căutat să-i atragă la partida anti-unionistă prin amenințări și promisiuni de a da fiecăruia dintre ei cîte 200 de galbeni, două decrete de boierie și pentru rudele lor și posturi de egumeni la amîndoi. «În sărăcie ne-am născut — au răspuns aceștia — în sărăcie trăim și cu onoare dorim a muri; o neleguire ca aceasta la care sîntem invitați nu am săvîrșit vreodată și, prin urmare, nu voim a săvîrși nici acum, măcar de ni s-ar propune și mai mari favoruri..., căci toată aceasta de acum favoare ce ni se propune o socotim nimica pe lîngă iubirea și prosperitatea iubitei noastre patrii...; așadar, ca români și moldoveni și ca miniștri ai lui Hristos aici pe pămînt, voim a rămînea credincioși patriei și chiriarhului de care sîntem administrați».

Se cuvine a fi amintit și călugărul Vîrnav de la Mînăstirea Neamț, înflăcărat apărător al Unirii, ale cărui sentimente patriotice încolțiseră încă de cînd se afla la Paris, împreună cu alți tineri români, surghiuniți de la 1848 sau simpli studenți.

În ce privește atitudinea adoptată de clerul muntean în timpul luptei pentru unirea Principatelor, se cade să subliniem că episcopul de Rîmnic din acea vreme, într-o circulară adresată protopopilor în ziua de 15/27 aprilie 1857, spunea: «Astăzi Dumnezeu, prin tainele Sale cele nepătrunse, cheamă pe români ca să-și ceară pe cale legitimă coroana luptelor și a singelui vărsat pentru cruce, pentru apărarea patriei... Poporul român n-are decît să ceară viață politică și națională» și pentru aceasta «trebuie

a ne uni într-un cuget și voință». În consecință, episcopul cerea protopopilor să comunice tuturor preoților și egumenilor de mînăstiri și schituri să se facă Te-Deum-uri și privegheri prin biserici, înălțîndu-se rugăciuni Părintelui ceresc «pentru unirea românilor», pentru ca, într-o singură voință și cuget», să ceară «viața patriei lor».

După alegerile pentru Divanul ad-hoc, cu prilejul deschiderii acestui Divan, în ziua de 29 septembrie (11 octombrie) 1857, mitropolitul Nifon a ținut un însuflețit discurs, în care a făcut apel la membrii Divanului să-și dea mîna frățească și să lupte împreună «pentru întemeierea neamului și pentru binele obștesc». «Priviți-vă, Domnilor, — le spunea el — și *veți vedea că toți sîntem români; aceleași sentimente ne leagă, aceleași sînge ne unește*; să ne însuflețim de aceeași dragoste și de aceeași sfîntă credință, ca cerul să binecuvînteze ostenele noastre». În continuare, mitropolitul făcea un cald apel la «dragostea patriei», la «dreptate» și la «o împreună jertfire la binele obștesc, încheindu-și cuvîntarea cu următoarea exortare: «Uniți-vă în același cuget frătesc și național, faceți, cu acea putere de suflet pe care v-o cred, ca interesul tuturor să ia locul intereselor în parte, și, cu cuget senin, cu statornică credință în Cel atotputernic, puneți cu curaj și liniște bazele marelui și gloriosului edificiu al poporului român. Lăsați, Domnilor, să citească viitorimea, cu mîndrie și fericire, numele Dumneavoastră în istoria neamului; lăsați frumoase și neșterse suveniri în analele patriei; faceți ca binecuvîntarea cerului să se pogoare asupra Dumneavoastră și asupra urmașilor Dumneavoastră».

În preajma zilei de 24 ianuarie 1859, la 22 ianuarie, protopopul Nicolae Constantinescu din Pitești a rostit în catedrala din acel oraș o emoționantă rugăciune, în care a invocat ajutorul lui Dumnezeu pentru realizarea Unirii și pentru îmbunătățirea stării nenorocite a țăranilor români.

Iar cînd, în sfîrșit, sosi și ziua cea mare de 24 ianuarie 1859 și cînd membrii Adunării se hotărîră, în ședința secretă, sub amenințarea poporului, să voteze cu toții tot pe Alexandru Ioan Cuza, entuziasmul a fost de nedescris. Mitropolitul Nifon, spune cronica vremii, își înălța mîinile înaintea icoanei Sfintei Treimi și, cu ochii plini de lacrimi, cu o voce tremurîndă, zise: «Doamne Dumnezeul părinților noștri, aruncă-ți privirea Ta asupra inimilor noastre și nu slăbi curajul fiilor tăi. Unește-i pe toți într-o cugetare și într-o simțire și fă ca inimile lor să aibă aceeași bătaie pentru Țara lor. Prințul Cuza este unsul Tău printre noi și pentru dînsul jurăm toți că-l vom susține». La redeschiderea ședinței publice, colonelul Alexandru Ioan Cuza era ales domn și al Munteniei, în unanimitate.

Ce a însemnat această dublă alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, se știe. Contemporanii care au înfăptuit acest act măreț au considerat ziua de 24 ianuarie 1859 ca fiind «cea mai frumoasă zi a neamului românesc», «ziua renașterii noastre naționale». S-a văzut și cu acest prilej, cum, clerul Bisericii Ortodoxe Române a fost, alături de popor, sprijinindu-l pentru a-și realiza marile sale dorințe și năzuințe, — așa cum a afirmat cîndva Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a spus că, «dacă alte instituții de temelie ale neamului românesc au evoluat după necesitățile istorice,

luînd forme noi, schimbîndu-și adesea și o parte din conținut, Biserica singură a fost și a rămas în slujba poporului, așa cum a fost întemeiată de Mîntuitorul Hristos».

*

Adevăratul înfăptuitor al unirii Principatelor Române, ca al tuturor faptelor mari, a fost poporul, poporul român. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și-a dat seama cel dintîi de acest lucru. De aceea el a spus că alegerea sa înseamnă «venirea la putere nu a unui om, ci a unui popor».

Acest popor, care acum 107 ani înfăptuia Unirea și apoi o desăvîrșea în 1918, înfăptuiește astăzi idealurile pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, eroi necunoscuți ai veacurilor trecute.

Privită în această lumină, sărbătoarea Unirii este astăzi mai mult decît o simplă aniversare: este sărbătoarea realizării nădejdelor poporului român de acum o sută și mai bine de ani; este sărbătoarea împlinirii celor mai îndrăznețe idealuri ale marilor vizionari ieșiți din rîndurile acestui popor: este sărbătoarea Patriei noastre socialiste, înscriind în istoria sa pagini pline de un glorios avînt creator.

*

În continuare a urmat un bogat program artistic de coruri și recitări, executat de studenții și elevii Institutului și Seminarului teologic, sub conducerea Prof. Nicolae Lungu și a Asistentului Constantin Drăgușin. Au făcut parte din program poeziile: «Hora lui Cuza», de Vasile Alecsandri; «Unirea Principatelor» de Grigore Alexandrescu; «24 Ianuarie», de N. Tăutu; «Rugăciunea moldoromânilor la alegerea deputaților din 1857 pentru Divanul ad-hoc» și corurile: «Marșul Victoriei», de Giuseppe Verdi; «Hora Republicii», de Prof. N. Lungu și «Hora Unirii», nemuritoarea creație a bardului de la Mircești, care a fost cîntată cu mult elan de întreaga asistență la începutul și la sfîrșitul festivității.

Serbarea s-a încheiat într-o atmosferă de caldă simțire patriotică.

ÎN CADRUL ADMINISTRAȚIEI PATRIARHALE ȘI ARHIEPISCOPIEI BUCUREȘTILOR

La 22 ianuarie a. c., după amiază, salariații Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor s-au adunat în sala de festivități a Institutului teologic, pentru a sărbători împlinirea a 107 ani de la Unirea Principatelor. În sala frumos împodobită, aflată la poalele Dealului Mitropoliei și în imediata vecinătate a casei în care a locuit ziaristul N. T. Orășanu, s-a desfășurat un bogat program închinat zilei de 24 ianuarie.

După ce întreaga asistență a cîntat «Hora Unirii» a vorbit Dl. Gh. Alexe, despre pregătirea, desfășurarea și semnificația istorică a actului de la 1859,

ca și despre desăvârșirea împlinirii năzuințelor de unitate, libertate și fericire ale poporului român în zilele noastre.

Au urmat lecturi și recitări evocatoare din presa vremii și din operele literare consacrate Unirii. Între acestea, o deosebită impresie a făcut: «O salutare României din 1859 ianuarie 24», de arhimandritul Neofit Scriban, pe care o reproducem în întregime:

«Te salutez sîntă Românie! Te salutez, o, țară! o, pămînte, ce porți comori de virtute și de adevăr! Românie! scumpă Românie! mărit-au fost numele tău între popoare și între națiunile lumii, și mărit a să fie.

Frumoasă ai fost și frumoasă ești, scumpă Românie, și strălucită să fii. Soarele tău nu va apune, zilele tale nu se vor pleca și tu mai tînără decît aurora vei sta în orizontul lumii, ca să desfătezi, ca să luminezi și ca să subții pe frații tăi.

Mărit-ai fost, scumpă și sîntă Românie, cînd odinioară lumea se uimea de faptele tale cele mărețe, te admira și te revera!

Frumoasă ai fost, și încă frumoasă ești și acum, și ești demnă de amat; căci ceriul tău este lumînat cu mii de făclii înțelegătoare, care conduc pe fiii tăi la viață și la onoare.

Atmosfera ta cea curată este amestecată cu mii de felurimi de balsamuri miroșitoare, ce transportă inimile în simțemînte de o fericire divină. Ea plouă cu rouă cerească pretutindenea preste tine, te însuflă cu entuziasmul prin care vorbește omenirea în limbajul lui Dumnezeu.

Frumoasă ești, sîntă și scumpă Românie, frumoasă ești, și frumoasă vei fi. Acuma însă vei să fii strălucită. Vei să fii strălucită mai mult decît aurul și argintul, decît comorile tale cele nedeșertate, mai mult decît petrele nestimate ori scumpe, ce scoteai odinioară din sînul tău; căci soarele tău a răsărit, mirele tău a venit.

Așa! De acum vei să fii strălucită, scumpă Românie, și eu nu pot decît să salutez mîntuirea ta care au venit. Eu o salutez de mii de ori, căci de acum, cred, că întunerecul și vițiul din orizontul tău va fugi, fantasmele și nălucirile înspăimîntătoare vor pieri, și fiii tăi încîntați de fericire vor face să salte de bucurie chiar munții tăi cei înalți, chiar codrii tăi cei pururea verzi, dumbrăvile tale cele umbroase și silvile tale cele neștrămutate. Vor face să răsune luncile, să răsune văile și adîncurile de buciumurile lor cele răsfățătoare. Vor face să se cutremure cîmpiile tale cele nemăsurate, inverzite și înflorite, sub săltările picioarelor lor. Vor face să vuiască valurile rîurilor tale, vuiesc de plăcere și de desfătare. Iar bătrînul Danubiu să iasă din adîncuri și să se gioace printre florile șesurilor tale celor mănoase, căci a sosit mîntuirea ta.

Strălucită vei să fii, scumpă Românie, că în sînul tău bate astăzi numai o singură inimă! Toate inimile fiilor tăi nu sînt decît una și aceeași inimă, soarele ce o încălzește a răsărit, și cel așteptat a venit, și eu în nespusa mea bucurie, te salutez, scumpă Românie, și vin să te încununez cu o îndoită cunună. Cu o cunună de onoare și cu o cunună de împărăție.

1. Cu o cunună de onoare:

Scumpă Românie! dar oare din ce să-ți compun eu această cunună, dacă nu din însuși materialul tău, din faptele fiilor tăi. Deci, scumpă Românie, de câte ori fiii tăi cei frumoși s-au sacrificat pentru apărarea ta, de câte ori ei au riscat totul pentru întregimea ta, pentru paza ta, pentru onoarea ta, și pentru drepturile tale, de atâtea ori acești bravi fii ai tăi, demni de tine, au încununat cu onoare fruntea ta cea senină și tâmplele tale cele înalbite. Onoare dară lor și onoare ție, scumpă Românie.

Cînd în anul 1857, aleșii tăi fii, conduși ca de o mîină atotputernică și nevăzută, au cerut cu o voce entuziastă și unanimă Unirea ta, ființa ta, dreptul tău, respectul tău și repaosul tău, atuncea ei iarăși nu au făcut decît o cunună de onoare pentru tine, și onoarea ta este onoarea lor. Onoare dar aleșilor tăi fii, și onoare ție, scumpă Românie.

Cînd ei vin astăzi, cu cugete drepte, cu inimi înduioșate, și cu simțeminte curate, de se prostern la picioarele tale, le spală cu lacrimi de bucurie și le șterg cu perii capetelor lor, care sînt capetele aleșilor tăi; frumoasă ești Românie și cununa onoarei tale întrece cu strălucirea sa pe strălucirea briliantelor și a diamantelor celor mai alese și mai scumpe din lume.

Scumpă Românie! tu ai născut capete mărețe, idei ingenioase ce se consumă în favoarea ta și simțeminte de virtute ce ard pentru viața ta; onoare dar fiilor tăi și onoare ție. Tu dar poți fi mîndră în lume, scumpă Românie, căci tu ești frumoasă și înțeleaptă, căci tu astăzi porți pe înalta-ți frunte o întreită cunună de onoare.

A pierit ca fumul toată întristarea, s-a topit vrăjmașii ca ceara de fața lumînei tale, i-au mistuit focul amoarei tale și s-au cufundat ca plumbul în Marea ta cea întinsă. Grosul întunericii și rușinoasa noapte de frică au fugit. Negurile cele dese și norii cei posomorîți, cutremurați s-au împrăștiat, căci oara ta bate, ziua ta a sosit soarele tău a răsărit și mirele tău au venit.

Frumoasă ești, scumpă Românie, frumoasă ești și așa să fii pe totdeauna...

Cît îți șede de bine cu cununa de onoare ce ți-a împletit-o patriotismul fiilor tăi; însă tu poți purta, ție îți șede bine încă și o altă cunună, și tu o vei purta și pe aceasta, căci mirele tău a sosit și ți-a adus o cunună de împărăție.

2. Deci, eu te salutez și te încununez și cu cununa ta cea de împărăție.

Scumpă Românie! cînd fiii tăi te apărau cu armele, cînd ei mureau pentru tine, cînd cădeau capetele Cuzeștilor, a Ghiculeștilor și a Vladimi-reștilor și a altora, sub securea tiraniei, atuncea se riura cununa ta de împărăție. Cînd o mulțime de alți fii ai tăi erau urîți de lumea cealaltă, cînd ei erau batjocoriți și persecutați din loc în loc, și din țară în țară, cînd erau rătăcitori prin munți, prin păduri și prin surpături, cînd ei erau prinși, bătuiți, schingiuiți, legați, arestați, cînd ei erau disperați, cînd mureau de supărare și de întristare pentru tine, cînd mureau de durere, de

lipsă și de foame, departe, departe de tine, de părinții și de frații lor, când ei se înmormîntau în pămînt strein, când ședeau și plîngeau la riurile tuturor Babilonurilor lumii, când cîntau cîntarea lor, când cîntau tristele tale doine pe țărături streine și la urechi și la inimi streine, atuncea, acești bravi îți împleteau cununa cea minunată a împărăției tale; onoare dar ție și onoare lor.

Cînd în 1859, aleșii tăi fii, fiii luminei, fiii libertății, ai egalității și ai adevărului, cînd fiii fraternității ți-au prochiemat Unirea ta, ți-au prochiemat cu o voce unanimă pe mirele tău, atuncea ei te-au încununat și cu o cunună minunată de împărăție. Mîndră ești și frumoasă și scumpă, Românie, căci, cununa ta aceasta este făcută din virtutea fiilor tăi, și este frămîntată și suflată cu singele martirilor tăi. Prin vinele mirelui tău celui frumos și tînăr ca și tine, curge singe sfîntit de a martirilor tăi. El va purta cununa ta, căci ea este nepieritoare, ea este împletită din un material nesticăcios. Virtutea și martirii dreptății sînt mai tari decît chiar lumea. Ei au rămas totdeauna vii în luptele ce au avut cu dînsa. Cine se îndoiește întrebe-se cu istoria lumii.

Mîndră ești și frumoasă, și mîndră și frumoasă să fii, scumpă Românie! Că porți pe capul tău cel înalt, cu plete și cosițe aurite, nevestejita și minunata cunună a împărăției mirelui tău ce l-ai chemat la tine. Strînge-l dar în brațele tale de amoare, ține-l cu puterea ta și cu credința ce strămută munții în inimile mărilor... Căci, el este mirele tău, mîngîietoriul tău și apărătorul tău. El este lumina ta, dreptatea ta, fericirea ta și mîntuirea ta.

Saltă dar și dănțuiește, scumpă Românie, îmbracă-ți vestmintele domnești ale părinților tăi, cheamă, adună pe fiii tăi din toate laturile pămîntului, încununează-ți fetele tale cu flori vii de ale Carpaților, și să se desfășeze cu toții de fericirea ta și a mirelui tău. Să asiste cu toții la ospățul tău. Munții toți să-și plece trufașele lor frunți, înaintea marșului tău și a mirelui tău, paserile și zefirii, natura întregă să-ți întoneze melodioasa și sublîma cîntare triumfală a marșului mirelui tău; să fugă de fața puterii sale toată invidia și toată pizma frumusețelor tale, a mănoșiei tale și a avuțiilor tale.

Suie-te pe tronul tău cel înalt, pe tronul glorioșilor tăi străbuni și vorbește din înălțimea ta, ca să te audă toți fiii tăi și fiecele tale, să te audă frații tăi de la apus și de la răsărit, de la miazăzi și de la miazănoapte, că astăzi soarele tău a răsărit și mirele tău au venit.

Vorbește cu putere, scumpă Românie, din înălțimea tronului tău, ca să te înțeleagă și cei vii și chiar și cei morți! Să salte viii, să tresară morții, să se adune cu toții în giurul tău, să trăiască ferice cu tine, sau să moară încununată cu diadema nemuritorîmei tale.

Cetăților, orașelor și satelor a României! înarmați-vă, întăriți-vă și înluminați-vă. Monastirilor rugați-vă: bisericilor psalmodiați, clerule binecuvîntă, armatelor faceți evoluțiile voastre triumfale, tinerilor și bătrînilor cîntați împreună. Poporule, gioacă hora Unirei Române, și cu toții

strigați în transportul răsfăului vostru: Vivat România una și autonomă! că astăzi soarele ei a răsărit și mirele ei au venit!

Scumpă Românie! tu astăzi te poți felicita că ai căpătat o aoreolă de glorie mai mare decât când Roma, străbuna ta, supunea populi Italiei prin fier și prin foc. Mai mare este mărirea ta și triumful tău de astăzi decât cele ale Cezarilor și ale Augustilor, căci ele nu vin din șiroaie de sînge și din cenușă, ci din dreptate și din frăție. Cununa ta nu vine din sfere streine, de pe mări depărtate și de pe oceanuri neumblate și necunoscute, nici de pe continente de cea mai mare distanță ale globului. Cununa ta vine din virtutea ta și din dreptatea ta. Saltă dar, scumpă Românie, căci soarele tău a răsărit și mirele tău au venit.

El îți zice, cu o voce armonioasă, ca și cea a îngerilor, cu o voce de o amoare cerească:

Vino, mireasa mea, vino, și te voi încununa. Te voi încununa încă și cu o cunună mai frumoasă, cu o cunună de o nouă mărire și de strălucire!

Te salutez dar, scumpă Românie, în triumful tău, în dreptatea ta, ca și în onoarea ta și ca și în virtutea ta.

Te salutez în fine în tronul tău și în mărirea ta, ca și în cetățenia ta și ca și în patriotismul tău.

Să trăiești etern, scumpă Românie!»

*

După ce Corala Patriarhiei a cîntat «Hora Republicii», compusă de Prof. Nicolae Lungu, a luat cuvîntul P. C. Pr. Ioan Găgiu — directorul Administrației Patriarhale — care, în numele celor prezenți a reafirmat admirația față de realizările de azi ale oamenilor uniți în muncă din scumpa noastră Patrie, devotamentul față de înțeleapta Conducere de Stat a Republicii Socialiste România și atașamentul nestrămutat față de mărețele idealuri de pace și bunăstare ale poporului nostru.

Într-o atmosferă entuziastă, festivitatea s-a încheiat cu «Hora Unirii».

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Ca în fiecare an, și anul acesta Institutul teologic de grad universitar și Seminarul teologic din București și-a serbat, la 30 ianuarie, hramul: Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Ioan Gură de Aur.

În ajunul sărbătoririi s-a oficiat în biserica Sfânta Ecaterina — paraclisul Institutului și Seminarului teologic — vecernia cu litie.

Duminică 30 ianuarie sfânta liturghie a fost săvârșită de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul — vicar patriarhal, — înconjurat de un sobor format din P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, P. C. Pr. Prof. Nic. Buzescu și P. C. Diaconi C. Dumitrescu de la Catedrala Sfintei Patriarhii și C. Diaconescu de la Paraclisul Patriarhal-Antim. Au asistat profesorii celor două școli teologice, magistranzii și studenții Institutului, elevii Seminarului, personalul administrativ și numeroși credincioși.

Răspunsurile liturgice au fost date de un grup de studenți, iar predica zilei a fost rostită de studentul Toader N. Dumitru din anul al IV-lea.

După sfânta liturghie s-a oficiat un polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru Conducătorii Republicii Socialiste România și pentru toți cei de față.

P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul s-a adresat elevilor și studenților cu îndemnul de a stăruii, cu toții, neîncetat asupra învățaturii moștenite de Biserică de la cei Trei Mari luminători ai creștinătății, Sfinții Vasile, Grigore și Ioan. P. S. Sa a felicitat pe membrii corpului didactic, pe studenți și elevi, pentru rîvna depusă în activitatea lor. A urmat apoi un parastas pentru ctitori și pentru profesorii, studenții și elevii școlilor, adormiți întru Domnul.

În aula Institutului s-a desfășurat apoi un program festiv, care a fost cinstit cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România.

În prima parte a programului corul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic a interpretat: *Troparul Sfinților Trei Ierarhi*, pe glas II; *Stihira a II-a de la Vecernia Sfinților Trei Ierarhi* și *Rugăciune* de R. M. Weber.

A urmat Cuvîntarea P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, directorul Seminarului care a semnalat cîteva din trăsăturile fundamentale ale operei Sfinților Trei Ierarhi, ca: Sfințenia și credința unită cu faptele de iubire frățească, precum și slujirea lor ca adevărați preoți și arhieri.

Cea de a doua parte a programului a fost susținută de corul studenților Institutului teologic sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu. S-a executat *Troparul Sfinților Trei Ierarhi*, pe glas I, după care Dl. Prof. N. Chițescu, Prorectorul Institutului a evocat caracteristicile multilaterale ale personalității și activității Sfinților Tăi Ierarhi subliniind virtuțile care le-au împodobit viața și lupta pe care au dus-o împotriva nedreptăților sociale din vremea lor.

În continuarea programului festiv P. C. Pr. Prof. Liviu Stan a vorbit despre *Concepția canonică a Sfinților Trei Ierarhi*, înfățișînd ascultătorilor zestrea pe care oblăduitorii școlilor noastre au adus-o la îmbogățirea patrimoniului juridico-canonic al Bisericii.

Studentii și seminariștii etiopieni și ugandezi, care urmează cursurile Institutului și Seminarului la București, au interpretat în limba română cunoscuta bucată liturgică «Sfinte Dumnezeule», glas al V-lea.

Programul festiv s-a încheiat cu corurile: *Imnul noapții*, de J. Th. Rameau și *Cîntare păcii*, de L. V. Beethoven.

A urmat tradiționala agapă.

S-au rostit toasturi pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru Conducătorii de Stat ai Republicii Socialiste România și pentru Departamentul Cultelor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a evocat momente importante din istoria patriei noastre și din trecutul creștinismului ortodox românesc, și a adresat elevilor, studenților și magistranzilor îndemnul de a cunoaște temeinic trecutul glorios al poporului nostru, sporindu-și astfel dragostea fierbinte față de patrie și față de Biserică.

Festivitatea s-a încheiat cu intonarea imnului patriarhăl de către cei prezenți.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

POVĂȚUIRI ȘI ÎNDEMNURI DUHOVNICEȘTI

Spicuiuri din pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor
Bisericii Ortodoxe Române

Și anul acesta, urmînd firul unei străvechi datine, Înălții Ierarhi ai Sfintei noastre Biserici, — în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, — au adresat clerului drept credincios și binecinstitorilor creștini ortodocși, scrisori pastorale pline de povățuiri și îndemnuri duhovnicești cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1965.

Adevărate dreptare de credință, citite de preoți din fața ușilor împăratești ale altarelor noastre străbune, pastorale de Crăciun ale Înălților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române cuprind alese tâlcuiri ale Sfintelor Evanghelii, aducînd, pe lingă ecoul sfintelor slujbe bisericesti ale Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, și stăruitoare îndemnuri «pentru pacea a toată lumea».

Pastorală *Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* amintește că «Sărbătoarea Nașterii Domnului aduce cu sine bucurii sfinte pentru orice inimă curată de creștin». Folosind prilejul acestui sfînt Praznic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian tâlcuiește iubiților săi fii sufletești, cîteva din înțelesurile Tainei care ni se descoperă prin întruparea suprafirească a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos: «Nașterea Domnului adeverește dragostea nesfîrșită a lui Dumnezeu pentru izbăvirea neamului omenesc din robia păcatului strămoșesc. «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică. Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 16—17). Numai Dumnezeu-Omul, și Acesta a fost Iisus Hristos, putea să izbăvească pe oameni din robia păcatului și a morții. Răscumpătorul nostru trebuie să fie *Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, alcătuit din suflet rațional și din trup, de o ființă cu Tatăl după Dumnezeire și de o ființă cu noi după omenitate*» (Formula Sinodului III Ecumenic din Efes). Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian arată apoi că «Întruparea Mîntuitorului Hristos rămîne fără sens, dacă nu este legată direct de

chipul în care El a trăit și a încheiat viața Sa pămîntească. El a trăit în lume pentru a *sluji* oamenilor, și și-a încheiat viața jertfindu-Se pentru toți oamenii...». Prea Fericirea Sa amintește fiilor săi duhovnicești că înainte de a gusta moartea, Mîntuitorul a lăsat ucenicilor Săi și tuturor celor ce vor crede în El porunca cea înaltă a dragostei creștine. «Vă dau poruncă nouă, ca unul pe altul să vă iubiți. Cum v-am iubit Eu pe voi și voi să vă iubiți unul pe altul. Din aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, de veți avea dragoste unii pentru alții. Și dragoste mai mare decît aceea, ca cineva să-și pună sufletul său pentru prieteni, nimeni nu are» (Ioan XIII, 34—35; XV, 13) .

Arătînd că «învățătura cea mai de preț care se desprinde pentru noi toți din întruparea Fiului lui Dumnezeu» este «a sluji oamenilor în năzuințele lor curate și drepte pentru făurirea unei vieți trăite în libertate și demnitate omenească, cu încredințarea că toți oamenii de pe pămînt sînt frați între ei și că numai ceea ce faci pentru ei poate constitui o mărturie vie a credinței tale în Iisus Hristos», — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian înfățișează clerului și credincioșilor învățătura Mîntuitorului despre pacea care trebuie să stăpînească în lume, întrucît oamenii sînt frați între ei și sînt datori să se iubească unii pe alții, precum i-a iubit Iisus» (Ioan XV, 12).

În încheierea pastoralăi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ne îndeamnă cu părintească dragoste ca «și noi creștinii de astăzi, uniți în cugetele noastre, să facem din sărbătoarea Nașterii Domnului prilej de cercetare a conștiinței și a faptelor noastre în lumina învățăturilor evanghelice, care ne cer: să iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, recunoscînd fiecărui om valoarea pe care i-a dat-o Creatorul, Care l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa; să iubim dreptatea și adevărul, libertatea și pacea, înlăturînd din lume ura, dezbinarea, vrăjmășia și războiul. Lucrînd toate acestea, ne vom dovedi vrednici de întruparea Mîntuitorului Hristos și vom putea sărbători cu bună-cuviință Nașterea Sa suprafirească».

Inalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, după ce arată că «Cel uns de Dumnezeu cu untul de lemn al bucuriei — Hristos-Mesia, Împăratul cel tare, pe Care îl așteptau credincioșii Vechiului Așezămînt pentru a nimici războaiele dintre popoare și silniciile celor bogați față de săraci, pentru a înscăuna dreptatea desăvîrșită în lume și pacea veșnică pe pămînt, se naște astăzi, în cetatea lui David», mărturisește că «Arhiereul cel Mare — Mielul veșnic, golindu-se de slava Dumnezeirii Sale, s-a făcut om, din smerenie și dragoste față de noi și s-a adus pe Sine jertfă de ispășire pentru păcatele noastre». Întemeiată pe citate din Sfînta Scriptură, pastorală subliniază că scopul întrupării Domnului nostru Iisus Hristos este «răscumpărarea de sub robia răutății păcatului și înzestrarea noastră cu darul înfierii». După învățătura ortodoxă propovăduită de Biserica noastră «Iisus Hristos este și Dumnezeu adevărat și om adevărat». Tilcuind această învățatură de bază a credinței noastre, pastorală precizează că «luînd fire omenească la întrupare,

Domnul nostru Iisus Hristos a păstrat totodată și firea Sa dumnezeiască; în El cele două firi s-au unit pentru totdeauna, fără să se amestece însă, fără să se schimbe și fără să se împartă, fără să se despartă». Ca urmare a acestei sfinte învățături «Dumnezeu-Omul Iisus Hristos... a făcut părtașă firea Sa dumnezeiască de însușirile firii omenești și firea Sa omenească de însușirile firii dumnezeiești». Tot ca urmare a acestei Sfinte învățături Maica Domnului, pururea Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu, iar noi oamenii am dobândit și înfierea prin întruparea Mîntuitorului, de către Dumnezeu-Tatăl.

Arătînd că prin Întrupare și prin Patimile Sale, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a împăcat cu Dumnezeu, și că «din împăcarea tuturor cu Dumnezeu izvorăște datoria tuturor de a viețui în pace unii cu alții», Înalț Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, își încheie pastorală spunînd fiilor săi sufletești, printre altele, următoarele: «Făcători de pace fiind, ca fii ai lui Dumnezeu, asemenea Mîntuitorului nostru — Domnul păcii, străduiți-vă să păziți fiecare pacea în sufletul său; ca adevărați frați, viețuiți în pace desăvîrșită unul cu altul; cu toții rugați-vă fierbinte pentru pacea între oameni și popoare. Vestiți, fără încetare, binefacerile păcii și faceți cunoscută pretutindeni voința întregului nostru popor atît de a trăi în pace cu toate popoarele lumii, cît și de a contribui la statornicirea păcii trainice pe toată fața pămîntului».

Înalț Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului, plecînd de la colindele noastre strămoșești și de la sărbătoreștile cîntări de strană, înfățișează fiilor săi sufletești în pastorală de Crăciun, un mănunchi de gînduri pioase izvorîte din înălțătorul praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

Istorisînd cum s-a născut Domnul nostru Iisus Hristos, într-o iesle umilă «fără bubuit de tobe și zgomot de surle asurzitoare», pastorală afirmă că Mîntuitorul nostru «n-a venit între oameni ca să-i facă să tremure de El, ci ca să-i mîngîie și să-i umple de nădejdi în izbăvirea făgăduită de prooroci, ca să-i facă să-L iubească și să-L asculte așa cum El avea să-i iubească pînă la moartea de cruce, dîndu-le pildă de urmat propria Sa ascultare de Părintele ceresc». Arătînd că viața în lume a Domnului nostru Iisus Hristos a fost «curată ca a unui copil, simplă ca a unui păstor și așezată ca a unui slujitor ascultător», Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului atrage luarea-aminte că «de Nașterea Domnului, trebuie să ne gîndim totdeauna și la preacurata Fecioară Maria de Dumnezeu Născătoare». Maica Domnului este aceea care «cu dragostea-i de Mamă a Fiului lui Dumnezeu, îi va străjui apoi anii viețuirii Sale în rugăciune, muncă și ascultare, petrecuți la Nazaret». Nedespărțită de Fiul ei în viața pămîntească, Maica Domnului este nedespărțită de Fiul și în viața cealaltă. Mijlocitoare între noi și Fiul ei, Maica Domnului «deschide brațele tuturor celor ce-i cerem ajutor, duce Fiului ei și Dumnezeului nostru rugăciunile noastre, mijlocînd — cum numai inima de mamă știe s-o facă — pentru împlinirea lor».

În încheierea pastoralei sale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului povățuind pe fiii săi sufletești cum trebuie să trăiască și să înțeleagă «porunca iubirii de Dumnezeu și de aproapele», îi îndeamnă, de Crăciun, să se ajute «unii pe alții ca frații cei buni, ca să plinească Evanghelia și să se bucure toată suflarea de acest praznic luminat».

Înalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, arată în pastorală sa de Crăciun că s-au plinit făgăduințele din veac și că «*Cel dumnezeiesc se naște, astăzi, în Casa Efratului și în cetatea ei preasfântă, slăvitul Betleem*». Astfel, «se lămuresc legămintele patriarhilor, se adevăresc proorociile, se împlinesc nădejdiile și așteptarea dreptilor. Coboară în suflete balsamul Nașterii Domnului». Arătând că întruparea Domnului nostru Iisus Hristos este cel mai vădit semn al dragostei lui Dumnezeu pentru făptura miinilor Sale, și că oamenii vechi și oamenii cărnii n-aveau harurile inimii, care să-i ridice din fundul nedumeririi și nici grăunțele smereniei, ca să înțeleagă taina întrupării și ascunsa ei vădire, — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei precizează că «pentru noi, credincioșii, întruparea Fiului este începutul orînduirilor din veci ale lui Dumnezeu, spre mîntuirea tuturor, în Hristos, cum scrie Sfințul Apostol Pavel către corinteni și locuitorilor din Efes» (I Cor. II, 7; Efes. III, 5—6). Prin întruparea Cuvîntului, prin golirea lui de slavă și smerirea sa neasemănată, taina «cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», se dezvăluie și rostul său lucrează: «Iisus, în chip de cocon se goleşte acum de slavă, ia chip de rob și ne acoperă pe noi de mărire. El, Dumnezeu întrupat; noi, făpturi îndumnezeite». În această perspectivă soteriologică a întrupării, pastorală Înaltului Ierarh al Olteniei citează cuvintele Sfințului Părinte Grigorie de Nazianz care, peste veacuri, îndeamnă astfel pe creștini: «Să devenim întocmai ca Hristos, de vreme ce și Hristos a devenit ca noi; să ne facem dumnezei pentru El, așa cum El s-a făcut om pentru noi. A luat ce este mai rău, ca să ne dea ce este mai bun; a sărăcit, ca prin sărăcia Lui să ne îmbogățească; s-a pogorit, ca să ne înălțăm; a suferit necinste, ca să slăvească; a murit, ca să mîntuiască».

În încheiere, pastorală arată, printre altele că «Mîntuitorul ne-a învățat cum să învingem păcatul și să iubim viața cea adevărată și preacuratele ei țeluri. Ne-a adevărit tăria și frumusețea omului. Ne-a încredințat despre puterea covârșitoare a dreptății, bunătății, prieteniei, cinstei și căldurii sufletești». De aceea «încredințați de aceste adevăruri, credincioșii și păstorii Bisericii noastre stau pază pentru întărirea păcii în lume, cu rugăciunile și cu virtutea lor cetățenească», asigurînd scumpei noastre patrii «avînt și încredere în sine».

Înalt prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, reamintește păstorii săi duhovnicești că «nașterea Mîntuitorului Hristos, petrecută multă vreme înainte, are o legătură strînsă cu noi credincioșii de totdeauna, trebuind ca și în noi să se nască Iisus Domnul. Pastorală învață pe credincioși că așa precum ieslea din Betleem a fost oarecînd locul în

care s-a născut Mîntuitorul, tot așa și sufletul se cuvine a fi mereu o ieselă în care să coboare Fiul lui Dumnezeu, spre a-și reînnoi nașterea Sa. Dar pentru ca Iisus să se poată naște în sufletele credincioșilor trebuie ca aceștia să aibă dragoste. «Avînd dragoste, zice Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Iisus coboară la tine pentru a se naște încă o dată și a te mîntui și pe tine, așa cum a mîntuit pe toți cei care L-au primit cu credință și iubire». Precizînd că lipsa dragostei este izvorul atîtora din relele pe care le întîlnim în lume, pastorală subliniază că «Iisus Domnul a venit la noi ca să ne învețe a trăi în pace, arătîndu-ne unul altuia nesfîșită bunăvoină. El a venit să ne împăce. Noi însă nu l-am arătat nici Lui și nici semenilor noștri, în care se întrupează, dragostea propovăduită de El». Această dragoste pe care o așteptăm de la credincioși Domnul nostru Iisus Hristos nu constă din vorbe «ci ea se vedește în bunele înfăptuiri». În lume sînt mulți care suferă din pricina robiei în care sînt ținuți și atîția care pier ori de foame, ori din pricina războaielor care bîntuie la ei. Înalț Prea Sfințitul Mitropolit al Banatului ne îndeamnă să fim pe deplin solidari «cu toți aceștia, ridicîndu-ne cu putere glasul în sprijinul lor». Bunătatea inimii și iubirea de oameni sînt prea tari ca să fie copleșite de răutate și ură.

În încheierea pastoralăi, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului își exprimă credința nestrămutată «că omenirea zilelor noastre va scăpa de primejdia războaielor și de amenințarea morții. E aceasta voia a însuși Celui la nașterea Căruia îngerii cîntau: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoină».

Prea Sfințitul Iosif, Episcopul Rîmnîcului și Argeșului, după ce istorisește faptul minunat al Nașterii Domnului, dezvoltă pastorală sa de Crăciun, pornind de la întrebarea: «Ce vom aduce Ție, Hristoase, că Te-ai arătat pre pămînt ca un om printre noi? Toate făpturile aduc Mîntuitorului cîte un dar; îngerii lauda, cerurile steaua, magii daruri, păstorii minunea, pămîntul peștera, pustiul ieslea... Dar noi?

Prea Sfințitul Episcop Iosif răspunde că de «douăzeci de veacuri ce s-au scurs, an de an, creștinii de pretutindeni și-au adus cinstirea lor de viață și amintire duhovnicească, la prăznuirea Fiului lui Dumnezeu, după puterea lor». De asemenea străbunii noștri au adus în dar Nașterii Domnului, «din an în an», datinile și colindele lor de Moș Ajun și Crăciun.

Tilcuind cîntarea îngerească din noaptea Nașterii Domnului pastorală îndeamnă pe creștinii de astăzi să aducă, Celui născut în ieslea Betleemului, darul cel mai de preț: să înfăptuiască în fiecare clipă porunca dată de Mîntuitorul: pacea, deoarece «slăvirea lui Dumnezeu este pacea cu El; pacea între oameni înseamnă înfăptuirea pămîntească a păcii Lui, iar bunăvoină este statornicirea în noi înșine a aceleiași păci».

Încheind, putem afirma, o dată cu Prea Sfințitul Episcop Iosif, că «în vremea noastră creștinii își pot desfășura nestingheriți, cu tot entuziasmul și cu toată devoțiunea activitatea lor de pace, își pot împlini datoria lor de a propovădui pacea pe pămînt și de a lupta pentru realizarea ei. Căci

dacă «*făcătorii de pace fiii lui Dumnezeu se vor chema*» (Matei V, 9), ce altceva decît făcători de pace pot fi cei care prin înfierea ieslei din Betleem, au devenit fii ai lui Dumnezeu? Creștinii nu pot fi, decît oameni ai păcii, de vreme ce Stăpînul lor, Hristos Domnul, este *însuși Domnul Păcii* (II Tes. III, 16)».

Prea Sfințitul Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, arătînd că bucurie, mîngîiere și binecuvîntare a fost și este ziua de Crăciun pentru toate popoarele creștine și bucurie este și pentru noi, praznicul Nașterii lui Hristos, mărturisește că aceasta se face vădită «prin pregătirile în vederea sărbătoririi Crăciunului, pe care orice creștin și mai ales fiecare familie creștină le face, prin datinile străvechi, păstrate de poporul nostru și prin sfintele slujbe ale Nașterii Domnului, pline de dumnezeiască frumusețe». Pastorală binevestește credincioșilor ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor că «sărbătoarea Nașterii Domnului este masă a împăratului cersc la care stăm împreună cu sfinții și cu îngerii și ne ospătăm duhovnicește din pîinea nemuritoare care este Hristos, izvor de negrăită fericire și viață veșnică». După ce se afirmă că întruparea Domnului a avut ca scop salvarea omului din păcat și din moarte renăscînd ființa noastră ca pe o făptură nouă, nu numai după chipul, dar și după asemănarea lui Dumnezeu, se arată că «Biserica se străduiește să reamintească fiilor ei atît marea lor chemare în calitate de fii ai împărăției lui Dumnezeu, cît și răspunderea ce-o au în viața aceasta față de societatea omenescă, începînd cu propria lor familie și sfîrșind cu patria lor scumpă în care trăiesc, și apoi cu omenirea de pretutindeni».

În încheierea pastoralei sale, Prea Sfințitul Episcop Partenie povățuiește pe fiii săi sufletești să urmeze pilda Mîntuitorului, făcîndu-se slujitori ai binelui în lume și rămînînd mereu «prietenii și sprijinitorii ai păcii în lume».

Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului își începe pastorală de Crăciun cu chemarea pe care Biserica o adresează credincioșilor ei, ca să prăznuiască «după dumnezeiască cuviință Nașterea cea după trup a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos». După istorisirea Nașterii Domnului, așa cum o găsim în Sfînta Evanghelie cea după Luca (II, 1—14), pastorală tilcuieste «pricina întrupării Domnului». În urma căderii strămoșilor și a alungării lor din rai, precizează pastorală, păcatul și-a întins stăpînirea, și deci oamenii nu mai puteau prin propriile lor puteri, nici să se îndrepte, nici să se împace cu Dumnezeu și nici să dobîndească viață veșnică. Era nevoie de un Mîntuitor și un Răscumpărător, care să ne scoată din robia păcatului și să ne ridice la vrednicia cea dintîi. Pe acest Răscumpărător, omenirea l-a așteptat veacuri de-a rîndul, iar prorocii l-au vestit în repetate rînduri și cu toții așteptau împlinirea făgăduinței». Acest Răscumpărător, care s-a ivit «la plinirea vremii» a fost Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu.

Subliniind că praznicul Crăciunului ne îndeamnă să ne naștem din nou, adică să ne facem o făptură nouă, cu o inimă și un duh nou, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului, arătînd că «Biserica noastră, împreună cu celelalte Biserici din lume, își unesc eforturile pentru pacea a toată lumea», își încheie pastorală cu îndemnul ca fiii săi duhovnicești să învistierească în sufletele lor «toate învățăturile pe care Sfînta noastră Biserică ni le împărtășește cu fericitul prilej al trupestii Nașteri a Domnului Iisus Hristos».

Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos subliniază, încă de la începutul pastoralei, că «slăvitul praznic al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos luminează sufletele noastre cu Lumina cea mai presus de fire, care s-a arătat pe pămînt, începînd de la Betleem; Lumina cea din Lumină, Dumnezeuul cel adevărat, strălucirea slavei Tatălui și Chipul ființei Lui, pe Care îngerii din ceruri văzîndu-L prunc, în brațe de Maică purtat, au preamărit pe Dumnezeu și au cîntat: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14).

Înfățișînd pe Domnul nostru Iisus Hristos ca pe «Lumina cea adevărată», «Lumina mare», pe care a văzut-o poporul cel ce ședea întru întuneric și în umbra morții (Isaia IX, 1—2), sau ca «Lumina spre descoperirea neamurilor», cum L-a numit Dreptul Simeon pe pruncul Iisus, pastorală insistă asupra caracterului luminos al sărbătorii și al Nașterii Domnului. De altfel și o colindă numește Crăciunul «praznic luminos, strălucind frumos». Mai mult, asemenea cu lumina a folosit-o chiar și Mîntuitorul despre Sine cînd a spus «Eu sînt lumina lumii. Cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan VIII, 12).

Arătînd că prin venirea Mîntuitorului Iisus Hristos pe pămînt, Dumnezeu a chemat la masa dragostei Sale pe toți oamenii, ca să se ospăteze din belșug și în toată deplinătatea ca fii și moștenitori ai împărăției cerurilor, Prea Sfințitul Episcop Chesarie, în încheierea pastoralei sale, îndeamnă pe credincioșii săi să folosească orice clipă a vieții spre a agonisi sufletele vistierii de fapte bune «spre slava lui Dumnezeu și spre binele semenilor noștri, spre pacea dintre noi și din toată lumea, pe care o caută așa de mult omenirea din zilele noastre, în drumul ei spre mai bine și căreia poporul nostru i-a închinat întreaga lui muncă creatoare».

Prea Sfințitul Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului remarcă în pastorală trimisă credincioșilor din Eparhia sa că păstoriei cei cu inimă dreaptă au reprezentat lîngă ieslea din Betleemul Iudeii pe poporul cel ales al evreilor, iar îngerii cei înțelepți, cu inimă curată, au fost chemați să reprezinte lîngă leagănul lui Mesia celelalte neamuri, străine de legea și tradițiile religioase ale lui Israil. Dezvoltînd această temă, pastorală precizează că «în persoana magilor acestea (adică celelalte neamuri) au fost poftite la lumina credinței, au fost invitate să devină moștenirea

făgăduită de Părintele ceresc Fiului Său Iisus, cînd I-a zis: «Cere de la Mine și-ți voi da neamurile de moștenire» (Ps. II, 7).

Vorbind în continuare despre «chemarea la credință», la desăvîrșire și la sfințenie, Prea Sfințitul Episcop Teofil atrage luarea aminte a credincioșilor la faptul că ținta acestei chemări la credință este Hristos, învățîndu-i că orice ocazie de-a servi pe oameni, frații noștri, înseamnă ocazia de a servi pe Hristos.

Stăruind asupra acestei idei, pastorală se încheie astfel: «Slujind binele obștesc îl servim pe El, Care se identifică cu cei mulți și cu fericirea lor. Mai fierbinte decît oricînd să cerem astăzi ca să se izbîndească pe pămînt cîntarea îngerilor «...pe pămînt pace, între oameni bună învoire». Mai fierbinte ca oricînd să cerem Domnului Hristos să binecuvînteze toate strădaniile noastre de pace, de propășire, de înfăptuire a binelui obștesc».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului cheamă credincioșii săi, prin tradiționala pastorală de Crăciun, la o înțelegere și trăire cu adevărat a dragostei evanghelice. «Dumnezeu este dragoste» și «revărsarea dragostei dumnezeiești, vie și lucrătoare, asupra întregii creaturi își are începutul o dată cu întruparea Mîntuitorului Hristos de la Duhul Sfînt și din Sfînta Fecioara Maria». În El s-a arătat, menționează pastorală Prea Sfințitului Episcop Teoctist, în chip văzut și deplin, dragostea cea nesfîrșită a lui Dumnezeu, care, în înțelepciunea Sa cea negrăită, a aflat mijlocul cel mai potrivit să ni se descopere și să desăvîrșească opera mîntuitoare a neamului omenesc.

Accentuînd că dragostea are o însemnătate covîrșitoare pentru viața noastră și ne ajută să ne apropiem tot mai mult de Dumnezeu, îndreptîndu-ne în acelaș timp atenția către slujirea aproapelui. Prea Sfințitul Episcop Teoctist învață pe credincioși că «spre a dobîndi dragostea și a ne-o însuși să ne deschidem larg ușile sufletului și să ne pregătim după cuviință cămara inimii. Aici, în Vitleemul cel dinăuntrul nostru, Pruncul nou-născut, icoana desăvîrșitei neprihăniri, și a dragostei întrupate, va sălășlui ajutîndu-ne ca noi înșine să o slujim prin toate gîndurile și faptele noastre».

În încheierea pastoralei sale, arătînd adevărul creștin de netăgăduit că măsura dragostei ce o datorăm lui Dumnezeu este omul, aproapele nostru, Prea Sfințitul Episcop Teoctist povățuiește pe fiii săi duhovnicești să se străduiască în așa fel ca «valoarea iubirii să strălucească prin faptele fiecăruia și făcînd să radieze în jurul nostru căldura și lumina ei... spre statornică lucrare a desăvîrșirii și înfăptuirii binelui».

Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei arată în pastorală sa de Crăciun că «Praznicul Nașterii Domnului — prin înțelesul său pe de o parte și prin datinele care-l însoțesc pe de altă parte — înfățișează minții și inimii noastre dragostea, în ceea ce înseamnă ea mai frumos și mai înalt pentru creștini: dragostea nemărginită a lui Dumnezeu față de om,

la care adevăratul creștin răspunde cu dragoste neștirbită și recunoștință fierbinte față de Dumnezeu».

În continuare, pastorala insistă asupra «înțelesului de jertfă al Nașterii lui Hristos» așa cum se desprinde din Sfintele Scripturi și din comora colindelor noastre strămoșești. De aceea creștinătatea întregă iubește atât de mult pe Pruncul Iisus, pentru că «prin sărăcia și umilinta Nașterii Sale, s-a apropiat atât de mult de noi, s-a îmbrăcat în goliciunea și slăbiciunea trupului nostru, ca să plătească și să răscumpere în locul nostru păcatul nostru strămoșesc, prin suferințele și jertfa Lui».

Arătând dovezile de dragoste cu care a fost înconjurat Pruncul Iisus, pastorala dă o serie întregă de sfaturi duhovnicești pentru renașterea spirituală a credincioșilor «prin harurile ce se revarsă fără secătuire în Sfânta Sa Biserică», — și se termină cu îndemnul pentru «creștinii din această țară a dreptății și a păcii», de a sărbători Nașterea Domnului în așa fel ca «prin munca și strădania, prin veghea și lupta noastră să căutăm a plini în fapt de viață cea de a doua parte a cântării îngerești «și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), bine știind că adevărata slavă lui Dumnezeu, sus, în ceruri, îi cântăm și-I aducem, numai «făurind și păzind pacea omenirii, aici, jos, pe pământ».

*

Acestea sînt, prezentate pe scurt, cuvintele de învățătură, îndemnurile părintești și povețele arhieresti îndreptate de Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române către slujitorii și credincioșii altarelor noastre străbune, cu prilejul Nașterii Domnului din anul 1965. Deslușind înțelesurile duhovnicești ale învățăturii Sfintei noastre Biserici despre Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos, Pastoralele de Crăciun sînt numai adevărate dreptare de credință ortodoxă, dar și vestitoare ale mesajului divin al păcii, trimbițat pămîntenilor de cetele îngerești în noaptea de taină a Nașterii Domnului. De aceea, credincioasă Sfintelor sale învățături și mesajului divin al păcii încredințat ei, prin Sfinții Apostoli, de Domnul nostru Iisus Hristos, Biserica Ortodoxă va îndruma totdeauna pe fiii săi duhovnicești, cu aceeași osîrdie și dragoste nesfirșită, pe calea slujirii păcii și a vieții omenești.

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

BISERICA DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ȘERBAN CANTACUZINO (1678—1688) *

SITUAȚIA POLITICO-ECONOMICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN TIMPUL LUI ȘERBAN CANTACUZINO

Veacul al XVII-lea în istoria României, de la eșuarea încercării de formare a unui stat unitar sub Mihai Viteazul pînă la instaurarea regimului fanarioților și a stăpînirii Habsburgilor în Transilvania, formează o perioadă oarecum unitară. Ea a fost denumită epoca *regimului nobiliar*. Statul feudal, cîrmuit de nobilime a păstrat formula centralizării statului feudal, dar în locul domniei, puterea centrală este acum exercitată de o oligarhie alcătuită dintr-un număr relativ restrîns de familii de mari moșieri, care se bucurau de încrederea Porții otomane.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea în Țara Românească au loc importante comasări de domenii în stăpînirea unui singur boier sau a unei familii boierești. Tot în această perioadă s-au format în Țara Românească două partide boierești: una a *Cantacuzinilor* și cealaltă a *Bălenilor*. Prima se compunea din familia postelnicului Constantin Cantacuzino și din familiile înrudite cu ea. Dispunea de o mare avere, ceea ce i-a dat puțința ca, de multe ori, să aibă cuvînt hotărîtor în numirea și scoaterea domnilor și în alte probleme politice de seamă ale țării.

Cea de-a doua partidă își luase numele de la marele ban Gheorghe Băleanu. Aceste două partide trăiau în veșnică dușmănie, căutînd să ridice domni din rîndurile lor și cît erau la putere persecutau crunt pe cei din partida adversă.

*) Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistrul în teologie, întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul pentru publicare.

Rivalitatea dintre aceste două partide boierești se reflectă și în cronicile vremii: *Letopiseșul Cantacuzinesc* și *Istoriile domnilor Țării Românești*, a lui Radu Popescu, care prezintă polemic punctele de vedere ale celor două grupări.

La 19 noiembrie 1678 ajunge domn al Țării Românești Șerban Cantacuzino, unul din fiii postelnicului Constantin Cantacuzino, ceea ce însemna biruința partidei cantacuzinești¹. În primii ani de domnie, acesta persecută crunt pe membrii partidei adverse. Totuși, în 1688, Șerban, care se gădea să asigure moștenirea tronului pentru familia sa, se împacă cu Bălenii, pecetluind această împăcare printr-o căsătorie. Această apropiere de partide împotriva căreia luptase atîta timp se impunea, deoarece domnul nu voia să fie instrumentul marilor boieri și încerca să realizeze o domnie autoritară. Șerban Cantacuzino a luat măsuri împotriva tuturor celor ce cutezau să i se împotrivescă. El se baza și pe averea sa uriașă, care îi permitea să cumpere pe demnitarii otomani, atunci cînd boierii nemulțumiți mergeu cu plîngeri la Poartă. «Au biruit banii», scrie cronicarul partidei adverse².

Atitudinea aceasta a domnului i-a înstrăinat cu încetul pe boierii din partida Cantacuzinilor. Acești boieri înțelegeau să cîrmuiască țara ca și mai înainte, în formele regimului nobiliar. Opoziția mării boierimi, mai întîi ascunsă, începe să devină vădită spre sfîrșitul domniei, cînd Șerban ajunge în conflict chiar cu frații săi.

Politica externă a Țării Românești sub Șerban Cantacuzino este legată de situația creată de războiul dintre Imperiul otoman și liga formată din Austria, Veneția, Polonia și Rusia, cunoscută sub numele de «Liga sfîntă». Șerban Cantacuzino este silit să participe la asediul Vienei în tabăra turcească (1683), cu o oaste de 4.000 de oameni. Domnul muntean ajută însă în secret pe imperiali, informîndu-i în timpul asediului de forțele și de mișcările turcilor³. Negocierile între Șerban și împăratul de la Viena, Leopold, se începuseră încă înainte de august 1682 prin contele Caprara și se continuă în anul următor prin unгурul Ladislau Csáky, care anunță că turcii vin spre Viena. După marile înfrîngeri suferite de turci, Șerban începe tratative secrete în vederea trecerii de partea imperialilor și a scuturării jugului turcesc, dar fără a îndrăzni să declare pe față aceasta. Dar Șerban s-a convins curînd, urmărind de aproape activitatea emisarilor împărătești în Țara Românească și Transilvania, că impe-

1. Vezi: *Istoria României*, vol. III, ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 201; Demostene Russo, *Studii istorice greco-române, opere postume*, publicate de Adriana Camariano și Nestor Camariano, tom. I, București, 1939, p. 190; Ioan Cariofil, *Ἐφημερίδες*, publicate de P. Zerlentis, în «Ἀετιον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 3 (1891), p. 298.

2. Cf. *Istoria României...*, III, p. 201.

3. A se vedea: *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, ed. critică întocmită de C. Greceanu și Dan Simonescu, ed. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 178; Ștefan Meteș, *Șerban-Vodă Cantacuzino și Biserica Românească din Ardeal*, Vălenii de Munte, 1915, p. 31—33; N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 212 ș. u.; *Istoria României*, III, p. 202.

rialii, devenind tot mai semeți în urma victoriilor dobândite de ei asupra otomanilor, voiau să cucerească Țara Românească.

Pe de altă parte, unii boieri s-au grăbit să denunțe turcilor uneltirile domnului cu dușmanii Porții și demnitarii otomani i-au însărcinat să-l supravegheze de aproape.

Șerban Vodă și sfinții lui, pentru a nu risca să cadă sub dependența Austriei, intră în legătură și cu regele Ioan Sobieski, în timpul expediției polone în Moldova din 1686. În același timp, domnul Țării Românești căută să cîștige sprijinul Rusiei, trimițînd la Moscova în 1688 pe arhimandritul Isaia spre a protesta împotriva catolicizării cu sila a Transilvaniei de către austrieci și a cere intervenția oștilor rusești în Bugeac împotriva tătarilor⁴. Șerban caută să ridice împotriva turcilor pe sirbi și pe bulgari, cu care intrase în legături prin mijlocirea patriarhului sîrb de la Peci și a lui Gheorghe Brancovici, fratele mitropolitului Sava din Transilvania. Șerban Cantacuzino, care se socotea urmașul împăraților bizantini, visa chiar la stăpînirea Constantinopolului și adoptase stema bizantină a vulturului cu două capete. El își formase o oaste de țară înzestrată cu tunuri și pregătea intrarea în luptă a Țării Românești.

Evenimentele din 1688 — căderea Belgradului sub imperiali și incursiunea trupelor nemțești sub generalul Veterani în Țara Românească — au hotărît în sfîrșit pe Șerban Vodă să se declare pe față pentru Austria. El a cerut atunci împăratului Leopold recunoașterea sa ca domn ereditar al Țării Românești, garantarea independenței Țării Românești, libertatea religioasă, respectarea vechilor obiceiuri ale țării, restituirea raialelor. Șerban a trimis la Viena o solie solemnă pentru încheierea alianței și pentru jurămîntul de credință. Dar, înainte de sosirea delegației la Viena, Șerban Cantacuzino a murit (28 octombrie 1688)⁵. Moartea domnului a adus la cîrma țării iarăși pe partizanii păstrării legăturilor cu turcii.

SITUAȚIA BISERICII LA VENIREA CA DOMN A LUI ȘERBAN CANTACUZINO. LEGĂTURILE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI CU CELELALTE BISERICI ORTODOXE

Din cauza luptelor dintre cele două partide — despre care am amintit la începutul acestei lucrări —, a avut de suferit și Biserica țării. Fiecare din cele două partide căutau să-și asigure și sprijinul moral al întîistătorului ei, mitropolitul Ungrovlahiei. Încă de la 1668, Cantacuzinii susțineră candidatura lui Teodosie. Cît timp aceștia au fost atotputernici, mitropolitul Teodosie s-a menținut în scaun și, împreună cu alte fețe bisericesti ale vremii, a dat un act prin care se susținea nevinovăția postelnicului Constantin Cantacuzino, ucis la 20 decembrie 1663 din porunca domnitorului Grigore Ghica (1660—1664). În 1672 însă, cînd partida Bă-

4. *Istoria României*, III, p.202; Șt. Metes, *op. cit.*, p. 33.

5. *Istoria României*, III, p.203; N. Iorga, *op. cit.*, p. 250; *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 192 (arată că Șerban a murit în vîrstă de 55 de ani).

lenilor a ajuns iar la putere, Grigore Ghica, domn pentru a doua oară în Țara Românească (1672—1673), a scos pe Teodosie din scaun «cu mare necinste», l-a trimis la Mănăstirea Tismana, și a ales mitropolit pe Dionisie, egumenul Mănăstirii Radu Vodă din București.

După cîteva luni acesta a murit și a fost adus cu «sila» Varlaam, episcopul Rîmnicului ⁶.

În 1678 tronul Țării Românești a fost ocupat de Șerban Cantacuzino. Paralel cu persecuția cruntă îndreptată împotriva membrilor partidei adverse, din primii săi ani de domnie, Șerban Vodă a căutat să dea satisfacție celor ce suferiseră sau încă mai sufereau din pricina familiei și a partidei din care făcea parte. Între aceștia era și fostul mitropolit Teodosie, care stătea încă la Tismana «cu mare dor pentru vlădicie». În primăvara următoare cronicarul însemnînd faptele noii domnii, scrie: «...și au trimis și la vlădica Teodosie de l-au adus de la Tismana de unde era la opreală. Și viind și-au cerșit judecată pentru scoaterea lui de la mitropolie» ⁷.

1. *Legături cu Patriarhia de Constantinopol.* — În aceste împrejurări, Șerban Cantacuzino s-a adresat patriarhului ecumenic, Dionisie al IV-lea Seroglanul (1676—1679), ruda sa, pentru ca Teodosie «să aibă judecată și îndreptare de la Biserica cea mare». În martie același an, 1679, patriarhul ecumenic răspunde voievodului muntean, arătînd că el și sinodul său aprobă cererea lui Teodosie de a i se rejudeca pricina, nevoind a «trece cu vederea lacrimile lui, care poate să fie nevinovat». Ar fi trebuit ca el, Teodosie, să vină în persoană «înaintea scaunului său pentru a i se face judecată nouă», însă acest lucru fiind cu neputință, din Constantinopol urma să fie trimis un judecător, «care să cunoască legile dumnezeiești și să fie încercat în dreptate și foarte practic în asemenea lucruri bisericesti». Acesta avea sarcina să judece fără părtinire și dacă pîrile împotriva lui Teodosie se vor dovedi adevărate, el avea să rămînă osîndit, iar dacă el se va arăta «nevinovat și fără păcat și pîrile mincinoase», urma să fie dezlegat de pedeapsă «și iarăși așezat în cinstea lui și în vrednicia scaunului acestei eparhii a Ungrovlahiei» ⁸.

Curînd după aceasta, patriarhul ecumenic Dionisie și Sinodul patriarhal din Constantinopol a delegat să ia parte — în numele lor — la judecata care avea să se facă la București, pe *Marele Logofăt al Bisericii celei mari și «dascălul» ei, Ioan Cariofil și pe Anania, mitropolitul Maroniei și exarh de Rodosto* ⁹.

6. Despre mitropolitul Varlaam, vezi: Pr. N. Șerbănescu, *Varlaam Mitropolitul Țării Românești, părintele tipografiei bucureștene (1672—1679)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 12, p. 1120—1158.

7. Magazin istoric pentru Dacia (prescurtat: Magazin istoric...), vol. V, București, 1848, p. 19; vezi și *Letopisețul cantacuzinesc*, edițiile: C. Greceanu și Dan Simonescu, p. 176, și: N. Simache și Tr. Cristescu, p. 196.

8. Citatele din *Cronică* în legătură cu rejudecarea procesului lui Teodosie, la N. Simache și Tr. Cristescu, *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 196—197; Pr. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1146; Idem, *Mitropolitul Teodosie al Țării Românești (1668—1672; 1679—1708)*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 5—6, p. 333—334.

9. Vezi: Prof. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de*

Aceștia erau împuterniciți ca, în sinod, să asculte pe Teodosie și, la nevoie, ultimul să ridice «afurisenia» de deasupra lui, în chip canonic «cu omoforul și patrahirul», aducându-l «în starea dentii».

Delegația patriarhală a sosit la București la 13 aprilie 1679. «Și viind (ei), a strâns Șerban Vodă mare sobor de arhieriei țerei și de alți arhieriei, care se întâmplase atunci aici și toți egumenii din toată țeara și cu toată boierimea»¹⁰, care sobor, împreună cu trimișii patriarhali, avea să judece pricina dintre cei doi ierarhi munteni.

La judecată au fost aduși Varlaam și Teodosie. Cel dintii a fost rugat să aducă martori pentru dovedirea greșelilor lui Teodosie, care de fapt erau însemnate «în condică și pe hîrtie». Mitropolitul Varlaam a mărturisit sincer și dezinteresat: «Nici inculpător sînt, nici nu știu martori pentru aceasta și nici nu cunosc culpabil în astfel de vine pe chir Teodosie; aceasta numai știu, că chir Teodosie a fost scos din tron cu sila și eu fiind atunci episcop de Rîmnic, am fost influențat de domnul de atunci, ca să mă strămut în tronul Ungrovlahiei și m-am opus înfricoșărilor domnului, ca să nu fac o călcare de drept ca aceasta, după cum e cunoscut tuturor, și s-a hirotonit mitropolit la Mitropolia aceasta un Dionisie egumen la Mînăstirea Sfintei Treimi, apoi, după moartea acestuia, iarăși fiind silit de domn (Grigore Ghica) și am fost judecat că nu va fi greșeală aceasta ca cea dintii, am primit strămutarea aceasta la tron și, fiind acum la judecată, mă supun la tot ce se va găsi de cuviință»¹¹.

În urma acestei mărturii cinșite, sinodalii găsind nevinovat pe Teodosie, l-au instalat din nou în scaunul său de mitropolit, și marți, în săptămîna Patimilor Domnului — 26 aprilie 1679 —, el e «trimes la Mitropolie cu mare cinste». Deci, cu sprijinul lui Șerban Cantacuzino, mitropolitul Teodosie a ajuns iarăși în fruntea Bisericii Țării Românești, pe care a păstorit-o de atunci înainte, neîntrerupt, timp de aproape 29 de ani.

După judecată, Varlaam a pribegit în Ardeal de teama firii nestatornice a lui Șerban, apoi în Moldova la Locurile Sfinte și la Muntele Sinai și apoi s-a reîntors în țară sub domnia lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și s-a stabilit, în cele din urmă la ctitoria sa, Mînăstirea Trivalea, unde a petrecut majoritatea vieții sale. El a murit la 18 noiembrie 1702 la Mînăstirea Cozia.

Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 924; Pr. N. Șerbănescu, *Varlaam Mitropolitul...*, p. 1146; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II-a, vol. I, București, 1928, p. 385; etc.

Scrisoarea patriarhului ecumenic, Dionisie al IV-lea, din martie 1679 a fost publicată — în grecește —, împreună cu un studiu de N. Iorga, în articolul *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica Constantinopolului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, în «Analele Acad. Rom.», Mem. Secț. ist., seria II, tom. XXXVIII (1915—1916), p. 6—8. 10. Magazin istoric..., V, p. 20; etc.

11. Arhierul Ghenadie Craioveanu (Enăceanu), *Condica Sfîntă a Mîntropoliei Ungro-Valachiei. Publicată după original*, I, București, 1888, p. 50; Șt. Metes, *op. cit.* p. 14.

E drept, actul provocat de Șerban Cantacuzino dovedește o deferență față de Patriarhia Ecumenică, la care s-a recurs pentru rejudecarea unui mitropolit al țării, și desigur că legăturile dintre cele două Biserici — a Ungrovlahiei și Patriarhia Ecumenică — au ieșit întărite prin recunoașterea drepturilor canonice pe care aceasta le avea față de cea dintii.

Totuși, *cunoașterea mai amănunțită a împrejurărilor în care s-a produs repunerea în drepturi a mitropolitului muntean, dovedește mai ales sporul de influență pe care Cantacuzinii și-l câștigaseră pe lângă Scaunul Ecumenic*, grabnic să răspundă la orice dorință a voievodului muntean. De altfel, Șerban Cantacuzino înțelegea să folosească pe Dionisie al IV-lea al Constantinopolului și în alte împrejurări, de natură mai pronunțată politică. Legăturile Ecumenicului cu trimisul rusesc la Constantinopol nu sînt străine de planurile nutrite de Șerban și ele îl vor costa, deocamdată, pe Dionisie însuși scaunul patriarhal, într-o vreme cînd voievodul muntean nu era încă destul de puternic spre a-l sprijini cu orice chip. Într-adevăr, după o lună de la judecata lui Teodosie, Dionisie Seroglanul a fost destituit din treaptă din pricina pîrilor aduse împotriva lui la Poartă. Postul mitropolit de Rodosto, Atanasie, pe care credinciosul lui Dionisie, Ioan Cariofil, îl numește *κακοθάσιος* (Atanasie cel rău), pare a fi stat în fruntea pîrșilor. În locul lui a fost ales Iacob, ca patriarh ecumenic. Totuși, Dionisie va mai reuși să ajungă în cîteva rînduri patriarh ecumenic, prin sprijinul bănesc al lui Șerban Vodă, trimis prin Ioan Cariofil marelui vizir¹².

Tot în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino ne vizitează țara o serie de ierarhi și cărturari greci, care fac unele traduceri din grecește în românește. Cărturarul grec Helladius scrie în *Status praesens ecclesiae graecae* că: «Patriarhii grecilor și alți mitropoliți și oameni învățați, care aveau o deosebită grijă de țara lor» au cerut lui Șerban Vodă sau fratelui acestuia, deci stolnicului Constantin Cantacuzino, spre a susține cultura greacă și a tipări cărțile grecești¹³. Apoi la tipărirea *Bibliei din 1688*

12. A se vedea pe larg la: N. Iorga, *Cîteva știri nouă...*, p. 9—10. Despre Ioan Cariofil, Dositei, patriarhul Ierusalimului (1641—1707), ne spune că el a fost vistier în Țara Românească sub Radu Leon (1664—1669). Ioan Cariofil a mai venit în București la 13 aprilie 1679, unde a stat aproape un an, iar în 1691, cînd este destituit din funcția de mare logofăt al Patriarhiei și osîndit ca eretic, el se refugiază la Mînăstirea Radu-Vodă din București, fiind primit cu căldură de Constantin Brîncoveanu și stolnicul Constantin Cantacuzino. El moare în București la 22 septembrie 1692, fiind înmormîntat la Mînăstirea Radu-Vodă. Una din operele lui Cariofil dintre cele mai importante ca valoare istorică sînt *Ἐφημερίδες*, în care se găsesc multe știri precise și cu privire la istoria țării noastre, care nu se găsesc în alte izvoare. Cf. Demostene Russo, *op. cit.*, p. 184—190. O altă lucrare importantă a lui Ioan Cariofil pentru literatura aghiografică română este *Viața Sfîntului Ioan Valahul*. Vezi mai pe larg: Pr. Conf. Al. Ciurea, *Trei sute de ani de la moartea demucenic a Sfîntului Ioan Valahul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 5—6, p. 493—514, și Pr. Prof. Ene Braniște, *Viața și pătimirea Sfîntului mucenic Ioan Valahul*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 5—6, p. 436—440.

13. Cf. Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în: «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 831.

au participat o serie de cărturari și clerici greci, printre care și ierarhul Ghermanos de Nissis.

Observăm deci că în timpul domniei lui Șerban Vodă legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia Ecumenică au fost destul de strânse.

În legătură cu relațiile Țării Românești cu *Patriarhia Alexandriei* avem știri mai puține. Cunoaștem doar, că la 11 martie 1680 patriarhul Partenie Prochoros al Alexandriei se afla la Mănăstirea Mihai Vodă din București și de acolo recomanda pentru milostenie pe fostul arhiepiscop de Ohrida și de Justiniana Primă, Meletie, ajuns la sărăcie¹⁴. Cît timp a stat în București, Partenie a vizitat mănăstirile din Oltenia închinete Alexandriei și s-a interesat de bunul mers al lor. Ni s-a păstrat de la el un act, dat în București la 16 mai 1680, prin care așază ca episcop al moșiei Segarcea pe marele postelnic Constantin Brîncoveanu, viitorul domn, dîndu-i în grijă să ajute «cu vorba și cu fapta» pe preotul Partenie, omul patriarhiei, care administra această moșie. În luna iunie 1680, patriarhul Partenie se găsea tot la București de unde dă două întăriri patriarhale: prin cea dintîi dă voie marelui logofăt, Pirvu Cantacuzino, nepotul de frate al lui Șerban Cantacuzino, să termine construcția Mănăstirii Cobia (Dîmbovița), începută de Radu Șerban¹⁵, strămoșul logofătului, și-i recunoaște dreptul de ctitor. În a doua, admite cererea domnului Șerban Cantacuzino ca biserica, zidită de el la Cotroceni și închinată «Adormirii Maicii Domnului», să fie pe viitor *biserică domnească, autonomă*.

Partenie a plecat de la noi încărcat de daruri, în toamna anului 1680¹⁶.

2. *Legături cu Patriarhia Moscovei.* — Biserica din Țara Românească a stabilit, în această perioadă, și unele relații mai strînse cu Biserica Ortodoxă Rusă, în care Șerban Cantacuzino a avut un rol proeminent.

Secolul al XVII-lea, care a cunoscut, în general, o extindere considerabilă a legăturilor Mitropoliei Ungrovlahiei cu Bisericile Ortodoxe de Răsărit, a adus cu sine și stabilirea de contacte cu Biserica Rusă.

Moldova, mai aproape sub raport geografic de Moscova și în nemijlocită atingere cu Rusia kieveană, care a fost dependentă cîteva decenii, în cursul acestui veac, de Coroana polonă, a fost mult mai legată de amîndouă, continuînd, de altfel, tradiții politice și bisericesti mai vechi.

14. Vezi: N. Iorga, *Domnii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu în legătură cu Patriarhia Alexandriei*, în «Analele Acad. Rom.» — Mem. Sect. ist., seria III, tom. XIII, 1932, p. 147, și în extras, p. 9; Dimitrie G. Ionescu, *Relațiile țărilor române cu Patriarhia de Alexandria*, București, 1935, p. 25 și Mazarakis Gh., Συμβολή εις την ιστορίαν της εν Αιγύπτω ἐρθοδόξου Ἐκκλησίας, Alexandria, 1932, p. 488—490. Despre acest Meletie, vezi P. Kerameus, Παρθένιος Ἀλεξανδρῆς ας καὶ Εὐγένιος Ἰωαννοβίτης, in Ἐκκλησιαστικὸς, I (1908), p. 28—29 și H. Gelzer, *Das Patriarchat von Acrida*, Leipzig, 1902, p. 45, 114—116.

15. Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, I, București, 1873—1878, p. 76—77; N. Iorga, *Inscripții*, II («Studii și documente», XIV), p. 281—282, și «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XXII (1928), p. 20—23, cu inscripția acestei mănăstiri din care ce vede că a fost zidită la 1571 de boierul Badaea.

16. D. G. Ionescu, *op. cit.*, p. 25.

Biserica Ortodoxă din Ardeal, lipsită de sprijinul conducerii politice a principatului respectiv, supusă presiunilor eterodoxe încurajate de clasa conducătoare și lipsită de baza economică pe care o avea Biserica Românească de dincoace de Carpați, a apelat în mai multe rînduri la ajutorul rusesc.

Țara Românească a avut însă — în cursul acestui secol — contacte mult mai reduse cu Biserica Rusă și numai cînd s-au ivit împrejurări care reclamau o alianță a popoarelor ortodoxe împotriva unui adversar comun, conducerea statului a apelat la ierarhia țării, pentru a se înlesni, prin mijlocirea ei, realizarea unor țeluri, în primul rînd politice. Cu excepția acestor momente, legăturile rămîn puține și informațiile asupra lor — sărace. Se poate bănui însă, că mitropoliții următori, care au vizitat sau au locuit în Rusia înaintea ridicării lor în scaunul Ungrovlahiei, au păstrat, și după această supremă promovare, legături cu țara care le-a fost ospitalieră și cu Biserica ei.

O dată cu venirea la scaunul domniei a lui Șerban Cantacuzino și repunerea în scaunul mitropolitan din București a lui Teodosie, s-au re- luat legăturile cu Patriarhia Moscovei. Acestea își găsesc însă explicația — ca și cele promovate odinioară de Mihai Viteazul —, mai puțin în preocupări de ordin strict bisericesc, cît într-o acțiune de ordin politic, care înțelegea să se slujească și de ajutorul pe care-l puteau oferi legăturile dintre două Biserici ortodoxe surori¹⁷. Pentru a înțelege acțiunea întreprinsă de Șerban Vodă, pe lângă țării ruși Ivan și Petru și intervenția mitropolitului său, Teodosie, pe lângă patriarhul Moscovei, Ioachim, trebuie amintite împrejurările politice care urmaseră despresurării Vienei în 1683, și înfrîngerile repetate suferite după aceea de către turci.

Victoriile dobîndite de imperiali asupra puterii otomane îi fac pe aceștia tot mai semeți și doritori să înglobeze Țara Românească în sistemul politic habsburgic. Șerban Vodă se adresează atunci principelui Ardealului, Mihail Apaffi, ca «să se apere în bună înțelegere și contra planurilor turcești și contra celor creștine»¹⁸.

Amenințat de expansiunea habsburgică, care implica pe cea catolică, ce urma armatele imperiale, *domnul Țării Românești se îndreaptă, cum era firesc, spre Rusia ortodoxă*. Pentru solia sa la Moscova, Șerban s-a slujit de Isaia, arhimandritul de la Mînăstirea aghiorită a Sfîntului Pavel. S-au păstrat textul misivei sale către țării Ivan și Petru, precum și substanța lămuririlor date verbal a acestora de Isaia, mai ales că acesta, în drum spre Moscova, trecuse prin Ardeal și putea da amănunte asupra acțiunilor conduse de Biserica Romano-Catolică în vederea aducerii la uniție a românilor ortodocși din Transilvania¹⁹. În nădejdea sa de a

17. Cf. Prof. Al. Elian, *art. cit.*, p. 927.

18. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, București, 1938, p. 362.

19. Silviu Dragomir, *Relațiile Bisericii Românești cu Rusia*, în «Analele Acad. Rom.», XXXIV (1911—1912), p. 1120—1122, dă textul scrisorii lui Șerban Vodă, iar la p. 1122—1123, un rezumat al relatărilor lui Isaia, în timpul șederii sale la Moscova; cf. și Prof. Al. Elian, *art. cit.*, p. 927; Șt. Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918, p. 262—263.

căpăta sprijin rusesc care să-i îngăduie să reziste presiunilor habsburgice, Șerban a acționat, sub acoperământul ideii ortodoxe, al cărui zelos adherent era patriarhul Ioachim al Moscovei.

Înainte de solia lui Isaia, din toamna anului 1688, amintită mai sus, călugărul atonit mai cercetase Moscova în ianuarie al aceluiași an și dusese patriarhului Ioachim, între alte scrisori, și una din partea mitropolitului Teodosie. Nu s-a păstrat decît răspunsul din 14 ianuarie al patriarhului Ioachim, din care se poate întrevădea cuprinsul scrisorilor ce-i fuseseră adresate. Era vorba de cereri de ajutor militar împotriva turcilor, care să restabilească un echilibru politic rupt cîțiva ani de neașteptatele biruințe ale imperialilor²⁰.

Moartea năpraznică a lui Șerban Cantacuzino și venirea în scaun a nepotului său, Constantin Brîncoveanu, cu vederi politice oarecum deosebite, a făcut să se curme aceste promițătoare încercări de alianță, puse sub semnul ideii ortodoxe.

În legătură cu relațiile, din acest timp, cu *Patriarhia Ierusalimului*, se poate aminti doar venirea și așezarea la București, pentru o perioadă de cîțiva ani, a patriarhului Dositei al Ierusalimului, cel care iscălește cea de-a doua prefață a *Bibliei lui Șerban (1688)*.

3. *Legături cu Biserica Ortodoxă din Ardeal*. — În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, Mitropolia Ungrovlahiei a fost în relații foarte strînse cu Biserica Ortodoxă din Transilvania.

Despre modul cum erau aleși mitropoliții și episcopii Transilvaniei în această vreme, se știe că erau designați de soborul preoților și al protopopilor, urmînd apoi să aibă și încuviințarea cîrmuirii de stat. Alesul întărit astfel mergea la mitropolitul Țării Românești să capete sfințirea după regula sobornicească. Doi protopopi însoțitori făceau mărturia îndreptățirii legale. Apoi sinodul mitropolitan încheia lucrarea prin «psiosul» dătător de har.

În timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, în Ardeal a avut loc judecarea și întemnițarea mitropolitului ortodox, *Sava Brancovici*, la 2 iulie 1680²¹. Fratele acestuia, Gheorghe Brancovici, coborîtor din familia despoților sîrbi cu același nume, se refugiase la curtea lui Șerban Vodă, devenind unul din sfetnicii săi. În locul lui Sava, a fost ales ca mitropolit de Bălgrad (Alba-Iulia) ieromonahul *Iosif Budai*, care a fost trimis la București să fie hirotonit²². La 4 septembrie 1680 Șerban scria cu oarecare amărăciune în suflet, prințului Apaffi: «Am primit scrisoarea Măriei tale și am sfințit de vlădică pe acel pe care mi l-ați trimis, cu toate că pravila noastră ortodoxă spune că trebuie examinat din multe lucruri arătate în pravilă, dar, luînd în considerare că creștinii de religunea noastră (ortodoxă) din țara Măriei tale nu pot fi fără păstor, am

20. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 1119; Prof. Al. Elian, *art. cit.*, p. 928; T. G. Bulat, *O danie neobișnuită, făcută de Constantin Brîncoveanu Mînăstirii Sfîntul Pavel de la Atos*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), nr. 9—10, p. 850—855.

21. Șt. Metes, *Șerban-Vodă Cantacuzino și Biserica Românească din Ardeal*, Vălenii de Munte, 1915, p. 23 ș.u. 22. *Condica sfîntă...*, p. 55.

lăsat la o parte pe episcopul Ioasaf, fost al Lacedemoniei. Astfel după examinări și în bună înțelegere cu Sfinția Sa mitropolitul (Teodosie) l-am sfințit de vlădică, cu toate că nu i-am cercetat păcatele lui după spusele celui alt vlădică (adică Sava). Precum am înțeles din vorba Măriei tale, îl veți fi examinat, și fiind că turma nu poate fi fără păstor l-am sfințit»²³. În tot timpul păstoriei lui Iosif (1680—1682), Gheorghe Brancovici și Șerban Vodă căutau să-i recâștige pentru Sava scaunul pierdut pe nedrept. Constantin Brîncoveanu, ministrul plenipotențiar al lui Șerban la Poartă, a încheiat o învoială la 21 august 1681, cu dușmanii neîmpăcați ai lui Apaffi la Poartă, Ladislau Csáky și Cristofor Pasko că, dacă va ajunge, primul, principe al Ardealului, *religia ortodoxă, numită îndeobște românească, va fi lăsată în obișnuitele ei ceremonii vechi, cu liber exercițiu după legile țării, și să se restituie scaunul mitropolitului Sava asigurându-i drepturile și autoritatea sa*²⁴. Planul lui Csáky nu s-a împlinit însă, căci Apaffi a avut grijă să informeze la timp pe cei de la Poartă (30 septembrie 1680) că scoaterea din scaun a mitropolitului Sava e dreaptă, fiindcă pentru păcatele sale ar fi meritat chiar moartea²⁵. Totuși, mitropolitul Sava, la intervenția energetică a lui Șerban Vodă, a fost eliberat din temniță. Fiind bătrîn și bolnav, mitropolitul Sava s-a stins din viață în primăvara anului 1683.

Biserica Românească din Ardeal s-a împărțit și de un ajutor efectiv al lui Șerban, primind în fiecare an cei 6.000 aspri dați Mitropoliei din Bălgrad și alte ajutoare²⁶.

La începutul anului 1682 Iosif Budai a murit și a fost ales mitropolit al Ardealului *Ioasaf de Lacedemonia*, grec de neam. Șerban Vodă în scrisoarea sa către principele Apaffi din 14 aprilie 1682, zicea: «Am înțeles din scrisoarea trimisă prin Sigismund Boer (din Făgăraș) dorința Măriei tale, că episcopul de acum să se sfințească, și la Paște să fie acolo la mînăstire (Alba Iulia). Ne rugăm de Măria ta să-i dai libertate și putere acestui vlădică, ca să aibă putere asupra creștinilor de religia noastră și să fie învățătorul și dregătorul tuturor lucrurilor și regulelor lor, și toate să depindă de el»²⁷. Frumoase și energice cuvinte din partea unui domn român.

Astfel Ioasaf s-a întors sfințit, în eparhia sa pentru a-și ocupa scaunul mitropolitan din Bălgrad, înțelegînd să păstorească așa cum spunea domnul muntean în scrisoarea către Apaffi.

Mediul și oamenii, în mijlocul cărora era sortit să trăiască Ioasaf, erau așa de calvinizați, încît nicidecum nu se puteau împăca cu dirza lui Ortodoxie. De la început, el a declarat că scoaterea lui Sava Brancovici din scaun a fost o nelegiuire, fiindcă «un mitropolit poate fi judecat

23. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 27.

24. Idem, *Istoria Bisericii...*, p. 241; V. Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656—1680)*, Arad, 1906, p. 123; N. Iorga, «Studii și Documente», I—II, 1901 p. 52.

25. Șt. Meteș, *Șerban-Vodă...*, p. 29; *Istoria Bisericii...*, p. 240.

26. Idem, *Șerban-Vodă...*, p. 39.

27. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 41; idem, *Istoria Bisericii...*, p. 247.

și caterisit numai de patriarhul din Constantinopol și nici de cum de Crai»²⁸. La propunerea de a traduce și tipări cărți rituale calvinești, Ioasaf răspunse cu curaj: «Ferească Dumnezeu, avem noi cărțile noastre pe care le vom traduce și tipări»²⁹. Pe verso cinci protopopi calvinizați i-a scos din funcție și era decis a lua cu hotărîre toate măsurile pentru stîrpirea influenței calvine din Biserica Ortodoxă. Atitudinea demnă și dîrză a mitropolitului Ioasaf a revoltat pe mulți dintre clericii români, încurajați și sprijiniți de calvini. Ei au acuzat pe Ioasaf că e grec, că nu știe românește și că n-a fost ales de soborul protopopilor și preoților din Ardeal. Drept urmare, între 12 și 14 iulie 1682, s-a convocat un sinod care l-a depus din scaun³⁰. Fără a recunoaște dreptul la judecată al sinodului menționat asupra faptelor sale, el se lasă despuiat de cîrja vlădicească, pe deplin convins că și-a făcut datoria față de Biserica Ortodoxă. După cîteva luni Ioasaf moare.

Cîtva timp scaunul mitropolitan al Băgradului a rămas vacant și abia după moartea lui Ioasaf a fost ales *Sava al III-lea Veștemeanul*, care este trimis să fie sfințit la București³¹. După sfințire Sava din Veștem (sat lângă Sibiu) a primit de la Șerban mai multe cărți bisericești, pe care acesta avea să le dea apoi diferitelor biserici sătești. Dintre aceste cărți mai cunoaștem *Evanghelia* (din 1682) și *Apostolul* (din 1683) dăruite bisericii din Bălgrad³², apoi *Evanghelia* din Tilișca³³, dată cu ocazia sfințirii bisericii de aici la 16 octombrie 1684, *Apostolul* și *Evanghelia* din Daia³⁴ și *Evanghelia* din Veștem³⁵, care se păstrează și azi.

Păstoria lui Sava al III-lea este scurtă, căci la 1 iunie 1685 Șerban Vodă a trimis la prințul Apaffi pe «popa Ieremia», «om vrednic și învâțat» ca să-l cunoască și apoi să-l trimită să fie sfințit. Lui Apaffi nu i-a convenit popa Ieremia — poate, pentru că vedea în acesta un grec ortodox îndărătnic ca și Ioasaf — și a ales în locul lui pe un călugăr de a cărui ascultare era convins, anume *Varlaam*³⁶. La 23 decembrie 1685 Varlaam și-a luat scaunul de la Bălgrad și a păstorit pînă în 1692, tipărind unele cărți bisericești, fără însă a lipsi din ele unele eresuri calvine.

Din cele arătate mai sus, se vede limpede ce legături strînse au fost între Biserica din Țara Românească și Biserica Ortodoxă din Ardeal în acest timp. Oricît s-au străduit principii calvini ai Ardealului să împie-

28. V. Mangra, *op. cit.*, p. 124. 29. *Ibidem*, p. 127.

30. Șt. Meteș, *Șerban-Vodă...*, p. 42; Idem, *Istoria Bisericii...*, p. 250.

31. Actul sfințirii sale, în: *Condica sfîntă...*, p. 61.

32. Șt. Meteș, *Istoria Bisericii...*, p. 258.

33. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenne și maramureșene*, în «Studii și documente cu privire la istoria românilor», vol. XIII, București 1906, p. 193, nr. 670. Pe această Evangheliie este scris: «Din mila lu iDumnezeu Șerban-Vodă Ca<n>tacuzino am dat aciast<ă> ev<an>gh<elie> în sat în Tilișca besericii care au făcut vl<ă>d<i>ca S<a>va, să fie poman<ă>, nice popa, nice sătenii să nu aibă a o vinde... Aciasta s-au dat cînd am fost în Țara Muntenească pentru vl<ă>d<i>cie, și s-au dat cînd am sf<i>nțit besereca, luni, oct<ombrie> 16, lt. 1684».

34. Șt. Meteș, *Istoria Bisericii...*, p. 258.

35. N. Iorga, *op. cit.*, p. 201—202; de asemenea și un *Apostol* la biserica din Tordași, p. 194. 36. Vezi actul alegerii, în: *Condica sfîntă...*, p. 63.

dice aceste relații seculare, le-a fost cu neputință, fiindcă temelul lor adânc și puternic era unitatea etnică, unitatea de limbă și de credință a tuturor românilor, fără deosebire de stăpânire. Această complexă legătură se vede și din răspunsul patriarhului Chiril Lucaris din 2 septembrie 1629, dat cu multă dibăcie principelui calvin Gavriil Bethlen, care ceruse patriarhului încuviințarea trecerii românilor din Ardeal la calvinism: «Pentru a se face lucrul bine și liniștit (adică lățirea calvinismului între români) ar trebui înainte de toate să se rupă legăturile de sînge și iubire, care, deși într-ascuns, dar în felul cel mai strîns leagă pe românii din Ardeal cu locuitorii Țării Românești și Moldovei pe de o parte, iar pe de alta, n-ar îngădui-o niciodată domnii vecini din aceste două țări care cu siguranță vor pune piedici, dacă nu cu armele, măcar cu ascunse întetiri»³⁷.

E lucru bine dovedit că, românii de pe ambele coborișuri ale bătrînilor Carpați au avut veacuri întregi cele mai strînse și mai variate legături unii cu alții.

CULTURA

1. Școli. — Domnitorul Șerban Cantacuzino a prețuit și a sprijinit cultura în chip deosebit. Chiar în primii săi ani de domnie a înființat la București o școală de un nivel mai ridicat, sau cum se numea atunci «Școala Domnească», sau «Academia Domnească». Așezată în chiliile Mînăstirii Sfîntul Sava, adică pe locul unde se află astăzi statuia lui Mihai Viteazul, în fața Universității, ea a luat ființă mai exact la 17 ianuarie 1680, cînd are loc serbarea de deschidere a acestei Academii domnești³⁸. Deși întemeiată de Șerban Vodă, sufletul și inițiatorul școlii a fost stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele domnitorului. Spiritul care domina în școală era acela al școlilor italienești, din Padova, unde învățase stolnicul. Cunoaștem chiar pe primul ei director, un grec din Trapezunt, Sebastos Kymenites și pe unul din profesorii ei, Ioan — Ierotei Comnen³⁹. Dascălii erau plătiți cu leafă anuală din visteria domnească: «Școala Domnească» avea să primească și să adăpostească între zidurile și în încăperile de mulți tineri din întreg răsăritul ortodox, însetați de învățăturile filozofico-religioase ale Ortodoxiei. Școala lui Șerban avea să fie pentru tinerimea creștină ortodoxă o instituție de gradul cel mai înalt; de aceea ea este pusă sub oblăduirea Patriarhiei de la Ierusalim, iar profesorii ei aveau să fie aleși din tot ce răsăritul ortodox avea mai

37. St. Meș, *Istoria Bisericii...*, p. 145—146; A. Sacerdoțeanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Ardealul și Moldova*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 899.

38. Cf. Barbu Teodorescu, *art. cit.*, p. 853. Alți istorici afirmă că Academia grecească din București a fost înființată în 1679.

39. N. Iorga, *Comemorarea a două sute cincizeci de ani de la întemeierea unei facultăți de litere la București*, București, 1938, p. 10; *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 137; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 42.

select, din punct de vedere cultural și al metodei de învățămînt, pe vremea aceea. Se înțelege că, această școală a fost înființată pentru fiii nobililor și domnitorilor și de aceea, printre cei dintîi elevi, este întîlnit Iordache Cantacuzino, fratele domnitorului, Matei Crețulescu, ș.a.⁴⁰. Au mai fost primiți, ca elevi, fii de nobili trimiși spre învățatură de către patriarhul ecumenic și de către cel de Ierusalim, conducătorul spiritual al școlii. Limba de predare în școală era greaca veche, dar se mai învăța atît latina, cît și italiana.

Organizația școlii în timpul lui Șerban, din lipsă de mărturii scrise, nu ne este prea bine cunoscută. Probabil că Șerban Vodă, prins în angrenajul evenimentelor politice externe, să nu fi putut avea răgazul necesar pentru organizarea școlii sale, pe care o va fi lăsat poate mai mult în grija stolnicului Constantin Cantacuzino, care de altfel o dorește și o văzuse luînd ființă.

Prima mărturie scrisă, din care se cunoaște numărul dascălilor și materiilor care se predau la această școală, se află în hrisovul lui Constantin Brîncoveanu din 9 septembrie 1707, dat din Tîrgoviște.

Aici se spune că Brîncoveanu a depus la banca «Zeca» de la San Marco din Veneția suma de 30.000 galbeni austrieci, din venitul cărora, ce se ridică pe atunci la 810 taleri, avea să se întrețină «școala domnească».

Școala avea trei dascăli; primul predă: logica, retorica, fizica, cosmografia (despre cer), despre naștere și pieire, despre suflet și metafizică. Acesta era obligat să învețe pe ucenicii săi, șapte materii teoretice, materii ce puteau fi predate atît în orele de dimineață, cît și în cele de după amiază, fiind ocupat în fiecare zi.

Cel de al doilea dascăl predă: tragediile lui Sofocle și Euripide, cuvîntările Sfîntului Grigore de Nazianz și stihurile lui, epistolele lui Sinesie și cuvîntările lui despre împărăție, cîntecele lui Pindar, cuvîntările lui Demostene; avea să se mai facă citirea trebuitoare din Sfînta Evanghelie și din Epistolele Apostolilor, apoi din Xenofon, Plutarh, Tucicide, și din retorică.

Al treilea dascăl predă: cugetările lui Hrisoloras și ale lui Caton, ale lui Fochilide, ale lui Pitagora, miturile lui Esop, laudele lui Agapet, epistolele lui Simokate și ale lui Homer și tehnica gramaticii și teme la fiecare fel de vorbe, după gramatica lui Lascaris și a lui Alexandru Mavrocordat.

Cursurile se țineau cinci zile pe săptămîină, afară de joi și duminică, cînd elevii erau liberi⁴¹.

Școala avea și biblioteca sa, în care erau și operele stolnicului Constantin Cantacuzino. Supravegherea directă cădea în sarcina mitropolitului Ungrovlahiei, dar de buna ei funcționare se interesau și patriarhii de Ierusalim și de Constantinopole.

40. N. Iorga, *Comemorarea...*, p. 10.

41. Mihai Popescu, *Colegiul Național «Sf. Sava», cea mai veche școală românească*, București, 1944, p. 9 ș. u.; Hurmuzaki, *Documente*. vol. XIV, part. I. p. 392; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc...*, p. 42—51.

Începutul bun al școlii a dus apoi la o nouă dezvoltare și importanță în epoca fanariotă, când s-a introdus și limba franceză, gramatica latină, istoria, geografia, etc.

Tot în epoca lui Șerban Cantacuzino dobîndește o nouă viață și *vechea școală slavonească de la biserica Sfîntul Gheorghe-Vechi*. Întrucît nevoile zilnice ale țării aduceau în fața judecății sau la hotărnicia moșilor, acte vechi, scrise în limba slavă, pe care nu o mai înțelegea aproape nimeni, s-a simțit nevoia pregătirii unor oameni care să poată tălmăci aceste documente domnești. Pentru aceasta trebuia reorganizată vechea școală slavonească de la Sfîntul Gheorghe-Vechi, ai cărei ucenici urmau să servească de atunci înainte ca tîlmaci ai actelor slave. Dar, limba actelor oficiale fiind acum cea română, s-a simțit nevoia, cu mult mai mare încă, a unor scriitori, care să redacteze și să scrie frumos în românește hrisoavele, pe care le dădea domnul. Pregătirea acestor scriitori a fost încredințată tot școlii de la Sfîntul Gheorghe-Vechi, care ajunge astfel o «școală slavonească și rumânească», cum o aflăm numită în documentele de mai târziu⁴². Ea avea deci un țel îndoit: pregătirea tălmăcitorilor din slavonește și a scriitorilor în românește.

Șerban Cantacuzino, care a dat școlii de la Sfîntul Gheorghe-Vechi această nouă direcție, corespunzătoare nevoilor concrete ale timpului său, a dobîndit un loc de cinste în sufletele și mințile urmașilor, care l-au socotit pe drept, adevăratul întemeietor al acestei școli. La 28 iunie 1819, Chiriță, «dascălul slavonesc de la școala domnească Sfîntul Gheorghe-Vechi», jeluindu-se cu «lacrimi» lui Alexandru Vodă Șuțu, că vecinii cîtropesc curtea școlii, spunea că acest locaș de învățătură este așezat aici, la Sfîntul Gheorghe-Vechi «încă din zilele răposatului întru fericire, Șerban Vodă Cantacuzino»⁴³.

2. *Cărți tipărite*. — În a doua jumătate a veacului al XVII-lea literatura religioasă circula în trei limbi: slavonă, română și greacă. Dacă scrierile în grecește, a căror răspîndire se observă mai ales spre sfîrșitul veacului, se adresau oamenilor Bisericii și unui restrîns cerc boieresc, dacă cele slavone nu puteau fi înțelese, de asemenea, decît de un număr limitat de cititori, nu aceeași situație era cu scrierile care foloseau limba română. Aici stă tocmai principalul interes al literaturii religioase în istoria culturii românești din veacul al XVII-lea, în această biruință treptată a limbii române, care face posibil și stimulează accesul la cultura scrisă al unor pături tot mai largi⁴⁴.

Traducerea principalelor cărți bisericesti și răspîndirea lor pe calea tiparului, în toate cele trei țări românești, au contribuit în mod esențial la progresul limbii române ca limbă a culturii scrise. În prefețele acestora și chiar în titlurile lor, se străvede conștiința unității etnice a românilor,

42. Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic (școala de la Sf. Gheorghe-vechi)*, București, 1913, p. 9.

43. *Ibidem*, p. 10 și Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pach. XVII netreb., doc. 11.

44. *Istoria României*, vol. III, ed. Acad. R.P.R., p. 270.

care trăiau în formațiuni politice deosebite. Astfel Varlaam, mitropolitul Ungrovlahiei, a dedicat în 1678 *Cheia înțelesului* «tuturorū pravoslavnicilorū creștini, carii săntū născuți întru limba noastră rumânească», iar la tipărirea *Liturghierului* din 1680, mitropolitul Teodosie exprimă lămurit ideea unității etnice prin cuvintele: «între rumâni ce zicem, cuprindem și pre moldoveni, că tot dintr-o fintină cură»; tot așa pe pagina de titlu a *Bibliei lui Șerban* se spune că «s-au dăruit neamului rumânesc». Circulația acestor cărți, între cele trei țări românești, alături de contactele individuale și de strînsele legături economice, va contribui la lărgirea și adîncirea acestei conștiințe de unitate, ale cărei urmări politice nu se vor putea înfăptui însă, atîta vreme cît va dăinui orînduirea feudală.

Un pas hotărîtor în introducerea limbii române în Biserică, se face o dată cu reluarea activității tipografice, în anul 1678, cînd se realizează și se difuzează cîteva opere de un spor interes literar.

Prima carte românească imprimată la București, în noua tipografie înființată de mitropolitul Varlaam⁴⁵, a fost: *Cheia înțelesului* scoasă pre limba rum[â]nească cu os[i]rdia Prea Sf[i]n[ș]itului chir Var[laam] Mit[ropolitul] Ung[ro]l-Vlahiei în zilele prea lum[ina]tului Dom[n]: Io Șer[ban] Voevod. Și s-au tipărit întăi în Mitrop[olia] Bucureș[tilor]. Anii Dom[nului] 1678⁴⁶.

Cartea este în folio, cu 112 foi — din care patru, la început, nepaginate.

Ea cuprinde o serie de predici traduse după opera învățatului cleric ucrainean Ioanichie Galeatovski. Titlul este încadrat — ca și opera lui Galeatovski — într-o gravură reprezentînd o cheie mare, un semănător, o sabie, o harpă, o trompetă și o seamă de citate biblice; înăuntrul cheii, sub titlu, corbul cu crucea în cioc, iar în partea de jos numele gravurului: **ІВАНЪ К<А>К<ОБ>** 1678, nume care este foarte cunoscut. Este ucrainian de origine și mai tîrziu, călugărindu-se sub numele de Ioanikie, va ilustra deosebit de frumos, *Triodul* de la Buzău, tipărit de episcopul Mitrofan la anul 1700, ca și *Liturghierul* greco-arab de la Snagov din 1701. Tot Ioanikie semnează și gravurile din *Liturghierul* din 1702, tipărit la Buzău, ca și pe cele ale *Apostolului* de la Buzău, din 1704⁴⁷.

Pe verso foi de titlu a cărții *Cheia înțelesului* se află stema Mitropoliei Ungrovlahiei și 10 stihuri în cinstea mitropolitului Varlaam. Stema reprezintă crucea, cîrja și capasul mare (o pălărie înaltă cu margini mari), încadrate de un chenar de frunze, deasupra căruia stă Iisus Hristos binecuvîntînd și avînd de o parte și de alta cîte un înger. În cîmpul interior al stemei, jos, o bisericuță, iar ceva mai sus, mitra arhierască, metanii și capasul.

45. Vezi mai pe larg despre înființarea tipografiei de la București, la: Pr. N. Șerbănescu, *Varlaam Mitropolitul...*, p. 1120—1158.

46. I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche* (1508—1830), vol. V, București, 1903, p. 217—222.

47. Gabriel Stempel, *Sprîjinul acordat de Rusia țiparului românesc în secolul al XVII-lea*, în «Studii și cercetări de bibliologie», I, (1955), ed. Acad. R.P.R., p. 33—34.

Urmează prefața mitropolitului Varlaam în care acesta arată cum a înființat tipografia, cum a ales această carte pentru dat la lumină și vorbește de datoria sa de ierarh, de a înmulți talantul dat de Dumnezeu, spre a nu cădea în osinda slugii celei leneșe. În încheiere adaugă un îndemn către păstoriți, de a citi această carte și de a-și îndrepta viața potrivit învățăturilor cuprinse în ea. Pe ultima foaie nepaginată sînt niște citate evanghelice, iar pe verso o gravură reprezentînd judecata viitoare, semnată de același Ivan Bacov.

Continuă apoi, pe cele 108 foi paginate, textul a 18 cazanii la unele duminici și sărbători de peste an⁴⁸.

Lucrarea lui Ioanichie Galeatovski a fost tipărită prima dată în ianuarie 1659 la Kiev, în tipografia Mînăstirii Pecerska, unde autorul era egumen. Un an mai tîrziu, Galeatovski o completează cu noi predici. A doua ediție apare în 1663 la Liov (Polonia), în tipografia lui Mihail Sliozka⁴⁹. Ultima ediție, a treia, îngrijită de însuși Galeatovski, apare tot la Liov, în 1665. După această a treia ediție a tradus mitropolitul Varlaam *Cheia înțelesului*, dar nu în întregime. Opera lui Galeatovski cuprinde 64 de predici și un manual de omiletică, fiind primul manual de omiletică în Biserica Ortodoxă, alcătuit după manualele de omiletică ale scriitorilor catolici Ieremia Drexellius și Simon Starowolski⁵⁰. Probabil, intenția traducătorului a fost de a da la lumină întreaga lucrare, dar împrejurările nu i-au îngăduit. Se știe că Varlaam tipărește această carte în primul an de domnie al lui Șerban Cantacuzino, cu care nu se afla în bune relații. Așa se explică de ce nu se aduc elogiile obișnuite domnului în prefața cărții și de ce, în loc de stema țării, figurează stema Mitropoliei Ungrovlahiei.

Chiar și așa, incomplet tipărită, lucrarea mitropolitului Varlaam a avut o largă răspîndire în țările române și după ea s-au făcut numeroase copii de către credincioși, copii care au fost folosite apoi în biserici, la sfintele slujbe.

Cartea este însemnată și pentru afirmarea raporturilor culturale româno-ruse, din acea vreme.

A doua carte tipărită în tipografia din București, în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, este:

«Svlînta și dIulmnezăiasca *LITURGHIE* a sf[întului] Ioan Zlatoustă, a Marelui Vasilie și a sf[întului] Grigorie Dvoeslov, ce și prejdeștenna să zice; caré într-acesta chipă (găndimă) că acumu întăi s-au dat în

48. Aceste cazanii sînt la: Duminica tuturor sfinților; Duminicile a II-a, a III-a, a VIII-a, a X-a, a XIII-a, a XXVI-a, a XXVII-a, a XXXII după Rusalii; Duminica a III-a din Postul Mare; Duminica a IV-a și a VI-a după Înviere; Nașterea Domnului; Tăierea împrejur a Domnului; Botezul Domnului; Întîmpinarea Domnului, Duminica Floriilor și Vinerea Patimilor Domnului.

49. Despre *Cheia înțelesului* vezi mai pe larg, la: Șt. Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainiene: Ioanichie Galeatovski și literatura românească veche*, București, 1938; vezi și: Ierom, Nestor Vornicescu, *Cazaniile noastre*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVII (1961), nr. 3—4, p. 194—195.

50. Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 35.

să dobîndesc pre *Christos*,
care m-au și îndemnat
de eu lumea am lăsat:
de părinți m-am depărtat
și în pustii am plecat.
Lăsînd lumea cea amară,
întru-n tine ca uă hiară,
căci sunt fiu de împărat
și părinții ce-am lăsat,
nici a-i mai vedea poftesc
pentru binele cerescu,
pentru părintele meu
cel ce-i după dumnezeu.
O, pustii mîngîiată,
dragoste nemăsurată,
ceată sfîntă adunată
c-oști îngerești conjurată;
o, viață pustnicească
cu cîntare muzicească,
o, cete călugărești
slavoslovii îngerești
eu plîng cu lacrimi ferbinți
de ai mei prea dulci părinți.
O, mulțime sihăstrească
și putere îngerească.
O, pustii maică dulce,

de la tine nu m-oiu duce:
Căci¹⁰ dracii-mi fac supărare
cu patimi nestimprătoare?
Viieață prea minunată
la pustia cea prea-naltă,
călugheria slăvită,
de la ingeri isvodită,
iubită călugheria
și viieață din pustii!
Ți se pare-n cer a fi
și cu ingeri a vorbi!
Mă plimb prin dumbrăvi smăltite
ca prin niște vii rodite,
O, prea frumoasă pustii,
primeste-mă și pre mine,
că de lume m-am lipsit
și pre tine te-am iubit
mai mult decit p-un polat
ce-i de aur ferecat,
mai mult ca p-uă visteriă
din mica-mi copilărie,
și-mi fu dăruită mie
de vre-uă ciți-va ani de zile.
Am venit să-ți slujesc ție
pre voia lui Dumnezeu
pînă la sfîrșitul meu.

14. În sfîrșit, ultima variantă găsită de G. Dem. Teodorescu, în proză, se aseamănă cu acel «Cîntec al pustiei» dintr-o copie manuscrisă (nr. 2510), din anul 1784, cu o singură deosebire a inversării unui cuvînt: la Teodorescu e «de această lume rea și înșelătoare», iar în copia din 1784: «de această rea și înșelătoare lume». Se pare dar, că G. Dem. Teodorescu a transcris această variantă în proză după vre-o copie a romanului *Varlaam și Ioasaf*.

«Cîntarea fericitului Iosaf, cînd au plecat în pustii» «Priimesce-mă pustii, ca uă mamă pre fiulul său, întru linul și tăcutul tău sîn, pre mine care am fugit de această lume rea și înșelătoare. O, prea frumoasă pustii, eu te iubii mai mult decit cămărilor împărăției și decit palaturile cele poliite. Nu opri, cu înfricoșerile teale, ramurile cele verzi, ce se clătesc de suflarea a mici vinturi. Și mă voiu duce în cele mai din lăuntru ale prea frumoasei viei tale și voiu fi ca o hiară sălbatecă, singur rătăcind și fugind de oameni și de această viață cu multe valuri, șezînd, plîngînd și tînguindu-mă întru adîncul și sălbaticul tău sîn»¹¹.

15. O variantă din popor, culeasă din fostul județ Mehedinți :

Din voe dumnezeiască,
Luai viața pustnicească.
Ca feciorele de-mpărat!
Bun gînd Dumnezeu ți-a dat,
Și-n pustie mi-ai plecat,
Și-n pustie locuiești,

Vrăjmașul mi-l ispitești.
Pe la mîez de miază-noapte,
Mi-l ispitești de moarte.
Și-așa ei mergînd pe cale,
Au cîntat cu viers de jale:
Jelui-m-aș muntelui,

10. De ce dar? Pentru ce?

11. *Psaltichia*, din care a transcris G. Dem. Teodorescu aceste variante, se află la Acad. Republicii Socialiste România, secția manuscrise nr. 475, iar variantele lui Teodorescu se află pe f. 183—191. Vezi *Psaltichia* și în I. Bianu-R. Caracaș, *Catalogul manuscriselor românești*, II, p. 208. Aceste variante sînt reproduse și în Gen. Năsturel, *Prefața...*, p. XXVIII—XXXI.

De dorul părintelui;
 Jelui-m-aș cîmpului,
 Cîmpu-i mare loc-ntins,
 De nu pot merge de plîns;
 Și cîmpu-i cu rourele.
 De dor de la surorele.

Cîmpu-i plin de peliniță,
 Cu dor de la măiculiță;
 Jelui-m-aș cerbului,
 Cerbu-m-este o fiară mută,
 N-are glas ca să răspundă¹².

«CÎNTECUL PUSTIEI» ÎN CÎNTECE DE STEA ȘI COLINDE

16. Într-un cîntec de stea din Oltenia:

Din voia Dumnezeiască
 O! prea frumoasă pustie!
 Numai viața ingeresacă
 O! prea frumoasă pustie
 Iar Dumnezeu cel prea sfînt
 Făcu cheie de argint
 Deschide la rai dearînd
 Băgai capul mă uitai,
 Ce văzui mă-nspăimintai:
 Văzui oameni spovediți
 Ca niște pomi-nfloriți;
 Văzui și nespovediți
 Ca niște bușteni pîrlîți;
 Văzui fete spovedite
 Ca niște flori înflorite;

Văzui și nespovedite
 Ca niște tufe pîrlite;
 Văzui mese dalbe întinse
 Cu făclii de ceară aprinse;
 Văzui mese dalbe rase
 Cu făclii de ceară arse;
 Iar de colo la alt «vad»
 Tot la iad, la iad, la iad.
 Ce-am văzut m-am spăimintat:
 Văzui vermi neadormiți
 Pe trup de om grămădiți.
 Iar de acum pînă'n vecie
 Mila Domnului să fie
 Tuturor cu bucurie
 Și cu mare veselie¹³.

17. Într-un cîntec de colinde din Ardeal:

O, prea frumoasă pustie,
 Primește-mă în desime
 Ca pre pruncul a sa maică,
 Cînd la fiță și-l apleacă.
 Pre la miez de miază-noapte
 Rău nu mă înfrica de moarte.
 Ține-mă ca pre o polată
 Ce ți-i cu aur suflată.
 Prin dumbrave odrăslite

Să merg ca prin vii rodite
 Ramurile le-oi pleca
 Și ruga mă va scăpa
 Și le-oi pleca cit de jos
 Ca să dobîndesc folos.
 Căci inima m-a îndemnat,
 De lume eu am răsāt.
 Ca să urmez lui Christos
 Care-mi este de folos¹⁴.

18. Anton Pann afirmă că, pe vremea lui, «Cîntecul pustiei» se cînta și în biserică. Iată textul sub care s-ar fi cîntat în biserică:

CÎNTARE PUSTNICEASCĂ

Acel fiu, de'npărat, mare,
 O prea frumoasă Pustie.
 Domnul i-a dat luminare,
 O...
 De-a lăsat împărăție,
 O...
 Și a plecat în pustie,
 O...

Carele cu multă jale¹⁵
 A cîntat așa pre cale.
 Mă roq din inimă ție,
 Primește-mă pre mine,
 Ca să viețuiesc în tine.
 A ta desime să-mi fie,
 Palatul de împărăție.
 Și tu să-mi fii ca o maică,

12. Gr. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 2, București, 1900, p. 1461.

13. Ioan Tîlincă, *Cîntec de stea*, Călărași, 1924, p. 14-15.

14. Teodoru Dăuțu, *Colinzi culese*, Arad, 1890, p. 17.

15. Ca să nu ocupăm spațiu prea mare, nu voi mai reproduce refrenul „o prea frumoasă pustie”, care se repetă după fiecare vers.

Pre tine să te am taică.
 Ş-ale tale rămurele,
 Ca pre surorile mele.
 Şi din tine brăzişorii,
 Să îi am ca frăţiorii.
 Şi toate lemnele crude,
 Să le am în loc de rude.
 Ş-ale tale floricele,
 Ca nepoţi şi nepoţele.
 Ş-orice mărăcine fie,
 Prieten cunoscut mie.
 Şi fiara cea mai cumplită,
 Să-mi fie mie iubită

Aşa dau făgăduială.
 Şi iar mă rog c-umilînă.
 Ca să mai aibi la dorinţă.
 Şi de toate mă fereşte,
 În răbdare mă-ntăreşte.
 Zioa, noaptea să n-am frică,
 Să nu mă tem de nimică.
 La căldură mă umbreşte,
 Şi la frig mă încălzeşte.
 De m-ai vedea în vr-o durere,
 Tu să îmi dai mîngîiere,
 Ca să petrec cu dulceaţă
 Ticăloasa mea viaţă¹⁶.

19. Iată şi o variantă a «Cîntecului» de mai sus:

Acel fiu de-mpărat mare,
 O prea frumoasă pustie.
 Domnul dîndu-i luminare¹⁷,
 A lăsat împărăţie,
 Şi a plecat în pustie,
 Cu dor şi cu multă jale
 Cîntînd în astfel pre cale:
 Mă rog din inimă ţie
 Primeşte-mă pre mine
 Ca să vieţuesc în tine.
 A ta desime să-mi fie
 Sceptrul de împărăţie.
 Pre tine te vroi d-acuma
 Ca să-mi fii tata şi muma.
 Ş-ale tale rămurele
 A-mi fi surorile mele.
 Şi din tine brăzişorii
 Voiu să-mi fie frăţiorii
 Şi toate lemnele crude
 Să-mi fie în loc de rude

Ş-ale tale floricele
 Ca nepoţi şi nepoţele
 Mă rog iar pustie ţie
 Milă de mine să-ţi fie,
 Şi să mă referesti (?) de toate
 Păzindu-mă-n zi şi-inoapte
 De năluciri, de ispite.
 Şi de hiarele cumplite.
 Să mă-ntăreşti în răbdare
 Dîndu-mi bună cugetare,
 Să sufăr vara căldura
 Şi iarna degerătura.
 De mă-i vedea-n vr-o durere
 Să-mi dai a ta mîngîiere.
 Stînd doftor boalelor grele
 Şi balsam ranelor mele,
 Ca din lume cînd m-oiu duce
 Să-mi pocui da sufletul dulce
 Întru acelia mină
 Ce m-a zidit din ţărînă¹⁸.

Acest «Cîntec» îl aflăm pus pe note muzicale, cîntîndu-se în biserici şi cu ocazia umblării cu steaua¹⁹

Influenţa parabolilor din romanul «Varlaam şi Ioasaf» în literaturile străine şi românească. — Am arătat influenţa considerabilă pe care a exercitat-o acel «Cîntec al pustiei» în literatura populară românească. Romanul vieţii lui Varlaam şi Ioasaf însă nu-şi mărgineşte influenţa aci. În textul lui se află numeroase parabole, care, pe de o parte, au fost împrumutate de roman din alte povestiri anterioare apariţiei lui, pe de alta el le-a transmis posterităţii, influenţînd şi creînd o întreagă literatură, în numeroase limbi şi în decurs de mai multe secole. Fiînd un roman de adîncă structură filozofică creştină, va fi bogat în parabole pline de înţelepciune.

Dintre toate parabolele pe care le conţine romanul Varlaam şi Ioasaf, vom transcrie numai cinci, adică pe acele care au avut influenţă puternică. Ele sînt: *cele patru racle, privighetoarea, înorogul, cei trei prieteni şi drăcuşorii.*

16. Anton Pann, *Versuri muziceşti*, Bucureşti, 1830, p. 24—25.

17. De asemeni nu vom reproduce refrenul care se repetă după fiecare vers.

18. A. Pann, *Cîntece de stea sau versuri*, Bucureşti, 1848, p. 96.

19. Vezi notele muzicale în: A Pann, *op. cit.*, p. 96 şi C. Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, Ed. Acad. Republicii Socialiste România, „Culegeri şi studii”, VII (1909), p. 101.

Cele patru racle. — Iată conținutul parabolei: un împărat «porunci să facă 4 racle de lemn, și 2 racle de acelea le fereca cu aur preste tot și porunci să bage într-insele oase de oamen(i) monț(i) și înpuțite, și le întări cu piroane de aur. Iară celelalte două racle le unse pre deasupra cu zomal și cu rușini și le împlu de pietri scumpe și de mărgăritari de mult preț și de toate miroasele cu mireazma cea bună, și le închise legându-le cu nește târsăni de pîr, și chiami pe boarii ceia ce-i înputase pentru întîmpinarea călugărilor acelora, și le puse înainte raclele cîte 4 ca să pue preț ce plătesc ceale doai; și celelalte doai, de ce preț sînt vrednice? Și ziseri că: «Ceale doai ferecate cu aur sînt vreadnice a mare preț, că sînt vase harnice de a se pune într-insele corune și brăne împărătești, iară ceale unse cu zmoală și cu rușină, ziseră să fie vreadnice de un preț mic și prost». Iară împăratul zise cătri dinșii: «Știam eu că veți zice voi așa, cic(i) că cu ochii trupesc chipul cel trupesc înțelegeți, ce nu se cade a face așa, ce se cade a vedea cu ochii cei den lăuntru; ce zace înlăuntru: cinste sau ocari»? Și porunci să deschizi raclele ceale frecate cu aur. Și deschizîndu-le, duhni dentrinsele uă putoare rea și se arati uă vedere grozavă. De-aci zise împăratul: «Iată acesta iaste chipul celora ce sînt îmbrăcați în haine luminate și se trufesc cu mulți slavi și cu puteare, iarî, în lăuntru, ei sînt plin de lucruri reala și înpuțite». După aceia porunci să deschizi și ceale zmolite și unse cu rușini. Și, deacea le deschiseri, pre toț ciț(i) era acolea-i veselicu vederea frumuseți și a bunei mirizme a sculelor ce era într-insele. Zise împăratul cătri dinșii: «Știți(i) cui se închipuiască aceastea? Celor călugăraș smerit, îmbrăcat în ceale fealigi proaste, a căror chip den afarî văzîndu-l voi socotit-ați că eu m-am făcut de batig(i)ocură, cic(i) m-am plecat lor pină la pămînt; iară eu, cu ochii minții, cunoscînd cinstitele și pre înfrumusețatele lor suflete, slăvitu-m-am cu atingerea ce m-am atins de dinșii și am socotit pre dinșii mai de cinste de cît tot caftanul împărătesc și decî toată coruna»²⁰.

Această parabolă «a intrat în *Gesta Romanorum*, a trecut prin pana cea măiastră a lui Boccaccio (*Decameron*), a fost obiectul unei nuvele spaniole a lui Timoneda și a ajuns nemuritoare prin *Negustorul din Veneția* a lui Shakespeare»²¹. Parabola se află reproduasă aidoma într-un manuscris din 1654 intitulat *Invățaturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*²². Mai mult: în romanul lui Varlaam și Ioasaf, parabola e precedată de o introducere în care se arată cum un împărat, înconjurat de suita sa, se oprește în fața a doi oameni zdrențuroși și li se închină lor, spre uimirea boierilor și a fratelui împăratului. Atunci împăratul, ca să-și justifice gestul, poruncește construirea celor patru racle. Această «introducere» se află reproduasă și în *Invățaturile lui Neagoe*²³.

Parabola a avut un puternic răsunset și în basmele noastre. Tema, în general, a parabolei, trecută în basme, e următoarea: fata moșului și fata babei pornesc în lume să-și caute norocul. În drum, pe rînd se întîlnesc cu Sfînta Vineri, căreia îi slujesc. Drept plată, Sfînta le pune în față două feluri de lăzi: unele necioplite, altele frumoase și mari. Fata moșului alege una necioplită, în care însă găsește pietre scumpe și mărgăritare, iar fata babei alege una frumoasă, din care ies șerpi și balauri care o mîncă.

Basmele cu această temă sînt numeroase. Citez citeva: *Sfînta Vineri*²⁴, *Fata moșului și a babei*²⁵, *Pipelcuța*²⁶, *Fata moșului cea cuminte*²⁷, etc.

20. Ed. Gen. Năsturel, București 1904, p. 59—61. Vom reproduce numai după această ediție, fiind singura ediție științifică. 21. Dr. M. Gaster, *op. cit.*, p. 41—42.

22. După ediția N. Iorga, Văleni-de-Munte 1910, parabola la p. 108—110.

23. Ed. Iorga, p. 107—108.

24. In colecția: I. C. Fundescu, *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, voi. I. ed. IV, București, 1897, p. 133—142. 25. La Ioan Creangă.

26. În colecția: N. D. Popescu, *Carte de basme*, vol. IV, ed. III, București, 1892, p. 103—134.

27. In colecția: P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, București 1882, p. 347—351.

Privighetoarea. — Iată cuprinsul celei de-a doua parabole:

«Ce încă arăta(i) voui uă pildă carea/ o au spus mie un bărbat foarte înțelept zicînd așa: «Ceia-ce se închină idoililor se închipuiesc unui om virtos, carele făcînd cleiu de erb vîna pasării. Și prinse una din păsările ceale mitinteale, carea o chiami preveghitoara. Dec(i), scoase cuțitul și vrea să o junghe să o mănince. Iară priveghitoarei fu dat glas omenesc și zise citră vinătoriu: ce folos iț(i) va fi, o ome, de junghearea mea? Că nu vei putea sătura pîntecele tău cu mine; iară de mă vei slobozi den legătură, daț(i)-voui trei porunci care, deaca le vei păzi, iț(i) vor fi de mare folos în toată viața ta. Iară el mirîndu-se de graiu ca acela, de la acea pasăre, i-se făgădui, de va auzi de la dînsa ceva vre-un lucru nou, o va slobozi den legătură. Deci, pasărea întorcîndu-se, zise cătră om: Nici uă-dată nu te ispiti a prinde ce nu poț(i) apuca; și de lucrul ce au trecut, nu te căi; și cuvîntul ce nu iaste de credință, nu-l creade. Aceste trei porunci le păzește, și-ț(i) va fi bine. Iarî omul mirîndu-se de aceale cuvînte bine tocmite și înțelepte, o deslegă din legături și-o lăși în văzduh»²⁸.

De asemeni, această parabolă a influențat opera *Invățăturile lui Neagoe*, care o reproduce întocmai, ca subiect, dar cu alte fraze²⁹.

Parabola *Privighetorii* se află notată și în colecțiile populare românești de povestiri, dar într-o formă mai redusă³⁰.

Inorogul. — Iată cuprinsul celei de a treia parabolă: «Pare-m să se închipuiesc unui om, ce fugiia de fața unui inorog, care neputînd răbda glasul sbieretului lui și ale groaznicelor răcniri, fugiia tare ca să nu-l mănince. Deci, alergînd el repede, căzu într-uă prăpastie mare; și căzînd el într-însa tinse mîinile de se apuca de un copac și se ținea tare, iar pic(i)oarele și le țepeni în niște gemănări, pârîndu-i de-aci cum că iaste în pace și intru tările fără grijă. Iară cînd căuta, văzu doi șoareci, unul alb, altul negru, unde rod rādăcina copacului, de care se ținea el, atîta cît se apropiase de le era puținel să-l surpe. De-aci, căutînd în fundul propastiei, văzu un șarpe groaznic la vedere, suflînd cu foc, și înfricoșat încolăcîndu-se și cumplit căsca gura și veniia să-l înghiță. Iar după aceia căutînd iar la acea ramurî pe care-și țepenise picioarele, el văzu 4 capete de aspidă eșînd dintr-acel mal mare, lîngă care sta el; iar deaca-și ridicî ochii în sus, văzu picînd den ramurile acelui copac, puținea miare. De aci părăsi de a se mai griji de nevoile ce-l cuprinsese cum: den afară-l căuta, iute neastîmpărîndu-se, inorogul să-l mănince: iară jos căsca gura cel șarpe amar să-l înghiță; iară copacul de care se apucase era, cît de puținel, numai să se surpe; atîtea și ca aceastea răotiți uitîndu-le, se pornise spre dulceața acei puținea miare, a căriia tălcuire acum țî-o voui spune: Inorogul acela iaste chipul morții, care gonește să ajungă pre neamul lui Adam. Iară propastia aceeaia iaste lumea, carea iaste plină de toate răotățile și cursele cele purtătoare de moarte. Iară copacul, cel ros dedesupt neîncetat de doi șoareci, de carele meștersugiu noi de ne ținem, iaste vremea vieții fieștecărui om, scurtată și sfîrșită cu c(e)asurile zilei și ale nopții, și apropiîndu-se încetișor cătrî scrămpotire. Iară ceale 4 aspidе semnează tocmirea celor 4 stihii înșelătoare și nestătătoare a(le) trupului omului, care temeae, fiind purtate fără de tocmieală și turburîndu-se, să dăzleagă întocmirea trupului; și se strică. Cătră aceastea și acel balaur cu față de foc și turbat, se închipuiaște pre înfricoșata rinză a iadului, care-i iaste seate a lua pre ceiace iubesc mai vrătos frumusețile ceștii lumi decît bunătățile ce vor să fie. Iară picătura cea de miare arată dul(ce)ața lucrurilor celor dulci ale ceștii

28. Ed. Gen. Năsturel, p. 98.

29. Ir. ed. Iorga, p. 110—112.

30. De pildă la Gh. Popescu-Clocănel, *Brașoave* p. 167, cu titlul „Să nu crezi niciodată lucru peste fire” (Apud N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1929, I, p. 247).

lumi, cu care înălânduia pre prietenii săi, nu-i lăsa să se îngrijească de mîntuirea lor»³¹.

Această parabolă circula în literatura indiană înainte de ivirea budismului. În Vechea epopee populară a Indiei, intitulată *Mohabbarata*, care se cînta la curțile regilor în zile de sârbătoare, parabola inorogului este povestită de înțeleptul Vidura regelui *Dbartarashtra*. Ea a fost apoi împrumutată și folosită în predicile lor, de către propagandiștii budiști — de aci a trecut împreună cu legenda budistă în romanul lui Varlaam; iar prin acesta a exercitat o mare influență asupra literaturii medievale; a pătruns în *Gesta Romanorum*; a găsit expresie în artele plastice, ca bunăoară în renumitul relief de pe *baptiserium din Parma* sau pe capela Sfîntul Isidor din San Marco din Veneția³².

Parabola cu inorogul, «în India trăiește în gura poporului, sub aceeași formă ca în «Alexandria» noastră. Mai aproape de Varlaam este recenziunea conținută în *Calila* — va — Dimna, prelucrarea arabă a vestitului *Panciatantra*.

Cu totul identică, putem zice și mult mai veche, este redacțiunea chinezească, ce s-a conservat în două variante în traduceri făcute de timpuriu din cărțile budiste indiene. Stanislas Julien a publicat o colecție de astfel de parabole și povești sub titlul de *Avadânas*, și acolo se află acele două variante. În Europa parabola se găsește în *Gesta Romanorum* și într-o sumă de cărți arătate de Oesterley»³³. Parabola a pătruns în literatura noastră înainte de traducerea lui Udriște Năsturel. Astfel în renumita poveste vitezească, *Alexandria*, care a intrat în literatura noastră prin *Codex Neogoeanus* al popii Ion din Sînpetru (din Ardeal) din anul 1620, se află un pasaj cu povestea inorogului, dar mult mai redus ca subiect și cu înlocuirea inorogului printr-un leu: «Candusal zise: împărate Alexandre, eu sintu astăzi ceta ce fugi de leul și văzuiu copac naltu pre malul apei; și să sui omul pre copac de frica leului și scăpă d'elu. Și șede în copac; iară deasupra de pre copac pogorie-să șerpe mare cătră om să-l mînce; și căută gios și văzuiu leul la rădăcină sta, și căuta pre apă să sară în apă, el văzu pre cordelu căscîndu gura: cum va sări, să-lu inghită. Așa să timplă astăzi mie, că eu fugie de frica ta, împărate, și-mi eși Evagrid împăratu nainte și mă lovi și-mi luo muere și fiicorii»³⁴. Parabola a fost copiată și în *Invățăturile lui Neogoe* din 1654³⁵.

Cît privește pictura religioasă românească, un istoric literar zice: «Se pare că motivul acestei parabole (a inorogului) a pătruns și în pictura noastră religioasă. Scena se găsește zugrăvită pe zidurile unei biserici din Muscel (com. Băjești)»³⁶.

Cei trei prieteni. — Iată cuprinsul celei de a patra parabole: «Ceia ce iubesc frumuseațele cereștii vieți și ceiace se îndulcesc cu dul(ce)ța ei și cinstesc mai vrătos ceale putrezitoare și slabe de cît ceale ce vor să fie și de cît ceale neclătite, aceia se închipuesc unuia ce au fost avut trei prieteni den carii pre doi îi cinstiia de la inimă și se ținea tale de dragoste, nevoindu-se pentru dînșii, tocma și pînă la moarte și era gata a lua nevoe pentru dînșii, iară de cel de al treilea multă negrijă avea, și nici uă dată de cinstea și de dragostea ce se cădea nu-l învredniciia, ce uă milă foarte puținea și de nimic făcea cătră dînsul. Iară într-uă zi veniră nește ostaș(i) împărătești înfricoșați și groaznic(i) ca să-l ducă la împăratul, cu mare pripă, să-și dea seama de datoriia unui întunearec de talanți. Deci, el nedomirîndu-se ce va face, căuta ajutători să-i ajute cumva la aceea seamă groaznică a împăratului.

Deci, alerga la priiatenul lui cel dentăiu, carele-i era mai drag și mai aproape de cît toți priiatenii săi, și-i zise: «Știi, priiatene, că de pururea-m(i) puneau sufletul pentru tine, iară acum mie-m(i) trebuiaște astăzi ajutor de la tine, la ac(e)astă nevoie ce mă coprinde: dară acum cu ce ajutor te fâgăduesti mie să-m(i) ajuți?

31. Ed. Gen. Năsturel, p. 119—120.

32. Paolo d'Ancona *L'uomo e le sue nelle figurazioni italiane del medioevo*, Firenze, 1923, p. 7—9, și tabl. I și II; Cf. Cartoian, *op. cit.*, p. 244—245.

33. M. Gaster, *op. cit.*, p. 44.

34. N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1923, p. 102—103.

35. Ed. Iorga, p. 119—121.

36. N. Cartoian, *Cărți populare*, p. 245.

Și ce nădejde voi avea eu dela tine cătră împăratul?» Iară el răspunzînd zise: O, ome, nu sînt cu priiatenul tău, nici nu te cunosc, cine ești, că eu am alți iubiți(i), cu carii mi se cade astăzi a mă veseli, și a-i avea după aceastea priiateni. Că iată că-ți dau două rufe să-ți fie pre cale, încătrocă vei merge, in care nici uă dată nic(i) de un folos nu-ți vor fi; iară altă nădejde de la mine nu mai aștepta».

Aceasta auzind el, se părăsi de ajutoriul ce se nădăjduia că va lua de la dînsul și mergea cătră al doilea priiaten, și zise: «O, priiatene, adu-ți aminte de cîtă cînstă și prietenie te-ai îndulcit de la mine, iară astăzi, căzînd eu într-uă scîrbă și într-uă nevoe mare îm(i) trebuiaște ajutor; ce, cît poți tu, să te oste-nești cu mine, puținel». Iară el zice: «Nu sînt astăzi deleatnic a porceade cu tine, căc(i) că și eu am căzut in năpăști și sînt in grijă, însă voiu merge cu tine puținel și iară mă voiu întoarce acasă, de-m(i) voiu grijii grijile mele; iară de nici un folos nu-ț(i) voiu fi».

De-aci omul întorcîndu-se și de acolea cu mâinele deșarte, și de toate părțile fiind in nedomerire, să văera pentru nădejdea ce avusese într'acei priiateni ai lui neînțelepți, și pentru patimile ce au fost răbdat in zadar pentru dragostea lor.

După aceia se duse cătră al treilea priiaten căruia nici odinioară nu-i slujise nici-l chiasmă ure-uă dată la împreunarea veseliei lui, și zise cătră dînsul, cu fața rușinoasă și mîhnită: «N-am gură a o deschide cătră tine, că bine știu că nu-ț(i) vei aduce aminte să-ț(i) fiu făcut vre-odinioară vr-un bine, măcar de am și legat cu tine prietnicie; ce de vreamă ce mă cuprinse c(e)astă cumplită primejdie, și de la alți priiateni ai mei nici uă nădejde de mîntuire nu aflam, veniiu la tine rugîndu-mă de vei putea, să-m(i) dai puținel ajutor; și nu te lepăda, aducîndu-ț(i) aminte de nebuniia mea». Iară el, cu blindă și cu bucuroasă față, zise: «Adevărat așa iaste, eu te mărturisesc a fi mie de pururea priiaten; și aducîndu-m(i) aminte de acea puțină facere de bine a ta, voi să o plătesc astăzi mai cu asupră. Deci, nu te teame nici te îngrozi, că eu voiu merge înaintea ta, eu voiu ruga pre împăratul pentru tine, și nu te va da in mîinile vrăjmașilor tăi; ce îndrăznește priiatene nu te întrista». Atunci, umilindu-se, grăi cu lacrimi: «Vai de mine! De care mă voiu jelcui mai nainte, și de care voiu plînge? De aceea deșartă a mea milosărdie și dragostea ce am făcut cătră acei neaducători aminte și nemulțumitor(i) și mincinos(i) priiateni, mă voiu cii? Au văera-mă-voiu de a mea beteagă mînt și nebunie carea o am arătat cătră acest adevărat priiaten și de aproape?».

Și Varlaam explică celor trei priateni: primul «iaste avuțiia bogăției»; iar cînd moare nu ia cu el decît niște rufe, «care nu sînt nici de uă treabă, de se îngroapă». Al doilea «se chiamă muiarea și fec(i)orii și alte rude și priiateni». Al treilea «iaste tilcul faptelor bune, care sînt aceastea: credința, nădejdea, dragostea, milosărdia, milostenia, și altă adunare a bunătăților»³⁷.

«Această parabolă se găsește in literatura ebraică deja in secolele al IV-lea—al V-lea și a intrat de timpuriu, ca o variantă, in literatura mahomedană și apoi in literaturile europene, pe de o parte din *Varlaam și Ioasaf*, pe de altă din *Disciplîna Clericalis* a lui Petrus Alfonsi, care, ca evreu botezat, a luat din literatura ebraică mai toate parabolele conținute in *Disciplina*. De aci apoi in *Gesta Romanorum*, etc.»³⁸. După ce această parabolă fusese reprodușă in *Invățăturile lui Neagoie*³⁹, a fost publicată de A. Zane in «Curierul pentru mînt», crezînd că o traduce după Herder și neștiînd deci că parabola e atit de veche. Iată «traducerea» lui Zane:

«Un om avea trei priateni; doi dintr-aceștia îi erau preia scumpi; cel de-al treilea îi era nediferent, cu toate că acesta avea pentru dînsul o dragoste sinceră. Într-o zi omul fu chemat la judecată, unde fusese acuzat de a fi săvîrșit o mare

37. Ed. Gen. Năsturel, p. 121—124.

38. M. Gaster, *op. cit.*, p. 45—46. Cartea veche evreiască ce conține această parabolă, se numește „Pirke d'Rabi Eliezer” (Dr. M. Gaster, *Povestea celor trei priateni*, in *Omagiu Dni. Dr. Al. Stern*, în vol. II din „Sinai”, București, 1929, p. 48—53).

39. Ed. Iorga, p. 121—124.

crimă, deși într-adevăr el era cu totul nevinovat. Cine dintre voi, zise el, cine voește să miargă cu mine și să mărturisească în folosul meu? căci o neagră pină m-a izbit adînc, și regele este înfuriat asupra-mi. Cel dintii din prietenii săi se scuză îndată că nu poate să-l însoțească, oprit fiind de oarecari trebuințe. Cel de al doilea îi urmă pină la porțile palatului dreptății; acolo se opri și se înturnă, temîndu-se de mînia judecătorilor.

Cel de-al treilea, în care nădăjduise cel mai puțin, intră, vorbi în folosul lui, și mărturisii despre a lui nevinovăție cu atîta convicție, încît judecătorul îi dete slobozenia, ertîndu-l și răsplătîndu-l.

Omul are trei priteni într-această lume: cum se poartă el în ceasul morții, cînd Dumnezeu îl chiamă înaintea tribunalului său? Averea, pritenul său cel mai bun, este cel dintii ce-l părăsește și nu merge cu dînsul. Rudele și prietenii săi îl urmează pină la porțile mormîntului și se întorc în lăcașurile lor. Al treilea, la care el a gîndit mai puțin în viață, sînt faptele sale cele bune: numai ele îl însoțesc pină la tronul judecătorului; ele merg înainte de dînsul, vorbesc în favorul lui, și îi cîștigă milă și har»⁴⁰.

Parabola se află reproducă și în cărțile de cetire pentru curs primar. Astfel în una se află *Cei trei prieteni*, aproape întocmai ca-n cea a lui Zane, deoarece e tot o «narațiune după Herder», făcută de G. Stoinescu⁴¹.

M. Gaster a dat publicității o altă variantă a *Celor trei prieteni*, copiată pe la 1883 dintr-un manuscris românesc, despre a cărui proveniență, M. Gaster nu-și mai aduce aminte. Această variantă se deosebește radical de celelalte, prin aceea că e singura versificată din cîte se cunosc.

Iată pe scurt, subiectul ei: un boier are trei priteni: pe unul îl iubește foarte mult, pe alutii mai puțin și pe al treilea aproape de loc.

Între timp, boierul sărăcește. Atunci apelează la primul prieten, care-l refuză; se adresează celui de-al doilea... Aci, versificația e întreruptă⁴².

Drăcușorii. — A cincea și ultima parabolă are următorul conținut:

«Era un împărat oare-care, ne avînd coconi ai părții bărbătești, foarte-i părea rău și se întrista în suflet și cugeta, că aceeaia nu-i iaste lui ocarî și necinste puțină.

Deci, fiind el într-aceastea, i se născu un cocon și se implu inima împăratului de bucurie pentru dînsul. Iară filosofii carii erau mai vestiți și doftori mai buni, îi ziseră: «Acest cocon de va vedea soarele sau focul pină în zeace ani, el se va lipsi de tot de vedere și va fi orb: că tocmeala ochilor lui așa se arată». Iară acel împărat deaca auzi așa, porunci să c(i)oplească într-uă piatră și să facă casî ca uă peșteră și să închiză acolo pre cocon cu doicele lui. Și porunci pină în zeace ani să nu-i arate nic(i) un obraz de lumină, măcară cit de mitutea.

Iară deacă se implură zeace ani, scoase coconul dentr-acea cășcioară, care nimic de ale aceștii lumi nu văzuse. Și învăță împăratul să aducă de toate, pre rînd, înaintea lui și să-i arate: într-un loc, bărbați; într-alt loc, mueri; într-alt loc, aur și argint aiurilea, mărgăritari și pietri scumpe, haine luminate și înfrumusețate, carăte înpodobite și cu cai împărătești și călăreții de pre dînșii inarmați; cirezi de boi și turme de oi. Să zicem, mai pre scurt, de toate cîte sînt, arată coconului, tot pre rînd. Deci, întrebă el de toate de acealea: cum se chiamă? Iară slugile împăratului și paicii umbla pre lîngă dînsul și-i spunea numele tuturor. Iară cînd întrebă de numele muerilor, iată unul den spătarii împărătești îi zise cu glumă: «Acestea se chiamă dracii care înșală pre oameni». Iară coconul mai mult se indulci de pohta lor de cit de toate altele cîte văzuse. De-aci, deaca-ș purtarî pre la toate i le arătară și de văzu, îl duserî sus la împăratul întrebîndu-l

40. A. Zane, *Cei trei prieteni*, în „Foaia pentru minte”, 1844, nr. 26, p. 206—207.

41. Gh. Coșbuc, G. A. Dima, G. N. Costescu și G. Stoinescu, *Carte de cetire pentru cl. IV primară urbană*, Ploiești, 1908, p. 554—555.

42. M. Gaster, *Povestea celor trei prieteni*, cit. (Cf. și Ioa. Mușlea, *Recenzia operei lui Gaster*, în „Dacoromania”, VII, p. 420).

ce i se-aú mai párut cu plăcere și mai cu drag den cíte au văzut. Coconul zise: «Alt nimic nu mi-au plăcut, fără numai dracii ceia ce înșală pe oameni. Că nimic n-au aprins azi sufletul meu, ca dragostea acelora»⁴³.

Parabola aceasta se află în *Floarea darurilor*, intrată deci, în literatura românească încă din secolul al XVI-lea. Iată cum e trecută în *Floarea darurilor* (apărută în ediții complete românești tipărite la 1700 (Snagov), 1807 (Brașov), 1808 (Brașov), 1814 (Sibiu) și 1864 (București):

«Pentru păcatul curviei spun la Istoriile Rimului: că împăratul Teodosie au făcut un copil parte bărbătească, și au zis doftorii: că acela de va vedea puțin lumină, pînă la patrusprezece ani, va să-și piarză lumina zilei, și îndată porunci împăratul de-l închiseră într-un turn, și așa șazu pînă la sorocul celor patrusprezece ani, și n-au văzut pre altcineva, fără numai pre acela, carele, slujia, și deacă ajunseră rînduiala vremii, porunci împăratul de-l scoaseră, și-l deade ca să-l învețe credința creștinească, și i-au spus că iaste Raiu și iaste Muncă, unde trage diavolul pre oamenii cari au făcut rău în lumea acesta, și atunce iarăși porunci de-i arată toate lucrurile cu rînduială, adecă: oamenii, muerile, caii, ciîni, păsările, mărăgăritarele, arginturile, pietrele cele scumpe, și celealte lucruri toate, pentru ca să aibă cunoștință spre toate, iară copilul văzînd acestea toate, începu a întreba de numele lucrurilor acelora, și i le spuseră toate, iară deacă ajunse să întrebe de numele muierilor, răspuneră unul în glumă, zicînd: îi iaste numele diavolul, care trage pre oameni la Muncă, și făcîndu-se aceasta, întrebă împăratul pre copil ca să-i spuie carele lucru i-au făcut din cîte au văzut? iară copilul răspunse și zise: mi-au plăcut diavolii cari trag pre oameni la Muncă.

Încă să știe bine cine au fost diavolul, și Munca și Raiul» (Cap.: «Păcatul curviei»)⁴⁴.

Parabola s-a răspîndit apoi în literatura populară, sub forma a mai multor variante. Astfel într-o povestire populară, împăratul e înlocuit printr-un boier, care avnd un singur copil și vrînd să-l crească în frica lui Dumnezeu, îl încredințează unui călugăr. Acesta ia copilul și-l crește în mijlocul naturii, în pădure, numai în rugăciuni și post, pînă la vîrsta primei tinerețe.

După trecerea de 10 ani, boierul, luîndu-și copilul acasă, îl plimbă, prin tîrg ca să-i arate toate lucrurile minunate ale acestei lumi, pe care el nu le cunoștea, și apoi îl întrebă ce i-a plăcut mai mult ca să-i cumpere: — «De, tată, răspunde băiatul — am văzut o mulțime de drăcușori, tare frumoși... să-mi cumperi un drăcușor. Și uitîndu-se împrejur, apucă pe tat' so de mină și-i arată o fetișcană, așa cam de vreo 12 ani, cu rochița scurtă și cosița pe spinare»⁴⁵.

Parabola, în sfîrșit, a fost versificată, avînd titlul *Drăcușorii*. Aci e vorba de un sihastru, care, coborînd de la munte, dă peste un copil mic părăsit. Îl ia cu el și-l crește în pădure, în post și rugăciuni. Copilul crește, se face flăcău voinic și sihastrul se gîndește să-l ducă la tîrg, convins fiind că flăcăul e prea tare în ascetismul său, ca să fie corupt de lume. La tîrg flăcăul se minunează de tot ce vede și întrebă de fiecare lucru pe sihastru. La un moment dat, vede vreo trei fete. Întrebat fiind de flăcău ce-s alea, sihastru răspunde: *drăcușori*. După tîrg, sihastru întrebă pe flăcău:

«Vroiu să-ți cumpăr, ce-mi vei zice...
Ce vrei tu să-ți iau de aice?
Spune, dragul meu fecior...»
Tînărul, la moș privi:
— «ale! știi, tată, ce-aș vroii?...
Cumpără-mi... un drăcușor»⁴⁶.

43. Ed. Gen. Năsturel, p. 232—233.

44. *Floarea darurilor*, ed. Sibiu, 1814, p. 131—132.

45. G. Popescu-Ciocănel, *Brașoave*, p. 135 (opus N. Cartoian, *Cărțile populare*, p. 246).

46. P. Dulfu, *Snoave*, în B.R.V., t. 53, București, 1909, p. 98—103; Cf. Tudor Pamfile, *Cartea povestirilor hazlii*, „Biblioteca populară”, ed. II, Craiova, f. an, p. 110—114.

INFLUENȚA ALTOR FRAGMENTE DIN VARLAAM ȘI IOASAF

În afară de parabolele pe care le-am văzut, alte fragmente din romanul lui *Varlaam și Ioasaf* au influențat acele *Invățătur* ale lui Neagoe. Astfel pasajele din roman de la p. 111—118 (ed. Gen. Năsturel) se află în *Invățătur*, p. 112—119 (ed. Iorga). De asemenea, p. 124—129, 131—157, 169—181 din *Invățătur* sînt luate din *Varlaam și Ioasaf*.

Mai e de reținut apoi că însuși originalul slav al *Invățăturilor* cuprinde acele pasaje din *Varlaam și Ioasaf*⁴⁷.

Influența romanului «Varlaam și Ioasaf» în pictura bisericească — Din cauza frumoaselor precepte religioase pe care le cuprinde, romanul a influențat și pictura din bisericile noastre. Pe unele biserici, ca de pildă Minăstirea Hurezu, sînt zugrăvite scene din viața romanului⁴⁸. Minăstirea Neamț, pictura de pe pereți înfățișează scene din aproape întreg romanul. Deoarece nu putem reproduce picturile, să ne mulțumim cu adnotările lor explicative: «naștere lu Ioasaf»; «au întrebat împăratul pe vrăjitori pentru Ioasaf ce va să fie»; «Varlaam botează pe Ioasaf»; «cînd au venit vrăjitorii în chipu lui Varlaam» (avînd pe cap pălărie bicornă, neagră, cu fulgi albi deasupra); «cînd au pus pi Ioasaf cu fețele spre veselii»: la mijloc chipurile Maicii Domnului și al Mîntuitorului, înconjuțați de îngeri; «sfătuește Ioasaf pentru credință cu tată-său»; «cînd au botezat Ioasaf norodul»; «cînd au dat milostenie»: dă bani de aur; «cînd au stricat capiște»; «sfînțirea bisericii cea din nou zidită» — biserica zugrăvită în chipul Minăstirii Neamț; «cînd au murit tatu lu Ioasaf»; «îngroparea împăratului Indiei Avinir»: sicriul e dus de șase inși și e colorat în roșu; după el e fiul cu alți cinci oameni, iar în față cinci călugări: patru cu camelofce, unul cu capul descoperit. Convoiul e dinaintea unei biserici de a noastre — a Minăstirii Neamț; «cînd au pus împărat în loc»; «Ioasaf să călugărești»; «cînd căuta pe Varlaam»⁴⁹.

Mai mult, scrie N. Cartoian: «Călugării (noștri), vrăjiți de frumusețea romanului, adică lupta spiritului împotriva ispitelor lumii, și-au luat numele lui Ioasaf sau Varlaam, atunci cînd se călugăreau. Astfel găsim: un Ioasaf, egumen la Neamț, un altul, călugăr; un Varlaam, egumen la Neamț; alții doi, egumeni la Secu»⁵⁰, etc.

La slujbe, apoi, la 19 noiembrie e pomenit Varlaam⁵¹. În sfîrșit, în zilele noastre, romanul lui *Varlaam și Ioasaf* a fost prelucrat de M. Sadoveanu și D. D. Pătrășcanu⁵².

*

47. Margareta Ștefănescu, *Contribuțiune la istoria literaturii române vechi*, în: „Arhiva” (Iasi), XXXVIII (1931), nr. 1, p. 35.

48. N. Cartoian, *Cărțile populare...*, op. cit., p. 241.

49. *Ibidem*, p. 242 (nota).

50. *Ibidem*, p. 242.

51. Vezi Dosofteiu, *Viețile Sfinților*, Iasi, 1682, vol. I, f. 135v (la Acad. Republicii Socialiste România, cota 73).

52. Intitulat: *Din Viețile Sfinților*, București, Socec, 1926, p. 66—139. În afară de izvoarele folosite la studierea vieții și operei lui Udriște Năsturel, se mai află și alte izvoare, de mai puțină importanță. Le înșirăm totuși aici, deoarece ar putea fi folosite de acei cercetători cari ar privi viața și opera lui Udriște Năsturel din alte puncte de vedere decît ale noastre: Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, „Biblioteca pentru toți”, București, 1920, p. 111; G. Cardaș, *Pagini de istoria literaturii române*, 1927, Biblioteca „Sămănătorul”, vol. I, p. 70—77; I. C. Chitimia și Dan Simonescu, *Cărțile populare în literatură românească*, București, 1963, 2 vol.: Ion N. Floca, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 297—310; Moses Gaster, *Ilchester lectures on Greeco-Slavonic literature*, London, 1887, p. 111—112; N. Iorga, *Istoria literaturii române*, sev. XVIII, vol. I, București, 1901; vol. II, București, 1901; Idem, *Fapte sufletești și cărți reprezentative la Români*, în „Anal. Acad. Rom.”, s. II, t. XXXVII, mem-sect. ist., București,

Pe lângă faptul că a compus 12 versuri slavonești la *Pravila* de la Govora a lui Mihail Moxa din 1840 și că a scris două precuvîntări slavonești la *Antologia* slavonească de la Cimpulung din 1643 și o precuvîntare românească la *Evanghelia învățătoare* de la Govora din 1642 (activitate analizată în prima parte a studiului, publicată în nr. 1—2/1965), Udriște Năsturel are marele merit de a fi tradus din latinește în slavonește *Imitația lui Hristos*, care a cunoscut o largă răspîndire în Rusia, la noi și în alte țări și — mai ales — de a fi tradus din slavonește în românește romanul, *Varlaam și Ioasaf*.

În felul acesta, Udriște Năsturel a contribuit la răspîndirea celui mai cunoscut roman popular, *Varlaam și Ioasaf*, care a dezvoltat gustul pentru citit atîtor generații, determinînd pe cititori să-l reproducă în diferite copii, răspîndite pe întreg cuprinsul țării.

LUCIAN PREDESCU

1915; Idem, *Livres populaires dans le sud-est de l'Europe et surtout chez les Roumains*, București 1928; Idem, *Istoria literaturii românești*, ed. II, tom. I, București 1925; Stelian Marinescu, *Dispozițiuni de drept laic în Pravila de la Govora din 1640*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXI (1963), nr. 3—4; P. S. Năsturel, *Insemnări din Hirlău și împrejurimi*, în *Monumente și muzee*, I, (1958); G. Pascu, *Istoria literaturii române, secolul al XVII-lea*, Iași, 1922, Al. Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1885; Alex Piru, *Literatura română neche*, București, 1963; Lucian Predescu, *Udriște Năsturel*, în „Albira”, 21 iun, 1965; I. Sbiera, *Mișcări culturale*, Cernăuți, 1897; Dan Simonescu *Viața literară și culturală a Mănăstirii Cimpulung în trecut*, C. Lung (Muscel), 1926.

DOUĂ XILOGRAVURI-CLIȘEE VECHI LA MÎNĂSTIREA „SFINTUL IOAN CEL NOU” DIN SUCEAVA

Materialul tipografic din secolele trecute, lucrat la noi, sau adus din alte părți, este deosebit de interesant pentru istoria artei noastre grafice.

Asemenea mărturii — xilogravuri-clișee din secolul al XVII-lea, unele datate: 1658, 1659, 1661 —, se găsesc și în *Colecția de obiecte bisericesti* a Mînăstirii «Sfîntul Ioan cel Nou» din Suceava.

Biserica acestei mînăstiri, începînd cu anul 1522, cînd a fost sfințită și pînă în anul 1677, a servit drept catedrală, mitropoliții Moldovei avînd reședința aici. Sub îndrumarea mitropoliților Teoctist al II-lea, Grigorie Roșca, Teofan de la Rîșca, Anastasie Crimca, sau Varlaam Moțoc, s-au executat și păstrate multe odoare bisericesti, lucrate de iscusiți caligrafi, miniaturisti, zugravi, sculptori și argintari, din această epocă.

Vitregiile vremurilor, aproape totala părăsire a acestui așezămint după 1677, transportarea cinstitelor moaște ale Sfîntului Ioan cel Nou împreună cu nenumărate odoare¹ în Polonia, la 1686, evenimentele care au avut loc în această parte a Moldovei după anul 1775, au făcut ca astăzi să avem în această mînăstire foarte puține lucruri de valoare artistică-istorică.

Dintre aceste puțin vestigii trebuie să amintim argintăria raclei în care se află moaștele Sfîntului Ioan cel Nou, operă de artă moldovenească din prima jumătate a secolului al XV-lea², cea mai frumoasă cruce de mînă sculptată în lemn de Popa Nichifor în anul 1550, la îndemnul mitropolitului Grigorie Roșca³, patru coloane de piatră sculptate pentru baldachinul raclei, în vremea lui Petru Șchiopul, piese ale unui baldachin sculptat în lemn și zugrăvit după 1783, cînd au fost readuse aici sfintele moaște⁴, foișorul din curte, împodobit cu sculpturi artistice, ca și catapeteasma, în 1796, după pomelnice vechi⁵, o cruce pentru sfînta masă de la arhimandritul Leon Asachi⁶, două icoane împărătești pe a căror fere-

1. O listă bogată a acestor odoare se mai găsea în arhiva „vechii Mitropolii din Suceava”, la Mînăstirea Sfîntul Ioan cel Nou, prin 1879 (cf. Dimitrie Dan, *Dosoftei Mitropolitul Moldovei. Schiță biografică cu ilustrațiuni și cu un anex al inventarului odoarelor Mitropoliei Moldovei făcut de Dosoftei în 22 octombrie 1686, 1927*, p. 41, nota nr. 1).

2. Teodora Voinescu, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, Seria Arta Plastică, tom. 11 (2) (1964), p. 265—289.

3. Pr. Prof. Dr. Ioan Zugrav, *O prețioasă cruce de la Mitropolitul Grigorie Roșca*, extras din „Candela”, XLIX (1938), 1839, p. 4.

4. I. Grămadă, *Aducerea moaștelor Sfîntului Ioan de la Zolkiew la Suceava (1783)*, în „Junimea Literară”, VI (1909), nr. 6, p. 112—115.

5. Pr. Prof. Dr. Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale Bisericii Sfîntul Gheorghe din Suceava*, în „Mitropolia Moldovei”, XXXVI, (1960), nr. 1—2, p. 32.—38.

6. Ierom. Nestor Vornicescu, *Arhimandritul Leon Asachi. Relațiile sale cu Rusia și cu Austria în cursul anilor 1787—1821*, în „Mitropolia Moldovei”, XXXVIII (1962), nr. 3—4, p. 235, 237.

cătură se găsește semnătura lui Grigorie Vindereu din Suceava și un număr de cinci xilogravuri-clișee tipografice necunoscute.

Ne propunem a prezenta două dintre aceste plăci de lemn gravate. Ele sînt executate din lemn de tei, cu gravura în relief. Sînt xilogravuri de proporții mari,

Fig. 1. — Xilogravură-clișeu «Întelepciunea lui Dumnezeu..» și un ornament floral pe verso (Colecția Mînăstirii «Sfîntul Ioan-Nou»-Suceava)

care se puteau folosi în cadrul unor tipărituri voluminoase, cum se obișnuia în vechime și mai ales putem crede că se imprimau de pe ele foi volante⁷. Sint gravate pe ambele părți.

Prima xilogravură⁸, prezentată aici în fig. 1, este puțin deteriorată și înengrită de vreme.

Fig. 2. — Xilogravură-clîșeu «Maica Domnului-Glicofilusa. Iisus Hristos și Maica Domnului-Prodighitria pe verso» (Colecția Minăstirii «Sfintul Ioan-Nou»-Suceava

7. Ștefan Meteș, *Zugravii și icoanele pe hîrtie (xilogravur-stampe) și sticlă din Transilvania*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 734.

8. Are dimensiunile: 39 cm × 30 cm × 3 cm.

A doua xilogravură⁹, redată în fig. 2, este mîncată de cari, uzată, neagră și are crăpături verticale în partea de jos.

Prima xilogravură, reprezintă, pe una din cele două fețe, o temă bine conturată, prin mai multe personaje. În centru se află chipul unui înger cu două aripi, care stă pe tron. Îngerul are coroană pe cap și aureolă, în care se văd bine brațele laterale ale unei cruci, este îmbrăcat în veșmînt împărătesc și ține cu mîna dreaptă un sceptru în poziție oblică, care în partea de jos se termină cu un ornament-cruce, iar în mîna stîngă la piept, are un sul nedesfăcut. Îngerul se găsește în mijlocul unei aureole compusă din patru cercuri luminoase, întretăiate, de la centru spre margini, de raze de foc și flăcări (fig. 3).

Deasupra — în slava cerului — într-o aureolă alcătuită din două cercuri de raze se găsește Iisus Hristos, bust, binecuvîntînd cu amîndouă mîinile. Nimbul cu cruce poartă inițialele O Θ N (Cel ce este. Ex. III, 14, I, 4), la dreapta și la stînga pe un fel de sul desfăcut ca o arcadă se termină inscripția slavă începută sus de tot orizontal: „*премоуѣдростѣ божия въздъ оубѣ Храма*“ (lui Dumnezeu și-a zidit locaș) = Înțelepciunea. Deasupra bustului Mîntuitorului, oarecum în cadrul acestei inscripții, este Etimasia, o carte deschisă și patru îngeri prosternați, doi de o parte și doi de alta.

Jos în dreapta îngerului care stă pe tron este Maica Domnului — $\overline{\text{MT}} \overline{\text{Θ}}\overline{\text{Σ}}$ — cu un medalion pe care-l ține în dreptul pieptului și pe care este reprezentat Emanuil. De cealaltă parte în stînga se găsește Sfîntul Ioan Înaintemergătorul — $\overline{\text{I}}\overline{\text{WAN}} \overline{\text{Π}}\overline{\text{Ρ}}\overline{\text{Ε}}\overline{\text{Λ}}$, care cu mîna dreaptă arată spre centru, unde se află îngerul stînd pe tron, iar cu stînga ține un sul desfăcut pe care scrie: „*покаѣтеса прнелѣѣннвса чдрство небѣ-носѣ-моѣ*“ (Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor. E[vangelistul] M[a]th[ei] III, 2»).

De jur împrejur, întreaga scenă are un chenar simplu alcătuit din flori, puncte și linii așezate în formă de cruce.

Se observă bine că la început în fiecare din cele patru colțuri ale chenarului au fost anumite inițiale. Astăzi în colțul din dreapta, sus, nu se mai găsesc inițialele. Presupunem că au fost două inițiale, fiindcă și în stînga sus se află tot două, redacte

în ligatură: $\overline{\text{PK}}$ [P și K]. Jos în dreapta este Δ, iar în stînga la prima vedere pare a fi Γ, însă inițial a fost litera Π din care jumătate s-a deteriorat.

Pînă astăzi nu cunoaștem o altă scenă asemănătoare în xilografie. Observăm că în părțile noastre se află o singură scenă, aproape identică, în toată fresca medievală, la Mînăstirea Sucevița (fig. 4) în altar, deasupra proscomidiei¹⁰.

Fresca de la Mînăstirea Sucevița prezintă cîteva precizări și mici deosebiri față de xilogravură: inscripția «înțelepciunea lui Dumnezeu...» este redată în dreptul bustului lui Iisus Hristos, de o parte și de alta. Nu mai începe cu *премоуѣдростѣ*, ci acest termen este înlocuit cu grecescul $\overline{\text{Θ}}\overline{\text{Θ}}\overline{\text{K}}$ scris cu litere din alfabetul cirilic. Deasupra

personajului principal (a îngerului care stă pe tron), sînt inițialele: $\overline{\text{IC}} \overline{\text{XC}}$, deși există altele și deasupra bustului lui Iisus Hristos. Nimbul îngerului are pe brațele crucii, în dreapta și în stînga: $\overline{\text{Θ}}$ și $\overline{\text{H}}$.

9. Are dimensiunile: 39 cm × 30 cm × 3,5 cm.

10. Erminia prevede a se picta în partea opusă diaconconului „pre Îngerul Sfatului celui Mare“ (cf. Vasile Grecu, *Cărți de pictură bisericească bizantină*, extras din „Candela“ 1936, p. 334). „Înțelepciunea“ de la Sucevița este reprodușă în parte de I. D. Ștefănescu *L'Art Byzantin et l'Art Lombard en Transylvanie. Peintures murales de Valachie et de Moldavie*, Paris, 1933, în pl. LV, p. 134, cu însemnarea: „Deisjs avec Iisus Ange-du-Grand-Consell. Voûte du Sanctuaire. Monastère de Sucevița“. În întregime a fost reprodușă de Andrei Grabar, *L'Expansion de la Peinture russe aux XVIIe et XVIIIe siècles*, în „Annales de l'Institut Kondakov“, Beograd, XI (1940), pl. XIII, 3, numită „La Sagesse de Dieu“.

Sceptru ținut tot oblic se termină în partea de sus cu un mic ornament în formă de cruce.

Fig. 3. — «Înțelepciunea lui Dumnezeu și-a zidit casă» (Stampă în Colecția Bibl. Acad. Republicii Socialiste România)

Fig. 4. — «*Înțelepciunea lui Dumnezeu...*» (Frescă, la Sucevița).

Sfântul Ioan Înaintemergătorul nu mai are sul în mina stângă, care este îndreptată spre înger.

Sus, în jurul Etimasiei, sînt șase îngeri, trei de o parte și trei de alta.

«Înțelepciunea de la Novgorod»¹¹, operă din secolul al XVI-lea, este cea mai veche reprezentare a «Înțelepciunii...», în forma pe care o cunoaștem din xilogravură și din fresca de la Sucevița.

În lumina unor texte din Sfânta Scriptoră, din Sfinții Părinți și în lumina celor amintite mai sus vom vedea că în această xilogravură este vorba de o icoană simbolică a Domnului nostru Iisus Hristos — Înțelepciunea și Îngerul (vestitorul) lui Dumnezeu — care a venit din Slava Sa veșnică, smerindu-se, și s-a intrupat, — și a făcut casă — din Fecioara Maria după cum au prezis și au așteptat proorocii, — reprezentați aici prin Sfântul Ioan Înaintemergătorul —, s-a răstignit pentru mîntuirea noastră — crucea din aureclă —, este Domnul cerului și al pămîntului — coroana, veșmintul și sceptrul împărațesc — și care va judeca lumea la sfîrșitul veacurilor — sulul nedesfăcut din mina stîngă și Etimasia de sus.

Icoana unui sfînt «nu este copia fidelă a realității..., ci mai degrabă imaginea, prototipul și simbolul unei creaturi duhovnicești»...

Reprezentarea «Logosului intrupat» în această materie simbolică, cum vedem în xilogravură, nu este străină de spiritul renașterii umaniste din vremea Paleologilor, de gustul simbolului pentru a prezenta realitățile religioase. Umaniștii bizantini din această epocă, «insistînd asupra icognoscibilității și inpenetrabilității lui Dumnezeu, pe de o parte și pe de altă parte asupra posibilităților proprii și autonome ale intelectului uman, pentru a cunoaște tot ceea ce nu este Dumnezeu, nu vedeau altă punte între uman și divin decît simbolul»¹².

Inscripția xilogravurii: «Înțelepciunea lui Dumnezeu și-a făcut casă» este alcătuită din două texte scripturistice. Primul text formează începutul unei pericope din Proverbe IX, unanim interpretată ca o proorocie cu privire la intruparea și acti-

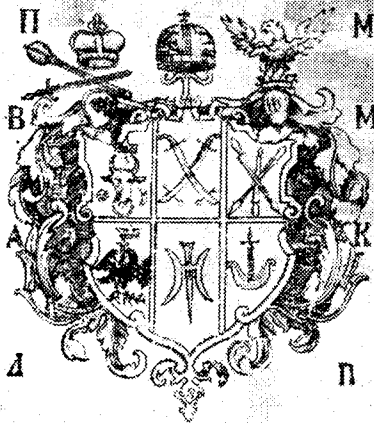

Fig. 5. — Emblema cu inițialele lui «Petru Movilă fiu de voievod din Țara Moldovei Arhimandrit al Lavrei Pecersca din Kiev» (După G. Enăceanu).

11. „Înțelepciunea de la Novgorod” este reprodușă de A. M. Ammann, *Darstellung und Deutung der Sophia im vorpetrinischen Russland*, în „Orientalia Christiana Periodica”, IV, (1938) p. 136; de A. Grabar, *op. cit.*, pl. XIII, 4; de Jean Meyendorff, *L'Iconographe de la Sagesse divine dans la Tradition byzantine*, în „Cahiers Archéologiques”, X (1958), Paris, 1959, p. 276.

Reprezentarea „Înțelepciunii lui Dumnezeu” era o temă familiară, scumpă mitropolitului Petru Movilă care s-a străduit și a reluat din mîinile „uniților” vechea catedrală ortodoxă din Kiev, Sf. Sofia, a restaurat-o, a trimis țarului o icoană cu „Înțelepciunea lui Dumnezeu”, a dispus să se execute o xilogravură cu aceeași temă, prezentată aici.

12. Corina Nicolescu, *Puțină istorie*, în „Contemporarul”, nr. 11 (1961), din 12 martie 1965, p. 2; Pr. Prof. Ene Braniste, *Teologia icoanelor*, în „Studii Teologice”, IV (1952), nr. 3—4, p. 186 și 190; J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 270.

vitatea lui Hristos: «*Înțelepciunea și-a zidit casă și i-a făcut șapte stâlpi. A înjunghiat vite, a pregătit vinul său și a întins masa sa. Ea a trimis slujitorii săi ca să strige de pe înălțimi cetății: «Cine este neînțelept să vină la mine». Și celor lipsiți de buna chibzuială le zicea: «Veniți, mâncați din piinea mea și beți din vinul pe care l-a pregătit pentru voi. Părășiți neînțelepciunea și umblați pe calea priceperii» (vers. 1—6).*

Al doilea text folosit pentru alcătuirea inscripției, și care este o completare a textului din Proverbe IX, se găsește în I Corinteni I, 22—24: «Iudeii semn cer și elinii înțelepciune caută, iar noi predicăm pe Hristos cel răstignit, pentru iudei sminteală și pentru iudei nebunie, iară pentru cei chemați, și iudei și elini, *pe Hristos puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu* (Χριστὸν Θεοῦ δυνάμειν καὶ Θεοῦ σοφίαν»).

Textul din Proverbe IX este considerat ca cel mai semnificativ din toată opera lui Solomon. Pe o icoană de la Mănăstirea Putna, făcută de arhim. Spiridon în anul 1566, Solomon este reprezentat cu un sul în mână, pe care scrie: «*Înțelepciunea și-a zidit casă*»¹³.

În exonartextul bisericii din Mănăstirea Sucevița, pe peretele de sud, unde este redat ospățul euharistic al Înțelepciunii, pe baza textului din Proverbe IX, Solomon este în același fel reprezentat¹⁴.

Lămurindu-se, pe cât posibil, textul xilografurii, trebuie să spunem că Logosul întrupat este numit uneori și înger (vestitor) și deci poate fi reprezentat sub chipul unui înger, cum este în xilografură despre care vorbim.

Logosul întrupat este «vestitor» al lui Dumnezeu. O aplicare directă a acestei învățături se vede în cunoscuta reprezentare (din secolul al VI-lea) care se află la Karmuz, aproape de Alexandria, chipul înaripat, cu nimb și cu inscripția Σοφία ΙΓ ΧΘ¹⁵.

Artiștii care au lucrat la Sucevița arată răspicat că în imaginea «Sofiei» din altar trebuie să vedem pe Iisus Hristos. Sofia-Înger care stă pe tron în acest scop scris deasupra capului: ΙΓ ΧΘ, iar în aureolă: ΘΗ, după cum s-a menționat mai înainte.

Îngerul-Înțelepciunii-Hristos din xilografură are atribute împărătești și va judeca lumea la sfârșitul veacurilor.

Avînd în vedere toate elementele xilografurii, putem înțelege de ce se spune că această reprezentare este o figură «mai tainică și mai specific simbolică decît un chip al lui Hristos istoric»¹⁶.

Aceasta este în linii mari semnificația scenei din xilografura cu «Înțelepciunea lui Dumnezeu», de la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava.

În inscripția xilografurii se observă folosirea literelor grecești Ζ și Ζ, în locul celor din alfabetul slav (Г și З sau S) întrebuițat în general. În locul cuvîntului «ст» se folosește «ст».

Se vede că gravorul era sub influența unor centre de cultură slavă, cu tendințe de înnoiri. Ar putea fi vorba de unele elemente rutene din Galiția¹⁷.

Pentru a putea propune dezlegarea inițialelor АК; А-И din colțurile chenarului, trebuie să amintim câteva embleme — tipărite mai ales — din secolul al XVII-lea, care au inițiale de jur împrejur.

13. Vezi Dimitrie Dar, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, 1905, p. 54.

14. Scena aceasta este reprodusă de curînd împreună cu altele de M. A. Muzicescu și M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1958, p. 106 și 107, fig. 87 și 88.

15. „Dictionnaire d'Archeologie chretienne et de Liturgie”, vol. I, col. 1133.

16. J. Meyendorff, *op. cit.*, p. 270.

17. Episcopul Pahomie al Romanului (1707—1714), un exemplar al Cazaniei lui Varlaam, este iscălit în grafia ruteană (cf. Pr. Dr. Paul Mihail, *Știri noi privind circulația Cazaniei lui Varlaam*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 379).

În foaia de titlu a cărții *Șapte Taine*, tipărită la Iași în 1645, în partea de jos se găsește stema domniei cu inițialele executate și aranjate cam stîngaci: Іw-Б; В-Б; М-І'; З-М. Aceste inițiale de cuvinte slave spun pe înțelesul nostru :

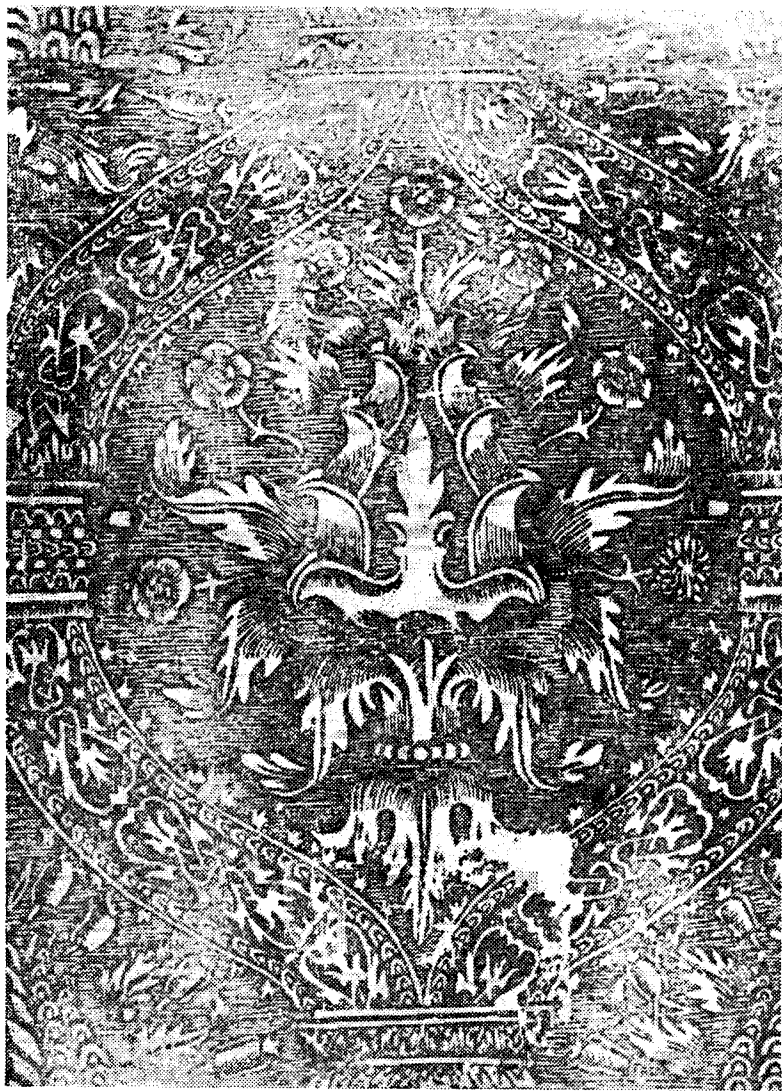

Fig. 6. — Ornament floral cu arabescuri.

«Io Vasile Voievod din Mila lui Dumnezeu, Domnitor al Țării Moldovei». Ele sînt mult mai bine redată și așezate în stema domniei din *Cazania lui Varlaam* (1643), pe verso foii de titlu. Gravorul principal care a ilustrat această operă știm că a fost ieromonahul Ilie, cel care a săpat aproape toate clișeele pentru tipărițiile lui

Petru Movilă. În ele a executat și emblema marelui mitropolit moldovean cu inițiale de o parte și de alta. Astfel în cartea *Брхологiонъ* (Тредникъ, tipărită la Kiev în anul 1646, este emblema lui Petru Movilă cu cuvintele și inițialele: „Петръ - Могила; П-М К; П-И (Petru Movilă A[rhiepiscope și] M[itropolit al] Kievului și] G[aliției] E[xarh al Patriarhiei Ecumenice din] C[onstantinopol și] A[rhimandrit al Lavrei din Kiev] P[ecerscii]», iar dedesupt, tot în cadrul emblemei, ornamentat este numele vestitului xilograf: ПѢА. Pe un portret al lui Petru Movilă din anul 1633, care-l reprezintă cum era în vremea suirii sale — din același an — pe scaunul de Mitropolit al Kievului¹⁸, este sus în latura stîngă a portretului emblema care a fost reproducă în *Molitifelnicul din 1646*¹⁹.

Mai cunoaștem două embleme publicate în timpul cînd era numai arhimandrit (1627—1633): una (fig.5) s-a tipărit în cartea *Имнологiи*, Kiev, 1630 și alta în *Поученiй Душенолозны Хв. Аввудорофея*, Kiev, 1628. Amîndouă au aceleași inițiale de o parte și de alta:

П	(Petru)	М	(Movilă)
В	(Vlah)	Л	(Moldovean) ²⁰
Ѳ	(Arhimandrit)	К	(în Kiev)
Л	(al Lavrei)	И	(Pecersca)

Inițialele ultimelor două embleme vor trebui să ne ajute ca să refacem inițialele deteriorate din chenarul xilografurii și să le înfelegem pe cele existente. În colțul de sus din dreapta trebuie să fi fost două inițiale redete unit, prin ligatură: ПМ (П și М), în stînga, în partea opusă, avem: ПК (Ѳ și К) redete tot prin ligatură. Jos în dreapta este Л iar în stînga din П se mai găsește numai o jumătate. Din inițialele ultimelor două embleme despre care am vorbit mai sus, lipsesc numai două В—М (fiu de Voievod din Țara Moldovei). Astfel credem că erau, la început, inițialele xilografurii:

ПМ	(Petru Movilă)	ѲК	(Arhimandrit în Kiev)
Л	(al Lavrei)	И	(Pecersca)

Este numele celui care a inițiat și a plătit executarea xilografurii existente în vechime la Sucevița, iar acum la Suceava.

Pe a doua față a acestei prime xilografuri se găsește un minunat ornament floral cu elemente vegetale, un chenar oval cu arabescuri. Execuția artistică este împecabilă (fig. 6). De la prima vedere ne încîntă privirea.

În centrul xilografurii se găsește o plantă decorativă, un fel de acantă cu frunze mari. În partea de jos se vede rădăcina, apoi sînt cîte două frunze, de o parte și de alta, cîte o floare, iar două frunze mai mari și pe urmă în sus, descrescînd în proporții pînă la vîrf, cîte o floare și cîte o frunză. Vine de jur împrejur chenarul amîntit.

În cele patru colțuri rămase în afara chenarului oval se găsesc mai multe frunze și un fel de flori-fructe.

Asemenea motive florale în vechime se puteau imprima pentru ilustrarea cărților propriu-zise, se imprimau în cadrul unor albume speciale, cum se proceda

18. Vezi arhim. Ghenadie Enăceanu, *Din Istoria bisericească a Românilor. Meșterul Manole și Petru Movilă*, extras din „Biserica Ortodoxă Română, VII (1883), București, 1884, p. 81, 90—95; Dimitrie Dan, *Mînăstirea Sucevița*, București, 1923, p. 83.

19. În emblema de pe portret nu sînt însă cuvintele: „Petru Movilă”. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 83; D. Dan, *op. cit.*, p. 77.

20. Prin inițialele: В-М în chip corect trebuie să înfelegem: „fiu de voievod din țara Moldovei”. Vezi textele respective în limba epocii, în lucrarea arhim. Ghenadie Enăceanu, după care am redat inițialele emblemelor, p. 242, 243 și 317; cf. Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1957, p. 10; „Petru Movilă” n-a rupt legăturile cu țara sa de bastină. În primele cărți ieșite din tipografia înființată de el la Lavra Pecerska, pe cînd era numai arhimandrit, el iscălește „fiul Domnului Moldovei”, adăugînd și stema Principatelor Române”.

în vestul Europei încă din secolul al XVI-lea²¹, sau se aplicau pe o singură foaie pentru împodobirea pereților, a camerelor, cum se proceda în secolul al XVII-lea chiar în palatele imperiale²².

Fig. 7. — Maica Domnului-Glicofilusa.

21. G. I. Kollada, *Ivan Teodorov și tiparul în unele țări din Răsăritul Europei*, în „Probleme de istorie”, 1958, nr. 3, p. 35.

22. A. A. Sidorov, *Istoria prezentării grafice a cărții ruse*, curs tradus în limba română și litografiat, București, 1956, p. 61—69.

Cea de a doua xilogravură reprezintă, pe una dintre cele două fețe, chipul Maicii Domnului — «Glicofilusa».

Aici Maica Domnului (fig. 7) cu fața luminoasă, cu ochii mari, ține la piept, în partea stângă, Pruncul Iisus. Capul înclinat în partea stângă este cu obrazul alipit de fața expresivă a dumnezeiescului ei Prunc care poartă cruce în aureolă cu inițialele «Ѡ» și care mîngie gîngăș fața Sfintei Fecioare-Mamă, cu mîna dreaptă. Stînga este aproape de dreapta Maicii care privește undeva departe, îngrijorată de viitorul Fiului. Veșmintele cad bogat în jos, cu multe cute.

Jos, în dreapta, pe un fond de coline pustii, este un chip de femeie cu aureolă, uitîndu-se la Maica Domnului. În stînga este un cuvios cu aureolă, tot pe loc pustiu, cu schimă, îmbrăcat în mantie, cu camilafcă pe umeri (camilafca este ținută ca în occident, pe spate), capul descoperit are tonsură. Mîna dreaptă, întinsă către Maica Domnului, în stînga ține un sul pe care scrie: „ΠΟΛΛὴν γὰρ οὐβιπρηνίε σκώϊμζ ρ̄ιβομζ κςε νεπορ̄χ̄ιναα (Dăruiește deci mîngiere robilor tăi, Preacurată!)».

Puțin mai sus, în dreapta, este arhanghelul Mihai — Μιχαήλ îmbrăcat în haine de ostaș, ține în mîna dreaptă o sabie, iar în stînga un medalion cu inițialele ΜΡ ΘΞ. În partea stîngă este arhanghelul Gavriil ΓΑΒΡΙΗΛ, cu un medalion în mîna dreaptă ΙΞ ΧΞ și cu o floare în stînga.

Peste toată scena aceasta, este o arcadă sprijinită pe două coloane puțin ornamentate. Pe arcadă se găsește următorul text: „НЕ ѠМЪМЫ ѠНОА РОМОЩИ НЕ ѠМЪМЫ ѠНОА НАДЕЖДА, РАЗЪЕ ТЕБЕ ПРЕЧЪСТА ДВО, ТЪМ НАМЪ ПОМ[О]ГН, НА ТЕБЕ СЪМ НАДЪЕМЪ (Nu avem alt ajutor, nu avem altă nădejde, afară de Tine Preacurată Fecioară, ajută-ne, căci numai întru Tine nădăjduim!)»²³.

Deasupra arcadei, în colțuri, sînt două capete de îngeri, puțin mai sus, în locul chenarului, scrie în dreptul sfintei din dreapta Maicii Domnului: „ΜΑΡΙΑ ΕΓΓΙΠΕΤΥΚΙΑ (Maria Egipteanca)». În continuare deasupra Maicii Domnului: „Ε[Ο]ΖΑ Ρ̄ΑΔΗ ΠΟΜ̄ΗΛΘ̄Η ΗΓ̄Σ (Născătoare de Dumnezeu bucură-te! Miluiește-ne pre noi!)». În dreptul cuviosului, în stînga: „ИВАНЪ ДАМАСΚΗΝЪ (Ioan Damaschinul)». (Accentele, în parte sînt lipsă, în parte deteriorate).

În celelalte trei părți, de jur împrejur, este o linie groasă drept chenar.

Avînd în vedere felul cum sînt alese și așezate personajele în această icoană, putem spune că gravorul s-a călăuzit după xilogravura «Înțelepciunea lui Dumnezeu», descrisă mai sus. El a vrut să ne comunice cîteva învățături teologice despre Întruparea Domnului, despre supravenerarea Maicii Domnului, prezentîndu-ne și unele elemente ale icoanei clasice, «Deisis».

Chipul acesta plin de duioșie (glicofilusa) al Maicii Domnului a fost creat, după tradiție, de Sfîntul Evanghelist Luca. Xilogravorul l-a executat după vreo icoană pictată. El a redat și cu dalta, în lemn, foarte bine, simțămintele pline de dragoste și de durere pentru suferințele care-L așteaptă pe Pruncul-Mîntuitor. Reprezentări ale Maicii Domnului de acest tip se întîlnesc numai după secolul al X-lea²⁴. Acest tip s-a răspîndit de la Constantinopol în toate țările ortodoxe și a exercitat o influență însemnată în dezvoltarea picturii bisericești²⁵. Din pictură a trecut și în xilogravură.

Textul care începe sus în chenar: «Născătoare de Dumnezeu bucură-te» și continuă pe arcadă: «Nu avem al ajutor...» ca să se termine pe sulul din mîna Sfîntului Ioan Damaschin: «Dăruiește deci mîngiere robilor Tăi, Preacurată!», formează cuprinsul unei rugăciuni către Sfînta Fecioară. Prin prezența Sfîntului Ioan Damaschin, artistul gravor ne îndeamnă la rugăciune, la preaslăvirea Născătoarei de Dumnezeu, cum a făcut acest mare Cuvios alcătuitor al multor rugăciuni către

23. Stihira gl. 6 de după Evanghelia din *Al doilea Paraclis al Născătoarei de Dumnezeu*.

24. L. Uspenski, *Primele icoane ale Mîntuitorului și ale Maicii Domnului*, traducere în „Mitropolia Olteniei“, XIII (1961), nr. 10—12, p. 677.

25. Constantin Suter, *Istoria Artelor Plastice*, vol. I, București, 1963, p. 303.

Maica Domnului și apărător al sfințelor icoane. Elementele occidentale care se observă în felul cum ține camilafca și în tonsură nu știrbesc cu nimic caracterul ortodox al xilogravurii²⁶. Se mai cunosc icoane ale Maicii Domnului unde este

Fig. 8. — Iisus Hristos.

26. Un fel de tonsură se observă și în chipul Sfântului Evanghelist Luca din *Tetraevanghelul* lui Gavriil Uric din 1429 (Vezi Sorin Ulea, *Gavriil Uric, primul artist român cunoscut* extras din „Studii și Cercetări de Istoria Artei”. Seria Arta plastică, tom. 11 (2), 1964, p. 246, sau în redarea Sfântului Ioan Hrisostom, în *Dumnezeiasca Liturghie*, tipărită la București în anul 1921.

reprezentat și Sfintul Ioan Damaschin — care a subliniat profund și prin scrisul său mariologia²⁷ — în diferite poziții, rugându-se sau scriind²⁸.

Prezența Sfintei Maria Egipteanca — cum se vede în această icoană-xilografură — o întâlnim pentru prima dată. Ea reprezintă, ca și Sfintul Ioan Damaschin, ideea de rugăciune stăruitoare către Maica Domnului, ca să mijlocească către Fiul său, mîntuirea sufletească a credincioșilor. Asupra gravorului, sau a desenatorului care i-a făcut conceptul, a influențat textul din viața Sfintei Maria Egipteanca, care s-a rugat fierbinte la icoana Născătoarei de Dumnezeu și a fost ajutată. Maria Egipteanca a istorisit Sfintului Zosima: «Plîngînd în locul în care stam, am văzut sus pe zid icoana Sfintei Născătoare de Dumnezeu și am zis către ea: O, Fecioară Stăpînă, care ai născut pe Dumnezeu Cuvîntul, știu că nu se cade mie, nevrednica, să privesc spre cinstita icoana Ta... Mijlocește Tu Stăpînă către Fiul Tău...»²⁹.

În xilografură Maria Egipteanca este reprezentată în timpul cînd era în pustie, dar expresia de durere sufletească a feței, este redată în momentul cînd se ruga către icoana Maicii Domnului.

Arhanghelul Mihail cu sabia în mină și cu medalionul cu $\overline{\text{MP}} \overline{\text{Θ}}\overline{\Sigma}$ amintește că a biruit «balaurul» (Apoc. XII, 7), că îngerul a păzit ușa raiului cu sabia, după greșeala primilor oameni, numai pînă ce din Sfînta Fecioară s-a născut Iisus Hristos care ne-a redeschis porțile raiului.

Arhanghelul Gavriil, cu medalionul $\overline{\text{I}}\overline{\Sigma} \overline{\text{X}}\overline{\Sigma}$ și cu crinul ca simbol al bucuriei, este redat ca cel care a zis Fecioarei: «Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine... vei lua în pîntece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și Fiul Celui preînalt se va chema...» (Luca I, 28), vestitorul Nașterii Domnului, ca vestitorul mîntuirii, noastre.

Pe a doua față xilografurii despre care vorbim, sînt executate separat două icoane³⁰ Iisus Hristos și Maica Domnului-Hodighitria (Călăuzitoarea).

Iisus Hristos este reprezentat după canonul stabilit de erminiile răsăritene (fig. 8), cu fața ovală, părul capului lăsat în jos în două părți pînă la umeri, barba ascuțită, veșmintul cu multe cute, dar fără ornamentații în țesătură. Cu mîna dreaptă binecuvîntează, iar în stînga ține o carte deschisă, pe care se poate citi, cu multă greutate: „не (este de prisos aici) на лица зраце $\overline{\text{X}}\overline{\Sigma}$ н[А] те сынове человечестни; но преледеныъ с[З]дате мностнее. да их сдате, сдатеца и вамъ («Privind la chipul Tău Hristoase Fiul Omului. Nu judecați pe cei dreپți ca să nu fiți judecați și voi!».

De o parte și de alta a capului sînt inițialele: $\overline{\text{I}}\overline{\Sigma} - \overline{\text{X}}\overline{\Sigma}$. În aureolă s-au săpat inițialele cunoscute N Θ O. Deasupra icoanei este o imitație, modestă, de arcadă sprijinită pe două coloane, sus se găsesc capetele a doi îngeri, iar jos, oarecum în chenar: $\text{сп [A]сн г[оспод]н а[в]дн сво[я] и бл[а]гословн достованіе сво[е]$ («Mîntuiește Doamne poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta»).

27. Dr. V. Loichită, *Doctrina Sfintului Ioan Damaschin despre Maica Domnului*, în „Candela”, XLVIII (1937), nr. 1—12, p. 204—254.

28. În fresca Mînăstirii Ferapont, pictorul redînd chipul Maicii Domnului înconjurată de inger, a redat în partea dreaptă, ingenunchiat pe Sfîntul Ioan Damaschin cu un sul în mină, pe care scrie: „Bucură-te... căci Tu ești bucuria...” (cf. Gabriel Millet, *L'Art Byzantin chez les slaves...*, Paris, 1932, p. 121); în *Octoihul* tipărit la Iași în anul 1786, protopopul xilograf Mihail Stribițchi a folosit un clișeu săpat de el unde este redat Sfîntul Ioan Damaschin cu un manuscris pe masa lui de lucru, cu pana în mină și cu icoana Maicii Domnului pe masă în fața lui.

29. Cf. Sf. Sofroxie al Ierusalimului, *Viața Cuvioasei Maicii noastre Maria Egipteanca*, în *Viețile Sfîntilor din luna aprilie*, Mînăstirea Neamt, 1813. f. v. s. u.; Vezi *Svetilna* din *Al doilea Paraclis al Născătoarei de Dumnezeu*.

30. Cu dimer.siuurile egale: 18 cm × 28 cm.

Textul de pe cartea care reprezintă Sfinta Evanghelie este alcătuit din slujba Duminicii Ortodoxiei din Luca VI, 37. Cel de jos formează prima parte din troparul Sfintei Cruci și binecuvântarea de la sfârșitul sfintei liturghii.

Fig. 9. — Maica Domnului-Hodighitria.

Icoana Maicii Domnului-Hodighitria este redată cu coroană, cu un fel de colier pe piept, agățat în dreptul umărului din dreapta — se vede că xilograforul s-a inspirat dintr-o icoană ferecată a Maicii Domnului și expusă spre închinare în biserică, poate în catapetasmă și împodobită de credincioși cu un asemenea colier — cu mina dreaptă indicînd calea vieții, Pruncul Iisus pe care-L ține în mîna

stingă (fig. 9). Aceeași arcadă pe coloane și capete de îngeri ca în icoana Mîntuitorului, cu deosebirea că pe arcadă este un text: ω $\pi\rho\epsilon\sigma[\epsilon\alpha]\mu\alpha\delta\alpha$ $\Delta[\epsilon]\epsilon\sigma$ $\epsilon\sigma\theta\sigma[\rho\sigma-\Delta\eta]\upsilon\epsilon$ $\sigma\pi\alpha\sigma\eta$ $\lambda\upsilon\delta\eta$ $\nu\epsilon\chi\alpha\epsilon\mu\eta\eta\alpha$, $\Gamma[\sigma\sigma\theta]\delta\epsilon$ $\epsilon[\zeta]\tau\theta\epsilon\sigma\omega$ $\rho\alpha\delta\delta\eta\kappa\alpha$ («O, Prea Sfîntă Fecioară Născătoare de Dumnezeu mîntuiește poporul care așteaptă (mîntuire). Domnul este cu tine, bucură-te!»).

Jos, în loc de chenar, se găsește următorul text: „ $\tau\epsilon\mu$ $\zeta\eta\eta\acute{\alpha}$ $\tau\epsilon\theta\acute{\eta}$ $\pi\rho\epsilon[\epsilon\alpha]\tau\upsilon\eta$ ω $\beta\rho\alpha\zeta\zeta$ $\epsilon\zeta\eta\beta\alpha\alpha$, $\iota\alpha\kappa\omicron$ $\eta\sigma\tau\eta\eta\eta\eta\sigma\omega$ $\tau\alpha$ $\zeta\rho\kappa$ ϵ $\beta[\sigma\theta\sigma\theta\delta\eta]\upsilon\epsilon$; $\epsilon\beta\theta\omega\kappa$ $\epsilon\epsilon\rho\delta\epsilon\chi\eta\eta\alpha\omega$ η $\lambda\alpha\upsilon\sigma\epsilon\theta\epsilon\eta\omega$ ω $\Delta[\epsilon\epsilon]\omega$ $\rho\eta\eta\mu\alpha\delta\alpha\alpha$ $\rho\alpha\kappa\alpha\eta\alpha\omega\kappa\alpha$ (De aceea, privind la Prea Sfînta Ta icoană, Te văd pe Tine, cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, prin credința și dragostea cea din urmă. O, Fecioară, căzînd mă închin în fața Ta»).

Amîndouă textele sînt rugăciuni către Maica Domnului. Cel de pe arcadă se găsește în marea rugăciune de la sfîrșitul Acatistului Bunevestirii.

Avînd în vedere ultimul text și punîndu-l în legătură cu cel din icoana Mîntuitorului, unde se spune: «privind chipul Tău...», observăm că artistul, între altele, a vrut să sublinieze și cultul sfintelor icoane. El arată explicit care este semnificația icoanei în Ortodoxie: «Privind la Preasfînta Ta icoană, Te văd pe Tine Născătoare de Dumnezeu» și vizează unele învățături greșite, din epoca respectivă, despre sfintele icoane.

Să precizăm acum, pe cît este posibil, epoca în care aceste două xilogravuri au fost executate, de cine și unde.

Au fost găsite împreună cu alte trei xilogravuri, într-o chilie din Mînăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava, unde se aflau probabil de 60—70 de ani. Indicații scrise despre prezența lor la Suceava nu s-au găsit în arhiva mînăstirii. Ele au fost aduse din altă parte, pentru a se folosi în cadrul tipografiei bisericești care a funcționat aici vreo zece ani, pînă în 1950 cînd s-a mutat la Neamț, în cadrul legătoriei de cărți înființate la această mînăstire după primul război mondial³¹, sau în cadrul atelierului de tipărit icoane, organizat aici la sfîrșitul secolului trecut de arhimandritul Pancratie. Icoana cea mai răspîdită pe care a tipărit-o el este icoana Sfîntului Ioan cel Nou. Dar acest arhimandrit a putut să-și procure și să păstreze și alte clișee — cum sînt cele de față — chiar dacă nu le-a întrebuițat.

În trecut ele făceau parte din inventarul altei mînăstiri din părțile Sucevei.

În publicația «Creșterea Colecțiilor», nr. VI, ianuarie—martie 1908, tipărită de Biblioteca Academiei Române, se menționează că, Colecția de stampe din această Bibliotecă, de curînd s-a îmbogățit cu «Trei icoane vechi slavo-grecești din 1659. O icoană tipărită la Mînăstirea Sucevița în 1855. O icoană slavo-grecescă, fără velleat, reprezentînd de o parte pe Iisus Hristos și de alta pe Maica Domnului»³².

Dintre toate aceste cinci stampe, cea mai interesantă ca datare și loc de imprimare este cea care amintește de Mînăstirea Sucevița.

Toate se păstrează în Colecția Biroului de stampe de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Ultima stampă menționată mai sus³³ și redată aici în fig. 10, are jos în chenar inscripția: «Tipărită în sfînta Mînăstire Sucevița în anul 1855».

Icoana slavo-grecescă despre care se spune că reprezintă pe Iisus Hristos și pe Maica Domnului este o stampă³⁴, trasă de pe partea a doua a ultimei xilogravuri prezentate în paginile de față.

31. *Cronica Sf. Mînăstiri Suceava*, ms. nr. 861/1964 în Arhiva Mînăstirii „Sf. Ioan cel Nou” din Suceava, p. 72 s.u.

32. La p. 130.

33. Cota: 4011 GRp. II, Anonim — 5 (Moldova).

34. Are cota: 4015 GRp. II, Anonim — 6 (Moldova).

era
nur

Euh

de l
cum
și în

vesti
presă
Copi
XIV
de ie
Mold

B.O.I

Din cele «trei icoane vechi slavo-grecești din 1659» numai una³⁵ are în textul gravat (fig. 11) două date: 1658 și 1659.

Celelalte două au data pusă ulterior, după stampla care are într-adevăr această dată și în xilogravura-clیہ. Una dintre cele cu data adăugată ulterior³⁶ este o stampă trasă de pe xilogravura «Înțelepciunea lui Dumnezeu», analizată mai sus și care este nedată. A doua³⁷ este «Maica Domnului-Glicofilusa», de asemeni trasă de pe xilogravura prezentată aici.

Figura 10.
«Icoană tipărită la Sucevița» (în
Colecția Bibliotecii Academiei
Republicii Socialiste
România).

Fig. 11. «Piinea noastră cea de toate
zilele dă-ne-o nouă astăzi» (1658-1659)

La Minăstirea Sucevița exista în vechime o legătorie de cărți în cadrul căreia era și un atelier de tipărit icoane³⁸. Aici se făceau stampe după procedeul primitiv, numit *chiroxilografie*. Imprimarea imaginii nu se făcea cu ajutorul unei prese

35. Cota: 4007 GRp. II, Anonim — 1 (Moldova). Este scris pe ea cu penița: „Sfinta Euharistie“.

36. Cota: 4008 GRp. II, Anonim — 2 (Moldova). După această stampă am redat ilustrația de la fig. 3, fiindcă în ea părul de pe capul Sfântului Ioan Botezătorul este bine redat, așa cum a fost xilogravura la început. Astăzi xilogravura-clیہ de la Suceava este deteriorată și în acest loc pe lângă deteriorările amintite de la culturi.

37. Cota: 4009 GRp. II, Anonim — 3 (Moldova).

38. Asemenea ateliere existau în multe părți. De exemplu, în secolul al XVIII-lea, vestitul gravor sârb Zaharia Orfelin, în Carlovăț, avea un atelier de gravură „cu o așa numită presă cu stea” la care trăgea planșe (stampe) gravate în plăci de aramă” (cf. Virgil Molin, *Copiști moldoveni în Banat la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Mitropolia Barațului”, XIV (1964), nr. 4-6, p. 210, nota 1; Protos. Nestor Vornicescu, *Xilogravuri-clیہ executate de ieromonahul Veniamin Jacotă, la Minăstirea Sucevița, între anii 1855-1859*, în „Mitropolia Moldovei”, XLI (1965), p. 181-189.

mecanice, ci numai de mină. În cadrul acestui atelier a lucrat și iscusitul xilograf de la Sucevița, tânărul monah Veniamin Jacotă, între anii 1855—1859. În anul 1856 el gravează în lemn chipul Maicii Domnului (fig. 12) cu însemnarea: «Această stampă s-a săpat pe vremea Prea Cuviosului Arhimandrit Ghenadie Zaharovici, de Monahul Veniamin în sfânta minăstire Sucevița în anul 1856». Cea din 1855, fiind prima sa xilogravură, nu are săpat în lemn și numele. Ulterior a mai sculptat și semnat icoana Sfântului Gheorghe, a Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, și una, în 1859, a Maicii Domnului. Monahul Veniamin avea în față xilogravurile noastre, dar văzînd că se caută stampe mai mici și cu textul în limba română, se străduiește să răspundă acestei cerințe. În această epocă de renaștere românească și monahii de la Putna, ca și cei de la Dragomirna, voiau să facă ceva în acest sens, înființînd chiar tipografii³⁹.

Nu știm dacă unii xilografuri de la Minăstirea Neamț au cunoscut xilogravurile pe care le avea Minăstirea Sucevița, înaintea de anul 1855, sau stampe trase de pe ele, dar observăm că o xilogravură executată la Neamț de monahul Teodosie, în anul 1850, are asemănări, în ceea ce privește poziția personajelor, cu xilogravurile «Înțelepciunea lui Dumnezeu» și «Maica Domnului-Glicofilusa», descrise mai sus existente la Sucevița înainte de epoca lui Veniamin Jacotă.

În arhiva Minăstirii Sucevița se găsește un *Inventar* al acestei minăstiri (nr. 2/1820), în limba germană⁴⁰ cu următoarea însemnare: «Acest inventar a fost compus și tradus după inventarele existente la această minăstire, scrise în limba română, cu adăogirea noilor achiziții de ornate și a obiectelor necesare bisericii, de către subsemnatul egumen. Sucevița, la 3 noiembrie 1824. (ss) Filaret Bendeveschi arhimandrit».

Observăm că noile achiziții adăugate acum (care nu erau în inventarele vechi) sînt numai «ornate și obiecte necesare bisericii». Din inventarele vechi s-au trecut toate lucrurile, care «au fost verificate, rînd pe rînd», după cum specifică Bendeveschi. Într-un capitol din acest inventar, intitulat: *Instrumente pentru Legătoria de cărți* sînt trecute între altele: «patru piese xilogravuri cu figuri și flori gravate. Prima piesă are pe o parte figura unui înger și pe cealaltă parte figura unui călugăr. Altă piesă ca și prima. A treia are gravat pe ea Pantocratorul. A patra, figura Maicii Domnului».

Cel care începe a traduce și a transcrie acest inventar la 1820, prin «figura unui înger» înțelegea imaginea redată aici în fig. 11. Prin «figura unui călugăr» se înțelege a doua față a aceleiași xilogravuri (fig. 13): «Și ne iartă nouă greșelele noastre precum și noi iertăm greșiților noștri», opera monahului Ioan executată la Uniev în 1658—1659. Despre a doua piesă se spune că este «ca și prima». E vorba de altă operă a aceluiași artist care ne reprezintă: «Și nu ne duce pre noi în ispită» și «Ci ne izbăvește de cel viclean». Prin «Pantocratorul» gravat pe pieas a treia se înțelege «Înțelepciunea lui Dumnezeu», cu ornamentul floral de pe verso și în sfîrșit prin «figura Maicii Domnului» se înțelege Maica Domnului-Glicofilusa, Iisus Hristos și Maica Domnului-Hodighitria de pe verso. Unele stampe trase de pe aceste xilogravuri, le posedă peste un veac aproape și le trimitea la București profesorul Eugen Maximovici.

Urmărind istoria celor două xilogravuri-clisee de la Suceava, am avut pină acum indici prețioase. Pornind însă mai departe, în secolul al XVIII-lea, de cînd credem că datează inventarele românești ale Sucevei, amintite la 1820, ca să coborîm în secolul al XVII-lea, vom avea un drum mai umbrat, din cauza lipsei de dovezi concrete, cu privire la aceste xilogravuri.

Minăstirea Sucevița, ctitoria, reședința Movileștilor, ierarhi și voievozi, vecina centrului episcopal Rădăuți și locul de activitate a multor călugări din partea locului

39. Dr. I. Nistor, *Istoria Bisericii...*, București, 1916, p. 155.

40. Un alt exemplar manuscris al aceluiași Inventar — desigur, trimis atunci episcopului locului — se găsește acum la Arh. St. Suceava.

moldoveni, laolaltă cu unii veniți de la Schitul Mare, sau din alte părți⁴¹, a înființat legătoria de cărți cu atelier de tipărit icoane, în secolul al XVII-lea. În secolul al XVIII-lea, pentru buna desfășurare a acestor preocupări, s-au făcut în chip firesc noi achiziții și la începutul secolului al XIX-lea se transcriu în noul inventar, în limba germană, obiectele existente, ca xilogravuri, cuțițe, prese, etc.

Nu știm dacă cele două xilogravuri au fost executate la Sucevița din inițiativa mitropolitului Petru Movilă, dacă au fost trimise de acest mare ierarh la Sucevița unde era înmormântat tatăl său, sau dacă au fost aduse aici împreună cu cele executate la Unieș în 1658—1659.

Fig. 12. «Xilogravură executată de monahul Veniamin Jacotă la Sucevița în 1856».

Fig. 13. «Iertarea păcatelor» (1659)

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un număr de 59 călugări de la Schitul Mare au găsit adăpost la Coșula, la Vorona, la Dragomirna, la Putna și mai ales la Sucevița. Cu Mînăstirea Sucevița călugării de la Schitul Mare se intrajutorau din vremea lui Vasile Lupu. Dacă unele din xilogravurile existente la Sucevița la începutul secolului al XIX-lea n-au fost aduse în secolul al XVII-lea⁴², sau în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, — ultima dată cînd mai puteau fi aduse,

41. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Suceava se găseau călugări din Muntenia, din Transilvania, din Polonia, Galiția, Ucraina (cf. Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 47—48).

42. Pentru menținerea ortodoxiei în Schitul Mare din Galiția s-au străduit mulți călugări din părțile noastre. Aici s-a ostenit chiar mitropolitul Moldovei Dosoftei în tinerețea sa. În Polonia medievală existau 500 colonii românești. La schitul Mare erau călugări din Moldova și din Muntenia, ca ieromonahul Moisei de la Sucevița (†1672) ca monahul Iona de la Tismana (†1669) (cf. Pr. Dr. Paul Mihail, *Manuscrisul slav de la Schitul Mare din Galiția aflat la Iași*, în „Mitropolia Moldovei”, XXXVIII (1962), nr. 7—8, p. 590).

fost anul 1785. Atunci în desagiile acestor călugări pribegi, s-au putut afla și unele între aceste xilografuri.

În vremea lui Vasile Lupu, mitropolitul Petru Movilă a trimis în țara sa de aștină o tipografie, care a fost instalată în minăstirea cea nouă, de la Trei Ierarhi. Despre acest ierarh care înființase tipografiile în minăstirile din Kiev și din Galiția, are a avut o prodigioasă activitate în mijlocul fraților ortodocși de la Răsărit, istoricul rus Venelin scrie: «Se pune întrebarea care dintre cei doi bărbați cu numele de Petru este reformatorul îndrăzneț al imperiului rusesc și căruia prin urmare i se cuvine titlul istoric de «mare»: Petru I, împăratul Rusiei, sau Petru Movilă?»⁴³. A vrut el oare să înființeze o tipografie și la Sucevița?

Amintim că aceste două xilografuri au anumite asemănări cu xilografurile executate de ieromonahul Ilie pentru tipăriturile mitropolitului Varlaam și în special cu cele folosite la tipărirea *Cazaniei*⁴⁴. Înainte chiar de Vasile Lupu, Miron Barnovschi care stătea mai mult la Suceava, a vrut să înființeze acolo o tipografie⁴⁵. Xilografurile au putut fi însă executate și de un precursor al gravorului Ilie, căruia să-i fi folosit de model pentru lucrările sale.

Xilografurile studiate mai sus sînt mărturiile unei strădanii vrednice din prima jumătate a secolului al XVII-lea, care avea menirea să multiplice imagini sfinte destinate să pătrundă și în cel mai umil cămin, icoanele pictate fiind costisitoare⁴⁶. Stampele, imagini artistice în haina religioasă, aduceau astfel o mică mîngîiere și în căminul celui sărac.

Xilografurile-clisee care au făcut obiectul paginilor de față se păstrează cu grijă la Minăstirea din Suceava, ca o dovadă a preocupărilor și măiestriei înaintașilor noștri.

Arhm. NESTOR VORNICESCU

43. Pr. Prof. Gh. I. Moisescu ș.a., *Istoria Bisericii Române...*, p. 11.

44. În *Cazania lui Varlaam*, la Schimbarea la Față, la Adormirea Maicii Domnului, Mintuitorul este redat într-o mare aureolă asemănătoare cu cea din xilografura noastră „Înțelepciunea lui Dumnezeu”.

Ornamentul arcadei din xilografura a doua unde este icoana Domnului nostru Iisus Hristos seamănă pînă la identitatea cu chenarul oval în care se găsește Sfîntul Ioan Zlataust din foaia de titlu a cărții *Șapte Taine*, tipărită la Iași, în anul 1645.

45. P. P. Panaitescu, *L'Influence de l'Oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines*, în „Mélanges de l'école roumaine en France”, Paris, 1926, p. 49—50.

46. Despre icoanele unui zugrav care se vindeau prea scump, țărănul Nicolae din Drăguș spune: „La noi în sate nu sînt icoane multe zugrăvite de el, că noi eram săraci și icoanele lui tare frumoase și nu ne-a dat mina să le cumpărăm” (cf. „Boabe de Grîu”, III (1932), p. 587, după Ștefan Meșeu, *op. cit.*, p. 760, nota 241).

DOUĂ ALMANAHURI ORTODOXE ROMĂNEȘTI DE PESTE HOTARE

*A manahul Parohiei ortodoxe române
din Viena pe anul 1966*

Prin osîrdia Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, a apărut și ne-a sosit din Austria, la început de ianuarie, *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1966*.

Adevărat «prilej de aleasă bucurie ne-a hărăzit întocmirea acestui almanah», iar obștea românilor ortodocși de acolo s-a bucurat desigur, la rindu-i, de roada sa cea bună și de faptul că cel dintîi cuvînt de laudă pentru această roadă, de îndemnuri și urări de spor și sănătate pentru noul an, l-a primit — o dată cu înalta binecuvîntare — de la Părintele și Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian. În acest cuvînt, publicat în primele pagini ale Almanahului, Prea Fericirea Sa, cu dragostea și purtarea de grijă pe care le arată necontenit tuturor păstorișilor săi, fie că viețuiesc în patrie, fie că se află pe alte meleaguri, adresează fiilor duhovnicești din țara Austriei înțelepte povățuiri de hărnicie, de bunătată și de pace.

După acest cuvînt ales, urmează calendarul lunar, împodobit cu viniete, amintind pentru fiecare lună, la datele respective, evenimente mai însemnate de prăznuit.

Apoi, Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, arată *rivna pururea spre bine care l-a călăuzit și sprijinul pe care l-a primit în alcătuirea Almanahului*, slovă românească menită să fie *facție călăuzitoare, vistierie de bune învățături și mărturie plină de mireasmă a dreptei credințe*.

Cuprinsul Almanahului se deapănă — mai departe — cu frumoasă rînduială.

În cuvîntul său despre *Iconomia Intrupării*, I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, arată cum întreaga făptură dăntuiește cu mare bucurie la vestea Nașterii din Betleem, căci Dumnezeu din dragoste a trimis pe însuși Fiul Său, ca să izbăvească lumea, dînd oamenilor nu numai puțința de a se îmbrăca în nemurire, ci și pe aceea de a se îndumnezei prin har.

Un izvor de neseacă înțelepciune numește I. P. S. Nicolae Mitropolitul Banatului, învățătura Sfintei Scripturi, tilcuită de dumnezeieștii Părinți ai Bisericii creștine, atît prin viața cît și prin cuvintele lor. I. P. S. Sa arată că este cît se poate de firesc faptul că astăzi, în dorința lor de a-și reface unitatea de credință creștinii pornesc nu numai de la Sfînta Scriptură — izvorul prin excelență al învățăturii Bisericii, ci și de la tilcuirea corectă pe care Sfinții Părinți au dat-o Scripturii. Este firescă, totodată, reînvierea studiilor patristice, căci «Sfinții Părinți sînt pentru noi temeii în cele ale credinței și dascăli în cele ale vieții».

Obîrșia și semnificația citorva *Datini și obiceiuri românești de Sfintele Paști*, ne este dezvăluită de Dl. Gheorghe Alexe. Întii cele din Joia Mare: focurile morților, pomenile și împărțelile pentru cei morți, unele colinde bănățene, roșitul ouălelor ș. a. În Săptămîna Patimilor, prin unele părți din Transilvania și Muntenia se face și «strigare peste sab», cînd tinerii — împărțiți în două grupe — vorbesc despre hărnicia și buna purtare a celor de însurat. În Simbăta Mare, un foc aprins în apropierea bisericii amintește de focul împrejurul căruia au străjuit ostașii la mormîntul Domnului. Alte datini se află înscrise chiar în cărțile bisericești de slujbă.

Între însemnările și amintirile de valoare istorică, despre legături vechi și noi între sufletul românesc și cel austriac, se cuprind: o *Scrisoare* a maestrului Tudor Argezei, adresată la 1 mai 1965 Pr. Prof. Gheorghe Moiescu la Viena; *Amintiri despre Eusebiu Mandicevcki* de Prof. Marțian Negrea; *Clubul românilor din Viena*, de Protos. Dr. Virgil Ciobanu; *Zile și mai ales nopți la Viena*, de Valeriu Ripeanu și *Amintiri*, de Prof. Ana Voileanu-Nicoară.

În partea intitulată «Mărturii din trecut», Almanahul publică 11 comunicări, parte din ele aparținînd unor apreciați cercetători, recunoscuți pentru contribuția pe care au adus-o în domeniul istoriografiei, parte scrise de tineri dornici de a duce mai departe firul cercetării în privința relațiilor — îndeosebi culturale — româno-austriece.

Astfel, Acad. Prof. C. Daicoviciu, rectorul Universității din Cluj, se ocupă de *Continuitatea românilor pe pămîntul strămoșesc*, problemă care a frămîntat pe istoricii români și străini de aproape două veacuri. Lupta între partizanii teoriei imigraționiste (cu argumentele lor negative) și apărătorii teoriei continuității poporului român pe meleagurile Daciei romane (cu argumentare pozitivă), s-a încheiat astăzi, dînd cîștig de cauză — de necontestat, celor din urmă.

În articolul intitulat *Enăchiiă Văcărescu la Viena*, Prof. Alexandru Elian evocă solia pe care «părintele poeziei românești» și «dicheofilaxul Bisericii cei Mari a răsăritului» a avut-o de îndeplinit la Viena, din porunca domnitorului Alexandru Ipsilanti.

Legăturile slavistului Ioan Bogdan cu Viena sînt înfățișate într-un articol succint, dar substanțial, de Prof. Damian T. Bogdan. Este cunoscut că Ioan Bogdan și-a desăvîrșit studiile la Universitatea din Viena. Ne erau însă mai puțin cunoscute personalitățile cu care slavistul român a venit acolo în strînsă legătură, unele date bibliografice și activitatea sa la biblioteca și arhiva Curții imperiale, în urma căreia a publicat la 1889: *Cîteva manuscrise slavo-române și Cinci documente istorice slavo-române*,

Articolul publicat de Prof. Dr. Dan Simonescu, sub titlul *Sibiul, centru de cultură română în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, aduce date cu totul noi în legătură cu activitatea editorial-tipografică în limbile română și slavonă din Transilvania, începînd cu al treilea deceniu al secolului al XVI-lea. Această activitate s-a datorat, în bună măsură, unui moldovean stabilit la Sibiu, Filip, care apare ca «o personalitate marcantă pentru apropierea pe calea culturii naționale românești și a credinței ortodoxe a românilor moldoveni, transilvăneni și munteni, într-o vreme cînd hotarele statale îi despărțeau».

Despre *Un român din Sibiu, Zenovie Pop, director al Băncii Naționale din Viena* la anul 1857, scrie — pe bază de documente — Prof. Dr. George Potra. Autorul își încheie expunerea cu încredințarea că printr-o cercetare mai largă a uriașei corespondențe inedite rămasă de la Zenovie Pop, se va putea vedea mai bine «munca și deosebita pricepere a acestui mare român, în atîtea ramuri de activitate, mecenat al scriitorilor și al tipăriturilor românești și protector al studenților români din Transilvania și Țara Românească trimiși la învățătură în Apusul Europei».

Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, un bun cunoscător al epocii brîncovenești, scrie — cu multă căldură — despre *Constantin Brîncoveanu și Austria*.

Asist. Mircea Păcurariu, în studiul său *Un student român la Viena: Ioan Ploariu-Molnar*, face biografia acestui reprezentant de seamă al iluminismului românesc de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Articolul despre *Eusebiu Mandicevski și Viena*, semnat de Dl. Ioan F. Stănescu, prezintă figura distinsului muzician de origine română, a cărui activitate a constituit una din punțile de legătură între sufletul muzical românesc și cel vienez.

Dacă Mandicevski și, mai apoi, Enescu au poposit cândva la Viena, mult mai numeroși au fost muzicienii austrieci care au peregrinat și s-au oprit pe pământul românesc. De *Muzicienii și trupe lirico-dramatice austriece pe meleagurile românești până la jumătatea secolului al XIX-lea* se ocupă în Almanah muzicologul Viorel Cosma.

Seria celor 11 articole istorice se încheie cu *Trei tipărituri italiene despre crucea ridicată de Șerban Vodă Cantacuzino la Viena*, de Dinu A. Dumitrescu și *Arhitecți și constructori austrieci în Țările Române*, de Oliver Velescu.

Spicuirile din literatura română publicate de Almanah cuprind versuri și proză. În versuri: *La mulți ani*, de Tudor Arghezi; *Umbra lui Mircea la Cozia*, de Gr. Alexandrescu; *La Patrie*, de Alexandru Sihleanu; *Doina nouă*, de Constantin Negruzzi; *Patria*, de Cezar Bolliac; *Plugurile*, de Vasile Alecsandri; *Noapte de vară*, de George Coșbuc; *Lăcaș străbun*, de Octavian Goga și *Fintinile*, de Lucian Blaga. Proză: *Adunări dănțuitoare*, de Mihail Kogălniceanu; *Diplomație*, de I. L. Caragiale și *Poveste de sărbători*, de Mihail Sadoveanu.

Almanahul publică în continuare, sub titlul generic «Cuvinte din bătrâni», două fragmente de cronică și două predoslovii: *Pentru limba moldovenească*, de Grigore Ureche; *Domnia lui Dabija Vodă* de Ioș Neculce; predoslovie *De neamul moldovenilor*, a lui Miron Costin și *Cuvânt către cetătorii la Carte Românească de Invățătură* scris la 1643, de Varlaam, vrednicul mitropolit al Moldovei.

Materialele publicate de Almanah la rubrica «Meleaguri românești», ne duc cu gândul, prin structura și conținutul lor descriptiv de frumuseți, la *România pitorească* a lui Vlahuță. Aci se înscriu: *Lauda Toamnei* în pământurile de la Dunăre și din Carpați, de Geo Bogza; *Simfonia Deltei* pe brațul Sfântul Gheorghe, de Vasile Goranescu; *Reise Durch Rumänien von heute* (Călătorie prin România de astăzi), de Ernst Dressler și *Meine liebe Dobrudscha* (Dobrogea mea dragă) de Theresia Erker.

«Pe firul vremii», întoarcerile în timp sînt prilejuite de anul 1965 prin încetarea din viață a lui George Călinescu, împlinirea a 75 de ani de la moartea poetului Vasile Alecsandri, sărbătorirea centenarului revistei «Familia» de la Oradea și cel de al 12-lea Congres internațional de studii istorice de la Viena; iar pentru anul 1966 prin împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui George Coșbuc.

Urmează «Cronica Patriarhiei Române», «Cronica parohiei ortodoxe române din Viena» și «activitatea coloniei române din Austria» pe anul 1965.

Din loc în loc, în Almanah aflăm presărate proverbe — cuvinte înțelepte și de folos — ale poporului român.

Aproape întregul material semnalat mai sus — excepție fac două articole, menționate la rubrica «Meleaguri românești» —, este publicat în limba română. Conținutul fiecărui articol este redat pe scurt în limba germană, în capitolul «Zusammenfassung». Credem că ar fi fost bine dacă și articolele publicate în limba germană erau rezumate în limba română.

Almanahul se încheie cu *bibliografie* și *tabla ilustrațiilor*. Sînt nu mai puțin de 96 imagini alb-negru, adecvat alese și inserate în text. Se cuvine să subliniem, alături de condițiile grafice excepționale ale lucrării, și coperta — color, reproducînd icoana Învierii Domnului (din secolul al XVIII-lea), aflată în biserica Adormirea Maici Domnului din satul Turcheș-Săcele, regiunea Brașov, a cărei machetă a fost realizată de arhitectul Cristian Moisescu.

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena s-a bucurat încă de la prima sa apariție, în anul 1962, și de atunci în fiecare an, de apreciere unanimă. Așteptat cu deosebit interes, volumul pe anul 1966 se prezintă, așa cum s-a mai spus despre acest Almanah, ca «o carte de prestigiu și o luminoasă odrăslire, dincolo de hotarele patriei, a spiritualității românești».

**Calendarul „Credința“ editat de Episcopia
Misionară Ortodoxă Română din America —
pe anul 1966**

Calendarul «Credința» pe anul 1966, editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, este — într-o bună măsură — rodul strădaniilor Arhidiaconului Bartolomeu Valeriu Anania, directorul Cancelariei episcopale, care s-a îngrijit de stringerea și rinduirea textelor și ilustrațiilor, ca și de tipărire, la Detroit.

Și acest Calendar este cinstit cu un *Cuvînt către cititori* al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa arată cit de plăcut și folositor lucru este să cerceteze omul slovele frumoase și înțelepte. Psaltirea, Ceaslovul, Cazania și vechile Calendare bisericești au contribuit cu slova lor la dezvoltarea gustului cititului la românii de peste veacuri. Calendarul «Credința», întocmit cu pricepere și dragoste, apare ca o *merinde sufletească* necesară. De aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh binecuvîntează osîrdia Episcopiei și îndeamnă pe cititori să cinstească numele de român, prin muncă și prin purtări alese, ținînd mereu aprinsă candela credinței strămoșești.

Urmează calendar bisericesc pe întregul an, notîndu-se *spre aducere amînte*, datele mai importante din istoria poporului român și a vieții bisericești. O notă specială este închinată sfinților români, cinstiți îndeosebi de Biserica noastră.

Prct. I. Bugariu, vicarul Episcopiei Misionare ortodoxe Române din America, publică apoi cîteva gînduri *spre mai bine*, în prag de an nou, arătînd cu recunoștință sprijinul multilateral pe care episcopia îl primește din partea Patriarhiei Române.

De o *frumusețe argheziană* și plină de simțire patriotică este scrisoarea pe care maestrul Tudor Arghezi o adresează prin Calendar «iubiților români din America!».

Urmează un *îndrumător bisericesc*, arătînd mitropoliile și episcopiiile din cuprinsul Patriarhiei Române și parohiile ortodoxe române, cu preoții lor, din Statele Unite și Canada.

În capitolul intitulat «Cuvînt bun», Calendarul publică următorul material: *Indemn de frate*, al I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului; *Temelul învățturii noastre* (Biblia și Tradiția), de I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului; *Chtpul adevăratului creștin*, de Prof. Teodor M. Popescu; *Ortodoxia românească în perspectiva istoriei naționale*, de Arhim. Mladin Nicolae; *Desăvîrșirea creștină* de Pr. Prof. D. Pelu; *Cîteva cuvînte despre lungimea slujbelor sînte ortodoxe*, de Pr. Prof. Ene Braniste; *Probleme ale tineretului creștin*, de Pr. D. Călugăr; *Sfinții români*, de Pr. Ol. N. Căciulă; *Canonicitatea ierarhiei, temelle a adevărului și unității în Biserică*, de Pr. Dr. Gh. Scare și *Cunoștințe în legătură cu viața omului*, de Ec. stavr. R. Diaconescu.

În capitolul următor, «Orizonturi ecumeniste», Pr. Prof. D. Stăniloae tratează despre *Ecumenismul ortodoxiei românești*.

Apoi. Calendarul publică 5 articole despre «legături româno-americane», și anume: *America și folclorul românesc*, de Gh. Alexe; *George Enescu în America*, de Romeo Drăghici — directorul Muzeului George Enescu din București; *Nicolae Titulescu și America*, de Al. A. Botez; *Nicolae Iorga și America*, de Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu și *Soli ai artei americane în România*, de Gh. Ursu-Gămălie. Despre *Istoria elementului românesc în America*, scrie — în continuare — Prof. T. Bodogae.

Capitolul intitulat «La porțile dorului» cuprinde un buchet de scurte creații literare în proză și versuri, începînd cu mărturisirea lui Tudor Arghezi: *Viața mea trece către veac*.

Îi urmează poezia *Stelele-n cer*, de Mihail Eminescu și, tot în versuri, *Izvorul*, de Lucian Blaga; *Inscripții pe o ușă*, de Tudor Arghezi; *Scrisoare*, de V. Voiculescu; *Mama*, de Valeriu Anania; *Oltul*, de Octavian Goga; *Subțirica din vecini*, de George Coșbuc; *Un cîntec*, de St. O. Iosif și *Pisanie* de T. Arghezi. Proza ne întîmpină cu: *Trandafirii*, de Gala Galaction; *Pilda deșertăcunii*, de Victor Papilian; *Bunica Iova*, de Ion Agîrbiceanu; nuvela inedită *Schitul de ceară*, de V. Voiculescu și povestirea *În ajunul Anului Nou*, de Emil Gîrleanu. Acest bogat mănunchi literar răspîndește, cu fiecare pagină, mireasma plaiurilor românești, în care viața omului freamătă, legată de virtuțile strămoșești și de năzuințele în viitor.

Ultimul capitol este închinat «pământului și sufletului românesc». Se află aici articolele: *Sub semnul datinei străbune*, de Gh. Alexe; *Smălțuri* (ulcioare, blide, căni și oale, pământ frământat, pământ ars, pământ smălțuit, pământ al frumuseților și străvechilor îndeletniciri de artă ale poporului român), de Baruțu Argezi; *Povestea Sîhastrului cel bătrîn*, de Valeriu Anania; un extras (*În mijlocul viscolului*) din *Cîntarea României*, de Alecu Russo; fragmentul *Țara — poporul*, de Alexandru Vla-huță și *Istoria imnului «Deșteaptă-te române»* (Imnul revoluției de la 1848), de Alex. Ursu. Tot din acest capitol semnalăm poeziile: *Balada datinii* (din piesa *Vlaicu Vodă*) de Al. Davilla; *Colind ceresc*, de Gheorghe Alexe și o altă *Pisanie*, de T. Argezi.

Calendarul «Credința» pe anul 1966 se încheie cu cronicile Bisericii Ortodoxe Române și Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America pe anul 1965 și cu prezentarea sprijinitorilor Calendarului.

*

Apariția celor două almanahuri pe anul 1966 și cronicile privind activitatea bogată a Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America și a Parohiei ortodoxe române din Viena pe 1965, arată viabilitatea ortodoxiei românești, oriunde s-ar afla. Frații noștri cei buni de pe meleagurile îndepărtate ale Americii, sau cei de pe meleagurile mai apropiate ale Austriei, dovedindu-se cetățeni loiali ai țărilor în care trăiesc, nu-și uită niciodată obirșia, neîmputinind dragostea lor de Patrie, păstrînd credința și datinile din străbuni, împărtășindu-se cu nesaț din tezaurul literaturii române, vorbind, scriind și citind în frumosul grai românesc. Fie aceasta spre vrednicia lor, spre bucuria lor și bucuria noastră, spre slava Bisericii Ortodoxe Române și a poporului român!

GABRIEL POPESCU

R. Teodoru, *Mînăstirea Tismana, București*, 1966, 34 p. + 21 ilustrații.

Autorul dedică albumul de față «celei mai vechi și mai bătrîne Mînăstiri» a Țării Românești — Tismana.

Despre arhitectura primei biserici de la Tismana ridicată de Nicodim și ruinată la sfîrșitul secolului al XV-lea, se cunosc prea puține lucruri. Sondajele din 1955—1956 au stabilit că monumentul pe care îl vedem astăzi este refăcut din temelii cu materiale recuperate de la clădirea veche.

Radu cel Mare nu reușește însă să termine monumentul, fapt ce explică lipsa pisaniei cioplite în piatră. În timpul lui Neagoe Basarab «toată biserica, s-au acoperit cu plumb și alte lucruri au obirșit (p. 10). Se presupune că tot în timpul domniei lui Neagoe a început să se slujească în noua biserică deși era nezugrăvită încă.

Nedelco Bălăceanu, în 1564, zugrăvește interiorul bisericii și așază pisania pictată care păstrează și numele zugravului: «Dobromir ot Țirgoviștea» (p. 11).

În 1698 Cornel Brăiloiu, banul Craiovei, construiește casele egumenești.

De-a lungul secolelor mînăstirea este de mai multe ori prădată; în 1610—1611 de oștile principelui Gabriel Bathory, în 1716 de turci, iar în 1718 și 1739 cade cu întreaga Oltenie sub ocupația austriacă. La începutul secolului al XVIII-lea deoarece zugrăveala lui Dobromir din Țirgoviște «să foarte învechise» — este refăcută în întregime de egumenul Ioan și jupîneasa Stanca Glogoveanu care a dat «aurul și vâpseli».

Pisania din 1732 consemnează pe următorii zugravi: Ranite Gligorie, Ghiorghie și Tudor V. Diaconu se va iscăli trei ani mai tîrziu pe turla principală a bisericii.

În 1766, în cea de a doua campanie, s-a adăugat o nouă serie de picturi, rozetele la obsidele laterale. S-a mărit unele ferestre și s-a instalat timpla.

În 1787 și 1792 turcii prădează din nou mînăstirea; iau ușile clopotniței pe care le duc la Vidin, iar tezaurul ei este ascuns de viețuitori prin peșteri.

Din inițiativa D-lui Gheorghe Bibescu în 1844 se începe restaurarea mînăstirii. Arhit. Schlatter prin intervențiile sale schimbă mult înfățișarea monumentului; în locul chiliilor, apar turnuri masive cu creneluri și turnulețe de pază. Tot acum este dărîmat pridvorul deschis al bisericii, fapt care va constitui o pierdere ireparabilă.

Încercări pentru o restaurare rațională a Minăstirii Tismana s-au întreprins de Comisia Monumentelor Istorice în 1934. Ele au fost reluate în 1954.

«În răstimpul unei decade, Direcția Monumentelor Istorice, cu sprijinul Mitropoliei Olteniei, a terminat decapările fațadelor și a dat la iveală picturile lui Dobromir din Țirgoviște din pronaosul bisericii, procedând în același timp la extragerea și expunerea muzeală a picturilor stratului suprapus din secolul al XVIII-lea» (p. 14).

Inițial biserica prezenta următoarea împărțire: pridvor, pronaos, naos și altar. *Pridvorul* — dispărut, culmina cu o turlă și un baldachin înaintea ușii de la intrare.

Boltirea *pronaosului* este realizată de două arcuri transversale late, — pătratul rezultat este acoperit cu o turlă cu tambur octogonal, așezată pe patru trompe.

Naosul este de plan triconic, de tip sîrbesc, cu firide de o parte și de alta a absidelor (p. 16).

Turla principală are ca și a pronaosului tamburul octogonal.

Absida altarului, este boltită în semicalotă, cu proscomidia în stînga și diacniconului în dreapta.

La origină fațadele erau tencuite. Ele prezintă ca ornamentație firide subțiri și cornișele alcătuite din trei rînduri de cărămizi speciale.

Pictura inițială a dispărut o dată cu ruinarea primei biserici. Recent în pronaos au fost descoperite picturile lui Dobromir din Țirgoviște (1564).

În ceea ce privește execuția picturală «zugravul Dobromir din Țirgoviște apare ca unul dintre marii meșteri ai picturii murale vechi din Țara Românească» (p. 22).

Pictura naosului aparține meșterilor din secolul al XVIII-lea «Compozițiile din ciclul patimilor sînt un bun exemplu pentru urmărirea evoluției picturii murale în cei aproape două sute de ani scurși de la zugrăvirea pronaosului» (p. 26).

Din tezaurul de obiecte de cult ale Tismanei printr altele amintim: *Tetraevanghelul lui Nicodim* (Colecția Muzeului de Artă) și *Cădelnița de la Tismana*, datată de la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau din primii ani ai secolului al XV-lea.

O piesă unică în istoria întregii broderii de tradiție bizantină, este *orarul lui Antonie*, ucenic al lui Nicodim (p. 29).

La Tismana s-au format Fota Grămăticul, în secolul al XVII-lea, Visarion Ieromonahul, Nicodim Greceanu Ieromonahul, Grigorie Ieromonahul, Ieremia Cîmpulungeanu, în secolul al XVIII-lea, Chiril Rîmniceanu și Dionisie Eclesiarhul în primii ani ai veacului trecut, copiiind manuscrise din cele mai diferite.

«Centru al rezistenței ortodoxe în lupta pentru păstrarea ființei naționale, bază întărită a răscoalei poporului din 1821, centru cultural care a reflectat cu fidelitate toate etapele de înflorire artistică ale Țării Românești, Tismana își justifică faima pe care și-a păstrat-o și prin faptul că e în măsură să dea vizitatorului de azi o idee cuprinzătoare despre o mare instituție religioasă a epocii feudale» (p. 32).

*

Maria Ana M u s i c e s c u, *Minăstirea Sucevița*, Editura Meridiane, București, 1965, 31 p. + 21 ilustrații.

Prezentăm în cele ce urmează albumul Complexului Minăstirii Sucevița, monument de seamă care continuă marile tradiții ale secolelor al XV-lea și al XVI-lea.

«Deschizătoare de drumuri» Sucevița se află la limita dintre două epoci ale istoriei artei, pe care le cuprinde deopotrivă, după cum ctitorii ei, boierii Movilești le trăiesc pe amîndouă. Asemeni Voronețului, Probrotei, Slatinei ș. a., Sucevița este un popas al istoriei, al artei, în lumea trecutului Moldovei de acum patru veacuri.

Cea mai veche știre documentară despre Sucevița este semnalată de Grigore Ureche în *Cronica* sa și anume: «sub pretextul de a merge să-și sfințească ctitoria — Minăstirea Sucevița — vlădica Gheorghe al Rădăuților, vornicul Ieremia și paharnicul Simion, fiii lui Ioan Movilă pîrcălab de Hotin sub Petru Rareș și mai tîrziu mare logofăt, s-au bejenit în 1581, împreună cu alți mari boieri, spre a scăpa de «răotățile» lui Iancu Vodă Sasul (1579—1582 (p. 7). La un an mai tîrziu, devenit pentru a treia oară domn, Petre Șchiopul (1582—1591) va întări daniile făcute de

Gheorghe Movilă «minăstirii sale nou zidite de care Sfinția sa a început s-o zidească, numită Sucevița, unde este hramul Sfintei Boboteze...».

Din 1586 hrisoavele amintesc de daniile Movileștilor făcute «nou zidite» Minăstirii Sucevița cu hramul «Sfintei Învieri». Este desigur vorba — de data aceasta — de monumentul pe care îl vedem astăzi. Este foarte probabil că biserica cea veche fiind de mici proporții nu mai putea satisface pe puternicii și bogații Movilești, care ajung în timpul lui Petru Șchiopul cei mai apropiați sfințici ai domnitorului. Între aceștia, Gheorghe Movilă, însoțește voluntar pînă în 1594 pe bătrînul voievod care moare la Bolzano, în Tirolul italian. În 1595 Ieremia se întoarce, cu ajutorul polonezilor, în Moldova ca voievod. De la această dată Minăstirea Sucevița, înălțată din inițiativa lui Gheorghe Movilă, dar ctitorie a familiei Movileștilor, va fi împodobită cu pictură și podoabe, devenind una din cele mai bogate minăstiri ale Moldovei.

Prima biserică cu hramul Bobotezei a fost ridicată — după părerea autoarei — poate pe locul unde se află astăzi biserica de cimitir a satului Sucevița, aflată în afara zidului de incintă, pe latura de vest, pînă acum puțin cercetată (p. 8).

După moartea voievodului i se va alătura puternicei familii a Movileștilor, ca ctitor, Teodosie Barnovschi, fost episcop de Rădăuți (1598—1604) iar apoi mitropolit al Moldovei. Chipul său este zugrăvit în naosul bisericii pe perețele de vest împreună cu cel al lui Gheorghe Movilă.

Delimitată de ziduri de peste 6 m înălțime și late de aproape 3 m, cu laturi de 100×104 m lungime, cu turnuri de apărare la colțuri și un turn cu paraclis deasupra gîngului, Sucevița redă ambianța medievală caracteristică minăstirilor din Moldova secolului al XVI-lea.

La Sucevița este evidentă imbinarea perfectă dintre pictură și suprafețele drepte și curbe ale fațadelor și influențele muntenești, prin adăogarea celor două pridvorașe.

Partea de est, tradițională în linii mari, este armonios echilibrată de un zid drept, care în interior corespunde pronaosului camerei mormintelor și celor trei abside.

Firidele — cite cinci la absidele laterale și unsprezece la cea centrală — creează un ritm de reliefare pe verticală ce constituie singura decorație arhitecturală a monumentului. Fațadele la Sucevița sînt mai simple, dispărînd tradiționalele rînduri de ocnițe superioare. Pictura împărțită în trei registre orizontale, prin benzile de culoare verde crează un ritm de data aceasta orizontal, dar care se împletește armonios cu verticalitatea firidelor.

Turla este susținută de trei baze: prima pătrată, celelalte două, stelate.

În interior biserica prezintă împărțirea obișnuită a bisericilor moldovenești din secolul al XVI-lea: pridvorul, pronaosul, camera mormintelor, naosul și altarul.

Perpendicular pe axul bisericii, luminat la vest de cele trei ferestre se află pridvorul. Asemeni pridvorului de la Sfîntul Nicolae din Rădăuți, — adăugat în timpul lui Alexandru Lăpușneanu, bisericii —, observăm aici două perechi de arce longitudinale, etajate în consolă și două arce transversale ce susțin pe pandantivi, un tambur cilindric în care intersectîndu-se formează o stea, opt arce semicilindrice egale, ale căror chei susțin o calotă sferică.

Legătura cu pronaosul se face printr-o ușă de lemn prevăzută cu o incuie-toare groasă din fier avînd un motiv floral asemănător cu acela de pe lespedea funerară a lui Ieremia Movilă și o stemă a Moldovei frumos stilizată.

Bolta pronaosului este luminată de patru mari ferestre, ca la Probota.

Încăperea mormintelor boltită în semicilindru, primește lumină de la două ferestre cu glafuri adînci; tot semicilindric boltită este și încăperea tainuită denumită de autoare, veșmintărie-tezaur.

Naosul cu proporții armonioase și frumoasa înălțare a turlei la 20 m deasupra solului, este una din reușitele interpretări a spațiului interior la Sucevița. Despărțirea naosului de altar este făcută printr-o tîmplă de lemn, mai recentă. De o parte și de alta a altarului se deschid firidele adînci ale proscomidiei și diaconiconului.

«Dacă arhitectura Sucevița nu mai este clasică, cu toată imbinarea de elemente specifice multor monumente mai vechi, cu un început de influență muntenească și cu cîteva inovații, ea se încadrează totuși firesc și armonios, în stilul

și viziunea specifică arhitecturii religioase moldovenești, fiind astfel ultima verigă în lanțul neîntrerupt al realizărilor artistice ale Moldovei secolului al XVI-lea» (p. 15).

Pictura Suceviței este opera a doi zugravi români Ioan și fratele său Sofronie. Ea «individualizează Sucevița atât stilistic cât și tematic, în sensul că pictura ei reprezintă în linii mari, începutul celei de a treia etape în evoluția acestei ramuri a artei în Moldova» (p. 17).

Frescii *Viața Sfântului Ioan cel Nou*, patronul Moldovei medievale, i s-au consacrat paisprezece scene, culminând cu scena aducerii moaștelor Sfântului la Suceava.

Unele amănunte din scena «Judecata de apoi» și cele din ciclul vieții Sfântului Ioan «constituie, pe lângă neîndoelnice dovezi a apartenenței etnice românești a zugravilor și dovada unui început de emancipare din rigoarea iconografiei tradiționale, rămânând astfel loc inițiativei personale a artiștilor» (p. 21).

Pictura naosului este dedicată în special vieții lui Iisus, tratată în același stil pitoresc, narativ, ca viețile sfinților.

Pe peretele de sud-vest și de sud se află friza cu tabloul votiv: Ieremia Movilă cu fiul său Constantin, urmat de Chiajna fiica cea mare a voievodului, Maria mama sa, Elisabeta soția sa, și, la urmă, copiii Ecaterina, Alexe, Stana și Zamfira. Prezența în tablou a lui Alexe, născut puțin înainte de 5 iunie 1601 și lipsa lui Bogdan, despre care o mențiune datează din 1602, a permis — între altele — precizarea autoarea — datarea picturii Suceviței în anul 1601. (p. 23).

«Scara» Sfântului Ioan Scărarul, «reprezintă incontestabil una din cele mai mari reușite ale picturii de la Sucevița» (p. 24).

Sculptura în piatră este modestă. Reușite sînt cele două pietre funerare ale lui Ieremia și Simion Movilă și stema care străjuiește intrarea în incinta minăstirii.

Din piesele colecției minăstirii, renumite sînt: «aerul» care reprezintă «Împărțășania cu vin» (1491), epitaful voievodului Ieremia Movilă (1597) și acoperămintul de mormînt al lui Simion Movilă și al lui Ieremia Movilă. «Cele două monumentale și somptuoase portrete brodate, ale lui Ieremia și Simion Movilă, atât de individualizate ca expresie, sînt printre capodoperile broderiei și artei medievale românești și printre cele mai interesante portrete laice...» (p. 28).

Grija deosebită ce se acordă astăzi păstrării monumentelor reprezentative ale trecutului românesc, s-a răsfrînt și asupra complexului de la Sucevița.

Începute în 1954 lucrările de restaurare au cuprins acoperișul bisericii, dîndu-i forma inițială — s-au dezvelit apoi suprafețele cu pictură acoperite cu ocazia refacerilor din secolul al XIX-lea. În prezent se lucrează la reconstituirea clădirilor, așa de mult modificate în decursul vremii.

Minăstirea Sucevița se numără în rîndul monumentelor din nordul Moldovei care ocupă un loc de seamă în istoria artei universale.

Autoarea a mai adăugat textului 21 de reproduceri alb-negru și o schiță de plan care întregesc imaginea complexului Suceviței.

IOAN F. STANCULESCU

[I G]

ÎNDREPTĂRI

În numărul 11—12/1965 al revistei «Biserica Ortodoxă Română» s-au strecurat unele greșeli de tipar. Semnalăm cititorilor noștri pe cele care alterează înșuși conținutul frazelor respective, rugîndu-i să facă îndreptările cuvenite:

La pag. 1036, se va introduce, deasupra rîndului 6 de jos în sus (text), rîndul: *forma pivniței, pe care o păstrează și astăzi clădirea, respectiv cu boltă*

La pag. 1039, se va introduce în locul rîndului 11 de jos în sus, (notă) rîndul: *apuseană, ce a influențat, prin conjunctura politică cunoscută, viața curților noastre*

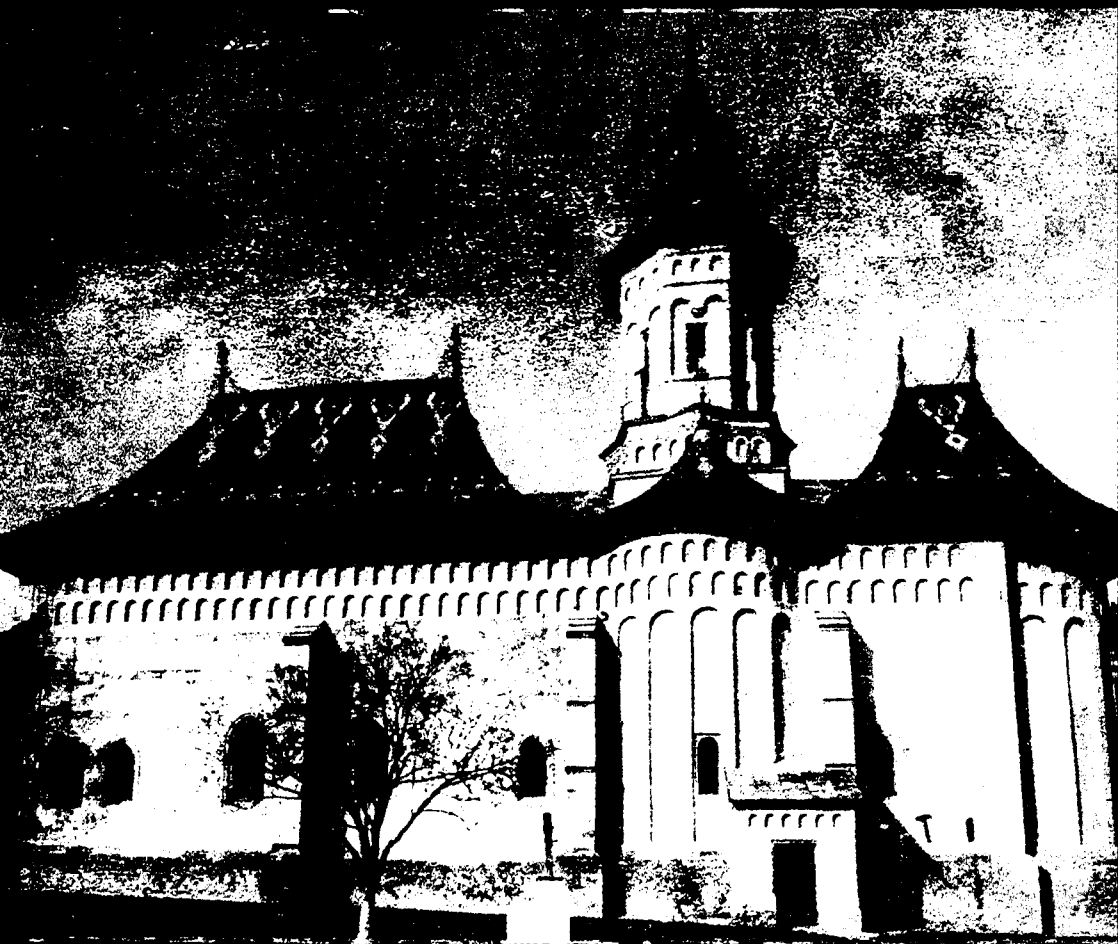
MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV Nr. 3—4

MARTIE - APRILIE 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTEI

P. F. JUSTIȚIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. G. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. G. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. G. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORĂTORI

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliti, Prea Sfințitii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE».

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV
Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica Învierea din orașul Suceava

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

<i>Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Paști din 1966</i>	241
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din 1966</i>	245
<i>Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din 1966</i>	247
<i>Schimb de telegrame între Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I și Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	252
<i>Schimb de telegrame între Majestatea Sa Constantin, Regele Greciei și Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	253
<i>Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfințelor Paști din 1966</i>	254

VIATA BISERICESCA

<i>Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în prima zi de Paști preoțimea Capitalei</i>	289
<i>Încetarea din viață a Arhiepiscopului Paisie al Albaniei</i>	294
<i>Alăgerea noului Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Albania</i>	295
<i>Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor</i>	296
<i>Vizita unor tineri teologi din Republica Federală Germană în țara noastră</i>	299
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	300

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Participarea Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Conferinței Creștine pentru Pace, de I. I. G.</i>	306
--	-----

<i>Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea Prezidiului și a Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene</i> , de Pr. Prof. IOAN G. COMAN	310
--	-----

INDRUMĂRI PASTORALE

<i>Spicuiuri din Pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	317
--	-----

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Tîmpul oriental al bazilicii</i> , de Pr. Prof. PETRE VINTILESCU	331
<i>Ioan Comnen, «iatro-filozoful», profesor la Academia domnească și mitropolit al Dristei († 1719)</i> , de T. G. BULAT	356
<i>Mineiele de la Rîmnîc</i> , de G. F. ȚEPELEA	369

COMEMORĂRI

<i>Cu prilejul centenarului nașterii lui D. G. Kiriac</i> , de Pr. GABRIEL COCORA	388
<i>D. G. Kiriac despre cîntarea bisericească orientală</i> , de DAN SMĂNTĂNESCU	394
<i>Gheorghe D. Anghel la Minăstirea Pasărea</i> , de MIHAIL STRAJE	403

RECENZII

<i>Izvoare istorice</i> , de RADU CREȚEANU și MATEI CAZACU	409
<i>Două minăstiri monumente istorice din vremea lui Alexandru Lăpușneanu</i> , de IOAN F. STĂNCULESCU	413

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

PASTORALĂ TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI DIN 1966

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor următorul cuvînt pastoral de învățătură și povățuiri duhovnicești:

«Cînd s-a înserat în ziua aceea — înția din săptămîină — venit-a Iisus, acolo unde se adunaseră ucenicii, a stat în mijlocul lor și le-a zis: «Pace vouă!» (Ioan XX, 19).

Iubiții mei fiți sufletești,

Uniți în cugete și cu inimile tresăltînd de aleasă bucurie duhovnicească, sărbătorim astăzi, ca în fiecare început de primăvară, minunea Învierii din morți a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Ascultînd chemarea vechilor noastre predanii de credință ortodoxă, ne regăsim în fața sfințelor altare strămoșești, ne plecăm frunțile în fața Biruitorului morții, îi așternem la picioare toată dragostea noastră fierbîntă și-L lăudăm cu cîntările de demult ale întregii creștinătăți: «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd, și celor din morminte, viață dăruindu-le!»

A înviat din morți, Învățătorul care a rostit pentru credincioșii din toate timpurile «Predica de pe munte», acel nesecat izvor de mîngîiere și fericire pentru milioane de creștini și făuritori de pace. A înviat din morți Iisus cel răstignit, luminătorul orbilor, izbăvitorul leproșilor, Cel care «tămăduia toată boala și toată neputința în popor» (Matei IV, 23). A înviat

din morți, Cel care și-a încheiat sfântul Său Testament cu nepierătorul îndemn: «După cum Eu v-am iubit pe voi așa și voi unul pe altul să vă iubiți. Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii către alții» (Ioan XIII, 34—35). A înviat din morți «Domnul păcii», Cel care înainte de moarte a spus. «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan XIV, 27), iar după ce s-a ridicat din mormînt a grăit: «Bucurați-vă! Pace vouă!» (Matei XXVIII, 9; Ioan XX, 19).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Vechile noastre cărți de slujbă bisericească cinstesc sfînta sărbătoare de astăzi prin cîntări ca acestea: «Acum toate s-au umplut de lumină, — și cerul și pămîntul și cele de dedesubt —, că din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi» (Canonul Paștilor).

Două adevăruri de credință se desprind din aceste cuvinte: Unul privește învierea din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, minunea cea mare prin care «toate s-au umplut de lumină, — și cerul și pămîntul și cele de dedesubt». Pe acest adevăr de credință se sprijină întreaga învățatură creștină, căci faptul suprafiresc al învierii Mîntuitorului a pus pecetea Dumnezeirii pe învățatura și pe jertfa Sa. Gîndînd astfel, Sfîntul Apostol Pavel, cel atît de mult chinuit de taina mormîntului gol, a spus: «Dacă Hristos n-a înviat, deșartă este atunci predica noastră, deșartă este și credința noastră» (I Corinteni XV, 14), punînd prin aceasta, în adevărata sa lumină, întreaga însemnătate a învierii Domnului pentru mîntuirea credincioșilor.

Al doilea adevăr privește încrederea în învierea obștească a morților, arătată limpede prin cuvintele: «din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi», — adevăr mai limpede încă arătat de Sfîntul Apostol Pavel, care a spus: «Dacă nădejdea noastră în Hristos este numai pentru viața aceasta, atunci sîntem mai de plîns decît toți oamenii. Acum însă Hristos a înviat din morți, fiind început al învierii celor adormiți, căci după cum toți mor în Adam, tot așa, toți vor învia în Hristos» (I Corinteni XV, 19—20, 22). Întemeindu-se pe acest adevăr de credință, Sfîntul Ioan Gură de Aur, în Cuvîntul său la Învierea Domnului zice: «Înviat-a Hristos și viața viețuiește, înviat-a Hristos și nici un mort nu mai este în mormînt, căci Hristos înviînd din morți, începătură învierii celor adormiți s-a făcut».

Mîntuitorul Iisus Hristos a stăruit în chip deosebit asupra învățaturii Sale despre învierea morților și a legat-o nemîjlocit de propria Sa înviere. Cu puțin timp înainte de patimile și moartea Sa pe cruce, El a spus: «Nu vă voi lăsa singuri pe lume, sosesc la voi! Încă puțină vreme și lumea nu Mă mai vede, voi însă Mă vedeți pentru că Eu sînt viu și voi veți fi vii» (Ioan XIV, 18—19). Iar în altă împrejurare, El a înfățișat acest adevăr cu și mai multă limpezime, spunînd: «Adevărat, adevărat grăiesc vouă, cine ascultă cuvîntul Meu și crede în Cel ce M-a trimis pe

Mine, are viață veșnică... Căci vine ceasul când toți cei din morminte vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu, și vor ieși: cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele spre învierea osîndei» (Ioan V, 24, 28—29).

Dar ca să poată fi primită de sufletele credincioșilor, învățătura despre învierea morților se cerea întărită de fapte. Și Mintuitorul Hristos a făcut aceasta nu numai prin propria Sa înviere, ci și prin învierea unor oameni, tineri sau vîrstnici, care au murit în timpul pămîntesții Sale vieți. Astfel, El a înviat pe fiica lui Iair, căpetenia sinagogii din Capernaum, curînd după ce sufletul acesteia plecase spre ceruri, aducînd-o iarăși la viață prin puterea Dumnezeirii Sale, numai strigîndu-i: «Copilă, zic ție, scoală-te!» (Marcu V, 41); El a readus la viață pe fiul văduvei din Nain, cu numai puține clipe înainte ca acesta să fi fost pogorit în groapă, rostînd și pentru el cuvintele asemănătoare: «Tinărule, ție zic, scoală-te!» (Luca VII, 14); El a înviat pe bunul prîeten Său prîeten Lazăr, fratele Martei și Mariei din Betania, cel mort și îngropat de patru zile, strigînd și pentru el în fața mormîntului: «Lazăre, vino afară!» (Ioan XI, 43).

Iar acum, înaintea ochilor noștri sufletești, precum odinioară înaintea Sfinților Său Apostoli, stă însuși Mintuitorul Hristos cel înviat și ne spune: «Vedeți mîinile și picioarele Mele, că Eu însumi sînt; pipăiți-Mă și vedeți și pentru el cuvintele asemănătoare: «Tinărule, ție zic, scoală-te!» (Luca XXV, 39). Ni se descopere astfel taina cea mare a credinței noastre creștine, taina despre învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, izvorul din care purced bucuriile și frumusețea sfintei sărbători de astăzi.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Anul acesta, creștini de toate confesiunile și din toată lumea sărbătoresc Învierea Domnului în aceeași zi. Ortodocși, catolici sau protestanți, astăzi — în a zecea zi a lunii aprilie — creștinii de pretutindeni sărbătoresc Sfintele Paști. Ce prilej mînnunat pentru creștini să gîndească mai adînc la Învățătorul și Mintuitorul lor, care dorește să-i vadă uniți în dragoste, trăînd în bună înțelegere, ajutorîndu-se unii pe alții, trudind laolaltă pentru îmbelșugarea și înfrumusețarea vieții!

În vremea noastră, printre creștini, se vorbește mult despre apropierea Bisericilor și refacerea unității creștine. Este un gînd frumos și o dorință înaltă pentru care niciodată nu se va putea spune că s-a lucrat prea mult. Precum bine se știe, învățăturile de credință ale marilor confesiuni creștine se deosebesc în multe privințe unele de altele, fapt pentru care — în condițiile de astăzi — nu se poate vorbi de o apropiere a Bisericilor pe calea unificării dogmatice, dar, pe temeiul unora dintre învățăturile de bază, care le sînt comune, Bisericile creștine pot conlucra pentru îndepărtarea răului moral și material din lume, se pot uni în lupta împotriva războiului, își pot da mîna pentru apărarea vieții oamenilor, pentru pacea și fericirea lor. Iată un gînd care ar trebui să stăpînească orice cuget creștin în această

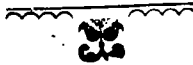
zi a Sfințelor Paști, — cu atât mai mult cugetele celor care se află în fruntea Bisericilor creștine. Iată una din căile care pot duce la refacerea unității creștine.

Indemn pe fiii Sfintei noastre Biserici strămoșești să prăznuiască cu toată buna-cuviință marea sărbătoare de astăzi, înălțând rugăciuni curate către Mintuitorul Hristos, biruitorul morții, ca să ne călăuzească pașii pe cărările binelui, ale iubirii de oameni, ale frăției și păcii. Din adâncul inimii, vă indemn să dăruiți scumpei noastre țări — Republica Socialistă România — toată puterea voastră de muncă, străduindu-vă pentru neconținută ei înflorire și propășire. Vă îmbrățișez cu părintească dragoste și vă spun tuturor:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al vostru părinte sufletesc, doritor de tot binele și fericirea voastră,

† **JUSTINIAN ,**
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE ÎNVIERII DOMNULUI DIN 1966**

De sfintele sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor ortodocși din lume următoarea scrisoare irenică :

*Prea Ferîcirea Voastră,
Preaiubite Frate întru Hristos cel înviat,*

Sărbătoarea Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, cu revărsarea de lumină, care-umple toate «și cerul și pămîntul și cele de dedesubt» și cu evocarea faptelor zguduitoare și pline de măreție în același timp, care au precedat și au urmat ridicării din mormînt a Fiului lui Dumnezeu, aduce în inima noastră acea bucurie negrăită care transfigurează și ne îndeamnă să ne adresăm unii altora, cu dragoste frățească, salutarea vestitoare de biruință :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Biruință fără seamăn este pentru creștinătatea întreagă Învierea lui Hristos din morți !

Prin învierea Sa, Fiul Omului cel batjocorit, osîndit și răstignit pe cruce, ne încredințează în mod peremptoriu că este Dumnezeu adevărat. «Domnul meu și Dumnezeuul meu» (Ioan XX, 28) — exclamă scepticul Toma, după ce pipăie rănila Celui înviat. Iar Cel înviat, Insuși, proclamă înaintea ucenicilor, veniți să-L întâmpine în muntele Galileii: «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt...» (Matei XXVIII, 19).

Prin înviere, învățătura sublimă a Învățătorului din umilul Nazaret primește pecetea Dumnezeirii, dînd elan nepuizabil propovăduirii creștine și temeinicie veșnică în Hristos. Astfel gîndind, Sfîntul Apostol Pavel ne-a spus: «Dacă Hristos n-a înviat, deșartă este atunci predica noastră, deșartă este și credința voastră» (I Corinteni XV, 14).

Prin învierea Sa, Biruitorul morții a dat tuturor oamenilor putința de a învia din morți și a trăi în veci împreună cu El, căci, așa cum ne spune același Sfânt Apostol Pavel: «Hristos a înviat din morți, fiind început al învierii celor adormiți..., căci după cum toți mor în Adam, tot așa, toți vor învia în Hristos» (I Corinteni XV, 20, 22).

Printr-o favoare divină, care ni se oferă din timp în timp în curgerea anilor, creștinii tuturor Bisericilor lui Hristos prăznuiesc anul acesta învierea Domnului în aceeași zi.

Noi, Întâistătorii și conducătorii vremelnici ai acestor Biserici, avem datoria să luăm îndemn, din această împrejurare fericită, de a gândi mai adânc la Unicul Intemeietor și Cap al Bisericii creștine, la Mîntuitorul nostru al tuturor, și să amintim neîncetat credincioșilor aflați sub păstoria noastră că El, Învățătorul iubirii și Domnul păcii, pentru ei și pentru toți oamenii de pe pămînt a spus: «După cum Eu v-am iubit pe voi și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți, că sînteți ucenicii Mei, de veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 34—35); «Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan XIV, 27).

În vremea noastră, printre creștini, se vorbește mult despre apropierea Bisericilor, încetarea dezbinării și refacerea unității creștine. Este un gând frumos și o dorință înaltă, pentru care niciodată nu se va putea spune că s-a lucrat prea mult. Precum bine se știe, învățăturile de credință ale marilor și micilor confesiuni creștine se deosebesc în multe privințe unele de altele, fapt pentru care — în condițiile de astăzi, — nu se poate vorbi de o apropiere a Bisericilor pe calea unificării dogmatice, — dar în numele unor învățături de bază, care le sînt comune, Bisericile și confesiunile creștine pot conlucra pentru stabilirea aceleiași date de prăznuire a Învierii Domnului; pentru îndepărtarea răului moral și material din lume; se pot uni în lupta împotriva războiului; își pot da mîna pentru apărarea vieții oamenilor, pentru pacea și fericirea lor.

Iată un gând care ar trebui să stăpîncască orice cuget creștin în această zi a Sfințelor Paști — cu atît mai mult iată una din căile care pot duce la înlăturarea dezbinării și refacerea unității creștine.

Cu aceste simțiri și gândiri, din toată inîma urăm Prea Fericirii Voastre să serbați Învierea Domnului în deplină sănătate și bucurie duhovnicească, în mijlocul ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățască în Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE ÎNVIERII DOMNULUI DIN 1966

Potrivit tradiției, între Întâistătătorii patriarhiilor ortodoxe, au avut loc cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului un schimb de scrisori irenice străbătut de duhul dragostei frățești, al păcii și înțelegerii între toți creștinii și între toți oamenii.

Publicăm în aceste pagini câteva din scrisorile irenice primite de Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian din partea patriarhilor ortodocși:

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Teodosie al Antiohiei și al întregului Orient:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,
Prea iubit și împreună-liturghisitor Frate întru Hristos,*

HRISTOS A ÎNVIAT !

Iată și noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în rugăciuni, post și continui trudiri duhovnicești, am săvârșit mîntuitoarea Patruzecime și sintem în pragul Marii Săptămîni înfricoșate, în cursul căreia noi, urmaș credincios al lui Hristos, trebuie să trăim, în mod cu totul deosebit, patimile pe cruce ale Mîntuitorului nostru, ca să ne învrednicim a fi părtași slăvitei Sale învieri.

În legătură cu aceste amintiri scumpe inimii oricărui creștin adevărat, cu sfînta sărutare frățească și plină de bucurie Vă salutăm și Vă felicităm, în mod călduros, pe Prea Fericirea Voastră, preaiubită nouă, cu ocazia marelui și luminatului praznic al Învierii lui Hristos și Vă dorim, din tot sufletul Fericirii Voastre, Arhipăstorilor Prea Fericirii Voastre, păstorilor și

întregului popor român, preaiubit nouă, pace, sănătate și succes, întru mulți, mulți ani, și rămânem, cu dragoste frățească în Domnul cel ce a înviat din morți,

† TEODOSIE
Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

Damasc, Paștile Domnului, 1966

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh *Benedict* al Ierusalimului:

BENEDICT

Din mila lui Dumnezeu Patriarh al sfintei cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina, către

JUSTINIAN

*Prea Fericitul Mitropolit al Bucureștilor, Arhiepiscop al Ungrovlahiei și Patriarh al României,
Imbrățișare sfântă în Hristos cel înviat din morți!*

Hristos a înviat! Înviind din morți Cel întru morți liber și eliberatorul morților, bucurie a dăruit la toată lumea, poruncind femeilor mirosoșite «Bucurați-vă!»

Tristețea s-a transformat deci întru veselie și jalea întru bucurie, cu harul Celui înviat, iar gura și inima și sufletul s-au umplut de veselie, prin binevestirea învierii în această renumită și sfântă zi.

Deci, în ziua aceasta, cu inima plină de bucurie, binevestindu-Vă și Noi, din cetatea cea sfântă a lui Dumnezeu Venerabilei Voastre Fericiiri, cu multă voie bună, prin scrisoarea noastră de față, Vă întimpinăm cu dulcele «Hristos a înviat» și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos, urîndu-Vă din toată inima ca Paștile nostru cel Mare și Sfînt, Hristos, Cel ce a călcat cu moarte pe moarte și a așezat Preasfînta lui Biserică nezdruncinată în veac și neînvinsă pe porțile morții, să Vă hărăzească și pe Prea Fericierea Voastră Bisericii, în sănătate trupească și sufletească deplină; timp cît mai îndelungat întru abundența bunătăților și cu binecuvîntările bunătății Lui, drept învățînd cuvîntul adevărului și unitatea Sfințelor Biserici ale lui Dumnezeu promovînd-o din ce în ce mai mult și să vă dăruiască turmei cuvîntătoare celei încredințate Vouă de sus sporînd-o în credință, în virtute și în evlavie și conducînd-o cu devotament spre mîntuire.

‘Cu toate că, chiar și astăzi, pomenind sfîntul Vostru nume la Mormîntul cel preasfînt și de viață primitor, din care a răsărit Soarele dreptății, am înălțat rugăciuni fierbinți pentru Voi și pentru Preasfînta Biserică încredințată Vouă din mila lui Dumnezeu, Marelui Dumnezeu celui înviat din morți, Care ne-a înviat și pe noi împreună cu El, nu mai puțin din

porunca dragostei și urmînd obiceiul cel venerabil al Bisericii și acum reluăm aceleași doriri și urări, cerîndu-Vă să le transmiteți pe acestea frățește și Fraților și Împreună-slujitorilor noștri, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru.

Și îmbrățișîndu-Vă iarăși, în Hristos cel înviat din morți, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos, pururea devotat,

† **BENEDICT** al Ierusalimului

În sfînta cetate a Ierusalimului, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Sanctitatea Sa *Hristofor* al Alexandriei și a toată Africa:

Hristofor Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa, către

JUSTINIAN

Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Locțiitor al Cezareii Capadocice și Patriarh al României — îmbrățișare pascală frățească!

Răspunzînd Prea Fericirii Voastre, la rîndul nostru, cu cuvintele «Adevărat a înviat Domnul», Vă dăm sărutarea frățească pascală și Vă urăm din toată inima, ca Dătătorul de viață Hristos cel înviat din morți să Vă învrednicească a sărbători ziua renumită și sfîntă a slăvitei Sale Învierii, împreună cu adunarea Sfînțiților Arhieriei din jurul Vostru, cu sfînțitul cler și cu binecredincioasa turmă a Voastră, ani îndelungați cu sănătate desăvîrșită și cu bucuria spirituală.

Al iubitei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor și cu totul devotat

† **HRISTOFOR** al Alexandriei

Kifisia, Sfintele Paști, 1966

Scrisoarea irenică trimisă de Sanctitatea Sa *Alexei*, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia:

*Prea Fericite,
Prea iubit în Domnul,
Prea Fericite Vlădică,*

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu ocazia luminății și plinei de bucurie sărbători a Învierii lui Hristos, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră și cu frățească sărutare de pace și

bucurie Vă exprim urări sincere, ca milostivul Dumnezeu, Cel ce a înviat din morți, să caute spre comuniunea noastră în dragoste frățească și să o binecuvânteze întru mulți ani, pentru fericirea acestei mari opere, pe care-o realizăm după chemarea Providenței Divine.

Încredințându-mă sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămânem al Prea Fericirii Voastre, din tot sufletul, frate în Hristos.

† **ALEXEI**

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Moscova, Paștile lui Hristos, 1966

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh *Gherman* al Bisericii Ortodoxe Sîrbe:

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Loctător al Cezareii Capadociei și Patriarh al României, dorit și iubit Frate întru Hristos și coliturghisitor al smereniei noastre D. D. Justinian, Vă salutăm din tot sufletul pe Prea Fericirea Voastră, cu îmbrățișare frățească în Domnul.

Pentru zilele care urmează, când Biserica Ortodoxă prăznuiește sărbătoarea sărbătorilor, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, cu adînc respect și cu dragoste frățească, Vă transmit, cu bucurie, Prea Fericite, scump nouă, urări sincere și cele mai bune doriri, odată cu salutarea pascală de

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă doresc din toată inima, ca bucuria Sfintelor Paști să Vă umple sufletul și inima Prea Fericirii Voastre, scump nouă, ca și cinstului cler încredințat Prea Fericirii Voastre, precum și credincioșilor sfintei Biserici române surori și să ne dăruiască tuturor puteri duhovnicești de neînfrînt, pentru propovăduirea Celui ce S-a răstignit și a înviat a treia zi, Hristos Mîntuitorul.

Îngăduiți-ne, ca în afecțiunea dragostei frățești să Vă îmbrățișăm și în duh să Vă sărutăm pe Prea Fericirea Voastră, cu sărutare sfîntă.

Încredințându-ne sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămânem al Prea Fericirii Voastre frate și coliturghisitor în Hristos,

† **GHERMAN**

Patriarhul Serbiei

Înainte de Sfintele Paști 1966, Belgrad

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh *Chiril* al Bisericii Ortodoxe Bulgare:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,
Iubite întru Domnul Frate și conslujitor,*

Îmbrățișându-Vă cu dragoste întru Hristos Domnul, din tot sufletul Vă felicităm cu ocazia luminosului Praznic al Paștilor, cu cea mai frumoasă salutare:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prin învierea Sa din morți, Mîntuitorul, Care a luat asupra Sa păcatele lumii (Ioan I, 29; I Ioan III, 5), ne-a răscumpărat (Rom. IV, 25; I Cor. XV, 17), ne-a împăcat cu Dumnezeu (II Cor. V, 18) și a șters deosebirea dintre oameni: «*Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici slobod; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască*» — *toți sînt una întru Hristos Iisus* (Gal. III, 28).

Pentru uniunea credincioșilor cu Dumnezeu Arhipăstorul se roagă ca să fie sfințiți întru adevăr (Ioan XVII, 17—21). Iar ca să îmbrățișeze această uniune toate popoarele de-a lungul tuturor vremurilor, El a stabilit «slujba trimișilor în locul lui Hristos» și a promis să rămînă cu ai Săi pînă la sfîrșitul lumii (Matei XXVIII, 19—20; XVIII, 20; II Cor. V, 20). De atunci slujirea se transmite din veac în veac și fiecare generație a avut în mijlocul său trimiși ai lui Dumnezeu pentru îndeplinirea poruncii Domnului.

Să rugăm cu sirguință pe Cel înviat din morți, Hristos Domnul, ca să lumineze cu adevărul pe toți, pentru ca să fie înțelegere și pace în lume, pentru slava lui Dumnezeu și bucurie pe pămînt.

Dorindu-Vă de la Dumnezeu, Prea Fericite și preaiubite frate, sănătate și puteri, ne recomandăm rugăciunilor Voastre arhipăstorești și rămînem devotat Vouă.

† CHIRIL

Patriarhul Bulgariei

Sofia, 30 martie 1966

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE MAJESTATEA SA IMPERIALĂ HAILE SELASSIE I
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul sărbătoririi Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, următoarea telegramă:

*Majestății Sale Imperiale HAILE SELASSIE I,
Împăratul Etiopiei*

ADDIS ABEBA

HRISTOS A ÎNVIAT !

Binevoiți a primi urările cele mai respectuoase pe care le facem cu ocazia Învierii Domnului, pentru fericirea, pacea și prosperitatea Majestății Voastre Imperiale.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate, trimițând următoarea telegramă:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Mulțumim Prea Fericirii Voastre din toată inima pentru mesajul Vostru de bune urări cu prilejul Paștilor.

**HAILE SELASSIE I
Împărat**

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE MAJESTATEA SA CONSTANTIN, REGELE
GRECIEI ȘI PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

De sfintele sărbători ale Paștilor, Majestatea Sa Regele Constantin al Greciei a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă:

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

În numele lui Hristos Domnul nostru cel înviat, trimit Prea Fericirii Voastre urările mele călduroase pentru prosperitatea și fericirea Voastră.

CONSTANTIN, Rege

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Majestății Sale prin următoarea telegramă:

*Majestății Sale,
Regelui CONSTANTIN al Greciei*

GRECIA

ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Profund mișcat de mesajul pascal al Majestății Voastre, rugăm cu căldură pe Mântuitorul nostru cel înviat să coboare din belșug darurile Sale cerești peste Persoana Voastră Regală.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 12 aprilie 1966

TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PĂȘTI 1966

De sfintele sărbători ale Învierii Domnului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, pe lângă scrisorile irenice tradiționale, alte numeroase telegrame și scrisori de felicitare trimise de Întâistătători, ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe din țară și de peste hotare.

Publicăm în cele ce urmează o parte din ele:

Telegrama trimisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora al Constantinopolului:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Uniți în același Hristos și în aceeași credință și prăznuind împreună triumfala Sa Înviere, îmbrățișăm pe Prea Fericită Voastră, urîndu-Vă Vouă, ierarhilor Voștri și credincioșilor, toate binecuvîntările pascale.

Patriarhul ATENAGORA

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfîntitul Arhiepiscop Macarios, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale Cipriote:

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, frate mult iubit și prea dorit și împreunăslujitor, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Făcătorul cerului și al pămîntului, Dumnezeu cel ce s-a întrupat pentru a noastră mîntuire, suindu-se pe cruce și coborînd în iad, a înviat a treia zi din mormînt, făcîndu-se pîrgă a învierii tuturor oamenilor.

Prin învierea cea mai presus de fire din morți a Mîntuitorului, s-a nimicit puterea iadului, moartea a fost omorîtă și omenirea a fost chemată la o viață veșnică: «Căci după cum toți mor în Adam, tot așa în Hristos toți vor fi făcuți vii» (I Cor. XV, 22).

Cerurile se bucură și pămîntul se veselește, îngerii și oamenii se bucură laolaltă «sărbătorește lumea văzută toată și cea nevăzută», cu prilejul Învierii celei purtătoare de lumină a Domnului.

Venind deci și noi ca niște purtători de lumină «la Hristos cel ce a ieșit ca un mire din mormînt» și cu înălțare spirituală și mulțumită fierbinte a sufletelor noastre sărbătorind «laolaltă cu cetele cele iubitoare de prăznuire», ne grăbim, potrivit obiceiului sfînt și vechi, să ne apropiem pe calea gîndului de Venerabila Voastră Prea Fericire, grăindu-vă cu multă bucurie, cuvintele dulci și cerești: «Hristos a înviat» rugîndu-ne, în același timp, din tot sufletul lui Dumnezeu, ca să Vă păstreze timp cît mai îndelungat, bucurîndu-Vă de toată abundența darurilor spirituale și să Vă întărească în lupta cea bună, pe care o duceți, conducînd clerul și poporul încredințat Vouă de sus, pe căile mîntuitoare de suflet și de trup, către pășunile harului evanghelic.

Rugînd pe prea dorita Voastră Prea Fericire să binevoiască a transmite felicitările și urările noastre frățești, în Hristos cel înviat și iubiților frați, în duh, care alcătuiesc Sfîntul și Sfințitul Sinod din jurul Vostru și îmbrățișînd iarăși de multe ori pe Prea Fericirea Voastră cu sărutare sfîntă, rămînem

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos

† MAKARIOS al Ciprului

În Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului
Sfintele Paști, 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Hrisostom*, Arhiepiscop al Atenei, Președintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei :

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Frate în Hristos,

Urmărind îndeaproape și reprezentîndu-ne împreună cu turma cea binecredincioasă a Sfintei noastre Biserici, cu înălțare sufletească, evenimentele nemaiîntîlnite în istoria lumii din zilele sfinte care ne stau în față, evenimente tragice pe de o parte, dar aducătoare de mîntuire pentru noi oamenii pe de altă parte, cu sufletele pline de recunoștință și cu cîntări de slavă față de Domnul cel iubitor de oameni, care a orînduit toate acestea din dragoste față de noi, întrupîndu-se, și uimiți de slăvita schimbare a dreptei Lui, strigăm împreună cu Pavel: «O, adînc al bogăției și al

înțelepciunii și al cunoștinței lui Dumnezeu, cât de necercetate sînt judecățile Lui și cât de necunoscute căile Lui» (Rom. II, 33-36).

Într-adevăr, turma cea binecredincioasă a Bisericii își amintește și își înfățișează în minte petrecerea în lume a Dumnezeului nostru întrupat, minunatele Lui fapte de iubire de oameni, dar și invidia prigonitorilor Lui, sărutarea plină de nelegiuire și de pierzare a lui Iuda, judecățile judecătorilor celor nedrepti, hotărîrea cea disimulată a guvernatorului roman, strigătele cele pline de blasfemie ale mulțimii celei nerecunoscătoare, scuipările, lovirile, biciuirile, hlamida cea roșie și în fine înfricoșătoarea Golgota și mormîntul cel gol.

Prețuind precum se cuvine aceste Pătimiri sfinte și venerabile și înțelegînd însemnătatea lor mîntuitoare supremă, poporul nostru evlavios și binecredincios creștin, cade în genunchi închinîndu-se în fața lemnului celui mîntuitor al Crucii și recunoaște pe cel răstignit pe el, ca pe Răscumpărătorul cel prezis cu veacuri mai înainte, despre care s-a zis că: *«Veni-va din Sion cel ce va mîntui și va ierta păcatele poporului»* (Ps. XIV, 7; Isaia XXVII, 9).

Cum că aceasta este baza dumnezeieștei Pronii cu privire la Mîntuirea neamului oamenilor, dovadă neîndoielnică și pecete sigură ne-a dat Domnul și a primit poporul cel răscumpărat, minunea cea mai presus de fire a Învierii din morți a Celui ce a umplut toate de bucurie și a întemeiat Sfînta Sa Biserică, în veci neclătită.

Pentru aceasta, cu ocazia acestui eveniment plin de bucurie pentru lume, lăudăm pe Unul-Născut Fiul al lui Dumnezeu, Care a ieșit din mormînt, Care a luminat lumea cu lumină dumnezeiască, învierea învingătorului, bucuria lumii, viața neamurilor, Cuvîntul dumnezeiesc, Înțelepciunea lumii, confirmarea proorocilor, legătura Apostolilor, pe Cel ce cu măreție dumnezeiască a nimicit boldul păcatului și al morții, schimbind stricăciunea în nesticăciune.

Prea Fericite Frate în Hristos,

Acestea crezînd și astfel grăind și propovăduind, ne grăbim plini de iubire frățească să Vă felicităm și să Vă îmbrățișem în Domnul, urîndu-Vă cu umilință, atît Prea Fericirii Voastre cît și venerabilei Ierarhii din jurul Vostru, sfințitului cler și poporului celui binecredincios, binecuvîntarea Domnului celui înviat, ca «laolaltă, cu o singură gură să slăvim pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Hristos» (Rom. XV, 6).

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor Frate în Hristos

† HRISOSTOM
Arhiepiscopul Atenei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Ștefan, Mitropolitul Varșoviei și al întregii Polonii:

*Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Fericite Vlădică,*

HRISTOS A ÎNVIAT !

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul,
să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».
(Ps. CXVII, 24).

În «această aleasă și sfântă zi» a preamăritei Învieri a lui Hristos, Vă salut pe Prea Fericirea Voastră cu vechea salutare creștină, plină de bucurie:

HRISTOS A ÎNVIAT !

«Astăzi toate s-au umplut de lumină și cerul și pământul și cele dedesubt» (Canonul Paștilor, cînt. III, 1). Și noi, împreună cu îngerii și cu întreaga lume ne umplem de bucurie pentru Învierea Domnului, Mîntuitorului nostru. Prin Învierea lui Hristos «am luat duhul înfierii, prin care strigăm: Avva, Părinte» (Rom. VIII, 15), fiindcă Hristos cel ce a înviat din morți «le-a dat celor ce cred în numele Lui, putere, pentru ca să se facă; fii ai lui Dumnezeu» (Ioan I, 12).

Aducîndu-ne aminte de slăvita Înviere a Domnului și bucurîndu-ne astăzi cu duhul, împreună cu întreaga lume creștină, Vă exprim sincere urări, ca Hristos cel înviat din morți să Vă întărească puterile Prea Fericirii Voastre, în străduințele viitoare pentru slava lui Dumnezeu și spre folosul Sfintei Biserici a lui Hristos.

Hristos, Care a înviat din morți și Care, prin învierea Sa a arătat biruința vieții asupra morții, a binelui asupra răului, să aducă pacea în lume și lumea să nădăjduiască spre «unitatea în duh și în legătura păcii» (Efes. IV, 3).

Al Prea Fericirii Voastre supus ascultător,

† ȘTEFAN

Mitropolitul Varșoviei și al întregii Polonii

Scrisoarea trimisă de Înalț Prea Sfințitul *Dorotei*, Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Onorate Arhipăstor și Părinte!*

Întâmpinînd, în bucuria noastră spirituală, comună, prealuminată și preaslăvita sărbătoare a Învierii Domnului, Dătătorul de viață, mă grăbesc să exprim Prea Fericirii Voastre, atît din partea mea, cît și din partea Sfințului Sinod, în duhul credinței și al dragostei frățești întru Domnul, urările de Sfintele Paști» «Hristos a Înviat!» și să Vă felicit atît pe Prea Fericirea Voastră, pe arhipăstorii, pe păstorii, cît și pe credincioșii Sfintei Biserici Române, cu ocazia luminății sărbători a Sfintelor Paști ale lui Hristos, care ne unesc în rugăciune.

Și într-adevăr, dacă există un eveniment, la care pot fi aduși ușor, creștinii din toată lumea, apoi un astfel de eveniment este, cu adevărat, ziua Învierii lui Hristos. Dacă există o sărbătoare bisericească, spre care converg toate celelalte sărbători din cursul anului, apoi, cu adevărat, este ziua aceasta, adică ziua biruinței vieții asupra morții. Dacă ar fi posibil să fie adunați creștinii fărîmițați din toată lumea într-o zi oarecare, pentru a aduce în comun slavă lui Hristos dătătorul de viață, apoi o astfel de zi este luminată Înviere a lui Hristos. Dacă în cursul anului este o zi, care să fie, în mod exclusiv ziua Domnului, în care milostivirea lui Dumnezeu să descopere omenirii căzute în păcat toată dragostea Lui și taina înțelepciunii Sale (Ps. L, 8), apoi o astfel de zi este sărbătoarea Învierii lui Hristos. Preaslăvind pe Domnul cel ce a înviat, Biserica Ortodoxă își adună fiii săi duhovnicești la acest praznic al cerului și al pămîntului și vestește prăznuind: «*Aceasta este ziua, pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa*» (Ps. CXVII, 24).

Căruia dintre creștinii ortodocși nu-i sînt scumpe aceste sfinte cuvinte? În sufletul cărui om nu fac ele să răsune bucuria? Ele, într-adevăr, înalță sufletul deasupra a tot ce este pămîntesc, îl într-aripează și-l înalță prin credință și-l duc la picioarele Golgotei, la Mormîntul dătător de viață. Ele fac ca sufletul credinciosului să trăiască fiorii Patimilor mîntuitoare ale Domnului nostru, iar după aceea și bucuria Mariei Magdalena. Să mergem în grabă cu ucenicii Petru și Ioan și să privim Mormîntul, cu grija, și după toate aceste întîmplări să ne minunăm de arătarea plină de bucurie, ce s-a săvîrșit. Și, la sfîrșit, să auzim vestea universală: «*Bucurați-vă*».

Cu aceste sentimente ale inimii mele, Vă salut din nou, cu căldură, pe Prea Fericirea Voastră și mă rog lui Dumnezeu, din toată inima, să Vă învrednicească a Vă îndulci, din plin, de roadele nepieritoare ale învierii din mormînt, de viață purtătoare, a Domnului, să Vă întărească puterile sufletești și trupești ale Prea Fericirii Voastre pentru ca să vestiți pacea și să întăriți împărăția cea binecuvîntată a lui Dumnezeu, pe pămînt.

Încredințându-mă, împreună cu turma mea, sfințelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, și, în numele Domnului cel înviat din morți Vă rog să primiți sărutarea noastră frățească pascală.

Cu aceeași dragoste filială, neschimbată față de Prea Fericirea Voastră, rămân supus în Domnul,

† DROTEI

Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii

Praga, Paștile lui Hristos, 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Paavali*, Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande:

Prea Fericirea Voastră,

Gîndind la cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «*Dacă Hristos n-a înviat, atunci deșartă este predica noastră, deșartă și credința voastră*» (I Cor. XV, 14), preamărim, în această sărbătoare plină de bucurie a Paștilor, pe Dumnezeu și Tatăl, care ne-a renăscut prin învierea lui Iisus Hristos din morți, pentru o nădejde vie (I Petru I, 3) și salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu o sărutare sfîntă de dragoste (I Petru V, 14):

HRISTOS A ÎNVIAT !

ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

† PAAVALI

Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande

Paștile 1966

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Damian*, Arhiepiscopul a toată Albania:

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cele mai bune urări și frățești salutări în Hristos cel înviat!

† DAMIAN

Arhiepiscopul a toată Albania

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop *Iacobos* al Americii:

Prea Fericirea Voastră,

Adresînd mult iubitei și preadoritei Voastre Prea Fericiri, cu multă bucurie salutarea pascală și de lume înveselitoare Hristos a înviat, Vă doresc ca bucuria și pacea care au izvorît din Mormîntul cel de Viață primitor să fie cu Voi.

Hristos, Cel ce prin învierea Lui a închipuit de mai înainte învierea din morți a neamului omenesc și izbăvirea din robia cea de tot felul, să dăruiască tuturor popoarelor subjugate izbăvirea lor.

Fie ca dragostea, pacea și bucuria învierii să întărească pe păstorii Bisericilor lui Hristos în strădaniile lor comune pentru unirea tuturor întru numele Lui.

Urîndu-Vă din nou ca Domnul cel înviat să dăruiască venerabilei Voastre Prea Fericiri sănătate, bucurie și putere întru a păstori ani cît mai îndelungați turma cea încredințată de Dumnezeu Vouă, rămîn cu adîncă dragoste în Hristos cel înviat.

† IACOBOS

Arhiepiscop al Americii

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Spiridon* al Rodosului:

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia marilor și de lume mîntuitoarelor sărbători ale imaculatei noastre credințe — Patimile cele venerate și slăvita Înviere din morți a Domnului, pornind, cu deosebită plăcere, pe calea gîndului către Prea Fericirea Voastră, vin să Vă prezint simțămintele mele de cel mai profund respect și urarea fierbinte, ca Hristos, Cel ce a pătimit pentru noi și a prădat iadul, înviind a treia zi din morți, Dumnezeuul nostru, să hărăzească Prea Fericirii Voastre sănătate nezdruccinată și îndelungare de zile spre slava Bisericii Lui.

În Sfînta Mitropolie a Rodosului, la 2 aprilie 1966.

Al prea Fericirii Voastre, prea mic frate în Hristos

† SPIRIDON al Rodosului

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Elie Karam*, Mitropolitul Libanului:

HRISTOS A ÎNVIAT !

*Prea Fericirea Voastră,
Preațubit Vlădică,*

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primească urările mele frățești cu prilejul sărbătorii luminatăi Învieri a lui Hristos.

Domnul Hristos Cel ce a înviat din morți să reverse asupra noastră și asupra lumii întregi pacea Sa divină și bucuria Sa duhovnicească fără de sfârșit.

Cu frățească dragoste întru Hristos,

† *ELIE KARAM*
Mitropolit al Libanului

31 martie 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Ely Salibi*, Mitropolitul Beyrutului — Liban:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică!*

În ziua în care, Sfinta Biserică, după terminarea Sfintului post de ptruzeci de zile, începe să sărbătorească amintirea patimilor mîntuitoare, după terminarea cărora va răsări Soarele slăvitei învieri, care ne dăruiește nădejdea vieții veșnice, Vă salut Prea Fericite Vlădică, cu cuvintele bucuriei veșnice creștine de «*Hristos a înviat*» și rog pe Dumnezeu cel ce a înviat din morți să Vă prelungească viața Prea Fericirii Voastre, scumpă nouă, întru mulți, mulți ani și să Vă ajute pe Prea Fericirea Voastră în strădaniile Prea Fericirii Voastre pentru binele Bisericii lui Hristos și al Ortodoxiei.

Încredințindu-mă rugăciunilor Prea Fericirii Voastre, rămîn cu dragoste în Hristos cel ce a înviat din morți.

† *ELIE SALIBY*
Mitropolitul Beyrutului

Beyrut, 2 aprilie 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Nifon*, Mitropolit de Zahle, Baalbek și Sufraganele:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul tuturor acestor sfinte zile, dorim să Vă felicităm pe Voi și pe credincioșii Voștri, pentru activitatea Voastră creștină și îndeosebi pentru sfinta Voastră lucrare în slujba păcii.

Rugăm pe Atotputernicul să împlinească cele ce săvârșiți spre folosul Bisericii Sale și spre folosul credincioșilor voștri, și să Vă dea sănătate, spre a duce la bun sfârșit sfinta Voastră misiune.

Cerind binecuvîntarea Voastră, rămîn al Vostru,

† NIFON

Mitropolit de Zahle, Baalbek și Sufraganele

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Nicodim*, Mitropolit de Leningrad și Ladoga:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,*

În această numită și sfântă zi, cînd cerurile și pămîntul pline de bucuria Paștilor, se veselesc cu vrednicie, moartea prăznuiește pe cei morți, iadul zdrobirea lui, o altă viață — începutul veșnic, stăpînit de sentimentul dragostei și respectului față de Prea Fericirea Voastră, preaiubit Frate, Vă felicit din inimă, cu ocazia lumintei sărbători a Învierii lui Hristos.

Cu o gură și cu o inimă, lăudînd împreună cu Prea Fericirea Voastră pe Hristos dătătorul de viață, cel înviat a treia zi din morți și Care ne-a învrednicit și în anul acesta să prăznuim luminat Sfintele Paști, de lume mintuitoare, doresc din suflet, ca lumina lui Hristos, divină și neapusă, care luminează lumea, să lumineze pe tot omul, care vine în lume și să ne dăruiască bucurie și veselie veșnică.

Îmbrățișîndu-Vă cu gîndul, Vă sărut întreit și strig:

«HRISTOS A ÎNVIAT» !

† NICODIM

Mitropolit de Leningrad și Ladoga

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Pimen* al Crutițelor și Kolomnei:

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

În binecuvântata zi a Sărbătorii pline de bucurie a Învierii lui Hrsitos, Vă rog să primiți felicitările mele respectuoase și sărutarea pascală:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Hristos, Cel ce a înviat din morți, să Vă dăruiască milele Sale bogate și mari și să Vă întărească puterile, spre a Vă continua lucrarea pentru slava Bisericii și turmei dreptcredincioase a Prea Fericirii Voastre.

Mă încredințez rugăciunilor Prea Fericirii Voastre, cu dragoste filială,

† *PIMEN*

Mitropolit al Crutițelor și Kolomnei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Metodie* al Corfului, Paxelor și al insulelor de dincolo de mare.

Prea Fericite Părinte și Frate în Hristos,

Cu prilejul sărbătoririi anuale a Sfințelor Paști, smerenia mea se îndreaptă pe calea gândului către Venerabila Voastră Prea Fericire și, îmbrățișându-Vă cu sărutare sfântă, se roagă împreună cu Voi pentru pacea întregii lumi.

Cerindu-Vă sfintele rugăciuni ale Venerabilei Voastre Prea Fericiri pentru smerenia mea, rămân cu respect.

Cel mai mic Frate în Hristos și Împreună-slujitor

† *METODIE*

*Mitropolitul Corfului și al Paxelor
și al Insulelor de dincolo de mare*

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Ioasaf*, Exarhul Ucrainei :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT!

Din toată inima Vă felicit, Prea Fericirea Voastră, de marele Praznic și luminata Înviere a lui Hristos.

† *Mitropolitul IOASAF*
Exarhul Ucrainei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Serghie*, Arhiepiscop de Jaroslav și Rostov:

Prea Fericirea Voastră,

Vă rugăm să primiți felicitările noastre filiale și sincerele noastre salutări cu prilejul sărbătorilor Sfințelor Paști.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al Prea Fericirii Voastre smerit împreună-slujitor și de tot binele rugător.

† *SERGHIE*
Arhiepiscop de Jaroslav și Rostov

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Leonid*, Arhiepiscop de Perm și Solicamsk:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică!

Vă trimit sărutarea mea pascală, plină de bucurie — *Hristos a Înviat!*
Dumnezeul păcii și al dragostei să le dăruiască tuturor pacea cea adevărată, dragostea și bucuria iertării celor ce ne urăsc pe noi!

Cu cel mai adânc respect, mă încredințez rugăciunilor și binecuvântării Prea Fericirii Voastre, de Întăistător,

† *LEONID*
Arhiepiscop de Perm și Solicamsk

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Mihail*, Arhiepiscop de Stavropol și Bacu:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,*

Smerit rog pe Prea Fericirea Voastră să primească, cu ocazia Sfintelor Paști, creștineasca urare:

HRISTOS A ÎNVIAT !

și cele mai sincere și filiale urări de bine.

Al Prea Fericirii Voastre smerit,

† **MIHAIL**
Arhiepiscop de Stavropol și Bacu

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Alexei*, Arhiepiscop de Talin și al Estoniei:

Prea Fericirea Voastră,

În această numită și sfântă zi a Paștilor lui Hristos. Vă felicit, cu felicitare filială, pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia marelui și plinului de bucurie praznic al luminatei Învieri a lui Hristos, sărbătoarea biruinței vieții asupra morții, a triumfului adevărului, credinței și dragostei în Iisus Hristos.

Vă rog să primiți smeritele mele urări de sănătate deplină și de puteri pentru înalta și fructuoasa slujire de Întîistătător, pentru binele Sfintei Biserici a lui Hristos.

Încredințîndu-mă rugăciunilor Prea Fericirii Voastre de Întîistătător, rămîn al Prea Fericirii Voastre nevrednic rugător.

† **ALEXEI**
Arhiepiscop de Talin și al Estoniei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Boris*, Arhiepiscop ortodox al Münchenului și al Germaniei:

Prea Fericirea Voastră,

Vă adresăm Prea Fericirii Voastre cele mai bune urări pentru Paștile binecuvântate.

În numele preoților, diaconilor și credincioșilor noștri,

† *BORIS*

Arhiepiscop Ortodox al Münchenului și al Germaniei

Aprilie 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Ciprian*, Arhiepiscopul Berlinului și al Europei Centrale:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prea Fericirea Voastră,

În această numită și sfântă zi a sfintelor Paști ale lui Hristos, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul mării și plinei de bucurii Sărbători a Învierii lui Hristos.

Vă rog să primiți smeritele mele urări de sănătate, cu depline puteri pentru înalta slujire a Prea Fericirii Voastre.

Al Prea Fericirii Voastre nevrednic rugător,

† *CIPRIAN*

Arhiepiscopul Berlinului și al Europei Centrale

Moscova, Sfintele Paști ale lui Hristos, 1966

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Pavel*, Arhiepiscop de Novosibirsk:

Prea Fericitului Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă salut pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia luminății sărbători a Paștilor.

Rog pe Mîntuitorul, Cel ce a înviat din morți, să Vă dăruiască sănătate și viață lungă.

† *PAVEL*

Arhiepiscop de Novosibirsk

Telegrama trimisă de Prea Sfințitul *Pitirim*, Episcopul de Volocolamsk :

Prea Fericitului Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Primiți, Prea Fericite, urările mele pascale, sincere, de pace binecuvîntată, bucurie și puteri depline pentru binele Sfintei Biserici Ortodoxe. Cu dragoste sinceră,

† *PITIRIM*
Episcop de Volocolamsk

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Pimen*, Episcop de Saratov și Volgograd:

«Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dărîindu-le».

Prea Fericirea Voastră,

Plin de nemărginită bucurie a Paștilor, din toată inima Vă felicităm pe Prea Fericirea Voastră și turma Sanctității Voastre de mărețul și luminatul praznic universal al Învierii lui Hristos.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Hristos Mintuitorul cel înviat a treia zi din morți, să dăruiască Prea Fericirii Voastre, preaiubite Părinte, negrăită mîngiere duhovnicească, pace binecuvîntată și neîncetată sporire în harul lui Dumnezeu.

Cu dragoste în Hristos,

† *PIMEN*
Episcop de Saratov și Volgograd

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Juvenalie*, Episcop de Zara :

Prea Fericite,
Prea Venerate Vlădică în Hristos cel înviat!

HRISTOS A ÎNVIAT !

În ziua bucuriei celei de obște a Mintuitorului nostru, care a înviat din mormînt, ca un Dumnezeu, Vă rog să primiți sincerile mele felicitări, cu ocazia sfințelor Paști.

Dumnezeu, dătătorul de viață și veșnicul mare Păstor, să Vă dăruiască Prea Fericirii Voastre ajutorul Său atotputernic în străduințele slujirii sfinte și divine de Întiiistătător.

Dragostea nespusă și pacea lui Hristos să lumineze peste tot pământul și peste toată omenirea.

Mă încredințez cu smerenie rugăciunilor Prea Fericirii Voastre și rămân nevrednic rugător către Dumnezeu și un fiu care Vă iubește ca-n totdeauna.

Locțiitorul președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova, pentru relațiile bisericești externe,

† JUVENALIE
Episcop de Zara

Moscova, Paștile lui Hristos, 1966

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Antonie*, Episcop de Smolensk :

*Prea Fericite,
Scump Arhipăstor și Părinte!*

În ziua luminată și de viață purtătoare a Învierii lui Hristos, când, cu adevărat inima omului credincios se umple de o nespusă bucurie, cu sentimentul unui adânc respect Vă salut cu sărutarea pascală de

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu această sfântă salutare, Vă doresc, din inimă, să Vă îndulciți, din deplin, din bucuria *Învierii lui Hristos*.

Domnul să Vă binecuvînteze sfintele străduințe și progresele realizate pentru binele Sfintei Biserici și pentru slava lui Hristos Mîntuitorul cel înviat din morți.

Întru mulți ani !

Cu dragoste în Hristos,

† ANTONIE
Episcop de Smolensk

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Dosoftei*, Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie și Primul Mitropolit al Macedoniei:

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu dragoste frățească în Domnul Iisus Hristos cel ce a înviat din morți, Vă salutăm pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia sărbătorii sărbă-

torilor a luminatei Învieri a lui Hristos și ne rugăm să dăruiască Prea Fericirii Voastre și turmei iubitoare de Hristos a Prea Fericirii Voastre, viață lungă, fericită și bucurie.

Încă ne rugăm Domnului Iisus Hristos, Cel ce a înviat din morți, să dăruiască pacea Sa lumii atit de încercată, iar pacea lumii atit de încercată azi o poate readuce numai dragostea Domnului Iisus Hristos, Care, pentru mîntuirea noastră, a pătimit și a înviat a treia zi.

Al Prea Fericirii Voastre în Domnul Iisus Hristos, Cel ce a înviat din morți, frate și coliturghisitor,

† DOSITEI

*Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie
și Primul Mitropolit al Macedoniei*

Scoplie, înainte de Sfintele Paști, 1966

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul Visarion, Episcop al Banatului (R. S. F. Jugoslavia):

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Ne rugăm, cu căldură, Domnului, Celui ce a înviat, să Vă dăruiască încă mulți ani, sănătate deplină, bucuria cea adevărată și mulțumire duhovnicească deplină, cu ocazia slăvitei Sale Învieri.

Al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos,

† VISARION

Virșeț, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul Naum, Episcop de Zletovsc și Strumița:

Prea Fericirea Voastră,

«Tot ceea ce a făcut Dumnezeu, va ține în veac de veac și nimic nu se poate adăuga, nici nu se poate micșora...» (Ecles. III, 14).

HRISTOS A ÎNVIAT !

Sărbătorim azi plinirea acestei porunci, căci prin ea s-au sfărîmat armele diavolului.

Cu această credință, ne bucurăm cu o nespūsă mulțumire, de mărețul dar al Tatălui ceresc, căci prin Învierea Fiului Său Unul-Născut, ne-a făcut moștenitori iubiți ai Împărăției Sale.

Acesta este «Dumnezeu cel bogat în milă», Care din marea Lui iubire cu care ne-a iubit, deși eram morți prin fărâdelegi, ne-a adus la viață împreună cu Hristosul» (Efes. II, 4—5). De acum nu mai sîntem în întuneric, și ne salutăm, cu nespūsă bucurie, cu salutarea divină: «Nu ne temem, rămînem pe loc și vedem mărturia pe care ne-o aduce Dumnezeu».

HRISTOS A ÎNVIAT !

Și noi sîntem în El: «*Paharul binecuvîntării, pe care-l binecuvîntăm, nu este oare împărțășirea cu singele lui Hristos? Pîinea pe care o frîngem, nu este oare împărțășirea cu trupul lui Hristos*»? (I Cor. X¹, 16).

Și cînd viața se urmează după aceste precepte, ea este numai pace și dragoste, pe care Vi le dorim și Prea Fericirii Voastre în Hristos Domnul cel înviat din morți, din deplin și întru mulți ani în păstoria Prea Fericirii Voastre.

Rămînem al Prea Fericirii Voastre smerit coliturghisitor și cel mai mic frate,

† NAUM

Episcop de Zletovsc și Strumița

Stip, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Macarie*, Episcop de Srem și Karlovitz :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Bucurîndu-ne azi de sărbătoarea Învierii lui Hristos, reînnoim rugăciunile noastre către Dumnezeu, pentru ca să aducă din nou între oameni pacea și dragostea frățească, atît de întunecate azi de norii negri ai urii și zavistiei și de glasurile înfricoșătoare, relativ la un nou eventual război.

Fie, ca Mîntuitorul, Cel ce a înviat din morți, și Sfînta Sa Evanghelie să fie baza și calea vieții și activității omului contemporan, pentru ca avînd inimă bună și conștiința curată, să ne putem saluta, unul pe altul, și în anii care urmează, cu salutarea plină de bucurie, de

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu cele mai bune doriri, salutînd pe Prea Fericirea Voastră, în această sfîntă și luminată zi, sărbătoare a sărbătorilor, ne încredințăm, atît pe Noi, cît și turma Noastră, sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămînd al Prea Fericirii Voastre iubit întru Hristos frate,

† MACARIE

Episcop de Srem și Karlovitz

Sremsk-Karlovitz, Paștile 1966

Telegrama trimisă de Prea Sfințitul *Antonie*, Episcop de Provațki :

Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu multă dragoste Vă felicit din toată inima și mă rog Celui înviat să fiți sănătos și plin de bucurie pascală.

† *ANTONIE*
Episcop de Provațki

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Metodie*, Episcop de Mihalovsk (R. S. Cehoslovacia) :

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste și supunere filială, Vă felicit pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia sărbătorilor mântuitoare și pline de bucurii ale sfintei Invieri a lui Hristos și cu smerenie Vă urez, ca Mântuitorul, Cel ce a înviat din morți, să binecuvînteze strădaniile încununat de succes ale Prea Fericirii Voastre, pentru binele Sfintei noastre Biserici a lui Hristos, întru mulți și fericiți ani.

Încredințându-mă sfintelor rugăciuni și binecuvîntări ale Prea Fericirii Voastre, rămîn cu dragoste și supunere filială,

† *METODIE*
Episcop de Mihalovsk (R. S. Cehoslovacia)

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul *Vasile*, Episcop de Wroclav și Szczecin :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu profund respect Vă rog să primiți, cu prilejul Sărbătorii Paștilor, urările mele cele mai alese.

Al Prea Fericirii Voastre mai mic și smerit împreună-slujitor.

† *VASILE*
Episcop de Wroclav și Szczecin

Pclonia, Wroclav, Paștile lui Hristos, 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Damaschin* al Demetriadei:

Prea Fericite,

Cu prilejul zilei celei strălucite a sfântului și mîntuitorului Paști ce se apropie, Vă rugăm să primiți felicitările noastre sărbătorești cordiale și urările noastre fierbinți, ca Prea Fericirea Voastră să sărbătorească în sănătate și bucurie, ani îndelungați Învierea cea aducătoare de viață a Domnului nostru, spre binele Sfintei Maici, Biserica noastră.

Cu acestea cerîndu-Vă rugăciunile cele primite de Dumnezeu ale Prea Fericii Voastre și sărutînd cinstita Voastră dreaptă rămînem,
Cu respect și cu dragoste,

† *DAMASCHIN* al *Demetriadei*

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Meliton*, Mitropolit de Heliopole :

Prea Fericitului Patriarh Justinian

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cordiale și respectuoase felicitări de Paști.

† *MELITON*
Mitropolit de Heliopole

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Porfirios* Arhiepiscopul Sfintei Mînăstiri a Muntelui Sinai :

Prea Fericite Părinte,

Harul Preasfîntului Duh ne-a învrednicit să străbatem timpul de patimi ucigător al postului și să ajungem aceste zile venerabile, în care Maica noastră, Sfînta Biserică, comemorează cu adîncă reculegere înfricoșătoarele Patimi și Moartea pe Cruce a Domnului și cu bucurie și veselie strălucita Înviere din morți a Întemeietorului ei, Domnul și Dumnezeuul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Slujitori ai preasfîntei noastre religii și noi, smeriții din acest sălaș preaiubit al Lui, din țara aceasta pustie, necălcată, lipsită de apă și nesfirșită, recunoscători de harul acesta, îi mulțumim din tot sufletul și din tot cugetul, ne închinăm cu evlavie Sfintelor Sale Patimi și slăvim Învierea

Lui cea plină de bucurie pentru toată lumea, prin care a eliberat neamul oamenilor din robia păcatului și l-a chemat la cele cerești.

Potrivit obiceiului sfânt, noi implorăm pe Domnul Cel ce a pățimit și a înviat, întotdeauna, dar mai ales în zilele acestea sfinte, să păzească pe Prea Fericirea Voastră, nezdruincinat pe veneratul scaun patriarhal, până la bătrîneți prea adânci, spre binele preasfintei Biserici Ortodoxe a României, al cărui venerabil întiistătător sînteți.

Sărutînd, cu acestea, plini de respect cinstita dreaptă a mult respectatei Voastre Prea Fericiri, rămînem cu adînc respect

Frate smerit în Domnul

† *PORFIRIOS al Sinaiului*

și fii ascultători

Arhim. NIKANDROS, DIKEOS

Arhim. EVGHENIOS, SCHEVOFILAX

Arhim. DIONYSIOS, ECONOM

Muntele Sinai, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Prea Cuviosul Arhimandrit *Filaret Vitalis* din Grecia:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Vă rog să primiți urările mele filiale cordiale și salutările mele smerite, cu ocazia sfintelor sărbători ale sfintei și mîntuitoarei Învieri a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, al Cărui har să se reverse din abundență asupra Venerabilei Voastre Înălțimi, cu sănătate neîmpuținată, cu putere plină de vigoare, cu înțelepciune în toate și cu mulțime de ani fericiți, spre binele bincredincioasei Voastre turme și al Prea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Sărutînd cu bucurie pascală sfînta dreaptă a de Dumnezeu păzitei Voastre Prea Fericiri, mă închin cu respect și cu dragoste fiiască în Hristos cel înviat.

Arhim. FILARET VITALIS

Preveza, Sfintele Paști, 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit *Varnava* al Kitrusului:

Prea Fericite,

Cu prilejul sărbătorilor de lume mîntuitoare ale Paștilor, adică ale Patimilor și Învierea Domnului, aduc Venerabilei Voastre Prea Fericiri

urări cordiale de îndelungare de zile, cu sănătate deplină și cu abundența tuturor binecuvântărilor divine, spre binele Prea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Cu respect și dragoste în Domnul

† VARNAVA al Kitrusului

Katerini, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitului *Nicolae*, Mitropolitul Axumului:

Prea Fericite,

Cu prilejul sfintei și mîntuitoarei zile a Învierii din morți, în care Viața a răsărit din mormînt, reînviind toate nădejtile celor ce au crezut în Hristos, vin cu multă bucurie să aducă Prea Fericirii Voastre îmbrățișarea de Paști, întîmpinîndu-Vă cu

HRISTOS A ÎNVIAT !

Și privind la mormîntul cel golit de către cel ce a nimicit moartea și toate puterile întunericului, cu bune nădejdi mă rog Răscumpărătorului Hristos, ca să întărească pe Prea Fericirea Voastră în toate acțiunile pline de credință, pentru bunăstarea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, pe care Domnul a răscumpărat-o cu scump singele Lui.

Cu aceste, rămîn cu dragoste și îmbrățișări frățești în Hristos cel înviat.

Al Prea Fericirii Voastre Frate iubitor în Hristos pururea devotat,

† NICOLAE

Mitropolitul Axumului

Addis Abeba, Paștile 1966

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul *Nicodim*, Mitropolit de Sliven :

«Învierea Ta Hristoase Mîntuitorule ingerii o laudă în ceruri, iar noi, pre pămînt, cu inimă curată să o slăvim».

Prea Fericirea Voastră,

Îngerii și oamenii cîntă astăzi biruința lui Hristos asupra morții și iadului. Izvorul vieții nu poate fi ținut în groapă. Din acest izvor și noi, credincioșii, luăm binecuvîntare și încredințare pentru viața de veci.

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră cu vechea noastră felicitare ortodoxă:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu steagul învingător al Învierii conduceți spre viața cea veșnică turma cea cu înțelepciune păstorită de Voi a poporului ortodox român frate, amintindu-i întotdeauna salutul Mântuitorului celui înviat: Bucurați-vă și pace vouă!

În așteptare ca să primim în cursul lunii mai, personal, binecuvîntarea Voastră arhierescă și arhipăstorească, rămîn al Prea Fericirii Voastre cu adîncă stimă și sărutare pascală, admirator.

† NICODIM
Mitropolit de Sliven

Sliven, 22 martie 1966

Telegrama trimisă de Prea Sfințitul Nicolae, Episcop de Makariopole:

*Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu cele mai bune urări de bine salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia sărbătorilor Sfințelor Paști.

HRISTOS A ÎNVIAT !

† NICOLAE
Episcop al Makariopolei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Sofronie al Durostorului și Cerveniei:

Prea Fericite,

Și în anul acesta, după vechiul obicei creștinesc, Vă salut din toată inima, cu

HRISTOS A ÎNVIAT !

Mă rog, cu căldură, ca Mântuitorul, Cel ce a înviat din morți, să Vă dăruiască sănătate deplină, puteri sporite, pentru a Vă continua, întru mulți ani, slujirea atît de fructuoasă pentru Sfînta Biserică Ortodoxă Română.

Paștile Domnului să Vă umple de toată bucuria și pacea (Rom. XV, 13), care să Vă conducă în toate zilele vieții Prea Fericirii Voastre.

Încredințându-mă sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămân al Prea Fericirii Voastre conliturghisitor în Hristos.

† SOFRONIE

Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Ruse, 4 aprilie 1966

Scrisoarea Prea Cucernicului Preot Iconom Stavrofor *Nicolae Goranov*, Superiorul Bisericii Ortodoxe Române Bulgare la București, Reprezentant al Patriarhiei Bulgare:

Prea Fericirea Voastră,

În aceste sfinte și luminoase zile ale Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, când întreaga lume creștină se felicită în mod deosebit, credincioșii și consiliul bisericesc al Bisericii noastre Ortodoxe Bulgare, «Sfintul Prooroc Ilie» din București, precum și eu personal și familia mea, cu adâncă smerenie Vă rugăm să primiți, Prea Fericite Părinte Patriarh, cele mai sincere și cordiale felicitări cu ocazia Învierii Domnului.

Cu adâncă râvnă rugăm pe Cel ce a înviat, Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, să Vă dăruiască deplină sănătate, multe bucurii de Sfintele Paști, rodnică și îndelungată înziliră pentru înțeleapta conducere a corăbiei Bisericii Ortodoxe Române pe calea unității, păcii și buneivoini, pentru dezvoltarea cât mai strânsă a legăturilor de prietenie nezdruccinată și colaborare între Bisericile noastre surori și popoarele noastre frățești — bulgar și român.

HRISTOS A INVIAT !

Sărutăm cu adânc respect venerabila sfântă Prea Fericirii Voastre dreaptă patriarhală și rămânem ai Prea Fericirii Voastre fii duhovnicești.

Preot NICOLAE GORANOV,

*Superiorul Bisericii Ortodoxe Bulgare la București
și Reprezentant al Patriarhiei Bulgare*

10 aprilie 1966

*

Tot cu ocazia Sfintelor Paști, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit din partea preoților parohiilor ortodoxe române de peste hotare următoarele telegrame și scrisori de felicitare:

Telegrama Prea Cucernicului Preot Profesor Dr. *Gheorghe I. Moisescu*, parohul bisericii ortodoxe române din Viena:

*Prea Fericitului Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu sufletele pline de lumina revărsată asupra întregii lumi creștine de marea și sfânta sărbătoare a Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Vă rugăm cu osîrdie să primiți smerite urări de sănătate, pace și viață îndelungată, ca să revărsați tot mai mare belșug de roade duhovnicești, spre folosul și înflorirea Bisericii strămoșești, pe care o călăuziți cu aleasă destoinicie și adîncă înțelepciune.

Cu acest prilej obștea românească ortodoxă, adunată azi la prăznuirea hramului bisericii noastre din Viena, își îndreaptă gîndurile către Prea Fericirea Voastră cu nețărmurită recunoștință pentru dragostea părintească cu care ne ocrotiți întotdeauna, rugînd pe Dumnezeu să Vă încununeze strădaniile arhipăstorești cu ani cît mai îndelungați.

HRISTOS A ÎNVIAT !

*Pr. Prof. GHEORGHE MOISESCU
Parohul capelei române ortodoxe din Viena*

Viena, 12 aprilie 1966

Telegrama Prea Cucernicului Preot Iconom Stavrofor *Ioan Cristea*, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia (R. P. Bulgaria):

*Prea Fericitului Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

În preajma marelui praznic al Învierii Domnului, avem din nou fericitul prilej, slujitorii și credincioșii bisericii române din Sofia, să prezentăm Prea Fericirii Voastre prinosul nostru de dragoste și devotament unit cu cele mai sincere și fiești felicitări și urări de sănătate, viață îndelungată și fericită arhipăstorire, spre slava Sfintei noastre Biserici, bucuria clerului și poporului român evlavios și iubitor de pace și întărirea păcii și buneîntelegeri între oameni.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!

*Icon. Stav. IOAN CRISTEA
Superiorul bisericii ortodoxe române din Sofia*

Telegrama Prea Cucernicului Preot *Virgil Gheorghiu* din Paris:

Prea Fericirii Sale
Patriarhului Justinian al Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă urez lungă și fericită viață pentru slava Sfintei noastre Biserici Române.

Preotul VIRGIL GHEORGHIU

Paris, 10 aprilie 1966

*

Cu același prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit din partea unor conducători și reprezentanți ai Bisericilor eterodoxe din întreaga lume scrisori și telegrame de felicitare, dintre care reproducem câteva:

Scrisoarea Arhiepiscopului de Canterbury *Michael Ramsey*, Primat a toată Anglia și Mitropolit:

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

«HRISTOS A ÎNVIAT !

ADEVĂRAT A ÎNVIAT. ALILUIA» !

Acest strigăt de biruință al primilor creștini răsună peste veacurile istoriei. Anul acesta Bisericile de Răsărit și de Apus serbează Paștile în același timp și mesajul plin de bucurie răsună pretutindeni cu o putere deosebită, pentru că noi cu toți împreună mărturisim biruința Domnului nostru.

Împreună noi aparținem Bisericii lui Hristos, Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească, în virtutea Botezului nostru — el însuși un foarte strălucit simbol al morții și învierii Mântuitorului nostru.

«Hristos a înviat din morți;
Și devine pîrga celor adormiți».

Aceste cuvinte ale Sfântului Apostol Pavel, care fac parte din liturgia noastră anglicană din ziua Paștilor, explică bine pentru ce tradiția bisericească a cinstit întotdeauna cu mare bucurie această zi mai presus decît pe toate celelalte zile. Hristos este biruitor: El a biruit moartea și nu mai poate muri niciodată. Învierea Lui este garanția propriei noastre învieri.

Atotputernicul Dumnezeu să Vă binecuvînteze iubite frate, și toți clericii și credincioșii Voștri să primească din nou puterea lui Hristos cel înviat prin Sfîntul Duh.

Cu frățescă dragoste și doriri de bine,
Al Vostru iubitor frate în Hristos,

† MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury și Primat a toată Anglia

Paștile 1966

Telegrama Prea Fericitului *Vasken I*, Patriarh Catolicos al tuturor armenilor :

*Prea Fericitului Patriarh Justinian
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu adîncă bucurie Vă salutăm cu vestirea Învierii Domnului și Vă aducem mărturie caldă a celor mai bune gânduri ale Noastre pentru sănătatea și fericita arhipăstorire a Sanctității Voastre, precum și pentru pacea și propășirea dreptcredinciosului popor român.

Cu frățescă dragoste,

† VASKEN I
Patriarh Catolicos

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. *M. Novak*, Patriarhul Bisericii Cehoslovace:

Prea Fericite,

Mai întîi, Vă rog să-mi îngăduiți să Vă felicit, cu ocazia luminatelor sărbători, cu salutul pascal de

HRISTOS A ÎNVIAT !

Preaslăvita Înviere a lui Hristos nu este numai garanția vieții noastre veșnice, ci ea constituie pentru noi sfînta îndatorire de a răspîndi dragostea între oameni și de a predica pacea și adevărul pe pămînt, care s-au întîlnit la El, după cuvîntul psalmistului.

Rugăm pe Domnul, Cel ce a înviat din morți, să Vă dăruiască sănătate deplină și puteri sufletești și trupești, pentru marea și responsabilă slujire a Prea Fericirii Voastre.

ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS!

Cu sincer devotament și dragoste în Hristos,

Dr. M. NOVAK
Patriarh

Praga, 2 aprilie 1966

Telegrama Dr. W. A. Visser't Hooft de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Bucuria Paștilor să fie cu Prea Fericirea Voastră și cu toți credincioșii Bisericii Voastre.

VISSER'T HOOFT

Scrisoarea Eminenței Sale D. *Adolf Wischmann*, Președintele Bisericii Evanghelice din Germania:

Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

«Acum însă Hristos a înviat din morți, fiind pîrga învierii celor adormiți», (I Cor. XV, 20).

Cu ocazia mării sărbători a învierii Domnului nostru Iisus Hristos Vă trimit sincere urări în dragoste ecumenică.

Al Fericirii Voastre devotat

ADOLF WISCHMANN
Președintele Bisericii Evanghelice din Germania

Scrisoarea Eminenței Sale *Heinz Kloppenburg* Consilier general al Bisericii Evanghelice din R. F. Germană:

Prea Fericitului Patriarh Justinian

BUCUREȘTI

Cele mai bune urări pentru Paști.

Cu totul devotat,

HEINZ KLOPPENBURG
Consilier general al Bisericii Evanghelice (R.F.G.)

Scrisoarea Pastorului *J. N. Ondra*, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace — R. S. Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor Paștilor, sărbătorile biruinței Domnului nostru, îmi permit să salut pe Prea Fericirea Voastră, personal și în numele Conferinței Creștine pentru Pace, prin vestea plină de bucurie.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Evenimentul Învierii ne dă bucuria și puterea, care rezultă din unitatea în împlinirea poruncii dragostei și a păcii. Datoria noastră dată de Evanghelie este de a lucra pentru împăcarea și solidaritatea între oameni, pentru viața mai îmbelșugată care este darul cel mai prețios al lui Dumnezeu. Conferința Creștină pentru Pace și-a consacrat strădaniile pentru a atinge plinătatea vieții tuturor oamenilor.

Domnul cel înviat să Vă dea multă putere duhovnicească și fizică pentru lucrarea neobosită în via Sa și pentru ca pacea să fie răspândită în lumea întreagă.

Cu expresia sentimentelor mele foarte respectuoase și profunde,

J. N. ONDRA

Secretar General al Conferinței Creștine pentru Pace

Praga, 6 aprilie 1966

Scrisoarea Eminentei Sale Dr. *Lauriston Livingston Scaife*, Episcop al New York-ului de vest, Președintele Consiliului pentru Relațiile cu Bisericele Răsăritului:

Către Prea Fericirea Sa Justinian, Patriarh al întregii Români, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui, urări și pace în Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Preasfânta Treime.

Deoarece lumea creștină din Răsărit și din Apus este unită în păstrarea sărbătorii glorioasei Învieri a Domnului nostru biruitor, felicităm pe Prea Fericirea Voastră în dragoste din partea Bisericii Episcopaliene.

Paștile înseamnă pentru noi că sîntem eliberați de povara vechiului nostru dușman. Fiind și noi înălțați o dată cu Hristos, căutăm fără piedică spre cele care sînt deasupra noastră unde preaiubitul nostru Domn șade și împărățește la dreapta Tatălui.

Învierea înseamnă biruința lui Hristos și a noastră. În aceste zile cînd ambițiile unor oameni răi încearcă cu atîta îndrăzneală să distrugă Împărăția, unitatea creștină este prima necesitate pentru a mărturisi într-o

lume frământată pe Stăpînul cel înviat. Deoarece creștinătatea stă ca unul singur în celebrarea victoriei asupra morții, invităm pe Prea Fericirea Voastră să se alăture nouă în rugăciune, ca toți să ne apropiem de Hristos, Cel ce este prima roadă a celor care au dormit pînă la instaurarea Domniei Sale de pace și mîngiere, în întreaga lume.

Cu cele mai bune urări și cu rugăciuni pentru sănătatea și prosperitatea Prea Fericirii Voastre, a marii Dvs. Biserici și a poporului, rămînem, Fratele Dvs. iubitor în Hristos,

LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE
Episcop al New York-ului de vest, Președintele
Consiliului pentru relațiile cu Bisericile Răsăritene

Scrisoarea Eminenței Sale *John E. Hines*, Episcop — Președinte al Bisericii Episcopale:

Prea Fericirea Voastră,

«Inima mea este plină de o mare bucurie; Voi spune lucrurile pe care le-am făcut pentru preamărirea Împăratului. Limba mea este pana adevăratului scriitor» (Ps. XLV).

Cu prilejul acestor Sfinte Paști, avem fericitul prilej oferit de credința noastră comună de a ne saluta unul pe altul cu cuvintele: «HRISTOS A ÎNVIAT ! ADEVĂRAT A ÎNVIAT !»

Pentru creștini, dorința neînfrîntă de a trăi, a lucra, a se strădui, a suferi și a muri în această lume, — spre a învia din nou, — vine ca o străfulgerare din mormîntul gol. Depozitul de bucurie, care este darul convingerii nezdruncinate că Dumnezeu nu va părăsi omenirea, își are centrul în Hristos cel înviat.

Noi putem spune adevărul în dragoste în mijlocul ostilității puterilor demonice, pentru că El cel dintîi ne-a iubit pe noi și s-a dat pe Sine însuși pentru noi.

Noi putem ușura, în măsura în care El sălășluiește în noi, necazurile și suferința și tragedia unei lumi sfărîmate, pentru că există suficientă tămăduire în trupul zdrobit.

Noi putem trăi în adevărată bucurie în mijlocul șovăielilor din secolul prezent prin puterea și siguranța veacului ce va să vie.

Toate harurile și toate bucuriile să fie cu Voi și cu credincioșii Voștri în această sfîntă sărbătoare.

Al Vostru devotat,

† *JOHN E. HINES*
Episcop Președinte

Scrisoarea Pastorului *Alf. Johansen*, din Biserica Luterană a Danemarcei.

Prea Fericirea Voastră;

Felicitănd pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Învierii lui Hristos, Vă doresc tot binele Vouă și Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumesc mult pentru primirea cu regularitate a periodicelor Bisericii Române, și continui să fac extrase din aceste trei periodice române pentru Revista Americană de Studii Ecumenice.

Cu adânc respect,

ALF. JOHANSEN

Scrisoarea Domnului *Gerald Götting*, secretar general al Uniunii Creștine Democratice din R. D. Germană:

Prea Fericirea Voastră,

De Sfintele Paști transmit Prea Fericirii Voastre și prin Voi venerabilei Voastre Biserici cele mai sincere salutări. Sărbătoarea Învierii lui Hristos să Vă dăruiască putere și binecuvântare în înalta slujbă și ostenală a Voastră pentru pacea lumii.

Sfintele Paști îl îndeamnă pe creștin să fie întotdeauna conștient de răspunderea lui față de păstrarea și promovarea vieții și ca împreună cu toți oamenii de bună credință să contribuie la pacea dintre popoare.

Aceste sărbători ale Paștilor ne cheamă în chip deosebit la solidaritate cu poporul vietnamez, care suferă și luptă.

Contribuția noastră pentru terminarea acestui război crud și pentru micșorarea primejdiilor care amenință pacea în Europa și alte părți ale lumii, corespunde îndatoririi care rezultă pentru noi din mesagiul Evangheliei.

Cu distinsă stimă,

GERALD GÖTTING

Secretar General al Uniunii Creștine Democratice

Telegrama Preotului *Joseph Pouts*, misionar al Ordinului «Maria Imaculata» — Franța:

Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cele mai bune felicitări și urări pline de căldură pentru sfințele și plinele de veselie sărbători pascale.

Preotul JOSEPH POUTS
Misionar al Ordinului «Maria Imaculata»

Lyon, aprilie 1966

*

De asemenea, telegramă și scrisori de felicitare au fost primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea reprezentanților cultelor din țara noastră:

Telegrama P. S. Episcop *Dirayr Mardichian*, Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene din Republica Socialistă România:

Prea Fericitului Părinte Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

În această măreață și luminoasă dimineață a minunatei Învieri a lui Hristos, când suflă pretutindeni duhul înnoitor al Învierii Domnului și când toate Bisericele și credincioșii întregii lumi adunați sub bolțile sfințelor locașuri ale Domnului prăznuiesc această dumnezeiască minune, felicit din toată inima pe Prea Fericirea Voastră în numele primilor creștini care au proslăvit cei dintâi învierea Domnului.

Cu cele mai bune doriri pentru slava Bisericii Ortodoxe Române și înțeleptul ei Întâistătător,

Cu dragoste de fiu întru Hristos,

† *Episcop DIRAYR MARDICHIAN*
Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene
din Republica Socialistă România

Telegrama Monseniorului *Francis Augustin*, Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București:

*Înalt Prea Fericirii Sale Justinian
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Primiți, Înalt Prea Fericite, pentru sfânta sărbătoare a Învierii lui Iisus, respectuoasele noastre urări de har și binecuvântări.

Rugăm pe Cel înviat să împărtășească Înalt Prea Fericirii Voastre ani mulți de viață și rodnică activitate în via Domnului, spre binele poporului și cauza păcii pe pământ.

*Monseniorul FRANCISC AUGUSTIN
Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice
din București*

Scrisoarea Eminenței Sale *D. Friedrich Müller*, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Republica Socialistă România:

Prea Fericirea Voastră,

Primind doririle de sărbători fericite, însoțite de «Pastorală la Învieră Domnului 1966», am onoarea a Vă mulțumi din tot sufletul, dorindu-Vă și din partea mea toate cele bune.

ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Primiți, Vă rog, Prea Fericirea Voastră, încredințarea deosebitelor mele considerațiuni.

*D. FRIEDRICH MÜLLER
Episcopul Bisericii Evanghelice C. A.
din Republica Socialistă România*

Sibiu, 7 aprilie 1966

Scrisoarea Eminenței Sale *Buthi Alexandru*, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea:

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul măritei Învieri a Domnului nostru Iisus Hristos, îndreptăm un frățesc și creștinesc gând către Prea Fericirea Voastră și către

Biserica Ortodoxă Română, felicitându-Vă din toată inima, cu doriri, ca în pace, mulțumiri și fericire să prăznuiți Sfintele Paști.

Pentru noi, cei ce mărturisim și credem în învierea din morți a Domnului, aceasta ne înprosperăază puterile de a-I sluji Biserica pe drumul binecuvântat al dragostei, cunoașterii și unității. Precum și a ajuta și sprijini năzuințele sfinte ale credincioșilor noștri, pe calea împlinirii de pace, prosperitate și o viață tot mai înfloritoare în scumpa noastră Patrie, Republica Socialistă România.

Urmîndu-Vă pe acest drum, cu toată sinceritatea și dragostea, cer ca Domnul, Cel ce a înviat din morți, să Vă dăruiască putere, să prăznuiți sfînta Lui Înviere la mulți ani.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu aleasă stimă,

BUTHI ALEXANDRU

Episcopul Bisericii Reformate din Oradea

Oradea, la 2 aprilie 1966

Telegrama Eminenței Sale *Dr. Kiss Alexa*, Episcopul Bisericii Unitariene:

Prea Fericitului Patriarh Justinian

BUCUREȘTI

Cu ocazia marelui praznic al Paștilor, Vă rog să primiți urările mele sincere de multă sănătate, fericire și bună sporire în toate strădaniile de folos binelui obștesc, dragostei între frații ce locuiesc împreună și realizării nobilei ideal al păcii în lume.

Dr. KISS ALEXA

Episcopul Bisericii Unitariene

Scrisoarea Eminenței Sale *Gheorghe Argay*, Superintendent al Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriene din Republica Socialistă România:

Prea Fericite Patriarh,

Ne este nespus de mare bucuria pentru faptul că în anul curent toți creștinii sărbătoresc împreună, în aceeași zi, sfintele sărbători ale Învierii

glorioase a Domnului nostru Iisus Hristos, documentînd astfel în fața lumii unitatea frățească și conexiunea ecumenică.

Doresc din suflet ca bunul Dumnezeu să binecuvinteze sfintele sărbători de Paști, pentru ca să ne fie tuturor izvor de mult har și bucurie în zilele ce urmează sărbătorilor, ca să trăim și să pășim cu pacea Domnului Cel înviat, așa după cum El a făgăduit credincioșilor Lui: «*Pace vă las...*».

În ajunul sfintelor sărbători de Paști salut pe Prea Fericirea Voastră cu adînc respect și dragoste frățească, prin cuvintele Mîntuitorului nostru înviat: «*Pace vouă!*» (Ioan XX, 19).

GHEORGHE ARGAY

*Episcopul Bisericii Evanghelice Sinodo-Prezbiteriană
din Republica Socialistă România*

Cluj, la 5 aprilie 1966

Scrisoarea Eminenței Sale Nagy Gyula, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj:

Prea Fericirea Voastră,

Apropiindu-ne de sfîntul praznic al Învierii glorioase a Domnului nostru Iisus Hristos, cu inimă frățească plină de dragoste sinceră urez Prea Fericirii Voastre, precum și tuturor slujitorilor și credincioșilor cîrmuiți de înalta înțelepciune a Prea Fericirii Voastre, atît în numele meu personal, cît și din partea întregii Eparhii Reformate din Cluj, sărbători bogate în roadele harului și pline cu darurile cerești ale credinței adevărate.

Să ne rugăm cu toții împreună, în numele Domnului Iisus Hristos cel înviat pentru noi, ca munca noastră plină de adîncă smerenie să fie o slujbă binecuvîntată și roditoare spre preamărirea lui Dumnezeu, spre clădirea trupului lui Hristos, spre înflorirea scumpei noastre Patrii Republica Socialistă România și spre înfăptuirea păcii adevărate și atît dorite a lumii întregi!

HRISTOS A ÎNVIAT !

NAGY GYULA

Episcopul Bisericii Reformate din Cluj

Cluj, la 5 aprilie 1966

Scrisoarea Eminentei Sale *Tihon*, Mitropolit al Bisericii Creștine de Rit Vechi:

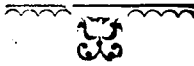
*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,*

Cu prilejul sărbătorii biruitoarei Învieri a Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, Care, pentru răscumpărarea noastră, a biruit moartea și iadul, ca să ne dăruiască viață veșnică, din toată inima, urăm Prea Fericirii Voastre, în aceste sfinte zile ale Învierii Domnului, pace, sănătate bună și bucurie duhovnicească, rugându-ne ca Mântuitorul nostru cel înviat, să aducă întregii lumi, numai bucurie, numai pace și numai iubire.

HRISTOS A ÎNVIAT !

† *TIHON*
Mitropolit al Bisericii Creștine de Rit Vechi

Brăila, Sfintele Paști 1966

VIATA BISERICESCA

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT ÎN PRIMA ZI DE PAȘTI PREOȚIMEA CAPITALLEI

Urmînd unei frumoase și creștinești datine, în prima zi de Paști, la orele 18, preoții Capitalei s-au adunat la palatul patriarhal pentru a prezenta Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian urările lor respectuoase de acest mare praznic al creștinătății.

Însoțit de PP. SS. Episcopi Antin Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și de P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a intrat în sala de festivități a palatului patriarhal, fiind întîmpinat de preoți cu imnul patriarhal.

Împreună cu preoții din Capitală erau de față: PP. CC. consilieri și inspectori din Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, profesorii de la Institutul Teologic din București, în frunte cu P. C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu, profesorii de la Seminarul teologic din București, în frunte cu P. C. Pr. Director Dumitru Popescu, salariați de la Centrul patriarhal și mitropolitan, precum și elevii și studenții străini care urmează cursurile Seminarului și Institutului teologic din București.

După ce a fost cîntat troparul «Hristos a înviat», a luat cuvîntul P. C. Pr. Atanasie Negoită, vorbind despre însemnătatea mării sărbători a Învierii Domnului în viața creștinismului de pretutindeni. P. C. sa a subliniat bucuria deosebită pe care o simt preoții Capitalei ori de cîte ori se găsesc lîngă Părintele și Îndrumătorul lor duhovnicesc. În numele tuturor celor prezenți, Părintele Negoită a făcut Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian calde urări de sănătate și îndelungată înziliră, asigurîndu-l de dragostea deplină și de tot devotamentul pe care-l au față de Prea Fericirea Sa toți slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Studentul etiopian Abebaw Igzev, în numele elevilor și studenților străini care urmează cursurile la Seminarul și Institutul teologic Ortodox

din București, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru grija cu adevărat părintească pe care le-o acordă și a făcut în același timp sincere și respectuoase urări Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române pentru sfintele sărbători ale Paștilor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit, cu acest prilej, următorul cuvînt:

«Prea Cucernici Părinți,

Ne găsim iarăși laolaltă cu prilejul marelui praznic al creștinătății, *Învierea din morți a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, această «sărbătoare a sărbătorilor», care aduce bucurie negrăită în sufletele tuturor creștinilor.

De unde vine această bucurie, care se revarsă peste noi toți, ca o adevărată primăvară duhovnicească? Pricina o cunoașteți cu toții, dar nu socotesc de prisos să ne-o reamintim la acest strălucit popas creștinesc.

Este un lucru neîndoielnic că *Învierea din morți a Mîntuitorului Hristos* aduce în sufletele noastre cea mai deplină bucurie, fiindcă ea dezleagă pentru noi problema nemuririi noastre și problema veșniciei sufletului omenesc de care erau preocupați atît de mult strămoșii noștri getodaci. Herodot numește pe strămoșii noștri «geții nemuritori», adică acest mare istoric al antichității mărturisește că ei credeau în nemurirea sufletului și de această credință a lor erau legate atît concepția lor despre viață cît și o serie de practici religioase pe care le descoperă astăzi arheologii pe întreaga arie locuită de traco-iliri și de getodaci. Nu este deci de mirare că la primul contact pe care l-au avut strămoșii noștri cu creștinismul — fie prin Sfîntul Apostol Pavel, care a predicat în Macedonia, la Tesalonici și Filipi, fie prin Sfîntul Apostol Andrei, care a predicat în părțile Scîției — sămînta creștinismului a găsit în sufletele lor un teren foarte prielnic pentru a prinde și a rodi cu îmbelșugare de-a lungul veacurilor. Cuvînte ca acelea ale Sfîntului Apostol Pavel adresate filipenilor: «Cetatea noastră este în ceruri, de unde așteptăm și Mîntuitor, pe Domnul Iisus Hristos, care va schimba chipul trupului nostru cel smerit, ca să-l facă după chipul trupului slavei Lui, după lucrarea puterii Lui de a-și supune toate» (Filip. IV, 20—21), sau învățătura despre cei adormiți cu credința în *învierea morților* (I Tes. IV, 13—17), precum și în învățătura despre *împărăția veșnică* sau despre *judecata din urmă* au prins rădăcini puternice în sufletele strămoșilor noștri, pentru că ei își limpezeau acum din Revelația supranaturală, ceea ce intuiseră și crezuseră din revelația naturală.

Pentru ei și pentru urmașii lor, *Învierea Domnului* le-a întărit convingerea că datoria adevăratului credincios este să lucreze în așa fel aici pe pămînt încît să poată dobîndi fericirea și bucuria veșnică după trecerea la viața de odihnă cu Domnul, «știind că Hristos cel înviat din morți nu mai moare, că moartea nu-L mai stăpînește» (Rom. VI, 8—9).

În această credință trăim și noi și mai ales zilele din Săptămîna Paștilor și aceste strălucite zile ale Paștilor sînt pentru noi, slujitorii lui Hristos, și pentru credincioșii noștri prilej deosebit de înviorare duhovnicească, de trăire intensă a procesului mîntuirii neamului omenesc, de participarea reală la suferințele trupești ale Mîntuitorului, dar și de împărtășire a bucuriei celei mari pe care a vestit-o femeilor mironosițe: «Nu vă temeți, căci știu că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici, căci s-a sculat precum a zis» (Matei XXVIII, 5—6). Auzim și noi aievea cuvintele Domnului adresate femeilor mironosițe: «Bucurați-vă» (Matei XXVII, 9), sau cuvintele pe care Hristos cel înviat le adresează Apostolilor: «Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi» (Ioan XX, 21) și sîntem incredințați că Mîntuitorul Hristos ne adresează aceste cuvinte și nouă; ne îndeamnă și pe noi să ne bucurăm de Învierea Lui, pentru că «înghițitu-s-a moartea în biruință» și întrebăm și noi cu Sfîntul Apostol Pavel: «unde-ți este, moarte, boldul, unde-ți este, iadule, biruința?» (I Cor. XVI, 55). Pe cei tulburați și pe cei îndoielnici, ca altădată pe înfricoșatii Săi ucenici, Domnul Hristos îi apropie de El cu muștrătoarele Sale cuvinte: «Pipăiți-Mă și vedeți că duhul carne și oase nu are, precum mă vedeți pe mine că am» (Luca XXIV, 39). Și împreună cu Apostolul Toma, într-un cuget și într-o simțire, mărturisim: «Domnul meu și Dumnezeuul meu» (Ioan XX, 28), convinși fiind că «Tot cel ce mărturisește că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămîne în El și el în Dumnezeu» (I Ioan IV, 15).

Prea Cucernici Părinți,

Pentru toți cei ce propovăduiesc învățătura lui Hristos, toate cele istorisite în Sfintele Evanghelii constituie adevăruri de credință și ele trebuie să aibă rădăcini adînci în sufletele noastre. Dar adevărul fundamental pe care stă învățătura noastră creștină este fără îndoială Învierea din morți a Mîntuitorului, care este dovada de netăgăduit a dumnezeirii Lui, iar pe de altă parte ne dă siguranța vieții veșnice, pentru că, așa cum spune corintenilor același slăvit Apostol Pavel: «Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința voastră, sînteți încă în păcatele voastre; și atunci cei ce au adormit în Hristos au pierit. Și de nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, sîntem mai de plîns decît toți oamenii. Dar acum, Hristos a înviat din morți, s-a făcut începătură celor adormiți» (I Cor. XV, 17—20).

Un slujitor al Bisericii care n-ar fi stăpînit de credința că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, care s-ar îndoi de minunile săvîrșite de Mîntuitorul în timpul vieții Sale pămîntesti; de învierea fiicei lui Iair, de învierea fiului văduvei din Nain, de învierea prietenului Său Lazăr, sau — ceea ce este mai grav — de însăși învierea din morți a Mîntuitorului Iisus Hristos, n-ar putea fi de folos nici pentru sine, nici pentru credincioșii pe care-i păstorește. Un astfel de slujitor ar fi un năimit, un fariseu care s-ar înșela și pe sine și ar înșela și pe credincioșii săi. Ne rugăm Mîntuitorului Iisus Hristos să nu fie astfel de slujitori în rîndurile

preoțimii noastre. Părinții, moșii și strămoșii noștri au crezut cu tărie în învierea din morți a Mîntuitorului și toată viața lor religioasă și morală, precum și toate practicile lor religioase în legătură cu faptele bune și cu pomenirea morților arată în chip evident preocuparea poporului nostru dreptcredincios de pregătirea pentru viața veșnică, grija pentru suflet, pe care-l socotesc mai de preț decît trupul și seriozitatea pe care o acordă vieții duhovnicești 'pentru a se putea întîlni cu Mîntuitorul Hristos plîni de vrednicia credinței și a faptelor bune.

Datoria noastră, a slujitorilor de azi a Bisericii Mîntuitorului Hristos, este să fim pe deplin conștienți de răspunderea pe care o avem atît pentru sufletele noastre, cît și pentru sufletele credincioșilor noștri. Apostolatul pe care l-am primit de la Mîntuitorul Hristos prin Sfinții Săi Apostoli ne cere să ne împlinim misiunea noastră și pe linie religioasă și pe linie socială. Pentru aceasta trebuie să ne străduim din toate puterile noastre să cultivăm credința dreaptă și bunele tradiții care au împodobit viața strămoșilor noștri. Să sădiți între oameni dragostea, pacea, prietenia, silindu-vă să fiți tuturor pildă pentru toate lucrurile bune.

Vă mărturisec că, după cum mă bucur nespuse de mult pentru dragostea pe care mi-o arătați, venind aici fără să fiți siliți de cineva, ci mînați de prețuirea și devotamentul pe care mi le exprimați întotdeauna la aceste sărbători mari, tot astfel mă întristez cînd aflu că mai sînt încă unii preoți care nu înțeleg că au răspundere și față de Hristos și față de credincioși, întretîinînd atmosferă de vrajbă cu confrății lor sau neglijînd îndatoririle sacerdotale și sociale pe care le au. De aceea am folosit acest prilej să vă reamîntesc că învierea Domnului a fost și pentru strămoșii noștri și este și pentru noi prilej de bucurie, dar, în același timp și motiv să ne dăm seama că într-o bună zi va trebui să ne înfățișăm înaintea Dreptului Judecător pentru a răspunde de felul cum am folosit talanții care ne-au fost încredințați. Bucuria acestei sărbători va fi cu atît mai mare, cu cît, dacă examinăm viața și faptele noastre, Hristos ne poate spune și nouă «Bucurați-vă», Hristos ne poate lăuda pe noi spunîndu-ne: «Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune, intră întru bucuria Domnului Tău» (Matei XXV, 21).

Reprezentantul Dvs., Părintele Atanasie Negoită, o dată cu urările pe care mi le-a adus în numele preoțimii Capitalei, a înfățișat și unele din realizările noastre în timpul de cînd bunul Dumnezeu ne-a ridicat la vrednicia de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Între altele a vorbit și despre impulsul pe care l-am dat în rîndul slujitorilor și al credincioșilor marii probleme care preocupă azi omenirea întreagă: acțiunea pentru apărarea păcii. Am socotit întotdeauna că una din datorii de seamă pe care le avem noi ucenicii lui Hristos este să împlinim fără nici un fel de rezervă testamentul pe care ni l-a lăsat Mîntuitorul Iisus Hristos, cînd a spus: «Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Adevăratul preot al lui Hristos nu poate lipsi din rîndul «făcătorilor de pace», fiindcă Hristos s-a jertfit pe cruce pentru împăcarea lumii,

pentru pacea și înțelegerea între toți oamenii și între toate popoarele.

În special vă recomand să cultivați pacea și dragostea între credincioșii parohiei și — acolo unde lipsește — cer stăruitor ca pacea și dragostea frățească să fie statornicită de îndată între preoții care slujesc aceluiași altar și se împărtășesc din același potir. Dacă ne vom face fiecare datoria pentru întronarea păcii în lume, pentru prețuirea omului, de oriunde ar fi el, de orice culoare și de orice credință; dacă vom ajuta la promovarea virtuților cetățenești și la ridicarea morală a semenilor noștri; dacă vom sprijini conducerea noastră de stat în toate eforturile ei de propășire și înflorire a patriei noastre, dacă vom colabora, de pe poziția noastră, la rezolvarea tuturor marilor probleme care frământă lumea contemporană, atunci vom putea spune că slujim și lui Hristos, și slujim în același timp și omenirea vremurilor noastre, dornică de progres, de pace, de dragoste, de libertate, de bună conviețuire și fericire.

Cu nădejdea că veți continua cu zel sporit activitatea de pînă acum, la salutul Prea Cucernicilor Voastre, răspund și eu: Adevărat a înviat Hristos, și vă urez din toată inima să vă bucurați de cele mai frumoase succese în misiunea frumoasă, dar și de răspundere pe care o aveți. Vă urez să vă bucurați de sănătate deplină și de toată fericirea împreună cu familiile P. C. Voastre, iar pe Atotputernicul Dumnezeu îl rog să vă aibă de-a pururi sub sfînta Sa pază, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni».

*

La sfîrșit, după ce a mulțumit studentului etiopian Abebaw Igzev, pentru urările exprimate în numele studenților străini care urmează cursurile la Institutul teologic din București, Prea Fericitul Părinte Patriarh a prezentat preoțimii Capitalei pe studenții străini veniți la studii teologice în țara noastră: pe cei cinci studenți trimiși din Etiopia de Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I, 5 studenți din Uganda, un student din Liban, un student din Elveția, un preot student din Anglia și un student din Canada, subliniind că «toți acești studenți și alții care vor veni după ei, după ce vor fi învățat limba română și după ce vor termina studiile teologice la noi, vor fi elementele de legătură între Bisericile noastre ducînd cu ei tot tezaurul de credință pe care-l vor cîștiga la noi, împreună cu spiritul de pace, de bună înțelegere și dragoste între oameni și popoare. Prea Fericirea Sa încredințează pe toți acești studenți că-i socotește ca fii adoptivi ai Bisericii Ortodoxe Române».

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh a ciocnit cu fiecare tradiționalul «ou roșu» de Paști, creîndu-se o atmosferă duhovnicească plină de voie bună.

La despărțire, Prea Fericirea Sa a transmis binecuvîntarea Sa pentru toți cei prezenți și pentru familiile lor.

**INCETAREA DIN VIAȚĂ
A ARHIEPISCOPULUI PAISIE AL ALBANIEI**

La începutul lunii martie 1966, a încetat din viață Arhiepiscopul Paisie al Albaniei. Trista veste a fost anunțată Prea Fericitului Patriarh Justinian și Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de Prea Sfințitul Episcop Damian de Gjirokastra prin următoarea telegramă:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Îndurerat Vă anunț decesul și înmormântarea neuitatului nostru arhiepiscop Paisie.

*Arhiepiscop locțiitor,
† Episcop DAMIAN de Gjirokastra*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a transmis ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe din Albania părerile de rău ale Bisericii noastre, trimițând următoarea telegramă:

*Prea Sfințitului Episcop DAMIAN,
Locțiitor de arhiepiscop al Albaniei*

TIRANA

În numele Nostru personal și în numele Sfântului nostru Sinod luăm parte la doliul Bisericii Ortodoxe a Albaniei, cu ocazia morții bunului arhiepiscop Paisie și rugăm pe Dumnezeu să dăruiască sufletului său veșnică odihnă printre cei drepecți.

*† JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

ALEGEREA NOULUI ARHIEPISCOP AL BISERICII ORTODOXE DIN ALBANIA

Printr-o telegramă trimisă Prea Fericitului Patriarh Justinian de Prea Sfințitul Episcop Daniil vicarul Arhiepiscopiei Albaniei, Sfintul Sinod al Bisericii noastre a fost înștiințat că Prea Sfințitul Episcop Damian de Gjirokastra a fost ales întiiistătător al Bisericii Albaneze.

Din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a transmis urări de rodnică păstorie noului Arhiepiscop al Albaniei, trimițînd următoarea telegramă:

*Prea Sfințitului DANIL
Vicar al Arhiepiscopiei Albaniei*

TIRANA

Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române a luat cu bucurie cunoștință de vestea bună comunicată de Prea Sfinția Voastră cu privire la înscăunarea Prea Sfințitului Episcop Damian ca Arhiepiscop a toată Albania.

Sînt îndatorat să exprim urările pe care Prea Fericirea Sa, împreună cu membri Sfintului Sinod al Bisericii Române le fac pentru arhipăstoria noului Întiiistătător al Bisericii surori a Albaniei.

*Episcop † ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Vicar Patriarhal*

SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 8 și 17 februarie 1966 s-au desfășurat la Geneva, în noul palat al Consiliului Ecumenic, lucrările sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Au participat aproximativ 150 de persoane printre care un număr însemnat de reprezentanți speciali ai unor Biserici, consilieri ai unor organizații bisericești mondiale, reprezentanți ai unor consilii afiliate Consiliului Ecumenic al Bisericilor, precum și doi observatori romano-catolici.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

După festivitatea de deschidere, Pastorul Dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului executiv, a prezentat raportul Comitetului executiv, după care a urmat raportul secretarului general, care a fost prezentat de Pastorul Visser't Hooft. Tot Pastorul Visser't Hooft a prezentat în dimineața zilei de 9 februarie raportul general despre «Calea ecumenică și rolul specific al Consiliului Ecumenic al Bisericilor».

În ședințele din zilele următoare au fost prezentate rapoartele Diviziei de studii, Diviziei de întraajutorare, Diviziei de misiuni și evanghelizare, Diviziei de formație ecumenică, Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale, Departamentului de informare, Biroului de la New York, Comitetului de finanțe, Comitetului de Candidaturi și personal și, în sfârșit, raportul Secretariatului pentru Credință și Constituție.

Această sesiune a Comitetului Central are o însemnătate deosebită în dezvoltarea de până acum a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Se pare că această sesiune închide o etapă și deschide alta. După Pastorul Visser't Hooft, perioada de extindere a Mișcării ecumenice s-a încheiat. Acum trebuie să înceapă perioada de aprofundare a principiilor ecumenismului, pentru a se ajunge la o unitate concretă a Bisericilor. Consiliul Ecumenic «trebuie să se reînnoiască pentru a putea răspunde exigențelor de unitate ale Bisericilor, precum și nevoilor speciale ale epocii noastre», a spus Pastorul Visser't Hooft. În acest sens, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul Visser't Hooft a afirmat, în raportul său despre «Calea ecumenică și rolul specific al Consiliului

Ecumenic al Bisericilor», printre altele, următoarele: «Avem nevoie de un consiliu în care Biserica să poată să-și mențină fiecare personalitatea sa și să aducă fiecare contribuția sa specifică, pe un plan de libertate și egalitate totală...».

○ problemă importantă care a reținut atenția sesiunii a fost aceea a relațiilor dintre Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică. În urma rapoartelor prezentate de Lukas Vischer și Nicos Nissiotis, ca observatori ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Conciliul al II-lea de la Vatican și a raportului grupei mixte de lucru formată din reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ai Bisericii Romano-Catolice, s-au propus o serie de directive pentru cultivarea și în viitor a relațiilor dintre cele două părți.

Această sesiune a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a rezolvat în același timp unele probleme de ordin organizatoric privind alegerea noului secretar general, Conferința mondială «Biserica și Societatea» și organizarea celei de a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic.

Problema noului secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost pusă și la sesiunea Comitetului Central care a avut loc la Enugu-Nigeria, între 12 și 21 ianuarie 1965, dar ea nu a putut fi rezolvată și a fost încredințată spre studiere unui comitet special.

Cu prilejul actualei sesiuni a fost ales în postul de secretar general al Consiliului Ecumenic, pastorul presbiterian *Eugene Carson Blake* (S. U. A.).

Totodată au mai fost făcute și următoarele numiri: Prof. *J. Russel Chaudran* (India), în postul de vicepreședinte al Comitetului Central; Dl. *Juane Faune* (Filipine) și Prof. *Hendricus Berkhof* (Țările de Jos), au fost aleși membri în Comitetul executiv; Pastorul *Philip Potter* (Antile), în postul de director al Diviziei de Misiuni și Evanghelizare; Dl. *John Holt* (S. U. A.), în postul de director adjunct al Diviziei de întrajutorare; Pastorul *Lukas Vischer*, în postul de director al Secretariatului «Credință și Constituție»; protoiereul ortodox *Vitalie Borovoi* (U.R.S.S.), în postul de director adjunct al Secretariatului «Credință și Constituție»; Prof. *Joseph C. Weber* (S.U.A.), în postul de director adjunct al Institutului Ecumenic-Bossey; și Pastorul *Philip Johnson* (S.U.A.), în postul de secretar executiv adjunct al biroului din New York.

Conferința mondială «Biserica și Societatea» va avea loc la Geneva între 12—21 iulie a. c. și la care vor participa circa 400 de persoane.

De asemenea s-a stabilit data de 4—20 iulie 1968 pentru cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care va avea loc în Upsala-Suedia. Tema centrală va fi textul biblic: «Iată, Eu fac toate noi» (Apoc. XXI, 5). Lucrările se vor desfășura în ședințe plene și în secții. Bisericile membre vor fi reprezentate de 756 de delegați. Ortodocșilor le-au fost reprezentate un număr de 126 de locuri.

În ziua de 15 februarie a avut loc sărbătorirea Pastorului Visser't Hooft, cu prilejul pensionării sale. Comitetul Central a adoptat în acest sens o rezoluție pentru omagierea fostului secretar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Prezentînd omagiul Bisericii Ortodoxe Române I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei a oferit sărbătoritului o icoană în email, din partea Prea Fericitului Părinte Partiarh Justinian.

În încheiere menționăm că activitatea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, s-a făcut simțită prin numeroase intervenții pe marginea rapoartelor dezbătute și ea a fost semnalată și de Buletinul de presă al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (a se vedea: S.O.E.P.I., nr. 5 din 17 februarie 1966).

Din cele expuse se constată că această sesiune a Comitetului Central a avut o ordine de zi foarte bogată, punînd în discuție probleme deosebit de importante pentru viitorul Mișcării ecumenice.

GHEORGHE ALEXE

t
C
F
S
g
F
A

F
E
R
C

i
r
t
a
l
s
i

r
C
i

v
:

VIZITA UNOR TINERI TEOLOGI DIN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANĂ ÎN ȚARA NOASTRĂ

În urma recomandății făcute de Dr. Heinz Kloppenburg, consilier bisericesc din Dortmund, Republica Federală Germană și membru al Conferinței Creștine pentru Pace și al Conferinței Bisericilor Europene, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a încuviințat ca un grup de 25 studenți teologi de la Seminarul predicatorial din Essen, al Bisericii Evanghelice din Theinland (R.F.G.), să viziteze între 19 și 30 aprilie 1966, Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea directorului de studii Dr. Alfred Burgsmüller.

După ce au vizitat monumentele istorice și religioase și instituțiile principale din Cluj, Sibiu, Brașov și Sinaia, grupul de studenți germani a sosit în Capitală în seara zilei de vineri 22 aprilie 1966. Sîmbătă dimineața au vizitat biserici și muzee din Capitală, precum și instituțiile centrale ale Patriarhiei Române.

În după amiaza aceleiași zile, studenții teologi germani au avut o întîlnire cu studenții Institutului teologic de grad universitar din București. Cu acest prilej, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului și Dr. Alfred Burgsmüller, au rostit cuvîntări de salut. De asemenea au luat cuvîntul magistrandul D. Dima din anul al III-lea, precum și un tînr teolog german. A urmat un scurt program de coruri religioase și patristice, interpretate de Corul Institutului teologic sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu.

Duminică, 24 aprilie, a.c., după sfînta liturghie, oaspeții au fost primiți la palatul patriarhal de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. După prezentările de rigoare și după discuțiile care au avut loc cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit daruri în cărți, tinerilor teologi germani.

În continuarea călătoriei lor, cei 25 de tineri teologi germani au viziat vestitele mînăstiri moldovene. Oaspeții au părăsit țara în ziua de 30 aprilie 1966.

DIN VIATA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

READUCEREA MOAȘTELOR PREA CUVIOSULUI SAVA CEL SFINȚIT DE LA VENEȚIA LA IERUSALIM. — În urma tratatelor care au avut loc între delegația Patriarhiei Ierusalimului, condusă de Arhiepiscopul Vasilie al Iordanului și delegația Bisericii Romano-Catolice, condusă de Episcopul Giuseppe Olivotti, vicarul Patriarhiei Veneției, au fost restituite Bisericii Ierusalimului moaștele Preacuviosului Sava cel Sfințit, pentru a fi reasezate în Lavra care-i poartă numele.

La moartea sa, în anul 532, Preacuviosul Sava cel Sfințit a fost înmormântat în Lavra întemeiată de el, însă în veacurile următoare moaștele lui au fost duse în alte locuri în lumea creștină. După unele date istorice, în veacurile al VIII-lea—al IX-lea, moaștele lui au fost mutate la Constantinopol, pentru a fi ferite de furia musulmanilor; iar mai târziu, au fost luate de cruciați și transportate la Veneția, unde au rămas pînă acum.

Biserica Ortodoxă a Ierusalimului a depus multe stăruințe ca readucerea moaștelor Preacuviosului Sava cel Sfințit la Ierusalim să fie sărbătorită după toată cuviința. La solemnități au participat delegații ale multor Biserici creștine, în afară de reprezentanții lor din Ierusalim, reprezentanți diplomatici din Ierusalim și poporul creștin din întreaga Palestină. Procesiunea, care a pătruns în vechiul Ierusalim prin poarta către Iafa, era deschisă de către Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, guvernatorul Ierusalimului Abu Gazim și cele două delegații care au purtat tratativele pentru restituirea moaștelor — cea a Bisericii Ortodoxe a Ierusalimului și cea a Bisericii Romano-Catolice.

Sicriul de sticlă cu moaștele Preacuviosului Sava cel Sfințit au fost depuse timp de trei săptămîni în Biserica Învierii din Ierusalim, lîngă mormîntul Domnului, și apoi au fost depuse într-una din bisericile Lavrei care poartă numele Preacuviosului Sava cel Sfințit.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ierusalimului a hotărît ca ziua de 26 octombrie să devină praznicul readucerii moaștelor Preacuviosului Sava cel Sfințit.

Faptul restituirii moaștelor Preacuviosului Sava cel Sfințit constituie unul din actele înfăptuite în tendința de a îmbunătăți raporturile reciproce între Bisericile Romano-Catolică și Ortodoxă.

PATRIARHIA MOSCOVEI

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA INTRUNIRI INTERCREȘTINE ÎN SLUJBA PĂCII. — Delegații Bisericii Ortodoxe Ruse, teologi, clerici și mireni au luat parte activă la sesiunile de lucru ale diferitelor organisme intercreștine, care au avut loc în ultimele luni. Astfel :

Între 6 și 8 octombrie 1965, au avut loc la Budapesta lucrările comisiei Conferinței Creștine pentru Pace pentru studierea problemelor referitoare la țările în curs de dezvoltare, avînd ca temă: «Etica ajutorului reciproc internațional în legătură cu greutățile economice ale țărilor în curs de dezvoltare și sarcina Bisericii în acest domeniu», la care a participat, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, o delegație sub conducerea Prot. Pavel Socolovski.

Între 14—15 noiembrie 1965, la Ebersbach, lîngă Stuttgart, s-au desfășurat lucrările Conferinței Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Republica Federală Germană, avînd ca temă «Responsabilitatea pentru pace în prezent», la care delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a fost condusă de Arhiepiscopul Ciprian, exarhul Patriarhiei din Moscova pentru Berlin și Europa Centrală.

Iar între 7—9 decembrie 1965, Secretariatul Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace a ținut sesiunea ordinară de lucru la Praga, la care pe lîngă discutarea detaliată și critică a activității trecute și viitoare a Conferinței Creștine pentru Pace, s-a discutat situația din Rodezia; în legătură cu aceasta Secretariatul Internațional a aprobat o rezoluție prin care cere «să se acorde africanilor din Rodezia depline drepturi omenești și politice». La aceste lucrări au participat și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse care fac parte din Secretariatul Internațional.

În ziua de 4 ianuarie 1966 vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Episcopul Iuvenalie de Zaraisk, a primit o grupă de membri ai Bisericii Evanghelice-Luterane din Braunschweig — Republica Federală Germană, — aflați în vizită în Uniunea Sovietică, cu care au discutat probleme cu caracter ecumenic.

— La 13 ianuarie 1966, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe a primit o grupă de personalități religioase din Statele Unite ale Americii, în frunte cu Pastorul Harold A. Bosly din Prima Biserică Metodistă; între membrii acestei grupe de vizitatori ai Bisericii Ortodoxe Ruse au făcut parte și reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice și ai cultului mozaic din America.

— Intre 13—15 ianuarie 1966 a avut loc la Berlin sesiunea ordinară a celei de a doua grupe de lucru a Conferinței Bisericilor Europene pentru dezbaterăa temei «Biserica și statul în Europa», la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Prof. N. Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad.

DELEGAȚIA BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN FINLANDA. — Dînd urmare invitației Întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe Autonome și Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, sub conducerea Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Ladogei și președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile externe bisericești a vizitat Finlanda, în toamna anului 1965, cu scopul de a contribui la întărirea legăturilor prietenești între cele două Biserici Ortodoxe locale vecine, de a adînci contactele ecumenice cu Biserica Evanghelică-Luterană din Finlanda și de a întări pacea și prietenia între popoarele Finlandei și Uniunii Sovietice.

În timpul șederii lor în Finlanda, în cinstea oaspeților, au fost organizate recepții de către cele două Biserici creștine din Finlanda, de către Ministerul Culturii, de Parlament și de primăriile diferitelor orașe vizitate.

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE RUSE LA JUBILEUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN KOTTAIAMA-INDIA. — În urma invitației Întîistătătorului Bisericii Siriene din India, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 21 decembrie 1965, a delegat pe Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei, pe profesorul A. D. Ostapov și N. Zabolotski și pe A. V. Cisteacov referent la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe să reprezinte Biserica Ortodoxă Rusă la solemnitățile jubileului de 150 de ani de activitate a Seminarului Bisericii Siriene Indiene, din orașul Kottaiama. Delegația a transmis Întîistătătorului Bisericii Siriene din India scrisori de felicitare din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și din partea Academiei duhovnicești și a seminariilor Bisericii Ortodoxe Ruse. Cu acest prilej delegația a fost primită de Preafericitul Catolicos Vasile I, Întîistătătorul Bisericii Siriene din India și de Președintele Indiei, Dr. S. Radhakrishnan.

SCHIMB DE SCRISORI ÎNTRE ÎNTÎISTĂTĂTORII BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI PATRIARHIEI ECUMENICE ÎN LEGĂTURĂ CU RASCOLUL DE LA KARLOVIȚ. — Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a adresat «Sanctității Sale Atenagora, Arhiepiscopul Constantinopolului — Roma cea nouă și Patriarh ecumenic», următoarea scrisoare: «...Am datoria tristă de a aduce la cunoștința Sanctității Voastre cazurile de încălcare a orînduirilor canonice, în chip indiscutabil acceptate în raporturile dintre Bisericile Ortodoxe surori.

După cum Vă este, în chip neîndoielnic, cunoscut, Biserica noastră Ortodoxă Rusă, în chip legal avînd căpetenie pe Smerenia noastră și cîrmuită de noi împreună cu Sfîntul Sinod, are în afara granițelor țării noastre mici grupuri de schismatici, care, sfișind cămașa lui Hristos și

călcind în picioare normele canonice în general acceptate în lumea ortodoxă, din motive politice, cu încăpăținare și cu răutate se împotrivesc înaltei Autorități bisericești, din care cauză Autoritatea bisericească a fost nevoită în trecut să recurgă la măsuri severe pînă la interzicerea episcopatului și clerului acestor grupuri schismatice de a săvîrși sfintele slujbe. Sanctitatea Voastră cunoaște foarte bine acest lucru și nu este nevoie să mai fie în amănunt repetat. Cu atît mai mare ne-a fost mîhnirea aflînd de cazurile care au avut loc, cînd reprezentantul Sanctității Voastre la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, I. P. S. Mitropolit Emilian al Calabriei a săvîrșit dumnezeiasca slujbă împreună cu arhiepiscopul Antonie (Bartoșevici), care fac parte din așa-numitul rascol de la Karloviț, în biserica rusă din Geneva. Astfel de cazuri nu vor contribui la îmbunătățirea legăturilor dintre Sfintele noastre Biserici și nici la întărirea unității ortodoxe.

În afară de aceasta, socotesc o datorie să amintesc Sanctității Voastre că pînă în prezent din partea noastră nu a avut loc nici o astfel de încălcare în legătură cu Patriarhatul de Constantinopol, și noi vom primi cu neschimbată cordialitate din partea Sanctității Voastre înștiințările prin care s-ar condamna orice tendințe schismatice înăuntrul Bisericii Voastre.

Noi Vă aducem la cunoștință acest fapt și nădăjduim că prin înțeleapta Voastră hotărîre în viitor va fi așezată o neclintită bază respectării fără abatere de către ierarhia Sfintei Patriarhii a Constantinopolului a raporturilor canonice care sînt în vigoare între Bisericile noastre».

La 22 decembrie 1965, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, Atenagora, a adresat Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia următoarea scrisoare de răspuns: «...Luînd în considerare ceea ce Sanctitatea Voastră frățește ne-ați anunțat prin scrisoarea Voastră, Vă înștiințăm că, prin hotărîrea sinodală deja s-a dat dispoziție I. P. S. Mitropolit Emilian al Calabriei ca în viitor să evite orice comuniune liturgică ori de alt fel cu arhieriei care fac parte din grupul de la Karloviț, în conformitate cu poziția pe care de multă vreme o respectă în legătură cu ei Sfîntul Scaun Ecumenic».

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE. — Delegați ai Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte activă la lucrările diferitor organisme de lucru ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ale Conferinței Bisericilor Europene, ale Conferinței Creștine pentru Pace și la alte întruniri intercreștine.

— Între 24 și 29 ianuarie 1966, la sesiunea comitetului de conducere al Federației Mondiale a studenților creștini, care a avut loc în Olanda, lîngă orașul Utrecht, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat ca observatori G. F. Troițki, redactor al revistei «Glasul Ortodoxiei», organul Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală și secretarul Exarhatului S. G. Gordeev.

— Între 8 și 17 februarie 1966, la lucrările sesiunii ordinare a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Geneva, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat: Mitropolitul Ioan de New York și Aleutine, Arhiepiscopul Alexei al Talinului și Estoniei, Episcopul Vladimir al Podoliei (înlocuind pe Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei), Prof. Prot. Vitalie Borovoi și Docentul N. A. Zabolotski. Punctul principal în ordinea de zi a fost alegerea noului secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în persoana Dr. Eugene Carson Blake, secretar executiv al Adunării generale a Bisericii Prezbiteriene unite din Statele Unite ale Americii.

Cu acest prilej Comitetul Central a desemnat noi conducători ai unora din organismele de conducere ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, între care Prof. Prot. Vitalie Borovoi a fost desemnat, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse, director al secretariatului Comisiei «Credință și Constituție».

— Între 25 și 27 ianuarie 1966, a avut loc în Cehoslovacia, sub conducerea Secretarului General al Conferinței Creștine pentru Pace, Pastorul Jan Ondra, prima sesiune de lucru din acest an a Secretariatului Internațional al Conferinței, pentru pregătirea lucrărilor sesiunii Comitetului Consultativ din acest an, ca și ale sesiunii Comitetului executiv fixată pentru luna martie 1966. La această sesiune au luat parte activă reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse, membrii ai Secretariatului Internațional.

BISERICA ORTODOXĂ GRUZINĂ

PRĂZNUIREA MANTIEI DOMNULUI ȘI A STÎLPULUI FĂCĂTOR DE VIAȚĂ DIN ORAȘUL MȚHETE DIN GRUZIA. — În viața religioasă a poporului gruzin cinstirea Mantiei Domnului și a stîlpului făcător de viață din catedrala «Sveti-Țhovely» din orașul Mțhete constituie una din manifestările de masă ale piozității creștine. De aceea, ca în fiecare an, și în toamna anului 1965, la Mțhete s-au adunat credincioși din toată Gruzia pentru a participa la slujbele solemne care au fost săvârșite de un mare sobor de ierarhi sub protia Sanctității Sale Catolicosului-Patriarh Efrem al II-lea al întregii Gruzii.

Istoria acestei cinstiri a Mantiei Domnului se întemeiază pe datele cuprinse în cronicile gruzine. Astfel vechiul letopis numit «Viața Gruziei», care cuprinde vechi povestiri despre Gruzia și despre Caucaz, referitoare la vremurile antecreștine și la veacurile I—al IV-lea d. Hr, mărturisește că mutarea evreilor în Gruzia s-a început din veacul al VI-lea î. d. Hr. și că s-au așezat, cu învoirea conducătorului din Mțhete pe țărmul Aragvei, după înrobirea iudeilor de către Nabucodonosor.

Iar după mărturiile cronicii «Convertirea Gruziei», inclusă într-un sbornic din veacul al X-lea, în timpul răstignirii Domnului Iisus Hristos

se găsea în Ierusalim și evreul gruzin Elios, căruia i-a căzut la sorți mantia Domnului, pe care a adus-o în Gruzia dăruind-o sorei sale Sidonia, care a murit îndată ce a strâns-o la piept. Elios a înmormîntat pe sora sa împreună cu Mantia Domnului, iar asupra mormîntului a răsărit un chiparos. Primii creștini gruzini au acordat deosebită cinstitoare acestui loc, iar în anul 326, cînd creștinismul a fost declarat religie de stat, țarul Mirian a tăiat chiparosul și a ridicat deasupra mormîntului biserica «Sveti-Țhoveli» (adică «Stîlpul de viață făcător»). Parte din chiparos a fost folosită la construirea bisericii, iar din rest s-au făcut cruci, dintre care una se păstrează în catedrala «Sveti-Țhoveli».

După datele aceluiași izvoare, din rădăcina chiparosului a început să se prelingă mir foarte mirositor cu însușiri vindecătoare. Mai tîrziu, în veacul al XI-lea, biserica «Sveti-Țhoveli» a fost reînnoită și împodobită de Catolicosul-Patriarh Melhisedec I, și a devenit catedrala în care sînt hirotoniți și intronizați Întîistătorii Bisericii Ortodoxe Gruzine.

PARTICIPAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA LUCRĂRILE CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Urmînd cuvîntul Apostolului Pavel de «a căuta pacea», Biserica Ortodoxă Română a continua și în acest an să întrețină bune legături cu Conferința Creștină pentru Pace fiind prezentă prin delegații săi la diferite adunări și sesiuni de lucru ale unor organe ale Conferinței.

La sesiunea Comitetului executiv organizat la Praga între 21 și 25 martie 1966 au fost prezenți I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în Comitetul executiv, și Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, membru în Secretariatul Internațional al Conferinței. Au fost de asemenea prezenți conducători ai Conferinței Creștine pentru Pace, Prof. Dr. J. L. Hromadka, președinte, Heinz Kloppenburg, Prof. G. Casalis (Franța), Episcop Bartha Tibor (Ungaria), P. S. Juvenalie de Zaraisk (U.R.S.S.), Prof. H. Vogel (Berlin), A. K. Thampy (India), ș. a.

Cu acest prilej s-a făcut o analiză a situației generale din lume, scoțîndu-se în relief efortul conjugat al popoarelor în sprijinirea păcii, s-a analizat situația Conferinței Creștine pentru Pace, s-a precizat programul de activitate pentru anul în curs, scoțîndu-se în evidență rolul creștinilor în slujirea idealurilor de pace și bunăconviețuire între oameni.

S-au discutat amănunte privind organizarea la Sofia a lucrărilor anuale ale Comitetului Consultativ, între 17 și 23 octombrie 1966. Tema principală a acestei întîlniri este: «Pacea internațională și independența națiunilor în lumina responsabilității noastre pentru viitorul umanității». Ca text biblic a fost ales Amos V, 14 a: «Căutați binele și nu răul, ca să fiți vii».

Au fost de asemenea alese temele celor 6 coreferate ce urmează a fi susținute de referenți din diferite continente, după cum urmează:

— Responsabilitatea noastră pentru pacea internațională și independența creștinilor ca datorie ce rezultă din nădejdea noastră creștină;

- Obstacolele principale pentru pacea internațională și independența văzute de un om de știință;
- Sugestiile pentru dezvoltarea unei vieți demne de om, în situația actuală văzute de creștinii africani;
- Sarcinile Bisericilor asiatice pentru pacea internațională și pentru independență;
- Natura dinamică a coexistenței pașnice (relația între pace și independență);
- Securitatea europeană — pas important pentru salvarea viitorului umanității.

La Praga s-a discutat și aprobat programul diferitelor întâlniri programate pentru acest an de către conferință, între care amintim: Consfătuirea Comitetului regional E.C.P. din India (Bombay), pentru perioada de la 16—20 mai a.c., la care Conferința va fi prezentă printr-o delegație condusă de Prof. Dr. J. L. Hromadka, Conferința regională de la Montevideo (Uruguay), în colaborare cu Mișcarea pentru împăcare (Fellowship of Reconciliation) între 23—26 mai a. c. urmată de vizitarea unor state sudamericane în scopul întăririi relațiilor Conferinței Creștine pentru Pace cu acest continent, Consfătuirea cu teologii africani la Limuru (Kenya), între 20 și 25 iunie a. c. Tema acestei consultări la care vor fi prezenți teologi africani și ai Conferinței este: Dreptate și responsabilitate creștină», și vor fi prezentate numeroase referate și coreferate de către teologii africani. Prin această consultare se speră într-o adâncire a legăturilor pe care le întreține încă de acum Conferința Creștină pentru Pace cu comunitățile și Bisericile africane.

Cu prilejul acestei sesiuni de lucru s-au citit și unele rapoarte privind neînțelegerile dintre arabi și israeliți din pricina existenței taberilor de refugiați arabi din fosta Palestină.

În încheierea lucrărilor s-au aprobat un comunicat în care se rostește un cuvânt hotărît împotriva agresiunii din Vietnam, considerată acțiune contrară iubirii de Dumnezeu și semenii la care ne îndeamnă Mîntuitorul, se mărturisește, solidaritatea cu cei ce suferă din pricina rasismului și a neocolonismului, ca și cu acei care suferă de foame. În privința războiului din Vietnam, se declară: «Noi creștinii care avem de predicat și de trăit Evanghelia iubirii și a păcii, facem apel să se pună capăt vărsării de sînge în Vietnam și să se caute o rezolvare pașnică a conflictului».

La lucrările Secretariatului Internațional de la Praga (25—28 ianuarie 1966) și Moscova (20—23 aprilie 1966), Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, membru în acest Secretariat.

În cadrul acestor întruniri ale Secretariatului Internațional se discută toate problemele organizatorice care fac apoi obiectul discuțiilor în Comitetul Consultativ și în Comitetul executiv. Din dezbaterile întrunirii Secretariatului Internațional din ianuarie a. c. amintim pe cea privind alegerea unui Secretar Internațional din partea Comitetului regional din

Marea Britanie, cu care prilej delegatul român a susținut ideea alegerii unui englez în acest Secretariat, ca și a unui activist pentru pace din țările Scandinave care să poată aduce o contribuție reală lucrării Conferinței în aceste țări.

Cu prilejul întrunirii de la Moscova (19—23 aprilie 1966 a Secretariatului Internațional a avut loc și consfătuirea anuală cu reprezentanții comitetelor regionale și delegații Bisericilor membre ale Conferinței. Lucrările s-au desfășurat la Lavra Sfânta Treime de la Zagorsk, fiind prezenți aproximativ 40 membri și reprezentanți de Comitete regionale și Biserici membre. Din raportul prezentat de Pastorul J. N. Ondra privind situația actuală a mișcării se desprind unele aspecte ce reflectă gândirea conducerii Conferinței și ecoul de care se bucură în opinia publică mondială:

— Lucrările de la Budapesta din octombrie 1965 ale Secretariatului Internațional, Comitetul de lucru și Comitetul Consultativ constituie un pas înainte în lucrarea Conferinței, prin aceea că a căutat să-și îmbunătățească metoda de lucru și să folosească într-adevăr creștin și irenic.

— Conferința Creștină pentru Pace a urmărit să analizeze conținutul de idei privind «războiul rece», «Coexistența pașnică», «revoluția», «statu quo și revoluția», teme care au intrat și în preocupările Consiliului Ecu-menic al Bisericilor.

— Alături de alte organizații mondiale pentru pace și de numeroase Biserici, Conferința Creștină pentru Pace s-a pronunțat împotriva tuturor acțiunilor agresive și antiumane care pot amenința pacea generală cum sînt intervenția armată americană în Vietnam, acțiunile neocolonialiste ale unor guverne din Africa sau intervențiile în afacerile interne ale unor state sudamericane.

— Conferința Creștină pentru Pace devenită de curînd membră în UNESCO, printre organizațiile mondiale nestatale, lansează apel creștin de ajutoare a celor în lipsuri care pier din pricina exploatarii la care sînt supuși, sau din cauza foamei.

În urma referatului întocmit de Pastorul Herbert Mochalski cuprinzînd o analiză a situației mondiale, participanții la discuții au recunoscut că pericolul atomic planează asupra omenirii contemporane și că este necesar ca milioanele de creștini să lupte contra proliferării acestei arme de distrugere în masă, și, în esență, pentru dezarmarea atomică generală și totală.

S-a făcut apel la conștiința creștină și la îndemnul pentru iubire, înțelegere, pace și viață anunțate în Sfînta Scriptură, pentru ca toți cei ce-l mărturisesc pe Mîntuitorul Hristos ca Domn al lumii să sprijine pacea și împăcarea între oameni.

Intervențiile judicioase și clare ale I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului din timpul sesiunii Comitetului de lucru au fost adoptate cu căldură de participanții la lucrări care au apreciat justetea poziției Bisericii Ortodoxe Române în problemele ce frămîntă azi întreaga omenire.

Cu prilejul întrunirii de la Moscova cu reprezentanții Comitetelor regionale și delegații Bisericilor membre, delegatul Bisericii Ortodoxe Române, a prezentat situația din Biserica Ortodoxă Română, scoțind în evidență rolul îndeplinit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în eforturile pentru apropierea dintre cultele religioase de la noi, în vederea unei strînse colaborări ecumenice pentru pace și înțelegerea între oameni.

Delegații români înfățișează cu prilejul oricărei întruniri din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace spiritul ecumenic, de dragoste evanghelică de care este animată Biserica Ortodoxă Română în contactele sale cu alte Biserici, cu organizații creștine și cu creștini izolați, aducîndu-și astfel contribuția sa la opera de împăcare a Bisericilor și a oamenilor. Poziția Bisericii Ortodoxe Române este apreciată de Conferința Creștină pentru Pace care, preocupată în a-și îmbunătăți lucrarea prin abordarea problemelor de interes vital pentru omenire dorește să folosească metode de lucru și limbaj specific creștin, conform cu învățătura Evangheliei. Conferința Creștină pentru Pace urmărește să adîncească o teologie a dragostei față de om și în aceste eforturi de înnoire face apel la toate Bisericile și la Biserica Ortodoxă Română pentru colaborare și sprijin în spiritul dragostei de Dumnezeu și semen.

I. I. G.

PARTICIPAREA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA SESIUNEA PREZIDIULUI ȘI A COMITETULUI CONSULTATIV AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Prezidiul și Comitetul Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg) și-au ținut sesiunea anuală de lucru pentru 1966 la Falsterbo — Suedia, între 8 și 11 martie 1966.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la lucrări: I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Slucevei și Pr. Ioan G. Coman, profesor la Institutul teologic din București.

Au participat în total 38 persoane repartizate astfel: 5 membri ai Prezidiului: I. P. S. Alexei de Talin, Dr. Egbert Emmen-Haga, președinte în funcțiune, episcop Leslie Hunter-Jordans aproape de Beaconsfield, I. P. S. Iustin, președinte A. Wischmann, locțiitor al episcopului H. Lilye, G. G. Williams, secretar general, H. H. Harms secretar consilier, A. Silenz secretară; membri ai Comitetului Consultativ: Rev. I. Barnes (Uniunea Baptistă din Anglia), Pastor H. Capo (Biserica Evanghelică din Spania), Pr. Prof. Ioan G. Coman (Biserica Ortodoxă Română), Episcop Sven Danell (Biserica Luterană din Suedia), Pastor Talman, locțiitor al Episcopului H. Horup (Biserica Luterană Daneză), Episcop G. Noth (Biserica Luterană a Saxoniei (R.D.G.)), Prof. E. Ottlyk (Biserica Luterană a Ungariei), Pastor P. Regard (Biserica misionară creștină a Belgiei), docent N. A. Zabolotski (Biserica Ortodoxă Rusă), Rev. K. Slack (Biserica Prezbiteriană din Anglia), Prof. I. B. Soucek (Biserica Evanghelică a fraților cehi), Episcop Emilian Timiadis (Biserica Ortodoxă Greacă și Patriarhatul Ecumenic), Episcop E. Varga (Biserica Reformată din Cehoslovacia), președintele E. Wilm (Biserica Evanghelică din Vestfalia R.F.G.). Au fost invitați: H. Krüger, R. Abbing (președintele unei grupe de lucru), A. Schneider (președintele Comisiei financiare), Nicolas (Secretarul Federației Bisericilor Reformate din Franța), W. Bofinger (președintele unei grupe de lucru), P. Heyde, reprezentantul laicilor, Martin Comway (delegatul Federației Universale a Asociațiilor de studenți creștini) și un număr de clerici suedezi: Pastorii Johanson, Thölin, Baneken, Laston și Ahlstedd; la aceștia se adaugă, patru interpreți: Arnold, Friedeberg, Goertz și Gordeev.

Ca de obicei, ordinea de zi a sesiunii a fost încărcată (19 puncte) cu probleme administrative și organizatorice.

I. *Prezentare și mișcare de personal.* — Dr. E. Emmen, președinte în funcțiune, salută adunarea Prezidiului și a Comitetului Consultativ anunțând decesul, la 27 octombrie 1965, al episcopului elvețian Ferdinand Sigg, membru al Prezidiului. După ce evocă sesiunea Prezidiului de la București din septembrie 1965, mulțumind călduros Bisericii Ortodoxe Române pentru ospitalitate, președintele cere scuze pentru absența Episcopului H. Lilye și prezintă mai multe persoane noi. Pastorul Talman înlocuiește pe Episcopul Horup. Profesorul Pariiski e bolnav grav.

Episcopul Sven Danell urează bun sosit oaspeților în Suedia.

Potrivit prevederii art. 5 b din Statut, se procedează la ocuparea locului devenit vacant prin decesul episcopului Sigg. E propus pentru acest loc Giorgio Spini din Biserica Metodistă a Italiei, profesor de istorie bisericească și având calificarea ecumenică. Propunerea se pune la vot și e acceptată. Secretarul general citește scrisoarea de demisie a Episcopului Lilye, care stăruie să fie desărcinat mai ales din cauza suferinței sale. Se mulțumește lui Lilye pentru activitatea depusă și se propune numirea președintelui Wilm în locul său, iar în locul acestuia, rămas liber în Comitetul Consultativ, e recomandat Episcopul Heinze din Biserica Luterană Germană (Braunschweig). Adunarea aprobă.

II. *Raportul Secretarului General* prezintă evenimentele și problemele importante interesând Conferința Bisericilor Europene de la ultima sesiune a Prezidiului și Comitetului Consultativ ținută în februarie 1965 la Viena și pînă acum.

Raportul deplînge moartea episcopului Sigg, fost membru al Prezidiului, pe care-l apreciază elogios, mai ales pentru adîncimea, concizia și precizia ideilor sale. Se aduce la cunoștință însărcinarea cu secretariatul finanțelor a lui A. Schneider, grație aprobării Departamentului Finanțelor și Administrației Consiliului Ecumenic al Bisericilor, prin bunăvoința D-lui Dr. Frank Northam. Starea finanțelor s-a ameliorat.

Documentele Adunării Nyborg-IV au fost și sînt bine apreciate, în-deosebi studiile bibilce, din volumul *Nyborg-IV*.

Cu privire la grupele de lucru se fac observații variate. Conferința Bisericilor Ecumenice posedă material referitor la grupe de studii și organizații ecumenice din Europa, participă la diferite Conferințe interbisericești sau de altă natură la care e invitată. Se arată stadiul tratativelor în legătură cu achiziționarea castelului de la Mühlegg; se arată de asemenea data și locul ținerii Adunării Generale-Nyborg V: 29 septembrie—5 octombrie 1967, în Austria, la Semmering, Hotel Panhans. Bisericile membre vor fi ținute la curent cu tot ce s-a petrecut pînă azi.

Secretarul general termină raportul său cu cuvinte de mulțumire mai întîi «căt-re Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și către prietenii și frații noștri din Biserica Ortodoxă Română pentru ospitalitatea incomparabilă pe care au acordat-o Prezidiului Conferinței. Această mulțumire se adresează deopotrivă și Bisericii Reformate și Bisericii Luterane din

România, care ne-au primit deasemeni cu cea mai mare generozitate frățească» (*Raport*, p. 5). Williams mulțumește deopotrivă membrilor Prezidiului și Comitetului Consultativ pentru ajutorul pe care i-l dau.

III. *Numirea și activitatea Comisiilor de directive generale sau recomandări.* — Se formează trei comisii de directive generale.

Comisia I discută Raportul Secretariatului general: Conferința Bisericilor Europene după Nyborg-V, problema castelului Mühlegg, realegerea secretarului general etc. Fac parte din Comisie: Wischmann (președinte), Emmen, Capo, Talman, Noth, Zabolotski, Emilianos, Danell etc.

Comisia II-a ia în discuție propuneri în legătură cu modificarea Statutului, textul Regulamentelor, ocuparea locurilor vacante în prezidiu, grupele de lucru, orientarea ecumenică etc. Fac parte din Comisie: Soucek (președinte), I. P. S. Iustin, Hunter, Barnes, Ottlyk, Regard, Wilm, Heyde, Boffinger.

Comisia III-a se ocupă cu organizarea Adunării Generale Nyborg-V: vorbitor principal, temă generală, teme speciale, programul zilnic al lucrărilor, cultul, admiterea Federației Universale a asociațiilor de studenți creștini etc. Fac parte din Comisie: Slack (președinte), I. P. S. Alexei, Harms, Coman, Krüger, Varga, Lübbert, Roscam Abbing, Lawton.

Aceste comisii au lucrat separat (miercuri 9.III.66, orele 20—22, joi 10.III.66, orele 9—12,30, vineri 11.III.66, orele 9—10) și au prezentat rezultatele, Plenarei care le-a discutat și le-a aprobat completându-le sau corectându-le.

În Comisia II-a, I. P. S. Iustin a luat parte la discuții aproape în toate problemele înscrise pe ordinea de zi. I. P. Sa a stăruit mai ales ca înlocuitorii membrilor Prezidiului sau ai Comitetului Consultativ, care din diferite pricini nu pot participa la lucrări, să fie înlocuiți cu alții care să aibă aprobarea Bisericilor respective. Membrii Prezidiului și ai Comitetului nu pot recomanda pe nimeni în locul unui absent.

În Comisia III-a, se discută întâi problema primirii Federației Asociațiilor Studenților creștini în Conferința Bisericilor Europene. Se recomandă alcătuirea unui comitet format din 5 tineri (Troitki, Lochmann, Nicolas, Bofinger și Molnar), pentru organizarea unei întâlniri a studenților într-o plenară premergătoare Adunării Nyborg-V. Consultarea sau congresul proiectat are să examineze care sînt răspunderile creștinilor în lumea universitară și care ar trebui să fie structura adevărată a unei comunități creștine în lume.

Trecînd la organizarea Adunării Generale Nyborg-V, Comisia III-a discută asupra temei generale de la această Adunare și asupra vorbitorului principal. I. P. S. Alexei propune tema: *Biserica în lume prin slujirea în lume*, cu invocarea textului din Ioan XIX, 28. Delegatul român, Pr. Prof. Ioan Coman, propune formularea: *Bisericile Europene, în serviciul lumii de astăzi*, în care se pune accentul pe ideea de slujire. Delegatul român stăruie asupra faptului că misiunea fundamentală a Bisericii a fost și este slujirea, redată, evident, prin formule care pot varia și recomandă că nu trebuie pus accentul pe elementul dramatic al lumii

de azi, ci pe situația reală; coordonata principală a vremii noastre, privită sub aspect creștin, e nevoia de a sluji, nu alarma provocată de schimbările continue ale lumii. Președintele Comisiei propune ca vorbitor principal pe Visser't Hooft, pentru că acesta cunoaște bine situația Bisericilor și a schimbărilor generale din lume. Se desemnează persoana care va elabora și rosti mediațiile biblice. Vor participa la lucrările Adunării Nyborg-V circa 120 membri, 20 observatori, 25 persoane administrative, 35 ziaristi, adică un total de circa 200 persoane. Grupele de lucru vor cuprinde circa 8—10 persoane. În legătură cu cultul care va avea loc în duminica respectivă, se atrage atenția asupra aniversării a 450 de ani de la începutul Reformei prin Luter (1517—1967) care va ocaziona servicii speciale, printre care va fi și un serviciu ecumenic.

Se citesc apoi propunerile referitoare la numărul de delegați pe care fiecare Biserică e invitată să-i trimită la Adunarea Generală Nyborg-V. Biserica Ortodoxă Română e invitată să trimită 4 delegați și Bisericile Reformată și Evanghelică câte un delegat.

În ședința plenară (10.III.1966) Comisia III-a prezintă toate aceste propuneri, începînd cu tema Adunării Nyborg-V. Cei doi delegați ortodocși (I. P. S. Alexei și Pr. Prof. I. Coman) care susținuseră în Comisie că tema trebuie să pună accentul pe ideea de slujire, își sprijină punctul lor de vedere. Nu trebuie stăruit asupra faptului că Biserica se află într-o lume mereu schimbătoare, întrucît lucrul se știe. Hristos același «ieri, azi și mâine», dar El poate ajuta lumii de azi. Se propune un alt text biblic ca moto: «Nimeni dintre noi nu trăiește pentru sine» (Rom. XIV, 7). Episcopul Sven-Danell sugerează un titlu puțin variat pentru temă: *Che-marea la slujirea creștină în Europa de astăzi*. Pînă la urmă Președintele Comisiei recomandă plenarei — și aceasta acceptă — următoarea formulare a temei: *Slujirea creștină în Europa de astăzi*. Printr-o scrisoare primită ulterior de la Secretarul General, deci după sesiunea de la Falsterbo, se propune următoarea reformulare a subiectului: *Sarcina Bisericilor Europene astăzi*, reformulare care vrea să pună accentul pe activitatea reconciliatoare a Bisericii.

Comisia I (președinte Wischmann) propune în plenară o grupă mică sau un comitet care să ajute pe cei doi secretari (general și consilier) în munca lor de după Nyborg-V: e vorba de o muncă cu caracter mai ales teologic. Președintele Comisiei propune ca secretarul general să fie numit pe o perioadă mai lungă, spre a se ocupa nu numai cu administrația ci și cu teologia. Se recomandă următorul mic comitet pentru a ajuta pe cei doi secretari: Wilm, Williams, Emmen, Slack, Zabolotski, Regard, Harms. Comisia I mai prezintă plenarei perspectivele de după Adunarea Nyborg-V și problema centrului Conferinței Bisericilor Europene de care va fi vorba puțin mai departe.

Comisia II-a consacră în plenară un larg referat cu propuneri referitoare la diferite modificări din statutul Conferinței Bisericilor Europene și un Proiect de regulament al Adunării generale și al Comitetelor acestei Adunări (Vezi Document nr. 15 și *Proiectul de regulament*).

IV. *În perspectiva lui Nyborg-V și după aceea.* — Secretarul general dă citire Documentului 3 intitulat: *Spre Nyborg-V și mai departe* din care reiese că în momentul de față Conferința Bisericilor Europene cuprinde 78 biserici (fără cele britanice) din 22 de țări europene. Numai Albania, Bulgaria și Islanda nu sînt reprezentate în această organizație europeană.

V. *Centrul Bisericilor Europene.* — Comitetul însărcinat să studieze și să refere asupra necesității creerii unui centru al Conferinței Bisericilor Europene la castelul Mühlegg, aproape de Graz în Austria, și-a ținut ședința de lucru între 2 și 4 decembrie 1965 chiar la Mühlegg. În urma discuțiilor, membrii Comitetului au hotărît în unanimitate necesitatea unui centru de întîlnire pentru Bisericile membre ale Conferinței Bisericilor Europene.

Se ridică problema procurării fondurilor de amenajare a clădirilor (150.000 fr. elv.). După discuții îndelungate și aprinse s-a ajuns la concluzia că Bisericile Europene nu pot procura suma necesară, deși delegații Bisericilor Germane au făgăduit că aceste Biserici ar putea pune la dispoziția Conferinței Bisericilor Europene sume însemnate. Pusă la vot, achiziționarea unui centru la castelul de la Mühlegg nu a fost aprobată.

VI. *Grupele de lucru.* — Grupa I de lucru se ocupă cu tema: *Bisericile Europene și Bisericile celorlalte continente.* Președintele acestei grupe, W. Bofinger, a luat legătura cu un număr de Biserici Europene. Grupa va avea mai multe întîlniri înainte de septembrie 1967. În vederea acestor întîlniri, grupa a fost împărțită în 3 subgrupe sau Comisii: A, B, C. Din Comisia A, care se va întruni la Basel-Elveția, între 1 și 2 iulie 1966, face parte și România.

Grupa II-a de lucru, prezidată de Prof. Roscam Abbing, tratează problema: *Biserica și statul.* Prezidiul și Comitetul Consultativ au discutat și în februarie 1965 (la Viena) și în septembrie 1965 (la București) reformularea acestei teme. Grupa a lucrat ceva, dar așteaptă lucrările sesiunii Consiliului Ecumenic al Bisericilor asupra temei: *Biserica și societatea* (iulie 1966) pentru a se inspira pentru propriu-i program. Guvernele din Estul și Vestul Europei joacă un rol din ce în ce mai mare din punct de vedere economic și social. E necesar să se caute metoda coexistenței pașnice. E posibilă o discuție asupra acestor probleme grele; trebuie să se ajungă la o cooperare internațională. Întîlnirea va avea loc în decembrie 1966. Grupa II-a se poate schimba sau transforma. Problema va fi discutată în cadrul grupei a III-a. Grupa a III-a de lucru prezidată de Prof. Lawton se ocupă cu tema: *Biserica și societatea.* Grupa a fost subîmpărțită în trei subgrupe.

VII. *Probleme economice.* — Noul secretar al Comisiei de finanțe, A. Schneider, care a făcut conturile Conferinței Bisericilor Europene pe anii 1963, 1964, 1965 și a elaborat prevederile bugetare pe 1966, 1967 și 1968, citește documentele corespunzătoare (nr. 11, 11 a, 11 b, 11 c),

și ajunge la concluzia pe bază de cifre, că bugetul Conferinței e pe punctul de a fi echilibrat. Această echilibrare se datorește în mare măsură ospitalității și ajutorului oferit de către Biserica Ortodoxă Română cu prilejul sesiunii de lucru, la București, a Prezidiului în septembrie 1965. Deficitul de la Nyborg-IV a fost acoperit în cea mai mare parte de contribuția Bisericii Daneze și mai ales aceea a Bisericilor Protestante din Germania, cărora li se mulțumește călduros. Pe exercițiul anului 1966, Biserica Ortodoxă Română figurează cu o contribuție de 1.700 fr. elv.

VIII. *Cultul și meditațiile biblice.* — În cele 4 zile ale sesiunii de la Falsterbo, cultul a fost săvârșit de Episcopul luteran G. Noth. După cântările adecvate, Noth și-a luat ca text biblic de bază pentru meditațiile sale; Ioan XIII, 31; XIV, 7.

La sfârșitul fiecărei meditații se rostește rugăciunea «Tatăl nostru» în comun; și Noth mulțumește lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ne unească Bisericile și să ne dea pace așa cum vrea Dumnezeu. Și încheia cu invocarea: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!»

IX. *Vizite și contacte.* — Ca de obicei, autoritățile bisericești locale ale țării în care se ține sesiunea de lucru a Conferinței Bisericilor Europene organizează vizite la diferite instituții sau întrevederi cu personalități de seamă din cuprinsul regiunii.

Miercuri 9 martie 1966, ora 7 seara, delegații au fost invitați să asiste la o slujbă specială de seară în frumoasa și marea biserică luterană a satului Falsterbo, unde a oficiat și a vorbit Pastorul Wilson.

Joi, 10 martie, ora 13,30, toți participanții la lucrări sint invitați la o recepție oferită de Episcopul luteran Martin Lindström, la Lund, oraș vechi la o distanță de cca 20 km de Malmö. La catedrală, Episcopul primește și conduce pe oaspeți în «corul» bisericii, aproape de altar. După un program de orgă, Episcopul face istoricul catedralei întemeiată în secolul al XII-lea (1123) și construită progresiv în secolele următoare. După vizitarea catedralei se merge la palatul episcopal, trecîndu-se prin fața Universității unde există și o facultate de teologie luterană, cu 8 profesori, dintre care cei de la secția biblică au mare reputație. Aflăm, cu acest prilej, că vestitul profesor de cultură elenă și de istoria religiilor de la această Universitate, Martin Nilson, trăiește încă, atingînd venerabila vîrstă de 90 de ani.

La sfârșitul recepției, I. P. S. Mitropolit Iustin, în numele oaspeților, salută gazda din partea Conferinței Bisericilor Europene arătînd că această Conferință cu înțelesul ei ecumenic a ieșit din Mișcarea ecumenică, la apariția și progresul căreia Bisericile din Suedia au contribuit îndeosebi. Sîntem fericiți să salutăm azi, a precizat I. P. S. Iustin, pe reprezentanții și credincioșii Bisericii Suedeze, a căror țară a făcut atîta pentru ideile umanitare și a cărei influență se cunoaște. În Conferința Bisericilor Europene, Ortodoxia aduce înțelepciunea, frumusețea cultului și tradițiilor ei de două ori milenare; Protestantismul aduce entuziasmul cău-

tărilor spre mai bine în lumea și creștinismul de azi. Noi căutăm să răspundem întrebărilor lumii de azi, întrebându-ne pe noi înșine, căci noi și credincioșii noștri facem parte din lume și lumea e și a noastră fiindcă sintem din ea și mergem cu ea înainte. În acest sens lucrăm noi în Conferința Bisericii Europene. Mulțumim Bisericii Suedeze pentru ajutorul pe care-l acordă lucrării noastre. Vă rugăm să prezentați salutarile noastre Eminenței Sale Arhiepiscopului Huntgreen de Upsala, care e unul din pionierii Mișcării ecumenice. Vă îmbrățișăm cu bucurie în numele Domnului nostru Iisus Hristos.

Acest cuvânt al I. P. S. Mitropolit Iustin a impresionat profund asistența care l-a și aplaudat călduros, atât pentru substanța și înțelepciunea lui ecumenică, pentru claritatea și frumusețea vorbirii, cât și pentru nivelul Ortodoxiei care, într-o împrejurare ca aceasta, a dat expresie așa de adecvată atmosferei și nivelului Conferinței Bisericii Europene.

Toți membrii Prezidiului Conferinței Bisericii Europene — inclusiv Secretarul general — care au ținut sesiunea de lucru la București în septembrie 1965, pomenesc cu admirație și elogi primirea care li s-a făcut de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de către Domnul Secretar General Dogaru al Departamentului Cultelor și toate celelalte autorități de stat din România. Președintele Wischmann trimite salutări și omagii II. PP. SS. și PP. SS. Mitropoliți și Episcopi ai Bisericii noastre și profesorilor noștri de teologie. În ziua de 10 martie 1966, Doamna Wischmann a ținut la Frankfurt o conferință despre vizita sa în România.

La Viena, delegația noastră a vizitat biserica parohiei române de aci, unde preotul paroh Prof. Dr. Gheorghe Moisescu i-a făcut o frumoasă primire. Delegația a vizitat, de asemeni, ambasada română de la Viena.

*

Actuala sesiune a Prezidiului și a Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericii Europene a fost o sesiune reușită cu osebire în ceea ce privește organizarea pregătirii pentru Adunarea Generală Nyborg-V, care va avea loc în septembrie 1967.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a prezentat poziția Ortodoxiei în general și a Bisericii sale îndeosebi. Atât în plenare cât și în comisii, membrii delegației au luat cuvântul făcând observații sau propuneri pozitive și de echilibru în problemele dezbătute, cu deosebire în discuțiile de modificare a unor texte din Statut și de fixare a temei generale pentru Nyborg-V.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

INDRUMĂRI PASTORALE

SPICURI DIN PASTORALELE DE PAȘTI ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Pastorala sau cuvîntul de învățătură al ierarhilor către păstoriții lor n-a lipsit și nu va lipsi niciodată din viața Bisericii luptătoare. Pastorală actuală continuă acele cuvîntări normative ale Sfinților Părinți, care au fost rostite la anumite prilejuri sărbătorești, sau în anumite împrejurări grele în viața turmei încredințate păstoririi lor, și care cu timpul au fost introduse în citirile rînduite la cult, tocmai pentru că nu cuprindeau numai îndrumări cu caracter moral, ci aveau și un adînc conținut dogmatic, expus într-o formă vie care să ajungă la înțelegerea ascultătorilor. Iar legătura strînsă între teologie și viața morală, care constituie caracteristica activității Sfinților Părinți — cei ce au fost în același timp dascăli ai credinței și îndrumători ai virtuții — poate fi socotită dovadă a prezenței permanente în Biserică a harului Sfîntului Duh, care luminează mințile și încălzește inimile credincioșilor, acționînd totdeauna prin bărbați aleși, în raport cu nevoile vremii. Adică, încadrată în timp, misiunea Bisericii luptătoare, avînd a asigura mîntuirea credincioșilor, care se înfăptuiește încă din lumea aceasta, trebuie să ducă, în activitatea acelor bărbați aleși din fruntea ei, atît la accentuarea învățaturii privitoare la mîntuirea omului prin acțiunea lui Dumnezeu — adică latura soteriologică —, precum și la accentuarea învățaturii privitoare la contribuția credinciosului la înfăptuirea mîntuirii sale prin practicarea credinței sale în mijlocul celorlalți oameni — adică latura *antropologică* a învățaturii creștine.

De aceea în pastoralele Ierarhilor Bisericii noastre se accentuează, în forme deosebite, fie latura soteriologică, fie cea antropologică a învățaturii creștine despre iconomia mîntuirii. Stăruirea asupra uneia sau alteia din laturile învățaturii creștine și varietatea de forme în care se înfățișează pastoralele Ierarhilor Bisericii noastre nu dăunează unității de acțiune a Bisericii. Pentru că pe de o parte, în toate pastoralele

Ierarhilor Bisericii noastre și credința este una și aceeași, și învățătura morală este una și aceeași; iar, pe de altă parte, unitatea de credință și de îndrumare este aceeași la dascălii din vechime ai Bisericii și în pastoralele dascălilor de azi ai Bisericii noastre. Și ca mărturie că timpul nu provoacă deosebiri între învățătorii Bisericii, în pastoralele Ierarhilor Bisericii noastre, luminarea minții și încălzirea inimilor credincioșilor se face pe aceleași temeuri, scripturistice ca în operele Sfinților Părinți, și totodată cu întemeiere pe înseși operele Sfinților Părinți și pe texte din cărțile ortodoxe de cult care cuprind aceeași mărturisire de credință ca și tratatele patristice de dogmatică. Iar această fundamentare scripturistică, patristică și liturgică investește pastoralele Ierarhilor cu autoritatea de dreptare de credință și de viață pentru credincioși. În același timp aspectul patristic al pastoralelor de Crăciun și de Paști ale Ierarhilor Bisericii noastre acordă acestor pastorale rolul de control periodic a înțelegerii de către credincioși a învățăturii de credință și totodată de corectare și îndrumare la vreme a trăirii creștine în raport cu năzuințele și cu problemele ce frământă lumea în fiecare etapă istorică.

Se manifestă astfel purtarea de grijă a Bisericii ca între credință și trăirea creștină, între latura soteriologică și între latura antropologică a concepției creștine despre lume și viață, să nu se producă o rupere, care, pe de o parte, ar pune în contradicție aceste două laturi ale aceleiași învățături, iar, pe de altă parte, ar pune pe creștin în conflict cu lumea contemporană lui.

În continuare vom scoate în evidență cum se reflectă acest aspect general în fiecare dintre pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române.

Pastorala Prea Fericitului Justinian, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop al Bucureștilor, precizează de la început caracterul său tradiționalist-patristic și liturgic, zicînd: «Ascultînd chemarea vechilor noastre Predanii de credință ortodoxă, ne regăsim în fața sfințelor altare...» ascultînd «Vechile noastre cărți de slujbă bisericească, care cinstesc sfînta sărbătoare de astăzi prin cîntări ca acestea: «Hristos a înviat din morți...» și «Acum toate s-au umplut de lumină.. că din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi».

Iar ca oglindire a întregii iconomii a pastoralei, enunțarea subiectului îmbracă forma soteriologic-antropologică: «A înviat din morți Învățătorul Care a rostit pentru credincioșii din toate timpurile «Predica de pe Munte», acel nesecat izvor de mîngiere și fericire pentru milioane de creștini, călăuză dreaptă a celor curați cu inima, însetați de adevăr și făuritori de pace».

Pastorala demonstrează apoi «două adevăruri de credință care se desprind din cîntările» liturgice citate: adevărul soteriologic al învierii din morți a Mîntuitorului, «adevăr pe care se sprijină întreaga învățătură de credință creștină» și care «pune în adevărata sa lumină întreaga însemnătate a învierii Domnului pentru mîntuirea credincioșilor». Al doilea

adevăr soteriologic «privește încrederea și învierea obștească a morților», care este demonstrat în pastorală prin întemeieri pe citări din Sfântul Ioan Gură de Aur și pe textele din Noul Testament care relatează diferitele învieri din morți săvârșite de Mîntuitorul, pentru ca «învățătura despre învierea morților întărită prin aceste fapte minunate să poată fi primită de sufletele credincioșilor». Trebuie subliniat îndeosebi faptul că bogata întemeiere scripturistică este foarte variată (iată în ordinea folosirii locurilor citate: Matei IV, 23; Ioan XIII, 34—35; Ioan XIV, 27; Matei XXVIII, 9; Ioan XX, 19; I Cor. XV, 14; I Cor. XV, 19—20, 22; Ioan XIV, 18—19; Ioan V, 24, 28—29; Marcu V, 41; Luca VII, 14; Ioan XI, 43; Luca XXV, 39), avînd caracter de argumentare în demonstrarea învățaturii soteriologice din pastorală, care face trecerea la latura antropologică chiar printr-un text scripturistic: «... și vor învia: cei ce au făcut cele bune spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele spre învierea osînde».

Partea a doua a pastoralei, pornind de la faptul că «anul acesta creștinii de toate confesiunile și din toată lumea sărbătoresc Învierea Domnului în aceeași zi», se oprește la aspectele antropologice ale trăirii creștine. În primul rînd este analizat aspectul inter-creștin al trăirii credincioșilor: «... uniți în dragoste, trăind în bună înțelegere, ajutorîndu-se unii pe alții, trudind laolaltă pentru îmbelșugarea și înfrumusețarea vieții». Analizînd apoi problema refacerii unității creștine, trece la aspectul interuman al trăirii creștinilor de toate confesiunile: «... în condițiile de astăzi, nu se poate vorbi despre o apropiere a Bisericilor pe calea unificării dogmatice, iar pe temeiul onora din învățăturile lor principale, care le sînt comune, Bisericile creștine pot conlucra pentru îndepărtarea răului moral și material din lume, se pot uni în lupta împotriva războiului, își pot da mîna pentru apărarea vieții oamenilor, pentru pace și fericirea lor... Iată una din căile care pot duce la refacerea unității creștine».

Pastorală se încheie cu «îndemnul către fiii Sfintei noastre Biserici strămoșești», de a merge pe căile binelui, ale iubirii de oameni, ale frăției și păcii; și de a dărui scumpei noastre țări toată puterea lor de muncă pentru neconținută ei înflorire și propășire.

Pastorală înaltă Prea Sfințitului Iustin, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, dezvoltă, într-o cuprinzătoare expunere dogmatică, tema «chezășie a învierii noastre, învierea Domnului este temeliea vieții noastre veșnice, luminează calea vieții noastre risipind întunericul necunoștinței, ține treaz adevărul credinței în sufletele noastre și îndreptează pașii noștri pe calea desăvîrșirii».

Din atitudinea față de învierea Domnului în care se manifestă unitatea întregii creații și unitatea peste veacuri a Bisericii lui Hristos: «împreună cu puterile cerești, duhovnicește ne veselim...; la fel cu cei adormiți întru nădejdea învierii laudă aducem...; într-un glas cu Sfinții Apos-

toli cu bucurle dăm mărturie că a înviat Domnul», reiese că «iconomia lui Dumnezeu de împăcare a întregii făpturi cu Sine, prin Fiul Său, mîntuirea omului..., stă în centrul lucrării Domnului Hristos în lume».

În dezvoltarea temei, pastorala capătă aspectul unei sinteze a iconomiei mîntuirii, oprindu-se la două din aspectele soteriologice ale învierii: *Învierea Domnului ca izbăvire de păcatul strămoșesc; și efectele învierii Domnului asupra vieții prezente și viitoare a creștinilor.*

În demonstrarea primului aspect, pastorala urmărește într-o continuitate logică acțiunea învierii asupra tuturor consecințelor păcatului strămoșesc: a) «Ca să ne slobozească de moștenirea păcatului cu care ne-am împovărat noi, urmînd pe strămoșul nostru dintîi, și să ne ridice la mărirea veșniciei Sale, Fiul lui Dumnezeu «s-a pogorît din ceruri... și s-a făcut om; s-a răstignit pentru noi... și a pățimit și s-a îngropat; și a înviat a treia zi... și s-a suit la ceruri...»; b) «Pentru a nimici în noi încercarea lui Adam de răpire a Dumnezeirii, în pornirea sa de a dobîndi asemănarea lui Dumnezeu, prin călcarea poruncii... El s-a făcut asemenea nouă, ca să ne facem noi întru asemenea lui Dumnezeu...»; c) «Pentru a infrînge în noi neascultarea și semeția lui Adam... s-a smerit pe Sine, făcîndu-se ascultător pînă la moarte...» și făcîndu-ne părtași ai Săi ne-a împăcat cu Dumnezeu; d) «Pentru a potoli în noi zbulciul din sufletul lui Adam, care — după călcarea poruncii — ... s-a lăsat mînat de viața sa pămîntească, de legea păcatului aducător de moarte, care se războiește cu legea minții noastre și ne ține pe noi în robia sa..., Domnul Hristos a purtat pentru noi povara deznădejdiei în fața morții și a trăit... simțirea îndepărtării noastre de Dumnezeu... în zbulciul chinurilor Sale pe cruce...»; e) «Pentru a birui în noi moartea pe care am moștenit-o prin păcat de la Adam, ... a îndurat El însuși durerea despărțirii sufletului de trup...».

În demonstrarea celui de-al doilea aspect soteriologic, pastorala urmărește astfel efectele învierii Domnului asupra vieții viitoare și prezente a creștinilor: a) «Făcîndu-ne cu Domnul, prin botez, o singură tulpină, întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi la fel și în învierea Lui..., căci El a făcut cale tot timpul la învierea cea din morți». b) «Făcîndu-ne părtași învierii Domnului, la sfîrșitul veacurilor noi ne vom ridica cu trupul de la moarte la nemurire», căci învierea noastră nu va fi ca învierea fiicei lui Iair, ca a fiului văduvei din Nain, ori ca a lui Lazăr. c) Interpretînd textul din I Corinteni (XV, 42—49) și II Corinteni (V, 14—15) pastorala demonstrează că «lepădînd stricăciunea, slăbiciunea și moartea, trupul nostru se va îmbrăca cu nestricăciune, putere și nemurire, întru asemănarea lui Dumnezeu, iar noi vom dobîndi cununa mării împreună cu Fiul lui Dumnezeu». d) Analizînd efectele învierii asupra vieții prezente a creștinilor, pastorala demonstrează că răscumpărați fiind de sub robia păcatului... și sloboziți de sub stăpînia morții..., ca fii ai învierii noi toți sîntem ai lui Hristos, ...care trăiește în noi și noi trăim în El». e) Pentru că «în chipul nostru lăuntric se răsfrînge ca într-o oglindă

chipul lui Hristos, iar în Biserică — trupul său tainic —, noi sîntem mădulare» ale Celui ce șezînd de-a dreapta Tatălui «păstrează trupul Său întru mărire, iar noi, învrednicindu-ne prin unirea cu El de viața Sa, sîntem împreună moștenitori cu El ai împărăției cerurilor...».

Trecînd la latura antropologică a învățaturii despre învierea Domnului, pastorală îmbracă forma parenetică, îndemnînd la o înaltă trăire creștină individuală și colectivă: «cu fapte bune împodobindu-vă, viețuiți în curăție și dragoste frățească»; «... păstrați neștirbită pacea...; pacea voastră cu Dumnezeu să nu o tulburați... unul cu altul în pace să-și petreacă viața». Pentru ca acțiunea creștină făcătoare de pace în întreaga lume să fie eficace: «... neostenite să vădiți strădaniile voastre pentru dobîndirea și întărirea păcii în întreaga lume».

Pastorală se încheie cu scoaterea în evidență a caracterului comunitar al învățaturii creștine: «Întărindu-vă în dragostea frățească, întețiți-vă strădaniile pentru sporirea binelui obștesc...».

Pastorală folosește întemeierea scripturistică, patristică și liturgică drept argument în demonstrația ideilor.

Pastorală Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Arhiepiscop de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului, după ce analizează starea sufletească a creștinilor pentru întîmpinarea Paștilor, enunță tema ce va fi dezvoltată: «Învierea Domnului, care este temelia credinței pe care o mărturisim; și învierea noastră la viața nouă, care este ținta spre care nădăjduim toți credincioșii».

Dezvoltarea primei părți a temei, care formează latura soteriologică a pastorei, pornind de la afirmația că «învierea Domnului a fost dintru început punerea la cale dumnezeiască, și că aceasta nu a rămas necunoscută oamenilor», analizează felul în care oamenii au cunoscut învierea Domnului — înainte de împlinirea ei: prin proorociile Vechiului Testament, prin învățătura Mîntuitorului; apoi prin martorii învierii, prin cei cărora s-a arătat Domnul înviat și prin propovăduirea Apostolilor că «Fiul lui Dumnezeu, Care a luat trup ca să slujească lui Dumnezeu și oamenilor, prin scularea Sa din morți s-a făcut începătură învierii celor adormiți».

Cu acestea pastorală trece la demonstrarea celui de-al doilea aspect soteriologic: «învierea lui Hristos este cheazăia învierii noastre — a învierii la viața nouă, aici, pe pămînt, și a învierii dintru sfîrșit, cînd Mîntuitorul, ca Drept Judecător, va veni a doua oară, ca să judece viii și morții». De învierea ultimă vor avea parte toți oamenii: cei ce au făcut fapte rele vor avea parte de învierea judecării, iar cei ce au făcut fapte bune vor avea parte de învierea la viață, devenind fii ai învierii care nici să moară nu vor mai putea, fiind asemenea cu îngerii și fii ai lui Dumnezeu.

Înainte de această înviere de obște la sfîrșitul veacurilor, «fiecare credincios al Bisericii noastre are parte de-o înviere a lui: este învierea la viața nouă de care ne împărtășim în Sfîntul Botez», adică această

înviere la viață nouă este «baia nașterii celei de-a doua și a înnoirii Duhului Sfânt». Pentru că cei morți pentru păcat, prin Botez, fiind înviați la viață nouă, trebuie să și umble întru înnoirea vieții desăvârșindu-se în roade vrednice de această stare.

În acest fel pastorală a trecut la dezvoltarea laturii antropologice a temei: «ce înseamnă a umbla întru înnoirea vieții?». Înnoirea vieții, ca urmare a credinței pe temelia căreia creștinul a primit baia nașterii din nou a Botezului, obligă pe creștin «să poarte grijă să fie în frunte la fapte bune, căci acestea sînt ... de folos oamenilor». Sub acest unghi pastorală privește pe creștin în acțiunea de înnoire a vieții: ca individ, ca membru al colectivității bisericești și a poporului din care face parte și ca membru al colectivității umane.

Dacă înnoirea vieții înseamnă a muri păcatului și a înfăptui frumusețea purtării în virtute, realizarea ei în viața individuală aparține inițiativei și stăruinței omului, dar se împlinește cu ajutorul lui Dumnezeu: «a îngropa păcatele de dinainte de Botez este darul lui Dumnezeu; dar a rămîne în continuare morți față de păcat, aceasta este treaba omului. Dar nici în săvîrșirea acesteia Dumnezeu nu ne lasă singuri, în seama slabele noastre puteri, ci ne ajută prin harul Său, așezat în Biserică... spălînd întinăciunea și curmînd neputința...», pentru ca, cu darul pe care l-a primit, fiecare să se împodobească cu săvîrșirea virtuților și să slujească altora.

Trecînd la participarea creștinului la acțiunea de înnoire a vieții în colectivitate, pastorală afirmă: «de slujitori destoinici și devotați are trebuință în toată vremea și viața bisericească și viața obștească. Pentru cea dintîi, slujirea în curăția inimii este mireasmă cu bun miros, bine primită ca jertfa lui Abel. Pentru cealaltă, pentru viața cetățenească, *slujirea devotată și însuflețită este mărturia adevăratului patriotism*».

Însă «*de slujirea devotată are trebuință lumea toată, ca să poată merge înainte nebîntuită de viforele primejdiilor*». Pentru că «*oameni ai păcii și ai buneivoiri fiind oricînd și față de oricine*, creștinii trebuie să aibă ca țintă așezarea pe pămînt a unei vieți pașnice și senine...».

În demonstrarea sa pastorală se întemeiază pe citări din Sfînta Scriptură, din Sfîntii Părinți și din cărțile de cult.

Pastorală înalt Prea Sfințitului Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, împletind Scripturile cu mărturiile celor istorisite în slujbele din săptămîna Patimilor, de la Duminică Stîlpărilor și pînă în Simbăta cea mare — de la strigătele de «osana, Fiul lui David» și pînă la întărirea mormîntului cu strajă și pecetluirea pietrei de deasupra lui —, înfățișează ascultătorilor, în grai de vechi litanii, o impresionantă perindare de chipuri și icoane din procesul religios în care s-au înfruntat, ca acuzați și acuzatori, mai-marii poporului iudeu și Mîntuitorul. Începînd cu momentul glorios al intrării în Ierusalim, continuînd cu întîilele ispitiri și iscodiri ale căpeteniilor preoților și ale bătrînilor poporului, cu cercările fariseilor și ale saducheilor de a prinde pe Iisus

în cuvînt, și oprindu-se îndeaproape asupra marelui și cumplitului rechizitoriu pe care Mîntuitorul îl adresează cărturarilor și fariseilor, — pastorală încheie: «înfrentările obștești și marele rechizitoriu au întăritat pe farisei și l-au judecat la moarte».

Reluînd analiza momentul morții și îngropării Mîntuitorului, pastorală trece la dezvoltarea laturii soteriologice astfel: «Cu rostirea «săvirșitu-s-a», după care Mîntuitorul și-a plecat capul și și-a dat duhul, cărturarii și fariseii credeau că au pecetluit *Adevărul*, că a amuțit *Învățătura* și *Viața* a apus în mormînt. Nici o înșelare nu a fost mai mare ca aceasta...». «Faptul care a prefăcut acest culcuș al morții în izvor de viață este învierea Domnului», care este faptul hotărîtor în creștinism și în lucrarea de mîntuire a credinciosului.

În demonstrarea adevărului învierii, care «răspunde neostoitului dor al sufletului nostru după nemurire și după unirea cu Dumnezeu...», pastorală se oprește mai întîi asupra *Adevărului*, care nu poate fi pecetluit și asupra *Învățăturii*, care nu a amuțit, pentru că «credinciosul creștin știe, netăgăduit, că Iisus Hristos a plătit pentru noi toți, păcatul lui Adam, prin care a intrat moartea în lume», și că Hristos «s-a făcut început al învierii morților»; iar «cunoașterea și încredințarea creștină se întemeiază pe Dumnezeirea Mîntuitorului, Care a biruit moartea și pe planul cel dintru început al Tatălui. Drept care, credinciosul moare în Hristos, și înviază împreună cu El ...».

După aceea, ca tilcuire a locului din Evanghelia după Ioan, în legătură cu rodirea îmbelsugată a bobului de grîu mort după însămînțarea lui în pămînt, pastorală trece la cercetarea aspectului soteriologic al *Vieții*: «Această slăvită asemănare ne amintește nu numai de bucuria noastră lăuntrică, ci o trăim și cu ființa noastră trupească, cu faptul mîinilor și cugetarea minților noastre, cu simțurile înmiresmate de suflul pămîntului și de primenirea proaspătă a firii. Crugul anului se schimbă iar primăvara încununează făptura. Totul înviază și bogăția vieții curge fără stîmpărare». Pentru că de viață și de curatele ei desfătări «sîntem legați prin toate fibrele noastre. În slujba ei punem iscusința și munca noastră, strădania și lumina minții noastre».

De la latura soteriologică, pastorală trece la demonstrarea laturii antropologice accentuînd străduința în numele vieții, pentru care «au ostenit părinții și strămoșii noștri, alcătuiind țara și neamul nostru românesc, străjuind pămîntul și întregirea patriei noastre, cu scumpele ei datini, limbă și moșteniri cărturărăști».

De la treapta colectivității poporului, pastorală, sub formă parenetică, trece la marea colectivitate umană care are dreptul la aceleași bunuri ale vieții: «Pentru păstrarea acestora, pentru creșterea bunurilor și alte propășiri ale minții și ale vieții, se cuvine să veghem neconținut la liniștea dintre noi și dintre popoarele lumii». Să ne străduim pentru înfăptuirea păcii, în care se cuprinde pacea cu Dumnezeu, pacea cu noi înșine și pacea cu semenii noștri, alăturîndu-ne «acelor glasuri și mișcări nobile care strigă împotriva războiului nedrept, a împilărilor și a cruzimilor».

Întemeierea pe texte scripturistice se împerechează cu cuvîntul Sfinților Părinți, cu mărturia rugăciunii și versul cîntării liturgice într-un șuvoi care împinge din ce în ce mai departe înțelesul ideilor cuprinse în pastorală.

Pastorală Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului, tilcuind cuvintele Sfintului Evangelist Ioan, că: «Tatăl ceresc a dat pe însuși Fiul Său Unul-Născut jertfă de ispășire pentru păcatele noastre, pentru ca oricine crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16; I Ioan IV, 10), precizează la început ideea că «dăruirea aceasta din partea Tatălui ceresc, Care a trimis pe unicul Său Fiu în lume, și dăruirea Fiului, Care viața și-a dat pentru răscumpărarea semenilor Săi după trup, este «piatra cea din capul unghiului» care stă la temelia credinței și a însăși mîntuirii noastre». După prezentarea diferitelor înțelesuri date acestei dăruiri, pastorală definește sub toate aspectele tema ce va dezvoltă: «Iisus Hristos Domnul venind la noi ne-a arătat însă adevăratul înțeles al dăruirii care se face din dragoste și care, precum a adus-o El de-apururi și pentru noi, tot astfel, într-alt chip, dar pe măsura noastră, trebuie s-o aducem și noi mereu. *Dăruirea se arată deci a fi lucrul cel mai de căpetenie în viața noastră, dăruirea lui Dumnezeu, dar în același timp dăruirea semenilor noștri*».

În dezvoltarea temei, pastorală demonstrează, întemeindu-se în special pe Sfînta Scriptură și pe cărțile de cult, înțelesul și practica dăruită în creștinism, împerechînd latura soteriologică cu cea antropologică. Iată cum se înfățișează trecerea de la o treaptă la alta în adîncirea concepției despre dăruire, în raport cu Dumnezeu și cu semenii.

Prin dăruirea Sa pentru noi, Fiul lui Dumnezeu ne-a sortit mîntuirii; dar «pentru ca mîntuirea aceasta să devină un bun al fiecăruia, și noi trebuie, înainte de toate, să ne dăruim pe noi înșine lui Dumnezeu».

Iar dăruirea către Dumnezeu fiind un fapt de iubire, înseamnă că noi trebuie să ne predăm în seama Tatălui ceresc avînd deplina încredere că numai prin El noi, fiii Lui, putem avea viață. Deaceia dăruirea noastră lui Dumnezeu trebuie să fie întregă, adică pînă la a ne împreuna cu El, căci în dăruirea din dragoste nu există altă măsură decît unirea într-un tot nedespărțit, așa cum formează un singur tot Hristos și Biserica.

Ca să treacă la aspectul antropologic al dăruirii, pastorală evidențiază unitatea pe care, după cuvîntul Său, o formează Mîntuitorul cu «cei mai mici ai Săi, semenii Lui după trup, și frații noștri», pentru a demonstra că a ne dăruii cu adevărat Mîntuitorului, înseamnă că «trebuie să ne dăruim în același timp și în egală măsură aproapelui nostru... Iar a ne dăruii semenului nostru înseamnă a făptui tot ceea ce ne stă în putință spre a-i fi de folos». Căci numai așa putem «să ne dăm pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos», Care se întruchipează tainic în frații noștri.

În continuare este demonstrată importanța acestor adevăruri pentru credincioșii creștini din veacul de acum. Căci «oamenii vremii noastre au

înțeles că nici unul nu poate trăi fără celălalt, ori apăsându-l pe acesta, ci că toți trebuie să viețuiască laolaltă», întrucît numai buna-înțelegere unirea și într-ajutorarea asigură belșugul, pacea și fericirea tuturor. «Viața în societate constă dintr-o neîntreruptă dăruire a unuia față de altul, a tuturor față de colectivitate». De aceea urmînd învățăturii Domnului Iisus Hristos creștinii pot contribui la «așezarea lumii pe temelii pe pașnică conviețuire și de frățească împreună-lucrare... dăruind tot ce avem mai scump pentru înfăptuirea năzuințelor în stare să aducă lumii — popoarelor și inșilor în aceeași măsură — deplina prosperitate». Numai în acest fel stările de lucruri, protivnice firii ca și voii lui Dumnezeu, care au loc în multe părți în lume pot fi biruite prin «hotărîrea noastră de a face să prisosească pretutindeni roadele dăruirii celei binecuvîntate».

Pastorala Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, pornind de la momentul liturgic al luării de către credincioși a luminii de la preot în noaptea Paștilor și folosind cu îmbelșugare cuvîntul Sfintei Scripturi, se oprește mai întîi la semnificația soteriologică pe care o are în viața credincioșilor lumina învierii, care «luminează pe tot omul ce vine în lume, făcîndu-l fiu al Luminii-Hristos». Iar strălucirea acestei lumini în noi — care depinde de locul pe care noi i l-am dat în inima și în viața noastră — ne face să «umblăm în lumină și să avem împărtășire unul cu altul», vădind din purtarea noastră dacă avem lumina lui Hristos.

În partea a doua pastorala demonstrează aspectul soteriologic și antropologic al *bucuriei învierii* adresată, prin femeile mironosițe, tuturor credincioșilor ca o proclamare a eliberării din stăpînia păcatului, «ale cărei urmări se revarsă asupra întregii vieți: a celei de aici și a celei de dincolo», căci după înviere omul a devenit «din nou ca la început — stăpîn al întregii creații». Cu toate că bucuria învierii, cea dintîi vestire făcută la înviere, «întește la dobîndirea vieții de dincolo, totuși se vede cu limpezime strînsa legătură ce există între viața noastră pămîntească și cea cerească, aceasta din urmă fiind puternic ancorată în cea dintîi. Căci nu putem cuceri cerul fără a fi slujit creștinește pămîntul, după puterile și rosturile fiecăruia». În continuare sînt analizate căile și faptele prin care poate fi slujit pămîntul și deci cucerit cerul, ca semn al «bucuriei celei adevărate și depline», care constă în rodul «datoriei împlinite la timp și cu grijă, a adevărului slujit fără abatere, al păcii apărute cu stăruință, a nețărnuitei iubiri de oameni, a progresului realizat cu toată hotărîrea.

În partea a treia pastorala demonstrează aspectul soteriologic și antropologic al altui înțeles al învierii Domnului: «înnoirea omului, adică modificarea lui lăuntrică mai întîi, și apoi cea a faptelor lui». Această înnoire constă în cunoașterea, în căutarea, în cercetarea, în aflarea — cu ajutorul Sfințelor Scripturi și al Bisericii — a ceea ce trebuie înlăturat și a ceea ce trebuie așezat în loc, pentru a ajunge la desăvîrșirea vieții la care ne-a ridicat din moarte Hristos prin învierea Sa. Aflarea căii spre bucuria deplină o constituie înnoirea omului, înnoire ce se înfăptuiește prin viața

creștinească, dovedită prin fapte, care înfruesc atingerea scopului urmărit — desăvîșirea. Faptele, între care «împlinirea fără cusur a slujirii omului și contribuția activă la apărarea păcii», toate trebuie să arăte că creștinul a ales viața, care «era lumina oamenilor».

Pastorala Prea Sfințitului Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, cuprinde la început o succintă prezentare a teologiei învierii: «Prin jertfa de pe cruce și prin înviere, păcatul și moartea s-au nimicit, iar credincioșilor li s-au deschis porțile vieții veșnice»; fiindcă împreună cu El, omul cel vechi din noi s-a răstignit și s-a îngropat, și tot prin El a înviat în noi omul cel nou, eliberat din lanțurile păcatului și din tirania morții. O dată cu răscumpărarea făcută prin Hristos, am devenit fii ai lui Dumnezeu, avînd dreptul și putința ca prin mijloacele harice să dobîndim împărăția cerurilor, ca făptură nouă, lucrînd în lume faptele roditoare ale iubirii, desăvîșindu-ne neîncetat cu ajutorul lui Hristos, Care este pentru noi, «calea, adevărul și viața» și Care rămîne cu noi pînă la sfîrșitul veacurilor.

După aceasta, pastorala demonstrează în special aspectele soteriologice și antropologice ale «actului învierii Mîntuitorului care este temeliea Bisericii și pecetluirea cu pecete dumnezeiască a toate «cîte a făcut și a învățat de la început și pînă în ziua cînd s-a înălțat la cer» (Fapte I, 1). Sînt prezentate în continuare argumentele doveditoare ale faptului învierii Domnului, prin martorii învierii, prin propovăduirea Bisericii și prin forța înnoitoare pe care o produce învierea în sufletele credincioșilor.

Pastorala trece apoi la latura antropologică a adevărului învierii, prezentînd pe larg efectele pe care acesta le produce în viața individuală și colectivă a creștinilor. «Prin învierea lui Hristos sîntem biruitori asupra păcatului și a morții, însă mîntuirea noastră nu se săvîrșește fără lupta și contribuția noastră personală» pentru a face biruința învierii roditoare în noi. Înnoirea vieții morale creștine necesită acțiunea energică a voinței și strădania continuă a noastră, căci «nici fericirea din viața aceasta și nici cea din viața veșnică nu se pot clădi cu ființe slabe, legate în lanțurile păcatelor și fără răspundere față de soarta lor proprie și a celorlalți oameni». Pastorala analizează mai departe legea morală desăvîșită adusă de Hristos, Domnul Vieții, ajungînd la concluzia că «Credința în Hristos cel înviat din morți și în prezența Lui veșnică alături de orice lucrare spre binele vieții, trebuie să fie izvor permanent de curaj, de putere și de încredere în biruința a tot ce e bun și folositor» pentru toți oamenii; în această perspectivă «supunerea naturii și folosirea forțelor ei spre folosul și îmbunătățirea vieții pămîntești, pentru îndestularea și fericirea oamenilor, nu pentru nimicirea lor», adică a sluji mesajul păcii, «este o datorie categorică poruncită de Dumnezeu omului».

Pastorala Prea Sfințitului Antim, Episcopului Buzăului, îmbracă forma omiliei și, folosind textele scripturistice — versete sau pasaje întregi — și texte din rugăciunile și cîntările cărților de cult, istorisește faptele: «prinderii, judecării, biciuirii, încoronării cu spini, răstignirii,

adăpării cu oțet și fiere, batjocoritor, părăsirii de către ucenici, împungerii în coastă cu sulița, morții și înmormintării Domnului», analizând în chip mișcător momentele «agoniei și calvarului».

În continuare pastorala arată faptul învierii, folosind textul din Evanghelia după Matei (XXVIII, 1—8), precizînd că «după cuvîntul rostit de îngeri «A înviat cu adevărat Domnul!». Iată tot ceea ce putem găsi, căci ne aflăm neputincioși să pătrundem cu mintea noastră mărginită Taina Sfintei Învieri...». De aceea sînt aduse în sprijinul înțelegerii învierii Domnului mărturii din Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, și din cărțile de cult, care constituie dovezile care au făcut pe Apostolii care se îndoiau, ca și pe cele dintîi generații de creștini să se convingă că «cu adevărat a înviat Domnul». Căci, precum pentru aceea, așa «și pentru noi cei de acum învierea Domnului constituie temeiul credinței noastre și temeiul nădejzii noastre că și noi vom învia... Dar ca să avem parte de înviere, trebuie să ne arătăm morți pentru păcat și să înviem la viața nouă».

În partea a doua, pastorala trece la aspectul antropologic al învățaturii despre înviere, arătînd că «lămuriți și întăriți în credință de învățăturile și de sfaturile Sfinților Părinți și mari Dascăli ai Bisericii, precum și de către sfînta noastră Biserică, să ne arătăm vrednici de darurile cele bogate ale Sfintei Învieri», bucurîndu-ne de înviere, iubind pe Dumnezeu și pe semenii, rugîndu-ne pentru «pacea a toată lumea»; pentru că «pacea este cea mai mare binecuvîntare cerească și cel mai de preț bun dintre toate realizările omenești de pe acest pămînt. Numai prin ea se poate realiza înfrățirea popoarelor lumii». De aceea este nevoie ca «pacea, dreptatea și iubirea să sălășluiască între noi, în așa chip, ca viața fiecăruia să se contopească cu viața tuturor... Căci toți sîntem frați, iar Dumnezeu este Tatăl tuturor».

Pastorala Prea Sfințitului Chesarie, Episcopul Dunării de Jos, folosind cuvîntul Sfintei Scripturi și al unora dintre Sfinții Părinți, se oprește asupra temei că prin învierea Domnului «peste tot rămîne atotbiruitoare viața, forța creatoare care prin Hristos se înnoiește și se desăvîrșește pentru noi ca într-o primăvară veșnică».

În dezvoltarea temei, pastorala înfățișează mai întîi latură soteriologică, demonstrînd că învierea Domnului este o revărsare de har dumnezeiesc în mod special asupra oamenilor și totodată este garanția înnoirii vieții noastre, pentru că prin trupul Domnului cel înviat din morți toate trupurile omenești sînt chemate la înviere și la viața veșnică. Revărsarea harului dumnezeiesc în firea omenească — ca «aluatul» în «întreaga frămîntătură» — s-a făcut prin întruparea Domnului; pentru că El a luat asupra-și firea omenească, de care nu avea nevoie, numai pentru ca pe această cale să transmită firii omenești puterea harului și Dumnezeirii Sale, pentru a o îndrepta, a o întări, a o ridica la a fi împreună cu Hristos și pentru a învia în ziua cea de apoi.

De aceea, «înviearea Domnului leagă strâns și puternic credința și speranța noastră în propria noastră înviere». Căci chiar dacă prin legea firii sintem muritori, «Mintuitorul ne-a dat învierea ca un har al Său. pentru întruparea Sa ca Om, prin care El a devenit parte a noastră, iar noi parte a Sa unită la Dumnezeuirea Sa». Pentru această înrudire firească și duhovnicească, în același timp, și atât de strânsă cu Hristos, nu numai sufletul, care este nemuritor, «ci și acest trup smerit al nostru va fi părtaș veșniciei».

Dacă din partea lui Dumnezeu, iconomia învierii Domnului este biruința dragostei lui Dumnezeu pentru făptura Sa, pe care o izbăvește de păcat și de urmările lui, pentru om «înviearea constituie pentru totdeauna o putere și o nădejde legată de viață, un temei de a ne apropia cât mai mult de Hristos prin viața noastră...».

Trecînd astfel la latura antropologică, pastorală stăruiește asupra necesității străduinței omului de «a cîștiga sfințenia vieții», al cărei chip este cuprins în pasajul din Coloseni III, 8—15 reprodus în întregime; iar în tilcuirea pasajului pastorală precizează aspectul individual și pe cel colectiv al faptelor, prin care omul își asigură sfințenia vieții.

Pastorală Prea Sfințitului Teofil, Episcop al Vadului Feleacului și Clujului, minuind cu aleasă pricepere textele scripturistice, face în prima parte o comparație, urmărită succint sub toate aspectele, între Paștile mozaic și Paștile-Hristos, între mielul lui Moise și între Mielul-Hristos, «Care a dorit cu dor mare să-și reverse peste oameni dragostea Sa jertfelnică și să-i facă fericiți... prin vărsarea sîngelui Său pentru răscumpărarea neamului omenesc din împărăția întunericului». Comparația ajunge la încheierea că «toate aceste mărturisiri vădesc peste orice tăgadă adevărul că singurul Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos, din iubire față de oameni s-a dat morții...».

Cu aceasta pastorală trece la demonstrarea unui anumit aspect soteriologic al învățaturii despre jertfa și învierea Domnului: *reciprocitatea în dragoste*. «Este o însușire, o trăsătură recunoscută a iubirii, aceea că ea tinde să se reverse în daruri, în binefaceri, în jertfe chiar, față de cel iubit. Dar nu este mai puțin recunoscut că iubirea însetează după dragostea ființei iubite». Adică din iubirea pe care Mintuitorul a arătat-o oamenilor izvorăște «setea Lui de a cîștiga înclinările și bătăile inimilor noastre»; și pentru înfăptuirea acestui lucru «Mintuitorul ne-a învățat (Ioan XIV, 15, 21) felul în care trebuie să se arate și să se concretizeze dragostea pe care ne-o cere», pentru ca noi, încrezîndu-ne în ajutorul harului, să nădăjduim că «nimic nu ne va putea despuia de dragostea și de alipirea față de Hristos», înfăptuită prin Botezul care ne-a împreunat cu Hristos cel jertfit și înviat, și prin Sfînta Împărtășanie care ne unește cu Hristos «într-o prăznuire de Paști ce nu se sfîrșește niciodată».

În demonstrarea laturii antropologice a învățaturii despre înviere, pastorală analizează felul în care credinciosul poate îndeplini obligația de a alunga din viața sa pe omul cel vechi și de a deveni făptură nouă, un

om nou, «prin simțămintele de credință, de nădejde și dragoste față de Domnul cel înviat». Cunoscînd însă «în chip deosebit că iubirea pe care o datorăm lui Dumnezeu nu poate fi despărțită de îndatorirea noastră de a iubi pe toți oamenii», sîntem datori să ne «străduim din răsputeri să cultivăm relații de prietenie și de frățietate, legături de pace și de colaborare cu toți cei ce ne înconjoară».

Pastorala Prea Sfințitului Teoctist, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, fixînd ca temă «înțelegerea și adevărarea prin credință a faptului suprafiresc al învierii Domnului», sintetizează la început unitatea mărturisirii permanente a Bisericii lui Hristos că «cu adevărat a înviat Domnul».

Iar în dezvoltarea temei — întemeiată pe citate din Sfînta Scriptură, din Sfîntii Părinți și din cărțile de cult — pastorala demonstrează mai întîi latura soteriologică a învățaturii despre înviere, oprindu-se la început asupra pregătirii ucenicilor ca să înțeleagă «rostul patimilor, morții și învierii Sale...» pentru răscumpărarea celor mulți. După aceea se arată că prin învățătura despre înviere «Mîntuitorul a deschis orizontul larg al unei înțelegeri noi, al unei credințe noi, al unei vieți duhovnicești noi și al unui nou fel de închinare», care nu cere îndeplinirea formalismului îngust al prescripțiilor, ci «înfrumusețarea cea dinăuntru, curăția sufletului, adevărata și nemuritoare valoare a omului și a vieții lui», care pretinde ca «noi întru înnoirea vieții să umblăm».

Trecînd la demonstrarea laturii antropologice a învățaturii despre înviere, pastorala afirmă că «năzuința atît de firească de a te bucura de viață își mărește și mai mult însemnătatea, prin aceea că viața pentru a fi deplină, viața pentru care s-a jertfit Mîntuitorul, trebuie îmbunătățită și neîncetat înnoită». Întrucît «înnoirea vieții este chezașia creșterii și a înaintării pe scara virtuților creștinești ale căror roade sînt mărturiile trăirii cuvîntului lui Dumnezeu». În legătură cu aceasta se face apoi o amănunțită analiză a rostului virtuților teologice și morale în acțiunea de înnoire a vieții individuale și colective, și se lămurește rolul negativ al viciilor în această acțiune.

Partea din urmă a pastoralei constituie o demonstrație practică a afirmației că «în măsura în care depunem stăruință întru săvîrșirea binelui, întru slujirea adevărului, a dragostei și a păcii; în măsura în care «umblăm întru înnoirea vieții», în aceeași măsură ne învrednicim să fim «împlinire a Celui ce împlinește prin Sine pe toate în toți...; adică întreaga noastră lucrare trebuie să o săvîrșim în așa chip, ca ea să poată fi o plinire a lui Hristos, a Bisericii și, a semenilor noștri», prin descoperirea și înfăptuirea a tot ce înnoiește și înalță viața tuturor.

Pastorala Prea Sfințitului Valerian, Episcopul Oradiei, îmbracă forma unei descrieri avîntate a cadrului exterior în care s-au petrecut momentele Patimilor și ale Învierii Domnului, și a unei stăruitoare analize a stărilor sufletești ale unora dintre personajele care au participat, în diferite forme, la unele momente legate de Patimile și Învierea Domnului.

Stăruința împerecherii, în tot cuprinsul pastoralei, a Patimilor și Învierii Domnului, se încadrează în aspectul soteriologic acordat lor: «Fiindcă Patimile, Răstignirea, Moartea pe Cruce aveau să se încheie nu în moarte pentru totdeauna, ci în Înviere și slavă, răscumpărându-ne din robia diavolului și a morții și împăcându-ne cu Dumnezeu-Tatăl. Patima și Învierea nu se pot despărți una de alta. N-a putut fi Înviere, înainte de a fi Patimă și Moarte. Mântuirea noastră s-a săvârșit de către Domnul, prin jertfa de pe Cruce și prin Învierea Sa cea de a treia zi. De aceea Patimile Domnului sînt roditoare de mîntuire, dimpreună cu Învierea». Iar împreună-lucrarea acestor două momente în opera de mîntuire este înfățișată intuitiv prin «semnătura care nu poate fi aducătoare de roadă fără moartea seminței».

În continuare pastorala împreunează învățăturile de credință și de viață pe care le cuprinde, cu forma specială (de care s-a vorbit mai înainte) de descrierea cadrului exterior al Patimilor și Învierii și de analiză a stărilor sufletești ale celor ce participă la ele.

Trăsătura caracteristică a acestei amănunțite descrieri și analize constă în cercetarea — în special a acelor momente care s-au petrecut *dimineața*; după descrierea amănunțită a acestor momente, pastorala face această generalizare: «Către vremea dimineții a pățimit Mîntuitorul în fața Sinedrului și a lui Caiafa; dimineața a suferit judecata lui Pilat și scuipări, bătăi și loviri; dimineața a urcat Domnul sub cruce drumul Golgotei; dimineața s-a săvârșit Răstignirea Sa. Către vremea dimineții a înviat Mîntuitorul; dimineața s-a arătat celor ce-L iubiau și tot dimineața le-a trimis cuvînt de iertare celor ce se îndoiseră. Dimineața a trimis pe Duhul Sfînt, întemeind Biserica... Patima, Răstignirea, Învierea și Pogorîrea Duhului Sfînt... s-au săvârșit dimineața», prefăcînd această parte a zilei pentru creștini «în ceas de înviere și de renaștere sufletească», în «piatră de hotar între întunericul și somnul păcatului, și între lumina și trezia credinței, a nădejzii și a dragostei lui Dumnezeu și de oameni». Pastorală continuă apoi cu îndemnuri pentru o viață nouă, plină de dăruire pentru bunăstarea, liniștea și pacea tuturor oamenilor.

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

*Elemente de istoria artei creștine
(arhitectura locașurilor de cult)*

TIPUL ORIENTAL AL BAZILICII

A.

TIPUL SIRIAN AL BAZILICII ȘI INFLUENȚELE LUI

Cele mai însemnate bazilici elenistice din Răsărit. — Tipul primar al bazilicii siriene, după instrucțiunile din «Rînduiețile bisericești». — Bazilica specific siriană. — Influența artei siriene în Africa și Egipt.

1. Planul bazilical s-a impus în toate părțile imperiului roman. Transferarea capitalei de la Roma la Constantinopol în anul 328 și ridicarea aici a primelor biserici în stil bazilical de către Constantin cel Mare duseră la consacrarea acestui tip și în provinciile din răsăritul imperiului. Astfel, planul bisericii Sfînta Sofia (cea dintîi), clădită de Constantin în noua sa capitală, se poate recunoaște în planul de construcție a altor biserici însemnate din Orient, ca, de pildă, cea a Sfîntului Mormînt (martyrion) din Ierusalim, cea din Betleem, cea din Pergam și cea din Tyr, în veacul al IV-lea, precum și a altora din veacul următor ca: Sfîntul Ioan Studion) din Constantinopol și Sfîntul Dumitru din Salonic, fondată de Leonțiu, prefectul Iliricului (transformată ulterior în geamia Kassemi-geami, arsă în 1917).

Biserica Nașterii din Betleem (fig. 1), singura care s-a păstrat dintre ctitoriile din Palestina ale lui Constantin cel Mare, a fost clădită în anul 320 după un plan asemănător cu cel al bazilicii Sfîntului Mormînt¹. Ea menține procedeul arhitravei, avînd un atrium cu cinci nave fără tribune,

1. Despre martyrionul Sfîntului Mormînt a se vedea mai departe la p. 21. Planul bazilicii Nașterii din Betleem, la Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, Paris, 1911, t. II, pag. 79, fig. 35.

dintre care cea din mijloc e mai lungă și se termină cu o absidă. La extremitățile transeptului sînt alte două abside, ceea ce ne dă un tip de bazilică treflată, adică în plan de trifoi, singurul amănunt prin care se deosebește de obișnuitele bazilici occidentale. Săpături ulterioare au demonstrat că, inițial, bazilica n-a avut transept, iar absidele actuale ca și nartexul au fost adăugate în vremea împăratului Justinian.

După descrierea făcută de Eusebiu², biserica din Tyr, ridicată în timpul episcopului Paulin (313—316), era o bazilică cu vestibul, atriu și cinci nave, fără absidă și fără nartex. Balustradele, pardoseala de marmoră și plafonul de cedru îi dădeau o înfățișare impunătoare, ceea ce i-a adus calificativul de *aedes regia*.

Biserica Sfîntul Ioan (Studion), clădită în anul 463 sub împăratul Leon I, a păstrat încă elementele bazilicii greco-romane sau elenistice, ca: arhitrava, atrium-ul și trei nave cu tribune. Biserica Sfîntul Dumitru din Salonic³ era de asemenea o bazilică cu nartex și cinci nave despărțite prin pilaștri dreptunghiulari și coloane legate prin arcade; ea a primit însă ulterior adaosuri, căpătînd o amprentă bizantină prin bogata ornamentație în marmoră polihromă, mozaicuri și capiteluri frumos împodobite.

2. În unele regiuni din răsăritul imperiului însă, natura materialelor și tradițiile artistice locale impuseră procedee deosebite de construcție, care au adus modificări în tipul greco-roman al bazilicii. Cele mai însemnate particularități le înfățișează îndeosebi bazilicile din Siria și din Asia Mică.

Trebuie să remarcăm înainte de orice că edificiile bisericesti descrise de textele siriene din secolul al IV-lea și al V-lea se înfățișează ca forme evoluat ale planului luat ca temei de instrucțiunile disciplinare din scrierea *Didascalia Apostolilor*, în veacul al III-lea. Astfel, colecția cunoscută sub titlul de *Constituțiile Sfîntilor Apostoli*, redactată sau compilată în a doua jumătate a veacului al IV-lea, prescrie (cart. II, cap. 57), ca, «în primul rînd, edificiul să fie prelung, îndreptat spre răsărit, avînd pastoforii pe fiecare din laturile părții dinspre răsărit și să fie în chip de corabie. În mijloc, să fie așezat tronul episcopului, iar de amîndouă părțile lui să se așeze colegiul preoților și diaconii să stea în picioare alături, gata (la îndeplinirea sarcinilor) și îmbrăcați mai ușor, căci ei sînt asemenea marinarilor și căpeteniilor vislașilor. Prin purtarea de grijă a acestora, laici să se așeze de cealaltă parte, cu toată liniștea și buna rînduială; și femeile să se așeze deosebit și să păstreze tăcere. Iar citețul stînd în mijloc pe un loc înalt... Portarii să stea la intrările bărbaților, păzindu-le, iar diaconițele la cele ale femeilor»⁴.

Forma de corabie a bisericii, presupusă în veacul al treilea de textul *Didascaliei*, este astfel confirmată expres în veacul al IV-lea de *Constituțiile Sfîntilor Apostoli*, care, în plus, menționează existența pastoforiilor de

2. Eusebiu, *Istoria bisericească*, X, 4.

3. Interiorul monumentului, la Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, planșa XXXV, între p. 68—69.

4. Cf. textul grec extras și adnotat de J. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, Bonnae, 1935—1937, p. 181—183.

pe flancurile altarului, precum și cele două intrări separate pentru bărbați și pentru femei. În ordinea logică, n-ar fi exclusă o intrare aparte și pentru cler. O astfel de situație pare chiar a se verifica prin altă scriere siriană, *Testamentul Domini* (datînd probabil de prin jurul anului 475), care, prin unele amănunte, înfățișează evident, un tip de biserică mai evoluat încă. Această din urmă rînduială bisericească recomandă ca «Biserica să fie astfel: să aibă trei intrări pentru închipuirea Treimei⁵. Diaconiconul să fie în partea dreaptă a intrării care se află la dreapta, pentru ca să se poată separa darurile pentru Euharistie sau ofrandele ce se aduc⁶. Diaconiconul să aibă atrium cu portic de jur împrejur. Înăuntrul atrium-ului să fie edificiul (încăperea) baptisteriului, care să aibă lungimea de douăzeci și unu coți, spre închipuirea numărului deplin al profeților, iar lățimea de doisprezece coți pentru a simboliza pe aceia care au fost orînduiți la predicarea Evangheliei. Să fie o intrare, dar ieșiri să fie trei. Biserica să aibă o despărțitură pentru catehumeni; care să fie și locul celor ce trebuie exorcizați; încăperea menționată să nu fie separată de biserică (adică de templul sfînt), deoarece este necesar ca, intrînd și stînd în ea, (catehumenii) să asculte citirile, cîntările duhovnicești și psalmii. Să fie apoi în partea de răsărit tronul (episcopului), de-a dreapta și de-a stînga căruia să fie locurile (sau scaunele) preoților; în partea dreaptă să stea adică acei (preoți), care sînt mai distinși și mai vrednici de cinstire, și cei care se ostenesc întru cuvînt; în partea stîngă să stea însă acei care sînt de vîrstă mijlocie. Dar locul tronului (episcopului) să fie înălțat (de la pămînt) cu trei trepte, fiindcă și altarul trebuie tot așa așezat. Locașul însuși să aibă însă de-a dreapta și de-a stînga două portice, (unul pentru bărbați, (iar celălalt) pentru femei. Toate locurile

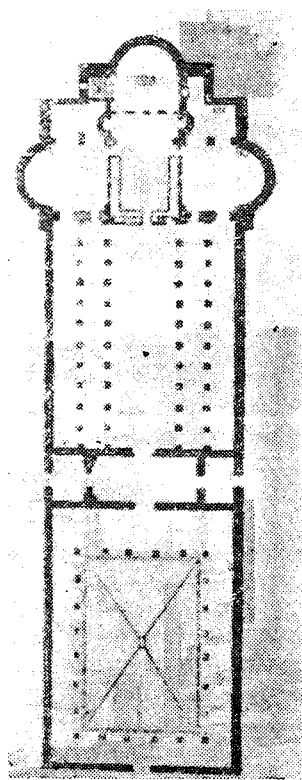

Fig. 1. — Planul bazei Nașterii, din Betleem. (După Leclercq; apud Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, Paris, 1911, fig. 35. p. 79).

5. În versiunea copto-arabă este adăugat: «*ut unus respiciat meridiem, alter occidentem, tertius regionem maritimam*» (ca una să aibă față întoarsă spre miază-zi, cea de a doua spre apus, iar a treia spre partea dinspre mare). *Didascalia*, în versiune arabă, 35, 1—2 (124, 3—5 Funk) prescrie: «*Ecclesia sit huius modi. Sînt ei portae tres tanquam imago sanctae trinitatis: una versus australem et altera versus occidentalem et ultima versus septentrionalem (regionem)*» — (Biserica să fie în chipul acesta: Să fie la ea trei uși, ca închipuire a Sfintei Treimi: una spre miază-zi și cea de a doua spre apus, iar ultima spre (partea de nord).

6. În *Didascalia arabă*, 35, 3 (124, 5—7 Funk): «*Diaconicum sit ad dexteram (portae) australis, ne populus videat oblata, quae offeruntur*» (Diaconiconul să fie la dreapta (uși) de miază-zi, ca să nu vadă poporul jertfele ce se aduc).

să fie luminate, pe de o parte pentru simbolizare iar de pe alta pentru cetire⁷. Altarul, fiindcă este fără prihană, să aibă o perdea făcută din in curat. De asemenea, edificiul (încăperea) pentru botez (adică baptisteriul) să fie ascuns după o perdea. Pentru pomenire să se rînduiască un loc, în care preotul, stînd împreună cu protodiaconul și cu citeții, să înscrie numele celor ce aduc daruri sau ale celor pentru care ei le aduc, pentru ca, atunci cînd Sfintele (Daruri) sînt aduse de episcop, citețul sau protodiaconul să spună numele aceluia în timpul pomenirii pe care o fac pentru ei preoții și adunarea celor ce se roagă (împreună cu dînsii). Căci astfel este și tipul în ceruri⁸. Locul preoților să fie înăuntru după perdea, în apropierea locului pentru pomenire. Chorvana și gazofilachiul întreg să fie aproape de diaconicon. Locul pentru citirea lecturilor să fie afară din altar, puțințel depărtat de el. Locuința episcopului să fie alături de locul ce se numește atrium. De asemenea, tot aci să fie locuința văduvelor ce se zic că au întîietatea șederii. Locuința preoților și a diaconilor să fie în dosul baptisteriului. Diaconițele însă să locuiască în apropierea ușii casei Domnului. Biserica să aibă în apropiere o casă de oaspeți, în care protodiaconul să primească pe străini⁹.

În descrierea din *Testamentum Domini*, biserica apare, așadar, cu trei uși pentru închipuirea Sfintei Treimi; tronul episcopal era așezat la extremitatea de răsărit, flancat de scaunele preoților și înălțat față de ele cu trei trepte, așa precum și altarul se afla mai ridicat decît solul naosului. Pe lungimea ambelor părți ale locașului, se desfășura cîte un portic pentru bărbați și pentru femei, ceea ce ne lasă să vedem germenul celor trei nave ale bisericii. Între elementele noi sînt de menționat în primul rînd atrium-ul, înlăuntru cărui se afla baptiseriul, apoi locul pentru catehumeni și energumeni, adică nartexul sau pronaosul, precum și diferitele clădiri anexe pentru locuințele clerului.

Urmele lăsate de cîteva serii de biserici din veacurile al IV-lea și al V-lea în ruinele din Siria centrală ilustrează evoluția urmată de locașul creștin de cult, în succesiunea cronologiei textelor siriene citate mai înainte. În primul rînd, tipul bisericii preconstantiniene prezumat de *Didascalie* în veacul al III-lea îl întîlnim la cîteva din bisericile veacului al IV-lea, în Siria centrală, al căror plan pe pămînt ne amintește de la prima vedere bazilica nr. 2 din villa Hadriana și bazilica lui Iunius Bassus. La unele, așa cum este, de exemplu, capela din Nuriyeh, apare chiar absida circulară

7. În versiunea arabă a *Didascaliei*, 35, 12 (125, 6—9 Funk): «*Omnia sint valde splendida et in ordinem digesta, ut decet locum sanctum, et illustrentur luminaribus multis tanquam imago caelestium, inprimis in lectione pericoparum librorum sacrorum*» (Toate — locurile sau părțile locașului — să fie foarte luminoase și rînduite în ordine, după cum se cuvine să fie un loc sfînt, și să fie luminate prin ferestre multe ca închipuire a celor cerești — dar — mai cu seamă pentru citirea pericopelor din cărțile sfînte).

8. În versiunea arabă a *Didascaliei* 35, 14—15 (125, 10—17 Funk): «*Hoc imago est eorum, quae fiunt in caelis*» (Aceasta este imaginea celor ce se fac în ceruri).

9. În românește după traducerea latină a textului siriac, făcută de Ignace Ephrem Rahmani, extrasă și adnotată de Johannes Quasten, *Monumenta eucharistica e: liturgica vetustissima*, Bonnae, 1935—1937, p. 237—239.

ieșită din planul dreptunghiular precum și porticul lateral, ca la bazilica Sfântul Balbina din Roma, din care dau două intrări. De asemenea, capela din B'uda are două intrări în peretele lateral, o absidă încadrată înăuntrul zidului de la extremitatea clădirii, iar în plus un nartex cu o ușă în față¹⁰. Prin această prelungire, biserica siriană se depărtează de planul bazilicii private, care abia depășea planul patrat. La biserica din Rbeah se vede același plan ca la Nuriyeh, cu deosebirea că intrările din porticul lateral sînt date mai jos, întocmai ca la B'uda, pe care o imită în ceea ce privește absida încadrată înăuntrul zidului. Are însă în plus pastoforiile prescrise de *Constituțiile Sfinților Apostoli* și *Testamentum Domini*, precum și un baptiseriu alipit ulterior la diaconicon, așa cum este cazul și la bazilica descoperită în colțul de nord-est al vechii cetăți (veacul al IV-lea), adică Mangalia de astăzi.

Biserica din Kherbet Hass face încă un pas spre forma definitivă a bisericii siriene descrisă în *Testamentum Domini*. Afară de porticul tradițional și cele două intrări laterale, ea mai are o ușă în zidul fațadei pe axa absidei, iar interiorul este împărțit în trei galerii (nave) prin două rînduri de coloane; intrarea în pastoforii se face pe la extremitatea galeriilor laterale. Cu mici variații de amănunt, același tip se observă respectat și la alte biserici siriene din veacul al IV-lea, ca cele din Bacusa, El-Barah, Ruweiha, etc.

Un exemplu de continuitate a tipului primar al bazilicii siriene în veacul al V-lea îl oferă biserica foarte bine păstrată din Kfer, al cărei plan amintește în esență pe cel al micii capele din Nuriyeh. La extremitatea porticului lateral însă, s-a construit un diaconicon, iar pe zidul din partea opusă s-a amenajat o cămăruță în chip de prothesă (proscomidiar). Nicăieri însă ca în mica biserică din Srir (veacul al V-lea) nu se oglindește mai bine, așa precum observa arheologul american A. L. Trothingham, supraviețuirea tipului tradițional, cu posibilități și adaptări timide în sensul recomandărilor din *Testamentum Domini*: o singură navă cu trei uși (una în față și cîte una pe zidurile laterale), un portic lateral, comunicînd nu numai cu nava ci și cu transeptul de la extremitatea edificiului, în care, cu ajutorul perdelelor, se puteau separa spațiile necesare diaconiconului și prothesei.

Biserica din Srir nu este, fără îndoială, o bazilică, ci reprezintă un tip embrionar, care se apropie treptat de planul edificiului descris de *Testamentum Domini*¹¹. «La îndemîna localităților cu mijloace reduse, aceste edificii modeste perpetuau mai bine tradiția, neacceptînd decît puțin cîte puțin inovațiile, pe măsură ce practica generală le făcea mai comune și execuția mai puțin costisitoare»¹².

10. Planurile capelilor din Nuriyeh și B'uda: a se vedea «*Diction. d'archéologie chrétienne et de liturgie*», t.II, vol. 1, p. 547.

11. Cf. Dom H. Leclercq, *Basilique, ibidem*, t. II, pt. 1, p. 540, 548—550. Vezi *ibidem*, p. 548, 549 și 550 planurile bisericii din Kherbet Hass, al bazilicii din Kfer și al bazilicii din Srir.

12. H. Leclercq, *Basilique, ibidem*, p. 550.

3. Siria a fost însă o țară înfloritoare prin numărul populației, prin nivelul economic ridicat, cu relații comerciale pînă în China și în Galia din occidentul Europei, cu o cultură susținută prin școli înalte cu renume (din Antiohia, Edessa, Nisibe, Gaza și Beirut), precum și prin orașe frumoase; între acestea, Antiohia, capitala ei și «regina Orientului creștin», ajunsese una dintre cele mai bogate cetăți artistice, reședință uneori preferită Constantinopolului de către împărații din veacul al IV-lea. Ca o consecință a înfloritoare stări artistice, răsăriră între veacul al IV-lea și al VI-lea o serie de monumente religioase, ale căror impunătoare ruine —

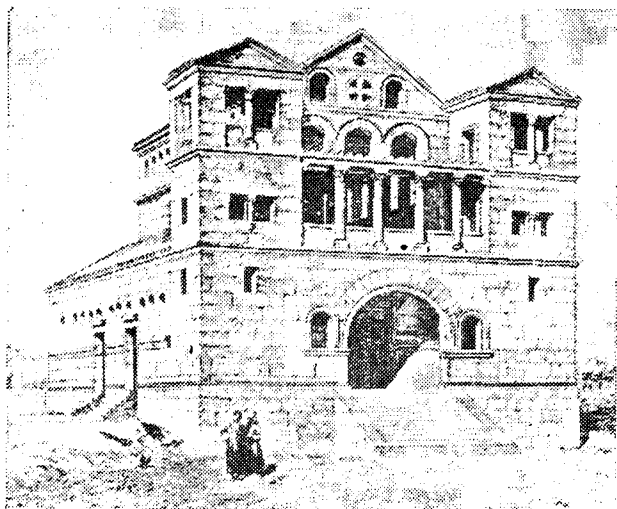

Fig. 2. — Biserica din Turmanin (restaurare). (După Vogüë, *Syrie Centrale*; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, Paris, 1925, , fig. 1, p. 27).

unele bine conservate — se văd astăzi în nordul Siriei, spre răsărit de Antiohia, precum și în ținutul Hauran, la sud de Damasc. Bisericile siriene sînt în general bazilici. Unele din ele ca, de pildă, cele din Rueiha, (veacul al IV-lea, Mușabbak (veacul al V-lea), Bakira (an. 546), Bacuza, Turmanin (fig. 2)¹³. Calb-Luzei (veacul al VI-lea), etc., sînt adevărate minuni de artă, reprezentînd apogeul arhitecturii siriene.

mai pronunțată chiar decît a bazilicilor din Asia Mică.

În ele se îmbină fericit elementele elenistice cu vechile tradiții orientale; arta lor poartă totuși o pecete orientală, Cu toată cultura elenistică din orașele mari și înflorirea artistică și literară, pe care acestea au cunoscut-o în timpul stăpînirii romane, populația siriană a rămas totuși larg primitoare față de influențele din străvechea vatră a culturii asiatice, Persia și Mesopotamia, cu care Siria s-a găsit într-un contact neîntreput în cursul istoriei sale. Afinitatea dintre aceste popoare de rasă semită, precum și repulsiunea creștinismului față de caracterul păgîn al culturii și artei clasice explică într-o bună măsură, pe de o parte, rezistența Siriei profund creștină față de influențele elenistice în artă. Așa se face că monumentele religioase din această țară, deși trădeză pregătirea arhitecților sirieni în școala greco-romană, ele au

13. Înfațișarea bazilicii din Turmanin: la Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, Paris, 1925, t. I, fig. 1, p. 27 sau la Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. XXXVI, ori la Ab. Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1928, p. 52, fig. 60.

totuși un caracter cu totul special. Natura materialelor întrebuințate și procedeele de construcție condiționate de acestea au jucat, pe de altă parte, un rol hotărîtor în această privință. În lipsă, adică, de păduri și deci de lemn, bisericile siriene nu sînt construite din cărămidă sau pietre de mică dimensiune legate prin tencuială, ca basilicile elenistice, ci din piatră cioplită în lespezi mari și așezate în șiruri unele peste altele. De aceea, nu vom întîlni în interiorul lor aproape niciodată sau numai extrem de rar, transept, tribune și bolți, ci plafoane făcute uneori din dale.

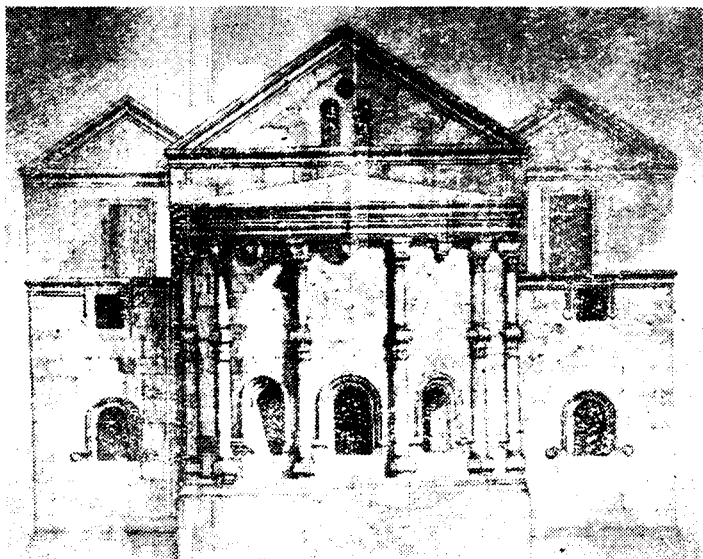

Fig. 3. — Absida bazilicii de la Kalb-Luzeh (După de Vogüé; apud Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, Paris, 1911, planșa XXXVI).

Bazilicile siriene au de obicei forma unui dreptunghi perfect, ceea ce înseamnă că edificiul se termină ori printr-un altar patrat sau, de cele mai multe ori, printr-o absidă curbă în interior iar pe dinafară înfundată într-un cadru rectilin de zid. Abia în veacul al V-lea, dar mai ales în al VI-lea, s-a generalizat absida în semicerc ori în formă poligonală ieșită în afară, la extremitatea edificiului. În astfel de cazuri, hemiciclul absidei era împodobit cu dublu etaj de colonete așezate fie la interior între ferestre (ca la Turmanin, Kalb-Luzeh (fig.3)¹⁴, fie la exterior. Unele din biserici aveau trei abside.

14. Vederea absidei bazilicii de la Kalb-Luzeh la M. Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. XXXVI, 2, între p. 76—77. Vedere din față în «*Diction. d'archéologie chrétienne et de la liturgie*», t. II, v. I, p. 1499—1500.

Atrium-ul a dispărut din fața bazilicilor siriene, fiind înlocuit uneori prin peribolă, adică o curte mare împrejmuită cu zid, ca la Ruweiha, ceea ce se vede și în Africa, la Tebessa, precum și în Dobrogea la vechiul Callatis (Mangalia de astăzi)¹⁵. În regulă generală însă el a fost redus numai la latura porticului învecinat cu clădirea, contopindu-se astfel cu nartexul. În veacul al VI-lea, atrium-ul luă aspectul unui pridvor, larg deschis printr-o arcadă între cele două turnuri patrute, care-l flancau, amenajându-se deasupra arcadei o terasă acoperită, în chip de balcon (loggia). Originea acestui sistem pare a fi, după unii specialiști, în tradiția orientală a acelor hilanii din palatele străvechilor hitiți, care a găsit aplicare și în palatele persane de la Firuz-Abad și Servistan.

Interiorul bazilicilor siriene are o navă; de cele mai multe ori însă trei și numai într-un singur caz (la Sueida) se află cinci nave, despărțite prin coloane sau stâlpi legați prin arcade, peste care se înalță pînă la acoperișul navei principale un zid străpuns de un șir lung de ferestre elegante. În general, navele au aceeași înălțime; câteodată, nava principală e ceva mai înaltă, însă nu trece peste înălțimea absidei. La Tafka, colateralele au două etaje.

Cele mai caracteristice variații în arhitectura bisericilor siriene sînt dictate de natura materialelor pentru acoperiș și, în consecință, de procedeele speciale, care imprimă un aspect și mai original tipului oriental al bazilicii. În regiunile, unde se găsea lemn, bisericile siriene (cazul bazilicii din Calb-Luzeh) au fost acoperite ca și cele elenistice cu șarpantă de lemn, cu deosebirea că grinzile transversale se sprijină pe colonete ieșite afară și așezate între ferestre. La unele bazilici din veacul al VI-lea ca, de exemplu cea din Rueilha (în nordul Siriei centrale, pe valea râului Oronte), șarpanta este susținută de arcurile transversale (doubleaux) aruncate pe deasupra navei.

O înfățișare și mai originală îmbracă bisericile din regiunea Hauran, ca cele de la Kenauat și Tafka (veacul al IV-lea). În lipsă de lemn și sub influența Orientului, s-a ajuns la întrebuintarea exclusivă a pietrei de bazalt ca material de construcție. Acoperișul îl formează o serie de arcuri transversale de piatră, peste timpanele cărora s-au așezat dale de bazalt, formînd în același timp plafonul și acoperișul. Tipul și procedeele aplicate în aceste monumente sînt inspirate, de altfel, de monumentele locale mai vechi. Astfel, bazilica din Tafka reproduce în veacul al IV-lea planul pe

15. În anii din urmă, explorările și studiile Institutului de Arheologie din patria noastră au scos la lumină ruinele unei bazilici paleocreștine de tip sirian în colțul de nord-est al vechii cetăți, «o raritate pentru întreaga Peninsulă Balcanică». În loc de un atriu longitudinal, adică în continuarea naosului sau nartexului ca la bazilicile de tip elenistic, biserica din vechiul Callatis avea o perigoală, o curte adică sau atriu lateral, după modelul bazilicilor din Siria și Mesopotamia. De altfel, în cazul de la Callatis, curtea sau atriu lateral ca și orientarea bazilicii cu altarul spre sud reprezentau soluții impuse pe de o parte de însăși situația și configurația trapezoidală a terenului pe care a fost construit edificiul, iar pe de alta de estetica urbanistică. Cf. I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperită pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în «Studii Teologice», XVII (1965), nr. 3—4, p. 139—144.

pământ al bazilicii civile din Şacca (spre finele veacului al II-lea ori începutul veacului al III-lea), cu singura deosebire că îi adaugă absida. Înfaşşarea acestor bazilici apare astfel mai puţin elegantă decât a celor din nordul Siriei.

Bazilicile siriene şi indeosebi cele din preajma Antiohiei au o înfaşşare impunătoare, care depăşeşte frumuseţea mediocră, geometrică, a bazilicii occidentale. Oarecum greoaie prin masivitatea lor, în construcţia bisericilor siriene, «se manifestă totuşi o artă vie, savantă, curioasă de a găsi căi noi şi care a produs edificii cu totul remarcabile prin frumuseţea stilului, prin eleganţa proporţiilor, prin abila distribuţie a spaţiului şi a luminii şi prin bogăţia decoratei»¹⁶. Pe lângă faţada atât de decorativă a pridvorului încadrat de turnuri patrungiulare înalte, cu două rânduri de ferestre despărţite prin câte o colonadă, cu balcoane sau logii împodobite de coloane cu capitellii bogate, ca la bazilicile din Turmanin şi Calb-Luzeh, afară de etajele de demicolonete ce încadrează absida, o ornamentaţie foarte bogată se desfăşoară pe toţi pereţii, încadrând ferestrele şi uşile cu ciubuce întoarse în spirale.

4. Influenţa arhitecturii siriene pare să se fi întins nu numai în Palestina, ci şi în nordul Mesopotamiei, unde se găseşte un grup de bazilici din veacul al IV-lea—al VI-lea, ca cele din Diarbekir (vechea Amida), Mayafarcin (vechiul Martyropolis), Dara, Nisibe şi Rusafah, de aproape înrudite cu cele din Siria. Multe din ele au o singură navă. Particularităţile lor le formează bolta şi la unele din ele nava transversală iar nu longitudinală.

Influenţa arhitecturii siriene este însă destul de vizibilă în planul bisericilor din *Africa de Nord*, unde domnea aceeaşi lipsă de lemn ca şi în Siria. Sutele de ruini de biserici dau o impresionantă mărturie despre starea înfloritoare a creştinismului în diferitele regiuni ale Africii de Nord, în veacul al IV-lea şi al V-lea. Ele sînt mai apropiate de stilul oriental al bazilicii, asemănîndu-se anume mai mult cu bisericile din Siria şi din Egipt decât cu cele din Roma, deşi relaţiile bisericesti ale Africii de Nord erau mai numeroase cu capitala imperiului. S-ar putea spune mai precis, că tipul african al bazilicii ocupă oarecum o poziţie intermediară, formînd o trăsură de unire între Roma şi Orient.

Construite în blocaj (bucăţi de piatră în tencuială), cu şiruri de lespezi şi cu acoperiş în şarpantă, ele au păstrat în general înfaşşarea bazilicii, dar planul a fost modificat în sistem sirian. Astfel, atrium-ul se întilneşte foarte rar, fiind înlocuit cu un vestibul închis, iar citeodată cu o tindă sau pridvor deschis, între două turnuri, ca în Siria. Transeptul nu este uzitat, iar tribune deasupra colateralelor se întilnesc rar. Una din particularităţile specifice Africii de Nord este numărul mare de nave. Sînt cazuri mai rare de biserici cu una sau trei nave, cele mai multe avînd

16. Choricus din Gaza face menţiune de turnuri în descrierea bazilicii Sfantul Ştefan din Gaza.

cinci, ca la Orléans-ville (Algeria), șapte ca la Tipassa (Algeria), ori nouă ca la Damus-el-Karita. Despărțite fie prin coloane, fie prin stâlpi în patru muchii, iar câteodată, ca în Asia Mică, prin stâlpi cantonați de coloane, năvile au în general, ca în Siria, aceeași înălțime, cele de pe laturi, adică, neavînd caracterul de colaterale cu streășină. Absida este adesea încadrată în exterior, ca la bisericile siriene, de un zid dreptunghiular, cu încăperi (sacristii) anexate pe laturi.

Din așezarea lor la marginea orașelor, rezultă că cea mai mare parte din bisericile africane au fost construite în epoca lui Constantin cel Mare. Clădite în pripă și mai ales departe de centre cu gust clasic, bisericile Africii de Nord sînt în general inferioare operelor de artă ale arhitecților sirieni. Totuși, nu lipsește un număr de exemplare vrednice de atenție printr-un plan mai bogat, printr-o execuție îngrijită și ornamentație bogată. Astfel, întîlnim tribune la etajul colateralelor, ca la biserica din veacul al IV-lea Sfînta Salsa (în Tipasa din Algeria), la marea bazilică din Tizirt (mijlocul veacului al V-lea); alături de aceasta din urmă se află un baptisteriu quadrifoliat. La bazilica din Siagu (Tunisia), baptisteriul are formă poligonală. O elegantă sală la bazilica din Tebessa, în Algeria (veacul al IV-lea), are pereții căptușiți cu marmoră iar bolțile cu mozaicuri în cuburi de sticlă. Decorații de mozaic găsim la Tig-ziot nu numai pe bolta absidei, ci și pe pardoseală, ca, de altfel, și la capela din Thabraca. Unele bazilici, ca cea din Siagu, se termină cu absidă rotundă, înconjurată de un coridor. Altele au colaterale boltite; astfel este bazilica de la Dar-el-Kus (Tunisia) a cărei absidă, scobită de cinci nișe semicirculare, este acoperită cu o demicupolă; capela de la Thabraca se termină printr-o absidă în formă de potcoavă. La Damus-el-Karita, o vastă bazilică cu nouă nave este tăiată de un mare transept, iar în fața ei are un atirum în formă de hemiciclu cu un portic de jur împrejur, care dă înspre nord într-o capelă treflată.

Urmele adînci ale influenței siriene le poartă și în Egipt o întregă serie de biserici, ca cele de la Mînăstirea Albă și Mînăstirea Roșie, întemeiate de Sfîntul Șnudi cam pe la anul 440 în Tebaida, pe țărmlul stîng al Nilului, aproape de Sohag și ca Deir-Seman (Sfîntul Simion) în apropiere de Assuan (veacul al IV-lea). Ele au înfățișarea unor bazilici cu trei nave, pe care un transept le desparte de un vast altar treflat după moda siriană. Bolțile în formă de toartă de paner (jumătate de oval, en anse de panier, surbaissé), de deasupra navelor și cupola ovoidală pe trompe de unghi (ca în Persia) subliniază și mai categoric caracterul oriental al acestor bazilici.

În cursul veacului al VI-lea s-a continuat de asemenea ridicarea de biserici boltite, în deșertul Nitriei, ca: Sfîntul Macarie, Amba-Beșai, Suriani și Baramus.

Triumful creștinismului a fost marcat însă în Egipt și prin mărețe bazilici pe planul clasic elenistic cu acoperișul în șarpantă. Între acestea, trebuie menționată mai întîi frumoasa bazilică construită la începutul veacului al V-lea de împăratul Arcadiu pe mormîntul Sfîntului Mina,

aproape de Mariut. Ea avea trei nave cu două rînduri de coloane, la capătul cărora un transept le despărțea de o absidă unică¹⁷. Săpăturile de la Bait și cele de la Mînăstirea Sfîntul Ieremia din Saccara au dat de asemenea la iveală biserici de tip greco-roman.

B.

TIPUL BAZILICII DIN ASIA MICĂ

Modificări aduse stilului bazilical în interiorul Asiei Mici. — Tipul specific oriental al bazilicii: bazilică cu belți și cupolă. — Caracterizări sumare ale bazilicii orientale în raport cu cea occidentală.

1. Tipul bazilicii pur elenistice a pătruns de altfel, sporadic, chiar pînă în regiunile de la hotarele extreme ale imperiului. Un exemplu îl reprezintă biserica Sfîntul Serghie din Rusafak (vechiul Serghiopolis, spre Mesopotamia de Nord), construită pe la începutul veacului al VI-lea, care este de tip elenistic și cu acoperiș în șarpantă.

Totuși, regiunea din răsăritul imperiului, în care a avut o răspîndire intensă bazilica pur elenistică, o reprezintă țărmul anatolian al Asiei Mici (Pergam, Millet, Gül-Batșa din Lidia, în apropierea Smirnei, Perga din Pamfilia, dar nu Cilicia și Isauria). Aici, lemnul se găsea din abundență, iar influența artei antice nu se afla departe de sursa ei. Bisericile din această zonă, construite în cursul primelor două veacuri de libertate creștină, sînt de tip pur elenistic, reflectînd astfel ultima eflorescență a arhitecturii clasice. Ca și bazilica occidentală adică, ele erau construite în întregime din cărămidă cu atrium în față și acoperite în șarpantă (grindis și căpriori).

Spre inima Asiei Mici însă unde influența Greciei antice și a puterii reale a Romei mergeau spre limita lor, răspîndirea tipului bazilicii elenistice dinspre litoral s-a făcut cu prețul unor inevitabile modificări. În primul rînd, în provinciile de sud-est, vecine cu nordul Siriei, cărămida a fost înlocuită în construcția bazilicilor prin piatră, care se găsea la

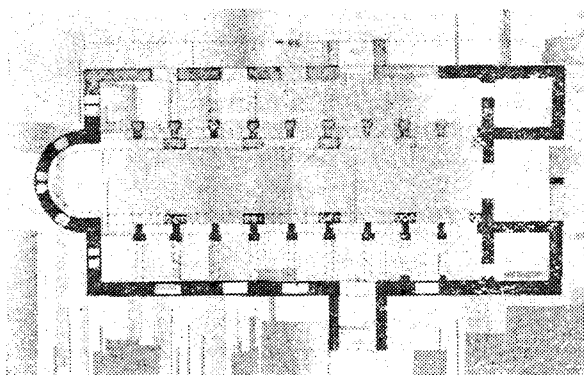

Fig. 4. — Planul bisericii nr. 1, Bin-Bir-Kilissé (După Strzygowski, *Kleinastien*; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, Paris, 1925, fig. 29, p. 89).

17. Săpăturile mai noi de la Abu-Mina au scos la iveală o bazilică cu două abside opuse.

îndemină, iar atrium-ul a fost desființat, fiind redus la o tindă sau nartex strîmt în prelungirea navei, străpuns în față de două ori trei arcade largi. În această formă se înfățișează basilicile din Cilicia, Licaonia și Isauria, ca cele din Budrun, Anazarba și Kanytelida¹⁸. În plus, unele basilici ca nr. 1 și 4 din Korykos (Corgoz) au două abside pe cele două laturi ale absidei centrale, aceasta din urmă fiind înconjurată și susținută de un coridor boltit.

Deși piatra și-a găsit întrebuințare și la alte biserici din sud-vestul Asiei Mici, ca la cele din Sagalassos (în Pisidia)¹⁹ și din Adalia (în Panfilia) — azi moscheia Giumanun-giami — precum și la biserica Sfîntul Arhanghel Gavriil din Aladja-Jaila (în Licia), totuși planul elenistic primar a fost respectat în construirea lor. În alte părți, atrium-ul a fost păstrat chiar la bisericile de piatră, ca la Korykos nr. 2 și la Pergam din Panfilia.

2. Una din notele într-adevăr originale ale arhitecturii religioase a Asiei Mici o reprezintă însă *biserica cu năvile boltite*. În locul plafonului orizontal din sistemul acoperișului cu șarpantă, peste năvi se înalță bolți «en berceaux» din blocaj, susținute adică prin arcuri transversale (doubleaux), capetele acestora lungite în linie dreaptă sprijinindu-se pe coloanele sau stîlpii angajați în zidurile laterale ale edificiului (pilaștri). Prin această trăsătură caracteristic orientală, străină artei grecești, arhitectura Asiei Mici ne-a dat *tipul specific oriental al bazilicii creștine*. Alte amănunte esențiale, categoric orientale ca: stîlpii scunzi, oblongi și terminați înspre năvi prin demicoloane fără capitellii, completează fizionomia originală a acestei bazilici.

Tipul ei, străin de orice influență elenistică, se găsește ilustrat de cîteva din edificiile din grupul Bin-bir-Kilisse (adică cele o mie și una de biserici, deși în realitate ele nu sînt decît vreo cincizeci), situat la hotarele Capadociei și Ciliciei, spre sud-vest de Konia (Iconiu), precum și prin biserica din Dauleh (Deghilé), puțin mai spre nord. Cea mai mare parte din construcțiile de la Bin-Bir-Kilisse sînt basilici, dintre care unele provin din veacul al IV-lea sau al V-lea. Nu lipsesc specialiști care, ca de pildă Strzygowski, sînt dispuși să vadă supraviețuind în ele ceva din dispozitivul bisericilor din veacul al treilea sau tipul preconstantinian al bazilicii.

Ele au una sau de cele mai multe ori trei năvi, dar numai o singură absidă circulară ori poligonală mult ieșită din zidul de răsărit (fig. 4 și 5). Colateralele sînt rare ori prevăzute cu tribune. Ca și cele din nordul Siriei, aceste biserici sînt construite în întregime din piatră cioplită, iar atrium-ul a fost transformat într-o tindă strîmtă, a cărei fațadă străpunsă de ferestre se deschide între două piese (încăperi) dreptunghiulare închise, pe care se

18. Absida unei bazilici din Kanytelida, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 91.

19. Planul bazilicii din Sagalassos, la Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 81, fig. 36.

înălțau două turnuri. Biserica nr. 2 din Bin-bir-Kilisse ²⁰ e de o construcție mai îngrijită decât celelalte, planul fațadei fiind identic cu cel al bisericii arcei de pe acropolea din Celena (Apameea). Același tip îl găsim și la biserica Adormirii din Niceea (Isnik, Bitinia).

Tipul adevărat și complet al bazilicii orientale, realizat de arhitectura Asiei Mici, este *biserica cu cupolă*, care reprezintă, am putea spune, evoluția firească a bazilicii boltite, într-o formă și mai pronunțat orientală. Cupola era practică de multă vreme în arta perșilor, care, la rândul lor o cunoscuseră de la asirieni.

În unele cazuri și anume la bisericile de proporții mai impunătoare se obișnuise de timpuriu a se mări prezbiteriu printr-un spațiu patrat, cuprins între arcurile din fața absidei și sprijinit pe patru stâlpi sau pilaștri. Deasupra acestui spațiu, s-a tăiat în bolta navei centrale o cupolă, care pare că s-a impus arhitecților de nevoia de a se asigura bisericii o lumină mai bună. Bisericile cu cupolă se întâlnesc foarte des în Anatolia. În germene, acest tip se vede la biserica Adormirii din Miceea, iar complet dezvoltat îl găsim la bazilica din Kodja-Kalessi din Isauria (fig. 6 și 7) ²¹. După Strzygowski, cel mai vechi exemplu de bazilică cu cupolă pare a-l reprezenta biserica din Meriamlik (în Cilicia), care datează din veacul al V-lea.

Așezarea cupolei la bisericile de formă circulară (rotunde) sau chiar octogonale nu reprezenta o greutate, deoarece, în acest caz, cupola era o simplă continuare a planului construcției. În aceste condiții se găsește cupola la originea ei, în Asiria. Greutatea se ivește însă la bisericile, la care circumferența cupolei trebuie sprijinită sau așezată pe patratul de pe crestele arcașelor ce leagă pilaștrii, ceea ce înseamnă a trece de la planul patrat la cel circular. Pentru rezolvarea problemei s-au întrebuit două

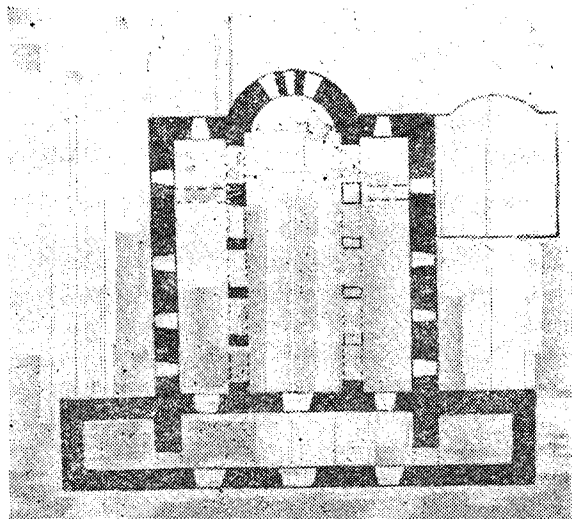

Fig. 5. — Planul bisericii nr. 2, Bir-Bir-Kilissé (După Strzygowski, *Kleinasiën*; apud Charles Diehl, *op. cit.*, fig. 35, p. 97).

20. Planul bazilicii nr. 2 din Bin-Bir-Kilisse, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 97. fig. 35 și la M. Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 83, f. 37. Aripa de nord și vedere dinspre sud a bazilicii din Dauleh, *ibidem*, pl. XXXVIII, între p. 76 și 77.

21. Fațada și interiorul acestui monument la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 98, (fig. 37) și p. 99 (fig. 38).

soluții tehnice. Una este persană la originea ei și anume cupola pe trompe de unghi, adică rezemarea ei pe cele patru firide sau nișe sferice așezate în unghiurile patratului legat de arcadele celor patru pilaștri. Această formulă a fost aplicată la bisericile ce țin de tipul bazilicii din Kodja — Kalessi, între care se poate cita biserica Sfântul Clement din Ancira, clădită din cărămidă, ca și alte biserici din Siria și Egipt.

Al doilea sistem îl reprezintă cupola pe pandantivi, sprijinită adică pe triunghiurile sferice care astupă spațiile triunghilare goale dintre curbele

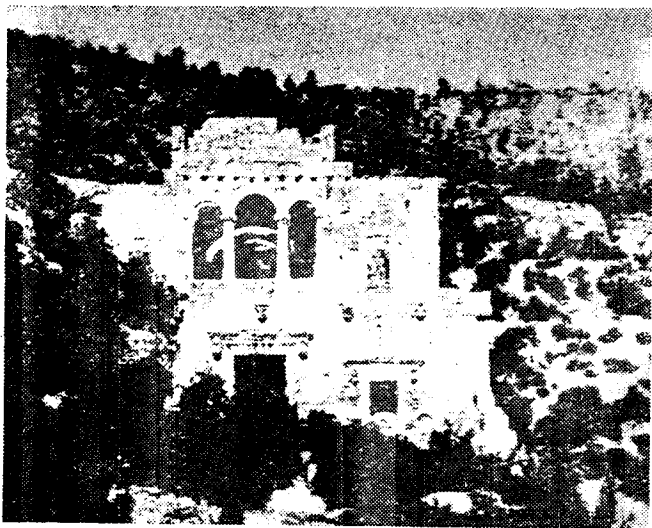

Fig. 6. — Fațada bisericii din Kodja-Kalessi (După Headlam; apud Charles Diehl, *op. cit.*, fig. 37, p. 98).

cupolă s-a răspândit mai târziu și în Siria și Mesopotamia, iar în Europa se întâlnește la biserica Sfânta Irina din Constantinopol, la biserica din Filipi (în Macedonia), la biserica Sfânta Sofia din Sofia și la biserica din Pirdop (în Bulgaria).

3. Artă orientală s-a arătat fecundă prin crearea unei întregi variații de tipuri de biserici. Fără a părăsi tradiția stilului bazilical, țările Orientului creștin au realizat totuși adevărate creații, punând la contribuție preferințele și procedeele locale. Din această arhitectură destul de variată n-a lipsit totuși spiritul de unitate, care, în cele din urmă, s-a cristalizat în bazilica boltită și cu cupolă, «creația proprie a artei anatoliene». Acest tip «constituia, precum s-a remarcat pe drept cuvânt, stratul elenistic, deasupra căruia a crescut arta bizantină», care a încheiat în epoca următoare tipul definitiv al locașului de cult, specific bisericilor orientale.

arcadelor de legătură între cei patru pilaștri. Această formă a fost adoptată de-a lungul coastei anatoliene ca, de pildă, la Mira (biserica Sfântul Nicolae), Cassaba (sau Derè Ahay), Korykos (bazilica nr. 2), Filadelfia, Magnezia și Sardes, cea mai mare parte din ele fiind din veacul al IV-lea, precum și la Efes, unde s-a ridicat în veacul al VI-lea o mare biserică cu trei nave, cu un nartex dublu și cu o cupolă de 12 metri în diametru. Tipul bisericii cu

O altă notă deosebitoare între bazilicile orientului față de cele din occident, o reprezintă felul de orientare. Aci a prevalat în cele din urmă orientarea bisericii cu altarul spre apus, intrarea fiind spre răsărit, în timp ce în orient situația este inversă.

Regulile vechi înscrise în *Didascalia Apostolorum*²² și în *Constituțiile Sfinților Apostoli*²³ prevăd, într-adevăr, orientarea bisericii cu altarul spre răsărit. De altfel, scriitorii și Părinți bisericești apuseni și răsăriteni din veacurile al II-lea — al IV-lea menționează întoarcerea spre răsărit ca poziție pentru rugăciuni²⁴. În conformitate deci cu acest principiu, cea mai mare parte din bazilicile construite în răsărit, între care și bazilica (martyrion) Sfântul Mormânt de la Ierusalim²⁵, erau orientate în acest chip. De aceea, istoricul Socrate citează ca un caz cu totul curios și izolat faptul că biserica din Antiohia Siriei era întoarsă cu altarul spre Apus²⁶. În Occident chiar, Paulin de Nola²⁷ relatează că orientarea bisericilor spre răsărit reprezenta uzul cel mai practicat²⁸.

Fig. 7. — Interiorul bisericii din Kodja-Kalesse (După Headlam; apud Charles Diehl, *op. cit.*, fig. 38, p. 99).

22. Cap. XII, versiunea siriacă; la Funk, *op. cit.*, II, 57.

23. Cartea II, 57.

24. Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, 7; 43, 6, 7; *Pedagogul*, 2, 8; 61, 3—62; Tertulian, *Apologeticum*, 16, 9—11; Sfântul Vasile cel Mare, *De Spiritu Sancto*, 27, 66; Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza întâia mistagogică*, 2 și 9; etc. De asemenea și alții de mai târziu ca Sfântul Ioan Damaschin, *Despre credința ortodoxă*, cart. IV, c. 12.

25. Eusebiu, *De vita Constantini*, III, 36.

26. Socrate, *Istoria bisericească*, V, 22.

27. Sfântul Paulin de Nola, *Ep.* 32, 13.

28. Vezi J. Quasten, *op. cit.*, n. 1 și 6 de la p. 35 ș. u. și Gerardus Rauschen, *Florilegium patristicum*, Fasciculus VII: *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, ed. II, Bonn, 1914, p. 24, n. 1 și p. 25, n. 1.

II.

BISERICI POLIGONALE ȘI CIRCULARE SAU ROTUNDE

Construcții poligonale: baptisterii. — Biserici rotunde: martyria. — Analogii cu monumentele artei clasice și orientale. — Arta siriană în construcțiile pe plan central.

Paralel cu răspîndirea stilului bazilical creștin, s-au construit în apus ca și în răsărit biserici în formă poligonală și rotundă. Ele purtau deasupra o cupolă care îmbrățișa forma planului, fiind așezată fie pe zidul înconjurător, fie pe o colonadă, împrejurul căreia se desfășoară un colateral sau coridor circular. Planul acestor construcții «era deci impus de structura cupolei care le acoperea»²⁹.

Bisericile rotunde și poligonale sînt desemnate de obicei sub denumirea comună de construcții pe *plan central*.

O astfel de formă de construcție corespunde în special scopului *baptisteriilor*. Botezul catehumenilor săvîrșindu-se de puține ori pe an dar mai ales la Paști, era necesar un tip de local bisericesc, care să poată asigura desfășurarea practică și demnă în același timp a oficiului Tainei, cu ocazia afluențelor inevitabile în astfel de ocazii. Modele în acest scop se găseau în construcțiile termelor antichității. Unele din acestea, cum erau de pildă, termele lui Caracalla, constau dintr-o sală circulară boltită cu cupolă, avînd piscina sau bazinul în mijloc; altele aveau un plan treflat sau quadrifoliat, adică cu trei sau patru abside plasate în direcții deosebite.

Cum piscina sau bazinul forma centrul și în baptisteriile creștine, planul unei construcții rotunde ori octogonale în jurul bazinului era în chip firesc cel mai corespunzător. În timp ce episcopul înconjurat de clerul său oficia Taina Botezului în fața piscinei, mulțimea catehumenilor putea să stea în ordine, rînduită împrejurul ei.

Forma baptisteriilor era în general octogonală (cîteodată exagonală), deși nu era exclusă nici forma baptisteriilor rotunde. Ele se construiau uneori în legătură sau în apropierea bazilicilor și ca o completare a lor, ori izolat. Tipul și în același timp cel mai vechi monument de acest fel este considerat baptisteriul octogonal de pe lîngă bazilica San Giovanni din Latran, cunoscut și sub numele de Baptisteriul lui Constantin, care pare a fi fost fondatorul lui. Cu toate prefacerile suferite în cursul timpului, forma lui octogonală se păstrează încă. În interior are etaj; peste cele opt coloane de porfir, care susțin etajul, se așterne o arhitravă, iar cupola cu opt fețe se sprijine pe cele opt coloane mai mici, de marmură, de la etaj.

Printre monumentele din această categorie se poate cita în primul rînd baptisteriul din Florența, un octogon cu galerie, de asemenea din veacul al IV-lea, construit în cel mai curat stil clasic. Același formă o are și baptisteriul din Novara, operă a veacului al V-lea, a cărui cupolă e cu opt fețe ca și la cele două precedente. Se poate adăuga apoi baptisteriul

29. Abel Fabre, *op. cit.*, p. 37.

din Neapoli, construit în timpul episcopului Sotir (veacul al V-lea), într-o formă particulară și anume pe un plan patrat cu o cupolă emisferică; de asemenea, baptisteriile din Nocera (astăzi biserica rotundă Santa Maria Maggiore), din Cividale (veacul al VII-lea) și cel de la domul octogonal din Parenzo (veacul al VI-lea. O atenție specială merită îndeosebi *baptisteriul San Giovanni in Fonte* din Ravenna (fig. 8), cunoscut de obicei sub numele de *baptisteriul ortodocșilor*³⁰ (spre deosebire de baptisteriul arienilor). Pe forma lui octogonală se înalță o cupolă ascunsă la exterior, formată din olane de pământ îmbucate unele în altele. Construit în anul 430, pare-se pe locul unor terme, el se impune nu atât prin exteriorul său cât prin bogăția ornamentației din interior.

În Africa, totuși, afară de tipul clasic al acestor monumente, s-au construit în aceeași epocă și baptisterii în formă de stea cu șase sau opt cornuri sau colțuri³¹.

Fig. 8. — Interiorul baptisteriului San Giovanni in Fonte, din Ravenna (fot. Rieci; apud Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, Paris, 1911, planșa LV).

2. Forma rotundă a fost aplicată, deși nu în chip absolut exclusiv, mai mult la monumentele cu caracter de mausoleu. Întrucât multe din aceste edificii s-au ridicat deasupra mormintelor venerabile, ele sînt cunoscute adesea sub numele general de *martyria* (*martyrion*).

Între monumentele de acest fel, construite în apus chiar în epoca lui Constantin cel Mare, se numără mausoleul Sfintei Elena, o rotundă cu etaj ridicată pe via Labicana, precum și mausoleul așa numit al Sfintei Constanța (fig. 9 și 10)³², de asemenea o rotundă, ridicată în cimitirul Sfinta

30. Interiorul acestui baptisteriu la Ch. Diehl, *op. cit.*, tom. I, fig. 49, p. 121 și la Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, planșa LV.

31. Cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, tom. I, p. 190.

32. Planul mausoleului Sfinta Constanța la Marcel Laurent, *op. cit.*, t. I, p. 185, fig. 23 și la Ab. Fabre, *op. cit.*, p. 36, fig. 43; interiorul, la M. Laurent, *op. cit.*, t. I, pl. XXVI (între p. 180—181).

Agnese de pe via Nomentana, în anul 354. La origine, a fost destinată pentru mormintul Constanței, fiica lui Constantin cel Mare, luată, printr-o confuzie ulterioară, drept numele unei sfinte. Acest din urmă edificiu e de formă cilindrică, purtând deasupra un tambur cu cupolă monolită, care nu apare însă în afară, fiind mascată de acoperișul monumentului. Tamburul și cupola se susțin prin arcade pe douăsprezece perechi de coloane (geminat), în jurul cărora se desfășoară un colateral (coridor circular), acoperit la rîndul lui de o boltă inelară, care se sprijină într-o parte pe colonada interioară iar înspre exterior pe zidul înconjurător. În acest zid sînt scobite trei abside și 12 firide.

Cel mai ales, poate, exemplar de artă creștină aparține însă veacului următor, prin așa numitul mausoleu ridicat la Ravenna, de

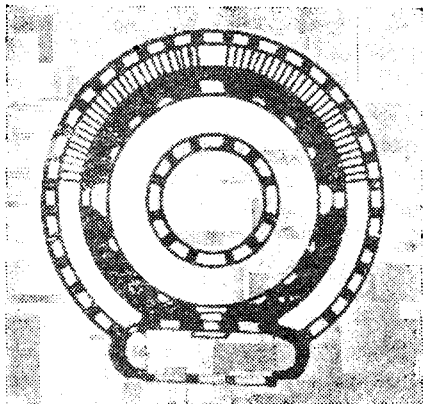

Fig. 9. — Planul mausoleului numit al Sfintei Constanța, (După Grisar; apud Marcel Laurent, *op. cit.*, t. I, Paris, 1911, fig. 23, p. 185).

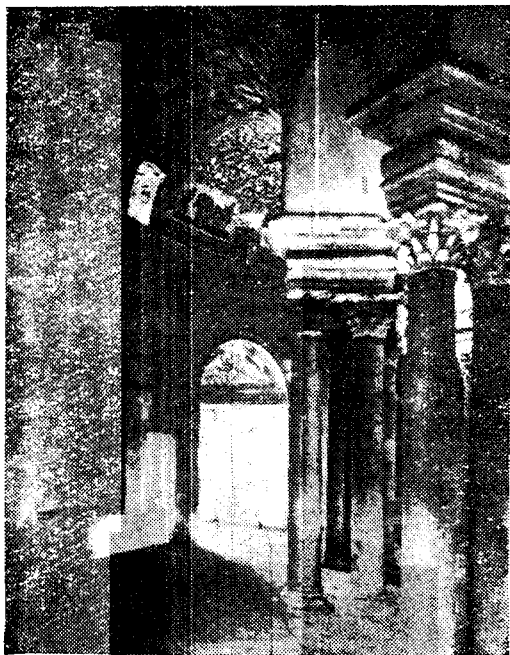

Fig. 10. — Interiorul mausoleului Sfintei Constanța, bolta inelară (fot. Alinari; apud Marcel Laurent, *ibidem*, p. anșa XXVI).

Galla Placidia, fiica lui Teodosiu cel Mare, cam pe la anul 450, pe cînd conducea imperiul de apus în locul minorului său fiu Valentin al III-lea. De fapt, edificiul (fig. 11) constă dintr-o minunată capelă cu hramul Sfinții Nazarie și Cels, care reproduce tipul unui hipogeu păgîn ³³ din Palmira (Siria),

33. Henri Leclercq, (*Manuel d'archéologie chrétienne*, vol. I, p. 124, 339 n. 1, și p. 516 ș. u.), îl consideră de origine iudaică. Vincent, (*Le plan triflé dans l'architecture byzantine*, în «Revue d'Archéologie», 1920, I, p. 108—109) socotește că mausoleul de la Ravenna al Gallei Placidia imită biserica Sfinților Apostoli, clădită de Constantin cel Mare. La Ch. Diehl, *op. cit.*, v. I, p. 135, n. 1. Vezi reprezentarea monumentului la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 119, fig. 47 și la Ab. Fabre, *op. cit.*, p. 53, fig. 61.

datat din anul 259 d. Hr. Bisericuța este în formă de cruce cu patru brațe (nave) egale, fiecare din ele fiind acoperite cu bolți în semicerc, iar deasupra spațiului de întretăiere lor se înalță pe un tambur patrat o cupolă emisferică invizibilă la exterior și construită, ca și cea de la baptisteriul ortodocșilor, din olane lungi îmbucate unele în altele și înecate în tencuială. Tot la Ravenna trebuie menționat *mausoleul* sau *Rotonda lui Teodoric cel Mare*³⁴, o masivă clădire poligonală (fig. 12) de pe la anul 250, cu un acoperiș

Fig. 11. — Bisericuța sau capela Sfinții Nazarie și Cels cunoscută sub denumirea de mausoleul Gallei Placidia (fot. Alinari; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, I. I, Paris, 1925, fig. 17, p. 119).

monolit și fără nici un ornament. În acest edificiu apare evidentă aplicarea concepției arhitecturii siriene.

În partea de răsărit a imperiului trebuie de asemenea menționate martyrion-ul de pe lângă bazilica «Sfinții Apostoli» din Constantinopol, rotundă ce avea să servească ca mormint imperial, precum și rotonda Sfântul Gheorghe din Salonic (veacul al V-lea) scobită de nișe sau abside dreptunghiulare, dintre care una în formă mai lungă îndeplinește rolul de absidă.

Prin locul pe care-l deține în istoria sfântă, Ierusalimul s-a bucurat de o atenție specială din partea lui Constantin cel Mare. Astfel, la bazilica Sfântul Mormint (martyrion) de tip elenistic, el adaugă deasupra Sfântului Mormint biserica Învierii («Anastasis»), cel mai important monument de tip rotund (fig. 13). Cupola ei este susținută de o colonadă interioară, încon-

34. Vezi G. de Jerphanion, *La voie des monuments*, pl. X (între p. 78—79).

jurată de un colateral sau coridor circular cu tribune la etaj. Rotonda Anastasis este despărțită printr-o curte sau atrium de bazilica Sfântul Mormînt, denumită Martyrion, aceasta avîndu-și fațada și atrium-ul opuse celor de la Anastasis, adică spre răsărit de aceasta. În curtea dintre cele două monumente se află Calvarul (Golgota), pe care se înalță crucea de

aur bătută în pietre, așa cum se vede reprezentată pe mozaicul de la Sfînta Pudentiana din Roma.

Biserica (martyrionul) Sfîntului Mormînt poartă însă, astăzi, urmele modificărilor și transformărilor operate de cruciați în timpul regatului latin întemeiat de ei la Ierusalim (1099-1187). Astfel, rotonda Anastasis clădită de Constantin cel Mare, deja prelucrată în anul 1050, fu transformată în absidă, dîndu-i-se în continuare un transept cu cupolă, urmat spre nord de un nartex, biserica terminîndu-se la vest printr-un naos prevăzut cu trei absidiole. Fațada are două intrări, deasupra cărora se află o pereche de ferestre (fig. 14)³⁵. Mai tîrziu au intervenit restaurările făcute de ortodocși, așa că, astăzi, «combinînd elementele din descrierea istoricului Eusebiu cu rarele resturi ce s-au găsit din edificiu, abia se poate vedea

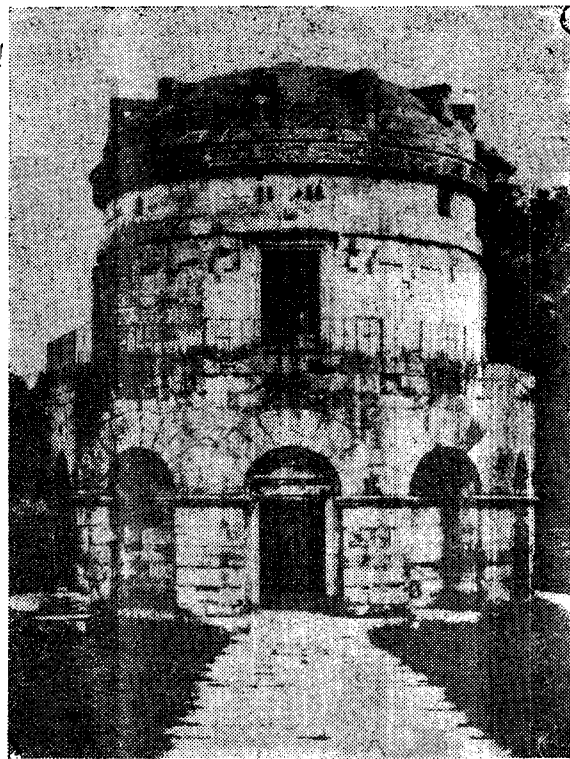

Fig. 12. — Mausoleul sau rotonda lui Teodosie cel Mare (Alinari; apud De Jerphanion, *La voix des monuments*, Paris, 1930, planșa X).

că *martyrionul* Sfîntului Mormînt, clădit de Constantin la Ierusalim, era o bazilică de tip elenistic, împărțită la interior în cinci sau trei nave acoperite în șarpantă și prevăzută cu tribune în partea de sus a colateralelor»³⁶.

Tot în Ierusalim, Sfînta Elena, mama împăratului Constantin, ridică cu cheltuiala ei biserica Înălțării (Inbomon) pe muntele măslinilor. Înconjurată de o curte poligonală de zid, ea avea o cupolă prevăzută cu o deschi-

35. Abel Fabre, *op. cit.*, p. 103—104.

36. Charles Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 26.

zătură în mijloc susținută pe o colonadă circulară; înăuntru, o mică construcție însemna locul de pe care se înălțase Mîntuitorul.

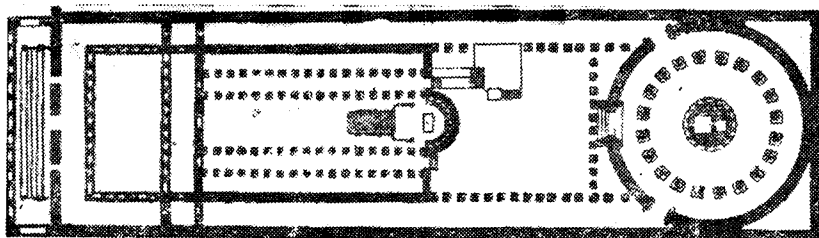

Fig. 13. — Planul vechii bazilici a Sf. Mormînt. Ierusalim (După H. Vincent; apud Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1928, fig. 32, p. 27).

Cel mai de seamă oraș al Siriei, «marea» sau «frumoasa» Antiochie fu împodobită în chip special de împăratul Constantin, în anul 331, cu o măreață biserică octogonală (martyrion), supranumită «biserica de aur», «unică prin măreția și frumusețea ei», după aprecierea lui Eusebiu. Vastele ei portice, tribunele de o mare înălțime și bogata ornamentație de metale prețioase justificau descrierea acestui istoric.

3. Arhitecții din apus putuseră găsi sugestii pentru acest fel de construcții în anumite monumente păgîne pe plan circular, din Roma. Se pot cita astfel: mausoleul lui Adrian, devenit creștin în evul mediu sub numele de Castelul Sfîntului Înger, Panteonul lui Agripa reconstruit sub Adrian, de asemenea creștinat sub numele de Sfînta Maria a Martirilor sau Sfînta Maria Rotondă, precum și templele zeiței Vesta din Roma și din Tivoli; nu numai puțin acel Macellum magnum (Piața Mare), de pe muntele Coelius, edificiu transformat la finele veacului al V-lea, sub papa Simpliciu, în biserică denumită de obicei «Sfîntul Ștefan — cea rotundă» (fig. 15)³⁷.

Fig. 14. — Biserica Sf. Mormînt din Ierusalim. Fațada și locul (spațiul) dinaintea ei (Cl. B. P.; apud Abel Fabre, *op. cit.*, fig. 123. p. 105).

37. Reprezentarea interiorului monumentului, la Marc. Laurent, *op. cit.*, t. I, pl. XXV, 2 (între p. 172—173) și la Ab. Fabre, *op. cit.*, fig. 45, p. 38.

În originea lor îndepărtată, aceste forme de construcție, ca și termele de altfel, nu erau de proveniență romană și nici elenistică, ci de esență orientală, fiind comune tuturor orașelor din Egipt, Siria și Asia Mică, de unde au fost împrumutate de greci. Roma nu are deci meritul concepției, ci al științei consumate, prin care a ajuns să realizeze de la început un model desăvârșit ca panteonul lui Agripa. Aceasta înseamnă însă că un astfel de tip arhitectural nu mai avea nici o perspectivă de progres. Procedeele întrebunțate de arhitecții creștini la construcțiile pe plan central,

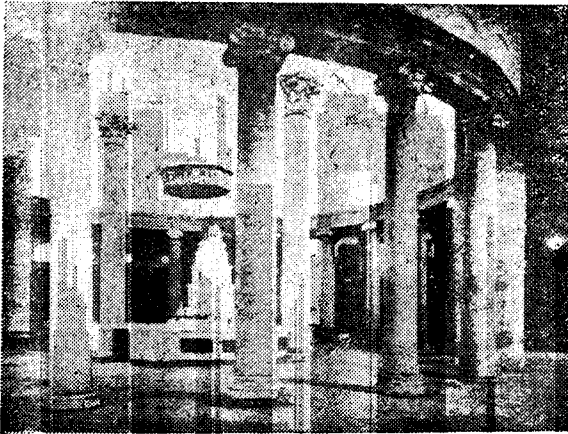

Fig. 15. — Interiorul bisericii rotunde Sfintul Ștefan (fot. Alinari; apud Marcel Laurent, *op. cit.*, t. I, Paris, 1911, planșa XXV, 2).

dimpotrivă, nu s-au supus unei legi sau tip tiranic, ci s-au călăuzit de alt principiu care lăsa loc la stabilirea de soluții diferite, ceea ce a dat naștere unei arhitecturi variate în cadrul tradiției genului. În primul rând la rotondele și poligoanele creștine s-a practicat cupola monolitică, construită din forme de piatră gata lucrate și încheiate într-un bloc solid, ca la Panteon, ci cupola realizată prin procedee savante, din materiale mici, ca olone și cărămidă. Arhitecții creștini au rămas în general fideli sistemului sau uzului local, cei din

Apus supunându-se influențelor monumentelor circulare romane și grecești, iar cei din răsărit concepției lor particulare, în Asia Mică, de exemplu, construcțiile pe plan central corespundeau unei practici curente, precum și gustului sau sentimentului estetic general, așa precum reiese din scrisoarea prin care Sfintul Grigore de Nisa cerea episcopului Amfilohiu din Iconiu meșteri pentru construirea unui martyrion octogonal. Din descrierea amănunțită a proiectului rezultă că centrul acestui locaș de rugăciune (εὐκτήριον) îl forma un spațiu octogonal care, pe laturile opuse unele altora două câte două spre cele patru puncte cardinale, se deschidea prin arcade, în patru edificii, ceea ce dădea locașului forma unei cruci cu brațele egale. Celelalte patru laturi dintre cele patru corpuri de clădire se dezvoltau fiecare în formă de hemi-ciclu boltit în partea de sus. Bolțile celor patru brațe ale crucii precum și ale celor patru hemicicluri, toate situate la aceeași înălțime, erau susținute de coloanele fixate în interiorul celor opt unghiuri ale octogonului. Ferestrele erau proiectate deasupra bolților. Spațiul octogonal avea să fie acoperit de o cupolă sau turn conic înălțat pe un mic tambur. Sfintul

Grigore de Nisa mărturisește că, în lipsă de lemn prin apropiere, se gîndea la un acoperiș de piatră pentru locașul său. De aceea, sublinia dorința sa ca, printre meșterii ce-i vor fi trimiși, să se găsească măcar unii care să se priceapă la construirea de bolți rotunjite în cupolă, la fasonarea coloanelor cu capitellii corintiene și la ornamentele de marmoră, cu care trebuiau împodobite intrările. Peristilul era conceput cu nu mai puțin de patruzeci de coloane ³⁸.

4. Din acest tip de monumente s-au păstrat încă în Asia Mică cîteva, printre care octogonul din grupul de biserici de la Bin-Bir-Kilisse, după un plan asemănător cu cel al martyrion-ului Sfintului Grigore de Nisa, precum și unul mai simplu din Isaura, ca și alte două la Soasa și Ierapolis, avînd fiecare cite un colateral fără tribune în jurul celor opt stîlpi care punctează unghiurile octogonului. Toate sînt construite din lespezi de piatră.

Se pot adăuga la această serie și cele două octogoane curioase de pe laturile bisericii de la Dere-Ahsy sau Cassaba din Licia, cu deosebire că sînt construite în straturi de bolovani de piatră alternate cu cărămidă.

Construcții pe plan circular și octogonal s-au ridicat de asemenea în Siria, între veacul al IV-lea și al VI-lea. Se poate cita astfel vasta biserică octogonală de la Wiranșehr (vechea Constantina, în Mesopotamia, nu departe de frontiera Siriei), construită de Constantin cel Mare după înfrîngerea Perșilor. Înscrisă într-o rotundă ușor ovală și avînd cupola pe opt stîlpi și tribune inelare, ea prezintă mai departe celelalte particularități ale arhitecturii siriene ca: absida ieșită afară, nartexul flancat de două turnuri și deasupra cu loggia. S-ar putea adăoga de asemenea interesantul martyrion de la Rusafah, o combinație de tip bazilical cu planul treflat și, poate, și biserica Sfintei Fecioare din Amida (Diarbekir).

Arhitectura siriană se caracterizează în general printr-o permanentă preocupare inventivă, ceea ce a dus la o serie de concepții și procedee

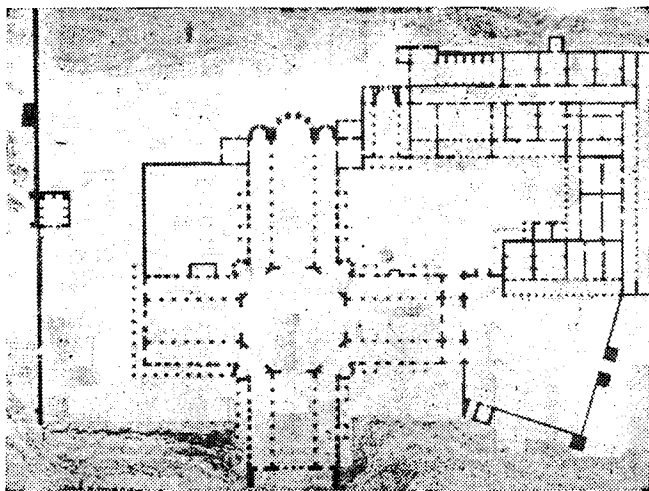

Fig. 16. Planul minăstirii Sfintul Simion Stilitul (După Vögüé, *Syrie centrale*; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, Paris, 1925, fig. 6, p. 36).

38. Cf. Sfintul Grigore de Nisa, *Epistole* XXV (către Amfilohiu), P. G., XLVI, 1093—1100.

ingenioase. Dintre acestea, este de menționat în primul rând combinarea tipului bazilical cu cel al clădirilor pe plan central, ilustrată în chip impresionant în planul savant al Mănăstirii Sfântului Simion Stilpnicul (fig. 16 și 17) din Kalat Seman (între Antiohia și Alep)³⁹, azi complet ruinată. Contele de Vogüé o califică drept «podoaba arheologică a Siriei». Centrul planului îl formează un mare spațiu sau curte octogonală sub cerul liber, în mijlocul căreia se înalță coloana Sfântului Simion. Patru din laturile octogonului și anume cele opuse una alteia spre cele patru puncte cardinale

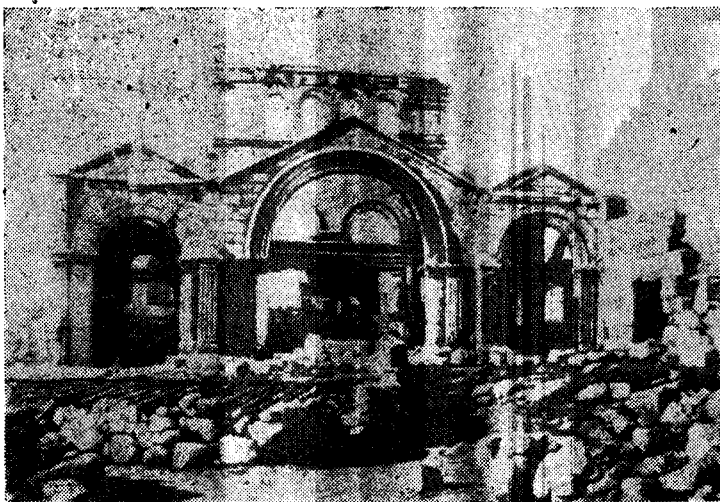

Fig. 17. — Biserica Sfântul Simion Stilitul (După H. C. Butler, *Early churches in Syria*; în *Nouvelle histoire universelle de l'art*, fascic. 7, fig. 284, p. 209).

se deschideau prin arcade largi în patru bazilici cu câte trei nave, care desenau astfel o formă impunătoare de cruce cu brațe egale. Bazilica din spre răsărit, consacrată memoriei sfântului, se termina cu o absidă rotundă ieșită din zid și flancată de două abside; celelalte trei bazilici, menite să primească pelerinii, se terminau printr-un zid drept. Ornamentația caracteristică stilului sirian, reprezentată prin frumosul portic din față cu arcade, largile arcade de pe laturile octogonului, cele două etaje de colonete fine, care împodobesc la exterior absida, precum și meșteșugul execuției, dau o înfățișare impunătoare acestui monument religios.

Neîndemînarea arhitecților sirieni în ceea ce privește construcția cupolei a lăsat însă sub cerul liber, adică neacoperit, spațiul central al octogonului. Ei n-au putut evita însă cupola în construcțiile pe plan cir-

39. Fațada: în *Nouvelle Histoire universelle de l'art* publié sous la direction de Marcel Aubert, fascic. 7, p. 203, fig. 248. Vedere spre curtea monumentului: la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 37, fig. 7, iar absida: *Ibidem*, p. 45, fig. 14.

cular și poligonal. Mai mult, o altă notă originală a arhitecturii siriene o reprezintă tocmai sistemul particular, pe care l-au aplicat în așezarea cupolei pe un plan patrat sau octogonal. Trompele de unghi și pandativii folosiți de vecinii Siriei au fost practicați și în această țară la unele edificii ca, de exemplu, la o sală din Djerah (Gherasa), la Antiohia și la Ierusalim, ca și la biserica Sfântul Serghie din Gaza (veacul al IV-lea), descrisă de Choricus. Totuși, concepția cupolei pe trompe de unghi și pandantivi nu s-a putut îndătina în Siria, unde materialul curent de construcție îl forma piatra iar nu cărămida. De aceea, în general, sirienii au rămas fideli tradiției locale reprezentată prin edificiul pretoriului din Musmieh (construit între anii 160—169, sub Marcu Aureliu) și prin așa numitele Kalibé (tugurium, cabană), un fel de capeluțe păgine mici, obișnuite în Hauran.

În liniile sale caracteristice, o kalibé este o mică construcție patrată sau mai precis cubică, acoperită cu o cupolă emisferică. Două din aceste exemple s-au păstrat foarte bine și anume cea din Șacca, devenită după apunerea păgînismului capela creștină a Sfântului Gheorghe și a celor împreună cu el, precum și cea din Om-el-Zeitum, datată din anul 282 d. Hr. Principiul aplicat la aceste monumente constă în multiplicarea laturilor patratului sau poligonului, pentru a-l apropia de forma circumferinței, în vederea ridicării cupolei. Se așezau în acest scop dale de piatră în colțurile patratului transformându-i astfel în octogon, care prin același procedeu devenea un poligon cu 16 laturi, iar acesta la rândul lui se prefăcea în altul cu 32 de laturi, ceea ce pe nesimțite îl apropia de baza circulară, care trebuia să suporte cupola în blocaj.

Acest sistem a fost folosit pentru așezarea cupolei conice la biserica octogonală Sfântul Gheorghe din Ezra (an. 515)⁴⁰. Un astfel de procedeu convenea însă numai la cupolele ce acopereau spații mai reduse, dar la bisericile de dimensiuni mai mari, unde fatal era de acoperit un spațiu mai mare, apăsările bolților asupra pereților nu găsea suficiente puncte de sprijin, ceea ce constituia un pericol de surpare, cum s-a și întâmplat cu bolta mării biserici din Bosra (clădită în anul 512). Deși a fost prevăzută cu un colateral inelar (circular) susținut la exterior de patru exedre așezate în unghiurile unui patrat, totuși, el n-a putut constitui o susținere suficientă pentru o cupolă construită din materiale grele peste un spațiu larg. Acesta este, desigur, unul dintre motivele pentru care astfel de procedee au rămas strict siriene, fără adică să se fi extins în alte regiuni.

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

40. Vezi fig. 10, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 40.

IOAN COMNEN, „IATRO-FILOSOFUL“, PROFESOR LA ACADEMIA DOMNEASCĂ ȘI MITROPOLIT AL DRISTEI († 1719)

Cercetătorii epocii lui Constantin Brîncoveanu și Nicolae Mavrocordat întîlnesc adesea în studiile lor, un nume cu rezonanță, Ioan Comnen. Vom încerca să lămurim în cele ce urmează cine este acest personaj care recheamă în minte vremurile apuse ale Bizanțului, și anume aceea a împăraților Comneni. De altfel, numele de Comnen devenise în epoca de care ne ocupăm, frecvent, și este suficient să cităm pe cronicarul Atanase Ipsilanti Comnen medicul, pe Nicolae Papadopulo Comnen și alții, ceea ce dovedește și un snobism, care încerca să se întemeieze pe o *Cronică a Trebizondei*, scrisă de un călugăr din Sumela ¹.

Ioan Comnen, era originar din insula Lesbos și fusese elevul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, părintele Mavrocordaților, un mare învățat, care reușise să reformeze vechea școală patriarhală din Țarigrad, școala neamului grecesc. Aici, el a învățat limba greacă veche, araba, turca și ebraica și cu acest însemnat bagaj de cunoștințe a plecat apoi, în Occident, pe drumul înaintașilor săi din Bizanț, care, după tragedia din 1453, luaseră drumul Apusului, fixîndu-se mai ales în Italia, unde încă băteau aripile Renașterii și domina spiritul lui Pic de Mirandola de a cunoaște totul: «de omne re scibili». Aici și în spiritul vremii, Ioan Comnenul și-a continuat formarea sa intelectuală, învățînd latina, italiana și medicina, neuitînd filologia, medicina și teologia. Astfel a ajuns el un «iatro filozof» cum li se spunea acestor enciclopediști timpurii. Un «iatrofilozof» era în același timp medic, gînditor și scriitor.

Cu această pregătire complexă, a sosit Ioan Comnen la Constantinopol, unde turcii nu priveau cu ochi buni astfel de elemente. De aceea el, ca și alții și-au îndreptat gîndul către țările românești «refugiul nației noastre nefericite» cum zicea Abramios, un alt grec, care plecînd din Veneția ajunsese predicatorul curții lui Constantin Brîncoveanu ². Dacă este să credem afirmațiilor lui Dimitrie Cantemir ³, Gheorghe Vodă Duca (noiem-

1. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, București, 1935, p. 237.

2. *Ibidem*, p. 192.

3. *Descriptio Moldaviae și Istoria imperiului otoman*, trad. Hodoș, p. 136.

brie 1578—decembrie 1683), tatăl lui Constantin Duca (Duculeț), chemase la Iași pentru educația și instrucția fiului său, pe iatrofilozoful Ioan Comnen, Azarie Cigala din Santorin și pe Spandoni⁴. Aceasta înseamnă că Ioan Comnen a venit în Moldova înainte de anul 1684. Rezultatul muncii celor trei învățați greci a fost strălucit: Constantin Duca devenit un savant distins, «cel mai bun helenist după Nicolae Mavrocordat»⁵ a ajuns domn, numai în 1693.

După ce a stat în Moldova, unde lucrurile nu erau prea liniștite, din cauza schimbării domnitorilor, Ioan Comnen auzind de strălucirea curții brîncovenești — ceea ce desigur atrăgea pe acest umblat în lumea largă — apare ca proto-medic la curtea brîncovenească, — predecesor al lui Iacob Pylarnio, — înainte de anul 1700.

Dar aici în București exista, ca și în Moldova de altfel, o școală centrală de grecește, creată de Șerban Vodă cu profesori de filozofie, de gramatică, de limbi⁶, înființată, desigur, și prin îndemnul hyper-mitropolitului care era Patriahul Ierusalimului, Dositei Notara, cît și acela al fratelui lui domnesc, învățatul Constantin stolnicul Cantacuzino.

S-a admis în deobște, înființarea acestei școli, la anul 1679. «Fundatia lui Șerban Cantacuzino s-a bucurat la început de multă strălucire. Vestitul Cacavela, dascălul lui Dimitrie Cantemir a condus-o un timp»⁷. O dată cu suirea în scaun a lui Brîncoveanu, și această instituție găsește loc, în preocupările sale. El începe reorganizarea ei, cum se vede mai ales din hrisovul său din anul 1707, lucru ușor de înțeles și admis⁸. Intre puterile didactice ale acestei «Academii domnești» cu limba de predare vechea greacă, a fost numit și «iatrofilozoful» Ioan Comnen, care a fost obligat să predea științele exacte: matematica și științele naturale⁹.

Ca protomedic și profesor la Academie el desfășura o activitate susținută, dar nu a renunțat nici la preocupările literare. Apreciat de domnitor el este trimis, (și credem, de acesta), să viziteze Muntele Atos spre a însemna darurile făcute sfintei republici călugărești, de înaintașii săi și alți domnitori români. Aceasta se întâmpla în jurul anului 1700, iar rezultatul acestei călătorii a fost fixat într-o lucrare scrisă, despre care va fi vorba. Mergînd din succes în succes, grație calităților sale, călugărindu-se, doctorul Ioan Comnen cu ajutorul, desigur, tot al lui Constantin Brînc-

4. *Ibidem*, p. 154, p. 423, nota 1, cf. D. Russo, *Studii istorice greco române*, p. 423.

5. D. Russo, *op. cit.*, p. 460. «Un cuvînt de laudă pentru învățătura a lui Duca o compuse Ioan Molidos, care nu este altul decît fostul său profesor Ioan Comnen», (*Ibidem*, p. 424, nota 1).

6. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. II, vol. II, București 1925—1933, p. 507.

7. N. Bănescu, în «Anuarul Universității din Cluj, 1923—24», Cluj, 1925, p. 8. Părerea că ea a fost înființată de Constantin Brîncoveanu nu este de admis. Acest domnitor nu a făcut decît s-o îmbogățească, ca studii, profesori și puteri materiale.

8. Ștefan Bîrsănescu, *Academia domnească din Iași (1714—1821)*, București, 1962, p. 31.

9. C. Erbiceanu, *Bărbați culți, greci și români și profesorii din Academile de Iași și București*, în «Analele Acad. Române», seria II, tom. XXVII (1905), p. 14.

coveanu, a fost ridicat la treapta de mitropolit al Dristei (Silistra), în care scaun păstorind și-a dat obștescul sfârșit, la anul 1719.

OPERA SCRISĂ A LUI IOAN COMNEN

Cum am arătat mai sus, un iatrofilozof trebuia să-și aștearnă ideile și în scris, imperativ de la care Ioan Comnen nu s-a sustras. El a scris destul de mult și în felurite domenii și provocat de împrejurări; dar o serie din manuscrisele sale au rămas inedite, unele găsindu-se în depozitul Academiei Republicii Socialiste România. Astfel, el începe să semneze cuvinte panegirice cu prilejul dispariției diferitelor personalități. Cea dintâi compoziție literară păstrată de la dînsul, este cea referitoare la vestitul Cariofil. Acesta, distins student al lui Teofil Coridaleu și despre care Dimitrie Cantemir, în *Istoria împăraților otomani* spune că: «era un om excelent, teolog și mare filozof» nemaiputînd sta în Constantinopol, din cauza ideilor sale împrumutate de la dascălul lui suspect, venise în Țara Românească, la anul 1693. Aici el a activat ca profesor la Academia domnească, discutînd adesea, în contradictoriu, cu Dositei patriarhul Ierusalimului cît și cu marele învățat Constantin Cantacuzino stolnicul¹⁰. El a murit la 22 septembrie 1692 și a fost înmormîntat la Mînăstirea Radu Vodă. În anul 1694, deci după doi ani, doctorul Ioan Comnen îi face o inscripție tombală. Data morții și această mențiune a fost păstrată de un anonim care a adunat și *Efemeridele lui Cariofil*¹¹. Așadar, iatrofilozoful Ioan Comnen se afla deja în București la anul 1694, după ce probabil renunțase de a mai activa în Moldova mereu tulburată de schimbările la domnie.

Ștînd la curtea domnească, el era în curent cu întreaga mișcare culturală patronată de Constantin Brîncoveanu. Doctorul Ioan Comnen, dacă nu o iniția, cel puțin o aprecia și înalță imnuri de laudă celui prin a cărui ajutor ea propășea. Astfel cînd, în anul 1699, Antim Ivireanul tipărea la Snagov în grecește *Mărturisirea credinței ortodoxe*, avînd în partea a II-a *Expunere despre cele trei virtuți*, «dată la lumină de către preacuviosul și prea învățatul ieromonah, Domnul Visarion Macri din Ianina», pe foile liminare apare și o așa-zisă «epigramă», pe lîngă cele cinci ale vestitului Sevastos Trapezuntul și ale altora formulată în cinstea voievodului de către doctorul Ioan Comnen. Scrisă în grecește, iată cum suna această «epigramă» în românește:

«Către același prea pios Domnitor și Egemon a toată Ungrovlahia Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod, Marele Brîncoveanu.

Muse frumos cîntătoare, cîntați pe divinul bărbat, cîntați pe cel plin de grații și de înțelepciune, pe Constantin ce s-a arătat cel mai bun dintre

10. C. Erbiceanu, *Bibliografia greacă sau Cărțile grecești imprimate în Principatele Române în epoca fanarioților și dedicate domnitorilor și boierilor români*, București, 1903, p. 23—24.

11. D. Russo, *Studii greco-române*, București, 1939, p. 186.

Domnitori, pe renumitul Brîncoveanu, pe Domnitorul Ungrovlahilor; blînd, dulce, dar minte profundă și dreaptă, editor pios a cuvintelor scripturei dumnezeiești; stea înțeleaptă, văzută tuturor în lume, săvîrșind lucruri demne de un suflet nobil: asupra acelor striviți cumplit de sărăcie și orfani, îngrijindu-i cu prevedere și noaptea și ziua; iubind pe cei luminați, înțelepți și scriitori escelenți, și plătindu-i foarte abundent cu daruri. El este acel ce în adevăr au ridicat foarte multe temple divine, frumoase, văzîndu-se din depărtare ornamentele lor lucitoare, ca un alt Zorobabel prea glorios sau Ptolomeu, sub care cu bucurie filozofează Dacia. Care și această carte cu propriile sale cheltuieli o au tipărit, cu adevărat pentru mîntuirea tuturor credincioșilor, care carte cuprinzînd hotărîri dogmatice în sine, de două feluri, și cea confirmată în Sinodul Moldovei și aceea pe care Visarion mult ocupîndu-se a compus-o acum, pe care zelosul scrutator al Sfintei Treimi, adunînd-o din Sfinții Părinți au alăturat-o aici, cuprinzînd dogme teologice pline de înțelepciune divină: Credința, Speranța și Iubirea, fără care nu-i cu puțință muritorilor a se mîntui. Muse încununăți apogeul virtuților lui Brîncoveanu depunîndu-i cununi aurite.

Doctorul Prea Strălucitului Domnitor

IOAN COMNEN»¹².

Pentru Constantin stolnicul Cantacuzino doctorul Ioan Comnen alcătuiește o viață a străbunului său Împăratul Ioan Cantacuzino¹³.

El nu lipsește nici de la cărțile, pentru creștinătatea «arabă», pe care gene:osul Domn, le tipărește, după stăruitoarea rugăminte a Patriarhului Athanasie Dabas; *Liturghier grecesc și arăbesc*, la Snagov în 1701. Într-un strălucit imn, doctorul Ioan Comnen laudă ființa și fapta lui Constantin Vodă Brîncoveanu, legîndu-se de «semnele Ungrovlahilor». Aceasta pentru ca lumea orientală creștină să știe de unde-i vine darul duhovnicesc. Și acesta este scris tot în grecește și iată cum sună în limba noastră¹⁴ :

«Către prea înaltul, prea strălucitul și prea luminatul stăpîn și Domn a toată Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod.

Vezi semnele aceste ale Ungrovlahilor, cari sunt cununele fericite ale domniei, dintru început pentru urmași. O cruce pe care puterea o ține dreaptă într-un cioc de corb, semn statornic că o stăpînește prin evlavie și că va domni peste munți cu sabia și cu buzduganul cîtă vreme vor străluci soarele și cercurile lunei. Iar corbul șezînd pe un arbore arată abundență mare de fructe și roade ale pămîntului; iar aceste avînd de principe pe Constantin Basarab, strălucește purtător de sceptru, se desfătează în bucurie, căci niciodată n'au avut unul așa de blînd și binevoitor; acesta desigur este cel mai bun dintre Domnitori.

Al Înălțimei Voastre prea umilit serv, Ioan Comnen, doctor».

12. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, t. I, (1903), p. 381.

13. Iohannis Comneni Medici, *Vita Iohannis Cantacuzeni*, ed. Chrisantus Loparev, Petropoli, 1888, cf. Russo, *op. cit.*, p. 528. O mențiune că viața împăratului Ioan Cantacuzino a fost prescurtată de Ioan Comnenul, doctorul din Lesbos pentru Constantin stolnicul Cantacuzino în aprilie 1699 (N. Iorga, «Analele Acad. Române», XX, p. 220)

14. Bianu și Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, t. I, p. 424.

Dar în anul acesta 1701 apare o lucrare mai mare a învățatului nostru, și care prezintă și azi o bună contribuție la cunoașterea darurilor făcute de suflarea românească Sfântului Munte al Atonului.¹⁵ După toate probabilitățile, doctorul Ioan Comnen a fost trimis de Constantin Vodă Brîncoveanu la Atos, spre a strînge știrile orale și scrise ce au mai rămas despre binefacerile făcute de români, anahoreților de acolo. Comnen și-a îndeplinit misiunea conștiincios și rezultatul cercetărilor sale se fixează într-o lucrare intitulată Προσχινητάριον τοῦ Ἀγίου „Θεός τοῦ Ἀτῶνος...” adică «*Proschinitarul Sfântului Munte al Atonului*», scris și tipărit pe vremea prea evlaviosului, prea strălucitului și prea înălțatului Domn a toată Ungrovlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod, afierosit prea sfințitului Mitropolit al Ungrovlahiei Domnul Theodosie, cu îngrijirea și cheltuiala prea cinstitului Doctor Ioan Comnen spre a se da în dar credincioșilor pentru mîntuirea sufletului său. În teascurile lui Antim Ivireanul, în Minăstirea Snagovului 1701 (la sfîrșit: Prin osteneala și corectarea lui Ignatie Fytian ieromonah).

Ceea ce e de reținut din titulatura acestei lucrări este faptul, puțin obișnuit, că tipăritura s-a făcut cu însăși cheltuiala doctorului Ioan Comnen, și nu ca de obicei, a generosului Domnitor. Înseamnă că iatrofilozoful putea să suporte aceste cheltuieli, pe care le transforma în dar, ca bun creștin, pentru credincioșii, curioși a afla splendorile de tot felul de la Atos. Din analiza făcută cărții de către Constantin Erbiceanu¹⁶, se constată că autorul vorbește aici despre minăstirile: 1. Marea Lavră a Sfântului Atanasie; 2. Minăstirea Ivir; 3. Pantocrator; 4. Xiropotam; 5. Cotlumuș; 6. Simon Petra; 7. Zograful; 8. Dochiarul; 9. Sfîntul Pavel; 10. Xenofon; 11. Sfîntul Grigorie; 12. Caracala și 13. Stavronichita.

Această carte a fost citită, desigur, de lumea românească, care știa grecește, dar ea a impresionat chiar pe străini, dintre care cităm pe vestitul paleograf Montfaucon, care în 1705, deci foarte curînd după apariția ei, publică textul, o traduce în latinește și o încorporează în a sa cunoscută *Palaeographia graeca*, Paris, 1705, p. 441. Filoromânul Picot cunoaște ediții posterioare ale acelei tipărituri, din anii 1745 și din 1857, cît și o traducere românească tipărită la București în anul 1856¹⁷.

În anul următor 1702, septembrie 6, închide ochii, pentru totdeauna, Sevastos Chimenitul, fost profesor la «școala neamului» din Constantinopol, succesori la profesorul al faimosului Alexandru Mavrocordat Exaporitul, și chemat, pentru faima lui, în 1689, de către Constantin Brîncoveanu, la București. Aici, ca director al Academiei între anii 1689—1702 și ca profesor, se face foarte cunoscut. El tipărea și două lucrări cu răs-

15. *Ibidem*, t. I, p. 422.

16. C. Erbiceanu, *op. cit.*, *Bibliografia greacă*, p. 41.

17. *Ibidem*, p. 423 și Picot, *Anthime*, p. 440, n. 17. Bună descriere a Sfântului Munte, care s-a tipărit în mai multe ediții: la Veneția apare în 1701, 1745, 1857 și 1864, iar la Atena în 1880. În românește s-au făcut două traduceri, din care una tipărită de Varnava Lucian monahul: *Descrierea sfințelor locuri*, București, 1856 (cf. Pr. T. Bodogae, *Ajutoarele românești la minăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1940, p. XIV. În această lucrare se utilizează mult *Proschinitarul*).

net : 'Εοστολογιον, tratat despre sărbători și calendar, la Snagov în 1701¹⁸, la care Ioan Comnen scria o elegie, 'Ισμελεγεια, și Δογματικὴ διδασκαλία, Învățătura dogmatică, imprimată în București la 1703¹⁹, deci după moartea lui.

Cu prilejul dispariției sale, Ioan Comnen doctorul, în calitate de prieten, compune și pune să se scrie următoarele rînduri, în versuri iambice, pe piatra mormîntală a Chimenitului, din Mînăstirea Sfîntul Sava din București, unde a fost acesta înmormîntat:

«Aicea zace corpul bătrînului înțelept, cu numele Sevastos și cu neamul Chimenit, Trapezuntian cu patria, care era un oraș vestit. O! mulțime a ucenicilor, cărora el v'a predat cuvinte de învățătură, cu recunoștință vărsați o lacrimă pentru dascălul vostru răposat, că s-a stins lumina înțelepților, ducîndu-se de la noi. Și rugați pe Hristos ca să-i dea lui cununa ostanelilor, moștenirea cea de sus»²⁰.

Tot în același an 1702, prin stăruința neobosită a fostului patriarh al Antiohiei Atanasie Dabas, pe lângă protectorul de totdeauna al creștinilor obidiți, Constantin Vodă Brîncoveanu, apărea: *Ceaslov grecesc și arăbesc*, tipărit de Antim Ivireanu. Și aici, doctorul Ioan Comnen scrie versuri pentru explicația stemei voievodale și a țării Ți. Continuîndu-și munca, iatrofilozoful Ioan — dacă încă nu se călugărise ca să i să zică Ierotei traduce în limba greacă vulgară, la București, anume pentru domn, în anul 1702, *Cazania grecească* a lui Teofil arhiepiscopul Bulgariei²².

În biblioteca Mînăstirii Xiropotamu din Muntele Atos se găsește un codice, purtînd nr. 80 (secolul al XVIII-lea), care cuprinde patru cuvîntări traduse din latinește de doctorul Ioan Comnen și închinete lui Constantin Brîncoveanu (București, 1699). Ele tratează despre moarte, judecată, iad și viața veșnică²³. Iar în codicele nr. 315 al Mînăstirii Esfigmenul există copii după scrisorile trimise de Teofil Coridaleu, Ioan Cariofil și alții, către Duca Vodă și doctorul Ioan Comnen²⁴. De asemenea în biblioteca Mînăstirii Hilandar, tot la Sfîntul Munte, se păstrează un manuscris, nr. 40, care este o copie a descrierii Sfîntului Munte de doctorul Ioan Comnen, dovedind larga circulație a acestei descrieri²⁵.

Prieten cu patriarhii și domnitorii, el își încheie activitatea literară, fiind la data aceasta, mitropolit de Drista, și către sfîrșitul vieții sale, printr-o scrisoare către învățatul helenist ce a fost domnitorul Nicolae Mavrocordat, tipărită în faimoasa lucrare a acestui: Περί τῶν καθ'ἑκόντων βιβλος

18. Bianu și Hodoș, *op. cit.*, p. 416—419.

19. *Ibidem*, p. 450—451.

20. C. Erbiceanu, *Bărbăți culți...*, p. 4.

21. Bianu și Hodoș, *op. cit.*, p. 442.

22. O însemnare că *Tîlcul Evangheliilor* a lui Teofilact arhiepiscopul Bulgariei, s-a făcut în limba grecească vulgară, pentru Constantin Brîncoveanu, de Ioan Comneanul doctorul (cu mențiunea «Academiei» făcute de domn, a tipografiei... și pentru Ruși, Sirbi, Tribali, Arabi și Iliri și a bibliotecii de la Hurezi, în N. Iorga, «Analele Acad. Române», t. XX, p. 204 ș.u.

23. Bodogae, *op. cit.*, p. 209.

24. *Ibidem*, p. 290. 25. *Ibidem*.

(*Despre datorii*), din anul 1719²⁶ — an al morții sale. Cartea menționează în titlul: «în anul de la Nașterea Domnului 1719, luna Dechembrie», adică luna apariției ei de sub teasc. Poate, că la acea dată, învățatul doctor și mitropolit trecuse la cele veșnice.

Reputația doctorului Ioan Comnen a fost mare, ceea ce se vede și din afirmația făcută de Atanasie Hipsilante Comnen care lasă însemnarea că, principala scriere a lui Nicolae Mavrocordat ar fi opera lui Ierotei Comnenul. Poate era aici și o răutate a omonimului, cunoscută fiind atitudinea lui Atanasie față de Mavrocordați, cărora le atribuia decadența, în opoziție cu opera de reconstrucție a lui Alexandru Ipsilante pe care o inițiase acesta, după 1774²⁷.

DOCTORUL IOAN COMNEN AJUNS IEROTEI, MITROPOLIT AL DRISTEI (SILISTRA)

Această localitate, care purta din vremuri depărtate numele celto-roman Durostorum, are un trecut bogat și interesant. Însemnat centru militar, ea a fost locul de reședință al legiunei a XI-a Claudia, și aici s-a născut faimosul general Aetius, care a distrus hoardele hunilor care înaintau asupra Parisului prin cîmpiile catalonice (Châlons sur Marne) la anul 451. Pămîntul acestei cetăți a fost stropit cu sîngele multor creștini, în vremea persecuțiilor; Durostorum a fost din vechime — la o dată greu de fixat, și centrul unei episcopii populare de caracter roman ca și aceea de la Tomis (Constanța). În timpul disputelor nestoriene din secolul al V-lea apare un episcop al Durostorumului, Iacob²⁸. Legiunea a XI-a Claudia se afla aici încă și pe vremea împăratului Iustinian, după care încep năvălirile barbarilor de tot felul, ceea ce însemna: foc și pară. Tîrziu, Mircea cel Bătrîn, în calitate de legatar al Imperiului bizantin, dobîndește Durostorum și întreg teritoriul dobrogean de la ultiul duce Dobratici, adică fiul lui Dobre, ca apoi, în urma bătăliei de la Varna din anul 1444, cetatea să cadă sub turci, care-i dau numele de Silistra (Driste). Despre începuturile mitropoliei de aici nu cunoaștem aproape nimic; știri sporadice posedăm abia din anul 1147, și mai sigure, după 1339. Într-o listă de episcopi alcătuită în vremea stăpînirii turcești, pe la sfîrșitul secolului al XV-lea, găsim menționată această episcopie, avînd al 54-lea loc în seria mitropoliilor²⁹. Apoi, ici și colea se mai ivesc știri despre Episcopia Dristei. Astfel, în actul sinodal constantinopolitan de la 1 iulie 1639, cînd se alege patriarh ecumenic Partenie I — și cînd al treilea candidat la Scaunul ecumenic era însăși marele mitropolit Varlaam al Moldovei — aflăm și iscălitura lui Antonie al Dristei³⁰. Amîntim și faptul

26. Bianu și Hodoș, *op. cit.*, t. II, p. 1—2.

27. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, p. 240.

28. R. Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, București, 1918, p. 46 și 56.

29. Russo, *op. cit.*, p. 248. 30. *Ibidem*, p. 236.

că turcitul fiu Iliaş al lui Petru Rareş «lăsînd domnia s-a dus la Sultan care «apucîndu-l şi îndulcîndu-l cu bine, l-au pus paşă la Dristor, puîndu-i numele de Mahmet II» (Ureche, *Cronîca*). O împrejurare fericită însă, ne face să cunoaştem cu claritate existenţa ei de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Fiînd aici, lîngă Bucureşti acest centru mitropolitan de sub dominaţie otomană, s-a bucurat de bun sprijin, din partea stăpînitorilor români. Logica cea mai elementară ne-o impune. Ea, Mitropolia de Drista îşi întinde jurisdicţia în părţile Dobrogei noastre de azi, şi pînă la Varna.

Ştirile de care vorbeam mai sus, ne vin în chip indirect, este adevărat, dar sînt de toată încrederea. Este vorba de un hrisov de la 21 martie 1785-1777 dat de alesul domn fanariot care a fost Alexandru Vodă Ipsilanti (1774 septembrie—1782 ianuarie). În preambulul acestuia citim: «fiîndcă această sfinţă Mitropolie a fost zidită şi înălţată de răposatul Ghica Grigorie cel dintîi (1660 septembrie—1664 noiembrie), după puţinţa vremilor de atunci, apoi după vremi s-au fost surpatu zidirea curţii de jur împrejur, cătu rămăsese izlaz, şi biserica încă se dărăpănase, ne cutezînd a drege cinevas. Şi întru această stare au mersu pînă întru a doua domnie a răposatului Grigorie Ghica Vodă al doilea (1672 februarie—1673 noiembrie), cînd domnia sa cu hârnicie, mijlocînd către puternica stăpînire au scosu firmanu împărătescu prin care i s-au dat voe... (şi) de iznoavă s-au zidit şi s-au înălţat curtea de juru împrejur şi s'au dresu şi biserica şi s'au făcut şi case, dar cu multă cheltuială şi datorie»³¹.

Aceasta este istoria mai recentă a Mitropoliei Dristei, la cîrmuirea căreia va paşi fostul doctor, iatrofilozoful Ioan Comnen, profesorul de ştiinţe exacte de la Academia domnească³².

Data cînd Ierotei căpăta acest scaun, care fără îndoială fusese pregătit pentru doctorul său, de către Constantin Vodă Brîncoveanu, o putem fixa, cu multă aproximaţie, în anul 1711. Această afirmaţie ne îndreptăţeşte a o face următoarea împrejurare: în anul 1710 era titular al scaunului Dristei «prea învăţatul» Atanasie, care tipărea la această dată, la Tîrgovişte *Panoplia dogmatică* a împăratului Alexie Comnen şi o afierosa «prea strălucitului şi prea înţeleptului fiului său Domnului Domn Ştefan Voevod Brîncoveanu, care cum se ştie era al doilea fecior al lui Constantin Vodă³³. Iar la 27 octombrie 1711, Ierotei primea ca mitropolit o scrisoare de la Nicolae Vodă Mavrocordat, în care acesta vorbeşte de «înalta ierarhie». Aceste fapte coroborate, ne obligă să admitem că suirea în scaun a lui Ierotei trebuie pusă pe la începutul anului 1711. În lipsa altor mărturii privitor la activitatea mitropolitului Ierotei ca titular al Dristei, sîntem siliţi

31. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, t. I, Bucureşti, 1891, p. 60—61.

32. În aprilie 1813 se alege un mitropolit Calinic pentru mitropolia Proilavei, care însă va fi şi cîrmuitor al Dristei. Deci de la respectiva dată, această Eparhie a Dristei va începe, treptat, treptat, să fie uitată. Titularul său căpăta denumirea următoare: Prea sfinţul şi de Dumnezeu alesul mitropolit al Dristei şi Proilavei, prea cinstit şi exarh al părţilor de lîngă Dunăre». Mitropolia de Drista exista încă la 1840, cînd este ales conducătorul ei un Ieronim (Russo D., *op. cit.*, p. 284-285).

33. Bianu şi Hodoş, *op. cit.*, t. I, p. 482.

să ne mulțumim doar cu știrile ce reies din corespondența acestuia, cu domnitorul Nicolae Mavrocordat și hyper-mitropolitul Hrisant Notara³⁴.

Bun prieten cu Nicolae Mavrocordat, mitropolitul Ierotei are o susținută corespondență cu acesta. Astfel, la 27 octombrie 1711, adică curînd de la sosirea la Iași în a doua sa domnie (1711 septembrie—1715), domnitorul scrie lui Ierotei o misivă prin care-i amintește prietenia lor, de stima ce are către Înalta ierarhie, «și n-am lipsit a ne închina și virtuților înăscute și cîștigate, cu care ești încununat». Regreta mult că nu a putut să-l întilnească «văzîndu-te cu ochii»; se bucură de scrisorile primite și arată starea țării «iarăși încredințată nouă a Daciei», care e nimicită și «răsturnată, știind bine de ce necazuri geme». Nădăjduiește însă în Dumnezeu de la care așteaptă milostivire și «prin rugăcunile-Ți bogate și bine primite»³⁵.

O caldă amicitie a existat de asemenea între învățații aceștia, Ioan Comnen ajuns Ierotei mitropolit de Silistra și Hrisant Notara înălțat patriarh de Ierusalim. Și aceasta destul de timpuriu. La 1 septembrie 1712 Ierotei scrie lui Hrisant o carte prin care îi comunica cum a ajuns cu bine la Drista și că, după porucă, a cercetat și cutiile de eleimosină pentru Sfîntul Mormînt. Mitropolitul, dă amănunte spunînd cum, a găsit două, una din miinile lui Hagi chir Dimitrașcu, iar alta în acelea ale lui Hagi chir Danciu. Interesant sumele aflate în cele două cutii: în una se strînseseră 9 lei și jumătate, iar în cealaltă cincisprezece lei. Din acești bani se dau lui popa chir Paisie, trimis de protosinghelul Partenie din Varna «care se afla în cea mai mare lipsă», și «văzînd lacrimile lui», i-am dat zece lei și un tult pe care va trebui să-i dea înapoi strîngîndu-i din eleimosina creștinilor; «căci la Varna mult s-a scîrbit protosinghelul tău, pentru această pricină... fiind strîmtorat foarte pentru haraciul lui. Mai departe, Ierotei mitropolitul comunică patriarhului Hrisant că a susținut cu căldură pe ieromonahul Paisie «vorbind în biserica mea despre Sfîntul Mormînt». Creștinii și mitropolitul făgăduiesc să-l ajute cu vorba și cu fapta, cînd va voi să plece de aici, în alte țări. Ierotei arată că și el se găsește în nevoi fiindcă Pașa i-a poruncit să dea o mare sumă de bani cerută de vizir. El a scris Marelui Dragoman și roagă și pe patriarhul Hrisant, să fie scutit de pretențiunile exagerate, ce, se fac de Pașa al locului³⁶. Erau extorcațiunile peste măsură, pe care le făceau turcii abuzivi.

La 15 decembrie 1712, Nicolae Mavrocordat scrie Mitropolitului Ierotei de Drista, arătîndu-i grozăviile venite din toate părțile asupra nenorocitei și plinei de greutate Moldova, și despre «mulțimea de griji în care a căzut». Totodată domnitorul compătimeste pe mitropolitul Ierotei pentru lucrurile «sinistre și vrăjmașe» întîmpilate și acestuia³⁷. În adevăr, Moldova suferea în acea vreme de năvala neconținută a tătarilor și a jafurilor făcute de armata lui Carol al XII-lea, ajunsă în debandadă. Nicolae Vodă descrie aceste nenorociri ale Moldovei și într-o lungă scrisoare, plină de amănunte,

34. Corespondența este publicată de N. Iorga, în *Colecția de documente Hurmuzaki*, vol. XIV, p. I și II.

35. Hurmuzaki—Iorga, *Documente*, vol. XIV, p. I, p. 448—449.

36. Hurmuzaki—Iorga, *Documente grecești*, partea I, p. 470—471.

37. *Ibidem*, p. 477—478.

îndreptată către fostul patriarh de Alexandria, Gherasim³⁸. Este o adevărată și tristă pagină de cronică, din trecutul încercat al Moldovei.

S-a afirmat că mitropolitul Ierotei sta mai mult la București decât la reședința sa mitropolitană. Iată o dovadă contrară: în calitate de bun prieten cu patriarhul Hrisant Notara, mitropolitul Dristei scrie la 20 ianuarie 1713 acestuia, despre sărăcia creștinilor din eparhia sa, precum și despre un ieromonah Paisie «care se tot poartă prin eparhie și vrea să meargă și la Ismail». Când se va întoarce, i se va lua așa, cum cere patriarhul, socoteala cutiilor de eleimosină³⁹. Îndreptățit de prietenia ce o avea, Ierotei mitropolitul se adresează către patriarhul Hrisant arătându-i nevoia ce are de o neapărată stăruință pe lângă Marele Dragoman privitor la afacerea datoriei sale și alte nevoi bănești ale eparhiei⁴⁰.

Într-o altă misivă de la 23 aprilie 1713, Ierotei mitropolitul arată către Hrisant patriarhul, cum a venit la București unde domnitorul Constantin Brîncoveanu l-a primit («Ție-l Domnu întru mulți ani!») binevoitor și bun după blîndețea-i firească. Mai departe arată patriarhului, că pentru evlavia ce o are către dînsul, «și pofta ca sufletește să mă apropii de Tine», s-a dus la Sfîntul Sava de al cărui locaș s-a uimit și mirat de frumusețea lui și pe ctitor l-a fericit și lăudat. Iar de biserica Sfîntul Gheorghe pe care de asemenea a văzut-o, s-a mirat, «care puțin de e mai pre jos de prea frumoasa biserică a Sfintei Sofii»⁴¹. Aceasta dovedește că mitropolitul Ierotei sta destul de mult la reședința sa la Drista (Siliștra). La 29 noiembrie 1713, Ierotei scrie către patriarhul Hrisant Notara arătîndu-i că pornind și «călătorind fericit la Drista», nu uita și de acolo să se închine dînd laudă Fericirii sale «pentru multa iubire, civilitate și ajutoare ce am dobîndit de la Tine și pentru draga și prea dulcea-Ți tovărășie și petrecere împreună». În altă ordine de idei, Ierotei comunică patriarhului, că mai întîi socotise să nu iasă spre cercetare și a și trimis oamenii «în unele sate», dar văzînd cum «jertfesc» aici pe creștini ca pe oi în fiecare zi, și-a schimbat gîndul. «Și iată, cu Dumnezeu, pornesc spre străbateria eparhiei»⁴². Iată așadar că Ierotei mitropolitul Dristei făcea și vizite canonic.

În iunie 1714, în vremea ce Constantin Vodă Brîncoveanu se găsea la Constantinopol «spre junghiere», și anume la 6 ale luni, mitropolitul Ierotei se afla și el acolo. Îl va fi uitat el, pe marele său binefăcător! Nu credem, și poate se va fi rugat măcar, la Dumnezeu, pentru mîntuirea celui care avea să primească curînd cununa de martir. Și totuși, la data aceasta, el, Ierotei cerea patriarhului să intervină către noul domnitor Ștefan Cantacuzino, care cu toate îndrepățirile sale făcute și în scris, rămîne marele vinovat al crimei care se săvîrșise la 15 august, același an. Cum Ierotei mitropolitul nu putea să intervină direct pe lângă noul domnitor, roagă pe «hyper-mitropolitul» Hrisant, să pună un cuvînt bun, pentru egumenul Teoclit, de la Chalke, care venea în țară pentru eleimosină. El comunica,

38. *Ibidem*, p. 478—487.39. *Ibidem*, p. 488—489.40. *Ibidem*, p. 448—490.41. *Ibidem*, p. 523—524.42. *Ibidem*, p. 552—553.

că se găsește la Constantinopol, fiind chemat de preasfințitul Kir Cosma. Continuînd, arată cum metocul din Galata al Mînăstirii din Chalke a ars, de două ori, și cîrmuirea cere să se ridice din nou, sau să se vîndă locul. Ca să scape de nevoie, Teoclit egumenul vine în țară «la izvorul milei». Patriarhul este rugat să-l primească și să-l ajute, cu grabă, pe de o parte la domnie, iar pe de alta să poruncească egumenului de la Mînăstirea Aron Vodă din Iași, metoc la Chalke, să dea «ruptura» de două sute de lei, «soroace» pentru cîțiva ani înainte. Amintește și de greutățile sale personale bănești, rugînd pe Hrisant Notara patriarhul, să-l ajute, prin intervenția sa hotărîtoare⁴³.

Într-o scrisoare de la 9 martie 1715, către același patriarh, mitropolitul Ierotei vorbește despre boala de care a suferit, testamentul ce făcuse în folosul Sfîntului Mormînt, despre cutia de eleimosină pentru acesta și despre răutățile ce fac ienicerii, care cer bacșiș cu sila. El mai adaugă că ar fi vrut să vie, «în țara prea înălțatului Domn și binefăcător al nostru, a căruia milă și acum în boala mea nu m-au lipsit, căci, din ceasul ce am luat *dîacintul* (*sic*) ce mi-a trimis, începui să-mi recapăt sănătatea⁴⁴. Așadar, bătrînul ierarh, uitase pe marele binefăcător Brîncoveanu, ca să se lipească de urmașul nelegiuit al acestuia.

La 17 iunie 1715, Ierotei scrie patriarhului⁴⁵, arătînd greutățile din eparhia sa. «Ale mele merg spre o stare tot mai nenorocită, din păcatele mele», spune el. De curînd a suferit o mare pagubă de la «muselîm», din pricina unui călugăr de la Sfîntul Munte, om cu purtări rele și cu totul fără Dumnezeu. Dar a urmat îndată și căderea aceluia, căci acum îl iau de aici «în lanțuri ca să-și dea sama». Ierotei mai comunică cum, acum trei zile a fost la București și s-a învrednicit «de vederea dumnezeiască a prea luminatului Domn și binefăcătorului nostru obștesc după Dumnezeu. Sălașul meu este în Mînăstirea Radului Vodă: nădăjduiesc a petrece pînă în Septemvre, căci aștept și pe Damaschin să vie cu firmanul strănerii pe anul acesta; au rămas puține locuri din nenorocita mea eparhie, căci cele mai multe s-au pustiit, mai ales acum pentru trecerea Tătarilor». Sînt aici mărturii istorice. El mai comunică: anul a fost rău, și nu-i vor ieși cheltuielile, «ci mai vîrtos să mă și împrumut pentru plată». Se mai roagă de patriarh, să scrie Vlădicăi de Betleem, să-i plătească dobînda sinetului — deci Ierotei împrumutase bani — fiind și sorocul, «căci și aici n-avem ce cheltui decît din mila Înălțimii sale»⁴⁶. Credem că toate aceste lamentări exprimau adevărul, ținînd socoteala de eparhiile acestea, numeroase și extorcate crunt de către turci.

În vara aceluiași an, la 12 august 1715, Ierotei scrie din București patriarhului Hrisant despre «arhereii» ce se aflau acolo, despre felul de plată a unei datorii ce are, despre stăruințele lui Hrisant pe lîngă marele Dragoman Ienachi (Mavrocordat), despre «principele filosofilor Bisericii

43. *Ibidem*, p. 604—605. 44. *Ibidem*, p. 663—664.

45. Să nu se uite că patriarhul Hrisant era mereu în călătorie, în țările noastre, la Constantinopol sau aiurea. Aceasta spre a înțelege mai ușor această corespondență.

46. Hurmuzaki-Iorga, *Documentele grecești*, part. I, p. 685—686.

celei mari, dascălul Iacomî, despre dascălul Spandoni, despre care am amintit mai sus, și despre plata ce va face vlădicăi de Betleem, precum și despre «Prea sfîntul de Ierapole, care supărîndu-se pe Marele spătar Mihai Cantacuzino s-a mutat de la spitalul făcut de acesta și locuiește în casa unei văduve dintre boeri»; el însuși pe la «sfîrșitul lui Septemvrie are de gînd să meargă la eparhia lui părăsită pentru vizitare»⁴⁷.

Într-o altă scrisoare din decembrie 1715, Ierotei mitropolitul comunică patriarhului Hrisant Notara, cum la 7 august anul curent a plecat pe mare de la Constantinopol și a călătorit sănătos pînă la Varna și de aici pe uscat la Silistra. Apoi a pornit la București unde a vizitat pe domnitorul Ștefan Cantacuzino care i-a arătat toată bunăvoința. Aici găsește și scrisoarea scrisă la 22 iulie și trimisă din «Bizanț» de patriarhul Hrisant, care-l umple de «bucurie și veselie». Mulțumește cu recunoștință patriarhului Hrisant pentru ajutorul ce a dat egumenului de la Chalke. Mereu, preocupat de lucrurile culturale vestește patriarhului și de opera desăvîrșită la Iași de către Nicolae Vodă Mavrocordat care «a întrecut pe însăși Ptolomeu», pentru că acela a strîns cărți și a făcut biblioteci neînsuflețite, pe cînd Mavrocordat a întemeiat «biblioteci însuflețite». Acestea erau tiparul în două limbi și școlile «îndoite», adică tot în două limbi. Face urări de sănătate pentru domn și patriarh «spre mîndria neamului»⁴⁸. Fostul profesor nu părăsește, după cum se vede, bunele sale sentimente pentru actele de cultură, chiar în mijlocul grijilor sale grele de administrație mitropolitană.

Din vechime mitropolia Dristei avea hrisoave de miluire de sare anuală de la domnitorii Țării Românești. În virtutea acestor mărturii scrise, pe care mitropolitul Ierotei le prezintă, prin omul său de încredere, Damaschin, călugăr bătrîn, roagă la 27 mai 1716 pe patriarhul Hrisant să intervină pe lîngă domnitorul țării, care era Nicolae Mavrocordat, să i se dea mila obișnuită «fiind de fapt milă de mare dar și Smereniei mele care mă aflu acum în mare strîmtoare din pricina cererii fără rost a puternicilor, care zilnic nu lipsesc a ne tulbura»⁴⁹. Așadar, donațiile românești, pentru creștinătatea răsăriteană, continua să curgă fără încetare.

Cu prilejul eliberării gramatei patriarhale din octombrie 1717 pentru biserica Antim din București, prin care se însărcina mitropolitul Mitrofan, — după moartea silnică a ctitorului său — a se îngriji de păstrarea, așezarea și îmbunătățirea ei, printre semnatarii actului solemn se găsește și la Ἰερόθεος Ἐπίσκοπος, al Dristei. Ierotei⁵⁰. Acesta arată că mitropolitul Silistrei călătorea destul de des la Constantinopol, timpul și distanța nefiind prea mult socotită, în acea vreme. Așadar, ierarhul se dovedea a fi și un membru activ al Sinodului din Constantinopol.

Legăturile de caldă prietenie ale lui Ierotei al Dristei cu hyper mitropolitul patriarhul Hrisant Notara continuau și pe mai departe. Astfel, la 26 noiembrie 1717, cînd Ierotei era mult mai în vîrstă, căci, după un an

47. *Ibidem*, p. 690—691.48. *Ibidem*, p. 698—699.49. *Ibidem*, vol. XIV, part. II, p. 788—789.50. *Ibidem*, p. 818—822.

numai, își da obștescul sfârșit, comunica patriarhului Hrisant că sosește la Constantinopol ⁵¹.

În august 1718, Sinodul Bisericii Ecumenice de la Constantinopol, da o altă gramată privitor la veniturile din Țara Românească, ale Patriarhiei de Alexandria. Actul este întărit cu semnăturile arhieresti ale sinodalilor, în frunte cu aceea a patriarhului Ieremia și alți 11 mitropoliți, între care se află și «†Al Dristei Ieroteiu» ⁵². Este o dovadă în plus că fostul preot medic al lui Constantin Vodă Brîncoveanu și profesor de științe exacte la Academia domnească, se bucura de o considerație deosebită în rîndul ierarhilor constantinopolitani, dînd mereu dovada de multă hărnicie bătrînească și bogată zestre intelectuală.

Reamintim că în anul următor 1719, socotit îndeobște data morții sale, el a găsit destulă energie să scrie scrisoarea amintită mai sus, și tipărită, în Prefața, adresată lui Nicolae Mavrocordat, cu prilejul editării vestitei cărți a acestuia: Περὶ τῶν Καθηκόντων Βίβλος (*Liber de officiis, Despre datorii*), tipărită «în anul de la Nașterea Domnului, 1719, luna Decembrie». Întrebarea ce se pune și oarecum greu de rezolvat: mitropolitul Ierotei s-a stins, concomitent cu tipărirea cărții, adică în 1719, sau mai înainte? Historici certant în lipsă de mărturii scrise!

*

În cele ce am arătat aici, am căutat să punem în lumină una din figurile culturale — de formație grecească, dar și apuseană —, un reprezentant tipic al lumii de enciclopediști, ce apăruseră la curtea noului Mecenas, ce a fost Constantin Vodă Brîncoveanu. Iubitor de cultură și frumos, el a patronat pe acești emigranți nefericiți, care găseau în țările române climatul prielnic preocupărilor lor. Iar țările române îi chema prin tradiție, sau mai degrabă îi ocrotea cu nețărmurită munificență. Ioan Comnen, bărbat de mare cultură, a revărsat prin elevii săi, între care s-au numărat și nefericiții fii ai lui Brîncoveanu, din cunoștințele sale bogate, din sentimentele sale de civilitate și evlavie creștină, în masa largă românească, multe învățături de folos. Pentru că mulți dintre marii noștri ierarhi — Grigorie al II-lea, Filaret II, Chesarie, episcopul de Rîmnice și alții, ca și boierul Grigore — ultimul Brîncovean autentic — au fost elevii acestei școli. La pregătirea și înălțarea acestor școli, doctorul Ioan Comnen, ajuns Ierotei mitropolitul Dristei, a contribuit cu talent, hărnicie și devotament.

T. G. BULAT

51. *Ibidem*, p. 826.

52. *Ibidem*, p. 837—840.

MINEIELE DE LA RÎMNIC

CONTRIBUȚIA LOR LA DEZVOLTAREA LIMBII ROMÂNE LITERARE ȘI LA BIRUIȚA EI DEFINITIVĂ CA LIMBĂ DE CULT

Biblia de la București (1688) sintetizează eforturile de mai bine de un veac, făcute de cărturarii români pentru unificarea limbii literare și pentru introducerea limbii române ca limbă de cult. Dar biruița limbii române ca limbă de cult nu e definitivă în secolul al XVII-lea, deoarece cărțile de ritual vor continua să aibă un caracter mixt româno-slavon încă aproape o sută de ani (cîntările apăreau exclusiv în limba slavonă).

Un rol hotărîtor în eliminarea limbii slavone din cărțile de ritual îl au în secolul al XVIII-lea cărturarii de la Rîmnîc și tiparnița înființată aici încă de pe vremea lui Antim. Dintre toate lucrările tipărite la Rîmnîc între 1705—1825 (în total 137 de tipărituri), *Mineiele* (1776—1780) se distanțează atît prin masivitate (12 volume mari) cît și prin semnificația lor, ele reprezentînd etapa finală a luptei dintre limba română și limba slavonă. Această luptă se încheie prin eliminarea limbii slavone din ultimul sector în care se menținea datorită îndărătniciei unor prelați și datorită tradiției: acela al cîntărilor. Dar așa după cum apariția *Bibliei 1688*, a fost pregătită de o serie de traduceri parțiale (*Palia, Noul Testament 1648*, traducerea manuscrisă a lui Nicolae Milescu, etc.), tot așa și *Mineiele* au fost precedate de lucrări ca *Viața și petrecerea svinților* a lui Dosoftei (4 volume apărute între 1682—1686), *Mineiele de la Buzău* (1698, româno-slavone), traduceri manuscrite ale lui Damaschin (făcute între 1715—1725) și *Antologhionul* publicat la Rîmnîc în 1737. Aceste precizări sînt necesare, deoarece orice concluzii fie de istorie literară, fie de limbă literară, sînt hazardate fără o prealabilă examinare a raporturilor dintre texte.

*

Datele pe care istoria noastră literară ni le furnizează cu privire la *Mineiele de la Rîmnîc* sînt contradictorii. Neexistînd o lucrare cu caracter monografic, raporturile dintre textele anterioare și textele *Mineiilor de la Rîmnîc*, sînt stabilite în majoritatea cazurilor în mod impresionist, fără o comparație pe bază de texte, sau cînd această comparație e făcută, con-

cluziile sînt unilaterale iar formularea e neștiințifică și polemică. (Ex. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914). Nu există un acord între cercetători nici în ceea ce privește rolul traducătorilor. Astfel după N. Iorga (*Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 155—156) această operă «se răzima pe manuscrisele lui Damaschin» și e în întregime opera lui Chesarie, ajutat de «clerici învățați» ca Grigorie Rîmniceanu, Sidis, Iosif și mai mult «revăzînd» — de mitropolitul Grigore. N. Iorga îi contestă orice merit urmașului lui Chesarie, Filaret (care semnează ca traducător ultimele șase mineie) și care, după dînsul, ar fi cunoscut într-o mică măsură limba română¹.

Ioan Bălan (*Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 260 și 266) susține că «traducerea Mineielor o găsim mai întii publicată în *Antologhionul* de la Rîmic din 1737». Textul *Antologhionului* e «copiat din cuvînt în cuvînt» iar schimbările efectuate sînt neînsemnate și determinate de «trufie»².

Preocupați în primul rînd de problemele de limbă ale Mineielor, Al. Rosetti și Boris Cazacu în *Istoria limbii române literare*, consemnează ca autori ai traducerii pe cei doi episcopi³ indicați pe coperta volumelor.

Un pas înainte face Aurelian Sacerdoțeanu, în 1960, care menționează alături de Chesarie pe care-l consideră «un mare traducător» și alături de manuscrisele lui Damaschin și rolul unor diortositori neglijați de istoria literară și mai ales rolul lui Iordan Capadochianul, biv vel grămatic. Domnia sa nu crede că Filaret «a putut să fie tîlmăcitorul Mineielor»⁴.

1. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II. Vălenii de Munte, 1909, «Această mare operă — tîlmăcită nu din slavonește, ci din grecește — se răzima pe manuscrisele lui Damaschin. Chesarie, care încă de pe cînd era la București ca ecleziarh al Mitropoliei, tîlmăcise *Intrebările și răspunsurile* lui Simion de Tesalonic, tipărite la 1765, începu de la capăt prefacerea Mineielor, după aceea formă grecească autentică, și credem că tot el a și dus opera la capăt, cu toate că în titlul volumelor apărute supt Filaret — de la april înainte — el își atribuie «nevoînța și tîlmăcirea». Grigore mitropolitul ar fi ajutat și el, spune Filaret însuși, dar desigur, mai mult revăzînd, decît în adevăr cheltuind muncă pentru desăvîrșirea scrierii cărților bisericești. Clerici învățați ca Grigorie Rîmniceanul, Episcop Sidis, ca Iosif, — acesta ucenic al lui Chesarie, eclisiarhu! de la Rîmnic, trebuie să-și fi avut și ei partea lor în traducere, ca și în bună îngrijire a unui tipar, din nenorocire lipsit și de slove netede și de teascuri bune».

2. I. Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 260. «Traducerea Mineielor o găsim mai întii publicată în *Antologhionul* de la Rîmic de la 1737. Filaret, cînd publică Mineiele o copiază din cuvînt în cuvînt și după el toți ceilalți, făcînd mici schimbări, ori fără multă însemnătate ori numai din trufie. Cîteva cîntări de la sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel ne arată în ce limbă frumoasă a făcut această traducere Damaschin».

3. Vezi *Istoria limbii române literare*, Ed. științifică, București, 1960, p. 176.

4. Aurelian Sacerdoțeanu, *Tipografia de la Rîmnic*, în «Mitropolia Olteniei». XII (1960), nr. 5—6, p. 291—349: «Episcopul Chesarie este neîndoielnic un mare traducător și o spune limpede — la Mineie (sic). Aceasta nu înseamnă că nu s-a folosit și de tîlmăcirii mai vechi. Dar de data aceasta se impune neapărat revizuirea lor și uneori o altă «așezare». Corespondența lui Iosif Argeșiu! o arată clar. Chesarie însuși nu o spune. Numai la unele Minee se spune că «s-au îndreptat tîlmăcirea» de fostul mare grămatic Iordan Capadochianul. Aceasta ne face să credem că atît tîlmăcirile lui cît și ale diortositorilor eventuali, au putut fi revizuite».

Tratatul de *Istoria limbii române*, vol. I, reia vechea teză a episcopilor Chesarie și Filaret, drept traducători (cu unele rezerve față de rolul acestuia din urmă).

Astfel în *Istoria literaturii române* (vol. I, Ed. Acad., 1964, p. 713) se afirmă: «Traducerea Mineiilor trebuie să-l fi preocupat de mulți ani pe Chesarie, presupunerea confirmată de apariția succesivă a primelor volume și ea mergea spre sfârșit în 1779, când el mărturisește că ultimele șase volume erau în lucru... Pentru traducere Chesarie se adresează limbii grecești așa cum făcuse la timpul său și Mitrofan. Se poate spune că traducerea lui Chesarie este pînă la un punct o reluare a versiunii din 1698 și o întregire a ei. Spre deosebire de opinia acreditată pînă astăzi, Mineiele lui Chesarie nu reprezintă o traducere pe deplin nouă a întregului text grecesc. Comparația atentă a celor două ediții arată că în privința *cîntărilor* (*sic!*) și a vieții sfinților, Chesarie nu face decît să reproducă, de cele mai multe ori cuvînt cu cuvînt, textul din 1698, operînd uneori mici modificări, neînsemnate pentru fondul traducerii. Constatarea aceasta nu scade însă meritele episcopului din Rîmnic. Într-adevăr, cîntările, partea fundamentală a Mineiilor sînt traduse acum pentru întîia oară de Chesarie».

În privința rolului lui Filaret, autorul crede că e mai bine să ajungă la o soluție de compromis: «Care e partea de contribuție a acestui episcop grec (foarte puțin cunoscător al limbii române, afirmă N. Iorga) la traducerea Mineiilor, e destul de greu de precizat. Între a urma indicațiile din titlu și din prefață și a-l considera drept traducător al ultimelor Mineie și a-i nega orice rol în această privință, cum face N. Iorga, e de găsit o cale de mijloc» (p. 714).

Premisele de istorie literară contradictorii duc și concluzii contradictorii în ceea ce privește limba literară. Iată de ce ne propunem să începem cu o examinare critică a raporturilor dintre texte, a datării diferitelor influențe, a identificării traducătorilor și a rolului pe care l-au avut fiecare în elaborarea treptată a acestei importante lucrări de limbă românească veche.

*

1. *Textele anterioare.* — *Viața și petrecerea svinților*, în traducerea lui Dosoftei.

Primul punct de plecare al Mineiilor îl constituie, așa după cum s-a observat mai de mult, vechea traducere a lui Dosoftei, care a extras viețile sfinților din cele 12 Mineie. Dar pentru a determina raporturile dintre traducerea lui Dosoftei și Mineiele ulterioare, inclusiv Mineiele de la Rîmnic, este nevoie să ne oprim asupra a două precizări făcute de mitropolitul moldovean.

1). Traducerea a fost făcută din limba greacă în «limba proastă» românească, deci populară, cu o nuanță regională și arhaică pronunțată («o am tîlmăcit rumânaște pre limba proastă»).

zuite de Iordan Capadochianul. Nimic nu ne împiedică să credem că în același mod s-au folosit și manuscrisele episcopului Damaschin» (p. 299).

2). Tălmăcirea a fost făcută cu «lungă nevointă și cu lexicone de agiuns», durînd de la 1658 cînd își începe domnia Ioan Gheorghii Ghica, pînă în epoca lui Antonie Ruset și Gh. Duca, deci circa 24 ani.

Întrucît o parte din textele lui Dosoftei au fost preluate de *Mineiele* de la Buzău 1698 și Rîmnic 1776—1780, precizarea din urmă este de o deosebită importanță. Astfel viețile sfinților sărbătorii în septembrie (toate Mineiele cu excepția celor de la Rîmnic încep cu luna septembrie) au fost traduse de mitropolitul moldovean în jurul anului 1658, deci prezintă aspecte ale limbii române anterioare cu 40 de ani față de Mineiele de la Buzău și cu 118 ani față de Mineiele de la Rîmnic, iar viața sfinților sărbătorii în lunile mai, iunie, prezintă fapte de limbă din ultimii ani ai păstoririi mitropolitului... Aceste date se reflectă pregnant în felul cum utilizează traducătorii de la Buzău ai Mineielor textul de la iași al lui Dosoftei. Textele din luna septembrie, octombrie și noiembrie fiind mai vechi sînt supuse unor modificări mai importante, în schimb în textele din luna mai, iunie, modificările sînt de multe ori neînsemnate (față de traducerea lui Dosoftei).

O reproducere paralelă a unor texte din lunile septembrie, noiembrie și mai, va ilustra afirmațiile de mai sus:

Dosoftei *Viața și petrecerea svinților*, f. 2 r, despre «Mamant» (septembrie): «Acesta era din Gangra cetatea Paflagonilor din părinți creștini, carii pentru credință închiși î(n) temniți fiind, l-au născutu-l maică-sa așiasî în legături. Și ei părinții sfinșindu-să amîndoi î(n) temniți, pruncul l-au luat o creștinî de femeaie anume Ammii de l-au aplecat și l-au crescut. Și adiașe strigînd-o mamî, i-au pusu-i numele Mamant. Iară deacî să fiace de 15 ani îl pinsări că ce-i creștin și-l pături cu toiage și plumb greu îi pusări de-a grumaz și-l aruncari î(n) mare mîntuidu-sî cu d(u)mnezeiascî puteare s-au ascuns î(n)tr-o peșteri și să hrăniia cu lapte de la ciute. Și iarăși fu prins și aruncat î(n) cămin î(n)focat și ieșind î(n)treg îl diaderî herilor să-i mănince; mai apoi de toate îi spintecari pîntecetele cu o stie și cu aciasta preameniri din viați».

Mineiul luna lui septembrie, Buzău 1698, f. 12, despre «Mamant»: «Acesta era din Gangra cetatea Paflagonilor din părinți creștini carii fiind prinși pentru cea î(n)tru Is credință și dîndu-se la temniță, să naște acesta î(n) legăturile lor care era. Deci murind părinții î(n) temniță, pre fericitul acesta l-au luat oarecare fămee creștină anume Amiia și l-au crescut, carele căci striga adease pre maică-sa cea de suflet de-i zicea mama, i-au pun numele Mamant. Iară deacă să făcut de 15 ani aflîndu-l că iaste creștin, îl prinseră și-l bătură cu toiage, și spînzurîndu-i un plumbu de grumazi îl aruncară î(n) mare. Și de D(u)mn(e)zeiasca puteare mîntuindu-se de primejdie să ascunse subt o peșteră hrănindusă cu laptele ciuteleor. Și iarăș prinzîndu-l îl băgară î(n)tr-un cuptoriu ars cu foc, apoi îl deaderă hearălor sălbatece să-l mănince. Și mai pe urmă de toate spintecîndu-i pîntecetele cu o stie de her, să duse den lumea aceasta».

Dosoftei. *Viața și petreacerea svinților*, f. 208, despre «Cosma și Damiian», (noiembrie): «Acestia sv(i)nți să trăgea din rudî din pămîntul Asiei

Tatăl le fusese ellin. Iară mama creștină, anume Theodotia. Caria rămîind săracă de bărbatul ei, și aflînd î(n)demîni vriame tot fealiul de bunătate învați dintreg. Și la tot meșteșugul să ispitiri și lăsarî alalte toate, sărutari vrăciunța Sfîltor (sufletelor n.n.) și trupurilor. Tămăduind toate lăngorile și fulgerăturile și nu numai oamenilor folosind ce și dobitoacelor. Și nemicî de la nime nu suferia să ia ce în dar și fără plată tămăduind, așa bine viața lor petrecînd și cu bună credință î(n) pace fășîndu-sî, să astrucari svi(n)t(e)le lor moștii la locul ce-i zîc feremant.

Mineiul luni lui noiembrie, Buzău, 1698, fila 4, «despre Sfinții fără de arginți Cosma și Damian»: «Acești sf(i)nți să trăgea de neam den Asiia, den tată elin și den mumă creștină, căriia numele-i era Theodota, carea rămîind săracă de bărbatul ei, și aflînd bun prilej îi î(n)vață pă deplin tot fealiul de bună faptă și fiind iscusiti de toată știința lăsînd alalte. î(n)drăgiră pre ceaia ce da tămăduirea cea sufletească și trupească, lecuind toată boala și toată slăbiciunea: nu numai oamenilor folosind ce și dobitoacelor drept aceaia n-au vut să ia ceva de la cineva, ce î(n) dar tămăduind și fără de plată, petrecînd așa bine viața lor, și cu bună credință î(n) pace săvîrșîndu-se s-au așăzat moaștele lor la locul ce să chiamă Fereman».

Mineiul luna lui noiembrie, Rîmnic, fila 4 r., despre Sfinții Cosma și Damian»: «Acești sfinți să trăgea de neam din Asia, din tată elin și din maică creștină, căriia numele ei era Theodota: carea rămîind săracă de bărbatul ei, și aflînd bună vreamă îi î(n)nvăța pre deplin tot fealiul de buna faptă, și fiind iscusiti de toată știința lăsînd altele, iubiră pre ceaia ce da tămăduirea cea sufletească și trupească tămăduind toată boala și toată slăbiciunea: nu numai oamenilor folosind ci și dobitoacelor. Drept aceaia nu au vrut să ia ceva de la cinevași ci în dar tămăduind și fără de plată, petrecîndu-și așa bine viața sa, și cu bună credință î(n) pace săvîrșîndu-se. s-au așăzat cistitelor moaște la locul ce să chiamă Fereman».

Din compararea traducerii lui Dosoftei despre Mamant, cu aceea de la Buzău, reiese clar că traducerea mai veche din 1658, a fost supusă unor modificări importante. Astfel perfectul simplu pers. 2 sing. «să fiace» apare în traducerea de la Buzău sub forma «să făcu», este eliminată utilizarea pleonastică a pronumelui personal ca «l-au născutu-l», «i-au pusu-i», sînt eliminate moldovenismele «așiași», «l-au aplecat» etc. Această comparație ne permite să precizăm rolul viitorilor traducători de la Buzău: 1. Lucrarea lor are proporții și capitole inexistente în traducerea lui Dosoftei; 2. Ei elimină regionalismele fonetice și lexicale din traducerea lui Dosoftei și adaptează textul traducerii apropiînd-o de limba literată, care prin Biblia, 1688, își avea precizată matca.

Comparînd un text din luna mai despre «Isaachie» din *Viața și petrecerea svînților* (Biblioteca Republicii Socialiste România, cota II, 73, t. II, f. 475 v) cu textele similare din *Mineiele* de la Buzău fila 91 și *Mineiele* de la Rîmnic fila 147, constatăm că diferențele sînt mai mult de ordin fonetic, numele proprii sînt redatate altfel, sînt adaptate unele arhaisme morfologice etc.

Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*, (Biblioteca Republicii Socialiste România, cota II 73, t. II manuscris care completează paginile lipsă (copie) f. 475 v, despre «Isaache» (mai): «Acesta au fost de la Anatol și viind în Țarigrad în zilele lui Ualent arianul care să rădicase cu războiu de mergea asupra Gothilor îl î(n)tîmpină acest fericit sfātuindu-l și rugîndu-l să deschiză bisericile pravoslavnicilor, și î(m)păratul neascultîndu-l el iarăși îi cși înainte de-l dojdănia asemene zicîndu-i să deschiză și să dea bisericile pravoslavnicilor de va vrea să nu piară fugind de către fața vrăjmașilor la războiu. Și el scîrbindu-se de atîta î(n)drăznire a sfîntului porunci de-l bătură și-l lepădară î(n) mărăcini. Iată sfîntul eșîndu-i iarăși înainte la locul ce să chiamă triton îi apucă calul de frîu semnîndu-i aiave peirea lui de nu va î(n)toarce bisericile creștinilor. Deci să minie și-l deade pe seama lui Satornic și a lui Victor poruncindu-le să-l pue, la pază pînă să va î(n)toarce cu pace, atunce zise sf(î)ntul de te vei î(n)toarce cu pace mie nu mi-au grăit D(u)mnezeu că vei da dosul de vei fugi dinaintea vrăjmașilor tăi și vei fi prins și-ți va fi sfîrșitul vieții tale de foc. Deci, dară după ce daade î(m)păratul războiu, fiind biruit scăpă î(n)tr-o șiră de pae î(m)preună cu prepozitul carele avînd acest eres î(n)vita pururea pre î(m)păratul asupra pravoslavnicilor și î(n)tr-acea șiră au ars de Gothii. Iară sf(î)ntul să mări pentru o prorocie ca aciasta și pentru pravoslavnica mărturisire și petrecîndu-și rămășița vieții în Țarigrad, cătră D(o)mnul s-au pristăvit.

Cu ale lor sf(î)nte rugăciuni d(oa)mne miluiește și ne spășește amin».

Mineiul luna lui mai, Buzău 1698, 91, despre «Isachie»: «Acesta au fost de la Anatol și viind în Țarigrad, î(n) zilele lui Ualent arianul, care să rădicase cu războiu de mergea asupra Gothilor, îl î(n)tîmpină acest fericit sfātuindu-l, și rugîndu-l, să dășchiză besearicile pravoslavnicilor și î(m)păratul ne ascultîndu-l, el iară îi eși înainte de-l dojdănia aseamene, zicîndu-i să deschiză și să dea besearicile pravoslavnicilor, de va vrea să nu piară, fugind de cătră fața vrăjmașilor la războiu și el scîrbindu-se de atîta (n)drăznire a sf(î)ntului, porunci de-l bătură și-l lepădară î(n) mărăcini, iară sf(î)ntul eșîndu-i iarăș înainte la locul ce să chiamă Triton îi apucă calul de frîu, semnîndu-i aiave peirea lui, de nu va î(n)toarce besearicile creștinilor, deci să minie și-l deade pe seama lui Satornic și a lui Victor, poruncindu-le să-l pue la pază, pînă să va î(n)toarce cu pace, atunce zise sf(î)ntul, de tu te vei î(n)toarce cu pace, mie nu mi-au grăit D(u)mn(e)zeu că vei da dosul de vei fugi denaintea vrăjmașilor tăi, și vei fi prins și-ț va fi sfîrșitul vieții tale de foc, deacii dară după ce deade î(m)păratul războiu, fiind biruit, scăpă î(n)tr-o șiră de pae î(m)preună cu prepozitul carele avînd acest eres î(n)vita pururea pre î(m)păratul asupra pravoslavnicilor și î(n)tr-acea șiră au ars de Gothii. iară sf(î)ntul să mări pentru o prorocie ca aciasta și pentru pravoslavnica mărturisire și petrecîndu-și rămășița vieții î(n) Țarigrad, cătră D(o)mnul s-au pristăvit. Cu ale lui sf(î)nte rugi d(oa)mne miluiește-ne și ne spășește amin».

Mineiul luna lui mai, Rîmnic, f. 147, despre «Isaachie»: «Acesta au fost de la Răsărit, și viind î(n) Țarigrad î(n) zilele lui Ualent arianul, care

să ridicase cu război de mergea asupra Gothilor, îl î(nt)împină acest fericit, sfătuindu-l, și rugîndu-l să deschiză Besearicile Pravoslavnicilor și î(m)păratul ne ascultîndu-l, el iarăși îi eși înainte de-l dojmănia, asemenea, zicîndu-i să deschiză, și să dea Besearicile Pravoslavnicilor, de va vrea să nu piară fugind de cătră fața vrăjmașilor la războiu. Și el scîrbindu-se de atîta î(n)drăznire a sf(i)ntului, porunci de-l bătură, și-l lepădară î(n) mărăcini. Iară sf(i)ntul eșindu-i iarăși înainte la locul ce să chiamă triton, îi apucă calul de frîu semnîndu-i aiave peirea lui de nu va î(n)toarce Besearicile creștinilor, deci să minie și-l deade pre seama lui Satornic și a lui Victor, poruncindu-le să-l pue la pază, pînă să va î(n)toarce cu pace, atunci zise sf(i)ntul, de tu te vei întoarce cu pace mie nu mi-au grăit D(u)mnezeu, că vei da dosul de vei fugi de naintea vrăjmașilor tăi, și vei fi prins, și-ți va fi sfîrșitul vieții tale de foc. Deci dară după ce deate î(m)păratul războiu, fiind biruit, scăpă într-o șiră de pae, î(m)preună cu prepozitul, carele avînd acest eres, î(n)vita pururea pre î(m)păratul asupra Preavoslavnicilor și întru aceea șiră s-au ars de Gothii, iară sf(i)ntul să mări pentru o prorocie ca aceasta și pentru Pravoslavnica mărturisire, și petrecîndu-și rămăția vieții î(n) Țarigrad, cătră d(o)mnul s-au pristăvit. Cu ale lor sf(i)nte Rugăciuni d(oa)mne miluiește-ne, și ne mîntuiește pre noi. Amin».

Constatăm deci că o traducere a lui Dosoftei din ultimii ani (din jurul anilor 1678—80) a fost preluată aproape în aceeași formă atît la Buzău (1698) cît și la Rîmnic (1780). Comparația de texte de mai sus ilustrează continuitatea limbii române vechi, osmoza lingvistică dintre provinciile patriei noastre, separate politicește la acea dată.

Se învederează astfel un adevăr; nu se poate întreprinde o istorie științifică a limbi române literare fără o raportare continuă la filologie și istorie literară. Astfel la istoria literaturii și la istoria limbii române literare se subliniază de exemplu contribuția Mineiilor de la Rîmnic la îmbogățirea limbii române literare prin neologisme și în special prin neologisme de origine romanică. Termeni ca, de exemplu, «prepozit» și «comentariu», îi găsim încă de la Dosoftei. Ei n-au intrat deci în limba română prin întremediul limbilor romanice ci direct prin intermediul limbii latine. De asemenea ei n-au intrat prin intermediul Mineiilor de la Rîmnic ci cu o sută de ani mai devreme prin traducerile lui Dosoftei.

Studiul comparativ de texte duce la următoarele concluzii:

1. Pentru a determina cu precizie contribuția Mineiilor de la Rîmnic la îmbogățirea limbii române cu neologisme trebuie să studiem în prealabil aceste texte în comparație cu traducerea lui Dosoftei, traducerea de la Buzău, etc.

2. Această contribuție poate fi determinată fără o raportare la textele anterioare doar la capitoul predosloviilor din Mineiele de la Rîmnic, care sînt texte originale.

3. Nu se poate aplica în materie de texte vechi bisericești concepția despre «originalitatea» unei lucrări, care e în vigoare în materie de texte literare moderne sau contemporane. Orice traducere veche este în primul

rînd o reluare și adaptare a unor texte mai vechi care au autoritatea tradiției. Un text mai vechi este schimbat și adaptat doar cînd «nu vine bine la înțeles». Această constatare mărește interesul lingvistic pentru orice intervenție într-un text vechi, deoarece, ea e dictată nu de ambiții personale, de nevoia de originalitate, ci de *interesul comunicării*.

Vom găsi, deci, în continuare, pagini și pasaje între în *Mineiele* de la Rîmnic preluate de la lucrările anterioare, așa după cum am arătat și în textele citate.

2. *Mineiele de la Buzău*. — Din alăturarea de texte, a reieșit credem, filiațiunea dintre traduceri de la Dosoftei și traduceri de la Buzău și Rîmnic. Cum au devenit însă traduceri de Iași, un punct de plecare pentru *Mineiele* de la Buzău? Mitrofan, viitorul episcop al Buzăului și editor al *Mineielor* din 1698, a învățat meșteșugul tiparului la Iași unde «lucrase ca culegător ajutat de ucenicii Pavel și Andrei în timpul mitropolitului Dosoftei Barilă»⁵.

La Iași Mitrofan a contribuit prin munca sa de tipograf la tipărirea *Psaltirei slavo-române*, 1680, precum și la lucrarea care constituie primul izvor al *Mineielor* tipărite în limba noastră: *Viața și petreacerea svinților*, 1682—1686. Contribuția lui Mitrofan la tipărirea lucrării de mai sus a lui Dosoftei, reiese din următorul pasaj, inserat de însuși mitropolitul Dosoftei, la sfîrșitul volumului doi, fila 84.

«Și sosind pînă aici rugăm pre milostivul Dumnezeu să ne spodobască și înainte alte șiase luni să le putem face; iară ce vom hi greșit s-avem iertare de la iubiții lui Hristos și svinții cititori, că noi ca nește prostaci, pe cit am biruit a grăi în limba rumânească, am nevoit de-am scris cum ne-au îndreptat milostivul Dumnezeu, de pre izvoade grecești — Smeritul Dosoftei, Mitropolitul Sucevei și tiparnicii *Ermonahu Mitrofan* făcătorul tiparelor, cu ucenicii săi Pavel și Ursul Andrei»⁶.

Era firesc deci ca Mitrofan, odată ajuns episcop să atragă atenția acestei lucrări pe care o cunoștea atît de bine și să o recomande pentru capitolele comune pe care le avea cu *Mineiele* ce urmau a fi tipărite.

Care a fost rolul episcopului în ceea ce privește traducerea *Mineielor* de la Buzău, atît de larg utilizate de *Mineiele* de la Rîmnic? În *Istoria literaturii române* (vol. I, ed. cit., p. 548), se precizează: «Prima traducere în românește a acestei cărți (*Mineiele* n. n.) a fost făcută de Mitrofan, episcopul de Buzău și a apărut în orașul de reședință al acestuia în 1698». De fapt Mitrofan nu face să apară nicăieri numele său ca traducător, ci ca tipograf așa după cum se poate citi pe foaia de titlu a *Mineiului pe septembrie*: «Însuși episcopul Buzăului Kyr Mitrofan fiind tipograf».

În sprijinul afirmației că traducerea *Mineielor* de la Buzău se datorează unui grup de traducători și nu doar episcopului Mitrofan, vine și precizarea lui Radu Greceanu de la fila 132.

5. G. Ionescu, *Tipografia de la Buzău*, fără an și editură.

6. Turcu Nicolae, *Viața și activitatea cultural-tipografică a episcopului Mitrofan al Buzăului*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3—4, 1965, p. 282.

Radu Greceanu vorbește aici despre contribuția sa «pre lângă alți ostenitori ce s-au aflat», deci de o contribuție alături de alți ostenitori printre care nici nu menționează pe episcopul Mitrofan (omisiune ce n-ar fi fost posibilă dacă Mitrofan ar fi avut într-adevăr un rol deosebit în elaborarea traducerii, ținând seama de faptul că el era episcopul și editorul lucrării). Dealtfel o lucrare de proporția *Mineielor* (12 volume) presupune din capul locului, o colaborare și deci un grup de «ostenitori» la tălmăcit. Nota lui Radu Greceanu este importantă și pentru precizarea rolului pe care l-a avut logofătul muntean în traducerea de la Buzău. El ține să precizeze că n-a avut un rol mai mic decât ceilalți traducători: «numai puțin decât alalți ostenitori».

Traducerea de la Buzău este deci, ca toate lucrările similare din trecut, opera unui grup de traducători dintre care istoria literară îl identifică cu precizie doar pe Radu Greceanu. Această contribuție a lui Radu Greceanu, are loc după experiența sa în adaptarea *Bibliei de la București*. Din 1688 pînă în 1698, a existat suficient timp să se formeze o opinie în rîndurile cărturarilor noștri cu privire la paginile luminoase dar și cele care «veneau greu la înțeles» din Biblie. Radu Greceanu ca și ceilalți «ostenitori» ai *Mineielor* n-au rămas străini de aceste ecouri și, credem, că *Mineiele* de la Buzău, au putut constitui un model urmat îndeaproape după 80 de ani la Rîmnic, datorită acestei experiențe. Limba *Mineielor* de la Buzău este mai unitară sub toate aspectele față de limba *Bibliei de la București*, iar grija traducătorilor de a fi accesibilă se concretizează prin construcții sintactice mai puțin întortochiate de unde și fluiditatea mai accentuată a traducerii.

Mineiele de la Buzău preiau și ele pagini sau pasaje pe care le consideră mai accesibile din traducerea lui Dosoftei: numărul paginilor și al pasajelor preluate este mai infinit mai mic față de paginile adaptate la fonetismul muntean, revizuite de arhaisme și regionalisme, reconstruite din punct de vedere sintactic.

Nu tot același lucru se poate susține însă despre raporturile *Mineielor* de la Buzău cu cele de la Rîmnic: textele traduse la Buzău sînt în cea mai mare parte preluate la Rîmnic.

3. *Manuscrisele lui Damaschin și Antologhionul din 1737*. — Spre deosebire de *Mineiele* de la Buzău, în *Mineiele* de la Rîmnic, cîntările apar în limba română și nu în limba slavonă. Traducerea acestei părți a *Mineielor*, — partea cea mai întinsă de altfel — poate fi atribuită lui Chesarie și Filaret?

În *istoria literaturii române* (vol. I, p. 713), după ce se subliniază judicios că *Mineiele* de la Rîmnic nu reprezintă «o traducere deplin nouă» și că ele «nu fac decât să reproducă de cele mai multe ori cuvînt cu cuvînt textul din 1698» se atribuie *Mineielor* de la Rîmnic un alt merit: acela de a prezenta pentru prima oară traducerea cîntărilor în limba română datorită lui Chesarie. Citez: «Într-adevăr, — se conchide la p. 713 — Cîntările, partea fundamentală a *Mineielor* sînt traduse acum pentru prima oară de Chesarie».

Afirmația de mai sus e valabilă doar în ceea ce privește *imprimarea integrală* a Mineiilor în limba română pentru prima oară de către Chesarie și ajutoarele sale. În ceea ce privește *traducerea* pentru prima oară a părții cîntate a Mineiilor, istoria literară dispune de suficiente dovezi pentru a demonstra că traducerea parțială a cîntărilor, a apărut mult mai devreme și ea este datorită unui alt prelat român, Damaschin. Damaschin a fost urmașul lui Mitrofan, ca episcop de Buzău în 1703 și al lui Antim la Rîmnic (1708). Acest prelat supranumit și «dascălu» era «pedepsit» întru cunoașterea limbilor elină, slavonă și latină. Pe lângă erudiția sa, Damaschin se arată încă de la preluarea episcopiei din Buzău adversar al tipăririi unor cărți româno-slavone. Dovadă că între 1703—1708 cît a stat în scaunul episcopal de la Buzău ca urmaș al lui Mitrofan, din teasurile tipografiei nou înființată n-a mai ieșit decît o singură carte: *Apostolul românesc*. Din această concepție patriotică a sa a izvorit ideea traducerii a numeroase lucrări de ritual în limba română, printre care și Mineiele.

Argumente peremptorii în favoarea traducerii Mineiilor în limba română de către Damaschin a adus Alex. Lepădatu⁷, care publică textul unei scrisori în limba latină a lui Damaschin (pe atunci episcop de Rîmnic) către Tige, reprezentantul împăratului austriac în Oltenia (provincie — inclusiv Rîmnicul — pe atunci sub ocupație austriacă 1717—1739). În această scrisoare prelatul rîmnicean arată că a tradus o serie de cărți bisericești în limba română și în primul rînd *Minologhionul* (Mineiele n.n.) din care ar dori să-i trimită un volum, pentru a vedea și împăratul cît de frumoase sînt slujbele religioase la români. Pe lângă dovada existenței unei traducerii a Mineiilor în limba română, aceeași scrisoare atestă și efectuarea serviciului religios după aceste mineie în manuscris (În scrisoarea către Tige, Damaschin precizează că nu-i va trimite la început drept probă decît un singur volum, căci de restul lucrării are nevoie pentru slujba în biserică).

Întrebarea care se pune acum este dacă aceste manuscrise au fost păstrate sau au fost reproduse întocmai. Manuscrisele lui Damaschin (*Mineiele*) n-au fost păstrate în original, dar ele au fost reproduse parțial în mod fidel în *Antologhionul* tipărit la Rîmnic la 1737.

Antologhionul din 1737 aduce prin intermediul lui Lavrenție două dovezi în sprijinul traducerii acestei lucrări de către Damaschin și a păstrării textului original. Prima dovadă o găsim în «Predoslovie, adecă cuvînt înainte» către Climent, episcopul de atunci al Rîmnicului. În predoslavia amintită Lavrenție precizează următoarele:

«Predoslovie, adecă cuvînt înainte, către Climent episcopul Rîmnicului... că suindu-te la această cathedră și găsind această Carte închisă și neivită ca o lumină supt un vas și ca o comoară ascunsă în pămînt și gîndind la cuvîntul filosofului ce zice înțelepciunea ascunsă și comoara ne invită ce folos e într-amîndouă? Și mai mult vîzînd ceale din lăuntru ale ei, multe și adevărate creștinești, și lui D(u)mnezeu plăcute, și de suflet

7. Alex. Lepădatu, *Damaschin episcopul și dascălu*, în «Convorbiri literare», 1906, p. 563—581.

folositoare orînduite și canoane, dintru a prea sfinției tale cheltuială spre folosul cel de obște te-ai î(n)demnat de ai dat-o în Typariu urmînd cuvîntului Prorocului D(a)vid ce scrie (cuvînt șters n. n.); că a iubit pe D(u)mnezeu mai mult decît aurul (cuvînt șters n. n.), că mulți Pravoslavnici Arhieriei, unii bogați și alții învățați au fost mai întrecutele vremi întru acest scaun. Dară nici unul n-au tălmăcit așa de bine pe limba noastră Rumânească *această sfîntă Carte ca Anthologhion. 1737, părintele Ep(i)scopul Damaschin, nici din cei au primit Scaunul în urma aceluia Părinte Arhieriu și Dascăl pînă la prea sf(i)nția ta*. Niciunul n-au îndrăznit a o da în tipariu pentru multa ei cheltuială. Iară prea sf(i)nția ta, o ai tipărit deplin precum să veade. Și aicea s-au plinit cuvîntul ce scrie Luca Ev(an)ghelistul cap. 1 (zicînd) de vreme ce mulți s-au apucat să facă vorbă pentru lucrurile ce au fost adevărate la noi. Acest cuvînt la tîlcuirea lui Theofilact (zice): că mulți apostoli s-au apucat să scrie sf(i)nta Ev(an)ghelie și n-au isprăvit-o numai 4, precum și prea sf(in)ția voastră acești doi nemeastnici ce v-ați nevoit: unul cu multă dascălie și altul cu multa cheltuială. Fericesc dar pe cel Părinte Arhieriu și Dascăl: căci mult s-au ostenit pînă au tălmăcit. Dar și pe prea sfinția ta nu puțin te laud căci mult te-ai cheltuit pînă o ai tipărit.

Lavrentie Ieromonahul de la Sf. Mînăstire Hurezii»

Reiese din pasajul citat (nereprodus în B.R.V., t. II, și deci cunoscut doar celor ce s-au adresat direct lucrării) că la Episcopia din Rîmnic a fost găsită de către Climent «această carte închisă și neivită» adică Antologhionul al cărei traducător este Damaschin, la apariția căreia noul episcop Climent a contribuit doar cu cheltuiala.

Ieromonahul Lavrentie, în marea sa admirație pentru «dascălu» Damaschin, a înțeles să respecte cu strictețe originalul traducerii. Iată precizarea de la fila 574 v a Antologhionului: «La această sfîntă carte ce s-au tipărit acum de iznoavă pe limba noastră rumânească, ce cuprinde întru sine tot anul după izvodul Mineiului celui rumânesc, cu porunca și cu toată cheltuiala preasfințitului Chiriu Chyr Climent, de Dumnezeu iubitoriu Episcop al Rîmnicului, fost-am diortositoriu, cu, Lavrentie Ieromonahul de la sfînta Mînăstire Hurezii. Nu doară cu vre-o procopseală de învățătură, care nu o am, numai atingîndu-mă și eu de un deget din cele mici al picioarelor măritului Episcopul Damaschin, am fost diortositoriu. Și multe alunecături și greșale voiu fi făcut, nu din neînvățătură, ci din alunecare; unele pentru asemănarea slovelor, care nu prea fac osebite unele de către altele, cum e **А** de către **А** cum e — **В** de către **В** cum e **И** de către **И**, **І** de către **І**, **Ѡ** de către **Ѡ** și altele; care unele pentru graba cetirii la probe (căci că acest lucru s-au lucrat cu mare sîrguială și cu grabă pentru turburătoasele vremi de oști); altele pentru supărarea nopții, că și noaptea în unele vremi o am făcut în loc de zi; altele pentru multa osteneală, nu le voiu fi prins de veaste, ci le voiu fi trecut.

Deci cu tot sufletul mă rog tuturor, pravoslavnici cetitori, să nu defăimați, ci să îndreptați cu duhul blîndețelor, nepuindu-ne în ponos. Iară de voiu fi greșit și eu om pățimas sînt și cît despre partea puținții

meale, aseamene viarmelui ca să tăvălească prè pământ. Și mai mult decît alții cuprins de slăbiciunea firii, carea nu lasă pre nici un om fără greșală. *Că cît am putut m-am nevoit de am îndreptat din cuvînt în cuvînt, nimic schimbînd, ci drept după cum am găsit într-acest izvod...».*

Iată deci spiritul în care a înțeles Lavrentie să contribuie la editarea operei «neivite» a dascălului Damaschin: «*nimic schimbînd, ci, drept după cum am găsit într-acest izvod*». Datorită acestei precizări, sîntem singuri că prin *Antologhionul* de la Rîmnic 1737, ni s-a păstrat o parte din traducerea Mineiilor efectuată între 1715—1725 de către Damaschin.

Am subliniat «o parte» deoarece *Antologhionul* nu cuprinde decît citirile, cîntările, viețile sfinților, slujbele din Mineie, legate de sărbătorile mai importante. Din compararea *Antologhionului* cu textul corespunzător al *Mineiilor* de la Rîmnic, pentru ziua de 8 iunie (*Antologhion* Rîmnic, 1737, f. 46 e. și *Mineitul luna lui iunie*, Rîmnic, 1780, f. 30) am constatat următoarele :

1. Textul despre Teodor Stratilat din *Antologhion* este preluat fără nici o modificare în *Mineiele* de Rîmnic. Doar unele cuvinte sînt transcrise cu majuscule în *Mineiele* de la Rîmnic (ex. mucenic); încolo chiar și punctuația e respectată.

2. La stihoavnă, stihirile glas al 5-lea, «Podobie», primul rînd din *Antologhion* e în limba slavonă. Textul românesc care începe cu «Bucură-te ostașul lui Hs» e absolut identic în cele două lucrări inclusiv punctuația.

Urmează două stihuri absolut identice, Slavă..., glas al 8-lea, și acum... tropariu, glas al 4-lea; la utrenie (*Antologhion*, 1737, f. 465, *Mineitul* 1780, f. 31) toate absolut identice.

3. Trecînd la comparația unui text din 9 septembrie (*Antologhion*, 1737, f. 326; *Mineitul luna lui septembrie*, Rîmnic, 1780, f. 106 r) constatăm că la Vecernia cea mare: Slavă... Și acum... glas al 2-lea; Prochimenul zilei și parimiile (Pilde 3, stih 14; de la Prorocia Isaiei cetenie), La lytie, glas al 2-lea a lui Theofan; A lui Kyprian, a lui Leon împărat, glas al 9-lea, etc. textele — inclusiv cîntările — sînt preluate cu modificări neînsemnate (în special la titlu) din *Antologhion*⁸.

Reiese de aici că o parte din textul cîntărilor apare pentru prima oară în limba română în 1737 și nu în 1780, cum se afirmă în *Istoria literaturii române* (vol. I, pagina citată). Dar cîntările și celelalte rînduiri, pentru slujba unor zile în care se prăznuiesc sfinți de o mai mică însemnătate, apar pentru prima oară în limba română, în *Mineiele* din 1780. În ce măsură a fost utilizată și îndreptată vechea traducere a lui Damaschin, nu se poate stabili cu precizie, de vreme ce manuscrisul nu s-a păstrat. Se poate totuși deduce că de vreme ce a fost preluat cu modificări neînsemnate textul cîntărilor din *Antologhion*, traducătorii din 1780, au utilizat din plin traducerea veche și pentru restul lucrării.

8. Asemenea paralelisme au fost identificate de Ioan Bălan și la sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel, precum și între *Antologhion* și *Mineitul pe iunie* din 1894. Vezi Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 260—261.

Deci Mineiele sînt — în ceea ce privește textul cîntărilor — traduse la Rîmnic. Baza o constituie o traducere mai veche a lui Damaschin, făcută între 1715—1725, publicată parțial în *Antologhionul* din 1737. Între 1776—1780 se publică și restul cîntărilor, într-o traducere care, se poate presupune că a avut la bază tot traducerea lui Damaschin.

Astfel izvoarele *Mineielor* de la Rîmnic sînt conturate mai precis: *Viața și petrecerea svinților, Mineiele de la Buzău și Antologhionul din 1737*. Spiritul în care se făcea transferul de texte de la o lucrare religioasă la alta este astfel precizat în prefața *Antologhionului* de la Iași 1726 (româno-slavon): «Măcar că osteniala noastră la această slabă și mică au fost, căci nimic dentru ale noastre n-am adus, ce povată avînd pre cei mai desăvirșit luminați în minte, ce mai nainte au așezat și au rînduit, *numai am mai lămurit î(n)țăleagerea vorbei după obiceiul pămîntului, schimbînd cîteva slove, precum să veade, păzînd cu amănuntul unirea cuvintelor*».

Se poate conchide că acest «obicei al pămîntului» a fost respectat de traducătorii *Mineielor* de la Rîmnic, mai ales că în ceea ce privește utilizarea *Mineielor* de la Buzău și a cîntărilor incluse în *Antologhionul* din 1737. (Trebuie să precizăm că *Antologhionul* de la Iași 1726, ca și cel de la București din 1737, preiau și ele textele din *Mineiele* de la Buzău. Întrucît în aceste *Antologhioane* textul cîntărilor este tot în slavonă, o raportare de texte era inutilă, la capitolul cîntărilor, pe care îl urmărim aici). Cu atît mai mare reiese prin contrast rolul lui Damaschin în introducerea limbii române și la acest capitol. Deși Damaschin începuse la Rîmnic traducerea cîntărilor în limba română încă din 1715, aceste texte vād lumina tiparului abia în 1737 prin strădaniile lui Lavrentie și Climent.

Inițiativa lui Damaschin de a reda textul cîntărilor în limba română, devine la rîndul său «obicei al pămîntului». Ea se oglindește în toate *Antologhioanele* ulterioare. Astfel în «prefața către cititori», *Antologhionul* de la Mînăstirea Neamț, 1825, se face un istoric al *Antologhioanele* în limba românească din care desprîndem (cf. B.R.V., t. III, p. 451).

«Prefața către cititori

Cel mai întîiu *Anthologhion* în limba românească tălmăcit și tipărit în Rîmnic, iaste acela care s-au tălmăcit de vrednicul de pomenire Kyr Damaschin prea sfințitul episcop al Rîmnicului și s-au tipărit de cel asemenea răvnitoriu Kyr Climent prea sfințitul episcop al aceiași episcopii la anul 1737. Acest *Antologhion* la sfinții cei de rînd are mai la toți contace și icoase și la praznice la sfinții cu polyelee și la cei numai cū slavoslovie, împreună cu slujbele cele cuviincioase, s-au pus de față și Apostolii și Evangheliile. Asemenea și la obște, la un Apostol, la un Proroc și cl.; iară typic de învățatură acest *Antologhion* foarte puțin are».

În anul 1755 Iacov Putneanul tipărește același *Antologhion* «... însă mai cu micșorare că au scăzut dintru dînsul contacele și icoasele de la sfinții de rînd; așîderea și Apostolii și Evangheliile nu au pus de față ci numai le-au arătat cu zacaluri». În schimbul acestei «micșorări» Iacov Putneanul a adăugat, ceea ce se sublinia mai înanite că-i lipsește *Antologhionului* de la Rîmnic: tipicul. În continuare *Antologhionul* de la Rîmnic

din 1758 e o reeditare a celui din 1737. Cel de la Iași din 1806 e o reeditare după cel al lui Iacov Putneanul etc.

Cîntările care apar pentru prima oară în limba noastră în *Antologhionul* de la Rîmnic sînt incluse, cu modificări neînsemnate și în *Mineie*, începînd cu *Minețele* de la Rîmnic 1776—1780, continuînd cu cele de la Buda 1804—1805, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Într-adevăr I. Bălan arată pe bază de texte că în *Mineiul* editat de Sinodul Bisericii Ortodoxe din România, București, 1894, cîntările pe luna iunie (*Antologhion*, f. 491; *Mineiul*, 1894, f. 128), sînt preluate după *Antologhionul* de la Rîmnic cu modificări neînsemnate ca înlocuirea lui «slăvite» prin «mărite» etc.⁹

Pentru a contura și mai precis contribuția traducerilor de la Rîmnic, după această proiectare în timp, va trebui să ne oprim o clipă asupra conținutului. Pînă la Damaschin apăruseră în limba română din *Mineie* viețile sfinților, citirile, etc. care în general se încorporează *genului epic*, redînd vieți și fapte deosebite. Cîntările, sînt însă în fond imnuri de slavă, aparțin *genului liric*. Traducerea lor prezenta pericolul platitudinilor adjectivale ale locurilor comune. (Unele sînt chiar traduceri în versuri).

Or faptul că după aproape 200 de ani, Sinodul Bisericii Ortodoxe a reeditat textele de la Rîmnic (1894) atestă calitățile literare ale cîntărilor traduse de Damaschin. Traducerea de la Rîmnic a devenit la rîndul ei, obicei al pămîntului și deci normă la capitolul în discuție.

*

4. «*Ostenitorii*» la apariția *Mineilor* de la Rîmnic 1776—1780. — Nu se poate trage o concluzie valabilă referitoare la cei care s-au străduit să scoată la lumină o ediție integrală a *Mineielor* în limba română, fără a examina toate indicațiile pe care le conțin *Mineiele*: adică atît indicațiile de pe foaia de titlu cît și de la sfîrșitul ediției. Indicațiile de la sfîrșit sînt după părerea noastră chiar mult mai prețioase.

Mineiele de Rîmnic, încep după cum se știe cu luna octombrie. Spre deosebire de *mineiele* următoare, Chesarie nu figurează aici, în foaia de titlu, că ar fi traducător. La sfîrșitul lucrării, la fila 395 r, există în schimb o precizare, pe care B.R.V. t. I, o omite:

«Typăritu-s-ău acest *Mineiul* prin toată silința prea sfinției sale părintelui Mitropolitul: cu de-al doilea îndreptare a tîlmăcirii după cum mai denainte au fost tîlmăcit din cel grecesc, fiind așezătoriu la cuvintele limbii rumânești, monahul Rafael din sf(î)nta mănăstire Hurezii». (Conform exemplarului de la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, cota II, 395).

Predoslovla *Mineiului* pe octombrie, indică printre cei ce-au participat la tîlmăcirea primelor trei *mineie* (adică *Mineiul* pe octombrie, noiembrie, decembrie) și pe mitropolitul țării Grigore. Acesta «neamul trăgîndu-și din Țara Rumânească și fiind întru sațiu adăpat de limba cea grecească ce-au isvorit toate slujbele încît după învățătura limbii să se poată socoti asemenea cu cei dintîi păstori ai Bisericii grecești, și văzînd pre preoții săi

9. I. Bălan, *op. cit.*, p. 261.

lipsiți de slujbele sfinților celor din toate zilele n-au putut suferi această lipsire de folos, ci voind ca Besearica Rumânească să o împodobească și pre fii săi cei Duhovnicești cu rugăciunile sfinților celor din toate zilele mai tare să-i îngreiească, *n-au socotit nici osteneală la tălmăcire*, nici cheltuială la tipărire, ci la tălmăcire când să putea ușura de grijile duhovnicești, însuși silindu-se și printr-ai săi ucenici duple datorie ajutându-se, iară la cheltuială însuși singur încercându-se. Fost-au rugat de noi amândoi Episcopii cei supuși sfinții sale ca să ne îngreioeze și pre noi, că în tipografiile Episcopiei noastre să mișcăm măcar degetele de greutatea cu care se încărcase cele îngreioate de vîrstă și de ostenele duhovnicești umerile sfinții sale. Și cu rugăciuni plecînd cea fierbinte rîvna sa s-au dat la Episcopia Rîmnîcului a să tipări luna lui octombrie și cele *ce urmează după aciasta, alte două luni*».

Din predoslovia *Mineiului pe octombrie* reiese că Grigore, mitropolitul țării originar din țară, cunoscător de seamă al limbii grecești, a participat la tălmăcire «cînd se putea ușura de grijile duhovnicești» și că a recurs la ajutorul ucenicilor săi. La insistența celor doi episcopi subalterni printre care se număra și *Chesarte*, «s-au dat la Episcopia Rîmnîcului a să tipări luna lui octombrie și cele ce urmează după aciasta, alte doao luni». Tălmăcirea primelor trei Mineie (octombrie, noiembrie, decembrie), ar fi astfel conform predosloviei lui Chesarie — rodul colaborării dintre mitropolitul țării Grigore și ucenicii săi, cu episcopul de la Rîmnîc Chesarie. Aceeași opinie — bazat desigur pe rîndurile de mai sus — o acreditează și Nicolae Iorga.

În sprijinul acestei precizări ar mai veni: 1) faptul că pe *Mineiul lunii octombrie* episcopul Chesarie nu este menționat ca traducător; 2) la fila 395 r, se arată «typăritu-s-au acest Mineiu *prin toată silința* prea Sfinției sale părintelui Mitropolitul».

Cel de-al doilea *Mineiu*, al lunii noiembrie, specifică pe foaia de titlu că traducerea s-ar datora lui Chesarie, iar la sfîrșit găsim aceste rînduri:

1. «S-au tipărit acest Mineiu luna lui Noiembrie: prin osteneala diortosirii și silința smeritului între Ierodiaconi Anatolie, din sf(i)nta Episcopie a Rîmnîcului. Fiînd împreună de un loc diortositoriu și tocmitoriu la îndreptarea cuvintelor limbii rumânești și smeritul între monahii Rafail, din sf(i)nta mănăstire Hurezii».

Nota de la sfîrșitul *Mineiului pe decembrie* atestă continuarea colaborării dintre Anatolie și Rafail: «La acest Minei al lunii decembrie au fost ostenitoriu la scris cu mîna, tocmitoriu și așezătoriu slujbelor cu rînduiala pre cum să veade, după izvoadele celor ce au fost tîlmăcitori, Kyr Anatolie Ierodiaconul din sfînta Episcopie, iară la *typărire* s-au diorthosite de Monahul Rafail din sfînta mănăstire Hurezii» (B.R.V., t. II, p. 231). Aceeași notă apare și la sfîrșitul *Mineiului lunii Ianuarie*.

O notă apărută la sfîrșitul *Mineiului pe februarie* arată că la cei doi ostenitori s-a mai adăugat și un gramatic. Iată conținutul noii precizări: «S-au îndreptat tălmăcirea acestui minei din limba elinească pre rumânească de Dumnealui Iordan biv vel grammaticu Cappadochianul».

Se poate spune că de-acum înainte grupul «ostenitorilor» e definitivat. În continuare vor apare pentru lunile ce urmează precizări stereotipe în ordinea aceasta: «S-au îndreptat tălmăcirea acestui mineiu din limba allinească pre limba rumânească de dumnealui Iordan biv vel grammatic Cappadochianul.

La acest Minei pe mai au fost ostenitorii la scris cu mâna, tocmitorii și așezătorii slujbelor cu rînduiala precum să veade, după izvoadele celor ce au fost tălmăcitori, Chir Anatolie Ierodiaconul din sf(inta) Episcopie. Iară la tipărire s-au diorthosit de monahul Rafail din Sfinta mănăstire Hurezii» *Mineiul pe mai*, f. 151 r).

Deși numele gramaticului apare începînd din februarie pînă la *Mineiul pe septembrie*, ne-am oprit cu citatul asupra lunii mai, deoarece, după felul cum a reprodus numele acestui gramatic, rolul lui pare a se fi accentuat. Astfel în *Mineiul pe mai*, numele biv vel gramaticului Iordan apare în chenar la fila 4, numele lui e menționat deasemenea și la sfîrșitul Mineiului conform reproducerii de la fila 151 r alături de Anatolie și Rafail.

Faptul coincide cu preluarea tipăririi Mineiilor de către Filaret, noul episcop. Începînd cu Mineiul pe aprilie, Mineiele poartă pe foaia de titlu mențiunea că au ieșit la lumină «prin nevoința și tălmăcirea iubitorului de Dumnezeu chir Filaret».

Or, rolul lui Filaret, ca traducător, e pus la îndoială de istoricii literari pe temeiul afirmației lui Nicolae Iorga că acest episcop nu cunoștea prea bine limba română.

Sublinierea numelui biv-vel gramaticului în *Mineiul pe mai*, ar fi un indiciu în plus pe linia celor afirmate de Nicolae Iorga.

Dacă comparăm afirmațiile din foaia de titlu cu afirmațiile de la sfîrșitul Mineiilor din prefete constatăm că:

1. În foaia de titlu, cu excepția lunii octombrie, sînt menționați ca traducători cei doi episcopi adică Chesarie (pentru lunile noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, martie) și Filaret pentru următoarele șase luni.

2. Începînd din luna decembrie ierodiaconul Anatolie, subliniază constant că «a scris cu mâna» ... după izvoadele celor ce au fost tălmăcitori». Această precizare infirmă rolul de traducător unic atît al primului cît și al celui de-al doilea episcop de Rîmnid. Cel care a scris cu mâna după izvoadele mai multor tălmăciri utilizează în mod deliberat pluralul, «tălmăcitori» și este cel mai în măsură să o facă. Deducem de aici — ceea ce de altfel este și firesc pentru o lucrare de proporția Mineiilor — că traducerea *Mineiilor* de la Rîmnid nu trebuie atribuită exclusiv celor doi episcopi, ci, pe lîngă izvoarele deja menționate, unui grup de tălmăcitori.

3. În predoslavia *Mineiului pe octombrie*, Chesarie indică drept traducător și pe mitropolitul țării.

Putem presupune că pentru a încuraja tipărirea lucrării mitropolitul a trimis și el cîteva pasaje sau capitole traduse din *Mineiie pe octombrie*.

Dar greul lucrării a apăsât pe ostenitorii cu rang mai mic. Cel puțin în ceea ce privește rolul lui Filaret — acesta este destul de bine conturat de nota de la sfârșitul *Mineiului pe septembrie*:

«La toată tălmăcirea și îndreptarea cuvintelor rumânești fiind dimpreună cu Prea Sfințitul meu stăpîn, cel ce însuși au îndreptat tălmăcirea acestui mineiu, am scris cu mîna, am tocmit și am așăzat slujbele praznicilor împărătești și ale sfinților în ce chip să vede, eu, cel ce sintu al tuturor smerit și gata la porunci, Anatolie Ierodiacon al sfintei Episcopii a Rîmnicului.

Iară la tipărire s-au diortosit de smeritul între monahi Chyr Rafail Monahul din sfînta mănăstire Hurezii».

*

«Pre tot preavoslavnicul cetitor cu cuviincioasă cinste și cu fierbinte umilință rugăm, de obște dînd înștiințare, noi cei ce (din mare mila lui Dumnezeu) ne-am învrednicit a fi ostenitori la acest Dumnezeesc lucru al typăririi acestor doaosprezece Mineie, ce acum s-au typărit întîlu pre limba noastră rumânească, unul adecă fiind ajutoriu la îndreptarea tîlmăcirii cuvintelor cătră rumânie și cu scrisul și cu așăzarea slujbelor praznicilor împărătești, și ale tuturor sfinților, carii întru aceste minee să prăznuesc — iară altul cu neîncetată osteneală și priveghiare la toate Mineiele diorthositoriu, ostenind pururea și ziua și noaptea».

Semnat

«Purtătoriu de grijă fiind typografiei chyru Ioachim Ieromonahul din sfînta Mitropolie» (B.R.V., t. II, p. 267).

Din această precizare (umbrită puțin din punct de vedere al clarității de raporturile de deferență și ierarhie) desprindem totuși că:

1. Ierodiaconul Anatolie a fost «dimpreună» cu episcopul Filaret «la toată tălmăcirea și îndreptarea cuvintelor rumânești» pentru *Minețul pe septembrie*; deci a fost nu numai copist ci și traducător și îndreptător al traducerii, cel puțin pentru această lună.

2. Rolul episcopului Filaret e precizat în atributiva ce urmează: «cel ce însuși au îndreptat tălmăcirea acestui minei». Deci, dacă episcopul a avut un rol în această muncă aceea a fost de a îndrepta pe alocurea traducerea.

În continuare, Anatolie ține să precizeze că a fost «ajutoriu la îndreptarea tălmăcirii cuvintelor cătră rumânie» nu numai pentru *Minețul pe septembrie* ci pentru toate celelalte Mineie. În ce măsură a fost numai «ajutoriu» e greu de precizat, căci ierarhia și educația îl îndemneau pe ierodiacon la estompare.

Credem că lucrînd la 11 Mineie, adică de la cel de pe noiembrie pînă la cel de pe septembrie, ierodiaconul s-a impus treptat, ajungînd să îndrepteze pe alocuri textele vechi și să înjghebeze la rîndu-i o traducere nouă la capitolul cîntărilor, mai ales în zilele cînd se sărbătoreau sfinții mai puțin însemnați, pe care nu-i găseau în *Antologhionul* lui Damaschin (1737).

Rolul lui Rafail pare mai modest și descrescînd. El începe prin a fi unicul «așezătoriu la cuvintele limbii rumânești în cadrul primului Minei tipărit (octombrie), colaborator al ierodiaconului Anatolie în calitate de diorthositoriu și tocmitoriu la îndreptarea cuvintelor limbii rumânești la mineiul pe noiembrie iar de la mineiul pe decembrie, doar diorthositor «la tipărire».

În ceea ce privește modalitatea de luncu a acestui grup, Aurelian Sacerdoțeanu emite ipoteza că atît tălmăcirile lui Chesarie cît și ale diorthositorilor eventuali au putut fi revizuite de Iordan Cappadochianul¹⁰ inclusiv vechea traducere manuscrisă a lui Damaschin. (Acest cercetător este, după cîte știm, primul care a încercat să determine contribuția ostenitorilor menționați la sfîrșitul mineiilor¹¹.

Din examinarea tuturor prefetelor și însemnărilor reiese să ostenitorii la apariția Mineiilor dintre 1776—1880 sînt Chesarie, Grigorie (mitropolitul), Rafail, Anatolie, Iordan Cappadochianul și Filaret.

Punctul de plecare îl constituiau vechile traduceri adaptate și completate, traduceri datorite lui Dosoftei, Radu Greceanu și mai ales lui Damaschin. Ca și în cazul *Bibliei de la București*. Textele Mineiilor au în bună parte un caracter antologic, fiind adică culese din traduceri anterioare, tipărite sau în manuscris. Plecînd de la comparația cu *Anthologhionul* tradus de Damaschin o bună parte din textele Mineiilor (cîntările din zilele cînd se sărbătoresc sfinți de o mai mică însemnătate) ar reprezenta o traducere nouă. Dar intervine aici existența fără posibilitate de tăgadă a unor manuscrise datorate lui Damaschin. (Pentru aceste manuscrise, episcopul următor, fusese dat în judecată de familia lui Damaschin. Noul episcop argumentează însă că traducerea n-ar fi numai a lui Damaschin ci e rezultatul unor colaborări¹². Fie că este vorba de o traducere datorată exclusiv lui Damaschin sau în colaborare — ceea ce este mai probabil dată fiind mulțimea traducerilor — aceste manuscrise sînt atestate de scrisoarea adresată de Damaschin lui Tige, reprezentantul imperial austriac la Craiova, de procesul intentat de familia fostului episcop Damaschin, noului episcop de Argeș, înfine, de fragmentele înserate în *Antologhionul* din 1737. Deci o contribuție cu adevărat nouă a *Mineiilor* de la Rîmnic, a traducerii cîntărilor se reazăină așa cum spunea Nicolae Iorga pe traducerea lui Damaschin. Manuscrisele lui Damaschin nu s-au păstrat, așa încît e greu de precizat ce anume au păstrat și ce au schimbat editorii din 1776—1780. Cert este că pentru *Antologhion*, contribuția sa poate fi determinată cu ușurință pe baza comparării de texte.

Despre Damaschin care și-ar fi redactat traducerea între 1715—1725 există două păreri: una, care reiese dintr-un proces-verbal după care

10. Vezi Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 291, și Pr. Magistrand Mihai Manolache, *Viața și activitatea episcopului Chesarie al Rîmnicului (1773—1780)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 129—151.

11. Vezi Barbu Teodorescu, *Episcopul Damaschin și contribuția sa la crearea limbii literare române*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1960), nr. 9—12, p. 630.

12. *Ibidem*.

ar fi de origine ardelean¹³ și a doua, acreditată de Barbu Teodorescu¹⁴ pe baza procesului, că Damaschin s-ar fi numit Voinescu și că ar fi fratele căpitanului Voinescu. Judecînd după limba Antologhionului, ultima ipoteză pare mai plauzibilă: limba traducerii nu are nici o reminiscență care să trădeze origina ardeleană a episcopului.

Izvorînd mai mult indirect din traducerea lui Dosoftei, *Mineiele* de la Rîmnic, preiau în cea mai mare parte textele traduse ale *Mineielor* de la Buzău, și supun aceste texte unor prefaceri nu atît de substanțiale ca să se poată vorbi de o traducere complet nouă. În ceea ce privește textul cîntărilor, primul izvor îl constituie Antologhionul și deci traducerea lui Damaschin. Dar Antologhionul, așa cum îl arată titlul nu cuprindea decît părți alese din slujbele de peste an, deci și din cîntări.

Partea cu adevărat originală a traducerii de la Rîmnic o constituie cîntările care nu apar în Antologhion, deci o parte întinsă a lucrării. În ce măsură au fost păstrate și utilizate celelalte manuscrise din *Mineie*, ale lui Damaschin, nu se poate determina pe baza unei aparaturi critice.

În orice caz istoria limbii literare va trebui să rețină că:

1. O parte a cîntărilor — elementul nou pe care-l aduc *Mineiele* — este anterior apariției *Mineielor* și datează din 1715—1725 (textele cîntate înserate fiind cuprinse și în Antologhion).

2. Primele texte cîntate sînt transcrise întocmai sau îndreptate după Damaschin.

3. De vreme ce traducătorii *Mineielor* din 1776—1780, utilizează pagini întregi din viețile și cîntările consacrate sfinților care au jucat un rol mai de seamă în viața bisericii în Antologhion, e de presupus că au avut la îndemîină și restul traducerii inițiată de Damaschin și că au utilizat-o și la alte capitole.

Episcopii de la Rîmnic, atît Chesarie cît și Filaret, oricare ar fi fost formația lor culturală, trebuie considerați în primul rînd autori ai acelor prefete originale și organizatori, ai noilor ediții. Pe lîngă ei, au ostenit cu osîrdie subalterni ca cei amintiți al căror rol e consemnat în notele amintite și ținînd seama de ierarhie și stilul obișnuit al textelor religioase care îndeamnă la smerenie, acest rol ne pare indirect mai important decît cel al episcopilor. O traducere mai veche n-a existat. Diversele roluri de îndreptători nu putea reveni decît subalternilor.

Rolul *Mineielor* de la Rîmnic rămîne cel subliniat la început: introducerea limbii române în locul limbii slavone în cîntările bisericești cu amendamentul că aceasta s-a făcut mult mai de vreme și că marii ostenitori nu sînt cei indicați pe foaia de titlu, adică episcopii, ci subalternii amintiți.

G. F. TEPELEA

13. Alex. Lepădatu, *art. cit.*, p. 563—581.

14. Barbu Teodorescu, *art. cit.*

COMEMORARI

CU PRILEJUL CENTENARULUI NAȘTERII LUI D. G. KIRIAC

Născut acum o sută de ani, la 6 martie 1866 în București, afirmându-se ca compozitor încă din clasa a IV-a primară pe versurile colegului său de clasă, Alexandru Vlahuță, D. G. Kiriac a urmat conservatorul de la 14 ani, paralel cu liceul. În acest timp, Kiriac conduce și corul bisericii *Albă* din Capitală unde își încearcă și șlefuieste lucrările compuse în timpul studiilor. După absolvirea conservatorului, a fost trimis pentru specializare, între anii 1894—1899, ca dirijor al corului capelei române din Paris. Lucrând sub îndrumarea lui *Vincent d'Indy* la Schola Cantorum și a lui *Vidor* la conservatorul de muzică, vigurosul său talent s-a afirmat de timpuriu.

Cu toate că nu cunoștea muzica bisericească, totuși, potrivit afirmației unui bun prieten al său, «ideea unei muzici religioase conforme cu tradițiunea poporului nostru l-a urmărit de la început». Iată ce spunea el, în legătură cu aceasta, către *Vincent d'Indy*: «Un jour vous m'avez demandé, cher Maître, ce que je faisais chanter à l'église roumaine, ou je dirigeais les chœurs. Je vous ai répondu: j'ai honte de vous le dire, c'est de la mauvaise musique mai fait qui n-a pas tout le sentiment religieux. C'est de la mauvaise marchandise importée une musique qui n'a rien à faire avec l'église et encore moins avec les traditions de notre église orientale. Et bien, mon petit, vous m'avez conseillé, vous avez des choses trèsintéressantes dans votre église d'orient. Mettez vous à travailler — Votre parole été chose sainte pour moi. Je me suis au travail, j'ai suivi vos bons conseils. La liturgie basée sur la tradition du peuple et qui convient bien à notre Eglise, a été faite. Elle a réussi dans les concerts, mais, hélas! mes forces, n'ont pas suffi pour chasser la romance de l'église. J'ai montré le vrai chemin vers une liturgie nationale; d'autres plus forts que moi iront plus loin».

Rindurile acestea, străbătute de un cald patriotism, constituie mărturia autentică a nașterii ideii de a compune muzică bisericească polifonică cu specific național, înlăturînd astfel acele «mauvaise marchandise importée», încetățenite la noi prin arhimandritul Visarion și prin Gavriil Muzicescu, deși, după manuscrisele lăsate, rezultă că Kiriac se ocupa de muzica aceasta încă din 1892. Întemeindu-se pe cîntecul bizantin tradițional, dar trecut prin «seninătatea și frăgezimea cîntecului popular, al cărui apostol s-a făcut», — cum nota maestrul Chirescu —, G. D. Kiriac s-a avîntat cu curaj, cu dragoste și cu pricepere în acest domeniu încă neexplorat pînă la el, și, înfruntînd vechi prejudecăți, a alcătuit o *Liturghie* «pe melodiile vechi existente în Biserica noastră», pentru cor de voci bărbătești, executată de corul capelei din Paris cu prilejul vizitei la Paris a mitropolitului primat, Iosif Gheoghian, în ianuarie 1899.

Kiriac socotea liturghia aceasta, după cum arăta ministerului instrucțiunii în 1899, «drept demonstrare practică a posibilității creării unui repertoriu coral religios într-un stil propriu Bisericii noastre». Și la 12 martie 1900, a reușit să facă demonstrația și în țară, în aula Internatului teologic din București, în prezența ierarhilor țării și a reprezentanților muzicii de atunci. Tehnica și inspirația cu care tinărul și temerarul compozitor a lucrat această *Liturghie* a surprins în mod deosebit pe cei ce conduceau viața muzicală, încît i s-a oferit îndată catedra de teorie și solfegiu de la Conservatorul de muzică din București.

Ecourile acestui concert au fost înregistrate de presa timpului în mod favorabil. Astfel, cronicarul «Bisericii Ortodoxe Române» (an. XXIV, nr. 1, p. 89—91). Petre Girboviceanu, nota că în această zi «a fost o foarte frumoasă serbare» datorită d-lui Kiriac care «a armonizat melodiile bisericești luînd ca bază muzica orientală» și a executat cu un cor format din studenți teologi și seminariști de la cele două seminarii teologice din Capitală cîteva bucăți disparate din *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur: Sfinte Dumnezeule*, glas al 2-lea, *Cîți în Hristos*, glas 1, *Doamne mîntuiește pe cei binecredincioși*, glas al 8-lea, *Aliluia*, glas 1, *Troparul învierii*, glas al 3-lea, *Heruvicul*, glas al 8-lea, *Axionul*, glas al 8-lea, și *Ingerul a strigat*, glas al 5-lea.

Prezentînd programul acestui concert demonstrativ, cronicarul făcea la fiecare bucată cîntată cîteva considerații, nu lipsite de interes, care vădesc o largă înțelegere a acestei înnoitoare muzici. Astfel, vorbind despre *Aliluia*, armonizat în glasul 1, el nota că multe din melodiile populare sînt concepute în acest glas. Melodia troparului *Să se veselească cele cerești*, el o găsea «foarte bine ritmată din punctul de vedere prozodic» și cu o mișcare «foarte potrivită cu sentimentul cerut de text», iar melodia *Axionului* care ia forma cuvintelor și se divide în părți care se repetă «exprimă foarte bine pioasa duiosie a inimei creștinești». Prezentînd cunoscutul *Ingerul a strigat*, P. Girboviceanu făcea o judicioasă analiză a melodiei — pe care o explica prin analogia unei plimbări în munți, în cadrul formulei cunoscute în muzică sub denumirea de *trecere de la obscur la claritate* — atît de adecvată textului, mai ales pasajului *Luminează-te, luminează-te noue Ierusalime*.

Cu toate aceste interesante prezentări și cu înțelegătoarea subliniere că «începutul încercării Domnului Kiriac e de a unifica cîntarea noastră bisericească corală și de a scăpa astfel de varietatea cîntărilor corale de astăzi, necorespunzătoare simțămintelor religioase, necorespunzătoare vechii muzici bisericești și firii poporului», cronicarul nostru deși nota că «bucățile cîntate au plăcut numerosului public», afirma totuși că «încercarea» «a reușit în parte».

Pe lângă armonizarea *Liturghiei psaltice*, devenind prin aceasta deschizător de drumuri, D. G. Kiriac a rămas și primul compozitor român care dă o liturghie bazată pe tradiția populară, — după cum sublinia C. Brăiloiu —, reușind să dea acele compoziții liturgice, care constituie, ca «o împletire admirabilă de melodii psaltice care va rămîne în vecinic un model de armonizare a melodiilor noastre bisericești».

Întors în țară, și avînd la dispoziție corul Carmen, — al cărui inițiator și fondator a fost în anul 1901, D. G. Kiriac a muncit cu entuziasm pe terenul compoziției bisericești, desăvîrșind stilul său original, filtrat neconținut de spiritul său inventiv fără însă a-i deforma conținutul, a dat la iveală nenumărate lucrări liturgice de o naturalitate și ușurință melodică surprinzătoare.

Despre liturghia omofonică, cunoscută sub numele de *Cîntările liturghiei pentru copii și popor*, D. G. Kiriac invidera imbinarea în chip măiestrit a cîntecului popular cu psaltichia, scriind: «E ușoară. Melodiile sînt sprintene, totul merge natural. Derivă din psaltichie, dar nu e psaltichie; seamănă cu cîntecul popular, dar nu e cîntec popular». Și mai departe nota: «Melodiile sînt simple, ușoare și fără pretenții și făcute cu intenția de-a fi cîntate în coruri la unison, pentru ca însuși poporul (copii sau oameni mari) să ia parte la serviciu prin cîntec. Poate că mai tîrziu o voi armoniza. Deocamdată țin să se popularizeze așa cum este scrisă». Și maestrul Chirescu, în evocarea memoriei acestui mare muzician, după ce dă acest citat, încheie: «Această lucrare, în care se imbină în chipul cel mai simplu și mai desăvîrșit inspirația religioasă cu cea populară, constituie cel mai ales dar pe care l-a făcut Kiriac Bisericii noastre».

Kiriac căuta să popularizeze bucăți care nu erau lucrate în stilul pur psaltic, incluzîndu-le în programul concepțiilor, deși ele erau mai puțin înțelese de lumea preotească. Astfel, despre un concert pe care l-a dat la 5 mai 1901 în sala Ateneului, unde «înaintea lui Kiriac nimeni nu ar fi îndrăznit să cînte «Frunză verde» (Prof. Ioan D. Chirescu, *Dumătru G. Kiriac, 100 de ani de la naștere*, în «Contemporanul», 4 mart. 1966, nr. 9 (1012), p. 6), icon. Ilie Teodorescu, *Trei concerte*, în «Consolatorul», an. IV (1901), nr. 3, p. 43—44), arăta că l-a văzut pe Kiriac «ca compozitor și m-am închinat meritelor sale». Cît privește cîntările liturgice, incluse în programul concertului, nota el, în continuare, «se par frumoase, dar nu bisericești, adică se semene, cum se pretinde, cu psaltichia noastră, în plus prezintă dezavantajul că nu se pot cînta de o singură persoană». Ele erau însă bucăți corale și de aceea, icon. Ilie Teodorescu însemna: «Eu mă așteptam ca să fie aceste cînturi curat bise-

ricești și să se poată cânta și de două persoane, cunoscută fiind starea de plîns în care am dus biserica».

Liturghia psaltică, sau cum o intitula Kiriac cu «melodii tradiționale ale cîntărei bisericești orientale», a fost încontinuu prelucrată, îndreptată, întregită și transformată pentru cor mixt, începutul cromatic din liturghia pentru cor bărbătesc fiind înlocuită cu «îngereștile cîntări diatonice» (C. Brăiloiu) de la început. Ea însă n-a văzut lumina tiparului decît după moartea lui, datorită dragostei și muncii plină de grijă și răbdare a altor doi compozitori și buni cunoscători ai muzicii psaltice: Gh. Cucu și Paul Constantinescu. Deși, după mărturia lui C. Brăiloiu care semnează prefața, această Liturghie nu era socotită de Kiriac încă terminată, ea a rămas, totuși, după expresia lui Gh. Cucu, «o operă admirabilă» fără corespondent în lumea ortodoxă.

Condițiile în care a lucrat D. G. Kiriac erau destul de vitrege. De aceea, pentru a putea da la lumină compozițiile sale, în special cîntece populare armonizate sau cu teme populare și armonizări de psaltichie, el se adresa, în 1898, Ministerului Instrucțiunii cu un memoriu în care arăta importanța cîntecului popular «pentru viitorul nostru artistic și pentru educațiunea noastră națională». Găsind înțelegere la ministrul Spiru Haret, în luna septembrie a aceluiași an, el se obliga ca în curs de un an să predea ministerului un studiu despre cîntecul popular românesc și despre muzica bisericească orientală, după schița de plan ce alătură, cu condiția de a i se da pentru aceasta din fondurile Casei Școalelor suma de 5.000 lei, din care, spre întîmpinarea cheltuielilor, să primească acum jumătate, iar restul la predarea lucrării.

Ministru Haret, printr-o înțelegătoare rezoluție referitoare la importanța cunoașterii cîntecului nostru popular, socotind proiectatul studiu al lui Kiriac «de mare însemnătate pentru cunoașterea muzicii noastre populare și bisericești, prin urmare pentru perfecționarea învățămîntului nostru muzical, care nu va fi național și tradițional pe cîtă vreme nu va avea ca fundament geniul muzical național al nostru», micșora remunerația acestei munci la 4.000 lei. La 5 octombrie același an, Kiriac accepta în scris suma respectivă, încasată în aceeași zi 2.000 lei, urmînd ca, potrivit angajamentului, restul să-i primească la predarea lucrării.

Pentru că acum nu ne ocupăm de concepția sa față de importanța studierii cîntecului popular românesc, nu prezentăm decît partea a doua din acest studiu, aceea referitoare la muzica bisericească orientală. Dar pentru o mai bună înțelegere a modului cum s-a desfășurat acest episod, e necesar, totuși, să amintim că proiectatul studiu, conceput în patru capitole, se încheia cu «20 de cîntări populare românești armonizate pentru voce și pian, ori voce și orchestră, ori numai pentru cor, specimene care vor servi drept demonstrare practică a următoarelor 2 principii.

1. Că modurile muzicei vechi, precum și gama cromatică orientală (aci intră cîntecul popular și cel religios), au o savoare și un accent expresiv special, care nu pot fi date numai de către cele două moduri unice ale muzicii moderne: majorul și minorul.

2. Că gamele cele vechi și orientale sînt compatibile cu polifonia modernă — adică armonizîndu-le putem căpăta efecte noi, cari să intre în domeniul faptelor muzicale moderne».

Partea a doua a studiului era consacrată, după cum am amintit, cîntecului bisericesc oriental, care urma să fie alcătuit potrivit unei schițe de plan (publicată în «Documentele» din articolul D-lui Dan Smîntînescu, care urmează acestui articol).

Simpla lectură a acestei schițe de plan relevă largă și temeinică informare a lui Kiriac în domeniul muzicii bisericești spre a da studiul teoretic în care trata pe larg și realitatea din Biserica noastră, în care se sublinia în chip pregnant foloasele armonizării psaltichiei, în primul rînd pentru elevarea sentimentului religios, deoarece, Biserica noastră nu avea «rugăciunea populară», acea minunată cîntare omofonă, și nici melodii liturgice inspirate din vechea muzică psaltică, care să țină seamă de locașul unde are să se cînte. Deci, una este melodia destinată unui concert și alta este melodia compusă pentru a fi executată în cadrul liturghiei și într-un locaș de dimensiuni reduse, cum în general sînt bisericile noastre. A doua condiție ce trebuie să stea la baza muzicii polifonice bisericești după Kiriac este aceea de a fi potrivită «cu gustul și cerința poporului, în așa fel ca să se împace elementul tradițional al Bisericii noastre cu limba muzicală modernă».

Cu toate că proiectatul studiu asupra muzicii psaltice, ca și cel despre cîntecul popular, n-a mai fost alcătuit, în monuscristle rămase de la el în legătură cu muzica psaltică s-au găsit notițe, care, deși restrînse ca număr și laconice în conținut, dezvăluie totuși preocuparea lui Kiriac pentru studierea acestei muzici, atît din punct de vedere teoretic și practic, după cum, de altfel, își propusese la 1898.

Intuind cît se poate de corect rolul muzicii în biserică, Kiriac arăta că ea «are rolul de a ne face să gîndim și să ne rugăm». De aceea, «plăcerea și trivialul trebuiesc evitate cît se poate». Dar «cu muzica corală de care ne servim astăzi în biserică — sublinia el constatativ cu forma de cîntec și cadențele ei proprii cîntecului lumesc, cu forma pătrată, cu repetarea unor perioade de efect, cu ritmuri săltătoare, cu toate aceste elemente suntem siguri să muzica noastră va plăcea, însă nu tot așa de siguri sîntem că vom dispune pe credincioși la rugăciune».

Despre compozițiile care nu se potriveau specificului nostru național și Kiriac afirma cu vădită îndreptățire: «orice altă muzică decît vechea melodie bisericească nu va fi la locul ei în biserică. Această melodie simplă, înțeleasă de întregul popor credincios... nu se va putea înlocui prin acele... pe care o auzim la teatre și saloane» (C. Brăiloiu, *Lămuriri la Liturgia psaltică*).

Și penru că nu se pûtea renunța la sistemul coral polifonic, Kiriac și-a luat drept călăuză în această muncă de înveșmîntare a cîntării omofone în haina polifoniei armonice și contrapunctice pe Palestrina, pentru că tema lui a fost «cîntarea tradițională a bisericii (cîntecul gregorian) dezvoltat prin arta contrapunctului». Plecînd de la această concepție

și călăuză, Kiriac își infățișa metoda de lucru arătînd că: «noi vom lua ca teme melodii din biserica noastră pe care le vom dezvolta conform regulilor artei: armonie și contrapunct». Și consecvent acestui principiu, spre a-și însuși cît mai corect procedeul și stilul lui Palestrina, Kiriac a copiat, cît a stat la Paris, nopți întregi, compoziții ale acestuia pînă făcea, după propria-i expresie, «bătăture la degete».

Se pare că Kiriac lucrase cu ani în urmă la armonizarea liturghiei psaltice, deoarece, potrivit angajamentului, la 16 noiembrie 1899, înaintea Ministerului Instrucțiunii, pe lîngă o colecție de cîntece populare, o colecție de cîntece de stea, și o «Liturghie scrisă după melodiile tradiționale ale Bisericii Orientale și armonizate pentru trebuințele serviciului divin».

Prof. Gh. Ștefănescu de la Școala normală din București, cercetînd, la cererea ministerului, lucrările lui Kiriac, arăta referitor la *Liturghia bărbătească* pe 4 voci că «Melodiile tradiționale ale Bisericii noastre Ortodoxe cu modurile lor particulare (diferitele «glasuri» vechi bisericesti) sunt armonizate în așa fel, încît caracterul lor nu este cîtuși de puțin alterat. Aceasta este una din grelele chestiuni ce și-a propus spre deslegare încă de mult întreaga Biserică de Răsărit. Rezultatul dat de D-nu Kiriac este îmbucurător, căci în opera D-sale melodiile tradiționale, aproape părăsite și lăsate pe seama cîntăreților neinstruiți, prin armonizare au cîștigat și s-au înfrumusețat. Sub această formă Biserica noastră capătă o cîntare cu un stil propriu al ei, iar prin uniformizarea stilului se ajunge la o concordanță perfectă între servitorii altarului și corul vocal». Și prof. Gh. Ștefănescu încheia constatînd că: «Întreaga lucrare a Dlui Kiriac este făcută după toate cerințele artei moderne și prezintă tehnica unui compozitor competente în arta de a scrie».

Peste un an, în martie 1899, D. D. Kiriac adresîndu-se Ministerului Instrucțiunii, printre altele, scria că a terminat «partea privitoare la muzica bisericească, și că, pentru înfrumusețarea serviciului divin, am compus — pe melodiile vechi bisericesti din Biserica noastră — o *Liturghie pentru cor de voci bărbătești* care a fost executată la capela română din Paris cu ocazia vizitei Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitul Primat. Această liturghie servind drept demonstrare practică a posibilității creării unui repertoriu coral religios într-un stil propriu Bisericii noastre, va fi alăturată la studiul sus citat».

D. G. Kiriac n-a prezentat însă studiul teoretic nici pînă în anul 1903, cînd la cererea Ministerului de a-l preda, la 7 februarie același an, el înainta o întîmpinare, în care arăta că lucrarea, în ce privește partea pur muzicală, adică o liturghie corală în stilul tradițional al Bisericii noastre, «precum și o colecție de cîntece populare, este deja terminată încă din anul 1901», — și adăuga:

«Pentru ca lucrarea aceasta să fie utilă și să poată servi ca îndrumare celor ce o va cerceta, pentru studierea mai departe a melodiei populare și a muzicii bisericesti, este de neapărată necesitate să fie însoțită de un studiu științific teoretic, iar speciemenle de cîntece să fie cît mai variate.

Atît pentru redactarea acestui studiu, al cărui material îl am deja adunat, cît și pentru culegerea cîtorva melodii populare, din cari să aleg pe cele mai interesante, respectuos vă rog, Domnule Ministru, a-mi acorda un ultim termen, pentru predarea lucrării pînă la 1 Septembrie a. c.».

Cu toată prelungirea termenului solicitat, D. G. Kiriac, prins în această muncă istovitoare, care i-a și sfîrșit viața mult mai devreme (11 ianuarie 1928) n-a mai predat studiul respectiv. Cunoaștem acum, în schimb, schița de plan și corespondența legală de acest proiect, toate inedite (Arh. St. Buc., Casa Școalelor, dos. 5/898), care dezvăluie concepția sa și despre muzica psaltică și subliniază în mod pregnant caldul patriotism al celui ce a fost «apostolul cîntecului popular», dar care în același timp rămîne și părintele muzicii psaltice armonizate și «unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai muzicii românești, (...) care a purtat cu dîrzenie, vreme de trei decenii, stîndardul muzicii inspirate din popor și destinate poporului».

Pr. GABRIEL COCORA

D. G. KIRIAC DESPRE CÎNTAREA BISERICESCĂ ORIENTALĂ

Publicăm unele documente inedite, din cuprinsul cărora ies în relief înalta concepție științific-muzicală a lui D. G. Kiriac și marea lui pasiune pentru desăvîrșirea muzicii bisericesti ortodoxe.

Extrase din scrisoarea lui D. G. Kiriac, către un prieten, îndată după numirea sa, în iunie 1894, ca diriginte al corului capelei române din Paris:

«Nu mi-am putut satisface recunoștința pentru interesul ce mi s-a purtat și pentru onoarea făcută, decît lucrînd conștiincios și depunînd cît mai mult zel pentru a forma un cor demn de Capela noastră, privitor atît la repertoriul coral religios, cît și la execuțiunea propriu-zisă... Încă nu sîntem destul de bogați. S-au scris cîteva compoziții originale pentru slujba bisericeii, însă simțindu-se lipsa unui repertoriu coral complet, s-a recurs la compozitori ruși și greci.

E de dorit a se face și la noi ceea ce s-a făcut aiurea: a se curăți melodiile bisericesti orientale de nenumăratele «floricel» de care sînt împodobite, a li se da o formă unică și definitivă, și în urmă, pentru a armoniza o parte dintr-însele, a se căuta un compromis între această muzică orientală, veche și rudimentară, și muzica cultă modernă.

Numai astfel s-ar putea *ajunge la un stil original al muziceii noastre bisericesti*. De acest sistem de modificare și unificare a melodiilor bise-

ricești s-au servit catoliciei când au format cîntecul sobru numit «Cantus-firmus» (plain-chant) atît de propriu localului unde se execută. Chiar în multe din corurile protestanților se mai pot găsi urmele vechilor melodii»¹.

*

Planul de lucru asupra a două studii aflate în elaborare: *Cîntecul popular românesc* și *Cîntecul bisericesc oriental*, înaintat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în septembrie 1898, de D. G. Kiriac, dirigintele Corului Capelei române din Paris, și «directorul societății corale franceze» Les Enfants de Lutèces».

«Domnule Ministru,

Relativ la memoriul ce am făcut asupra Cîntecului Popular Românesc și Muzicei Bisericești Orientale, și al cărui conținut l-ați găsit folositor pentru viitorul nostru artistic și pentru educațiunea noastră națională, am onoarea a Vă prezenta alăturata schiță de plan a lucrării, obligîndu-mă în același timp a da gata în luna Septembrie viitor, dacă nu întreaga lucrare, cel puțin o bună parte dintr-însa.

Deoarece realizarea celor expuse aci alăturat reclamă nu numai multă muncă, dar și sacrificii materiale, sîlindu-mă a-mi întrerupe parte din ocupațiuni, respectuos Vă rog binevoîți, Domnule Ministru, a dispune să mi se îlesnească mijloacele necesare, acordîndu-mi-se, din fondul Ministerului, suma de 5000 lei, din care să mi se dea jumătate acum pentru a putea întîmpina primele cheltuieli, iar restul la predarea lucrării.

Binevoîți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea înaltei stime și a profundului meu respect.

D. G. Kiriac

Dirigintele Corului Capelei Române din Paris — Directorul societății corale franceze «Les Enfants de Lutèces»

Septembrie 1890».

Rezoluția pusă de ministrul Spiru Haret pe acest memoriu:

«2.X.1898. *Lucrarea al cărui plan mi se prezintă aci fiind de mare însemnătate, pentru cunoașterea muzicii noastre populare și bisericesti, prin urmare pentru perfecționarea învățămîntului nostru muzical, care nu va fi național și rațional pe cită vreme nu va avea ca fundament geniul muzical național al nostru, decidem a se acorda d-lui Kiriac un ajutor de 4000 lei pentru ducerea la bun capăt a lucrării sale. Acest ajutor se va da din fondul de dotație al bibliotecilor de la Casa Școlilor, jumătate acum, restul la predarea lucrării. Lucrarea se va imprima de Casa Școlilor și se va distribui pe la școli pentru biblioteca lor. Haret».*

1. Inregistrat nr. 63579/3 oct. 1898 (Arh. St. Buc., Casa Școalelor, pac. 50, 1898, f. 1).

Confirmarea trimisă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, de D. G. Kiriac la 5 octombrie 1898 ²:

«Domnule Ministru,

Luînd cunoștință despre deciziunea ce ați luat relativ la propunerea înregistrată cu nr. 63529 din 3 oct. 1898 asupra Cîntecului Popular Românesc și Muzicei Bisericești Orientale, respectuos vin a vă comunica, Domnule Ministru, că primesc a face sus numita lucrare în condițiunile ce mi-ați hotărît și în același timp, vă rog să binevoiți a dispune să mi se elibereze un mandat pentru suma de 2000 lei.

Binevoiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea înaltei stîmbe și a profundului meu respect.

D. G. Kiriac

Dirigintele Corului Capelei Române din Paris».

*

«Schița de plan asupra studiului Muzicei Bisericești Orientale» ³ :

b) Cîntecul Bisericesc Oriental

Istoricul și originea lui, Cum a ajuns la noi.

Descrierea formelor principale sub care se prezintă muzica religioasă în Biserica creștină:

1. Cîntecul Plan sau gregorian al catolicilor.
2. Cîntecul coral Palestrinian, în floare în secolul al XVI, XVII și încercarea ce se face astăzi în Occident de a i se reda locul de onoare.
3. Coralul protestant, unde mulțimea însăși țea parte la cîntare,
4. Melodia Bisericii Ortodoxe cu stilul ei ornat.

Studiu asupra formei, naturei și caracterului melodiei noastre bisericești. Diferența de «Cîntecul gregorian» al Catolicilor.

Punerea în evidență a părților bune și frumoase din cîntecul nostru precum și atragerea atenției asupra neajunsurilor lui, între care se poate enumăra:

Teoria și notațiunea lui, defectuoase și nesigure.

De cîtva timp se încearcă atît la noi cît și în alte țări de rit ortodox, unificarea cîntului prin înlocuirea notațiunii vechi cu cea lineară modernă.

Avantajele acestei transcrieri.

Lămuriri asupra unor chestiuni controversate, cum este de exemplu, existența unor intervale altele decît cele admise în muzica modernă.

Foloasele ce se pot trage din analizarea formei melodice a tonalității și a modelațiunilor proprii cîntecului oriental.

Nouă ne lipsește «rugăciunea populară». Mulțimea nu ia parte la cîntare.

2. Înregistrată nr. 64035/5 oct. 1898 (*Ibidem*, f. 6).

3. Îl reproducem integral după manuscrisul lui D. Kiriac aflat în Arch. St. Buc., Casa Școalelor, 1898, mapa 5, f. 2—5, 17—18.

Lipsa unor cîntări corale scrise într-un stil potrivit cu biserica noastră. Importanța creerei unei muzici corale moderne în caracterul vechii muzicii bisericești, inspirată de dînsa, în conformitate cu locașul unde are să se execute și potrivită cu gustul și cerința poporului, în așa fel ca să se împace elementul tradițional al Bisericii noastre cu limba muzicală modernă.

Deservirea amănunțită și sistematizarea celor expuse mai sus.

Compunerea sau armonizarea cîtorva imitări, reclamate de stilul propriu bisericii noastre.

D. G. Kiriac

Septembrie 1898»

*

Memoriu informativ, trimis la 26 martie 1899, de D. G. Kiriac Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor în legătură și cu alte lucrări ce-l preocupaseră, adiacente studiului «Cîntecul Popular Românesc și Muzica bisericească orientală»⁴.

«Domnule Ministru,

Relativ la «Cîntecul Popular Românesc și Muzica bisericească orientală» lucrare ce mi s-a încredințat de către Onor Minister al Cultelor și Instrucțiunii Publice (Administrația Casei Școalelor nr. 63579, seria F. din octombrie 1898), cred de datoria mea a vă aduce la cunoștință că am terminat partea privitoare la muzica bisericească, și că pentru înfrumusețarea serviciului divin, am compus — pe melodiile vechi existente în biserica noastră — o «Liturgie» pentru cor de voci bărbătești care a fost executată la Capela Română din Paris cu ocaziunea vizitei Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitul Primat. Această liturgie servind drept demonstrarea practică a posibilității creerei unui repertoriu coral religios într-un stil propriu Bisericii noastre, va fi alăturat la studiul sus citat.

Intru ce privește «Cîntecul Popular», studiul fiind deja început, însă reclamînd oarecare cheltuieli din parte-mi, respectuos vă rog, Domnule Ministru, a dispune să mi se acorde un avans de 500 lei din suma fixată pentru ducerea la bun capăt a acestei lucrări»⁵.

Binevoii, vă rog Domnule Ministru, a prîmi și cu această ocazie, asigurarea înaltei stîme și a profundului meu respect.

D. G. Kiriac

Dirigintele corului Capelei Române din Paris

Paris, 26 martie 1898, 9, Rue Gérando»

*

4. Înregistrată nr. 21436/30 martie 1899 (Arh. St. Buc., Casa Școalelor, pac. 5/1898, f. 77).

5. Cum din suma aprobată de 4000 lei pentru întreaga lucrare, D. G. Kiriac primise un avans de 2000 lei, urmînd ca restul să i se dea la prezentarea manuscrisului, i se acordă totuși și acest avans de 500 lei. Conturile Băncii Naționale (Arh. St. Buc., Casa Școalelor, pac. 5/1898, f. 8—9).

Memoriu înaintat de D. G. Kiriac (aflat la București) Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 16 noiembrie 1899⁶:

«Domnule Ministru,

Relativ la însărcinarea ce mi s-a dat de către Onor. Minister al Instrucțiunii Publice de a studia «Cîntecul Popular Românesc» și «Muzica Bisericească Orientală» (Administrația Casei Școalelor nr. 63.579, seria F. din octombrie 1899) respectuos vin a vă aduce la cunoștință că am terminat sus-numita lucrare. Alăturat prezint, pentru a se imprima, partea privitoare la Muzica Bisericească, anume: 1. O Liturghie scrisă după melodiile tradiționale ale Bisericii Orientale și armonizată pentru trebuințele serviciului divin; 2. Transcrierea cîntecelor de stea pe notațiune liniară. 3. O colecție de cîntece populare românești armonizate pentru voce cu acompaniament instrumental în stilul și caracterul nostru național.

Pe timpul cît va dura imprimarea părții ce prezint astăzi, mă angajez a depune în mod treptat restul, și anume:

Studiul teoretic relativ la melodia bisericească, continuarea armonizării cîntecelor populare precum și analiza acestora din urmă.

În ceea ce privește imprimarea textului muzical, cred Domnule Ministru, că este bine de a se lua înțelegere cu una din tipografiile de muzică de la Leipzig, care au specialitatea unor asemenea lucrări.

Odată cu aceasta, respectuos vă rog, Domnule Ministru a dispune să mi se elibereze restul de 1500 lei din suma ce mi s-a acordat pentru această lucrare.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, a primi asigurarea profundului meu respect.

D. G. Kiriac

Diriginte al Corului Capelei Române din Paris

București, 16 noiembrie 1899»

*

Referatul lui G. Ștefănescu, profesor de muzică la Școala normală de institutori, înaintat la 7 decembrie 1899 asupra lucrării lui D. G. Kiriac, trimisă de Minister spre cercetare și referire:

«Lucrarea D-lui D. G. Kiriac — subliniază referatul — este conformă cu planul prezentat de către D-sa Onor Ministerului: Studiul «Cîntecului popular românesc și a Muzicii Bisericești Orientale» bazat pe însăși simpla și sincera inspirațiune a poporului păstrată prin tradiție, prezintă un mare interes pentru educațiunea noastră artistică, care nu va putea fi rațională și folositoare pînă ce nu va fi națională.

Lucrarea ce mă s-a dat spre examinare cuprinde 3 părți și anume:

1. O Liturghie completă aranjată pe 4 voci bărbătești pentru serviciu¹ divin duminical, precum și un supliment de cîteva cîntări de peste an.

6. Înregistrat 84324/16 noiem. 1899 (Ibidem, f. 10).

Melodiile tradiționale ale Bisericii noastre ortodoxe cu modurile lor particulare (diferitele «Glasuri» vechi bisericesti) sînt armonizate în așa fel încît caracterul lor nu este cîtuși de puțin alterat. Aceasta este una din grelele chestiuni ce și-a propus spre dezlegare încă de mult întreaga Biserică de răsărit. Rezultatul dat de Dl. Kiriac este îmbucurător, căci în opera d-sale melodiile tradiționale, — aproape părăsite și lăsate pe seama cîntăreșilor neinstruiți, — prin armonizare au cîștigat și s-au înfrumusețat. Sub această formă Biserica noastră capătă o cîntare cu un stil propriu al ei, iar prin uniformizarea stilului se ajunge la o concordanță perfectă între servitorii altarului și corul vocal.

2. Cîntece de stea. Aceste melodii semi-religioase sînt bine transcrise din notațiunea orientală numită psaltichie, în sistemul liniar. În modul acesta se vor păstra și vulgariza mai bine vechile noastre obiceiuri ce țin anumite sărbători.

3. Colecția de cîntece populare din armonizarea ce li s-a dat, nu numai că și-a păstrat caracterul de cîntece românești, dar în acel timp se prezintă sub o formă demnă și cred că în acest mod ele vor atrage atenția și interesul lumii din străinătate.

Întreaga lucrare a D-lui Kiriac este făcută după toate cerințele artei moderne și prezintă tehnica unui compozitor competente în arta de a scrie».

*

Adresa trimisă de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 27 ianuarie 1903, lui D. G. Kiriac în legătură cu studiile angajate:

Nr. 822/Jan. 1903

«D-lui D. G. Kiriac,

V'ați oferit în anul 1898 de a scrie o carte de muzică sub titlul «Cîntecul Poporului Românesc și Muzica Bisericească Orientală» pentru înzestrarea școalelor și bibliotecilor populare, și Casa Școalelor, după ceririle Dv. v-a liberat suma de 4000 lei cu ordonanțele de plată Nr. 615/98, 67 și 1125/99, drept premiu pentru această scriere; Cum însă manuscrisul acestei scrieri nu s-a depus pînă acum, am onoarea a vă ruga să binevoiți ca în termen de 15 zile de la primirea aceștia să-l depuneți negreșit»⁷.

Ministru HARET

Răspunsul lui D. G. Kiriac la această adresă⁸:

«Domnule Mînistru,

Prin adresa «Casei Școalelor» cu nr. 822 din 27 ianuarie 1903 fiind încunoștințat că trebuie să depun de urgență maunscriptele «Cîntecului

7. Adresa la nota ministerului nr. 2110/903 din 22 ian. 1903 (Arh. St. Buc., Casa Școalelor, pac. 5/1898, f. 12).

8. Adresa nr. 3005/14 febr. 1903 (*Ibidem*, f. 13—15).

Popular Românesc» și «Muzica Bisericească Orientală» ce m-am angajat a da Casei Școalelor, respectuos viu, Domnule Ministru, a vă aduce la cunoștință următoarele:

Lucrarea, în ce privește partea pur muzicală, adică o Liturgie corală în stil tradițional al bisericii noastre, precum și o colecțiune de cîntece populare, este deja terminată încă din anul 1901. În diferite ocaziuni s-au putut auzi în public părți din această lucrare. Așa, în 1901, în Sala Internatului Teologic s-au executat de către seminariști diferite coruri religioase în fața Înalților Prelați, Mitropoliți, Episcopi și Arhierei, a Domnului Ministru al Cultelor și a altor persoane distinse.

Mai târziu, la o serbare școlară a Corpului Didactic în sala Teatrului Național, am făcut să se cînte de către elevii școalelor primare și secundare diferite colinde și cîntece de stea.

Apoi în diferite concerte date în sala Ateneului, s-au putut auzi diferite cîntece populare românești, unele aranjate pentru cor, iar altele pentru voce și pian.

Pentru ca lucrarea aceasta să fie utilă și să poată servi, ca îndrumare celor ce o va cerceta, pentru studierea mai departe a melodiei populare și a muzicii bisericești, este de neapărată necesitate să fie însoțită de un studiu științific teoretic, iar speciemenele de cîntece să fie cât mai variate.

Atît pentru redactarea acestui studiu, al cărui material îl am adunat, cît și pentru culegerea cîtorva melodii populare din care să aleg pe cele mai interesante, respectuos vă rog Domnule Ministru, a-mi acorda un ultim termen pentru predarea lucrării, pînă la 1 septembrie a. c.

Luîndu-se în vedere și activitatea ce am desfășurat timp de aproape 3 ani, de cînd mă aflu în țară, în specialitatea ce am îmbrățișat: cursurile de la Conservator (12 ore pe săptămîină); diferite ședințe ale Comitetului Muzical și obligația de a asista la toate examenele sau producțiile Conservatorului; înființarea societății corale «Carmen», dotarea ei cu un repertoriu nou, precum și instruirea și solidarizarea elementelor corale; apoi diferite însărcinări ce mi s-au dat din timp în timp; organizarea concursurilor de muzică corală între elevii școalelor secundare și altele.

Avînd în vedere toate aceste ocupațiuni, sper că binevoîți, Domnule Ministru, a-mi acorda acest ultim termen, pentru a sfîrși lucrarea la care m-am angajat, în momente de reculegere și liniște, în timpul celor două luni de vacanță.

Binevoîți, vă rog Domnule Ministru, a primi asigurarea profundului meu respect.

D. G. KIRIAC

Profesor la Conservatorul de muzică din București

5, strada Gemeni, 7 februarie 1903»

*

«Program analitic», redactat de către D. G. Kiriatic cu prilejul auzițiunii de cîntări bisericești, care a avut loc duminică 12 martie 1900, în aula Internatului teologic din București.

«Program analitic

1. Sfinte Dumnezeule. Această rugăciune a fost făcută în timpul lui Teodosiu cel Mare cu ocazia unei procesiuni. Poporul înspăimântat de victimele ce făcea ciurma, a eșit la câmp, cerînd scăpare de la Domnul. Cîntarea aceasta este concepută în glasul al 2-lea care este considerat de greci ca cel mai nobil. În adevăr, mai toate rugăciunile adresate direct lui Dumnezeu, sînt puse pe acest glas, așa de caracteristic oriental, încît urechea occidentalilor nu s-a deprins încă cu acest fel de cîntare.

2. Ciți în Hristos, glasul 1. Cîntare care înlocuiește pe Sfinte Dumnezeule în anumite sărbători. Sinceritatea și simplitatea acestei melodii, nu s-ar putea concepe așa de potrivit în gama minoră modernă care exprimă simțămîntele pasionate lumești și nu corespunde tocmai cerințelor stilului religios.

3. Doamne mîntuiește pre cei binecredincioși. Un mic fragment în glasul al 8-lea, ca melodie nu diferă de gama majoră europeană. Aci s-a prezentat sub forma scurtată.

4. Aliluia, glasul 1, în care este compus, se apropie de gama minoră, este însă mai bărbătesc și mai plin de vigoare. Multe din melodiile noastre populare sînt concepute în acest glas. Nu e de mirare, că mama romîncă întorcîndu-se acasă de la biserică, își leagă copilul «nani-nani» pe aceeași melodie ca și începutul de la «Aliluia».

5. Troparul învierii (Să se vesească cele cerești). Cîntare de bucurie. Domnul a călcat cu moartea pre moarte și a izbăvit lumea cu marea sa milă.

Melodia aceasta, în glasul al 3-lea, este foarte bine ritmată din punctul de vedere prozodic și mișcarea este foarte potrivită cu sentimentul cerut de text.

6. Heruvicul. Cîntare în glasul al 8-lea, în mișcare lentă. Contrariu formei stihirarice; muzica în loc de a fi silabică, ia formă de vocalică. Acest imn solemn care ne dă liniștea sufletească pentru a primi pe Dumnezeu Împăratul tuturor, este sublîma inspirație a Bisericii noastre de Răsărit și melodia veche tradițională, exprimă foarte bine acest simțămînt.

7. Axionul duminical. Cîntare de laudă adusă Maicii Domnului, în glasul al 8-lea, este caracteristică prin forma sa melodică excepțională, în loc de a avea o frază lungă și neîntreruptă, melodia se modelează după forma cuvintelor, se divide în porțiuni care se repetă de mai multe ori în mod variat. O asemenea melodie exprimă foarte bine pioasa duioșenie a inimei creștine.

8. Axionul învierii Domnului (Îngerul a strigat). Serviciul de la S-tele Paști este cel mai mișcător și mai frumos. Melodia urmărește pas cu pas textul și mărește puterea simțămîntului exprimat în poezie.

«Îngerul a strigat cei pline de daruri:

Curată Fecioară, bucură-te.

Și iarăși zăc bucură-te,

Că Fiul Tău, a înviat a treia zi din groapă».

Glasul al 5-lea în care e compusă această melodie este superior ca expresiune modului minor în care sînt construite cîntecele moderne.

Mulțimea credincioșilor adunați în sfîntul locaș, spre a sărbători marea minune a Mîntuitorului, spune Celei prea Curate și pline de daruri, într-o cîntare liniștită și plină de demnitate, să se bucure de învierea fiului ei iubit. Cel ce a conceput o asemenea frază muzicală, clară, frumoasă și plină de simțire, desigur a avut înaintea ochilor lui figură blîndă a dulce-lui Iîsus.

«Luminează-te, luminează-te,
 Noule Ierusalime
 Că slava Domnului peste tine a răsărit»

Și aci compozitorul a fost foarte bine inspirat. Printr-o comparație s-ar putea înțelege mai lesne ingeniozitatea acestei fraze. Vara, o plimbare la munte. Rătăcești prin pădure. Desimea arborilor, stîncile care te amenință, lipsa de orizont, toate acestea îți întunecă vederea, te copleșesc și îți aduc aminte cît ești de mic în fața naturii mărețe și necuprînzătoare. După ceasuri de osteneală luptînd cu foamea și poate cu frigul, ceva alb se zărește în depărtare, e luminișul, ești pe șes în plină lumină, razele soarelui arzător te încălzesc și îți dă viață, simțurile toate îți sînt fermecate de frumusețea ce ți se deschide privirei. Ești mulțumit și te simți mare. Aceasta este ceea ce se chiamă în muzică trecerea de la obscur la claritate. Numai așa marii maeștri au știut să dea viață compozițiunilor lor. Umilul creștin care a pus pe muzică «luminează-te, noule Ierusalime», ne-a dat într-un chip desăvîrșit trecerea aceasta, de la întunecime către lumină. El a fost bine pătruns de înțelesul cuvintelor. Cîtă lumină în cuvintele «Noule Ierusalime» renașterea templului și a întregii lumi de pînă atunci. Toate aceste frumuseți sînt datorite credinței și sincerității, care au îndrumat pe compozitor pe calea frumosului și a adevărului.

Maî departe textul liturgic zice:

«Saltă acum și te bucură, Sioane:
 Iară Tu Curată Născătoare de Dumnezeu,
 Veselește-te
 Întru învierea Celui născut al tău».

Aci, bucuria și duioșia mamei pentru marea operă a Fiului său sînt de o gingășie cum rar o vom întîlni realizată în muzica modernă. Pe cuvîntul «saltă», melodia se ridică ușurel în partea de sus a vocei, iar atunci cînd se zice «Bucură-te», numărul notelor se înmulțește iar ritmul devine mai vioi».

DAN SMĂNTĂNESCU

In memoriam

GHEORGHE D. ANGHEL LA MÎNĂSTIREA PASĂREA

Sculptorul Gheorghe D. Anghel — artist al poporului — a ridicat între el și noi, neantul.

S-a întîmplat aceasta la 7 aprilie a anului ce curge, ca a treia zi, ursitul a fi unul între cei ce fac gloria și frumusețea acestei lumi, să fie învelit de țărîna cimitîrului Mînăstirii Pasărea.

Și cînd acum bine știm că altă ceva nu va mai urma, că fiul unei creații așteaptă a ni se mai dăruî a fost curmat, mai scumpă ne apare opera celui plecat, care, din ființa și adîncurile poporului pornită, a obținut patrimoniului artistic al patriei, o dominantă de unicitate, ce prefigurează sculpturii românești purces de nou capitol.

Iar cînd toate s-au spus și nimic nu încape celor desăvirșite, se cuvine, spre o mai bună înțelegere și dezlegare de sensuri, a păși într-o privință, și pe urmele omului ce a fost.

A cunoaște printre contemporani și vremuri, om și artist, pe meșterul călăuzit de idealul fără contingente cu larma lui echivocă, altfel vor fi privite și înțelese ale sale, cele ce nu pier, căpătînd incandescență de peste viață.

Pornit din fragedă tinerețe din Severinul copilăriei, unde într-o zi a lunii lui august 1904 venise la lumină a asculta chemării unei lăuntrice porniri, și-a aflat, după îndelungi ocoluri prin pulberea tuturor drumurilor, liniștea la care tînjise atîta, mai ales către anii ultimii ai vieții sale.

Liniștea ce mereu și mereu o căuta, nu proba însă fuga de om, de societatea lui. Era legată mai de grabă de cele ce-i putea prezenta mai bine conținutul unor concepții elaborate nestîinjenit, nesupărat de indiscreția și enervarea ce-i cauza inexpresiva și banala producție a vreunuia ce, vizitîndu-i atelierul cu lucrări neexpuse, acela se descoperea apoi, palid epigon.

Un prieten și-l amintește în starea aceasta și-l vede părăsind brusc lucrul sicut de-un zgomot al străzii, dar mai cu seamă și de cele mai multe ori, de exuberanta adolescență a vecinătăților.

Acestea și altele sosite pieziș a-i slăbi resorturile intime, îl descumpănneau pînă la obsesie.

Pornea atunci pe străzi, căutînd locurile retrase, ori pe cineva a căruia tovărășie domoală, mai adesea tăcută, i se împărtășea prielnică gîndurilor sale.

Prin temperament necomunicativ, greu la vorbă, îi plăcea mai mult să asculte pe alții. Anevoie se descoperea și numai cei ce-l frecventau de lungă vreme, reușeau ca din frazele-i puține, reținute, să alcătuiască un tot de multe ori revelant. Aflai atunci, poate dintr-o intenție anume, sau poate încredere acordată, fapte, păreri și chiar amintiri de-un anumit pitoresc.

Aproape nimic însă, sau prea puțin, nesubstanțial, în legătură cu arta sa. Acest «aproape nimic» cuprinde și nesatisfăcătoarele informații asupra lucrărilor sale aflate pe la colecționari și instituții franceze, duse peste ocean ori în peninsula italică. Poate și altundeva, cine mai știe.

Pentru unele ca acestea, și pentru altele, Anghel dorea cu crescîndă fervoare în ultimul timp, să se izoleze.

Cerceta împrejurimile de la Băneasa și Otopeni, se gîdea uneori la Sinaia. Fără s-o spună i se ghicea însă o adîncă descurajare. Dar pe neașteptate, ajutat de înalta, de multa prețuire și înțelegere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Anghel primește cu recunoștință, casa ce i se oferea adăpost și atelier de lucru la Mînăstirea Pasărea.

Aflase, după cum se vede, limanul căutat.

Manifesta acum o vie mulțumire. Prinsese gust de temeinică gospodărire, iar un dor de muncă îi înflorea chipul smead. Avea tot ce-i trebuia: liniște, departe de vizitatori nedoriți, răgaz să mediteze la lucrările ale căror proiecte fuseseră oarecum făcute cunoscut celor apropiați.

Spunem «oarecum» cînd se va ști că planul acelei remarcabile întru chipări a luceafărului poeziei românești, nu fusese socot, nimănui dezvăluit.

Îl ținea deocamdată în sine, gîdea și modela viziunea multiplelor forme ce-i încercau închipuirea.

Pînă cînd, visul deveni faptă.

*

Cu ani în urmă fusese încercat:

— Ce-ar fi să ne dai, după toate cîte ai realizat, un Eminescu, pe care nu-l avem pe măsura genialității lui?

A răspuns, dar nu atunci, ci altădată la întrebarea repetată:

— Am încercat în mai multe rînduri; n-am fost mulțumit.

Spusele acestea explică suficient cum de puteau fi găsite în curtea atelierului său — nu rareori — lucrări sparte, turnate totuși în gips. Le vedeai, te uitai uluit jur-împrejur și nu știai ce să-ți închipui.

Meșterul își vedea în acest timp de treburi în atelier, te poștea apoi în casă părind a nu-ți prinde privirea grea de muștrare și revoltă în fața aceluia asasinat. Iar când da glas câteodată, el minimaliza în spuse scurte cele acum hîrbuite, ce ar fi făcut gloria altcuiva.

Pînă a fi trimise la turnătorie, gipsurile sale mereu revăzute și corectate, rămîneau luni întregi în atelier.

Numai cînd se putea socoti mulțumit și nu altfel, meșterul transporta lucrarea aleasă pentru bronz în camera sa (dormitor, sală de mîncare, iarna atelier), să facă tovărășie altora, de mult aflate acolo.

Întins în patul pe căpriori, cu așternut de schimnic, artistul fiind obligat a sta ore întregi cu piciorul beteag nemișcat, își privea lucrările rînd pe rînd. Cînd nu se ridica singur, ruga prietenul primit acolo, să schimbe poziția uneia din ele aducînd-o într-un anume unghi vizual. Și iarăși, atent celor ce i se spuneau, dînsul privea, dorea altă schimbare de poziție, și deodată sălta din pat. Cu un cușit oarecare, cu un spaclu ori un petec de glaspapir, mai afla ceva de făcut: Asta nu-l reținea ca a doua zi, sau peste altele, să sporească grămada de lîngă lada de gunoi, cu cioburile unor strădanii și dărui, vane acum.

Unele teme erau reluate la alt mod concepute, să le clatine din nou cîntarului propriu, să plece pe străzi cu ele în gînd și să răspundă abia, interlocutorului căutat spre a-i fi alătura.

Și totuși, Eminescu ajunsese o preocupare majoră pentru Anghel, necesitate imperioasă de eliberare în avînt și zbor.

Crease pe Enescu simțîndu-se onorat că numai sie a primit să pozeze în anii maturității și măiestriei, adînc mișcat fiind că la sfîrșitul săptămînelor audiții de cameră, era reținut de muzician în intimitatea sa.

Realizase acea capodoperă portretistică: Bălcescu. I se închinase lui Luchian și Andreescu. Oltean, s-a revoltat cu Tudor Vladimirescu și a omagiat pe moldoveanul Pallady, iar cutremurătorul Cărturar, împreună cu altele și toate la un loc: maternități, portrete de femei și bărbați, Victoria, Vrem Pace, Muzica, reliefurile, Nud-ul de nimeni conceput așa pînă la el, și altele încă, făceau să pășești în sala ce-i adăpostea ultima retrospectivă de la Dalles, într-o reculegere de templu.

Cel ce concepuse în monumental unele din compozițiile sale, ce-ar determina o inefabilă grandoare piețelor ori locurilor de reculegere, nu putea să nu ne ofere un Eminescu.

Se dovedise doar admirabilul cîntăreț al marilor destine românești: Bălcescu, Enescu, Luchian, Vladimirescu, Pallady și să nu dea pe cel al cărui nume auia ca un clopot?

Incercările altora, realizările oneste, îl făceau mai așteptat, din răsuputeri dorit.

Pierdută pentru totdeauna se afla macheta lui Paciurea, distrusă într-un moment de amară deprimare, după cum Anghel a distrus pe acel Luchian ce de pe treptele muzeului Simu, se înălțase aniș trecuți, coloană de foc.

*

— De ce nu dai pe Eminescu? l-a întrebat din nou, prietenul.

— Nu-l văd încă !

*

Spre iarna anului 1963. Anghel a plecat la Paris.

Ținuse să revadă locurile pe unde a ucenicit, a învățat, a lucrat, și să caute lucrări de-ale sale, să le confrunte în înțelegerea celui de azi. Să afle și o umanitate rămasă în urmă, dar nu pierită pentru dînsul.

Salutările primite pe o carte poștală, ilustrată cu buchiniștii cheiului Senei, prietenul de acasă îi comunică printre altele:

— Se pregătește aici, comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Eminescu. Ce zici? N-ar fi momentul să ne dai statuia?

Sculptorul a răspuns numai cu mulțumiri și aceleași urări de bine și sănătate.

În primăvară s-a înapoiat, și :

— Nu-l văd încă pe Eminescu !!

*

Parisul îl primi din nou în toamna lui 1964.

Mai înainte decît era de așteptat, Anghel sosî.

Ceva îl nemulțumise se pare. De unde, după întîia călătorie, evocările nu lipsite de un anumit umor se depăneau fără efort, omul păstra de astădată o tăcere ursuză, obstinată.

O descumpănire ce nu-l fixa prea mult locului, îl ducea în căutări de tot soiul, iar preocupările lesne părăsite, ori numai amîinate, ușurau primirea companiei tinerilor confrăți entuziaști, volubili, uneori gălăgioși, înfățișîndu-ni-se un Anghel într-o fază de nou și întîrziat contur. A urmat, se știe, cam tot atunci, cunoscuta intervenție a presei în discuția iscată de-o nefericită compoziție pentru monumentul Eminescu.

— Nu-l văd încă !

Șî n-a mai fost întrebat...

*

Intr-o obișnuită peregrinare a unei oarecare zile, Anghel intrerupe prietenul ce-i înșira multe și de toate îndemnat de: «Mai spune ceva»... sau «Ce se mai aude?»...

— Știi, acum îl văd pe Eminescu.

Celălalt se oprește și răsufală adînc:

— Urez să-l înfăptulești curînd. Sînt sigur că va rezulta ceva minunat.

*

La timp scurt apoi, Anghel se mută definitiv la Pasărea.

Pornise acolo unele reparații și amenajări la casa primită. Venea deseori în Capitală îndemnat de treburi, dar și de necesitatea de-a se mai comunica cînd și cînd.

Căutînd prietenul statornicît în apropierea fostei sale locuințe, a spus atunci făcînd amîndoi drumul spre Piața Romană unde se opreau la o cafea în localul ce-î amintea un bistro parizian:

— Am terminat pe Eminescu...

Cunoscînd întrucîtva firea artistului, prietenul rostește:

— Nu întreb multe. Un lucru, de se poate, a mă lămuri. Cum l-ai realizat, mai exact, în ce fel a fost gîndit: șezînd ca Pallady, ori în picioare?

— În picioare.

După cîtiva pași, rîde ușurel și privindu-și însoțitorul dintr-o parte:

— L-am făcut gol!

Drumul se continua. Tăcere. Din nou celălalt:

— Mă silesc să mi-l imaginez. Nu văd cum; dar cred într-o admirabilă reușită.

— Nu te invit încă la Pasărea...

Prietenul a înțeles. Anghel mai avea de stăruit, după obicei, asupra lucrării.

În afară de modele și de cei ce-l ajutau la munca anevoioasă de clădit pămînt și turnat gipsul, greu s-ar fi decis a maî primi pe alții, căroro, dorînd să le înfățișeze suma efortului finit, le-ar fi putut întui cu siguranța sa de totdeauna, impresiile nemărturisite.

Era doar vorba de Eminescu!

*

A urmat pregătirea expoziției retrospective, plănuită mai de mult. Venea iarna. Timpul se schimba. Între Pasărea și București călătoria e acum obositoare, iar prezența artistului mereu necesară în Capitală, unde Eminescu se afla la turnatul în bronz.

Și ca un trăznet cade vestea: la 3 ianuarie 1966, Anghel e internat în spital. Nu mai erau nădejdi să participe la vernisajul din sala Dalles, la 13 ianuarie 1966.

La zece ani de la ultima sa retrospectivă organizată de Sfatul Popular al Capitalei, cea de acum — încununată ca real eveniment artistic — s-a desfășurat în lipsa celui ce-o așteptase.

Resemnat dar nădăjduind, a cerut insistent a fi dus la el acasă, la Pașărea, unde se simțea bine, se știa înconjurat de atentă îngrijire și vegheat de înaltă solitudine.

Dar sortit era ca, după ce tot acolo, a zidit din tină și senin ca pe un suprem adio pe Eminescu și să-l dăruiască poporului împreună cu toate ale sale, meșterul să intre în neființă ocupînd locul ce, prevestire parcă, și-l alesese singur, mai dinainte.

MIHAIL STRAJE

IZVOARE ISTORICE*)

Institutul de Istorie «Nicolae Iorga» al Academiei Republicii Socialiste România a publicat primul volum al unei opere monumentale ce urmează să cuprindă toate inscripțiile medievale de pe cuprinsul țării noastre. Acest volum cuprinde doar partea întâia a inscripțiilor aflate în orașul București, anume anii 1395—1800, viitorul volum urmînd să cuprindă restul de inscripții dintre anii 1801—1848.

Un scurt «Cuvînt înainte» (p. 5—7) al academicianului Andrei Oțetea și «Introducerea» (p. 11—44) redactorului responsabil Alexandru Elian înfățișează evoluția în timp a ideii și premisele alcătuirii unui corpus general al inscripțiilor din România, o «arhivă epigrafică completă pe scară națională». După ce, pe baza unor judicioase criterii, se delimitează sensul cuvîntului «inscripție» (p. 12—13), excluzîndu-se tipăriturile, însemnările de pe cărți, monede, sigilii, Al. Elian arată valoarea relativă a inscripțiilor pentru trecutul nostru, în raport cu alte surse istorice (p. 13—16), subliniind totodată caracterul religios și existența formulelor religioase din cuprinsul mării lor majorități. Importanța lor deosebită stă în exactitatea știrilor ce le dau pentru domenii variate ca arheologie, artă medievală, construcții. Pentru epocile mai vechi și ca surse istorice pentru studierea trecutului orașelor (în special București) și a unor sate, ele sînt izvoare de o excepțională valoare. În continuare, se urmăresc preocupările pentru anchete epigrafice în trecut, începînd din secolul al XVI-lea, de către cronicari, oameni de cultură, călători străini. Mitropolitul Dosoftei este considerat primul cercetător «care a folosit, pentru a lămuri răs-timpuri obscure din istoria veche a patriei, hrisoave și inscripții ale epocii feudale» (p. 19—20). Se analizează apoi cercetările «organizate în cîmpul epigrafiei medievale românești» din secolele al XVIII-lea—al XIX-lea, unde întîlnim nume ca al generalului Bauer, Kiselev, Mitropolitul Neofit, generalul Papazoglu, Cezar Bolliac, preotul Grigore Musculeanu, Grigore Tocilescu, Alexanđru Odobescu, Nicolae Iorga, Ion Bogdan, Vasile Pirvan, episcopul Melchisedec.

Urmează principiile de editare (p. 39), din care reținem cîteva de bază: «Culegerea de față nefiînd o culegere epigrafică exhaustivă, ci una de inscripții ce pot furniza informații de interes istoric, s-au înlăturat de la editare inscripțiile care dau nume de sfinți și titluri de scene de cuprins religios, neînsoțite măcar de o dată (pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea) sau de alte informații (pentru secolele al XVII-lea—al XVIII-lea). Formulele stereotipe, care nu intră în textul

*) *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, *Orașul București, (1395—1800)*, Editura Academiei Socialiste România, București, 1965, 935 (—936) p.

inscripției propriu-zise, dar se găsesc pe obiectul respectiv (ca de pildă IS. HS. Ni. Ka sau MP. Θv etc.), au fost lăsate la o parte. De asemenea, au fost eliminate inscripțiile mai noi (din secolul al XVIII-lea) care cuprind nume de persoane neidentificabile (sic)... Prin derogare de la criteriul topografic adoptat, au fost de asemenea excluse inscripțiile de pe obiecte — indiferent de vechimea și importanța lor istorică — nelucrate pe cuprinsul țărilor române sau care nu au circulat, măcar, pe același teritoriu în trecut, dovedind în acest chip că răspund la cerințele culturale ale populației».

Se stabilește apoi prezentarea inscripțiilor pe fonduri și pe secțiuni, modul de stabilire a datei când este exprimată în 2 ere ce nu corespund, felul cum sînt descrise inscripțiile, modul de transcriere (p. 40—43). Urmează lista colaboratorilor (p. 43—44).

Inscripțiile date la iveală în acest volum cuprind paginile 199—806. Printre ele găsim unele texte de mare importanță istorică. Cel mai vechi text este cel din anul 6904 (= 1 sept. 1395—31 aug. 1396) de pe un epitaf de la Mînăstirea Cozia (nr. 1031), piesă de mare valoare artistică (vezi foto 130). Un alt epitaf cu inscripție din 1 sept. 1437, remarcabil prin vechimea și lucrătura sa, este cel al egumenului Siluan de la Neamțu (nr. 1032, foto 131). Menționăm și ușa sculptată din lemn de stejar de la Mînăstirea Snagov, cu inscripția menționînd clădirea mînăstirii de către Vladislav al II-lea în 1452—1453 (nr. 1177, foto 148). Grație ilustrațiilor în mare parte bine reproduse, volumul se transformă dintr-un catalog de inscripții medievale într-un corpus al obiectelor și monumentelor noastre istorice. În colecțiile din București se păstrează și obiecte cu inscripții de la Ștefan cel Mare, cum ar fi pisania caselor domnești din Hirliu din 1486 (nr. 575, foto 63), un vâl datat aproximativ 1493 (nr. 1083, foto 144), un panaghiar din 1502 fost al Mînăstirii Neamț (nr. 964) și un epitrahil de la Mînăstirea Dobrovăț (cca 1504, nr. 1049). Pe un epitaf găsim însemnarea importantă că a fost început din porunca lui Ștefan cel Mare și a fost terminat de fiul său Bogdan în 1506, februarie 1 (nr. 1033, foto 132). O altă inscripție a cărei vechime conferă obiectului pe care este sculptată o dublă valoare, istorică și artistică, este pisania clopotniței de la Mînăstirea Dealu, zidită de Radu cel Mare în 1499 (nr. 576, foto 64). Inscripția are o interesantă și rar întilnită stemă a Țării Românești cu vulturul, crucea în cioc așezat pe un coif legat cu un snur.

Pisania din 1526 septembrie 10 de la Mînăstirea lui Neagoe de la Curtea de Argeș se prezintă azi ca un document de o excepțională importanță istorică. Ea rămâne ca o mărturie, împreună cu piatra de mormînt din aceeași mînăstire, a frămîntatei și glorioasei domnii a lui Radu de la Afumați. Iată un pasaj: «... și au năvălit turcii cu multe greutăți, ca să ia patria noastră, Țara Românească; și m-am ridicat domnia mea și cu boierii, multe războaie apărînd, cite odată fiind gonit și citeodată gonînd <pe dușmani>, pînă cînd puterea și ajutorul prea înaltului Dumnezeu ... și de la Domnul și ne-a dat Dumnezeu pace. Și am ridicat domnia mea ochii mei cei sufletești spre dumnezeieștile biserici să le cercetez». (nr. 577 și foto 65). Inscripția este pictată de zugravul Dobromir, care este autorul splendidelor fresce din biserică.

O cruce din lemn sculptat, îmbrăcată în argint aurit, purtînd o inscripție din anul 1560 decembrie 25, cuprinde și însemnarea prețului materialului și lucrul; «† Moaștele sfîntului marelui mucenic Teodor Tiron. † Nouăzeci și doi bani pentru argint. † Cincizeci bani pentru lemnul crucii. † Cincizeci pentru pietrele prețioase și pentru mîrgăritare † Nouă galbeni ungurești pentru aurul de poleit. † Treizeci și doi galbeni pentru facerea lucrului». (nr. 765). Meșterul este, desigur, român, «popa Nichifor». Alte obiecte făcute de meșteri români sînt crucea din 1558 mai 26 (nr. 763) lucrată de Sava, cea din 1561 iulie 5 făcută de Dosoftei maistor (nr. 766), o teracotă din 1581 februarie 1 (nr. 550), meșter Oprea și alta din secolul al XVIII-lea, nedată, făcută de Drăgoi timplar (nr. 551).

În paginile volumului sînt de găsit și inscripțiile unor pietre de mormînt domnești și mitropolitane; prima în ordine cronologică este piatra lui Alexandru Lăpușeanu, datată 1568 mai, cu inscripția: «Pahomie cel care a răposat de la viața de aici spre veșnicile lăcașuri și a fost îngropat aici, în noua sa ctitorie,

În anul 7076 luna mai» (nr. 621, foto 89). Apoi piatra mitropolitului Anania al Țării Românești (păstorește între 1544—1558; † 1580), pregătită din timpul vieții, desigur în anii păstoriei (nr. 617), piatra lui Alexandru Mircea «Oaie Seacă» din 1577 (nr. 624), piatra lui Radu Șerban pusă de Matei Basarab după anul 1640 (și pentru Nicolae Pătrașcu), în care se spune: «amîndoi tare [și] vărtos pentru lege și pentru moșie cu p(ă)gânii turci, tătar(i) și cu eretici unguri s-au bătut și în bătrănițe amîndoi de boala podagrie(i) s-au săvârșit». (nr. 643 și foto 103); menționăm și piatra mitropolitului Grigore al Țării Românești din septembrie 1636 (nr. 456, foto 56).

Se dă inscripția de pe îmbrăcăminte de argint aurit a mîinii Sfîntului Nicolae făcută de Mihai Viteazul la 1599—1600 (nr. 384) și de pe moaștele Sfîntului Mihai al Sinadelor împodobite de Matei Basarab la 1651 (nr. 818). Volumul cuprinde și o serie de inscripții inedite, descoperite în anii din urmă, dintre care unele prezintă un mare interes istoric, cum ar fi pisană din anul 1668 a Mitropoliei din București (nr. 252), cruci, etc. Un alt obiect deosebit de prețios este și o matrită de lemn datată începutul secolului al XVIII-lea pe care găsim gravat numele lui «Pop(a) Costandin tipograf Rimnicului». (nr. 1184). Alți preoți sînt zugrăvi, fie de icoane (nr. 1233, 1234, 1235, 1236), fie de biserici (nr. 189 — preoții Bratu și Iane la biserica Mîntuleasa din București).

În afara inscripțiilor de caracter pur istoric, găsim unele cu un conținut deosebit de cel general și prezentînd marca unei sponteneități ce ne interesează într-o măsură ridicată. O însemnare din cca. 1640—1644 decembrie 20 gravată pe ferecătura unei *Evangelii slavone* din 1512 de la Mînăstirea Bistrița: «Această ivanghelie fost-au de la Bistrița; iară când au fostu în zilele lu Leon voevod luoatu-o-u niște omeni striîni, de au fostu peritu 9 a(ni). Iară că(n)d au fostu în zilele <lui> Io Mateiu voevod aflatu-o-u Preda Brîncoveanul și o luă cu pără de în diva(n) și o trimi(s) la Bistrița». (nr. 883). Pe o cărămidă fostă din biserica Vârzaru de la Tîrgoviște, azi dispărută: «Mai bun dom(n)u de Mateiu vodă n-au fostu nici un domnu» (nr. 1205, foto 155).

Semnăind și unele nedumeriri în ceea ce privește prezentarea materialului, precum și unele lipsuri în conținutul lui, nu am înțeles decît să aducem un aport pozitiv la o realizare și mai bună a volumelor ce vor urma.

Împărțirea materialului pe fonduri, întregită cu repertoriul cronologic în limba română, franceză și rusă, ni se pare metoda de prezentare cea mai judicioasă și, din punct de vedere al cititorului, cea mai operativă. Nu am priceput însă de ce capitolele (fondurile) sînt lipsite de obișnuitul titlu, înlocuit printr-un număr de ordine ce trimite la tabla de materii de la sfîrșitul volumului și printr-o dungă groasă, pe cît de incetetică, pe atît de inutilă. În afară de faptul că această inovație îngreunează munca de cercetare, ea a obligat pe editori să repete la fiecare inscripție fondul din care aceasta face parte, ceea ce la totalul de 1253 de inscripții însumează 1253 de rînduri, adică peste 20 de pagini de text care puteau fi economisite sau întrebuințate mai cu folos: s-ar fi putut indica, de pildă, adresa monumentelor, instituțiilor sau colecțiilor particulare unde se află inscripțiile și care în prezentarea actuală sînt uneori greu de identificat; de asemenea, consultarea materialului deosebit de abundent al Muzeului de artă al Republicii Socialiste România (peste 300 de pagini) ar fi fost ușurată dacă, în plus de nota explicativă preliminară din p. 475—476, împărțirea — de altfel judicioasă — a materialului pe categorii ar fi fost evidențiată și în text prin subtiluri; tot așa, admițînd că Muzeul de Artă Brîncovenească de la Mogoșoaia este socotit o anexă a secției feudale a Muzeului de Artă — exponatele putînd fi în orice moment transferate de la un loc la celălalt și neputînd deci fi prezentate decît la un loc —, această situație trebuia arătată printr-o notă la începutul capitolului, ca numeroșii vizitatori ai Muzeului de la Mogoșoaia să nu rămînă surprinși de faptul că acesta nici nu este menționat.

Un element pozitiv al lucrării îl constituie redarea inscripțiilor cunoscute prin publicații anterioare și astăzi dispărute, dar o metodă consecventă de prezentare a acestora nu a fost găsită; într-adevăr, cele provenite de la biserici sînt cuprinse în capitolul respectiv, pe cînd cele ce se aflau la muzee sau colecții sînt grupate

într-un capitol special, care — deși nu cuprinde alte categorii de inscripții — este intitulat «Diverse»; ar fi fost mai logic ca inscripțiile dispărute de la muzee existente (Muzeul Național de Antichități) să fie înfățișate, ca și cele de la biserici, la capitolul respectiv, rămânând grupate într-un capitol separat, cu titlul corespunzător, numai cele provenite din muzee sau colecții dispărute. Se pune, de asemenea, întrebarea dacă este justificată redarea textelor «plăzmuite» de Grigore Musceleanu care — alături de o inscripție luată de Nicolae Iorga din ziarul «Presă» (nr. din 23.XI.1926) și lipsită de orice garanție de exactitate — constituie capitolul «Inscripții indoelnice».

Prezentarea îngrijită a textelor satisface exigențele unei lucrări de înaltă ținută științifică. Totuși, față de bogăția aparatului științific, trebuia neapărat indicat și acel element care, în ordinea importanței, nu este întrecut decât de însuși conținutul inscripției: *limba* în care este redactată aceasta. Nu ne referim la inscripțiile slave sau românești cu scriere chirilică — deoarece acestea se deosebesc unele de altele chiar pentru un profan, prin faptul că primele sînt redate în textul original și traducere, pe cînd cele românești sînt transcrise direct — nici la numeroasele texte latinești și în special grecești. Nu i se poate pretinde însă unui nespecialist să deosebescă la prima vedere — numai după forma literelor și textul transliterat — o inscripție arabă de una turcă, sau chiar una ebraică de una armenescă. Firește că în numeroase cazuri — biserica Armenescă, cimitirul izraelit ș. a. — limba în care este scrisă inscripția decurge de la sine. Dar pentru altele, și în primul rînd pentru obiectele de muzeu, trebuie recurs la context (locul de proveniență, titluri din bibliografie) și la cîntărirea rezonanței numelor proprii, adică la deducții care pînă la urmă pot fi și greșite. Mărturisim că, în momentul încheierii acestor însemnări, noi nu știm dacă inscripția nr. 501 este în limba slavă sau — după cum ne-a comunicat un slavist — sîrbă.

Aparatul științific ce însoțește inscripțiile (descrierea, note și bibliografia fiecărei inscripții în parte) aduce ample informații privind citirea și datarea acestora. Am fi dorit ca documentația să cuprindă și unele referințe în legătură cu unii meșteri care au putut fi identificați ca autori ai inscripțiilor, fără ca acest lucru să rezulte din text: ar fi fost interesant, de pildă, de arătat că inscripțiile nr. 83 și 117 au fost atribuite cu destulă probabilitate cunoscutului arhitect Gligorie Cornescu (Pr. C. Bobulescu), *Gligorie Cornescu, arhitect al mănăstirii Cetățuia*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevii», XXXIV (1958), p. 872—881).

Unele erori de datare sînt inerente unei lucrări de proporțiile acesteia. Iată, spre exemplificare: inscripția fără dată a lui Matei Popescu cu fiul acestuia Constandin de pe broderia de catifea pe care este fixată iconița lui Georg May II (nr. 1025, nota 1) este greșit datată «probabil din sec XIX» deoarece donatorul principal este documentat în intervalul 1698—1740 (anul morții sale), iar fiul său în anii 1738 și 1742 (*Documentele privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească, Editura Acad. Republicii Socialiste România, București, 1961, p. 373). De asemenea, data de pe clopotul dispărut al bisericii Krețulescu cu K) de la nr. 105 nu poate fi 1799, deoarece donatoarea Bălășa Krețulescu a murit la 1796 (N. Cazacu, *Inscripții de pe clopotele unor biserici din București*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), p. 156). În ce privește datarea pisaniei Bisericii Batiște, care are data «la anul de la zidirea lumii 7274, iar de la H(risto)s 1764, lun(a) o(c)t(o)mvrie) 14» (nr. 34), autorii au preferat data 1764 octombrie 14 (vezi p. 214, nota 2). Însă data acestei pisanii este 1763 octombrie 14, deoarece domnitorul în timpul căruia a fost sculptată inscripția este Constantin Racoviță, care domnește între 20 martie 1763 și 7 februarie 1764, (vezi *Istoricul bisericii Batiște din București*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), p. 803, nota 87. Această lucrare este utilizată și în pre-

zentul volum, fiind citată în «Addenda bibliografică» de la p. 829, însă data nu a fost corectată în sensul indicat în lucrare).

Valoarea volumului de inscripții este însă deosebită, atît ca instrument de lucru, cit și ca lucrare istorică de sine stătătoare.

RADU CREȚEANU și MATEI CAZACU

DOUĂ MINĂSTIRI MONUMENTE ISTORICE DIN VREMEA LUI ALEXANDRU LĂPUȘNEANU

Radu Popa *Minăstirea Golia*, Editura Meridiane, București, 1966, 40 p. + 19 ilustrații.

Așa cum se prezintă astăzi, complexul de la Golia este rezultatul unui îndelungat șir de prefaceri și adăogiri din epoci diferite devenind o adevărată «cronică de piatră și culoare a patru veacuri de istorie și artă ieșeană».

Aflarea în pomelnicul minăstirii a numelui lui Alexandru Lăpușneanu îl face pe autor să plaseze zidirea Goliei în timpul acestuia, cu aproximație la începutul celei de-a doua domnii.

Cel dintîi ctitor al Goliei este Ioan Golia, nume puțin cunoscut. Un *Tetraevangheliar* — păstrat azi în Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România — donat de ctitor în 1575 Goliei, poartă următoarea însemnare: «Acest Tetraevangheliar a fost prădat de păgînii tătari, nu se știe din ce loc au fost mai înainte și cine l-au făcut. Și l-au cumpărat robul lui Dumnezeu dumnealui Ioan Golăi, marele logofăt și a dat pentru el 1200 aspri. Și era stricat și l-a dres și l-a înfrumusețat și l-a dat la biserica lui Dumnezeu în tîrgul Ieșilor la margine, unde este hramul Înălțării... la anul 7083 martie 9» (p. 8).

Pe un alt *Tetraevanghel* dăruit în 1575 tot de marele logofăt, se afla o însemnare mai tîrzie referitoare la sfîrșitul acestuia, fiind ucis de Iancu Sasul (1579—1882): «...l-a făcut și ferecat Ion Golia, marele logofăt... chinuindu-l Iancu Voevod... i-a tăiat capul și i-a luat toate averile și acest tetraevanghel...».

Știri mai noi datează din 1606 cînd Ana, soția fostului mare logofăt închină cu fiul ei Mihail locașul, Minăstiri Vatopedi de la Muntele Atos, actul de danie fiind întărit de Ieremia Movilă în a doua domnie.

Prezența în tabloul votiv a lui Ieremia Movilă, denotă, după părerea autorului, că la începutul secolului al XVII-lea, complexul a suferit o refacere mai radicală; înălțîndu-se turnul clopotniței și zidul de incintă.

«Detalii ale arhitecturii turnului îl apropie de alte monumente moldovenesti de la începutul veacului al XVII-lea și ne îndreptătesc — precizează autorul — să-l datăm, sub rezerva cercetărilor ulterioare, în această vreme» (p. 10).

Biserica de la Golia este rezidită de Vasile Lupu (1634—1653). O descriere detaliată a monumentului o avem de la Paul de Alep, afrimînd printre altele că: «nimeni în lume nu s-a distins în arta de a construi biserici și minăstiri din pietre cioplite și sculptate va voievodul Vasile (Lupu), care a chemat pentru aceasta meșteri din Polonia».

Elementele Renașterii tîrzii întîlnite în arhitectura monumentului vin să întărească aceste afirmații, explicate de altfel prin legăturile strînse ale lui Vasile Lupu cu Livoul.

Dar, Vasile Lupu nu a apucat să vadă terminată ctitoria sa. Ultimele lucrări de amenajare aparțin lui Ștefăniță Lupu (1659—1661) după cum se face mențiune

în pisania din pridvor: «... Io Vasile Voevod am zidit această sfință minăstire unde este hramul Înălțării și nefiind terminată de mine... Io Ștefan Voevod, fiul lui Vasile Voevod, am săvârșit-o la anul 7168 (1660) mai 24» (p. 13).

În timpul lui Constantin Mavrocordat (1733—1735) minăstirea este distrusă de un incendiu, iar în 1738 de un cutremur. Restaurarea ei începe sub egumenul Gherasim și este terminată probabil în 1754.

Lucrări de refacere a picturii se întreprind în 1838 sub starețul Grigorie Irinopoleos, când se instalează și o timplă nouă.

Cu anul 1863 începe o nouă etapă în istoria sbuciumată a Goliei.

«În anul 1900, data restaurării turnului-clopotniță, biserica a fost închisă și a rămas astfel pînă în 1947 când s-au încheiat reparațiile, începute în 1943 de Comisia Monumentelor Istorice și continuată după război, cu ajutorul Mitropoliei Moldovei, al autorităților locale și a Ministerului Cultelor» (p. 18).

Începînd cu anul 1911 s-au organizat în incinta minăstirii Arhivele Statului din Iași.

Voievodul Vasile Lupu a îmbinat la biserica Goliei elemente ale Renașterii cu tradiția bizantină a artei moldovenești și cu unele influențe ale arhitecturii rusești.

Planul monumentului este dezvoltat pentru a cuprinde cele cinci încăperi: pridvorul, pronaosul, gropnița, noasul și altarul avînd lungimea 39 m, lățimea 13 m și înălțimea 30 m în virful turlei de pe naos.

Pe naos și pronaos, prezintă două turluri mari, o turlă mai mică pe altar și alta pe pridvor. Pridvorul are două intrări, una spre nord și alta spre sud. Cafasul, constituie un adaos ulterior. Pronaosul este patratic. Bolta pronaosului, asemănătoare cu cea a naosului sau altarului este alcăuită din rînduri suprapuse de arcuri alăturate ce fac trecerea de la planul patratic al încăperii la cel circular al turlei.

Gropnița la Golia face corp comun cu naosul. Altarul prezintă ca particularitate turla. Pictura din vremea lui Vasile Lupu a dispărut în urma prefacerilor survenite de-alungul veacurilor; actuala pictură, în majoritate, datează din secolul trecut sau din secolul nostru.

Dintre obiectele donate de Vasile Lupu s-au păstrat doar policandrul de bronz din pronaos și probabil sfeșnicele din fața altarului.

«Interesul pe care-l prezintă Golia privește atît valoarea sa ca monument de artă cît și semnificația pe care a avut-o pentru istoria Iașilor, și mai ales, pentru evoluția ulterioară a arhitecturii moldovenești».

*

Corina Nicolescu, *Minăstirea Slatina*, Editura Meridiane, București, 1966. 34 p. + 20 ilustrații.

Ctitorie a voievodului Alexandru Lăpușeanu, Slatina este cea mai însemnată operă de arhitectură moldovenească de la mijlocul secolului al XVI-lea. Ea reprezintă totodată o verigă importantă între grupul de minăstiri din vremea lui Ștefan cel Mare și ctitoria Movileștilor de la Sucevița.

Eftimie cronicarul oficial al lui Alexandru Lăpușeanu a consemnat printre evenimentele importante ale domniei și pe acela al întemeierii Minăstirii Slatina. El notează data de 1554 când voievodul «s-a ridicat, din preaslăvita sa cetate de scaun Suceava și s-a îndreptat către riul Suha să cerceteze și să aleagă loc pentru minăstire și să înceapă să zidească». Odată ajuns la locul ales, — scrie în continuare același cronicar — că domnul «a văzut și s-a bucurat și i-a plăcut foarte mult și a adus mulțumire lui Dumnezeu și a dat numele minăstirii Slatina și a pus pe întiiul cîrmuitor și pe întiiul egumen Iacob, numit Molodeț» (adică cel vrednic).

Sfințirea bisericii minăstirii a avut loc la 14 octombrie 1558 de către Grigorie, mitropolitul Moldovei, înconjurat de un sobor de o sută șaisprezece preoți și diaconi (p. 7).

Dintr-o scrisoare adresată de Alexandru Lăpușeanu la 10 mai 1560 Sfatului Orașului Bistrița aflăm că voievodul solicita pentru ctitoria sa de la Slatina, pietrari buni și materiale pentru prepararea tencuielilor fine pentru pictură.

Tot de la Bistrița au fost aduși în 1564 meșteri țiglari pentru a fi terminate ultimele lucrări de la ansamblul minăstirii. Voievodul va împodobi interiorul minăstirii cu broderii de cult încă din 1556 iar cu argintărie încă din 1557. Alte danii în bani, sate și munți împăduriți s-au adăugat averii imobiliare a minăstirii. Acestea sînt rîvnite de domnii care au urmat lui Lăpușeanu, încît, împrejurările tulburi de la sfîrșitul secolului al XVI-lea au adus sărăcirea Slatinei.

În 1823 încep refacerile. Au fost renovate acoperișurile chiliilor și turnurilor. Pivnițelor de sub casa domnească li s-au adăugat o nouă construcție cu foșor deasupra girlicii. În 1829 arhimandritul Filaret reconstruiește în întregime paraclisul de deasupra intrării principale, din minăstire.

Interiorul bisericii repictat în 1828, păstrează numai în parte programul iconografic inițial.

Adaosuri și modificări au avut loc pe laturile din est și de nord ale incintei în vremea mitropolitului Veniamin Costache.

«În anul 1954, s-au început la Slatina lucrările de cercetare arheologică și arhitectonică a monumentului în vederea restaurărilor ulterioare. În urma acestor studii s-au putut determina diferitele etape de construcție ale clădirilor din cadrul minăstirii și existența, la origine, a unor edificii impunătoare, dărîmate în cea mai mare parte, după dezastrul din 1821, restaurîndu-se parțial incinta pe laturile de sud și vest și turnul domniței Ruxandra» (p. 13).

Asemeni Suceviței sau Dragomirnei aspectul de cetate este evident și la Slatina. Voievodul a încercat totuși să creeze prin noile elemente de decorație introduse, o atmosferă mai intimă.

Biserica minăstirii este înălțată în mijlocul unei grădini, iar la sud de aceasta, vechea trapeză păstrează încă trăsăturile originare. Celelalte clădiri poartă pecetea arhitecturii veacului trecut.

Cercetările arheologice întreprinse în partea dreaptă a porții, între turnul de intrare și turnul zis al Bibliotecii, au scos la iveală fundațiile unei clădiri cu cinci încăperi, cu o suprafață de 206 mp.

Colțurile incintei sînt marcate de cîte un turn. Cel din colțul de sud-est este denumit «turnul bibliotecii».

Pe latura de sud-vest a incintei au fost descoperite urmele unei alte construcții. Aceasta a fost reconstruită în întregime în spiritul celei dispărute, în anii 1955—1958.

Pe latura de vest a incintei se află «Casa domniței Ruxandra» cu parter și etaj.

Turnul de sud-vest adăpostește la etaj paraclisul Sfinții Trei Ierarhi.

În ceea ce privește arhitectura, biserica Minăstirii Slatina se aseamănă cu aceea a vechii mitropolii din Suceava.

Fațada bisericii este văruiată; ferestrele sînt încadrate de chenare. Acoperișul — modificat în veacul trecut — este plat.

Două șiruri de ocnițe, aflate sub cornișă prin înlăturarea tencuielii, alcătuiau acea notă caracteristică a monumentelor din epoca lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

Spre deosebire de bisericile lui Petru Rareș, la Slatina nu apar în exterior, absidele laterale, ele sînt doar în interior, săpate în grosimea zidurilor naosului.

Dispoziția interioară este cea obișnuită a monumentelor din secolul al XVI-lea.

Pridvorul este spațios, și boltit. Pronaosul este acoperit de două calote sferice. Altădată pronaosul era separat de camera morminelor (gropnița); în secolul trecut, a fost desfințat zidul despărțitor. Aici s-a păstrat mormintele ctitorilor adăpostite în nișe adîncite în zidurile laterale.

Naosul are turla așezată pe sistemul arcurilor moldovenesti a bolților semi-cilindrice. O particularitate a ei o constituie șirul de ocnițe oarbe, așezate sub nivelul ferestrelor.

Pictura bisericii refăcute în 1928 sub influența picturii grecești din acea vreme, menține în linii mari vechiul program iconografic, mai ales, în pronaos și pridvor.

Interiorul nu mai păstrează nimic din mobilierul original, unicele lucrări păstrate sînt din secolul al XIX-lea.

O altă clădire impunătoare aflată la sud de biserică, este trapeza; inițial era mult mai spațioasă. Ea a fost redusă ca dimensiuni în secolul trecut. Odinioară fațada totaliza 40 m. lungime. Intrarea principală se afla pe latura de sud încadrată de un portal în piatră, sculptat, de unde se intra într-o cameră mică centrală, cu două săli de o parte și de alta, urmate de alte două pe latura de sud. Acoperișul și tavanele originare ale casei au fost transformate.

Se presupune că aici ar fi fost reședința domnească.

Din vechile odoare se mai păstrează unele obiecte care vin să justifice viața culturală de aici.

Cinci pietre de mormînt sculptate în marmură se află în Muzeul de anti-chități — două din vremea lui Lăpușneanu iar trei de la sfîrșitul secolului al XVI-lea ș. u.

Prima piatră din marmură, are forma unei grinzi și păstrează următoarea inscripție: «Această groapă este a monahului Pahomie, care s-a strămutat din viața de aici la veșnicile locașuri și a fost îngropat aici în ctitoria lui cea nouă, în anul 7076 (1568), luna mai». Este desigur, piatra funerară a mormintului ctitorului Slatinei Alexandru Lăpușneanu.

Din mobilierul de lemn s-a păstrat doar jilțul lui Lăpușneanu, aflat azi în Muzeul de Istorie al Moldovei, din Iași.

Epitaful de la Slatina din 1556, reprezentînd «Plîngerea lui Iisus» este cea mai veche operă de artă de aici. Tehnica execuției este cea tradițională, înscriindu-se printre operele de mare valoare artistică ale secolului al XVI-lea.

Tot din tezaurul Slatinei mai amintim crucea sculptată, dăruită de Lăpușneanu minăstirii în 1558 (60 cm × 40 cm).

La Slatina s-au copiat în veacul al XVI-lea, letopisețul de la Putna, cea mai veche cronică din Moldova.

Un pomelnic triptic pictat pe lemn, scris între 1777 și 1792, avînd zugrăvite pe aripile laterale portretele ctitorilor, se află în colecția Patriarhiei Române.

Cele 20 de ilustrații alb-negru, bine redată, adăugate textului, întregesc imaginea despre viața culturală desfășurată la Slatina în veacurile al XVI-lea—al XVIII-lea.

IOAN F. STĂNCULESCU

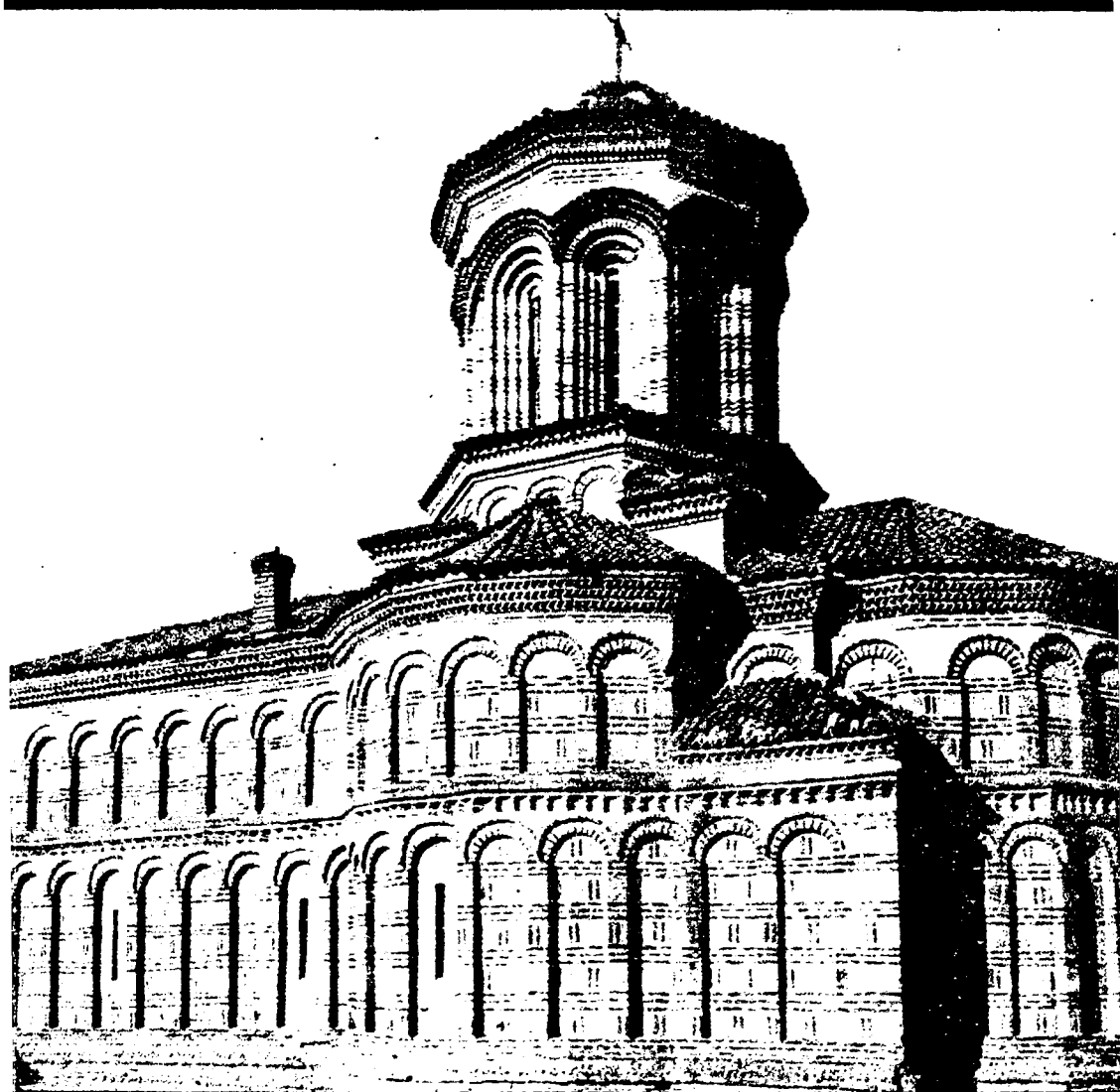
MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FED DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RES-TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV Nr. 5—6

MAI - IUNIE 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhm. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cîntăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGĂȚI SĂ-ȘI PASTREZE COPIE LE PE MANUSCRISELE PE CĂRE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

inv-261

BIBLIOTECA MIPTORHICI 123

PT-4

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica Mănăstirii Bucovăț-Craiova

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

- A XVIII aniversare a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ..* 421
- Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Chiril al Bulgariei și Justinian al Bisericii Ortodoxe Române* 423
- Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian și Chiril cu prilejul sărbătoririi zilei numelui Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare* 424

VIAȚA BISERICESCĂ

- Prea Fericitul Părinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat Bulgaria, cu prilejul sărbătoririi a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare și de la înscăunarea ca Patriarh a Prea Fericitului Chiril* 425
- Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian și Chiril în legătură cu catastrofa de la Vrața* 480
- Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 49-a de preoți* 481
- Vizita în țara noastră a unor conducători ai protestantismului francez* 483
- Încetarea din viață a preotului profesor universitar-onorar Cicerone Iordăchescu* 494
- Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare* 498

IN APĂRAREA PĂCII

- Sesiunea de la București (23—25 mai 1966) a Comisiei ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace* 503

INDRUMĂRI PASTORALE

- √ *Istoria și explicarea slujbei Vecerniei*, de Pr. Prof. ENE BRANIȘTE . . . 513

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Activitatea mitropolitului Neofit I al Ungrovlahiei (1738—1753)*,
de Magistrand NICOLAE C. TURCU 533
- Sfântul Eftimie ultimul patriarh de Tîrnova și legăturile lui cu Biserica românească*, de Ierod. Magistrand EPIFANIE NOROCEL . . . 552
- Cronicile grecești și situația Bisericii românești în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, de Magistrand CONSTANTIN BRADEA . . . 574

DOCUMENTARE

- Arhitectura religioasă bizantină*, de Pr. Prof. P. VINTILESCU 584

RECENZII

- Popularizarea vestigiilor trecutului românesc*, de IOAN F. STÂNCULESCU 602

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea ordinară din luna iunie 1966* 607

A XVIII ANIVERSARE A ÎNTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

La 6 iunie 1966, s-au împlinit 18 ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Cu acest prilej, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian s-a oficiat în catedrala Patriarhiei sfânta liturghie de un sobor de slujitori, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei. Răspunsurile au fost date de corala preoților din București.

La sfârșitul sfintei liturghii, s-a săvârșit un Te-Deum de mulțumire.

Au luat parte: II. PP. SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei, Nicolae al Banatului, PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului și Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

Au mai luat parte de la Administrația Patriarhală, Institutul Biblic și Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române: P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Fraian Ghica, directorul Casei de Pensii, PP. CC. Consilieri: Pr. Vasile Ștefan, Pr. Gheorghe Soare, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gh. Iordăchescu, Pr. Sabin Verzan, PP. CC. inspecitori patriarhali: Pr. Constantin Pîrvu, Pr. Emil Iuga, Pr. Olimp Căciulă, Pr. Ilie Georgescu, Dl. Gh. Alexe și delegați din partea salariaților.

De la Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor au luat parte: P. C. Pr. vicar Alexandru Ionescu, PP. CC. Consilieri: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leontina Mateescu, Pr. Alexandru Petre, Pr. Ion Popa, Pr. Mihail Marinescu, Pr. N. Diaconu inspector eparhial și delegați din partea salariaților.

Au participat, de asemenea, profesori de la Institutul teologic de grad universitar, în frunte cu P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu și profesori de la Seminarul teologic din București, în frunte cu P. C. Director Pr. Dumitru Popescu.

Au mai participat protoiereii Capitalei: Pr. I. Neamu, Pr. Octavian Popescu și Pr. Dinu Proviau, precum și preoți și credincioși din București.

Au fost de față și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

La sfârșitul Te-Deum-ului, toți cei prezenți au prezentat felicitări Prea Fericirii Sale și i-au urat viață lungă, sănătate și spor în activitatea de răspundere pe care o are ca Întâistător al Bisericii Ortodoxe Române.

Cu acest prilej Prea Fericirea Sa a primit multe telegrame de felicitare din țară și de peste hotare.

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITII PATRIARHI
CHIRIL AL BULGARIEI SI JUSTINIAN
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

Cu prilejul celei de a 18-a aniversări a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române următoarea telegramă:

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

București

În numele Nostru personal și în numele Sfintului nostru Sinod, felicităm cu dragoste pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia celei de a optsprezecea aniversări a întronizării Voastre pe scaunul Patriarhal al României și ne rugăm pentru puterea și sănătatea Voastră, ca să conduceți ani îndelungați pe credincioșii Bisericii Ortodoxe Române pe calea Sfintei Ortodoxii și a păcii.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 6 iunie 1966.

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit prin următoarea telegramă de răspuns:

*Prea Fericitului Părinte CHIRIL
Patriarhul Bulgariei*

Sofia

Din toată inima mulțumim Prea Fericirii Voastre și Sfintului Sinod al Bisericii sore Bulgare pentru amabilele felicitări cu ocazia aniversării Noastre și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Domnul nostru.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, iunie 1966.

SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITII PATRIARHI JUSTINIAN ȘI
CHIRIL CU PRILEJUL ȘĂRBĂTORIRII ZILEI NUMELUI
INTIISTĂTORULUI BISERICII ORTODOXE BULGARE

Prea Fericituluș Părinte CHIRIL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

Sofia

Prăznuirea zilei numelui Prea Fericii Voastre ne împospătează în inimă bucuria aleasă, pe care am trăit-o de curînd la Sofia cu prilejul aniversării întronizării Voastre, și din prisosul acestei bucurii, cu dragoste frățească Vă urăm sănătate deplină și lungime de viață, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să Vă hărăzească mulțumirea sufletească de a constata în fiecare an la aceste sărbători noi realizări strălucite în lucrarea arhipăstătorescă a Prea Fericii Voastre, închinată înfloririi Bisericii Bulgare su- rori, propășirii duhovnicești a clerului și credincioșilor Voștri și slavei Sfintei noastre Ortodoxii.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

București, 24 mai 1966.

*

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București

Mulțumesc din toată inima pentru felicitările Voastre frățești și caldele- urări adresate cu prilejul sărbătoririi zilei numelui meu.

Salut pe Prea Fericea Voastră prea venerată, cu dragoste frățească și implor în rugăciune să se reverse asupra Voastră belșugul harurilor- divine.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

ir
șe
cu
It
T
C
B
fi
ca

ri
L
T
A
st
di
co

VIATA BISERICESCA

PREA FERICITUL PARINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE A VIZITAT BULGARIA, CU PRILEJUL SARBATORIRII A 13 ANI DE LA REINFIINTAREA PATRIARHIEI BISERICII ORTODOXE BULGARE SI DE LA INSCAUNAREA CA PATRIARH A PREA FERICITULUI CHIRIL

Răspunzînd invitației Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei — în urma hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luată în ședința din 17 decembrie 1965 —, o delegație a Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian și alcătuită din: II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Preot Olimp Căciulă, inspector patriarhal și C. Diacon Petre Zamfira de la Catedrala Patriarhală, a făcut, între 9 și 16 mai 1966, o vizită prietenească Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu ocazia sărbătoririi a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea Prea Fericitului Chiril, ca Patriarh .

*

Luni 9 mai În dimineața zilei de 9 mai a. c., la orele 8 dimineața, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a părăsit Capitala, îndreptîndu-se spre Bulgaria. La plecare, în Gara de Nord, delegația a fost condusă de: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Diacon Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, consilieri și inspectori patriarhali, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesori ai Institutului teologic

de grad universitar din București și protopopi ai Capitalei. A fost prezent și P. C. Pr. Nicolae Goranov, parohul bisericii ortodoxe bulgare din București, care a însoțit delegația Bisericii Ortodoxe Române în această vizită.

Au fost, de asemenea, de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri și Domnul Gheorghe Bogdanov, ambasadorul Republicii Populare Bulgaria.

La sosirea în gara orașului Russe numeroși clerici și credincioși au ieșit în întâmpinarea delegației noastre. La oprirea trenului, corul de la biserică «Maica Domnului» intonează «Hristos a înviat!» Din mijlocul clericilor se desprind și urcă în vagonul delegației Bisericii Ortodoxe Române: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Sofronie al Dorostolului și Cerveniei, care are sediul la Russe, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice «Sfintul Clement de Ohrida» de la Sofia, P. C. Arhim. Calinic, protosinghelul Mitropoliei din Russe, și P. C. Pr. Iconom Cristea, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia.

Îmbrățișând pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe membrii delegației, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Sofronie spune:

«Prea Fericirea Voastră, prea stimați însoțitori ai Prea Fericirii Sale! Sintem fericiți — eu și colaboratorii mei — de a Vă întâmpina în orașul de reședință al Eparhiei Dorostolului și Cerveniei, încredințată mie de Dumnezeu, Eparhie care face parte din Dioceza Bisericii Ortodoxe Bulgare, ai cărei scumpi și doriți oaspeți sînteți.

Prea Fericirea Voastră! Vă găsiți în fruntea unei Biserici locale alese, care, de-a lungul veacurilor s-a preamărit prin evlavia turmei sale credincioase și prin înaltele vrednicii ale clericilor; o Biserică ce și-a dobîndit un loc de frunte, între celelalte Biserici Autocefale locale, din cauza înaltului ei prestigiu; o Biserică ce întotdeauna a avut față de Sfînta noastră Biserică și față de poporul nostru credincios cele mai călduroase legături și, în momentele grele prin care am trecut ne-a arătat, cu toată compasiunea, ajutorul frătesc și participarea jertfelnică.

Independent de acestea, Prea Fericirea Voastră Înșivă sînteți un slujitor luminat de Dumnezeu al Sfîntei Biserici Ortodoxe, un renumit Întîistătător și Arhipăstor, un fierbinte și neîntrecut prieten al Bisericii noastre și al poporului nostru și, mai ales, al Sanctității Sale, preaiubitului și prea stimatului nostru Patriarh Chiril.

Pentru aceasta, noi toți, care Vă întâmpinăm acum, sintem însuflețiți de o mare și nesecată bucurie și Vă salutăm pe Prea Fericirea Voastră și pe însoțitorii Prea Fericirii Voastre, cu cuvintele: «Bine ați venit în inima Bisericii mele eparhiale! Simțiți-vă ca acasă la Voi, ca lângă frații Voștri de același neam! Vă urăm tuturor: întru toate bună-sporire și întru mulți și fericiți ani!»

P. C. Arhim. Calinic, protosinghelul Mitropoliei de Russe, oferă Prea Fericitului Patriarh Justinian un frumos buchet de flori.

Prea Fericirea Sa mulțumește pentru calda primire făcută, spunînd:

«Cu multă plăcere am acceptat invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril, de a participa împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, la comemorarea a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea Sa ca Patriarh al Bisericii Bulgare surori. Mitropolia în fruntea căreia Vă găsiți este cea mai apropiată de noi mitropolie a Bisericii Ortodoxe Bulgare. Se împlinesc 13 ani de cînd am fost primiți aici, la Russe, cu aceeași dragoste și aceeași însuflețire de către preoți și credincioși. Am dus atunci cu noi cele mai frumoase amintiri și ne-am bucurat mult, în timpul din urmă, la gîndul că vom putea lua contact din nou cu clerul și poporul credincios bulgar. Vă mulțumim, din toată inima, pentru întîmpinarea pe care ne-ați făcut-o și Vă dorim viață îndelungată și tot binele»

Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice de la Sofia, însoțitorul permanent al delegației noastre în timpul vizitei în Bulgaria, se adresează Prea Fericitului Patriarh Justinian:

«Prea Fericitul Patriarh Chiril Vă urează o petrecere frumoasă, în tot timpul vizitei pe care o faceți Bisericii noastre».

Prea Fericitul Patriarh Justinian împarte coriștilor, preoților și credincioșilor de pe peron cruciulițe și medalioane bisericesti. Apoi, trenul pornește ușor mai departe, în acordurile cîntărilor «Mnogaia leta» și «Mulți ani trăiască», al căror ecou dăinuie multă vreme în sufletele noastre.

O nouă oprire la Gorna-Orehovița. Ne găsim acum în cuprinsul Mitropoliei Tîrnovei. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Ștefan al Tîrnovei avea să întîmpine delegația Bisericii Ortodoxe Române, la Sofia. Mulți clerici și credincioși aflați pe peronul gării, salută cu entuziasm pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația Bisericii Ortodoxe Române, oferindu-le flori și daruri. P. C. Pr. Nicolae Goranov, care ne însoțește și care se găsește sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Tîrnovei, dă lămuriri Prea Fericitului Patriarh și prezintă pe preoții care au ieșit întru întîmpinarea Prea Fericirii Sale.

Trenul trece pe lîngă comuna Grivița și apoi se oprește, în stația orașului Pleven. «Grivița» și «Plevna», două localități atît de strîns legate de istoria patriei noastre, pedestalul neatîrnării noastre și altarele pe care prietenia de veacuri dintre poporul român și poporul bulgar s-a pecetluit cu noi jertfe de sînge. Fiorul timpurilor copilăriei noastre, cînd pentru prima dată luam cunoștință de eroismul legendar al dorobanților români din războiul de la 1877—1878, cîntat atît de minunat de poeții timpului și trecut în ulei pe pînză de mării minuitori de penel ai noștri, stăpînește cu intensitate sufletele noastre. Plevna este astăzi unul din marile centre ale Republicii Populare Bulgaria, cu o însemnată industrie, în care mulți locuitori vorbesc românește.

După Pleven, trenul intră în defileul Balcanilor, pe care îl va străbate pînă în apropiere de Sofia, urmînd valea îngustă a râului Iskăr, pe care îl și trece de mai multe ori.

La sosire în gara orașului Sofia, au ieșit în întîmpinarea delegației Bisericii Ortodoxe Române: Prea Fericitul Patriarh Chiril, înconjurat de membrii Sfîntului Sinod, II. PP. SS. Mitropoliți Iosif al Varnei, Clement al Starei-Zagora, Nicodim al Slivenului, Pimen al Blagoevgradului, Maxim al Loveciului și Ștefan al Tîrnovei; de PP. SS. Episcopi, arhimandriți și clerici.

Au fost de față: Dl. M. Kiuciukov, Președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lîngă Ministerul de Externe al Republicii Populare Bulgaria, însoțit de Dl. Todorov, adjunctul său; Dl. Ioan Beldeanu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Sofia, însoțit de consilierul cultural al Ambasadei.

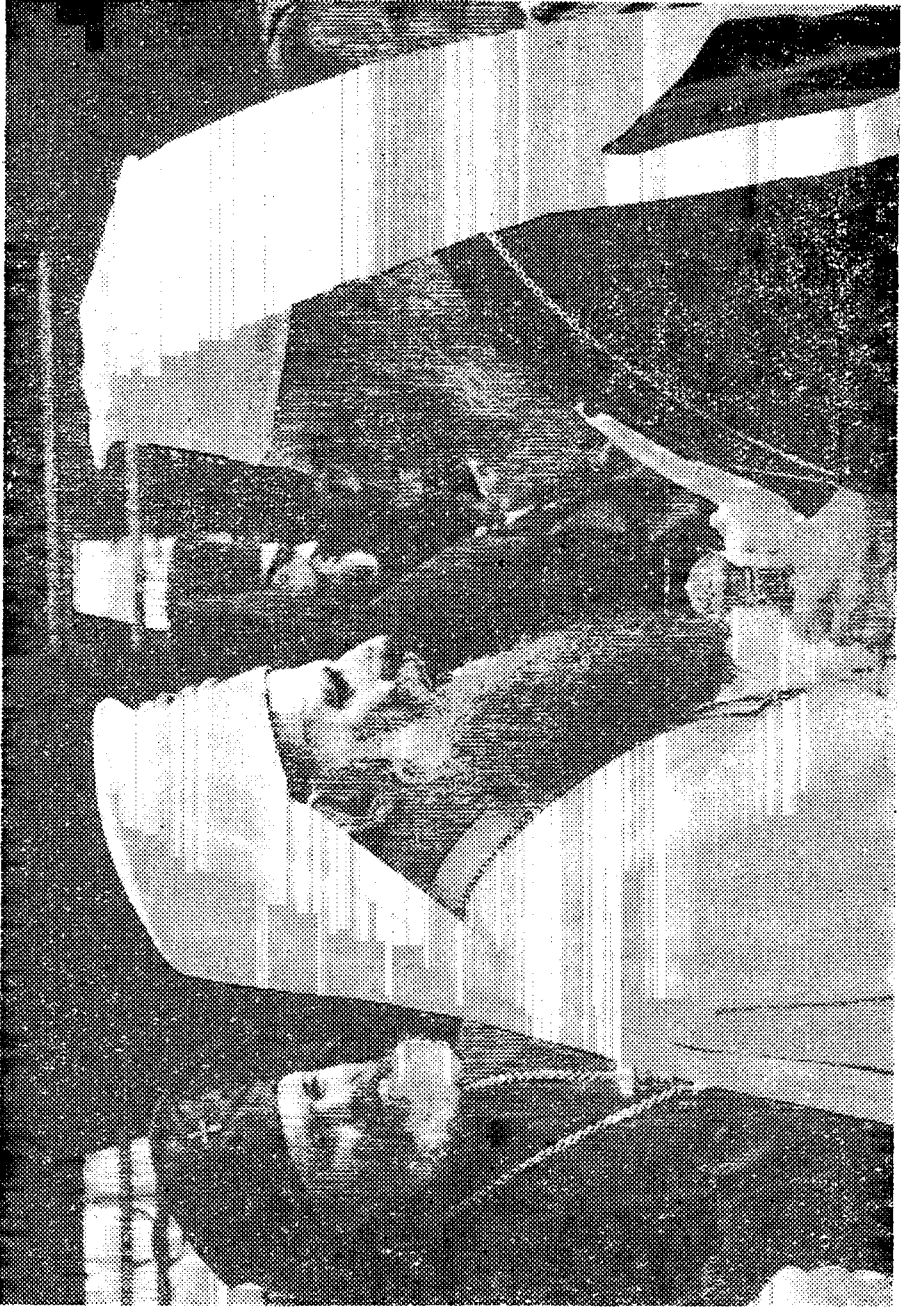
Cei doi Întîistătători de Biserică se îmbrățișează frățeste, după care urmează îmbrățișările membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române cu înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Bulgare și cu demnitarii Patriarhiei și strîngerile de mînă afectuoase cu reprezentanții autorităților de stat.

După această frățescă întîmpinare, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române sînt conduși de Prea Fericitul Patriarh Chiril și de înalții Ierarhi ai Bisericii Bulgare pînă la hotelul «Balkan» din centrul Sofiei.

*

La ora 20,20, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Macariopolei conduce delegația Bisericii Ortodoxe Române la palatul Sfîntului Sinod din apropierea catedralei «Sfîntul Alexandru Nevski», în care se țin ședințele Sfîntului Sinod și unde funcționează și cancelaria sinodală, pe care o conduce P. S. Episcop Ștefan, secretarul Sfîntului Sinod. Palatul mai cuprinde și căminul Ierarhilor Bisericii Bulgare, fiecare dintre aceștia avîndu-și aici un apartament propriu. Chiar și Prea Fericitul Patriarh Chiril, care locuiește în palatul Mitropoliei Sofiei, își are aici apartamentul său, al cărui birou sobru este decorat cu chipurile tuturor Întîistătătorilor de Biserică Ortodoxe.

Ierarhii bulgari, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, întîmpină delegația Bisericii Ortodoxe Române într-una din sălile palatului sinodal. În afară de II. PP. SS. Mitropoliți care au întîmpinat delegația română, la gară, se afla și bătrînul și venerabilul Mitropolit Neofit al Vidinului, în vîrstă de peste 90 de ani, care poartă cu mîndrie pe piept ordinul «Sfîntul Ioan de Rila», fiind singurul ierarh bulgar distins cu acest ordin bisericesc. În atmosfera de strînsă frățietate, de voie bună și de dragoste desăvîrșită, creată încă de la pășirea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Sofia, cei doi patriarhi se așează pe fotolii comode, unul lîngă altul, iar în jurul lor toți ceilalți Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Bulgare și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și încep convorbiri prietenești. Ve-

La sosirea în gara Sofia

nerabilul Mitropolit al Vidinului amintește cu drag de vremea cînd cu 13 ani în urmă, a cunoscut pentru întîia dată pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu ocazia marilor festivități bisericești, care au avut loc la Sofia în 1953. Răscolirea unor amintiri din trecut constituie principalul subiect al discuțiilor. Și, în timp ce cei doi Întîistătători de Biserici își deapănă amintiri comune, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei schimbă cu II. PP. SS. Mitropoliți Clement al Starei-Zagora și Maxim al Loveciului, impresii de la conferințele Panortodoxe de la Rodos, sau de la alte Conferințe interbisericești; iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului își amintește împreună cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Slivenului de întîlnirile în cadrul diferitelor reuniuni ale Conferinței Creștine pentru Pace. Discuțiile cu Ierarhii bulgari aproape că nu au nevoie de interpret. Unii dintre ei vorbesc curent limba română, iar alții folosesc curgător limbile germană și franceză, pe lingă limba rusă.

Către orele 21, în sufrageria palatului sinodal se servește cina, în timpul căreia cei doi Întîistătători de Biserici așezați unul în fața celuilalt, sînt încadrați de Ierarhii Bisericii surori: Prea Fericitul Patriarh Justinian are în dreapta pe Înalt Prea Sfințitul Neofit al Vidinului, iar în stînga pe Înalt Prea Sfințitul Iosif al Varnei, în vreme ce Prea Fericitul Patriarh Chiril are în dreapta pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, iar în stînga pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului. Convorbirile ce au avut loc în timpul acestei cîine, ca și al altor cîine și prînzuri au fost amicale, frățești, familiare; cînd însă problemele abordate priveau stările de lucruri din lumea interortodoxă sau intercreștină, sau problemele arzătoare ale lumii contemporane, convorbirile atingeau un nivel deosebit de înalt lăsînd să se înțeleagă din plin spiritul de responsabilitate cu care cele două Biserici tratează aceste stări de lucruri și aceste probleme.

*

Marți 10 mai

Ziua în care se împlinesc 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la întronizarea ca Patriarh a Prea Fericitului Chiril — marți, 10 mai a. c., — a fost cinstită cu o sfință liturghie, pontificată în catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» de cei doi patriarhi: al Bisericii Ortodoxe Bulgare și al Bisericii Ortodoxe Române, în sobor de arhieriei și preoți.

Catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» se înalță masivă în mijlocul unei mari piețe, care-i poartă numele. După «Sfînta Sofia» de la Constantinopol, catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» din Sofia este cel mai de seamă monument bisericesc din Răsăritul ortodox. Mărturie a strînselor legături dintre poporul rus și poporul bulgar, a contribuției poporului rus pentru eliberarea și independența Bulgariei și a recunoștinței poporului bulgar eliberat, catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» este rezultatul geniului

creator al ambelor popoare slave, care au ținut să veșnicească. în felul acesta, apropierea și frățietatea dintre ele.

Piatra de temelie s-a așezat la 19 februarie 1882, dar construcția propriu-zisă nu a început decît la 7 august 1904. Planurile alcătuite de arhitectul rus Ioan Bogomilov, care între timp a decedat, au fost desăvîrșite de arhitectul rus Al. Pomeranțev, profesor de arhitectură la Petersburg. Cu concursul altor doi arhitecți înzestrați, Al. Smirnov și Al. Iacovlev, ca și al unor arhitecți și ingineri bulgari și cu ajutor bănesc din partea statului și a contribuției benevole și entuziaste a poporului bulgar, catedrala a fost complet terminată în anul 1913.

Catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski» — așezată în centrul fostei necropole a Sardiceii vechi — păstrează, în ceea ce privește arhitectura, elementele fundamentale ale bazilicii bizantine, influențate pe alocurea de elementele stilului răsăritean. Dimensiunile catedralei sînt: 73,50 m lungime; 52,20 m lățime; cupola centrală are 46,27 m înălțime, iar turla clopotelor are 53 m înălțime. Suprafața lăuntrică de bază de 1.100 mp, poate cuprinde peste 4.500 de persoane. Suprafața pereților, pe care se desfășoară împodobirea cu picturi este de 17.448,35 mp. Acoperișul care este din tablă de aramă, însumează 3.992 mp, iar suprafața turlelor aurite, 698 mp. Dintre cele 12 clopote în greutate totală este de 22.915 kg, cel mai mare, care se aude de la o distanță de 39 km. este în greutate de 11.758 kg, pe cînd cel mai mic are o greutate de 7 kg.

În afară de altarul central, catedrala mai are încă două altare: în latura de nord — altarul Sfîntilor Chiril și Metodie, iar în latura de sud — altarul Sfîntului țar Boris I. Întreaga clădire, atît de monumentală pe dinafară, este pe dinăuntru un adevărat muzeu de sculptură, de pictură și de mozaic. Arhitecții, sculptorii și pictorii ruși și bulgari, cei mai de seamă ai timpului, și-au unit geniul, sîrguința și zelul pentru a da Bisericii Ortodoxe Bulgare un monument de cea mai înaltă valoare artistică.

Icoanele în ulei în număr de 82, toate de proporții mărețe repartizate pe pereții altarelor, în nava centrală și în zona de jos a narțexului, sînt opera profesorilor ruși Vasnețov, Abruni, Sovinski, Novoscoloveț, Kiselev, Ivanov, ale pictorului rus Șelkoviî, ale profesorului ceh de la Sofia Mrkwitschka și ale profesorului bulgar Anton Mitoff. Iar icoanele în tempera, în număr de 273 sînt opera a 13 artiști ruși și a 13 artiști bulgari. În afară de acestea, pe pereții catedralei «Sfîntul Alexandru Nevski» se mai găsesc multe ornamente decorative și simboale din arta veche creștină, care aparțin altor pictori și artiști ruși și bulgari.

Sculptura și capitellurile multor coloane sînt aidoma cu cele de la Sfînta Sofia de la Constantinopol. Catapeteasma atît de la altarul central, cît și de la celelalte două altare secundare este din marmoră albă, frumos sculptată. Baldachinul Sfintei Mese din altarul central este o măreață cupolă de marmoră, sprijinită pe patru coloane dintre care două se îngemănează cu catapeteasma. La stînga altarului central se găsește amvonul,

cînd, în calitate de trimis al Bisericii Bulgare, am asistat la solemnitatea național-bisericească din București, cu prilejul întronizării sale ca Patriarh. Am fost bucuroși atunci, că Dumnezeu a ridicat pe scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române un arhipăstor cu cele mai alese calități de conducător și de organizator bisericesc.

Biserica Ortodoxă Română, sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian a reușit să-și mențină și să-și înmulțească întreaga sa vrednicie scumpă, dobîndită prin muncă evlavioasă. Din punct de vedere organizatoric, ea a întărit și mai mult toate ramurile de activitate bisericească: instituțiile de învățămînt au înflorit în așa fel, că știința teologică românească stă la o înălțime de invidiat, iar gîndirea bisericească sănătoasă a stabilit atitudinî juste în toate problemele Sfintei Ortodoxii, ca și în ce privește eforturile pancreștine ecumenice. Trebuie să subliniem de asemenea că, în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a avut întotdeauna o privire clară asupra problemelor vieții omenești, în genere, în dezvoltarea ei rapidă și impetuoasă. De aceea, propovăduirea și lucrarea păcii au devenit datorii irevocabile ale slujirii ei pastorale.

Noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe Bulgare, am fost nu numai martori, care ne-am bucurat sincer de progresul și ascensiunea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, ci am fost în același timp de acord cu ea aproape în toate problemele vieții panortodoxe și pancreștine. Este vorba, înainte de toate, de problemele de credință ale cărei păstrătoare este sfînta Biserică și de problemele pe care le ridică dragostea creștină. Între Bisericile noastre a existat întotdeauna o concordanță activă și în ce privește eforturile ecumenice, potrivit circumstanțelor interbisericești și intercreștine actuale. În aceste eforturi noi am inclus și lucrarea păcii, convinși fiind de adevărul cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel, care zice: «Străduiți-vă să trăiți în pace și în sfîntenie cu toți, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evr. XII, 14).

Patriarhia Bulgară a continuat cu hotărîre lucrarea sfîntă a Bisericii noastre naționale, începută cu unsprezece secole în urmă. Ea este păzitoare plină de grijă a Sfintei Ortodoxii, fiind convinsă că arma ei cea mai puternică este dragostea față de Dumnezeu și față de oameni.

Dacă privim Biserica Ortodoxă Bulgară de-a lungul trecutului ei istoric, ea ni se înfățișează ca vestitoare a cuvîntului lui Dumnezeu și a dragostei față de oameni. Ea a slujit lui Dumnezeu cu desăvîrșit devotament, iubind poporul și lucrînd pentru fericirea lui, pentru libertatea lui, pentru pacea lui.

Într-adevăr, drumul Bisericii noastre, de-a lungul secolelor, nu a fost nici o dată neted, dar Dumnezeu a mîngîiat bunul nostru popor și a dat puteri harice Bisericii noastre, pentru ca Biserica să nu fie în neputință.

Minunate sînt pentru noi, oamenii, căile Domnului. Nu este minunată, oare, Pronia divină, care a făcut ca, în împrejurări istorice extraordinare, vechea Patriarhie Bulgară să fie restaurată? Pentru aceasta noi mulțumim

în chip nesfârșit lui Dumnezeu, care a orînduit într-un chip atît de minunat soarta Bisericii noastre, ca ea să aibă totdeauna puterea credinței și a dragostei și să fie o soră deopotrivă de cinstită ca și celelalte Bisericii Ortodoxe.

Toți bulgarii au înțeles sensul excepțional al mărețului eveniment istoric: restaurarea Patriarhiei Bulgare. Poporul nostru a dat și dă și astăzi mulțumită lui Dumnezeu, pentru că a restaurat vechiul și slăvitul Scaun patriarhal bulgar, care este scaun al credinței, al puternicei evlavii și al dragostei de neam.

Patriarhia noastră a fost restaurată. Rămîne ca prin eforturile comune ale tuturor ea să se înalțe din ce în ce mai sus. Faptul acesta nu este și nu poate fi numai datoria Întîistătorului Bisericii noastre, care este doar un smerit rob al lui Dumnezeu, cu toate că lui îi revine, mai întîi, datoria de a munci și chiar de a-și istovi puterile și sănătatea în slujba Bisericii. Dar lucrul acesta nu este de ajuns, pentru că lucrarea divină cere să fie atrase către aceasta puterile tuturor: ale sfințitului Sobor al Ierarhilor, ale clerului iubitor de Dumnezeu și ale poporului evlavios. Toți aceștia, cu sfortări comune, trebuie să lucreze pentru slava spirituală a Patriarhiei Bulgare, slavă la care ea ajunsese pe vremea marelui Simeon și a prea minunatului patriarh Eftimie.

«Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea sufletul răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 15). Să ne amintim întotdeauna de aceste cuvinte și să ne smerim inimile pentru nespusa mare milă a lui Iisus față de noi. Și mulțumindu-I, să rămînem în El, pentru că numai astfel conștiința noastră poate să se curețe de lucrurile cele deșarte și să fim colaboratori vii ai lui Dumnezeu.

Atunci slujirea noastră în mijlocul Bisericii lui Dumnezeu va fi sfîntă, pentru că vom fi capabili să păstrăm întreaga moștenire de credință și întreaga moștenire canonică a Sfintei noastre Biserici Universale, să păstrăm integritatea spirituală a poporului nostru, să păstrăm buna lui cinstire, colaborînd la ridicarea lui multilaterală și apărînd pacea și liniștea lui, mai ales într-o astfel de vreme, ca cea de astăzi, cînd pacea mondială este amenințată.

Noi sîntem convinși că puterea spirituală a Bisericii noastre, ca și a tuturor Bisericilor Ortodoxe locale, e un dar al Sfîntului Duh și se realizează prin rămînerea activă în unitatea Trupului lui Hristos. De aceea înălțăm totdeauna rugăciuni lui Dumnezeu, pentru toate Sfintele Biserici, pentru Întîistătorii lor, pentru sfințita lor ierarhie și pentru întreaga lor de Hristos iubitoare turmă. În această comuniune de rugăciune noi aflăm mîngîiere și imbold pentru slujirea sirguitoare a lui Dumnezeu și a oamenilor.

Astfel, de rugăciuni pline de bucuria dragostei înălțăm noi lui Dumnezeu și pentru preaiubita noastră soră întru Domnul, Sfînta Biserică Ortodoxă Română și pentru alesul ei Întîistător, chemînd milele lui Dumnezeu cele bogate asupra întregului popor român, ca el să progreseze și să se înalțe spre toată buna-sporire.

Preamărim cu smerenie pe Dumnezeu, Care ne întărește cu bunăvoirea Sa, prin harul Duhului Său celui Sfint. Amin».

Cuvîntarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare a produs o adîncă impresie în sufletele ascultătorilor.

Apoi a luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a rostit următoarele:

*«Preaiubite Frate și Prea Fericite Părinte Patriarh Chiril,
Înalt Prea Sfințiți Părinți,
Prea Cucernici Preoți și
Iubiți credincioși,*

Pășesc pentru a doua oară pe pămîntul Bulgariei vecine și prietene, ca sol al Bisericii Ortodoxe Române. Cu treisprezece ani în urmă, în mai 1953, veneam aici pentru prima dată, ca reprezentant al Sfîntului Sînod al Bisericii noastre, spre a lua parte la mărețul act istoric al reinființării Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Bulgare și totodată al investirii și întronizării Patriarhului acestei Biserici, ales în persoana Prea Fericitului Chiril. Am avut atunci prilejul să ne amintim, și unii și alții, de vechile și trainicele legături de prietenie și de colaborare, care au unit în trecut popoarele și Bisericile noastre și pe care se întemeiază astăzi frăția strînsă și puternică dintre poporul român și cel bulgar. Rînd pe rînd s-au perindat pe dinaintea ochilor amintirii noastre chipurile venerabile ale acelor care au trudit și au luptat, adesea cu jertfa vieții lor, pentru făurirea aceluî fericit climat de apropiere, de bună înțelegere și de întrajutorare reciprocă, în clipe grele din istoria popoarelor noastre, trăitoare pe cele două maluri ale Dunării.

În cursul ultimilor treisprezece ani, firul vechii prietenii și colaborări dintre Bisericile noastre s-au întărit necurmat. Vizita delegației Bisericii Bulgare, în frunte cu distinsul ei conducător, Prea Fericitul Patriarh Chiril, care, în octombrie 1954 a fost oaspetele Bisericii noastre timp de aproape o lună; dăruirea de către Patriarhia Română a bisericii Sfîntul Ilie (Hanul Colții), pentru satisfacerea nevoilor religioase ale credincioșilor bulgari din București (1954); participarea altei delegații a Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu același conducător, la festivitățile prilejuite în 1955, luna octombrie, de canonizarea celor dintii sfinți români și de generalizarea în toată Biserica Ortodoxă Română a cultului sfinților cu moaște la noi în țară; schimbul de publicații, de studenți teologi și de vizite ale unor profesori de teologie și atîtea altele, au contribuit, în răstimpul dintre prima mea vizită în Bulgaria și cea de acum, la sporirea și consolidarea relațiilor de prietenie, de înțelegere reciprocă și de dragoste dintre ierarhii, clerul și credincioșii celor două Biserici Ortodoxe surori.

Revin deci pe pămîntul scump al Patriei Voastre, cu sentimentul pe care-l încerci îndeobște, cînd pășești în casa unui prieten scump sau a unui frate drag, pe care nu l-ai văzut de mult, deși inima și gîndul ți-au fost totdeauna la el.

Pe vechea și solida temelie a prieteniei de veacuri dintre ele, popoarele noastre sînt chemate să adîncească și să întărească și mai mult legăturile frățești și de colaborare multilaterală, care le-au unit în trecut, pentru a crea, aici în Balcani, o zonă a păcii, scutită de spectrul înfiorător al unui război nuclear, unde să nu mai fie niciodată războaie, sînge și lacrimi, ci numai pace, muncă constructivă, bună înțelegere și zîmbet înflorit.

Bisericile noastre, care au stat întotdeauna alături de popoarele lor, mîngîindu-le și întărindu-le în necazurile din trecut, sprijină și astăzi munca lor pașnică pentru bunăstare și fericire. Înțelegîndu-și aceste datorii, ele își dau, prin Ierarhii lor, prin clerul și credincioșii lor, contribuția sinceră și neprecupețită la lupta pentru apărarea păcii în lume, pentru dezarmarea totală și abolirea războiului, a colonialismului și pentru libertatea și independența tuturor popoarelor mari și mici, pentru progres.

Dar, osebit de aceste îndatoriri, în fața Bisericilor noastre surori stau astăzi probleme importante de ordin strict religios și de interes ortodox, care se cer rezolvate, și anume: întărirea legăturilor și a colaborării dintre diferitele Biserici Ortodoxe; participarea lor la Mișcarea ecumenică prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor; atitudinea comună față de dialogul cu anglicanii, cu vechii-catolici și cu Bisericile necalcedoniene; studierea problemelor înscrise pe ordinea de zi a viitorului Sinod Panortodox. În cele mai multe și mai importante dintre ele, Bisericile Română și Bulgară au deja puncte de vedere identice. Ele sînt temeinic studiate de teologii noștri și nădăjduim că toate vor căpăta, la timpul potrivit, rezolvarea cea mai justă și mai înțeleaptă, în spiritul învățăturii de credință ortodoxă, al colaborării și iubirii frățești, care au existat și pînă acum între noi și care trebuie să inspire hotărîrile și faptele noastre, potrivit poruncii Mintuito-rului, Domnul Păcii și al Iubirii. Pentru aceasta, socotim că este de datoria noastră să promovăm cît mai mult cu putință legăturile și contactele dintre Bisericile Ortodoxe, pentru a face din întreaga creștinătate ortodoxă o adevărată unitate a credinței celei drepte și adevărate în Domnul nostru Iisus Hristos, și totodată un reazim puternic al păcii, al dreptății sociale și al iubirii dintre toți oamenii și toate popoarele.

Nestrămutați în convingerea că prin strîngerea legăturilor noastre bise-ricești vom contribui în același timp la strîngerea legăturilor frățești dintre popoarele noastre, la propășirea țărilor noastre și la apărarea păcii în acea-stă parte a lumii, venim astăzi pentru a doua oară în Capitala scumpei Voastre patrii, ca purtători ai sentimentelor de prețuire, de prietenie și de dragoste, pe care poporul nostru dreptcredincios le-a nutrit totdeauna față de poporul dreptcredincios bulgar, vecin și frate. Aducem salutul Ierarhiei, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române bravului popor bulgar și destoinicilor lui conducători, binecuvîntînd munca lor și urîndu-le spor și succes în strădaniile lor, spre binele obștesc și spre promovarea unei vieți fericite. Aducem salutul și mesajul nostru de frățească iubire Bisericii surori din Patriarhia Ortodoxă a Bulgariei, Venerabilului ei Întîistătător, preaiubitul nostru Frate, Patriarhul Chiril, Înalt Prea Sfințitilor și Prea Sfințitilor Membri ai Sfintului Sinod, clerului și credincioșilor bulgari, felii-

acest scurt timp, venerabilul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române și distinșii săi însoțitori au avut posibilitatea să simtă entuziasmul cu care sfințita noastră ierarhie și evlaviosul nostru popor i-a întâmpinat, saluându-i cordial și dovedindu-le cu aceasta dragostea și respectul lor sincer.

Întâmpinăm cu astfel de sentimente pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, pentru înaltele sale calități personale; salutăm în persoana sa pe sirguinciosul organizator al Bisericii încredințate lui de Dumnezeu, pe zelosul luptător pentru o tot mai vie întărire a Sfintei Ortodoxii; salutăm pe Întâistătătorul cu o adâncă înțelegere ecumenică a realității pancreștine din lume; salutăm pe truditul cultural, care cu puteri neistovite ridică nivelul cultural-spiritual al Bisericii Ortodoxe Române. Salutăm, în fine, în persoana sa, pe luptătorul pentru pace, cu renume mondial, care aduce contribuții deosebite la acțiunea pentru pace în patria sa și aceasta încă de la începutul slujirii sale arhipăstorești, care coincide cu începutul Mișcării Mondiale pentru apărarea păcii.

Prea Fericitul Patriarh Justinian este însoțit de remarcabili reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, cunoscuți activiști ecumenici și luptători pentru pace, cei mai apropiați colaboratori ai săi, în atotcuprinzătoarea sa activitate bisericească și socială.

Se știe că poporul bulgar păstrează cele mai bune sentimente de dragoste frățească față de poporul român. Această dragoste este adinc înțemeiată pe trecutul nostru bisericesc și național reciproc. Renașterea națională bulgară a întâmpinat asistența plină de simpatie din partea poporului român. E de ajuns să menționăm că Sofronie de Vrața a aflat adăpost la București și mormîntul lui necunoscut se află pe pământul românesc.

În luna aceasta noi am sărbătorit glorioasa epopee a revoltei populare din aprilie 1876. Ea a fost înăbușită prin sabie și foc de către asupritorii poporului nostru, dar a rămas ca un testament viu al poporului nostru de adevărată și jertfelnică dragoste de neam.

În acele mărețe și crud însîngerate vremuri, cu o compasiune adâncă față de soarta nefericită a poporului bulgar s-a arătat întregul popor rus. Tot cu o astfel de compasiune și adâncă indignare față de sîngeroasa urgie a nemilosului subjugător s-a arătat și poporul român, exponent al căruia s-a făcut presa progresistă românească din acea vreme și, în primul rînd, ziarul «Telegraful», ca și guvernul român. Ministrul Afacerilor Externe, marele om de stat român și luptător pentru unirea românilor din vremea lui Cuza Vodă, Mihail Kogălniceanu, la 20 iulie 1876, a trimis oficiilor diplomatice românești din străinătate o circulară cu ordinul de a aduce la cunoștința guvernelor respective protestul poporului român împotriva cruzimilor turcești și compasiunea lui față de nefericitul popor bulgar.

Noi ne amintim de toate acestea, precum cu mulțumită ne amintim că, în războiul de eliberare din 1877—1878, poporul român a adăugat prinosul său la eroica faptă de arme a poporului rus pentru eliberarea poporului bulgar și pentru crearea statului bulgar. Faptul acesta leagă încă și mai mult cele două popoare vecine ale noastre, pentru a tinde către o bunăstare reciprocă și o pace constructivă.

În timpul din urmă, cele două popoare ale noastre cu aceleași tendințe de renaștere socială, care încă și mai mult le apropie și le înfrățeste.

Știm că Prea Fericitul Patriarh Justinian este adînc susceptibil față de tot ceea ce slujește păcii și bunevoiri între oameni și popoare, apreciind just sensul istoric al evenimentelor din trecut și al prieteniei sincere dintre cele două popoare ale noastre, din trecut și prezent. Tocmai acest lucru îl ridică mult în slujirea bisericească și întărește dragostea și respectul nostru de totdeauna față de Prea Fericirea Sa, ca Întîistătător al iubitei întru Domnul Biserici Ortodoxe Române.

Ridic paharul pentru fericita îndelungă înziliră a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a prea stimaților Săi însoțitori, cu urări sincere pentru progresul multilateral al Bisericii Ortodoxe Române și al poporului român.

Ridic paharul și pentru toți aceia care muncesc pentru bunăstarea și progresul național-bisericesc și de stat al Republicii Socialiste România».

A luat apoi cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, care, în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian și al delegației Bisericii Ortodoxe Române, a spus:

«Prea Fericii Părinți Patriarhi,
Domnule Președinte al Comitetului pentru treburile bisericești,
Domnule Ambasador,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Ierarhi,
Domnilor și iubiți comeseni,

Să-mi fie îngăduit, la această agapă frățească la care ne găsim adunați aici, să exprim — din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române —, în numele delegației noastre bisericești, simțămintele noastre de aleasă prețuire, de caldă cinstire și urări de îndelungă înziliră și de rodnică arhipăstorie Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cum și bucuria noastră de a i le putea exprima față către față, astăzi, cînd se împlinesc 13 ani de la înscăunarea Sa ca Patriarh.

La cîrma Bisericii Ortodoxe Bulgare, în lunga ei viețuire, s-au perindat numeroși Ierarhi și unii dintre ei au rămas figuri însemnate, nu numai pentru Biserica Bulgariei, ci și pentru întreaga Ortodoxie. Prea Fericitul Patriarh Chiril face parte din categoria acestor puține figuri, care s-au dăruit cu totul Bisericii din care au făcut parte, dar a cărui activitate a depășit limitele acesteia, constituind o contribuție de valoare însemnătate la viața și afirmarea întregii Ortodoxii, a întregii Biserici creștine în lume, ca și la rezolvarea în genere a problemelor arzătoare ale vremurilor noastre.

Binecuvîntat de Dumnezeu, prin darurile alese cu care l-a înzestrat, cu o putere de muncă deosebită și cu un devotament fierbinte față de Biserica Ortodoxă, Prea Fericirea Sa aduce, astăzi, în slujba poporului și a credinței ortodoxe un aport dintre cele mai de seamă.

Prețuim în persoana Prea Fericirii Sale pe omul de carte, pe omul de adîncă intuiție creștină, care lasă în urma sa un număr de lucrări de mare valoare. Prețuim în persoana sa pe Ierarhul a cărui rivnă pentru casa Domnului îl mistuie clipă de clipă, așa cum spune atît de minunat Sfînta Scriptură. Prețuim în persoana sa pe Arhipăstorul care leagă zilele cu nopțile printr-o activitate continuă și susținută, necunoscînd ce este odihna, lucrînd mereu, într-o dăruire jertfelnică fără de răgaz.

Numele său este cunoscut și apreciat deopotrivă de toate Bisericile creștine.

Noi, Ierarhii români, ne simțim mîndri, cînd ne gîndim că Întîistătătorul Bisericii noastre se străduiește pentru aceleași înalte idealuri, pentru care se străduiește Prea Fericitul Patriarh Chiril și că strădaniile celor doi Întîistătători de Biserică coincid într-un chip atît de minunat.

Sîntem bucueroși, că în vremurile acestea de adîncă transformare a societății, Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română sînt conduse de Ierarhi cu mari calități și cu înalte însușiri, deopotrivă de hotărîți la acțiune și plini de dorința de a lupta împreună pentru mai-binele Bisericilor și popoarelor lor.

Sîntem recunoscători Prea Fericitului Patriarh Chirii, pentru cuvintele frumoase, pline de adevăr istoric și de adînc înțeles, pe care le-a rostit cu privire la legăturile dintre popoarele noastre și dintre Bisericile noastre și pentru omagiul pe care l-a adus Bisericii Ortodoxe Române și Prea Fericitului Patriarh Justinian, în cuvîntarea sa.

Să ne fie îngăduit să-i amintim că, așa cum a spus Prea Fericirea Sa, nu numai pentru a avea o bună conducere în treburile noastre bisericesti, ci și în vederea vindecării rănilor omenirii, Prea Fericitul Patriarh Justinian se găsește pe același plan și depune aceleași nobile eforturi.

Am avut prilejul să întîlnim pe Prea Fericitul Patriarh Chiril la diferite conferințe și în diferite ocazii, unde orientarea Bisericii trebuia să fie înfățișată în raport cu actualitatea. Cuvîntul său ponderat și înțelept este salutat întotdeauna cu entuziasm, este ascultat cu interes și este sorbit cu atenție și dorit de toți.

Onorați comeseni! Rog pe Prea Fericitul Patriarh Chiril să-mi îngăduie să subliniez aici, cu totul sumar cîteva aspecte ale activității sale interortodoxe și interbisericești.

Ierarh devotat Bisericii Ortodoxe, om luminat și adînc înțelegător al spiritului larg al veacului acestuia și cu o intuiție precisă a viitorului, Patriarhul Chiril merge, ca și Patriarhul Justinian, pe o linie solidă și clară în ce privește problema apropiierilor bisericesti. În concepția Prea Fericitului Chiril, apropierea dintre Biserică nu trebuie să aibă numai un caracter spațial, ci ea trebuie concepută și în timp, pentru a se acorda acesteia adîncă ei importanță pe pămînt. O simplă așezare a Bisericilor una lîngă alta nu poate constitui un temel în apropierea Bisericilor. Prea Fericitul Patriarh Chiril a insistat de multe ori asupra valorii unității Bisericii lui Hristos, în cursul istoriei.

De aceea, în toate acțiunile pe care le întreprinde pentru unirea Bisericilor, Prea Fericirea Sa este ascultat cu atenție, pentru că merge pe poziții realiste.

Arătându-i această prețuire a noastră, noi îl cinstim din toată inima noastră și-l iubim cu toată ființa noastră. Prea Fericirea Sa se bucură de aceeași aleasă și caldă cinstire nu numai în mijlocul Ierarhilor Bisericii, ci și al credincioșilor. De aceea, în momentul acesta, când Prea Fericirea Sa începe cel de al patrusprezecelea an de arhipăstorire în fruntea Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, noi ne rugăm bunului Dumnezeu să reverse asupra Prea Fericirii Sale toată bogăția harurilor cerești.

Și acum, înainte de a încheia, să-mi îngăduie Prea Fericirea Sa să fac o indiscreție. În timpul slujbei religioase, care a avut loc astăzi, în catedrala «Sfântul Alexandru Nevski», l-am întrebat la un moment dat, cum se simte? Prea Fericirea Sa mi-a răspuns: «De multă vreme nu m-am simțit atât de bine ca în acest moment; în casa lui Dumnezeu, în mijlocul fraților, în slujba oamenilor, mă simt întotdeauna bine!».

Ne rugăm lui Dumnezeu să-i dăruiască viață îndelungată și plină de sănătate, în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor.

Întru mulți și fericiți ani!».

Au mai prezentat felicitări Prea Fericitului Patriarh Chiril, pentru împlinirea a treisprezece ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea Sa ca Patriarh, Domnul M. Kiuciukov, Președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar și Domnul I. Beldeanu, Ambasadorul Republicii Socialiste România, la Sofia, după care a luat cuvântul Profesorul Stainov, vicepreședintele Comitetului pentru Înțelegerea și Colaborarea Balcanică. Profesorul Stainov, printre altele a spus:

«Permiteți-mi ca în numele Comitetului pentru Înțelegerea și Colaborarea Balcanică să felicit călduros pe distinșii reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, aici de față și să le spun: «Bine ați venit pe pământul patriei noastre!» Noi, oamenii din Comitetul pentru Înțelegerea și Colaborarea Balcanică prețuim în mod deosebit poporul și Biserica Ortodoxă Română, împreună cu poporul și Biserica Ortodoxă Bulgară, care au făcut și fac atât de mult pentru opera păcii în Balcani și pentru ca înțelegerea și colaborarea dintre popoarele din Balcani să crească și să dea roade. Astăzi Balcanii nu mai sînt un butoi cu pulbere, ca odinioară, ci o oază a păcii, iar faptul acesta se datorește în primul rînd Bisericilor și popoarelor noastre. Cele două Biserici îndeplinesc lucrarea lor în favoarea păcii, pentru că, potrivit canoanelor și orînduielilor lor, spre deosebire de alte Biserici, ele sînt Biserici ale poporului, care se sprijină pe popor și la rîndul lor stau în slujba poporului. Suferințele comune, de-a lungul istoriei au apropiat și înfrățit popoarele și Bisericile noastre. Balcanii au devenit astăzi o zonă a păcii. Nu este însă de ajuns. Trebuie să căutăm ca Balcanii să devină o zonă denuclearizată, pentru îndepărtarea ororilor unui viitor război atomic și trebuie să luptăm ca pacea să se așternă

pe întregul pământ, prin încetarea tuturor intențiilor și acțiunilor agresive, cum este aceea din Orientul îndepărtat, unde bravul popor vietnamez luptă cu un curaj legendar împotriva agresorilor americani, care nu-l lasă să trăiască în liniște și pace și să-și construiască un viitor mai bun în libertate».

Profesorul Stainov a ridicat apoi paharul său în cinstea înaltelor fețe bisericești prezente și a încheiat cu cuvintele: «Trăiască pacea și înțelegerea între toți oamenii și între toate popoarele!».

Dejunul oficial, desfășurat într-o atmosferă de desăvârșită voie bună, a fost un nou prilej de hotărîre pentru lupta comună a reprezentanților celor două Biserici în slujba popoarelor și a omenirii în genere.

Către orele 19 delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la Ambasada Republicii Socialiste România din Sofia. Întîmpinați cu multă voie bună de Dl. Ambasador I. Beldeanu și de membrii Ambasadei, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au fost conduși într-unul din saloanele Ambasadei unde au avut loc convorbiri amicale în timpul cărora Dl. Ambasador I. Beldeanu s-a interesat de primele impresii ale delegației asupra vizitei în Bulgaria și despre programul următor al vizitei.

La orele 20,15, delegația Bisericii Ortodoxe Române a părăsit Ambasada și s-a îndreptat către palatul sinodal, unde era așteptată la cină.

Satisfăcut de modul cum a decurs cea mai însemnată zi a vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române, — zi legată de dubla comemorare a Bisericii Ortodoxe Bulgare, — Prea Fericitul Patriarh Chiril s-a întreținut cordial cu Prea Fericitul Patriarh Justinian asupra diferitelor teme. Cina a decurs într-o atmosferă de voie bună, comeseții fiind plini de bucuria adusă de ziua încheiată.

*

Miercuri 11 mai

La orele 9, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită oficială Prea Fericitului Patriarh Chiril, la palatul sinodal. Întîmpinată la intrare de arhimandriții: Ilarion, șeful serviciului cultural al Sfîntului Sinod, Ioan, protosinghel al Mitropoliei de la Sofia, Filaret, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare la Moscova și de personalul superior al Cancelariei Sfîntului Sinod bulgar, delegația Bisericii Ortodoxe Române este condusă într-una din sălile sinodale, unde așteaptă Prea Fericitul Patriarh Chiril, înconjurat de toți membrii-arhieriei ai Sfîntului Sinod bulgar. Cuvîntările scurte rostite cu acest prilej sînt noi mărturii de dragoste sinceră și frățească, de dragoste biruitoare, care înlătură din calea ei orice stăvilă.

Prea Fericitul Patriarh Justinian oferă cu voia sa bună obișnuită, Prea Fericitului Patriarh Chiril, daruri diferite, produse în atelierele Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române: crucea cu postament a Patriarhiei Române, aurită, bătută cu pietre prețioase și im-

Ierarhii români și bulgari în sala Sfintului Sinod de la Sofia

podobită cu iconițe în email, o pereche de dichero-trichere de filigran aurit, o icoană în email cu suport pentru birou, un toiag cu mîner aurit, o colecție din *Apostolatul Social* al Prea Fericirii Sale etc. De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian oferă membrilor-arhieriei ai Sfântului Sinod bulgar: engolpioane, cirji arhieriești, omofoare, epitrahile arhieriești, cruci de binecuvîntare etc., împreună cu portretul Prea Fericirii Sale.

Prea Fericitul Patriarh Chiril, luînd cuvîntul, a spus:

«Mulțumesc cu recunoștință Prea Fericirii Voastre, atît în numele meu personal cît și al Fraților aici de față, membri ai Sfântului Sinod bulgar pentru bogatele daruri pe care ni le-ați adus. Am avut prilejul să cunoaștem și altă dată dărnicia proverbială a Prea Fericirii Voastre. În momentele solemne, eu port totdeauna engolpionul pe care ați avut bunătațea să mi-l dăruiți la Sfîntul Munte Atos.

După cum știți prea bine, am fi fost fericiți să vă primim la noi, cu prilejul jubileului de 10 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare, și a înscăunării noastre ca Patriarh, dar sărbătorirea festivă a mileniului Sfîntului Munte Atos ne-a împiedicat de la aceasta. Cu toate acestea, Prea Fericirea Voastră V-ați arătat atenția față de mine, dăruindu-mi engolpionul, care pentru mine are o însemnătate cu totul deosebită. Cînd îl port, îmi aduc aminte cu recunoștință de Prea Fericirea Voastră, iar recunoștința aceasta o îmbin întotdeauna cu o rugăciune fierbinte către Dumnezeu, pentru îndelunga înziliră și sănătate a Prea Fericirii Voastre.

Acest engolpion îmi aduce binecuvîntările Bisericii Ortodoxe Române, dar, în împrejurările în care mi-a fost dat, îmi aduce aminte și de Sfîntul Munte. Simt că el mi-a fost dat, în împrejurări providențiale și că la binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Române s-au adăugat cu ocazia aceea, binecuvîntările întregii Biserici Ortodoxe.

Tot așa și acum, darurile acestea pe care ați binevoit a ni le oferi, își vor avea însemnătatea lor în viața noastră. Ele ne vor îndemna să ne rugăm pentru Sfînta Biserică Ortodoxă Română și pentru ca bunul Dumnezeu să dăruiască zile îndelungate Întîistătătorului acestei Biserici, pentru generozitatea lui.

De altă parte, frumoasele obiecte dăruite constituie și o dovadă de nivelul înalt artistic la care au ajuns atelierile Patriarhiei Române.

Vă rugăm, încă o dată, să primiți caldele mele mulțumiri, ale arhierilor și ale celorlalte persoane, care au fost atît de bogat dăruite. Pentru aceste daruri veți fi pururea în rugăciunile mele».

Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat bucuria pe care i-a prilejuit-o vizita aceasta la Sfîntul Sinod al Bisericii Bulgare și a subliniat că prezența delegației Bisericii Ortodoxe Române la Sofia are drept scop nu numai participarea la festivitățile religioase care au avut loc cu o zi înainte în catedrala «Sfîntul Alexandru Nevski», ci și reînnoirea și strîngerea legăturilor din trecut dintre cele două Biserici. La care, Prea Fericitul Patriarh Chiril a adăugat: «Vă mulțumesc cu toată recunoștința

și pentru cuvintele de aur, pe care le-ați rostit ieri, cu prilejul slujbei care s-a oficiat la catedrala «Sfântul Alexandru Nevski».

Înainte de despărțire, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia și superiorul catedralei «Sfântul Alexandru Nevski» un rînd de sfinte vase în filigran aurit, împreună cu procovețele respective, ca dar al Bisericii Ortodoxe Române pentru măreța catedrală.

La orele 10, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, însoțit de II. PP. SS. Mitropoliți: Iosif al Varnei și Nicodim al Slivenului a întors vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, la hotelul «Balkan». Înălții Ierarhi au fost primiți în salonul apartamentului Prea Fericitului Patriarh Justinian, unde a continuat, în același spirit de cordialitate convorbirea frățească, întreruptă cu puțin înainte, la Sfântul Sinod.

*

La orele 11, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțită de Prea Fericitul Patriarh Chiril și de P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei a făcut o vizită oficială la Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Bulgaria. Aici, delegația Bisericii Ortodoxe Române și însoțitorii au fost primiți de Dl. Ivan Mihailov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, care a întâmpinat delegația cu multă afabilitate și prietenie. De față se găsea și Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericesti de pe lângă Ministerul de Externe bulgar.

Dl. Ivan Mihailov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, vechi revoluționar și general în armata bulgară, își manifestă toată simpatia față de Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române și față de lucrarea constructivă pe care Biserica Ortodoxă Română o desfășoară în timpurile din urmă. D-sa arată aceeași apreciere față de Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Bulgare și stăruie asupra contribuției pe care cele două Biserici au avut-o, de-a lungul istoriei, în viața celor două popoare vecine și prietene de pe malurile Dunării. De asemenea D-sa amintește de comemorarea glorioasei epopei a revoltei populare bulgare din aprilie 1876, care a avut loc de curînd în Bulgaria, revoltă în care clerul de atunci al Bisericii Ortodoxe Bulgare a luptat cu curaj, în fruntea poporului.

Revenind apoi la delegația Bisericii Ortodoxe Române, Dl. Vicepreședinte Ivan Mihailov subliniază că această delegație, în frunte cu Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române este considerată nu numai ca delegație bisericască, menită să contribuie la strîngerea legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, ci, în același timp, ca o delegație a întregului popor român, venită să aducă dovada simțămintelor de dragoste sinceră și de prietenie adevărată a poporului român față de poporul bulgar, angajat pe aceeași cale de construire a unei vieți noi și fericite. D-sa stăruie apoi asupra prieteniei dintre poporul

bulgar și poporul român și încheie cu urarea: «Trăiască prietenia româno-bulgară!»

Prea Fericitul Patriarh Justinian asigură pe Dl. Vicepreședinte Ivan Mihailov de dragostea frățească și prietenia sinceră a poporului român față de poporul bulgar, prietenie de totdeauna, care în condițiile vieții celei noi este menită să se dovedească și mai activă și că «podul prieteniei» de peste Dunăre constituie cel mai grăitor monument al legăturilor strânse prezente și viitoare dintre popoarele noastre vecine și prietene.

Înainte de despărțire, Prea Fericitul Patriarh Justinian, oferă D-lui Ivan Mihailov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Bulgaria, câteva obiecte de artizanat românesc, ca amintire a acestei vizite.

*

La orele 17, Prea Fericitul Patriarh Chiril, împreună cu mai mulți membri ai Sfintului Sinod bulgar, au condus delegația Bisericii Ortodoxe Române, într-o vizită prin Sofia și împrejurimi.

Trecînd prin cartierele mărginașe ale Sofiei dinspre latura muntelui Vitoșa, convoiul de mașini urcă pe șoseaua bine asfaltată pînă ajunge în fața incintei Mînăstirii Boiana, astăzi amenajată în muzeu. Biserica din Boiana, la început de proporții mici, a fost construită în secolul al XII-lea. Peste un veac, în 1259, sevastocratorul Caloian, vărul țarului Constantin Asan, a reconstruit-o, adăugîndu-i un nou nartex și o gropniță pentru familia lui. În fine, în anul 1882, s-a ridicat la intrarea în biserică un nou paraclis, legat de biserică, ceea ce face ca monumentul să se înfățișeze astăzi sub o formă prolixă. Stilul este, în general, bizantin. Ceea ce constituie însă faima bisericii din Boiana sînt frescele ei, dintre care foarte multe au supraviețuit în chip admirabil tuturor vicisitudinilor istoriei. Pictura originală este din secolul al XII-lea. Realismul pronunțat al acestei fresce originale constă nu numai în redarea trăsăturilor chipurilor sfinților reprezentanți și a îmbrăcămintei lor, ci și în introducerea unor elemente autohtone (cum este bunăoară prazul și ridichile, la masa Cinei celei de Taină, alături de mîncărurile biblice tradiționale. De o deosebită valoare este și pictura din secolul al XIII-lea (1259), făcută pe vremea sevastocratorului Caloian. Realismul pronunțat se constată pretutindeni și în această pictură. iar chipurile sevastocratorului Caloian și al soției lui Desislava, ale țarului Constantin Asan și soției sale Irina, cu îmbrăcămintea lor constituie piese de cea mai valoroasă documentare istorică. Aici se păstrează și cea mai veche înfățișare iconografică a Sfintului Ioan de Rila.

De la Boiana, convoiul a pornit spre vîrfurile Vitoșa, aflat la 23 km distanță de centrul Sofiei. Sus, pe Vitoșa, în cadrul minunatului peisaj, atrage atenția «valea morenelor», un conglomerat de pietre de proporții ciclopice, perfect rotunjite, printre care o apă cristalină răzbate cu zgomot. Acești coloși de piatră, cocoțați pe această vale de vîrf de munte, sînt

rămășițe dintr-un ghețar de mult dispărut. Delegației i s-a servit ceaiul la «Kopitoto», un restaurant modern cu pereții de sticlă, zidit pe coasta din apropierea stației telefericului care urcă din Sofia în vârful Vitoșei. De pe terasa restaurantului se vede, la picioarele muntelui, întreaga Sofie, cu toate cartierele ei mărginașe. Soarele străbătînd norii de deasupra și ceața de dedesubt, își proiectează razele pe cupolele aurite ale catedralei «Sfîntul Alexandru Nevski» și oferă un spectacol rar întîlnit.

La întoarcere, convoiul intră în Sofia pe o altă arteră, largă și modernă, mărginită de o parte și de alta cu blocuri noi.

*

Joi 12 mai

Un fapt de o deosebită importanță, neprevăzut inițial în programul acestei zile, modifică programul dimineții: vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, însoțit de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei la Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Bulgaria, fixată pentru orele 11. Membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române apreciază în chip sincer această dovadă de prețuire, pe care conducerea statului bulgar înțelege să o arate Bisericii Ortodoxe Române, în persoana celor doi frunțași ai ei.

Către orele 11, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, însoțit de P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, au însoțit pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe I. P. S. Mitropolit Iustin la Prezidiul Marii Adunări Naționale, unde înalții demnitari bisericești au fost întâmpinați cu multă afabilitate de Dl. Gheorghe Traikov, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale Bulgare. În biroul prezidial erau de față: Dl. Minciu Mincev, secretarul Marii Adunări Naționale și Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar.

După o convorbire cordială, care s-a prelungit mai bine de o jumătate de oră, Dl. Gheorghe Traikov, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Bulgaria a prins pe pieptul Prea Fericitului Patriarh Justinian Ordinul «Chiril și Metodie» clasa I-a (de aur), iar pe pieptul I.P.S. Mitropolit Iustin același ordin clasa II-a (de argint), felicitîndu-i călduros pentru strădalnica activitate pe care o depun în slujba lor de Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, pentru pacea și prietenia dintre popoare și îndeosebi pentru întărirea legăturilor de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară și dintre poporul român vecin și frate și poporul bulgar.

A luat apoi cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care, vădit emoționat de prețuirea deosebită arătată de Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Bulgaria, prin distingerea Prea Fericirii Sale și a I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei cu cel mai înalt Ordin de stat bulgar, acela al marilor Apostoli și Cărturari ai lumii slave «Chiril și Metodie», a mulțumit cu recunoștință D-lui președinte, asigurîndu-l că raporturile de caldă și frățească întrajutorare dintre Bise-

ricile surori Română și Bulgară din trecut constituie pedestalul de granit al legăturilor pline de cordialitate dintre cele două Biserici în prezent, când simțămîntul de responsabilitate în fața lui Dumnezeu și a oamenilor le cheamă să-și sporească puterile în lupta pentru apărarea păcii în lume și pentru biruința dragostei și a înțelegerii între oameni și popoare. Același lucru, a subliniat Prea Fericirea Sa, se întîmplă și cu legăturile dintre cele două popoare ale noastre, român și bulgar, înfrățite în trecut prin suferințe și lupte comune împotriva asupritorilor și care astăzi se străduiesc, cu același spirit comun de întrajutorare și de dragoste frățească să-și făurească o viață nouă, liberă, independentă și fericită. Decorarea celor doi fruntași ai delegației Bisericii Ortodoxe Române cu cel mai înalt Ordin al Statului Bulgar a constituit o nouă încredințare că Statul Bulgar a considerat delegația Bisericii Ortodoxe Române nu ca pe o simplă delegație bisericească, ci ca pe o delegație venită să aducă poporului bulgar mesajul dragostei, prieteniei și frățietății întregului popor român, în lupta comună pentru făurirea mai-binelui în lume.

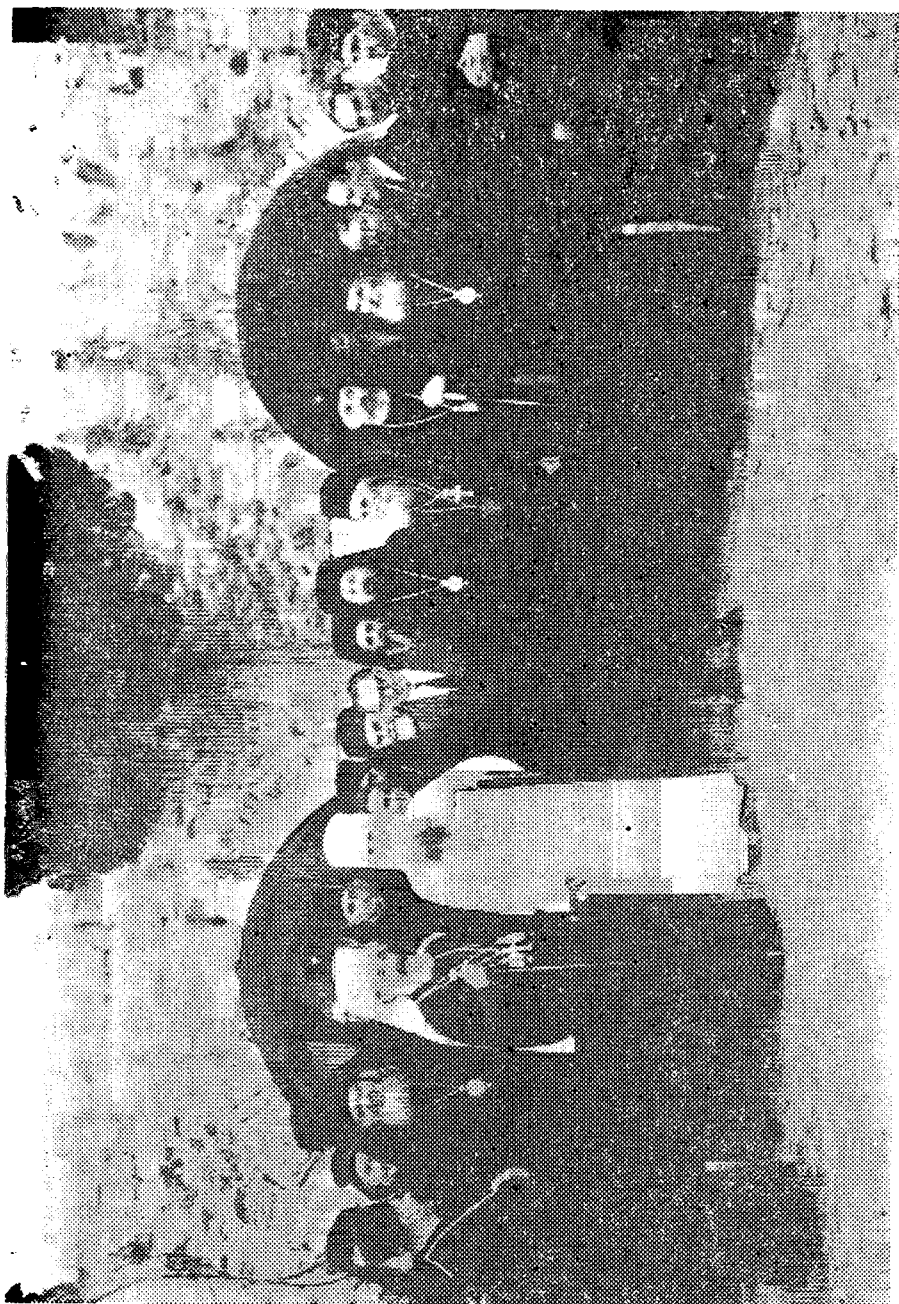
Datorită vizitei de la Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Bulgaria, conferința Căpeteniilor celor două Biserici și a Ierarhilor însoțitori — programată pentru această dimineață — nu a mai putut începe decît după orele 12. Ea a însemnat o luare de cunoștință reciprocă de problemele care preocupă cele două Biserici surori pe plan intern, interortodox și interbisericesc și o nouă hotărîre comună fermă de a-și spori strădaniile pentru biruința înțelegerii, dragostei și păcii în lume.

*

La orele 17, delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită la Academia teologică «Sfîntul Clement de Ohrida», din Sofia. Academia teologică situată în mijlocul Sofiei, funcționează într-un local propriu, de o construcție arhitectonică deosebită.

Delegația a fost întîmpinată, la intrare, de P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice, de corpul profesoral și de studenți. Printre aceștia din urmă se găsește și tînărul teolog român Bunea Hin Victor, student în ultimul an la magisteriu, bursier al Patriarhiei Bulgare și tînărul teolog bulgar Vasile Iordanov Hristov, care a terminat cursurile de magisteriu la Institutul teologic de grad universitar din București, ca bursier al Patriarhiei Române. Amîndoi se bucură nespuse de mult de vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române la Academia teologică din Sofia.

Delegația urcă la etajul II, unde se găsește paraclisul Academiei. Corul studenților teologi bulgari intonează «Mnogaia leta» și diferite alte cîntări bisericești. În paraclis se săvîrșește un Te-Deum, după care toții studenții vin pe rînd să sărute mîna Fericitului Patriarh Justinian, care dăruiește fiecăruia, o dată cu binecuvîntările patriarhicești, și cîte o cruciuliță de metal, ca amintire a vizitei Sale la Academia teo-

In curtea Mănăstirii Bacicovo

logică de la Sofia. Coborînd la etajul I, în Cancelaria profesorilor, Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Makariopolei, rectorul Academiei teologice, întîmpină pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cu următoarele cuvinte:

«Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh,

Am înalta cinste a saluta pe Prea Fericirea Voastră, alesul Întîistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Române și pe prea onorații Voștri însoțitori, cu cuvintele «Bine ați venit!» sub acoperămîntul Academiei noastre teologice. Această a doua vizită a Prea Fericirii Voastre în țara noastră, cu ocazia a 13 ani de la semnificativul act istoric al restaurării vechii și slăvitei Patriarhii Bulgare, ca și de la înscăunarea Sanctității Sale Chiril ca Patriarh al Bulgariei, coincide cu cel mai minunat anotimp anual și bisericesc, cînd, după cum spune cîntarea bisericească «toată făptura se veselește și se bucură, că Hristos a înviat și iadul a fost prădat». Vizita de astăzi a Prea Fericirii Voastre întărește și mai mult bucuria noastră pascală, pentru că ea ne dă fericita posibilitate de a vedea chipul nobil al Prea Fericirii Voastre, de a ne învrednici să auzim înțeleptul Vostru cuvînt arhipăstoresc, să primim binecuvîntarea Voastră patriarhicească și să Vă mărturisim respectul nostru ales și dragostea noastră fiiască.

Prea Fericirea Voastră,

Noi Vă salutăm ca pe un ales Întîistătător al uneia dintre cele mai mari Biserici Ortodoxe locale, cunoscută prin vrednicii ei Ierarhi, prin clerul parohial cu o înaltă cultură duhovnicească, prin monahismul iubitor de Dumnezeu și prin credincioșii evlavioși. Bunăstarea de care se bucură Sfînta Biserică Ortodoxă Română în situația actuală se datorește în mare măsură Prea Fericirii Voastre, grijilor, strădaniilor, ca și înțelepciunii și îndemînării Voastre. De aceasta se poate convinge oricine are posibilitatea să viziteze țara Voastră, cu bisericile și minăstirile ei, cu școlile ei teologice; oricine are posibilitatea să urmărească bogata literatură teologică ortodoxă românească, publicațiile periodice bisericești; oricine a avut posibilitatea să citească opera Voastră *Apostolat Social* și oricine a putut veni în contact personal cu Prea Fericirea Voastră.

În persoana Voastră, noi salutăm de asemenea și pe remarcabilul luptător pentru pace. Sirguincioasa Voastră activitate în favoarea păcii este un aport deosebit de important în lupta comună pentru pace în lume. Despre această activitate a Prea Fericirii Voastre vorbesc cuvîntările și epistolele irenice, publicate în revista «Biserica Ortodoxă Română», organul oficial al Bisericii Ortodoxe Române, ca și întreaga colecție a *Apostolatului Social* al Prea Fericirii Voastre.

Ca exponent al simțămîntelor întregii noastre familii academice — simțămînte de deosebit respect, de stimă și de dragoste față de Prea Fe-

Fericirea Voastră și față de persoanele care Vă însoțesc — Vă rog să binevoiți a primi expresia acestor simțăminte ale noastre și să binecuvîntați pe toți cei ce muncesc în această vie duhovnicească a noastră: profesori, educatori, slujitori și studenți. Aceștia toți strigă prin gura smereniei mele: «Bine este cuvîntat, cel ce vine întru numele Domnului!». La mulți ani, cu pace, Prea Fericite Vlădică!»

După aceasta P. S. Episcop Rector a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian pe fiecare în parte dintre membrii corpului didactic al Academiei — profesori, conferențieri, asistenți — cum și pe spiritualii Academiei.

Apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian, luînd cuvîntul, a grăit:

*«Prea Sfințite Rector,
Prea Cucernici Părinți Profesori și Domnilor Profesori,*

Pentru o Biserică Ortodoxă locală, o Academie teologică, un Institut teologic sau o Facultate de teologie este un lucru de mare importanță. De aceea Întîistătătorii și Sfintele Sinoade, acolo unde învățămîntul teologic se găsește — așa cum este normal — în cadrul Bisericii, dau cea mai mare atenție cînd este vorba de promovarea cadrelor didactice. Academia teologică din Sofia a avut întotdeauna ca profesori, elemente care cu fost pretuite nu numai de Biserica Bulgară, ci și de celelalte Biserici Ortodoxe și chiar și în afara Ortodoxiei. Unul dintre aceștia a fost și academicianul Ștefan Tancov, care s-a săvîrșit din viață de puțină vreme. Cunoaștem activitatea plină de avînt depusă de corpul didactic al Academiei teologice din Sofia, în slujba Bisericii și în slujba poporului bulgar.

Timpurile actuale au adus cu ele sarcini noi și pentru profesorii de teologie. Ei au trebuit să se coboare din sferile teoretice pe tărîmul teologiei pentru viață, să nu mai facă, așa cum făceau odinioară, teologie pentru teologie, ci să facă teologie pentru viață, să meargă în pas cu nevoile de manifestare în actualitate ale Bisericii.

Acesta este motivul pentru care atît Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, cît și cei ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, în rezolvarea problemelor pe care timpurile de față le pun înaintea Bisericii găsesc un mare sprijin în colaborarea cu profesorii Institutelor de învățămînt ale Bisericilor lor. Astăzi, cînd atît pe plan ortodox, cît și pe plan interconfesional se pun atîtea probleme: a prosinodului panortodox, a dialogului teologic cu Bisericile Anglicană, cu cea a Vechilor Catolici, ca și cu Bisericile Vechi Orientale, profesorii de teologie sînt chemați la o muncă încordată, întru ajutorarea Ierarhiei pentru rezolvarea acestor probleme. La noi, bunăoară, profesorii Institutelor teologice ale Bisericii Ortodoxe Române, caută să atace aceste probleme chiar și cu studenții, în lucrările de seminar.

Am luat cunoștință, cu plăcere, din revistele Patriarhiei Bulgare, că și profesorii de teologie de la Sofia se preocupă intens de asemenea pro-

bleme. Apreciem munca lor și folosim prilejul să le împărtășim binecuvântările noastre, dar și felicitările noastre pentru munca pe care o desfășurați aici. Ar trebui ca contactele între profesorii noștri să fie și mai strânse. Poate că grupați pe probleme, o întâlnire și o consultare a profesorilor de aici și din țara noastră nu ar fi lipsită de roade binefăcătoare.

Mulțumindu-vă pentru calda întâmpinare pe care ne-ați făcut-o și pentru cuvintele pe care Prea Sfințitul rector ni le-a grăit în numele dumneavoastră, vă urez din inimă succese frumoase la toți, iar Academiei teologice de la Sofia o viață îndelungată și prosperă spre binele întregii Biserici Ortodoxe».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit apoi, pentru biblioteca Academiei teologice de la Sofia două colecții din lucrările teologice și manualele de învățământ teologic, ca și din celelalte publicații mai recente ale Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, toate frumos legate în pânză sau piele, iar pentru paraclisul Academiei câteva obiecte prețioase de cult. De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Prea Sfințitului rector câteva obiecte de artă bisericească, iar profesorilor preoți «Crucea Patriarhală» comemorativă, în timp ce profesorilor laici le-a oferit «Crucea Patriarhală» pentru laici, o distincție bisericească acordată de Prea Fericirea sa acum, pentru prima dată.

S-a vizitat apoi «Muzeul de artă bisericească» al Patriarhiei Bulgare, o expoziție deosebit de bogată de foarte valoroase icoane, unele din secolele al XII-lea și al XIII-lea, de veșminte bisericești, de cruci și obiecte de cult, cum și de cărți bisericești ferecate în aur, argint și pietre scumpe, cu multă artă.

Părăsind Academia teologică, delegații Bisericii Ortodoxe Române au vizitat pe Prea Fericitul Patriarh Chiril, la palatul mitropolitan din Sofia, unde locuiește continuu Prea Fericirea Sa.

Palatul mitropolitan este o clădire modernă, cu două etaje. La parter și la etajul I locuiește personalul slujitor al catedralei mitropolitane și personalul clerical al cancelariei mitropolitane. La etajul II sînt apartamentele Prea Fericitului Patriarh Chiril. Saloanele sînt spațioase, luminoase și frumos mobilate, cu mobilă mai nouă, de mare valoare. Pe pereți, tablouri de artă.

Prea Fericitul Patriarh Chiril ne întâmpină cu multă voie bună și întreabă pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre impresiile de pe urma vizitei la Academia teologică și la Muzeul de Artă bisericească. Convorbirea s-a desfășurat deosebit de plăcut.

*

La orele 20, la restaurantul «Crimeea», Dl. președinte al Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar, M. Kiuciukov, a oferit o cină în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe

Române, la care, în afară de delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, au participat Prea Fericitul Patriarh Chiril, membrii Sfântului Sinod bulgar aflați la Sofia. Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România, I. Beldeanu, împreună cu Dl. Atașat Cultural Crăiniceanu; D-nii Gheorghe Pirinski, vicepreședintele Comitetului Național de luptă pentru pace din Bulgaria, Slatciu Vasev, președintele Comitetului pentru Înțelegerea Balcanică, P. S. Episcopi-Vicari: Ștefan, Secretarul Sfântului Sinod, Iosif Dicov, de la Mitropolia Sofiei, Antonie Provački, de la Mitropolia Vidinului, Grigorie, igumen la Mănăstirea Troian, Arhimandriții: Filaret, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare la Moscova, Ilarion, șeful Serviciului cultural al Sfântului Sinod bulgar, Clement, igumen la Bacicovo, Ioan, protosinghel la Sofia, apoi consilieri administrativi de la Cancelaria Sfântului Sinod și mai mulți preoți din Sofia și împrejurimi.

Către sfârșitul cinei, Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar, luând cuvântul, a spus:

«Sanctitățile Voastre,
Înalt Prea Sfințiile Voastre,
Prea stimați membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române,
Prea stimați comeseni,

După treisprezece ani, Sanctitatea Sa Patriarhul Justinian, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române, este din nou oaspetele țării noastre. Îl întâmpinăm și îl primim cu aceeași căldură fierbinte și din toată inima, ca și la prima noastră întâlnire cu Sanctitatea Sa, de acum treisprezece ani. Ne este plăcut să-l vedem tot atât de viguros sufletește și fizicește și tot atât de prieten cordial și neschimbat al nostru. Doresc ca aici, în fața Domniilor Voastre a tuturor să-i exprim mulțumirile noastre pentru aceasta.

Treisprezece ani sînt o perioadă relativ scurtă. Dar pînă unde a ajuns, în acest timp, dezvoltarea materială, socială și culturală a țărilor noastre? Abia acum patru zile am putut citi constatarea mult semnificativă a celui mai responsabil conducător al României Socialiste, Tovarășul Ceaușescu, că astăzi România, în dinamica producției industriale ocupă unul dintre primele locuri din lume.

Este știut, de asemenea, că unii conducători sociali și politici ai României frățești, care au vizitat țara noastră, au declarat și ei că și în Republica Populară Bulgaria este ceva de văzut și de constatat în ce privește «tempo»-ul rapid de creație materială și culturală. Și noi știm că aceasta nu este și nu poate să fie rezultatul altei cauze, decît al preponderenței noului nostru regim social-economic și al exemplului și sprijinului real dat de primul stat socialist din lume.

Dar ceea ce dorim să scoatem aici în evidență este împrejurarea neîlipsită de importanță, că Bisericile Ortodoxe din statele noastre, în mod

sincer și cu convingere, au susținut încă de la început regimul popular-socialist, stabilit în țările noastre, prin voința ambelor noastre popoare.

În felul acesta, după cîte socot, iese în evidență nu numai spiritul nobil al conducătorilor bisericești ai ambelor Biserici, ci și realismul lor, înalta lor conștiință cetățenească și îndemînarea lor, în condițiile istorice moderne, de a se pune în serviciul omului, al omului din mijlocul poporului român și bulgar.

Iată pentru ce noi stimăm profund pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Justinian, cît și pe Patriarhul Chiril al Bulgariei.

Renumiți și recunoscuți pretutindeni ca eminenti oameni ai păcii, Patriarhul Justinian și Patriarhul Chiril au ce da și de acum înainte în ce privește prietenia româno-bulgară, cauza apropierei româno-bulgare și în ce privește cauza menținerii păcii în Balcani și în toată lumea. Socotesc că pentru toți este clar — în împrejurările mondiale actuale — că se impune o vigilență și o activitate excepțională atît din partea popoarelor, cît și a forțelor pacifiste organizate. Și noi subliniem cu plăcere tocmai această activitate a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române, în centrele bisericești ale păcii din Praga, Geneva și din alte țări, precum și contactele ei cu Biserica Anglicană și celelalte Biserici și mai cu seamă legăturile ei cu Bisericile Ortodoxe din Balcani.

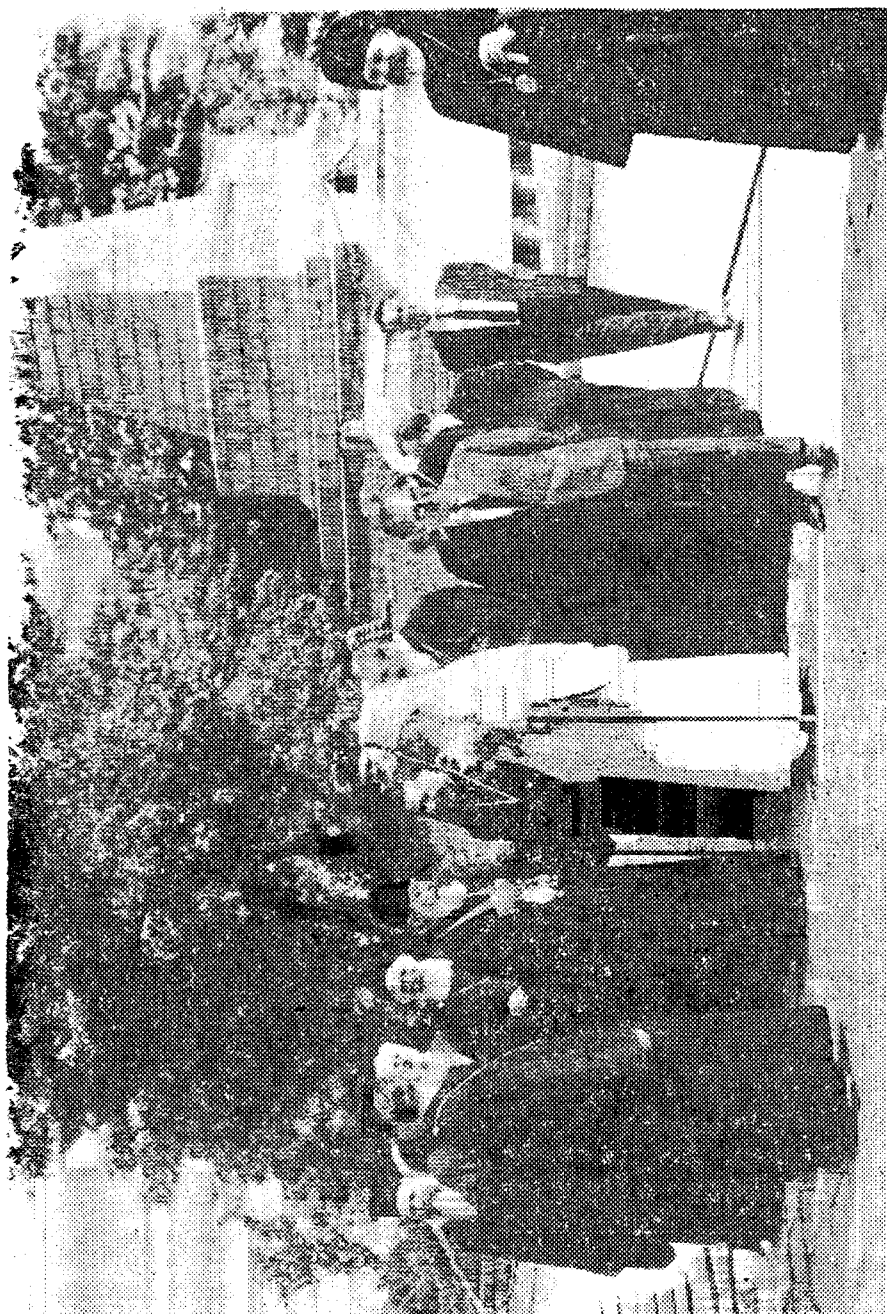
Scumpi oaspeți,

Nu mă opresc la tradiția seculară a legăturilor interbisericești. Aceasta au făcut-o sau o vor face oamenii Bisericii. Eu doresc să vă spun, că Domniile Voastre ați venit la noi, cînd noi, laolaltă cu tot poporul nostru serbăm evenimentul cel mai glorios din istoria bulgară a veacului al XIX-lea: răscoala armată din aprilie, de la proclamarea căreia s-au scurs nouăzeci de ani. Această răscoală grăiește mult sufletului întregului nostru popor. Sîntem mișcați de a Vă vedea în zilele acestea în mijlocul nostru, pentru că știm că atunci, pe vremea răscoalei, alătura de noi, împreună cu întregul popor român și cu guvernul român, se afla și Biserica Ortodoxă Română colaborînd și ea în chip nobil, la misiunea salvatoare a mării noastre eliberatoare Rusia.

Vă mulțumim și Vă sîntem recunoscători că Vă aflați în mijlocul nostru!

Ridic acest toast pentru sănătatea Sanctității Sale Patriarhului Justinian, care reprezintă tendințele de pace ale Bisericii Ortodoxe Române și ale poporului român: luntătorul entuziast pentru pace, cum în chip atît de fericit îl numește Patriarhul Chiril, căruia astăzi — pe deplin meritat — i-a fost acordată o înaltă distincție; înmînîndu-i-se personal de către Președintele Prezidiului Mării noastre Adunări Naționale înaltul ordin de stat bulgar «Chiril și Metodie» clasa I-a!

Ridic toast și pentru prea stimații membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române: Mitropolitul Iustin, Mitropolitul Nicolae, Episcopul Teo-

La monumentul eliberatorilor de pe una din colinele de la Plovdiv

fil, Episcopul Visarion, Iconom Căciulă, Iconom Cristea și Diaconul Zamfira!

Ridic toast și pentru sănătatea Conducătorilor Republicii frățești Socialiste România și pentru înflorirea ei!

Ridic toast și pentru prietenia noastră, pentru frăția și pacea în Balcani și în toată lumea!»

A luat cuvîntul apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a grăit următoarele:

*«Domnule Președinte al Comitetului pentru treburile bisericești,
Prea Fericite Patriarh Chiril,
Înalt prea Sfințiți Mitropoliți și Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Onorați comesenii,*

După treisprezece ani, am venit din nou, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, să facem o vizită Bisericii Bulgare surori și Sfîntului ei Sinod, condus de vrednicul, înțeleptul și evlaviosul Patriarh Chiril.

Fără vrerea noastră, amintirile trecutului nostru comun îndepărtat au năpădit sufletul nostru. Ne-am adus aminte de ierarhii, care au hirotonit preoți valahi, pentru satisfacerea nevoilor religioase ale credincioșilor de pe malul stîng al Dunării; de sfinții crescuți pe pămîntul de azi al Bulgariei, strămutați apoi pe pămînt românesc și cinstiți astăzi deopotrivă de credincioșii români și de cei bulgari (Sfînta Muceniță Filofteia, Cuvioasa Parascheva și Cuviosul Dimitrie Basarabov); de voievozii români ctitori, restauratori sau ajutători ai sfintelor lui Dumnezeu lăcașuri de pe aceste locuri (Radu cel Mare, evlaviosul Neagoe Vodă sau Constantin Brîncoveanu); de patrioții bulgari, care au pregătit și au făurit pe pămîntul românesc independența națională și renașterea culturală a patriei lor (Sofronie al Vraței, Gheorghe Racovski, Hristo Botev și Liuben Caravelov); de ostașii români, care au luptat alături de cei bulgari împotriva aceluiași asupritor comun, începînd cu cei trimiși de Vlaicu Vodă în secolul al XIV-lea și terminînd cu vitejii curcani și dorobanți de la 1877 și atîția alții! Am evocat cu pietate acele momente și ele ne vin în minte, ori de cîte ori este vorba de istoria raporturilor româno-bulgare. Vizitînd cîteva din locurile Bulgariei de astăzi, unde se păstrează urmele și relicvele sfînte ale acestui trecut comun de luptă și de suferință, am avut prilejul — atît eu personal, cît și însoțitorii mei — să ne convingem de strălucitele calități și virtuți ale poporului frate bulgar, de seriozitatea și de hărnicia lui în munca pentru construirea vieții celei noi din Republica Populară Bulgaria, ca și de dragostea lui sinceră și adîncă față de poporul român.

Intemeiată pe comunitatea de credință religioasă și pe comunitatea unui trecut istoric plin de eroism și de suferințe; consfințită prin sîngele

vărsat în comun pe aceleași cîmpuri de luptă, pentru apărarea credinței și pentru dobîndirea libertății, — prietenia și frățietatea româno-bulgară este deci străveche, trainică și indestructibilă. Ea este pecetluită și definitivă astăzi de identitatea țelurilor politice și sociale, care integrează ambele noastre popoare în aceeași mare și invincibilă familie a popoarelor iubitoare de pace, de libertate și de progres.

Bisericile noastre surori, care au stat întotdeauna alături de popoarele lor, mîngîindu-le și întărindu-le în necazurile lor din trecut, își dau și astăzi contribuția neprecupetită la strădania popoarelor noastre pentru construirea pașnică a bunăstării și a fericirii lor, la lupta lor pentru apărarea păcii în lume.

Insufleteți de aceste gînduri, acum, cînd ridicăm acest toast. grăim din toată inima:

Trăiască în veci prietenia frățească dintre popoarele și Bisericile noastre!

Trăiască Conducătorii țărilor noastre vecine și surori!».

În continuare au mai toastat: Prea Fericitul Patriarh Chiril, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru frățietatea dintre Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română, pentru conducătorii celor două state vecine și prietene și pentru prosperitatea popoarelor lor; Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România, pentru Conducătorii Statelor bulgar și român, pentru cei doi Patriarhi și pentru prietenia dintre poporul bulgar și român; Dl. Gh. Pirinski, vicepreședintele Comitetului Național de luptă pentru pace, pentru pacea și frățietatea dintre cele două Biserici, dintre cele două popoare și din lumea întreagă și Dl. Slatciu Vasev, președintele Comitetului Înțelegerii Balcanice, pentru pacea din Balcani și înțelegerea și concilierea dintre popoarele pămîntului sub cupola luminoasă a păcii.

Cina s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă însuflețire și prietenie.

*

Vineri 13 mai

Ultimele două zile ale programului vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în Republica Populară Bulgaria sînt hotărîte unor plimbări în afară de Sofia, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de membrii Sfîntului Sinod Permanent și împreună cu Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile Bisericești, însoțit de Dl. Todorov, adjunctul său.

Obiectul prim al vizitei este orașul Plovdiv, al doilea mare oraș al Republicii Populare Bulgaria, după Sofia, oraș plin de amintiri istorice, centru economic deosebit de însemnat pentru industria lui și tîrg de mostre internațional. Dar Plovdivul mai este, în același timp și sediul Mitropoliei, de unde, cu treisprezece ani în urmă a urcat pe tronul patriarhal Prea Fericitul Patriarh Chiril, care continuă să conducă și astăzi această Eparhie, prin cuviosul și harnicul său vicar, Episcopul Varlaam.

După ce străbate regiunea muntoasă a Sofiei și un ținut deluros, șoseaua deosebit de bine întreținută și de curată, intră într-o largă cîmpie, udată pe o întindere de peste 200 km de râul Marița, pe malurile căruia sînt așezate cîteva sate și Pazargic, un oraș circa 25—30.000 locuitori, de unde, mai departe, șoseaua merge aproape paralel cu râul Marița, pînă la Plovdiv.

Către orele 11,30, convoiul de mașini ajunge la Plovdiv, trece prin cartierele de blocuri noi — unele în construcție — de la intrarea în oraș, străbate centul orașului și urcă către o colină, pe care se găsește catedrala mitropolitană din Plovdiv, străjuită la puțină depărtare de alte două coline mult mai înalte și abrupte.

Credincioșii, aflînd de sosirea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Plovdiv, s-au adunat și așteaptă de mai multă vreme, plini de evlavie, ațît în fața bisericii catedrale, cît și înăuntrul ei.

La coborîrea din mașini, corul bisericii catedrale «Sfînta Marina» din Plovdiv, intonează armonios imne bisericești. Cei doi Patriarhi sînt întîmpinați de clerul catedralei în frunte cu P. S. Episcop-Vicar Varlaam, cu Sfînta Evanghelie și cu Sfînta Cruce. Biserica, construcție mai veche în stil bizantin, este spațioasă, avînd în naos două șiruri de cîte 5 coloane, sfîrșite prin capiteluri sculptate. Catapeteasma, minunat sculptată în lemn, cu frunze de viță și cu struguri, din cauza lărgimii bisericii are, în registrul întii, icoanele împărătești însoțite de încă cîte o iconă.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, P. S. Episcop-Vicar, Varlaam a rostit întru întîmpinarea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației Bisericii Ortodoxe Române, următoarele:

«Multumesc lui Dumnezeu, că m-a învrednicit de marea cinste de a saluta pe Prea Fericirea Voastră, ingerul Bisericii Ortodoxe Române, cu salutarea noastră: Bine ati venit în orasul de resedință al Eparhiei Plovdivului, ca oaspete distins al Bisericii Ortodoxe Bulgare și ca oaspete mult dorit și drag al Prea Fericitului nostru Patriarh Chiril»... «Prea Fericitul Patriarh Chiril păstorește de 28 de ani cu blîndetea lui Moise, cu rîvna lui Ilie, cu smerenia lui David, cu înțelepciunea lui Solomon, cu credința lui Petru, cu dragostea lui Ioan și cu zelul lui Pavel, această de Dumnezeu păzită Eparhie». Prea Sfîntitul Episcop Varlaam a subliniat apoi vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian, care coincide cu sărbătorirea a 90 de ani de la răscoala din aprilie, la care «a adus mari iertfe și poporul român, fratele nostru». «Grivița — a spus P. S. Episcop Varlaam —, este un loc sfînt pentru noi. Ea ne amintește de dragostea plină de jertfă a poporului român»... «În legătură cu aceasta, inima mea vrea să Vă facă o mărturisire: ne vom aminti mereu și nu vom uita niciodată jertfele pe care nobilul popor român le-a făcut pentru libertatea noastră». P. S. Episcop Varlaam a accentuat apoi și ajutorul moral primit de Biserica Bulgară din partea Bisericii Ortodoxe Române, zicînd: «Fată de nevoile spirituale ale credincioșilor noștri, Biserica Ortodoxă Română a arătat o dragoste deosebită,

indeosebi în timpul schismei. De aceea, astăzi, când Vă întîmpinăm aici, ne aducem aminte cu recunoștință și de dragostea dezinteresată a Bisericii Ortodoxe Române surori. Prețuim în chip deosebit și sîntem cu totul sensibili la vizita pe care ne-o faceți și ea este pentru noi dovada dragostei curate și sincere pe care o purtați Bisericii noastre, dragoste care face ca recunoștința noastră să fie adîncă, sfîntă și veșnică». Stăruind mai departe asupra importanței vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației Bisericii Ortodoxe Române pentru credincioșii din orașul Plovdiv, P. S. Episcop Varlaam spune că «vizita aceasta va rămîne în istorie ca o rouă dătătoare de viață care a reîmprospătat relațiile frățești dintre cele două Biserici, pentru ca în viața lor harică să nu apară nici o uscăciune. Ea va uni inimile popoarelor noastre frățești și le va lega și mai puternic unul de altul, întărindu-le credința și eforturile pentru realizarea fericirii și binelui lor comun, pe calea păcii și a progresului spiritual și material». Accentuînd că vizita aceasta, făcută după 13 ani a fost așteptată cu multă nerăbdare de credincioșii Plovdivului, dornici să primească înalta binecuvîntare, P. S. Episcop Varlaam își încheie cuvîntarea, rugînd pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să binecuvînteze clerul și poporul credincios al Plovdivului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, luînd îndată cuvîntul, a grăit:

*«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți și Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,
Iubiți credincioși,*

O legătură sufletească de veacuri s-a îndătinat în viața noastră bisericească română și bulgară, ca și în viața popoarelor noastre prietene și vecine. Această legătură a făcut ca bucuriile noastre să fie comune, iar suferințele unora să fie și suferințele celorlalți. Iată de ce cuvîntul Bisericii Ortodoxe Române nu a putut să lipsească de la sărbătorirea a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea ca Patriarh a Prea Fericitului Chiril.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a primit cu multă bucurie invitația Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și a Prea Fericitului Patriarh Chiril, de a participa la aceste sărbători ale Bisericii Ortodoxe Bulgare surori.

Ca să nu ne referim la prea multe evenimente din trecutul nostru comun, vom aminti aici numai cîteva dintre ele, dintre care unele sînt în legătură și cu Plovdivul și împrejurimile lui. Astfel:

În secolul al XIV-lea Basarab Voievod de la Curtea de Argeș, și-a trimis ostașii lui la Ioan Asan, ca să lupte laolaltă împotriva asupririi bizantine din vremea aceea. Aceștia au luptat pe una din colinele Plovdivului și a eliberat orașul de armatele bizantine. De atunci colina aceea

poartă numele de «colina eliberatorilor». Aceasta s-a întâmplat acum 650 de ani.

Acum și două evenimente triste. Cu 560 de ani în urmă, Patriarhul bulgarilor, ca și al românilor din Valahia Albă, Eftimie, a trecut pe aici la Bacicovo, de unde otomanii l-au dus nu se știe unde. Durerea a fost comună și pentru bulgari și pentru români. De asemenea, cu 250 de ani în urmă, marele mitropolit al Ungrovlahiei, Antim, ridicat cu forța de otomani din țara noastră a fost adus prin aceste locuri și a fost ucis și aruncat în riul Marița, acolo unde acesta se varsă în Marea Egeei.

Iată câteva evenimente din trecutul istoriei noastre, care ne vin în minte, atunci când călcăm pe meleagurile acestea. La durerea Bisericii Ortodoxe Române și a poporului ei credincios a luat parte și Biserica Ortodoxă Bulgară cu poporul ei credincios și în felul acesta s-a împletit de-a lungul veacurilor viața acestor două popoare: în durerile lor comune și în bucuriile lor comune.

De data aceasta, am luat parte la o mare sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Bulgare. Așa cum ne-am bucurat cu 13 ani în urmă, tot așa ne-am bucurat și de data aceasta, împreună cu membri Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, la serbările comemorative care au avut loc acum.

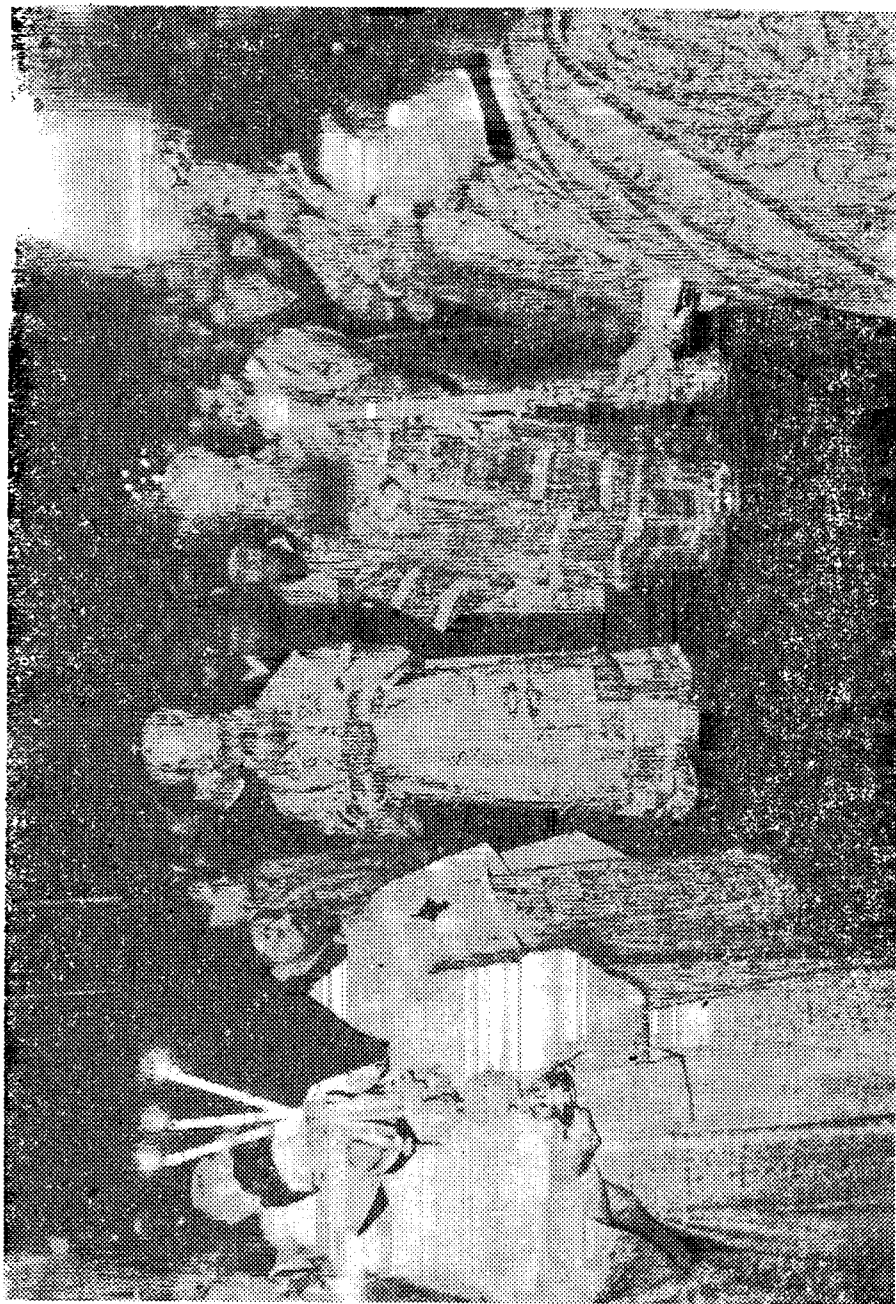
Mulțumesc P. S. Episcop-Vicar Varlaam pentru cuvintele frumoase cu care ne-a întâmpinat, intrînd în această biserică. Am luat cunoștință, în treacăt, cu inima plină de bucurie, de transformările mari ale orașului Plovdiv. Faptul acesta arată tuturor râvna în muncă și strădania pentru o viață mai bună și mai fericită, care se depune de poporul bulgar. Munca este astăzi moneda de cel mai mare preț. Rezultatele muncii voastre vă fac o mare cinste. Ne bucurăm că, în afară de latura materială, și starea spirituală este la o mare înălțime.

Acum 13 ani, am înălțat aici, la Sfînta Marina, rugăciuni fierbînti pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Bulgare și pentru îndelungata înzîlire a Întîistătorului ei, Prea Fericitul Patriarh Chiril. La praznicul acesta de 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea Patriarhului ei, Prea Fericitul Chiril, să ne unim cu toții în rugăciune, ca Sfînta Marina să mijlocească pe lângă bunul Dumnezeu ocrotirea Bisericii Ortodoxe Bulgare, o sănătate deplină și ani cît mai îndelungați Prea Fericitului Patriarh Chiril, pe care să-l dăruiască Sfîntei Biserici Ortodoxe Bulgare, clerului și poporului binecredincios «în pace, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului Său».

Prea Fericirea Voastră, din toată inima, atît personal, cît și în numele delegației Bisericii Ortodoxe Române. Vă urăm mulți ani, cu cea mai rodnică activitate în slujba Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Pentru cler și credincioși: harul Domnului să fie cu voi cu toți, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit apoi P. S. Episcop-Vicar Varlaam, pentru biserica catedrală Sfînta Marina, un rînd de sfinte vase,

Prea Fericitul Patriarh Justinian săvârșind sfânta liturghie la biserica română din Sofia

cu procovețele respective, iar P. S. Sale personal o candelă în filigran aurit, o cruce de binecuvîntare, un omofor și fotografia Prea Fericirii Sale, ca o amintire a vizitei făcute la Plovdiv.

După terminarea solemnității din catedrala mitropolitană, cei doi Patriarhi, înconjurați de Ierarhii români și bulgari și de clerul din Plovdiv s-au îndreptat pe jos, către reședința mitropolitană, o casă spațioasă, cu etaj, de construcție veche, care se găsește în apropiere. Prea Fericitul Patriarh Chiril a prezentat, cu explicațiile necesare tablourile foștilor săi înaintași pe scaunul mitropolitan de la Plovdiv, precum și o frumoasă colecție de tablouri în acuarelă, reprezentînd peisaje din munții Rilei și ai Rodopei, colecție pregătită ca dar al Mitropoliei de Plovdiv pentru membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române.

Masa de prînz este oferită de Mitropolia Plovdivului, în restaurantul hotelului «Trimontium». Numele hotelului vine de la denumirea romană a Plovdivului, care, din cauza celor trei coline din apropierea lui se numea atunci Trimontium (tres montes). Astăzi, cele trei coline nu mai sînt în afara orașului, ci chiar în oraș, ca martori credincioși ai întregii istorii a orașului. Pe lîngă vizitatorii sosiți de la Sofia împreună cu delegația Bisericii Ortodoxe Române, participă mulți clerici locali, reprezentanți ai autorităților locale de stat, și intelectuali din Plovdiv, invitați ai Mitropoliei.

*

După amiază, către orele 17, convoiul pornește către vestita Mînăstire Bacicovo.

Ieșind din Plovdiv pe șoseaua națională care duce către granița cu Turcia, la vreo 10 km convoiul părăsește șoseaua principală și pătrunde, prin valea spumosului și năvalnicului rîu Assenița, în munții Rodopei. Șoseaua, după ce trece prin orașul Asenograd de circa 20.000 locuitori, se îndreaptă către unul din monumentele istorice cele mai de seamă ale Republicii Populare Bulgaria.

Decorul este încîntător. Crestele dantelate ale Rodopei se ridică mult mai sus decît haina bogată de vegetație care îi îmbracă numai pînă la o anumită limită. Urmînd țărnul Assenița, cu apele cînd line și tăcute, închizînd în ele tainele trecutului îndepărtat, cînd zglobii și năvalnice, drumul ajunge în cadrul unei vegetații abundente, înaintea minunatei Mînăstiri Bacicovo, care străjuiește de nouă veacuri locurile acestea și care este a doua mînăstire bulgară mare și însemnată, după Rila.

Mașinile se opresc pe o pajiște umbroasă, înaintea intrării în incinta mînăstirii, împodobită — în cinstea oaspeților — cu inscripția «Bine ați venit!», dedesubtul căreia se văd zugrăvite cuvintele: «Stavropighia Sf. Bogorodița». Arhimandritul Clement, egumenul mînăstirii, împreună cu părinții de la Bacicovo, îmbrăcați în veșminte, întîmpină pe cei doi Patriarhi cu sfînta Evanghelie și cu sfînta Cruce, după care rostește un cald

cuvînt de salut. Prea cuvioșia sa se referă la legăturile frățești tradiționale dintre Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română, subliniind că însăși Mînăstirea Bacicovo este un monument grăitor al legăturilor din trecut dintre cele două Biserici. Dar inimosul egumen nu trăiește doar în trecut, ci face din acest trecut numai fundamentul solidarității celor două Biserici și popoare, în vederea luptei lor comune în actualitate, pentru mesajul evanghelic și pentru încetățenirea păcii în lumea veacului nostru, îngrozită de ororile războiului și dornică de înțelegere, de cooperare și de pace.

Mînăstirea Bacicovo, care are aspect de cetate, la fel cu marile mînăstiri din Sfîntul Munte Atos, și din alte părți, construite cu opt-nouă veacuri înainte, a fost întemeiată la 1083 de către georgianul Grigorie Pakuriani, comandantul șef al trupelor bizantine din Europa. Chipul său, împreună cu al magistrului Apassi, puțin descifrabile din cauza ștersăturilor și zgîrieturilor făcute de miini nepioase, mai dăinuie și astăzi pe unul din pereții gropniței mînăstirii, purtînd în miini o bisericuță.

Mînăstirea a suferit mult, în primele două veacuri de existență, fiind disputată între bizantini și bulgari. Cîțva timp s-a găsit chiar sub stăpînirea cavalerilor cruciați. Din anul 1205, cînd regele Caloian a învins pe latini, ea a rămas la granițele Bulgariei. Mînăstirea a fost luată în grija sa de țarul Ivan-Alexandru (1331—1371) al cărei chip se găsește pictat, în mărime naturală, în aceeași gropniță a mînăstirii, cu coroana regală ținută pe cap de doi îngeri, avînd deasupra pe Maica Domnului orantă, cu Pruncul Iisus în față.

Cînd Bulgaria a căzut sub turci (1393), marele patriarh Eftimie a fost exilat de la Tîrnova, aici, la Bacicovo. Astăzi, întreaga mînăstire, renovată complet pe dinafară și de o curățenie și ordine desăvîrșită, constituie unul dintre monumentele de cultură cele mai de seamă din Bulgaria.

Stilul în care este construită mînăstirea, este cel bizantin. În mijlocul incintei se găsește biserica centrală, care a fost mărită în două rînduri, prezentînd acum aspectul a trei biserici legate una de alta. De jur împrejur, clădirile cetății în formă de patruleter regulat, au galeriile cu coloane, atît la parter, cît și la etaj, deschise spre incinta mînăstirii. În afară de biserica centrală, mînăstirea mai are două paraclise: al Sfînților Arhangheli și al Sfîntului Nicolae, iar în afara zidurilor ei, la o distanță de circa 400 m, se găsește gropnița mînăstirii, cu două etaje, construcția cea mai veche în ființă din tot complexul Bacicovo, aflată în momentul de față în restaurare lăuntrică, așa cum este și trapeza din incinta mînăstirii.

Tezaurul cel mai prețios al Mînăstirii Bacicovo îl constituie picturile murale. Se găsesc aici fresce din 1083, de la mijlocul secolului al XIV-lea, de la mijlocul secolului al XVII-lea (printre acestea și chipul boierului craiovean Gheorghe și al fiului său Constantin, ctitorii nartexului bisericii centrale a mînăstirii) și din secolul al XIX-lea. Cele mai vechi fresce sînt opera zugravului georgian Ioan, deosebit de talentat; cele mai noi sînt opera pictorului din perioada renașterii bulgare, Zaharia Zugravul.

După Te-Deum-ul săvârșit în biserica centrală de egumenul Clement, împreună cu părinții mînăstirii, Prea Fericitul Patriarh Justinian rostește următoarele cuvinte:

*«Prea Fericite Patriarh Chiril,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Însoțitori,
Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți și
Iubiți credincioși,*

Dau mulțumită bunului Dumnezeu, că și de data aceasta, însoțit de Prea Fericitul Patriarh Chiril și de membrii Sfintului Sinod bulgar, pașii noștri s-au îndreptat către această mînăstire, unde se cinstește în chip deosebit Maica Domnului. Am avut astfel puțința ca să ne închinăm și acum înaintea icoanei Sfintei Fecioare, Maica Domnului și Mîntuitorului nostru, precum am făcut cu 13 ani în urmă, cînd am venit să luăm parte la actul istoric al reînființării Patriarhiei Bulgare și al înscăunării Prea Fericitului Patriarh Chiril ca să-i dăruiască, cu rugăciunile ei către Dumnezeu, și de acum înainte ani îndelungați, încununăți de roade bogate.

Părintele egumen a amintit, din trecutul popoarelor noastre, evenimente care au cimentat o dragoste puternică și sinceră între noi. Tot așa, a amintit de evenimente din trecutul Bisericii noastre care au sporit și întărit dragostea între credincioșii și slujitorii Bisericilor noastre.

Mînăstirea aceasta numără, după cum se știe, printre ctitorii ei și români. Nu cred să mă înșel cînd spun că, pe la 1642—1644, boierul Gheorghe din Craiova, cu fiul său Constantin au restaurat și pictat biserica aceasta. Chipurile lor, după cum se știe, se găsesc zugrăvite în frescă, la intrarea în biserică.

Aici poposeau domnitorii noștri, în drum spre, sau de la Constantinopol. De aceea, în istoria poporului nostru se întilnește dese ori numele acestei mînăstiri, în legătură cu voievozii noștri. Dar, ceea ce leagă Bisericile noastre deopotrivă în trecut, este amintirea că Patriarhul Eftimie de la Tîrnovo și-a petrecut cîtăva vreme în această mînăstire. Aici, el a avut o școală, printre ucenicii căreia se zice că a fost și Nicodim, care a venit apoi la noi și a înființat Mînăstirile Vodița și Tismana. De aici, de la Bacicovo, a scris patriarhul Eftimie o scrisoare lui Nicodim, în țările noastre.

Mă îndrept către Prea Fericitul Patriarh Chiril și-i aduc mulțumiri pentru vizitarea împreună cu Prea Fericirea Sa a Mînăstirii Bacicovo. Vizita noastră de astăzi, aici, ne prilejuiește amintirea atîtor evenimente de pe vremea înaintașilor noștri, care au condus Bisericile noastre în trecut.

Să ne unim într-un glas și să ne rugăm bunului Dumnezeu ca să dăruiască pe Prea Fericitul Patriarh Chiril cu sănătate deplină și viață îndelungată, spre binele Bisericii Ortodoxe Bulgare. Mnogaia leta!»

Pentru ca amintirea vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române la Mînăstirea Bacicovo să dăinuiască vreme îndelungată, Prea Fericitul Patriarh Justinian roagă pe egumenul Clement să primească în dar un rînd

de sfinte vase, cu procovețele respective, cu rugămintea ca atunci cînd le va folosi la sfînta liturghie, să pomenească, pe lângă conducătorii Bisericii Ortodoxe Bulgare și pe conducătorii Bisericii Ortodoxe Române. Egumenul Clement, vădit emoționat, primește darurile Prea Fericitului Patriarh Justinian, mulțumindu-i cu tot respectul, în numele părinților din mînăstire.

S-a săvîrșit apoi o slujbă de pomenire la mormîntul fostului Exarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Ștefan, mort la Bacicovo și înmormîntat în biserica centrală, pe al cărui mormînt este așezată o lespede din marmoră albă.

Apoi a fost vizitată gropnița, care, renovată pe dinafară în cărămidă aparentă și cu acoperiș de tablă groasă de plumb, este încă pe dinăuntru, șantier de lucru. Aci se află, de la etajul superior, fresce minunate: portretele ctitorilor Grigorie Pakuriani și Apassi (1083), al țarului Ivan-Alexandru (secolul al XIV-lea), al Sfîntului Cozma Melodul (1083), al Sfîntilor Arhangheli Mihail și Gavriil (1083), al Maicii Domnului pe tron, străjuită de doi îngeri (1083), viziunea Profetului Iezechiel (1083) și multe altele. La etajul de jos, gropnița propriu-zisă, se găsesc multe oseminte dezgropate, iar pe pereți fresce mai puțin bine păstrate, printre care o minunată icoană a Maicii Domnului (1083).

La trapeza, aflată de asemenea în restaurare, oaspeții au admirat vasta compoziție în frescă ce acopere pe dinafară întregul perete al trapezei, înfățișînd mînăstirea, cu ocrotitorii ei cerești și pe părinții mînăstirii, așteptînd venirea de la Plovdiv a lui Stoian Cialacov cel Mare, binefăcătorul mînăstirii, care se și vede alergînd în colțul de jos al tabloului, călare pe cal, însoțit de mitropolitul Plovdivului și de curtenii lui și trecînd pe podul care le iese în cale, iar înăuntru trapezei valoroasele fresce din 1601, cînd a și fost construită trapeza.

A fost vizitat mai departe Muzeul mînăstirii, unde sînt păstrate mai multe obiecte de artă bisericească din secolul al XV-lea — al XVIII-lea: icoane, sculpturi în lemn, argintării etc.

În timpul cinei, care a fost servită în saloanele egumeniei, către sfîrșit, egumenul Clement a oferit membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române cîte un elegant album cu Mînăstirea Bacicovo.

*

Simbătă 14 mai

Către orele 9, cei rămași peste noapte la Bacicovo sosesc la «Trimontium», iar la 9,30 delegația Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu gazdele încep vizitarea orașului Plovdiv.

Ca să ai o imagine cît mai completă a Plovdivului, nu este nevoie să străbați, în lung și în lat, de la un capăt la altul. Cele trei coline ale sale dau vizitatorului posibilități mult mai mari și mai lesnicioase. De altfel, datorită drumurilor bine asfaltate, se poate ajunge cu mașina la vîrfurile lor, de unde panorama este splendidă.

Străbătînd centrul oraşului, convoiul apucă pe drumul şerpuitor, care urcă spre cea mai apropiată dintre aceste coline, care-şi întinde culmea în direcţia nord-sud. Latura dinspre sud este locuită şi aici se află casa cu etaj, în care a locuit romancierul francez Lamartine, pe cînd se găsea într-al său *Voyage en Orient* (1832). O placă de marmură, aşezată pe această casă, păstrează amintirea faptului acestuia. De pe extremitatea de nord a colinei, se desfăşoară panoramic întreaga vale a Marişei, peste care, mai multe poduri de oţel fac legătura oraşului cu cartierele de dincolo de rîu şi Pavilioanele Tîrgului de Mostre de la Plovdiv, care are loc toamna.

Colina a doua este «colina eliberatorilor», nume căpătat în secolul al XIV-lea. Pe ea s-au ridicat monumente în amintirea eliberării din 1877—1878 şi din 1944. Colina aceasta este un adevărat parc de odihnă şi cultură, cu bănci, restaurante, cinematografie şi biblioteci. Cea de a treia colină se află mult mai departe şi nu a fost vizitată.

Cu aceasta, vizita delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române la Plovdiv a luat sfîrşit. La întoarcerea la Sofia, a fost vizitată pe plaiurile de est ale munţilor Rila, staţiunea climatică Boroveţ, la o altitudine de 1.300 m. Peisajul, caracteristic de munte, este încîntător.

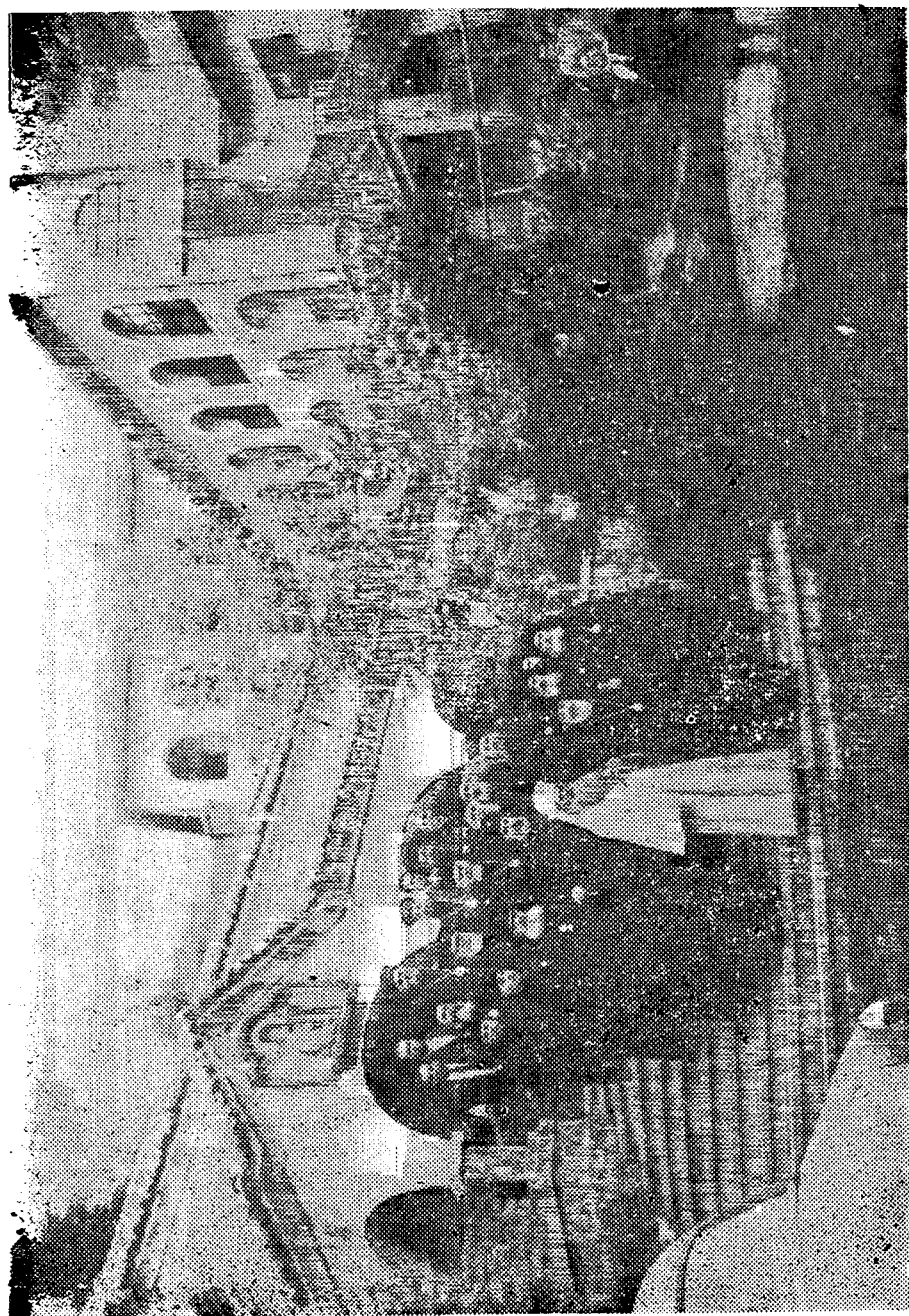
De la Boroveţ spre Sofia drumul străbate în serpentine o regiune păduroasă şi apoi urmează defileul Iskărului, care izvorăşte din munţii Rila. În oraşelul Samokov a fost vizitată minăstirea de maici, care este chiar în oraş şi unde totul este vechi şi plin de amintiri istorice. La Samokov a fost în trecut un centru de artă bisericească de seamă şi mulţi dintre zugravii din trecut din Balcani au făcut ucenicia aici.

Drumul urmează mai departe defileul Iskărului şi trece prin localitatea Panciarevo, cunoscută pentru vechile ei izvoare de ape minerale. Apoi Iskărul intră în lacul Panciarevo, care se întinde pînă la Sofia.

*

La orele 20, Dl. I. Beldeanu, Ambasadorul Republicii Socialiste România la Sofia, a oferit, la locuinţa sa, o cină în cinstea delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române. Au luat parte, pe lîngă membrii delegaţiei, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca invitaţi: Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoţit de membrii Sfîntului Sinod Permanent bulgar şi de P. S. Episcop Nicolae al Makariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia, Dl. Ministru-adjunct Traicov, de la Ministerul Afacerilor Externe bulgar, Dl. M. Kiuciukov, preşedintele Comitetului pentru treburile bisericeşti de pe lîngă Ministerul de Externe bulgar, însoţit de adjunctul său Dl. Todorov; Dl. Gh. Pirinski, vicepreşedintele Comitetului Naţional de luptă pentru pace şi Dl. Slatcu Vasev, preşedintele Comitetului Înţelegerii Balcanice, cum şi Pr. N. Goranov şi Pr. Ioan Cristea.

În timpul cinei, Dl. Ambasador I. Beldeanu toastează pentru conducătorii de stat bulgari şi români, pentru prietenia dintre cele două popoare înfrăţite în trecut, dar înfrăţite şi în prezent, prin munca creatoare, în vederea realizării acelorasi ţeluri ale socialismului biruitor, care ţinteşte la fericirea şi pacea oamenilor de pe întregul pămînt. Dl. Ambasador

La Mânăstirea Dragalevski din apropierea Sofiei

apreciază elogios contribuția Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Ortodoxe Bulgare la lupta pentru pace și omagiază pe cei doi Întîistătători de Biserici.

A luat apoi cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei care, printre altele, a spus:

«De cîteva zile se găsește la noi Prea Fericitul Patriarh Justinian al României, împreună cu o aleasă reprezentanță a Bisericii Ortodoxe Române. De cînd au pășit pe pămîntul Bulgariei, oaspeții noștri s-au simțit înconjuțați de dragostea tuturor. Este adevărat că noi prețuim mult pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe însoțitorii săi, dar nu există nici o îndoială că această prețuire se referă și la întreaga Biserică Ortodoxă Română, la întregul popor român și la întreaga țară românească, binecuvîntată de Dumnezeu. Ne-am bucurat și ne bucurăm întotdeauna de succesele poporului român. În presa noastră zilnică citim despre succesele obținute de poporul român. Urmăresc cu multă satisfacție presa românească și mă bucur sincer de succesele pe care românii le obțin în toate domeniile. Oaspeții noștri, în puținele zile petrecute la noi, au putut să vadă cîte ceva și din succesele obținute de poporul nostru muncitor, în condițiile politice și sociale create în ultimele două decenii, de care noi, pe bună dreptate ne mîndrim. Dorim din toată inima popoarelor noastre noi și noi succese. Dar o condiție pentru obținerea lor este pacea. Fără pace, orice succes este amenințat. Din aceste motive, cele două Biserici ale noastre luptă în chip sincer pentru pace, aducîndu-și, în felul acesta contribuția lor la realizările popoarelor noastre și știm că lupta noastră sinceră și hotărîtă este cunoscută în toată lumea. Succesele popoarelor noastre depind de ele înșile, dar și de natura conducătorilor noștri. Ridic acest toast pentru succesele popoarelor noastre și pentru sănătatea conducătorilor noștri, pentru fericirea popoarelor noastre și pentru o viață îndelungată a conducătorilor noștri, în realizarea nobilelor lor idealuri. Ridic paharul acesta și pentru Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România, care ne-a făcut cinstea să ne invite la această cină plăcută».

Cel din urmă a luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a mulțumit D-lui Ambasador I. Beldeanu pentru prețuirea arătată față de Prea Fericirea Sa și față de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, oferind această cină în cinstea lor, la care se găsesc de față ca invitați reprezentanții atît de dragi ai Bisericii Ortodoxe Bulgare și distinșii reprezentanți ai statului bulgar. Prea Fericirea Sa a arătat în continuare că Biserica Ortodoxă Română, ca și Biserica Ortodoxă Bulgară, credincioase tradițiilor lor comune se găsesc și astăzi, ca și în trecut, alături de popoarele lor. Ele își dezvoltă și-și desăvîrșesc lucrarea lor, în condițiile de libertate, pe care regimul socialist le acordă deopotrivă tuturor cultelor și militează pentru triumful ideilor de dragoste, frățietate, înțelegere, cooperare și pace în lume, acesta fiind testamentul nefalsificat, lăsat Bisericii creștine de dumnezeiescul său Întemeietor. Prea Fericitul Pa-

triarh Justinian și-a încheiat cuvîntul său, închinînd în sănătatea conducătorilor de stat bulgari și români și pentru bun sporul și fericirea celor două popoare frățești, român și bulgar.

*

Duminică 15 mai

Liturghie arhierescă la biserica ortodoxă română din Sofia, pontificată de Prea Fericitul Patriarh Justinian în sobor alcătuit din: P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, P. S. Episcop Teofil al Clujului, doi arhimandriți, patru preoți și doi diaconi. Răspunsurile sînt date de corul bisericii, atît în slavonește, cît și în românește.

Biserica este plină pînă la refuz. La sfînta liturghie sînt de față, în afară de membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de membrii Sfîntului Sinod Permanent. Slujba decurge lin și majestuos, așa cum se întîmplă ori de cîte ori slujește Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La sfîrșitul sfîntei liturghii și după slujba Te-Deum-ului, Pr. Ioan Cristea, parohul bisericii române la Sofia, rostește o cuvîntare, în care, după ce amintește de trecutul bisericii ortodoxe de la Sofia, trece la prezent, subliniind pe de o parte înțelegerea și sprijinul de care s-a bucurat în tot timpul celor 14 ani de parohiat ai săi la Sofia, din partea Prea Fericitului Patriarh Chiril, a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, ca și din partea autorităților de stat bulgare, cărora le aduce prinosul celei mai calde recunoștințe, iar pe de altă parte, arată deosebita purtare de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, față de biserica ortodoxă română din Sofia, care constituie o continuă trăsătură de unire între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară și scoate în evidență largul sprijin material de care se bucură biserica noastră de la Sofia atît din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, cît și din partea statului român, prin Departamentul Cultelor de la București.

«Vizita Prea Fericirii Voastre la Sofia — a încheiat Pr. Ioan Cristea — și slujba pe care ați săvîrșit-o astăzi, în această sfîntă biserică vor rămîne de-a pururi neșterse din amintirea credincioșilor ortodocși români din Sofia. Rugînd pe bunul Dumnezeu să Vă dăruiască ani îndelungați, cu sănătate, spre binele Bisericii Ortodoxe Române și al întregii Ortodoxii, aduc Prea Fericirii Voastre din partea mea și a păstoriților mei omagiul celui mai desăvîrșit devotament și rog respectuos pe Prea Fericirea Voastră să binevoiască a ne împărtăși patriarhiceștile binecuvîntări».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a grăit credincioșilor adunați la slujbă, următoarele:

Iubiți credincioși,

Ne simțim sufletul copleșit de bucurie, găsindu-ne astăzi în mijlocul vostru și luînd parte împreună cu voi la sfînta slujbă care s-a săvîrșit aici,

în acest lăcaș de închinare al vostru din Sofia, capitala țării dragi și prietene, Republica Populară Bulgaria.

Mulțumim, cu vie și adâncă recunoștință bunului Dumnezeu, care ne-a învrednicit de aceasta și aducem omagiul dragostei noastre curate și fierbinți Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei care ne-a prilejuit aceste clipe scumpe și de neuitat sufletului nostru, prin poftirea pe care ne-a făcut-o, de a vizita Biserica Ortodoxă Bulgară și de a fi de față la festivitățile comemorării a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la înscăunarea Prea Fericitului Sale ca Patriarh. Dumnezeu să ocrotească și să facă să înflorească Sfânta Biserică Ortodoxă Bulgară și să hărăzească vrednicului ei arhipăstor ani îndelungați, plini de sănătate și de vigoare sufletească și trupească, pentru a conduce Biserica Ortodoxă Bulgară spre culmile cele izvoritoare de lumină, de viață și de pace ale voinței Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos!

Vremurile pe care le trăiește omenirea contemporană cheamă Bisericele lui Hristos și pe creștinii de pretutindeni la acțiuni concrete, care să oglindească înțelegerea adevăratei lor responsabilități. Creștinul adevărat trebuie să fie un element dinamic, în societatea noastră contemporană, un exemplu viu al idealurilor evanghelice de dragoste față de oameni, de înțelegere reciprocă, de întrajutorare, de dăruire în slujba aproapelui, de conviețuire pașnică și de pace, după cuvîntul Domnului, Care zice: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca ei să vadă faptele voastre cele bune și să mărească pe Părințele vostru cel din ceruri» (Matei V, 16), iar Bisericele trebuie să ajute pe credincioși să meargă pe calea aceasta, ca unele care au misiunea de purtătoare și realizatoare ale testamentului Mîntuitorului Iisus Hristos, în lume.

Nicăieri credincioșii creștini nu s-au arătat mai dornici de a înfăptui, în viața lor de toate zilele, mai sincer și cu mai multă tragere de inimă idealurile evanghelice și nicăieri voia Domnului Hristos nu a fost mai mult pîinea lor cea de toate zilele, ca în sfînta noastră Ortodoxie. Iar dacă vitregia vremurilor a unit popoarele ortodoxe în suferință și în pătîmire, nădejdea de mai bine le-a unit în luptă, iar întrajutorarea și dragostea reciprocă a țesut canavaua indestructibilă a tăriei și dîrzeniei lor comune în rezistență.

Dragostea de oameni, această pecete autentică a voinței Domnului Hristos, a făcut ca în Ortodoxie să nu se cunoască ce înseamnă intoleranța religioasă, iar convingerea că «toți sîntem una în Hristos», a făcut să nu se cunoască ce înseamnă prozelitismul. Creștinii ortodocși de pretutindeni au trăit întotdeauna ca niște frați adevărați, iar ospitalitatea ortodoxă a fost și este proverbială.

Comunitatea aceasta de dragoste și de întrajutorare a făcut ca și cele două popoare ale noastre, român și bulgar, să înfrunte de-a lungul istoriei protivnicii comune și să lupte deopotrivă, cu aceeași dîrzenie, pentru vremuri mai bune. Ea și-a găsit cea mai naturală împlinire în pasul revoluționar pe care ele l-au făcut după cel de al doilea război mondial, cînd s-au hotărît să-și schimbe soarta veche, cu una mai bună și cînd

poporul muncitor și-a luat pe umerii săi hotărîți această nobilă sarcină istorică.

Actul acesta a cimentat și mai mult legăturile dintre cele două popoare ale noastre, în mersul lor către un viitor luminos.

Bisericele noastre care au fost întotdeauna alături de popoarele noastre, hrănindu-le nădejțile de mai bine și împărtaşind cu ele micile lor bucurii și marile lor necazuri din trecut, își dau bine seama de eforturile gigantice pe care acestea le depun, în vederea făuririi unui viitor mai bun și mai fericit. Ele știu că dorințele acestea nobile ale popoarelor lor pot fi și trebuie să fie realizate și că pentru realizarea lor, ele au nevoie de liniște, de pace și de muncă constructivă. De aceea Bisericele noastre sprijină cu tot elanul popoarele noastre în realizarea visului lor de aur, de realității zilei de mâine, unde nu va mai fi bogat, dar nici sărac, unde nu va mai fi sclav și exploatat, ci toți fiii pămîntului acestuia se vor putea bucura de aceleași drepturi, ca frați între ei, iar demnitatea omenească nu va mai fi călcată în picioare.

Ca mamă bună a fiilor ei credincioși, Biserica nu poate rămîne în afară de frămîntările lor și nici în afară de marile frămîntări ale lumii seacului nostru. Ea învață stăruitor pe fiii ei să fie cei dintîi cetățeni ai patriei lor pămîntești, depunînd muncă sinceră și dîrză pentru înflorirea ei, căci numai făcînd așa se vor dovedi și creștini adevărați, vrednici de sununa laudei celei bune, despre care vorbește Sfîntul Apostol Pavel.

Păzirea credinței noastre strămoșești, legătura strînsă cu Sfînta Biserică și încrederea nestrămutată că binele va învinge pînă la sfîrșit răul și că voia cea sfîntă a lui Dumnezeu se va realiza «precum în cer așa și pe pămînt», iată caracteristicile autentice ale adevăratului credincios.

Impărtaşim fiilor credincioși ai noștri din Republica Populară Bulgaria și vrednicului lor păstor, Iconom Stavrofor Ioan Cristea binecuvîntările noastre patriarhicești, rugînd pe bunul Dumnezeu să-i păzească și să-i aibă de-a pururea sub aripa Lui ocrotitoare. Le urăm o viață frumoasă, plină de roade, în calitatea lor de cetățeni ai patriei lor pămîntești și-i îndemnăm părințește să se arate vrednici de înaintașii lor în credința comună în Dumnezeu, în dragostea comună față de aproapele și în strădanțiile comune pentru un viitor cît mai frumos și mai luminos. Binecuvîntarea Domnului, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, să fie cu voi cu toți. Amin».

La ieșirea celor doi Patriarhi și a Înalților Ierarhi din biserică, mulțimea credincioșilor le-a făcut o fierbinte manifestare de dragoste, apropiindu-se și sărutîndu-le mîinile, fericiți că au putut să trăiască laolaltă înălțătoarele momente ale slujbei divine și să primească binecuvîntările patriarhicești. A trecut vreme îndelungată pînă cînd înalții oaspeți să se poată desprinde de mulțimea evlavioșilor credincioși.

La orele 14, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit gazdelor noastre un dejun, într-unul din marile saloane ale restaurantului hotelului «Balkan». La acest dejun au fost invitați: Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de membrii Sfintului Sinod bulgar, Prea Sfinții Episcopi bulgari aflători în Sofia, Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar, însoțit de adjunctul său Dl. Todorov, Dl. I. Beldeanu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Sofia, însoțit de Dl. Consilier cultural Crăiniceanu; arhimandriți și preoți al Bisericii Ortodoxe Bulgare, profesori ai Academiei teologice din Sofia și membrii ai comitetului parohial al Bisericii Ortodoxe Române din Sofia: în total 64 de persoane.

Masa a decurs într-o atmosferă de foarte multă bună dispoziție. Către sfârșitul mesei, Prea Fericitul Patriarh Chiril, luând cuvântul a spus următoarele:

Prea Iubiți Frați și onorați comeseni,

După cum s-a mai spus, înalta vizită a delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a însemnat pentru noi o mare bucurie. Această vizită ne-a dat încă o dată posibilitatea de a ne exprima sentimentele noastre și dragostea noastră față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și față de poporul român și de a exprima urările noastre pentru succesul și progresul Republicii Socialiste România.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, care este iubit de noi toți, a fost primit cu multă cordialitate. Prea Fericirea Sa a fost primit cu multă bucurie la Președinția Consiliului de Miniștri, de Dl. Vicepreședinte General de Armată Mihailov și tot așa a fost primit și la Prezidiul Marii Adunări Naționale de Dl. Gh. Traicov, președintele Prezidiului, care, cu această ocazie i-a acordat Ordinul «Chiril și Metodie» clasa I-a. Cu același înalt Ordin, clasa II-a, a fost distins și I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. Această înaltă distincție li s-a acordat pentru marile lor merite dobândite în lupta pentru pace a popoarelor noastre, în ultimele două decenii. Ordinul acesta este un ordin de stat. Dar noi putem să-l considerăm și din punct de vedere al credinței noastre. Sfinții Chiril și Metodie au fost primii propovăduitori ai Evangheliei la popoarele slave. Dar, după cum s-a arătat, însemnătatea lor a depășit granițele lumii slave. Și, deoarece poporul român face parte din familia popoarelor ortodoxe și a fost și este în contact direct cu popoarele slave, opera Sfinților Chiril și Metodie are o importanță deosebită și pentru poporul român. De aceea ne rugăm Sfinților Chiril și Metodie pentru progresul Bisericii Ortodoxe Române și pentru prosperitatea multilaterală a poporului român, în cele mai bune condiții de pace.

Am dori să chemăm pe lângă ajutorul acestor doi Sfinți și ajutorul Sfintului Ioan de Rila. Știu că Prea Fericitul Patriarh Justinian cinstește în mod deosebit pe Sfântul Ioan de Rila. De fapt sfinții celor două popoare ale noastre sînt ajutătorii noștri comuni.

Avînd în vedere însemnătatea personalității Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru întreaga Ortodoxie, potrivit hotărîrii Sfîntului nostru Sinod, am deosebita cinste a preda Prea Fericirii Sale și însoțitorilor Săi, înaltul Ordin «Sfîntul Ioan de Rila» și-l roagă pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să ne aibă întotdeauna în rugăciunile sale, după cum și noi ne vom ruga Sfîntului Ioan de Rila, ca să fie ocrotitorul Sfintei Biserici Ortodoxe Române și al poporului român.

Îl rog să primească această înaltă distincție, ca dovadă a prieteniei care leagă cele două Biserici ale noastre între ele, prietenie care își are însemnătatea ei și pentru popoarele noastre, în opera pașnică pe care o realizează astăzi, însuflețite de aceleași idealuri nobile. La mulți ani!

Prea Fericitul Patriarh Chiril a încredințat apoi I.P.S. Mitropolit Iosif al Varnei ca să prindă pe pieptul Prea Fericitului Patriarh Justinian Ordinul «Sfîntul Ioan de Rila», clasa I-a (de aur). Celorlalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române, același ordin, clasa II-a, (de argint, unii dintre membri Sfîntului Sinod bulgar, înmîinîndu-le totodată și brevetele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, semnate de Prea Fericitul Patriarh Chiril.

Vădit emoționat de acest gest cu totul neașteptat din partea gazdelor noastre de la Sofia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit din suflet, în numele membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române, pentru noua dovadă de prețuire arătată de Biserica Ortodoxă Bulgară, spunînd printre altele :

«Cunoașteți ce a însemnat Sfîntul Ioan de Rila, nu numai pentru poporul bulgar, ci și pentru poporul român și deci puteți să vă dați seama cît ține poporul nostru român la acest sfînt. Acordarea de către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a acestui Ordin, este pentru noi, care l-am primit, o deosebită cinstire ce ni se face. Cu ocazia acestui act sărbătoresc, ne încredințăm din toată inima sfintelor voastre rugăciuni și rugăciunilor fierbinți ale Sfîntului Ioan de Rila, mijlocitorul atît de călduros către Dumnezeu. Mulțumim bunului Dumnezeu că ne-a oferit acest prilej, care pecetluiește și mai mult legăturile noastre, uniți în jurul Sfîntului Ioan de Rila și așteptînd de la rugăciunile și mijlocirile lui, împlinirea dorințelor noastre celor mai adînci și mai arzătoare. Vă urăm din suflet sănătate și activitate rodnică, sub protejura Sfîntului Ioan de Rila. Întru mulți ani!».

Seara, după cina intimă luată la palatul sinodal, Prea Fericitul Patriarh Chiril a pofțit pe membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române într-unul din saloanele palatului, unde așteptau, pe fiecare în parte, darurile Bisericii Ortodoxe Bulgare: engolpioane de mare preț și de mare valoare artistică, cruci, reproduceri artistice de pe icoane vechi din secolele al XII-lea—al XIII-lea, în truse speciale de lemn, iconițe mici și reproduceri de mînăstiri și biserici vechi, încadrate în frumoase rame de material plastic, lucrări de artizanat, volume din operele de valoare ale

Prea Fericitului Patriarh Chiril și cite un portret-fotografie al Prea Fericitului Sale, iată un inventar cu totul necuprinzător al darurilor oferite de Biserica Ortodoxă Bulgară membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române.

*

Luni 16 mai

Ziua încheierii vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române în R. P. Bulgaria și întoarcerea în țară.

Pe peronul gării din Sofia, s-au adunat să-și ia rămas bun și să ureze drum bun delegației Bisericii Ortodoxe Române: Prea Fericitul Patriarh Chiril însoțit de membrii Sfântului Sinod bulgar; Dl. M. Kiuciukov, președintele Comitetului pentru treburile bisericești de pe lângă Ministerul de Externe bulgar, însoțit de adjunctul său Dl. Todorov; Dl. I. Beldeanu, ambasadorul Republicii Socialiste România la Sofia, însoțit de Dl. Consilier Cultural Crăiniceanu; Dl. Gh. Nadjakov, președintele Comitetului Național de luptă pentru pace, Dl. Petcu Stainov, vicepreședintele Comitetului Înțelegerii Balcanice; Dl. Gruio Papucciev din partea Sfatului Popular Sofia, profesori ai Academiei teologice din Sofia, arhimandriți, preoți și mulțime multă de credincioși.

Au loc noi și fierbinți manifestări de dragoste între membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române și atât de îndatoritoarele gazde. Cei doi Patriarhi se îmbrățișează frățeste, urmează luările de rămas bun, pline de duioșie de la toți cei care s-au adunat să petreacă delegația Bisericii Ortodoxe Române la plecare și să-i ureze «drum bun».

În vagonul salon s-au urcat ca să petreacă delegația pînă la Russe: I. P. S. Mitropolit Sofronie al Dorostolului și Cerveniei, P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei și Pr. Ioan Cristea, parohul bisericii ortodoxe române de la Sofia.

Trenul se oprește în stația Gorna Orehovița, unde delegația Bisericii Ortodoxe Române este așteptată de I. P. S. Mitropolit Ștefan al Tîrnovei, împreună cu o mare delegație a clerului Mitropoliei. În timp ce Prea Fericitul Patriarh Justinian stă de vorbă și împărtășește binecuvîntări patriarhicești clerului din Mitropolia Tîrnovei, I. P. S. Mitropolit Ștefan s-a suit în vagon, însoțit de cîțiva preoți, care aduc daruri la fiecare membru al delegației și oferă Prea Fericitului Patriarh Justinian un splendid buchet de trandafiri.

La orele 17,22 trenul a ajuns la Russe, unde corul catedralei mitropolitane întîmpină delegația cu cîntări și imnuri religioase. În gară s-a adunat lume foarte multă: credincioși și clerici. Șapte, dintre aceștia din urmă, se urcă în vagon, purtînd fiecare dintre ei cite un măreț buchet de trandafiri și cite un pachet, în care se afla darul Mitropoliei de Russe pentru fiecare membru al delegației.

I. P. S. Mitropolit Sofronie a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarele cuvinte :

«Prea Fericirea Voastră,

O adevărată fericire a fost pentru mine și colaboratorii mei să Vă întâmpin acum câteva zile cu «Bine ați venit» pe pământul Bulgariei, în scaunul de scaun al Eparhiei mele de Dumnezeu dăruită a Dorostolului și Cerveniei, ca oaspeți scumpi și mult doriți ai Sfintei noastre Biserici, cu ocazia celei de a treisprezecea aniversări a restaurării vechii ei demnități patriarhale și a alegerii și intronizării Sanctității Sale Patriarhului Chiril.

Deși șederea Voastră în țara noastră a fost scurtă, totuși, ea a lăsat în inimile noastre urme profunde și neșterse. Va fi o amintire luminoasă și dragă pentru poporul nostru ortodox, care a avut bucuria de a participa în rugăciune la slujba de la 10 mai anul curent, în catedrala patriarhală-monument «Sfântul Alexandru Nevski» și să audă minunata și bogata în conținut cuvântare a Prea Fericirii Voastre, precum și a primi binecuvântarea Voastră patriarhală, ca și binecuvântările însoțitorilor Voștri Arhieriei de seamă ai Sfintei Bisericii Ortodoxe Române.

Despărțindu-ne acum de Prea Fericirea Voastră și de remarcabilii membri ai delegației pe care o conduceți, Vă salutăm cu cordialul nostru salut «Șbogom» (Cu Dumnezeu) și cu urarea ca: «Dumnezeu să ne binecuvânteze să avem mai des bucuria întâlnirii reciproce și a vizitelor frățești.

La mulți ani, Prea Fericite Părinte și dragi și prea onorați Părinți ai Sfintei Bisericii Ortodoxe Române! Drum bun și să ajungeți acasă cu sănătate!». Și I. P. S. Mitropolit Sofronie îmbrățișează pe fiecare membru al delegației în parte.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a exprimat călduroase mulțumiri P. S. Episcop al Macariopolei, pentru modul atent și plin de râvnă cum și-a îndeplinit sarcina de însoțitor al delegației Bisericii Ortodoxe Române, pe tot timpul petrecerii noastre în Republica Populară Bulgaria. Urează drum bun delegației și P. C. Pr. Ioan Cristea, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia, care a îndeplinit sarcina de interpret oficial de limba bulgară.

Prea Fericitul Patriarh a trecut apoi la fereastră, a mulțumit și a împărtășit binecuvântările sale corului pentru frumoasele innuri religioase cântate și s-a întreținut cu clericii bulgari aflați pe peron.

În urările de «drum bun» și în acordurile puternice ale lui «Mnogaia eta», trenul se desprinde ușor, îndreptându-se către «Podul Prieteniei», pentru ca, la nu prea multă vreme să se oprească la Giurgiu-Nord, unde, preoțimea din Giurgiu, în frunte cu protoiereul orașului întâmpină delegația cu cel dintâi «Bine ați venit!».

La orele 19,19, trenul intră pe peronul Gării de Nord. În întâmpinarea delegației Bisericii Ortodoxe Române se aflau pe peron: I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanu, vicar patriarhal;

Pr. I. Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, Pr. Tr. Ghica, Directorul casei de Pensii a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, Consilierii Patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și Protopopii Capitalei.

Au întâmpinat, de asemenea, delegația: Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, de pe lângă Consiliul de Miniștri și Dl. Gh. Bogdanov, ambasadorul Republicii Populare Bulgaria la București, însoțit de membrii Ambasadei.

După stringeri de mâini pline de efuziune și după depănarea pe scurt a unor sumare impresii din călătoria făcută, membrii delegației, împreună cu cei ce le-au ieșit întru întâmpinare se îndreaptă spre ieșire.

Preoțimea din București așteaptă sosirea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române, în catedrala patriarhală. Când convoiul mașinilor se apropie de dealul Patriarhiei, clopotul cel mare începe să sune vesel, iar când Prea Fericitul Patriarh Justinian coboară din mașină și se îndreaptă către intrarea în catedrală, acordurile «imnului patriarhal», cântat de corala preoților din Capitală, răsună pline de măreție.

După oficierea Te-Deum-ului, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, adresează Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, un înflăcărat cuvânt de «Bine ați venit!».

Simțămintelor de dragoste și de prețuire adresate de înaltul Ierarh al Olteniei, Prea Fericitul Patriarh Justinian le răspunde cu un părintesc și plin de dragoste: «Bine v-am găsit!», după care, Prea Fericirea Sa împărtășește clerului bucureștean impresiile mai pregnante din cursul acestei vizite oficiale făcute Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, cu ocazia celor două evenimente de seamă, a căror comemorare a avut loc în ziua de 10 mai 1966, la Sofia și exprimă Prea Fericitul Patriarh Chiril, membrilor Sfântului Sinod, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Bulgare adânci mulțumiri, pentru modul cum a fost primită și găzduită delegația Bisericii Ortodoxe Române în tot acest timp.

Prea Fericitul Patriarh Justinian scoate de asemenea în evidență cinstirea deosebită arătată delegației Bisericii Ortodoxe Române de către conducerea de stat a Republicii Populare Bulgaria, exprimându-și adinca sa recunoștință și omagiul grațitudinii sale față de conducătorii de stat bulgari.

După înapoierea în țară, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril următoarea scrisoare :

*Prea Fericirii Sale,
Patriarhului CHIRIL al Bulgariei,*

SOFIA

Ajunși acasă sănătoși și cu inima plină de minunatele impresii cîștigate din vizia Noastră în țara prietenă și vecină, ca oaspeți ai Bisericii Bulgare surori, din tot sufletul Vă mulțumim Prea Fericirii Voastre per-

scial, membrilor Sfintului Sinod, clerului și credincioșilor Voștri, pentru dragostea cu care ne-ați înconjurat și marea cinstită ce ne-ați făcut Nouă și membrilor delegației noastre, și cu căldură urăm Prea Fericirii Voastre și mulți, cu sănătate deplină și tot mai bogate și fericite realizări în 'sfânta misiune a Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

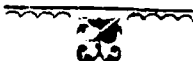
Cu convingerea că întâlnirea noastră constituie o nouă verigă în lanțul bunelor relații dintre Bisericele și popoarele noastre, Vă îmbrățișăm frățește în Iisus Hristos, Domnul nostru.

† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în Bulgaria, a înscris un nou capitol, de o deosebită însemnătate, în istoria relațiilor dintre cele două Bisericii Ortodoxe Sorori.

Pr. OLIMP N. CACIULĂ

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITI PATRIARHI JUSTINIAN
SI CHIRIL IN LEGATURA CU CATASTROFA
DE LA VRAȚA**

*Prea Fericitului Părinte CHIRIL
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Luind cunoștință de marea nenorocire pricinuită de ruperea barajului de la Vrața, din toată inima exprimăm Prea Fericirii Voastre, Sfintului Sinod și credincioșilor Bisericii Bulgare surori, adinca părere de rău resimțită de toți ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române pentru pierderile de vieți omenești și pentru stricăciunile materiale suferite de poporul frate vecin.

Împărtășim creștinești mângieri familiilor încercate și ne unim în rugăciune pentru odihna sufletelor celor dispăruți.

† **J U S T I N I A N**
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 6 mai 1966.

*

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru compasiunea Voastră cu ocazia nenorocirii suferite de Vrața și împrejurimile ei.

Rugăciunile Voastre pentru cei dispăruți cu această ocazie, sînt pentru Biserica Noastră și pentru cei apropiați ai lor o adevărată mângiere.

Mișcătoarea Voastră amabilitate întărește dragostea Noastră către Prea Fericirea Voastră.

Al Vostru întru Domnul,

† **C H I R I L**
Patriarhul Bulgariei

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU SERIA 49-A DE PREOȚI

Cursurile de îndrumare pastorală pentru cea de-a 49-a serie de preoți au început în ziua de 3 mai a. c., la centrul de la Curtea de Argeș.

Deschiderea festivă a acestor cursuri s-a făcut în seara zilei de 7 mai, în prezența P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, ca delegat al Sfintului Sinod.

Erau prezenți profesori ai Institutelor teologice din București și Sibiu. A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

La festivitate au mai asistat membrii delegației Federației Protestante din Franța și membrii unei delegații a Bisericii Ortodoxe din Uganda, aflați în țara noastră ca invitați ai Bisericii Ortodoxe Române și ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

S-a oficiat Te-Deum-ul, răspunsurile fiind date de corul celor peste o sută de preoți cursiști.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, care a subliniat menirea cursurilor de îndrumare pastorală: aflarea mijloacelor de a sluji cît mai bine pe Dumnezeu, pe oameni și năzuințele acestora spre pace și fericire.

A vorbit apoi P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, arătînd că învățămîntul nostru teologic își are rădăcinile adînc înfipte în solul trecutului Ortodoxiei, dar el se află în slujba prezentului, avînd privirile îndreptate către viitor.

Din partea preoților cursiști au vorbit Pr. Gheorghe Cipoianu din Eparhia Clujului și Pr. Nicolae Diaconu din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Ei au exprimat bucuria de a se întîlni laolaltă — preoți din diferite părți ale țării —, la vatra învățăturilor de credință ortodoxă, pentru ca apoi, cu puteri sporite, să-și continue și mai rodnic activitatea în parohiile pe care le păstoresc.

În cuvîntările lor, vorbitorii au adus prinos de recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian, organizatorul și îndrumătorul acestor cursuri, Conducerii statului și Conducerii Departamentului Cultelor, pentru libertatea de care se bucură cultele în țara noastră și pentru sprijinul pe care-l primesc în desfășurarea activității lor, și au adus totodată mulțumiri P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul pentru bunăvoința de a lua parte la această solemnitate, adevărat praznic de bucurie duhovnicească. Ei au

asigurat Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Conducerea de stat a Republicii Socialiste România, de tot devotamentul și sprijinul lor în împlinirea nobilelor idealuri ale poporului român, pentru înflorirea scumpei noastre Patrii.

În încheierea festivității, a luat cuvântul P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, care a arătat că organizarea cursurilor de îndrumare pastorală ajunse astăzi la a 49-a serie, s-a dovedit folositoare pentru slujitorii altarelor, făcîndu-i să înțeleagă mai bine misiunea Bisericii în vremea noastră. Prea Sfinția Sa a adresat preoților prezenți urări de bună sporire în muncă și le-a transmis binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub oblăduirea cărora se desfășoară aceste cursuri.

t
c
p
p
M
J
R

n
c
î
p
s

d
P
c
a
î

C
a
-
p

c
c
p
d
t

VIZITA ÎN ȚARA NOASTRĂ A UNOR CONDUCĂTORI AI PROTESTANTISMULUI FRANCEZ

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată între 5 și 15 mai 1966 de un grup de conducători ai protestantismului francez, format din Pastorul Charles Westphal, președintele Federației Protestante din Franța, Pastorul Pierre Bourguet, președintele Consiliului Național al Bisericilor Reformate din Franța, Dr. Marc Lods, decanul Facultății protestante de teologie din Paris și Pastorul Jacques Marchand, din Marsilia, membru în Comitetul executiv al Alianței Reformate Mondiale.

Pentru a putea cunoaște diferite aspecte ale vieții bisericești și monumente bisericești de artă din diferite părți ale țării, vizita oaspeților francezi a decurs după un larg program de vizite în București și prin țară, fiind însoțiți în tot timpul șederii în țara noastră de Dl. Prof. Nicolae Chițescu, prorectorul Institutului teologic din București și de Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

În dimineața *zilei de 6 mai*, oaspeții francezi au fost primiți în audiență de către Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut călduros cu oaspeții și le-a urat o bună călătorie prin țara noastră în cursul căreia pot cunoaște nemijlocit aspecte ale spiritului ecumenic de care este animată Biserica Ortodoxă Română în relațiile sale cu celelalte culte protestante din patria noastră.

Vizitarea, în cursul *zilei de 7 mai* a centrelor de la Viforita și Dealu ale Casei de Pensii, — expresie a grijii pentru ocrotirea bătrâneții călugărilor și a clericilor lipsiți de familie, și a bătrânelor călugărițe și văduve de preoți, — a dezvăluit oaspeților protestanți un alt aspect al vieții bisericești din patria noastră.

În seara aceleiași zile oaspeții protestanți împreună cu un grup de creștini ortodocși din Uganda, au asistat, la Curtea de Argeș, la deschiderea celei de a 49-a serii a cursurilor de îndrumare misionară a preoților. Oaspeții francezi au exprimat mulțumirea pentru posibilitatea ce li s-a oferit de a cunoaște un asemenea centru de înprospătare a cunoștințelor teoretice teologice și sociale.

A urmat apoi vizitarea Mănăstirii legendarului Meșter Manole, monument unic de arhitectură românească și a străvechii Biserici Domnești, din Curtea de Argeș.

Duminică 8 mai, delegația protestantă din Franța a asistat la slujba sfintei liturghii în catedrala Sfintei Patriarhii săvârșită de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal. Bogăția și profunzimea cultului ortodox, măiestria cântărilor corale, solemnitatea slujbei Sfintei Taine a hirotoniei unui tânăr diacon, slujba parastasului pentru pomenirea marelui George Enescu de la a cărui moarte se împlineau 11 ani, au lăsat o adâncă impresie asupra oaspeților.

După serviciul religios, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o agapă oaspeților francezi, și grupului de creștini ortodocși din Uganda aflați în vizită în țara noastră în vremea aceea.

A fost de față și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul general al Departamentului Cultelor, de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a salutată pe oaspeții francezi, rostind următoarele:

Contactele care se stabilesc între Bisericile și comunitățile creștine au sporit mult în timpul din urmă și dau rezultate din cele mai satisfăcătoare. Delegații și personalități de seamă ale feluritelor confesiuni creștine se întâlnesc în conferințe, comisii și adunări intercreștine, sau vizitează Biserici și organizații creștine de pe tot întinsul globului pământesc. Cu mijloacele și cu posibilitățile vremii actuale dispar distanțele, încep să se risipească idei și poziții care păreau ireversibile și peste tot se simte dorința de deschidere a inimilor și a sufletelor, de cunoaștere reciprocă, de colaborare în duhul dragostei și al înfrățirii.

În special de la intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor a mai tuturor Bisericilor Ortodoxe, relațiile și acțiunile de apropiere intercreștină au cunoscut un avânt și o dezvoltare nemaîntâlnite în decursul istoriei.

Mărturisim deschis că ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române urmăresc de aproape activitatea acestui important for intercreștin, fie că este vorba de atitudini și probleme de interes religios-moral, fie că este vorba de poziții și soluții ale unor probleme de interes social-uman, care preocupă omenirea zilelor noastre.

Noi sîntem pe deplin convinși că Biserica lui Hristos nu mai poate rămîne dezbinată, ci trebuie să facă tot ce-i stă în putință pentru a ajunge iarăși «una, sfîntă, sobornicească și apostolească»; după cum credem, de asemenea, că noi creștinii — de orice confesiune am fi — nu putem rămîne indiferenți față de eforturile uriașe pe care le depun toate popoarele de a se crea un climat de destindere, de libertate, de pace, de într-ajutorare, de prosperitate și mulțumire pentru toți oamenii.

Stăpîniți de asemenea gînduri, mulțumim din tot sufletul preabunului Dumnezeu, Care prin lucrarea Sfîntului Duh, ne-a învrednicit astăzi de

bucuria de a ne afla împreună cu câțiva reprezentanți de seamă ai unor Biserici creștine de peste hotare.

Salutăm astfel în mijlocul nostru, cu dragostea cea întru Hristos, pe Dl. Pastor Charles Westphal, președintele Federației Protestante din Franța și membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pe Dl. Pastor Pierre Bourguet, președintele Bisericii Reformate din Franța, pe Dl. Pastor Marc Lods, secretarul Facultății de teologie protestantă din Paris și pe Dl. Pastor Jacques Marchand, membru în Comitetul Alianței Reformate Mondiale. Domniile lor sînt personalități distinse, cu rol de prim ordin în Bisericile pe care le reprezintă și foarte cunoscuți în Mișcarea ecumenică contemporană.

La invitația Bisericii Ortodoxe Române și a Bisericii Reformate din România, Domniile lor ne vizitează cu dorința de a cunoaște organizarea și viața Bisericilor noastre.

În legătură cu această invitație, am vrea să facem o subliniere: însuși faptul că Biserica Ortodoxă Română a invitat împreună cu Biserica Reformată din patria noastră, pe oaspeții pe care am cinstea să-i prezint constituie un act semnificativ în legătură cu raporturile în care se găsesc cultele religioase din patria noastră.

Am dori să aple onorații noștri oaspeți că atît cu Biserica Reformată și cu celelalte Biserici Protestante din țara noastră, cît și cu celelalte culte creștine și chiar necreștine, Biserica Ortodoxă Română, încă din 1949, dezvoltă o colaborare din cele mai strînse și am ajuns la un adevărat «ecumenism intern», pe care Dl. Visser't Hooft, în anul 1962 — cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în țara noastră — l-a dat ca model pentru ecumenismul local de pretutindeni.

Biserica Ortodoxă Română a fost și este bucuroasă să cultive legături cu toate Bisericile creștine. Așa se explică faptul că începînd după primul război mondial, noi am trimis studenți la facultățile de teologie protestante și catolice din Franța și din Germania, precum și la facultățile Bisericii Anglicane. Mulți dintre profesorii noștri de teologie și o seamă de preoți și chiar ierarhi au făcut studii la Paris, Strassbourg și Montpellier.

Legăturile acestea au devenit însă mai strînse din 1961 încoace, de cînd Biserica Ortodoxă Română a devenit membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Acest cuprinzător for interbisericesc, fără a fi și fără a năzui să fie o suprabiserică, prilejuiește și înlesnește întîlniri și relații deosebit de utile atît pentru Bisericile membre, cît și pentru creștinismul întreg.

Aceste relații frecvente și pe multe planuri, vecinătatea continuă în care Bisericile membre trăiesc, datorită apartenenței lor la acest for comun, fac ca ele să se cunoască din ce în ce mai mult, să se convingă de multele bunuri creștine comune pe care le-au păstrat și de valorile spirituale dezvoltate de fiecare din ele în parte; iar din această cunoaștere și pretuire, precum și din întîlnirile și vizitele reciproce ce-și fac reprezentanții Bisericilor se naște o prietenie afectuoasă și crește sentimentul de obișnuință și apropiere a unora față de alții. Prietenia și apropierea sînt menite să se

dezvolte cu atât mai mult cu cât Bisericele din Consiliul Ecumenic au ajuns la conștiința datoriei lor imperioase de a sluji într-o strinsă colaborare omenirea de azi aflată într-o perioadă de mari prefaceri și de importante înnoiri.

Cultivînd spiritul de colaborare și apropiere, Consiliul Ecumenic al Bisericilor răspunde spiritului și necesităților de azi care, pe planul general al relațiilor între popoare, a dat Organizația Națiunilor Unite. Regretăm că acest spirit de colaborare, de reciprocă prețuire și frățietate nu și l-a însușit și Biserica Romano-Catolică, deși avea un bun prilej să facă aceasta în cursul Conciliului al II-lea de la Vatican, care și-a desfășurat lucrările într-o perioadă de intens ecumenism creștin și a fost încurajat de mari nădejdi din partea întregii lumi creștine.

În cele mai multe din documentele adoptate ale Conciliului al II-lea de la Vatican — spre sincera noastră părere de rău — este exprimată aceeași atitudine centralistă și prozelitistă pe care o cunoaștem din trecutul acestei Biserici. Menționăm numai un exemplu: Instrucțiunea Congregației «Pro Doctrina Fidei», cu privire la căsătoriile mixte, emisă de curînd, ne-a produs și nouă aceeași dezamăgire pe care a exprimat-o și Dl. Președinte Westphal în ziarul «Le Monde», căci în ea sînt retrase și micile atenuări ale disciplinei catolice anterioare și în această chestiune. Instrucțiunea aceasta este o ilustrare a reafirmării spiritului exclusivist și prozelitist al Bisericii Romano-Catolice, a lipsei de considerație pentru conștiința religioasă și demnitatea umană a celorlalți creștini.

Dar în persoanele iubiților noștri oaspeți prezenți, salutăm nu numai pe reprezentanții unor Biserici creștine, ci și pe solii Franței, țară latină, care, ca și noi, face parte din marea familie a țărilor romanice.

Biserica Ortodoxă Română întîmpină cu mare bucurie reluarea și intensificarea tradiționalelor legături dintre țările noastre și sprijină din toate puterile întărirea prieteniei dintre popoarele noastre.

*

Multumim în același timp bunului Dumnezeu că în mijlocul nostru se află și o deleoatie a tinerei Biserici Ortodoxe din Uganda, alcătuită din Reverendul Sehalu Kasasa, conducătorul Bisericii Ortodoxe din Uganda, Dl. Fenekansi Musoke Salongo, secretarul Comitetului de Unificare al acestei Biserici și D-na G. Nabalonga Bemba, președinta femeilor ortodoxe din Uganda.

Cu Biserica Ortodoxă din Uganda am început să dezvoltăm legături care umplu sufletele noastre de frumoase nădejdi, mai ales prin studenții ugandezi care urmează cursurile de teologie ale Institutului nostru teologic din București.

Voim să încredințăm pe reprezentanții acestei Biserici surori și cu acest prilej, de toată dragostea noastră în Domnul și de tot sprijinul în lucrarea de dezvoltare a Bisericii Ortodoxe din Uganda, cu convingerea că prin aceasta slujim în același timp și spiritul înnoitor de libertate și de

independență care a luat un atât de mare avînt între popoarele continentului african.

*

În mijlocul nostru avem pe Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, căruia îi mulțumim pentru dragostea ce ne-a arătat de a participa la această agapă frățescă a noastră și-l rugăm să încredințeze conducerea noastră de stat că noi, slujitorii Bisericilor din țara noastră, ne străduim neîncetat să promovăm spiritul de pace și înțelegere între oameni și popoare, împlinînd atât poruncile evanghelice, care ne cer să fim slujitori ai idealurilor de pace și de iubire între oameni, cît și datoria izvorită din conștiința noastră de oameni că trebuie să slujim umanitatea dornică de pace, progres și fericire.

Permiteți-mi acum să închin pentru oaspeții noștri dragi, pentru sănătatea și sporul în activitatea lor, pentru prietenia între Bisericile pe care le reprezentăm, pentru propășirea popoarelor noastre, pentru pacea și prietenia tuturor popoarelor!

A luat apoi cuvîntul Pastorul Charles Westphal care a declarat, printre altele: «...Nu am cuvinte pentru a exprima bucuria și recunoștința pe care o simțim. În calitatea mea de conducător al delegației franceze, Vă exprim profunda bucurie și recunoștință pentru posibilitatea oferită de a vizita România. Această vizită se înscrie în seria de vizite pe care o facem Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Am făcut pînă acum numeroase vizite, dar nicăieri nu ne-am găsit ca la noi acasă, ca aici, în România. Cunoaștem multe lucruri despre țara Dvs., iar acum facem experiența acestor lucruri. Una este cunoașterea teoretică, alta este a avea dovada și a ne bucura de ceea ce experimentăm aici. Noi protestanții care nu avem ierarhie am socotit că vom fi oarecum intimidăți în fața Prea Fericirii Voastre. Totuși, chiar de la început, de la prima noastră întîlnire, ne-am simțit ca frații...».

După aceea a luat cuvîntul Domnul Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, care, între altele, a spus că în cadrul dorinței Guvernului patriei noastre ca poporul român să aibă legături de prietenie cu toate popoarele lumii și Bisericile din țara noastră au relații după dorința lor cu oricare altă Biserică sau organizație religioasă de peste hotare. Aceste relații sînt un prilej pe care Bisericile din țara noastră îl au de a se apropia și cunoaște reciproc cu alte Biserici.

Schimbul de idei duce la constatarea că ceea ce oamenii au comun între ei este predominant față de ceea ce-i desparte și că acest comun este nu numai mai mare, dar este și mai bun, mai nobil și mai esențial uman.

Avem ocazia să constatăm cu inimile noastre că oamenii sînt aceiași, cu toate deosebirile pe care istoria și natura le-a pus între noi.

Spiritul ecumenic, de care a vorbit Prea Fericitul Părinte Patriarh, trebuie să fie semnul respectului reciproc al libertății de gândire. Acest respect față de libertatea de conștiință trebuie să-l ducem mai departe, să cuprindă toate sectoarele de gândire și de manifestare ale activității umane. Cu cât inimile sînt mai deschise, cu atît înțelegerea între popoare va fi mai sprijinită de statele noastre.

Adresîndu-se reprezentanților francezi D-sa s-a referit la legăturile culturale cu Franța din trecut și la urmările lor pentru unele aspecte din cultura și gîndirea românească.

În încheiere, adresîndu-se delegaților africani D-sa a spus că inima popoarelor Africii, așa cum se prezintă ele astăzi, e foarte ușor de înțeles pentru noi românii. Popoarele Africii au suportat o dominație străină care le-a răpit nu numai libertatea, dar și bogățiile și, în parte, și sufletul. Așa am fost și noi românii pînă acum mai puțin de 100 de ani.

Acea problemă a foamei și a mizeriei, de care a vorbit Părintele Spartas, a existat și pentru poporul român. Noi am biruit-o prin lupte grele ale întregului popor român. Noi am învățat atunci că cel mai mare ajutor vine de la propriile noastre puteri, de la propria noastră hotărîre. Noi observăm acum că popoarele Africii doresc să rămînă libere. Noi observăm că ele nu sînt totdeauna lăsate în pace. Dar dacă voința lor e puternică, vor birui toate piedicile. Va veni o zi cînd popoarele Africii vor aduce contribuția lor la patrimoniul omenirii. Va veni o zi cînd popoarele Africii vor fi stăpîne pe averea lor și pe destinul lor. Va veni o zi cînd alte popoare se vor elibera de toate prejudecățile și vor înțelege popoarele Africii. Poporul român dorește sincer acest viitor al Africii.

D-sa a ridicat paharul urînd oaspeților să se simtă bine în mijlocul poporului nostru.

În dimineața zilei de 9 mai, delegația franceză a vizitat centrul episcopal de la Roman, unde au fost întîmpinați, în vechea catedrală episcopală, de către P. S. Episcop Partenie. Înconjurat de clerul catedralei și de funcționari superiori ai Sfintei Episcopii. Oaspeții au arătat deosebit interes față de prezentarea trecutului acestui monument — prim contact cu vechea artă moldovenească — și au admirat frumusețea picturii interioare și grija cu care acest monument este păstrat.

Delegația protestantă franceză a continuat călătoria, în după amiaza aceleiași zile, spre Mînăstirea Neamț, fiind însoțită de către P. C. Pr. Scarlat Popescu, consilier la Centrul Mitropolitan de la Iași. În drum spre Mînăstirea Neamț, delegații francezi au străbătut orașul Piatra Neamț, întinerit prin noile construcții, au străbătut valea Biczului pînă la hidrocentrala V. I. Lenin, admirînd peisajul și vrednicia constructorilor noștri care au subjugat muntele și apa pentru folosul omului .

La Mînăstirea Agapia, delegația a fost primită, în biserica împodobită de măiestria lui Grigorescu, de către soborul numeros al maicilor sub conducerea P.C. Eustochia Ciucan, stareța așezării. Au fost vizitate toate așe-

zările minăstirii și colecția de obiecte religioase de artă, și de icoane din veacul al XVII-lea.

Popasul de seară, a avut loc la Mânăstirea Neamț, unde oaspeții sînt întîmpinați de P. C. Arhimandrit Nestor Vornicescu, starețul vechii obști a minăstirii.

În dimineața zilei următoare oaspeții au vizitat ctitoria lui Ștefan cel Mare, admirînd restaurările recente care respectînd judicios vechiul stil, au scos în evidență frumusețea ctitoriei acestui vechi focar de cultură religioasă și de viață duhovnicească a Moldovei. Vizitînd bogata colecție artistică a minăstirii, delegații apreciază interesul depus pentru conservarea atîtor mărturii ale unui trecut artistic, dovadă a iubirii de frumos de care este animat poporul nostru.

Vizita în așezarea nemțeană se încheie la Seminarul teologic unde sînt așteptați de corpul profesoral, în frunte cu P. C. Pr. Vasile Ignătescu, directorul Seminarului și de elevii Școlii de cîntăreți și ai Seminarului teologic. După prezentarea oaspetilor francezi făcută de către P. C. Pr. Consilier Scarlat Porcescu și după scurtele cuvîntări ocazionale, elevii au prezentat un program de muzică corală în cinstea oaspetilor. În încheierea festivității a fost vizitată incinta Seminarului aflat în restaurare totală prin purtarea de grijă a centrului mitropolitan.

De la Mânăstirea Neamț delegația protestantă franceză s-a îndreptat spre Iasi, oprindu-se la reședința mitropolitană de la Bucium. În după amiaza zilei de 9 mai, oaspeții au vizitat catedrala și palatul mitropolitan din Iași, precum și unele vechi biserici din oraș, printre care biserica Trei Ierarhi cu horbota ei de piatră, sala gotică, sediu al Sinodului de la Iași din 1642 pentru apărarea Ortodoxiei, monumentala biserică Golia. Delegații francezi au avut, de asemenea, prilejul să vadă noile complexe studențești ale Iașului care înconjoară vechea Universitate Al. Ioan Cuza.

În seara *zilei de 10 mai* oaspeții au poposit la Suceava, vechiul Scaun al Moldovei, fiind găzduiți în reședința mitropolitană a Mânăstirii Sfîntului Ioan cel Nou.

În dimineața *zilei de 11 mai*, delegația protestantă din Franța vizitează orașul Suceava, vechile ruine ale cetății domneste și se îndreaptă spre biserica Mânăstirii Voroneț cunoscută pentru bogăția picturilor sale exterioare și pentru măiestria zugravilor de acum peste patru veacuri care au creat albastrul de Voroneț nealterat cu trecerea anilor. Oaspeții francezi au admirat îndelung eleganța desenului, bogăția coloritului și pietatea poporului anonim care a creat asemenea frumuseți unice.

Delegația se îndreaptă apoi spre Mânăstirea Moldovița, altă podoabă a pămîntului Moldovei, recent restaurată, unde are prilejul să admire și aici trăinicia picturii, frumusețea desenului și a coloritului.

Vizitarea acestor două biserici împodobite cu picturi exterioare a îngăduit delegaților protestanți francezi să ia contact nemijlocit cu unele din cele mai măiestrite creații ale poporului nostru, creații care au dus pretutindeni faima geniului artistic românesc.

De la Vatra Dornei, Dl. Dr. Marc Lods, decanul Facultății protestante de teologie din Paris s-a îndreptat spre București, urmînd a părăsi mai înainte țara noastră. În ziua de 12 mai, Domnia sa a fost oaspetele Institutului teologic din București, unde este întîmpinat de corpul profesoral și de studenții teologi. P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, Rectorul Institutului teologic, a prezentat pe distinsul oaspete. În răspunsul său, oaspetele francez a declarat: «...Sînt de cîteva zile în țara Dvs., unde am văzut atîtea minuni ale trecutului care mă ajută să admir și să înțeleg și mai bine țara și Biserica D-voastră.

Înainte de a pleca la Paris, iată-mă în casa voastră care seamănă cu a noastră de la Paris. Văzîndu-vă pe Dvs., am impresia că mă găsesc în fața studenților mei. Pentru generația noastră este necesar ca și oamenii Bisericii să cunoască multe lucruri, pentru a putea răspunde întrebărilor ce li se pun și a discerne adevăratele probleme... Eu vă spun părintește că e bine să profitați de timpul pentru studiu. Să ascultați nu numai cu urechile voastre, ci și cu duhul, pentru a putea servi mai bine oamenilor și lui Dumnezeu și pentru a fi ascultători lui Dumnezeu. Dumnezeu ne dă tuturor bogății de tot felul. Și Dvs. și eu sîntem bogați prin bogăția dată de Dumnezeu. Trebuie să știm să ne servim de această bogăție. Dacă avem bani mulți să știm să-i valorificăm. La fel și cu talantul. Părintele Rector a folosit un text din profeția lui Isaia. Dumnezeu trimite în lume pe profeți pentru a face minuni, pentru a servi pe bolnavi. Profeția lui Isaia se încheie anunțînd anul milei harului Domnului, anunțînd dragostea fără bani a lui Dumnezeu. Nu există viață mai frumoasă decît aceea de a pleca pentru a predica anul harului lui Dumnezeu. Cu aceste cuvinte ași dori să închei...».

În seara zilei de 11 mai, ceilalți membri ai delegației protestante din Franța au ajuns la Cluj ca oaspeți ai D-lui Episcop Nagy Iuliu al Episcopiei Reformate din localitate, care le-a ieșit în întîmpinare.

În programul vizitei la Cluj au fost incluse, pentru dimineața *zilei de 12 mai*, vizitarea bibliotecii Centrale Universitare și a noului complex studentesc, Muzeul Etnografic al Transilvaniei, catedrala reformată (din str. Kogălniceanu), construcție reprezentativă pentru goticul transilvănean, frumoasa catedrală romano-catolică Sfîntul Mihai, de curînd restaurată, catedrala ortodoxă și Institutul teologic Protestant. Oaspeții au fost impresionăți de producțiile artei populare expuse la Muzeul Etnografic, care dovedesc gustul pentru frumos al poporului nostru, prin această izbită îmbinare a utilului cu frumosul. La Institutul teologic protestant s-au întretînit cu profesori și studenți reformați, evanghelici maghiari și unitarieni care învață în acest Institut unic.

Scurta vizită în Cluj s-a încheiat printr-un prînz oferit de către Dl. Episcop Nagy Iuliu cu Doamna, la care au luat parte reprezentanți ai tuturor cultelor religioase din localitate.

Călătoria delegației protestante franceze continuă spre Oradea, ca oaspeți ai D-lui Episcop reformat Alexandru Buthi. Îndată după sosirea la Oradea a avut loc o întâlnire în catedrala reformată cu membrii comunității reformate din Oradea, cu care prilej Pastorul Jacques Marchand a rostit o predică în care și-a exprimat bucuria de a se afla în mijlocul unor frați de credință reformată.

În dimineața zilei de 13 mai au fost vizitate noile cartiere, catedrala romano-catolică, catedrala ortodoxă și o biserică reformată nouă din cartierul gării. Prin purtarea de grijă a P. S. Valerian al Oradiei, a avut loc, de asemenea, o întâlnire a delegațiilor protestanți francezi cu reprezentanți — clerici și mireni — ai diferitelor confesiuni din localitate, la reședința episcopală ortodoxă. În paraclisul episcopal, P. S. Valerian a salutat pe oaspeți ca soli ai unui popor cu care poporul nostru a întreținut întotdeauna legături prietenești. În continuare a înfățișat dorința de pace și înțelegere de care este animat poporul nostru; însăși întâlnirea delegațiilor francezi cu reprezentanți a diferite culte din Oradea și protopopiate învecinate a constituit o dovadă a spiritului de dragoste și înțelegere ecumenică ce domnește între toți credincioșii creștini, indiferent de confesiunea religioasă, în țara noastră.

În seara aceleiași zile de 13 mai, delegații francezi au părăsit Oradea pentru a se îndrepta spre București unde, după unele vizite protocolare, în seara zilei de *sîmbătă 14 mai*, delegații protestanți din Franța au fost oaspeții Institutului teologic din București. Studenții au prezentat un frumos program coral, de muzică religioasă și populară. P.C. Diac. Rector N. I. Nicolaescu adresează oaspeților călduroase cuvinte de bun sosit, scoțind în evidență dorința studenților teologi români de a sluji pe Dumnezeu și pe aproapele în realizarea aspirațiilor legitime ale lumii de azi, de pace, înțelegere și colaborare. Studenții teologi se pregătesc pentru a deveni predicatori ai cuvîntului păcii și înfrățirii între oameni, și de aceea salută cu bucurie sosirea unor oaspeți iubiți din generoasa Franță care a lansat prima chemare la egalitate și fraternitate. Cuvîntul P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a fost urmat de salutul rostit în limba franceză de unul dintre studenții-magistranzi ai Institutului.

În răspunsul său Pastorul Charles Westphal a declarat: «Sîntem extrem de mișcați și emoționați de căldura primirii ce ne-ați făcut. Este o mare bucurie de a vă putea aduce astăzi salutul Bisericilor noastre Evanghelice din Franța...

Am fost minunat primiți în țara Dvs., mai întii de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, apoi de mai mulți ierarhi. ...În momentul în

care trebuie să părăsim țara Dvs. sîntem cuprinși de o melancolie. Aici ne-am simțit ca la noi acasă... Trebuie să vă spun că sîntem foarte bucuroși de a ne putea adresa fără interpret. ...Aceasta subliniază afinitățile profunde ce există între noi, afinități care se datoresc mai întii, desigur, originii noastre lingvistice comune; dar și unor tradiții culturale care în ultimul secol au fost totdeauna cu grijă cultivate la Dvs. și la noi... Credem că avem de descoperit în comun o plenitudine a adevărului revelat, atît cît putem cunoaște noi pe pămînt... Credem că există o plenitudine a adevărului pe care sîntem chemați să o primim și să o descoperim împreună, ascultîndu-ne unii pe alții, punînd la o parte tot ceea ce am primit de la Domnul nostru Iisus Hristos în diferitele noastre tradiții creștine. Pentru noi, protestanții francezi, care sîntem o minoritate religioasă în Franța, este o experiență extrem de vie și instructivă a ne afla în această țară în care Biserica Ortodoxă aparține poporului, și viața sa este împletită cu a poporului. Noi am intrat în toate bisericile, am fost în comuniune cu poporul Dvs... Am asistat la liturghia ortodoxă și am încercat să înțelegem ce ni se transmite, prin aceste gesturi și icoane din partea lui Iisus Hristos. Astfel, în simplitatea credinței, în bunăvoința frățească, noi avem multe de învățat unii de la alții.

Marele dialog teologic asupra Scripturii și Tradiției, asupra preoției și a concepției despre preoție în Biserică, va cere, desigur, multe generații de teologi pentru ajungerea la o concepție unitară. Dar acolo unde noi putem participa încă de acum — unii la rugăciunea altora — sîntem profund uniți în comuniunea Domnului Hristos. Primul pas este a participa unii la rugăciunea altora și a trăi în dragoste frățească. Eu cred că dacă există un secret pentru pacea lumii, acesta constă mai întii în unitate, în acea unitate a duhului poporului creștin pentru care dorim să lucrăm».

A luat de asemenea cuvîntul Pastorul Pierre Bourguet scoțînd în relief dorința de pace de care este animată lumea protestantă din Franța. În continuare îndeamnă pe studenți să servească cu devotament adevărul Evangheliei.

Iar Pastorul Jacques Marchand scoate în evidență afinitățile poporului român și francez, și exprimă dorința ca întîlnirile dintre creștinii de diferite confesiuni să devină un lucru obișnuit, pentru că ele constituie viața normală a Bisericii lui Iisus Hristos.

Delegația protestantă din Franța a părăsit capitala în dimineața de 15 mai, ducînd întreaga simpatie a celor pe care i-a întîlnit în cele nouă zile petrecute pe pămîntul românesc. Mulțumirile pe care le-au adresat prin scris la înapoierea lor în Franța, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru posibilitatea ce le-a fost oferită de a vizita Biserica Ortodoxă Română, și pentru grija cu care au fost înconjuțați pe tot timpul

șederii în țară, demonstrează folosul pe care acești oaspeți protestanți din Franța l-au obținut din realizarea acestei călătorii și mărturisesc purtarea de grijă cu care înconjoară — ca un bun părinte — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pe toți cei ce vin să ne viziteze.

Merită a fi menționate câteva rînduri din scrisoarea de mulțumire a Pastorului Pierre Bourguet din 16 mai a. c.: «...Rog pe Prea Fericirea Voastră să fie încredințat că toate acestea constituie pentru noi un mănunchi de amintiri foarte prețioase. De acum înainte vom putea trăi mai bine ecumenismul practic care ne leagă pe unii de alții, deoarece am descoperit în mod direct tot ceea ce justifică contactele noastre și comuniunea noastră spirituală...».

I. I. G. .

INCETAREA DIN VIAȚĂ A PREOTULUI PROFESOR UNIVERSITAR ONORAR CICERONE IORDĂCHESCU

În zorii zilei de vineri, 29 aprilie 1966, a încetat din viață vrednicul și distinsul preot Cicerone Iordăchescu, profesor la Facultatea de teologie a Universității din Iași.

Vestea dispariției ilustrului repausat a umplut de întristare și de profundă durere sufletească inimile tuturor celor ce l-au iubit și prețuit, fii, rudenii, colegi, prieteni, foști studenți și cunoscuți.

Preotul profesor Cicerone Iordăchescu a făcut parte din elita clerului moldovean și a profesorilor de teologie ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Regretatul dispărut s-a născut la 22 ianuarie 1882, în comuna Miclăușani, satul Lițca, din fostul județ Roman, ca fiu al preotului Dumitru Iordăchescu și al soției sale Maria.

Școala primară a absolvit-o în comuna natală. Dorind să se dedice misiunii preoțești, a urmat mai întâi cursurile Seminarului teologic din Roman, apoi cursurile Seminarului teologic Veniamin Costache din Iași, obținând diploma de absolvire în 1903. Între timp, a dat examenele de diferență la liceu, obținând diploma de bacalaureat al liceului, tot în 1903. După absolvirea Seminarului Teologic Veniamin Costache din Iași, a frecventat, între anii 1904—1908, cursurile Facultății de teologie din București, fiind în tot timpul un eminent student.

După obținerea titlului de licențiat în teologie, a primit taina Sfintei preoții. Între anii 1909—1913, preotul Cicerone Iordăchescu a fost numit de mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei în postul de preot slujitor al bisericii romine din Baden-Baden, Germania.

În acest timp, a frecventat cursuri de filozofie la Universitățile din Heidelberg, Strassburg și Freiburg im Breisgau, numărându-se printre cei mai buni discipoli ai renumitului profesor de filozofie Rickert.

După reîntoarcerea sa în țară, și-a continuat studiile de filozofie, între anii 1913—1915, la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Iași, obținând diploma de licențiat în filozofie în anul 1915.

În anii grei ai primului război mondial, și-a servit țara ca preot militar, împărțind pe câmpul de luptă împreună cu soldații și ofițerii toate privațiunile și suferințele inerente războiului. Despre aceste zile de încercare și suferință pentru poporul român, ne-a lăsat ilustrul dispărut o interesantă scriere cu titlul *Însemnări din anii 1916—1919*, în care sînt consemnate cu un adînc spirit de observație și cu multă simțire creștină, gîndurile sale zilnice, din care se desprinde marea sa iubire pentru ostașii români, pentru țara noastră cotropită de dușmani și pentru idealul sfînt de întregire a Patriei, ideal spre care au năzuit inimile tuturor romînilor de-a lungul istoriei zbuciumate a poporului nostru.

Mitropolitul de atunci al țării, apreciînd meritele sale deosebite în serviciul Bisericii și al Patriei, i-a încredințat slujba de preot paroh al bisericii române din Paris între anii 1917—1919, unde s-a ilustrat printr-o deosebită activitate pastorală, misionară și culturală.

Împreună cu patrioții români care activau la Paris, regretatul dispărut a adus deosebite servicii Patriei noastre, în timpul semnării tratatului de pace de la Versailles, 28 iunie 1919, străduindu-se să creeze în opinia publică franceză și în cererile celorlalți aliați, o atmosferă favorabilă României și dreptelor ei revendicări. Pentru serviciile pe care le-a adus soldaților sîrbi și muntenegreni în timpul primului război mondial, i s-a conferit la Paris un înalt ordin «Danilo I», din partea regatului de atunci al Muntenegrului.

Întorcîndu-se în țară, preotul Cicerone Iordăchescu a trecut cu succes examenul de capacitate pentru a deveni profesor de limba engleză și de pedagogie. Între anii 1925—1928, a ocupat cu vrednicie postul de director al Seminarului Veniamin din Iași.

La 15 decembrie 1927, a fost numit profesor la Facultatea de teologie a Universității din Iași, ca titular al catedrei *istoria bisericească veche și patrologie*, pe care a ilustrat-o cu deosebită competență și pasiune, pînă în 1847, cînd a fost trecut în rîndul profesorilor onorari. La această Facultate a îndeplinit în mai multe rînduri funcțiile de decan și prodecan și a făcut parte cîțiva ani din Senatul Universității din Iași.

În timpul carierei sale didactice, a făcut parte mulți ani de-a rîndul din Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Iașilor, contribuînd astfel cu competență la bunul ei mers.

Preotul profesor Cicerone Iordăchescu s-a distins ca un mare cărturar, care a îmbrățișat în sfera activității și creației sale domenii diferite. S-a distins în chip deosebit în domeniul *Studiilor de Patrologie și istorie bisericească veche*, precum și în domeniul studiilor de filozofie religioasă. Dintre studiile mai însemnate ale ilustrului dispărut, menționăm următoarele: *Înfîntarea Seminarului «Sfîntul Apostol Andrei din Galați»*, Bu-

curești, 1909; *Preotul și opinia publică*, Galați, 1909; *Sfântul Ioan Damaschin. Studiu patristic*, Iași, 1912; *Istoria dogmelor ca disciplină teologică și premisele ei. Incercare de istoria dogmelor*, Iași, 1912; *Religie și cultură*, Iași, 1920; *Teoria judecății. Studiu logico-epistemologic*, Iași, 1927; *Istoria vechii literaturi creștine*: Partea I-a: *Primele trei veacuri pînă la 325*, Iași, 1934; Partea II-a: *Epoca de aur. 325—461*, Iași, 1935; Partea a III-a: *Epoca de la 461—750*, Iași, 1940; *Însemnări din anii 1916—1919; Din primul an al războiului de întregire 1916—1917; Biserica română din Paris în 1917—1919*, Iași, 1937; *Romantismul religios, 1929; Momente religioase în cultur. și literatura engleză*, în «Biserica Ortodoxă Română» XLIX (1931), nr. 5, p. 397—405.

Preotul profesor Cicerone Iordăchescu a lucrat și în domeniul editării unor scrieri teologice în limbile greacă și latină. Acestea sînt următoarele:

Pseudo-Dionisie Areopagitul, *Περὶ τῶν εἰκῶν ὀνομάτων*. (Despre numirile divine), în grecește, Iași, 1937; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Κατὰ εἰμαρμένης* (*Contra destinului*). Text editat în colaborare cu Th. Simenenschy, 1938; C. F. Lactantii *Institutiones divinae*. Liber sextus. Text latin prescurtat, editat în colaborare cu Th. Simenenschy, 1938.

Cu trei săptămîni înaintea încetării din viață a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la București, un număr de lucrări în manuscris, spre a fi depuse în Biblioteca Patriarhiei Române ca: *Peregrinări prin lumea gîndirii; Religia și fenomenologia; Atitudine mistică și misticism; Reflecții pe margini de lectură filozofice; Aspecte de adevăr în problema cunoașterii*.

*

Ceremonia înmormîntării adormitului întru Domnul preotului profesor Cicerone Iordăchescu a avut loc duminică 1 mai 1966, orele 15, în biserica cimitirului Eternitatea din Iași.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un numeros sobor de clerici din orașul Iași, în frunte cu: P.C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, care a reprezentat pe I.P.S. Mitropolit Justin; P.C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și P.C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a reprezentat Consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București.

După slujba înmormîntării, au urmat cuvîntările în care s-au scos în evidență meritele adormitului întru Domnul preot profesor Cicerone Iordăchescu.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care a apreciat în chip deosebit pe ilustrul dispărut, P. C. Pr. Vasile Ștefan, consilier patriarhal, a scos în relief personalitatea și gîndirea teologică a defunctului.

În numele I. P. S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei, din Eparhia căruia făcea parte ilustrul dispărut, a vorbit P. C. Pr. consilier Scarlat Porcescu.

În numele corpului profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București, a vorbit P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a reliefat activitatea și opera ilustrului repausat.

În continuare a vorbit apoi P. C. Pr. Petru Manole de la biserica din cartierul Copou din Iași, unde mult regretatul repausat a slujit pînă în ultimele momente ale vieții, arătînd meritele dispărutului ca mare îndrumător de suflete.

Rămășițele sale pămîntești au fost conduse de asistență, la locul său de veci din cimitirul Eternitatea din Iași.

Pr. Prof. I. RĂMUREANU

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAȚIA BISERICII DE CONSTANTINOPOL. — În cadrul vizitelor reciproce între reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Locale, ca manifestare a unității ortodoxe, în special după al doilea război mondial, la sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 1966, o delegație a Bisericii de Constantinopol, desemnată de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora — formată din Mitropolitul Meliton al Iliopolei (membru al Sfântului Sinod permanent, fost președinte al Conferinței a II-a și a III-a Panortodoxe de la Rodos și participant activ la Mișcarea ecumenică) însoțit de Preotul Gheorghe Țețis (reprezentantul Patriarhatului Ecumenic în Departamentul Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru ajutor interbisericesc) a vizitat Biserica Ortodoxă Rusă și Uniunea Sovietică.

În drum spre Moscova, Mitropolitul Meliton a făcut, din însărcinarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora, o vizită Înfiistătorului Bisericii Ortodoxe Autocefale din Cehoslovacia, Mitropolitul Dorotei de Praga.

După terminarea vizitării Bisericii Ortodoxe Ruse, delegația Bisericii de Constantinopol s-a îndreptat spre Belgrad pentru a vizita Biserica Ortodoxă Sîrbă.

ACORDAREA DE ORDINE BISERICESTI CONDUCĂTORULUI BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA. — La 13 mai 1966 Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a acordat I. P. S. Mitropolit Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii ordinul bisericesc «Sfîntul cneaz Vladimir cel întocmai cu Apostolii» clasa I, pentru marile merite ale I. P. S. Sale în acțiunea de întărire a legăturilor frățești între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă a Cehoslovaciei.

Totodată Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a acordat ordinul bisericesc «Sfîntul cneaz Vladimir cel întocmai cu Apos-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

nr
nr
(C
re
nr

«Ili» clasa II-a Protoiereului Gheorghe Novac, conducătorul treburilor Consiliului Mitropolitan al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia și Protoiereului Andrei Mihailov, decanul facultății de teologie ortodoxă din Presov, pentru munca lor în folosul Ortodoxiei.

DIN HOTĂRIRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința Sfântului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, care a avut loc la 14 mai 1966, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, în locul decedatului mitropolit Ioasaf, a fost desemnat ca arhiepiscop al Kievului și al Galiției, Exarh al Ucrainei și membru al Sfântului Sinod permanent P. S. S. Filaret Episcop de Dimitrovsk și rector al Academiei duhovnicești din Moscova.

Iar ca rector al Academiei duhovnicești din Moscova, episcop de Dimitrovsk și vicar al Eparhiei Moscova a fost desemnat P. S. S. Filaret, Episcopul Tihvinului și vicar al Eparhiei Leningradului.

VIZITA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ȚĂRILE AFRICII DE RĂSĂRIT ȘI ÎN REPUBLICA MALGAȘA. — Între 16 martie și 8 aprilie 1966 o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Arhiepiscopul Antonie al Minskului și Belorusiei, a vizitat diferite țări din Africa de Răsărit și Republica Malgașă, cu scopul statornicirii și dezvoltării contactelor ecumenice cu Bisericile și cu consiliile creștine din aceste țări.

Delegația — din care au făcut parte: Prot. P. Socolovski, reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lângă Conferința Creștină pentru Pace; Prot. Vladimir Rojcov și V. P. Kotelkin, de la Academia duhovnicească din Moscova; Pr. Vladimir Sorokin de la Academia duhovnicească din Leningrad și I. V. Varlaamov, membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe — s-a oprit timp de șase zile în Etiopia, unde a fost primită de Împăratul Haile Selassie I și de Patriarhul Vasilie al Bisericii Etiopiene; apoi a trecut în Kenia, unde a fost primită de Consiliul creștin și a luat cunoștință de activitatea socială și culturală a acestuia; a vizitat după aceea Uganda; pentru ca la sfârșit să se oprească timp de șase zile în Republica Malgașă, din Madagascar, unde a vizitat diferite Biserici creștine protestante și catolice din această țară.

I. V. G.

MITROPOLIA ORTODOXĂ CEHOSLOVACĂ

Pentru nevoile clerului și credincioșilor ortodocși cehoslovaci, centrul mitropolitan al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace de la Praga publică mai multe reviste. Regulat apar lunar următoarele publicații: «Hlas Pravoslavi» (Glasul Ortodoxiei), în limba cehă; «Odkaz Sv. Cyrila a Metoda» (Moștenirea Sfinților Chiril și Metodie), în limba slovacă. Cuprinsul îl constituie mai ales articole de duhovnicie și de teologie, despre activitatea pentru pace

și pentru ecumenism, informații din viața externă creștină și internă, din eparhii. În afară de aceasta apare anual, în patru limbi, un «Calendar».

În ultimul timp a fost organizat la Facultatea de teologie ortodoxă de la Prešov un comitet redacțional pentru pregătirea materialului în vederea publicării unui periodic teologic, care va fi dedicat exclusiv problemelor teologice actuale, și va fi adresat teologilor și clericilor ortodocși cehoslovaci.

Spre finele anului 1965 a apărut cartea de rugăciuni, intitulată: *Chlieb duși* (pîine pentru suflet), destinată în deosebi ortodocșilor din Slovacia. Pentru anul 1966 s-au planificat alte publicații și anume: *Arheologia biblică*, pentru studenții Facultății de teologie ortodoxă și apoi noua ediție a *Trebnicului și Tipiconului slavon*.

M. ȘESAN

ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ A FINLANDEI

După cum se știe, țara celor 1000 de lacuri cuprinde în zilele noastre o populație de circa 4.000.000 de locuitori. Sub raport confesional, țara aparține în proporție de 90% luteranismului, care este credința dominantă. Ortodoxia constituie o Biserică minoritară, neavînd decît 80.000 de credincioși împărțiți în vreo 25 de parohii, ceea ce reprezintă abia 5% din populația totală a țării. Pentru pregătirea clerului acesta din urmă dispune de un seminar teologic, care funcționează în fiecare an școlar numai cu cîte o clasă, care crește pînă la absolvirea elevilor înscriși, ca apoi s-o ia iarăși de la început, adică de la clasa cea mai mică. Nu au învățămînt teologic superior. Absolvenții seminarului care doresc să-și desăvîrșească cultura teologică, sau acei pe care autoritatea bisericească îi remarcă cu merite speciale, sînt trimiși pentru continuarea studiilor în alte Biserici Ortodoxe surori (Rusă, Greacă, Română, etc.).

Căpetenia supremă a Bisericii Ortodoxe din Finlanda este arhiepiscopul Kareliei și a toată Finlanda, cu sediul la Kuopio, scaun ocupat în prezent de I. P. S. Arhiepiscop Paavali (Pavel). Arhiepiscopia autonomă finlandeză are un singur episcop sufragane și depinde de Patriarhia Ecumenică de Constantinopol.

Unele studii relativ recente, publicate în limba finlandeză de istorici au precizat originile și dezvoltarea, pe care creștinismul a căpătat-o în această țară. Semnalăm îndeosebi lucrările: A. Surakka, *Suomen ortodoksienkirkon historia* (Istoria Bisericii Ortodoxe Finlandeze) apărută la Sortavala, în 1935 și R. Rosen, *Varhaisverkiaika* (Începutul evului mediu), apărută în 1949, la Porvoo.

Dovezile arheologice și de filologie comparată pledează pentru fixarea populației actuale în acele ținuturi încă din secolul al II-lea, d. Hr., creștinismul însă a pătruns mai tîrziu, în orice caz înainte de secolul al X-lea,

cind nu se mai găsesc obiecte păgine în morminte. Unele cuvinte din limba bisericească finlandeză atestă inițial un misionarism de origine greacă și slavă. Novgorodul în special a jucat un rol foarte activ în răspîndirea ortodoxiei, care s-a situat mai ales în răsăritul țării, către Rusia. Întreg restul Finlandei a aparținut în secolele următoare catolicismului, promovat aici mai ales prin intermediul Suediei și Danemarcei. O dată cu apariția Reformei, întreaga populație catolică trece în foarte scurt timp la luteranism.

Ortodoxia finlandeză desfășoară în zilele noastre o activitate destul de susținută, atât pe plan intern, cât și pe plan extern și interconfesional, dovedindu-se a fi o Biserică vie și prezentă la toate întîlnirile cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, activînd în cadrul Mișcării ecumenice, precum și în Conferința Creștină pentru Pace. Ierarhi, clerici și delegați ai Bisericii Finlandeze au luat parte la diferitele consfătuiri interortodoxe, începînd cu Conferința de la Moscova din 1948, la Consfăturile Panortodoxe de la Rodos, la sărbătorirea mileniului Sfîntului Munte Atos etc. Lupta pentru pace constituie și în Biserica Ortodoxă Finlandeză o strădanie de prim ordin și o preocupare majoră.

Arhiepiscopia ortodoxă din Finlanda deși atât de îndepărtată de noi, din punct de vedere geografic, întretine bune relații cu Biserica noastră, prin scrisori irenice, schimb de reviste bisericești și altele. După cel de-al doilea război mondial, un student finlandez, Väinö K. Ihatsu, și-a făcut studiile teologice la noi, frecventînd cursurile de licență (1950—1954), în calitate de bursier al Patriarhiei Române; și după trecerea tuturor examenelor regulamentare a fost proclamat licențiat în teologie (vezi «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 3—4, p. 211—217. A fost numit preot paroh la Catedrala Sfîntul Alexandru Nevski din orașul Tampere (sudul Finlandei); a publicat lucrarea: *Maallikko Seurakunnassa* (Mirenii în Biserică) și traduce *Învățătura de credință creștină ortodoxă* (ediția București, 1952) în limba finlandeză.

Un al doilea student finlandez, cu numele de *Iuhani Homanen*, fiu de preot ortodox și dirigor al unei corale bisericești din Helsinki, a urmat cursuri speciale de virtuozitate la violă (1953) cu profesorul Avachian de la Conservatorul «Ciprian Porumbescu», din București, tot în calitate de bursier al Patriarhiei Române.

Arhiepiscopia autonomă a Finlandei are în prezent două mînăstiri: *Valdām* și *Lintula*, prima de călugări, iar cea de a doua de călugărițe. Mînăstirea Valaam a fost înființată în secolul al XIII-lea și a jucat un rol foarte important în răspîndirea și păstrarea creștinismului răsăritean. Mînăstirea Lintula este mult mai nouă, fiind întemeiată în 1894, pe teritoriul comunei Kivenapa (Karelia) avînd ca hram «Sfînta Treime». Înainte de cel de-al doilea război mondial, ea număra 60 de călugărițe, iar în mo-

mentul de față 17. În ultima vreme s-a hotărît reconstituirea și restaurarea ei. Conducerea actuală a mănăstirii, cu binecuvîntarea I. P. S. Arhiepiscop Paavali al Finlandei, a adresat un călduros apel de ajutorare, la 3 februarie 1965, Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a dispus să i se trimită de îndată următoarele obiecte de cult: trei rînduri de veșminte preoțești; un rînd de sfinte vase aurite; un rînd de procovețe și un aer; un chivot argintat; două cruci cu postament pentru sfînta masă; două cruci pentru binecuvîntare; două cădelnițe; două candelă + două sfeșnice cu cîte trei brațe pentru sfînta masă; trei mii de cruciulițe și medaliaoane diferite, continuînd astfel dărnicia românească de care s-a bucurat în trecut întreaga Ortodoxie.

AL. I. C.

ÎN APĂRAREA PĂCII

SESIUNEA DE LA BUCUREȘTI (23—25 MAI 1966) A COMISIEI ECUMENICE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 23—25 mai 1966 s-au întrunit la București, în sesiune anuală, membrii Comisiei ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace. Cultele religioase din țara noastră sînt reprezentate în această Comisie prin doi membri: Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București și Pastorul M. Teleki, profesor la Institutul teologic protestant de grad universitar din Cluj. Comisia, alcătuită din patruzeci de membri, a lucrat sub președinția *I. P. S. Alexei*, arhiepiscop al Talinului și Estoniei. Hotărîrea ca ea să se întrunească la București, fusese luată la propunerea Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Lucrările Comisiei s-au desfășurat la sediul Sfintului Sinod (Mănăstirea Antim), într-o sală special amenajată. Administrația Patriarhală a pus la dispoziția Comisiei toate mijloacele necesare bunei desfășurări a lucrărilor ei: traducători, serviciu de dactilografie, rechizite și a organizat, pentru membrii din alte țări, vizitarea principalelor așezăminte bisericesti, culturale și edilitare din Capitală și excursii la cîteva biserici și minăstiri din regiunile București, Ploiești, Iași și Suceava.

La lucrările Comisiei au luat parte următorii membri: *I. P. S. Arhiepiscop Alexei* al Talinului și Estoniei, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse, în calitate de președinte; Pastorul Dr. J. Michalko, decanul Facultății slovace de teologie din Bratislava, reprezentant al Bisericii Luterane din R. S. Cehoslovacia; Pastorul Hendrich Bremer din Amsterdam; Dr. Woldemar Gastpari, rectorul Academiei teologice din Varșovia, reprezentant al Bisericii Luterane din Polonia; Episcopul Kaldy Zoltan din Budapesta, reprezentant al Bisericii Luterane din R. P. Ungară; Pastorul A. Karpov din Moscova, reprezentant al Federației Baptiste din U.R.S.S.; Pastorul M. Koelbing din Basel, reprezentant al Bisericii Evanghelice

Reformate din Elveția; Prof. Dr. A. Molnar din Praga, reprezentant al Bisericii Evanghelice a Fraților Boemi din R. S. Cehoslovacia; Pastorul J. Nagy din Budapesta, reprezentant al Cultului baptist din R. P. Ungară; Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române; Superintendentul Dr. J. Nieweczeral din Varșovia, reprezentant al Bisericii Reformate din R. P. Polonă; Pastor D-na Dr. Ruys Be din Berlin, reprezentantă a Comunității olandeze din Germania; Pastorul Dr. S. Surin din Bihar, reprezentant al Bisericii Luterane din India; Pastorul M. Teleki, profesor la Institutul teologic de grad universitar din Cluj, reprezentant al Bisericii Reformate din Republica Socialistă România; I. P. S. Emilian (Timiadis), mitropolit ortodox de Calabria, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și în Conferința Creștină pentru Pace; Lectorul-șef Günther Wirth din Berlin, reprezentant al Bisericii Evanghelice a Uniunii Berlin-Brandenburg; Pastorul W. M. Zeuthen din Charlottenlund, reprezentant al Bisericii Luterane din Danemarca; I. P. S. Nicodim, mitropolit al Slivenului, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Bulgare; Pastorul J. Cihak din Praga, secretar coordonator al Conferinței Creștine pentru Pace, reprezentant al Bisericii Fraților Cehi din R. S. Cehoslovacia; P. C. Arhim. Abdel Karim Alexis, superior al capelei siriene din Moscova, reprezentant al Patriarhiei Antiohiei și a întregului Orient; Pastorul S. Turnski, profesor la Facultatea cehă de teologie din Praga, reprezentant al Bisericii Fraților Boemi din R. S. Cehoslovacia; Pastor D-na E. Adler din Berlin, reprezentantă a Bisericii Luterane; Pastorul G. Mocek, director al Academiei evanghelice din Berlin, reprezentant al Bisericii Luterane; ziaristul O. H. Fuchs din Berlin, reprezentant al romano-catolicilor laici și T. K. Konkof din Moscova, traducător pentru limbile rusă și germană pentru delegații din U.R.S.S.

Dintre membrii absenți, cei mai mulți au anunțat că motive independente de voința lor nu le îngăduie deplasarea la București și și-au exprimat, prin corespondență, regretul că nu pot lua parte la această sesiune, iar Prof. Dr. W. Schweitzer din Bethel b. Bielefeld (R. F. Germană), secretar al Comisiei, reprezentant al Bisericii Evanghelice din Westfalia, a trimis din vreme membrilor Comisiei referatul cu care fusese programat pentru această întrunire.

La lucrările Comisiei au luat parte, ca traducători, Prof. onorar Diac. O. Bucevschi și Prof. Diac. N. Balcă de la Institutul teologic de grad universitar din București, pentru limba germană; Ilie Georgescu, inspector-general bisericesc din Administrația Patriarhală și membru în Secretariatul internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, pentru limba franceză, și Preotul Simion Neaga, parohul bisericii ruse din București, pentru limba rusă. Organizarea tehnică a serviciilor puse la dispoziția Comisiei în vederea bunei desfășurări a lucrărilor ei a fost asigurată, sub înțeleapta îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, de către Administrația Patriarhală.

Lucrările Comisiei s-au început în dimineața zilei de 23 mai 1966, la ora 9,30, printr-un Te-Deum oficiat, după rânduiala liturgică a Bisericii Ortodoxe, în biserica «Sfinta Ecaterina», paraclis al Institutului și Seminarului teologic din București, soborul de slujitori fiind alcătuit din Pr. Prof. Ioan G. Coman, Pr. Prof. Ene Branște, Pr. Asistent L. Gafton, Diac. Al. Munteanu, secretar-șef al Institutului teologic de grad universitar din București și Diac. P. Zamfira de la catedra patriarhală, iar răspunsurile au fost date de corul studenților teologi, sub conducerea D-lui Conf. N. Lungu.

La festivitatea religioasă cu care s-au inaugurat lucrările Comisiei au luat parte, într-o atmosferă de adincă pietate și de interes profund pentru cauza păcii, toți elevii Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic, studenții și magistranzii Institutului teologic, împreună cu profesorii și îndrumătorii lor, precum și salariații bisericești din Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, reprezentanți ai celorlalte culte creștine din țara noastră, preoți și protopopi din Capitală. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost reprezentat la această solemnitate prin doi delegați: P. S. Episcop Antim Tirgovîșteanul și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali și secretari ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

După Te-Deum, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul a adresat membrilor Comisiei ecumenice, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, un scurt cuvînt de salut, exprimînd speranța că oaspeții de peste hotare vor primi cu inimile deschise ospitalitatea ce li se oferă, urînd Comisiei deplin succes în lucrările ei și asigurînd Conferința Creștină pentru Pace de tot concursul ierarhiei, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române în slujirea marilor idealuri de pace, de frățietate și de dragoste între oameni, popoare și state. A răspuns, în numele Comisiei, I. P. S. Arhiepiscop Alexei al Talinului și Estoniei, mulțumind pentru invitația binevoitoare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ca această întrunire să se țină la București, elogiînd aportul substanțial adus cauzei păcii de Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu vrednicul ei Arhiepiscop și felicitînd pe profesorii, magistranzii, studenții și elevii Institutului și Seminarului teologic pentru căldura rugăciunilor lor către Dumnezeu în vederea succesului lucrărilor pentru care membrii ei s-au întrunit în frumoasa și mereu înfățișată Capitală a Republicii Socialiste România. Slujba s-a încheiat cu tradiționalul Polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh și membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru Conducerea de stat a Republicii Socialiste România și pentru toți membrii Comisiei ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace.

Ședințele de lucru s-au început în aceeași zi, la orele 10,30 și au continuat pînă la 25 mai c., orele 13,30. În zilele de 23 și 24 mai s-au ținut cîte trei ședințe: una dimineața, una după amiaza și alta seara; în ultima zi a întrunirii (25 mai), lucrările s-au desfășurat în două ședințe dimineața.

La deschiderea primei ședințe de lucru, a luat cuvîntul *I. P. S. Arhiepiscop Alexei*, în calitate de președinte, mulțumind încă o dată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru sprijinul acordat Conferinței Creștine pentru Pace și pentru invitația făcută Comisiei ecumenice de a ține această sesiune la București; a trecut apoi în revistă principalele evenimente internaționale petrecute după reuniunea anterioară a Comisiei. (Halle în S., R. D. Germană, 8—10 sept. 1965), și a atras atenția participanților asupra îndatoririi creștinilor de a nu da înapoi în fața nici unei greutăți sau primejdii și de a face tot ce stă în puterea lor pentru atragerea și unirea tuturor oamenilor de bine sub steagul păcii, frățietății și cooperării internaționale.

Apoi *Dr. Jaroslav Cihak*, a supus aprobării Comisiei proiectul ordinei de zi a lucrărilor, și că, în programul șederii în Republica Socialistă România, participanții la lucrările sesiunii sînt invitați a lua parte la masa oficială oferită de Prea Fericitul Patriarh Justinian în seara zilei de 24 mai; la concertul oferit de Institutul teologic în după-amiaza zilei de 25 mai și la excursiile organizate de Administrația Patriarhală pentru zilele de 26—31 mai.

O dată cu adoptarea ordinei de zi propuse și a programului anunțat Comisia a hotărît ca fiecare ședință să se înceapă și să se termine cu cite o *rugăciune* sau scurtă *meditație religioasă*. Meditații religioase au fost rostite astfel de către Pastorii H. Bremer, S. Surin, J. Karpov și J. Michaliko, toate în legătură cu setea de pace a omenirii și cu chemarea la pace, bună-înțelegere și dragoste adresată lumii de Iisus Hristos, iar rugăciuni au fost rostite de către *I. P. S. Arhiepiscop Alexei*, *I. P. S. Mitropolit Nicodim*, *I. P. S. Mitropolit Emilian*, de Pastorii *W. M. Zeuthen*, *M. Koelbing* și de alții.

S-a hotărît de asemenea, cu unanimitate de voturi, ca în locul celor doi membri absenți (vicepreședintele *Sven Astrand* din Suedia și secretarul *W. Schweitzer* din R. F. Germană), prezidiul întrunirii să fie completat, pentru actuala sesiune, cu Pastorii *W. M. Zeuthen* vicepreședinte și *M. Koelbing*, ca secretar.

Secretarul coordonator *J. Cihak* a mai propus ca, potrivit procedurii obișnuite, lucrările Comisiei să fie consemnate în două documente finale: un scurt *Comunicat* pentru presă, destinat opiniei publice și un *Raport* (dare de seamă) pentru informarea Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace. După aprobarea acestei propuneri, s-a ales cuvenita comisie de redactare — aceeași cu prezidiul —, sarcina de președinte a ei revenind *I. P. S. Arhiepiscop Alexei*, iar cea de secretar Pastorului *J. Cihak*. După aceasta, Pastorul *J. Cihak* a transmis adunării călduroase salutări și urări de succes din partea președintelui Profesor *J. L. Hromadka* și a secretarului general Pastor *J. N. Ondra*.

După ce *I. P. S. Arhiepiscop Alexei* a rugat pe Pastorul *J. Cihak* să transmită președintelui Prof. *J. L. Hromadka* și secretarului general Pastor

J. N. Ondra mulțumirile Comisiei pentru salutul și urările lor s-a dat cuvîntul primului referent: *Episcopul luteran Kaldy Zoltan* de la Budapesta, care a susținut studiul său despre *Principiile biblice și teologice ale ecumeniei*. Creștinii trebuie să fie una în Hristos nu numai în credință, rugăciune și dragoste reciprocă, ci și în serviciu pentru toți oamenii, în străduința pentru pacea întregii omeniri, în colaborarea cu toate mișcările regionale și mondiale care cheamă pe toți oamenii la pace, la respect reciproc, la prietenie și la solidaritate... Nădejdea omenirii într-o epocă fără nici un fel de exploatare a omului de către om, într-o lume fără nici un fel de oprinare și de rămînere în urmă, în realizarea dezarmării generale și totale și în cooperarea frățească între țări, nu poate fi considerată, din pricina puterii păcatului, drept iluzie, căci creștinii mărturisesc că Iisus Hristos este mai tare decît păcatul. De asemenea, posibilitatea refacerii pe pămînt a paradisiului distruș de neascultarea protopărinților și de păcatele urmașilor acestora nu trebuie înțeleasă doar eshatologic, ca o speranță legată numai de a doua venire a lui Hristos și de cerul și pămîntul nou ce vor fi întemeiate atunci, căci noi creștinii voim și putem lucra chiar în prezent cu puterile lumii viitoare, pentru o ordine mondială pașnică, întrucît sîntem încredințați că însuși Dumnezeu voiește și ne-a poruncit să ne străduim ca oamenii să locuiască în pace pe pămînt, să fie solidari unii cu alții și să conlucreze frățește în purtarea sarcinilor generale și soluționarea problemelor comune».

În ședința a doua (orele 16,00—18,30), s-au citit două referate. *I. P. S. Ahiepiscop Alexei* al Talinului și Estoniei, în referatul intitulat *Colaborarea confesiunilor pentru pace*, a atras atenția asupra crizei din estul Asiei și vestul Europei, împotriva războiului de cucerire dus de S.U.A. pe teritoriul Vietnamului și a încercării R. F. Germane de a obține acces la armele nucleare și asupra îndatoririi urgente ca toate energiile pozitive ale popoarelor să fie trezite și mobilizate pentru stingerea focarelor de război și rezolvarea prin tratative pașnice a tuturor problemelor internaționale. De aci, îndatorirea Conferinței Creștine pentru Pace de a lua contact și de a colabora cu toate organizațiile regionale și mondiale în slujirea păcii. A amintit cîteva din organizațiile regionale și mondiale cu care Conferința Creștină pentru Pace a luat contact în ultima vreme și cu care colaborează, împotriva politicii de război și pentru apărarea păcii și că tot mai mulți oameni, chiar în S.U.A., condamnă agresiunea americană din Vietnam și cer prohibirea totală a războiului.

După ce a mulțumit *I. P. S. Alexei* pentru substanțialul său referat, vicepreședintele, *Pastorul Dr. J. Michalko* a dat cuvîntul *Diac. Prof. N. I. Nicolaescu*, care a citit referatul intitulat *Structura și metodele colaborării între confesiuni, privite prin prisma teologiei ortodoxe*. În continuare au fost evocate pe scurt, urmările ultimelor războaie mondiale asupra țării noastre și mărețele înfăptuiri ale poporului în cei aproape douăzeci și doi de ani de muncă pașnică, de dreptate socială, de independență națională și de colaborare internațională, și au fost analizate cauzele care împiedică,

întirzie, favorizează sau susțin îmbunătățirea relațiilor internaționale. O atenție deosebită a fost acordată, în acest referat, contribuției Bisericii Ortodoxe Române și în special activității Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în slujba păcii și a promovării dreptății, a frățietății și a dragostei între oameni și popoare.

După aceea vicepreședintele, Pastorul Dr. J. Michalko a mulțumit călduros Diac. Prof. N. Nicolaescu, pentru că a arătat greutățile ce trebuie învinse, a metodelor de lucru ce pot fi folosite, a șanselor pe care le avem și a învățămintelor ce trebuie scoase din bogata experiență și din fidelitatea exemplară a Bisericii Ortodoxe Române în slujba păcii.

În ședința a treia, care s-a ținut între orele 20,00—22,00, a fost susținut întâi referatul trimis de W. Schweitzer, *Posibilități și limite ale colaborării din punctul de vedere al unui teolog luteran din Germania Occidentală*, a fost citit de către Pastorul elvețian M. Koelbing, membru al prezidului întrunirii. W. Schweitzer pornește de la experiența dureroasă de pe vremea lui Hitler, din care germanii ar trebui: să învețe că Biserica creștină este îndatorată să slujească lumii în spirit de jertfelnicie; să regrete profund nesfârșitele suferințe pricinuite prin ei multor popoare și țări, și să împiedice repetarea unor asemenea fapte în viitor.

Creștinii de toate confesiunile trebuie să lupte fără nici o întrerupere împotriva resemnării etice în fața răului, să se ferească a deveni și în viitor vinovați unii față de alții, să combată scepticismul și pasivitatea cu care unii privesc eforturile internaționale pentru o dezarmare eficace și să încurajeze pe aceia care se străduiesc în mod sincer să înlăture primejdia unor noi suferințe provocate de război. De aceia sarcina permanentă a Conferinței Creștine pentru Pace este «să-și aducă mereu aminte de tinerețea ei», adică să nu-și piardă elanul și încrederea tinerească cu care a pornit la lucru atunci când a luat ființă și să nu uite nici o clipă scopul principal pentru care există: mobilizarea tuturor creștinilor la lupta pentru restabilirea, generalizarea și consolidarea păcii.

După ce W. M. Zeuthen, care a prezidat această ședință, a adus mulțumiri referentului și lectorului, a dat cuvîntul lui Günther Wirth, care a susținut, din punctul de vedere al unui protestant laic, referatul intitulat *Problema unei singure lumi, din punct de vedere ecumenic*. Pentru a evita primejdia războiului atomic, în actuala conjunctură internațională, se impune sporirea eforturilor în vederea dezarmării, depășirea flagelului foametei, susținerea unei politici internaționale rezonabile, promovarea ideilor umanitare de dreptate, egalitate, libertate, respect reciproc și cooperare reciproc avantajoasă, în toate domeniile.

Ședința s-a încheiat cu un cuvînt de mulțumire, pentru autorii celor două referate, rostit de Pastorul danez W. M. Zeuthen și cu o sugestivă

meditație religioasă, rostită de Pastorul olandez H. Bremer, închinată cauzei păcii și inspirată de un text din Apocalipsă și de preocupările Comisiei.

*

Ședințele din ziua următoare (24 mai) au fost consacrate discutării conținutului celor cinci referate și analizei sarcinilor concrete ce revin ecumeniei în legătură cu pacea. Cel dintâi care s-a înscris la cuvânt a fost romano-catolicul *Otto Hardmuth Fuchs*. D-sa și-a exprimat mai întâi bucuria pentru onoarea deosebită de a fi fost invitați și de a participa la lucrările Comisiei ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace, ca unul care a luat parte la Conferința romano-catolicilor din Berlin și a primit din partea ei sarcina de a o reprezenta la întrunirea aceasta. «Primim cu bucurie și strângem cu căldură mâna ce ni s-a întins — a declarat D-sa — și simțem siguri că colaborarea noastră pentru slujirea păcii va fi și mai strânsă în viitor». D-sa și-a exprimat, de asemenea, în cuvinte de admirație, bucuria de a cunoaște în mod nemijlocit alesele însușiri ale poporului român și specificul spiritualității ortodoxe din țara noastră.

«În trecut — a spus în continuare vorbitorul —, Biserica Romano-Catolică s-a interesat prea puțin de problemele sociale. Azi însă studenții romano-catolici din Spania se ridică cu indignare împotriva dictaturii franchiste, iar episcopul francez susține drepturile și grevele muncitorilor și declară că produsul muncii nu poate fi lăsat la bunul plac al unui joc economic necontrolat... Schimbări asemănătoare de atitudine se remarcă și între romano-catolicii din R. F. Germană și din alte regiuni ale lumii, care își dau seama că problemele păcii, democrației și progresului interesează întreaga omenire și privesc însăși răspunderea Bisericii față de lume. O conferință ca cea de la Berlin s-a ținut nu de mult și la Halle și ea a întrunit participarea unui mare număr de catolici (circa 200, din 18 țări). Vă informez de asemenea că Conferința de la Berlin vrea să colaboreze sincer cu ea, ca și cu Consiliul Mondial al păcii și cu toate organizațiile care urmăresc destinderea încordării internaționale și înfăptuirea păcii. Consider necesar ca la lucrările celei de a III-a Adunări Mondiale a Conferinței Creștine pentru Pace să fie atrași cât mai mulți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice și cred că demersurile în acest scop vor fi încununat de succes, deoarece dacă pînă acum doi-trei ani cercurile catolice se mențineau pe o poziție de pasivitate și expectativă față de evoluția evenimentelor internaționale, acum situația s-a schimbat: se observă nu numai dorința, ci și încercarea lor de a lua contact cu organizațiile care luptă pentru pace și de a colabora cu ele».

În cuvîntul său, *Prof. S. Turnski* de la Praga, a spus: «Conferința Creștină pentru Pace este de fapt o mișcare ecumenică, deoarece își clădește lucrul nu pe temeieri confesionale, ci ecumenice și nu reprezintă diferite concepții confesionale, ci o atitudine doctrinară și practică co-

mună întregului creștinism: înfăptuirea păcii pe pământ. Pentru noi, esențialul este ca în lume să învingă pacea, iar atingerea acestui scop suprem merită orice sacrificii. Sarcina noastră principală este aceea de a trezi conștiințele și de a mobiliza energiile tuturor creștinilor în scopul apărării păcii și de a atrage apoi în slujba păcii și pe credincioșii altor religii. Or, pentru aceasta se impune colaborarea noastră activă cu toate organizațiile de pace».

Pastorul danez W. M. Zeuthen a subliniat aceeași idee. La întocmirea planurilor noastre de lucru, nu trebuie deci să uităm posibilitățile de care dispunem și condițiile în care putem colabora cu alte organizații».

I.P.S. Emilian Timiadis a arătat, în cuvântul său, că teologii au îndatorirea permanentă de a adînci mereu, în studiile și publicațiile lor, sensul păcii, pentru a lămuri conștiința întregii creștinătăți și a o mobiliza la slujirea concretă a păcii în lume.

Pastorul baptist A. Karpov, care susține că orice religie își pierde sensul, dacă nu se interesează de aspectele concrete ale vieții și nu depune eforturi directe și stăruitoare pentru ferirea lumii de război. Clericul care stă departe de aceste probleme și nu luptă pentru soluționarea lor în conformitate cu legile morale și cu imperativul păcii, nu are dreptul de a se considera și de a fi cinstit de alții ca un reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ. Vietnamul nu amenință sub nici o formă Statele Unite ale Americii. Pentru oricine este limpede că zece milioane de vietnamezi nu pot amenința o sută cincizeci de milioane de americani. Americanii sînt aceia care amenință pe vietnamezi și încearcă să-i îngenunche prin război, iar noi, ca creștini, trebuie să intervenim, în numele Evangheliei creștine, cerînd încetarea imediată a agresiunii și restabilirea neîntîrziată a păcii în această greu încercată parte a lumii. Iar pentru ca intervenția noastră să fie mai eficace, este necesar să ne unim glasul cu acela al celorlalte organizații și mișcări care urmăresc lichidarea focarelor de război și statornicirea păcii.

După aceasta, a luat cuvîntul *I.P.S. Mitropolit Nicodim* al Slivenului, declarîndu-se de acord cu cele spuse de antevorbitori în legătură cu războiul criminal dus de S.U.A. împotriva poporului vietnamez și cu îndatorirea tuturor creștinilor de a sluji idealul păcii. *I.P.S.* Sa a exprimat dorința ca toate Bisericile reprezentate în Conferința Creștină pentru Pace să-și exprime solidaritatea morală cu acei conducători și slujitori bisericești din America, care au protestat împotriva războiului de coto-pire dus de S.U.A. pe teritoriul îndepărtat al Vietnamului. Temeiul doc-

zinar al solidarității noastre cu lupta eroică a poporului vietnamez, pentru respingerea agresiunii și pentru apărarea pământului strămoșesc, a libertății și a independenței sale naționale, este cuprins în însăși noțiunea creștină a ecumenismului adică în datele revelaționale referitoare la unitatea de origine, de demnitate și de menire a întregului neam omenesc.

Prețioase contribuții la lămurirea temelor înscrise pe ordinea de zi a întrunirii au adus, prin intervențiile lor, și cei doi membrii din R. P. Polonă. Astfel, *Dr. Jan Nieweczczal* a subliniat interesul crescând pe care creștinii din diferite regiuni ale lumii îl manifestă față de nobila activitate desfășurată de Conferința Creștină pentru Pace, ca și faptul că munca pentru pace a crescut în toate Bisericile, atât în cele Ortodoxe și Protestante, cât și în cea Romano-Catolică. «Acum zece-cincisprezece ani, când noi vorbeam în biserici despre îndatorirea slujirii păcii, credincioșii nu prea ne înțelegeau, închipuindu-și că le vorbim despre probleme politice, despre lucruri care n-au nici o legătură cu misiunea noastră. Încetul cu încetul, situația s-a schimbat complet, fiindcă ei și-au dat seama că pacea este o problemă foarte serioasă și că însuși cuvântul lui Dumnezeu ne poruncește să lucrăm la înfăptuirea ei în lume».

În continuare, *Dr. W. Gastpari*, rectorul Academiei teologice din Varșovia, a semnalat faptul că astăzi, în era perfecționării mijloacelor de informație și de legătură dintre oameni, nimeni pe pământ nu mai poate rămâne izolat în cercul îngust al ideilor și intereselor sale.

Nu mai puțin prețioase au fost, pentru reușita lucrărilor Comisiei, binevenitele intervenții ale Pastorului *J. Cihak*, secretar coordonator al Conferinței Creștine pentru Pace, care a informat pe participanți asupra ultimelor realizări înscrise în bilanțul celorlalte Comisii. Focarul de război din Vietnam poate aprinde toată lumea, dacă nu va fi stins cât mai curînd.

Importante contribuții la lămurirea temelor înscrise pe ordinea de zi au adus și alți membri ai Comisiei, ca: Pastorul *Dr. J. Michalko*, Pastorul *H. Bremer*, Pastorul *Marcus Koelbing*, Diac. Prof. *N. Nicolaescu*, Pastorul *J. Nagy*, Prof. *M. Teleki*, Pastorul *S. Surin*, Lectorul-șef *Günther Wirth*, Pastor D-na *Dr. Ruys Be*, Pastorul *G. Moeckel*, Pastor D-na *Elisabeth Adler* și alții. Tuturor vorbitorilor le-au fost aduse mulțumiri de către I.P.S. Alexei, și Pastorii *Dr. I. Michalko* sau *W. M. Zeuthen*, care au prezidat prin rotație ședințele.

Discuțiile asupra referatelor și propunerile în vederea cuprinsului documentelor finale referitoare la lucrările Comisiei s-au încheiat cu cuvîntul I.P.S. *Arhiepiscop Alexei al Talinului și Estoniei*, care a recapitulat principalele idei și propuneri exprimate în cursul ședințelor și a adăugat,

în concluzie, că «Astăzi, de problema păcii se interesează foarte multe organizații regionale și locale. Sarcina noastră nu este ușoară și nu se întrevede nici un răgaz de odihnă pentru munca noastră. Trebuie să stăm neconținut de veghe, fiindcă cercurile agresive își schimbă și ele metodele de luptă, iar noi trebuie să înțelegem caracterul oricărei situații, pentru a ajuta omenirea să ocolească primejdia izbucnirii unei noi conflagrații generale. Pentru cercurile agresive, a devenit din ce în ce mai greu să găsească argumente pentru motivarea războiului, ceea ce arată că munca apărătorilor păcii în vederea trezirii conștiinței morale a popoarelor a început să-și arate roadele. Sintem încredințați că dacă toți creștinii s-ar ridica împotriva războiului dus de americani în Vietnam și ar declara într-un glas că acesta este un război imoral de cucerire, S.U.A. și-ar retrage armatele și ar pune capăt agresiunii și vărsărilor de sânge. Dar pînă acum creștinătatea nu și-a unit cugetul și n-a avut curajul să-și spună cu hotărîre cuvîntul. Dacă toate Bisericile creștine vor colabora în slujirea păcii și dacă își vor uni efortul cu acela al Consiliului Mondial al păcii și cu strădaniile celorlalte organizații de pace, atunci soarta păcii nu va mai fi amenințată ca pînă acum».

*

Ședința din dimineața ultimei zile a întrunirii (25 mai 1966) a fost consacrată discutării proiectelor celor două documente finale: *Raportul* pentru informarea Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace și *Comunicatul* destinat presei, pentru informarea opiniei publice asupra celor discutate de participanți la întrunire. Dintre observațiile critice și propunerile referitoare la proiectele de text prezentate de comisia de redactare, mai importante au fost intervențiile făcute de Diac. Prof. N. Nicolaescu, lectorul-șef Günther Wirth, I.P.S. Mitropolit Nicodim, romano-catolicul O. H. Fuchs și Pastorii protestanți S. Turnski și E. Adler.

Înainte de încheierea sesiunii, I. P. S. *Arhiepiscop Alexei* al Talinului și Estoniei, în calitate de președinte al Comisiei, a mulțumit încă o dată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și întregii Biserici Ortodoxe Române pentru largă ospitalitate acordată participanților la reuniune și a anunțat că, o dată cu adoptarea prin vot unanim a celor două documente finale, membrii Comisiei au hotărît ca viitoarea lor întrunire anuală să se țină în prima jumătate a lunii mai 1967, locul reuniunii avînd a fi stabilit ulterior.

Diac. Prof. N. NICOLAESCU

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

ISTORIA ȘI EXPLICAREA SLUJBEI VECERNIEI

1. SCOPUL ȘI SEMNIFICAȚIA RUGĂCIUNII DE SEARA ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ CREȘTINĂ

Sfârșitul zilei și apropierea serii este un moment de popas important în viața noastră zilnică. Isprăvind munca unei zile, înainte de a da trupului nostru cuvenita odihnă, merită să-l reconforteze pentru truda de a doua zi, gândul nostru se întoarce în chip firesc mai întâi spre ziua care s-a scurs și spre sporul pe care ea l-a adus în activitatea noastră, în împlinirea datoriilor și a năzuințelor noastre; dar totodată se îndreaptă și spre viitor, spre munca și datoriile care ne așteaptă în ziua următoare.

Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei († 258), spune: «Ni se cuvine a ne ruga din nou la apusul soarelui și la sfârșitul zilei; căci Hristos este soarele adevărat și ziua adevărată. Și apunînd soarele și (sfârșindu-se) ziua lumii, cînd ne rugăm și cerem ca să vină peste noi iarăși lumina, implorăm venirea lui Hristos, Cel ce ne va da harul luminii veșnice. Iar că Hristos este numit ziua o spune Sfântul Duh în psalmi: «Piatra pe care au aruncat-o ziditorii, aceasta s-a făcut piatra din capul unghiului. De la Domnul s-a făcut aceasta și este minunat întru ochii noștri. Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» (Ps. CXVII, 22—23). Și iarăși, că e numit soare o mărturisește prorocul Maleahi, zicînd: «Iar vouă, celor ce vă temeți de numele Domnului, vă va răsări *Soarele Dreptății...*» (Mal. IV, 2). Pentru că dacă în Scripturile Sfinte Hristos este Soarele adevărat și ziua cea adevărată, să stăruim în rugăciuni și să ne rugăm în cursul întregii zile. Și dacă, potrivit legilor firii, prin schimbările alternative noaptea urmează zilei, nici unul dintre cei ce se roagă nu poate fi păgubit în întunericul nopții, pentru că pentru fiii luminii, și în noapte este ziua. Căci cînd este fără lumină acela care are lumină în inimă? Sau cînd este lipsit de soare și de ziua cel căruia Hristos îi este soare și ziua?»¹.

1. *De dominica oratione*, cap. 35 (P. L., IV, 560).

Cu un veac mai târziu, vorbind despre datoria creștină a rugăciunii de seara, Sfântul Vasile cel Mare spunea: «...Cînd ziua se sfîrșește, se cade să mulțumim pentru toate cîte am primit în curgerea zilei aceleia și pentru toate cîte am împlinit cu bun spor; apoi să mărturisim toate cîte nu le-am împlinit, fie că greșeala noastră e cu voie, sau fără de voie, sau în taină făcută, fie prin cuvinte, ori prin fapte, ori ascunsă în inimă; pentru toate trebuie să-l facem pe Dumnezeu îndurător, prin rugăciune. Căci cugetarea asupra celor trecute este de mare folos, ca să nu cădem iarăși în asemenea păcate; căci de aceea s-a și spus (Ps.IV,4): «Cele ce ziceți în inimile voastre, întru așternuturile voastre vă umiliți»².

Ideile Sfântului Vasile cel Mare despre scopul și semnificația rugăciunii de seară în viața religioasă creștină au inspirat, în cea mai mare parte, și textul celor șapte rugăciuni ale serii (ale luminilor), citite de preot în taină la începutul vecerniei; dintre ele cea mai frumoasă și mai expresivă este ultima: «Dumnezeule Cel mare și preaînalt, Cea ce... locuiești în lumina cea neapropiată; ...Cel ce ai despărțit lumina de întuneric și ai pus soarele spre stăpînirea zilei, iar luna și stelele spre stăpînirea nopții; Care ne-ai învrednicit pe noi, păcătoșii, ca și în ceasul de acum să întîmpinăm fața Ta cu mărturisire și să-Ți aducem laudă de seară, Însuți, Iubitorule de oameni..., dă-ne pașnică (ειρηνικήν) seara de acum și noaptea ce vine; îmbracă-ne cu armele luminii; izbăvește-ne de frica nopții și de tot lucrul ce se petrece în întuneric. Și ne dăruiește somnul, pe care l-ai dat spre odihna neputinței noastre, ferit de toată nălucirea diavolească. Așa, Stăpîne atoaate...; ca și în așternuturile noastre umilindu-ne, să pomenim noaptea numele Tău, și cu gîndul la poruncile Tale luminîndu-ne, să ne sculăm întru bucurie sufletească, spre lauda bunătății Tale...», etc.³.

2. ORIGINEA ȘI ISTORIA RITUALULUI CREȘTIN AL RUGĂCIUNII DE SEARĂ. DESCRIERI VECHI ALE RÎNDUIELII VECERNIEI

Obiceiul de a sfinți seara printr-o rugăciune sau slujbă specială exista la evrei; esențialul acesteia îl constituia *ritul aprinderii și așezării sfeșnicului cu lumină*, în fața căruia arhiereul aprindea tămîie și care apoi trebuia să ardă toată noaptea «înaintea Domnului», adică în fața perdelei din Cortul Mărturiei (vezi leș. XXX, 6—8 și Lev. XXIV, 1—4). Ritul acesta a trecut și în viața religioasă a primelor generații creștine, alcătuite în cea mai mare parte din foști evrei, el căpătînd o semnificație nouă, creștină: lumina «lină» a sfeșnicului aprins la vreme de seară le aducea aminte creștinilor despre «Cuvîntul (care) era lumina cea adevărată și Care, venind în lume, luminează pe tot omul» (Ioan I, 19)⁴. Încă din veacul al II-lea, Tertulian amintește despre obiceiul aprinderii sfeșnicului la adunările de seara pentru

2. *Regulile monahale mari*, XXXVII, 4 (P. G., XXXI, 1016 A).

3. *Liturghier*, București, 1956, p. 25—26.

4. Cp. Prof. N. Uspenski, *Vecernia ortodoxă*, în «Bogoslovskie Trudi» (Opere teologice), vol. I, Moscova, 1960, p. 7 ș.u.

rugăciune, în desfășurarea cărora domnea încă improvizația⁵. Curînd însă s-a constituit un ritual întrebuintat peste tot, în cadrul căruia rugăciunea principală, care însoțea ritul aprinderii sfeșnicului de seara, avea ca temă predominantă exprimarea mulțumirii pentru lumina naturală a zilei și pentru cea spirituală, adusă de Mîntuitorul. De o astfel de «mulțumire de seară» (ἐπιλύχνιος εὐχαριστία) amintește atît Sfîntul Grigorie de Nissa, în *Viața Sfintei Macrina*⁶, cit și Sfîntul Vasile cel Mare, care vorbește despre obligația creștinilor de a aduce lui Dumnezeu laudă de mulțumire la sfîrșitul zilei, prin cîntarea imnului «Lumină lină...», din care el citează un scurt fragment⁷.

Cea dintîi descriere a ritualului rugăciunii de seara o găsim în documentul anonim cunoscut sub denumirea de *Rînduiala bisericească egipteană* sau *Constituția Bisericii egiptene* (veacul al III-lea): «Cînd cade seara, diaconul aduce sfeșnicul. Episcopul salută adunarea: *Domnul cu voi toți!*

Poporul răspunde: *Și cu duhul tău!*

Episcopul: *Să mulțumim Domnului!*

Poporul: *Cu vrednicie și cu dreptate, laudă și slavă Lui...*

Episcopul: *Îți mulțumim Ție, Dumnezeule, prin Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru că ne-ai luminat cu descoperirea Luminei celei fără materie. Sfirșind curgerea zilei și ajungînd la începutul nopții, plini de lumina zilei celei de Tine create pentru folosința noastră, nu ne-ai lipsit acum nici de lumina serii, după mila Ta. Te lăudăm și Te slăvim prin unul Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care, Ție și Lui slavă, putere și cinste (aducem) acum».*

Poporul: *Amin*».⁸

Un ritual asemănător transmite și un alt document similar, din aceeași grupă a «Rînduielilor bisericești», și anume *Testamentum Domini*⁹, unde găsim, în plus, mențiunea despre psalmi și imne duhovnicești, pe care le cîntă copiii, în legătură cu aprinderea luminilor de seara («cantica ad accensionem lucernae») și între care va fi fost, poate, și imnul «Lumină

5. *Apologeticum*, cap. 39 (P. L., I, 540 A): «După spălarea mîinilor și aprinderea luminii fiecare este îndemnat să cînte în mijloc, lui Dumnezeu, din Sfintele Scripturi sau din proprie inspirație».

6. P. G., XLVI, 985: În clipa morții, văzînd cum în camera ei se aprinde sfeșnicul, Sfînta Macrina se forțează să-și zică, la lumina lui, mulțumirea de seară, la sfîrșitul căreia închide ochii pe totdeauna.

7. *Despre Sfîntul Duh*, cap. XXIX, 73 (P. G., XXXII, 205 A): «Părinții noștri au socotit de cuviință să nu întîmpinăm în tăcere darul luminii de seara, ci cînd apare ea, să aducem îndată mulțumiri. Noi nu putem spune care este autorul acelor cuvinte de mulțumire la sfeșnic (τῆς ἐπιλύχνιου εὐχαριστίας); totuși, poporul cîntă vechiul imn (τὴν ἀρχαίαν φωνήν) : «...Lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh (al lui) Dumnezeu...» Și dacă unii îl socotesc și ca imn al lui Atinoghen, pe care acesta l-a lăsat ucenicilor săi ca pe un fel de talisman, cînd se grăbia deja spre sfîrșitul (mucenicia) focului, (înseamnă că) ei au cunoscut părerea martirilor, pe care o aveau despre Sfîntul Duh».

8. La G. Horner, *The Statutes of the Apostles or Canones Ecclesiastici*, London, 1904, p. 159—161.

9. Cartea II-a, cap. 11 (trad. lat. la Ig. E. Rahmani, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Moguntiae, 1899).

lină...»¹⁰, păstrat pînă azi în *Ceaslovul* grecesc sub titulatura de «mulțumire la lumina de seară» (ἐπιλύχνιος εὐχαριστία)¹¹, pe care am găsit-o atît în *Viața Sfintei Macrina* de Sfîntul Grigorie de Nisa, cît și în tratatul *Despre Sfîntul Duh* al sfîntului Vasile cel Mare (vezi în urmă)¹².

Mai amănunțit se descrie rînduiala slujbei de seara, în al treilea document din aceeași categorie cu cele dinainte, adică în *Constituțiile Apostolice* (Așezămintele Sfîntilor Apostoli, veacul al IV-lea—al V-lea)¹³. Ea constă în citirea «psalmului de seară» (τὸν ἐπιλυχνικὸν ψαλμὸν, probabil Psalmul CIII sau CXL)¹⁴, urmat de o serie de ectenii speciale, rostite de diacon, pentru catehumeni, pentru energumeni, pentru cei către luminare (candidații la botez) și pentru penitenți, care luau și ei parte la slujbă și care erau apoi concediați, succesiv, din biserică; aceste rugăciuni erau probabil aceleași care se rosteau la sfîrșitul liturghiei catehumenilor și al căror text îl dă, ceva mai înainte, același document (cartea VIII-a, cap. 6—9). Rămînînd în biserică numai credincioșii, diaconul rostea apoi ectenia mare (aceeași de la începutul liturghiei credincioșilor de odinioară) și apoi ectenia cererilor (dată aci în rezumat). După aceea episcopul rostea o rugăciune de cerere pentru petrecerea în pace a nopții (asemănătoare cu ultima dintre cele șapte rugăciuni ale luminilor, din rînduiala vecerniei de azi) și apoi încă una pentru binecuvîntarea și concedierea credincioșilor, pe care ei o ascultau cu capetele plecate și după care, la invitația diaconului: «Ieșiți în pace!», ieșeau din biserică, trecînd pe rînd pe sub mîinile episcopului, care îi binecuvînta.

Informații interesante despre felul cum se săvîrșea slujba de seară la Ierusalim, mai ales în săptămîna Patimilor, slujbă care prezenta multe analogii cu cea descrisă pînă aci, dă, pe la 380—385, pelerina apuseană *Etheria* (alias *Silvia*), în însemnările ei de călătorie la Locurile Sfinte.

La Ierusalim, în acea vreme, vecernia se făcea la ceasul al zecelea din zi, adică — precum precizează *Etheria* însăși — momentul numit la greci λυχνικὸν, iar la latini *lucernare*, în biserică Învierii Domnului (*Anastasis*), aprinzîndu-se toate candelile și luminările de ceară, de la lumina care ardea neconținut la mormîntul Domnului. Se cîntau «psalmii de seară» (*psalmi lucernares*) și antifoane (*antiphonae*); apoi intra episcopul, care se așeza în altar, împreună cu preoții, cîntîndu-se în continuare imne sau antifoane (*hymni vel antiphonae*). Sculîndu-se apoi episcopul, stătea în fața peșterii Mormîntului Sfînt (*ante cancellum*), în timp ce un diacon rostea o ectenie, în cursul căreia se făceau și pomeniri nominale, la care vocile de copii, în mare număr, răspundeau: «Doamne, miluiește!» (*Kyrie eleyson*,

10. Mai pe larg despre acest imn, vezi mai departe, p. 526.

11. Vezi, de exemplu, *Orotoghion to mega*, Atena 1890, p. 122.

12. Cp. N. Uspenski, *op. cit.*, p. 9.

13. Cart. VIII-a, cap. 35—37, trad. rom. de G. N. Nițu, în *Scrierile Părinților Apostolici*, în rom. de I. Mihălcescu, M. Pâslaru și G. N. Nițu, vol. II, 1928, p. 259—260.

14. Cel din urmă este menționat, în chip expres, ca psalm al rugăciunii de seară, în cartea II-a, cap. 59 (trad. rom. cit., p. 90).

quod dicimus nos: *Miserere, Domine!*). După aceea episcopul rostea o rugăciune pentru toți; credincioșii și catehumenii se rugau apoi împreună, după care, la invitația diaconului, catehumenii își plecau capetele, iar episcopul îi binecuvînta; la fel făceau apoi credincioșii, trecînd fiecare pe sub mîna episcopului și ieșînd din biserică. Se îndreptau toți spre biserica Crucii de pe Golgota (ad Crucem), unde episcopul era condus cu cîntări de imne și unde se făcea întii o rugăciune, urmată de binecuvîntarea catehumenilor, apoi o altă rugăciune, urmată de binecuvîntarea credincioșilor. Slujba se termina tîrziu, după căderea nopții («Finiuntur ergo haec omnia cum tenebris») ¹⁵.

Precum vedem, în a doua jumătate a veacului al IV-lea se fixase deja o rînduială a slujbei de seară, cu rital originar și central, al aprinderii luminilor, cu rugăciuni și cîntări de imne și de psalmi (antifoane), care erau în generală întrebuițare în tot Răsăritul creștin; la această rînduială face aluzie și Sinodul din Laodiceia (can. 18) ¹⁶.

Către sfîrșitul veacului al VII-lea, Sinodul trulan (692) vorbește, în canonul 90, despre intrarea preoților în altar la vecernia de sîmbătă seara și de duminică seara ¹⁷, intrare care — precum vom vedea — stă la originea vohodului din rînduiala de azi a vecerniei sărbătorilor.

Cele mai vechi manuscrise de cărți liturgice care se păstrează (ca de exemplu *Codicele-Evhologhiu Barberini grec 336* din Biblioteca Vaticanului, veacul al VIII-lea—al IX-lea) transmit textul rugăciunilor citite de preot în timpul vecerniei, iar manuscrise din veacul al X-lea înainte dau și alte amănunte din rînduiala vecerniei de odinioară, cu variațiile ei de timp și loc, asupra cărora nu stăruim ¹⁸. Unele din aceste manuscrise păstrează încă elemente străvechi din rînduiala slujbei de seară, de mult ieșite din uz la data copierii manuscriselor respective, ca de exemplu, rugăciunile pentru catehumeni, de care amintește rînduiala descrisă în veacul al IV-lea de pelerina apuseană Etheria și de autorul anonim al *Așezămîntelor Apostolice* (vezi în urmă).

Pe la începutul veacului al XV-lea, Simeon al Tesalonicului dă cea dintîi descriere amănunțită și explicare a vecerniei din timpul său, ¹⁹ care

15. Vezi *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, cap. XXIV, Heidelberg, 1939 (IV. Aufl., hrsg. von W. Heraeus), p. 29—30.

16. «Aceeasi slujbă de rugăciuni (τὴν οὐτὴν λειτουργίαν τῶν εὐχῶν) trebuie să se facă peste tot (totdeauna), atît la Ceasul al IX-lea cît și la vecernie» (καὶ ἐν ταῖς ἐκνάταις καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις...).

17. «...Facem cunoscut credincioșilor că, după intrarea preoților în altar la vecernia de sîmbătă, după obiceiul în vigoare, nimenea să nu plece genunchii pînă la vecernia duminicii viitoare, întru care, după intrarea în altar, iarăși, plecînd genunchii, așa aducem rugăciuni Domnului...» (Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom. de U. Kovincici și Nic. Popovici, vol. I, part. II, Arad, 1931, p. 471).

18. Vezi, de exemplu, variantele din Evhologhiile și Tipicele manuscrise publicate de A. A. Dmitrievski, *Descrierea manuscriselor liturgice păstrate în mînăstirile Răsăritului ortodox*, 3 vol. (Τυπικά καὶ Εὐχολόγια), Kiev, 1895, 1901, Petrograd, 1917.

19. *Despre dumnezeiasca rugăciune*, cap. 331—334, 336—348, trad. rom. publicată de T. Teodorescu, cu titlul *Traktat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, București, 1865, p. 214—229.

era absolut identică cu cea de azi, atât pentru zilele de rînd cît și pentru cele de sărbătoare. În afară de vecernia obișnuită, Simeon mai descrie și o rînduială mai dezvoltată, a *Vecerniei cu cîntări* (ϕορματικὸς ἑσπερινός), care se făcea mai mult la mînăstiri și catedrale, în ajunul duminicilor și al sărbătorilor mari, fiind combinată cu litia. Ea urma schema obișnuită a vecerniei, dar avea în plus unele *antifoane*, adică grupe de psalmi cîntați antifonic. Începea prin căderea în toată biserica, în tăcere, de către diacon, cum se face încă și azi în mînăstiri, la priveghere; binecuvîntarea se dădea însă ca la liturghie («Binecuvîntată este împărăția Tatălui...») și, tot ca la liturghie, urma îndată ectenia mare. Se cînta apoi, alternativ, de către cele două strane, Psalmul LXXXV («Pleacă, Doamne, urechea Ta...»), cu refrenul «Slavă Ție, Dumnezeu!», repetat după fiecare stih. Preotul (diaconul) rostea ectenia mică, urmată de mai multe antifoane (psalmi) și prochimene, între care Psalmul CXL, care însoțea intrarea clericilor în altar (vohodul). După aceasta se cîntau pe amvon cîntări ale învierii (Simeon al Tesaloniceului are în vedere slujba de sîmbătă seara), în timp ce se făcea cădere și se cînta prochimenu zilei (cel de sîmbătă seara era «Domnul a împărțit...», ca și azi). Urma ectenia întreită și ectenia cererilor (care se încheia cu efonisul «Că Ție se cuvine a ne milui...», ca la sfîrșitul utreniei). Se cîntau apoi cele trei antifoane mici, numite așa, fiindcă era vorba de trei psalmi, din care se cîntau numai cîte patru stihuri, urmate de *Slavă...*, *Și acum...* Cel dintîi era Psalmul CXIV («Iubit-am că va auzi Domnul...»), cu refrenul «Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu, Mîntuitorule, mîntuiește-ne pre noi!»; al doilea era Psalmul CXV («Crezut-am, pentru aceea am și grăit...»), cu refrenul «Mîntuiește-ne pre noi, Fiul lui Dumnezeu, Cel ce ai înviat din morți» (la sărbătorile Sfinților: «...Cel ce ești minunat între Sfinți...»). La *Slavă* se cînta «Unule-Născut...», iar la *Și acum*: «Pe preacurata, slăvita, Maica lui Dumnezeu...». Al treilea antifon era Psalmul CXVI («Lăudați pre Domnul toate neamurile...»), cu refrenul «Sfinte Dumnezeu...», care se repeta și după *Slavă*, *Și acum*. Între antifoane se punea ectenia mică.

Precum se vede, cele trei antifoane erau analoage cu cele care se mențin pînă azi la începutul liturghiei din sărbătorile împărătești.

Urma binecuvîntarea dată de arhieriu (protos), ectenia întreită și ectenia cererilor, «Pace tuturor!» și rugăciunea plecării capetelor, cu efonisul «Fie stăpînirea împărăției Tale...». Se făcea apoi litia, se cînta stihoavna (sau se citeau paremiile), troparele și otpustul.

De origine ierusalimiteană și răspîndită mai înainte peste tot în catedrale și mînăstiri, pe vremea arhiepiscopului Simeon acest gen de vecernie solemnă, pe care o găsim descrisă și în alte izvoare din veacurile al XV-lea și al XVI-lea²⁰, ieșise din uz mai peste tot, din cauza lungimii ei excesive și a lipsei de cîntăreți buni. Se menținea numai la Tesalonic, de unde a

20. Ca, de exemplu, Cod. 268/305 din Bibl. Patr. Ierusalimului, veac al XVI-lea (la A. A. Dmitrievski, *Serviciul divin din săptămîna Patimilor și din cea luminată la Ierusalim*, Kazan, 1894, p. 289—290).

dispărut, desigur, îndată după căderea acestuia sub Turci, o dată cu moartea arhiepiscopului Simeon (decembrie 1429).

La uniformizarea rînduiei vecerniei, adică la fixarea ei în forma pe care o are azi, a contribuit și apariția cărților liturgice tipărite (Ceaslovul, Evhologhiul și Tipicul), de la sfîrșitul veacului al XV-lea înainte.

Părțile componente cele mai vechi, ale rînduiei vecerniei au fost deci următoarele:

a) Cîntarea de psalmi (variabili), moșteniți încă din uzul sinagogei iudaice și grupați mai tîrziu în «antifoane» de cîte trei psalmi (dintre aceștia, cei mai de timpuriu atestați în documente sînt Psalmii CIII și CXL);

b) Rugăciunile citite de preot (arhiereu), între care în veacul al IV-lea—al VI-lea figurau și rugăciuni speciale pentru catehumeni, energumeni și penitenți;

c) Ectenii, rostite de diaconi, cu pomeniri nominale (între ele în epoca înfloririi catehumenatului erau și ectenii speciale pentru catehumeni);

d) Ritul, central și străvechi, al aprinderii luminilor de seară (sfeșnicului), moștenit din cultul iudaic și însoțit de intrarea solemnă a clerului în altar (vohod) și de cîntarea imnului străvechi, al mulțumirii pentru lumină («Lumină lină...»);

e) Rugăciunea «Acum slobozește...» și rugăciunile începătoare («Sfinte Dumnezeule...» și celelalte).

Din veacul al V-lea înainte, un element nou începe să pătrundă în rînduiala vecerniei: troparele (stihirile) sau imnele noi, sub forma de strofe poetice, izolate sau grupate mai multe la un loc, care reprezintă produsele evlaviei religioase și inspirației poetice a marilor imnografi²¹. Acestea se intercalează la început printre stihurile celor două grupe principale de psalmi care se cîntau odinioară în întregime la slujba de seară: cei dinainte de intrarea clerului, între care era și Psalmul CXL (acestea sînt «stihirile» de la «Doamne, strigat-am...») și cei de după intrare (unde sînt plasate actualele «stihiri» de la stihoavnă). Stihirile acestea pătrund însă mai întîi în uzul bisericilor catedrale și parohiale, și abia mai tîrziu în bisericile mînăstirești, unde la început nu erau admise, pe motivul că strică atmosfera de sobrietate a slujbei²². În veacul al VII-lea, Ioan Moshul ne dă o descriere sumară a vecerniei, așa cum se oficia ea pe atunci în mînăstirile din Sinai, făcînd mențiunea expresă că «Doamne, strigat-am...» se cînta «fără tropare»²³. Același lucru îl constatăm și din rînduiala descrisă într-un *Orologiu* — manuscris al lavrei Sfîntului Sava din veacul al VIII-lea — al IX-lea, păstrat în Biblioteca Sinodală din Moscova, sub nr. 863²⁴.

21. Vezi cursul nostru de *Liturgică Generală (manual dactilografiat)*, la cap. *Formele și denumirile poeziei religioase întrebuintate în cultul ortodox*.

22. Vezi Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cîntarea bisericească*, București, 1937, p. 64—69.

23. Nicon din Muntenegru, *Pandecte*, cuv. XXIX (la N. Uspenski, *op. cit.*, p. 32).

24. La N. Uspenski, *op. cit.*, p. 32—33.

Curînd însă, innee noi sînt adoptate și în rînduiala mînăstirilor, generali-zîndu-se peste tot, și devenind un element de căpetenie al slujbei de seară, care ia astfel locul ocupat mai înainte de cîntarea antifonală a psalmilor.

3. EXPLICAREA SIMBOLICĂ A RÎNDUIELII DE AZI A VECERNIEI. PARTEA INTRODUCȚIVĂ PÎNĂ LA VOHOD

Precum am spus, toate cele șapte laude sînt puse în legătură intimă cu istoria sfîntă a mîntuirii neamului omenesc: fiecare din ele amintește sau simbolizează una ori alta dintre perioadele sau din momentele și faptele mai însemnate ale economiei mîntuirii. Din punctul acesta de vedere, vecernia reprezintă epoca cea mai veche din istoria sfîntă: epoca Vechiului Testament, adică vremea revelației nedepline, dinainte de venirea Mîntuitorului.

Orice serviciu divin trebuie să înceapă cu binecuvîntarea preotului (după cum se încheie tot cu binecuvîntarea lui), deoarece săvîrșirea serviciului divin constituie un drept exclusiv al preoției; preotul «închipuiește pe Hristos, de la Care are preoția», iar cînd dă binecuvîntarea pentru începutul vecerniei, el «stă înaintea sfintei mese ca în cer, înaintea scaunului lui Dumnezeu»²⁵. Binecuvîntarea preotului înseamnă, de fapt, o formulă de slăvire (laudă) a lui Dumnezeu, în slujba Căruia este pus preotul, deoarece în limbajul liturgic «a binecuvînta» pe Dumnezeu înseamnă a-L lăuda, a-L slăvi, a-L cinsti²⁶. *Formula de binecuvîntare de la începutul vecerniei* («Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru...») arată că, în epoca de început al istoriei mîntuirii, pe care o reprezintă această slujbă, omenirea nu știa altceva despre Dumnezeu decît că El există și e unul singur. Caracterul nedesăvîrșit al Revelației din acele îndepărtate vremuri este simbolizat și prin faptul că, la începutul slujbei, se deschide numai dvera (perdea ușilor împărătești), pe cînd ușile împărătești rămîn închise, închipuind astfel cunoașterea nedeslușită și vagă, pe care lumea o avea atunci despre Dumnezeu și care se întemeia mai mult pe amintirea revelației primordiale, de la creație.

Preotul dă binecuvîntarea de început din altar, deoarece altarul bisericii închipuiește cerul sau paradisul²⁷, iar preotul închipuiește acum pe primii oameni, în timpul cît erau încă în rai, înainte de căderea lor în păcat.

Psalmul CIII («Binecuvîntează, suflete al meu pe Domnul...»), care are ca suprascriere (titlu) «Pentru facerea lumii», ne vorbește despre creația lumii, despre frumusețea și minunățiile firii, așa cum se înfățișa ea

25. Simeon al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 304 și 347 (trad. rom. cit., p. 199 și 224).

26. Cp. Pr. P. Vintilescu, *Oficiul utreniei*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 7—8, p. 689.

27. Vezi cursul nostru de *Liturgică Generală* (manual dactilografiat), cap. *Simbolismul locașului sfînt*.

atunci când ieșise din mîna Ziditorului și când toate cite făcuse Dumnezeu erau «bune foarte» (Fac. I, 31); el zugrăvește totodată, cu măiestrie, providența sau purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de făpturile Sale²⁸. De aceea, Biserica l-a găsit potrivit pentru preamărirea lui Dumnezeu - Creatorul la începutul unei noi zile: «Cît de minunate sînt lucrurile Tale, Doamne! Toate întru înțelepciune le-ai făcut! Umplutu-s-a pămîntul de făptura Ta...», etc.²⁹. De aceea i se mai spune și *psalmul introductiv* sau *începător* al vecerniei și totodată al zilei: προομιαικός ψαλμός, prednacinatelnii psalom. El a fost consacrat ca psalm specific al slujbei de seară (ψαλμός ἑσπερινός), mai ales pentru că în versetele 20—21 (care se repetă la sfîrșitul psalmului) se vorbește și de apusul soarelui: «Soarele și-a cunoscut apusul său; pus-ai întuneric și s-a făcut noapte, întru aceea vor trece toate hîarele pădurii»³⁰. Acest psalm apare la începutul vecerniei chiar în cele mai vechi tipice-manuscrite care se păstrează (ca *Orologiul Sinaitic* din veacul al VIII-lea—al IX-lea), precum și în *Catehismul mare* al Sfîntului Teodor Studitul, din aceeași epocă³¹.

Ieșirea preotului din altar și rămînerea lui în fața ușilor împărătești închise, unde el citește (în taină) rugăciunile luminilor și de unde rostește apoi ectenia mare, închipuiește alungarea din rai a primilor oameni, după căderea lor în păcat; preotul reprezintă acum omenirea de dinainte de venirea Mîntuitorului, implorînd mila dumnezeiască, în fața porților zăvorîte, ale cerului³².

Rugăciunile pe care preotul le citește în taină, în fața ușilor împărătești, se numesc *rugăciunile vecerniei* sau *ale lumînilor de seara* (εὐχαῖ τοῦ λυχνικοῦ), pentru că ele se citeau odinioară la vremea cînd se aprindeau în biserici luminile sfeșnicelor și ale candelelor, menite să risipească întunericul serii și al nopții. De aceea, în ele este vorba de lumina spirituală a cunoștinței de Dumnezeu, care luminează cărările oamenilor în întunericul necunoștinței și al păcatului. În rînduiala de azi a vecerniei ele sînt în număr de șapte, număr sfînt, care amintește atît cele șapte zile ale creației lumii³³, cît și numărul laudelor bisericesti ale unei zile liturgice. Ele alcătuiesc una dintre părțile cele mai vechi ale slujbei de seară; precum am văzut (în urmă, p. 516), o astfel de rugăciune ne transmite chiar cea mai veche rînduială a vecerniei, păstrată în *Rînduiala bisericască*

28. Comp. și Veniamin (Krasnopievkov), *Novaia Scrijal (Tablă Nouă)*, ed. XVII, Sankt Peterburg, 1908, p. 89.

29. Cp. și Pr. T. Negoită, *Psaltirea în cultul divin*, București, 1940, p. 103.

30. Cp. și S. Salaville, *Liturgies Orientales. La Messe*, vol. II, Paris, 1942, p. 98—99.

31. Vezi M. Scaballanovici, *Tipicul comentat*, Kiev, 1910, p. 395 ș.u.

32. Cp. Prot. C. Nikolski, *Manual pentru învățătura serviciului divin al Bisericii Ortodoxe*, ed. VII-a, Sankt Peterburg, 1907, p. 179—180 și V. N. Iliin, *Denia (Privegherea) de toată noaptea* (rus.), Paris (1927), p. 30. Dar după alți tilcuitori ruși (ca de exemplu Veniamin Krasnopievkov, *op. cit.*, ed. 1870, p. 92), preotul înfățișează, ca de obicei, pe Mîntuitorul, mijlocitorul și răscumpărătorul făgăduit primilor oameni, înainte de alungarea lor din rai (comp. V. Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, ed. 1929, p. 473).

33. V. N. Iliin, *op. cit.*, p. 30.

egipteană. Dintre cele șapte rugăciuni ale luminilor, cea mai frumoasă și mai expresivă pentru scopul vecerniei ca rugăciune de seară, este ultima ³⁴.

Ca și cele 12 rugăciuni ale dimineții, de la începutul utreniei, rugăciunile luminilor din rînduiala vecerniei actuale erau odinioară mai numeroase (în unele manuscrise erau, de exemplu, nouă) și răspîndite de-a lungul întregii slujbe ³⁵, fiind citite de preot în timpul ecteniilor rostite de diacon (prima rugăciune se citea în timpul ecteniei mari de la începutul slujbei, a doua în timpul ecteniei mici de după prima stare a catismei din rînduiala vecerniei sărbătorilor, a treia concomitent cu ectenia mică de după starea a doua a catismei, ș.a.m.d., ceea ce se vede din ecfonisele rostite și acum de către preot după aceste ectenii, care sînt identice cu ale rugăciunilor respective); cu timpul, au fost grupate toate la un loc, la începutul slujbei (în timpul citirii Psalmului CIII), pentru ca preoții să rămîină liberi și să poată rosti ei înșiși ecteniile rostite odinioară de către diaconi, după împuținarea și dispariția treptată a acestora din serviciul bisericilor parohiale. De altfel, cele mai vechi manuscrise ale liturghierului nu cuprindeau decît rugăciunile preotului, așezate una după alta, fără ecteniile diaconale, care se scriau în manuscrise aparte, așa încît liturghierele noi au preluat aceste rugăciuni așa cum erau așezate în manuscrisele vechi.

Catisma de rînd, adică psalmii care se citesc la vecernie după ectenia mare (azi numai la vecernia zilelor de rînd), reprezintă perioada de pregătire a omenirii de dinainte de venirea Mîntuitorului, cu ajutorul învățăturilor divine date în Legea Veche, prin patriarhi și prooroci ³⁶. Odinioară, cei trei psalmi de la începutul Psaltirii, întrebuițați la vecernia de sîmbătă seara, se cîntau în întregime ³⁷, cum de altfel prevede încă tipicul vecerniei mari (privegherii) de la începutul liturghierului (luat din Tipicul Mare) ³⁸; precum spune Simeon al Tesalonicului, Psalmul I («Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor...») se referă la Mîntuitorul, căci Acesta, prin întrupare, s-a făcut «omul fericit», care n-a săvîrșit păcat; El este pomul vieții, răsărit lîngă izvoarele apelor, care a dat roadă bogată tuturor celor ce au crezut în El și care nu vestejește niciodată, fiindcă este fără moarte ³⁹.

34. Vezi textul în urmă, p. 516. Expresii și fraze din această rugăciune le regăsim, identice, într-o rugăciune similară din *Constituțiile Apostolice*, cart. VIII-a, cap. 38 (trad. rom. cit., p. 260—261).

35. Vezi, de exemplu, rînduiala vecerniei din Evhologhul-manuscris nr. 105 al Bibl. Sinod. din Ierusalim (veacul al XIII-lea), la A. A. Dmitrievski, *op. cit.*, t. II Εὐχολόγια), p. 161—162 și la N. Uspenski, *op. cit.*, p. 36 ș. u.

36. Pr. P. Vintileșcu, *Misterul liturgic*, București, 1929, p. 14.

37. Vezi Simeon al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 332, trad. rom. cit., p. 215—216.

38. Vezi *Tipicon*, Iași, 1816, cap. II, p. 3: «Deci cîntăm Psaltirea pe glasul al optulea catisma cea dintîi: Fericit bărbatul..., antifonul cel dintîi; iar al doilea și al treilea antifon cîntăm pe glasul zilei...». Cp. *Liturghier*, București, 1956, p. 8.

39. *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 332, P. G., CLV, 597 (comp. și trad. rom. cit., p. 214).

Psalmul CXL («Doamne, strigat-am către Tine...»), care se cîntă după catismă, e psalmul propriu și caracteristic al vecerniei. E menționat ca făcînd parte din rînduiala rugăciunii de seară, chiar în *Constituțiile Apostolice* (cartea II-a, cap. 59) și e întrebuințat, în această calitate, în toate riturile liturgice creștine, precum și la rugăciunea de seară a evreilor⁴⁰. Împreună cu psalmii următori, cîntați (citiți) în acest moment al vecerniei (Ps.CXLI, CXXIX și CXVI) și numiți în general *psalmii de seară*⁴¹ sau *psalmii luminilor*, el se cînta odinioară în timp ce în biserici se aprindeau sau se aduceau sfeșnicele cu lumini⁴².

Căderea de la «Doamne, strigat-am...» este simbolul văzut al rugăciunii noastre, care se înalță spre Dumnezeu, așa cum se înalță în sus fumul de tămîie și pentru care ne rugăm să fie bineprimită de El ca o jertfă de seară, precum zice psalmistul, în versetul care se cîntă la începutul căderii: «Să se îndrepteze rugăciunea mea, ca tămîia, înaintea Ta; ridicarea minilor mele (ca) jertfa de seară, auzi-mă, Doamne!» (Ps. CXL, 2)⁴³. După unii liturgiști⁴⁴, căderea aceasta ar fi, totodată, o reminiscență a ritualului iudaic prin care se împlinea porunca dată de Dumnezeu lui Moise de a se aduce ofrandă de tămîiere seara și dimineața, în fața altarului (Ieșire XXX, 7).

4. ORIGINEA ȘI SEMNIFICAȚIA SIMBOLICĂ A RITUALULUI VOHODULUI (IEȘIREA CU CĂDELNIȚA) DIN RÎNDUIALA VECERNIEI SĂRBĂTORILOR

Cu toate că slujba vecerniei reprezintă, în general, vremea de dinainte de venirea Mîntuitorului, totuși rînduiala ei anticipează, oarecum, venirea Aceluia în Care s-au împlinit aspirațiile precreștine și toate preînchipuirile și simboalele Legii Vechi. De aceea, stihuri din unii psalmi, ca: «De Te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi? Că la Tine este milostivirea!» (Ps. CXXIX, 3), exprimă, de fapt, încrederea omului vechi-testamentar în mila și îndurarea lui Dumnezeu, deci nădejdea lui în mîntuirea după care suspina. Astfel de versete servesc ca introducere la *stihirile* din rînduiala vecerniei, compuse sub inspirația mîntuirii realizate în Noul Testament.

40. În vechime, după fiecare verset al Ps. CXL se repeta refrenul «Auzi-mă, Doamne!» (care s-a păstrat numai după primele două versete); Ps. CXLI avea, de asemenea, refrenul «Strigat-am către Tine, mîntuiește-mă!», iar Ps. CXXIX refrenul: «Doamne, Mîntuitorul meu, miluiește-mă!». Vezi și F. Mercenier, *L'office des Vêpres selon le rite byzantin* (trad. fr.), suppl. à *Irènikon*, Prieuré D'Amay-sur-Meuse, f. d., p. 15 n. 1.

41. În grec. = Κεκραγάρια (de la primele cuvinte ale Ps. CXL: Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σε).

42. Vezi, de exemplu, Ps. CXXIX, 1: «Dintru adîncuri am strigat către Tine, Doamne, Doamne, auzi glasul meu...».

43. «Atunci se aduce lui Dumnezeu tămîie văzută, începîndu-se de la altar, în toată biserica, pentru slava lui Dumnezeu și dîndu-ni-se nouă spre sfințire, căci prin laudă ni se dăruiește de la Dumnezeu dumnezeiescul dar» (Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 332, trad. rom. cit., p. 215).

44. Ca, de ex., Veniamin, *Tablă nouă*, Sanktpeterburg, 1881, partea a doua, pag. 17 și V. Mitrofanovici, *Liturgica*, ed. 1929, p. 475.

Cântările Legii Vechi, adică versetele sau stihurile din Psalmii CXL, CXLI, CXXIX și CXVI, cîntate irmologic înainte de fiecare stihiră, se împletesc deci și alternează cu cele ale Legii Noi, arătînd astfel legătura indisolubilă dintre cele două mari perioade ale istoriei mîntuirii⁴⁵. Odi-noară, această legătură era exprimată în chip vizibil, mai ales la ultima stihiră de la «Doamne, strigat-am...», adică cea precedată de stihul «Că s-a întărit mila Lui peste noi și adevărul Domnului rămîne în veac» (Ps. CXVI; 2), cînd cele două grupuri (cete, coruri) de cîntăreți, care cîntau pînă aci alternativ, la cele două strane din sînurile naosului, veneau și se urcau pe amvonul din mijlocul bisericii, pentru a cînta *Slava* și stihira Născătoarei de Dumnezeu de la *Și acum...* (Dogmatica sau Bogorodicina)⁴⁶.

Stihurile de la «Doamne, strigat-am...» (ca și cele de la stihovăna) comemorează și slăvesc fie învierea Domnului (la vecernia din ajunul duminicilor), fie praznicul respectiv sau faptele sfinților pomeniți (sărbătoriți) în zilele respective. Numărul lor este în raport cu gradul de importanță al fiecărei sărbători: la vecernia Învierii (duminicilor) sînt 10 stihiri (numărul desăvîrșit), la vecernia sfinților mari 8 (închipuind «ziua cea de a opta și fără de sfîrșit, în care sfinții vor fi cu Dumnezeu de-a pururea»), iar la vecernia zilelor de rînd, numai 6, arătînd fie că sfinții sînt mai presus de simțuri (care sînt cinci), fie întreita laudă a Sfintei Treimi de către cele două strane (coruri, cete de cîntăreți), care cîntă alternativ aceste stihiri⁴⁷.

Venirea Domnului în lume o simbolizează mai sugestiv *ritualul vohodului* de la vecernia sărbătorilor, adică ieșirea cu cădelnița sau *intrarea mică* (ή μικρὴ εἰσοδος), cum o numesc unele din liturghiile vechi⁴⁸. După unii liturgiști⁴⁹, acest ritual reprezintă o influență sau o imitare a vohodului mic (intrarea cu sfînta Evanghelie) din rînduiala liturghiei, fiind introdus spre a se da o solemnitate mai mare vecerniei sărbătorilor; analogia cu intrarea mică de la liturghie se observă mai clar la slujba vecerniei în sobor (slujba o începe preotul de rînd, iar ceilalți intră în slujbă abia în momentul intrării preoților în altar, după ieșirea cu cădelnița)⁵⁰. Dar după alți liturgiști⁵¹, vohodul vecerniei sărbătorilor (ca și cel mic de la liturghie) n-ar fi decît prelungirea obiceiului din vechea Biserică a Ierusalimului, ca episcopul să vină, la mai toate slujbele, mai tîr-

45. Cp. Pr. P. Vintilescu, *op. cit.*, p. 13—14.

46. Vezi Simeon al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 332, trad. rom., p. 217. Comp. și *Tipicon*, Iași 1816, p. 3: «Și cînd zicem stihul: *Că s-a întărit mila Lui peste noi*, cîntînd amîndouă stranele împreună...», etc.

47. Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, și loc. cit. supra.

48. Vezi, de exemplu, *Liturghii*, București, 1887, p. 26.

49. Ca, de exemplu, Pr. P. Vintilescu, *Vohodul și partea finală a vecerniei*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, p. 578.

50. Vezi *Tipicul serviciului arhieresc în zile de sărbători mari*, de episc. Silvestru Bălănescu, Cernica, 1925, p. 5 și Pr. D. Lungulescu, *Manual de practică liturgică*, p. 142—143.

51. Ca, de exemplu, Prof. N. Uspenski, *op. cit.*, p. 16—17.

ziu decît clericii de rînd care începeau slujba, precum ne informează pelerina apuseană Etheria, în însemnările ei de pelerinaj⁵².

Cu o deosebită solemnitate se oficia vohodul vecerniei sărbătorilor mai ales în bisericile catedrale din fiecare oraş în vechea Rusie (secolele al XIII-lea—al XVII); pentru aceasta, erau obligaţi să vină la catedrală şi să ia parte la acest act toţi clericii din oraşul respectiv, după ce oficiau vecernia mai de vreme, fiecare la biserica sa⁵³.

Deschiderea uşilor împărăteşti înainte de vohod simbolizează redeschiderea raiului pentru om, prin venirea lui Adam cel Nou, iar lumina purtată înaintea slujitorilor închipuieşte lumina adusă în lume de Mîntuitorul, Care a spus despre Sine: «Eu sînt lumina lumii» (Ioan VIII, 12)⁵⁴. După cum spune Simeon al Tesalonicului, prin ieşirea preotului în mijlocul bisericii şi apoi intrarea lui din nou în altar, «se arată cum că Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, pogorîndu-se pînă la noi din crugurile cerului, iarăşi ia cer s-a înălţat şi pe noi ne-a suit... Pentru că ieşirea şi pogorîrea (preotului) înseamnă pogorîrea şi smerenia lui Hristos; îmbrăcarea în veşminte (felon) înseamnă întruparea; starea în mijlocul bisericii şi plecarea capului înseamnă că Mîntuitorul s-a răstignit în mijlocul pămîntului, a murit şi s-a pogorît în iad pentru noi... Întoarcerea din nou şi intrarea în altar înseamnă că (Domnul) s-a înălţat de pe pămînt şi s-a suit acolo de unde a venit, cu trupul pe care l-a luat... Vohodul vecerniei înseamnă totodată şi pogorîrea lui Dumnezeu, care va fi în veacul cel de apoi. Drept aceea, mai cu seamă simbăta facem aceasta, pentru pogorîrea în iad şi pentru înviere; la praznice (împărăteşti) o facem pentru că Cel ce s-a pogorît a săvîrşit taina care se prăznuieşte; la pomenirea sfinţilor o facem pentru că, înălţîndu-se El la ceruri, i-a înălţat şi pe dînşii cu sufletele, şi luîndu-i, îi are cu Sine şi îi va învia cu trupurile, ca să-i aibă cu Sine pururea, de săvîrşit»⁵⁵.

Ritualul vohodului reprezintă astfel o ilustrare intuitivă a stihirii de la *Şi acum...*, în timpul căreia are loc vohodul şi a cărei temă generală, mai ales în stihirile numite «dogmatice» ale celor opt glasuri din rînduiala vecerniei de simbătă seara, este întruparea Mîntuitorului, venirea Lui în lume pentru răscumpărarea ei şi înălţarea Lui la cer .

Cît priveşte *rugăciunea intrării*, zisă de preot în taină, la ieşirea din altar («Seara şi dimineaţa şi la amiază...»), o găsim, cu textul ei de azi, în

52. *Peregrinatio ad loca sancta*, cap. XXIV, 4: «Ecce et commonetur episcopus et descendet et sedet susum...» (ed. cit., p. 29).

53. N. Uspenski, *op. cit.*, p. 46—47.

54. Cp. V. N. Iliin, *op. cit.*, p. 60.

55. Simeon al Tesalonicului, *Despre sfintele slujbe*, cap. 333—334 (P. G., CLV, 605—608 şi trad. rom. cit., p. 218). — Comp. şi cap. 347 (trad. rom. p. 227): «Toate acestea însemnează pogorîrea din cer a Mîntuitorului la veacul de apoi şi la apusul vieţii acesteia, viaţa Lui cea sfinţită ca o tămîie şi aducerea noastră către Părintele, prin prea Sfîntul Său trup, ce o a făcut smerindu-se pînă la cruce şi la moarte; şi biruind cu Crucea, pogorîndu-se la iad, înviind şi suindu-se, la Sfintele Sfintelor cele cereşti ne-a făcut nouă intrare».

cele mai vechi evhologhii manuscrise care se păstrează ⁵⁶, dar sub titlul de «Rugăciunea la Doamne, strigat-am...», fiind citită, probabil, în timpul căderii de la «Să se îndrepteze rugăciunea mea...» (vezi cuvintele din rugăciune: «...Îndreptează rugăciunea noastră ca tămia înaintea Ta...»). Structura ei externă trădează o formă oratorică, iar în textul ei se străvede influența tendinței de simetrie, caracteristică multora dintre textele liturgice grecești ⁵⁷.

Căderea de la Vohod reprezintă tămia despre care este vorba în rugăciunea intrării, ca simbol al rugăciunii noastre. Ea se aduce spre slava și cinstea lui Hristos, a Cărui venire în lume o înfățișează vohodul și a cărui viață și lucrare răscumpărătoare a constituit o adevărată jertfă bineplăcută lui Dumnezeu. După unii liturgiști, fumul de tămie simbolizează acum norul în care Domnul s-a înălțat la cele cerești ⁵⁸.

5. IMNUL «LUMINĂ LINĂ...»

Imnul φως ἰλαρόν, *lumen jucundum* = lumină aducătoare de bucurie ⁵⁹, care se cântă sau se citește la vohod, este unul dintre cele mai vechi imne de inspirație creștină, intrate în uzul liturgic. După unii istorici, imnul provine chiar din veacul al II-lea sau al III-lea ⁶⁰. Întrebuințarea lui în cult, ca imn specific al rugăciunii de seară, prin care creștinii aduceau lui Dumnezeu «mulțumirea pentru sfeșnic», este menționată în chip expres, încă din veacul al IV-lea, de către Sfântul Vasile cel Mare, care citează un fragment din el, numindu-l «cântare veche» (ἀρχαία φωνή), cunoscută încă de pe atunci ca fiind a Sfântului Antinoghen martirul ⁶¹, episcop originar din Sevastia Capodociei, martirizat în persecuția lui Dioclețian (303 sau 311) și amintit în sinaxarul ortodox la 16 iulie. Pe baza tradiției consemnate de Sfântul Vasile cel Mare, suprascrierile din ceasloavele grecești prezintă, de asemenea, acest străvechi imn ca «facerea» (ποίημα = opera, compoziția) aceluiași sfânt episcop martir ⁶². De altfel, vechimea imnului este confirmată și de faptul că îl găsim, ca parte a

56. Ca, de exemplu, Cod. Bibl. Sin. din Moscova nr. 958 (veac al X-lea), nr. 961 și 962 (veacurile al XI-lea—al XII-lea), nr. 105 (veac. al XIII-lea), ș.a.

57. A. Baumstark, *Les textes liturgiques*, în «Irènikon», an. 1934, p. 300—301.

58. Juv. Stefanelli, *Liturgica Bisericii Ortodoxe-Catolice*, București, 1886, p. 87—88.

59. Traducerea românească a începutului imnului («Lumină lină...») este influențată de versiunea intermediară slavo-rusă: *Tihii svet...* (comp. S. Salaville, *Liturgies orientales. La Messe*, II, p. 106 notă).

60. M. J. Rouet de Journel, *Enchiridion patristicum*, ed. X—XI, Freiburg im Breisgau, 1937, p. 39, sub titlul: *Hymnus vespertinus Graecorum*.

61. *Despre Sfântul Duh*, cap. XXIX, 73 (P. G., XXXII, 205), vezi textul citat în urmă, la nota 7.

62. Vezi, de exemplu, *Orologhion to mega*, Veneția 1870, p. 142 și *Orologhion to mega*, Atena, 1890, p. 122. Cp. și Simion al Tesalonicului, *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 336, P. G., CLV, 609 A (cp. și trad. rom. cit., p. 219); «Iar la vecernie, săvârșindu-se intrarea (vohodul) și zicându-se sfânta cântare cea de demult (καὶ ὕμνου ἱεροῦ λυθέντος ἀρχαίου...) și potrivită pentru vecernie la intrare, adică *Lumină lină...*

rînduiei vecerniei, și în riturile liturgice ale Bisericilor Vechi Orientale, necalcedoniene, adică la monofiziții sirieni (iacobiți) și egipteni (copti), cu mici variante de text. Numai ceasloavele slave și românești îl pun, greșit, sub numele Sfântului Sofronie, patriarhul Ierusalimului († 638)⁶³, căruia îi putem atribui, cel mult, consacrarea oficială sau generalizarea acestui imn în serviciul liturgic al Bisericii de Răsărit⁶⁴.

După cuprins, imnul «Lumină lină...» are un caracter hristologic și totodată trinitar. El este, adică, adresat lui Hristos, Care este «lumina cea lină (aducătoare de bucurie) a slavei Tatălui cêresc», — dar totodată afirmă, cu precizie, atît distincția celor trei persoane ale Sfintei Treimi, cît și unitatea lor în Dumnezeu («...lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Dumnezeu...»). Textul imnului ne face deci să bănuim că alcătuirea și introducerea lui în serviciul liturgic s-a făcut pe vremea discuțiilor trinitare și hristologice, din veacurile al III-lea—al IV-lea. Textul acesta constituie, de altfel, un ecou fidel al celei mai vechi rugăciuni de mulțumire pentru lumina de seară, care ni s-a transmis în cadrul ritualului descris în *Rînduiala bisericească egipteană*⁶⁵.

În vechime, imnul se cînta în momentul cînd pe cer se ivea luceafărul de seară, iar în biserici se aprindea (se aducea) sfeșnicul cu lumina menită să împrăștie întinericul serii⁶⁶, sfeșnic a cărui amintire clară o păstrează,

despre care unii spun că este alcătuită de dumnezeiescul ieromartir Antinoghen, care propovăduiește frumos și pe Treimea și intruparea Cuvîntului...».

63. Vezi, de exemplu, *Ceaslov*, edițiile rom. de Tîrgoviște, 1713, Brașov, 1835, Neamț, 1835, București, 1945 (p. 134), *Orologiu* (mare), ed. II-a a Sfîntului Sinod (București 1896), p. 118, *Ciaslov* (sîrbesc), Liubliana, 1929, p. 176.

64. Vezi Pr. P. Vințilescu, *Despre poezia imnografică...*, p. 42—44.

65. Înrudirea de idei dintre imnul actual și rugăciunile amintite mai înainte se vede limpede din comparația următoarelor fragmente din textul lor:

Rugăciunea din Rînd. bis. egipt.

(vezi în urmă, p. 516):

«Sfîrșind curgerea nopții, plini de lumina zilei creată de Tine pentru îndestularea noastră, nu sîntem lipsiți nici de lumina serii, după mila Ta. Te lăudăm și Te slăvim pe Tine, prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos...»

Imnul «Lumină lină...»

«...Venind la apusul soarelui, văzînd lumina cea de seară, lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Dumnezeu...»

66. În unele din vechile biserici rusești, imnul «Lumină lină...», se cînta pe toate cele opt glasuri (ca *Slava* de la vecernia Adormirii Maicii Domnului), textul fiind împărțit în opt fragmente, cîntate fiecare pe alt glas, astfel:

Glasul I: «Lumină lină a sfintei slave,

Glasul II: «a sfîntului, fericitului, Iisus Hristos,

Glasul III: «venind la apusul soarelui,

Glasul IV: «văzînd lumina cea de seară,

Glasul V: «lăudăm pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Dumnezeu,

Glasul VI: «Vrednic ești în toată vremea a fi lăudat de glasuri cuvioase,

Glasul VII: «Fiul lui Dumnezeu,

Glasul VIII: «Cel ce dai viață! Pentru aceasta, lumea Te slăvește!» (N. Uspenski, *op. cit.*, p. 48).

de altfel, atît textul imnului («...văzînd lumina cea de seară» = φῶς ἐσπερινόν), cît și lumînarea aprinsă sau sfeșnicul purtat înaintea preotului la vohodul vecerniei sărbătorilor, dar mai ales ritul luminii (sfeșnicului) din rînduiala vecerniei unite cu Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, în Păresimi⁶⁷. Lumina care apărea în mijlocul credincioșilor adunați pentru rugăciunea de seară era ca o prezență simbolică (spirituală) a Mîntuitorului, (Ioan VIII, 12)⁶⁸. Rostirea sau cîntarea imnului în acest moment voia să spună că, în haosul și întunericul în care se zbătea omenirea din perioada Legii Vechi, așteptarea și venirea lui Mesia era ca luceafărul de seară, ca o stea călăuzitoare, dătătoare de încredere și de nădejde.

De aceea, importanța momentului este marcată prin formula «Înțelepciune, drepti!», care — ca și cea de la vohodul cu sfînta Evanghelie din rînduiala liturghiei — vrea să atragă luarea aminte a credincioșilor asupra prezenței simbolice a lui Hristos, Care este «*Înțelepciunea de la Dumnezeu*» (I Cor. I, 30) și trebuie întîmpinat prin atitudine fizică de respect, adică prin poziția dreaptă a corpului și prin cuviința și atenția cu care trebuie să ascultăm imnul care se va cînta (citi) și care ne vorbește tot despre Hristos — Mîntuitorul⁶⁹.

6. PARTEA DE DUPĂ VOHOD

a) *Prochimenenele* și stihurile care le însoțesc sînt resturi din psalmii care se cîntau printre lecturile biblice de la vecernie (paremii), utrenie și liturghie; acești psalmi se cîntau odinioară în întregime, dar cu timpul au rămas sub forma unor simple versete așezate înainte de paremii (la vecernie), înainte de Evanghelia dimineții (la utrenie) sau înainte de Apostol și de Evanghelie (la liturghie). De aceea și poartă denumirea de προκείμενος, adică *așezat (pus) înainte*.

Prochimenenele de la vecernie sînt rînduite pe zilele săptămîinii, fiecare zi avînd prochimenul ei, iar cele de la utrenia duminicilor pe glasurile Octoihului; la utrenia altor sărbători se cîntă prochimenul propriu al sărbătorii respective, iar la liturghie fiecare Apostol are prochimenul și stihul lui.

Prochimenenele de la vecernie și stihurile respective sînt resturi din următorii psalmi:

cel de sîmbătă seara («Domnul a împărățit...») = Ps. XCII, 1—2,7;

cel de duminică seara («Iată, acum binecuvîntați pre Domnul...») = Ps. CXXXIII, 1;

67. Vezi mai pe larg în Cursul nostru de *Liturghică Specială*, la cap. despre *Liturghia Darurilor mai înainte sfințite*.

68. Tipicul rusesc (cap. 24) prescrie pînă azi că, la începutul vecerniei, pentru a fi lumină puțină în biserică, se aprind numai lumînările (candelile) de la icoanele împărătești, candela de deasupra ușilor împărătești și cea de la icoana sfîntului prăznuit (a praznicului), iar celelalte se aprind înainte de vohod, în timp ce se cîntă stihurile și stihurile de la «Doamne, strigat-am...» (vezi *Typikon sesti Ustav*, Moscova, 1906 (retip. în 1954) foaia 35 v. — 36 r. Cp. și N. Uspenski, *op. cit.*, p. 52).

69. Cp. V. Mitrofanovici, *Liturghica*, p. 475 și V. N. Iliin, *op. cit.*, p. 61, 62.

cel de luni seara («Domnul mă va auzi...») = Ps. IV, 3, 1;
 cel de marți seara («Mila Ta, Doamne...») = XXII, 6 (7), 1;
 cel de miercuri seara («Dumnezeule, întru numele Tău măntuiește-mă...») = Ps. LIII, 1;
 cel de joi seara («Ajutorul meu de la Domnul...») = Ps. CXX, 2, 1 (CXXIII, 8);
 cel de vineri seara («Dumnezeule, sprijinitorul meu ești Tu...») = Ps. LVIII, 10, 1.

Simeon al Tesalonicului numește prochimenele «proorocie pentru sărbătoare, care învață despre cele ale zilei (respective)», sau «începuturi ale sărbătorilor și ale zilelor care vin»; el dă, totodată și explicarea literală a prochiminelor de la vecernie ⁷⁰.

Prezența prochimenui din rînduiala vecerniei de sîmbătă seara, urmat imediat de ectenia întreită (care de obicei urmează după lecturile biblice), indică existența unor lecturi biblice, dispărute din uz, care se citeau odinioară între prochimen și ectenie, ca și la vecernia praznicelor împărătești și a sfinților cu Polieleu, sau ca la vecernia zilelor de rînd din perioada Triodului (miercurea și vinerea din săptămîna brînzei și toate zilele din Păresimi).

La vecernia din Sîmbăta Patimilor prochimenui nu se cîntă, în semn de întristare pentru Domnul, Care atunci se află în mormînt.

b) *Paremiile*, care se citesc astăzi după prochimen, la vecernia sărbătorilor din perioada Octoihului și a Penticostarului și la vecernia zilelor de rînd din perioada Triodului (miercuri și vineri seara din săptămîna brînzei și toate zilele din Păresimi), sînt lecturi (pericope biblice) alese din anumite cărți ale Vechiului Testament. Cuvîntul greccesc *παροιμία* înseamnă, de fapt, *proverb*, *parabolă*, *pildă* (cu acest înțeles era întrebuintat și în vechea limbă românească) ⁷¹ și se aplica *Proverbelor (Pildelor) lui Solomon*. Cu timpul, denumirea *paremie* s-a generalizat pentru toate lecturile biblice folosite la vecernie, pentru că de cele mai multe ori aceste lecturi se iau din *Proverbele lui Solomon*. Numărul lor e variabil. La vecernia sărbătorilor din perioada Octoihului și a Penticostarului sînt de obicei trei. La vecernia de miercuri și de vineri seara în săptămîna brînzei se citește o singură *paremie* (cu cîte două prochimene). La vecerniile zilelor de rînd din Păresimi sînt cîte două. Vecernia din ajunul marilor praznice împărătești se distinge și prin numărul mai mare de *paremii* care se citesc: la vecernia din ajunul Nașterii Domnului sînt opt, la cea din ajunul Bobotezei 12, iar la cea din Sîmbăta Patimilor (unită cu liturghia Sfintului Vasile cel Mare) sînt 15 ⁷².

70. *Despre sfintele rugăciuni (slujbe)*, cap. 337 (P.G., CLV, 609 și trad. rom. cit., p. 219).

71. «...Paza bună trece primejdia cea rea, zice *parimia*» (N. Filimon, *Ciocoi vechi și noi*, în *Opere*, vol. I, București, 1957, p. 125). Cp. și *Dicționarul limbii române literare contemporane*, edit. de Acad. Republicii Socialiste România, vol. III, București, 1957, p. 325.

72. În vechea Biserică rusă, la unele din sărbătorile sfinților naționali (Sfinții

După Simeon al Tesalonicului, citirea paremiilor de la vecernie simbolizează participarea spirituală a sfinților și dreptilor Vechiului Testament la sărbătoarea respectivă ⁷³.

În afară de vecernie, se mai găsesc paremiile (lecturi din Vechiul Testament) numai la câteva slujbe, ca de exemplu la utrenia Sîmbetei celei mari (Denia din noaptea Vinerii Patimilor; o paremie), la Ceasul al VI-lea în miercurea și vinerea din săptămîna brînzii și în toate zilele de rînd din Păresimi (cite o paremie, cu cite două prochimene), la Ceasurile împărătești (cite o paremie la fiecare Ceas), la slujba sfințirii apei mari (aghiazma mare) de la Bobotează (trei paremiile, la începutul slujbei), la slujba sfințirii bisericii, ș.a.

c) *Rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne...»* pare să fie de o adîncă vechime prin stilul ei, care amintește nota de smerenie și evlavie caracteristică rugăciunilor Bisericii primare. După formă, ea nu reprezintă, de altfel, decît o variantă sau o prelucrare, mai dezvoltată, a imnului «Lăudați prunci (slugi) pe Domnul...», care face parte din vechiul text al doxologiei creștine, așa cum o găsim redată în *Constituțiile Apostolice* (cart. VII, cap. 47—48), ca rugăciune de seară ⁷⁴.

d) Cît privește *ectenیا cererilor* («Să plînim rugăciunea noastră cea de seară, Domnului...»), care se rostește îndată după rugăciunea «Învrednicește-ne Doamne...», întrebuintarea ei în slujba de seară se ridică la o adîncă vechime; în rînduiala slujbei de seară, descrisă în veacurile al IV-lea—al V-lea în *Constituțiile Apostolice* (cart. VIII, cap. 36), găsim textul ei actual, redat sub formă de rezumat.

e) Tot atît de veche trebuie să fie și *rugăciunea plecării capetelor*, pe care preotul o citește în taină după ectenia de mai sus («Doamne Dumnezeu nostru, Cel ce ai plecat cerurile...»); ea corespunde, ca idee și funcție, celor două rugăciuni citite odinioară de către episcop pentru binecuvîntarea credincioșilor, înainte de concedierea lor din biserică, la sfîrșitul rugăciunii de seara, rugăciuni al căror text s-a păstrat în *Constituțiile Apostolice* (cart. VIII, cap. 37). Textul actual al acestei rugăciuni apare chiar în cele mai vechi manuscrise liturgice care se păstrează, din veacurile al VIII-lea—al IX-lea înainte. Ea are deci, în cadrul vecerniei, o origine și o funcție similară cu cea pe care o are rugăciunea fără titlu de la sfîrșitul utreniei («Doamne Sfinte, Care întru cele de sus locuiești...»), *rugăciunea pentru cei chemați* de la sfîrșitul liturghiei catehumenilor («Doamne Dumnezeu nostru, Cel ce întru cele de sus locuiești...») și *rugăciunea amvonului*

principii martiri Boris și Gleb la 2 mai și 24 iulie, Sfîntul Vladimir la 15 iulie, ș.a.). paremiile din Vechiul Testament erau înlocuite cu lecturi din cronicile rusești, cu *Viețile* sau panegiricele sfinților respectivi (N. Uspenski, *op. cit.*, p. 48).

73. «...Se zic, după Tipic, paremiile, ca și cum prin acestea s-ar propovedui și s-ar mărturisii sărbătoarea și de către sfinții cei mai de demult» (*Despre sfîntele rugăciuni*, cap. 348, trad. rom. cit., p. 228).

74. Cp. și Pr. P. Vintilescu, *Vohodul și partea finală a vecerniei...* în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, p. 583.

de la sfârșitul liturghiei («Cel ce binecuvîntezi pe cei ce Te binecuvîntează, Doamne...»). După Simeon al Tesalonicului, «rugăciunea plecării capetelor (cîtită) de preot arată supunerea noastră către Dumnezeu și smerenia, precum și smerenia lui Dumnezeu cea pînă la chip de rob»⁷⁵.

f) *Stihoavna* sau *apostihurile* (τὰ ἀπόστιχα), care urmează după ectenia cererilor, sînt o serie de stihiri, strofe sau tropare (de obicei patru sau cinci), numite așa fiindcă două (sau trei) dintre ele — și anume a doua, a treia (și a patra, cînd e cazul) — sînt totdeauna precedate de cîte un stih, (prima se cîntă fără stih, iar a patra și a cincea cu *Slavă...*, *Și acum...*). Acest *stih* poate fi un verset din psalmi sau (mai rar) din alte cărți ale Vechiului Testament (ca, de exemplu, din *Pildele lui Solomon*).

Ca și stihurile de la prochimene, stihurile de la stihoavnă reprezintă resturi ale unor psalmi care se cîntau odinioară în întregime în acest moment al vecerniei, alcătuint a treia grupă de psalmi cîntați la vecernie (al treilea antifon), după cei de la vohod («Doamne, strigat-am...») și cei de la lecturi sau paremii (prochimenene de azi). Din veacul al V-lea înainte, printre versetele lor au început a fi intercalate, ca și în grupul psalmilor de la vohod (Ps. CXL și ceilalți), noile strofe ale poeziei iconografice creștine, de inspirație nouă (troparele sau stihurile de azi); acestea înlocuiesc apoi, pe încetul, stihurile vechilor psalmi cîntați, dintre care au rămas pînă azi numai două sau trei (și anume cele care precedă stihurile a doua, a treia și a patra).

g) *Rugăciunea dreptului Simeon* («Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne...»), care se citește îndată după Stihoavnă, este una dintre puținele rugăciuni de origine biblică, întrebuintate în cultul ortodox. Textul ei îl aflăm în Evanghelia după Luca (II, 29—32); acesta o pune în gura dreptului și bătrînului Simeon, în momentul cînd el întîmpină și ține în brațele sale pe pruncul Iisus, adus de Sfînta Sa Maică la templu, la 40 zile după naștere. Ca și cîntarea «Mărește suflete al meu pe Domnul...», pusă de același Sfînt Evanghelist în gura Maicii Domnului, această rugăciune de origine biblică aparține perioadei de întrepătrundere a celor două Testamente, adică epocii în care amurgul Legii Vechi se amestecă cu zorile Legii Noi. Autorul imnului, Sfîntul Simeon, face parte din lumea Vechiului Testament, ca și alte personalități biblice pomenite în Sfintele Evanghelii (Sfîntul Ioan Botezătorul, Sfîntul Iosif și Sfînta Fecioară, Ana proorocița, ș.a.). Toți aceștia reprezintă apusul epocii Vechiului Testament, după cum vecernia este amurgul zilei naturale. Cu ei se încheie și se stinge perioada omenirii dinainte de Hristos; după ei se începe o eră nouă în istoria omenirii: era creștină. Mesia, cel așteptat, venise, dar era încă prunc și nu se descoperise decît la puțini privilegiați ai cerului, ca bătrînul Simeon, care închide ochii cu sufletul împăcat și plin de bucuria venirii lui Mesia.

Pe bună dreptate s-a așezat deci către sfârșitul vecerniei cîntarea de mulțumită a bătrînului Simeon, care exprimă liniștea împlinirii unui țel și

⁷⁵ Despre sfintele rugăciuni (slujbe), cap. 348 (P. G., CLV, 633 C și trad. rom. cit., p. 228).

impăcarea pe care o dădea acestor suflete nădejdea și siguranța apropiatei veniri a Răscumpărătorului făgăduit și așteptat de atîta amar de vreme. Ca și Simeon, putem închide și noi ochii în pacea nopții și a somnului aducător de odihnă și întremare. Iar cum somnul nopții închipuie pe cel al morții, rugăciunea dreptului Simeon ne aduce aminte și de sfîrșitul vieții noastre, cînd va trebui ca și noi să spunem, cu conștiința liniștită și cu inima împăcată: «Acum slobozește, Doamne, pe robul Tău în pace...»⁷⁶.

În cultul creștin, rugăciunea Sfîntului Simeon s-a întrebuițat din cea mai adîncă vechime; o găsim în cele mai vechi «Rînduieli bisericești», ca de exemplu în *Constituțiile Apostolice* (cart. VII, cap. 48), unde este așezată ca final al doxologiei («Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...»), cu titlul «îmn de seară» (ἑσπερινὸς ὕμνος), fiind folosită, probabil, încă de pe atunci, ca rugăciune de seară.

h) *Troparele*, care se cîntă la sfîrșitul vecerniei (înainte de otpust) și în care se proclamă pe scurt virtuțile de căpetenie ale sfinților zilei sau măreția și importanța sărbătorii, se numesc la greci ἀπολυτικά adică troparele apolisului, tropare finale sau de încheiere a slujbei.

i) Pentru motivul arătat mai sus, la *otpustul (apolisul)* vecerniei pomenim pe Sfinții Ioachim și Ana, părinții Născătoarei de Dumnezeu. Ei reprezintă aci pe dreptii Vechiului Testament, care au așteptat pe Mesia, fără să fi avut bucuria de a-L vedea. Cu ei se încheie șirul sfinților pomeniți la otpustul de la sfîrșitul vecerniei, deoarece cu ei s-a încheiat epoca Legii Vechi, pe care o reprezintă sau o simbolizează această slujbă sfîntă.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

76. Cp. Simeon al Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 341 (P. G., CLV, 616—617 și trad. rom. cit., p. 221—222).

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

ACTIVITATEA MITROPOLITULUI NEOFIT I AL UNGROVLAHIEI (1738—1753) *

I. *Activitatea lui Neofit pînă la alegerea ca mitropolit al Ungrovlahiei.*
— Din lungul șir de călugări greci alungați din patria lor de apăsările stăpînirii otomane, mulți au ajuns și prin părțile noastre, căutînd azil și milostenie. Cînd înaintarea turcească s-a oprit la Dunăre în dreptul țărilor noastre, acești refugiați greci, împrăștiați de prigoana otomană, s-au stabilit pe lîngă minăstirile și pe lîngă curțile domnești, cu îngăduința binevoitoare a domnitorilor care, după căderea imperiului bizantin și a statelor sud-dunărene, aveau rolul de protectori ai Ortodoxiei răsăritene.

Dintre acești călugări, mulți au fost buni cărturari, cîțiva chiar străluciți reprezentanți ai tradiției ortodoxe bizantine.

Din rîndul acelor care s-au integrat în viața țării noastre, se desprinde, între altele, figura mitropolitului Neofit I Cretanul, cel mai de seamă dintre urmașii lui Antim Ivireanul la conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei. Acesta era grec, născut în insula Creta, de unde apelativul «Cretanul», ce obișnuit i se dă. Era bărbat cu multă știință de carte. Informațiile documentare nu spun nimic despre data și împrejurările în care el a venit în țară, ci încep prin a menționa pe Neofit ca «dascăl al măriei sale Alexandru beizadea»¹, fiul domnitorului Constantin Mavrocordat, și spun că el se bucura de protecția acestui domn și de simpatia boierilor pămînteni. Nefiind fanariot, el era privit cu aversiune de sftenicii greci ai domnului și cu neîncredere, după alegerea sa ca mitropolit, de patriarhul Constantinopolului². Con-

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în teologie, întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Ghenadie Enăceanu (Arhiereu Craioveanu), *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Publicată după original*, vol. I, București, 1886, p. 127; G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II (1708—1787), București, 1914, p. 330.

2. *Scrisorile Patriarhului Constantinopolului*, în Hurmuzaki. doc. vol. XIV, 2,

temporanii, ca și cei ce au vorbit ulterior despre Neofit, sînt de acord în a-i recunoaște pregătirea și marea lui erudiție³. În vremea în care era preceptor al fiilor domnului, el a cunoscut renumita bibliotecă adăpostită între zidurile mult împodobitei Mînăstiri Văcărești, ctitorie a lui Nicolae Vodă Mavrocordat (1719—1730) și replică a echilibratelor și prețioasei ctitorii brîncovenești de la Hurezi⁴. În sala boltită care adăpostea această bibliotecă, el s-a bucurat de toate acele comori culturale strînse cu pasiune și păstrate cu deosebită grijă de Mavrocordați. Acolo se aflau adunate neprețuite manuale și ediții rare — unele moștenite din bibliotecile Cantacuzinilor și Brîncovenilor dispăruți, altele cumpărate cu bani grei din centrele de cultură din Apus și în special din Orient. Emisarii papii și ai monarhilor din Apus pîdeau vreun moment de slăbiciune din partea Mavrocordaților, ca să achiziționeze aceste cărți pentru stăpînii lor. Mai țîrziu, cînd biblioteca de la Văcărești se irosea în datoriile grele pe care Constantin Mavrocordat trebuia să le achite Porții otomane, Neofit a simțit nevoia să înființeze o bibliotecă la Mitropolia din București, pentru care a ridicat un local anume. În schimbul unei sume de bani cu care împrumutase pe domnitor, el a obținut o parte din cărțile de la Mînăstirea Văcărești și, împreună cu celelalte cărți din biblioteca sa personală, le-a lăsat prin testament Mitropoliei din București⁵.

Din prețuire pentru cultura lui și ca răsplată pentru învățătura dată fiilor săi, Constantin Mavrocordat a obținut aprobarea patriarhului ecumenic Neofit al VI-lea și al sinodului său și a înălțat pe Neofit Cretanul, la 27 ianuarie 1737, la rangul de mitropolit tutelar al Mirelor⁶. În această perioadă, se pare el a ajutat uneori pe mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei (1731—1738), mai ales în timpul bolii acestuia din vara anului 1738⁷, iar domnitorul muntean l-a adus la Curte, unde se găseau și alți prelați ai Orientului, care-și motivau prezența fie ca învățători sau slujitori ai domnului, fie ca îndrumători ai vieții culturale din București.

p. 1099—1102, nr. MLIII, și p. 1102—1103, nr. MLVII. Un raport de capucehaia din 1742, Academia Republicii Socialiste România, *ms. grec*, 1069, f. 209 v.

3. Aprecieri de acest fel se află în Emile Legrand, introducere la lucrarea lui C. Dapontes, *Ephémérides Dacés*, II, Paris, 1881, p. 43; C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. 113; N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al. XVIII-lea (1688—1821)*, București, 1901, p. 514; Idem, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, ed. II-a, București, 1932, p. 63; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 337.

4. V. Mihordea, *Biblioteca domnească a Mavrocordaților. Contribuții la istoricul ei*, Acad. Rom. Mem. Secț. ist., seria III, t. XXII, mem. 16, București, 1940.

5. C. N. Mateescu, *Insemnări din «Condica de casă» a Mitropolitului Neofit I, Cretanul*, în «Miron Costin», III (1915), nr. 1, p. 12—14; Marta Anineanu, *Din Istoria bibliografiei românești*. Catalogul sistematic din 1936 al Mitropoliei din București, în «Studii și cercetări de bibliologie», I, 1955.

6. *Condica sfîntă...*, p. 126—127; Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, ms. 139, p. 5—6.

7. De pildă, la 15 iunie 1738 el dă o carte de judecată într-o pricină dintre fiii lui Mihai cupețul abagiul și nepoții cupețului Chirică (vezi: Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, ms. 139, f. 192 v.—195.

II. *Activitatea lui Neofit ca mitropolit al Ungrovlahiei.* — În toamna anului 1738, mitropolitul Ștefan a murit, iar domnitorul Constantin Mavrocordat (1735—1741) și boierii țării, cu încuviințarea patriarhului ecumenic Neofit al VI-lea, au hotărât strămutarea lui Neofit al Mirelor la Scaunul Ungrovlahiei. Această hotărâre au comunicat-o apoi la Constantinopol, cerînd recunoașterea ei. La 10 decembrie 1738, patriarhul ecumenic a răspuns lui Constantin Mavrocordat, scriindu-i că a confirmat alegerea și strămutarea făcută în țară⁸.

Chiar înainte de aceasta, la 23 octombrie 1738, noul mitropolit primea, pentru Mitropolié, averea lăsată prin diată de popa *Grăjdan din Trestenic*⁹.

La 1 mai 1739, mitropolitul Neofit — prin carte scrisă — a îngăduit episcopului Misail al Buzăului să poarte la slujbe în eparhia sa sacos ca și mitropolitul¹⁰. În același an, el a acordat și episcopului Climent al Rîmnicului favoarea de a purta sacos și mitră ca mitropolitul, ori unde s-ar afla¹¹.

Sub mitropolitul Neofit, s-a introdus în Țara Românească obișnuința datării actelor scrise cu anul de la Hristos și a începutului fiecărui an de la 1 ianuarie,¹² obicei care în viața de stat urma să înlocuiască treptat sistemul datării de la «facerea lumii», cu începutul anului de la 1 septembrie¹³.

a) *Luptător pentru desființarea rumâniei.* — La 1 martie și 5 august 1746, mitropolitul Neofit, alături de domnitorul Constantin Mavrocordat (1744—1748, în a IV-a domnie), de marii boieri și de înalțul cler, a luat parte la acțiunea întreprinsă pentru *desființarea rumâniei*, contribuind astfel la repararea unei nedreptăți sociale. Următor acestei hotărâri, la 15 martie 1746, înalțul ierarh a purces la dezrobirea tuturor rumânilor și urmașilor acestora de pe moșiile mitropoliei din Tîrgoviște și București. În actul încheiat cu această ocazie, mitropolitul Neofit spunea că «de vreme ce răscumpărarea robilor iaste mai cinstită decît toate celelalte milostenii cîte se fac (după socoteala Sfinților Părinți), pentru aceasta și smerenia noastră iertăm și slobozim pe toți rumânii, atît ai sfintei Mitropolii de la Tîrgoviște, cît și acești de aici din București... ori de domni sau de boieri de vor fi închinați, au de arhierii de vor fi cumpărați ca să fie pentru sufletele

8. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. CDLI/1; Ecdosul pentru strămutarea lui Nofit la Mitropolia Ungrovlahiei lipsește din *Condica sfîntă*; poate fi găsită însă, în ms. 139, f. 6 v—7. Vezi și scrisoarea patriarhului Neofit al VI-lea către voievodul muntean din 10 decembrie 1738, — *ibidem*, f. 4; *Condica sfîntă*, p. 128.

9. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. CXXIV/22; ms. 135, f. 396—397.

10. *Ibidem*, ms. 139, f. 112—112 v. 11. *Ibidem*, f. 101 v—102.

12. *Condica sfîntă...*, p. 136; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 335.

13. Primul document original cunoscut de noi în cancelaria Țării Românești, cu data de la Hristos, este o carte a lui Grigore Ghica din «mai 14 leat 1750» dată de egumenul de la Argeș pentru obligațiile locuitorilor pe care îi va aduce pe moșia minăstirii (V. Mihordea, și colaboratorii, *Documente privind relațiile agrare în sec. al XVIII-lea*, vol. I, București, 1961, p. 493, nr. 322).

fericiților și pururea pomeniților ctitori ai acestor două sfinte mitropolii...»¹⁴.

Prin exemplul său, mitropolitul Neofit a premers evenimentelor și a grăbit pregătirea actului final. Ca să nu fie criticat de urmași pentru fapta lui, el și-a luat măsurile corespunzătoare, scriind mai departe în act: «pentru ca să nu zică cineva din cei după urma noastră arhieriei, pentru ce noi, lucruri care au închinat și au dat alții, le-am deslipit de la această mai sus zisă Mitropolie și va îndrăzni ca iarăși să-i facă robi, pentru aceasta știut să fie că am cumpărat cu banii noștri (iar nu cu veniturile mitropoliei) moșia ce se chiamă Pătroaia, cu biserică de piatră, cu case de piatră, cu pimniță de piatră și cu pogoane de vie, drept taleri 3.500, care o am lăsat în locul acestor rumâni, pe care i-am slobozit, a căror preț nici pînă la taleri 1.500 nu făcea»¹⁵.

Atît cît îi stătea în putință, atitudinea mitropolitului Neofit față de acest mare act social a fost deci fără echivoc. Gestul lui nu era făcut din constrîngere, iar banii adunați în țară, deși îi aparțineau, înțelegea să-i cheltuiască în folosul obștesc tot pe pămîntul acestei țării, în loc să-i trimită, ca atîția alții din categoria lui, peste graniță¹⁶.

Identificarea mitropolitului Neofit cu interesele poporului peste care păstora i-a atras în scurt timp ura conaționalilor săi și în special al fanarioșilor, veniți în țară cu alte preocupări. Deși după plecarea lui Constantin Mavrocordat în Moldova (septembrie 1741) mitropolitul Neofit și-a păstrat, ca mitropolit, calitatea lui oficială de sftenic al lui Mihai Racoviță¹⁷ și al lui Grigore Ghica, autorul *Cronicii Ghiculeștilor* — probabil un fanariot, om de casă al familiei — a scris multe defăimări la adresa lui, numindu-l pe nedrept «turburător și sperjur»¹⁸. Dușmănia grecilor din Fanar împotriva mitropolitului Neofit a crescut neconținut în intensitate și a culminat pe vremea domniei lui Matei Ghica (1752—1753), cînd excese sftenicilor greci ai acestui domn, în frunte cu Iordachi Hatmanul, socrul voievodului, au izbutit în scurt timp să ducă la nemulțumirea generală, mai ales a boierilor pămînteni îndepărtați de la dregătorii. În aceste împrejurări, mitropolitul Neofit se află în fruntea nemulțumiților și participă la manifestarea de opoziție contra lui Matei Ghica, a cărui guvernare apăsa deopotrivă, cu excesiva ei fiscalitate și cu abuzurile de

14. *Documente privind relațiile agrare...*, p. 455 nr. 292.

15. *Ibidem*. Vezi și Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. LVII/122 și ms. 135, f. 18—19; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 334; Pr. N. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 792; V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat la desființarea rumâniei: mitropolitul Neofit (1738—1753)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 721—722.

16. Despre contribuția lui Neofit I la desființarea rumâniei, vezi mai pe larg la: V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat...*, p. 719—723.

17. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România doc. LV/1, apud. V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat...*, p. 726.

18. D. Russo, *Cronica Ghiculeștilor*, extras din «Buletinul Comisiei Istorice a României» II, București, 1916, p. 84.

tot felul, atît asupra boierilor pămînteni, cît și asupra păturilor orășenești și a țărănimii. Pentru curmarea acestei agitații, Poarta, pe baza celor raportate despre situația reală din Țara Românească, a dispus mazilirea lui Matei Ghica, dar protectorii acestuia au izbutit, prin mită, ca domnul mazilit să nu fie dus la Constantinopol, ca să dea socoteală de fărădelegile sale, ci să fie transferat în Moldova, iar în locul lui să vină de la Iași, ca domn, Constantin Racoviță. Totuși, mișcarea populară a silit Poarta să scoată din scaun pe domnul pe care nu-l mai voia poporul și să exileze pe unii dintre protectorii care-i aranjeau socotelile la Constantinopol.

Mitropolitul Neofit îmbolnăvindu-se a murit pe la mijlocul lunii iulie 1753¹⁹.

b) *Activitatea administrativ-gospodărească*. — Mitropolitul Neofit I a fost un om practic și un excelent administrator. Din multe actele rămase de la el, reiese grija ce a purtat bunurilor Sfintei Mitropolii. El a cumpărat, pentru Mitropolie, mai multe moșii — unele cu banii săi personali — locuri, case, vii, mori, sau i-a hotărnicit parte din moșii, ale căror hotare erau încălcate de megieși²⁰.

În timpul păstoriei mitropolitului Neofit I au fost închinat definitiv mitropoliei mai multe schituri și biserici, ca *Greci*²¹, *Gîlmele*²² din Olt, *Martin Buliga din Pitești*²³, *Peștera-Padina Strungii* (Dîmbovița)²⁴ și biserica *Sfîntul Nicolae-Șelari din București*²⁵.

În afară de bună gospodărire a averii Mitropoliei, contribuția lui Neofit se face simțită și în actele însemnate ale vieții de stat. Om de încredere

19. Despre izgonirea lui Matei Ghica, vezi mai pe larg la: I. C. Filitti, *Un grec românizat. Stolnicul Ștefanache Creminidi (1730—1764)* în «Revista Istorică», 1 (1915) nr. 6, p. 105—111; N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 122 ș.u. V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat...*, p. 727—728, etc.

20. Amintim cele mai importante documente în care Neofit primește danii sau face cumpărături în vederea sporirii averii mitropoliei. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, documentele din: 10 aug. 1739—pac. LXXIV/6 și ms. 132 f. 179; 22 mai 1740—pac. CXI/20 și ms. 135 f. 157; 18 iul. 1740—pac. CCXX/10; 15 iun. 1741—ms. 134 f. 489; 2 mart. 1742—pac. 1/9 și ms. 128 f. 27—29; 4 mart. 1742—pac. CCXLVIII/3 și ms. 131 f. 9; 15 august 1742—pac. CCCLVI/8; 20 feb. 1743—pac. CCXCV/22; 20 ian. 1744—pac. LVII/120 și ms. 127 f. 225 și 135 f. 80 v; 1 sept. 1745—pac. XLVIII/12, 13, 28, și ms. 127 f. 311—312, 327 și 134 f. 402; 12 nov. 1745 pac. LVII/121 și ms. 135 f. 17 v—18; 12 apr. 1746—pac. CCVIII/9 și ms. 131 f. 136 v—137; 30 mai 1746—pac. CXLVIII/8 și ms. 132 f. 297 v—298 și 136 f. 51; 8 oct. 1746—pac. CCCIX/9; 20 nov. 1746—pac. XLI/17 și ms. 127 f. 266 și 134 f. 312 v—313; 1 mart. 1747—pac. CLXVIII/28 și ms. 136 f. 352—353; 10 iun. 1747—pac. XCIX/98; 12 sept. 1747—pac. CDLXXV/5; 3 nov. 1742—pac. CCLXI/4; 5 oct. 1748—pac. CXCII/2 și ms. 131 f. 206 v—207; 15 dec. 1748—pac. CCVIII/10 și ms. 131 f. 137 v—138 v; 6 iun. 1749—pac. CLXVIII/32 și ms. 136 f. 355—356 v; 7 sept. 1749—pac. CLXV/10; 30 mart. 1750—pac. CCVIII/11 și ms. 131 f. 138 v—139; 18 sept. 1751—pac. CCV/20; 24 aug. 1751 ms. 132 f. 381; 21 ian. 1752—ms. 132 f. 97—98 v; 20 nov. 1752—ms. 132 f. 371 v—372; 8 ian. 1753—pac. CCLIV/15.

21. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. CLII/21 și ms. 136 f. 185 v—186.

22. *Ibidem*, pac. CXLVII/17 și ms. 136 f. 34 v—35.

23. *Ibidem*, pac. CCXCIX/10, 11 și ms. 133 f. 113 v—114 (din 7 feb. și 26 mai 1751).

24. *Ibidem*. ms. 127 f. 372 v. (la 27 oct. 1752).

25. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 342—343.

și sfetnic apropiat al lui Constantin Mavrocordat, după cum singur mărturisește, Neofit I a participat la elaborarea «Constituției» din 1741. Colaborarea lui la acest act de importanță administrativă, economică și socială, se constată nu numai prin faptul că numele lui figurează în fruntea semnatărilor, dar și prin modul de relatare al primelor patru capitole (pentru dajdia minăstirilor pentru egumenii de la minăstiri, pentru dajdia preoților și pentru protopopii de prin județe), unde interesele materiale ale Bisericii și slujitorilor ei se bucură de cea mai mare atenție. Scutirea de dări a minăstirilor, a preoților de toate categoriile și precizarea într-un capitol special a rostului adevărat pe care urmau să-l aibă protopopii în județe, reflectă nu numai grija mitropolitului Neofit pentru Biserica pe care o conducea, dar și vederile clare ale unui om cu orizont larg. El a cunoscut de aproape lipsa de orice preocupare gospodărească a celor mai mulți conducători de minăstiri. De aceea el a determinat pe domnitor să înscrie în «Constituție» elaborarea unei forme concrete de gospodărire a acestor așezări de viață religioasă. Instituția creată urma să coordoneze activitatea economică a minăstirilor. «Cu sfatul obștii s-a ales din egumenii mari, oameni ca să aibă a lua seama tuturor egumenilor, atît după la minăstirile cele mari, cit și după la schituri, în toți anii, de la mult pînă la puțin, pentru orice venit ar fi». Scopul acestei acțiuni fiind «spre îndreptarea și adăogirea veniturilor a fișticării minăstiri», înscrierea ei în «actul fundamental» datorită mitropolitului, dă o formă organică episcopiei instituită de domn cu un deceniu mai înainte asupra veniturilor minăstirilor²⁶.

c) *Veghetor la păstrarea moralității. Sfințiri de arhieriei făcute de mitropolitul Neofit I.* — Ca mitropolit, Neofit a fost veghetor la păstrarea moralității în rîndul clerului și credincioșilor, procedînd foarte autoritar contra celor vinovați. La 15 noiembrie 1739 el caterisea pe *diaconul Voico din Breaza*, pentru că a făcut peceți domnești de văcărit și a imitat iscălituri boieresti²⁷, la 10 decembrie 1739, lovea cu aceeași pedeapsă pe un *preot Dumitru din Bălteni* (Ilfov) pentru furt de lucruri sfinte²⁸; la 22 august 1740 îndepărta din cler pe un *diacon Filotei*, căzut în fapte imorale²⁹; la 4 noiembrie 1740 caterisea pe *preotul Stoica din București*, pentru furt de lucruri sfinte³⁰; la 9 decembrie același an lovea cu aceeași pedeapsă pe *preotul Radu din București* pentru beție și bătaie³¹; la 18 februarie 1741 caterisea pe *preotul Barbu din Craiova*, care a furat cărțile din biserica Sfîntul Ilie³²; la 24 aprilie același an, Neofit îndepărta din cler pe *diaconul Sofronie de la Buzău* pentru luare de plocon³³, iar la 21 octombrie 1747 depunea din treaptă pe *diaconul Radu din Hulubești*

26. S. Columbeanu, *Date cu privire la economia agrară în Țara Românească în prima jumătate a sec. al XVIII-lea*, în «Studii», 1962, nr. 5, p. 111—134; cf. V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat...*, p. 719.

27. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, ms. 139 f. 213.

28. *Ibidem*, f. 236 v.

29. *Ibidem*, f. 222 v.

30. *Ibidem*, f. 144.

31. *Ibidem*, f. 222.

32. *Ibidem*, f. 142 v.

33. *Ibidem*, f. 145—146.

Dimboviței, pentru că, diacon fiind, săvârșea slujbe rezervate preotului ³⁴. În 1741 desfăcea căsătoria între o ortodoxă și soțul ei trecut la catolicism ³⁵.

Probabil că în timpul său unii candidați la preoție, nu îndestul de pregătiți pentru aceasta, mergeau în afară de eparhie și obțineau hirotonia. Pe unii ca aceștia, mitropolitul Neofit i-a lipsit de darul preoției. Astfel este cazul *preotului Constantin din Cimpulung* și al *diaconului Radu din Vișina-Seacă* (Vlașca) ³⁶.

Mitropolitul Neofit I Cretanul a avut legături cu Constantinopolul, într-un domeniu de multă vreme lăsat în părăsire, acela al consultațiilor canonice cerute patriarhului ecumenic. Cunoaștem două asemenea consultații adresate lui Paisie al II-lea, în 1741, privind botezul sau mirungerea luterano-calvinilor veniți la ortodoxie, precum și botezul romano-catolic ³⁷.

Locul pe care-l ocupă Mitropolia Ungrovlahiei, sub Neofit I, în sinul Marii Biserici, se învederează mai bine prin alegerile și hirotoniile de arhieriei titulari care se fac sub păstoria lui. Astfel la 2 ianuarie 1741 este hirotonit Metodie ca episcop al Buzăului ³⁸, iar în 1748 (24 martie) va fi ales aici Filaret, după decedarea lui Metodie ³⁹. În 1742 este ales ca mitropolit al Mirelor Calinic ⁴⁰, în locul căruia va veni, șase ani mai târziu, Grigorie, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei ⁴¹. La 29 aprilie 1749 este hirotonit Matei, ca mitropolit al Ierapolei (Frigia) ⁴², iar la 8 mai același an este ales ca episcop pe Rîmnic Grigorie ⁴³. De asemenea mai este hirotonit, în 1752, Neofit ecleziarhul Ungrovlahiei ca episcop al Cervenului (din Bulgaria) ⁴⁴.

Cel mai important fapt de această natură ni-l oferă însă cazul lui Matei Psaltul, ales la 18 august 1746 patriarh al Alexandriei, prin stăruința lui Constantin Mavrocordat, căruia i-a fost duhovnic. După iposifierea făcută la Constantinopol, Paisie al II-lea (1726—1732; 1740—1743; 1744—1748), patriarhul ecumenic, a trimis mitropolitului Neofit I un eclos pentru a se proceda la București la instalarea și investirea ca patriarh a lui Matei, mitropolitul Libiei, fostul egumen al Zlătarilor ⁴⁵.

34. *Ibidem*, f. 202; alte cazuri de caterisire pentru diferite abateri vezi ms. 139 f. 142 v, 143 v, 226, 212, 109, 228 ș.a. 35. *Ibidem*, f. 145 v—146.

36. *Ibidem*, f. 42—43 și f. 200 (act din 8 mai 1747).

37. Răspunsurile patriarhului Paisie al II-lea sînt publicate, în traducere, după ms. gr. 606 din Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, de C. Erbiceanu în «Biserica Ortodoxă Română», XV (1891—1892), p. 529—595, sub titlul: *Acte private la Uniați*. Tot acolo (p. 599—600) o gramată a lui Sofronie al II-lea către Grigorie al II-lea al Ungrovlahiei, despre nevalabilitatea botezului romano-catolic. Vezi și ms. gr. 600 din Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, f. 139 v—142 v; 143 v—144 v; 385 v—386 v. 38. *Condica Sfintă...*, p. 129. 39. *Ibidem*, p. 143—145.

40. *Ibidem*, p. 133—136.

41. *Ibidem*, p. 145—148.

42. *Ibidem*, p. 156—159.

43. *Ibidem*, p. 151—152.

44. *Ibidem*, p. 161—162. Cu drept cuvînt, editorul *Condicii sfinte*, Ghenadie Enăceanu, observă (loc. cit. p. 165), că sîntem în prezența unui act «de o natură cu totul specială», adăugînd: «Și se confirmă încă odată, că mitropolitul Neofit cu mijloacele sale, forma pe toți clericii și viitorii episcopi și mitropoliți din dieceza Patriarhiei de Constantinopol. Făcea Valahia, pe acele vremuri, minuni...».

45. D. G. Ionescu, *Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria*, București, 1935, p. 42—43.

Condica Sfântă dă unele lămuriri sumare asupra acestei ceremonii unice, care dă măsura marelui prestigiu de care se bucura Mitropolia Ungrovlahiei în cadrul Bisericii Răsăritene⁴⁶. Nu mai rămânea decât să se acorde Scaunului bucureștean și un loc corespunzător în ierarhia mitropoliilor dependente de Patriarhia Ecumenică. Se pare că locul întâi, ocupa: de Cezareea Capadociei, a fost hotărît să se acorde mitropolitului Ungrovlahiei, ca locțiitor, încă din vremea lui Neofit I Cretanul, sau s-a acordat acestui numai în chip trecător⁴⁷. Era nevoie de o acordare solemnă a titlului amintit și care să aparțină — pe mai departe tuturor mitropolițiilor Țării Românești. Actul se va produce abia sub patriarhatul lui Sofronie al II-lea al Constantinopolului și a mitropolitului de atunci al Ungrovlahiei, Grigorie al II-lea, care este vestit de această mare cinstire, prin scrisoarea sinodală din 10 octombrie 1776⁴⁸.

Tot în cadrul relațiilor cu Patriarhia Ecumenică putem aminti și corespondența dintre Neofit I și patriarhul Chiril al Constantinopolului (1748—1751; 1752—1757), cu privire la Mănăstirea Cernica, ce fusese închinată Patriarhiei Ecumenice de către ctitorul ei, dar, în urmă, rămânând săracă și rău îngrijită, moștenitorii vornicului Cernica au închinat-o Mitropoliei, pe vremea lui Teodosie mitropolitul (1668—1672; 1679—1708). Chiril scrie mitropolitului și divanului țării că s-a hotărît ca Mănăstirea Cernica să rămână închinată Mitropoliei, avînd să plătească în fiecare an cîte 2.000 lei Patriarhiei pentru școala de aici⁴⁹.

Mitropolitul Neofit I a avut legături și cu *Patriarhia Antiohiei*. Între anii 1744—1749 ne-a vizitat patriarhul Silvestru Cipriotul al Antiohiei (1724—1766), care va sta cinci ani neîntreruși în preajma curții Mavrocordatilor, fie la Iași, fie la București, desfășurînd o remarcabilă activitate culturală. El a înființat o tipografie arabă la Iași, unde a tipărit mai multe cărți de apărare a Ortodoxiei împotriva propagandei catolice, fiind astfel, un vrednic continuator al patriarhului Dositei al Ierusalimului care tipărise, în limba greacă, numeroase lucrări de apărare a Ortodoxiei, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, la Iași și București. În 1747 Silvestru patriarhul a tipărit la București, o *Psaltire* arabă⁵⁰. Tot în acest an, 1747, a avut loc și un alt fapt de seamă, care pune și mai bine în lumină legăturile pe care mitropolitul Neofit le-a avut ca Patriarhia Antiohiei și mai ales ajutorul de care s-a bucurat din partea domnilor noștri. Este vorba de închinarea Mănăstirii Sfîntul Spiridon-Vechi din București, către acest scaun patriarhal. Închinarea s-a făcut la 8 decembrie 1747 de către Constantin Mavrocordat. Acest lucru reiese din inscripția de la ușa de intrare a bisericii, din care opt rînduri sînt scrise în grecește, iar două în arăbește

46. *Condica sfîntă...*, p. 137—142.

47. Vezi scrisoarea sinodală din 1739—1740 la Hurmuzaki — Iorga, *Documente XIV-2*, p. 1090, nr. MXLVII; lui Neofit i se spune: *ἱερίτης καὶ ἑξαρχε πλεῖστην καὶ τὸν τόπον ἐπέχον τοῦ καισαρείου καππαδοκίας*.

48. *Condica sfîntă...*, p. 183—187 și 210.

49. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. DXXXIII/16, 17, 18.

50. Mircea Păcurariu, *Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Antiohiei*, în «Studii Teologice», XVI (1964), nr. 9—10, p. 611.

(prescurtarea textului grecesc), în care se arată că minăstirea a fost refăcută din temelie cu toate chiliile din jur, de către voievodul muntean, și închinată apoi Antiohiei⁵¹. În aceeași biserică se păstrează o icoană a Sfântului Spiridon — pictată de însuși patriarhul Silvestru —, avînd o lungă inscripție în limba arabă, în care se relatează împrejurările venirii sale la noi și ale închinării minăstirii. Minăstirea a fost acum numai refăcută, căci ea exista încă de prin 1680⁵². Despre închinarea Minăstirii Sfîntului Spiridon către Partiarhia Antiohiei, cronicarul grec Kesarie Dapontes, care a trăit la noi, spune: «Constantin Vodă a domnit în Valahia și Moldova de zece ori și a zidit în București sfînta Minăstire a Sfîntului Spiridon, afîerosind-o scaunului Antiohiei, pentru evlavia și dragostea către Silvestru al Antiohiei, care de la Iași a venit la București»⁵³. În anul 1749 patriarhul Silvestru mai era încă în București, dînd diferite îndrumări privitoare la rînduielele călugărești starețului Vasile de la Poiana Mărului, povățuitorul lui Paisie Velicicovschi. În același an, el se reîntoarce în Siria.

Tot în timpul mitropolitului Neofit I a mai vizitat Țara Românească și *Partenie patriarhul Ierusalimului (1737—66)*, în anul 1742; însă acesta a stat puțin la noi⁵⁴.

Activitatea culturală a mitropolitului Neofit. — a) *Școli.* — Mitropolitul Neofit I a avut și preocupări culturale, purtînd o grijă deosebită și pentru școli. Încă înainte de a urca treptele scaunului mitropolitan, ocupația de predilecție a lui Neofit era predarea materiei de învățămînt în casele boierești. Erudiția și tactul său pedagogic l-au recomandat apoi ca profesor al odraslelor domnești, cum îl arată Dapontes în catalogul său⁵⁵. După ce ajunge mitropolit al Ungrovlahiei, Neofit nu a abandonat interesul și pasiunea pentru preocupările școlare. În septembrie 1741, voievodul Mihai Racoviță ocupîndu-se de «școalele domnești din București» și de cele «de prin orașele dupre afară», împreună cu tot sfatul boierilor celor mari ai divanului, dă un hrisov prin care hotărăște «împreună cu prea sfîntitul mitropolit al Ungrovlahiei, Chir Neofit», fixarea simbriilor dascărilor⁵⁶. Din această hotărîre aflăm că la școala de la Sfîntul Gheorghe-

51. Textul grecesc și arab cu traduceri în românește la: Pr. V. Radu, *Minăstirea Sfîntului Spiridon și patriarhul Silvestru al Antiohiei*, în «Revista Istorică Română», vol. III, fasc. 1, 1933, p. 16—18; N. Iorga, *O biserică siriană la București*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXII (1929), fasc. 61, p. 97.

52. Cf. George D. Florescu, *Din istoricul bisericii Sfîntului Spiridon cel Vechi din București*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 1—2, p. 136—150 sînt reproduse aici și cele două inscripții după V. Radu).

53. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. 183—184.

54. Vezi mai pe larg la: Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul*, în «Studii Teologice» VIII (1956), nr. 5—6, p. 349 ș.u.

55. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. 113.

56. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, ms. 139, f. 175; Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic (școala de la Sfîntul Gheorghe Vechi)*, București, 1913, p. 11; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 75 ș.u.

Vechi erau acum «doi dascăli la carte slovenească» plătiți cu cîte zece taleri pe lună fiecare. Unul dintre aceștia era dascălul Lupu, iar al doilea era vestitul caligraf și miniaturist Popa Florea (Flor)».

Cu hrisovul de la 17 ianuarie 1749 pentru reorganizarea școlilor din București, Grigore Ghica orînduia ca ispravnic al dascălilor pe mitropolitul Neofit, hotărînd ca «de acum înainte să aibă arhieria sa purtarea de grijă a școalelor, strîngînd de la preoții țării darea după an, care s-au orînduit lor, și dintr-aceea să împartă didascălilor simbriile cele tocmit»⁵⁷. Astfel, mitropolitul trebuia să plătească dascălilor de la Academia grecească de la «Sfîntul Sava»: «celui dintîi dascăl al învățăturilor filosoficești 45 taleri pe lună, iar celui de al doilea dascăl, de învățăturile gramaticeii, cîte 20 taleri pe lună»⁵⁸.

Matei Ghica, ca și Constantin Racoviță (1753—1756) mențin hotărîrea lui Grigore Ghica. Astfel, la 23 octombrie 1752 Matei Ghica dă un hrisov prin care întărește măsurile luate de tatăl său, hotărînd ca darea ce se aduna de la cler, pentru școli, să se dea mitropolitului Neofit, care va plăti simbriile dascălilor și va purta de grija școlilor. Hrisovul este scris de dascălul Popa Florea de la școala Sfîntul Gheorghe-Vechi cu o deosebită îngrijire și este încadrat în bogate motive decorative, zugrăvite cu gust⁵⁹.

Cinstea arătată din partea domniei nu l-a împiedicat pe Neofit — căruia nu-i era străin și nu-i dispăcea contactul cu masa mare a poporului — să întemeieze el însuși o școală în mediul rural, pe una din moșile mitropoliei, unde fiii țăranilor să primească învățătură de carte. Această școală a înființat-o la Pătroaia, în fostul județ Vlașca, pe malul Argeșului, chiar în anul 1746, cînd a cumpărat moșia. Aici, el a luat măsuri «ca să fie și un dascăl, care să învețe pe copiii creștinilor fără de plată, și căruia dascăl am hotărît să i se dea 50 de lei pe an, afară de nutrimentul lui și de o haină de postav»⁶⁰. Cu spiritul lui practic, Neofit a ținut ca întreținerea școlii să nu rămînă la discreția domniei, care abia se ocupa de școlile din unele orașe, sau a mitropoliei care, după moartea lui, putea să nu mai continue, ci a căutat să găsească mijloace proprii pentru plata regulată a dascălului și a altor cheltuieli. Aflînd că la Pătroaia se făcea altădată un tîrg anual de trei zile, lăsat în părăsire cînd a cumpărat ei moșia, Neofit s-a gîndit că reînființarea acestui tîrg cu o durată mai mare de timp, unde să vină lume din multe părți pentru a-și desface produsele, ar constitui, prin venitul vămii, un izvor pentru alimentarea bugetului său școlar și a cerut încuviințarea domniei. Constantin Măvrocordat a dispus ca să se țină tîrgul timp de zece zile (de la 20 la 30

57. Gh. Nedioglu, *op. cit.*, p. 11; V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, vol. IV, București, 1901, p. 34 ș.u. (vezi și vol. I).

58. Mihai Popescu, *Colegiul Național «Sfîntul Sava», cea mai veche școală românească*, București, 1944, p. 20.

59. Gh. Nedioglu, *op. cit.*, p. 12; Mihai Popescu, *op. cit.*, p. 21; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 40—41.

60. Ghenadie Enăceanu, *Neofit I mitropolitul Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», II (1875—76), p. 633.

iunie), iar ca să dea o și mai mare importanță acțiunii educative întreprinsă de Neofit, domnia preciza în hrisov îndatorirea pentru mitropolit să meargă în fiecare an el însuși la Pătroaia «ca să se afle acolo pentru învățătura norodului»⁶¹.

Un hrisov identic au dat și domnitorii Grigore Ghica, la 31 mai 1750 și la 15 iunie 1751⁶² ca și fiul lui, Matei Ghica, la 15 martie 1753⁶³, care au mărit durata tîrgului.

Existența școlii de la Pătroaia, funcționind în condițiile hrisovului de la 1746, întărit și adăugit de domnii următori, cu învățămînt gratuit pentru școlari, a supraviețuit mitropolitului Neofit și se poate urmări documentar pînă în anul 1774⁶⁴. Probabil că reformele lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), ocupîndu-se și de învățămînt, au desființat, după trei decenii de activitate neîntreruptă, prima școală de sat din Țara Românească. În privința rezultatelor pe care le-a avut această școală, se pare că unii din foștii elevi au ajuns ei înșiși învățători. La 13 decembrie 1794, «Tudor ot Pătroaia» dă zapis la Mitropolie că «fiind lipsă și trebuință de dascăli în județul Vlăsicii ca să învețe copiii, se angajează să deschidă școală acolo la Pătroaia unde mă aflu cu șederea pentru cîți copii se vor aduna din satele aceluia județ, spre a-i învăța carte și cîntări», iar ca plată să i se dea cinci lei pe lună la «cutie» și să nu ia nimic de la elevi⁶⁵.

De asemenea în Schitul Buliga de la Pitești, închinat mitropoliei, se întreține o școală de învățatură românească⁶⁶.

b) *Cărți tipărite*. — Deși destul de ocupat mitropolitul Neofit a arătat o grijă deosebită și tipografiilor din București, care, în timpul păstoriei sale, au dat la iveală o serie de cărți bisericești în limba română, necesare la serviciul divin, contribuindu-se astfel la introducerea aproape deplină a limbii naționale în biserică.

Astfel, la *tipografia de la școala Văcăreștilor* s-au tipărit în 1741 patru cărți:

1) *Învățătura bisericească*, ediția II-a. în 8° mic, 6+34 file nenumerate⁶⁷. Primele file cuprind «Cartea păstorului către preoți», adică prefața lui Antim Ivireanu la ediția I-a a aceleiași cărți.

Cartea este împărțită în trei părți. Prima parte cuprinde învățătura Bisericii noastre despre Sfinta Cruce, despre cele șapte Taine, explicarea rugăciunii domnești, a celor nouă porunci ale Bisericii, a decalogului,

61. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. LVII/123.

62. *Ibidem*, CDLXXXI/9. 63. *Ibidem*, LVII/129.

64. *Ibidem*, CDLXXXI/11 (vezi mai pe larg la V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat...*, p. 723—726). 65. *Ibidem*, ms. 141 f. 164.

66. *Ibidem*, pac. CLXVI și ms. 133 f. 113 v—114 (din 26 mai 1751).

67. I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, (prescurtat, B.R.V.), vol. II (1716—1808), București, 1910, p. 54; Barbu Teodorescu, *Repertoriul cărții românești vechi (1508—1830)* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 346.

a darurilor Sfântului Duh, a Simbolului credinței, a milosteniei și cele șapte păcate capitale; partea a doua cuprinde «învățătura pentru ispovedanie», iar a treia parte, diferite învățături trebuitoare pentru clerici și credincioși.

2) *Întrebări bogoslovești*, în 8° mic, 4 + 70 file, avînd și o scurtă prefață⁶⁸. Cartea cuprinde 25 de întrebări și răspunsuri de ordin dogmatic, referitoare la învățătura Bisericii Ortodoxe despre persoanele Sfintei Treimi și despre intruparea Mîntuitorului.

3) *Liturghier*, în 4°, 2 file și peste 234 pagini⁶⁹. Pe verso foi de titlu se află stemele unite ale Țării Românești și Moldovei, cu inițialele domnești ale lui Constantin Mavrocordot. Această stemă dublă o vom întîlni pe toate cărțile tipărite la București în timpul păstoriei lui Neofit I. Cartea s-a imprimat de către preotul Stoica Iacovici, cu cheltuiala mitropolitului Cezareii Palestinei, Anania. În interiorul cărții se află unele gravuri cu chipul Sfântului Ioan Gură de Aur (p. 65), al Sfântului Vasile cel Mare (p. 118) și al Sfântului Grigorie Dialogul (p. 178), precum și unele frontispicii⁷⁰.

4) *Molitvelnic*, în 4°, 4 file și 564 pagini⁷¹. S-a tipărit cu cheltuiala aceluiași mitropolit Anania, dar sub domnia lui Mihai Racoviță. La sfîrșitul cărții se află o notiță în care se cere iertare pentru greșelile tipografice și precizarea că izvorul de pe care s-a tradus a fost Molitvelnicul grecesc tipărit de Nicolae Glykis la Veneția în 1691.

La tipografia cea nouă de la Mitropolie s-au tipărit următoarele cărți:

1) *Catavasier*, în 8° mic, 3+159 file⁷². S-a tipărit cu cheltuiala mitropolitului Neofit I Cretanul în anul 1742. Pe verso foi de titlu se află o gravură cu chipurile Sfinților Împărați Constantin și Elena. Urmează arătarea cuprinsului cărții și o prefață în versuri a tipografului Dimitrie Pandovici. La sfîrșitul cărții însemnarea: «ostenitoriu și diorthositoriu: Mușat Logofătul».

2) *Cazaniile lui Ilie Miniăt*, in-folio, 4+267 file⁷³. Ele au fost tipărite pentru prima dată în românește cu cheltuiala mitropolitului Neofit în anul 1742. Cartea cuprinde 38 de cazanii la diferite duminici și sărbători.

3) *Evanghelia*, in-folio 4+180 file⁷⁴. S-a tipărit tot cu cheltuiala mitropolitului Neofit, de către preotul Stoica Iacovici în anul 1742. Cartea este tipărită pe două coloane și are cîteva ornamente și gravuri reprezentînd pe cei patru Evangheliști⁷⁵. Tot în timpul păstoriei mitropolitului Neofit se mai tipăresc încă două ediții de *Evangelii*, în anii 1743 și 1750⁷⁶. În anul 1742 se mai tipăresc un *Liturghier* și un *Triod*⁷⁷.

68. B.R.V., II, p. 54; B. Teodorescu, *art. cit.*, p. 346. 69. *Ibidem*, p. 55.

70. A se vedea paginile: 12, 46, 66, 119, 179, 212.

71. B.R.V., II, p. 55—56; B. Teodorescu, *art. cit.* 72. *Ibidem*, p. 56.

73. *Ibidem*, p. 57—58. 74. *Ibidem*, p. 60.

75. Vezi foile: 4 liminara (Sf. Ioan), 21 v. (Sf. Matei), 26 v. (Sf. Luca) și 99 v. (Sf. Marcu) 76. B. Teodorescu, *art. cit.*, p. 346. 77. *Ibidem*.

4) *Apostolul*, in-folio, 2+178 file⁷⁸. S-a tipărit în anul 1743 de către Dimitrie Pandovici. În prefață, mitropolitul Neofit arată că a hotărât imprimarea ei, întrucît această carte nu se mai tipărise din vremea lui Constantin Brîncoveanu. Cartea are cîteva ornamente și gravuri⁷⁹.

5) *Penticostar*, in-folio, 2+224 file⁸⁰. S-a tipărit în același an, 1743, tot cu cheltuiala mitropolitului Neofit. Titlul este încadrat într-un chenar cu compartimente, în care se află diferiți sfinți iar în interior se găsesc mai multe gravuri și ornamente. În prefață Neofit arată că această carte tradusă întii de Damaschin dascălul (episcopul Rîmniceului) a fost îndreptată apoi de Ianachi Postelnicul după textul grecesc și apoi tipărită. În 1747 s-a tipărit o nouă ediție a *Penticostarului*⁸¹.

6) *Pravoslavnică Mărturisire*, în 4°, o foaie și 272 pagini⁸². A fost tipărită de același tipograf, Stoica Iacovici, în anul 1745. Cartea este împărțită în trei: credința, care cuprinde 126 de întrebări și răspunsuri, nădejdea, 62 de întrebări și răspunsuri și dragostea, 72 de întrebări și răspunsuri.

Tot în acest an se mai tipăresc : *Carte de iertarea păcatelor și Psaltirea slavă*⁸³.

7) *Liturgier*, în 4°, 2 file și 246 pagini. A fost tipărit de același Stoica Iacovici, în anul 1746. Peste un an se imprimă o altă ediție a *Liturgierului*⁸⁴ de către Barbu Bucureșteanul. În interior se află gravurile cu chipurile Sfîntului Ioan Hrisostom, Sfîntului Vasile cel Mare și ale Sfîntului Grigore Dialogul, precum și unele frontispicii.

8) *Mărgăritarele Sfîntului Ioan Gură de Aur*, București, 1746⁸⁵, în 4°, 3+257 file. Au fost tipărite a doua oară în românește de preotul Stoica Iacovici, cu cheltuiala mitropolitului Neofit I. Pe ultima filă nenumerotată se află chipul Sfîntului Ioan Hrisostom, iar în fruntea textului frontispiciul din Evanghelia de la Snagov din 1697.

9) *Octoih*, în 4°, 464+200 pagini, tipărit în același an de către același ostenitor⁸⁶. După foaia de titlu urmează o gravură reprezentînd chipul Sfîntului Ioan Damaschin.

În 1752 se tipărește o nouă ediție a *Octoihului*.

10) *Triod*, in-folio, 2+355+119 file⁸⁷, tipărit tot de preotul Stoica Iacovici în 1746. Pe fila a doua se află cîteva extrase din Sfînta Scriptură, printre care și acela din I Corinteni XIV, 19: «În Biserică voiesc cinci cuvinte a grăi cu înțeles, ca și pe alții să învăț, decît zece mii de cuvinte în limbă străină».

În partea a doua a *Triodului* (filele numerotate 1—119) se găsesc frumoase xilografii: f. 1 v.: «Învierea lui Lazăr»; f. 15 v.: «Intrarea lui Iisus în Ierusalim», etc.

78. *Ibidem*; B.R.V., II, p. 64 79. Vezi foile: 1, 26, 130.

80. B.R.V. II, p. 70; B. Teodorescu, *art. cit.*

81. B. Teodorescu, *art. cit.*, p. 346.

82. *Ibidem*; B.R.V., II, p. 87,

83. B. Teodorescu, *art. cit.*

84. *Ibidem*; B.R.V., IV, 1944, p. 59 și vol. II, p. 98.

85. B.R.V., II, p. 93; B. Teodorescu, *art. cit.*

86. *Ibidem*.

87. *Ibidem*, IV, p. 59—60.

11) *Evhologhion* sau *Molitvenic*, București, 1747⁸⁸.

12) *Ceaslov*, în 4°, 2 file și 548 pagini. A fost tipărit de către tipograful Barbu Bucureșteanul în anul 1747. Peste un an se imprimă o nouă ediție de *Ceaslov*⁸⁹, iar în anul 1749 se tipărește și un *Ceaslov slav*⁹⁰, în 50 de exemplare.

13) *Psaltirea*, 8° mic, cu 231 file nenumerotate⁹¹. A fost tipărită sub domnia lui Grigore Ghica de către același tipograf Barbu și tot cu chețuiala mitropolitului Neofit, în 520 de exemplare. Pe verso foii de titlu se află o gravură reprezentând pe împăratul David stând pe tron.

Tot în timpul păstoriei lui Neofit I se mai tipăresc la București: *Carte pentru iertarea păcatelor* (slavonește) și *Prescurtare de rugăciuni din Psaltire* (grecește), ambele în anul 1749⁹².

Observăm că în timpul păstoriei mitropolitului Neofit I Crețanul s-a tipărit în limba română aproape toate cărțile de ritual, contribuindu-se astfel în mod substanțial la introducerea limbii poporului în Biserică. Nu este exclus ca actul final pentru adoptarea limbii române și la Sfânta liturghie să se fi făcut printr-una din «reformele» lui Constantin Mavrocordat (circa 1740—1750), adică din porunca acestui domn. Nu se cunoaște textul actului dat de voievodul muntean, dar el este menționat de călătorul Raicevich, care afirmă în anul 1788 că «odinioară liturghia se celebra în slavonește, pe care nici clerul, nici poporul n-o cunoștea. Constantin Vodă Mavrocordat, om cu spiritul agitat, a hotărât ca ea să fie celebrată în limba română»⁹³. Probabil că Raicevich se făcea ecoul unor astfel de cercuri. Greutatea biruinței definitive a limbii române în Biserică stătea și în lipsa cărților românești de cult, care nu erau tipărite în suficiente exemplare pentru nevoile tuturor bisericilor. De aceea Neofit a hotărât tipărirea cărților de ritual în mai multe exemplare și ediții.

Dar mitropolitul Neofit I a fost și un scriitor. Între anii 1744—1748. voievodul Constantin Mavrocordat îi face întrebarea: dacă se pot împărtăși cu Sfintele Taine «cei ce au avut vise voluptoase», la care mitropolitul îi răspunde citind comentarii, canoane și exegeți, ceea ce dovedește o erudiție destul de avansată pentru acel timp⁹⁴. Mai târziu (prin 1748), Neofit scrie o altă lucrare despre *miruit* tot pentru același voievod, care-l întrebase asupra rostului miruirii credincioșilor cu untdelemn din candela de la iconostas⁹⁵. Ambele tratate au fost scrise în grecește.

c) *Însemnările de călătorie ale mitropolitului Neofit I prin eparhii* sa. — În anii 1746 și 1747, mitropolitul Neofit întreprinde două călătorii prin Țara Românească, pentru a inspecta buna stare a locașurilor bisericești.

88. B. Teodorescu, *art. cit.* 89. *Ibidem.* 90. *Ibidem*, B.R.V., II, p. 109.

91. B.R.V., IV, p. 243. 92. B. Teodorescu, *art. cit.*, p. 346.

93. Raicevich, *Voyage en Valachie et en Moldavie*, traducere de M. Lejeune Paris, 1822, p. 135; P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 225

94. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, ms. 139, f. 25 v 29.

95. Ghenadie Enăceanu a publicat traducerea acestei lucrări în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1890—1891), p. 654—656.

cești. Cu această ocazie el însemnează în grecește, într-un jurnal de călătorie, tot ceea ce îi atrage luarea aminte⁹⁶. Cunoscînd limba slavonă, ca și româna, Neofit traduce și însemnează pisanile și inscripțiile pietrelor de mormînt. El privește cu ochiul unui om înaintat, știind să aleagă ce este mai semnificativ pentru trecutul monumentului. De aceea din punct de vedere istoric, cîteva din observațiile lui sînt prețioase.

Tot cu acest prilej, mitropolitul Neofit nu uită să-și îndeplinească și îndatoririle sale administrative și arhieresti, predicînd, săvîrșind boțezuri, sfătuind și învățînd pe cler și credincioși.

Dar, să analizăm *Notele călătoriei ce am făcut prin eparhia noastră în zilele prea înălțatului și de Dumnezeu iubitorul Domn, Ioan Constantin Nicolae Voievod*⁹⁷.

«Luni 2 iunie (1746) am plecat din București de la Mitropolia noastră... urmați de preoții din București... Seara am ajuns la casa Marelui Vornic Constantin Dudescu, la Frăsinești și am dormit în această noapte». De aici, trecînd prin moșia Mitropoliei de la Tobolia și satul Suchat «unde se află și biserica de lemn», a ajuns la Mînăstirea Negoiești, care a fost zidită de domnitorul Matei Basarab și «așezată pe malul stîng al Argeșului... fiind închinată la Sfîntul Munte». Chiliile Mînăstirii Negoiești, unde Neofit a poposit pentru o noapte, nu mai există astăzi, iar biserica este în ruină.

După Negoiești, Neofit vizitează Comana, veche mînăstire zidită probabil de Vlad Țepeș, în anul 1462⁹⁸ și refăcută în anul 1588 de către Radu Șerban înainte de a fi voievod, care a trecut din această pricină ca adevăratul ei ctitor. Neofit ne înștiințează că această mînăstire «este închinată la Sfîntul Mormînt de către repausatul domn Nicolae Mavrocordat». Rezumă pisania și continuă cu o succintă descriere a mînăstirii, dovedind calitățile sale de observator obiectiv și lăsînd astfel o mărturie despre felul cum se înfățișa acest monument istoric pe vremea lui⁹⁹.

La Grădiștea, slujește în biserica de piatră făcută de «Petru, bărbatul Chiajnei Grădișteanca».

De la Neofit, a rămas o însemnare despre Schitul Babele. În biserica de atunci a putut citi că «acest schit s-a făcut de Vlad Voievod Basa-

96. Însemnările de călătorie ale Mitropolitului Neofit I se află în *Condica Mitropolitului Neofit*, 1746, ms. rom. 2106 din Bibl. Acad. Republicii Socialiste România.

97. Ghenadie Enăceanu, publică traducerea călătoriilor mitropolitului Neofit în «Biserica Ortodoxă Română», II (1875—1876), p. 315—327, 632—640, 737—744; III (1876—1877), p. 7—22, 175—183; XIV (1890—1891), p. 718—724.

98. I. Brezoianu, *Mînăstirile închinete și călugării străini*, București, 1861, p. 41; Al. Lapedatu, *Mînăstirea Comana*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1908, p. 9—28; Idem, *Doaia inscripții de la Comana*, notiță epigrafică în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1909, p. 120—122.

99. N. Iorga, *Inscripții din bisericile românești*, București, 1905, vol. I. În anul 1852, Cezar Boliac trece pe la Comana, pentru a întocmi un raport guvernului pentru soarta mînăstirilor închinete. Cezar Boliac, *Mînăstirile din România* (Mînăstirile închinete), București, 1862, p. 18.

rab¹⁰⁰ și de fiii lui, Radu și Mircea voievod, la 7001 de la Adam (1493), fiind mitropolit în Ungrovlahia Ilarion și egumen în zisul schit un Visarion oarecare». Neofit este singurul care ne-a lăsat cuprinsul acestei inscripții, dispărută și ea.

La Mânăstirea Căscioarele, Neofit, curios să afle data înființării mânăstirii, întreabă pe localnici, însemnând o dată cu tradiția locală și cele văzute de el în biserică. «Noi însă am găsit și o piatră în această mânăstire, pe care era scris slavonește o dată. Și cu toate că era ștearsă de mulțimea anilor, am putut citi că la 6939 de la Adam (1431)... spre amintire eternă a zidit boierul Neagu»¹⁰¹.

De aici, Neofit a trecut prin Corbi, Obislavele, Pătroaia și Călinești, ajungând la Pitești, unde «se află o biserică domnească de piatră... zidită de către prea fericitul întru amintire Constantin Șerban Voevod Basarab... la anul 7072 de la Adam (1564), care este nezugrăvită».

Apoi, trecând prin satul Butoșa «cu biserică de lemn», Neofit a ajuns joi seara, 16 iulie, la Curtea de Argeș. La Biserica Domnească cu hramul Sfintului Nicolae, îl interesează mai mult moaștele Sfintei Filofteia, pe care le-a văzut și le-a descris amănunțit.

Neofit spune că «despre viața, suferințele și patria martirei n-am putut să aflăm nimic scris, fiindcă unul din boieri, cu mulți ani înainte, mergând acolo, a luat cartea unde erau scrise viața și slujba martirei, ca să o transcrie și după împrejurările timpului a fugit în Moldova și astfel s-a pierdut». Mitropolitul Neofit, uitându-se la vechea pictură a bisericii, care reprezenta scene din viața sfintei și adunând povestirile preoților și locuitorilor, a alcătuit «viața și martirul Sfintei Filofteia de la Argeș». În anul 1751, Radu Zugravul a pictat pe stîlpul stîng al altarului cinci scene din viața Sfintei Filofteia, reprezentînd momente identice cu acelea istorisite de Neofit, ceea ce arată că și mitropolitul și zugravul au avut aceleași izvoare de informație¹⁰². Apoi, Neofit face o descriere a mânăstirii. Din locurile care astăzi nu se mai văd, căci o dată cu restaurarea bisericii și ridicarea ei de către Lecomte de Nouy s-au distrus și o bună parte din fresce. Neofit a descris și un fragment din tabloul ctitoricesc care reprezintă pe părinții Doamnei Despina, cneazul Lazăr și soția sa Milița, ținînd amîndoi în mîini o mânăstire zidită de ei în Serbia¹⁰³.

100. Al Lapedatu, *Vlad-Vodă Călugărul 1482—1496*, monografia istorică, București, 1903, în «Convorbiri literare», 1903, p. 48—49 a extrasului.

101. Un Neagu (Neagoie) vistier apare sub Dan al II-lea, în documente din 10 sept. 1428 și 7 oct. 1428 — *Documente privind istoria României*, veac. XIII, XIV, și XV, B. Țara Românească, p. 74—75, 87—88.

102. R. D. Mazilu, *Sfînta Filofteia de la Argeș*, lămurirea unor probleme istorico-literare. Monografie hagiografică în «Monitorul Oficial și Impr. Stat.», București, 1933, p. 35; cf. Cornelia Pillat, *Călătoriile mitropolitului Neofit în Țara Românească în a doua jumătate (sic) a sec. XVIII*, în «Studii și Cercetări de istoria artei», III (1956), nr. 3—6, p. 280.

103. Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoie*, București, 1942, p. 21, fig. 24 și p.26.

De aici, mitropolitul Neofit poposește la Rîmnic, unde episcopul Climent tocmai sfîrșise de clădit biserica episcopală pe ruinele celei mai vechi episcopii din țară, arsă în timpul războiului dintre turci și austrieci.

În seara zilei de 23 iulie, Neofit ajunse la Cozia, relatează că biserica are hramul Sfintei Treimi și că este «fondată de prea fericitul Mircea Voievod, iar după aceasta s-a înfrumusețat de către Constantin Brîncoveanu-Voievod, după cum spune în inscripția românească de deasupra ușii»¹⁰⁴. Notează că minăstirea are două paraclise și un «cuvucliu», afară de nartexul bisericii mari, acoperit și zugrăvit. Sub acest acoperămînt susținut de patru coloane se afla atunci o fîntînă, în care se sfințea apa la Bobotează. Astăzi cuvucliul nu mai există. Pe vremea lui Neofit, clopotnița distrusă în zilele lui Barbu Știrbei «era încă înaltă și cu clopote foarte frumoase».

După plecarea de la Cozia, notele mitropolitului Neofit sînt luate în fugă. Transcrie pisania schitului de maici Ostrovul¹⁰⁵ și a Minăstirii Fedeleșcioiu¹⁰⁶, iar despre Minăstirea Govora însemnările lui nu prezintă nici o știre nouă pentru noi.

Ajungînd la Minăstirea Dintr-un lemn, Neofit poveștește amănunțit istoria acestei biserițe făcută în întregime din lemnul stejarului, în care un păstor Radu a găsit o icoană a Maicii Domnului. În partea dreaptă a acestei icoane, astăzi îmbrăcată în argint, Neofit a descifrat atunci cu greutate, «deoarece literele erau șterse de vechime», însemnarea numelui pictorului «mîna lui Damaschin».

De aici, Neofit a sosit la Minăstirea Bistrița. Vechea pisanie a primului ctitor, banul Barbu Craiovescu, care se găsește citată numai de Neofit, nu se mai păstrează în biserica refăcută pe vremea lui Barbu Știrbei. La fel de prețioasă este și traducerea însemnată de Neofit, în condica sa, de pe inscripția pietrei de mormînt, astăzi pierdută, a lui Moise Voievod¹⁰⁷. Inscripția, în care se arată cum a fost refăcută biserica banului Barbu Craiovescu, este fragmentar redată în traducere de Neofit, iar însemnările exacte despre racla de argint a Sfîntului Grigorie Decapolitul, aflate la Minăstirea Bistrița, dau știri verificabile astăzi¹⁰⁸.

La Arnota, Neofit s-a oprit la mormîntul ctitorului Matei Basarab, copiind inscripția de pe lespede de marmură. Apoi a însemnat un hrisov al lui Grigore Ghica din anul 1656, găsit acolo, pe care el îl socotește important, deoarece din acel hrisov se vede cum au fost aduse la această minăstire, de la Biserica Domnească din Tîrgoviște, rămășițele domnitorului Matei Voievod.

104. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 175, nr. 359.

105. Virgil Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, rapoarte; II *Schitul Ostrovul*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1914, p. 69.

106. N. Iorga, *Schitul Fedeleșcioiu*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1912, p. 30—35.

107. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Neofit*, în «Biserica Ortodoxă Română», III (1876—1877), p. 15.

108. Dragoș R. Petroșeanu, *Sf. Grigorie Decapolitul din Minăstirea Bistrița-Vîlcea*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIX (1941), nr. 11—12, p. 682—763.

Cît despre Mînăstirea Hurezi, mîndria epocii brîncovenăști, aceasta se ridică prea nouă în fața ochilor de arheolog ai lui Neofit, pentru a se bucura de o atenție mai deosebită din partea lui. În schimb, îl interesează pe el, bibliofilul și colecționarul, că se găsește acolo «o bibliotecă prea însemnată cu vase de argint, multe și scumpe»¹⁰⁹.

Pregătindu-se de întoarcere la București, Neofit a poposit la Vie-roși¹¹⁰, apoi la Mînăstirile Valea¹¹¹ și Aninoasa, cărora le-a rezumat istoricul, însemnîndu-le pisanile.

La Mînăstirea Cîmpulung, Neofit a înregistrat tradiția locală care a atribuit ridicarea ei întemeietorului legendar al Țării Românești Negru Vodă, zis și Radu Negru. În vechea biserică, erau zugrăvite și portretele lui Nicolae Alexandru-Voievod, al fiului său Radu-Voievod și al lui Dan. Aceste portrete, care mai existau pînă în anul 1826, au fost văzute și de Neofit în vizita sa¹¹².

În bisericuța de la Nămăiești, Neofit s-a oprit în fața icoanei socotită ca făcătoare de minuni a Maicii Domnului, ne spune că a fost îmbrăcată cu argint de vornicul Constantin Dudescu.

În sfîrșit, la 1 Septembrie, după ce a rămas «destule zile la Tîrgoviște», Neofit s-a întors la București.

În anul 1747, la sfîrșitul lunii iunie, mitropolitul Neofit a făcut a doua călătorie prin Țara Românească. Notele acestei călătorii au fost luate la început în grecește tot de mitropolitul Neofit, iar apoi au fost continuate foarte pe scurt, de data aceasta în limba română, de un însoțitor al său.

Citind notele fugare privitoare la această a doua călătorie, rămînem cu un sentiment de regret: dacă Neofit însuși ar fi continuat însemnările am fi avut desigur încă o serie de știri prețioase și pentru alte monumente, cărora diacul neștiutor ce-l însoțea pe Neofit le-a însemnat doar numele: Mînăstirile Cotmeana, Glavacioc, Mărgineni, Tîrgșor și Snagov.

În lumina celor spuse pînă aci, Neofit apare ca un precursor. Grija lui de exactitate, atunci cînd este vorba fie de așezarea, fie de data unui monument, interesul pe care-l arată pentru vechile documente din mînăstiri, dar și pentru pisanii și inscripții, nu corespund numai unor înclinări personale, ci și spiritului epocii sale. El dă știri prețioase prin exactitatea lor». Ceea ce atrage la el este pasiunea cu care-și ia notele, pentru plăcerea lui personală, permițîndu-și să se orienteze într-un trecut istoric, la capătul unei pline de îndatoriri administrative și bisericăști. Recunoaștem în el nu numai pe învățătorul umanist, dar și pe cretanul venit dintr-o insulă unde se suprapuneau vechi urme de civili-

109. N. Iorga, *Arginturile lui Constantin Brîncoveanu*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», (1914), p. 85, 110; V. Brătulescu, *Biserici din Argeș și Vîlcea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1934, p. 39; Cornelia Pillat, *art. cit.*, p. 283.

110. St. Nicolaescu, *Mînăstirea Vie-roși din jud. Muscel ctitoria marilor și vitejilor boieri din Golești*, București, 1936, p. 2.

111. V. Brătulescu, *Mînăstirea Valea din jud. Muscel*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1931, p. 11—19.

112. N. Iorga, *Inscripții...*, p. 130—132.

zații strălucite și obișnuit ca fiecare ruină istorică să-i vorbească despre vremi trecute.

*

La Mănăstirea Valea ¹¹³, mitropolitul Neofit este pictat alături de ctitorii Radu Vodă Paisie și Constantin Mavrocordat. Mitropolitul Neofit I Cretanul a fost unul dintre cei mai însemnați conducători ai Bisericii Țării Românești în veacul al XVIII-lea. Spirit progresist, pătruns de învătătura timpului, Neofit a fost un mare cărturar prin curentul de traduceri în limba română a cărților bisericești, inițiat și sprijinit de dînsul El a fost în același timp și un scriitor, prin cele două tratate adresate lui Constantin Mavrocordat și prin redactarea vizitelor sale pastorale în 1746 și 1747, unde dă o sumă de informații geografice și istorice, unele dintre ele unice.

Deși era de neam străin, mitropolitul Neofit s-a identificat în țară cu aspirațiile poporului nostru, luînd poziție contra elementelor fanariote din Țara Românească, venite cu alte preocupări și a căutat, pe cît i-a fost posibil, să contribuie la ridicarea poporului, fie prin răspîndirea științei de carte la sate, fie prin colaborare cu domnitorul la desființarea rumâniei și trecînd primul la fapte, prin eliberarea tuturor rumânilor de pe moșiile mitropoliei.

Fire blîndă și miloasă cu cei năpăstuiți, dar dîrză și necruțătoare cu elementele fanariote din aparatul de pe lîngă curtea domnească, figura lui Neofit I a rămas vie în amintirea credincioșilor noștri și se înscrie cu cinste printre ierarhii de vrednică pomenire.

Magistrand NICOLAE C. TURCU

113. V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 13, fig. 4. Despre însemnările de călătorie ale mitropolitului Neofit I, vezi mai pe larg la: Ghenadie Enăceanu, *art. cit.*, și Cornelia Pillat, *art. cit.*, p. 277—285.

SFINTUL EFTIMIE ULTIMUL PATRIARH DE TIRNOVA SI LEGATURILE LUI CU BISERICA ROMANEASCA *

I. *Situatia religioasă și politică în Țara Românească și Bulgaria în secolul al XIV-lea.* — Cele două popoare vecine, român și bulgar, au fost întotdeauna în relații de prietenie și de colaborare, care s-au dezvoltat în chip firesc în toate domeniile: economic politic, cultural și bisericesc.

Au existat, desigur, după cercetările istorice mai recente, ierarhi și preoți în Țara Românească, chiar înainte de constituirea ei ca stat independent, în secolul al XIV-lea¹. Astfel, în 1359, prin mutarea mitropolitului grec Iachint de Vicina în Țara Românească, la Curtea de Argeș, Biserica Ortodoxă Română intră în legături canonice cu Patriarhia Ecu-
menică de Constantinopol, în timpul domniei voievodului Țării Românești Alexandru Nicolae I Basarab (1352—1364).

Recunoașterea lui Iachint ca mitropolit al Ungrovlahiei în anul 1359 de către Patriarhia de Constantinopol poate fi pusă în legătură și cu un proiect de coaliție balcanică antiotomană². Trecerea și fixarea turcilor pe continentul european, în anul 1354, constituia o mare primejdie nu numai pentru popoarele din Peninsula Balcanică, ci și pentru cele de la nordul Dunării. Datorită acestui fapt s-a pornit o acțiune destul de puternică, sub conducerea împăraților bizantini și a patriarhului de Constantinopol, pentru organizarea luptei comune împotriva turcilor. La această acțiune s-a alăturat și Nicolae Alexandru Basarab, voievodul Țării Românești, care avea legături politice și de rudenie cu casele domnitoare din sud-estul Europei. Legăturile de rudenie aveau în această vreme și o semnificație politică. Ele arată locul deosebit de important pe care ajunsese să-l ocupe la mijlocul secolului al XIV-lea, Țara Românească, în cadrul relațiilor internaționale din această parte a Europei³.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistrat în teologie, alcătuită sub îndrumarea P.C. Prof. Pr. Ioan Rămureanu, care a și dat avizul spre publicare.

1. Constantin C. Giurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 676.

2. *Documente privind Istoria României*. B. — Țara Românească, veacurile XIII—XIV și XV, București, 1953, p. 13—16; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 156—157; Prof. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ed. a II-a, vol. I, București, 1953, p. 367—368; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, vol. I, București, 1928, p. 32—33.

3. Prof. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1935, p. 348—349.

După încadrarea Bisericii Ungrovlahiei ca Mitropolie a Patriarhiei de Constantinopol, Biserica Ortodoxă Română a început să se dezvolte în condiții canonice normale și a putut intra în legătură de colaborare și de prietenie și cu Biserica Bulgară vecină.

Bulgarii au reușit să obțină din partea Patriarhiei Ecumenice, în 1235, o Patriarhie proprie, cu reședința la Tîrnova, capitala Bulgariei de Răsărit, prin stăruința țarului Ioan Asan al II-lea (1218—1241) și a mitropolitului bulgar Ioachim⁴. După înființarea Patriarhiei de Tîrnova, Biserica Bulgară a cunoscut o dezvoltare normală și, se poate spune, chiar înfloritoare.

La începutul secolului al XIV-lea însă Biserica Bulgară a fost încercată de serioase frământări lăuntrice. Mișcarea isihastă, care a izbucnit în secolul al XIV-lea în Muntele Atos și s-a extins apoi în Bizanț, a provocat multe frământări și în Bulgaria unde s-au adăpostit o parte dintre isihăști, care au găsit mulți susținători. Lupta dintre apărătorii isihăștilor și adversarii lor a tulburat în acest timp și viața Bisericii din Bulgaria⁵.

De altă parte se mai aflau pe atunci în Bulgaria unele rămășițe păgine, care nu dispăruseră cu totul, rămășițe din care luaseră naștere încă din secolul al X-lea bogomilismul și adamitismul, secte care au cunoscut în Bulgaria o răspindire destul de mare⁶.

Pentru a pune stavilă acestor învățături eretice și în dorința de a statornici pacea între credincioși, s-a ridicat atunci Teodosie al II-lea († 1356), ierarhul Ortodoxiei luntătoare a Patriarhiei bulgare de la Tîrnova. În anii 1350—1355 s-au ținut la Tîrnova, în timpul Patriarhului Teodosie al II-lea, două sinoade, în care au fost condamnate învățăturile eretice ale bogomililor și adamiți⁷. Bogomilismul era totuși atât de răspîndit, încît se relatează că în unele regiuni, ca de exemplu aceea a Vidinului, pe la anul 1360 cu greu se găsea un creștin nebogomil⁸. Spre sfîrșitul secolului al XIV-lea, Bulgaria și Serbia au fost ocupate de turci, iar o dată cu aceasta, dîrzenia vechilor lupte religioase s-a diminuat.

4. Vezi: Documentul ridicării arhiepiscopului de Tîrnova la rangul de patriarh, la: Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria românilor, anii 1346—1450*, culese și adunate de N. Densușianu, t. I, partea 2, București, 1890, Apendice I. — *Documente slavone, anii 1198—1459*, reproduse din «Monumenta Serbica», editat de Fr. Miklosich, Viennae, 1858, și din «Vremnik... istorii drevnoesti Rosiiskih», t. XXI, cu traduceri latine și cu note de Dr. Emil Kaluzniacki, *Doc. DCXLV*, p. 805—811.

Vezi pe larg: *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian în Bulgaria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 350—497.

5. Pr. Prof. Gh. I. Moiescu - Pr. Prof. St. Lupșa - Pr. Prof. A. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. I. București, 1957, p. 146.

6. *Ibidem*.

7. C. Jirecek, *Geschichte des Bulgarien*, Praha, 1876, p. 310—316; N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropolii și a celor dintii mănăstiri din țară*, București, 1906, p. 37—38; *Istoria Bisericii Române*, vol. I. p. 146; Prof. Teodor M. Popescu - Pr. Prof. Teodor Bodogae - Prof. George Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, vol. II, București, 1956, p. 84.

8. *Istoria bisericească universală...*, vol. II, p. 84.

Bogomilismul a devenit încetul cu încetul o sectă obișnuită care a mai avut adepți și în secolele următoare, însă din ce în ce mai puțini⁹.

În această vreme critică din istoria Bisericii Bulgare, a păstorit la Tîrnova, între anii 1375—1393, una din gloriile Bisericii Bulgare, vestitul cărturar, patriarhul Eftimie, care a intrat în relații cu Biserica din Țara Românească.

În cele ce urmează vom înfățișa personalitatea și activitatea acestui mare ierarh și cărturar bulgar din secolul al XIV-lea, avînd mai ales în vedere că Sfîntul Eftimie a fost promotorul bunelor relații de înțelegere și colaborare dintre cele două Biserici și popoare vecine, român și bulgar.

II. *Intrarea Sfîntului Eftimie în monahism și minăstirile în care a viețuit.* — Informațiile despre felul cum și-a petrecut Sfîntul Eftimie anii copilăriei și ai tinereții sînt puține. Cele pe care le putem afla sînt cele din panegiricul lui Grigorie Țamblac și dintr-o lucrare a ucenicului său, Constantin Costeneciki. Unii istorici susțin că Sfîntul Eftimie s-a născut în jurul anului 1325¹⁰, iar alții sînt de părere că s-ar fi născut în jurul anului 1330¹¹. Este sigur însă că s-a născut în orașul Tîrnova, din cunoscuta și credincioasa familie Țamblac. Deci el era o rudeniță a lui Grigorie Țamblac, care a ajuns mai tîrziu mitropolit al Kievului și a lui Ciprian care a ajuns mitropolit al Moscovei. În familie Sfîntul Eftimie a fost crescut în frică de Dumnezeu, după învățătura Sfîntelor Scripturi. Încă de tînră, avînd vocație religioasă și dorind să se desăvîrșească în viața creștină, și-a căutat un îndrumător duhovnicesc în persoana Cuviosului Teodosie, pe atunci stareț la minăstirea Kilifar, întemeiată de acesta în jurul anului 1350. Între Cuviosul Teodosie și familia Sfîntului Eftimie exista o legătură încă dinainte, probabil de cînd Teodosie venise pentru prima dată la Tîrnova. Datorită talentelor și realizărilor sale pe linie duhovnicească și intelectuală, Sfîntul Eftimie a depășit pe toți monahii din Minăstirea Kilifar, încît în scurt timp dintr-un simplu călugăr a devenit un colaborator de seamă al Cuviosului Teodosie la conducerea acestei minăstiri. În această minăstire, sub îndrumarea Cuviosului Teodosie, el s-a ocupat cu problemele de ordin duhovnicesc, ducînd lupta împotriva ispitelor și a patimilor. În același timp el se ocupa și cu probleme teologice mai importante ca: despre Dumnezeu, despre lume și om și altele, fiind cu luare aminte și la predicile starețului său pe care acesta le rostea în biserica minăstirii în prezența fraților și a credincioșilor, care veneau acolo din toate părțile țării. Atîta experiență cîștigase Sfîntul Eftimie, încît Cuviosul Teodosie l-a însărcinat cu răspunderi administrative și duhovnicești în Minăstirea Kilifar.

9. *Ibidem.*

10. Dr. S. Kiselkov, «*Prouki i ocerti po starobălgarskata literatura*», Sofia, 1956, p. 172.

11. P. Sirku, *Vremia i jizni patriarha Evtimia Ternovskago*, Sanktpeterburg, 1898, p. 254—255.

Pentru a se îmbunătăți viața monahală, Cuviosul Teodosie s-a retras într-un loc pustiu din apropierea mînăstirii, iar Sfîntul Eftimie venea în fiecare zi aici și-i raporta diferite chestiuni în legătură cu administrația și problemele duhovnicești ale mînăstirii¹². Cu prilejul unei asemenea vizite, Cuviosul Teodosie i-a spus: «Fiule, îmbărbătează-te...» Aceste cuvinte i-au indicat Sfîntului Eftimie o nouă cale în vederea pregătirii spre a putea face față timpurilor grele care se apropiau pentru poporul și Biserica Bulgară¹³. În curînd Bulgaria avea să fie ocupată de turci.

Faptul că Sfîntul Eftimie avea atît de multă experiență duhovnicească este o mărturie că atunci cînd devenise ucenicul Cuviosului Teodosie era tuns în monahism într-una din mînăstirile din Tîrnova, iar în Mînăstirea Kilifar și-a continuat el preocupările duhovnicești. De altfel așa se întîmplase și cu Teodosie cînd a mers la Grigorie Sinaitul, îndrumătorul său duhovnicesc¹⁴. Profesorul E. Golubinski crede că Sfîntul Eftimie ar fi trăit mai întîi în Mînăstirea Parorsk și apoi s-a dus în Mînăstirea Kilifar unde se afla Teodosie¹⁵. Cînd a venit Sfîntul Eftimie în această mînăstire avea aproape 30 de ani¹⁶.

Pericolul care amenința poporul și Biserica Bulgară în secolul al XIV-lea l-a determinat pe Teodosie ca în anul 1363 să călătorească la Constantinopol. În această călătorie el a luat cu sine patru ucenici, printre care se afla în primul rînd Sfîntul Eftimie. În Constantinopol Teodosie a mers la patriarhul Calist (1350—1354; 1355—1363) care i-a fost probabil coleg și prieten. Scopul călătoriei sale la Constantinopol era să afle calea și posibilitatea salvării popoarelor creștine din Balcani de năvălirea turcilor. Această călătorie i-a folosit foarte mult Sfîntului Eftimie pentru lărgirea orizontului și pentru îmbogățirea cunoștințelor sale duhovnicești și culturale, prin adăparea direct în cultura teologiei grecești¹⁷. Aici el a avut prilejul să asculte cuvîntările patriarhului Calist și ale tuturor predicatorilor vestiți din vremea aceea din Bizanț, învățînd, în același timp, limba greacă¹⁸.

Din cauza unei boli grele, Teodosie a murit în Mînăstirea patriarhală din Constantinopol, Sfîntul Mamant. După această pierdere Sfîntul Eftimie a trecut în renumita Mînăstire Studion¹⁹, care reprezenta pe

12. P. Sirku, *op. cit.*, p. 248—255; Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen von Bulgarien Euthymios (1375—1393)*, Wien, 1901, p. XIII—XIV; Idem, *Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven*, Wien, 1901, p. 31—33.

13. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen...*, p. 33—34.

14. P. Sirku, *op. cit.*, p. 251.

15. Prof. E. Golubinski, *Kratkii ocerk istorii pravoslavnih Terkvei bolgarskoi, serbskoi i rumânskoi*, Moscova, 1871, p. 84—85.

16. P. Sirku, *op. cit.*, p. 254—255.

17. Prof. Dr. Todor P. Todorov, *Sv. patriarh Evtimii bălgarskii kato propovednik*, în «Godišnik na Duhovnata Akademia Sv. Kliment Ohridskii», X(XXXVI), Sofia, 1960—1961, p. 123. 18. *Ibidem*.

19. Emile Turdeanu, *La Littérature bulgare du XIV-siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947, p. 120; Prof. Alex. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Bisericii Ortodoxe de la*

atunci unul din cele mai bogate centre ale culturii teologice bizantine. Aici Sfântul Eftimie s-a desăvîrșit în cunoașterea celor două limbi, greacă și slavonă, lucru deosebit de important pentru un mare ierarh și predicator cum a fost el²⁰. Cu toate că el n-a stat aici decît un an, totuși el a reușit să lase foarte bune impresii monahilor din această mînăstire. Grigorie Țamblac, în panegiricul său, mărturisește că Sfântul Eftimie a fost respectat nu numai de călugării din Mînăstirea Studion, ci și de alți mulți clerici și mireni din Bizanț²¹. Tot în Mînăstirea Studion a viețuit și Ciprian, ucenicul de mai tîrziu al Sfîntului Eftimie, cel care avea să devină mai tîrziu mitropolit al Moscovei. Amintim că în secolul al XIII-lea și al XIV-lea în Constantinopol și în deosebi în Mînăstirea Studion erau foarte mulți monahi din țările slave, care viețuiau aici un timp mai îndelungat pentru studierea teologiei și a vieții călugărești²². P. Sirku este de părere că Sfântul Eftimie ar fi trăit și în altă mînăstire vecină cu Studionul și anume în Mînăstirea Perivleptos. În acest timp Sfântul Eftimie ar fi trimis din Constantinopol în Bulgaria trei scrisori pentru combaterea bogomililor, scrisori al căror text este cunoscut numai în limba greacă²³. Aceasta este încă o dovadă cu Sfântul Eftimie cunoștea foarte bine limba greacă. Cum s-a amintit mai sus, Sfîntul Eftimie, în timpul cît a stat în mînăstirile din Constantinopol, în afară de nevoințele sale duhovnicești a avut și preocupări cărturărești, fiind în strînse legături cu învățații greci contemporani, cu ajutorul cărora cerceta cele mai noi opere ale literaturii bizantine și în special literatura teologică²⁴.

Din dorința de a-și continua preocupările cărturărești, Sfîntul Eftimie a plecat la Muntele Atos, mare centru de cultură teologică. Aceasta s-a întîmplat probabil pe la anul 1365 și anume după plecarea în Serbia a patriarhului Calist, care a vizitat în drumul său și Muntele Atos. O dată cu Sfîntul Eftimie a plecat la Muntele Atos și ucenicul său Ciprian, care a rămas acolo mai mult timp²⁵. Aici Sfîntul Eftimie s-a oprit mai întîi în Lavra Sfîntului Atanasie Atonitul unde mai înainte trăise și Grigorie Sinaitul, susținătorul isihasmului, precum și ucenicii și adepții acestuia: Sfîntul Grigorie Palama († 1360) mitropolitul Tesalonicului și patriarhii de Constantinopol Calist și Filotei (1353—1354; 1364—1376). Spre regretul nostru nu avem nici un fel de informații despre relațiile personale ale

intemeiere pînă la 1800, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 907; Levkiiskii episcop Partenii, *Sveti patriarsi v Bălgaria i ot bălgarski proishod*, în «Deset godini bălgarska patriarșia, 10 mai 1953—10 mai 1963», editată de Sf. Sinod, Sofia, 1963, p. 66—67. 20. Prof. Dr. Todor P. Todorov, *op. cit.*, p. 123.

21. D. Dinkov, *Istoria na bălgarskata țărkuva*, ediție sinodală, Sofia, 1954, p. 117.

22. P. Sirku, *op. cit.*, p. 552.

23. Ἐπιστολὴ Εὐθυμίου ἀσκητοῦ τῆς περιβλέπτου μονῆς... εὐθυμίου μοναχοῦ τῆς περιβλέπτου μονῆς στήλιτεβουσα μερικῶς τῆς τῶν αὐτῶν ἀρεσῶν, ș.a. (apud P. Sirku, *op. cit.*, p. 552, nota 4).

24. P. Sirku, *op. cit.*, p. 553; Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen von Bulgarien...*, p. XIV.

25. P. Sirku, *op. cit.*, p. 553; Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen...*, p. XIV.

Sfintului Eftimie cu patriarhul Filotei. P. Sîrku afirmă că ei s-ar fi cunoscut la Muntele Atos ²⁶.

În Lavra Sfintului Atanasie, Sfântul Eftimie a cunoscut direct învățătura isihastă din lucrările întemeietorilor acestei mișcări, păstrate în biblioteca Lavrei ²⁷. Nu se știe cât a stat Sfântul Eftimie în această Lavră ²⁸. P. Sîrku susține că din Lavra Sfintului Atanasie Atonitul, Sfântul Eftimie a plecat mai întâi la Schitul Selin care aparținea Mînăstirii Zografu. Nu se cunoaște nici cauza pentru care Sfântul Eftimie a părăsit Lavra Sfintului Atanasie. În timpul cât a stat la Schitul Selin a avut și multe neplăceri din cauza celor care-l invidiau pentru viața lui deosebit de îmbunătățită ²⁹. De la schitul Selin el a plecat la Mînăstirea Zografu care în această vreme era un adevărat focar al vechii culturi și literaturi bulgare. Aici conviețuiau monahi bulgari, ruși și sîrbi. În această mînăstire Sfântul Eftimie și-a desăvîrșit de asemenea formarea sa teologică și duhovnicească ³⁰. În această mînăstire a învățat și s-a nevoit și Teodosie care a ajuns patriarh al Tîrnovei înaintea Sfintului Eftimie. Mînăstirea Zografu, între toate celelalte mînăstiri din Muntele Atos, fiind unica pîpîniară a culturii și literaturii bulgare, se afla sub ocrotirea țarului bulgar Ioan Alexandru (1331—1370). În această mînăstire Sfântul Eftimie a reușit să se remarcă din punct de vedere teologic și duhovnicesc nu numai printre călugării locali, ci și printre călugării greci și cei ai altor mînăstiri din Muntele Atos ³¹. Pentru faptul că Sfântul Eftimie era un mare apărător al Ortodoxiei, ducînd și o viață aleasă, după regulile monahale și preceptele evanghelice, a fost urît, clevetit și acuzat că dispune de mari sume de bani pe care-i ține ascunși. Tocmai în timpul acela împăratul Ioan al V-lea Paleologul (1341—1376; 1379—1391), fiul lui Andronic al III-lea și al Anei de Savoia, principesă apuseană și catolică, pleca la Avignon ca să-l roage pe papa Urban al V-lea să-l ajute în lupta sa contra turcilor care se aflau în apropierea Bizanțului. Pentru a-și asigura sprijinul papii în dobîndirea ajutorului militar din partea conducătorilor statelor apusene, el a semnat la 15 octombrie 1369 unirea cu Roma. La întoarcerea de la Avignon împăratul Ioan al V-lea Paleologul a trecut și pe la Muntele Atos, desigur cu intenția de a cîștiga monahii de acolo pentru unirea cu Roma. La Muntele Atos, un adversar al Sfintului Eftimie a înștiințat pe împărat că acesta ar avea mulți bani ascunși. Împăratul a solicitat banii de la Sfântul Eftimie și pentru că el nu avea de unde să-i dea și mai ales din cauză că n-a acceptat unirea cu Roma, împăratul a dat poruncă să fie exilat în insula Lemnos. Prin aceasta împăratul voia să dea o pildă monahilor atoniți, care erau contra unirii cu Roma ³².

26. P. Sîrku, *op. cit.*, p. 544.

27. Emil Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen...*, p. XIV.

28. P. Sîrku, *op. cit.*, p. 554.

29. *Ibidem.*

30. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 35—36.

31. K. Dinkov, *op. cit.*, p. 118.

32. Georg Ostrogorski, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, p. 386.

Nu se poate ști cu siguranță cât a stat Sfântul Eftimie în exil, se presupune totuși că exilul a durat aproximativ două-trei luni³³. În urma intervențiilor patriarhului Filotei al Constantinopolului și ale altor demnitari din Constantinopol, Sfântul Eftimie a fost eliberat. Cu acest prilej patriarhul Filotei i-a făcut o primire foarte călduroasă în Constantinopol, rugându-l să rămână acolo pentru totdeauna, dar el nu a acceptat³⁴. În anul 1371, Sfântul Eftimie s-a întors în Bulgaria care era amenințată atunci să fie ocupată de către turci. Țarul Ioan Șișman se lupta împotriva turcilor. Aceștia ocupaseră deja câteva orașe din Bulgaria și amenințau acum orașul Tîrnova, capitala Bulgariei de Răsărit³⁵.

Țarul Ioan Șișman îl cunoștea pe Sfântul Eftimie încă dinaintea călătoriei acestuia la Constantinopol și l-a primit foarte bine, încredințându-i conducerea Mănăstirii Sfânta Treime, care se afla la 10 km de orașul Tîrnova³⁶. De acum înainte Sfântul Eftimie se va stabili în această mănăstire, unde de altfel stătuse citva timp și înainte de a pleca la Constantinopol³⁷. În curînd s-au adunat la această mănăstire, sub conducerea Sfântului Eftimie, mulți monahi bulgari, sîrbi și ruși, care au devenit ucenicii săi devotați.

III. — *Opera teologică și bisericească a Sfântului Eftimie.* — Mare cărturar și mare personalitate religioasă a poporului bulgar, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Sfântul Eftimie, patriarhul Tîrnovei, s-a impus prin opera sa teologică și bisericească. În activitatea de cărturar, Sfântul Eftimie s-a remarcat îndeosebi prin munca sa și a ucenicilor săi, pentru îndreptarea cărților de ritual în limba slavonă.

Întreptarea cărților de slujbă se începuse în Bulgaria încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea³⁸. La această mare lucrare s-au angajat mulți cărturari. Astfel, în vestita *Layră Sfântul Atanașie*, starețul Ioan, bulgar de origine, a lucrat neobosit pentru îndreptarea cărților de slujbă. El a tradus din grecește în slavonește multe cărți pe care le-a trimis bisericilor din Bulgaria. Această mișcare a cunoscut o mai mare dezvoltare³⁹ în timpul patriarhului Eftimie din Tîrnova (1375—1393).

Sfântul Eftimie a luat această inițiativă întrucît vechile traduceri conțineau foarte multe greșeli⁴⁰. Din cauză că traducătorii de mai înainte

33. K. Dinkov, *op. cit.*, p. 118.

34. P. Sirku, *op. cit.*, p. 556; Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen...*, p. XIV—XV.

35. P. Sirku, *op. cit.*, p. 557; Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Literatur...*, p. 39.

36. Docent Prot. Simeon Nankov, *Bogoslužebnata Knijnina v Bălgaria i Sv. Patriarh Evtimii*, în «Deset godini bălgarska patriarșia 1953—1963», ediție sinodală, Sofia, 1963, p. 117. 37. P. Sirku, *op. cit.*, p. 559.

38. P. Sirku, *K istorii ispravlenia knig v Bolgarii v XIV veke*, tom. I, Sankt-peterburg, 1898, p. 416.

39. Jordan Ivanov, *Bălgarskoto knijovno vlianie v Russia pri mitropolit Kiprian (1375—1406)*, posmărtno izdanie, Izvestia na Institutu za bălgarska literatura, cartea VI, Academia de științe bulgară, Sofia, 1958, p. 65.

40. P. Sirku, *Vremia i jizni...*, p. 560.

nu știuseră bine grecește, apăruseră mari deosebiri de conținut între cărțile traduse și originalele grecești. Grigorie Țamblac în panegiricul său pentru Eftimie spune: «Primii traducători sau n-au știut perfect limba și învățătura grecilor, sau n-au folosit în traducere limba literară, întrucît cărțile editate de ei nu se aseamănă din punct de vedere al limbii și nu concordă după sens cu cele grecești»⁴¹.

Dar nu numai traducătorii, ci și copiiștii, au scăpat multe greșeli în textele cărților de slujbă. Așa, de exemplu, în fiecare copie ei au introdus, cu voie sau fără voie, unele cuvinte și expresii cu scopul de a lămurii mai bine conținutul textului. În felul acesta fiecare copie mai nouă s-a îndepărtat considerabil de prima traducere și de copiile mai vechi. Acest fapt s-a întimplat deoarece copiiștii nu aveau totdeauna prima traducere la îndemînă⁴². S-a ajuns pînă acolo, spune Constantin Kosteneckî, că dacă una și aceeași carte a ajuns pînă la al III-lea copist, ea nu mai era bună decît pentru foc⁴³.

Deosebirea din punctul de vedere al textului între cărțile traduse în limba slavonă și originalele grecești a avut ca urmare tîlcuirea greșită a adevărurilor fundamentale ale credinței creștine ortodoxe, iar consecința ultimă a fost apariția unor învățături greșite⁴⁴. Deci motivul pentru care Sfîntul Eftimie a început această operă de corectare a cărților de slujbă a fost ca să se păstreze curată învățătura Bisericii Ortodoxe și prin aceasta unitatea credinței la poporul bulgar. În felul acesta, Sfîntul Eftimie s-a hotărît ca în această mare lucrare să angajeze și să antreneze pe toți ucenicii săi monahi: bulgari, sirbi și ruși, care trăiau la Mînăstirea Sfînta Treime de lingă Trînova. Așa s-a creat la această mînăstire o nouă școală de literatură paleoslavă.

Avînd multe cunoștințe teologice și o bogată experiență duhovnicească dobîndită în școala lui Teodosie Tîrnovski, Eftimie începe aici o muncă de cercetare a întregii literaturi teologice și în special a cărților liturgice, comparîndu-le cu izvoare grecești⁴⁵. Grigorie Țamblac spune că «acest nou legiuitor... a dat Bisericii un adevărat tezaur»⁴⁶.

41. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 41.

42. Dr. B. Sl. Kiselkov, *Patriarh Evtimii*, Sofia, 1938, p. 193.

43. V. Iaghici, *Rasujdenia iujnoslavianskoi i ruskoj starini o ţerkonoslavianskom iazike, Isledovania po ruskomu iaziku*, t. I, Sanktpeterburg, 1885—1895, p. 396.

44. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 41.

45. *Ibidem*, p. 45; Idem, *Werke des Patriarchen...*, p. XXVII—XXVIII; V. Iaghici, *Rasujdenia iujno slavianskoi i ruskoj...*, p. 396 ș.u.

46. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 41.

47. A se vedea: Docent Prot. Simeon Nankov, *Tîrnovska ili Eftimieva redakcia na ţarkovnobogoslujebnite Knighi*, în «Godișnik na Duhovnata Akademia», XI (XXXVII), Sofia, 1961—1962.

Îndreptarea cărților de slujbă în Bulgaria de către Sfântul Eftimie a dat naștere unei noi redacții, cunoscută în istoriografia bulgară sub numele de *redacția de la Tîrnova*, sau redacția lui Eftimie⁴⁷.

În legătură cu îndreptarea cărților de ritual au apărut, desigur, și foarte multe discuții teologice din pricina cărora Sfântul Eftimie a întâmpinat unele greutăți pentru că nu toată lumea aprecia această operă literară la justa ei valoare. Dar Sfântul Eftimie a știut și a reușit ca să înlăture toate greutățile. Nu mult după ce Sfântul Eftimie s-a întors de la Constantinopol la Tîrnova, Ioanichie al II-lea, patriarhul Tîrnovei și-a dat obștescul sfîrșit. Atunci, atît episcopii, cit și poporul, în unanimitate, l-au rugat pe Sfîntul Eftimie să accepte alegerea sa ca patriarh⁴⁸. După alegere, prima lui grijă a fost ca să oficializeze îndreptarea cărților de ritual, cu aceasta fiind de acord și țarul. De acum înainte, cei care se ocupau cu copiatul cărților de slujbă, erau obligați să respecte întru totul regulile date de patriarhul Eftimie și în același timp să se călăuzească cu strictete după originalul grecesc⁴⁹.

Se pune acum întrebarea: care cărți au fost traduse de școala lui Eftimie? Părerile în legătură cu această problemă sînt împărțite. După informațiile lui Grigore Țamblac și a lui Constantin Kostenečiki, patriarhul Eftimie a tradus toate cărțile de ritual⁵⁰. Jirecek afirmă că Sfîntul Eftimie a lucrat la revizuirea Sfintei Scripturi și a cărților de ritual⁵¹. Emil Kaluzniacki presupune că au fost îndreptate numai cărțile necesare cultului divin în Bulgaria⁵². Prot. prof. Dr. Ștefan Țankov spune că Sfîntul Eftimie a îndreptat cărțile Vechiului și Noului Testament, precum și pe cele de slujbă: *Psaltirea*, *Evanghelia*, *Triodul*, *Octoihul*, *Țipicul* ș.a.⁵³. Prof. M. S. Poprujenko adaugă la cărțile îndreptate de patriarhul Eftimie și *Sinodiconul lui Borilă*⁵⁴.

În însemnarea Triodului sîrbesc din 1374 se amintește că Ierom. Iacob și Ioanichie au copiat într-o mînăstire din Muntele Sinai *Triodul*, *Țipicul* și *Octoihul*, care făceau parte din redacția lui Eftimie, iar în secolul al XIV-lea *Țipicul* de la Mînăstirea Studion a fost schimbat cu cel din Ierusalim⁵⁵.

Dar numele marelui luminator și cărturar bulgar este legat și de o altă mare operă liturgică. Este vorba de *Liturghierul* Sfîntului Eftimie. Pînă în prezent s-au descoperit trei manuscrise cu textul acestui *Litur-*

48. P. A. Sîrku, *Vremia i jizni...*, p. 565. Emil Kaluzniacki, *Aus der paneyrischen Litteratur...*, p. XVI—XVIII. 49. P. A. Sîrku, *Vremi i jizni...*, p. 556.

50. Docent Prot. Simeon Nankov, *Bogoslujebnata Knijnina...*, p. 118. V. Iaghici, *op. cit.*, p. 271. 51. K. Jirecek, *Istoria bolgar*, Varșovia, 1777, p. 481.

52. Emil Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien...*, p. XXVII—XXVIII.

53. Prot. prof. Ștefan Țankov, *Patriarh Evtimii*, Sofia, 1906, p. 56.

54. Docent Prot. Simeon Nankov, *op. cit.*, p. 118.

55. Prof. Iv. Mansvetov, *Terkovnlî ustav ego obrazovanie i sudîba v greceskoj i ruskoj țerki*, Moscova, 1885, p. 8 ș. u.

ghier: cel de la Minăstirea Zografu⁵⁶, cel din Sofia (sau Rila)⁵⁷ și cel de la Soloveț⁵⁸. Însă nici unul din cele trei manuscrise ale *Liturghierului* Sfintului Eftimie nu sînt originale și nici nu sînt o copie fidelă a originalului, care s-a pierdut probabil în orașul Tîrnova⁵⁹.

Liturghierul Sfintului Eftimie se compune din două părți: Prima parte cuprinde rînduiala celor trei liturghii: Sfintului Ioan Gură de Aur, a Sfintului Vasile cel Mare și a Sfintului Grigore Dialogul, iar a doua parte cuprinde rugăciuni pentru diferite prilejuri, cîteva rînduiele ale slujbelor și Evanghelii, Apostol și otpusturi. Referitor la cuprinsul primei părți a *Liturghierului* Sfintului Eftimie sînt mai multe păreri. În ceea ce privește rînduiala Liturghiei Sfintului Ioan Gură de Aur, toți cercetătorii sînt de acord că este tradusă și îndreptată de Sfintul Eftimie, în timp ce, cu privire la celelalte două Liturghii: a Sfintului Vasile cel Mare și a Sfintului Grigore Dialogul, încă se mai discută. Astfel, P. A. Sîrku⁶⁰, Prof. L. Miletici⁶¹, Hr. Iv. Popov (Kapnilov)⁶², Prof. P. Dinekov⁶³ și Dr. V. Sl. Kiselkov⁶⁴ afirmă că patriarhul Eftimie a tradus toate cele trei liturghii amintite, însă slavitul polonez Emil Kaluzniacki⁶⁵ respinge aceste afirmații și își exprimă părerea că aceste traduceri sînt încă discutabile. Prot. prof. Dr. Ștefan Țankov admite că Sfintul Eftimie a tradus Liturghia Sfintului Vasile cel Mare, dar în ceea ce privește traducerea celorlalte două liturghii el se asociază afirmației slavistului polonez Emil Kaluzniacki⁶⁶.

Dacă vom cerceta critic această problemă ajungem la concluzia că într-adevăr patriarhul Eftimie a tradus din nou cele trei Liturghii amintite, îndreptînd chiar și textul *Liturghiei* Sfintului Iacob⁶⁷. Este greu de crezut că acest mare reformator al ortografiei paleoslave, care a în-

56. P. A. Sîrku, *Liturgiceskie turdi patriarha Evtimia Ternovskago...*, p. I—XXV, 1—109; V. Kacianovski, *Noviia danii dlea izucenia literaturnoi deiatelnosti bolgarskogo Tîrnovskago patriarha Evtimia*, în «Hristianskoe citenie», 1888, nr. 3—4, p. 472—473. Idem, *Novootkritie na Afone, trudi bolgarskogo patriarha Evtimia*, v «Slavianstva», 1889, kn. III, p. 118—128, i Kn. IV, p. 118—125, apud Docent Prot. Simeon Nankov *Bogoslujebnata knîpnina...*, p. 119.

57. Prof. L. Miletici, *Kritika na P. A. Sîrku, Sbornik na narodni umotvorenia, nauka i knîjnina*, Sofia, 1901, Kn. IV, p. 11—24; Comp. V. D. Stoianov, *Kratki vesti ot knijovnia i naucinia Sviat. Periodicesko spisanie* Kn. XXXI, Sofia, 1889, p. 172.

58. P. A. Sîrku, *Liturgiceskie trudi patriarha Evtimia...*, p. XXVI, ș.u. Comp. Arhim. Boris (Plotnikov), *Srednobolgarskii slujebnik*, anul 1532, v «Filolog. zapisah», 1880, v. III i IV, p. 22—25 și 55—73.

59. Prof. L. Miletici, *op. cit.*, p. 17.

60. P. A. Sîrku, *Liturgiceskie trudi...*, p. I—XCVII.

61. Prof. L. Miletici, *op. cit.*, p. 17.

62. Hr. Iv. Popov (Kapnilov), *Evtimii-posleden Tîrnovskii i Trapezitkii Patriarh*, Plovdiv, 1901, p. 206—221.

63. Prof. P. Dinekov, *Stara bălgarska literatura*, partea II, Sofia, p. 8, apud Docent Prot. Simen Nankov, *op. cit.*, p. 120.

64. Dr. V. Sl. Kiselkov, *Patriarh Evtimii*, Sofia, 1938, p. 214—219, 225—227.

65. Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen...*, p. XXXI ș.u.

66. Prot. prof. Dr. Șt. Țankov, *op. cit.*, p. 57—58.

67. P. A. Sîrku, *Liturgiceskie trudi...*, p. 567—658.

dreptat toate cărțile de slujbă, n-ar fi dat o nouă redacție și celor trei Liturghii care formează centrul serviciului divin.

De altfel, Liturghiile Sfântului Ioan Gură de Aur, a Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Grigorie Dialogul, au fost traduse în limba slavonă încă din veacul al IX-lea de către frații Chiril și Metodie⁶⁸.

Mai târziu, în limba slavă, le găsim în *Liturghierul* lui Varlaam Hutinski din secolul al XII-lea, precum și în *Liturghierul* din secolul al XIV-lea, din perioada anterioară Sfântului Eftimie. Acest Liturghier se găsește în Biblioteca Națională din Sofia «Chiril și Metodie», sub numărul 590. Dar în toate traduceri de mai târziu s-au strecurat multe greșeli și de aceea aceste traduceri se deosebeau mult de traducerea marilor luminători ai slavilor, Sfinții Chiril și Metodie. Tocmai acesta a fost și motivul pentru care Sfântul Eftimie le-a tradus din nou.

Sfântul Eftimie nu numai că a îndreptat cărțile de ritual în Bulgaria, dar le-a și îmbogățit cu slujbe noi. Astfel el a scris *slujba Preacuvioasei Teofana* ale cărei moaște s-au păstrat în orașul Tîrnova și a fost sărbătorită în fiecare an la 16 decembrie pe stil vechi, fiind considerată ocrotitoarea locuitorilor acestui oraș⁶⁹. De la el se mai păstrează o serie de lucrări teologice ca: *Explicarea unor epistole din Noul Testament*, *Cuvântări panegirice*, *Vieți de Sfinți*, *Rînduiele liturgice ș.a.* Cunoscute sînt *Viețile*: Sfântului Ioan de Rila, a Sfântului Ilarion Măglenski, a Sfintei Parascheva, a Sfintei Filoftea, a Sfintei mucenice Nedelea, a Sfinților Constantin și Elena, a Sfântului Ioan Polivatski și Mihail Voin⁷⁰.

Prin îndreptarea cărților de slujbă și prin alcătuirea unor vieți de sfinți și a unor cărți teologice noi, patriarhul Eftimie a înprospătat limba liturgică și teologică bulgară cu noi forme ale vorbirii curente contemporane lui, îndreptînd și îmbunătățînd în același timp ortografia limbii bulgare⁷¹.

Deci patriarhul Eftimie este și un mare reformator al ortografiei, ceea ce s-a făcut prin îndreptarea cărților de slujbă⁷², voind ca în felul acesta să se realizeze o unitate în ortografia bulgară. Marea sa operă literară a avut un mare ecou, încît, sub influența lui s-au format noi scriitori ca: Grigorie Țamblac, Ciprian, Constantin Kostenečiki ș.a. Aceștia au desfășurat o mare activitate literară nu numai în Bulgaria, ci și în țările slave vecine⁷³.

Din punct de vedere al limbii operele patriarhului Eftimie măturisesc un mare talent al scriitorului bine informat în literatura bizantină contemporană⁷⁴.

68. A. T. Balan, *Kiril i Metodii*, I, Sofia, 1920, p. 59.

69. Emil Kaluzniaski, *Werke des patriarchen...*, p. 528.

70. Episcop Partenii Levkliiski, *Sveti patriarși v Bălgaria...*, p. 69.

71. I. Jrecek, *Istoria bolgar...*, p. 568—569.

72. Emil Kaluniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 41; Dr. V. Sl. Kiselkov, *Patriarh Evtimii...*, p. 193.

73. *Istoria na Bălgaria*, t. I, Sofia, 1954, p. 228.

74. *Istoria na Bălgaria*, t. I, Sofia, 1954, p. 228; Emil Turdeanu, *Opera patriar-*

IV. *Activitatea predicatorială a Sfântului Eftimie.* — Patriarhul Eftimie a fost și un mare predicator al timpului său. Încă de când se afla la Mănăstirea Kilifar, Sfântul Eftimie asculta cu mult interes predicile rostite de cuviosul Teodosie. Cu timpul, când el a fost lăsat la conducerea acestei mănăstiri a început să predice cuvîntul Domnului, bucurîndu-se de un deosebit succes, mai ales că se călăuzea după cuvîntările lui Teodosie care erau rostite după modelul Bizanțului⁷⁵. Cît a stat la Constantinopol, Sfântul Eftimie a avut prilejul să asculte pe cei mai mari predicatori ai vremii în frunte cu patriarhul Calist al Constantinopolului. Sfântul Eftimie a predicat la Mănăstirea Studion din Constantinopol și a lăsat bune impresii asupra auditorilor. Cunoașterea celor două limbi, greacă și slavonă, i-au dat posibilitatea de a-și îmbogăți formele literare ale limbii, lucru deosebit de important pentru un predicator⁷⁶. La Muntele Atos, în Lavra Cuviosului Atanasie Atonitul și în Mănăstirea Zografu, el a continuat instruirea sa teologică și în special a oratoriei bisericești, ținînd predici foarte însuflețite și frumoase, care izvorau dintr-o temeinică cunoaștere a Sfintei Scripturi și din viața sa curată de monah⁷⁷.

După ce și-a însușit vaste cunoștințe în domeniul teologiei, filologiei și oratoriei, procurîndu-și multe cărți de predici în limbile greacă și slavonă, Sfântul Eftimie s-a întors în patria sa, unde a continuat să predice cu multă însuflețire. În cuvîntările sale, pe care le rostea în toate bisericile unde slujea în calitate de păstor duhovnicesc, a căutat să lămurească pe ascultători în legătură cu toate slujbele religioase și să înlăture toate obiceiurile introduse în cult împotriva canoanelor Bisericii, stabilind, în același timp, reguli precise pentru săvîrșirea slujbelor care se administrau credincioșilor. Însă lupta lui cea mare era îndreptată mai ales împotriva ereziilor, care se răspîndiseră în Bulgaria, ca: bogomilismul și adamitismul⁷⁸.

Temperamentul său de luptător împotriva răului, dragostea lui nemărginită față de patrie, devotamentul său pentru fiii duhovnicești, precum și jertfa sa pentru Biserică se pot cunoaște foarte bine din predicile pe care le-a rostit. Cu multă amărăciune vorbește el despre conașionalii săi, care s-au lepădat de credința lor cea sfîntă, trecînd la mahomedanism din cauza neștiinței, de frică, sau pentru a-și păstra averea⁷⁹. Faptul că majoritatea poporului și-a păstrat credința cea adevărată se datorește și predicilor rostite cu înflăcărare și talent de către patriarhul Eftimie.

Patriarhul Eftimie și-a continuat activitatea sa predicatorială și după ce a fost trimis în exil, cînd Bulgaria a căzut sub turci în anul 1393. El

hului Eftimie al Tîrnovei (1375—1393), în literatura slavo-română, extras din «Cercetări literare», LV (București, 1964), p. 11. (LVI 1946)

75. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 30—33; Prof. Dr. P. Todorov, *Sv. Patriarh Evtimii bălgarskii kato propovednic* în «Godišnik na Duhovnata Akademia» Sv. Kliment Ohridski, tom. X. (XXXVI), Sofia, 1960—1961, p. 121—122. 76. Prof. Dr. P. Todorov, *op. cit.*, p. 123.

77. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur...*, p. 35—36.

78. P. A. Sirku, *Liturgicheskie trud...*, p. 556—557.

79. Prof. Todor P. Todorov, *op. cit.*, p. 129.

a fost înconjurat întotdeauna de credincioși. Acolo unde era exilat Sfântul Eftimie, veneau credincioși din toate colțurile Bulgariei, cerându-i sfaturi folositoare pentru suflet.

În zilele noastre, din bogata activitate predicatorială a Sfântului Eftimie se păstrează numai patru panegirice care au fost amintite și mai sus și anume: 1) *La Sfinții Impărați Constantin și Elena*; 2) *la Sfânta mucenică Nedelea*; 3) *la Sfântul Mihail Voin*; 4) și *la Sfântul Ioan Polivatski*⁸⁰. Aceste panegirice îl prezintă pe patriarhul Eftimie ca mare orator care a știut să îmbine adevărurile de credință cu elementele poetice⁸¹. Ca și toate panegiricile din aceeași epocă, cele ale Sfântului Eftimie sînt alcătuite într-un stil poetic, în duhul cîntărilor bisericești, mai ales a cîntărilor numite «Mărimuri». Contemporanii săi mărturisesc că Sfântul Eftimie a fost cel mai mare predicator în vremea sa. În general, critica îl apreciază foarte mult pe Sfântul Eftimie ca predicator, socotindu-l ca «unul din cei mai mari oratori și maestru al stilului poetic între toți reprezentanții culturii din vechea Bulgaria»⁸². La fel ca și înaintașii săi, patriarhul Eftimie a fost înrîurit de marii predicatori din Constantinopol, atît în ceea ce privește conținutul, cît și forma⁸³.

Patriarhul Eftimie a format o întregă școală de predicatori a căror influență și urme s-au răspîndit departe peste granițele țării și care în Bulgaria s-au menținut și în veacurile următoare⁸⁴.

V. *Corespondența Patriarhului Eftimie de Tîrnova cu Mitropolitul Antim Critopulos al Ungrovlahiei și cu Sfântul Nicodim, egumenul Mînăstirii Tismana*. — Patriarhul Eftimie a devenit cunoscut și foarte apreciat în toate țările ortodoxe, încît ierarhi de seamă i se adresau în scris pentru a li se răspunde în legătură cu anumite probleme de ordin moral, sau dogmatic. Așa, de pildă, mitropolitul Ciprian al Kievului și Moscovei, încă de pe cînd era la Muntele Atos a fost în legătură cu Sfântul Eftimie. În biblioteca Mînăstirii Putna se află un manuscris din secolul al XVI-lea, în limba slavonă, care poartă titlul de *Pravila lui Zonara*. După cum mărturisește însemnarea de la fila 287 v, acest manuscris a fost dăruit mînăstirii Putna de către episcopul Evstatie al Romanului. În acest manuscris la f. 98—707 v, se găsește epistola patriarhului Eftimie de Tîrnova către călugărul Ciprian pe care l-a înfîlnit în Sfîntul Munte Atos. Sfîntul

80. Emil Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen...*, p. C—CXXII, CXXII—CXXV, textul cuvîntărilor la p. 103—203.

81. Dr. Tvetana Vranska, *Stilni pohvati na patriarh Evtimii*, Sbornik na naukite i iskustvata, kniga XXXVII—2, Sofia, 1942, p. 121—176.

82. Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen...*, p. 49, 98, 110; Dr. Tvetana Vranska, *op. cit.*, p. 114—115, 118; Comp. J. V. Jaghici, *Rasujdenia iujnoslavianskoi i ruskoj...*, p. 369.

83. J. Radcenko, *Religioznoe i literaturnoe dvijenie v Bolgarii v epohu pered tureckim zavoevaniem*, Kiev, 1898, p. 292—293; Dr. Tvetana Vranska *op. cit.*, p. 116.

84. *Pravila lui Zonara*, manuscris în limba slavonă, Biblioteca Mînăstirii Putna sub nr. de inventar 40/601/560, fila 98—107 v.

Eftimie îi răspunde lui Ciprian în această scrisoare la unele întrebări de interes bisericesc pe care i le pusese acesta ⁸⁵.

Sfântul Eftimie a avut legături prin corespondență și cu mitropolitul Antim Cristopulos (1370—1382) al Ungrovlahiei și cu Sfântul Nicodim, († 1406), egumenul Mănăstirii Tismana ⁸⁶. Mitropolitul Antim Critopulos prețuia foarte mult învățătura marelui cărturar bulgar și de aceea i-a pus unele întrebări la care a primit răspuns. Întrebările se referă, unele la dogmele creștine, iar altele la unele probleme și situații din Biserica Ortodoxă, ca de pildă: rînduiala slujbelor, activitatea pastorală, viața ascetică și activitatea isihasmului ⁸⁷.

Alte scrisori aveau un conținut care privea probleme contemporane. Așa de pildă, scrisoarea adresată mitropolitului Antim Critopulos începe cu anumite plîngerii pentru unele împrejurări nefavorabile pentru cele două popoare vecine, ca: năvălirea turcilor în Bulgaria, care prezenta un mare pericol și pentru români; apoi răspîndirea bogomilismului în Bulgaria ș. a. Este foarte greu de precizat cînd a fost trimisă mitropolitului Antim Critopulos această scrisoare. Probabil că i-a scris în jurul anului 1381, cînd Antim Critopulos mai păstora încă în scaunul de mitropolit al Ungrovlahiei.

Patriarhul Eftimie scrie mitropolitului Antim Critopulos să nu se mire că a întîrziat cu răspunsul. Motivul îl constituie faptul — spune el — că în Bulgaria, ca și în Țara Românească, sînt aceleași necazuri, adică pericolul din partea turcilor și în plus erezia bogomililor ⁸⁸. În afară de aceasta, Sfântul Eftimie mai scrie mitropolitului Antim Critopulos că preotul Ghenes, probabil un trimis al său, i-a comunicat unele lucruri în legătură cu situația din Mitropolia Ungrovlahiei și mai ales despre oamenii rău-voitori, care răspîndesc în Ungrovlahia o altă învățatură decît cea adevărată ⁸⁹.

Este sigur că Sfântul Eftimie face, în această scrisoare, aluzie la faptul că anumiți misionari ai bogomililor din Bulgaria căutau să întindă erezia și la nordul Dunării, în Țara Românească, fapt remarcat de preo-

85. Emile Turdeanu, *La Litterature bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans le pays roumains*, Paris, 1947, p. 119—127; Emil Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen...*, p. 240—251; Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 15—30; *Istoria Bisericii Române...*, vol. I, p. 212.

Pentru documentare: Nicolae N. Smochină și N. Smochină, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea «Pravila Sfinților Părinți după învățătura lui Vasilie cel Mare», întocmită de ritorul și scolasticul Lucaci, în 1581*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1043—1062 și Em. Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, în «Romanoslavica», XX (1965), recenzie de Pr. I. Ionescu, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 5—6, p. 532—536.

86. A. P. Sirku, *Liturgicheskie trudî...*, p. 574.

87. *Ibidem*.

88. *Scrisoarea* adresată mitropolitului Antim Critopulos al Ungrovlahiei, la Emil Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen...*, p. 240—241.

89. Emil Kaluzniacki, *Werke des patriarchen...*, p. XL, CIII și CXI; P. Sirku, *Vremia i jizni...*, p. 574—575; Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 15—16; Prof. P. Constantinescu-Iași, *Raporturi culturale româno-bulgare*, București, 1946, p. 11.

tul Ghenes, trimisul Sfântului Eftimie la mitropolitul Antim Critopulos. Atît ni s-a păstrat din corespondența Sfântului Eftimie cu mitropolitul Unglovlahiei, Antim Critopulos.

Cu mult mai bogată este însă corespondența Patriarhului Eftimie cu Sfântul Nicodim, egumenul Mănăstirii Tismana. Într-un sbornic aflat în biblioteca Mănăstirii Neamț, pînă acum cîteva decenii în urmă se păstra corespondența purtată de patriarhul Eftimie cu Sfântul Nicodim. La Mănăstirea Rila din Bulgaria se găsește un manuscris în limba sîrbo-slavă din anul 1479, scris de Ladislau Gramaticul. Printre alte lucrări conține și *Scrisoarea I-a* a Sfântului Eftimie către Sfântul Nicodim. Apoi manuscrisul din Muzeul arheologic religios din Kiev, scris în limba bulgaro-slavă, între anii 1554—1561, cuprinde o parte din lucrările Sfântului Eftimie, *Scrisoarea a II-a* către Sfântul Nicodim, însă numai un mic fragment, constînd numai dintr-o întrebare și un răspuns⁹⁰.

Această epistolă care constă numai dintr-o întrebare pe care Sfântul Nicodim, egumenul Mănăstirii Tismana, a adresat-o patriarhului Eftimie, precum și răspunsul acestuia către Sfântul Nicodim se află în manuscrisul Mănăstirii Putna, amintit mai sus, la fila 234—236, scrisoare despre care nu s-a știut că există și în *Pravila lui Zonara*, manuscris în limba slavă din secolul al XVI-lea care se află în biblioteca Mănăstirii Putna⁹¹.

Iată în ce constă această corespondență: Sfântul Eftimie a trimis Sfântului Nicodim două scrisori. În prima răspunde la șase întrebări dogmatice: despre sfinții îngeri, despre răul în lume, despre Sfînta Cruce, despre întrupare și suflet. Din a doua scrisoare s-a păstrat numai o întrebare și un răspuns cu privire la curăția morală a celor ce vor să se preotească.

Este foarte interesant începutul primei scrisori de răspuns a patriarhului Eftimie către Sfântul Nicodim. Sfântul Eftimie scrie astfel: «Prea Cuvioase, ne-ai dat pricină de bucurie duhovnicească, prin scrisoarea ta. Nu mai puțin ne-am bucurat aflînd de iubirea ta cea dreaptă și învederată către Hristos, precum și știința ta pravoslavnică. Este semnul virtuții a cerceta Scripturile, după glasul dumnezeiesc și a-și da silința, după putere. Cînd sufletul se adapă din dumnezeieștile Scripturi și își ridică cu totul dorirea la cele de sus, cu aripi ușoare se ridică îndată la înălțimea virtuții și ca, printr-o deschizătură înclinîndu-se să vadă, strigă cu îndrăzneală: cît de minunat este locul acesta! Astfel văd și sufletul tău plin de osirdie și năzuind mult către cele dumnezeiești, nu pentru altceva, ci pentru a afla adevărul cel învederat».

Întrebările puse de Sfântul Nicodim și răspunsurile date de patriarhul Eftimie sînt următoarele:

1) *Prima întrebare* a Sfântului Nicodim către patriarhul Eftimie se referă la trei probleme teologice: a) În prima chestiune Sfântul Nicodim

90. *Pravila lui Zonara...*, f. 234—236.

91. În textele citate am păstrat traducerea lui Alexandru Ștefulescu cu unele corecturi și prescurtări, la Al. Ștefulescu, *op. cit.*, p. 16—28.

întreabă pe Sfântul Eftimie: «Pentru ce Moise, arătînd pe Creator drept creatură și învățînd de cele văzute nu a spus nimic de creaturile mai mari și spirituale. La aceasta Sfântul Eftimie i-a răspuns în felul următor: «Moise, ocîrmuind poporul iudeilor îi vedea îndărătnici și nepuși. După atîtea minuni și semne și după trecerea Mării-Roșii, murmurau împotriva lui zicînd: N-au fost oare morminte pentru noi în Egipt? Ne-a scos în această pustie ca să murim. Pentru aceasta, Dumnezeu, prevăzînd că ei au să cadă ușor, a poruncit lui Moise ca să nu le legifereze nimic despre cele spirituale, pentru ca să nu cadă în politeism. Căci dacă, turnînd un vițel, ziceau: iată dumnezeii tăi, Israile, care te-au scos din Țara Egiptului cu cît mai mult dacă ar fi auzit de cele spirituale. Pentru aceasta Dumnezeu a cruțat neputința lor și nu le-a spus nimic despre acestea».

b) A doua problemă pusă de Sfântul Nicodim e mult mai importantă și se referă la chipul creaturilor spirituale. Sfântul Nicodim îl întrebă astfel: «Creaturile spirituale au chipul lui Dumnezeu ca și creatura cuvîntătoare». La această chestiune teologică, referitoare la natura și chipul îngerilor, Sfântul Eftimie a răspuns în următorii termeni: «Iar dacă ființele spirituale au chipul lui Dumnezeu, sau că ar fi fost create după chipul lui Dumnezeu, nicăieri nu găsim așa ceva în dumnezeieștile Scripturi... și nicăieri nu s-a auzit: să facem înger după chipul și asemănarea noastră».

c) A treia problemă pusă de Sfântul Nicodim se referă la libertatea ființelor spirituale. Sfântul Nicodim scrie patriarhului Eftimie astfel: «Auzim în Scriptură că ființele spirituale se pornesc cu greutate la rău, pentru aceasta ni se pare că sînt lipsite de libertate». La această problemă Sfântul Eftimie a răspuns egumenului de la Tismana astfel: «Omul singur a fost creat și din el s-a umplut toată lumea; îngerul nici nu s-a născut, nici a născut pe altul, ci cum s-au zidit... așa sînt și rămîn... liberi... căci tot ce de la sine se mișcă spre bine — evident că de la Dumnezeu este mișcat și nu de vreun oarecare egal — se zice liber...».

2) În *întrebarea a doua*, Sfântul Nicodim pune patriarhului Eftimie următoarea chestiune: «Cum deci auzim că Creatorul umple prin Sine ca creatură, cerul și pămîntul, evident toate, precum că într-însele viețuim, ne mișcăm și sîntem... noi însă avem nevoie de ajutorul îngerilor și al sfinților, precum s-a zis: a trimis îngerul său și l-a luat, și a pus îngeri păzitori și Arhanghelul Mihail mai mare peste oamenii lui Dumnezeu». Patriarhul Eftimie răspunde la această întrebare astfel: «Credem că Creatorul umplînd prin Sine... toate este prevăzătorul, păzitorul și făcătorul, iar sfinții îngeri ajutători. Dumnezeu singur n-are trebuință de aceștia, noi însă fiind îmbrăcați în trup trebuie să avem pe sfinții îngeri, ajutători împreună cu sfinții. Dacă Daniil a avut trebuință de ajutorul îngerului, și Ilie și Petru și alți mulți din sfinți cu atît mai mult noi. Ființa omenească are nevoie de ajutor de pretutindeni, după cum este scris: și a trimis Domnul pe îngerul său și m-a scos din mîna lui Irod și din toată așteptarea neamului lui Israel; și într-altă parte, a poruncit

ingerilor săi să te păzească pe tine. Însă în vechime fiecărui popor îi era pus un inger, acum cîștigînd mîntuire de vechiul păcat prin sîngele lui Hristos, am dobîndit păzitori și mijlocitori și ajutători pe sfinții ingeri. Însă și la patima mîntuitoare-a Domnului, cînd se ruga Părintelui Său ca să treacă paharul (acela), găsim pe inger arătîndu-i-se și întărîndu-L. Oare, avea Dumnezeuirea trebuință de întărirea ingerului? Nu, ci, trupul nostru, care s-a luat din sîngele fecioresc, care a mîncat, a băut, a dormit, s-a obosit, a mers pe mare, s-a ridicat pe Cruce și în mormînt s-a pus; Acela a înălțat păcatele noastre pe lemn. Pentru aceasta avem trebuință de sfinții ingeri, nu numai aici, în trup fiind, ci și după plecarea noastră de aici trebuie să-i avem povățuitori în drumul cel de sus».

3) *A treia întrebare* pe care Sfîntul Nicodim a adresat-o patriarhului Eftimie se referă la ingerii cei căzuți: «Răul neavînd ființă, precum credem, cu greu se mișcă spre rău (ingerii) odată fiind căzuți și nouă (oamenilor) ne-a mijlocit aceasta. Și cum (de ce Creatorul preștiind acestea (pornirea lor spre rău) a adus această creatură (i-a creat)»? Sfîntul Eftimie a răspuns la această întrebare astfel: «Ca răul să aibă ființă, aceasta nici noi n-am învățat, nici pe alții nu învățăm. Răul își ia ființa prin sine însuși. Precum atunci cînd nu este lumină, se face întuneric, așa și aceasta. Cel ce din voință proprie nu voiește să rămînă în ceea ce este din fire, se va afla... în afară de fire. Despre aceasta a zis Isaia cu glas mare: A zis în inima sa vrăjmașul, cu tîria mea voi face, și cu înțelepciunea mea voi ridica hotarele limbilor și voi doborî tîria lor și voi cutremura cetățile ce viețuiesc și voi lua toată lumea cu mîna ca pe un cuib, sau ca ouăle rămase și nu va mai fi cine să scape sau împotriva să-mi zică: și voi pune scaunul meu în nori și voi fi asemenea celui de sus. Și cum a cugetat acestea, a căzut din ceea ce era după fire și în locul luminii a urmat a fi întunericul... Însă precum a zis marele Vasilie, îi rămăsese loc de pocăință, dar pentru că s-a însîngerat în sîngele oamenilor lui Dumnezeu, pentru omul cel dintîi zidit, pe care l-a înșelat și i-a închis locul pocăinței. Pentru aceasta Dumnezeu îi zice lui iar prin Isaia: În ce chip haina înroșită în sînge nu este curată, tot așa nici tu nu vei fi curat pentru că ai pierdut pămîntul meu și ai lovit poporul meu. Iar referitor la Creator (Care) prevăzînd (totuși) a creat pe aceștia, această cercetare ne coboară în mare prăpastie. Căci cine a știut gîndul lui Dumnezeu, sau cine a fost sfetnicul său? Și Domnul (a zis) ucenicilor: Nu este vouă a ști vremile și anii. A cerceta despre Dumnezeu cum a făcut aceasta sau aceasta este mîndrie. Cîte a voit Domnul a făcut în cer și pe pămînt în mări și în toate abisurile».

4) *Întrebarea a patra* pe care Sfîntul Nicodim a pus-o patriarhului Eftimie este în legătură cu taina întrupării Domnului — una din cele mai importante probleme dogmatice ale Bisericii creștine: «Pentru ca marea și înfricoșătoarea taină a întrupării tăinuindu-se întuilor trepte (ingeresți) s-a descoperit căpeteniei treptei celei din urmă? Și cum s-a tăinuit»? Sfîntul Eftimie i-a răspuns în termenii următorii: «Pentru ca să

nu socotească cineva că treapta îngerească cea mai de jos este cea mai mică și cea mai din urmă — și neîmpărtășită de strălucirea dumnezeiască, pentru aceasta Dumnezeu, sfatul cel vechi și ascuns s-a arătat căpeteniei ultimei trepte... Cît de apropiați ne sînt sfinții îngeri, și mai înainte de înfricoșătoarea taină a întrupării era vrăjmașie între îngeri și oameni, pînă cînd s-a împlinit taina cea înfricoșătoare a întrupării; cînd s-a auzit slavă întru cei de sus și pe pămînt pace, de atunci cele cerești s-au impresurat cu cele pămîntești și oamenii fac suire la cer și viața noastră în ceruri și îngerii vin la oameni. Iar a zice, cum s-a ascuns înfricoșătoarea taină a întrupării celor dintîi trepte, taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută. — Dumnezeu a făcut cum a voit. Nouă ni s-a zis numai să credem, dar nu să cercetăm, căci cine a știut gîndul lui Dumnezeu».

5) Urmează *întrebarea a cincea*, pe care Sfîntul Nicodim i-a adresat-o patriarhului Eftimie, în legătură cu puterea vrăjmașului în lume. «Puterea vrăjmașului fiind nimicită prin Cruce, de unde au putere demonii văzduhului să ispitească la păcate, ei nefiind creatori, Creatorul singur avînd stăpînire asupra creaturii vinovate și nevinovate? Și de unde (știm noi) aceasta deoarece Apostolul nu a spus nimic despre aceasta? Ne-a spus de lupta noastră cu demonii văzduhului, dar nu ne-a spus nimic despre această ispitire»? Sfîntul Eftimie a răspuns, astfel: «Puterile cele mai de jos, potrivnice Crucii se înspăimîntă de semnul ei făcut în văzduh. Și dacă demonii se înfricoșează și se tem de semnul crucii cum pot cu de la sine putere să ispitească sufletele omenești? Și nu despre aceasta este vorba. Dacă asupra porcilor n-au putere, cum vor putea îndrăzni asupra altora, mai mari? Dar Dumnezeu așa a judecat că ne este nouă de folos, pentru ca fiind ispitiți de ei, să primim și mai multă și să nu cădem în prăpastia mîndriei și prin calea acelora să ne abatem de la Dumnezeu.

Cel ce întinde curse la toată lumea și începătorul răutății, întocmai ca o slugă rea care, fugind de la stăpîn a apucat toate drumurile care duc la dînsul și pe cei care umblau pe acele căi, îi bătea, îi tăia și pe alții îi ținea legați, crezînd că se împotrivește stăpînului, însă acoperit cu răutatea rămîne nesimțitor și neplecat spre bine. Astfel odată înclinat spre rău va rămîne neîntors...

Preaînțeleptul Creator, Domnul și Stăpînul, așa putere și tărie a dat neamului omenesc ca să calce peste balauri și scorpii și peste toată puterea vrăjmașului și să nu se vatăme deloc, să calce încă și însuși capul vrăjmașului. Nu numai în viață, ci și după moarte, cinstitele lor moaște (ale oamenilor buni) dau vindecare neîmputînată celor bolnavi de diferite boli iar cinstitele și întru tot sfintele lor suflete nu sînt ispite de duhurile viclene ci (sînt) însoțite de prea sfinții și strălucitorii îngeri, pînă în locașul lui Dumnezeu, în glas de bucurie... pe cei desfrînați... îi va judeca Dumnezeu. Ce este mai rău decît... desfrînatul sau tîlharul și furul și cei asemenea, care n-au purtat niciodată grijă de porunci, ci și-au petrecut viața în plăceri... Asupra acestor păcătoși au îndrăzneală

puterile protivnice și se bucură de ei le iese în calea care-i duce la cele de sus. Dacă diavolul arată atîta nerușinare față de trupul lui Moise încît a îndrăznit să se lupte cu Arhanghelul Mihail, cu atît mai mult va îndrăzni cu nerușinare asupra supușilor lor».

6) *Ultima întrebare* la care răspunde în *Scrisoarea I-a* este aceasta: După cum zic unii după plecarea de aici (după moarte) vom fi lipsiți de ceea ce ne-am împărtășit, deoarece sufletul care dorește (spre cele dumnezeiești) se aseamănă cu puterile spirituale? Și (dorirea) aceasta fiind, o vedem și la îngeri, după cum zice corifeul Apostolilor: unde doresc îngerii a privi. Îi vedem și pe aceștia avînd puterea cuvîntătoare prin aceea, căci cîntă și slăvesc pe Stăpînul... Și iar: multora am vorbit, lui Avram, și lui Iacov și altora. Atunci... vom privi și în cele spirituale... «Patriarhul Eftimie răspunde astfel»: «Credem că sufletul zidit de Dumnezeu este cuvîntător. Dorirea și mînia i s-au dat ca arme împotriva vrăjmașului, pentru că, precum odinioară vrăjmașul s-a apropiat de Adam ca să-l tragă la voința lui atunci, prin mînie, ca și cu o armă oarecare să fie pus pe fugă. Asemenea i s-a dat și dorirea de Dumnezeu pentru ca cele ce sînt ale lui Dumnezeu, pe acestea să le dorească, iar nu cele ale trupului. Cel ce a ajuns la cele dumnezeiești ce mai are de dorit? A ajuns la hotarul doririi. Însă în veacul de acum au fost astfel de lucruri și vor fi, iar după plecarea de aici, cînd vom moșteni un cer nou și un pămînt nou... Cînd dreptii vor străluci ca soarele, cînd sfinții se vor schimba în stare îngerească, cînd tot ce este materie va dispărea, cînd toată boala, grija și suspinul se vor depărta, asemenea arme nu ne vor mai folosi la nimic, balarul atunci fiind cu demonii săi în groază și în foc, luptă nu va mai fi în nici un chip și materia pămîntească va fi nimicită pînă la sfîrșit. Atunci sufletul zidit cuvîntător după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, primindu-și răsplata va slăvi și lăuda pe Dumnezeul tuturor, nu ca acum, printr-un organ gros și trupesesc, ci subțire, oarecum nespus și spiritual...»⁹²

Scrisoarea a II-a a patriarhului Eftimie constituie un răspuns la întrebarea Sfîntului Nicodim care se referă la cercetarea vieții morale de la cincisprezece ani în sus, a celor care vor să se preoțască. Sfîntul Eftimie răspunde: «Întrebarea aceasta cere multă băgare de seamă și frică, ca nu cumva cineva fiind prea indulgent să cadă în eres... Trebuie multă îngrijire pentru curățirea trupului a celui ce voiește să se preoțască, precum a zis apostolul: Fraților, vă rog, puneți înainte trupurile voastre curate, jertfă vie lui Dumnezeu... Oricine dorește să se preoțască se cuvine să aibă viața curată și trupul neîntinat, ca să ajungă la starea îngerească. Ca un înger al Domnului este preotul, zice dumnezeiescul Anastasie.

Din analiza întrebărilor puse de Sfîntul Nicodim și răspunsurile patriarhului Eftimie reiese că pe egumenul Tismanei îl preocupau

92. *Pravila lui Zonara...*, f. 234—236.

chestiuni în legătură cu creația lui Dumnezeu, cu întruparea Domnului Iisus Hristos și îndeosebi cu natura și libertatea ființelor spirituale — ingerii, cu existența și lucrarea diavolului și cinstirea Sfintei Cruci. Acest lucru ne face să presupunem că în Țara Românească se infiltraseră unele idei eretice ale bogomililor, referitoare la Dumnezeu și la creația lumii, la întruparea Fiului lui Dumnezeu, la lucrarea negativă în lume a diavolului, la existența și la lucrarea îngerilor și cu privire la cinstirea Sfintei Cruci, — probabil pe care bogomilii le puneau și le rezolvau potrivit ereziei lor.

Din cele arătate mai sus se vede limpede că Sfântul Nicodim, egumenul Mănăstirii Tismana nu a fost numai un întemeietor de mănăstiri, ci și un temeinic cunoscător al Sfintei Scripturi și al praxilei bisericești. Așa ni-l prezintă *Evangeliiarul* rămas de la el, dar mai ales corespondența sa cu învățatul patriarh Eftimie de la Tîrnova, pe care îl întrebese în legătură cu unele probleme de ordin dogmatic și moral.

Această corespondență, prezintă o mare importanță mai ales pentru următoarele motive :

1) Întrucît mitropolitul Ungrovlahiei din acea vreme, Antim Critopulos s-a adresat pentru lămurirea unor probleme dogmatice și morale Sfântului Eftimie de la Tîrnova, era firesc ca și egumenul Nicodim de la Tismana să ceară dezlegare tot de la el, pentru stabilirea unor adevăruri teologice. Pe lângă aceasta se mai adaugă faptul, care este foarte probabil, că Sfântul Nicodim l-ar fi cunoscut pe Sfântul Eftimie încă pe cînd era la Mănăstirea Zografu din Sfîntul Munte Atos, fie trecînd pe la Tîrnova, cînd a venit în Țara Românească. Numai așa se poate explica faptul de ce Sfântul Nicodim nu s-a adresat patriarhului ecumenic Filotei, care ar fi fost mai indicat să răspundă la astfel de întrebări.

2) Din această corespondență se vede că Biserica Bulgară în acea vreme era bine organizată, fiind ridicată la rangul de patriarhie încă din anul 1235 și că-și exercita activitatea și misiunea ei ortodoxă în deplină libertate.

Cele două mari Biserici surori, Bulgară și Română, au stat mult timp în strînse legături culturale și duhovnicești. Dar împrejurările grele ale istoriei bulgare din secolul al XIV-lea, de neîntrerupte frămîntări între bizantini și sîrbi, cu urcușuri degrab prăbușite în lupte lăuntrice, n-au îngăduit o înfrîurare mai puternică, decît din vremea cînd Țara Românească a devenit stat independent și a luat ființă o organizare bisericească temeinică.

Prin corespondența purtată de către Sfântul Nicodim de la Tismana și vestitul patriarh de la Tîrnova, Sfântul Eftimie, se vede felul cum înțelegeau să se ajute aceste două Biserici în problemele importante ce se iveau : dogmatice, morale și bisericești, pentru bunul mers al întregii comunității creștine.

VI. *Ultimii ani ai vieții Sfântului Eftimie.* — În primăvara anului 1393, armatele turcești, sub conducerea lui Baiazid Fulgerul, au năvălit în nordul Bulgariei, iar la 17 iulie același an⁹³, conducătorii bulgari fiind trădați — după cum mărturisește tradiția populară — capitala țării, orașul Tîrnova, a căzut în mâinile turcilor care s-au purtat cît se poate de sălbatic cu populația și bunurile materiale. Bisericile au fost jefuite și necinstite. Țarul Ivan Șișman în acel timp se afla în altă parte, probabil la Nicopole. Cînd orașul Tîrnova a fost cucerit, țarul a părăsit capitala, dar patriarhul Eftimie a rămas singurul apărător al populației. Pentru aceasta, pe bună dreptate, poetul popular bulgar Ivan Vazov vorbește atît de frumos despre el: «Eftimie al Tîrnovei, în zile îngrozitoare, ultimul apărător și ultimul țar»⁹⁴.

Turcii s-au purtat bine la început cu conducătorii Bisericii Bulgare și ascultau de rugămintele patriarhului de a ocroti poporul. Mai tîrziu ei însă s-au hotărît ca să înlătore și pe acest ultim apărător al poporului dreptcredincios bulgar⁹⁵. Astfel, Baiazid a poruncit ca populația bulgară din Tîrnova să fie trimisă în regiunile Asiei Mici⁹⁶. Patriarhul Eftimie a fost și el trimis în exil într-o mînăstire din Macedonia⁹⁷. Locul unde a fost exilat precum și sfîrșitul lui au rămas pînă azi necunoscute. Mitropolitul Kievului, Grigorie Țablac, spune numai că acesta a fost trimis undeva în Macedonia, fără ca să numească precis locul exilului⁹⁸.

Există totuși unele ipoteze în legătură cu această problemă. Așa, de pildă, în anul 1905, egumenul de atunci al Mînăstirii Bacicovo a pretins că ar fi descoperit mormîntul patriarhului Eftimie, ceea ce mai tîrziu s-a dovedit a nu fi adevărat. Ca urmare, după aceea și pînă astăzi, se crede că Mînăstirea Bacicovo a fost ultimul loc de refugiu al patriarhului Eftimie⁹⁹.

În biblioteca Mînăstirii Cerepiș, cu hramul «Născătoarei de Dumnezeu»¹⁰⁰ se păstrează un exemplar din cartea lui Hr. Popov Capnilov, cu titlul: *Eftimie*, Plovdiv, 1901, cu o însemnare la pagina 115, scrisă de fostul egumen al Mînăstirii Cerepiș, arhimandritul Metodie¹⁰¹, în care se confirmă că în partea de mijloc a bisericii din Mînăstirea Prodromul, la rînd cu mormîntul patriarhului Ghenadie al II-lea Scholarios, primul

93. Ivan Vazov, *Patriarh Evtimii* (Săcinenie), t. IV, Sofia, 1948, p. 344.

94. Dr. Sl. Kiselkov, *Prouki i ocerti po starobolgarskata literatura*, Sofia, 1956, p. 176; Episcop Partenii Levkiiskii, *Sveti patriarși...*, p. 69.

95. J. Jirecek, *Istoria bolgar...*, p. 452—453.

96. Episcop Partenii Levkiiski, *Slujba na Sv. Evtimia Tărnovski*, Sofia, 1951, p. 17.

97. Idem, *Sveti patriarși...*, p. 70; Dr. Sl. Kiselkov, *Prouki i ocerti...*, p. 176—177.

98. Dr. S. Kiselkov, *Pronki i ocerti...*, p. 177.

99. Astăzi la Mînăstirea Cerepiș funcționează Seminarul teologic al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

100. Arhimandritul Metodie a viețuit un timp și în Mînăstirea Prodromul din apropierea orașului Serres (Episcop Partenii, Levkiiskii *Sveti patriarși...*, p. 70).

101. Asist. Diacon Ioan Pulpea-Rămureanu, *Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în «Ortodoxia», L (1956), nr. 1, p. 107—108.

patriarh ecumenic sub turci († 1472)¹⁰² s-a găsit și mormîntul patriarhului Eftimie pe care grecii nu-l cunoșteau în istoria Bisericii lor și din această cauză ei s-au exprimat așa : «mormîntul unui oarecare patriarh Eftimie»¹⁰³. Din acest motiv, afirmă arhimandritul Metodie, grecii au dat la o parte piatra mormîntului cu vechea ei inscripție.

După exilarea Sfîntului Eftimie și intrarea Bulgariei sub dominația turcilor, patriarhul Antonie al IV-lea al Constantinopolului (1389—1390 ; 1391—1397), văzînd acest lucru și-a îndreptat privirile spre Patriarhia Tîrnovei, spre a o supune Patriarhiei de Constantinopol. În acest scop el a trimis pe Ieremia, care nu fusese primit în Moldova, ca să conducă treburile bisericești în Bulgaria. Din anul 1402, Biserica Bulgară, cu reședința la Tîrnova, a avut în fruntea ei un mitropolit grec care era acum supus direct patriarhului de Constantinopol. Dacă poporul bulgar, din punct de vedere politic, a căzut în secolul al XIV-lea, sub stăpînirea turcească, apoi și din punct de vedere bisericesc el a căzut sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol. În felul acesta, Patriarhia de Tîrnova, a fost transformată în mitropolie grecească și supusă Patriarhiei de Constantinopol.

Mitropolitul Tîrnovei era mai prejos decît mitropoliții greci din Asia Mică. El a început să ocupe, de acum înainte, locul al treilea, după mitropolitul Heracleii și acela al Tesalonicului, între mitropoliții Peninsulei Balcanice. Foarte curînd după aceea, mitropolitului de Tîrnova i s-a acordat titlul de «Exarh al întregii Bulgarii»¹⁰⁴.

O dată cu căderea Bulgariei sub turci, în 1393, și-a încheiat independența și existența ei și Patriarhia Bulgară de la Tîrnova, al cărei ultim patriarh a fost Sfîntul Eftimie. Amintirea lui se păstrează vie în memoria credincioșilor Bisericii Bulgare surori pînă astăzi, el fiind prețuit și cinstit nu numai pentru bogata lui activitate teologică și bisericească, ci și pentru eroismul său în apărarea dreptei credințe și a cauzei poporului bulgar.

Magistrand Ierod. EPIFANIE NOROCEL

102. Episcop Partenii Levkiiski, *Sveti patriarsi...*, p. 70.

103. Pețăr Mutafciev, *Istoria na bălgarskia narod*, partea a II-a, Sofia, 1944, p. 238; Ivan Postuhov, *Bălgarska istoria*, II, Sofia, 1943, p. 287.

104. Prof. Ivan Snegarov, *Kratka istoria na săvremenite pravoslavni țărkvi*, t. II, Sofia, 1946, p. 46.

CRONICILE GRECEȘTI ȘI SITUAȚIA BISERICII ROMÂNEȘTI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA *

Procesul de pătrundere a elementului grecesc în țările române a început în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pe vremea lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557) și Mircea Ciobanul (1557—1559), domni ai Țării Românești. Dar infiltrarea acestui element în țările noastre ajunge la apogeu prin instaurarea domniilor fanariote, care vor dura mai bine de un veac: în Țara Românească de la 1716 pînă la 1821, iar în Moldova ele au început în 1711, sfîrșindu-se, de asemenea, cu revoluția lui Tudor Vladimirescu.

Venind în țările române, domnii fanarioți și-au adus adesea cu ei oamenii lor de încredere, care au căpătat funcții însemnate în aparatul de stat, și prin urmare, cunoșteau bine viața intimă a țării. Un exemplu în această privință îl constituie Constantin Dapontes care a fost secretarul personal al lui Constantin Mavrocordat, domn în mai multe rînduri al Țării Românești și Moldovei și de la care au rămas *Δακτικά Εφημερίδες* sau *Cronica războiului de patru ani (1736—1739)* între turci și austrieci¹ precum și *Catalogul oamenilor mai însemnați din secolul al XVIII-lea*, dintre care marea majoritate au trăit în Țările Române².

Mulți dintre grecii care au venit în țările române au așternut în scris evenimentele mai însemnate care s-au petrecut pe timpul lor, lăsînd posterității o frescă amănunțită a situației sociale, politice și economice a țării, în așa-numitele cronici grecești din timpul domniilor fanariote.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în teologie, întocmită sub conducerea D-lui Prof. Alexandru Elian, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Lucrarea a fost publicată sub titlul «*Ephémérides daces ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739)*», publicată, adnotată și tradusă de Emile Legrand, vol. I (Textul grecesc); vol. II (Traducerea în franceză), Paris, 1880—1881.

2. Catalogul a fost publicat de C. Erbiceanu în *Cronicarii greci care au scris despre Țările Române*, București, 1881.

Uneori acești cronicari erau tendențioși și prezentau evenimentele din punctul de vedere care le convenea lor, cum este cazul cu Afenduli Clucerul³ și Alexandru Amiras⁴.

Același lucru se poate spune despre autorul anonim al *Cronicii Ghiculeștilor*, care a fost omul de încredere al acestora și care i-a prezentat în culori foarte favorabile, însoțindu-i pas cu pas, chiar și atunci când unii din această familie au trecut din Moldova la conducerea Țării Românești, și laudând virtuțile și priceperea lor în a orîndui treburile țării.

Dar, deși subiective, aceste cronicari au o mare însemnătate pentru cunoașterea situației țărilor române în epoca domniilor fanariote, datorită materialului istoric bogat și amănunțit pe care l-au transmis și mai ales pentru faptul că cronicarii respectivi cunoșteau bine evenimentele descrise, fiind contemporani cu ele. Cronicile sînt importante și pentru cunoașterea trecutului Bisericii românești, căci, pe lângă date militare și economice, ele conțin multe referiri la situația Bisericii din Țara Românească și Moldova, la starea materială și culturală a preoților, a mînăstirilor, amintesc pe ierarhii mai însemnați precum și vizitele în țările române ale unor înalți ierarhi străini.

În cele ce urmează ne propunem să punem în lumină datele furnizate de cronicile grecești privind Biserica românească, limitîndu-ne în timp la prima jumătate a secolului al XVIII-lea, și prezentînd întîi situația Bisericii din Țara Românească, apoi pe cea din Biserica Moldovei. Trebuie să menționăm însă că dacă pentru Biserica din Moldova *Cronica Ghiculeștilor* îmbrățișează în întregime perioada care ne interesează și deci datele privitoare la situația Bisericii vor fi mai unitare și mai legate între ele, pentru Biserica din Țara Românească datele sînt dispersate și cu multe lacune, pentru unele intervale fiind consemnate lucruri mai puțin importante, iar pentru altele nefiind consemnat nimic. Singurele cronicari grecești care conțin date despre Biserica din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea sînt *Cronica* lui Mitrofan Gregoras care istorisește evenimentele din 1714—1716⁵, și *Efemeridele daçe* ale lui Dapontes, pentru anii 1736—1739. Date sporadice se mai găsesc și în *Cronica Ghiculeștilor* și în *Catalogul istoric* al lui Dapontes, unde este amintit Mitrofan Gregoras. Pentru Biserica Moldovei, în afară de datele din *Cronica Ghiculeștilor*, găsim unele mențiuni și în *Cronica* lui N. Chiparissă care cuprinde evenimentele din 1716—1717⁶, amintindu-se unele

3. *Cronica* lui Afenduli se intitulează 'Ιστορία μερικῆ τῶν συμβάντων τῆς Πηγῆς Σβέκωφ Κζρόλωφ și a fost publicată în Hurmuzachi, *Documente privind istoria românilor*, vol. XIII, p. 49—76.

4. *Cronica lui Amiras* este publicată de N. Iorga în *Studii și Documente*, vol. IX, București, 1905. Despre Afenduli și Amiras, vezi D. Russo, *Studii istorice greco-române*, vol. I, București, 1939, p. 195—203.

5. *Cronica* lui Mitrofan Gregoras a fost publicată și tradusă de D. Russo în *Studii istorice greco-române*, vol. II, p. 411—461, însoțită de un studiu introductiv.

6. *Cronica Moldovei* de Chiparissa a fost publicată și tradusă de C. Erbiceanu în *Cronicarii greci*. Vezi și D. Russo, *Cronica Moldovei de N. Chiparissa* din *Studii istorice greco-române*, vol. II, p. 465—485.

mînăstiri din Moldova care au fost implicate în vîltoarea războiului dintre austrieci și turci.

Biserica din Țara Românească. — Evenimentele de la începutul secolului al XVIII-lea se găsesc consemnate în *Cronica Țării Românești* (1714—1716), scrisă de Mitrofan Gregoras. Acesta a fost un învățat grec pe care l-a cunoscut și Dapontes personal în 1730, cînd Mitrofan Gregoras avea peste o sută de ani. Prin urmare el trebuie să se fi născut în jurul anului 1630⁷. La 1687 a fost trimis de Patriarhul Iacob al Constantinopolului ca exarh în Macedonia, dar, fiind considerat de turci drept un răzvrătit, e aruncat în închisoare. Între 1705—1715, îl întîlnim corector la tipografia cărților grecești din București, unde a rămas pînă la moartea sa petrecută după 1730.

Cronica lui începe cu evenimentele politice legate de moartea lui Constantin Brîncoveanu (1714) și venirea pe tronul Țării Românești a primului domn fanariot, Nicolae Mavrocordat (1716). Acesta și-a cîștigat însă în scurtă vreme împotriva sa ura boierilor pămînteni «pentru nesocotitele încasări de bani, cît și din cauză că punea boierii mari și mici deopotrivă»⁸. Boierii, împreună cu mitropolitul Antim Ivireanul, complotează împotriva domnului, răspîndind zvonul că trupele austriece au venit în țară să-l prindă. Temîndu-se, domnul a fugit din Capitală la Călugăreni, împreună cu toată familia și luîndu-l cu sine și pe mitropolitul Antim, dimpreună cu cîțiva boieri. «Iar Mitropolitul, primind de la Ioan Avramie (predicatorul Mitropoliei din București) o scrisoare, după cum se zice plăsmuită, că pădurea de lîngă București e plină de dușmani, a arătat-o domnului, lucru care nu trebuia să-l facă»⁹. Cuprins de spaimă, domnul a fugit la Giurgiu și a trecut Dunărea și nu după mult timp, constatînd că alarma era falsă s-a întors cu o oaste turcească și a pedepsit cumplit pe boierii care uneltiseră împotriva lui. Căci Antim Ivireanul, după fuga lui Nicolae Mavrocordat la Giurgiu, așezase ca domn pe marele vornic Pătrașcu Brezoianu. După întoarcerea domnului, Antim a fost prins de soldații turci, maltratată și osîndit la surghiun. Și pe cînd îl duceau, în apropiere de Enos, Antim a fost aruncat în mare «și a fost acoperit de valul întunecos»¹⁰.

După sfîrșitul tragic al mitropolitului Antim din anul 1716, cronicile grecești nu mai pomenesc nimic despre Biserica Românească, pînă în anul 1730, cînd Constantin Dapontes în *Catalogul* său îl amintește pe ieromonahul Mitrofan Gregoras din Dodona, care a scris multe epigrame și poezii în limba greacă veche, multe imne și cîntări bisericești, precum și *Cronica Țării Românești*. De asemenea, pe cînd era corector la București, a adunat toate troparele Născătoarei de Dumnezeu cîte sînt în cele 12 Mineie, în Paraclis, Triod și Penticostar¹¹.

7. D. Russo, *Studii Istorice...*, p. 411.

8. Mitrofan Gregoras, *Cronica Țării Românești*, la D. Russo, *Studii Istorice...*, vol. II, p. 411. 9. *Ibidem*, p. 442. 10. *Ibidem*, p. 433.

11. C. Dapontes, *Catalogul istoric* la C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. 125.

În 1731, *Cronica Ghiculeștilor* îl menționează ca mitropolit al Ungrovlahiei pe Ștefan al II-lea, care binecuvîntează căsătoria lui Constantin Mavrocordat cu Ecaterina, fiica marelui vornic Constantin Rusăt¹². De asemenea, Grigore Ghica, venind din Moldova în Țara Românească, și-a ridicat la Mînăstirea Mihai Vodă o reședință de vară, scutind această mînăstire prin hrisov domnesc de orice dare... «fiind foarte evlavios față de sfintele așezăminte»¹³. A reînnoit hrisoavele înaintașilor săi și a început să zidească din temelie o mînăstire lângă București unde să fie și spital, orînduind ca epitropi ai ei să fie totdeauna mitropolitul țării și marele spătar. N-a apucat însă să-și ducă la bun sfîrșit opera, căci a fost mutat din nou în Moldova.

Despre același mitropolit, Ștefan al II-lea, vorbește și Constantin Dapontes în *Efemeridele dace*. La 3 iulie 1737, acesta a făcut sfat împreună cu domnitorul și cu toți boierii pentru a pune mare spătar pe Constantin Dudescu¹⁴.

În același an, la 12 septembrie, populația din Țara Românească a avut mult de suferit, deoarece oștile turcești care înaintau asupra trupelor austriece grupate în jurul Tîrgoviștei, au început să asuprească populația autohtonă. Turcii «omora locuitorii și își însușeau avutul lor, dădeau foc sfintelor mînăstiri, jefuiau bisericile și mai ales bătrîna și venerabila catedrală¹⁵, despuind-o de tot ce avea mai de valoare și expediind odoarele peste Dunăre». Unele vase sfinte, turcii le-au vîndut în bazarele lor din București¹⁶.

Tot în acest an e menționat cazul ieromonahului Anania, starețul Mînăstirii Văcărești, închinată Sfîntului Mormînt, care a venit să se plîngă domnitorului pentru că fusese lovit de unul din slujitorii domniei. Acest slujitor a venit la Mînăstirea Sfîntul Sava ca să ia doi cai, necesari pentru ștafetă, iar Anania, găsindu-se acolo, n-a vrut să-i îngăduie. Dar slujitorul, fie că nu-l cunoștea, fie că era peste măsură de înfuriat, a ridicat mîna asupra lui și l-a lovit. Auzind aceasta, Constantin Mavrocordat s-a mîniat, slujitorul a fost adus la palat, bătut și condamnat la spînzurațoare. Și cu toate că starețul Anania a încercat să obțină iertarea lui, domnul a rămas neînduplecat și numai prin intervenția lui Neofit, mitropolitul Mirelor, slujitorul a fost iertat¹⁷.

La 15 octombrie, mitropolitul Ștefan al II-lea al Ungrovlahiei s-a întors la București după o absență îndelungată, părăsind Capitala din cauza năvălirii austrieșilor. Mitropolitul s-a prezentat în fața domnului fără cruce pe piept, temîndu-se că domnul nu-l va mai recunoaște ca mitropolit după o lipsă atît de lungă din scaun. Dar lucrurile n-au luat o întorsătură așa de gravă și Ștefan al II-lea a rămas mai departe mitropolit¹⁸. În 5 iunie 1738 el a săvîrșit o liturghie în biserica mitropo-

12. *Cronica Ghiculeștilor*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, p. 343. 13. *Ibidem*, p. 363.

14. Dapontes, *Ephémérides daces...*, vol. II, p. 20.

15. Catedrala din Tîrgoviște a fost zidită în 1515 de către Neagoe Basarab.

16. *Ibidem*, p. 34. 17. *Ibidem*, p. 43. 18. *Ibidem*, p. 45.

litană împreună cu Neofit al Mirelor, fiind prezent și Constantin Mavrocordat. Cu această ocazie, toți boierii au jurat pe Sfintele Taine și pe sfânta Evanghelie de a rămâne credincioși domnului ¹⁹.

Mitropolitul Ștefan al II-lea al Ungrovlahiei a murit la 13 septembrie 1738 la Mănăstirea Căldărușani, din cauza ciumei. Cu acest prilej, Dapontes spune despre el că a fost un om care «a dus o viață plăcută lui Dumnezeu și, după ce timp de 8 ani a condus turma duhovnicească a lui Hristos încredințată lui spre păstorire, a adormit în Domnul, fiind îngropat în catedrala mitropolitană în 24 ale aceleiași luni» ²⁰.

La 26 noiembrie, același an, după sfânta liturghie, a avut loc o adunare pentru completarea locului vacant de mitropolit al Ungrovlahiei. A luat parte episcopul de Buzău, dimpreună cu toți boierii în vechea Spătărie, sub conducerea domnitorului. Cel ales a fost Neofit, mitropolitul Mirelor, căruia, după ce a ținut o cuvîntare adecvată împrejurărilor, domnul i-a dat crucea și i-a sărutat cu mult respect mîna, ceea ce au făcut și boierii. Apoi, noul mitropolit al Ungrovlahiei s-a urcat împreună cu domnitorul în caleașca domnească îndreptîndu-se spre catedrală în sunetul clopotelor și însoțiți de cîntarea corului clericilor. Aici, a intrat în nartexul bisericii și, pe cînd i se cînta «Vrednic este», a sărutat sfintele icoane, a binecuvîntat pe cei de față și s-a retras la Mănăstirea Mihai Vodă împreună cu suita sa, fără a se urca pe tron, căci nu era decît candidat, pînă la sosirea scrisorii patriarhale ²¹.

La 18 februarie 1739 s-a sărbătorit tîrnosirea paraclisului Sfîntul Nicolae de la Mănăstirea Văcărești, la care a participat și domnul în calitate de ctitor, iar la 27 februarie un incendiu înfricoșător a devastat Bucureștiul, mistuind și Mănăstirea Sfîntul Sava, Mănăstirea Colțea dimpreună cu spitalul de lîngă ea, precum și alte trei biserici de mai mică importanță ²².

Pentru perioada dintre 1739, cînd se sfîrșesc *Efemeridele* lui Dapontes și 1750, cronicile grecești nu mai relatează nimic despre situația Bisericii din Țara Românească, dar știm din alte izvoare că mitropolitul Neofit a păstorit Biserica din Țara Românească cu multă vrednicie, timp de 16 ani, tipărind o mulțime de cărți bisericești: *Liturghierul și Molitvelnicul* (1741), *Catavasierul și Evanghelia* (1742), *Apostolul și Pentecostarul* (1743), etc. După moartea sa, în 1754, mitropolit al Ungrovlahiei urmează Filaret, fostul episcop de Buzău.

Biserica din Moldova. — Pentru istoria Bisericii moldovenești din această perioadă, fără îndoială că cea mai importantă cronică este cea a Ghiculeștilor. Deși nu s-a păstrat nici începutul nici sfîrșitul cronicii, știm că inițial, ea s-a numit *Μολδαβική Ἱστορία*, deoarece se încheie cu cuvintele: *τέλος τοῦ πρώτου τόμου τῆς Μολδαβικῆς Ἱστορίας*. Manuscrisul după care s-a editat cronica este în limba greacă, dar încă nu s-a stabilit cu

19. *Ibidem*, p. 104.

20. *Ibidem*, p. 132.

21. *Ibidem*, p. 169.

22. *Ibidem*, p. 185.

exactitate dacă e vorba de un text original grecesc sau de o traducere din limba română²³. *Cronica Ghiculeștilor* e foarte importantă pentru cunoașterea trecutului Bisericii din Moldova, întrucît în ea sînt consemnate toate evenimentele mai însemnate petrecute în sinul acestei Biserici în rîstimpul acesta.

Prima știre referitoare la viața bisericească datează din anul 1700, și se referă la disputele dintre Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, și ginerele său Constantin Duca, domnul Moldovei. Pentru negocieri și împăcare fiecare din cei doi domnitori a trimis la Focșani un ierarh și cîțiva boieri. Aflăm cu acest prilej că în Moldova era atunci mitropolit Misail, iar din partea lui Constantin Brîncoveanu a venit episcopul de Buzău, fără a i se fi dat însă numele²⁴. Pînă la urmă, Constantin Brîncoveanu a reușit, prin uneltiri, să-l mazilească din scaun pe ginerele său și în locul acestuia a venit la tronul Moldovei, în 1703, Mihail Racoviță, care, imediat după preluarea domniei «a mărit Biserica curții... construind lîngă casele sale părintești o biserică din lemn întru cinstea și slava învierii lui Lazăr, iar doamna sa, Anița, a refăcut vechea mitropolie care fusese cu totul pustiiată»²⁵.

În 1710 mitropolit al Moldovei era Ghedeon, care, la cererea domnitorului Nicolae Alexandru Mavrocordat, a scris sentința de condamnare la moarte a lui Iordache Rusăt vornicul, care «Străin de țară fiind, cu ajutorul fraților săi care erau capuchehaiele la Poartă, a ruinat țara, făcînd cheltuieli foarte grele, fără știrea domnului. Iar mitropolitul Ghedeon, după ce a făcut o cercetare, a scris cu mîna lui către Nicolae Vodă: «Legea îl ostîndește la moarte»²⁶. Deci vornicul Iordache a fost ținut în închisoare pînă la mașilirea lui Nicolae Mavrocordat. Tot mitropolitul Ghedeon a citit rugăciunea domniei, în biserica Sfîntul Nicolae din Iași, la 10 decembrie 1710, cu prilejul instalării lui Dimitrie Cantemir ca domn al Moldovei.

Trei ani mai tîrziu, Moldova a fost vizitată de patriarhul Hrisant al Ierusalimului, poftit de Nicolae Mavrocordat în timpul celei de a doua domnii a sa. Acest patriarh e prezentat în cronică ca fiind «atît de învățat, încît puțini erau aceia care i se puteau asemăna la învățătură»²⁷. În tinerețe a fost trimis sub oblăduirea unchiului său să colinde întreaga Europă «din Țara Moschicească pînă în Franța și Anglia»²⁸, iar ca patriarh a fost invitat în Moldova pentru ca să ia socoteală de la minăstirile de aici închinat Sfîntului Mormînt. Drept aceea, la sărbătoarea Bobotezei, 1714, patriarhul a fost primit la Iași cu deosebită cinste.

La îndemnul și sfatul lui, Nicolae Mavrocordat a întemeiat o tipografie grecească și slavonească la Sfîntul Sava, «aducînd și dascăli pentru greaca veche și nouă, pentru slavonă și română, plata lor făcîndu-se din

23. Vezi: D. Russo, *Cronica Ghiculeștilor. Un nou letopiseț al Țării Moldovei 1695—1754*, București, 1915, p. 5. 24. *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 13.

25. *Ibidem*, p. 21.

26. *Ibidem*, p. 69.

27. *Ibidem*, p. 177.

28. *Ibidem*, p. 177.

veniturile domnești»²⁹. Tipografia și școlile au fost puse sub oblăduirea patriarhului Hrisant, iar în lipsa lui erau încredințate unuia dintre egumenii mănăstirilor închinat Sfântului Mormînt³⁰.

În același an, la cererea patriarhului Hrisant, Nicolae Mavrocordat «a scutit pe toți preoții de dajdia lor obișnuită de doi galbeni ... pe care o plăteau pe vremea lui Cantemir Vodă la fel cu țara»³¹.

În iunie 1715, Biserica Moldovei a fost vizitată de alt mare patriarh răsăritean, Samuil al Alexandriei. Scaunul său patriarhal fiind încărcat de datorii, patriarhul a trecut pentru milostenie mai întîi prin Țara Românească, apoi a venit în Moldova. Nicolae Mavrocordat «l-a primit cu multă dragoste și l-a miluit mai mult decît se aștepta»³². În acest timp, Anastasie, starețul Mănăstirii Hangu, s-a plîns domnitorului că visterniceasa lui Ilie Cantacuzino a răpit din averea mănăstirească două sate, dăruite de ctitorul mănăstirii, Miron Vodă Barnovschi. Pricina a fost judecată în divan, ciștigul de cauză fiind al mănăstirii. Și ca semn de dragoste pentru patriarhul Samuil, domnul a închinat această mănăstire scaunului Alexandriei³³.

Altă mănăstire moldovenească din această perioadă este pomenită în *Cronica* lui Chiparissă cu prilejul descrierii evenimentelor din războiul austro-turc din 1716, cînd austriecii au năvălit în Moldova pe vremea domniei lui Mihail Racoviță. Ei au cuprins Mănăstirea Cașin, folosind-o ca o bază de atac împotriva armatei moldovenești³⁴. De asemenea este menționată și Mănăstirea Cetățuia, departe de Iași, cam la o jumătate de oră. Aici s-a refugiat domnul Moldovean, așteptînd să i se adune oastea care era împrăștiată. Austriecii însă l-au urmărit și au înconjurat mănăstirea, dar între timp în ajutorul moldovenilor au venit tătarii și, împreună, au zdrobit armata dușmană³⁵.

În 1729, domnitorul Moldovei Grigore Ghica a zidit Mănăstirea Sfîntul Arhanghel Mihail, pe locul unde s-a înălțat pe vremuri o biserică mică de piatră, construită de un hatman al lui Gheorghe Ghica, dar care acum se năruia și nu mai era bună de nimic. El a zidit mănăstirea din temelie, a împrejmuit-o cu un zid de piatră, a zugrăvit-o și a înzestrat-o, făcînd în curtea ei și niște case domnești, unde domnul venea adesea să se odihnească³⁶.

La 9 august 1732, Grigore Ghica s-a hotărît să-și pună în practică un vechi gînd al său, acela de a merge la Mănăstirea Neamțu să se închine icoanei celei făcătoare de minuni a Maicii Domnului. A luat deci cu sine pe mitropolitul Antonie și pe toți boierii și s-au dus la Neamț de s-au închinat. Apoi a pornit să viziteze și alte mănăstiri: Secul, Slatina, vechea mitropolie de la Suceava, apoi Mănăstirea Dragomirna, Mănăstirea

29. *Ibidem*, p. 177. 30. *Ibidem*, p. 179. 31. *Ibidem*, p. 185.

32. *Ibidem*, p. 189. 33. *Ibidem*, p. 189.

34. *Cronica lui Chîparissa în Cronicarii greci* de C. Erbiceanu, p. 66.

35. *Ibidem*, p. 68. 36. *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 291.

Proorocului Ilie de lângă Suceava, Probota (ctitoria lui Petru Rareș), toată această călătorie a lui durind nouă zile³⁷. Grigore Ghica a fost strămutat la 23 aprilie 1733 în Țara Românească, în locul lui venind Constantin Mavrocordat, domnul Țării Românești. Sub acesta, Biserica Moldovei cunoaște o perioadă de înflorire, căci el «a suprimat cu totul darea arhierilor și a preoților și a reinnoit hrisoavele mănăstirilor, străduindu-se ... în toate să pășească pe urma lui Grigore Vodă»³⁸.

După întoarcerea lui Grigore Ghica în scaunul Moldovei, în 1739, conducătorul Bisericii Moldovenesti rămăsese tot mitropolitul Antonie, pe care cronicarul îl prezintă ca fiind «întru totul făptura și cirac al lui Grigore Ghica ... căci el l-a cinstit și l-a înaintat la rangul de arhieru, ca împreună cu boierii caimacani să ocrotească țara și pe supuși»³⁹. Cronicarul însă îl vede într-o lumină defavorabilă, socotindu-l că «era plin de închipuire și deșărtăciune, și n-a avut grijă de turma sa». În timpul războiului dintre ruși și turci, în 1739, el s-a retras împreună cu oștile rusești, luând cu el toate lucrurile sale și ale mitropoliei, precum și sfintele moaște din mănăstiri și a plecat la Hotin. Grigore Ghica i-a trimis numeroase scrisori prin care îl chema înapoi, spunându-i că-l va ierta de greșeala sa și dându-i termen de întoarcere pînă la Crăciunul aceluiși an, 1739. Mitropolitul a promis că va veni, însă căuta cu orice chip să-și amîne întoarcerea, astfel că nici în Postul Mare al anului 1740 el nu se întorsese încă.

Înștiințat fiind Patriarhul ecumenic de către domn de purtarea mitropolitului Antonie, Sinodul de la Constantinopol l-a caterisit, scriindu-i totodată domnitorului ca «prea iubitorii de Dumnezeu episcopi ai acestei țări să aleagă prin vot pe urmașul care să primească cîrma aceasta de ocrotire păstorească»⁴⁰. Și adunîndu-se episcopii cu toții la Iași, a fost ales mitropolit Nichifor de Sidis, părintele duhovnicesc al domnului, care «a trăit mulți ani la curtea domnească și era lăudat de toți, nu numai pentru înțelepciunea și bunele sale moravuri, dar și pentru învățătura în care se deosebea»⁴¹. Iar actul de caterisire, Grigore Ghica l-a trimis și la Kiev, tradus în limba rusă «ca să fie cunoscut și în împărăția aceea»⁴².

În 1743, cînd Poarta otomană a dat stăpînirea Moldovei lui Ioan Mavrocordat, acesta, venind în Moldova l-a adus cu sine și pe Paisie, fostul patriarh al Constantinopolului, care fusese scos din scaun și înlocuit cu Chiril al Nicomidiei. În 1744, Moldova a fost vizitată de patriarhul Silvestru al Antiohiei, care a stat mai multă vreme aici, primind un însemnat ajutor atît din partea domnitorului cît și a creștinilor⁴³.

În timpul celei de a treia domnii a lui Constantin Mavrocordat, care a început în 1752, Biserica din Moldova cunoaște o nouă perioadă de înflorire. Acest domnitor, foarte evlavios și sobru în viața sa și cu aplicație

37. *Ibidem*, p. 374.38. *Ibidem*, p. 353.39. *Ibidem*, p. 481.40. *Ibidem*, p. 483.41. *Ibidem*, p. 483.42. *Ibidem*, p. 483.43. *Ibidem*, p. 603.

deosebită pentru citirea din cărțile sfinte, a făcut multe îndreptări în biserică. Se scula dis de dimineață, împreună cu toată curtea și asculta cu multă evlavie dumnezeiasca slujbă. A poruncit că în locul pricesnei să se citească de pe amvon câte una din cuvântările lui Ioan Hrisostom, care, din porunca lui erau traduse în moldoveneste⁴⁴. Mereu îl dojenea pe mitropolitul Nichifor că hirotonea preoți și diaconi neștiutori de carte. Văzînd starea culturală înapoiată a clerului, el a orînduit pe mitropolitul Sidisului și pe cel al Nisei, care se găseau pe atunci în Moldova, precum și pe cîțiva egumeni, să cutreiere satele și să învețe pe preoții neștiutori cele convenite, urmînd ca apoi să-i strîngă pe toți preoții la Iași, ca să-i examineze personal cele ce i-au învățat egumenii și arhieriei respectivi⁴⁵. Și cu toate că împrejurările l-au împiedicat să ducă acest lucru la bun sfîrșit, totuși această inițiativă a avut o influență deosebită, căci preoții și diaconii «citeau pe întrecute anumite cărți singuri, iar în ceea ce privește slujba bisericească își dădeau silința să o citească cu o deosebită îngrijire»⁴⁶. Grija lui Constantin Mavrocordat pentru starea clerului s-a putut vedea și din faptul că în timpul celei de a doua domnii a lui, în 1742, a dat un hrisov prin care scutea clerul de dări, arătînd că preoții sînt obligați să-și îndeplinească cu strictete îndatoririle lor spirituale, iar cei care urmau să se facă preoți trebuiau să fie neapărat cu știință de carte.

A stăruit mult pe lîngă mitropolitul Nichifor să numească și pe lîngă Mitropolia Moldovei clerici cum erau pe lîngă celelalte mitropolii, adică econom, schevofilax, sachelar, logofăt, etc., care să se adune împreună cu mitropolitul și să cerceteze pricinile bisericești, în care domnul nu voia să se amestece. Mitropolitul însă, de teamă să nu-și împartă cu alții puterea sa arhierescă, a numit clerici dintre preoții pămînteni pe care să-i aibă supuși sub ascultarea sa⁴⁷, fiind însă silit pînă la urmă să numească în inaltele dregătorii bisericești și cîțiva egumeni greci. Pe lîngă aceasta domnul a dat poruncă să se strîngă la Iași egumenii tuturor mînăstirilor și toți protopopii din Moldova, care să formeze un sinod obștesc prin care să se înlătore unele abuzuri și practici greșite de la hirotonii, hotărîndu-se la cîtă vreme cineva putea să fie hirotonit preot după ce era făcut diacon.

De asemenea, s-a interzis ca laicii să cînte în biserică «ci numai preoții, diaconii și anagnoștii, sau alții din clerul bisericesc, precum era orînduit din vechime». Acest sinod s-a ținut de cîteva ori în biserică curții domnești, fiind de față și domnitorul, îndreptîndu-se starea unor lucruri, iar rezolvarea altora fiind amînată pentru mai tîrziu.

Domnitorul proteja mînăstirile din țară și pe cele de la Sfîntul Mormînt, de la Sinai și Atos, iar dacă vreun creditor se înfățișa înaintea divanului cu vreun zapis de datorie iscălit de un egumen înlăturat sau decedat, cerînd banii de la noul egumen, din averea mînăstirii, cererea acestuia era respinsă, iar egumenilor li se interzicea să risipească averile mînăstirești sub pretext de trebuință și nevoie⁴⁸.

44. *Ibidem*, p. 621.45. *Ibidem*, p. 623.46. *Ibidem*, p. 623.47. *Ibidem*, p. 625.48. *Ibidem*, p. 625.

După retragerea din scaun a mitropolitului Nichifor în 1750, scaunul Moldovei a fost ocupat de Iacob, fostul episcop de Rădăuți. Acesta era un om cu purtări cuviincioase și alese, dar a fost silit să cheltuiască 30 de pungi de galbeni ca să poată înlătura pe un arhieru străin care rîvnea la acest scaun ⁴⁹.

În acest timp, mitropolitul Proilaviei a intervenit pe lângă Poarta otomană ca să alipească și ținutul Hotinului la eparhia sa, trecînd deci și în Moldova ca să-și strîngă obișnuita dajdie de la creștini. Însă mitropolitul împreună cu episcopii au adus acest lucru la cunoștința domnului, rugîndu-l să obțină un firman de la Poartă, prin care ținutul Hotinului să nu se deslipească de Mitropolia Moldovei. Acest firmat fiind obținut, mitropolitul Proilaviei a blestemat în biserică pe cei ce au făcut aceasta, drept pedeapsă fiind caterisit de către Patriarhia de Constantinopol și scos din scaun ⁵⁰. Cu menționarea acestui pact se sfîrșesc și informațiile privitoare la Biserica Moldovei cuprinse în *Cronica Ghiculeștilor*.

*

Răsfoind cronicile grecești care înfățișează situația din țările române între anii 1700—1750, se constată că ele au o mare importanță pentru cunoașterea trecutului patriei noastre în timpul domniilor fanatiote, dar nu sînt mai puțin importante pentru cunoașterea trecutului nostru bisericesc. Chiar dacă pe baza materialului istoric din ele nu se poate întocmi o prezentare completă a situației Bisericii din țările române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, datele cuprinse în ele sînt absolut indispensabile pentru completarea istoriei Bisericii Românești.

Deși epoca fanariotă a fost o epocă de împilare și exploatare a popoului român, nu se poate spune că ea a fost doar o epocă de calamități. Majoritatea ierarhilor greci care au venit în țările române au fost oameni de valoare, care și-au pus la contribuție toată energia și experiența lor pentru ridicarea și prosperitatea Bisericii Românești. În acest sens e îndeobște recunoscută importanța mitropolitului Neofit Cretanul în istoria Bisericii noastre.

Ierarhii greci care au păstorit în Moldova și Țara Românească în epoca de care ne-am ocupat, au fost oameni luminați și lucrători sîrguincioși pentru turma încredințată lor spre păstorire, ocupînd un loc de cinste în istoria Bisericii Românești.

Magistrand CONSTANTIN BRADEA

49. *Ibidem*, p. 643.

50. Este vorba de Filotei, mitropolitul Proilavului (1748—1751), cf. D. Russo, *Studii Istorice greco-române...*, vol. I, p. 267.

DOCUMENTARE

*Elemente de istoria artei creștine
(arhitectura locașurilor de cult)*

ARHITECTURA RELIGIOASĂ BIZANTINĂ

I.

FORMAȚIE ȘI CARACTERE

Originile arhitecturii bizantine. — Teoria romanștilor. — Evoluția procesului de formație a artei bizantine. — Notele caracteristice ale stilului bizantin: cupolă, arcuri și arcade, pandantivi, coloane și pilaștri, impost, combinații de echilibru, materiale și ornamentație, distribuția interioară.

1. — S-a remarcat pe drept cuvânt că, «în ciuda unei esențiale unități datorită influenței credinței, arta creștină a primelor secole tindea să ia două fizionomii deosebite: una greco-romană, alta greco-orientală, viitorul având să accentueze și mai mult trăsăturile lor particulare»¹.

Cea dintâi dintre aceste două fizionomii s-a manifestat sub forma bazilicii greco-romane sau elenistice, numită de obicei bazilica latină, ca rezultat al întâlnirii și întrepătrunderii artei romane și a celei eline, care, totuși, nu s-au anihilat una pe alta pînă acolo ca să nu se poată distinge elementele lor în monumentele respective. Reprezentînd timp de opt-nouă veacuri tipul caracteristic al bisericilor din occident, bazilica elenistică a fost la modă și în ținuturile de sub raza de influență a orașelor grecești de pe țărmul asiatic și meridional al Mediteranei, în veacul al cincelea și al șaselea. Principiile și procedeele arhitecturii greco-romane n-au rămas necunoscute nici dincolo de lanțul acestor orașe; înfruierea acestei arte a fost totuși minimă în regiunile dinspre extremitatea răsăriteană a imperiului.

Tendința greco-orientală a artei creștine din primele veacuri și-a precizat în cele din urmă fizionomia în forma *bisericii de stil bizantin*.

1. Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, p. 74.

ca rezultat al încrucișării civilizațiilor asiatice cu cea greco-romană, dar mai ales cu principiile artei grecești. Grație perșilor, care au înglobat pentru o vreme în marele lor imperiu statele Asiei Mici, Siria și Egiptul, tradițiile artei asiatice, unele ridicându-se pînă la haldeo-asirieni, s-au găsit într-o largă circulație încă înainte de era creștină, cînd arta persană a avut o epocă de înflorire sub dinastia achemenidă, căreia i-a urmat o nouă renaștere sub dinastia sasanidă, între secolul al III-lea și al VII-lea era noastră. Nu o dată s-au putut remarca sugestiile primite de arhitecții creștini din Asia Mică îndeosebi, de la procedeele de construcție folosite la palatele persane din Servistan, Firuz-Abad. etc. Relațiile comerciale, ce legau Babilonul și Ninive, pe căile Asiei Mici, cu orașele grecești dezvoltate pe țărmul anatolian al Mediteranei după cuceririle lui Alexandru cel Mare, făcuseră cunoscute pe de altă parte, din ce în ce mai mult, ornamentele arhitecturale din modelele desenurilor de pe stofele orientale. Expansiunea mereu accentuată spre Mediterană, a creștinismului înfloritor în Siria și răsăritul Asiei Mici, a pregătit, am putea spune, o atmosferă spirituală favorabilă apropierii celor două civilizații. «Grație unității de credință și trebuințelor religioase, cele două civilizații rivale tindeau să se contopească, cele două tradiții artistice să se asocieze armonios în monumente cu aspect nou»². Suflul artei clasice grecești, care domina sub forma ei pură în cetățile elenistice de pe țărmul ionic în special, anima fuziunea și combinarea armonioasă a elementelor din diversele surse asiatice. Astfel, arta bizantină ia naștere și se dezvoltă, precum remarca profesorul Strzygowski, de la universitatea din Gratz, mai ales sub «tripla constelație» a marilor orașe ale lumii eleniste, Alexandria, Antiohia și Efes, în care se concentrase întreaga fermentație artistică din primele trei veacuri creștine. Consecința a fost o adevărată «renaștere arhitecturală» manifestată în construcții bisericești de toate tipurile: bazilici elenistice și boltite, edificii pe plan central (octogonale și circulare), biserici cu cupolă, biserici treflate și în formă de cruce cu cupolă centrală, care s-au ridicat în Antiohia, ca și în țările vecine, începînd mai ales din veacul al cincilea³.

Originile artei bizantine se găsesc legate deci, prin toate fibrele ei, de puternica și originala mișcare artistică, care s-a produs între veacul al IV-lea și al VI-lea în Siria, Mesopotamia, Egipt, Asia Mică și Armenia. Leagănul sau mediul de elaborare al artei bizantine este însă Asia Mică, unde ea a găsit procedeele construirii bolții fără cintraj, în general din cărămidă, formulă care constituie punctul de plecare al artei bizantine⁴.

2. — Teoria tradițională a romaniștilor, curentă în veacul al XIX-lea, pune la baza stilului bizantin arta imperială romană. La Roma adică, devenită în urma cuceririlor sale moștenitoarea geniului elin, s-ar fi elaborat în primele două veacuri ale imperiului și în special în timpul lui

2. Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 65.

3. Cf. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, p. 101—102; Dom H. Leclercq, *Manuel d'archéologie chrétienne*, t. II, p. 80 și 92.

4. Ch. Diehl, *op. și loc. cit.*

August, o artă originală, în care se topiseră laolaltă tradițiile vechii civilizații etrusce cu numeroasele împrumuturi din arta greacă. Din încrușișarea acestei arte imperiale, răspîdită sub scutul puterii romane, cu tradițiile asiatice, mai ales după mutarea capitalei la Constantinopol, ar fi rezultat arta bizantină.

Această teorie a fost slăbită însă mai întii de învățatul rus Ainaliev și a fost scoasă din circulație mai ales de profesorul Strzygowski, care în lucrările sale (tipărite la Leipzig, *Orient oder Rom*, 1901 și *Klein Asien, Ein Neuland für Kunstgeschichte*, 1903), înlătură teoria artei imperiale în formarea artei bizantine; argumentînd în favoarea rolului exclusiv al artei eleniste de pe țărmurile orientale ale Mediteranei. Deși acest punct de vedere se bucură de primire generală, nu s-ar putea exclude totuși în chip absolut orice participare a artei romane la formarea artei creștine în orient. Amprentele artei eline asupra celei romane sînt atît de netăgăduit, încît mai propriu se poate vorbi de o artă greco-romană, așa precum răspîndirea ei sub această din urmă formă a fost un corolar inevitabil al întinderii puterii romane. Încheierea cea mai logică ar putea fi deci că formațiunea artei creștine răsăritene se datorește la origine combinării unui curent artistic greco-roman influențat de elemente orientale, cu «tradițiile artistice ale vechiului orient persano-sassanid»⁶.

3. — Dacă începuturile și punctul culminant atins de arta bizantină sînt cunoscute, fazele evoluției ei nu se pot determina cu precizie. Totuși, ca un preludiu îndepărtat al fuziunii celor două tradiții, elenistice și asiatice, ar putea fi considerat hipogeul păgîn descoperit la Palmira (Siria) și datat din anul 250 d. Hr., cu care se găsește în analogie planul general al martyriion-ului de pe lîngă biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol (veacul al IV-lea) și mausoleul Gallei Placidia din Ravenna (veacul al V-lea)⁷. Exemple mai evidente de răspîndirea arhitecturii orientale dau însă termele lui Dioclețian, dar mai ales palatul ridicat de el la Salona (Spalato sau Split, în Dalmația) pe la finele veacului al III-lea și începutul celui de al IV-lea. S-a spus chiar că «palatul de la Salona marchează trăsura de unire între arta creștină a Orientului și cea a Occidentului»⁸. Înlocuirea arhitravei cu arcade sprijinite direct pe coloane iar la intrare arhivolta, întrebuițarea cupolei deasupra vestibulului și mausoleului, precum și sculpturile în piatră cu motive decorative orientale ca: vase acostate de lei și de păsări mitologice, împletituri amestecîndu-le cu frunze de palmieri și ornamente în formă de ouă arată aci combinații de forme importate din Siria prin arhitecții asiatici și zidarii greci aduși de Dioclețian⁹.

5. În lucrarea sa *Bazele elenistice ale artei bizantine* (în limba rusă), St. Petersburg, 1900. 6. Alexandru Naum, *Istoria artei*, v. II, p. 19.

7. Cf. M. Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 68.

8. H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 73.

9. H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 69, 71, 115, 118, 121, 122; Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 115—118; A. Naum, *op. cit.*, t. I, p. 114, 115.

De fapt, palatul lui Dioclețian nu înfățișează o artă bizantină realizată, ci mai degrabă elementele asiatice din componența ei. Artă bizantină începe să apară aproape încheiată, abia peste un veac și jumătate, adică în preajma mijlocului veacului al V-lea și anume la baptisteriul din Ravenna și mausoleul Gallei Placidia. De aci înainte ea se afirmă când prin motive decorative, când prin împrumuturi consistente din arta asiatică, practicate la unele monumente în stil bazilical ori pe plan cen-

Fig. 1. — Biserica Sf. Sofia din Salonic (Fot. Hautes Etudes, Millet; apud Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, Paris, 1911 planșa XXXIX, 2).

tral, din veacul al V-lea ca, de pildă, la următoarele biserici din Salonic: Sfântul Dumitru¹⁰ (Kassemi-geami), Sfântul Gheorghe (rotundă), Sfânta Sofia, bazilică cu cupolă (fig. 1)¹¹ și Cuvioasa Paraschiva (Eschidjuma)¹², precum și bazilica Sfântul Ioan Studion din Constantinopol (463). Ca stil

10. După Sotiriu, *Über Ausgrabungen der antiken christlichen Denkmäler in Griechenland*, în «Buletinul secției istorice a Academiei», t. XI, București, 1924. Vezi Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II, p. 907. Acest monument ar fi luat forma actuală de bazilică elenistică cu atrium, narțex, trei nave despărțite prin colonade cu arcade și transept, numai după incendiul din veacul al VII-lea. Mai înainte ar fi avut însă forma de cruce, deasupra căreia apărea, poate, o cupolă.

11. Vezi figura 249 din *Nouvelle Histoire universelle de l'art*, fasc. 7, p. 210; «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, vol. 1, col. 1493—1494; M. Laurent, *op. cit.*, t. II, pl. XXXIX, 2 (între p. 92—93); Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 132, fig. 54, iar planul, la p. 131, fig. 53.

12. Vezi fig. 52 din t. I, Ch. Diehl, *op. cit.*, p. 130.

definitiv constituit, distinct și caracteristic, în toată splendoarea și perfecțiunea ei, arta bizantină se manifestă la începutul veacului al VI-lea și anume la bisericile ridicate în timpul împăratului Justinian la Constantinopol. Capitala «a imprimat metodelor încă șovăitoare, un avânt de care ea însăși nu se îndoaia, le-a aplicat ridicare la gradul lor cel mai înalt și le-a dat consacrarea solemnă, care le-a identificat cu arta bizantină». S-ar putea spune că, începând încă din veacul al patrulea, «sistemele arhitecturii specifice celor trei regiuni ale orientului elenistic (Egipt, Siria și Asia-Mică), întâlnindu-se la Constantinopol cu arta greacă, se transformă și se contopesc dând naștere noii forme de artă elenistico-orientală, arta bizantină, care este un stil original, deosebit de variantele locale din care ieșise și pe care avea să le înlocuiască. Sfânta Sofia trebuie să fie considerată ca produsul incomparabil al acestei pătrunderi reciproce»¹³.

Arta bizantină este, precum se vede, o artă compozită sau un amestec de elemente foarte deosebite: «originalitatea ei, atât cât o are, se datorește armoniei stabilite între aceste elemente, unele împrumutate din extremul orient, altele din Persia, multe din arta Asiei Mici și chiar de la Roma»¹⁴. Pentru a o caracteriza mai exact, ne folosim de formula lui A. Choisy însușită și de Ch. Diehl, care subliniază că, în arta bizantină ieșită din furnalul Constantinopolului, trebuie să vedem «spiritul grec exercitat în mijlocul unei societăți pe jumătate asiatică, asupra elementelor împrumutate de la vechea Asie»¹⁵. Dar trebuie să accentuăm că este vorba de spiritul grec năpădit din toate părțile de spiritul vechiului orient, de esență decorativă, tinzând a înțepeni și a îngheța prin preocuparea sa ornamentală, figurile vii ale Eladei. Ca atare, trebuie să vedem în arta bizantină o artă creștină orientală, de origine și caracter asiatic¹⁶.

4. — De la începutul veacului al VI-lea, arhitectura bizantină se degajează chiar de tradiția antică, elaborându-și un sistem complet opus celui al arhitecturii bazilicii latine¹⁷. Trăsătura caracteristică esențială a stilului bizantin o constituie *cupola*, formă arhitecturală, a cărei origine se urcă în Mesopotamia, de unde s-a răspândit în arta orientală îndeosebi prin perși, ajungând să dea în arta anatoliană biserica cu cupolă. Caracteristică stilului bizantin este însă nu cupola invizibilă la exterior, ca la baptisteriul ortodocșilor și mausoleul Gallei Placidia din Ravenna, ci cupola ieșită deasupra acoperișului, dominând întreaga construcție. Spre deosebire de bisericile din apus, în care cupola, atunci când o aveau, era așezată fie la încrucișarea transeptului cu nava centrală, fie deasupra

13. H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 94; cf. și Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, p. 51.

14. Viollet-le-Duc, *L'art russe*, Paris, 1877, p. 4, la H. Leclercq, *op. cit.* și *vol. cit.*, p. 80, n. 2.

15. La René Aigrain, *Archéologie chrétienne*, p. 157.

16. Ab. Fabre, *op. cit.*, p. 51—52.

17. Cf. H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 101 și 109.

spațiului imediat din fața absidei, cupola bisericii bizantine se înalță din mijlocul naosului. Punctul spre care converg și se combină diferitele dispoziții într-un edificiu bisericesc bizantin, nu este absida ca în bazinele latine, ci cupola, care reprezintă principiul întregii construcții. Ea comandă felul în care trebuie rînduite dar mai ales asociate celelalte elemente arhitecturale, îndeosebi cele care intră în vreun fel oarecare în sistemul de susținere al cupolei. În felul lor de îmbinare se află soluția problemei repartizării și amortizării apăsărilor cupolei în toate părțile din jurul ei.

Pentru reducerea masei și deci a greutateii cupolei, bizantinii au părăsit tradiția romană a cupolei monolite pe cintru¹⁸; ei au adoptat în general sistemul persan, răspîdit în Asia Mică, al cupolei construită fără cintra din materiale mărunte și deci mai ușoare, ca: olane și tuburi de pămînt ars îmbucate unele în altele, dar mai ales cărămidă subțire. Cupola se construia treptat, adică, în inele sau coroane circulare succesive înfățișînd mici suprafețe conice, așezate unele peste altele și alcătuite din cărămizi sau celelalte materiale, puse într-un strat de tencuială. Astfel, cupolele sau bolțile bizantine în general apar, așa precum remarcă A. Choisy, «esențialmente construite», în timp ce cele romane sînt «esențialmente turnate». Cele romane «sînt monolite artificiale în blocaj; celelalte găoace de zidărie regulată»¹⁹. Boltirea fără sprijinul cintrului denotă o deosebită abilitate practică a arhitecților și a tehnicienilor bizantini, dată fiind marea deschizătură a cupolelor în raport cu înălțimea lor. Astfel, diametrul bisericii Sfînta Sofia din Salonic era de 12,20 m; la biserica distrusă din Efes, deschizătura cupolei măsura 12 m, la Sfîntul Nicolae din Mira 8,80 m, la Dere-Aghsy 8,60 m, etc.²⁰.

Arhitrava a fost definitiv înlocuită prin *arcuri*, cupola fiind astfel sprijinită pe crestele arcurilor întinse pe cele patru laturi. Pentru susținerea ei în spațiile unghiurilor goale dintre curbele *arcadelor*, adică pentru trecerea de la patratul dintre cei patru pilaștri legați prin arcuri, la baza circulară pentru cupolă, bizantinii n-au folosit sistemul persan al trompelor de unghi, ca la bolțile din palatele de la Servistan și Firuz-Abad, practicate și la unele biserici din Asia Mică (Kodja-Kalessi, de exemplu), Siria și Egipt. Ei au preferat forma oarecum mai elenistică a *pandantivilor*, dar, și în această privință, nu s-au oprit la forma *pandantivilor* care făceau un corp cu cupola, cum este cazul la bisericile din lungul coastei anatoliene (Cassaba sau Dere-Aghsy; Mira, veacul al V-lea etc.). Arhitecții bizantini au inventat *pandantivul bizantin*, construit din cărămidă, separat de cupolă. S-au creat astfel noi condiții pentru întărirea cupolei, întrucît mai tîrziu ea a putut să fie încinsă la bază, deasupra arcurilor și deci deasupra *pandantivilor*, într-un fel de cornișă, ca într-un inel sau teacă intermediară. Edificiul căpăta astfel și eleganță,

18. Arcadă de lemn pe care se clădesc bolțile.

19. A. Choisy, *Histoire de l'architecture*, vol. II, p. 14, la A. Naum, *op. cit.*, v. II, p. 73—74.

20. Vezi H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 110.

întrucît cupola era ridicată ceva mai sus, luînd forma unei jumătăți de sferă și lăsînd loc la baza ei pentru așezarea de ferestre. Aci se află originea embrionară a tamburului de mai târziu.

Adevărata originalitate a stilului bizantin o constituie, prin urmare, cupola construită fără cintraj pe pandantivi sferici, care leagă arcurile.

Capetele arcurilor și pandantivii, între care se împărțeau apăsările difuze ale cupolei, erau sprijinite la rîndul lor pe coloane ori adesea pe stîlpi masivi și puternici, de piatră ori de cărămidă, aproape contopiți în zidurile laterale ale edificiului (*pilaștri*). Astfel, coloana nu se reduce, ca la romani, la rolul unui accesoriu decorativ, ci revine în edificiul bizantin la vechiul ei rost de element de sprijin, ca la greci. De aceea, coloanele erau în general monolite și, pentru a se evita spargerea, li se învingeau adesea capetele cu cercuri de metal; cînd erau compuse din mai multe bucăți, se întindeau între acestea foi de plumb în grosime de un milimetru, spre a se repartiza uniform greutatea. De asemenea, căderea arcadelor și a bolților se făcea nu direct pe capul coloanei, ci pe o piesă intermediară, *impostul*, în formă de trunchi de piramidă cu vîrfurile în jos.

În ingeniozitatea lor, arhitecții bizantini au ajuns să constituie un *principiu de echilibru din jocul de apăsări sau de proptiri reciproce între bolți*. Astfel, arcurile care suportă apăsările verticale ale cupolei erau proptite din cele patru părți fie prin bolți în semicerc, fie prin nișe sferice sau semicupole; uneori se combinau ambele procedee, sprijinindu-se adică prin bolți în semicerc arcurile de pe axa nord-sud, iar cele de pe axa est-vest prin semicupole. Prin această asociere de bolți care se proptesc una într-alta, cupola centrală se găsește susținută din toate părțile ca prin niște contraforți interiori, spre deosebire de procedeul din apus, unde prepondera sistemul contraforților exteriori. În opoziție cu practica occidentală, în care fiecare boltă ocupă o poziție izolată, într-un plan bizantin se găsesc strîns asociate toate tipurile de bolți: sferice, în semicerc (en berceaux), încrucișate sau bolți cu muchii (à arêtes), adică întretăiate în unghi drept, etc. Bizantinii au fost chiar cei dintîi care au practicat acest ultim fel de bolți pentru acoperirea colateralelor și a nartexului.

În construcția bolților intrau de obicei aceleași feluri de materiale ca și la cupolă. Îndeosebi întrebuițarea cărămizii reprezintă de altfel una dintre caracteristicile felului bizantin de a construi. Uneori, ea forma singurul material, fiind așezat între straturi de tencuială egale sau ceva mai mari decît grosimea ei; alte ori, rînduită în șiruri orizontale regulate de trei dar mai obișnuit de cinci cărămizi, ea alterna în ziduri cu blocajul (pietre brute amestecate în tencuială) sau întreținea cursul pietrelor, intercalîndu-se în două sau trei șiruri de-a curmezișul zidului.

Prin acest joc de cărămidă și piatră de mici dimensiuni, ca și prin alternare de cărămizi în culori diferite, care ținea de gustul specific bizantin al decorației polichrome, se masca oarecum aspectul cam sărăcăcios al exteriorului edificiului. În același scop, interveneau în unele cazuri aplicații de faianță și de marmură pe unele din membrele exterioare ale construcției. Interiorul însă strălucea de podoaba mozaicului

întins fie ca un covor pe pardoseală, fie strălucind în bogate scene iconografice, ce acopereau ca un veșmînt pereții și bolțile. Încrustările cu marmoră sau aplicațiile de faianță erau practicate și în interior.

În rezumat, arhitectura bizantină se deosebește în chip evident de cea a Greciei antice, prin întrebuintarea sistematică a *cărămizii*, prin cupola pe pandantivi și prin preferința pentru decorația colorată. În domeniul ornamentației, deosebirea este și mai pronunțată în ceea ce privește sculptura. Sub influența Orientului, motivele-acesteia se reduc la împletituri și frunzișuri, rezervate numai «acelor părți ale construcției, care, prin destinația lor specială, trebuia executate în blocurile izolate de piatră sau ieșite în relief, ca bazele, capiteliile și împosturile de pe capetele coloanelor, grinzile de deasupra ușilor, răscrucile ferestrelor, cornișele și parapetele galeriilor de sus»²¹. Într-un cuvînt, decorul plastic reprezenta o simplă broderie sau un fel de galon pe marginea sau la capătul diferitelor membre arhitecturale, iar nu o sculptură monumentală în relief bombat sau rotund ca în vechea artă greacă²².

Distribuția interioară a bisericii bizantine nu se deosebește în general de aceea pe care am văzut-o la bazilica elenistică. Pentru precizare, am putea adăuga că, în Orient, absida sau altarul este mai pronunțat ieșit afară, avînd de cele mai multe ori forma poligonală la exterior. De timpuriu s-a luat obiceiul, ajuns general în veacul al VI-lea, de a se adăuga la altar două abside laterale (altar triconc, ca în Siria, Asia-Mică, Salonic, etc.), una spre nord servind ca proscomidiar (prothesis), iar cealaltă spre miază-zi, îndeplinind rolul de diaconicon sau pentru păstrarea veșmintelor liturgice.

Lumina edificiului era asigurată prin ferestrele tăiate în zidul absidelor secundare și în zidurile laterale.

II.

BISERICA SFÎNTA SOFIA DIN CONSTANTINOPOL

Biserici în stil bizantin la Constantinopol înainte de Sfînta Sofia. — Mărturii despre măreția bisericii Sfînta Sofia. — Arhitecți, tehnicieni și materiale de construcție. — Aspectul interior și exterior. — Dispoziția și distribuția edificiului. — Biserica Sfînta Sofia după reparații. — Ornamentația. — Sistemul de luminare.

1. — Despre progresele însemnate spre expresia definitivă a stilului bizantin, la începutul veacului al VI-lea stau măturie două monumente din prima parte a domniei lui Justinian, singurele din această epocă, care au scăpat de la ruină împreună cu Sfînta Sofia din Constantinopol. Una este o clădire pe plan central (octogon) și anume biserica *Sfîntii Serghie*

21. H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 108.

22. Cf. și Louis Réau, *L'art primitif, L'art médiéval* (în *Hist. universelle des arts*), p. 46-47).

și *Bacchus*, ridicată prin grija lui Justinian și a împărătesei Teodora în prima treime a veacului al VI-lea. În ea se remarcă progresul realizat față de bisericile analoage clădite în Siria numai cu câțiva ani mai înainte, la Bosra (catedrala din an. 512), la Ezdra (Sfântul Gheorghe, 515) și la Viransher. Cel de al doilea monument este biserica *Sfânta Irina* (veacul al IV-lea) din Constantinopol²³, reconstruită de Justinian în anul 532, după un alt model, cu două cupole (fig. 2). Ea este o bazilică cu cupolă,

Fig. 2. — *Biserica Sf. Irina din Constantinopol* (Fot. Sebah et Joiallier; apud Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin* t. I, Paris, 1925, fig. 67, p. 150).

în care se întrevade embrionar planul bizantin de mai târziu în cruce greacă. La ambele construcții se află aplicat principiul asocierii bolților în vederea susținerii reciproce.

2. — Regulile caracteristice stilului bizantin și-au găsit însă aplicarea lor cea mai completă și mai măreață la *biserica Sfânta Sofia* din Constantinopol; ea reprezintă idealul, pe care a ajuns să-l realizeze arta bizantină. Originalitatea și îndrăzneala de concepție a planului (fig. 3), formele de arhitectură, procedeele de execuție, dar mai ales risipa de bogății și splendoarea ornamentelor fac din Sfânta Sofia o minune a artei bizantine și obiectul de admirație al contemporanilor ei. În descrierea făcută de un istoric de atunci, Sfânta Sofia este considerată ca «o lucrare strașnică, fără pereche, așa cum nu s-a pomenit niciodată în istorie, o

²³. Vezi în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, vol. I, col. 1495—1496 și la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 150, fig. 67. precum și la Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1928, p. 55.

biserică minunată, unică, ce nu poate fi descrisă prin cuvinte»²⁴. Istoricii moderni ai artei recunosc într-adevăr, că, în timp ce catedrala «Notre Dame» din Paris, oricât de distinsă, are totuși seamăn cu altele chiar din provinciile vecine; Sfântul Petru din Roma, pe lângă faptul că este oarecum lipsită de originalitate, nu este creștină decât prin destinație; Sfânta Sofia, dimpotrivă, este unică; prin proporțiile ei neobișnuite, ea reprezintă nu numai un stil nou, ci în același timp apogeul de neimitat al acestuia²⁵. În lucrarea sa *Despre clădiri*, Procopiu (veacul al VI-lea) o reprezintă ca «privește de toată frumusețea, care depășește așteptarea vizitatorilor și pare de necrezut celor care aud numai vorbindu-se despre ea... Când intri să te rogi în această biserică, simți numai decât că ea nu este lucrare a puterii și iscusinței omenești, ci operă a Divinității chiar. Înălțându-se spre cer, spiritul înțelege că Dumnezeu este foarte aproape aci, în acest locaș pe care El însuși și l-a ales»²⁶.

Specialiștii de astăzi în istoria artei confirmă, de altfel, că, în afară de păgânism, nu fusese construit niciodată un templu mai mare²⁷ și că, așa precum remarcă Gabriel Millet, ea apare și acum, «ca o minune logică îndrăzneată»²⁸ și ca «una dintre cele mai renumite creații ale artei»²⁹. Pe drept cuvânt deci ea a fost numită în literatura orientală a evului mediu «Marea Biserică», titlu ajuns sinonim în scrierile liturgice ortodoxe cu patriarhia din Constantinopol³⁰.

3. — Sfânta Sofia se află construită pe locul unei foste basilici cu grindis și căpriori, ridicată de Constantin cel Mare în cinstea Sfintei sau Dumnezeieștii Înțelepciuni. Fiind arsă în cursul răscoalei lui Nica, din

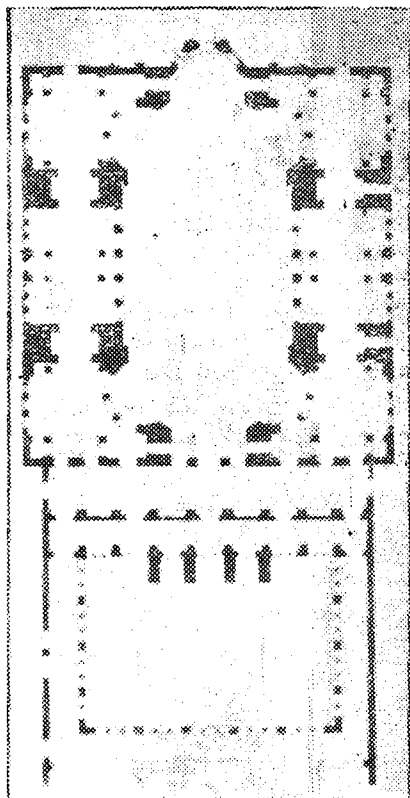

Fig. 3. — Planul bisericii Sf. Sofia din Constantinopol (după Hotzinger; apud Abel Fabre, *Manuel d'art chrétien*, Paris, 1925, fig. 65, p. 57).

24. La Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, t. I, p. 166.

25. Vezi H. Leclercq, *op. cit.*, t. II, p. 106 și Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 153.

26. La Ch. Diehl, *op. și tom. cit.*, p. 166—167.

27. Marcel Laurent, *L'art chrétien primitif*, t. II, p. 95.

28. La Marcel Laurent, *op. cit.*, p. 100.

29. A. Choisy, la Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 161.

30. Cf. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 153; Pseudo-Gherman, *Theoria mistică*, P.G., XCVIII, 397; Teodor de Andida, *Protheoria kefalaiodis...*, P.G., CXL, 429 BC.

anul 532, Justinian s-a hotărât să-și immortalizeze domnia prin înlocuirea modestei basilici cu o biserică neîntrecută în proporții și splendoare. În acest scop, el a răscumpărat mai întâi edificiile vecine, pentru lărgirea terenului.

Nu este fără semnificație pentru caracterul monumentului proiectat, faptul că împăratul își alesese arhitecți din Asia Mică: pe Anthemiu din Tralles și pe Isidor din Milet. Urmind indicațiilor împăratului, iubitor de lux și de splendoare, ei au conceput un edificiu imens, care, precum observa Agathias, un scriitor din acea vreme, «atît timp cît va dura, e suficient ca să le perpetueze gloria»³¹. Procopiu considera pe Anthemiu ca «cel mai învățat om în arta mecanicii (cum era privit pe atunci meșterugul combinațiilor de echilibru), nu numai dintre contemporani, ci și dintre cei din veacurile precedente», iar pe Isidor îl aprecia ca pe un om «de o inteligență remarcabilă»³². În cursul celor cinci ani, cît a durat ridicarea edificiului (532 — finele anului 537), au fost întrebuințați 10.000 de lucrători. Justinian însuși supraveghea lucrările, încurajînd pe lucrători și dînd sfaturi arhitecților.

Pentru materiale, fondatorul nu s-a mulțumit numai cu marmura albă de la Procones (nu departe de Constantinopol), ci a pus la contribuție toate carierele din Grecia, Asia Mică, Egipt și Africa (Numidia), în vederea savantelor combinații de marmoră de culori diferite (albă, verde deschis, alb cu roșu, galben antic, cu vine roz, verde antic, porfir din Egipt). Un ordin către prefectii din provincii îi invita să trimită ceea ce mai rămăsese de preț în monumentele antice, după ce acestea furnizaseră deja articole de artă pentru înfrumusețarea bazilicilor din timpul împăratului Constantin. Ivoiriu, metale și pietre prețioase de la templele din Europa și Asia au luat atunci drumul Constantinopolului pentru a mări strălucirea bisericii în construcție. Fără a socoti valoarea materialelor obținute astfel gratuit și lăsînd la o parte costul obiectelor liturgice, cheltuielile pentru ridicarea bisericii Sfînta Sofia din Constantinopol se consideră că, evaluate «cu largă aproximație» într-o monedă modernă, ar atinge cifra de circa 361 milioane franci. Numai pentru soleea și amvon se zice că a fost necesar bugetul pe un an al Egiptului, fără a mai menționa taxele și impozitele create pentru alimentarea fondurilor, precum și restricțiile în salarizări.

Splendoarea monumentului se poate deduce ușor din entuziasmul de care a fost cuprins împăratul în ziua tîrnosirii, la 27 decembrie 537. Coborînd din carul cu patru cai, ce-l transportase de la palat la intrarea bisericii, unde fusese primit cu pompă de către patriarh, Justinian alergă pînă la amvonul de sub cupola centrală și aci, cu privirea în sus și mîinile ridicate, exclamă: «Slavă lui Dumnezeu, Care m-a socotit vrednic să împlinesc o astfel de operă! Te-am întrecut, Solomoane!». Prin biserica Sfînta Sofia, numele lui Justinian rămîne astfel nedespărțit de istoria stilului bizantin.

31. La Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 166 și 167.

32. *Ibidem*.

Cu această ocazie, s-au organizat serbări și s-au făcut daruri poporului, iar bisericii i s-au dăruit proprietăți, odăjdii strălucite, vase scumpe și moaște³³.

4. — Privită pe dinafară (fig. 4) și de la distanță, biserica Sfânta Sofia pare într-adevăr a avea aspectul unei corăbii ancorate, care domină cu masa sa gigantică clădirile cetății, ca să întrebuițăm comparația lui

Fig. 4. — Biserica Sf. Sofia din Constantinopol, exterior (Fot. Berggren; apud Ch. Diehl, *op. cit.*, fig. 69, p.154).

Procopiu. Considerată însă mai de aproape, impresia pe care o lasă, dacă nu este chiar «dezastruoasă», cum o socotesc unii critici³⁴, nu este totuși dintre cele mai favorabile. Mulțimea contraforților exteriori care au îngroșat-o și aproape au sufocat-o în secolele următoare, cu ocazia reparațiilor după cutremurul din anul 558, ca și cele patru minarete adăugate de turci, îi ating caracterul făcînd-o să apară aproape ca un morman de zi-

33. Cf. Louis Bréhier, *Les églises byzantines*, troisième édition, Paris, 1907, (în colecția «Art et littérature», 38), p. 10; H. Leclercq, *Byzance*, în «Diction. d'archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, pt. I, 1925, col. 1429; Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 155—156.

34. Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 95. Vezi reprezentarea monumentului la același, *ibidem*, planșa XXXIX, 1 (între p. 92—93); de asemenea la: Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 154, fig. 69, iar interiorul, la p. 162, fig. 72 și în «Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, vol. I, col. 1417—1418, fig. 1763; *ibidem*, planșa colorată dintre p. 1424—1425, precum și planșa 1772, p. 1431—1432. Vezi și fig. 252 de la p. 213 din «Nouvelle histoire universelle de l'art».

dărie, în care nu se pot desluși nici fațade, nici liniile svelte ale arhitecturii. Cele două nave laterale cu două etaje sau galerii, ridicîndu-se prea sus în jurul patratului central, ascund și sacrifică astfel partea superioară a construcției. Din această cauză, cupola centrală însăși, sprijinită direct pe pandantivi, fără un tambur intermediar, apare o dată mai mult greoaie și turtită, deși în realitate nu este așa. «Luați apoi în considerare», se exprimă un critic, «liniile suitoare, masele în ascensiune: sînt curbe diferite, abside, conci (jumătăți de cupolă sau sferturi de sferă), emicicluri, care se urcă încet pînă la cupolă și care cad din nou încet în partea cealaltă. Ansamblul scapă analizei. El este impresionant prin mister iar nu prin grandoare»³⁵. Pe de altă parte, zidurile de cărămidă netencuită sau aparentă, obișnuite la construcțiile bizantine din acel timp, nu adăugau o notă impunătoare monumentului.

Frumusețile Sfintei Sofii, vibrațiile liniilor, sufletul, inima și viața ei apar totuși în deplina lor splendoare în lumina interiorului (fig. 5). Aci, după aprecierea chiar a criticului de mai sus, «masele înseși par mai lejere. Liniile nu mai sînt limita uscată a părților pline, ci forma sensibilă a vidului, foarte fericit împărțit. Și ce spunem de curbele lente și leneșe? Era adevărat numai pe dinafară. Aci (înăuntru adică), în expansiunea aerului, în strălucirea luminii, curbele sînt sprintene și maiestose; ele se desfac (se întind) în toată întregimea lor. Nu mai este imaginea unei sforțări care se istovește, ci mișcarea magnifică a unei forțe, ce se dezvoltă în libertate și se încheie în armonie. Astfel este frumusețea Sfintei Sofii»³⁶.

5. — Dacă interiorul Sfintei Sofii s-a păstrat, totuși lipsesc astăzi din planul inițial atrium-ul din față cu porticele lui și fîntîna de marmoră din mijloc, din care țîșnea apă în bazine mari. Din toate acestea, nu se mai recunosc acum decît resturi din fundații. Din exonartexul, dispărut și el, se intra prin cinci uși într-un nartex interior cu plafonul de bolți încrucișate, iar de aci se trece în biserica propriu-zisă, prin nouă uși de bronz decorate cu bazoreliefuri. Acum se desfășoară înaintea ochilor măreața imensitate a locașului, care are forma unui dreptunghi lung de 77 metri și lat de 71,70 m. Nava centrală ocupă o lățime de 35 m, în care nu intervine nici un fel de suport de susținere; pe dreapta și pe stînga ei se înșiră cîte un rînd de coloane înalte de 11 m, despărțind-o de cele două nave laterale cu etaje, între care se împarte restul din lărgimea dreptunghiului. Forma dreptunghiulară despărțită în nave și atrium ar pune-o deci în analogie cu tipul primitiv al bazilicii creștine, dar cupola o apropie mai mult de tipul bisericilor din Asia Mică. Într-adevăr, Sfînta Sofia din Constantinopol se înrudește cu bazilicile cu cupolă, dar planul ei este excepțional³⁷.

În mijloc, patru stîlpi (pilaștri) enormi, la o distanță de 31 m unul de altul, punctează unghiurile patratului, deasupra căruia se ridică drept în mijlocul dreptunghiului, ca un baldachin, o enormă cupolă cu diametrul

35. Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 96.

36. Idem, *ibidem*, p. 99—100. 37. Abel Fabre, *op. cit.*, p. 60.

de 31 m la baza ei, fundul ei atingînd ameițitoarea înălțime de 56 m de la pămînt. Deși cu dimensiuni relativ mai reduse decît cupola panteonului lui Agripa și cea a bisericii Sfîntul Petru din Roma, cupola Sfintei Sofii le depășește totuși ca impresie; pe de altă parte, în timp ce cupolele celor două monumente din Roma sînt sprijinite pe toate părțile de cîte un tambur gros, la Sfînta Sofia cupola planează parcă în aer liber, greutatea ei revărsîndu-se în ultima linie pe cei patru stîlpi³⁸. Ea dă impresia unui

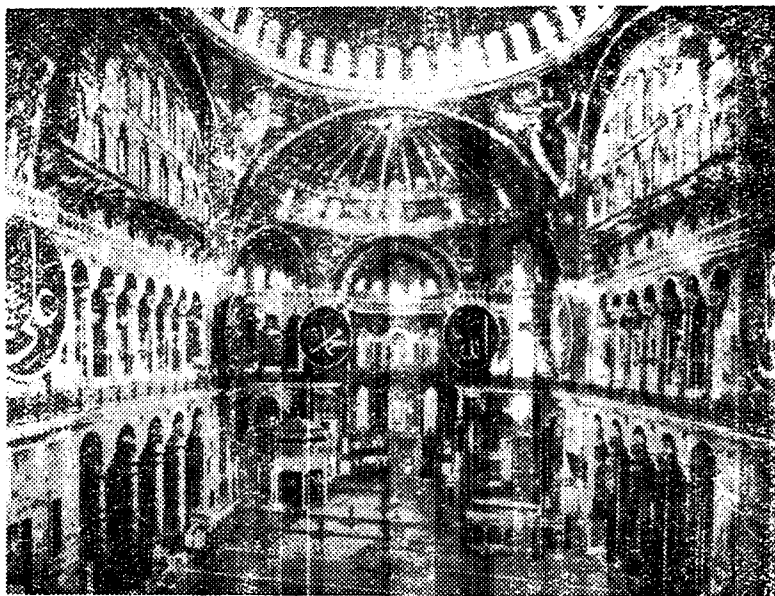

Fig. 5. — Biserica Sf. Sofia din Constantinopol, interior (Cl. Sébah et Joiallier; apud Nouvelle histoire universelle de l'art, fasc. 7, fig. 252, p. 213).

balon captiv, unei bășici de aer suspendate sau a unei gigantice umbrela de soare, gata să-și ia zborul la cea mai mică adiere de vînt»³⁹. Avea, deci dreptate Procopiu cînd se exprima că această cupolă pare «mai degrabă suspendată de înaltul cerului printr-un lanț de aur decît că e așezată pe ziduri».

Pentru rolul, pe care îl îndeplinesc cei patru stîlpi, s-a dat o atenție deosebită construirii lor; pietrele, din care se compun, au fost fixate cu ciment și legate între ele cu scoabe de fier, iar între fețele lor s-au așezat foi de plumb, spre a repartiza apăsarea egală pe toate punctele. În același timp, triunghiurile coloanelor care susțin zidurile de sub arcurile longitudinale, au fost închinse cu cercuri de metal, spre a preveni plesnirea lor.

38. Cf. Marçel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 98.

39. Louis Réau *L'art primitif, L'art médiéval*, p. 48.

Pe de altă parte, pentru a reduce greutatea și deci apăsările cupolei, arhitecții au folosit la construirea ei cărămidă albă din Rodos, poroasă și foarte ușoară, silindu-se în același timp să-i dea o grosime cât mai mică cu putință. Aparatul de susținere al acestei cupole este de asemenea întărit prin nervurile în relief, care-i brăzdează fața interioară, împărțind-o în patruzeci de segmente sferice, asigurând în acest chip, o repartizare egală a greutății sau apăsărilor ei.

Peste spațiile dintre cei patru stâlpi colosali și sprijinindu-se pe ei, se deschid patru arcuri mari: două transversale (doubleux, en berceaux) pe laturile de răsărit și apus, iar două longitudinale (fermerets) pe laturile dintre nord și sud. Pandantivii, care umplu unghiurile goale dintre aceste arcuri, împlinesc circumferința necesară pentru așezarea cupolei. Baza acesteia, întărită cu o carapace sau teacă de zid, este străpunsă de jur împrejur de patruzeci de ferestre. Înmulțirea punctelor pentru susținerea cupolei a fost realizată prin aplicarea principiului combinațiilor de echilibru. S-au dezvoltat, adică, pe laturile de răsărit și apus câte o vastă semicupolă, proptind astfel cele două arcuri transversale, fiecare din aceste două semicupole fiind susținute la rîndul lor de câte două nișe sau semicupole mai mici. Între cele două nișe dinspre răsărit se află intercalată o a treia, acoperind emiciclul din care se desenează în afară absida, rotundă în interior și poligonală în exterior. Apăsarea cupolei se află astfel repartizată între cele patru arcuri și pandantivi, cei patru stâlpi groși, semicupolele și nișele în care se proptesc arcurile transversale. Deschizăturile arcurilor longitudinale dinspre nord și sud sînt astupate sau umplute cu ziduri stăpuse în partea superioară de două rînduri suprapuse de ferestre; aceste ziduri sînt susținute de coloanele tribunelor, care, la rîndul lor, se sprijinesc pe coloanele dintre nava principală și cele laterale. Navele laterale, plafonate cu bolți încrucișate (cu muchii), și tribunele acoperite cu bolți sferice, se găsesc astfel scoase de sub apăsarea cupolei.

6. — În ciuda tuturor acestor precauții, cu ocazia cutremurului de la 7 mai 558, arcurile longitudinale au cedat și enorma cupolă s-a dărîmat nimicînd în ruinele sale amvonul așezat sub ea. Lucrările de restaurare, încredințate imediat altui Isidor, nepotul celui dintîi, s-au încheiat în anul 562. Noua cupolă a fost înălțată cu încă circa 10 m, căpătînd astfel un vîrf mai pronunțat și creîndu-se în acest chip condiții de apăsare mai mică. S-au lipit apoi de arcurile longitudinale (fermerets) contraforți exteriori masivi, care răpesc din eleganța aspectului. Solemnitatea redeschiderii s-a desfășurat de asemenea în prezența împăratului și a patriarhului, în ziua de 24 decembrie, cînd Paul Silențiarul a rostit în fața lui Justinian celebra sa *Descriere a Sfintei Sofii*. După cutremurul din anul 975, ea a avut nevoie de noi reparații, care au fost conduse de arhitectul armean Tiridate.

După cucerirea Constantinopolului de către turci în anul 1453, biserica Sfînta Sofia a fost transformată în principala lor moschee, spoin-

du-i-se în consecință mozaicurile din interior, în care erau reprezentate îndeosebi figuri cu chipuri omenеști și înzestrînd-o cu obiectele proprii cultului islamic. La exterior i s-au adăugat apoi patru minarete și unele porți. Restaurările și reparațiile după numeroasele cutremure, care s-au repetat ritmic pînă în epoca noastră (de la începutul veacului al VII-lea și pînă în anul 1765 s-au produs vreo 33 de cutremure) și de care edificiul s-a resimțit, i-au alterat oarecum exteriorul. Amenințat de ruină, Abdul-Medjid a hotărît în anul 1847 să i se facă reparații serioase, în care scop s-a recurs la celebrul italian Fossati ⁴⁰.

În fine, în anul 1934, Kemal Atatürk a retras cultului locașul fostei biserici Sfînta Sofia, repartizînd-o sub administrația muzeelor. Cu degajarea mozaicurilor de sub stratul sub care fuseseră mascate după cucerirea Constantinopolului de către turci, s-a angajat apoi Institutul american de bizantinologie, care a încredințat conducerea lucrărilor lui Th. Whittemore. La rîndul său, secția de la Istanbul a Institutului german de arheologie și-a luat sarcina explorărilor din acest sector (resturile vechilor fundații, etc.), dirijarea acestor studii revenind lui Alfons Maria Schneider.

Interiorul și-a păstrat totuși aerul de vibrație, pe care i-l dă jocul armonios al diferențelor de proporții. «Toate liniile converg spre centru; toate împărțirile largi și pe care nu le contrariază detaliile prea abundente, sînt armonizate în vederea coronamentului de sus; membrele sale organice se găsesc într-o puternică opoziție unele cu altele, fie prin dimensiunile, fie prin înfățișarea lor, după rolul pe care-l joacă. Priviți cu luare aminte coloanele: înălțimea lor de 11 m pare infimă cînd le comparăm cu înălțimea stîlpilor centrali și cu formidabila lărgime a marilor arcade. După acestea se pot aprecia proporțiile grandioase ale cupolei. Tot așa, liniștita distribuție a părților laterale face să reiasă prin contrast mișcarea ascensională a clădirii centrale, tăria stîlpilor, energia pendentivilor, sveltetea aeriană a cupolei. Din nartex în fundul absidei, de jos pînă sus domnește armonia și viața circulară» ⁴¹.

7. — Ceea ce face însă de-a dreptul uimitor acest interior este luxul orbitor, revărsat în veșmintul decorativ, care-l acoperă prin bogata polichromie, prin valoarea metalelor scumpe și a pietrelor prețioase.

Combinatia măiastră a lespezilor de marmoră de culori diferite dau pardoselii înfățișarea unui covor sau a unei grădini smălțată cu flori, după expresia unui contemporan ⁴². Toată partea de jos a pereților este acoperită cu încrustații de marmură. Sculptura în marmură își dă contribuția ei, uneori sub forma ramurilor cu foi de acantă încovoiate în jurul caboșonilor (un fel de butoni în relief cu monogramele lui Justi-

40. Dr. V. Tarnavschî, *Zidirea, întocmirea și decorarea dinlăuntru a locașului dumnezeiesc...*, în «Candela», 1894, p. 305; H. Leclercq, *Byzance*, în «Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie», t. II, pt. I, col. 1453, 1436.

41. Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 99.

42. Vezi Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 163.

nian și ale Teodorei), pe capitelurile cîte odată aurite, pe arcade sau pe discurile de marmură. Alte ori, variază în motive de origine orientală, ca: împletituri, dantelărie migăloasă, flori, deseneuri geometrice, delfini afrontați, etc., cum se vede pe cornișe, balustrade, ciubuce, chenare și pervazuri.

În construcția amvonului de sub cupolă, argintul, aurul, fildeşul și pietrele prețioase se amestecau cu nuanțele lor diferite, creînd efecte noi în comparație cu sclipirea marmurelor scumpe. Baldachinul, sub care se afla așezată această mare tribună (amvonul), era căptușit cu plăci de aur, presărate cu pietre prețioase și purta deasupra o cruce. Altarul în-deosebi s-a bucurat de o atenție particulară. Odinioară, încrustațiile de marmură de la partea inferioară a pereților se continuau în regiunea superioară cu plăci de argint. Chiclurile din fața altarului erau lucrate din argint cizelat. Susținută pe coloane de aur, sfînta masă era în întregime de aur, orbînd privirile prin sclipirea pietrelor prețioase și de email. Ea era adumbrită de un baldachin așezat pe patru coloane de argint aurit, deasupra căruia se afla fixată o mare cruce de aur, iar perdelele dintre coloane erau confecționate din țesături minunate de mătase cu fir de aur. Tronul patriarhului era de asemenea lucrat din argint aurit. După afirmația lui Procopiu, argintul numai din altarul Sfintei Sofii se ridica odinioară la greutatea de 40.000 de livre.

Splendorile polichromiei din Sfînta Sofia erau completate prin picturi în mozaic. Se pare că la început mozaicul ar fi avut mai mult un caracter ornamental. «Sus, pe zidul încadrat de marile arcuri longitudinale, la curba cupolelor și absidelor, pe bolțile tribunelor și navelor laterale, se desfășurau mozaicuri imense pe fonduri de aur deschis și de albastru închis»⁴³. Chipurile par a fi ocupat puțin loc în prima pictură de mozaic a Sfintei Sofii⁴⁴.

8. — Această risipă de podoabe este pusă în adevărata ei valoare grație torentului de lumină, ce se revarsă prin cele patruzeci de ferestre de la baza cupolei, prin cele așezate în două etaje la partea superioară a zidurilor laterale ca și în abside, dînd o strălucire amețitoare edificiei-lui. «Lumina, spațiul ... Prin acestea este unică Sfînta Sofia. Nartexul și navele laterale îi fac o cingătoare de un clar-obscur misterios; în mijloc însă, lumina se ia la întrecere cu spațiul: s-ar putea spune că absidele și emicicurile se multiplică și se umflă pentru a o primi, că cupola devine mai vastă în lumina ei, atît de strălucitoare și atît de fluidă»⁴⁵.

43. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 166.

44. Acestei epoci pare să-i revină frumosul chip de înger de pe zidul din partea de sud, ca și mozaicul de la intrarea din aceeași parte, în care Sfînta Fecioară apare cu pruncul în brațe între Justinian, care-i prezintă biserica Sfintei Sofii și între Constantin, care-i oferă orașul întemeiat de el. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. I, p. 163—164.

45. Marcel Laurent, *op. cit.*, t. II, p. 99.

Nu apar deci lipsite de temeieri entuziasmul din exclamația lui Justinian în ziua sfințirii și uimirea contemporanilor pentru splendoarea interiorului Sfintei Sofii. Părea, precum se exprima Procopiu, că nu primea lumina de la razele soarelui, ci ea însăși da lumina. Feeria nu era mai puțin minunată la slujbele cu privegheri. Paul Silențiarul descrie pe larg frumusețea iluminatului din aceste nopți, prin policandre de argint, lămpi în formă de corabie, candelabre în formă de arbori, din care flacăra țignea ca o floare, felinare aeriene atârinate la baza circulară a cupolei. Luminată astfel atât de magnific, «încît în noaptea luminoasă, zîmbitoare ca ziua și colorații de roz», cum se exprima acest poet, biserica strălucea ca un incendiu măreț, anunțînd de departe corăbierilor apropierea capitalei și gloria lui Justinian ⁴⁶.

Pr. Prof. P. VINTILESCU

46. Ch. Diehl, *op. cit.*, t. II. p. 166.

POPULARIZAREA VESTIGIILOR TRECUTULUI ROMÂNESC *

Pe colina ce străjuiește partea de miazăzi a Iașului se înalță Mînăstirea Cetățuia, ctitoria lui Gheorghe Duca, monument reprezentativ pentru arta feudală din Moldova secolului al XVII-lea.

Pisania — astăzi distrusă — așezată pe turnul clopotniță avea următorul cuprins: «Herbul prea luminatului domn Duca Vodă, cu mila lui Dumnezeu, domnul țării Moldovei, în anul 7178 (1670), luna iunie 10».

O inscripție în limba greacă, zugrăvită deasupra ușii de la intrarea în pronaos menționează: «S-a ridicat acest dumnezeesc templu, cu hramul sfinților vestiți și pretutindenii lăudați și înainte mergători Petru și Pavel de iubitorul de Dumnezeu și strălucitul domnul Domn, Io Duca Voevod al întregii Moldove, spre mîntuirea sufletului său, fiind patriarh al sfintei cetăți a Ierusalimului domnul domn Dosithei și păstorind preasfințitul mitropolit al Moldovlahiei domnul domn, Dosithei, în anul de la zidirea lumii 7180, iar al întrupării 1672».

În anul 1670 Mînăstirea Cetățuia a fost închinată Patriarhiei din Ierusalim pînă în decembrie 1863.

În vremuri de restriște Mînăstirea Cetățuia a servit ca loc de refugiu. În 1686 după expediția regelui polon Ioan Sobieschi, pentru o mai mare siguranță, domnitorul Constantin Cantemir s-a mutat la Cetățuia. Marele cărturar și mitropolit Dosoftei a rămas și el un timp la Cetățuia lăsînd chiar o însemnare pe o carte de ritual: «Scriș la Cetățuia la 7182 (1674) iunie 23».

Tot aici se adăpostește și Mihai Racoviță (1716—1726).

În septembrie 1758 în timpul incursiunii tătărăști în Moldova o parte din populația Iașului și-a salvat viața și bunurile adăpostindu-se în incinta Mînăstirii Cetățuia, iar în timpul războaielor ruso-turce dintre 1788—1792 și 1806—1812 aici ca și la Hlinca au fost instalate spitale pentru ostașii răniți și bolnavi. Același lucru s-a întimplat și în 1917—1918.

În 1822 Mînăstirile Cetățuia și Galata au luat foc. Din cauza proastei administrații la începutul secolului al XIX-lea se afla în stare de ruină.

În 1932 a început restaurarea întregului complex.

Ctitoria lui Gheorghe Duca avea planul treflat cu pridvor închis, pronaos, naos și altar. Absidele altarului și naosului sînt semicirculare în interior și poligonale în exterior.

N. Grigoraș, *Mînăstirea Cetățuia*, Ed. Meridiane, București, 1966, 28 p. + 24 ilust.

Răzvan Teodorescu, *Mînăstirea Bistrița*, Ed. Meridiane, București, 1966, 34 p. + 19 ilust.

Inițial biserica a fost prevăzută cu trei uși de intrare, (primă este zidită) și prin a treia se intră din pridvor în pronaos.

Pridvorul dreptunghiular spațios și luminat de două ferestre mari, este boltit cu două bolți sferice așezate fiecare, pe cîte patru pandantivi fixați pe arcuri de piatră, sprijinite pe șase console.

În timpanul ușii principale este sculptată, într-o cruce cu brațe egale și rotunjite, stema Moldovei.

Pronaosul este separat de naos prin trei arcade sprijinite pe doi stâlpi de piatră. Bolta cu tamburul cilindric în interior, se înalță pe ultimele patru arcuri.

Naosul este dreptunghiular și are șase ferestre și două abside cu bolți semi-sferice. Sistemul de boltire este similar cu cel al pronaosului.

Absida altarului prezintă obișnuitul briu în torsadă cu proscomidia și diaconicul lateral. Sub sfința masă din altar se află o tainiță spațioasă unde se ascundeau odoarele mînăstirii.

În exteriorul bisericii ca și la Trei Ierarhi, apare briul, două rînduri de firide oarbe și contraforți.

Cele două turle cu baza stelată sînt octogonale în exterior și decoreate cu arcaturi și colonete angajate.

Complexul de la Cetățuia este opera talentatului arhitect, sculptor și pictor moldovean Grigore Cornescu din ținutul Hotinului.

De formă poligonală incinta a fost înconjurată pe toate laturile cu ziduri groase de 1,4 m și înalte de aproape 7 m prevăzute cu metereze.

În partea de nord-est a incintei se află fosta locuință a lui Gheorghe Duca cunoscută sub numele de palatul domnesc.

Un singur turn de apărare se mai păstrează în colțul nord-estic. Întreaga parte de apus a zidului incintei, împreună cu chiliile în care fusese instalată tipografia grecească, înființată la Cetățuia din 1680, din cauza unor alunecări de teren s-au prăbușit către sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Pictura Mînăstirii Cetățuia a fost terminată în iunie 1672. Intervențiile de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea au alterat în parte pe cea originală. La zugrăvirea interioarelor bisericii au participat frații Mihai, Dima și Gheorghe, originari «de la Enina» precum și moldovenii Nicolae «Zugravul cel bătrîn» și Ștefan.

Fresca pridvorului a suferit cel mai puțin de pe urma restaurărilor. Din scenele de aici, impresionează «Scara lui Ion Climax» pictată în partea stingă a glaului primei ferestre.

În dreapta ușii pronaosului, pe peretele vestic este tabloul votiv: Duca Vodă după descrierea lui Ion Neculce era un «om nu prea înalt... gras, burduhos și bătrîn». Pictorul, în tabloul votiv a căutat să corecteze defectele fizice ale domnitorului. Alături de voievod este pictată doamna Anastasia, soția sa. În al doilea plan între domn și soția sa este pictată doamna Ecaterina care, după părerea autorului, ar putea fi soacra domnitorului. Este știut faptul că datorită intervenției sale energice Gheorghe Duca a fost numit domn de turci, iar reprezentarea sa aici este ca un omagiu adus de ginere și fiică. În fața lui Duca și al Anastasiei se află pictat fiul lor Constantin care a devenit domn al Moldovei în 1693—1695 și 1700—1703. Apoi urmează fiicele Elena și Maria.

Sfinții din pronaos și naos, din registrele de sub ferestre au aureolele cu decorații în relief, cu ornamente care se diferențiază de la o figură la alta. «Aceasta arată încă o dată faptul că cei care au pictat biserica Mînăstirii Cetățuia au avut ca model pictura din biserica de la Trei Ierarhi și unii chiar au lucrat la realizarea ei».

Pe arcul dublu dinspre absida altarului care susține turla naosului sînt pictate cele 24 de scene ale «Imnului acatist». O altă scenă impresionantă este «Hristos dezlegătorul de păcate» inspirată după aceea a «Schimbării la față».

Din vechiul mobilier nu se mai păstrează decît strana domnească și cea arhierescă.

Dintre odoarele și veșmintele cu care Gheorghe Duca a înzestrat mînăstirea, doar un aurar se mai păstrează care poartă o inscripție în limba slavonă cu următorul conținut: «Acest aurar l-a făcut Io Duca Voievod și doamna sa Anastasia și l-au dăruit la noua lor ctitorie, Mînăstirea Cetățuia, în anul 7177» (1668—1669).

Gheorghe Duca a murit la Liiov. Osemintele au fost aduse de Constantin Duca și înhumate în nișa mortuară din peretele sudic al Mînăstirii Cetățuia fără a-i așeza în nișă și piatra funerară.

Doamna Anastasia a fost înmormintată în biserica Albă pe locul unde se înalță astăzi catedrala mitropolitană din Iași.

La est de nișa Voievodului Gheorghe Duca pe o lespede funerară se află inscripția: «Aici se odihnește doamna Maria, fiica lui Ion Duca Voievod, anul lui Hristos 1672, septembrie 13». Este mormintul Mariei o fiică a ctitorului, decedată la o vîrstă fragedă.

Voinđ să-l imite pe Vasile Lupu, la curtea căruia de altfel și-a început uce-nicia, Gheorghe Duca a dorit să ridice un monument care să stea alături de biserica Trei Ierarhi. Și într-adevăr a reușit. Biserica Mînăstirii Cetățuia realizează din punct de vedere arhitectonic o «înțelegere a frumosului obținut prin simplitate».

Din cele 24 de ilustrații, alb-negru, din afara textului, care întregesc lucrarea ¹, merită a fi semnalate:

Fig. 11. Biserica văzută dinspre sud-est; Fig. 12. Absida sudică și turla de pe naos; Fig. 14. Briul în torsadă (fragment); Fig. 15. Chenar de fereastră (pridvor); Fig. 17. Portalul de la intrarea în pronaos; Fig. 21. Sala gotică. Bolta în ogivă (detaliu); Fig. 23. Scara lui Ioan Climax, Pridvor; Fig. 24. Arborele lui Ieseu. Pridvor; Fig. 25. Panoul ctitorilor. Detaliu; Fig. 31. Aurarul doamnei Anastasia Duca; Fig. 33. Iașul văzut de pe dealul «Cetățuia».

*

Nu departe de pitorescul și modernul oraș Piatra Neamț, în mijlocul unei incintătoare incinte se înalță biserica Mînăstirii Bistrița, monument de artă din secolul al XVI-lea.

Tradiția consemnează o Bistriță din lemn construită la sfîrșitul secolului al XIV-lea, dar dovezile materiale care să confirme această tradiție lipsesc. Primul document sigur despre existența locașului de la Bistrița este actul din 7 ianuarie 1407 prin care mitropolitul Iosif în înțelegere cu Alexandru cel Bun (1400—1432) hotărăsc ca Mînăstirile Bistrița și Neamț să rămînă «nedespărțite una de alta», sub conducerea egumenului Domentian.

Autorul plasează zidirea Bistriței în primii ani ai domniei lui Alexandru cel Bun, ctitor fiind însuși voievodul, după cum confirmă cronicarul Grigore Ureche, care, vorbind de Alexandru cel Bun, spune că «au fost două mînăstiri în Moldova, Bistrița și Moldovița» (p. 6).

Mînăstirea Bistrița primește din partea voievodului ctitor numeroase danii. În timpul lui Ștefan cel Mare (1457—1504) acestea sporesc.

În afara documentelor, turnul clopotniță din partea de miazănoapte a incintei ridicat în anul 1498 este, după cum menționează și pisania sa, încă o dovadă a grijii pe care o purta voievodul mînăstirii: «Binecinstitorul și de Hristos iubitorul Ioan Ștefan Voievod cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit această clopotniță și biserică și în ea a făcut în numele Sfîntului mucenic Ioan cel Nou de la Cetatea Albă, întru rugă sieși și doamnei sale Maria și copiilor lor, în anul 7006 (1498) și în același an s-a și sfîrșit, luna septembrie 13 zile».

1. La bibliografia lucrării mai adăugăm N. Grigoraș, *În legătură cu ascendența lui Ștefan cel Mare*. Discuții pe marginea unor inscripții funerare, în „Revista Muzeelor”, 2/1966, p. 164—167.

Urmașii lui Ștefan au neglijat locașul de la Bistrița. Petru Rareș (1527—1538, 1541—46) reamenajează incinta și construiește o casă, alipită turnului-clopotniță.

În 1538 o dată cu trădarea marilor boieri și năvălirea oștilor turcești, cronica scrisă de un contemporan al evenimentelor, episcopul de Roman, Macarie, menționează trecerea lui Rareș pe la Bistrița: «Și cum mergea, fugind înspăimântat cu toată graba, trecînd pe la spatele turcilor, a fost primit fără împotrivire, către seară, înlăuntru minăstirii Bistrița...».

În timpul lui Alexandru Lăpușneanu (1552—1561; 1564—1568) biserica minăstirii este rezidită în anul 1554 pe același loc al ctitoriei lui Alexandru cel Bun. Pisania de de-asupra ușii de intrare evocă în limba slavonă pe ultimul ei ctitor: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh s-a zidit această biserică din Minăstirea Bistrița unde este hramul Adormirea Precistei și prea binecuvîntatei stăpîne a noastră Maica Domnului și pururea Fecioara Maria, în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului domn al nostru Io Alexandru Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, în anul 7062 (1554) curgător în luna lui mai 26 de zile».

Monahul Azarie în cronica sa oficială nu pierde din vedere să amintească că Alexandru Voievod «și pe celelalte minăstirii mai vechi le-a înzestrat și le-a întărit... și a ridicat peste tot locașurile dumnezeiești și palatele domnești le-a înnoit...».

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea Minăstirea Bistrița s-a bucurat din partea domniei de diferite danii, sau privilegii. Așa a făcut și Mihai Viteazul la 27 iulie 1600, în timpul stăpînirii sale pe pămîntul moldovenesc, cînd îi acordă dreptul de a lua deseatina de albine din toate satele ce le avea în ținutul Neamț.

În cursul secolului al XVII-lea din cauza invaziilor se produc unele schimbări în viața așezămîntului de la Bistrița. La 4 mai 1677 Safta, văduva domnului Gheorghe Ștefan (1653—1658), constatînd starea de ruină a minăstirii o închină Ierusalimului.

Biserica Minăstirii Bistrița are asemănări cu cea a Minăstirii Slatina, o altă ctitorie a lui Alexandru Lăpușneanu: ca plan prezintă împărțirea: pridvor, pronaos, gropnița, naosul și altarul, asemeni Probotei, ctitoria lui Petru Rareș. Turla de 36 m cu acoperișul în formă de bulb, așezată pe două baze stelate creează echilibrul arhitectonic al monumentului.

Schimbările care au survenit în arhitectura Moldovei în secolul al XVI-lea sînt evidente aici. În locul vestitelor picturi exterioare de la Humor, Moldovița, Voroneț, apare acum, în a doua jumătate a secolului, zidurile exterioare acoperite cu tencuială albă alternînd cu firide cu șiruri de ocnițe, contraforți și golurile ferestrelor, etc.

Intrarea în Biserică se face prin ușa din latura sudică, mai înălțată față de sol decît perechea ei dinspre nord. Aceasta este străjuită de inscripția pusă de Lăpușneanu cu stema moldovenească deasupra cioplită în piatră.

Prima încăpere a bisericii, pridvorul închis, este boltită după sistemul moldovenesc, boltire ce apare la mai mari dimensiuni în pronaos.

Pridvorul, ca și celelalte încăperi ale monumentului este decorat cu pictură datînd din 1814.

O remarcabilă realizare sculpturală este portalul care face trecerea din pridvor în pronaos.

Pronaosul este spațios și luminos. Legătura între pronaos și gropniță se face printr-o ușă împodobită cu chenar, des întîlnit la ușile interioare moldovenești din secolul al XVI-lea. Boltirea gropniței este făcută în semicilindru transversal.

În continuare, trecerea în naos se face printr-o altă ușă tot cu un chenar, dar mai evoluat.

Naosul, cu turla, înălțat pe sistemul binecunoscut al combinării de arce semicilindrice măresc impresia de zveltețe a edificiului.

Aici, în naos se află vestita icoană a Sfintei Ana, care după o tradiție mai tîrzie ar fi fost dăruită soției lui Alexandru cel Bun, doamna Ana, de soția unuia dintre ultimii împărați bizantini din familia Paleologilor.

Altarul, despărțit de naos printr-o catapeteasmă (1814), are o fereastră în ax și două nișe laterale, proscomidia și diaconiconul.

Minăstirea Bistrița adăpostește importante morminte. Încă din prima încăpere, în pridvor, aflăm în partea de nord o lespede pe care cetim: «Această piatră am făcut-o și infrumusețat-o prea Sfintului părintelui nostru Ațanasie, arhiepiscop și mitropolit al Sucevei pe groapa lui, care a răposat în zilele binecinstitorului domn Io Alexandru Voievod în anul 7140 (1632), luna lui iulie în 13 zile».

Pronaosul adăpostește «groapa lui Ivașcu Goleșcu marele vornic din Țara Românească». Dușman al lui Petru Cercel, voievodul Țării Românești, pe care vroia să-l înlocuiască în domnie, fusese în 1584 fugăr în Polonia și în Transilvania iar la sfîrșitul anului, fusese chemat de domnul moldovean Petre Șchiopul, dar feodalul rebel a murit pe drum, iar în semn de cinștire postumă a fost îngropat aici.

În partea stîngă se află într-o nișă mormîntul doamnei Ana; piatra fiind așezată cu prilejul restaurărilor ulterioare după cum aflăm din inscripția de pe lespede: «Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, am infrumusețat această groapă doamnei Ana, doamna lui Alexandru Voievod, mama lui Ilie Voievod, care s-a strămutat la veșnicele lăcașe în anul 6926 (1418), luna noiembrie 2 în timpul egumenului popa Grigorie».

Lespedea care a acoperit în zilele lui Ștefan mormîntul bunicului său, Alexandru cel Bun n-a mai ajuns pînă la noi. În orice caz, el este lingă cel al soției sale Ana, după cum s-a stabilit în urma cercetărilor din 1932.

Opus mormîntului Anei se află cel al soției lui Ștefan Lăcustă (1538—1540) nepotul lui Ștefan.

Dîn afirmația lui Petru Rareș în documentul din 1546 se presupune că Minăstirea ar fi avut în jur ziduri.

În partea stîngă a intrării se află arhondaricul iar pe latura de vest, stăreția zidită în 1792 pe temeliiile unei case care se presupune că a exista în timpul lui Alexandru cel Bun.

Turnul clopotniță are la primul cat un paraclis și un clopot turnat la Liov, dăruit de Ștefan minăstirii în 1490.

În ce privește viața culturală, se începe la Bistrița alcătuirea în limba slavonă a pomelnicului copiat și adăugit în timpul lui Ștefan cel Mare și apoi în secolele al XVI-lea și al XVII-lea cunoscut sub denumirea de «Pomelnicul de la Bistrița».

Fragmentele din costumul domnesc descoperite în 1932, denotă influența cultural-artistică bizantină și fastul de la curtea lui Alexandru cel Bun care nu pregeta să se intituleze: «Autocrator al întregii Moldovlahii și al țărmlui mării»; imita pe cea a ultimilor Paleologi din Constantinopol.

Cele 19 imagini alb-negru adăugate textului cuprind elementele caracteristice și sînt artistic executate.

Albumul vine în sprijinul iubitorilor de drumeție, evidențiind totodată grija deosebită ce se acordă astăzi conservării și popularizării vestigiilor trecutului românesc.

IOAN F. STANCULESCU

PARTEA OFICIALĂ

LUCRARILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1966

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚELOR DIN 6 ȘI 7 IUNIE

La orele 9 dimineața se oficiază în catedrala Sfintei Patriarhii sfânta liturghie arhierescă de către Prea Sfințitul Valerian, Episcopul Oradiei, în sobor de preoți, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfintului Sinod, după care urmează slujba Doxologiei, pentru cinstitirea a 18 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și pentru deschiderea Sfintului Sinod.

La orele 10,30 II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfintului Sinod trec în sala sinodală.

La ședință ia parte și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P.S. Episcop Antim Tirgovișteanul, secretarul Sfintului Sinod, citește apelul nominal și sint prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P.S. Episcop Antim al Buzăului, P.S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P.S. Episcop Teoctist al Aradului, P.S. Episcop Teofil al Clujului, P.S. Episcop Valerian al Oradiei, P.S. Episcop Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prea Fericitul Președinte face cunoscut că din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit telegrama înregistrată sub nr. 10930/1966, prin care solicită să i se motiveze absența de la ședința Sfintului Sinod, găsindu-se încă sub observare medicală.

Sfîntul Sinod motivează absența de la ședință a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sfintului Sinod pe anul 1966.

Domnul Director I. Onțanu citește decizia nr. 9629/1966 a Departamentului Cultelor pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfintului Sinod pe anul 1966.

Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședința deschisă.

În cuvîntul de deschidere, Prea Fericirea Sa arată scopul convocării sesiunii ordinare a Sfintului Sinod pe anul 1966 și dă unele lămuriri în legătură cu lucrările înscrise pe ordinea de zi, care urmează a fi dezbătute de plenul Sfintului Sinod în această ședință.

În continuare, Prea Fericea Sa propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarele telegrame :

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiunea ordinară a anului 1966, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, întregul său devotament și înalta sa cinstire, încredinșându-Vă că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se vor găsi și pe viitor, cu toate puterile lor de muncă și cu toată hotărârea lor nezdruccinată alături de poporul nostru muncitor în eforturile sale nobile pentru construirea vieții celei noi și fericite și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Loco

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiunea ordinară anuală, cu simțăminte de aleasă prețuire față de conducerea statului nostru și față de Domnia Voastră personal, Vă încredințează că ierarhii, clerul și toți fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române vor stăruii și pe viitor cu aceeași hotărâre și râvnă sporită la sprijinirea năzuințelor poporului nostru muncitor pentru înfăptuirea bunăstării sale și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian propune Sfântului Sinod următoarea componență a comisiilor sinodale pe anul 1966:

I. COMISIA AFACERILOR EXTERNE :

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei.

Membri : P.S. Episcop *Partenie* al Romanului și Hușilor.

Raportor : P.S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal.

II. COMISIA PENTRU DOCTRINA, VIAȚA RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRI :

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului.

Membri : P.S. Episcop *Iosif* al Rîmniceului și Argeșului.

Raportor : P.S. Episcop *Teofil* al Clujului.

III. COMISIA CANONICĂ JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ :

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei

Membri : P. S. Episcop *Valerian* al Oradiei.

Raportor : P.S. Episcop *Antim* al Buzăului.

IV. COMISIA ÎNVAȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC :

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului.

Membri : P.S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos.

Raportor : P.S. Episcop *Visarion Ploieșteanul*, vicar patriarhal.

Sfintul Sinod aprobă componența comisiilor sinodale pe anul 1966, așa cum au fost propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În continuare, Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii astfel:

1. *Temei nr. 8294/1966.* — Darea de seamă asupra vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în Bulgaria, cu prilejul sărbătoririi a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare.

2. *Temei nr. 8657/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva), 8—17 februarie 1966.

3. *Temei nr. 1943, 6583, 7706/1966.* — Dările de seamă asupra sesiunii Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, ținută la Praga, între 21—25 martie 1966, și ale Secretariatului Internațional, ținute la Praga, între 25—28 ianuarie 1966, și la Moscova între 19—23 aprilie 1966.

4. *Temei nr. 7480/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene (Falsterbö-Suedia, 8—11 martie 1966).

5. *Temei nr. 2697/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii grupului al III-lea de lucru al Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Geneva, între 28 ianuarie și 1 februarie 1966.

6. *Temei nr. 10282/1966.* — Pregătirea pozițiilor Bisericii Ortodoxe Române în dialogul teologic cu Bisericile: Anglicană, a Vechilor Catolici și cu Bisericile Vechi Orientale.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei Afacerilor externe.

7. *Temei nr. 7664/1966.* — Ridicarea caterisirii Mitropolitului Antim Ivireanul de către Patriarhia Ecumenică.

8. *Temei nr. 10278/1966.* — Stabilirea datei Sfințelor Paști în anul 1967.

9. *Temei nr. 10281/1966.* — Proiectul de stemă a Sfintei Episcopii a Rîmnîcului și Argeșului.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri.

10. *Temei nr. 10268/1966.* — Ratificarea ridicării pedepsei caterisirii și excluderii din monahism a Ieromonahului Nestorian Cicală de la Parohia «Sfintul Gheorghe» din Windsor-Ontario (Canada).

11. *Temei nr. 9039/1966.* — Examinarea canonică și aprobarea alegerii P.C. Arhimandrit Victorin Ursache, ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

12. *Temei nr. 1079/1966.* — Stabilirea datei pentru alegerile membrilor Adunării Eparhiale la toate Eparhiile din Patriarhia Română, pentru perioada 1967—1970.

13. *Temei nr. 7523/1966.* — Cererea de iertare a Pr. Linberea Gheorghe din comuna Văleni-Podgoria, raionul Pitești, pentru pedeapsa caterisirii, aplicată de Consiliul Eparhial al Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei Canonice juridice și pentru disciplină.

14. *Temei nr. 10929/1966.* — Referatul P.C. Consilier Gh. Soare în legătură cu schimbul de bursieri în anul 1965/1966.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Prea Fericitul Președinte suspendă ședința pînă la orele 18, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Sedința se deschide la orele 18, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P.S. Episcop Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei Afacerilor Externe, citește referatele asupra :

1. *Temei nr. 8294/1966.* — Darea de seamă asupra vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în Bulgaria, cu prilejul sărbătoririi a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare.

La invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din: II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Banatului; PP.SS. Episcopi: Teofil al Clujului și Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal; P.C. Pr. Olimp Căciulă și C. Diacon Petre Zamfira, a făcut o vizită prietenească Bisericii Ortodoxe Bulgare între 9—16 mai 1966, luînd parte la festivitățile aniversării a 13 ani de la reînființarea Patriarhiei Bulgare și de la întronizarea Prea Fericitului Chiril în scaunul de Patriarh.

Programul vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române a cuprins: oficierea de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Chiril, în sobor de arhierei și clerici a sfintei liturghii și a slujbei Te-Deum-ului în catedrala Sfîntul Alexandru Nevski în ziua de 10 mai 1966; vizitarea unor așezăminte bisericești din Sofia; întîlnirea cu profesorii și studenții de la Academia teologică Sfîntul Clement de Ohrida; vizitarea Mînăstirilor Boian, Bacicovo, Dragalevți, a Muntelui Vitoșa, orașului Plovdiv și a stațiunii climaterice Boroveți; primirea la Președinția Consiliului de Miniștri și la Prezidiul Marii Adunări Naționale Bulgare a delegației Bisericii Ortodoxe Române, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian și I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei au fost distinși cu înaltul ordin de stat «Chiril și Metodie».

În ziua de duminică 15 mai 1966 Prea Fericitul Patriarh Justinian înconjurat de un sobor de ierarhi, de cler român și bulgar, în prezența Prea Fericitului Patriarh Chiril și a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a oficiat sfînta liturghie la biserica ortodoxă română din Sofia.

În cadrul acestei vizite între Prea Fericitul Patriarh Chiril și Prea Fericitul Patriarh Justinian a avut loc un schimb de informații privind problemele care preocupă ambele Biserici și mai ales cu privire la acțiunea Bisericii în slujba păcii.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române, pe tot timpul vizitei sale în Bulgaria, s-a bucurat de o sinceră dragoste atât din partea ierarhilor, clerului, credincioșilor, cât și a organelor de Stat, iar presa, radio-ul și televiziunea, au prezentat publicului bulgar unele momente din vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Bulgaria.

Înainte de plecarea din Bulgaria întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române a fost distinsă de Prea Fericitul Patriarh Chiril cu ordinul «Sfântul Ioan de Rila» al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, făcută Bisericii Ortodoxe Bulgare a însemnat o contribuție importantă pentru strângerea raporturilor de colaborare dintre cele două Biserici surori și pentru promovarea prieteniei dintre poporul român și bulgar, un prinos la marea cauză a păcii și înțelegerii între toate popoarele.

În legătură cu cele de mai sus, la propunerile Comisiei Afacerilor externe, Sfântul Sinod hotărăște:

În act de Darea de seamă asupra acestei vizite și exprimă Prea Fericitul Patriarh Justinian călduroase mulțumiri pentru modul în care a decurs vizita în Bulgaria și pentru rezultatele obținute.

Aduce mulțumiri II. PP. SS. Mitropoliți, PP. SS. Episcopi și celorlalți membri ai delegației pentru activitatea desfășurată.

2. *Temei nr. 8657/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva, 8—17 februarie 1966).

Între 8—17 februarie 1966 a avut loc la Geneva sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La ședințele sesiunii, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central.

Din studierea dosarului se constată că problemele discutate au fost de natură organizatorică, privind numirea noului Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, primirea de noi Biserici membre, pregătirea Conferinței Mondiale din iulie 1966: «Biserica și Societatea», a celei de a IV-a Adunări Generale din 1968 și a sesiunii anuale de lucru a Comitetului Central în 1966.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

În act de lucrările și hotărârile sesiunii de la Geneva a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În act de activitatea depusă cu această ocazie de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, căruia îi exprimă mulțumiri.

Membrii delegați a lua parte la Conferința Mondială din iulie 1966 și la cea de a IV-a Adunări Generale din 1968, vor pregăti temele programate, împreună cu inspectorii de specialitate ai secției respective a Serviciului relațiilor externe bisericești.

3. *Temei nr. 1943, 6583, 7706/1966.* — Dările de seamă asupra sesiunii Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace ținută la Praga, între 21—25 martie 1966, și ale Secretariatului Internațional ținute la Praga, între 25—28 ianuarie și 21—25 martie 1966, și la Moscova, între 19—23 aprilie 1966.

Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru Pace a avut sesiunea sa de lucru la Praga, între 21—25 martie 1966, iar Secretariatul Internațional a avut trei sesiuni de lucru: la Praga, 25—28 ianuarie și 21—25 martie 1966 și la Moscova, 19—23 aprilie 1966. Reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române în aceste sesiuni de lucru au fost: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în Comitetul executiv și Dl. Inspector patriarhal Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional.

Din studierea dosarelor se constată că la sesiunile de lucru ale celor două foruri ale Conferinței Creștine pentru Pace s-au luat măsuri organizatorice pentru pregătirea sesiunii de lucru a Comitetului Consultativ, care va avea loc în octombrie 1966 la Sofia și a Comisiilor de studii; s-a discutat, de asemenea, și programul manifestărilor din acest an ale Conferinței Creștine pentru Pace.

La propunerea comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act de rapoartele și de lucrările sesiunilor de lucru ale Comitetului executiv și ale Secretariatului Internațional.

Se ia act cu mulțumire de activitatea depusă de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și de Dl. Inspector patriarhal Ilie Georgescu, la aceste sesiuni.

Membri delegați a lua parte la sesiunea de la Sofia din octombrie 1966 a Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace vor studia și pregăti temele programate la sesiune, împreună cu inspectorii de specialitate ai secției respective a Serviciului relațiilor externe bisericești.

4. *Temei nr. 7480/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene (Falsterbø-Suedia, 8—11 martie 1966).

Între 8—11 martie 1966 s-a ținut la Falsterbø în Suedia sesiunea de lucru a Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene.

La ședințele acestor sesiuni Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Prezidiu și P. C. Prof. Pr. Ioan Coman, membru în Comitetul Consultativ.

Din studierea documentelor de la dosar se constată că discuțiile s-au purtat asupra problemelor organizatorice ale Conferinței Bisericilor Europene pentru o mai bună desfășurare a activității sale.

La propunerea comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act de lucrările și hotărârile sesiunii de la Falsterbø-Suedia ale Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene.

Se ia act, cu mulțumiri, de activitatea depusă de cei doi reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române la aceste sesiuni de lucru.

5. *Temei nr. 2697/1966.* — Darea de seamă asupra sesiunii Grupului al III-lea de lucru al Conferinței Bisericilor Europene ținută la Geneva, între 28 ianuarie și 1 februarie 1966.

Între 28 ianuarie și 1 februarie 1966 s-a ținut la Geneva sesiunea de lucru a Grupului al III-lea de lucru al Conferinței Bisericilor Europene. Din pricină că reprezentantul permanent al Bisericii Ortodoxe Române P. C. Prof. Diacon N. Nicolaescu n-a putut participa la această ședință, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a delegat pe Dl. asistent Ștefan Alexe, care își face studiile la Institutul ecumenic de la Bossey, să participe la lucrări.

Din studierea dosarului se constată că preocuparea principală a Grupului a fost pregătirea documentelor pentru viitoarea Adunare Generală — Nyborg V, care se va ține în toamna anului 1967.

La propunerea comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act de lucrările acestei sesiuni.

Se ia act, cu mulțumiri, de activitatea desfășurată de Dl. asistent Ștefan Alexe în cursul lucrărilor.

6. *Temei nr. 10282/1966.* — Pregătirea pozițiilor Bisericii Ortodoxe Române în dialogul teologic cu Bisericile: Anglicană, a vechilor-catolici și cu Bisericile Vechi Orientale.

În urma corespondenței care a avut loc cu Patriarhia Ecumenică, în legătură cu dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă, pe de o parte și Bisericile: Anglicană, a vechilor-catolici și Vechi Orientale, pe de altă parte, Sfântul Sinod Permanent, în ședința sa din 8 iulie 1965 și Sfântul Sinod Plenar, în ședința sa din 17 decembrie 1965, au desemnat delegații Bisericii noastre în comisiile interortodoxe pentru pregătirea dialogului teologic cu aceste Biserici.

Întrunirea comisiilor interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu Biserica Anglicană și cu cea a vechilor-catolici care trebuia să aibă loc în septembrie 1965 la Belgrad, s-a aminorat pentru septembrie 1966, tot la Belgrad. Comisia interortodoxă pentru dialogul cu Bisericile Orientale nu s-a stabilit încă unde și când se va întruni.

Lucrările pentru stabilirea poziției Bisericii Ortodoxe Române, în legătură cu dialogurile proiectate, se propune a se face de membrii desemnați de Sfântul Sinod, împreună cu profesorii de la Institutele noastre teologice și specialiști aleși din cadrul Serviciului relațiilor externe bisericești, constituiți în comisii locale de studii, care să fie prezidate astfel:

— *Comisia pentru dialogul cu Biserica Anglicană, de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei;*

— *Comisia pentru dialogul cu Bisericile Vechi Orientale, de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal;*

— *Comisia pentru dialogul cu Biserica vechilor-catolici, de P. C. Prof. Pr. Ioan Coman.*

Ținând seama de timpul scurt care ne mai desparte de întrunirea de la Belgrad, se propune ca aceste comisii să supună concluziile la care au ajuns, examinării și aprobării Sinodului Permanent.

La propunerile comisiei și în urma discuțiilor ce au avut loc în ședință, Sfântul Sinod hotărăște:

1) *Se completează comisia locală de studii pentru dialogul cu Biserica Anglicană, care va lucra sub președinția I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și din care fac parte și P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran cu: P.C. Pr. Prof. Liviu Stan, Prof. N. Chițescu, P.C. Pr. Prof. Petre Rezuș și P.C. Pr. Prof. D. Stăniloae de la Institutul teologic din București.*

2) *Se completează comisia locală de studii pentru dialogul cu Bisericile Vechi Orientale, care va lucra sub președinția P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, — din care fac parte și Prof. N. Chițescu, P.C. Pr. Prof. Liviu Stan, cu: P.C. Pr. Prof. Ene Braniște, de la Institutul teologic din București, P.C. Pr. Olimp Căciulă, inspector patriarhal.*

3) *Se completează comisia locală de studii pentru dialogul cu Biserica Vechilor-Catolici, care va lucra sub președinția P.C. Pr. Prof. I. Coman, cu: P.C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, P.C. Pr. Prof. Mircea Chialda, de la Institutul teologic din București, P.C. Arhim. Prof. N. Mladin, de la Institutul teologic Sibiu și Prof. Tudor M. Popescu. Comisiile locale astfel constituite vor elabora pozițiile Bisericii Ortodoxe în problemele dialogului cu Bisericile, Anglicană Vechi Orientale și a vechilor-catolici, precum urmează:*

a) *Ținând seamă că hotărârile Sfântului Sinod în problemele discutate la Conferința între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Anglicane de la București din 1935, sînt definitive, vor examina prin prisma acestor hotărâri toate problemele dialogului cu Biserica Anglicană, care figurează în catalogul temelor dialogului, alcătuit de Patriarhia Ecumenică.*

b) *În legătură cu bisericile Vechi Orientale, comisia va ține seamă de discuțiile care au avut loc la Aarhus-Danemarca în 1964 și la Addis Abeba în 1965, cum și de ceea ce s-a mai publicat în presa teologică străină în legătură cu aceste Biserici.*

c) În legătură cu dialogul teologic cu Biserica vechilor-catolici, Comisia va ține seamă de materialul aflat în arhiva Sfântului Sinod și de ceea ce s-a mai publicat în presa străină în legătură cu această Biserică.

Comisiunile vor supune concluziile respective, pînă la 20 august 1966, Sinodului Permanent spre examinare și referire.

Ședința se ridică la orele 21, anunțându-se ședința următoare pentru a doua zi, marți 7 iunie 1966, orele 10.

*

Ședința din 7 iunie se deschide la orele 10 dimineața sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se rostește rugăciunea «Împărate ceresc».

Se face apelul nominal și sînt prezenți: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, II.PP.SS. Mitropoliți: Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi: Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei, Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prea Fericitul Președinte invită pe Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire Sumarului ședinței din ziua de 6 iunie 1966.

Sfîntul Sinod aprobă Sumarul ședinței din ziua de 6 iunie 1966, fără nici o modificare.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P.S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru Doctrină și viață religioasă și pentru minăsturi, citește rețeratele asupra:

7. Temei nr. 7664/1966. — Ridicarea caterisirii mitropolitului Antim Ivireanul de către Patriarhia Ecumenică.

Printre măsurile pregătitoare în vederea comemorării în toamna anului 1966 a 250 ani de la moartea martirică a marelui mitropolit al Ungrovlahiei Antim Ivireanul, a fost și aceea a reabilitării lui canonice, prin ridicarea caterisirii pronunțate împotriva lui de către Sinodul Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, în luna august 1716.

Asupra demersurilor făcute în acest sens, Sfîntul Sinod a fost încunoștințat în ședința sa din 17 decembrie 1965.

Ca răspuns la demersurile făcute de către Patriarhia Română, Sanctitatea Sa Atenagora, Patriarhul Ecumenic, printr-o telegramă din 8 martie 1966, urmată de scrisoarea nr. 202 din 10 martie 1966, a încunoștințat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian că, ținînd seama de motivele aduse de Biserica Ortodoxă Română în sprijinul cererii cu privire la ridicarea caterisirii Mitropolitului Antim Ivireanul al Ungrovlahiei, care a slujit pe scaunul Ungrovlahiei din anul 1708 pînă în anul 1716 și de hotărîrea Bisericii Ortodoxe Române de a sărbători cu mare cinste în luna septembrie 1966 împlinirea a 250 de ani de la moartea lui martirică, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, în ședința sa din 8 martie 1966, a hotărît ridicarea pedepsei caterisirii, dată de Patriarhia Ecumenică în anul 1716, în vederea restabilirii pomenirii mitropolitului Antim Ivireanul în Biserică.

Cu adresa nr. 7664/1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian luînd cunoștință de cele două documente ale Patriarhiei Ecumenice, mai sus amintite, a mulțumit Sanctității Sale Atenagora și Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice pentru hotărîrea luată cu privire la mitropolitul Antim Ivireanul.

Sfîntul Sinod luînd cunoștință de ridicarea caterisirii mitropolitului Antim Ivireanul, efectuată în ședința Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice la data de 8 martie 1966, hotărăște:

Ia act cu bucurie de ridicarea caterisirii mitropolitului Antim Ivireanul prin hotărîrea Patriarhiei Ecumenice din 8 martie 1966.

Ia act de scrisoarea Patriarhiei Române nr. 7664/1966, prin care s-au adus mulțumiri Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic, pentru actul de anulare a sentinței de caterisire a Mitropolitului Antim Ivireanul.

8. *Temei nr. 10278/1966.* — Stabilirea datei Sfîntelor Paști în anul 1967.

Se prezintă referatul P. C. Pr. Consilier Gh. Soare prin care se arată că potrivit calculelor pascale, în anul 1967 Sfîntele Paști cad la data de 30 aprilie, arătîndu-se totodată și momentele calendaristice în legătură cu sărbătorirea Sfîntelor Paști, în vederea întocmirii calendarului.

Comisia examinînd referatul prezentat, Sfîntul Sinod hotărăște:

Sfîntele Paști se vor sărbători în anul 1967 la data de 30 aprilie.

Datele calendaristice vor fi comunicate tuturor Eparhiilor lăsîndu-se la latitudinea fiecărei Eparhii întocmirea calendarului bisericesc pe anul 1967.

9. *Temei nr. 10281/1966.* — Proiectul de stemă al Sfîntei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului.

Cu adresa nr. 6131/1966, Sfînta Episcopie a Rîmnicului și Argeșului înaintează Sfîntului Sinod, spre aprobare, proiectul de stemă al acelei Eparhii.

La propunerea comisiei și în urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se inapoiază Sfîntei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului proiectul de stemă prezentat, cu recomandarea de a studia un nou proiect care să cuprindă și chipul Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica.

P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei Canonice juridică și pentru disciplină, citește referatele asupra:

10. *Temei nr. 9039/1966.* — Examinarea canonică și aprobarea alegerii P. C. Arhimandrit Victorin Ursache ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Comisia Canonice juridică și pentru disciplină a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, examinînd dosarul alegerii noului titular în scaunul vacant de episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, constată următoarele:

La data de 14 martie 1963, încetînd din viață Episcopul Andrei Moldovan, titularul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, scaunul episcopal al acestei Eparhii a devenit vacant.

În ședința din 7 mai 1963, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales ca titular al acestei Eparhii pe Prea Sfințitul Teocrist Arăpaș, episcopul Aradului, care însă din motive întemeiate — nefiînd cetățean american și neputîndu-se prezenta la post, — a solicitat Sfîntului Sinod să revină asupra desemnării sale ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Cererea Prea Sfinției Sale, fiind aprobată, s-a dat incuviințare Congresului bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, să procedeze la desemnarea unei persoane vrednice pentru a ocupa scaunul vacant al numitei Eparhii.

În ședința din 23 aprilie 1966, Congresul bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, întrunit în catedrala «Sfânta Treime» din Detroit-Michigan, a ales pentru scaunul vacant de episcop, în unanimitate, pe P. C. Arhimandrit Victorin Ursache.

În aceeași ședință, Congresul bisericesc a hotărît să propună ca rezultatul alegerii să fie supus Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru perfectarea acestei alegeri, în conformitate cu drepturile ce revin Sfântului Sinod; iar cu raportul nr. 59 din 29 aprilie 1966, a înaintat, în acest scop, dosarul alegerii respective.

Comisia Canonică juridică și pentru disciplină, cercetînd actele dosarului, apreciază că reprezentanții clerici și mireni ai acestei Eparhii, în calitate de membri ai Congresului Bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, alegînd în unanimitate pe P. C. Arhimandrit Victorin Ursache, prin aceasta a exercitat drepturile ce revin Adunării eparhiale în caz de vacanță a scaunului episcopal, în cadrul Colegiului electoral bisericesc, — drepturi consacrate și prin obiceiul de totdeauna al Bisericii Ortodoxe.

Examinînd această alegere preliminară, Comisia Canonică juridică și pentru disciplină găsește că noul ales îndeplinește condițiile canonice și statutare pentru a fi ridicat la treapta de arhieru și de episcop și propune ca Sfîntul Sinod, în virtutea dispozițiilor art. 10 lit. g din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, și ale art. 6 din Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America să hotărască următoarele:

1. Să aprobe alegerea P. C. Arhimandrit Victorin Ursache în scaunul de episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;
2. Să decerneze P. C. Arhimandrit Victorin Ursache rangul ierarhic de arhieru.

La propunerea Comisiei Canonice juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod, în unanimitate, hotărăște:

1) *Aprobă alegerea P. C. Arhimandrit Victorin Ursache în scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, făcută de Congresul bisericesc al acelei Episcopii, în ședința din 23 aprilie 1966;*

2. *Decernează P. C. Arhimandrit Victorin Ursache rangul ierarhic de arhieru.*

Totodată, Sfîntul Sinod, deliberînd, în plenul său asupra actelor ce trebuie a fi îndeplinite în urma acestei alegeri, hotărăște:

1) *Ținînd seama de dorința exprimată de Consiliul Episcopiei Misionare Române în America, hirotonia P. C. Arhimandrit Victorin Ursache se va săvîrși de I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud, împreună cu cel puțin doi episcopi desemnați de I. P. S. Arhiepiscop Iacobos, în înțelegere cu P. C. Arhimandrit Victorin Ursache și cu P. C. Preot Ion Bugariu, vicarul acelei Episcopii.*

2) *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în calitate de Mitropolit al Ungrovlahiei în baza dispozițiilor art. 131 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și a art. 6, alin. III din Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America și în conformitate cu normele canonice și tradiționale, va emite gramata de instalare a noului episcop.*

3) *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în aceeași calitate de Mitropolit al Ungrovlahiei și în conformitate cu dispozițiile art. 6, alin. III din Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America, va desemna un delegat al său*

care să procedeze la actul instalării, cînd i se va înmîna noului episcop Gramata respectivă și cirja arhipăstorească, potrivit rînduiei Bisericii Ortodoxe Române.

4) În Gramata ce se va emite și înmîna noului episcop, P. S. Episcop Victorin Ursache, se va arăta că, pe lângă prerogativele episcopale ce-i revin prin sfintele canoane, precum și drepturile și îndatoririle prevăzute în Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America, din 4 iulie 1935, Sfîntul Sinod îi încredințează sarcina de a fi unicul conducător canonic și legal al credincioșilor ortodocși români în Statele Unite ale Americii de Nord, Canada și America de Sud, în care scop va depune toată strădania pentru realizarea unității spirituale a tuturor românilor ortodocși din acele părți.

5) Pe lângă aceasta, Sfîntul Sinod îl imputernicește pe P. S. Episcop Victorin Ursache să întreprindă la timpul potrivit, împreună cu forurile statutare ale acelei Eparhii, demersurile necesare pentru reintrarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, în drepturile ei de proprietate și posesie a bunurilor de la «Vatra Română», administrînd aceste bunuri cu forurile eparhiale statutare în beneficiul exclusiv al Eparhiei, potrivit prevederilor din actele de proprietate recunoscute de autoritățile judiciare din Statele Unite ale Americii, care prevăd dependența acestor bunuri de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, atît timp cît Prea Sfinția Sa este «Conducătorul bisericilor ortodoxe române din America sub autoritatea investită asupra lui de Sfîntul Sinod din România».

În acest scop, se va întocmi «Actul de investire» care urmează a i se înmîna o dată cu Gramata metropolitană, cu prilejul instalării ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

11. Temei nr. 10268/1966. — Ratificarea iertării de pedeapsa caterisirii și excluderii din monahism a Ieromonahului Nestorian Cicală de la Parohia «Sfîntul Gheorghe» din Windsor-Ontario (Canada).

Potrivit actelor de la dosar, Ieromonahul Nestorian Cicală, pentru neascultare și nesupunere față de autoritatea bisericească a fost sancționat de Consistoriul monahal al Sfintei Ahiepiscopii a Bucureștilor, prin sentința nr. 6 din 15 iunie 1951, rămasă definitivă, cu pedeapsa caterisirii, și excluderii din monahism.

La data de 22 octombrie 1963, printr-o telegramă trimisă din Windsor-Ontario-Canada, adresată P. S. Episcop Teoctist, Protopopul George Nan, Preotul Nicolae Tănase și Preotul Nestorian Cicală, au cerut să fie acceptați ca preoți sub jurisdicția Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Printr-o scrisoare din 28 octombrie 1963, Preotul Nestorian Cicală a anunțat că numele lui Teofil Ionescu a fost scos din slujbele celor trei preoți amintiți mai sus, trimițîndu-ne o fotocopie de pe actul prin care a fost declarată desființată Episcopia Ortodoxă Română din Canada, de care numiții preoți au aparținut.

Față de situația nou creată, în urma revenirii Cuvioșiei Sale sub ascultarea canonică a Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, prin rezoluția pusă pe tem. nr. 13769/1963, a ridicat acestuia pedeapsa aplicată de Consistoriul monahal al Sfintei Ahiepiscopii a Bucureștilor, sub rezerva ratificării de Sfîntul Sinod.

În baza avizului P. C. Pr. Consilier Gh. Soare și la propunerea Comisiei Canonice juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște:

Aprobă iertarea de pedeapsa caterisirii și excluderii din monahism acordată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Ieromonahului Nestorian Cicală de la parohia «Sfîntul Gheorghe» din Windsor-Ontario — Canada, prin rezoluția pusă pe temeiul nr. 13769/1963.

12. *Temei nr. 10279/1966.* — Stabilirea datei pentru alegerile membrilor Adu-nării eparhiale, la toate eparhiile din Patriarhia Română, pentru perioada 1967—1970.

Prin hotărârea Sfântului Sinod din 17 decembrie 1965, s-a stabilit ca alegerile organelor deliberative și executive în parohiile din toate Eparhiile Patriarhiei Române, pentru perioada de 4 ani 1967—1970, să se efectueze la 13 martie sau 20 martie 1966; iar alegerile pentru organele deliberative și executive la Eparhii să se facă după constituirea organelor parohiale, în cursul anului 1966, la o dată ce se va stabili de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sinodul Permanent.

Întrucît alegerile pentru organele deliberative și executive de la parohii nu s-au efectuat în luna martie 1966, iar timpul este înaintat, această problemă se supune plenului Sfântului Sinod spre examinare și hotărâre.

Sfântul Sinod, în urma avizului Comisiei Canonice juridice și pentru disciplină, hotărăște:

Data alegerii organelor deliberative și executive la Eparhii, se va stabili de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la propunerea Permanenței Consiliului Național Bisericesc, de comun acord cu Departamentul Cultelor, urmînd apoi a fi comunicată tuturor Eparhiilor.

13. *Temei nr.7523/1966.* — Cererea de iertare a Pr. Gheorghe Limborea din comuna Văleni-Podgoria, raionul Pitești, pentru pedeapsa caterisirii aplicată de Consistoriul Eparhial al Sfintei Episcopii a Rîmnîcului și Argeșului.

Pr. Gheorghe Limborea, din comuna Văleni-Podgoria, raionul Pitești, cu cererea înregistrată sub nr. 1722/1966, solicită acordarea iertării de pedeapsa caterisirii, aplicată de Consistoriul Eparhial al Sfintei Episcopii a Rîmnîcului și Argeșului, cu sentința nr. 11/1964, sentință rămasă definitivă, întrucît numitul nu a făcut recurs.

P. S. Episcop al Rîmnîcului și Argeșului, prin adresa nr. 3325/1966, avizează favorabil asupra cererii de iertare a numitului preot, cu condiția de a putea fi numit în altă parohie vacantă și nu în parohia Văleni-Podgoria.

Avînd în vedere actele de la dosar, din care rezultă că Pr. Gheorghe Limborea exprimă o sinceră căință față de culpa pentru care a fost sancționat și ținînd seama de avizul favorabil al Chiriarhului locului, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se acordă iertare de pedeapsa caterisirii aplicată Pr. Gheorghe Limborea din comuna Văleni-Podgoria, raionul Pitești, cu condiția de a putea fi numit într-o altă parohie vacantă și nu în parohia Văleni-Podgoria.

P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei În-vățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatul:

14. *Temei nr. 10929/1966.* — Referatul P. C. Pr. Consilier Gh. Soare în legătură cu schimbul de bursieri în anul 1965/1966.

Din referatul cancelariei Sfîntului Sinod, rezultă că la sfîrșitul anului școlar 1965/1966 avem un număr de 9 studenți români în străinătate, care beneficiază de burse oferite prin intermediul Patriarhiei Române (2 burse oferite de Patriarhia Moscovei, 1 bursă oferită de Patriarhia Bulgariei, 1 bursă oferită de Biserica Anglicană și 5 burse oferite de Consiliul Ecumenic al Bisericii).

De asemenea, Patriarhia Română întreține pe contul său 16 studenți străini, dintre care 12 la Institutul teologic din București, și 4 la Seminarul teologic din București. Dintre aceștia, 5 sînt trimiși de Biserica din Etiopia, 6 din Uganda, 1 trimis de Patriarhia Antiohiei, unul care urmează să-și prezinte teza de magisteriu — trimis de Patriarhia Bulgariei, 1 trimis de Biserica Anglicană, 1 trimis de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America și 1 trimis de Consiliul Ecumenic al Bisericii.

Dintre cele 5 burse acordate de Consiliul Ecumenic al Bisericii, în prezent sînt ocupate numai 3, celelalte 2 urmînd să fie ocupate prin trimiterea unui teolog

român la Roma și altuia în Grecia. De asemenea, dintre cele 5 burse acordate de Biserica noastră la dispoziția Consiliului Ecumenic al Bisericilor, numai una a fost ocupată în anul școlar 1965—1966. Dorința Bisericii Ortodoxe Române este ca Consiliul Ecumenic al Bisericilor să recomande câte un tânăr și din Biserica Finlandei, Albaniei, a vechilor-catolici și din Biserica Siriană din Malabar.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Ia act de situația la sfârșitul anului școlar 1965/1966 a studenților străini, bursieri ai Patriarhiei Române și a studenților români, beneficiari de burse în străinătate.

Exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru munca depusă și rezultatele obținute în acest domeniu de activitate.

Aduce mulțumiri Departamentului Cultelor pentru înlesnirile și sprijinul acordat în rezolvarea importante probleme a bursierilor.

*

Epuizându-se ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian mulțumește în numele Sfântului Sinod, Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, pentru larga înțelegere pe care o acordă totdeauna Bisericii Ortodoxe Române, asigurându-l de toată aleasa prețuire din partea ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, să se facă interpretul sentimentelor alese de devotament și recunoștință ale ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române față de Conducerea statului nostru.

În continuare, Prea Fericirea Sa mulțumește membrilor Sfântului Sinod pentru aportul pe care l-au adus în rezolvarea importantelor probleme dezbătute în această sesiune a Sfântului Sinod.

În încheiere, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian anunță prorogarea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod urmînd ca viitoare ședință să fie comunicată II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarihi, la timpul cuvenit.

Ședința se ridică la orele 13.

Președintele Sfântului Sinod,

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL

Episcop, vicar patriarhal

A APĂRUT ȘI SE POATE PROCURĂ :

INTRU SLAVA LUI DUMNEZEU
CELUI ÎN TREIME ÎNCHINAT

MOLITFELNIC

CUPRINZÎND SLUJBE, RÎNDUIELI ȘI RUGĂCIUNI
CE SE SĂVÎRȘESC DE PREOT LA DIFERITE ÎMPREJURĂRI
DIN VIAȚA CREȘTINILOR

TIPĂRIT CU APROBAREA SFÎNTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI CU BINECUVÎNTAREA PREA FERICITULUI

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

GGCHI IRINA

BUCUREȘTI

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă

1965

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMANE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RES-TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZA, PÎELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

PI ceufl

ANUL LXXXIV Nr. 7—8

IULIE - AUGUST 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

[BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE]

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINȚE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhm. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SA-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

GOPERTA: *Biserica Schitului Frăsinei-Vâlcea*

C U P R I N S U L

- 23 August — sărbătoarea națională a poporului român 625
- Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele
Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România la înceta-
rea din viață a Ministrului Forțelor Armate, generalul de ar-
mată Leontin Sălăjan 627

COMEMORĂRI

- Comemorarea a cinci sute de ani de la înființarea Mănăstirii Putna,
de Pr. Prof. I. RĂMUREANU 628
- Fezaurul de artă al Mănăstirii Putna, de MARIA-ANA MUSICESCU 641
- Putna și închegarea stilului moldovenesc în arhitectură, de ȘT.
ANDREESCU 647

VIAȚA BISERICESCĂ

- Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ro-
mâne, a vizitat Biserica Angliei între 21—28 iunie a. c. și Con-
siliul Ecumenic al Bisericii, la Geneva, între 28—30 iunie a. c. 650
- Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte Justinian, Pa-
triarhul Bisericii Ortodoxe Române 753
- Alegerea, hirotonirea și înscăunarea Prea Sfințitului Victorin
Ursache, noul Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române
în America 756
- Incheierea anului școlar 1965—1966 la instituțiile de învățămînt
teologic ale Bisericii Ortodoxe Române 777
- Din viața Bisericii Ortodoxe de peste hotare 785

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Conferința mondială «Biserica și societatea» 787

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Aspecte mai de seamă ale artei religioase românești și sirbești între secolele al XIV-lea și al XV-lea*, de Doctorand ION BĂNĂȚEANU . 791
- Biserica din Țara Românească în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti (1774—1782)*, de Pr. Doctorand MIHAI MANOLACHE . 808

RECENZII

- Valori artistice moștenite de la străbuni*, de IOAN F. STÂNCULESCU 836
- Un ierarh necunoscut: arhiepiscopul Gheorghe*, de ȘT. ANDREESCU . 839

ANEXĂ

- Regulamentul de organizarea și funcționarea Instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română* I—XXXVI

23 AUGUST

SĂRBĂTOAREA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN

La marea sa sărbătoare națională — a 22-a aniversare a eliberării României — întregul popor român a adus prinos de cinstire și recunoștință celor care au făurit istoricul act de la 23 August 1944, călăuzindu-l apoi spre înfăptuirile grandioase ce îndreptățesc bucuria obștească a zilelor noastre. Actul istoric al eliberării țării de sub jugul fascist a fost și încununarea luptei îndelungate a poporului nostru pentru libertate națională, dar și izvorul împlinirii ulterioare a dreptelor sale năzuințe de dreptate socială, de propășire economică și spirituală, de afirmare nestinjenită a lui ca factor de civilizație și cultură în lume. Istoria ultimilor ani din viața statului nostru are măreție de epopee: ea consemnează un lung șir de biruințe dobândite de poporul nostru, menite să asigure instaurarea unei noi orînduiri în care omul să nu mai fie exploatat de către om, în care suveranitatea națională să fie o realitate, iar națiunea română să cunoască înflorirea la care îi dă dreptul întreg trecutul ei istoric.

Dar ceea ce caracterizează triumful total al poporului român pe drumul ascendent al realizării sale actuale; ceea ce îndreptățește entuziasmul generos cu care întreaga societate românească participă la procesul de desăvîrșire a făuririi noii sale orînduiri sociale și de stat este înaltul umanism care prezidează toate acțiunile și inițiativele conducătorilor înțelepți ai Republicii Socialiste România. În statul nostru — ale cărui temelii trainice stau pe jertfele nepieritoare ale atîtor înaintași, dar și pe eroismul celor ce au săvîrșit actul de la 23 August —, în noua noastră orînduire creată de cei harnici și cinstiți, omul cu nevoile sale, cu aspirațiile sale, este scopul ultim al întregii activități sociale și statale. Demnitatea persoanei umane a fost ridicată pe cea mai înaltă treaptă, — sentimentul profund al demnității reprezentînd însăși conștiința omului liber, stăpîn pe destinul lui și pe destinul patriei sale. Iar puterea acestui sentiment de vaste semnificații etice este cu atît mai mare, cu cît fiecare ființă omească se simte mai organic legată de celelalte ființe umane, cu care formează laolaltă un popor, și pe care îi socotește frați ai săi. Cu cît omul — ca individ — este mai atașat poporului din care face parte, cu cît își iubește mai fierbînte patria, cu cît slujește mai devotat și mai entuziast interesele patriei sale și ale poporului său, cu atît el se realizează mai deplin ca ființă cugetătoare, înzestrată cu sentimente, și cu aspirații morale. Acest climat necesar desăvîrșirii omului este propriu orînduirii noastre

celei noi și el reprezintă cheia unității ce există astăzi în România, între poporul întreg și conducătorii săi.

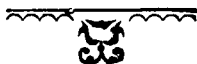
Conștiința unanimă că această stare de lucruri — care cheazășuiește dezvoltarea în continuare a națiunii române, participarea ei directă și intensă la făurirea patrimoniului de știință, de cultură și de artă al umanității întregi — nu ar fi fost posibilă fără actul de la 23 August 1944, explică grandimea simțămintelor de recunoștință și de cinstire cu care poporul român își sărbătorește în fiecare an marea sa sărbătoare națională. Orice nouă realizare pe plan economic sau cultural, orice nouă afirmare a României în viața internațională, sporește mândria patriotică a întregii societăți românești, sporind totodată prinusul adus celor ce conduc astăzi poporul român pe calea cea nouă și întărind legământul unității noastre în marile acțiuni menite să asigure continua înflorire a Republicii Socialiste România.

Mergînd cu hotărîre pe același drum cu poporul, împărtășind prin veacuri și suferințele dar și izbîndirile sale, nutrind permanent aceleași aspirații spre pace, spre lumină, spre propășire ca și poporul din care fac parte și pe care îl slujesc cu zel evanghelic, — ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au trăit laolaltă cu întreaga obște românească marea bucurie a sărbătoririi celei de a 22-a aniversări a eliberării patriei. Ei au folosit acest prilej pentru a reînnoi față de conducerea de stat legământul sfînt de a sluji și de acum înainte poporul român în mersul lui triumfal spre culmea cea mai înaltă a istoriei sale.

*

Cu prilejul celei de a 22-a aniversări a eliberării României de sub cîmpul fascistă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, telegrame de felicitare, încredinșînd pe conducătorii patriei că ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române — purtînd recunoștință celor ce au muncit, au luptat și s-au jertfit pentru înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 — vor continua și în viitor să muncească și să contribuie din toate puterile la înflorirea Republicii Socialiste România, la fericirea poporului român, la statornicirea de raporturi frățești de colaborare cu slujitorii și credincioșii celorlalte culte religioase din țara noastră și la cooperarea pașnică și rodnică cu toate popoarele lumii.

REDACTIA

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER
PRESEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
LA ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A MINISTRULUI
FORTELOR ARMATE, GENERALUL DE ARMATĂ
LEONTIN SĂLĂJAN**

Exprimînd sentimentele de adîncă durere cu care ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au aflat vestea încetării din viață a Ministrului Forțelor Armate, Generalul de Armată Leontin Sălăjan, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Președintelui Consiliului de Miniștri următoarea telegramă :

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președinte al Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România,*

L O C O

Impărtășind doliul încercat de Consiliul de Miniștri prin încetarea din viață, în plină putere de muncă, a unuia dintre cei mai devotați membri ai săi și credincios fiu al poporului român, Generalul de Armată Leontin Sălăjan, Ministrul Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, ierarhii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal Vă rugăm să primiți condoleanțele noastre sincere pentru această dureroasă pierdere.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 29 august 1966

COMEMORARI

COMEMORAREA A CINCI SUTE DE ANI DE LA ÎNFIINTAREA MĂNĂSTIRII PUTNA

S-au împlinit la 10 iulie 1966 cinci sute de ani de la punerea temeliei bisericii Mănăstirii Putna, locul de înmormîntare pe care și l-a ales pentru sine și pentru membrii familiei, în primăvara anului 1466, cel mai mare domn al Moldovei, Ștefan cel Mare (1457—1504), apărătorul existenței neamului nostru în vremuri de cumplită cumpănă și încercare.

De aproape cinci secole, Mănăstirea Putna păstrează sub acoperișul zidurilor sale, ca într-un chivot sfînt, trupul marelui domn, și în același timp, păstrează bogata tradiție religioasă, artistică și culturală, care constituie mîndria poporului român în fața popoarelor lumii.

«Pentru ctitoria sa, spune cu un vădit simț literar Nicolae Iorga, Ștefan a ales o vale de riuleț limpede, coborîndu-se în susur blînd din culmile bogat împădurite, care sînt muntele acestui unghi bucovinean. Apa zglobie a Putnei își găsește rîpede sfîrșitul în cursul iute al Sucevei... În acest pașnic unghi de țară, unde gîndul rugăciunii se desface deopotrivă din înălțarea către cer a muntelui, din adîncea pace măreață a codrilor și din șoapta neobosită a apei trimisă ca o binecuvîntare, puse domnul învingător temelie bisericii sale».

Alegerea locului mănăstirii e îmbrăcată în legendă. Zidirea mănăstirii a început la 10 iulie 1466. «Ștefan Vodă cel Bun, spune cronicarul Ion Neculce în *O samă de cuvînte*, cînd s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul... dintr-un vîrnu de munte ce este lingă mănăstire. Și unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu. Și este mult locu de unde au tras până în mănăstire. Pus-au și pe trii boierinași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Deci unde au cădzut săgeata vătavului de copii au făcut poarta, iar unde au cădzut săgeata unui copil din casă au făcut clopotnița...».

Despre începuturile Mănăstirii Putna, Mihail Sadoveanu, întemeiat pe tradiția populară păstrată de Neculce, scrie astfel în *Viața* consacrată marelui domn al Moldovei :

«Cum a ajuns primăvara în munte și s-au scurs puhoaietele, Ștefan Vodă a poruncit lui Ion vistiernicul să sloboadă cheltuielile zidirii de la Putna. Căci după mila pe care Domnul Dumnezeu i-o arătase nu numai o dată, se cuvenea să se înalțe în Moldova un altar de jertfă și laudă... Așa că nu tîrzie vreme după dobîndirea dreptului său, Ștefan Vodă se sfătuiuse cu prea sfințitul Teoctist și alți clerici și ieșise în mai multe rînduri în poienile desfătate de sub munte cu curtenii săi, căutînd un loc potrivit. Așa se oprise la Putna și, după obiceiul vremii, hotărîse împrejmuirea, trăgînd însuși măriia sa cu arcul din punctul unde trebuia să fie poarta clopotniții. Unde a căzut săgeata urma să se așeze altarul».

Mînăstirea a fost ridicată drept mulțumire lui Dumnezeu pentru cucerirea Chilei, la 26 ianuarie 1465, din mîinile marelui lui adversar, sultanul Mahomed al II-lea (1451—1481) al turcilor, cuceritorul Constantinopolului. Destinată a fi necropola sa și a membrilor familiei sale, bisericii Mînăstirii Putna i s-au dat proporții rar întîlnite pînă atunci și după aceea, circa 17×11 m, cu o înălțime de turlă de 33 m.

La ridicarea bisericii, s-a lucrat de la 10 iulie 1466 pînă în septembrie 1469.

A fost sfințită la 3 septembrie 1469, sau cel mai tîrziu la 3 septembrie 1470, de mitropolitul Teoctist al Moldovei, cel care-l unsese pe Ștefan ca domn al Moldovei, în 1457, pe cîmpia Direptății de lîngă Suceava, și episcopul Tarasie al Romanului, cu un sobor de 62 de preoți și diaconi, printre care se afla și arhimandritul Ioasaf de la Neamț, în prezența domnului, a familiei sale, a marilor boieri, a căpeteniilor de oaste și a unui imens număr de credincioși.

Mînăstirii i s-a hărăzit ca hram sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului, 15 august.

«Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, scrie Ion Neculce, tot cu aur poleită, zugrăvală mai mult aur decît zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumbu. Și dzicu călugării să fie fost făcut și sfesnicile cele mari și cele mici și policandru și hora tot prinse de argint (argint curat)...».

Biserica a fost bogat inzestrată cu odoare și cărți de slujbă. Era de o mare strălucire, luminoasă și foarte plăcută la înfățișare. «Privind spre lumina care se deschide sub arcul ei, scrie Mihail Sadoveanu în *Viața* domnului Moldovei, și astăzi stă Ștefan-Voievod la Putna, în icoană, cu capul aplecat și mîinile încrucișate. Astfel s-a visat soldat al Adevărului».

Marele voievod n-a uitat ctitoria sa nici la moarte. «Lăsat-au Ștefan-Vodă cel Bun la Mănăstirea Putna, după moartea lui, informează Neculce, arcul lui și un păhar, ce vorbiau călugării la mănăstire că este de iaspis, ce era în chipul marmurii albe și al farfurii, ca să fie întru pomenire la sfînta mănăstire».

După tîrnosire, arhimandritul Ioasaf († 1485), egumenul Mînăstirii Neamț, a trecut la Putna, fiind primul ei egumen.

În jurul bisericii și al chiliilor călugărești, Ștefan cel Mare a ridicat în 1481 un puternic zid de incintă. Actualul turn de intrare e zidit în anul 1757 de mitropolitul Moldovei Iacob Puțneanul (1750—1760). Acesta

e compus dintr-un parter și etaj, ambele avînd bolți. Un turnuleț alipit peretelui de nord are o scară de acces la etaj. El a fost clădit pe locul sau în preajma altui turn mai vechi din timpul lui Ștefan cel Mare. De la acesta din urmă provine stema cu cap de bour al Moldovei și pisania originară în limba slavonă, puse pe turnul ridicat în 1757, care ne informează asupra datei și ctitorului primului turn de la intrare.

«Binecinstitorul domn a toată țara Moldovei, marele Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit și a făcut mănăstirea aceasta întru numele Sfintei Născătoare de Dumnezeu, în timpul arhimandritului Ioasaf, în anul 6989 (1481)».

O dată cu construirea zidului incintei mînăstirii, s-a ridicat la Putna în 1481 «*turnul tezaurului*», a cărui menire era să apere locașul sfînt de atacurile dușmanilor în timp de războaie sau jafuri și în același timp să fie loc de conservare pentru averile și obiectele de preț ale mînăstirii. Pe fața de est a turnului tezaurului, singura construcție din secolul al XV-lea care se păstrează pînă azi în starea ei originară, se găsește pisania în limba slavonă din care aflăm data și ctitorul turnului și al întregii incinte :

«Binecinstitorul domn a toată țara Moldovei, Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit și a făcut turnul acesta și zidul în jurul mănăstirii în anul 6989 (1481), luna mai 1».

Din nenorocire, la numai trei ani de la terminarea fortificațiilor, Mînăstirea Putna a fost pustiită de un puternic incendiu. După vechiul letopisetz din vremea lui Ștefan cel Mare, numit *Letopisetzul de la Putna*, publicat în traducere românească în 1892 de Ion Bogdan, «*au ars întreaga mănăstire Putna pînă în temelie, la 15 martie 1484, miercuri, în săp-tămîna Patimilor*».

Cercetări istorice și arheologice noi deschid posibilitatea fixării datei primului incendiu la Mînăstirea Putna la anul 1480; în acest caz reconstruirea Mînăstirii Putna și ridicarea fortificațiilor incintei au avut loc între anii 1480—1481.

Ștefan cel Mare a rezidit-o pe vechile temelii.

A fost cea mai iubită ctitorie a marelui domn, pe care a înzestrat-o cu mărinimie cu sate și moșii, cu munți, cîmpii și fînețe întinse, cu vii, prisăci, mori, iazuri ș. a., devenind chiar de la înființarea ei, cea mai bogată mînăstire din Moldova.

Documentul din 6 februarie 1503, care cuprinde întărirea tuturor donațiilor anterioare, ne arată imensa avere de care dispunea Mînăstirea Putna, încă din timpul lui Ștefan cel Mare.

Astfel înzestrată, Mînăstirea Putna a devenit cea mai mare și bogată mînăstire din Moldova și cea mai însemnată instituție de cultură religioasă și artistică a Moldovei pînă la Vasile Lupu (1634—1653).

O dată cu trecerea starelui Ioasaf de la Mînăstirea Neamț la Putna, au venit și cîțiva dintre cei mai pricepuți caligrafi nemțeni, care au înființat aci după 1470, o școală slavonă, al cărei renume s-a răspîndit departe în centrul și sud-estul Europei.

După Ștefan cel Mare, fiul și urmașul său la domnie, Bogdan cel Orb (1504—1517), Alexandru Lăpușeanu (1552—1561; 1564—1568) și alți domni care au urmat în acest timp la scaunul Moldovei, au înzestrat Mînăs-

tirea Putna cu sate, zeci de moșii, vii întinse, prisăci, izlazuri, mori, iazuri, ș. a.

Vechiul locaș al lui Ștefan cel Mare a suferit mari stricăciuni în timpul lui Vasile Lupu. Hatmanul Ucrainei, Timuș Hmielnițki, căsătorit cu Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, venind în ajutorul socrului său în 1653—1654, pentru a lupta contra logofătului răzvrătit Gheorghe Ștefan, a căutat, cu incuviințarea lui Vasile Lupu, comorile lui Ștefan cel Mare de la Mânăstirea Putna, dar n-a găsit nimic. A făcut Vasile Vodă acest lucru, spune cronicarul Ion Neculce «spre lăcomie, de au stricat mânăstirea Putna, gândind că va găsi bani, și n-au găsit». Timuș Hmielnițki, după cum relatează Miron Costin în *Cronica* sa, a pus atunci să se ridice plumbul de pe acoperișul bisericii, spre a confecționa din el ghiulele pentru tunuri.

Starea de dărăpănare la care a ajuns Mânăstirea Putna în urma stricăciunilor făcute de cazacii lui Timuș Hmielnițki în 1654, și așa ruinată și slăbită de vreme, a necesitat restaurarea ei. După cum ne informează Ion Neculce, Vasile Lupu a început refacerea locașului, pe care l-a ridicat pînă la ferestre, dar n-a apucat să-l termine, pierzînd definitiv domnia. Urmașul său în scaun, Gheorghe Ștefan (1653—1658) a continuat rezidirea bisericii, care a fost terminată abia în 1662, în timpul domniei lui Eustatie Dabiija (1661—1665).

Pisania slavonă pusă pe ușa ce duce din pridvor în pronaosul bisericii mărturisește astfel despre restaurarea bisericii Mânăstirii Putna : «Această biserică a înnoit-o Io Gheorghe Ștefan Vodă și s-a sfîrșit în zilele lui Istrati Dabiija Vodă în 7170 (1662)».

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, sub Constantin Cantemir (1685—1693), Mânăstirea Putna a fost atacată și prădată de cazaci, polonezi și moldoveni prădalnici. Se spune că ar fi dispărut atunci și arcul cu care a tras Ștefan cel Mare în 1466 la alegerea locului ctitoriei sale.

După rezidirea ei în 1662, Mânăstirea Putna s-a păstrat în bună stare pînă în anul 1739, cînd din cauza unui cutremur puternic biserica, zidurile și turnurile de apărare din jurul mânăstirii au crăpat și s-au stricat.

Între anii 1756 și 1760, biserica, zidurile și turnurile incintei Mânăstirii Putna au fost din nou restaurate din inițiativa și cheltuiala mitropolitului Moldovei Iacob I Putneanul (1750—1769) contribuind cu sprijinul său bănesc și domnul de atunci al Moldovei, Constantin Vodă Racoviță (1749—1753; 1756—1757) care a domnit în Țara Românească (1753—1756; 1763—1764). Pe fațada dinspre curtea interioară a turnului de la intrare, construit în 1757, se află o altă pisanie din acest an, în care este menționat numele domnului Constantin Racoviță. Stemele reunite ale Moldovei, și Țării Românești arată că acesta a domnit succesiv în ambele principate. Bisericii Mânăstirii Putna i s-a refăcut atunci acoperișul, tamburul în stil baroc al turlei, iconostasul, stranele și pardoseala. Au fost refăcute în întregime chiliile mânăstirii. În 1760, mitropolitul Iacob Putneanul, retrăgîndu-se din scaunul de mitropolit al Moldovei, s-a stabilit în Mânăstirea Putna, pînă la moartea sa. El a adăugat bisericii mânăstirii un pridvor nou, unde și-a îngropat părinții, călugăriți la bătrînețe, alături de care a fost îngropat și el, în 1778.

În timpul retragerii sale la Mănăstirea Putna, mitropolitul Iacob Putneanu a înființat aici, în 1765, o școală superioară de teologie pentru pregătirea clerului din Moldova, o «*Academie duhovnicească*», după modelul «*Academiei duhovnicești*» a mitropolitului Petru Movilă la Kiev, pe care a pus-o sub conducerea învățatului și harnicului său ucenic, ieromonahul, apoi arhimandritul și egumenul Mănăstirii Putna, Vartolomeu Măzăreanu († 1780). Acesta controla totodată întreg învățământul din Moldova, purtând demnitatea de «indrumător al școlilor domnești, episcopești și mănăstirești ale Moldovei».

Școala de la Putna a funcționat și după ocuparea Bucovinei de către austrieci în 1775, menținându-se pînă în 1785, cînd stăpînirea austriacă a desființat-o.

Dintr-un atestat școlar eliberat în 1778 tînrului absolvent Ioan Isaia Baloșescul, de Vartolomeu Măzăreanu, ca director, și de Ilarie de Patmos, profesor de psaltichie, rezultă că în Școala de la Putna se învățau următoarele: *Ciaslovul, Psaltirea, Octoiul, Catehismul moldovenește și rusește, alcătuirea scrisorilor moldovenești, psaltichia, după melodia grecească, gramatica, geografia cea tălmăcită de episcopul Amfilohie după Bouffier, retorica, piatra scandalii asupra despărțirii Bisericii Răsăritului de a Apusului, epistolia arhiepiscopului Evghenie, istoria Bisericii după Evseviev și alți istorici... și scurtata teologie platonicească* (E vorba de teologia mitropolitului Platon al Moscovei). Absolventul frecventase cursurile timp de șapte ani.

După reparațiile radicale făcute Mănăstirii Putna de mitropolitul Iacob Putneanu și de Vartolomeu Măzăreanu, mănăstirea s-a păstrat așa fără alte înnoiri mai de seamă, pînă la 1902. Doar în 1859, s-a înlocuit tinicheaua neagră a vechiului acoperiș al bisericii de forma unei piramide optunghiulare, cu tinichea colorată în roșu.

În 1902, s-au făcut Mănăstirii Putna reparații generale, sub conducerea arhitectului K. A. Romstorfer. Turla bisericii, înaltă și proporționată, are tamburul în stil baroc, așezat pe o bază stelată, și este ornamentată cu coloane răsucite care se termină cu capiteluri corintice. Acoperișul turlei de tinichea roșie a fost înlocuit cu un acoperiș, de formă pătrată, în țigle smălțuite, care se păstrează pînă azi. După cît se pare, acoperișul realizat după planul arhitectului K. A. Romstorfer, se apropie de forma lui originară.

Interiorul bisericii a fost acoperit cu pictură murală imediat după terminarea ei. Din cauza numeroaselor refaceri, pictura din secolul al XV-lea a dispărut.

Diferite reparații interioare și exterioare s-au făcut Mănăstirii Putna, între anii 1933 și 1935.

Transformările radicale pe care le-a suferit Mănăstirea Putna în diferite perioade, mai ales între anii 1654 și 1662, nu îngăduie să se știe cu precizie ce a mai rămas din vechea ctitorie a lui Ștefan cel Mare.

G. Balș a încercat să demonstreze că toate elementele clădirii din interior și exterior datează în mare măsură din secolul al XVII-lea, avînd în vedere că se aseamănă cu unele elemente arhitectonice și decorative pe care le găsim la Mănăstirile Dragomirna, Trei Ierarhi și Cetățuia.

Biserica Minăstirii Putna se prezintă ca o construcție de plan tri-conic, cu turlă pe naos. Ea cuprinde, pe lângă obișnuitele încăperi ale altarului, naosului și pronaosului, *gropnița* sau *camera* mormintelor așezată între pronaos și naos, despărțită de acesta din urmă prin doi stâlpi masivi octogonali — și *pridvorul închis*.

Gropnița sau camera mormintelor apare pentru prima dată la biserica Moldovița, ctitoria din 1402 a lui Alexandru cel Bun (1400—1432). Aceasta presupune că biserica Minăstirii Putna a avut de la început actualul ei plan, încît putem să afirmăm că proporțiile ei actuale nu sînt atît de depărtate de cele inițiale, chiar dacă elementele arhitecturale și decorative aparțin secolului al XVII-lea, cum a demonstrat G. Balș. Dacă *gropnița* domnească apare încadrată în planul bisericii Minăstirii Putna cu o imitare a planului bisericii Moldovița a lui Alexandru cel Bun, în schimb *pridvorul închis* e opera meșterilor moldoveni din timpul lui Ștefan cel Mare și apare pentru prima dată la biserica Minăstirii Putna.

S-a afirmat de unii cercetători că ctitoria lui Ștefan cel Mare ar fi fost dărîmată și o alta, nouă, i-a luat locul. Ultimele cercetări au arătat însă că *pridvorul închis* n-a fost adăugat ulterior, ci se încadrează organic cu restul bisericii și datează din secolul al XV-lea. Sondajele efectuate în 1955—1956 la fațade au dovedit că zidăria în cea mai mare parte este originară. Biserica Minăstirii Putna n-a fost dărîmată, cum s-a presupus ci i s-au schimbat radical ornamentațiile interioare și exterioare în cursul vremii.

Clădirile care se află azi în incinta minăstirii sînt construite între anii 1854—1856. În corpul de vest se află, la parter, muzeul minăstirii, iar la etaj se află un paraclis zidit în 1854, în locul altuia de lemn ridicat la 1757 de mitropolitul Iacob Putneanu. O pisanie cu data din 1559, rămasă de la Alexandru Lăpușeanu, menționează că în apropierea acestei construcții ar fi fost o clădire mai veche, poate un turn-clopotniță.

Desigur, față de cum arăta Minăstirea Putna în timpul lui Ștefan cel Mare, aceasta apare azi mult transformată. Dar, în genere, planul și proporțiile ei inițiale, îndeosebi cele ale bisericii, se păstrează.

Într-o pictură a Minăstirii Putna, așa cum arăta ea înaintea lucrărilor de restaurare din secolul al XVII-lea, ctitoria lui Ștefan cel Mare ne apare de formă patrulateră, cu cele patru turnuri la colțuri, cu turnul de la intrare, cu «turnul tezaurului» și încă un turn, al șaptelea, pe latura răsărit. Un șanț de apărare se observă în jurul incintei. Săpăturile arheologice au confirmat indicațiile acestei picturi.

În ansamblul construcțiilor minăstirești de la Putna, așa cum se înfățișeau ele în timpul lui Ștefan cel Mare, «turnul tezaurului», situat în partea de vest a incintei, este singura construcție din secolul al XV-lea păstrată în întregime.

*

Biserica Minăstirii Putna adăpostește mormîntul lui Ștefan cel Mare, mormintele membrilor familiei sale și ale urmașilor săi, pînă la Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546).

În partea dreaptă a gropniței, între naos și pronaos, lângă perete, se află mormîntul lui Ștefan, acoperit cu un baldachin din marmură albă. Pe lespedea de marmură ce acoperă mormîntul domnului se află următoarea inscripție în slavonește :

«Binecinstitorul domn, Io Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, ctitor și ziditor al acestui sfînt lăcaș, care zace aici. Și s-a strămutat la lăcașurile de veci în anul 7... , luna ... și a domnit ... ani».

Data morții și anii de domnie nu sînt trecuți în pisanie, ceea ce arată că Ștefan și-a pregătit locul de înmormîntare și piatra de mormînt încă din timp.

Inscripția de pe lespedea mormîntului va fi completată apoi cu aceea de pe acoperămîntul său de mormînt, pus de fiul și urmașul său la scaun, Bogdan cel Orb, care precizează că Ștefan cel Mare a încetat din viață marți 2 iulie 1504, în al patrulea ceas după amiază și a domnit în scaunul Moldovei 47 de ani și trei luni.

Jos, lângă mormîntul marelui voievod, se află mormîntul doamnei Maria-Voichița Basarab († 26 februarie 1511), a treia soție a sa, fiica domnului Țării Românești, Radu cel Frumos (1462—1473), adusă în Moldova de Ștefan împreună cu mama ei, în urma expediției din 1473 în Țara Românească. Maria Voichița a fost sprijinul Domnului în ultimii săi ani. Ea a încurajat dezvoltarea artelor și mai ales broderia.

Tot în gropnița domnească, în partea de nord, se află mormîntul doamnei Maria Comnen de Mangop, a doua soție a lui Ștefan cel Mare din anul 1472, fiica lui Isaac Comnen, din familia imperială bizantină a Comnenilor, despotul cetății Theodoro-Mangop, situată la nordul Mării Negre, în sud-vestul Crimeii, care în decembrie 1473 a căzut în mîinile turcilor. Fratele ei Alexandru a pierit ucis de turci. Maria de Mangop a murit în 19 decembrie 1477, după cinci ani de căsătorie, la un an după apriga luptă cu turcii de la Valea Albă — Războieni (1476).

La dreapta mormîntului Mariei de Mangop, se află mormintele fiilor lui Ștefan cel Mare, Bogdan († 27 iulie 1479) și Petru († 21 noiembrie 1480).

În pronaos, pe latura de sud se află mormîntul domnului Moldovei Bogdan cel Orb (1504—1517), fiul lui Ștefan și al Mariei-Voichița și urmașul său la domnie, mort la 20 aprilie 1517. Lîngă mormîntul lui Bogdan se află mormîntul surorii sale domnița Maria, fiica lui Ștefan cu Maria-Voichița, decedată la 18 martie 1518, necăsătorită. Tot lîngă mormîntul lui Bogdan se află mormîntul unui necunoscut.

Pe latura de nord a pronaosului, se află mormîntul doamnei Maria, prima soție a lui Petru Vodă Rareș, decedată tînără, la 28 iunie 1529, după ce fusese doamnă abia doi ani. Tot aci se află mormîntul domnului Moldovei Ștefăniță Vodă (1517—1527), mort în vîrstă tînără, la 12 ianuarie 1527.

În pridvor, lîngă fereastra de nord de lîngă ușă, se află mormîntul mitropolitului Moldovei și Sucevei Teoctist, mort la 18 noiembrie 1477. Piatra de pe mormîntul mitropolitului e pusă de însuși Ștefan cel Mare.

Sub fereastra din dreapta pridvorului se află mormîntul mai nou al mitropolitului Iacob Putneanul, decedat la 15 mai 1778. Alături se

află mormintul cu osemintele părinților săi, călugăriți la bătrînețe, Adrian și Mariana, aduse la Putna în 1758.

În exterior, la nordul altarului, se află mormintul fostului episcop de Huși, apoi de Rădăuți, Teofan (1658—1667), mort în 1670.

În jurul bisericii, se găsesc multe alte morminte neidentificate, unele datînd chiar din secolul al XIX-lea.

*

Prin armonia, echilibrul și valoarea realizărilor religioase, culturale și artistice, epoca lui Ștefan cel Mare apare în istoria poporului românesc ca o perioadă fundamentală. E o perioadă de plenitudine istorică, în care are loc desfășurarea unei mari și energice activități creatoare în toate domeniile de activitate materială și spirituală.

Strălucitele victorii ale lui Ștefan cel Mare, dintre care două contra lui Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului în 1453, pe care nimeni nu-l putuse învinge pînă atunci, au avut un răsunset european și au impus Moldova ca putere politică și militară în concertul popoarelor din sud-estul Europei, de care trebuia să se țină seamă.

Anii de pace și de liniște au fost pentru Moldova ani de bogate realizări religioase, culturale și artistice. Procesul cultural și artistic din epoca lui Ștefan cel Mare se caracterizează prin puterea de sinteză fericită între elementele autohtone și cele străine, prin armonizarea tradiției culturale a păturii conducătoare cu inspirația populară, prin îmbinarea plină de măiestrie dintre vechi și nou. Stridențele supărătoare sînt eliminate în acest proces de la sine.

Toate artele cunosc în lunga domnie a lui Ștefan de aproape o jumătate de secol o mare dezvoltare.

Arhitectura, în primul rînd, cunoaște un puternic avînt. Un număr impresionant de monumente arhitectonice se ridică pe tot cuprînsul Moldovei, ca : cetăți de apărare, cetăți voievodale, case boierești fortificate, dar mai ales un mare număr de minăstiri și biserici.

O dată cu arhitectura, au cunoscut o puternică dezvoltare: sculptura, pictura murală, ceramica decorativă, arta scrierii, arta miniaturii, țesăturile, broderia, argintăria, etc.

La Minăstirea Putna, elementele arhitectonice le constituie clădirile ridicate: biserica, incinta cu fortificațiile ei, dar mai ales «turnul tezaurului», care se păstrează pînă azi în stărea lui originară.

Sculptura în piatră e reprezentată la Putna de elementele decorative care împodobesc biserica în interior și exterior. Din timpul lui Ștefan datează cîteva elemente, printre care canaturile ușii dintre pronaos și groznița domnească, și lespezile funerare, pe care apar palmete înscrise în vrejuri, asemănătoare aceloră de pe unele pietre funerare din secolul al XV-lea.

Mormintul lui Ștefan cel Mare reprezintă, în ceea ce privește arta sculpturii, o realizare perfectă a epocii sale. Întreaga dantelărie săpată în marmură pe pereții laterali ai sarcofagului său denotă o măiestrie de o rară finețe.

În domeniul sculpturii în lemn, merită să fie menționată frumoasa *cruce din lemn de chiparos*, în opt colțuri, împodobită cu sculpturi care reprezintă scene și chipuri din istoria sfântă, dăruită minăstirii de Ștefan cel Mare însuși, în 1503. Exteriorul bisericii era ornamentat cu ceramică decorativă, specifică epocii lui Ștefan cel Mare, ceea ce da locașului strălucire și eleganță.

La Minăstirea Putna, a înflorit îndeosebi arta scrierii manuscriselor pe hîrtie sau pergament și arta miniaturistică.

Artă caligrafică și a miniaturii își are începutul în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400—1432), cînd s-a înființat la Minăstirea Neamțului o școală de miniaturistică. Datorită activității rodnice a lui Gavriil, fiul lui Uric, și a urmașilor săi, școala s-a impus repede, aceștia reușind să creeze un stil propriu, moldovenesc.

Primul arhimandrit al Putnei, Ioasaf († 1485), venit de la Neamț, întemeiază la Minăstirea Putna un nou centru de caligrafie și miniatură, care ajunge în curînd la mare înflorire. Călugării copişti de la Putna au scris un număr impresionant de manuscrise.

Un număr dintre manuscrise și obiecte păstrează formula de dedicație a lui Ștefan cel Mare: «pentru mănăstirea mea de la Putna».

Meșterii veniți de la centrul artistic mai vechi de la Minăstirea Neamțului au format la Putna noi ucenici în artă caligrafică și a miniaturii. Din mîinile lor îndemănatice au ieșit splendide manuscrise slavone, adevărate capodopere ale genului, împodobite sau zugrăvite cu miniaturi, viniete și inițiale, în diferite culori, cerneluri, sînge vegetal și aur. Manuscrisele sînt nu numai cărți bisericești de slujbă sau de învățătură ca *Evangheliare*, *Psaltiri*, *Mineie*, *Triod-Penticostare*, *Psaltichii*, *Pascalii*, ci și *cronici* sau *letopisețe*, *anale* și *pravile*, caligrafiate cu simț artistic pe hîrtie sau pergament.

Multe manuscrise au pierit din cauza incendiilor și jafurilor survenite în cursul timpului; altele se găsesc în diferite muzee și biblioteci.

Azi, din numeroasele manuscrise copiate în vremea lui Ștefan cel Mare, se mai păstrează în biblioteca minăstirii nouă:

Tetraevanghelul de la Humor, scris de călugărul Nicodim, după toată probabilitatea, în Minăstirea Putna, dăruit de Ștefan cel Mare în 1473 Minăstirii Humor. Se păstrează în acest exemplar unul din cele mai reușite portrete ale marelui domn. Realismul cu care e înfățișat portretul lui Ștefan cel Mare arată la ce grad de perfecțiune ajunsese artă miniaturistică în Moldova, la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Mineiul pe august și pe noiembrie, scrise în 1467 de călugărul Casian, care a lucrat mai înainte la Minăstirea Neamțului.

Cuvîntările Sfîntului Ioan Gură-de-Aur, caligrafiate în 1470 de Chiriac. Tot acesta a scris în 1481 *Viața și faptele Sfîntului Ioan Zlateaust* (Gură-de-Aur).

Leastvița (Scara) Sfîntului Ioan Scărarul a fost transcrisă în 1472 de Vasile; ieromonahul Iacob a scris un *Sbornic* în 1474; Paladie a scris în 1488—1489 un *Tetraevanghel*; *Mineiul pe luna noiembrie* l-a scris preotul Ignat în 1504; Un alt *Tetraevanghel* a fost copiat în 1504.

Alte manuscrise se află la diferite biblioteci din țară. Astfel, un *Minei pe Martie*, scris în 1502 de Paisie, se află azi la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România; *Tetraevanghelul* transcris în 1502 de Spiridon se află la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România; *Liturghierul* scris în 1492 de Ghervasie se află la Filiala Academiei Republicii Socialiste România din Cluj.

Alte manuscrise fac parte din colecțiile rare ale unor mari biblioteci din străinătate. Astfel, la Biblioteca de stat V. I. Lenin din Moscova se află *Mineiul pe Aprilie*, copiat în 1467 de călugărul Nicodim. În Biblioteca Salticov-Șcedrin din Leningrad, se află o frumoasă *Psaltire*, împodobită la începutul și sfârșitul capitolelor cu frontispicii și viniete, scrisă în 1470 de călugărul Casian pentru Mănăstirea Putna.

Preotul Paulin Popescu a semnalat alte manuscrise slavone existente în Biblioteca Mănăstirii Putna, necunoscute pînă acum, unele din secolele al XV-lea—al XVI-lea, altele din secolele următoare, în total 20 de manuscrise.

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea și-a compus la Putna operele sale muzicale Eustratie, «ritorul, protopsaltul și domesticul de cîntare bizantină». A fost urmat în arta muzicii de Antonie, de la care a rămas un manuscris muzical de valoare dintre anii 1545—1546. Trebuie menționat că pînă în secolul al XVII-lea, s-au alcătuit la Putna manuscrise muzicale cu notația în limba greacă.

Egumenul Silvan a alcătuit la Putna, după date astronomice, *Pascalăia*, calcularea datei Paștilor, mai întii pe 81 de ani, începînd cu anul 1493, apoi pe o lungă perioadă pînă în 1940.

Călugării învățați de la Mănăstirea Putna au copiat nu numai cărți bisericești, ci au compilat cronici și anale, și au lăsat totodată unele însemnări de date istorice prețioase.

Astfel *Cronica sau Letopiseșul de la Putna*, alcătuită de fapt la curtea domnească la sfârșitul secolului al XV-lea, are unele variante compilate la Mănăstirea Putna, cu unele însemnări referitoare la istoria acesteia.

După *Letopiseșul de la Putna*, s-au prelucrat alte două cronici putnene ca *Cronica moldo-polonă*, scrisă la Iași în octombrie 1566 și *Cronica moldo-rusă* sau *Cronica anonimă*, care istorisește evenimentele întîmplate în Moldova între anii 1359—1507.

În secolul al XVI-lea, istoriografii putneni sînt reprezentați, se pare, de călugărul Azarie, autorul unei cronici care-i poartă numele — *Cronica sau Letopiseșul lui Azarie*, în care e consemnată istoria Moldovei între anii 1551 și 1574.

Călugării de la Putna au dezvoltat chiar și o *activitate juridică*. Astfel, «ritorul și scolasticul Lucaci», a scris la Putna în 1581, interesanta sa *Pravilă* în limbile română și slavonă, care se păstrează în manuscrisul slav 692 al Academiei Republicii Socialiste România.

Caligrafia, arta miniaturistică, cunoștințele religioase, muzicale, istorice, juridice și astronomice s-au transmis de învățații călugări de la Putna, generațiilor următoare mai multe secole de-a rîndul.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a lucrat la Mănăstirea Putna cu mult spor Vartolomeu Măzăreanu, «îndreptător al școlilor

domnești, episcopești și minăstirești ale Moldovei», membru onorific al Academiei duhovnicești din Kiev, desfășurînd mai mulți ani o rodnică activitate de traducător, prelucrător istoric și dascăl cu renume. El este autorul unei *Istории a mănăstirii Putna*, terminată la 1 martie 1761, care cuprinde timpul de la zidirea ei pînă în 1761.

Muzeul Mănăstirii Putna, adăpostit azi în modestele încăperi ale fostelor chilii călugărești, păstrează piese și obiecte bisericești de o excepțională valoare artistică, fiind unul dintre cele mai renumite, nu numai din țara noastră, ci chiar din întreaga lume, îndeosebi în ceea ce privește broderiile. În iarna anului 1480—1481, a luat ființă la Mănăstirea Putna un atelier de broderii, care s-a menținut în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și mult timp sub urmașii săi.

Importanța tezaurului artistic de la Putna se datorește nu atât numărului mare de obiecte păstrate, cît mai ales calității lor artistice și unității lor de stil. Se păstrează aci antimise, haine arhieresti, epitrahile, dvere sau perdele pentru iconostas, epitafe sau acoperăminte de mormînt, aere, broderii de mare finețe. Piesele prezintă o fericită sinteză artistică între elementele bizantine, occidentale și moldovenești din timpul lui Ștefan cel Mare.

În privința broderiilor, se află aici prototipuri și piese ajunse la mare desăvîrșire, cum este acoperămîntul de mormînt al doamnei Maria de Mangop († 1477), a doua soție a lui Ștefan. Acoperămîntul e din atlas roșu, cusut cu fir de aur, împodobit la două colțuri cu pajura bizantină, iar la alte două cu monograme grecești.

De mare finețe sînt și cele patru dvere sau perdele de iconostas, lucrate între anii 1485—1500. O remarcabilă dveră dăruită Mănăstirii Putna în 1510, de Bogdan cel Orb, se distinge nu numai prin calitățile ei artistice ci și prin dimensiunile puțin obișnuite.

Alături de broderii, operele de argintărie ca vasele de cult, ripidele, cădelnițele, candelabrele, sfeșnicile, poartă trăsăturile stilistice proprii Moldovei din epoca lui Ștefan cel Mare.

Două splendide ripide, executate în 1497 la comanda lui Ștefan, după cum arată pisaniile de pe ele, ilustrează măiestria meșterilor de la Putna. Ele sînt lucrate cu mare finețe artistică în argint aurit, decorate cu motive florale și geometrice, cu rozete în vrejuri care încadrează cinci medalioane cu chipuri de serafimi.

Se găsesc de asemenea în muzeul Mănăstirii Putna ferecături de Evangheliare, potire, talere, cristelnițe, cruci, icoane, piese de podoabă profane și un frumos triptic, operă de pictură și orfevrie totodată, cele mai multe din timpul lui Ștefan cel Mare. În privința argintăriei, se simte o oarecare influență venită din Transilvania. Ni s-a păstrat o scrisoare din 7 martie 1481 de la Ștefan, trimisă șoltuzului și pîrgarilor orașului Bistrița, pe care-i ruga să-i trimită pe un *argintar*. Antonie, refugiat din Moldova în timpul atacurilor turcești, deoarece are să-i dea ceva de lucru. Se păstrează în muzeul Mănăstirii Putna o somptuoasă cădelniță de factură gotică, bogat împodobită cu elemente ajurate sau turnate în argint aurit, comandată de Ștefan la un atelier din Transilvania.

La Mănăstirea Putna, se păstrează și câteva clopote vechi. Unul numit *Blagovistnic*, a fost dăruit în 1490 de Ștefan cel Mare, iar al doilea, *Buga*, datează din 1482, dar a fost retopit în mai multe rînduri. Al treilea clopot, numit *Ușerul*, datează din 1530.

Faima Mănăstirii Putna s-a răspîndit pînă departe la Muntele Atos, în Grecia, Bulgaria și Serbia, în Ungaria, Rusia, Polonia, Germania și Austria, în Italia, Franța și Anglia, datorită splendidelor ei manuscrise, alcătuite de caligrafi și miniaturisti talentați în liniștea chiliilor lor, și mai ales datorită broderiilor ei de mare finețe.

*

Biserica Mănăstirii Putna nu are minunata policromie a Voronețului, nu păstrează în pictura ei «verdele de la Sucevița», nici «albastrul de la Moldovița», în care sînt încadrate admirabilele fresce ale sfinților, nu are magnificiența arhitectonică a Dragomirnei, nici dantelăria fină a Trei Ierarhilor. Dar ea păstrează în sînul ei — ca într-un chivot sfînt — osemintele celui mai mare domn al Moldovei, unul din cei mai mari conducători de oști ai evului mediu, apărătorul ființei neamului nostru, amenințat de cotropirea turcească.

Cronicarii vremii s-au întrecut în elogii la adresa nebiruitului Ștefan Vodă către care se îndreptau în timpul său privirile pline de admirație și speranțele de eliberare de sub robia turcească ale popoarelor creștine din sud-estul Europei.

«Faptele tale săvîrșite... cu înțelepciune și vitejie contra turcilor infideli, inamicii comuni..., îi scria papa Sixt al IV-lea, au făcut atît de vestit numele tău, că el se află pe buzele tuturor și ești în unanimitate foarte lăudat».

«O, bărbat demn de admirat, exclamă cronicarul polon Dlugosz, întru nimic inferior ducilor eroici, pe care atît îi admirăm».

La rîndul său, cronicarul moldovean Grigore Ureche caracterizează pe marele apărător al creștinătății în acești termeni:

«Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare de stat... Întreg la fire, neleneș și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gîndeai, acolo îl aflai. La lucru de războaie meșter, unde era nevoie, însuși se vîra, ca văzîndu-l ai săi să nu se îndărăpțeze, și pentru aceia rar război de nu biruia, și unde-l biruiau alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor... Iară pe Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngea în mănăstire la Putna, care era zidită de dînsul...».

Tot atît de elogiase sînt și cuvintele cronicarului polon Miechowski: «Bărbat glorios și victorios, care ai biruit pe toți regii vecini... Om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile... Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor. Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru».

*

La 15 august 1871, studenții români din Viena, grupați în Societatea «*România Jună*», au organizat, în frunte cu poetul Mihail Emi-

nescu, sărbătorirea a patru sute de ani de la sfințirea Mănăstirii Putna. Se păstrează pînă azi la Putna steagurile purtate atunci de tinerii studenți români, urna cu pămînt din toate colțurile României și scrisoarea lui Mihail Eminescu adresată egumenului de atunci al mănăstirii.

Cu prilejul acestei comemorări, ei au lăsat în Mănăstirea Putna următoarea însemnare, ca să fie spre amintire generațiilor viitoare, compusă, după toată probabilitatea din inspirația și elanul patriotic al lui Mihail Eminescu.

«Pentru întia oară, români din cele patru unghiuri s-au adunat la un loc ca să preamărească împreună numele unuia dintre marii susținători ai neamului românesc, să se îmbrățișeze unii pe alții și să-și întărească credința în viitor».

Cu prilejul vizitei făcute la Mănăstirea Putna, duminică, 22 mai 1966, conducătorii de Partid și de Stat ai patriei noastre, Republica Socialistă România, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu, au semnat în cartea de aur a mănăstirii.

Duminică 10 iulie 1966, s-au desfășurat cu un fast deosebit, într-o atmosferă de mare entuziasm, serbările comemorării a cinci sute de ani de la înființarea Mănăstirii Putna, care au constituit un eveniment cultural de seamă al anului.

Sub bolțile învechite de vreme ale Mănăstirii Putna, martore a atîtor evenimente de înălțare și mîndrie patriotică au răsunat pașii strănepoților buciumașilor, arcașilor și vitejilor ostași ai lui Ștefan cel Mare. Umbra marelui voievod stă de veghe și azi la destinele Moldovei și ale patriei noastre. Străvechiul locaș a cunoscut din nou, ca pe timpul lui Ștefan cel Mare, bucuria, entuziasmul poporului, înfiorarea și freamătul marilor zile de sărbătoare.

Bogatele tradiții patriotice, religioase, culturale și artistice ale Mănăstirii Putna, împletite cu amintirea glorioasă a unuia dintre cei mai mari eroi și apărători ai poporului nostru, Ștefan cel Mare, se ridică la valoarea de simbol al luptei eroice a poporului nostru pentru păstrarea neatîrnării și pentru unitatea sa națională.

Pr. Prof. IOAN I. RAMUREANU

TEZAURUL DE ARTĂ AL MÎNĂSTIRII PUTNA

Minăstirea Putna, cea dintii ctitorie a voievodului din indemnul și sprijinul căruia arta Moldovei a atins una din culmile creației medievale românești păstrează, ca într-un sîpet prețios, o bună parte din zestrea de artă a unui neam tot atît de vrednic întru desăvîrșirea frumosului, pe cît a fost de aprig întru apărarea țării sale. Și după cum în orașele, tîrgurile și satele Moldovei lui Ștefan cel Mare creșteau an de an monumente de o mare și limpede frumusețe, tot astfel, între zidurile înalte ale minăstirilor în ceasurile lungi încărcate de tăcere, cărturari și meșteșugari, dieci și monahi, scriau și împodobeau manuscrise, brodau cu fir de aur și de argint pe mătase colorată, ciopleau lemnul și piatra, lucrau argintul, zugrăveau icoane. În chiliile luminoase ale Putnei — neîncăpătoare pentru nenumărații vizitatori din toate colțurile țării și de dincolo de hotare — neasemuit de armonioase în desăvîrșirea proporțiilor și în strălucirea discretă a coloritului marilor broderii liturgice, somptuoasele manuscrise pe pergament, grelele ferecături în argint aurit, vorbesc de la sine despre o mare epocă de artă a trecutului românesc.

Ca valoare artistică și ca semnificație culturală colecția Putnei echi-valează, în domeniul artei somptuoase, cu arhitectura și pictura din timpul lui Ștefan cel Mare alcătuiind laolaltă, într-o unitate desăvîrșită, stilul clasic al artei medievale românești. Ca stadiu al evoluției stilistice, centrul de creație al Putnei urmează Minăstirii Neamț unde, în prima jumătate a veacului al XV-lea, se desăvîrșiseră cele mai vechi capodopere cunoscute ale artelor somptuoase din Moldova medievală. Este evident că opere ca miniaturile *Tetraevanghelului* scris la Neamț în 1429 de către Gavril Uric sau ca epitaful din 1437, tot de la Neamț, al egumenului Siluan, creații de incontestabilă maturitate artistică și tehnică, nu ar fi putut lua naștere, atunci, «ab initio», nici chiar în cazul cînd ele nu ar fi fost decît copii ale unor opere străine. Executarea lor presupunea în orice caz, nu numai o îndelungată tradiție în mînuirea uneltelor atît de fine ca cele necesare miniaturii și broderiei, nu numai cunoașterea în amănunt a unui meșteșug pe cît de precis pe atît de complex dar cerea, în aceeași măsură, o capacitate de selectare matură, o înțelegere sigură și nuanțată a raportului dintre «efectul» artistic și finalitatea obiectului decorat. Toate acestea sînt posibile numai la un nivel social și cultural în stare să trăiască nevoia artisticului și să-i

aprecieze utilitatea, să cunoască sensul armonizării obiectului de artă cu contextul stilistic al monumentului în care urmează să se încadreze. În climatul de cultură al Mănăstirii Neamț, ca și la Curtea lui Alexandru cel Bun acest nivel era o realitate.

O etapă anterioară celei reprezentată de Mănăstirea Neamț poate fi încă surprinsă, etapă care, pentru arhitectură ne duce spre începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XIV-lea, pentru broderie și miniatură înapoi către primele decenii ale celui de al XV-lea. În veacul ce precede clasicismului artei moldovenești trebuie căutate originea formelor și premisele artistice care, preluate, interpretate și desăvârșite în vremea lui Ștefan cel Mare, au crescut treptat, egal și fără întrerupere, atingând o primă culme în arhitectura Mănăstirii Neamț, în pictura Băli-neștilor, în artele somptuoase ale Putnei. Evoluția egală și unitară a artei moldovenești trece, activ, dincolo de sinteza atinsă în vremea lui Ștefan cel Mare, mai departe în secolul al XVI-lea când va realiza «sum-mum»-ul inventivității creatoare într-o expresie ce rămîne unică atît ca efect artistic, cît și ca valorificare a unui remarcabil patrimoniu cultural asimilat: este vorba de pictura exterioară, ultimă și semnificativă incununare a unui veac și jumătate de creație în toate domeniile artei.

Trei sînt termenii pe temeiul cărora a crescut sinteza moldovenească: unul, care nu poate fi decît intuit, cel mai vechi, în a cărui albie se vor stringe și celelalte două: termenul tradiției populare; altul — precumpănitor în timpul și în spațiul feudalității românești — Bizanțul, cu dublul său aspect aulic și provincial, datorită căruia spiritualitatea și cultura medievală românească își vor contura o expresie adecvată și proprie; al treilea, termenul occidental, gotic, cu un rol epizodic limitat la formă, la un restrîns repertoriu ornamental.

Cum se exprimă sinteza în artele somptuoase și care este rolul tezaurului de la Putna în înțelegerea și valorificarea acestei sinteze?

Un pas hotărîtor fusese făcut la Mănăstirea Neamț, nu numai în domeniul desăvîrșirii tehnice, dar chiar în acela care presupune interpretare, deci într-o oarecare măsură creație, al iconografiei. Atît *Tetra-evanghelul* lui Uric, cît și epitaful egumenului Siluan, care atinseseră stadiul echilibrului între elementele selectate din tradiția bizantină și o viziune locală, devin prototipuri pentru creațiile putnene din genul respectiv. Pornind de la stadiul de echilibru perfect moștenit de la Neamț, rolul Putnei va fi dublu: pe de o parte, de a păstra acest echilibru, sarcină cu atît mai delicată cu cît numai în funcție de menținerea și de înțelegerea naturii lui se putea păși mai departe într-un sens evolutiv ascendent; pe de alta, de a se exprima în aspecte înnoite, într-o tematică lărgită, pentru a mînuî liber și creator un repertoriu tematic și de forme capabil de a satisface — integral și reprezentativ totodată — cele mai nuanțate și mai diverse exigențe simbolice și artistice.

Cele patru genuri de arte aplicate reprezentate la Putna: *broderia*, *miniatura*, *sculptura în piatră* și *argintăria* reflectă, fiecare în alt chip, triplul proces al cărui rezultat sînt capodoperile tezaurului putnean și anume: preluarea și menținerea nivelului artistic și tehnic atîns la Neamț; prelucrarea creatoare a acestuia pentru a putea răspunde cerințelor multiple ale voievodului care — prin comenzile făcute Putnei — înzestra

și alte ctitorii cu felurite și somptuoase obiecte de cult; în fine, desăvârșirea, în toate genurile artelor decorative, a unității stilistice în acord cu cea care se făurea, în aceeași vreme, în arhitectură și pictură.

În domeniul broderiei, din care s-au păstrat opere a căror luminoasă frumusețe este dublată de o impresionantă putere de comunicativitate, rolul Putnei a fost — după cum se poate constata din marele număr al inscripțiilor dedicatorii ce menționează că «s-au făcut în mînăstirea de la Putna» — precumpănitor. În toată istoria artelor somptuoase românești nu s-au mai realizat opere de grația subtilă a acoperămîntului de mormînt al Mariei de Mangop, de monumentalitatea dramatică și concentrată a epitafului din 1490, de eleganța și armonia liniară și cromatică a dverelor din 1484—1500, de originalitatea mării dvere de la Bogdan cel Orb. De la 1477, data terminării epitafului Mariei de Mangop, și pînă la 1510, data dverei de la Bogdan, se creează tot atîtea capodopere ale broderiei cîte asemenea piese s-au lucrat acolo, în această vreme în care se desăvârșea stilul broderiilor medievale moldovenești.

Precumpănirea figurativului față de decorativ este unul din caracterele definatorii ale acestui stil, în vremea lui Ștefan cel Mare. Un reperoriu ornamental limitat la împletituri și semipalmete, comun artelor Moldovei, Țării Românești, sud-estului european, orientului creștin, permite liberă și ampla desfășurare a unei tematici care merge de la reprezentarea unui singur personaj, pînă la compoziții complexe cu numeroase personaje. Această tematică este firește religioasă. Dar interpretarea ei — cu respectarea integrală a schemei iconografice moștenite din vremea Paleologilor — are toată puterea de realitate a unui epizod trăit adevărat. Pe fundaluri de ziduri de incintă, personajele trăiesc cu intensitate o acțiune care sugerează puternic prezentul. Acestei intime împletiri dintre trăirea individuală și integrarea ei în social, dintre tainic și evidentă, dintre simbolic și concret, epic și liric se datoresc două din trăsăturile fundamentale ale broderiei moldovenești din a doua jumătate a veacului al XV-lea: monumentalitatea (specifică epitafelor) și calitatea poetică (specifică dverelor și acoperămîntului de mormînt al Mariei de Mangop). Iar îmbinarea dintre simbolic și concret, dintre atemporal și istoric este caracteristică broderiilor putnene. Nivelul pe care l-a atins în broderie sinteza creatoare dintre tradiția bizantină și interpretarea ei locală rămîne unic pe toată aria orientului creștin. Somptuoase cu discreție, expresive într-o nuanțată stilizare, păstrînd, într-un context tematic religios și abstract, toată puterea de comunicativitate a realului, investită — prin eleganța cursivă a desenului și prin fluiditatea cromatică — cu o grație neîntrecută, broderiile de la Putna stau cu cinste alături de capodoperile universale ale genului. Exemplar în această privință este acoperămîntul de mormînt al Mariei de Mangop: portret cu toată extrema stilizare a figurii, de o vibrantă prezență cu toată solitudinea și liniștea-i statuară, învăluit într-o atmosferă de o inefabilă poezie cu toată princiara somptuozitate a veșmîntului, coroanei, podoabelor, această broderie este una din acele opere care concentrează întreg potențialul de fantezie, de sensibilitate și de poezie a unui climat cultural de o largă și autentică respirație umanistă.

În aceeași măsură intensă, activitatea miniaturiştilor în domeniul ilustrației de carte, este la Putna mai puțin creatoare decât cea din domeniul broderiei, în sensul că, exceptând inovația reprezentării în miniatură a portretului donatorilor (Ștefan cel Mare în *Tetraevanghelul* lui Nicodim din 1473 și logofătul Ioan poate Tăutu, în *Psaltirea* de la Muncaci), ornamentica, și miniaturile manuscriselor putnene urmează tradiția statornicită de Gavril Uric de la Neamț. Deosebirile de detaliu de la un manuscris la altul sînt totuși dovada că miniaturişții vremii lui Ștefan cel Mare nu lucrau mimetic, ci se mișcau liber și familiar într-o artă de a cărei desăvîrșire artistică erau conștienți. Valoarea colecției de manuscrise putnene, ca și a tuturor celor din vremea lui Ștefan cel Mare constă, pe lângă remarcabila lor armonie artistică, în răspîndirea nu numai în Moldova și Transilvania, dar și dincolo de hotarele țării, a stilului specific miniaturisticii moldovenești. Este acesta un act de cultură echivalent celui pe care îl va realiza Neagoe Basarab, la începutul veacului al XVI-lea, pentru țările din Balcani. Pînă tîrziu în veacul al XVIII-lea — cu cenzura scurtă și fără urmare a operei lui Anastasie Crimca — stilul ornamenticii de carte statornicit în vremea lui Ștefan cel Mare va alimenta fără a mai atinge însă perfecțiunea din acea vreme, întregă această artă din Moldova medievală.

Sculptura în piatră — reprezentată la Putna prin lespezile funerare din biserică — își găsește rădăcinile la Rădăuți, în pietrele puse de Ștefan pe mormintele înaintașilor săi în Scaunul Moldovei. Dar dacă la Rădăuți s-a încheat stilul acestui gen de artă, interpretările putnene depășesc prototipul. Piatra de mormînt a lui Ștefan cel Mare, cea a Mariei de Mangop sau cea a voievozilor Bogdan și Petru fii lui Ștefan, sînt unicate, în care fantezia meșterilor pietrari a creat o sinteză specifică acestui gen de artă: motive decorative orientalo-bizantine sînt dispuse într-un cadru care amintește ambianța gotică din Transilvania contemporană. Arta sculpturii funerare își atinge la Putna una din culmile creației moldovenești.

Piese de argintărie s-au păstrat puține la Putna din vremea lui Ștefan cel Mare : cădelnița din 1470, ripidele din 1497, ferecătura din 1487: celelalte piese sînt din veacurile următoare, mai ales din veacul al XVI-lea, daruri ale lui Alexandru Lăpușneanu. Aparent nu există unitate stilistică între piesele din veacul al XV-lea: cădelnița este gotică, ripidele de viziune și tehnică orientală, ferecătura bizantino-slavă. Și totuși înrudită dintre ele și cu celelalte genuri de artă somptuoasă, este o realitate. Fiecare din aceste piese de argintărie poartă, mai evident sau mai discret, pecetea stilistică a Moldovei — cădelnița are gravată pe picior o ghirlandă de palmete și stema Moldovei, ripidele sînt decorate cu împletituri care amintesc de frontispiciile manuscriselor, ferecătura este ornamentată cu elemente decorativ-vegetale și cu scene a căror iconografie este comună Țărilor Românești.

Desăvîrșirea stilului broderiilor, menținerea și largă răspîndire a decorației de carte (ornamente și miniaturi), fantezia creatoare din sculptura în piatră, armonioasa îmbinare a unor elemente stilistice diferite în

argintărie, toate acestea însumează datele puse în acțiune de artiștii Moldovei și care sînt atît de sugestiv și de generos reflectate în tezaurul de la Putna.

Cele aproximativ 40 de opere de artă numai din a doua jumătate a veacului al XV-lea, care se păstrează astăzi în tezaurul Mînăstirii Putna și printre care capodopere, din toate genurile de artă decorativă, au fost lucrate în mînăstire din porunca lui Ștefan cel Mare, împlinesc imagina unui stil de artă propriu Moldovei, stil a cărui vitalitate va alimenta întregul veac al XVI-lea și chiar prima jumătate a celui de al XVII-lea. Într-adevăr, dacă Putna cuprinde cea mai completă și cea mai reprezentativă colecție nu numai de obiecte de artă somptuoasă din veacul al XV-lea moldovenesc dar și din toată aria sud-est europeană de tradiție bizantină, această colecție a păstrat și opere în măsură să ilustreze creația și cultura moldovenească din veacurile al XVI-lea—al XIX-lea. Prestigiul ctitoriei celui mai mare voievod pe care l-a avut Moldova s-a păstrat și sub urmașii acestuia, ctitori, la rîndul lor, de importante locașuri de cult și mînăstirești. Este suficient să evocăm aci pe Petru Rareș, ctitorul Probotei, pe Alexandru Lăpușneanu, ctitorul Slatinei și, mai tîrziu, pe Ștefan Tomșa, pe Istratie Dabija, ș. a., care cu toții au înzestrat ctitoria marelui lor predecesor devenită prestigioasă de-a lungul veacurilor.

Dar tezaurul Putnei nu reprezintă numai etapa «clasică» a stilului artelor somptuoase moldovenești, nu constituie numai o colecție care permite urmărirea evoluției acestui stil în etapele sale de creație, de continuare a tradiției, de decadentă și chiar de dispariție. Putna păstrează, într-o măsură mai mică decît Neamț, e adevărat, o bibliotecă de manuscrise și de tipărituri plină de interes pentru istoria culturii mediului mînăstiresc și laic pînă în pragul timpurilor moderne. Interesante, pentru relațiile cu Transilvania sînt și foarte numeroase legături de carte în piele, cu o ornamentică obținută prin presare, care au rămas aproape nestudiate. Foarte importantă este colecția de țesături din veacurile al XVI-lea—al XVIII-lea, din care se făceau hainele voievodale și cele arhieresti. Aceste țesături, și ele prea puțin valorificate de cercetători, sînt o dovadă mai mult a permanentelor legături, de-a lungul veacurilor, a Moldovei cu Italia, cu Europa apuseană și centrală, cu orientul.

Toate acestea completează profilul artistic — atît de important — al tezaurului putnean cu cel cultural și care, în bună măsură, trebuie încă valorificat.

Calitatea excepțională a tezaurului artistic de la Mînăstirea Putna îl impune ca reprezentativ și pentru artele somptuoase nu numai ale sud-estului Europei ci și ale întregului orient creștin. Cîteva din capodoperele de la Putna sînt unicate ale artei postbizantine.

Dar tezaurul moldovenesc păstrat de veacuri cu atîta grijă ca una din realizările cele mai de seamă ale artei vechi românești, constituie totodată și un simbol. Căci dacă din porunca voievodului care-și înzestră ctitoriile cu mereu alte opere de artă și în numele căruia s-a scris pe un număr atît de mare de capodopere formula dedicatorie: «Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod... au făcut... pentru mînăstirea sa... din anul... ziua...», au putut lua

naștere una după alta, cu o impresionantă continuitate și putere de înnoire, lucrări de o atât de remarcabilă calitate artistică este pentru că dîndu-se artiștilor — țărani, țirgoveți, monahi, cărturari — prilejul să-și manifeste puterea creatoare, ei au îmbinat într-o desăvîrșită unitate tradiția bizantină cu propria lor tradiție, experiență și sensibilitate artistică, creînd un stil reprezentativ pentru întregul popor românesc.

Au trecut 500 de ani de la punerea pietrei de temelie a Putnei. «Solia bună de strămoș și de părinte», cum spunea Nicolae Iorga în una din cele mai frumoase pagini de evocare a lui Ștefan cel Mare și a Putnei, s-a păstrat în numeroase opere de artă cu care astăzi se poate mîndri poporul nostru, opere care sînt punte din trecut spre vremile noastre și pentru viitor. O jumătate de mileniu de cultură și de artă românească, iată semnificația și mesajul ctitoriei lui Ștefan cel Mare, a cărei întemeiere o evocă astăzi țara toată.

MARIA-ANA MUSICESCU

PUTNA SI ÎNCHEGAREA STILULUI MOLDOVENESC ÎN ARHITECTURĂ

Domnia lui Ștefan cel Mare, atât de rodnică în fapte militare și transformări sociale și economice, a prilejuit și pe tărîm artistic un avînt necunoscut epocilor anterioare, menit să ducă pe culmile cel mai înalte măiestria creatorilor autohtoni.

Procesul evoluției artelor în această vreme a fost permanent ascendent, străbătînd mai multe etape bine definite. Astfel, se admite îndeobște că prima perioadă precis conturată — corespunzînd începutului domniei lui Ștefan —, încă tributară principiilor și metodelor epocii ce a precedat-o, constituie prin trăsăturile ei proprii o verigă de legătură cu arta celui dintîi secol de existență a statului feudal al Moldovei. Următoarea etapă, încadrată cronologic aproximativ între anii 1475—1486, oferă imaginea unei intense activități constructive în domeniul refacerii și întăririi vechilor centre fortificate (cetăți și mînăstiri), acțiune ce trebuie pusă în legătură cu necesitățile de apărare a țării și cu efortul de consolidare a libertăților cîștigate prin luptă. Este totodată răstimpul în care meșterii lui Ștefan, reluînd firul unor străvechi tradiții, au avut putința să-și îmbogățească cunoștințele cu prețioase experiențe arhitectonice, utilizate din plin în ultima parte a îndelungatei domnii, cînd a avut loc deplina maturizare a stilului caracteristic acestei epoci. Într-adevăr, anul 1487, în care au fost ridicate bisericile de la Milișăuți și Pătrăuți, inaugurează perioada de maximă înflorire a arhitecturii moldovenești, încheiată abia în primele decenii ale veacului al XVI-lea, după moartea lui Petru Rareș¹. An după an, noi și noi construcții împlinesc opera de ctitor a lui Ștefan cel Mare, marcînd în același timp drumul către realizarea unor sinteze de profundă originalitate, expresii ale geniului poporului român.

Biserica mare a Mînăstirii Neamț, zidită în 1497, era considerată pînă nu de mult cea dintîi construcție unde apar toate subdiviziunile folosite în arhitectura moldovenească din veacul al XVI-lea și cele următoare: pridvor închis, pronaos, cameră a mormintelor (gropniță) și naos. Cu alte cuvinte, pînă la această dată planul bisericilor moldovenești ar fi prezen-

1. Vezi considerațiile Corinei Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. Antecedentele și etapele de dezvoltare ale artei moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare*, în volumul *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Academiei, București, 1964, p. 260.

tat în general o dispoziție mult mai simplă — numai pronaos și naos —, gropnița sau pridvorul ca încăperi separate fiind numai inovații ale ultimei treimi a domniei lui Ștefan cel Mare². Biserica de la Putna, înălțată o dată cu întreaga minăstire între anii 1466—1470, deși are exact aceleași subîmpărțiri constatate la Neamț, nu a fost niciodată luată în discuție în mod amănunțit, deoarece s-a socotit că planul ei de astăzi, datorită numeroaselor refaceri succesive, nu mai corespunde celui original. Mai mult, la un moment dat s-a afirmat că această primă ctitorie importantă a lui Ștefan, aleasă de el ca necropolă a familiei sale, ar fi avut inițial un aspect deosebit de modest, care nu prevestea cu nimic excepționale realizări de la sfârșitul domniei. Iată însă că o serie de recente observații efectuate asupra vechilor ruine de la Vatra Moldoviței, datate încă în primii ani de domnie ai lui Alexandru cel Bun, au demonstrat existența încăperii gropniță cu aproape un secol înainte de rezidirea bisericii de la Neamț și au pus problema revizuirii opiniilor formulate în legătură cu poziția Putnei în contextul evoluției arhitecturii moldovenești din veacul al XV-lea³.

Să urmărim în câteva cuvinte firul zbuciumatei istorii a Putnei, cu intenția de a reliefa unele momente deosebit de semnificative pentru problema de care ne ocupăm.

Scurt timp după sfîntire, săvîrșită într-o ambianță cit se poate de fastuoasă în 1470, Minăstirea Putna a avut de suferit de pe urma unui violent incendiu dezlănțuit la 29 martie 1480⁴. Biserica a fost și ea atinsă, însă se pare că cel mai greu lovite au fost celelalte construcții din incintă. În orice caz, prin grija ctitorului, toate stricăciunile au fost curînd înlăturate, minăstirea căpătînd o nouă și sporită strălucire. Două pisanii din 1481, una fixată pe turnul de intrare în incintă și cealaltă pe turnul tezaurului, consemnează prima — refacerea minăstirii, și cea de-a doua — noile fortificații cu care a înțeles Ștefan cel Mare să-și întărească ctitoria. Un alt incendiu, de o intensitate ceva mai redusă decît a celui din 1480, a avut loc în 8 martie 1536. Însemnarea contemporană care relatează acest eveniment nu amintește între clădirile afectate de foc și biserica, fapt de o deosebită importanță deoarece aduce mărturia indirectă că monumentul a rămas neatins⁵. Biserica va fi supusă unei refaceri însemnate abia după mijlocul veacului al XVII-lea, ca urmare a distrugerilor pro-

2. M. Berza, *Arhitectura și decorația sculptată a monumentelor*, capitol introductiv la volumul *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 17.

3. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 636.

4. Ștefan Andreescu, *Data primului incendiu la Putna*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLII (1966), nr. 1—2, p. 15—22. Concluziile noastre au fost adoptate atît de Al. Andronic, *Putna în lumina descoperirilor arheologice*, în săptămînalul ieșean «Cronica», an. I. nr. 21 din 2 iulie 1966, cit și de Teodora Voinescu, *Tezaurul de la Putna*, în «Contemporanul», nr. 27 (1030), din 8 iulie 1966. Cu privire la articolul lui Al. Andronic observăm că datarea celui de-al doilea nivel de incendiu de la Putna tot în timpul lui Ștefan cel Mare nu-și găsește îndreptățirea. Acest nivel corespunde domniei lui Petru Rareș, mai precis anului 1536.

5. V. Gonța și Alexandru I. Gonța, *Un spital de minăstire la Putna în veacul al XV-lea*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIX (1963), nr. 9—10, p. 595.

rocate de cazacii lui Timuș Hmelnițki. Lucrările au fost încheiate în timpul domniei lui Istrate Dabița, în 1662. O nouă refacere de amploare, datorată mitropolitului Iacob Putneanul, s-a desfășurat între anii 1756—1760. La sfârșit, nu trebuie desigur uitate nici lucrările de restaurare executate în 1902 sub îngrijirea lui K. Romstorfer, însă ele nu au adus modificări esențiale bisericii ⁶.

Datele sumare înfățișate mai sus arată limpede cât de dificilă este discutarea formei originare a bisericii lui Ștefan cel Mare. Din fericire săpăturile arheologice inițiate la Putna în 1955—1956 contribuie cu informații prețioase la găsirea unei soluții veridice ⁷.

În ceea ce privește pridvorul de la Putna, cercetările arheologice au stabilit existența lui încă din veacul al XV-lea, dovedind totodată că temeliile lui se leagă organic cu ale pronaosului. Această datare este confirmată atât de prezența în pridvor a mormintului mitropolitului Teoctist, mort în 1478, cât și de o mențiune din *Letopisețul de la Putna*, potrivit căreia Bogdan cel Orb «a răposat în anul 1517 aprilie 22 și a fost îngropat în Mănăstirea Putna în *pronaosul cel mare în partea dreaptă*» ⁸. Este exact locul unde se află și astăzi mormintul, însă însemnătatea informației nu se datorează acestei precizări, ci faptului că atestă din nou, e drept indirect, prin eliminare, existența pridvorului în perioada de început a mănăstirii. Prin urmare, biserica de la Putna este cea dintâi cunoscută în arhitectura moldovenească unde apare elementul *pridvor* atât de des utilizat în epocile de mai târziu.

În rest, sondajele arheologice efectuate în partea de nord a gropniței, în dreptul ferestrei altarului, sau în sudul pronaosului, au adus mărturia certă că temeliile actuale ale construcției corespund cu cele inițiale, astfel încât conturul de astăzi al bisericii reproduce forma originară.

Așadar, în lumina acestor date, situația Putnei între celelalte ctitorii ale lui Ștefan apare într-un mod diferit. Deși prima și oarecum izolată în timp față de restul bisericilor și mănăstirilor zidite în această epocă, Putna este o realizare arhitectonică excepțională pentru perioada premergătoare cristalizării stilului moldovenesc în arhitectură. Ea este cununarea a tuturor experiențelor și tradițiilor acumulate înainte de începutul domniei lui Ștefan cel Mare și, totodată, o punte de legătură către epoca încheierii definitive a stilului moldovenesc.

ȘTEFAN ANDREESCU

⁶ *Repertoriul monumentelor...*, p. 49—55.

⁷ Rezultatele au fost publicate în *Materiale și cercetări arheologice*, vol. IV, București, 1957, p. 265—275 și vol. V, București, 1959, p. 611—615.

⁸ P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din secolul al XV-lea—al XVI-lea*, publicate de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de..., București, 1959, p. 66.

VIATA BISERICEAȘĂ

PREA FERICITUL PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, A VIZITAT BISERICA ANGLIEI ÎNTRE 21-28 IUNIE a. c. ȘI CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR, LA GENEVA, ÎNTRE 28-30 IUNIE a. c.

Este un fapt îndeobște cunoscut că, în anii de rodnică păstorire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, atît contactele cu Bisericile Ortodoxe surori, cît și cu Bisericile și denominațiunile altor confesiuni creștine au sporit din ce în cea mai mult. Intîlnirile cu căpeteniile și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe sau cu conducătorii și delegații altor Biserici creștine nu mai sînt acum sporadice sau intîmplătoare și nici nu mai constituie simple vizite protocolare, ci ele se remarcă prin continuitate și urmăresc o precisă și evidentă finalitate.

Pentru examinarea și promovarea multipleror probleme care se pun creștinismului contemporan, Biserica Ortodoxă Română a participat în ultimele două decenii cu regularitate la lucrările conferințelor interortodoxe și intercreștine, aducînd de fiecare dată aportul său substanțial și impunîndu-se prin seriozitatea cu care ea înțelege să sprijine toate eforturile Bisericilor creștine de a promova dorința de apropiere și înfrățire între creștinii din lumea întreagă.

Însuflețit de un zel apostolic apreciat în chip deosebit între reprezentanții de seamă ai creștinătății actuale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost în permanență preocupat de adîncirea și consolidarea legăturilor interortodoxe și de deschidere și lărgire a relațiilor cu celelalte Biserici creștine.

Pentru slujirea unor astfel de năzuințe sfinte, Biserica noastră activează în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Conferința Creștină pentru Pace și în alte organizații creștine, care apropie pe creștini între ei și-i unesc în împlinirea comandamentelor evanghelice legate de viața și fericirea tuturor oamenilor.

Tot pentru aceleași binecuvîntate motive, Biserica noastră a fost de acord cu celelalte Biserici Ortodoxe surori să se angajeze la deschi-

șerea unui dialog teologic cu Biserica Anglicană, cu vechii-catolici și cu Bisericile Vechi Orientale.

Cu Biserica Anglicană, o parte din Bisericile Ortodoxe, — între care se află și Biserica Ortodoxă Română — au mai purtat tratative de unire, realizându-se unele acorduri mai mult sau mai puțin importante.

În ceea ce privește Biserica noastră, se știe că în 1935 a avut loc la București o conferință anglicano-ortodoxă română, care a stabilit o serie de acorduri în privința unor importante puncte de credință. Aceste acorduri au fost aprobate de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în anul 1936, iar de Biserica Angliei, în Convocațiunile provinciilor Canterbury și York în 1937. Din cauza războiului al doilea mondial aceste tratative n-au putut fi continuate. Ele au fost, într-un fel, actualizate prin vizita pe care Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a făcut-o anul trecut Bisericii noastre. În ședința comună de lucru care a avut loc la 7 iunie 1965, între delegația Bisericii Anglicane și Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ambele părți și-au exprimat dorința ca lucrările începute în anul 1935 să fie reluate.

Tot cu acel prilej, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a făcut o invitație frățească Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a vizita în anul 1966 Biserica Angliei pentru a avea puțința să cunoască la fața locului cum este organizată și cum funcționează Biserica Anglicană și pentru a putea desprinde din slujbele ei religioase și din așezămintele ei cit este de aproape Biserica Anglicană de Biserica Ortodoxă.

Această invitație a constituit primul temei al vizitei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian avea să o facă Bisericii Angliei.

Invitația a fost repetată prin scrisoarea din 22 octombrie 1965, când Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey scria Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian :

«Vă invit să veniți pentru atâtea zile câte veți avea disponibile între marți 21 iunie și marți 28 iunie 1966. Va fi o bucurie să Vă primim și vizita Voastră va încălzi inimile credincioșilor creștini din țara acesta și va continua să adâncească prietenia Sfintei Biserici Ortodoxe din România cu Biserica Angliei. Sint în așteptare să aflu de la Prea Fericirea Voastră în care zi veți putea veni și cite zile veți avea disponibile ca să petreceți cu Noi».

În noiembrie 1965, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a comunicat Grației Sale că acceptă cu multă dragoste invitația, și că va sosi, cu ajutorul lui Dumnezeu, în ziua de 21 iunie 1966 în Anglia, unde va rămâne pînă în ziua de 28 iunie și cînd *«va avea prilejul deosebit de a cunoaște modul de organizare a Bisericii Angliei și viața religioasă a clericilor și credincioșilor Biserici Anglicane»*.

Prin alte scrisori care s-au schimbat ulterior, s-a definitivat și programul vizitei și delegația care avea să însoțească pe Prea Fericitul Părinte Patriarh în această vizită.

Între timp, ținînd seama că majoritatea conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor vizitaseră Biserica Ortodoxă Română și, în chip direct sau indirect, își exprimaseră dorința de a primi pe Prea Fericitul

Patriarh Justinian la sediul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, Prea Fericirea Sa a socotit că prilejul cel mai bun pentru a întoarce vizita conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor ar fi după terminarea călătoriei în Anglia, când s-ar putea duce și la Geneva — între 28—30 iunie 1966.

Aflind de această hotărîre a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Dl. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic, scria la 17 mai 1966, Prea Sfințitului Episcop Antim Țirgovișteanul, secretarul Sfintului Sinod: «Sintem foarte fericiți pentru ocazia ce ni se dă de a primi pe Prea Fericirea Sa la Centrul activităților noastre ecumenice»; iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în scrisoarea din 26 mai 1966, prin care se fixa definitiv data și delegația care va vizita, împreună cu Prea Fericirea Sa, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, exprima bucuria că poate să împlinească astfel o dorință scumpă Prea Fericirii Sale și să mărturisească *«importanța deosebită pe care o acordă contactelor personale pentru succesul acțiunii de cunoaștere reciprocă, de bună înțelegere și colaborare frățească între toate Bisericile și popoarele lumii»*.

Pentru satisfacerea unor astfel de înalte considerații și încadrate într-un program bine chibzuit pe care-l urmărește Biserica noastră au fost inițiate vizitele pe care Conducătorul Bisericii Ortodoxe Române le-a făcut Bisericii Angliei și Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Geneva.

După aceste preliminarii pe care le-am socotit necesare pentru cititorii noștri, în cele ce urmează, vom prezenta mai întâi vizita în Anglia a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a celorlalți membri ai delegației, și după aceea vizita la Geneva.

VIZITA ÎN ANGLIA

**Marți
21
iunie**

În dimineața zilei de 21 iunie 1966, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și secretar al Sfintului Sinod, P. C. Preot Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și redactorul responsabil al revistelor patriarhale, P. C. Preot Nițșor Căzacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc și al Cabinetului Patriarhal, și Constantin Dumitrescu, arhidiacon la Catedrala Patriarhiei Române, în calitate de membri ai delegației, au plecat cu avionul la Londra. A însoțit, de asemenea, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh și Preotul anglican M. Moore, care face studii la Institutul teologic de grad universitar din București.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost condus la Aeroportul Băneasa de: II.PP.SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei, de P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, de P.C. Preot Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajuatoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, de P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Diac. Prof. N.

Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, de PP.CC. Consilieri Patriarhali: Pr. Gheorghe Soare, Pr. Vasile Stefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gheorghe Iordăchescu și Pr. Sabin Verzan, de PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Petre Alexandru, Pr. Ioan Popa și Pr. Mihai Marinescu, de PP.CC. Preoți Inspectori ai Centrului Patriarhal și ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de Protoiereii capitalei, de profesorii de la Institutul teologic de grad universitar și de la Seminarul teologic din București, de preoți din capitală.

A fost de față Domnul Secretar General al Departamentului Căltelor Profesor Dumitru Dogaru.

Au fost, de asemenea, prezenți: Dl. Robert Brash, Însărcinatul Ad-interim al Marii Britanii la București și alți membri ai Ambasadei.

În drum spre Londra, s-au făcut două escale : una la Zürich și alta la Paris.

La Paris, în salonul de onoare al Aeroportului, Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost salutat de I.P.S. Mitropolit Meletie, al Bisericii Ortodoxe Grecești din Franța și Exarh al Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol pentru Belgia, Luxemburg, Spania și Portugalia, și de Pastorul Charles Westphal, președintele Federației Protestante din Franța. Au mai venit de asemenea în întâmpinarea Prea Fericirii Sale: P.C. Ieremia Calligheorghios, vicarul mitropolitului grec din Paris, P.C. Iosif Nasralah, arhimandrit al Bisericii Melchite, Protoprezbiterul Alexandru, reprezentantul I.P.S. Antonie, exarh al Patriarhiei de Moscova în Europa, P.C. Pr. Panaiotis Simiyatos, parohul catedralei grecești din Paris și alții.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit celor prezenți pentru atenția manifestată prin această întâmpinare și le-a împărtășit dorința pe care o are Biserica Ortodoxă Română de a întreține legături de colaborare cu toate Bisericile creștine. Prea Fericirea Sa a spus că vizitele pe care le face Bisericii Angliei și Consiliului Ecumenic al Bisericilor, se încadrează în acțiunea pe care o desfășoară Biserica Ortodoxă Română, cu scopul de cunoaștere și înfrățire între Bisericile creștine și de apropiere, pace, înțelegere și colaborare între popoare.

Toți cei prezenți au făcut delegației urări de succes în misiunea pe care o are de împlinit.

La Londra s-a ajuns în jurul orei 15; pe marele Aeroport al Londrei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost întâmpinat de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, și de Dl. Ambasador la Londra al Republicii Socialiste România, Vasile Pungan, împreună cu alți membri ai Ambasadei. Cei doi Întâistătători de Biserică s-au îmbrățișat călduros și apoi delegația a fost condusă în salonul de oaspeți al aeroportului.

Aici Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și însoțitorii Săi au fost întâmpinați și salutați de: Eminentă Sa Eley Stanley, episcop de Gibraltar, de P. C. Canonic John Satterthwaite, secretarul general al Consiliului Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești, de P. C. David

Tustin, secretar general adjunct al Consiliului Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești, de P. C. Canonic John Findlow, secretar adjunct al Consiliului pentru relațiile interbisericești, și de PP. CC. John Andrew și David Sparrow, capelani la reședința Arhiepiscopului de Canterbury, din partea Bisericii Anglicane; de I. P. S. Mitropolit Atenagora al Thiatirelor, reprezentantul în Londra al Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic, împreună cu preoți ai bisericii ortodoxe grecești din Londra; de I. P. S. Mitropolit Antonie Blum de Surog și exarh pentru Europa Occidentală al Patriarhiei Moscovei; de I. P. S. Arhiepiscop Bessak Toumayan, reprezentantul în Anglia al Sanctității Sale Catolicosului a toată Armenia; de P. C. Pr. Vladimir Rodzianko, de la biserica ortodoxă sîrbă.

Au venit de asemenea în întîmpinarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, P. C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra, P. C. Diac. Ion Bria și Dl. Rus Remus, cei doi studenți care urmează cursuri de teologie în Anglia, împreună cu un grup de credincioși ortodocși români care au intonat cu multă însuflețire imnul patriarhal «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru...».

După prezentările de rigoare, s-au împărtășit primele gânduri și sentimente și chiar de la primul contact oaspeții au simțit căldura și dragostea cu care au fost primiți.

Oaspeții și toți cei care au venit în întîmpinare au pornit cu mașinile spre Londra. Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, împreună cu Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, însoțiți de P. C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra, care a intrat în delegație ca translator principal și oficial, au mers în fruntea convoiului de mașini pînă la Palatul Lambeth. La intrarea în *Palatul Lambeth* se aflau în întîmpinare salariați ai Cancelariei Arhiepiscopale, în frunte cu distinsa Doamnă Ramsey, care în tot timpul vizitei, împreună cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au fost cele mai bune gazde. După cum s-a aflat mai tîrziu, Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost găzduit chiar în apartamentul pe care-l ocupă în Palatul Lambeth însuși Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey.

După un foarte scurt popas, am fost invitați în capela Palatului Lambeth, unde a avut loc un *Te-Deum*.

Pînă la intrarea în capelă, s-a format o procesiune, care se încheia cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey. Slujba *Te-Deum*-ului a fost oficiată de un sobor de slujitori ai capelei Lambeth, în frunte cu Canonicul John Findlow, răspunsurile fiind date de corul «Toți Sfinții» și fiind de față clerici și credincioși. În timpul *Te-Deum*-ului s-au înălțat rugăciuni pentru cei doi conducători de Biserică, pentru conducătorii popoarelor române și englez, pentru cele două Biserici și pentru credincioșii lor, precum și pentru poporul român și poporul englez.

La sfîrșit, luînd cuvîntul, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a spus:

Primirea Prea Fericitului Patriarh Justinian de către Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, pe Aeroportul din Londra

«Prea Fericite, Iubite frate în Hristos,

Vă salut cu bucurie, acum când sosiți în mijlocul nostru, aici pe acest pământ al Angliei și în acest istoric altar al vechii noastre Biserici a Angliei și a Comuniunii Anglicane. Iubite Frate, prin venirea Voastră îmi aduceți bucurie, pentru că vizita Voastră îmi amintește de fericitul eveniment de acum un an, când eu am fost oaspetele Vostru în București, iar astăzi veniți aici ca un mult iubit frate. Ba mai mult, venirea Voastră este un simbol al prieteniei dintre Sfânta Biserică Ortodoxă Română și Biserica Angliei. Aceste Biserici au ajuns mai apropiate în prietenie și în înțelegere teologică prin Conferința ortodoxă română-anglicană din București în 1935 și din acel an multe vizite între episcopi, preoți și mireni din cele două Biserici au adâncit prietenia. Buna primire făcută Mie în România anul trecut și vizita Voastră acum în Biserica Angliei constituie noi pietre de hotar pe calea unității creștine. Dumnezeu să binecuvinteze activitatea pe care o desfășurăm împreună și să împlinească rugăciunile noastre pentru unitatea tuturor creștinilor, potrivit voinței Divinului nostru Domn, Iisus Hristos.

Prea Fericite, vizita Voastră este de asemenea un simbol al dorinței Bisericilor noastre de a se ajuta în problemele care se impun astăzi fiecărei Biserici creștine. În fiecare țară Biserica creștină are datoria de a mărturisi pe Atotputernicul Dumnezeu și credința creștină că omul este creat pentru trăirea în Dumnezeu. Dar creștinii în această lume nu sîntem singuri. Noi sîntem totdeauna aproape de «o nenumărată ceată de îngeri și de spiritele oamenilor drepti ajunși desăvîrșiți». Noi sîntem aproape de binecuvîntații sfinți și de Sfînta Fecioara Maria Născătoarea de Dumnezeu în comuniune și în împreună-viețuire cu ei. Împreună cu ei ridicăm lauda noastră lui Dumnezeu întru cei de sus, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, și cu ei noi ne rugăm pentru pacea lumii, pentru aducerea popoarelor la credința în Hristos Domnul nostru, și pentru poporul României și poporul Angliei. «Mărire lui Dumnezeu întru cei de sus și pe pământ pace».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvînt de răspuns :

«Grația Voastră,

Preaiubit frate în Iisus Hristos Domnul nostru,

Binecuvîntat să fie Dumnezeu cel în Treime slăvit, Care ne-a învrednicit să ajungem astăzi pe pământul Angliei, venind de departe și pentru prima dată în aceste părți ale Europei și ale Bisericii creștine din Apus.

Ne desparte, într-adevăr, o mare distanță pe pământ, dar credința și dragostea noastră în Hristos ne cheamă și ne unește peste țări și peste mări, aducîndu-ne, iată, astăzi bucuria de a Vă vedea în țara Voastră și în Biserica Voastră.

În numele Meu și al însoțitorilor mei, mulțumim din toată inima Grației Voastre pentru cîntea deosebită pe care ne-ați făcut-o, binevoind

...ul trecut să vizitați Grația Voastră Biserica și țara noastră, iar acum
...ritindu-ne frățește să Vă facem noi această vizită cu aceeași dragoste
... Hristos-Domnul.

Este, într-adevăr, a doua oară, când un Patriarh al Bisericii Ortodoxe
Române vine în Anglia ca oaspete al Bisericii Anglicane, cu dorința și
cu nădejdea de mai bună cunoaștere și prețuire reciprocă.

Răspunzînd invitației făcute de venerabilul arhiepiscop Cosmo Lang,
...imat a toată Anglia și mitropolit, exact acum 30 de ani patriarhul
Miron a vizitat Anglia și Biserica Anglicană, confirmînd și consolidînd
...otărîrile Conferinței teologilor anglicani și ortodocși români de la Bucu-
...ești din 1935.

Exprimăm bucuria noastră deplină că, după predecesorul nostru pa-
...iarhul Miron, sîntem găzduiți astăzi noi și însoțitorii noștri în frumoasa
...ședință a Grației Voastre de aici din Lambeth, oferindu-ne astfel pu-
...ința de a fi împreună cîteva zile în acest măreț palat, de a ne împărtăși
...reciproc sentimente și gânduri frățești și de a duce cu noi, la întoarcerea
...n țara noastră, amintiri de neuitat ale zilelor pe care le vom petrece aici.

Cînd ne-ați cinstit la București cu «Crucea Lambeth», ne-ați rugat
...o purtăm ca un simbol al Lambethului; de acum vom fi și mai strîns
...legați de Lambeth, unde trăiți și lucrați cu zel Grația Voastră atît pentru
...propășirea Bisericii Anglicane, cît și pentru promovarea acțiunii de apro-
...piere și înțelegere între Bisericile creștine.

Dar această vizită, la care am avut cîntea să ne invite Grația Voas-
...ră, ne dă plăcutul și fericitul prilej de a cunoaște mai de aproape Bise-
...rica Anglicană, cu organizația, viața, activitatea și realizările ei, cu ierar-
...hii, cu slujitorii și credincioșii ei. Cunoscîndu-ne mai bine, ne vom iubi
...și prețui mai mult.

Uniți cu Grația Voastră și cu Biserica Anglicană în sentimentul dra-
...gostei, bunăvoinții, colaborării și conviețuirii creștine frățești în toată lumea,
...nsuflețiți împreună cu același duh al Evangheliei, dorim din toată inima
...să ne învrednicim noi și urmașii noștri a vedea împlinit îndemnul marelui
Apostol Pavel: «să păstrăm unitatea Duhului întru legătura păcii».

Sîntem cu bucurie convînși, că vizita noastră va contribui la strîn-
...gerea legăturilor dintre Bisericile noastre și ne exprimăm totodată con-
...vingerea că întîlnirile noastre frățești, ca și legăturile bisericești dintre
...noi vor contribui în bună măsură la apropierea și buna prețuire reci-
...procă dintre popoarele noastre, la prietenia, pacea și înțelegerea între
...toate popoarele lumii, împlinind astfel datorii și dorințe comune Biseri-
...cilor și popoarelor noastre.

Cu aceste gânduri creștine venim în mijlocul Dumneavoastră și ru-
...găm pe bunul Dumnezeu să binecuvînteze întîlnirea noastră și să reverse
...harul Sfîntului Său Duh peste Bisericile și peste popoarele noastre, iar
...pe Grația Voastră vă îmbrățișez cu sărutare sfîntă în Domnul și Min-
...citorul nostru Iisus Hristos».

Apoi cei doi întîistătători de Biserici s-au îmbrățișat frățește în
Domnul și au binecuvîntat împreună pe cei ce asistaseră la slujba Te-
Deum-ului.

Ieșirea din Capelă s-a făcut tot în procesiune.

După Te-Deum, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și D-na Ramsey au condus delegația în parcul din jurul Palatului Lambeth. Prea Fericitul Părinte Patriarh și însoțitorii Săi au admirat frumusețea și bogăția de arbori și flori care împodobesc acest parc. Grația Sa a îndemnat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh și pe însoțitorii săi să se plimbe și să respire aerul curat al parcului, ori de câte ori vor avea timp liber.

*

În aceeași zi, după masa de seară, au avut loc, în sala de conferințe din Palatul Lambeth, *convorbiri asupra relațiilor ortodoxe-române-anglicane*.

Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a rostit la început o rugăciune și apoi a spus :

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

Avem acum ocazia pentru o scurtă convorbire teologică. Când am fost în vizită la Prea Fericirea Voastră, îmi amintesc cu multă plăcere și recunoștință de discuțiile teologice pe care le-am avut acolo. Am spus atunci că rezultatul Conferinței din 1935 a fost o sinteză a relațiilor anglicano-ortodoxe române. Dar Conferința aceea a fost numai un pas pe drumul pe care-l avem de făcut. Acum noi privim înainte, așteptăm Conferința între cele două Comisii: panortodoxă și pananglicană. Din partea anglicanilor Comisia a fost deja numită și așteaptă să intre în dialog cu Comisia panortodoxă. Ne bucurăm că la toamnă ortodocșii se vor aduna la Belgrad spre a face toate pregătirile pentru o Conferință ortodoxă-anglicană. Între timp, în întreaga Biserică Anglicană interesul pentru Biserică Ortodoxă este din ce în ce mai mare. Noi ne dăm seama că în Ortodoxie Bisericile au mers cu pași diferiți: unele sînt mai înainte, altele mai înapoi. De exemplu, unele au recunoscut succesiunea preoției anglicane, altele nu. Noi, din partea anglicană, ne dăm seama de greutăți și sîntem gata să contribuim cu ajutorul nostru.

În toamna viitoare o mică grupă de teologi ruși se vor întîlni cu un grup de teologi anglicani, pentru a discuta problema anglicană. Va fi o discuție de informare, pentru a lămuri dificultățile și nelămuririle pe care le au teologii ruși. Cred că aceasta este o chestiune ce nu va împiedica în general raporturile între Biserică Anglicană și Bisericile Ortodoxe.

Nu va fi desigur posibilă o totală identitate de doctrină, dar eu nădăjduiesc că atunci cînd se vor întîlni ortodocșii cu anglicanii, vor ține seama de lucrurile care sînt pozitive. Vor vedea cît de larg este acordul dintre ortodocși și anglicani. Cred că pe baza aceasta va fi posibil să avem o mai mare intercomuniune între Bisericile noastre.

Vom fi foarte fericiți să ascultăm din partea Prea Fericirii Voastre ce s-a făcut și ce se va face de Biserică Ortodoxă Română pentru scopul acesta pe care noi îl dorim».

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a spus:

«Grația Voastră,

După discuțiile noastre pe care le-am avut anul trecut în Sfântul nostru Sinod, s-au luat în studiu mai amănunțit acordurile intervenite între teologii ortodocși și anglicani în 1935. Acum 30 de ani aceste acorduri au fost aprobate de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și hotărârea Sinodului nostru a fost adusă la cunoștința arhiepiscopului Cosmo Lang de fostul patriarh Miron, exact acum 30 de ani.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a făcut lucrul acesta și în vederea mandatului pe care avea să-l dea Comisiei române, care va lucra în Comisia panortodoxă de teologi de la Belgrad din septembrie a. c.

În urma acestei examinări, Sfântul Sinod, în ședința sa din 6 iunie a. c., a reactualizat în unanimitate hotărârile din 1935. S-a dat mandat delegației române ca la Belgrad să difuzeze în limba engleză, franceză, rusă și greacă, acordurile din 1935 intervenite între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

Pot să vă informez că autoritatea supremă din Biserica noastră, care este Sfântul Sinod, înțelege să rămână nu numai la acordurile din 1935, ci să contribuie la rezolvarea și a altor probleme care nu sînt cuprinse în hotărârile din 1935. Sîntem cu toți convinși că Biserica Ortodoxă este mai aproape de Biserica Anglicană mai mult decît ne-am putut închipui.

Pentru a arăta cum lucrăm noi, am adus Grației Voastre — tipărite în limba engleză — un număr de 150 exemplare, din hotărârile și rapoartele întocmite în 1935, ca să le aveți la îndemînă pentru Comisia pan-anglicană. (În acest timp Prea Fericirea Sa — spre bucuria celor prezenți — înmînează tuturor participanților la discuții cite un exemplar din broșura care cuprinde acordurile din 1935).

Noi nu vrem să rămînem numai la vorbe, ci vrem să trecem la fapte.

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a aprobat aceste acorduri în 1936 și știm că ele au fost de asemenea aprobate și de cele două Convocațiuni ale Bisericii Angliei: Convocațiunile de Canterbury și de York. Nu știm dacă ele mai trebuie aprobate și de alte foruri ale Bisericii Anglicane».

Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a spus: «A fost necesară numai aprobarea dată de aceste Convocațiuni, care corespund Sfîntului Sinod din Biserica Ortodoxă».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat că, după informațiile pe care le are, există unele obiecții care se fac de o parte dintre Bisericele Ortodoxe în legătură cu cele XXXIX de articole ale Bisericii Anglicane. În privința acestor obiecții Prea Fericirea Sa a spus: «Chiar dacă cele XXXIX de articole au fost votate în trecut de Parlament, fără ca ele să fie modificate după aceea, pe mine mă interesează ce zice Biserica Anglicană acum, ce recunoaște, ce trăiește ea. Așa trebuie pusă problema. Deci, în Comisia panortodoxă noi venim cu hotărârile din 1935 și cu dorința de a convinge și pe ceilalți să le accepte.

În Biserica noastră, problema anglicană este destul de bine cunoscută prin prisma acordurilor de la București din 1935. Cu ocazia Conferinței de la Lambeth, din 1958, noi am tipărit un număr special din revista «Ortodoxia», cu problemele care ne preocupă în raporturile cu Biserica Anglicană. Anul trecut, cu ocazia vizitei Grației Voastre și a însoțitorilor la București, din nou noi am tipărit un număr special din revista «Biserica Ortodoxă Română», iar la cursurile de îndrumare care se fac cu preoții la Curtea de Argeș, pe care Grația Voastră le-a vizitat, s-a discutat iarăși pe larg stadiul acesta în care ne-am găsit în întâlnirea noastră de la Sfântul Sinod. Aceasta este poziția noastră».

Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey a spus în continuare:

«Sîntem foarte recunoscători Prea Fericirii Voastre pentru expunerea făcută. Sîntem de asemenea foarte mulțumiți de a vedea retipărite lucrările Conferinței ortodoxo-româno-anglicană de la București, din 1935; cînd ele sînt citite în România, amintesc ortodocșilor români cît sînt de apropiați de Biserica Anglicană, iar cînd sînt citite în Anglia, se amintesc cititorilor anglicani cît sînt de apropiați ei de Biserica Ortodoxă. Și eu cred că această publicație va fi de mare folos Comisiilor care se vor întîlni la Belgrad. Se va arăta că nu mai este nevoie să se argumenteze din nou lucruri deja hotărîte. Comisia teologică va trebui să pornească de aici și să meargă mai departe».

Prea Fericirea Sa a spus: «Și noi dorim la fel».

Grația Sa a continuat: «Eu mărturisesc că cele XXXIX de articole nu ocupă același loc în întreaga Comuniune Anglicană. Au un loc legal în Anglia, prin legătura dintre Biserică și Parlament. În unele dintre provincii, cele XXXIX de articole nu au nici o însemnătate».

Episcopul de Winchester, Falkner Allison, președintele Consiliului pentru relații bisericești externe, care a luat parte la discuții, a spus: «Numai în două din cele 19 provincii ale Bisericii Anglicane au aplicabilitate cele XXXIX de articole. Sînt și eu foarte bucuros — a spus, mai departe Prea Sfinția Sa — de aportul Bisericii Ortodoxe Române. Acțiunea recentă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ne încurajează».

Prea Fericitul Părinte Patriarh a adăugat: «Cu ajutorul lui Dumnezeu, Căruia trebuie să ne rugăm din toată inima, noi nădăjduim că în Conferința teologică de la Belgrad se va ajunge cel puțin la nivelul la care sîntem noi astăzi».

Lumea nu mai poate spune acum că acele acorduri s-au făcut cu 30 de ani în urmă și că ele sînt lucruri ale trecutului. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a reactualizat aceste acorduri în ședința sa din 6 mai a. c.

Biserica Ortodoxă Română a dat delegație Comisiei sale teologice să discute și celelalte teme care se vor pune la Belgrad, dar ele sînt probleme minore față de cele discutate în 1935 la București, asupra cărora noi am căzut de acord. De aceea noi credem că hotărîrile din 1935 de

la București vor ajuta să se meargă înainte spre unirea Bisericilor Ortodoxe cu Biserica Anglicană.

Din Comisia de teologi români fac parte: I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu, fost student al lui Andrușos, dogmatistul de la Atena, care s-a declarat de acord cu hotărârile de la București din 1935; alături de I. P. S. este P. S. Antim, care a făcut o parte din studiile sale în Anglia și cunoaște Biserica Anglicană la jața locului. Va fi o mărturie care vorbește nu numai din cele auzite sau citite, ci din cele văzute și trăite; este apoi și Pr. Isidor Tudoran, profesor de dogmatică la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu și un teolog cu vederi largi. În problemele acestea, trebuie să folosim, desigur, bunăvoința, înțelegerea, dragostea, spiritul larg. Cel ce privește lucrurile prea de aproape nu poate vedea departe.

Am dat dispoziții ca broșura pe care am adus-o aici, să fie tradusă în limbile franceză, greacă și rusă, spre a le avea la îndemână pentru ceilalți teologi la Comisia panortodoxă de la Belgrad.

Acestea sînt cele ce am făcut noi pînă acum».

Canonicul John Satterthwaite, secretarul general al Consiliului Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești, a adus la cunoștința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian că ei se străduiesc acum să publice în limba engleză *Mărturisirea de credință ortodoxă* pe care a publicat-o Biserica Ortodoxă Română în 1952 în timpul păstoriei Prea Fericirii Sale, pentru a fi răspîdită atît în Anglia cît și în America.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus: «Consider că acesta este un lucru foarte bun, ca să cunoască și Biserica Anglicană doctrina, așa cum este învățată și mărturisită în prezent. Se vor mai fi gășind poate teologi care să creadă cine știe ce despre noi ortodocșii; vor fi citit poate enciclicile papilor de la Roma, sau cine știe ce reviste teologice ale catolicilor, care ne socotesc schismatici și care ne cheamă la staulul lor. Vor fi poate încă unii care să creadă că în Ortodoxie sînt unele superstiții sau cine știe ce alte ciudățenii, așa cum au citit și mulți teologi de-ai noștri despre Biserica Anglicană în literatura catolică, pînă în 1935.

La noi însă, în urma celor hotărîte în 1935 și în urma celor discutate la cursurile de îndrumare, clerul este perfect lămurit asupra apropierii ce există între cele două Biserici. La cursurile cu studenții, ca și la cursurile de Seminar, se țin prelegeri speciale despre Biserica Anglicană. Și peste toate, vizita Grației Sale din anul trecut și dragostea frățească ce ne-a arătat, au ajutat foarte mult la apropierea dintre Bisericile noastre.

Înainte de a pleca la Londra, în duminica trecută, am făcut rugăciuni pentru succesul călătoriei și întîlnirii noastre, la care au participat foarte mulți credincioși. Poporul nostru dreptcredincios ne-a urat drum bun și rezultatele cele mai bune pentru înfrățirea și unirea noastră».

Grația Sa a răspuns: «Sînt foarte mulțumit și recunoscător pentru expunerea făcută. Ea ne dă o foarte mare încurajare. Ne face să privim cu multă speranță spre lucrările Comisiei teologice de la Belgrad. Sîntem foarte bucueroși cînd ne gîndim la puternica poziție pe care o are

Biserica Ortodoxă Română. Și în această problemă a fost minunată conducerea Prea Fericirii Voastre.

Eu sînt sigur că vizita Prea Fericirii Voastre va crea în cercurile teologice o mai mare dorință pentru apropierea și unirea Bisericilor noastre.

Apreciem foarte mult prezența studenților Bisericii Ortodoxe Române la noi și această prezență ne va ajuta. Ei vor face mult pentru ecumenism. Vă mulțumim mult pentru încurajarea acordată Părintelui Moore, care este acum student al Institutului teologic din București. Acest schimb de studenți este foarte valoros pentru noi. În concluzie putem spune că noi privim cu mulțumire trecutul și cu multă speranță viitorul.

Dorim tuturor musafirilor să se simtă ca acasă în Palatul Lambeth și să ne ceară tot ce doresc.

În fiecare dimineață avem liturghie la ora 8 și noi nădăjduim că vor participa la slujbă și musafirii noștri, dar după posibilități și după plăcere. Vreau să aveți timp destul și pentru odihnă. V-aș ruga însă ca vineri dimineața, la vecernie, cu prilejul sărbătorii Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, să luați parte la sfînta liturghie, care se va săvîrși în capela din Palatul Lambeth.

Convorbirile s-au încheiat la orele 22 cu rugăciunea «Tatăl nostru», rostită în comun, după care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat binecuvîntarea.

*

Miercuri
22
iunie

Dimineața, între orele 8—8,45 a avut loc slujba în capela de la Lambeth, la care a participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii Săi. După micul dejun, însoțit de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, de Canonicii John Satterthwaite, John Findlow, Rev. David Tustin și Capelanul John Andrew, Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii Săi au vizitat *Parlamentul Marii Britanii*. Parlamentul este o clădire monumentală, în stil gotic, așezată în cartierul Westminster, în imediata vecinătate a Tamisei. A fost construit la mijlocul secolului al XIX-lea, în timpul reginei Victoria, care a deschis prima sesiune a Parlamentului în acest local în 1849.

A fost vizitată Camera Lorzilor, care este impresionantă, atît prin strălucirea decorurilor, cit și prin măreția proporțiilor. Băncile capitonate cu piele roșie sînt așezate în cinci rînduri de o parte și de alta a sălii. Membrii Cabinetului și susținătorii lui stau în partea dreaptă, iar opoziția în stînga. Episcopii membri ai Camerei Lorzilor au întotdeauna locurile fixate în partea dreaptă. Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a arătat delegației locul pe care-l ocupă Grația Sa în timpul ședințelor.

Oaspeții au fost conduși apoi la Camera Comunelor. Sala aceasta a fost restaurată între 1948—1950, fiindcă fusese bombardată în 1941.

Restaurarea s-a făcut în așa fel, încît a fost păstrată aproape în întregime înfățișarea pe care o avusese înainte de bombardament. Ea are 437 de locuri și toate băncile sînt tapisate cu piele verde. Are galerii

pentru reprezentanții presei și ai radiou-lui, pentru invitații de onoare și pentru alți vizitatori. În jurul Camerei Comunelor sînt numeroase birouri pentru miniștri și alte personalități oficiale, precum și săli confortabile pentru presă și pentru lucrările în comisii.

În continuare, a fost vizitată capela Sfîntul Ștefan din clădirea Parlamentului, care are o valoare deosebită, prin picturile și sculpturile ei, ca și prin vitraliile artistic executate.

Tot în clădirea Parlamentului a fost vizitat holul «Sfîntul Ștefan», așezat în partea de vest a clădirii, lângă capelă. Este o sală mare, impozantă cu picturi și vitralii, remarcîndu-se mai ales prin partea de sub acoperiș, o adevărată capodoperă, executată în stil gotic, din lemn de stejar. Timp de șase secole în această magnifică sală și în cele grupate în jurul ei și-au desfășurat activitatea patru Curți de Justiție, dezbătîndu-se numeroase procese politice și cauze vestite. În timpul din urmă sala aceasta a fost folosită pentru expunerea funerară a regilor. Ghidul a adăugat că tot aci a fost expus, după moartea sa și Winston Churchill, fostul președinte al Consiliului de Miniștri al Marii Britanii.

În partea dinafară a fost privit Turnul Big-Ben, așezat în partea de nord a clădirii Parlamentului, avînd o înălțime de 90 m și cu un orologiu cu patru cadrane (în cele patru laturi ale turnului), cu diametrul de 6,85 m. Clopotul orologiului cîntărește 13½ tone și are un ciocan de 400 kg.

În timpul vizitei, oaspeții au fost conduși de Dl. William Van Straubensee, membru al Parlamentului, care a arătat o deosebită atenție față de Prea Fericitul Părinte Patriarh și față de însoțitorii Săi, dînd toate explicațiile necesare.

La sfîrșitul vizitei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au mulțumit D-lui William Van Straubensee, pentru amabilitatea pe care a avut-o de a conduce și de a da lămuririle cuvenite.

*

În jurul orelor 11, tot în cartierul Westminster s-a vizitat *Casa Bisericii (The Church House)*.

Casa Bisericii este instituția centrală a Bisericii Anglicane. Ea s-ar aseamăna, în Biserica Ortodoxă Română, cu Administrația Patriarhală. Este instalată într-o clădire impunătoare, cu săli și birouri distribuite în așa fel ca să poată cuprinde toată activitatea ei de for central bisericesc anglican.

Aici Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost întîmpinat de Sir John Gillum Scott, secretarul Adunării Bisericii și Dl. H. Symons, secretarul Corporației Casei Bisericii.

A fost vizitată mai întîi capela Casei Bisericii, la care oficiază Canonul David M. Paton, secretarul Comisiei misionare și ecumenice a Adunării Bisericii, căruia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a oferit crucea patriarhală comemorativă. Canonul D. M. Paton, printr-o scrisoare din 29 iunie a. c., a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru această distincție, menționînd că bucuria lui a fost cu atît mai mare cu cît

faptul acesta a coincis cu aniversarea a douăzeci și cinci de ani de la hirotonia sa și cu distincția primită de la Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, care l-a făcut canonic onorar de Canterbury.

A fost vizitată apoi sala mare de ședințe a Adunării Generale Bisericești. Aici se adună, de trei ori pe an, cei 700 de membri ai Adunării Bisericii Anglicane, care constituie un fel de parlament bisericesc. Membrii Adunării sînt jumătate clerici și jumătate laici, episcopii fiind membri în plus peste cei 700. Membrii laici sînt unii de drept și alții aleși dintre personalitățile de seamă ale poporului englez. Adunarea hotărăște asupra problemelor importante de ordin financiar, economic, administrativ și cultural-misionar.

Activitatea acestui for central al Bisericii Angliei are mai multe sectoare sau departamente, fiecare cu conducere, cu săli și birouri separate.

A fost prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Canonicul Basil Moss, care se ocupă cu problemele de învățămînt ale Bisericii Anglicane. A fost prezentat de asemenea Sir Ronald Harris, secretarul general al Comisiilor Adunării Bisericii.

După ce au fost vizitate toate sectoarele de activitate ale Casei Bisericii — între care funcționează și un Consiliu pentru relații bisericești externe, condus de Episcopul de Winchester Falkner Allison — și după ce au fost prezentați conducătorii, colaboratorii și salariații diferitelor sectoare sau departamente, într-o atmosferă de înfrățire și dragoste creștină s-a oferit o gustare, în timpul căreia Prea Fericitul Părinte Patriarh a făcut urări de prosperitate pentru Biserica Angliei, pentru conducătorii și ostenitorii Casei Bisericii, în frunte cu Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, vrednicul și distinsul întîistătător al Bisericii Angliei.

*

Prea Fericirea Sa, împreună cu Arhiepiscopul de Canterbury și cu însoțitorii lor, s-au reîntors la orele 12 la Palatul Lambeth.

La orele 12,30, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey*, însoțiți de P. C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, în calitate de interpret, *au fost primiți de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit al Marii Britanii, în Palatul Buckingham.*

Cei doi conducători de Biserică au fost primiți cu onorurile cuvenite celor mai înalți demnitari de state. Majestatea Sa Regina s-a întrenținut cu Înălții Prelați timp de o jumătate oră.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dăruit Majestății Sale o icoană a Maicii Domnului, lucrată în email și cu ramă aurită în atelierele Institutului biblic, după o icoană a Maicii Domnului de la Mînăstirea Sucevița. Prea Fericirea Sa a scos în evidență caracterul specific al acestei icoane, în care se accentuează, cu elemente românești, dragostea maternă față de Pruncul-Iisus, spre deosebire de alte icoane existente la celelalte Biserici Ortodoxe, care au estompat acest simțămînt atît de firesc pentru o mamă cu pruncul în brațe.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai oferit Majestății Sale un album editat de UNESCO, cu mînăstirile din Nordul Moldovei, precum și un almanah ortodox.

În partea finală a întîlnirii, Majestatea Sa a întrebat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ce impresie face Prea Fericirii Sale orașul Londra. Prea Fericirea Sa a declarat că admiră monumentalitatea clădirilor în stil gotic, marile biserici creștine, instituțiile de cultură și artă, avînd aceeași admirație și pentru marile parcuri și grădini ale Londrei. Ca răspuns la această apreciere Majestatea Sa a condus pe Prea Fericirea Sa și pe Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey spre parcul din jurul Palatului Buckingham, arătînd că și acest parc — ca toate cele din Londra — are arbori vechi și plantații care fac impresia unor grădini în care mîna omului a intervenit foarte puțin.

La sfîrșitul acestei înalte vizite, Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Angliei a dăruit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un portret al Majestății Sale, cu autograf, exprimîndu-și satisfacția deosebită pentru vizita făcută de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și de Arhiepiscopul Bisericii Angliei, înfrățiți în năzuința comună de unire a Bisericilor lor și de înfrățire a popoarelor în mijlocul cărora slujesc.

*

După masă, în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh a fost organizată o *întîlnire cu conducătorii și membrii Clubului Niceean (Nikaean Club)*. Clubul Niceean s-a constituit în anul 1925, cînd Biserica Anglicană s-a alăturat cu bucurie Bisericilor Ortodoxe, spre a sărbători împlinirea a 1600 de ani de la primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325). Se stabileau atunci — în 1925 — primele legături mai formale între Biserica Anglicană și Bisericile Ortodoxe după primul război mondial. Printre cei ce au lucrat cu convingere pentru înființarea acestui Club Niceean la Londra a fost și renumitul canonic H. Douglas, care în anul 1935 avea să facă parte din delegația anglicană la Conferința ortodoxă română-anglicană de la București.

Clubul Niceean numără peste 400 de membri, avînd ca președinte pe Grația Sa, Arhiepiscopul de Canterbury. Membrii săi sînt personalități de seamă, cunoscute pentru sentimentele lor de respect față de hotărîrile Soborului a toată lumea de la Niceea și îndeosebi față de *Simbolul de credință*, stabilit atunci prima dată și completat cu articolele hotărîte de Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381), devenit *Simbolul Niceoconstantinopolitan* de astăzi.

La această întîlnire au fost invitați toți membri clubului dornici să cunoască și unii să revadă pe Patriarhul României. Grația Sa, Arhiepiscopul Michael Ramsey și Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian au primit în Marele Hol din Palatul Lambeth, peste 400 de invitați, răs-punzînd tuturor la cuvintele de prezentare și de salut.

După primirea invitaților, în timp ce se servea ceaiul, Prea Fericirea Sa Patriarhul și Grația Sa Arhiepiscopul s-au întretinut într-o atmosferă de apropiere și prietenie cu cei prezenți, care își exprimau bucuria de a fi luat parte la o întîlnire atît de plăcută, amînteau de

unele evenimente în legătură cu dezvoltarea relațiilor între Biserica Anglicană și Bisericile Ortodoxe, sau puneau unele întrebări cu privire la progresul realizat în acordurile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană. Un grup important era constituit din românii aflați la Londra, cu care Prea Fericirea Sa s-a întreținut.

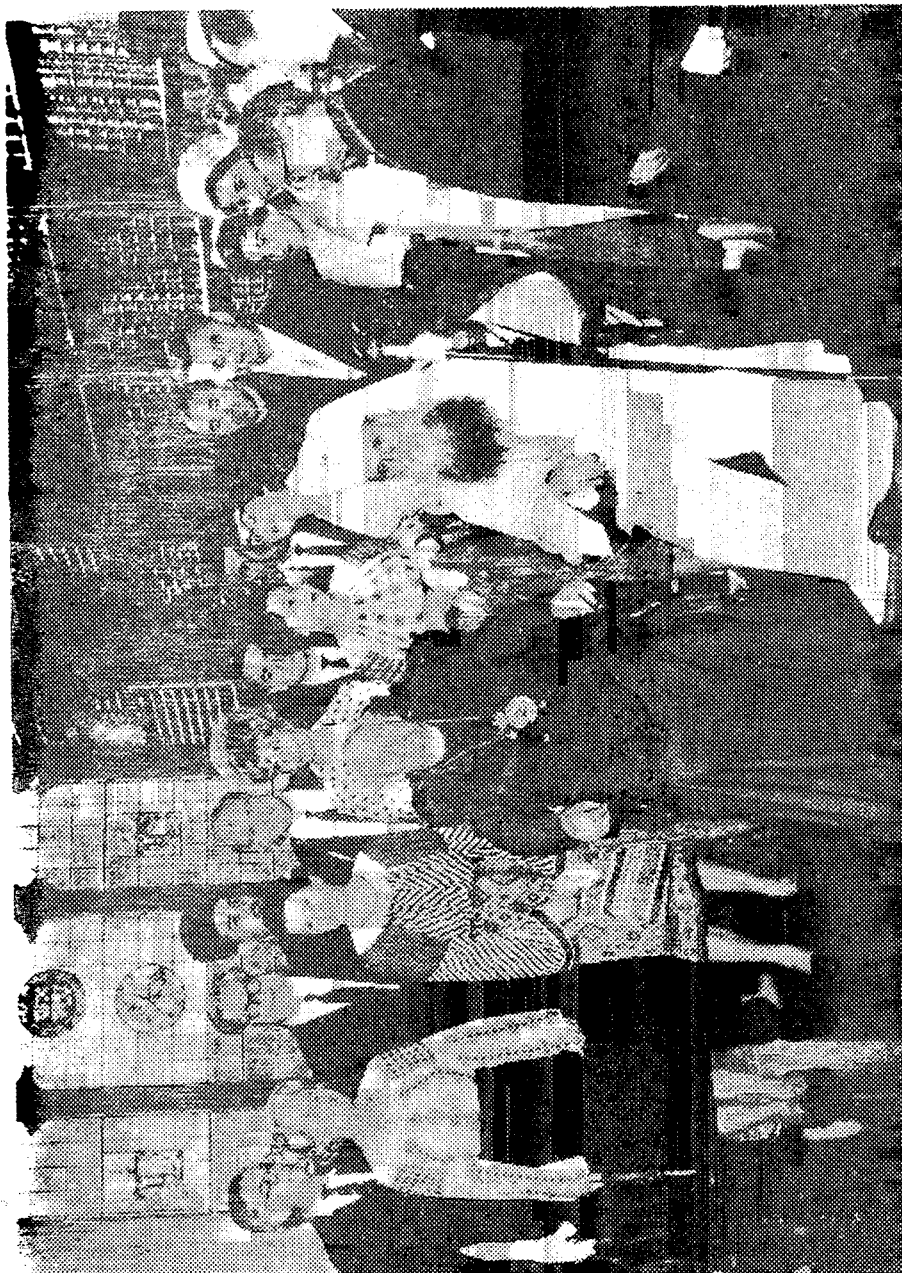
În aceeași zi, la orele 18, Prea Fericirea Sa Patriarhul și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, cu însoțitorii și colaboratorii lor, plecând de la Palatul Lambeth, s-au îmbarcat pe un vaporas al Contra-Amiralului G. H. Carew-Hunt, Comandantul Rezervelor Navale Regale, spre a vizita, în calitate de oaspeți ai Marinei Regale, *Greenwich*. Se știe că la Greenwich, unde trece primul meridian al pământului, se află renumitul observator astronomic, clădit de marele arhitect Christopher Wren la 1675, după care s-a construit altul mai nou, în 1899, pentru calcularea longitudinei. Pe de altă parte, aci se află vestitul Palat, în care s-au născut unii din marii suverani ai Angliei — între care Elisabeta I — devenit mai târziu spital pentru marinari, iar în prezent, în el funcționează Școala Navală Regală și Muzeul Maritim.

Călătoria cu vaporasul de la Lambeth pînă la Greenwich, pe fluviul Tamisa, a durat o jumătate de oră, a fost plăcută și a oferit prilejul să fie văzute mai multe catedrale, între care Catedrala Sfîntul Paul, și monumente istorice — ca Turnurile Londrei — cu înfățișarea lor impunătoare.

La sosirea la Greenwich, înalții oaspeți au fost primiți cu deosebită atenție de Amiralul Președinte, Contra-Amiralul Patrick V. Bayly, C. B., de Căpitanul Școalei Regale Navale, N. G. Hallett, de ofițeri din Marina Regală, profesori ai Școlii Navale, de preotul capelei Sfîntul Petru, Rev. Donald Young și alții.

Conduși spre capelă, care este clădită în același stil cu catedrala Sfîntul Paul — amîndouă opere ale arhitectului Christopher Wren — oaspeții au fost primiți la intrare cu imnul «Pre Stăpînul și Patriarhul Justinian», cîntat în românește de un cor alcătuit din mai mulți ofițeri, profesori și soțiile lor, conduși de preotul capelei, ceea ce a constituit o plăcută surpriză. S-a oficiat o scurtă rugăciune în capelă, încheiată cu binecuvîntarea dată de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și de Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey. Prea Fericirea Sa a dat binecuvîntarea cu o cruce frumos lucrată în atelierile Patriarhiei, din metal aurit și email, pe care a așezat-o pe altarul capelei, ca să rămînă acolo drept amintire a vizitei Prea Fericirii Sale. A oferit preotului capelei, Rev. Donald Young, crucea patriarhală comemorativă, pe care acesta primind-o, a mulțumit călduros Prea Fericirii Sale. La ieșire, Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a mulțumit coriștilor și le-a oferit iconițe și cruciulițe, care le-au făcut mare bucurie. S-a trecut apoi în corpul de vizavi al clădirii, unde se află o sală vastă, cu picturi celebre, denumită «Holul pictat», în care oaspeții au primit unele explicații asupra picturilor executate în stilul de epocă (motive florale și alegorii). Acest «Hall» servește ca sală de mese pentru elevii Școlii Navale Regale, pentru profesori și pentru comandanții lor, și tot aci au loc serbările și diferitele solemnități ale Școlii.

În această sală, în partea de sus a avut loc și cina oferită de Colegiul Naval Regal în cinstea Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian și a Arhiepiscopului de Canterbury. Cina a fost precedată de servirea unor aperitive

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey în mijlocul credincioșilor bisericii ortodoxe române din Londra

în așa-numita sală a Reginei Elisabeta, o încăpere mare cu o arhitectură specială. Aici Prea Fericirea Sa a oferit Amiralului Patrik V. Bayly crucea-medalie a Patriarhiei Române. Domnia Sa a mulțumit respectuos Prea Fericirii Sale pentru această deosebită atenție.

A urmat apoi cina care s-a desfășurat într-o atmosferă deosebită: se simțea și acea ținută solemnă disciplinată, care caracterizează reuniunile militare, dar își făcea loc și buna dispoziție. Amiralul-Președinte se afla așezat între cei doi conducători bisericești, la jumătatea unei lungi mese dreptunghiulare, în jurul căreia luaseră loc însoțitorii lor, anglicani și ortodocși, preotul capelei, ofițerii-profesori și soțiile lor. În timpul mesei a fost multă voie bună și o apropiere plină de prietenie și prețuire reciprocă. Arhiepiscopul de Canterbury, împreună cu Amiralul-Președinte și preotul capelei au dat tonul și englezii au executat câteva cântări religioase potrivite împrejurării. Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a găsit potrivit ca și delegația română să execute unele imne religioase și astfel s-a cântat «Tatăl nostru» și «Lumină lină», care au plăcut asistenței. La sfârșit, deși nu erau prevăzute cuvântări și nici toasturi, Amiralul-Președinte a exprimat în câteva cuvinte, bucuria deosebită pe care o are pentru această aleasă vizită. «La noi aici — a adăugat vorbitorul — cu felul nostru special de viață — vin rar vizite dinafară. Vizita de acum este unică, pentru că pentru prima oară un Patriarh al Răsăritului vine în mijlocul nostru, împreună cu Arhiepiscopul de Canterbury. Nu știm dacă am reușit să vă facem plăcută această vizită, dar eu și toți colaboratorii mei simțem foarte bucuroși și rămânem recunoscători pentru onoarea de a fi fost cu noi în această seară...».

Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a asigurat pe Dl. Amiral-Președinte și pe toți cei de față că vizita făcută la Greenwich a fost foarte interesantă și deosebit de plăcută. A mulțumit Grației Sale, Arhiepiscopului de Canterbury, pentru că a prevăzut-o în programul aceleiași zile marcate de audiența acordată de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a. A subliniat că, aflându-se aci ca oaspete al Marinei Regale, consideră aceasta ca o continuare a înaltei atenții de care s-a bucurat din partea Majestății Sale.

*

Joi 23 iunie

După săvârșirea slujbei Sfintei Euharistii în capela Lambeth și după micul dejun, la orele 9, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii Săi au făcut o vizită la *Ambasada din Londra a Republicii Socialiste România*, unde au fost primiți de Dl. Ambasador Vasile Pungan și de funcționarii superiori ai Ambasadei.

Revenind la Palatul Lambeth, la orele 10 și jumătate Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii Săi, însoțiți de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și colaboratori ai săi, au plecat spre Mănăstirea Nashdom, așezată la circa 40 km de Londra, lângă localitatea Buckinghamshire. Mănăstirea Nashdom a luat ființă în anul 1926. La sosire, Prea Fericitul Părinte Patriarh și Arhiepiscopul Dr. Michael Rem-

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey urcă pe puntea unui iaht pe Tamisa

sey au fost întâmpinați de superiorul minăstirii Rev. Dom Augustine Morris și de soborul de călugări.

Pornind în procesiune de la intrarea în minăstire, starețul și călugării au condus pe înalții oaspeți pînă în capelă, cîntînd în românește «Mulți ani trăiască». Starețul Minăstirii Nashdom a rostit următorul cuvînt de bun venit:

«Prea Fericirea Voastră,

Cîntarea pe care am cîntat-o, fără îndoială, cu mari greșeli de pronunțare, exprimă caldă primire pe care noi monahii Minăstirii Nashdom o facem Prea Fericirii Voastre, Episcopului Antim și însoțitorilor Voștri.

Sîntem foarte bucuroși de venirea Dvs. la noi și totodată că faceți această vizită împreună cu Reverendul și iubitul nostru Arhiepiscop.

Este o deosebită bucurie pentru noi că Prea Fericirea Voastră, în timpul vizitei în Anglia, vizitează și minăstirea noastră, deoarece viața minăstirească constituie o legătură între anglicani și Bisericile Ortodoxe.

Este adevărat că viața monahală a fost înlăturată cu totul din Biserica Anglicană acum patru sute de ani, sub regele Henric al VIII-lea. De o sută de ani încoace însă aceasta a reînviat și s-a întărit în ultimul secol. Datorită deci legăturii care există între viața monahală din ambele noastre Biserici, sîntem deosebit de fericți că vizitați nu numai minăstirea noastră, ci și minăstirea de maici de la Malling.

Încă un motiv de bucurie în plus este faptul că vizita Dvs. are loc într-o joi. Joia este ziua săptămîinii în care Domnul nostru Iisus Hristos a instituit Sfînta Taină a Euharistiei și ziua în care a făcut rugăciunea sa de Mare Preot pentru urmașii Săi «ca toți să fie una». Joia este ziua în care noi monahii de la Nashdom facem rugăciuni speciale pentru unitatea creștinătății. Ca un simbol al acestor rugăciuni în fiecare joi arde o luminare în fața statuii Sfintei Fecioare Maria pe care Prea Fericirea Voastră o va vedea. În cîteva minute noi vom face slujba de amiază și sîntem onorați și fericți că vă veți ruga împreună cu noi și că vom împărtăși împreună un scurt moment din viața noastră monahală.

Dați-mi voie să spun din nou că Prea Fericirea Voastră sînteți cu totul binevenit în minăstirea noastră»

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus:

«Prea Cuvioase Părinte Stareț,
Prea Cuvioși Părinți,

În călătoria noastră prin țara Dvs., unde sînt de văzut atîtea locuri și lucruri interesante, vizita aceasta la Minăstirea Nashdom este pentru noi un popas odihnitor și edificator.

Anglia are frumuseți, bogății, edificii, instituții, monumente multe și însemnate. Are o cultură, o știință și o tehnică din cele mai cunoscute și apreciate în lume. Are catedrale, școli și tot ce au produs geniul și

munca poporului englez, cu cultura și însușirile sale. Are și instituții spirituale, unde se formează și se desăvîrșesc religios-moral suflete. Mînăstirea Dvs. este din acestea.

O mînăstire este o școală a pietății și a virtuții. O asemenea instituție este din cele care prețuiesc și interesează mai mult pe oamenii Bisericii.

Monahismul a jucat un rol foarte important în istoria creștinismului. Mînăstirile au fost centre de viață religioasă-morală de înalt nivel spiritual. Ele au fost adevărate oaze de trăire și de desăvîrșire duhovnicească. Mînăstirile mai însemnate au fost și sînt și astăzi locuri de pelerinaj din cele mai căutate și apreciate.

Înainte de organizarea monahismului în Occident, mulți creștini apuseni mergeau în pelerinaj la celebrele mînăstiri din Orient: în Egipt, în Palestina, în Siria, etc.

Mînăstirile au adus Bisericii și popoarelor creștine și mari servicii culturale. În ele s-au păstrat, s-au copiat, s-au multiplicat Sfînta Scriptură, cărțile de slujbă și vechile scrieri creștine. Chiar scrierile clasicilor greci și latini — cîte se mai păstrează pînă azi — în cea mai mare parte au fost transcrise în mînăstiri și păstrate astfel pentru posteritate.

La mînăstiri funcționau școli bisericesti și se cultivau de asemenea științele vremii, pentru care nu existau școli speciale. Timp de secole, marile mînăstiri au fost focare de cultură, iar unele și centre misionare.

În această privință, mult timp mînăstirile din Anglia și din Irlanda cu atîns un nivel și au desfășurat o activitate culturală și misionară neîntrecute în Occident. Ele au trimis misionari și pe continent la populațiile germanice, îndeosebi în părțile de Apus ale Germaniei și în Țările de Jos. Columban, Kilian, Willibrand, Winfrid Bonifaciu, supranumit «Apostolul Germaniei», sînt nume strălucite de misionari britanici. Unii misionari au murit ca martiri și zelul lor a rămas exemplar și mult apreciat în istoria bisericească și culturală.

Totodată mînăstirile au jucat în Anglia un rol important în organizația bisericească din epoca anglo-saxonă.

Pe lângă celelalte preocupări și merite, mînăstirile în general, începînd cu cele orientale, au fost centre de muncă manuală organizată și au cultivat întotdeauna toate artele bisericesti, producînd opere de mare valoare.

În țara noastră — unde avem peste 2500 de călugări și călugărițe — mînăstirile au fost organizate după regula orientală ortodoxă, în forma ce li s-a dat îndeosebi de către Sfîntul Vasile cel Mare. Mînăstirile din țara noastră — atît cele de călugări cît și cele de călugărițe — au fost și sînt locuri de retragere și reculegere, prețuite și căutate locașuri de rugăciune, precum și locuri de cultivare și de muncă, în care sînt organizate ateliere pentru diferite obiecte de artă și de cult.

Atmosfera de pietate, de smerenie și de bunătate, precum și căldura sufletească și ospitalitatea mînăstirilor impresionează și îndatorează la respect și la admirație. Această atmosferă o găsim și în Mînăstirea de la Nashdom și vizita noastră aici constituie unul din multele motive de bucurie duhovnicească pe care le avem ca oaspeți ai Bisericii Anglicane.

Cu aceste gânduri și cu aceste sentimente, vă mulțumim pentru buna primire ce ne-ați făcut și pentru rugăciunile cu care ne-ați întâmpinat.

Bunul Dumnezeu să binecuvînteze acest așezămînt monahal și să încurajeze cu succese depline munca și misiunea tuturor ostenitorilor și rugătorilor acestei sfînte minăstiri!»

După aceea reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române a cîntat «Tă-tăl nostru», iar monahii au cîntat, în limba latină, Psalmii CXXIII, CXXIV și CXXV (după *Breviarium Monasticum*). A fost vizitată apoi întreaga minăstire și la urmă s-a servit masa împreună cu toți călugării. În timpul mesei, un călugăr a făcut o lectură duhovnicească, încheiată cu aspecte religioase din viața reginei Victoria (1837—1901).

După o scurtă odihnă, oaspeții și călugării s-au întîlnit din nou în capela minăstirii. Superiorul minăstirii a arătat că în Minăstirea Nashdom trăiesc în prezent 35 de călugări și împreună cu alți 18 călugări, care sînt în Americă, alcătuiesc Ordinul benedictin anglican al Bisericii Anglicane. A mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey, pentru cinstea făcută soborului minăstirii și i-a asigurat că nu va uita niciodată această vizită.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru primirea și pentru agapa dată și, în amintirea acestei vizite, a oferit superiorului minăstirii Crucea patriarhală comemorativă, o icoană a Mîntuitorului și o candelă. Prea Fericirea Sa a dat de asemenea pentru minăstire portretul Prea Fericirii Sale, iar pe altarul capelei a lăsat o cruce de binecuvîntare. Tuturor călugărilor le-a împărțit iconițe și cruciulițe în filigran.

După binecuvîntarea dată de cei doi conducători de Biserică, superiorul a mulțumit din nou pentru vizită și pentru daruri și toți călugării au cîntat «Mulți ani trăiască».

De la Minăstirea Nashdom, Prea Fericitul Părinte Patriarh și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, împreună cu însoțitorii, au plecat, în jurul orei 14,30, spre Castelul Windsor.

În drum, au avut loc o oprire în dreptul Minăstirii de călugărițe «Burnham Abbey», care a luat ființă în 1910, sub denumirea de «Societatea Sfîntului Sînge al Domnului Iisus». Cele 25 de călugărițe, în frunte cu ajutoarea de stareță, Mary Raphael, așteptau la intrarea în minăstire. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le-a adus salutul călugărițelor din România și le-a binecuvîntat, urîndu-le spor în viața lor duhovnicească și cerîndu-le ca în rugăciunile lor să-și amintească întotdeauna și de surorile lor din România.

După aceea s-a continuat drumul mai departe spre Castelul Windsor, unde oaspeții și însoțitorii au ajuns în jurul orei 15,30.

Acest castel este situat în orașelul cu același nume la circa 30 km de Londra și datează din secolul al XI-lea, cînd a fost construit de Wilhelm I Cuceritorul, reprezentînd toate stilurile de arhitectură din evul mediu pînă în secolul al XIX-lea.

una
să
și

Pa-
II,
doi
u-
n-

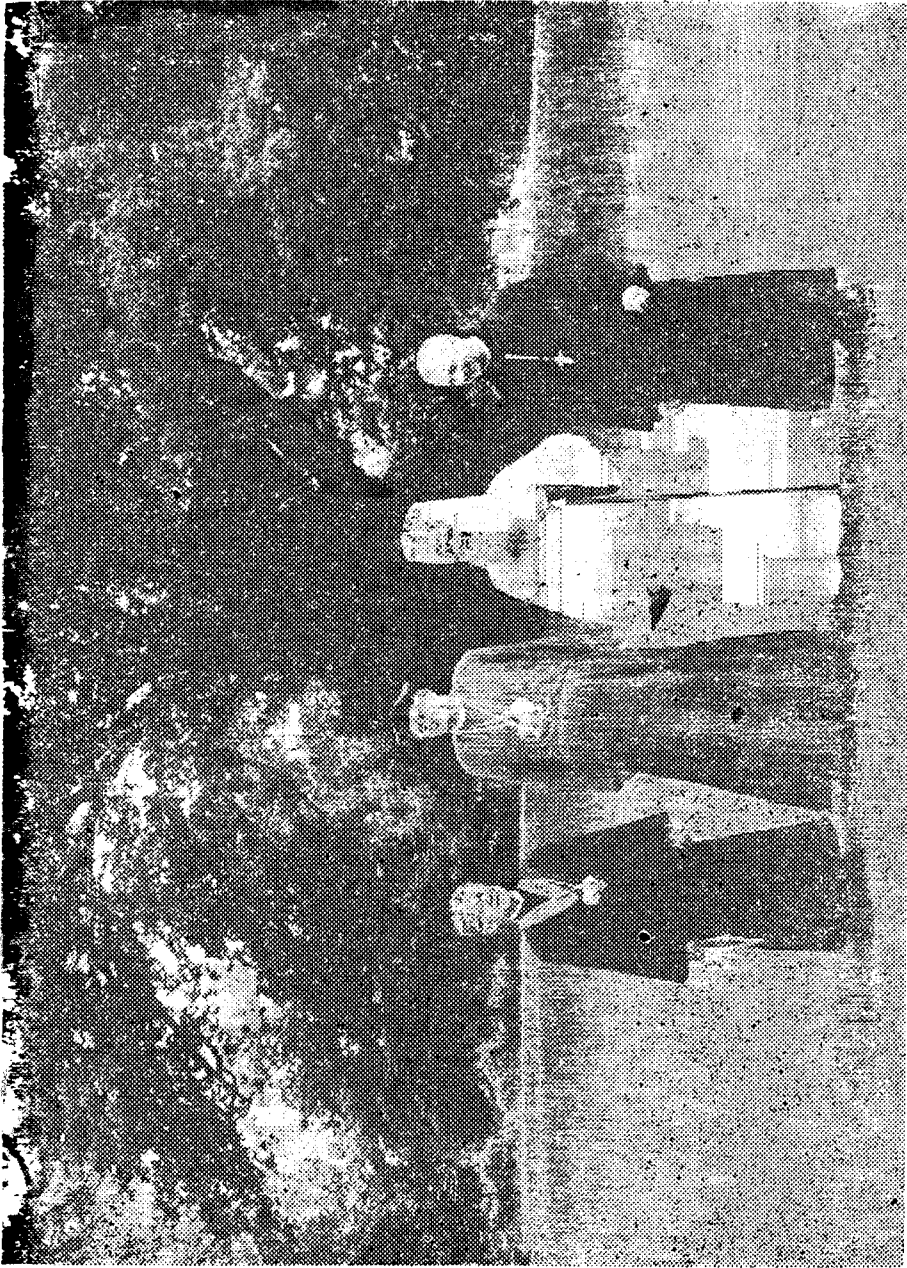
in
h-
ri,
ci
an
ea
a-

i-
o-
o-
s-
le
n

ii

-
i

e
e

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey în parcul Mănăstirii Nashdom

Biserica Sfintul Gheorghe (St. George's Chapel) din interiorul castelului este un important monument istoric, împodobit cu steagurile cavalerilor «Ordinului Jaretiere» — ordin înființat de regele Eduard al III-lea, în 1348 — și adăpostind în el mormintele multor suverani ai Angliei, din trecut și din timpurile mai noi.

Sosind la Castelul Windsor, Înălții Prelați împreună cu însoțitorii lor, au fost întâmpinați de Decanul capelei Sfintul Gheorghe și de corpul de slujitori și demnitari ai Castelului Windsor, în frunte cu Lordul Episcop de Oxford, Dr. R. W. Stopford, în Eparhia căruia se află castelul.

După sosire s-a servit oaspeților tradiționalul ceai, în încăperile Decanatului, fiind de față multe persoane, demnitari ai castelului și alți invitați cu soțiile lor. În timpul ceaiului au fost prezentați Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian și Arhiepiscopului de Canterbury toți cei prezenți, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit Crucea patriarhală comemorativă, de rang arhieresc, Episcopului de Oxford Stopford și pe cea de rang preotesc Decanului de Windsor Rev. Robin W. Woods, precum și iconițe și cruciulițe celorlalte persoane.

Apoi înalții prelați și-au îmbrăcat mantiile pentru a merge la slujba vecerniei în capela Sfintul Gheorghe, la orele 16,30, fiind ajunul sărbătorii Nașterii Sfintului Ioan Botezătorul. Slujba s-a săvârșit după un program tipărit, în care erau cuprinse toate cântările și lecturile rînduite pentru această vecernie solemnă.

Slujba a fost deschisă printr-o procesiune care a pornit din încăperile Decanatului și, trecînd printr-o galerie acoperită, a ajuns, prin partea de miazănoapte, la intrarea în capela Sfintul Gheorghe. În primul rînd și-au ocupat locurile, în interiorul bisericii, reprezentanții Ordinelor religioase, ai clerului local și comunităților din împrejurimi, ai colegiului Eton și alți invitați. Cavalerii militari de Windsor și membrii soborului capelei Sfintul Gheorghe s-au așezat de asemenea la locurile rînduite, în așteptarea procesiunii pornită din Decanat.

Cînd înalții prelați și-au făcut intrarea în biserică, corul bărbaților, împreună cu corul copiilor, au intonat în grecește imnul «Pe Stăpînul și Arhierarul nostru, Doamne îl păzește, întru mulți ani!». Procesiunea s-a desfășurat apoi în interiorul încăpătoarei și monumentalei biserici, în ordinea următoare: primul grup: cavalerii militari, un ofițer al gărzii, guvernatorul cavalerilor militari, guvernatorul castelului; al doilea grup: un slujitor al bisericii, directorul adjunct și capelanul colegiului Eton. Lordul Staret al Mînăstirii Nashdom, Lordul Episcop de Oxford, Prea Fericirea Sa Justinian, Patriarhul României cu însoțitorii săi, însoțit de Grația Sa, Lordul Arhiepiscop de Canterbury, cu suita sa; al treilea grup: un slujitor al bisericii, purtătorul crucii de procesiuni, coriști, slujitori mireni și corul de elevi, supraveghetorul ordinii, canonicii, decanul.

În timp ce grupurile procesiunii înaintau spre partea cea mai de sus al bisericii, pînă la altar, și își ocupau locurile rînduite, soborul, corurile și întreaga asistentă, acompañați de orgă, rosteau și cîntau ectenia mare, adaptată din Liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur și a Sfintului Vasile cel Mare, rugîndu-se pentru pacea a toată lumea, pentru sănătatea, îndelunga-înzilire și prosperitate a conducătorilor Angliei și Repu-

blicii Socialiste România, a conducătorilor de Biserică, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Dr. Michael Ramsey și a tuturor celor de față.

După ce Înălții Prelăți și-au ocupat locurile și s-a terminat ectenia, Decanul a adresat Prea Fericirii Sale Patriarhului următorul cuvânt:

«Prea Fericirea Voastră,

Noi, Decanul și canonicii acestui sobor de slujitori, Vă spunem, Vouă, Patriarhul Sfintei Biserici Ortodoxe din România și însoțitorilor Voștri în Hristos, «Bun venit în Capela Reginei, cu hramul Sfântul Gheorghe, din Castelul Windsor al Majestății Sale.

«Mulțumim Tatălui ceresc că V-a ales pe Prea Fericirea Voastră să conduceți pe credincioșii săi în țara Voastră în acest timp și să îndrumați viața Bisericii Sale în Republica Socialistă România. Mulțumim de asemenea lui Dumnezeu că în țara Voastră a rânduit slujitori care să îndeplinească slujbele divine și că în minăstirile și seminariile Voastre se pregătesc preoți pentru parohiile Voastre. Ne bucurăm și sîntem fericiți că în orașele și satele Voastre, în regiunile industriale și agricole, aveți fii credincioși și devotați ai Sfintei Biserici Ortodoxe.

«În această zi, sărbătoarea Sfântului Ioan Botezătorul, ne reamintim că Iisus însuși s-a dus să fie botezat de mîinile Înainte-Mergătorului și că, ieșind El din apă, Duhul Sfînt s-a pogorît ca un porumbel deasupra Sa. Ne rugăm ca Voi și toți fiii Voștri sufletești, care au fost botezați în Hristos, să fiți binecuvîntați de același Sfînt Duh în sporirea unității și în legătura păcii; și Voi înșivă să fiți întărit cu putere sufletească și trupească și Hristos sălășluind în inimile voastre ale tuturor prin credință, să fiți încărcat de toate darurile lui Dumnezeu.

Prea Fericirea Voastră, îndrăznim în Hristos să cerem rugăciunile Voastre pentru acest sobor și pentru Biserica din țara aceasta».

Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a răspuns imediat, rostind următorul cuvînt:

«Prea Cucernice Părinte Decan,
Domnilor Cavaleri,
Onorată Asistență,

Printre frumoasele și interesantele monumente pe care programul, alcătuit cu înalta bunăvoință și dragoste frățească a Grației Sale Lordului Arhiepiscop de Canterbury, le-a prevăzut pentru a fi vizitate de Noi, oaspeții Grației Sale, este și acest vechi și măreț Castel, datînd de aproape 900 de ani.

Sîntem fericiți de posibilitatea ce avem să admirăm acest așezămînt, opera multor artiști de seamă ai poporului englez, de-a lungul veacurilor.

Sintem datori, de asemenea, să ne rugăm, împreună cu dumnezeavoastră, în capela Sfântul Gheorghe, acest interesant monument din secolul al XV-lea, în care steagurile cavalerilor «Ordinului Jaretiereii» — ordin înființat de regele Eduard III, în 1348 — dau mărturie peste veacuri despre spiritul puternic de conservare a tradițiilor trecutului în țara dumnezeavoastră».

După ce a evocat unele momente istorice din trecutul poporului englez, Prea Fericirea Sa a spus:

«Tradiția engleză este rezultatul unei experiențe istorice, conștiente și prevăzătoare. Ea a devenit de aceea un factor indispensabil istoriei Angliei, un element de echilibru și de stabilitate a vieții națiunii.

Prezența în cuprinsul Castelului Windsor a capelei Sfântul Gheorghe și prezența la acest serviciu a cavalerilor militari este un simbol care menține și actualizează, este un fapt istoric vechi și prezent în viața engleză.

Trăim aici, împreună cu Dvs. toți, un moment din istoria națiunii engleze, istorie bogată în idei și fapte mari, glorioasă și impunătoare.

Vă mulțumim pentru cinstea și plăcerea de a ne găsi, datorită amabilității Dvs., aici, într-un important centru istoric al Angliei, unde viața poporului englez trăiește și în trecut și în prezent și în viitor».

A continuat slujba vecerniei, cu cântări deosebit de melodioase și solemne, executate de corurile de copii și de bărbați, acompaniate de orgă, alternînd cu rugăciuni, psalmi și citiri din profeți (Paremii). În succesiunea cântărilor, rugăciunilor și citirilor, se putea observa cu ușurință fondul comun tradițional al vecerniei. Priveliștea rară a numeroșilor participanți, între care se remarcă venerabilii cavaleri ai Ordinului Jaretiereii, cu uniformele lor roșii, solemnitățile și sonoritatea cântărilor, care făceau să răsună marea catedrală, au produs asupra tuturor impresii ce nu se vor putea uita niciodată. La sfîrșit Decanul a rugat pe Înălții Prelați să binecuvînteze asistența. Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a împărțit binecuvîntarea tot cu o cruce de metal aurit lucrată în email, pe care a așezat-o apoi pe sfînta masă din altarul bisericii Sfîntul Gheorghe, ca să fie spre amintire a vizitei sale. Ieșirea din biserică s-a făcut tot în procesiune, în cântările întregii asistențe. Înălții oaspeți și-au luat rămas bun cu mulțumiri și binecuvîntări și au plecat spre Londra.

*

La orele 18,40, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, împreună cu însoțitorii, s-au îndreptat spre cartierul «City» care constituie partea centrală a Londrei, reprezentînd, de fapt, orașul vechi, sau «Cetatea Londrei», care se întinde pe o suprafață de o milă patrată și se caracterizează prin aceea că ea are o organizație independentă față de autoritatea centrală a Administrației Londrei și păstrează în mare parte o administrație care este mai mult de tip medieval. În fruntea Corporației Cetății stă Lordul Primar, care este ales în fiecare an la 29 septembrie în Sala Ghildurilor, o

veche clădire în stil gotic, și împreună cu Consiliul Municipal al Cetății — alcătuit din consilieri de prima clasă, așa-numiții «aldermen» și din consilieri ordinari — conduce orașul Londra și Cetatea Londrei, în care se găsesc mari și vechi instituții economice-financiare, un număr mare de instituții de cultură și 37 de biserici.

Bucurându-se de o prețuire deosebită, vizita la Londra a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a fost cinstită cu aleasa invitație a Lordului Primar al Cetății, care, încă de la mijlocul lunii mai 1966, a trimis Prea Fericirii Sale următoarea scrisoare:

«Prea Fericirea Voastră,

Cetatea (The City) Londrei a aflat cu plăcere că veți vizita țara noastră între 21—28 iunie a. c., în calitate de oaspete al Grației Sale Lordul Arhiepiscop de Canterbury. Aș dori să știu dacă m-ați putea onora cu asistența la o slujbă de bunăvenire la biserica «Sfântul Ștefan» Walbroock și să cinați cu mine la Mansion House.

Al Dumneavoastră cu sinceritate,

Sir LIONEL DENNY
Lord Primar al Londrei».

La această invitație, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns cu următoarea scrisoare :

«Domnule Lord Primar,

Sînt mișcat de atenția pe care Dvs. și Cetatea voți s-o acordați vizitei mele în Anglia, ca oaspete al Grației Sale Lordul Arhiepiscop de Canterbury.

Cu mare plăcere accept amabila Dvs. invitație și voi fi fericit să particip la Te-Deum-ul de bun venit în biserica Sfântul Ștefan Walbroock și să cinez apoi cu Dvs., în Palatul Primăriei, joi 23 iunie 1966.

Al Dumneavoastră cu sinceritate,

† JUSTINIAN
Patriarhul României».

Primirea Prea Fericitului Părinte Patriarh s-a făcut într-adevăr în chip cu totul deosebit. A avut loc mai întîi un program religios la biserica «Sfântul Ștefan Walbroock». La intrarea în biserică — Prea Fericitul Părinte Patriarh și Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey au fost întâmpinați la orele 18,45 de Lordul Primar al Cetății. Trompeții de stat, printr-o intonare specială, au anunțat sosirea. Lordul Primar a prezentat celor doi conducători de Biserică pe soția sa, pe membrii Consiliului municipal și pe asistenții săi (The Sheriffs). Împreună cu Lordul Primar era și Episcopul Londrei, Dr. R. W. Stopford.

Intrarea în biserică s-a făcut printr-o procesiune condusă de maestrul de ceremonii, fiecare dintre invitați ocupându-și locul dinainte fixat într-un cortegiu impresionant.

De la intrarea în biserică pînă la așezarea Părintelui Patriarh la locul de onoare din partea dreaptă, corul a cîntat, într-o execuție ireproșabilă, imnul arhieresc «Pe Stăpînul și Arhiereul nostru» (în românește).

După ce au ajuns toți la locurile fixate, a urmat slujba, care, prin felul cum s-a desfășurat, era asemănătoare cu Te-Deum-ul din Biserica Ortodoxă. În cursul acestei slujbe Decanul capelei a citit următoarea rugăciune:

«Hărăzește, Doamne, Te rugăm, slujitorului Tău Justinian să învețe pe alții și să săvîrșească lucruri drepte, încît prin pilda muncii sale să învețe sufletele credincioșilor încredințate păstoriei sale și să primească de la Tine, Păstorul cel mai iertător, răsplata unei vieți nemuritoare prin Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, Care trăiește și stăpînește împreună cu Tine în unitatea Sfîntului Duh, în vecii vecilor, amin!».

Toți cei din Biserică au executat imnul: «Hristos este temelie sigură / Și cheia de boltă de mare preț / Slavă și cinste Tatălui, / Slavă și cinste Fiului, / Slavă și cinste Sfîntului Duh, / De-a pururi Treime și de-a pururi Unul, / Consubstanțial, coetern, / În timp ce veacurile fără sfîrșit se scurg».

Apoi Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a condus pe Prea Fericitul Părinte Patriarh la altarul bisericii și, în timp ce adunarea credincioșilor sta în genunchi, Prea Fericirea Sa i-a binecuvîntat pe toți cu crucea pe care a dăruit-o bisericii «Sfîntul Ștefan Walbroock», zicînd: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh, să fie cu noi cu toți. Amin».

Ieșirea din biserică s-a făcut de asemenea în procesiune, în timp ce corul, însoțit de orgă, cînta românește «Mulți ani trăiască!».

După ieșirea din biserică, cortegiul s-a îndreptat, în sunetele clopotelor bisericii «Sfînta Maria-Le Bow», spre Mansion House (Locuința oficială a Lordului Primar).

Pușcași din compania de artilerie străjuiau de la intrarea în biserică pînă la Mansion House. De la Lordul Primar pînă la ostașii de gardă — aldermeni, consilieri și toți salariații — purtau uniforme speciale cu podoabe, fireturi, coifuri și armuri, care aminteau de vremurile medievale.

La Mansion House, în sala mare numită egipteană, cu o ornamentație într-adevăr impresionantă, a fost servit dineul oferit «în cinstea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României».

La acest dineu au luat parte peste 100 de persoane, reprezentînd personalități de seamă din viața culturală, politică și economică a statului englez și a orașului Londra, ambasadori ai unor state străine la Londra — între care și Dl. ambasador al Republicii Socialiste România, Vasile Pungan, împreună cu alții membri ai Ambasadei — ierarhi și clerici ai Bisericii Anglicane și ai altor culte din Londra.

În timpul dineului s-a toastat pentru Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii, pentru Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, pentru oaspeți și pentru Lordul Primar. S-au rostit de ase-

Întîmpinarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la biserica Sfîntul Ștefan-Walbroock

menea cuvîntări. Seria cuvîntărilor a fost deschisă de Lordul Primar, care a spus :

«Prea Fericite Patriarh,

Cu multă bucurie îmi permit să Vă urez bun sosit în această stră-veche urbe, «City» a Londrei. Prilejul de-a Vă întîmpina, înaintea acestei mese, la un scurt serviciu divin în vechea biserică «Sfîntul Ștefan-Walbroock», lîngă Mansion House, ne-a făcut o deosebită plăcere. Aici în City-ul Londrei ne mîndrim cu o îndelungă și strînsă colaborare cu Biserica, în decursul multor secole. În limitele City-ului Londrei dispunem de nu mai puțin decît 37 de biserici, împrăștiate în jurul măreței catedrale mitropolitane Sfîntul Paul.

În această seară este pentru prima dată că avem onoarea să primim la Mansion House pe Capul unei Biserici Ortodoxe și ca atare ne permitem să urăm Prea Fericirii Voastre și celor ce Vă însoțesc bun sosit, în numele nostru propriu, în numele asistenților noștri (Sheriffs), a consilierilor municipali (Aldermen) și a Cîrții Consiliului Comun.

Deși vizita de astă seară este prima la Mansion House a unui Patriarh al României, unul din predecesorii Prea Fericirii Voastre, patriarhul Miron Cristea, a vizitat «City». Vizita a avut loc în 1936 cu prilejul șederii sale în această țară. Dar «City» mai are și o altă legătură cu țara și Biserica Prea Fericirii Voastre, căci comunitatea Ortodoxă Română din Londra își ascultă acum liturghia în fiecare duminică în biserică St. Dunstan-in the West. Ca atare sintem mîndri că în «City» și în biserică putem oferi ospitalitatea Prea Fericirii Voastre și celorlalți oaspeți onorați, în speranța că Vă veți simți ca acasă printre noi și că Vă veți considera între prieteni.

De mulți ani domnesc relații amicale între România și Regatul Unit. Locuitorii acestei țări au ruzit cu interes amănuntele vizitei la București a Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, ca oaspete al Prea Fericirii Voastre. Sper că în urma vizitei sale, în timpul căreia a cunoscut Biserica și poporul României, și în urma vizitei Prea Fericirii Voastre, în timpul căreia veți cunoaște Biserica noastră și poporul Angliei, legăturile dintre țările noastre se vor întări și mai mult, pentru bunăstarea popoarelor noastre și pentru binele omenirii.

Urez Prea Fericirii Voastre o ședere roditoare în această țară și, la întoarcere, Vă rugăm să duceți din «City», călduroasele noastre urări de bine locuitorilor din București».

Apoi, Grația Sa Dr. Michael Ramsey Arhiepiscopul de Canterbury a rostit următoarea alocuție:

«De multe ori, Domnule Lord Primar, în timpul anului de funcțiune al Vostru, s-a toastat cu entuziasm în sănătatea Voastră, dar niciodată nu s-au putut face urări cu mai mari simțiri de fericire și de recunoștință decît de mine astăzi.

Cetatea Londrei are legături de prietenie cu multe orașe din lume și fiecare Lord Mayor lărgeste și întărește aceste legături, atît prin grațioasa ospitalitate pe care o arată, cît și prin vizitele sale în străinătate...

Plăcerea deosebită ce am de a toasta pentru Dvs. și pentru Corporația Londrei, astăzi, stă în faptul că ospitalitatea Voastră se extinde asupra scumpului meu prieten, Patriarhul Justinian al României, și prin el asupra țării România și a orașului București, unde eu am fost oaspete exact acum un an. Bucureștiul este un oraș minunat și România este o țară frumoasă, cu o însemnată cultură creștină, care se adîncește în trecut cu secole, și de asemenea cu o viață modernă viguroasă, cu multe progrese în industrie, în agricultură, în tehnologie și în știință. Dvs., Domnule Lord Primar, ați servit în această seară prietenia celor două țări ale noastre și a Bisericii creștine din ele, ceea ce va constitui o fericită amintire a primariatului Vostru.

Salut împreună cu Dvs. Corporația pe care noi o stimăm atît ca instituție cît și pentru personalitățile umane care o compun.

Toastez pentru Dvs., Domnule Lord Primar, și pentru Corporația Londrei !».

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns astfel :

«Prea onorabile Domnule Lord Primar,

Mulțumim cu recunoștință pentru cîntea ce se face Bisericii Ortodoxe Române, prin această solemnă primire a noastră în străvechea și vestita Cetate a Londrei, ca oaspeți ai primului ei magistrat, Lordul Primar.

Este o deosebită bucurie pentru noi să cunoaștem și să admirăm minunatele monumente istorice, de arhitectură și de artă, importantele instituții social-economice, numeroasele așezăminte de cultură și impunătoarele biserici, în frunte cu marea catedrală «Sfîntul Paul», — acest tezaur de realizări ale talentatului și harnicului popor englez —, aflate pe teritoriul Cătății, care a fost și a rămas inima Londrei.

Bucuria noastră sporește constatînd că în această Cetate, care constituie mîndria legitimă a londonezilor, se află și biserica St. Dunstan, la al cărei altar, — dat în folosința Bisericii Ortodoxe Române din dragostea frățească a Grației Sale Dr. Michael Ramsey Arhiepiscop de Canterbury, Prîmat a toată Anglia și Mitropolit —, se săvîrșesc sfîntele slujbe în limba română. La această biserică a fost recent adusă o catapeteasmă în stil gotic, de la una din vechile biserici din România; ea se va adăuga comorilor de artă din Cetatea Londrei, ca o mărturie a prieteniei, a prețuirii reciproce și a colaborării dintre popoarele român și englez, dintre Bisericile Română și Anglicană. Sîntem incredințați că românii din Londra și din împrejurimi, adunîndu-se în această biserică în care se înfrățește geniul creator al celor două popoare se vor ruga lui Dumnezeu să reverse harul și milostivirea Sa peste Republica Socialistă România — țara în care se află mormintele părinților și străbunilor

lor —, și peste Marea Britanie, țara în care trăiesc și ai cărei cetățeni loiali și devotați trebuie să fie.

Vizita pe care o facem Bisericii Anglicane urmărește, fără îndoială, scopuri religioase. Noi năzuim să consolidăm legăturile de frățietate și de dragoste creștină dintre Bisericile noastre, să realizăm o mai strinsă colaborare, spre binele umanității întregi.

Nutrim însă convingerea că vizita noastră va contribui și la sporirea legăturilor mai vechi și mai noi, care există între popoarele noastre, între statele noastre. Vă încredințăm că poporul român prețuiește poporul englez pentru însușirile sale, pentru marile sale realizări în știință, în tehnică, în literatură, în artă, pentru contribuția adusă de el la îmbogățirea patrimoniului culturii mondiale.

Legăturile multilaterale dintre oameni, dintre instituții, dintre Biserici și dintre popoare sînt astăzi, mai mult ca oricînd un imperativ istoric. Progresul tehnic al lumii contemporane a desființat, în mod practic, distanțele dintre oameni; fiecare popor este — într-un anumit sens — vecin cu toate popoarele din lume. În conștiința oamenilor s-a creat și sporește neîncetat sentimentul solidarității și responsabilității generale, față de soarta omenirii. Oamenii sînt nevoia să se cunoască mai bine, să-și împărtășească unii altora experiența lor de viață, preocupările, aspirațiile, să se iubească și să se ajute unii pe alții. Este semnul binecuvîntat al unui umanism nou, pe care Bisericile și popoarele noastre îl slujesc cu fermitate și cu entuziasm. Schimburile spirituale, culturale, comerciale, economice sînt destinate să ajute progresul moral al umanității și noi sîntem însuflețiți de convingerea că popoarele englez și român vor găsi căile destinate să intensifice colaborarea lor sinceră, amplificînd totodată aportul lor comun la realizarea acestui nobil comandament al zilelor noastre.

Cu aceste gînduri și năzuințe venim ca prieteni și ca frați în mijlocul credincioșilor anglicani, în mijlocul cetățenilor Marii Britanii, în mijlocul poporului englez, aducîndu-le expresia sentimentelor sincere ale credincioșilor ortodocși români, ale poporului român. Mulțumind încă o dată pentru primirea ce ni s-a făcut, închinăm în sănătatea Prea Onorabilului Lord Primar și rugăm pe Dumnezeu să dăruiască popoarelor noastre și acestei seculare cetăți, binecuvîntarea păcii, a propășirii și a fericirii».

La sfîrșitul dîneului s-au schimbat daruri între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Lordul Primar al Cetății Londrei.

Lordul Primar a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru cîntea ce i s-a făcut de a-l vizita și pentru darurile primite pe care a declarat că le va păstra ca un simbol al prieteniei dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Angliei, dar și ca un simbol al prieteniei dintre poporul român și poporul englez.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit pentru deosebita cinstire ce i s-a făcut de Lordul Primar al Cetății Londrei și pentru darurile ce i s-au făcut și a încredințat pe toți comesenii că Biserica Ortodoxă Română este animată de cele mai înalte simțăminte de dragoste pentru

Biserica Anglicană, socotind că apropierea Bisericilor va ajuta la apropierea și prietenia dintre popoare.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a scris în Registrul de onoare de la Mansion House: «Astăzi, 23 iunie 1966, am fost onorat, eu și însoțitorii mei, de Domnul Lord Primar al Cetății Londrei, cu o agapă prietenească de neuitat.

† JUSTINIAN
Patriarhul României».

Într-o atmosferă de căldură sufletească și de prietenie, la sfârșitul dineului, toți invitații s-au îndreptat spre catedrala «Sfântul Paul». Această monumentală biserică din City, care a suferit unele stricăciuni în timpul bombardamentelor din timpul celui de-al doilea război mondial, a fost restaurată și înzestrată cu un nou sistem de iluminare exterioră, cu cheltuiala Municipality Cetății Londrei. Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost rugat de Lordul Primar al Cetății să onoreze terminarea acestor lucrări prin inaugurarea instalațiilor de iluminare. Aproape de orele 23, în mijlocul unei mulțimi imense de cetățeni ai Londrei, Prea Fericitul Sa, împreună cu Lordul Primar și Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, s-a apropiat de locul unde trebuia să dea drumul luminii.

Mulțimea de reporteri, foto-reporteri și foto-amatori se îmbulzeau în jurul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care, după ce a făcut semnul sfintei cruci, a zis: «În numele lui Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfântul Duh — Care a zis să fie lumină și a fost lumină, deschid lumina măreței biserici înălțată în cinstea Sfântului Apostol Pavel».

Catedrala întreagă a fost scăldată de lumină și o bucurie generală a cuprins sufletele miilor de credincioși adunați în jurul bisericii pentru a lua parte la acest moment sărbătoresc.

După aprinderea luminilor, Decanul (parohul) bisericii Sfântul Paul a invitat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pe Grația Sa Arhiepiscop Dr. Michael Ramsey, împreună cu însoțitorii, precum și pe Dl. Lord Primar împreună cu Doamna în casa parohială, la o recepție. În timpul recepției, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dăruit Decanului bisericii «Sfântul Paul», «Crucea patriarhală comemorativă» și i-a urat păstorie rodnică. Decanul a mulțumit respectuos atât pentru cinstea ce s-a făcut bisericii «Sfântul Paul», prin vizita Prea Fericitului Sale și prin aprinderea luminilor, cât și pentru distincția ce i s-a acordat, făgăduind că o va purta cu toată dragostea ca o amintire a clipelor de neuitat pe care le-au trăit londonezii în această seară, în jurul bisericii «Sfântul Paul», în prezența Prea Fericitului Sale.

În cartea de aur a bisericii «Sfântul Paul», Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris: «Minunată este rânduiala lui Dumnezeu. Domnul Lord Primar al cetății Londrei mi-a oferit prilejul să deschid luminile catedralei Sfântul Paul, Apostolul care a creștinat pe strămoșii poporului român.

† JUSTINIAN
Patriarhul României».

La despărțire, Domnul Lord Primar și Doamna au rugat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh să le dea binecuvîntarea sa. Într-o atitudine de adevărată smerenie creștină, în genunchi, au primit binecuvîntarea părintească a Prea Fericirii Sale, o dată cu cele mai vii mulțumiri, pentru cinstea și dragostea arătată Prea Fericirii Sale, prin primirea în City, acest centru din care a crescut marea și vestita metropolă a Londrei.

După o zi cu un program destul de bogat, odihna de la Lambeth a fost foarte binevenită, mai ales că a doua zi delegația trebuia să părăsească Londra pentru a pleca spre Canterbury.

*

Vineri 24 Iunie

Fiind sărbătoarea Nașterii Sfintului Ioan Botezătorul dimineața la ora 8, Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și însoțitorii au participat la slujba Sfintei Euharistii în capela din Palatul Lambeth. A oficiat însuși Grația Sa, Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, înconjurat de 4 preoți. Slujba s-a desfășurat cu deosebită solemnitate, pe de o parte, pentru că în Biserica Anglicană Sfintul Ioan Înaintemergătorul și Botezătorul Domnului se bucură de mare cinste, ca și în Biserica Ortodoxă, iar pe de altă parte, pentru că în program n-a putut fi rezervată altă zi, în care să officieze Arhiepiscopul de Canterbury, așa cum Prea Fericirea Sa Patriarhul își rezervase din vreme ziua de duminică 26 iunie, dimineața, ca să officieze personal sfînta liturghie pentru credincioșii ortodocși români din Londra în biserica St. Dunstan-in-the-West. La atmosfera de bucurie duhovnicească a acestei zile a contribuit și faptul că între cei care purtau numele Sfintului Ioan Botezătorul a fost socotit mai întii însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care înainte de a intra în monahism se chema Ioan; apoi același nume îl purtau trei din colaboratorii apropiați ai Grației Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey (Canonicul John Satterthwaite, Canonicul John Findlow și Capelanul John Andrew), precum și doi dintre preoții români (Pr. Ioan Găgiu și Pr. N. Cazacu). Și bucuria a sporit încă atunci cînd s-a aflat că și D-na Ramsey poartă numele de Ioana. Ținînd seama de această fericită coincidență, Grația Sa a împărțit daruri Prea Fericitului Patriarh Justinian și celor doi preoți dintre însoțitorii săi care purtau numele de Ioan, iar Prea Fericirea Sa a împărțit daruri D-nei Ramsey și celor trei colaboratori ai Grației Sale, care purtau numele de John, în timp ce toți cei de față cîntau «Mulți ani trăiască!».

Prea Fericirea sa Patriarhul a urmărit cu interes desfășurarea Sfintei Euharistii arhieresti anglicane și s-a bucurat că asemănarea cu sfînta liturghie ortodoxă este reală. La momentul după : «Luați, mîncăți și beți... căci acestea sînt Trupul și Singele Meu...», Grația Sa a venit de la altar la scaunul unde se afla Prea Fericirea Sa și și-au dat sărutarea frățească, așa cum se obișnuiește înainte de împărțire. La sfîrșit, s-au împărțășit foarte mulți dintre cei de față, printre care și Doamna Ramsey. Apoi Grația Sa a venit și a pofțit pe Prea Fericitul Patriarh să împărțășească

binecuvîntarea Sa credincioşilor de faţă, ceea ce Prea Fericirea Sa a făcut cu toată dragostea frăţească, depunînd şi pe altarul acestei capele crucea de binecuvîntare adusă de la Bucureşti, ca să fie spre amintire. Cei doi Prelaţi s-au retras în procesiune, însoţiţi de toţi slujitorii.

*

La ora 10 *Inalţii Prelaţi, cu însoţitorii lor, au pornit cu maşinile spre Canterbury, care se află la o distanţă de cc. 100 km spre sud de Londra.*

Canterbury este un oraş vechi care a fost înfloritor pe vremea românilor. Şi acum se pot vedea plăci de faianţă de pe vremea lor, iar movila cunoscută sub numele de «Dane John», este un cimitir din secolul I. Zidurile cetăţii medievale mai rezistă ici şi colo. Catedrala a fost ridicată de către Sfîntul Augustin, care este socotit misionarul Angliei (597). De fapt creştinismul pătrunsese dinainte în aceste locuri. Regele Ethelbert al saxonilor, convertindu-se la creştinism, a dăruit Sfîntului Augustin un teren pe care acesta a clădit catedrala în interiorul cetăţii şi o mînaştire în afara zidurilor cetăţii.

Catedrala, care este unul dintre cele mai mari tezaure arhitectonice şi istorice din Anglia, a fost distrusă de un incendiu şi reclădită în 1070. Timp de patru secole a fost înfrumuseţată, adăugîndu-se cîte ceva, ceea ce a dus la un amestec de stiluri. Canterbury a devenit cunoscut mai ales, prin asasinarea lui Thomas Becket, din ordinul regelui Henric al II-lea, în 1170. Thomas Becket, care era arhiepiscop de Canterbury a apărat interesele clerului împotriva coroanei şi a plătit cu viaţa această atitudine. Locul unde a fost asasinat de către cei patru cavaleri se cunoaşte. După asasinarea lui Thomas Becket, Canterbury a devenit un loc de pelegrinaj. De secole a fost aci Scaunul arhiepiscopal al Primatului a toată Anglia, Canterbury fiind socotit metropola Comuniunii Anglicane. Aci se face întronizarea Arhiepiscopului de Canterbury, Întîistătorul Bisericii Angliei.

La Canterbury, oaspeţii au ajuns la orele 12 şi au fost întîmpinaţi, la intrarea de miază-zi, de către Decanul catedralei, Rev. Ian White Thomson şi soborul slujitorilor. Au vizitat imediat catedrala, pentru a vedea părţile caracteristice, urcînd apoi spre altar, unde, în tăcere, au făcut o scurtă rugăciune. Au mers la locul unde a fost martirizat Thomas Becket şi unde se află un mic bust al său, fixat în zidul Catedralei. Vizita s-a continuat prin vechile coridoare şi încăperi ale mînaştirii, pînă la vechiul palat al arhiepiscopilor de Canterbury, unde oaspeţii au admirat arhitectura şi împărţirea interioară a camerelor şi saloanelor, în care au şi fost găzduiţi. După o scurtă pauză, au mers cu toţii la locuinţa Decanului catedralei de la Canterbury, unde oaspeţii şi soborul slujitorilor au luat masa de prînz. Prea Fericirea Sa a oferit Decanului de Canterbury — Rev. Ian White Thomson — Crucea patriarhală comemorativă şi tuturor celorlalţi slujitori le-a împărţit icoane şi cruciuliţe.

În timpul prînzului Decanul a ținut următoarea cuvîntare :

«Prea Fericirea Voastră, Grația Voastră,
Prea Sfințite Episcop Antim, Iubiți frați în Hristos,

Să-mi fie permis ca în calitate de Decan (paroh) de Canterbury să salut cu toată căldura din partea catedralei noastre pe Prea Fericirea Voastră, pe însoțitorii Săi și pe ceilalți oaspeți, cu ocazia acestei vizite istorice. Să-mi fie permis totodată să mulțumesc oaspeților noștri pentru frumoasele și bogatele daruri ce ne-au fost oferite.

Vreau să-mi exprim bucuria că am putut aduce o cît de modestă contribuție la strîngerea relațiilor dintre Bisericile noastre, fapt care a început de mult, cu ocazia Primului Război mondial, iar apoi a fost confirmat cu ocazia unui serviciu divin special în anul 1925 la Westminster Abbey — aniversarea a 1600 de ani de la Sinodul de la Niceea — cînd au fost de față și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române, a predicat arhiepiscopul de Canterbury, iar Crezul nicean a fost recitat în forma sa apuseană și după aceea după ritul ortodox. De asemenea reprezentanți ai Bisericii Prea Fericirii Voastre au fost prezenți la Conferința de la Lambeth din 1930, iar de atunci multe evenimente au mai avut loc, mai cu seamă de la Conferința teologilor anglicani și ortodocși români din 1935, de cînd Bisericile noastre au trăit mai aproape una de alta, în dragoste reciprocă și înțelegere.

Noi privim vizita Prea Fericirii Voastre ca un răspuns vizibil la rugăciunile credincioșilor din decursul timpului.

Sîntem în așteptarea primirii oficiale a Prea Fericirii Voastre la vechernia de astăzi, însă doresc să mă folosesc de acest prilej pentru a exprima bucurie pe care o simțim de a avea printre noi pe Prea Fericirea Voastră în această împrejurare mai puțin formală.

Să-mi fie permis să urez sănătate și să aduc mulțumire Prea Fericirii Voastre și Sfintei Bisericii Ortodoxe din România!»

Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a mulțumit Decanului pentru primire și pentru ospitalitate, încredințîndu-i pe toți cei prezenți că Biserica Ortodoxă Română, cu ierarhii, clerul și credincioșii săi, doresc să dezvolte tot mai mult relațiile frățești cu Biserica Anglicană, ale cărei străvechi catedrale și așezăminte creștine dovedesc credința puternică a poporului englez.

După masă, Înalții Prelați au mers și au vizitat Școala secundară arhiepiscopală din Canterbury. Este o școală mare, cu mai multe etaje, construită în stil modern, prevăzută cu săli de cursuri teoretice și cu săli pentru lucrări practice de tot felul, atît pentru băieți, cît și pentru fete, în care elevii învață și execută obiecte în lemn, în metal și din materiale plastice, iar elevele învață să coasă, să aranjeze interioare, să prepare mîncăruri și alte îndeletniciri necesare pentru viață. Școala mai are săli pentru educație fizică, bibliotecă, laboratoare și o curte mare pentru sport și exerciții în aer liber. S-a construit și se întreține cu

Prea Fericitul Patriarh Justinian de vorbă cu elevii de la Școala secundară arhiepiscopală din Canterbury

ajutorul statului, dar Biserica o are în grija sa și caută să dea elevilor o bună educație și îndrumare religios-morală.

Prea Fericirea Sa Patriarhul și Grația Sa Arhiepiscopul au fost conduși prin diferitele clase, unde tocmai se țineau lecții și se executau lucrări practice; au stat de vorbă cu profesorii și profesoarele, au pus unele întrebări elevilor cu privire la cariera ce voiesc să îmbrățișeze și au primit unele mici obiecte executate de ei. S-a servit apoi ceaiul în sala bibliotecii. Prea Fericitul Patriarh a oferit Crucea-medalie patriarhală Directorului școlii, Dl. R. Ratledge, și diferite iconițe și cruciulițe profesorilor și profesoarelor școlii, aducând tuturor laude pentru activitatea ce depun în Școala secundară a Arhiepiscopiei de Canterbury.

La plecare Prea Fericitul Patriarh a scris în condica de onoare a școlii: «Astăzi 24 iunie 1966, am vizitat această frumoasă școală a Bisericii Anglicane, unde am găsit nu numai preocupări didactice, dar și preocupări practice.

† JUSTINIAN
Patriarhul României»

La orele 17,30 Înălții Prelați s-au înapoiat la vechiul palat de Canterbury, unde s-au îmbrăcat în mantiile sacerdotale și s-au îndreptat spre catedrală, pentru a asista la vecernie. Procesiunea s-a format cu mare solemnitate, din toți slujitorii și membrii Așezământului catedralei, din invitați și mulți credincioși și a urmat aceeași desfășurare, cu cântări corale și de orgă, în sunete de clopote, ca și la biserica Sfintul Gheorghe Windsor.

După ce și-au ocupat toți locurile din fața altarului, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a adresat următorul cuvânt de bun venit Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian :

«Prea Fericirea Voastră, Frate întru Hristos,

Vă primesc cu inima plină de bucurie în catedrala Canterbury, biserica mamă a Comuniunii Anglicane de pretutindeni. Aici, la Canterbury, credința creștină a fost predicată de Sfântul Augustin cu secole înainte de dureroasa despărțire a creștinătății între Răsărit și Apus. Credința primară a Bisericii nedespărțite a fost aceea care a fost adusă în Anglia de cei dintii misionari. Unul din marii noștri arhiepiscopi — Teodor — a venit de la Răsărit. Așa că este firesc că astăzi Biserica Angliei se îndreaptă atât spre Răsărit cât și spre Apus în căutarea unității care este dorința lui Hristos, Domnul și Stăpînul nostru divin.

Venirea Voastră la Canterbury astăzi este un simbol de prietenie între Sfânta Biserică Ortodoxă și Bisericile Comuniunii Anglicane. În dezvoltarea acestei prietenii, Sfânta Biserică Ortodoxă Română a luat o parte importantă. În 1935 a avut loc la București importanta conferință teologică între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Angliei și această conferință a arătat cât de mare este asemănarea doctrinară între cele două Biserici și care sînt dificultățile ce trebuie să fie înlăturate. Anul trecut, Prea Fericirea Voastră m-a primit în București

ilor

fost
tau
pus
și
bala
ală
ofe-
tea

a
se-
și

in-
tat
cu
iei,
ări
he

ni-
ea

re-
y,
le
e-
în
ca
ții

ie
ln
o
tă
ră
ie
ti

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey
la reședința Decanului catedralei din Canterbury.

cu o creștinească iubire și întâlnirea noastră la Patriarhia Voastră, în catedrala Voastră, și în alte biserici și minăstiri ale minunatei Voastre țări a constituit un mare pas pe drumul progresului ecumenic. Și acum vizita Voastră la Canterbury întărește legăturile de iubire și înțelegere și aduce făgăduința că speranțele noastre pentru unitate vor fi împlinite. Speranțele noastre nu sînt pentru nimic altceva decît pentru deplina comuniune a Bisericilor noastre într-o sfință, sobornicească și apostolească Biserică pe care o propovăduim în crezul ecumenic.

Sarcina fiecărei Biserici creștine în fiecare țară este grea și dificilă. Este o sarcină grea să predici învățătura lui Hristos și să aduci pe bărbați, femei și copii la bucuria sfintei noastre credințe. Trăim ca creștini în bucuria lui Hristos care a înviat din morți și în bucuria comuniunii sfinților. Puterea lui Hristos este victorioasă, invincibilă.

Credincioșii catedralei de Canterbury mulțumesc astăzi Prea Fericirii Voastre pentru vizită și ne rugăm ca Atotputernicul Dumnezeu să Vă dea sănătate și putere pentru sarcina Voastră, ca păstorul de frunte al Sfintei Biserici Ortodoxe a țării Voastre și ca El să binecuvînteze tot poporul Vostru creștin. Fie ca Dumnezeu să întărească relațiile de prietenie ale țărilor noastre și să dea pacea tuturor popoarelor. Mărire întru cei de sus și pe pămînt pace!»

Prea Fericirea Sa a răspuns Grației Sale, spunînd :

«Grația Voastră, Prea iubite frate întru Hristos,
Cucernici Părinți și slujitori,
Iubiți credincioși creștini,

Cu mare bucurie și nu fără emoție pășim azi în acest mare, sfînt și scump locaș istoric al Bisericii Anglicane.

Ne găsim aici în vechiul și vestitul în toată lumea oraș de reședință al Primatului a toată Anglia, azi Grația Sa Lordul Arhiepiscop Dr. Michael Ramsey. Datorăm Grației Sale această cinste și plăcere și îi mulțumim în chip deosebit că a binevoit să ne invite și în acest mare centru bisericesc anglican, care este căminul spiritual al poporului englez.

De aproape o mie patru sute de ani, din vremea misionarului roman Augustin, Canterbury conduce și străjuiește viața religioasă a țării Voastre, și de aproape nouă sute de ani, această Catedrală, măreț monument de artă creștină, împodobește orașul și mărturisește puternicul sentiment religios al poporului englez.

Trăim în prezent, cînd vă facem această vizită, dar mintea noastră se întoarce spre trecutul glorios al Bisericii Angliei, care este atît de mult legat de Canterbury, de Arhiepiscopia și de Arhiepiscopii lui și de această catedrală însăși, în care avem azi cîntea și bucuria de a fi primiți frățește de Grația Voastră, de Cucernicul Decan și de Cucerniciile Voastre.

Știm că trecutul Arhiepiscopiei de Canterbury este bogat în oameni și în fapte de mare valoare creștină și națională. Între Arhiepiscopii de Canterbury au fost sfinți, au fost învățați, au fost oameni foarte capabili,

organizatori de mare merit, de mare prestigiu și de mare influență în Biserica Angliei.

Numele Sfinților Odo și Dunstan, al piosului Aelfrik, al învățaților Lanfranc și Anselm, al lui Thomas Becket, al lui Thomas Crammer, iar în vremea noastră ale arhiepiscopului Cosmo Lang și Geoffrey Fischer, al Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey, au intrat în istoria universală a Bisericii.

În veacul nostru, arhiepiscopii de Canterbury au, pe lângă celelalte merite și calități, pe acelea de a fi inițiatori și protagoniști ai apropierii și colaborării Bisericilor.

Grația Sa Lordul Arhiepiscop Dr. Michael Ramsey este foarte zelos și activ — și dorim să fie și fericit apostol al acestei mari aspirații creștine ecumenice.

Avem satisfacția de a ști și de a putea spune că Bisericile noastre — Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română — se găsesc în bune și promițătoare raporturi, înțelegerea noastră fiind înaintată și pe cale de a fi curînd promovată prin dialogul teologic ce se pregătește.

Cunoașterea reciprocă, schimbul de vizite, strîngerea legăturilor noastre, vor contribui la lărgirea și la adîncirea colaborării noastre și în marea organizație și operă ecumenică și în sectorul anglican-ortodox.

Cu această dorință și convingere, exprim din nou bucuria noastră de a ne găsi aici și mulțumim Grației Voastre pentru a ne fi oferit acest prilej; mulțumim Prea Cucernicului Părinte Decan al catedralei arhiepiscopale, care ne-a salutat și ne-a întîmpinat cu atîta dragoste, și tuturor slujitorilor acestei catedrale istorice, și rugăm pe Bunul Dumnezeu să ocrotească și să binecuvînteze viața și activitatea Voastră a tuturor, Biserica Anglicană, Biserica Ortodoxă și pe toți credincioșii lor animați de bunăvoință și cooperare frățească în Hristos Domnul și Mintuitorul nostru».

A urmat apoi vecernia după rînduiala anglicană, iar la sfîrșit ambii prelați au binecuvîntat asistența. Prea Fericirea Sa Patriarhul a lăsat și aci pe masa din sfîntul altar o frumoasă cruce de binecuvîntare, ca amintire.

La orele 20, a avut loc o cină oficială în sala de mese a vechiului palat de Canterbury, într-o atmosferă de apropiere frățească și într-un cadru tradițional. Au participat, alături de oaspeți, cei doi episcopi sufragani ai Arhiepiscopiei de Canterbury: Episcopul Anthony de Dover și Episcopul Croydon, Arhidiaconul de Canterbury, Rev. Alexandre Sargent, întreg soborul catedralei și mai mulți membri ai Așezămîntului Catedralei. Au luat parte de asemenea primarul orașului Canterbury și prorectorul Universității de la Canterbury, precum și alți reprezentanți ai autorităților locale.

Prea Fericitul Patriarh a oferit cruci patriarhale de rang arhieresc celor doi episcopi sufragani și diferite medalii și iconițe celorlalți participanți.

După cină, oaspeții s-au întretînut, în continuare în salonul oficial al palatului.

Găzduirea peste noapte a avut loc în vechiul palat de la Canterbury.

*

Sîmbătă
25
Iunie

După slujirea Sfintei Euharistii în capela din vechiul palat de la Canterbury și după micul dejun, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey împreună cu însoțitorii, au plecat spre Londra. În drum, au vizitat *Mînăstirea «Sfînta Maria» de la West Malling*. Este o mînăstire de călugărițe benedictine, restaurată de curînd pe clădirea veche a mînăstirii întemeiată în secolul al XI-lea. În sunetele clopotelor mînăstirii, capelanul și superioara mînăstirii, Osith, au ieșit întru întîmpinarea oaspeților. Călugărițele au cîntat imnul «Pre Stăpînul și Patriarhul nostru».

După intrarea în Biserica mînăstirii și după șezarea în străni, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a rostit următorul cuvînt :

*«Prea Fericirea Voastră,
Iubiți Frați întru Hristos,*

Vă salut din toată inima mea în mînăstirea aceasta, unde am și eu bucuria să fiu musafir. Mînăstirea a fost zidită la începutul anului 1096. În onii din urmă, viața religioasă a fost restaurată în această veche mînăstire. Comunitatea își dedică toată viața rugăciunii și muncii, fiind închisă aici și trăind despărțită de lume. Este însă mereu aproape de lumea dinafară, prin rugăciunile pe care călugărițele le fac pentru toți. Glasul rugăciunii lor se înalță totdeauna pentru unirea Bisericilor. În viața și rugăciunile acestei comunități este și ceva din viața ortodoxă pentru că între călugărițele de aici trăiesc și două monahii ortodoxe.

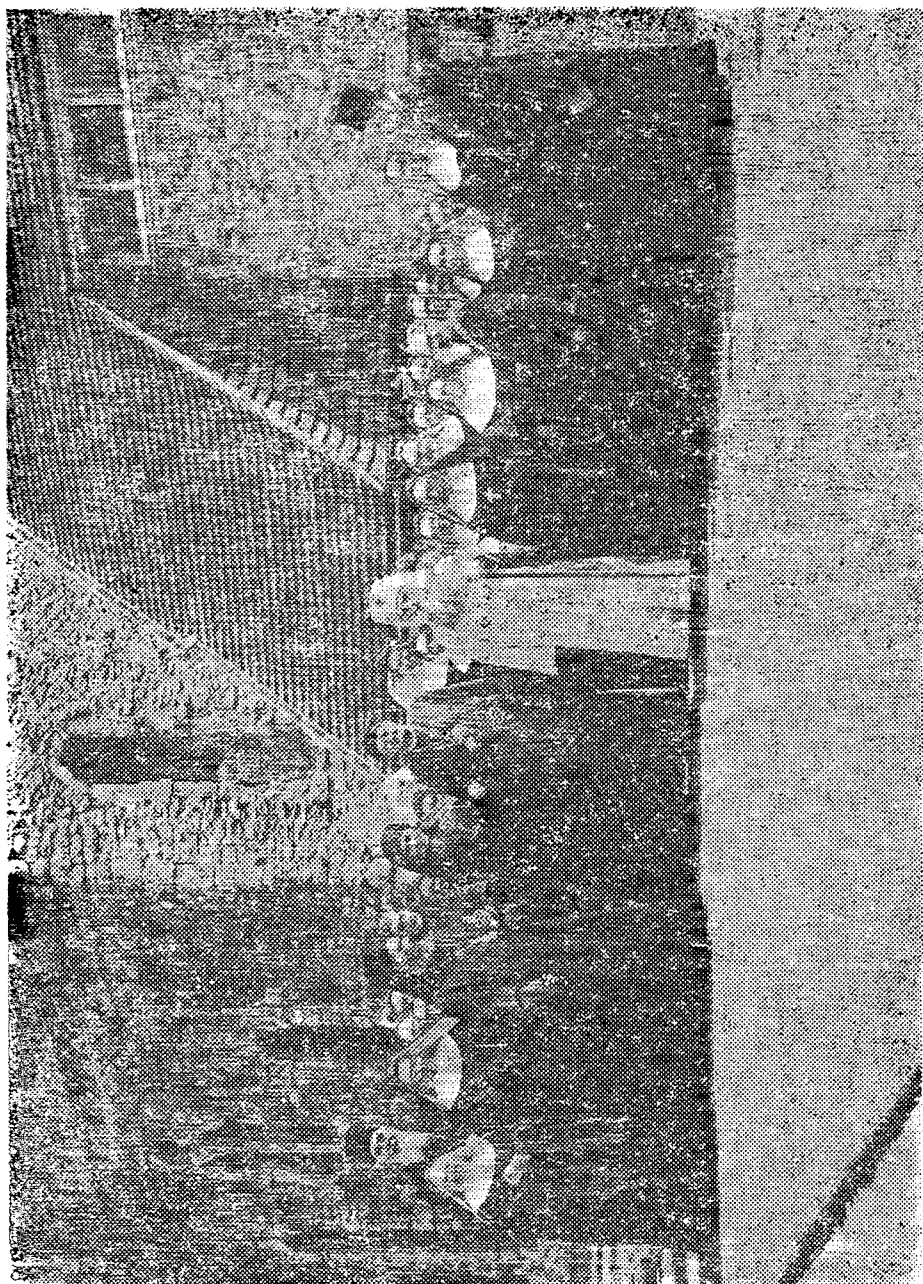
În timpul acesta cînd Prea Fericirea Voastră vizitați Biserica noastră, multe rugăciuni se înalță și în această mînăstire pentru Prea Fericirea Voastră și pentru Biserica Ortodoxă Română. Ne bucurăm de vizita Prea Fericirii Voastre, care este o mare încurajare și nădejde pentru noi. Vă asigurăm că după vizita pe care ați făcut-o acestei mînăstiri, comunitatea își va aduce aminte cu multă plăcere de Prea Fericirea Voastră și de însoțitorii Prea Fericirii Voastre și se va ruga întotdeauna pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru bunul spor al activității Prea Fericirii Voastre și al Bisericii Ortodoxe Române».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvînt :

*«Grația Voastră,
Preacuvioase Maici,*

Este pentru noi o mare bucurie că Grația Sa a introdus în programul pe care l-a alcătuit pentru noi și vizitarea acestei mînăstiri. Sîntem pentru aceasta foarte recunoscători Grației Sale.

În Biserica Ortodoxă Română, pe care o reprezentăm, sînt multe mînăstiri de maici, cu aproape 2000 de călugărițe; ele au aflat de călă-

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey
în Mîngăstirea de călugărițe de la West Malling

toria noastră în Anglia și s-au rugat lui Dumnezeu pentru noi și pentru înfrățirea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană. Cu toată căldura inimii lor ne-au rugat să vă aducem salutul și dragostea lor.

Cu mâinile lor au lucrat icozițe cu Maica Domnului, pe care ne-au rugat să vi le aducem în dar din partea lor. Cele care lucrează în atelierele de confecționat cruciulițe, și cele din secțiile de email ne-au rugat de asemenea să vă aducem câte o cruciuliță.

La întoarcerea mea în țară le voi spune cu multă plăcere că în mănăstirile benedictine din Anglia se înalță rugăciuni pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Române și se vor bucura că, peste distanța care ne desparte, ne unește credința și dragostea noastră în același Mîntuitor Iisus Hristos și în aceeași Biserică întemeiată de El.

Făcîndu-vă îndemnul părintesc de a vă ruga neîncetat pentru înfrățirea dintre Bisericile și dintre popoarele noastre, rog pe Bunul Dumnezeu să reverse harul și binecuvîntarea Sa peste mînăstirea aceasta și, pentru rugăciunile Sfintei Fecioare Maria, care vă ocrotește, să vă învrednicească de o viață duhovnicească aleasă, atît pentru fericirea și mulțumirea din viața aceasta de pe pămînt, cît și pentru bucuria cea mare a vieții celei veșnice».

În amintirea acestei vizite, Prea Fericirea Sa a împărțit icozițe cu Maica Domnului și cruciulițe emailate tuturor celor 40 de călugărițe.

Apoi oaspeții au trecut în biblioteca mînăstirii, unde, spre surprinderea Prea Fericitului Părinte Patriarh, au venit iarăși toate călugărițele, s-au așezat pe scaune și unele chiar jos, la picioarele Prea Fericirii Sale, rugîndu-l să le prezinte mai amănunțit organizarea și viața călugărițelor din România.

Prea Fericirea Sa le-a îndeplinit dorința, înfățișîndu-le modul de organizare al mînăstirilor din Biserica Ortodoxă Română, și felul cum își împart viața între rugăciune și munca în ateliere; le-a vorbit despre pregătirea lor, despre disciplina monahală, etc.

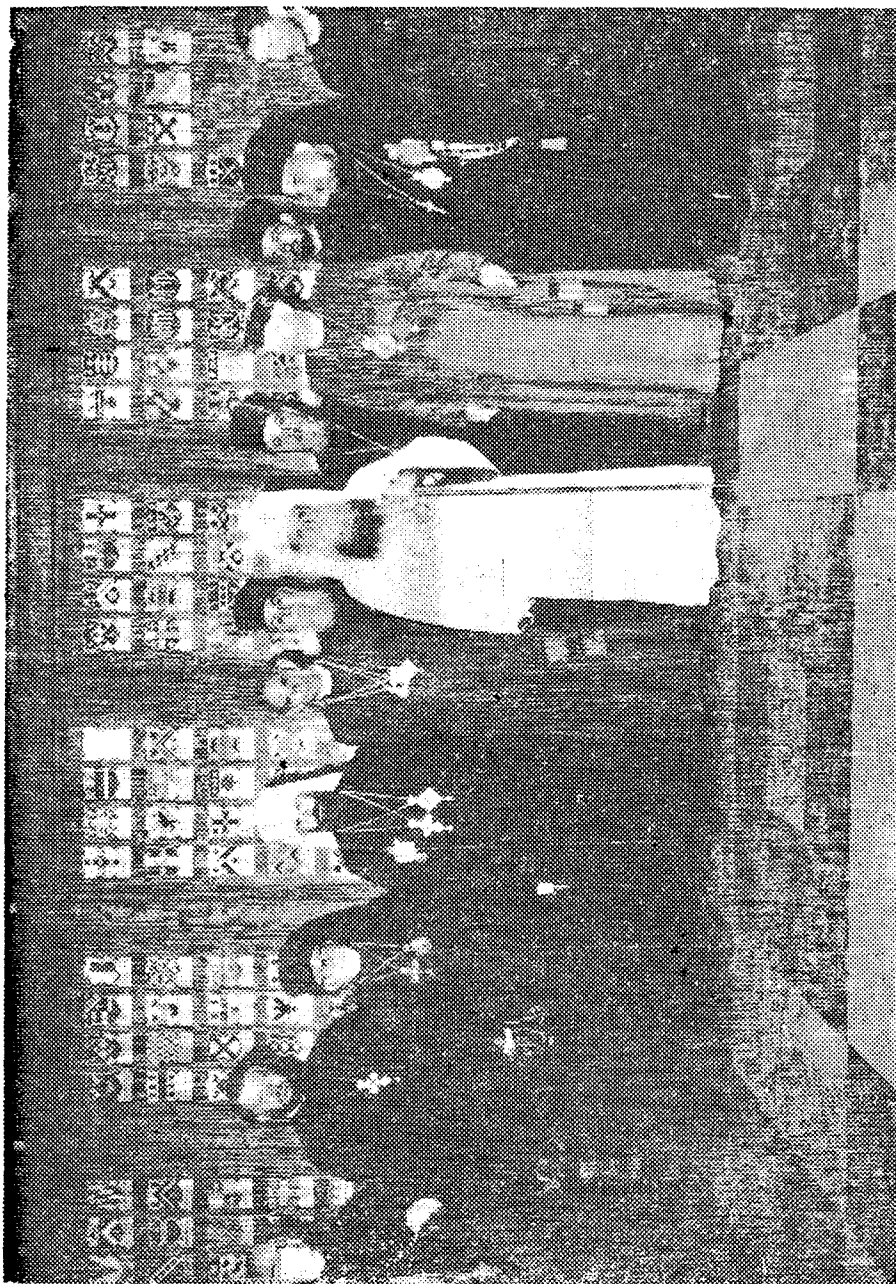
La sfîrșit au servit o gustare și superiora a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru binecuvîntare și pentru darurile făcute călugărițelor și l-a rugat să primească din partea mînăstirii un album care să-i amintească în țară de vizita pe care a făcut-o la Mînăstirea Sfînta Maria.

În cîntările imnului patriarhal și cu urări de «Mulți ani trăiască», oaspeții au părăsit mînăstirea plecînd mai departe spre Londra.

*

Înalții Prelați și însoțitorii au ajuns la Palatul Lambeth, către orele 13, fiind întîmpinați cu aceeași neuitată bunăvoință de D-na Ramsey.

După masă, la orele 16, *Asociația Bisericilor Anglicană și Răsăritene* a dat o recepție în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Recepția a avut loc în saloanele de la Inner Temple, puse la dispoziție de trezorerul și conducătorul colegiului de juriști. Asociația aceasta are o vechime de peste 100 de ani și în prezent are ca președinte de onoare pe Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury Primat a toată Anglia și Mitropolit. Președinte activ este episcopul Lon-

La recepția dată de Asociația Bisericilor Anglicană și Răsăritene în cinstea
Prea Fericitului Patriarh Justinian

drei, Dr. R. W. Stopford, iar vicepreședinte este Henry Brandreth, avînd și un comitet executiv.

Participanții la această recepție au fost primiți de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ca invitat de onoare. Au luat parte peste 200 de ierarhi clerici și diferite personalități care activează sau sprijină această asociație în scopul ei de apropiere și cunoaștere dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă.

Pentru activitatea pe care o desfășoară în cadrul acestei asociații, Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit, cu ocazia acestei recepții. Eoiscopului Londrei un engolpion arhieresc lucrat în Atelierele Institutului Biblic, dăruindu-i totodată și o cruce de binecuvîntare a credincioșilor, o icoană, o candelă, broșura «Biserica Ortodoxă Română», în limba engleză, și portretul Prea Fericirii Sale. Adînc mișcat de această atenție deosebită, P.S. Episcop al Londrei a mulțumit călduros Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian.

În convorbirile cu conducătorii acestei asociații și cu membrii ei, Prea Fericirea Sa a făcut cunoscută activitatea pe care o desfășoară Biserica Ortodoxă Română în scopul cunoașterii Bisericii Anglicane. între slujitori și credincioși, și a felicitat Asociația Bisericilor Anglicană și Răsăritene pentru rezultatele bune pe care le-a obținut pînă în prezent în activitatea susținută de a face cunoscută Ortodoxia în lumea anglicană.

După această recepție, o parte din membrii Asociației, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și însoțitorii lor, s-au îndreptat spre Fleet Street, la biserica *St. Dunstan-in-the West*, unde funcționează și biserica ortodoxă română pentru creștinii ortodocși români din Londra. De aproape doi ani, biserica și comunitatea ortodoxă română sînt conduse de P.C. Pr. Prof. Vintilă Popescu. Aici, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh și a Grației Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, a fost săvîrșită vecernia ortodoxă de către clericii ortodocși români prezenți, în frunte cu P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

Au luat parte un număr destul de mare de credincioși ortodocși români, care trăiesc în Londra.

La sfîrșitul vecerniei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ținut următoarea predică:

«Frați creștini,

Sînt nespuse de bucuroși că avem prilejul să ne întîlnim în această catedrală măreață și istorică, în fața altarului unde se roagă membrii comunității ortodoxe române din Londra. Vă spun tuturor din toată inima: Bine ne-am întîlnit sănătoși!

Cu toții să fim recunoscători Grației Sale Dr. Michael Ramsey — Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit —, pentru poftirea frățească ce ne-a făcut, de a vizita Biserica Anglicană, prilejuind astfel întîlnirea noastră și pentru altarul din această catedrală, oferit comunității române din Londra — pe care noi l-am împodobit, după

rinduiala ortodoxă, cu o veche și frumoasă catapeteasmă, din lemn de nuc, sculptată în stil gotic.

Sub emoțiile momentului primei noastre întâlniri, aș dori să vă dau multe sfaturi și învățături. Dar timpul scurt pe care-l avem, nu ne îngăduie să le cuprindem pe toate. Voi alege totuși una care este strins legată de omul creștin.

Se știe că obiectivul principal al oricărei religii — și în special al religiei creștine — este omul, este lumea, pe care «Dumnezeu a iubit-o, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut» (Ioan, III, 16); «Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, s-a pogorît din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și s-a făcut om» (art. III din Simbolul credinței). Pentru continuarea în lume a lucrării Sale mîntuitoare, Domnul Hristos a întemeiat pe pămînt Biserica Sa, cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească» (art. IX din Simbolul credinței) așa cum însuși a spus «Voi zidi Biserica Mea» (Matei XVI, 18).

Iată că am ajuns, fără să vrem, la una din cele mai de seamă probleme pentru un creștin: problema mîntuirii (justificării) și sfințirii omului, despre care delegații Bisericii Anglicane și delegații Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în conferință la București 1935 au subscris, în deplin acord, — în raportul lor — că: «prin opera de mîntuire a Domnului Hristos, omenirea a fost împăcată cu Dumnezeu. Omul se face părtaș grației de mîntuire, prin credință și fapte bune și, prin lucrarea Sfîntului Duh, dătătorul de viață, ajunge la sfințire cu ajutorul Bisericii și al Sfîntelor Taine». (Conferința româno-ortodoxă-anglicană, p. 36). Aceasta este credința Bisericilor Ortodoxă și Anglicană despre mîntuirea și sfințirea omului. Nu tot aceeași este a protestanților. Din cauza numeroaselor abuzuri săvîrșite de Biserica Romană în evul mediu cu învățătura despre mîntuire prin fapte personale de merit și cu practica indulgențelor, Reforma, începută de Luther, Calvin și alții, a devalorizat faptele bune, a nesocotit necesitatea lor pentru mîntuire, declarînd mîntuirea numai prin credință (sola fide) și a introdus predestinația în procesul mîntuirii.

Cît privește rolul faptelor bune pentru mîntuire, Biserica a învățat de la început că mîntuirea nu se poate dobîndi fără credință și fără fapte bune. Învățătura Mîntuitorului este atît de clară, încît nu lasă loc nici unei îndoieli sau păreri deosebite. «Nu cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne! va intra în Împărăția cerurilor, ci cel care va face voia Tatălui Meu celui din ceruri» (Matei VII, 21), spune Domnul nostru Iisus Hristos.

Fericirile sînt întemeiate pe virtuți creștine; judecata viitoare răsplătește după faptele oamenilor: «Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii. Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mînc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați căutat; în temniță am fost și ați venit la Mine... Adevăr grăiesc vouă, întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut» (Matei XXV, 34—35 și 40). Iar pe cei ce n-au făcut fapte bune, refuzînd să ajute pe semenii lor în lipsuri și necazuri, îi va trimite în «iadul cel veșnic, gătît diavolului și îngerilor lui»

(XXV, 41—46). Sfinții Apostoli recomandă spre mîntuire, credința și fapte. Al lor este cuvîntul: «credința fără fapte este stearpă» (Iacob II, 20), «căci precum trupul fără de duh este mort, așa credința fără de fapte moartă este» (Iacob V, 26).

Biserica Ortodoxă păstrează neschimbată și în această privință învățătura Mîntuitorului și a Sfinților Apostoli și consideră justă expresia mîntuirii prin credință și fapte bune. Ea se întemeiază și pe învățătura Sfinților Părinți, care au explicat Scriptura.

Astfel, la Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Credința fără fapte este numai o formă fără putere. Credința dreaptă fără fapte este ca ca un trup frumos și înfloritor, care n-are putere, ci este asemenea trupurilor pictate». «Pietatea constă din două lucruri, zice Sfîntul Chiril al Ierusalimului, anume din credință dreaptă și din fapte bune. Nici credința fără fapte bune, nici faptele împlinite fără credința dreaptă nu sînt bine primite de Dumnezeu». Credința deplină, desăvîrșită, înseamnă a crede cu fapta, cum se exprimă Sfîntul Ioan Damaschin cînd zice: «Iar aceasta (credința) se desăvîrșește în toți cei povățuiți de Hristos; ea crede cu fapta, este pioasă și îplinește poruncile Celui ce ne-a înnoit pe noi». Iar Sfîntul Simeon Noul Teolog vorbește astfel despre credință și despre fapte: «Să nu socotești, frate, că te vei mîntui numai prin credință, căci credința fără fapte la nimic nu folosește. Auzi pe Domnul Care zice: «Nu tot cel ce-Mi zice Mie Doamne, Doamne, va intra în Împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu cel din ceruri». Asemenea auzi și pe dumnezeiescul Pavel, care zice: «Pe Dumnezeu îl mărturisesc, dar cu faptele îl tăgăduiesc, fiind răi și neascultători și necercați în nici un lucru bun». «Vezi, iubite, că nu este cu puțință să se mîntuiască cineva numai cu credința fără fapte? Căci dacă s-ar mîntui numai cu credința, toți oamenii s-ar mîntui și nu s-ar pierde nici unul dintre noi, pentru că nu e nici unul care să nu creadă că există Dumnezeu... Dacă nu are cineva credință fără știrbire și fapte bune, e cu neputință să vină la el harul Sfîntului Duh și dacă nu vine la el harul Sfîntului Duh și nu locuiește în el în chip conștient, nu trebuie să se numească acest om duhovnicesc».

Faptele bune sînt necesare, pe lângă credință, pentru însușirea mîntuirii, fiindcă abia prin ele, adică prin activitatea liberă și conștientă în direcția binelui, vine la expresie deplină colaborarea omului cu harul divin. Prin activitatea sa, creștinul arată că trăiește ca mădular viu, în trupul tainic al Mîntuitorului, adică în Biserica Lui, avînd harul Lui, prin Duhul Sfînt. Fapta face să se arate roadele harului primit la Botez, har care, prin activitate, pătrunde întreaga ființă a omului, însuflețînd-o și întărînd-o tot mai mult în bine, deci dîndu-i puțința să ducă o viață de sfințenie.

Din toate acestea rezultă că mîntuirea se înfăptuiește în om de harul divin, cu care omul colaborează prin credință și fapte bune: astfel însușirea de către fiecare creștin a operei mîntuitoare a Domnului prin credință și prin fapte bune este o lucrare divino-umană. Prin ea se realizează sfințirea noastră. Harul naște și însuflețește credința în om și tot el stimulează și susține fapta bună a omului; iar credința, la rîndul ei, sporește eficacitatea lucrării harului în om, manifestîndu-se în fapte bune, prin ceea ce omul înaintează, urcînd, pe drumul mîntuirii. Dar

omul, «prin lucrarea Sfântului Duh, dătătorul de viață, ajunge la sfințire cu ajutorul Bisericii și al Sfintelor Taine», am spus mai înainte. Învățătura despre Sfintele Taine face parte deopotrivă din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, ca și organizarea primară a Bisericii, cu cultul și disciplina ei. Prin Botez, creștinul a devenit membru al Bisericii, iar prin Sfânta Euharistie el s-a unit cu Hristos și prin El cu Biserica nevăzută. Așa cum au botezat și au împărtășit pe credincioși cu Trupul și Singele Domnului, tot așa Sfinții Apostoli au hirotonit preoți și episcopi, au legat și au dezlegat păcatele, după puterea dată lor de Mîntuitorul. Iar Sfîntul Apostol Iacob ne-a învățat că «de este cineva bolnav — între creștini — să cheme pe preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn în numele Domnului, și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav și-l va ridica Domnul, și de va fi făcut păcate, i se vor ierta» (V, 14—15).

Preoția, prin care se săvîrșește Euharistia, nu poate fi socotită și numită mai puțin Taină decît Euharistia. Aceste două Taine stau într-o strînsă sau organică legătură. Lîngă altarul unde se află Trupul euharistic al Domnului, se primește harul preoției, pentru ca cel hirotonit să poată săvîrși la același altar Taina Euharistiei.

Iar Ungerea cu Sfîntul Mîr a fost considerată de la începutul creștinismului Taina prin care se împărtășea Duhul Sfînt celor botezați și se săvîrșea în strînsă legătură cu Botezul și Euharistia, ca o treime de Taine, care introducea deplin în Biserică pe neofiți.

Pocăința era considerată pentru cei căzuți în păcate tot atît de necesară pentru Sfînta Împărtășanie ca și Botezul pentru neofiți. De căsătorie, Sfîntul Apostol Pavel spune că: «Taina aceasta mare este» (Efes. V, 32).

De aceea, teologii ortodocși afirmă că «Sfintele Taine, ca mijloace ale harului întemeiate de Domnul sînt socotite «ceremonii înfîințate de Dumnezeu, care arată și totodată transmit harul nevăzut». Puterea supranaturală care se revarsă prin Sfintele Taine decurge din moartea lui Iisus Hristos. Din această cauză, și Sfintele Taine nu sînt altceva decît manifestări variate ale puterii răscumpărătoare a Mîntuitorului, mijloace prin care Hristos stă de față și lucrează în Biserică».

Ceremoniile în care se săvîrșesc Sfintele Taine sînt veșmîntul văzut cu care le îmbracă așa de frumos cultul ortodox, care înfățișează în toate serviciile sale pe Domnul, înconjurat de o mulțime atît de mare de mucenici, care au călcat pe urmele Lui și au pătimit pentru El și sînt slăviți pe rînd în cursul anului.

Iată, frați creștini, așa cum în vechile catedrale cele pline de amintiri, Anglia își păstrează scumpele ei odoare seculare, tot așa și noi păstrăm în duhovniceștile noastre așezăminte, comorile intactei noastre doctrine scoasă din Sfînta Scriptură și din Sfînta Tradiție și cristalizată în hotărîrile Sfintelor Sinoade Ecumenice și în scrierile Sfinților Părinți și mari dascăli ai întregii creștinătăți. Să ne arătăm demni de aceste sfînte comori. Sîntem în această măreață catedrală, care are în trecutul ei aproape o mie de ani. Și-a început viața cînd creștinătatea nu era dezbinată, ci Biserica lui Hristos era una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Ea se bucură că adăpostește un altar ortodox al vechii Biserici.

Datoria noastră este să încălzim zidurile ei vechi cu căldura sufletelor noastre pline de trăirea Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava, cîntea și închinăciunea, în vecii vecilor. Amin !»

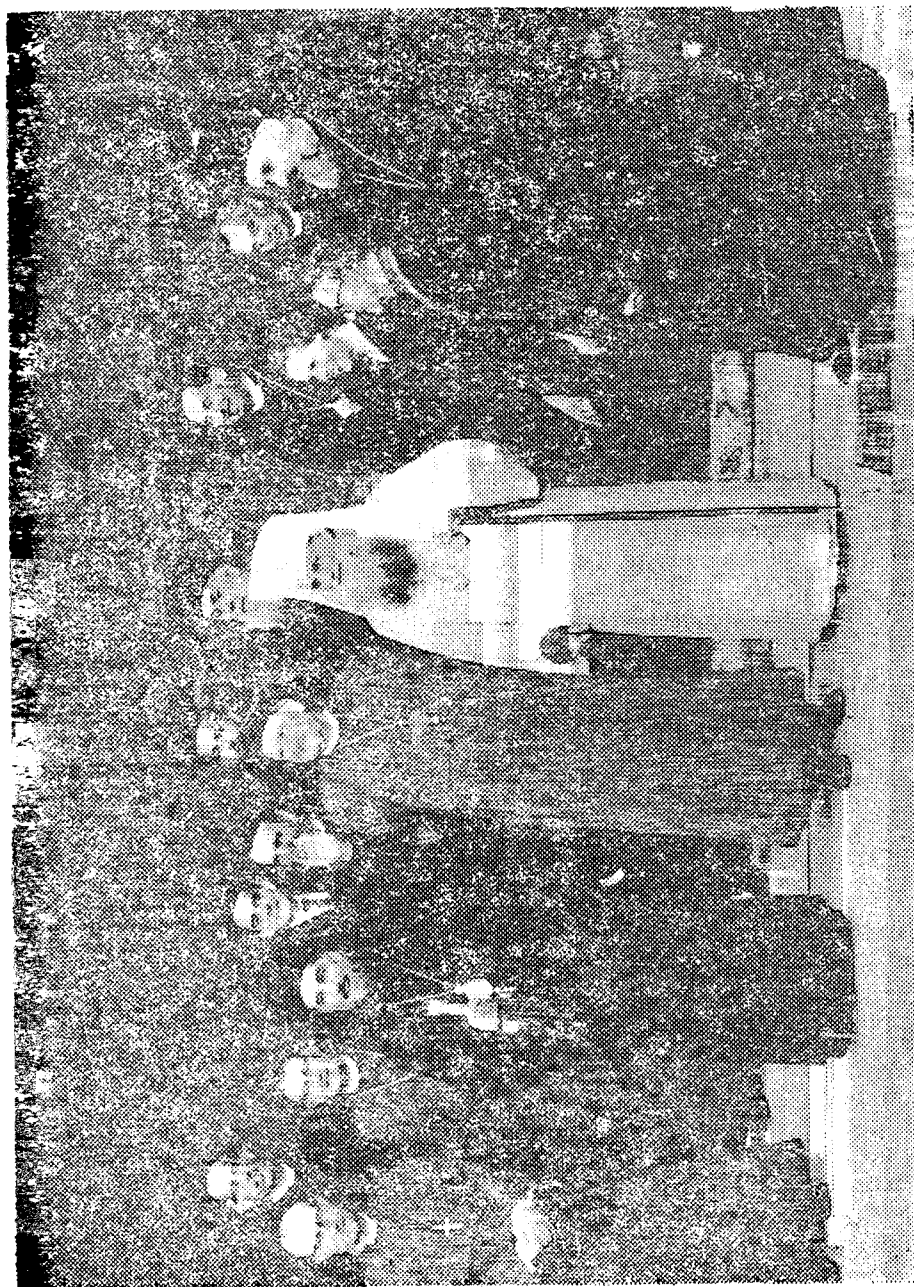
*

După binecuvîntarea dată credincioșilor, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și Prea Fericitul Părinte Patriarhul Justinian, împreună cu însoțitorii lor, au plecat la Palatul Lambeth.

La orele 20, în Palatul Lambeth, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a oferit un dineu, la care au fost invitați conducători și reprezentanți de Biserici și culte din Londra. În afară de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu însoțitorii săi și Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, împreună cu colaboratorii săi care au însoțit pe oaspeți în tot timpul vizitei: Canonicul John Satterthwaite, Canonicul John Findlow, Rev. David Tustin, Capelanii John Andrew și David Sparrow, au mai luat parte: I.P.S. Mitropolit Atenagora al Tiatirelor, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic; I.P.S. Mitropolit Antonie Blum de Surog, exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală; I.P.S. Arhiepiscop Bessak Toumayan, reprezentantul Patriarhului Vasken I, Catolicosul suprem al tuturor armenilor; Eminența Sa Arhiepiscopul Igino Cardinale, legat apostolic pentru Marea Britanie — reprezentantul Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea; Rev. Canonic Ronald Pilkington, reprezentantul Eminenței Sale Cardinalului John Carmel Heenan, arhiepiscop de Westminster, conducătorul Bisericii Romano-Catolice din Anglia și Wales; P.S. Episcop Matei, din partea Bisericii Ortodoxe din Polonia; P.C. Vladimir Rodzianko, din partea Bisericii Ortodoxe Sîrbe; Rev. Decan Jaac Taul din partea Bisericii Evanghelice Luterane din Estonia, președintele Consiliului Luteran al Marii Britanii; Dl. Donald Finnemore, președintele Uniunii Baptiste; Rev. Dr. A.R. Vine, reprezentantul Bisericii Congregaționale din Anglia și Wales; Rev. Kenneth Slack, reprezentantul Bisericii Prezbiteriene din Anglia.

Din partea Bisericii Anglicane au mai luat parte: Eminența Sa Ralph S. Dean, episcop de Cariboo (Canada), director executiv al Comuniunii Anglicane, Eminența Sa S. A. H. Eley, episcop de Gibraltar; Eminența Sa Dr. I. W. C. Wand, fost episcop la Londra, în prezent unul dintre canonicii rezidențiali ai catedralei Sfîntul Paul din Londra; Rev. Canonic Frederic Hood de la catedrala Sfîntul Paul; P. C. Arhidiacon Dr. E. F. Carpenter de la Westminster Abbey; P. C. Prot. John R. Youens, confesorul general al Armatei; P. C. Prot. W. E. G. Payton, confesorul șef al aviației regale; Sir John Guillem Scott, secretarul Adunării Bisericii; Sir Harry Luke, președintele Comitetului Clubului Niceean; Samuel Gurney, secretarul onorific al Clubului Niceean; Rev. Henry R. T. Brandveth, reprezentantul Asociației Bisericilor Anglicană și Răsăritene; Dr. Nicolae Zernov, reprezentantul Asociației Sfîntul Alban și Sfîntul Sergiu; precum și alți preoți și funcționari superiori al Bisericii Anglicane.

Au luat parte de asemenea: Dl. George Thomson, cancelar al Ducatului de Lancaster, reprezentantul secretarului de stat pentru Afacerile Externe; Dl. John F. Hewitt, de la Președinția Consiliului de Miniștri;

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, în fața Palatului Lambeth

Dl. Paul C. Davie, reprezentantul Corporației Cetății Londra; Dl. P. A. Rhodes de la Ministerul de Externe și alții.

Din partea Ambasadei Republicii Socialiste România au luat parte Dl. Ambasador la Londra Vasile Pungan, însoțit de Dl. M. Ghibernea, funcționar superior la Ambasada Română.

Cu acest prilej au fost prezentați Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian conducătorii și reprezentanții diferitelor culte din Londra.

În timpul acestui dineu, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a rostit următorul cuvânt:

«Salut pe toți cei ce sînteți invitații noștri la Lambeth în această seară și vreau să știți ce fericiți sîntem că ne găsim împreună cu acest prilej. Mulțumesc pentru venire și pentru bucuria pe care o adăugați la această ocazie.

Desigur că există o bucurie în seara aceasta pe care fiecare din noi o împărtășim, deoarece ne alăturăm cu toții să salutăm pe Prea Fericirea Sa Patriarhul României.

Prea Fericirea Voastră, nu voi uita niciodată zilele de anul trecut cînd am fost musafirul Vostru în România și îmi reamintesc chiar acum de zilele acelea cu emoție. Îmi reamintesc de marea Voastră ospitalitate la Patriarhie, de vizitele cu Prea Fericirea Voastră la catedrală și la multele biserici și mînaștiri și de semnele entuziaste ale credinței creștine la poporul vostru. Îmi reamintesc de asemenea cum frumusețea țării cu orașele și satele ei m-au impresionat. Îmi reamintesc de asemenea de bunătatea cu care căpeteniile statului român m-au primit și m-am întors acasă cu simțămîntul că prietenia între țările noastre este foarte puternică. Vizita Prea Fericirii Voastre în Anglia va întări, sînt sigur, această prietenie. Este de asemenea o plăcere să primim pe Excelența Sa Ambasadorul României care a venit recent în această țară.

În această seară nu este numai Biserica Anglicană care salută pe Prea Fericirea Voastră. Cei prezenți aici reprezintă multe Biserici creștine Ortodoxe, Romano-Catolice, Protestante și toți vă salută. Cînd am fost în România, reprezentanții tuturor Bisericilor din țară s-au adunat să mă primească; și este o largă primire ecumenică care înconjoară pe Prea Fericirea Voastră aici. Bisericile creștine sînt pretutindeni, strîngînd relații din ce în ce mai mult unele cu altele; ele încearcă să poarte împreună greutățile și ele împart bucuriile lor. Așa că atunci cînd Prea Fericirea Voastră și cu mine căutăm împreună unitatea Sfintei Biserici Ortodoxe cu Comuniunea Anglicană, știm că aceasta nu este un lucru particular. Este o parte a aducerii tuturor creștinilor de la răsărit și apus, de la nord și de la sud într-o unitate pentru care Mîntuitorul nostru divin s-a rugat.

Prea Fericirea Voastră aduceți bucurie tuturor prin prezența Voastră. La rîndul nostru Vă dorim fericire, sănătate și putere pentru mulți ani în conducerea Sfintei Biserici Ortodoxe, în minunata Voastră țară România. Vă cer tuturor ca să vă alăturați cu mine pentru a ridica un pahar în sănătatea Prea Fericirii Sale Patriarhul Justinian !».

În cuvîntul de răspuns pe care l-a rostit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus :

«Grația Voastră Lord Arhiepiscop,
Venerabili Conducători ai Bisericilor din Anglia,
Distinși comesenii,

Cu fiecare zi și cu fiecare pas al vizitei noastre în țara Voastră și la instituțiile și așezămintele Bisericii Voastre, în fiecare moment și în fiecare loc în care ne găsim, luăm cunoștință de noi aspecte și de noi laturi de viață, de organizare și de activitate bisericească.

Bogăția de instituții, de forme și de manifestări ale creștinismului anglican este foarte interesantă pentru noi și instructivă prin continuitatea, prin variația diferitelor lui elemente și moduri de a fi și prinordonarea lor, toate fiind pe deplin adaptate la geniul și la spiritul poporului englez.

Lambeth este mai mult decît un nume geografic, decît o noțiune topografică. Este mai mult decît acest măreț și ospitalier Palat. Lambeth este organul central al Bisericii Anglicane. Este sinodul ei general periodic, este spiritul sinodal al Bisericii Anglicane. Lambeth este astfel o tradiție creștină veche și un mod canonic de constituire și de funcționare a aparatului ierarhic, un mod de realizare a conducerii sinodale a Bisericii, și deci un mod ecumenic, pe de o parte prin spiritul său vechi creștin moștenit din epoca unității bisericești, cînd interesele și problemele bisericești generale și importante se discutau și se rezolvau în sinod; pe de altă parte prin caracterul său de reprezentanță a întregii Biserici Anglicane, care se găsește răspîndită și organizată în toate continentele.

Pentru celelalte Biserici, Lambeth este important prin ideea și acțiunea de interes creștin general a Congreselor și Conferințelor sale, prin atenția și locul ce acordă problemelor pancreștine, la a căror rezolvare Biserica Anglicană cheamă și pe celelalte.

Din acest interes și spirit pancreștin generos și optimist, care este un gînd și un sentiment mai ales anglican, manifestat prin Congresele de la Lambeth Palace, a rezultat în primul rînd marea idee ecumenică și realizarea ei parțială, prin organizarea Mișcării ecumenice.

Acordul anglicano-ortodox capătă parțial și aspect de acord ecumenic. Părerea noastră este că va fi bine ca asemenea acorduri parțiale să se urmărească și să se realizeze și în cadrul larg al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca fiind mai firești și mai ușoare decît un acord inițial general, care întîmpină greutăți mai mari.

Biserica Ortodoxă Română se găsește în situația plăcută de a fi în contact cu Biserica Anglicană nu numai în sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ci și prin mijlocul tratativelor bilaterale care au avut loc în Conferința anglicano-ortodoxă română de la București (în iunie 1935) precum și prin vizitele ce au urmat : a patriarhului Miron al României în Londra (în 1936), a Grației Sale Lordului Arhiepiscop de Canterbury

Dr. Michael Ramsey în țara noastră anul trecut (iunie 1965) și vizita noastră de acum în Anglia.

Prezența conducătorilor și reprezentanților altor confesiuni creștine la această masă frățească ne bucură și ne onorează. Mulțumim Grației Sale Lordului Arhiepiscop de Canterbury și pentru această plăcere ce ne-a făcut.

Nouă românilor, conviețuirea pașnică și colaborarea cu celelalte culte ne este cunoscută și plăcută. Noi o practicăm de mult. Din inițiativa Bisericii Ortodoxe Române, cultele din România trăiesc în bună înțelegere și își dau contribuția lor sinceră la acțiunea pentru înlăturarea tuturor cauzelor de neîncredere, de discordie și de dușmănie între popoarele lumii.

Atmosfera ecumenistă în care ne găsim aici la Lambeth, spiritul irenic care caracterizează Anglicanismul, zelul și exemplul Grației Sale Lordului Arhiepiscop Dr. Michael Ramsey pentru intercomuniunea creștină, buna dispoziție ce simțim în aceste împrejurări, ne încurajează și ne îndeamnă să credem și să dorim ca Bisericile noastre, și cu timpul Bisericile toate, să ajungă la realizarea acelei apropieri și înțelegeri creștine, care să facă, din multele și deosebitele confesiuni și comunități dezbinată, o Singură Biserică creștină.

Vă rog să-mi dați voie ca aici, la această masă a dragostei frățești în Hristos Mîntuitorul nostru și în mijlocul vostru al tuturor — slujitori ai celor mai nobile și permanent valabile adevăruri de viață ale Evangheliei lui Iisus — să-mi îndrept gîndul cu profundă deferență către Majestatea Sa Regina Elisabeta II a Angliei — urîndu-I în numele meu personal și al însoțitorilor mei, sănătate, viață îndelungată, fericită, în pace și prosperitate...

În al doilea rînd, vă rog să-mi dați voie să ridic paharul meu în sănătatea iubitului nostru frate, gazda noastră bună din această seară, Grația Sa Lordul Arhiepiscop de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, și totodată vă rog să-mi dați voie să vestesc tuturor celor de față că, peste două zile adică în ziua de 27 iunie, Grația Sa Lordul Arhiepiscop va sărbători cinci ani de la fericita sa întronizare în Scaunul de Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit. Din toată inima dar, în numele meu și al însoțitorilor mei, urez Grației Sale ani mulți de rodnică arhipăstorire.

Dați-mi voie să ridic paharul meu în sănătatea și fericirea tuturor venerabililor conducători ai Bisericilor din Anglia aici de față, cu încredințarea înaltei prețuiri și a dragostei ce le port și le voi purta continuu de acum înainte.

Tuturor comesenilor le doresc fericire și realizări tot mai bogate în activitatea ce desfășoară și îi asigur pe toți de întreaga mea afecțiune în Domnul nostru Iisus Hristos».

Dineul s-a desfășurat într-un spirit de larg ecumenism și de apropiere frățească între reprezentanții cultelor participante și s-a putut dovedi încă o dată cât de necesar este ca slujitorii cultelor să găsească

punți de unire între ei și ca prin posibilitățile și mijloacele lor să ajute la crearea unui climat de destindere, de pace și de înfrățire între oameni.

Duminică
26
iunie

Dimineața, la orele 8, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a mers la *biserica St. Dunstan-in-the-West*, din Fleet Street, unde, asistat de P. C. Pr. I. Gagiu și P. C. Pr. N. Cazacu, și de P. C. Diaconi C. Dumitrescu și Ion Bria, a săvârșit sfânta liturghie, la care au luat parte cre-

dincioșii comunității ortodoxe române din Londra.

Biserica *St. Dunstan-in-the-West*, pusă la dispoziția comunității ortodoxe române prin înalta bunăvoință a Grației Sale, Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, este un vechi monument istoric, amintit pentru prima oară în anul 1185. Nu a suferit de pe urma marelui foc din anul 1666, dar în decursul veacurilor a fost reparată de mai multe ori, pînă cînd în 1829 a fost dărîmată și în anul 1831—1833 a fost ridicat locașul de astăzi. Pe zidurile bisericii sînt multe pietre funerare ale mormintelor din vechea biserică.

Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date, în limba română, de corul format din români credincioși ai bisericii, precum și de slujitori.

Grația Sa, Arhiepiscopul de Canterbury, a asistat la oficierea sfîntei liturghii, însoțit de canonicii colaboratori apropiați. Au mai fost de față, de asemenea, II. PP. SS. Mitropolii: Atenagora, reprezentantul la Londra al Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic al Constantinopolului și Antonie, reprezentantul Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

Participarea credincioșilor români a fost numeroasă și alături de ei au fost și foarte mulți cunoscuți și invitați ai acestora, din cercurile anglicane.

Predica zilei a fost rostită de P. S. Sa Episcopul Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Credincioșii români și-au manifestat marea lor mulțumire că au putut să aibă prilejul să asculte sfînta liturghie ortodoxă oficiată de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și s-a hotărît să frecventeze cu mai multă regularitate biserica pusă la dispoziția lor și care va căpăta o împodobire în plus, prin tîmpla sosită din țară, pentru a fi montată după nevoile cultului ortodox, datorită înaltei sollicitudini a Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian.

Înălții oaspeți anglicani și ortodocși au apreciat atmosfera de pietate creată de slujba oficiată de Prea Fericirea Sa, iar I. P. S. Mitropolit Atenagora a cerut Prea Fericirii Sale să fie admis a se împărtăși împreună cu Prea Fericirea Sa la sfîrșitul sfîntei liturghii, fapt care a produs o plăcută impresie asupra întregii asistențe.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh s-a îmbrățișat frățeste cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și, după ce au binecuvîntat împreună pe credincioși, s-au reîntors la Palatul Lambeth.

Plecînd de la Palatul Lambeth, la orele 11,45, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au sosit, împreună cu însoțitorii lor, la Westminster Abbey, unde au asistat la săvîrșirea Sfintei Euharistii.

Westminster Abbey este una din cele mai mari catedrale ale Bisericii Anglicane din Londra. Tradiția spune că prima biserică în acest loc a fost clădită de Sebert, rege al saxonilor, la începutul secolului al VII-lea și a fost sfințită pe la anii 605—610. În 760 este menționată aici o minăstire de benedictini. Dar adevăratul ei întemeietor este socotit Eduard Confesorul (în secolul al IX-lea) care a fost încoronat aici, cum au fost toți regii Angliei de la el încoace.

În Westminster Abbey, sînt înmormîntați regi, oameni de stat, oameni de știință, artiști, poeți, consacrați în istoria Angliei. Tot aici se află și mormîntul Eroului Necunoscut din războiul 1914—1918.

Grația Sa Lordul Arhiepiscop de Canterbury și Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian al României înveșmîntați în mantii de ceremonii, au fost primiți la intrarea cea mare dinspre Apus, de către Decan și soborul de la Westminster Abbey. Înălții prelați s-au oprit în fața mormîntului Eroului Necunoscut, care este așezat aproape de intrare și au făcut o scurtă rugăciune; Prea Fericirea Sa a rostit rugăciunea «Dumnezeu duhurilor și a tot trupul...» și a depus o coroană de flori pe mormînt.

După îndeplinirea acestei pioase datorii, cei doi conducători de Biserică încadrați într-o procesiune impunătoare, au înaintat spre altarul Bisericii, oprindu-se mai întii la mormîntul Sfîntului Eduard Mărturisitorul, patronul Angliei, unde de asemenea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit o scurtă rugăciune.

Apoi cei doi prelați au luat pe fotoliile rînduite în fața sfîntului altar, împreună cu clericii din suita lor.

Îndată după ce s-a intonat «Crezul niceean», Grația Sa a rostit următorul cuvînt către Prea Fericirea Sa :

«Prea Fericirea Voastră,

Iubite frate întru Hristos, vă salut cu multă bucurie astăzi în numele tuturor credincioșilor creștini care sînt adunați aici în acest istoric locaș al creștinătății. Aici de-a lungul veacurilor, regi și regine au fost miruiți și înscăunați. Aici a avut loc de asemenea în 1925 o mare comemorare a Conciliului de la Niceea și episcopi ai Sfintei Biserici Ortodoxe s-au alăturat cu episcopii anglicani în a afirma neclintit credința în Dumnezeu nostru Iisus Hristos, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a întrupat din Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și s-a făcut om. Vă salutăm întru această credință.

Venirea Voastră este un simbol al prieteniei dintre Sfînta Biserică Ortodoxă și Comuniunea Anglicană. În această prietenie Biserica din România a avut un important și creator rol, în special de la Conferința din 1935, ținută la București, cînd teologii ortodocși și anglicani au făcut

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey
întîmpinați de Decanul catedralei Westminster Abbey

mari progrese împreună pentru descoperirea unității în doctrină. Acest progres va continua în viitoarele convorbiri între Comisia teologică pan-ortodoxă și Comisia pananglicană. Dar unitatea creștină nu este numai în doctrină; ea este în rugăciune, în prietenie, în chemarea spre sfințenie, în legătura sufletului creștin cu Mîntuitorul Iisus Hristos și cu aproapele. Vizita Voastră este o inspirație pentru noi în toate aceste lucrări, deoarece ne cheamă să ne rugăm, ne aduce nouă prietenie, ne spune că noi vom fi mai apropiați unul de altul dacă sintem mai apropiați de Hristos, ascultînd de poruncile Sale și iubindu-L așa cum ne iubește El.

În fiecare țară astăzi, Biserica creștină are de făcut față indiferențismului și apatiei față de credință. Vom fi mai puternici ajutîndu-ne unul pe altul și rugîndu-ne unul pentru altul. Vizita Voastră în Anglia ne aduce inspirație și putere. Noi, la rîndul nostru, ne vom ruga ca Prea Fericirea Voastră să aibă întru mulți ani sănătate și putere, să arhipăstorească Sfînta Biserică Ortodoxă din România, cea minunată țară unde m-ați primit cu atîta bunătate anul trecut. Ne vom ruga pentru tot poporul vostru creștin ca el să fie puternic și credincios și bucuros în slujba lui Hristos.

Fie ca Dumnezeu să dea celor două țări ale noastre o mărime a prieteniei și tuturor țărilor pace. Mărime lui Dumnezeu întru cei de sus și pe pămînt pace!».

Grația Sa a oferit apoi Prea Fericirii Sale o cîrje arhiepiscopală, lucrată după modelul Bisericii Anglicane.

Luînd cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit următoarele:

«Grația Voastră, Lord Arhiepiscop de Canterbury,
Prea Cucernici Păstori și slujitori,
Iubiți credincioși ai Bisericii Anglicane,

Am încercat un sentiment de rară bucurie, participînd astăzi la serviciul Euharistiei, în această măreață catedrală Westminster Abbey, sanctuarul religios și național, de nouă ori secular al poporului englez.

Cu firească emoție vă adresez acum cuvîntul meu, sub bolțile acestui istoric templu, de care sînt legate atîtea evenimente de seamă ale glorioasei voastre istorii.

Aici și-au plecat genunchii, în clipa solemnă a încoronării lor, regii Angliei primînd putere de sus pentru actele lor înțelepte. Aici își dorm somnul de veci atîția conducători iluștri și fii glorioși ai poporului vostru, începînd cu regele Eduard Mărturisitorul și sfîrșind cu Eroul Necunoscut, care reprezintă însuși poporul englez, cu toate virtuțile sale închinată patriei.

Acestei istorii glorioase creatoare a unei mari culturi, ale cărei multe inițiative au pornit de aci, și iluștrilor ei făuritori care odihnesc în acest sanctuar, le aduce acum un nou omagiu un fiu al poporului român și un sol al Bisericii Ortodoxe Române, după un alt omagiu pe care li l-a adus, în aceeași îndoită calitate, acum treizeci de ani, un antecesor al meu, patriarhul Miron al României.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey
conduși sub baldachin în catedrala Westminster Abbey

Inima mea este plină de sentimente de mulțumire către Grația Voastră, Lord Arhiepiscop de Canterbury și către voi toți, Prea Cucernici Păstori și iubiți credincioși ai Bisericii Anglicane, adunați aici pentru a vă arăta cordiala atenție față de Biserica pe al cărui reprezentant îl primiți cu atita afecțiune.

În aceste momente solemne, în care se înscrie pe firul istoric al relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană și, prin ele, între popoarele noastre, o nouă manifestare de apropiere și prietenie, gândul meu revede, ca într-un film rapid, unele din episoadele în care poporul englez a fost alături de poporul român, cu sprijinul său, în eforturile lui îndelungate de a-și dobîndi libertatea și unitatea națională; iar poporul român a fost alături de poporul englez cu simpatia, cu respectul și cu admirația și uneori, cu contribuția sa de încordare eroică și de sînge. Eroii noștri necunoscuți au luptat înfrățiți în primul război mondial, și, într-o bună parte din cel de-al doilea, pentru înaltele principii de libertate națională și de demnitate umană.

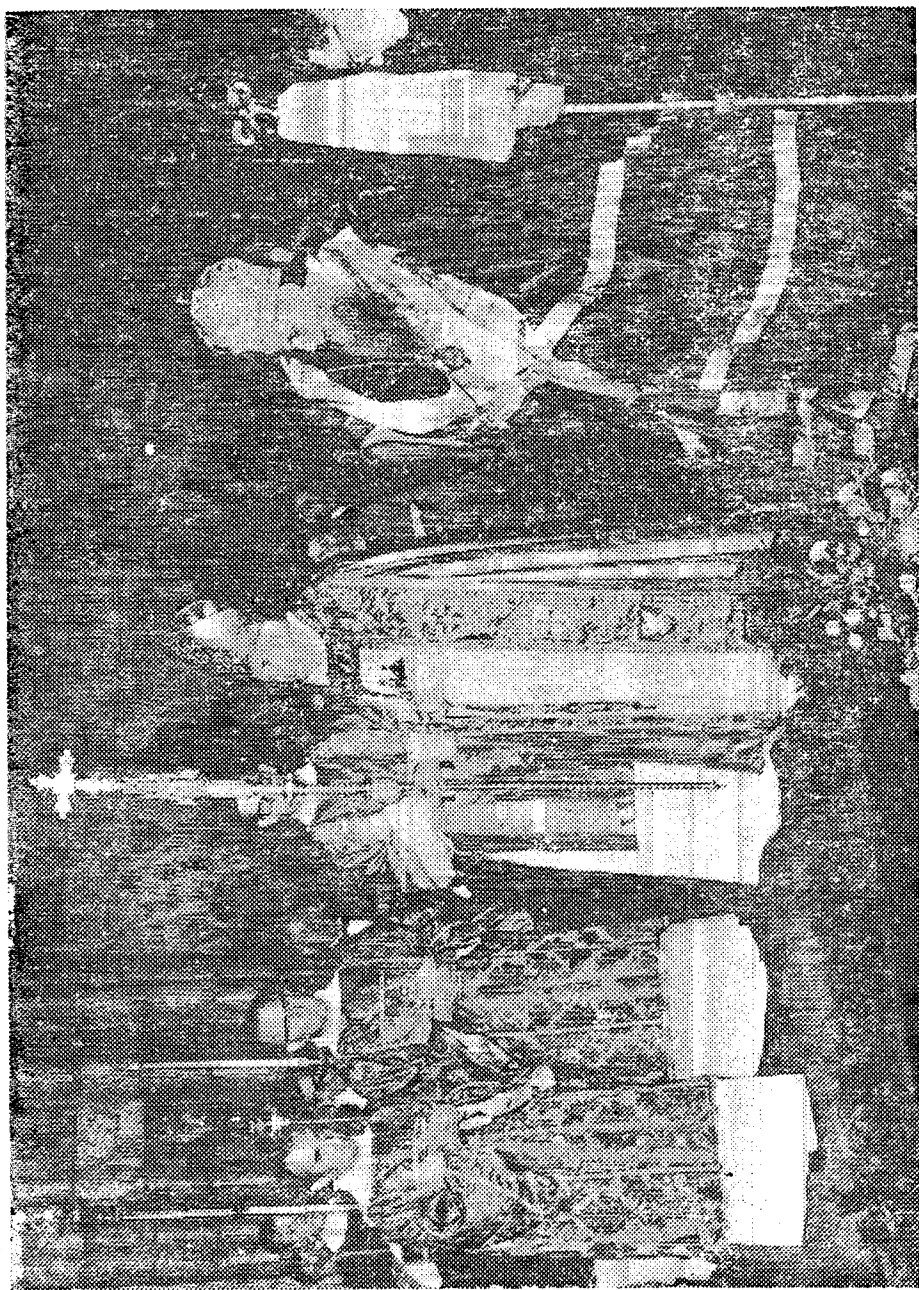
Această reciprocă afecțiune sporită treptat în cursul istoriei, în care popoarele noastre s-au simțit foarte adeseori sufletește aproape, s-a repercutat favorabil și pe planul relațiilor dintre Bisericile noastre, producînd, în 1935, în întîlnirea de la București dintre reprezentanții Bisericii Anglicane și ai celei Ortodoxe Române, cel mai avansat acord în istoria relațiilor Bisericii Anglicane și Bisericii Ortodoxe în general.

Nu mă îndoiesc că această afecțiune își va exercita influența binefăcătoare și mai departe. Adăugîndu-se la această afecțiune puternica atmosferă ecumenistă a timpului nostru, sperăm ca tratativele ce urmează să aibă loc între Comisia teologică panortodoxă și Comisia pananglicană, purtate în spirit de sinceră voință de apropiere, să ducă la noi acorduri care, unite cu cele de pînă acum, să permită Bisericilor noastre să finalizeze în rezultate practice înțelegerea între ele, spre bucuria tuturor.

Creștinătatea de azi așteaptă zori noi pentru existența ei, zori care să lase în urmă noaptea dezbinărilor și a neîncrederii reciproce. La aceasta o îndeamnă dorința de apropiere și de înfrățire care însuflește azi toată omenirea, din care creștinătatea face și ea parte.

Biserica Ortodoxă Română este hotărîtă să lucreze din toate puterile ei în spiritul acestor nobile năzuințe ale creștinătății și umanității contemporane, într-o strînsă colaborare cu toate Bisericile din lume. În special este hotărîtă să colaboreze într-o deplină frățietate cu Biserica Anglicană, față de care Ortodoxia întregă simte cele mai puține deosebiri doctrinare și spirituale.

În aceste aspirații de apropiere, sîntem ajutați de puterea aceluiași Mintuitor Iisus Hristos și de rugăciunile Maicii Sale, ale Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților, care, precum sînt uniți ei în dragostea pentru Domnul Iisus Hristos, așa ne vor și pe noi, uniți în aceeași dragoste. Trăiască frăția și unirea în dragoste a Bisericilor noastre. Trăiască Intîistătătorul Comuniunii Bisericilor Anglicane, Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey.

Prea Fericitul Patriarh Justinian în Westminster Abbey, rostind o rugăciune la mormîntul «Eroului Necunoscut»

Apoi Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a oferit Grației Sale, o frumoasă și prețioasă cruce artistic lucrată în atelierele Patriarhiei, o icoană lucrată în email și aur, precum și un engolpion. A dăruit de asemenea o cruce pectorală Decanului de la Westminster, Rev. Eric S. Abbot, iar celorlalți slujitori alte daruri.

La sfârșitul Sfintei Euharistii, s-au împărțit foarte mulți credincioși din asistență.

Măreța solemnitățe s-a încheiat cu binecuvântarea dată asistenței de către Arhiepiscopul de Canterbury și de către Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh, care a oferit crucea cu care a binecuvântat, Decanului de la Westminster Abbey, spre a o avea pe altar, ca amintire.

Masa de prinz a fost oferită Prea Fericirii Sale și celorlalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române, de P. C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, la locuința sa din Londra.

După masă, în grădina casei Prea Fericirea Sa a primit un mare număr de credincioși ai comunității române din Londra și a stat de vorbă cu fiecare dintre ei, s-a interesat de familia fiecăruia și le-a dat sfaturi și povețe duhovnicești. Tuturor le-a împărțit iconițe, cruciulițe și portretul Prea Fericirii Sale. De o atenție deosebită s-au bucurat membrii corului bisericii ortodoxe române din Londra, cărora Prea Fericirea Sa le-a dăruit ca distincție, pentru activitatea lor, crucea-medalie patriarhală.

Întâlnirea Prea Fericirii Sale cu credincioșii ortodocși români din Londra a fost cu adevărat un prilej de aleasă bucurie și pentru înaltul lor Părinte duhovnicesc ca și pentru fiecare dintre ei.

La orele 16,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi s-au întors la Palatul Lambeth.

*

La ora 17, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe reprezentanții posturilor de Radio B.B.C. din Londra, care au rugat pe Prea Fericirea Sa să le împărtășească impresii în legătură cu vizita pe care a făcut-o în Anglia.*

Prea Fericirea Sa a făcut următoarea declarație :

«Folosim prilejul pe care ni-l oferă cu amabilitate Conducerea posturilor de Radio ale Marii Britanii pentru a face unele mărturisiri și pentru a împărtăși unele impresii în legătură cu vizita aceasta istorică pe care am făcut-o Bisericii Anglicane prin dragostea frățască în Hristos a Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

Bogăția și varietatea de instituții, de monumente, de organizații, de activitate și de viață ale Bisericii și poporului englez au lăsat asupra noastră amintiri care nu se vor putea șterge niciodată.

Programul vizitei și dragostea cu care am fost îmbrățișați pretutindeni ne-au ajutat să cunoaștem multe din preocupările, din formele și din realizările geniului englez, care s-a manifestat strălucind în toate laturile de activitate și dezvoltare a spiritului uman.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey binecuvîntează pe credincioși după terminarea sfintei liturghii, în catedrala Westminster Abbey

Ne-au interesat în primul rînd instituțiile și monumentele bisericești. Catedralele și bisericile engleze — în frunte cu Sfîntul Paul și cu Westminster Abbey — sînt într-adevăr dintre cele mai mărețe din lume.

Am fost găzduiți în Palatul Lambeth, am vizitat Camera Lorzilor, am văzut Buckingham Palace, Castelul Windsor, Palatul Primăriei din Citty, Reședințele arhiepiscopale. Am fost la Canterbury, la Greenwich, precum și în alte localități. Am vizitat mînăstiri, am asistat la servicii religioase și la recepții; am vizitat o școală bisericească: pretutindeni ne-au interesat mult și oamenii și instituțiile și locurile.

Vechi sau noi, instituțiile engleze poartă semnul continuității istorice, al tradiției vii a poporului englez. Această continuitate, consecvență și concordanță a vieții și a manifestării poporului englez caracterizează energia lui și conștiința lui.

Am cunoscut oameni de seamă — ierarhi, clerici și credincioși ai Bisericii Anglicane îndeosebi. Am cunoscut înalte și distinse personalități. Ne-am bucurat de cinstea de a fi primiți de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit al Mării Britanii, precum și de Dl. Lord Primar.

Am apreciat interesul și atașamentul față de Biserică al poporului, al intelectualilor, al conducătorilor, precum și pietatea, atitudinea de reculegere și de disciplină a poporului credincios.

Ne-am bucurat pretutindeni de cea mai bună primire, de toată atenția Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey.

Mulțumim tuturor pentru cinstea și prețuirea ce ne-au arătat în tot timpul vizitei noastre în Anglia.

Ne vom întoarce în țara noastră cu cele mai bune impresii și păreri despre Biserica Anglicană a cărei viață și organizare am cunoscut-o și cu bucuria că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Anglicane sînt însuflețiți de dorința cea mai curată de apropiere și unire dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă.

În cadrul lucrărilor Comisiei teologice interortodoxă, care va avea loc în septembrie la Belgrad, reprezentanții noștri au deja experiență și au, mai ales, rezultatele Conferinței anglicano-ortodoxe-române din 1935.

Ne exprimăm dorința să se păstreze contactul bisericesc între noi, prin vizite de ierarhi, conferințe de profesori, schimb de studenți și de publicații, prin tratarea în revistele bisericești și teologice a problemelor de doctrină.

Dorința și rugămîntea noastră este ca Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit să revină în țara noastră, unde a lăsat atîtea impresii plăcute. Vizitele și apropierea dintre noi sînt de mare folos Bisericilor noastre.

În vizita Noastră am cunoscut mai aproape și poporul englez, care are o bună cunoaștere și prețuire pentru țara noastră și care se bucură de asemenea de prețuirea noastră. Noi dorim ca legăturile economice, culturale și spirituale dintre poporul român și poporul englez să sporească și să se întărească.

Să ne unim pentru o viață mai bună, pentru pacea în lume, pentru înfrățirea dintre popoare. Făcînd aceasta, noi împlinim și un mesaj al Sfintei Evanghelii, ca între noi să fie pace și bună înțelegere.

Părăsind Anglia, îndreptăm rugăciunile noastre spre Dumnezeu cel Atotputernic, ca El să binecuvînteze Biserica Anglicană, poporul englez, Marea Britanie și pe Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a.

*

La orele 18,30 s-a săvîrșit vecernia în capela Palatului Lambeth, la care au participat reprezentanți ai comunităților religioase anglicane din Londra și împrejurimi, în special cei care fuseseră vizitați de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de ceilalți membri ai delegației, după programul întocmit de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey.

În timpul vecerniei, partea corală a fost susținută de corul de bărbați al «Școlii regale» de muzică bisericească.

La sfîrșitul acestui ultim serviciu religios din programul întocmit pentru vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Anglia, o dată cu Prea Fericirea Sa, Grația Sa a binecuvîntat pe cei prezenți în capelă, cu crucea pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh o oferise Arhiepiscopului de Canterbury în Westminster Abbey.

A urmat apoi o scurtă recepție la care au fost prezentați delegației Bisericii Ortodoxe Române, salariații de la Cancelaria Arhiepiscopiei din Lambeth.

*

După masa de seară, în camera de gardă din Palatul Lambeth, într-un cadru solemn, în prezența însoțitorilor și a colaboratorilor precum și a reporterilor și a fotoreporterilor presei, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, au semnat următorul comunicat comun dat cu prilejul acestei vizite.

COMUNICAT COMUN

despre întîlnirea

PREA FERICIRII SALE JUSTINIAN

Patriarhul Sfîntei Biserici Ortodoxe a României

și

GRAȚIA SA MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit

La invitația Arhiepiscopului de Canterbury, Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Prea Fericirea Sa Justinian, Patriarhul României, a vizitat Anglia de la 21 pînă la 28 iunie 1966. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul (Vicar patriarhal, secretar al Sfîntului Sinod și secretar al Serviciului pentru relațiile bisericești externe), P.C.

Pr. Ioan Gagi (Director al Cancelariei patriarhale și redactorul responsabil al Revistelor patriarhale), P.C. Pr. Nițșor Cazacu (Secretar al Consiliului Național Bisericesc și secretar al Cabinetului patriarhal), P.C. Pr. Vintilă Popescu (Paroh al bisericii ortodoxe române din Londra și reprezentant permanent al Patriarhului României pe lângă Arhiepiscopul de Canterbury) care a îndeplinit sarcina de interpret principal, și de C. Diacon Constantin Dumitrescu (de la catedrala sfintei Patriarhii).

La 22 iunie, Patriarhul României și Arhiepiscopul de Canterbury au fost primiți în audiență de Majestatea Sa Regina Elisabeta II-a la Palatul Buckingham. La 23 iunie, Patriarhul și Arhiepiscopul, împreună cu însoțitorii lor, au fost primiți de Lordul Primar (Sir Lionel Denny, Kt., M. C.) în Cetatea Londrei, și, după serviciul religios de bun sosit, oțiat în biserica parohială Sfântul Ștefan Walbrook, au fost poțiti la un dineu oficial în palatul primăriei, dat de Lordul Primar și Consilierii Municipali ai Londrei. După dineu, în aceeași seară, la invitația Lordului Primar și a Decanului catedralei Sfântul Paul, Prea Fericirea Sa a inaugurat reflectoarele noului sistem de iluminat al catedralei, instalate prin grija Consiliului Municipal al Londrei. Prea Fericitul Patriarh și însoțitorii săi au vizitat Camera Lorzilor și Camera Comunelor ale Parlamentului, iar în arjerite momente ale vizitei, au avut prilejul să se întuneasca cu un reprezentant al Secretariatului de stat pentru Afacerile Externe, cu membri ai Serviciului diplomatic Britanic, precum și cu membri ai misiunilor diplomatice în Londra. La 22 iunie, Prea Fericirea Sa și Arhiepiscopul, cu însoțitorii lor, au jost invitați la Colegiul Naval Regal de la Greenwich, unde Amiralul președinte și Comandantul Colegiului au oferit un dineu, călătoria de la Lambeth pînă la Greenwich fiind făcută pe fluviul Tamisa, pe iahtul Amiralului Comandant al Rezervelor Navale.

Patriarhul și însoțitorii săi au jost oaspeții de onoare la recepțiile date de Clubul Niceean în Holul Mare al Palatului Lambeth, și de Asociația Bisericilor Anglicană și Răsăriteană în saloanele de la Inner Temple (puse la dispoziție prin bunăvoința Trezorerului și a Maeștrilor Baroului). Cu acest prilej, precum și în alte ocazii, delegația s-a întâlnit cu reprezentanți ai dijeritelor Biserici și cu personalități din multe domenii ale vieții publice.

Prea Fericirea Sa și însoțitorii săi au vizitat vechile locașuri de închinare de la Canterbury și de la Westminster. La Canterbury au jost întâmpinați de decan și de soborul slujitor și au luat parte la vecernia solemnă din catedrală, cînd Patriarhul și Arhiepiscopul au rostit cuvîntări în fața credincioșilor. La Westminster Abbey, după primirea oficială de către decan și sobor, Patriarhul a depus o coroană la Mormîntul Eroului Necunoscut. Apoi, Prea Fericirea Sa și Arhiepiscopul au luat parte la sfînta liturghie solemnă și amîndoi au rostit cuvîntări către mulțimea credincioșilor prezenți. Prea Fericirea Sa și Arhiepiscopul, cu

însoțitorii lor, au fost, de asemenea, primiți de decanul și soborul capelei Sfântul Gheorghe de la Castelul Windsor, unde au luat parte la vecernia solemnă. La toate aceste servicii religioase au fost de față membri ai multor Biserici creștine din Anglia. Cu prilejul participării la slujbele anglicane, și a diferitelor vizite, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au constatat cu satisfacție că între cele două Biserici există un important fond comun liturgic, și au observat interesul crescând pentru Ortodoxie al clerului și credincioșilor Bisericii Anglicane.

Oaspeții au fost primiți la Minăstirile din Nashdom și West Malling și, în diferite ocazii, au cunoscut reprezentanți și ai altor ordine monahale anglicane. Ei au vizitat Casa Bisericii de la Westminster și s-au întâlnit cu reprezentanți ai Adunării Bisericii și ai diferitelor consilii însărcinate cu sectoare speciale ale vieții și activității Bisericii, inclusiv Consiliul Consultativ pentru pregătirea clerului, Consiliul misionar și ecumenic al Adunării Bisericești, Consiliul tineretului Bisericii Anglicane și Consiliul Bisericii Angliei pentru problemele în legătură cu Commonwealth-ul.

În două rânduri, Prea Fericirea Sa și însoțitorii au vizitat biserica Sfântul Dunstan-in-the-West, din Fleet Street, care, cu încuviințarea Episcopului Londrei, este folosită de comunitatea ortodoxă română din Londra pentru săvârșirea serviciilor religioase. Prea Fericirea Sa a predicat în biserica Sfântul Dunstan la vecernia din 25 iunie, când a oficiat P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul. În dimineața zilei următoare, duminică 26 iunie, Prea Fericirea Sa a săvârșit sfânta liturghie în prezența Arhiepiscopului de Canterbury și a credincioșilor Bisericii Ortodoxe și Anglicane, iar P. S. Episcop Antim a predicat.

Luni, 27 iunie, Prea Fericirea Sa a invitat reprezentanți ai multor Biserici și ai altor multe instituții pentru a lua parte la recepția organizată în onoarea Arhiepiscopului de Canterbury la Ambasada Română, prin amabilitatea Excelenței Sale Ambasadorului Republicii Socialiste România la Londra.

În convorbirile particulare și informative, Patriarhul și Arhiepiscopul, împreună cu însoțitorii lor, au avut ocazia să discute cu privire la relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană. Patriarhul a informat pe Arhiepiscop că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de la 6 iunie 1966, a reactualizat în întregime acordurile la care s-a ajuns între cele două Biserici, în urma Conferinței ținută la București în anul 1935. Patriarhul și Arhiepiscopul, de asemenea, au avut prilejul să ia în considerare unele probleme care vor face obiectul Conferinței anglicano-ortodoxe, care se nădăjduiește să fie reluată în anul viitor.

Patriarhul și Arhiepiscopul roagă pe Atotputernicul Dumnezeu ca întîlnirea lor să ajute la promovarea unității creștine. Nădejdea lor este ca legăturile dintre Sfânta Biserică Ortodoxă Română și Bisericele din Comunitatea Anglicană să meargă mai departe de la pozițiile la care s-a ajuns în anii anteriori și ca aceste legături să ajute la restaurarea unității între toți creștinii.

In multe imprejurări din timpul acestei vizite s-au înălțat rugăciuni pentru Conducătorii Regatului Unit și pentru Conducătorii Republicii Socialiste România, pentru sporirea prieteniei dintre cele două țări și dintre popoarele lor și pentru statornicirea păcii și dreptății în lumea întreagă.

† MICHAEL
ARHIEPISCOP DE CANTERBURY
PRIMAT A TOATĂ ANGLIA
ȘI MITROPOLIT

† JUSTINIAN
PATRIARHUL
BISERICII ORTODOXE ROMANE

Palatul Lambeth, duminică, 26 iunie 1966.

*

După semnarea comunicatului, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a oferit daruri membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române.

A rugat apoi pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — căruia anul trecut Grația Sa îi conferise ordinul Lambeth de aur, cel mai înalt ordin pe care poate să-l acorde Biserica Anglicană să îngăduie să confere unele ordine și distincții însoțitorilor Prea Fericirii Sale.

Grația Sa a conferit, astfel, P. S. Episcop Antim Tirgovișteanul ordinul Sfântului Augustin, lucrat în argint, iar PP. CC. Preoți Ioan Gagiu și Nițisor Cazacu le-a conferit același ordin al Sfântului Augustin, lucrat în bronz. C. Diacon Constantin Dumitrescu i-a acordat o cruce comemorativă.

În numele delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit călduros atât Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey, cât și Doamnei Ramsey pentru condițiile excepționale pe care le-au oferit oaspeților în tot timpul vizitei și la Lambeth și la Canterbury și în toate locurile și așezămintele bisericesti pe care le-a vizitat.

Totodată Prea Fericirea Sa a rugat pe Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și pe Doamna Ramsey să accepte ca în iunie 1968 — când Prea Fericirea Sa va împlini 20 de ani de la întronizare ca Patriarh — să fie oaspeții în România ai Prea Fericirii Sale.

Toate aceste propuneri au fost primite cu multă însuflețire de Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury.

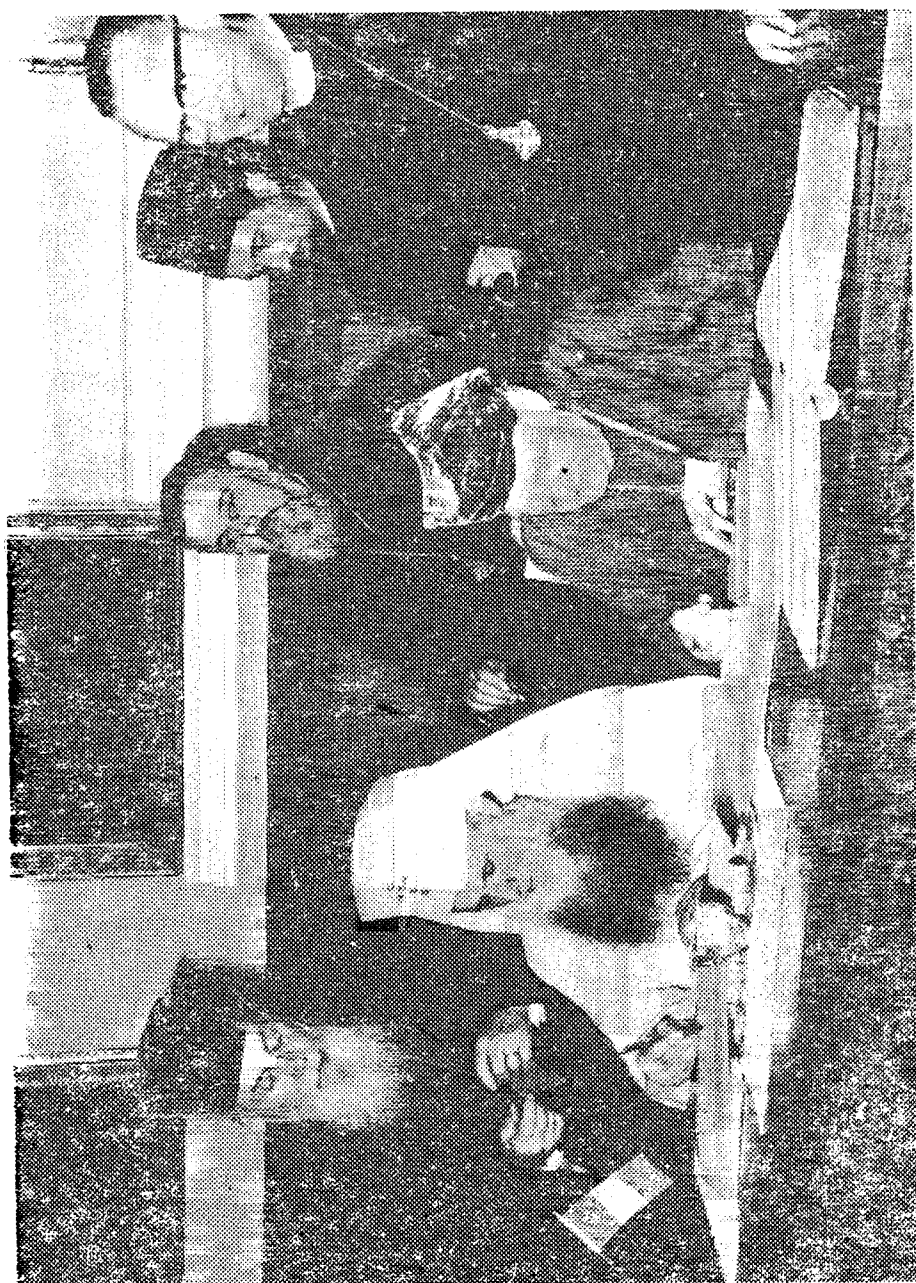
Programul zilei s-a încheiat cu vizionarea a trei filme: *Parohia la țară, Cel de-al 100-lea Arhiepiscop și Vizitele Arhiepiscopului de Canterbury în România, în 1965.*

*

Luni
27
Iunie

În programul stabilit pentru vizita la Londra, ziua de luni a fost rezervată Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian pentru odihnă.

Prea Fericirea Sa a consimțit însă, în cursul dimineții, să primească unele personalități, printre care a fost și Dl. Dr. Glen Garfield Williams, secretarul executiv al Conferinței Bisericilor Europene, care a trebuit să vină la Londra pentru unele probleme, fără

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey semnează «Comunicatul comun»

să se poată înapoia la Geneva, spre a întâmpina pe Prea Fericirea Sa, cu prilejul vizitei la Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

*

Prea Fericirea Sa a fost de acord ca însoțitorii săi să viziteze, după preferințe, unele instituții din Londra. P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și PP.CC. Preoți Ioan Gagiu și Nițisor Cazacu au vizitat, între alte instituții, și sediul Societății Biblice Britanice. Au fost primiți cu multă bunăvoință și li s-au dat informații amănunțite asupra activității pe care o desfășoară această societate care a tipărit pînă în prezent Biblia în peste 1000 de limbi și dialecte.

În aceeași zi, după amiază, la orele 18, Prea Fericirea Sa împreună cu însoțitorii săi au mers la Ambasada Republicii Socialiste România la Londra, unde, împreună cu Dl. Ambasador, Vasile Pungan, au primit pe invitații la *recepția oferită de Prea Fericirea Sa, în saloanele Ambasadei, în cinstea Grației Sale, Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.*

Recepția, la care au participat mai mult de 200 de persoane, s-a desfășurat într-o atmosferă cu totul aleasă.

Au fost de față, alături de Grația Sa, Arhiepiscopul de Canterbury, înalți ierarhi, ortodocși și anglicani, bărbați de stat și înalți reprezentanți civili și eclesiastici.

Prea Fericirea Sa, și însoțitorii săi, precum și Dl. Ambasador, Vasile Pungan, și colaboratorii săi, s-au întreținut cordial cu înalții oaspeți, care au avut cuvinte de aleasă prețuire pentru persoana Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru țara noastră. Printre personalitățile de stat prezente, au fost Președintele Consiliului Municipal al Londrei, Dl. H. Ferguson, care a vorbit în termeni elogioși despre vizita făcută recent în Republica Socialistă România.

Membrii coloniei române au fost și ei prezenți și s-au bucurat de atenția și dragostea părintească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

După plecarea oaspeților, Dl. Ambasador și D-na Pungan au invitat pe Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și pe însoțitorii săi la un dîneu, în apartamentele locuinței lor.

A fost o atmosferă de mulțumire și bucurie atît pentru succesul recepției cît și pentru deplina reușită a vizitei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o în Anglia.

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația sa Arhiepiscopul Michael Ramsey și Dl. Ambasador Vasile Pungan la recepția oferită de Prea Fericitul Patriarh Justinian

14
—
a,

3,
F
e
r
i
c
i
t
u
l
P
a
t
r
i
a
r
h
J
u
s
t
i
n
i
a
n

Marți
28
Iunie

În cursul dimineții s-au făcut toate pregătirile pentru plecarea spre Geneva. După masa care s-a servit în jurul orei 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit încă o dată Grației Sale și Doamnei Ramsey, pentru toată dragostea și amabilitatea pe care au avut-o față de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, în tot timpul vizitei.

Prea Fericirea Sa a remarcat că peste tot s-a văzut preocuparea și grija de a se crea oaspeților condiții optime, iar în Palatul Lambeth s-a simțit mereu atmosfera cu adevărat frățească și creștinească a gazdelor.

Prea Fericirea Sa a reînnoit problema continuării legăturilor dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română, ca și invitația ca în iunie 1968 Grația Sa și Doamna Ramsey să fie oaspeți aleși ai Prea Fericirii sale.

Și de o parte și de alta se putea ușor vedea părerea de rău și golul pe care-l lăsa despărțirea.

La orele 12, Prea Fericirea Sa și însoțitorii au fost conduși la Aeroportul Londrei de Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și Doamna Ramsey, împreună cu colaboratorii de la Lambeth. În salonul oficial al aeroportului au mai sosit pentru a-și lua rămas bun ierarhi și clerici anglicani, ierarhi și clerici ai Bisericilor Ortodoxe, precum și reprezentanți ai altor culte creștine din Londra.

A fost de asemenea de față Dl. Ambasador la Londra al Republicii Socialiste România, Vasile Pungan, însoțit de membri ai Ambasadei.

Se schimbau ultimele impresii asupra vizitei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o Bisericii Anglicane, când reprezentanții Bisericii noastre au fost invitați să pornească spre avion.

Cei doi Întâistătători de Biserică s-au îmbrățișat cu căldură frățească și, după ce și-au luat toți rămas bun, la orele 14 solii Bisericii Ortodoxe Române s-au urcat în avion în urările entuziaste ale celor prezenți. Se încheia astfel pe aeroportul din Londra ultima filă a acestei vizite pe care Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a făcut-o Arhiepiscopului de Canterbury.

*
* *

VIZITA LA GENEVA LA CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR

Marți
28
Iunie

După o oră și un sfert de zbor cu avionul, *Prea Fericitul Părinte Justinian și însoțitorii au sosit la Geneva.*

Delegația a fost întâmpinată la aeroport de Dl. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de I.P.S. Mitropolit Emilian de Calabria, reprezentantul permanent la Consiliul Ecumenic al Bisericilor al Sanctității Sale Patriarhului

Ecumenic de Constantinopol, de P. C. Prot. Vitalie Borovoi, reprezentantul permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, de P. C. Preot Paul Vergheze, conducătorul Diviziei pentru Formația Ecumenică, de Dl. J. G. Bodmer, președintele Adunării Ecumenice a Bisericilor din Geneva, de Pastorul Max Dominicé, secretarul general al Bisericii Naționale Protestante din Geneva și de alți membri și reprezentanți ai Mișcării ecumenice.

În numele autorităților din Geneva, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost salutat de Dl. Paul Gottret, șeful Protocolului Republicii și Cantonului Geneva.

Din partea ambasadei la Berna a Republicii Socialiste România, a fost de față Dl. Ambasador Vasile Dumitrescu, însoțit de Dl. Nicolae Ecobescu, reprezentantul permanent ad-interim al Republicii Socialiste România pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva, și Dl. Tache Tăbăcaru, delegat permanent adjunct al Misiunii Republicii Socialiste România pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva.

Au venit de asemenea în întâmpinarea delegației și studenții români bursieri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din Elveția: Arhim. Irineu Crăciunaș, Ștefan Alexe și Săbăduș Ion.

După ce au fost rostite cuvinte de bun sos, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au fost conduși la hotelul «intercontinental».

*

La orele 16,30, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi au mers la catedrala Sfântul Petru, una din marile și istoricele biserici din Geneva*, unde au fost întâmpinați, la intrarea în biserică, de Pastorul Dominicé, secretarul general al Bisericilor Naționale Protestante din Geneva și de reprezentanții altor culte religioase din Geneva.

Au luat parte la slujba care s-a oficiat în biserică: Dl. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, I.P.S. Mitropolit Emilian de Calabria, P.C. Prot. Vitalie Borovoi, P.C. Pr. Paul Vergheze și alți reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Au fost prezenți la această slujbă și Dl. André Ruffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva și funcționari superiori ai orașului Geneva.

A fost de asemenea de față Dl. Ambasador la Berna al Republicii Socialiste România, Vasile Dumitrescu, și reprezentanți români la Oficiul Națiunilor Unite de la Geneva.

După rugăciunea în comun și după o lectură din Sfânta Scriptură, Pastorul J. G. Bodmer, președintele Adunării Ecumenice a Bisericilor din Geneva și al Comisiei Ecumenice a Bisericii Naționale Protestante, a rostit o scurtă alocuțiune.

D-sa a salutat pe Prea Fericirea Sa și pe însoțitori ca «reprezentanți ai venerabilei Biserici Ortodoxe din România, ale cărei origini urcă pînă în timpurile apostolice», arătînd că Adunarea Ecumenică a Bisericilor din Geneva, întemeiată în 1954, are rolul de a ajuta Bisericile

din Geneva să se întâlnească, să slujească și să mărturisească împreună în vederea unității creștine, după voia Domnului Hristos, care s-a rugat ca toți discipolii Săi să fie Una (Ioan XVII, 21). După aceea D-sa a arătat că o altă datorie a Adunării Ecumenice a Bisericilor din Geneva este să asigure legătura cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, colaborând, când este nevoie, pe plan local, cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pentru primirea la Geneva a oaspeților de seamă, ca Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei, Cardinalul Bea, Pastorul Boegner, Arhiepiscopul de Canterbury și acum Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Scotînd în evidență modul exemplar în care autoritățile bisericești și autoritățile de stat din Geneva participă cu generozitate și cu deosebită atenție la împlinirea datoriei sfinte a ospitalității, Pastorul Bodmer a remarcat prezența la această întîlnire festivă a reprezentanților de stat ai Republicii și Cantonului Geneva și îndeosebi a Domnului André Ruffieux, președintele Consiliului de Stat și a D-lui Berguer, președintele Marelui Consiliu, adică al Parlamentului Genevei, ca și prezența D-lui Ambasador în Elveția al Republicii Socialiste România, Vasile Dumitrescu, și a D-lui N. Ecobescu, delegatul permanent al Republicii Socialiste România pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva.

D-sa a mai adăugat că se găsesc de față pentru a saluta pe distinsul oaspete al Genevei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pe lângă distinșii reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în frunte cu Dl. Secretar General Visser't Hooft și pe lângă autoritățile Bisericii Naționale Protestante și ai Adunării Ecumenice din Geneva, și reprezentanți ai altor culte.

În încheiere, Dl. Bodmer a anunțat că, în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a însoțitorilor săi, se va cînta o doxologie ortodoxă și imnul «Lumină lină».

A luat apoi cuvîntul Pastorul Dominicé, secretarul general al Bisericii Naționale Protestante din Geneva, care, după ce s-a scuzat că nu poate vorbi în limba română, a mărturisit bucuria că vorbește în limba franceză, fiindcă, între țările din Răsăritul Europei, România este cea mai aproape de latinitate și deci între limba franceză și limba română este o mare înrudire.

«Este o deosebită cinste și o mare bucurie pentru noi, a continuat D-sa, să salutăm în Prea Fericirea Voastră pe conducătorul uneia dintre marile Biserici ale Ortodoxiei, Biserică pe care noi o știm că este plină de viață. Noi ținem seama de faptul că creștinătatea datorează mult Ortodoxiei, acestor Biserici care sînt episcopale, fără să fie juridice, care au dezvoltat mai ales o teologie a Sfîntului Duh și o liturghie foarte bogată, care au dat roade de sfințenie și au dat martiri. Avem mult de învățat de la Dvs., mai ales în domeniul evlaviei.

Vă primim aici în această catedrală, în care Calvin a predicat și a învățat timp de 25 de ani.

Geneva de astăzi este desigur cu totul diferită de cea din secolul al XVI-lea nu numai din cauza schimbărilor intervenite în teologia și în structura Bisericii noastre, dar și din pricină că populația Cantonului

nostru a devenit mixtă din punct de vedere confesional și din ce în ce mai internațională, ca să nu spun cosmopolită».

Vorbitorul a făcut apoi o prezentare a Bisericii Naționale Protestante din Elveția, arătând grija pe care conducătorii acestei Biserici o au pentru a face față nevoilor actuale ale credincioșilor. A vorbit despre organizarea parohiilor, despre adaptarea învățămîntului teologic la condițiile noi de viață ale Elveției și despre raporturile dintre Biserică și stat.

În încheiere, Pastorul Dominicé a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru vizita pe care o face Bisericii Naționale Protestante din Geneva și a rugat pe Dumnezeu să binecuvînteze slujba pe care o îndeplinește Prea Fericirea Sa și să ocrotească întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns celor doi vorbitori din biserica Sfîntul Petru din Geneva, spunînd printre altele:

«Răspunzînd invitației D-lui Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, am venit astăzi la Geneva, împreună cu însoțitorii mei, pentru a face o vizită la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Vă mulțumesc tuturor pentru dragostea cu care ne-ați întîmpinat și pentru primirea frățească pe care ne-ați făcut-o în această veche și măreață biserică.

Bucuria noastră este cu atît mai mare, cu cît programul vizitei noastre la Geneva a început cu o rugăciune în biserică. Pentru aceasta datorăm recunoștință D-lui Secretar General Visser't Hooft și conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Ne-am bucurat apoi pentru faptul că am fost aici în biserică la rugăciune; împreună cu slujitori și credincioși protestanți ca și cu slujitori și credincioși ai altor culte din Geneva.

Aș vrea să știți că în țara noastră ne întîlnim adesea — fie în bisericile ortodoxe, fie în cele protestante — reprezentanți și credincioși ai Bisericii Ortodoxe, ai cultelor protestante și ai altor culte religioase, fiindcă de 18 ani este o strînsă colaborare între toate cultele religioase din țara noastră.

Ori de cîte ori Biserica Ortodoxă Română are oaspeți mai de seamă, la slujbele din biserică și la recepțiile care se dau, participă conducătorii tuturor cultelor creștine și chiar reprezentanții cultelor mozaic și musulman.

Același lucru îl fac și celelalte culte cînd au ele oaspeți.

Ne consultăm și ne ajutăm reciproc în toate problemele și în toate nevoile Bisericilor noastre și am ajuns astăzi la o colaborare frățească, la prietenie și respect reciproc.

De aceea însuflețiți de acest spirit ecumenist din țara noastră, simțim o mare mulțumire că ne găsim astăzi împreună în această biserică în care a predicat timp de 25 de ani marele reformator Calvin.

Prea Fericirea Sa a făcut apoi o succintă prezentare asupra organizării și funcționării Bisericii Ortodoxe Române, a învățămîntului teologic, a schimbului de studenți și publicații pe care Biserica noastră le

are cu celelalte Biserici creștine din țară și de peste hotare, a raporturilor dintre Biserică și stat, subliniind că statul român acordă drepturi egale tuturor cultelor și le ajută în nevoile lor materiale, suportând pentru toate cultele o parte din salariile slujitorilor, cheltuielile pentru nevoile administrative, precum și salariile corpului didactic de la școlile teologice.

Apoi Prea Fericirea Sa a precizat că Biserica Ortodoxă Română — ca și celelalte culte religioase — este organizată potrivit învățăturilor, canoanelor și tradițiilor ei proprii.

Trecînd apoi la relațiile externe ale Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa a vorbit despre activitatea Bisericii Ortodoxe Române în marile foruri intercreștine, dintre care cel mai important este, desigur, Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Prea Fericirea Sa a evidențiat rolul mare pe care îl are Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ca factor de apropiere și cunoaștere între Biserici.

A subliniat de asemenea rolul pe care îl au în această privință schimburile de delegații intercreștine, de profesori, de studenți și de publicații.

Mulțumind autorităților de stat și tuturor celor care au luat parte la întîlnirea din biserica Sfîntul Petru, Prea Fericirea sa le-a împărtășit binecuvîntări și le-a urât sănătate și succes în activitatea pe care o desfășoară fiecare.

A urmat o mică recepție dată de conducerea bisericii Sfîntul Petru.

De la biserica Sfîntul Petru, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu suita sa*, însoțit de Dl. Secretar General W. A. Visser't Hooft, și de reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, au mers la *Consiliul de Stat al Republicii și Cantonului Genevei*.

În sala oficială a Cantonului oaspeții au fost primiți de Dl. André Ruffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, înconjurat de miniștrii Republicii și Cantonului Geneva.

După prezentările făcute de șeful protocolului, Dl. Paul Gauttret, Dl. Președinte A. Rouffieux a spus între altele:

«Prea Sfinte Părinte,

Guvernul Republicii și Cantonului nostru, ca și autoritățile prezente aici, în numele cărora vorbesc, sînt foarte onorate să salute pe Prea Fericirea Voastră în această istorică sală a Consiliului de Stat.

Noi recunoaștem în Dvs. un înfăpuitor al apropierii dintre Bisericile din Răsărit și din Apus.

Însufletit de spirit ecumenic, sînteți, alături de alți eminenti prelați, un apostol al păcii și al iubirii între creștini și prin aceasta între popoare și națiuni.

Geneva, leagănul Crucii Roșii, sediul european al Națiunilor Unite și al organizațiilor paralele; Geneva, locul de muncă al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pe care noi sîntem mîndri că-l adăpostim în orașul nostru; Geneva vă primește cu bucurie deosebită, în duhul păcii și al fraternității între toți oamenii.

Prea Fericitul Patriarh Justinian semnează în Cartea de aur la Consiliul de Stat al Republicii Cantonului Genevei

Autoritățile ei vă doresc o ședere plăcută aici și cheamă asupra lucrării Prea Fericirii Voastre binecuvîntarea lui Dumnezeu».

Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns:

«Excelența Voastră, Domnule Președinte,

Vă mulțumesc din inimă pentru primirea prietenească pe care ne-o faceți nouă și reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române, care ne însoțesc. Ținem să mărturisim pe această cale bucuria noastră ca români și ca soli ai unei străvechi Biserici creștine, ale cărei începuturi urcă pînă în epoca apostolică, pentru fericitul prilej de a ne afla astăzi la Geneva, în această cetate a păcii, care dovedește tuturor că năzuința sfîntă a popoarelor — de a înlătura războaiele nimicitoare dintre ele și vărsările de sînge din viața lor — este pe deplin realizabilă.

Prezența noastră la Geneva ne bucură, așadar, în calitatea noastră de români, pentru că în răstimpul dintre cele două războaie mondiale, în acest oraș a răsunit verbul dinamic și clarvăzător al marelui om de stat român Nicolae Titulescu. În cadrul Societății Națiunilor și în diferite conferințe sau întâlniri internaționale, Titulescu a exprimat cu claritate voința neclintită de pace a poporului român, hotărîrea lui de a colabora cu popoarele de pretutindeni pentru a stăvili calea oricărei agresivități, pentru a asigura o eră de pace și de înțelegere în Europa și în lumea întreagă. Activitatea de neuitat a lui Nicolae Titulescu — activitate desfășurată în mare măsură în minunatul Dvs. oraș — a dat omînității posibilitatea de a cunoaște înaltele principii etice pe care le-a slujit de-a lungul zbuciumatei sale istorii și le slujește și în prezent poporul român. Singurul reprezentant al latinității în Răsăritul Europei, — poporul român aduce în patrimoniul umanității contribuția deplină a valorilor sale multilaterale, a comorilor sale de spiritualitate și de umanism. Existența actuală în orașul Excelenței Voastre a atîtor foruri și organisme internaționale consacrate colaborării pașnice dintre state — la care participă și reprezentanți ai Republicii Socialiste România — explică prețuirea noastră pentru atașamentul poporului elvețian față de cauza păcii mondiale și justifică omagiul sincer pe care noi i-l aducem acum.

Dar prezența noastră la Geneva ne bucură și în calitate de creștini, de slujitori ai Bisericii lui Hristos. În acest binecuvîntat oraș se află sediul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, — for interbisericesc de dimensiuni universale, care depune neînterupte strădanii pentru cunoașterea, apropierea și conlucrarea Bisericilor și comunităților creștine de pretutindeni.

Biserica Ortodoxă Română participă direct la toate acțiunile și manifestările ecumenismului creștin contemporan, care sînt conforme cu spiritul Evangheliei, cu sensurile adînci ale învățăturii lui Hristos, cu Testamentul lăsat nouă, de a sluji pururea omului și umanității.

Biserica noastră este fericită să constate că în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor — căruia Geneva îi este leagăn și cămin — se confruntă și se dezbat probleme vitale pentru lumea contemporană, ca: pacea, libertatea, dreptatea socială, într-ajutorarea frățească între oameni și popoare, dovedind astfel permanenta actualitate a mesajului creștin. Fără a putea anula deosebiriile dogmatice, canonice și cultice dintre ele, Bisericile creștine — înmănunchiate dar necontopite în acest important for interbisericesc — au găsit calea realizării unei solidarități creștine în acțiune, pentru a împlini în comun misiunea care-i este proprie creștinismului, de a sluji la realizarea cât mai grabnică a aspirațiilor tuturor națiunilor spre pace, spre viață mai bună, spre fericire.

Pentru larga înțelegere și pentru generosul sprijin pe care conducerea Cantonului și orașului Geneva le acordă unor asemenea activități creștine, atât de utile umanității, noi exprimăm Excelenței Voastre personale și poporului elvețian sentimentele noastre de grațitudine și de prețuire.

Mulțumindu-vă încă o dată, rugăm pe Bunul Dumnezeu să dăruiască binecuvîntarea și harul Său acestei țări a păcii, care prefigurează pacea de mîine a lumii întregi».

După aceea s-au dat unele lămuriri asupra frescelor din sala Consiliului de Stat, care datează din secolul al XV-lea. A tras în mod deosebit atenția tabloul în care cei șase judecători, așezați pe scaune cu spătare înalte, au toți mîinile tăiate; în centru președintele singur a păstrat mîna dreaptă care ține un sceptru. La extremitățile tabloului sînt cele două personaje din Vechiul Testament: Moise și David, purtînd texte biblice care explică tabloul: «Să nu primești daruri, căci darurile orbesc pe cei cumiți și schimbă hotărîrile celor drepți» (Ieșire, XXIII, 8).

A urmat apoi o recepție dată de Consiliul de Stat.

La plecare, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit pentru primirea ce i s-a făcut de conducerea Consiliului de Stat, exprimîndu-și încă o dată bucuria că a putut lua contact direct cu autoritățile Cantonului Geneva, acest puternic centru al lumii contemporane care polarizează în jurul său forțele păcii, ale progresului și ale tuturor năzuințelor de bine și fericire ale omenirii.

*

Miercuri
29
Iunie

În această zi, fiind sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a săvîrșit în sobor sfînta liturghie în capela Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date în limba engleză de corul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, realizîndu-se o desăvîrșită armonizare între slujitori și răspunsurile date de cor.

La sfârșitul sfintei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a rostit următoarea predică:

«Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu, la al căror sfîrșit al purtării privind, să le urmați credința» (Evr. XIII, 7).

Preaiubiți frați în Domnul nostru Iisus Hristos,

Biserica noastră sărbătorește astăzi pe cei între sfinți marii Apostoli Petru și Pavel. Ceilalți Apostoli se bucură de asemenea de respectul și cinstea Bisericii noastre. Fiecare din ei are sărbătoarea sa, iar mine, 30 iunie, noi îi serbăm pe toți laolaltă, ca pe colegiul Apostolilor. Sărbătoarea lor este prilej și izvor de învățatură pentru noi și pentru toți creștinii.

Sfinții Apostoli sînt prietenii (Ioan XI, 14) și slujitorii Domnului nostru Iisus Hristos. El însuși i-a cinstit între oameni, alegîndu-i, învățîndu-i și trimițîndu-i la apostolat. Lor le-a încredințat Mintuitorul Evanghelia Sa și misiunea predicării în lume. Prin ei a înființat Mintuitorul Biserica Sa. Prin ei a ajuns astfel lumea la cunoștința de Hristos și de împărăția lui Dumnezeu. Prin ei sîntem noi înșine creștini.

Nu se poate vorbi de creștinism și de Biserică, fără Apostoli. Încredințîndu-le sarcina de a zidi Biserica pe temelia învățaturii și a operei Lui, Mintuitorul a pus în sufletul și în mîna lor grija, cinstea și răspunderea de a-L vesti și toată făptura (Marcu XVI, 15), și de a-L sluji în lume pentru mîntuirea ei.

Apostolii nu sînt numai cei dintii creștini și cei dintii misionari ai Cuvîntului lui Dumnezeu; ei sînt și cei dintii interpreți ai Evangheliei și teologi ai creștinismului. Ei sînt învățătorii și călăuzitorii noștri în cunoașterea și înțelegerea Evangheliei și a Bisericii. După Evanghelie, pe Sfinții Apostoli îi întrebăm noi cum a gîndit Mintuitorul învățătura și opera, Sa.

Evanghelia este desigur cuvîntul și opera lui Iisus Hristos, dar nu putem să uităm că ea este și opera Apostolilor, în înțelesul că ei au auzit-o întii, și-au însușit-o de la Domnul Hristos și au prezentat-o oral și în scris în forma în care o avem azi. Evanghelia, fără care n-am cunoaște pe Mintuitorul, o avem deci prin graiul și din mîna Apostolilor, o avem de la Hristos prin Apostoli.

Ca predicatori ai cuvîntului lui Dumnezeu Apostolii nu sînt numai autorii materiali ai Evangheliei lui Hristos, ca Sfîntă Scriptură, ci și întemeietorii Tradiției creștine, ca normă bisericească de credință, de organizare, de cult, de disciplină și de viață morală. Biserica este roada Evangheliei și posesoarea ei; Tradiția creștină este interpretarea și continuatoarea Evangheliei scrise și orale în corpul și în viața Bisericii.

În calitatea lor de discipoli ai Mintuitorului Hristos, de vestitori și scriitori ai Evangheliei, de primi gînditori și interpreți ai ei, în calitatea lor de ziditori ai Bisericii și de promotori ai Sfintei Tradiții creștine,

Sfinții Apostoli sînt pentru noi o autoritate cu mandat și cu putere de la Domnul Iisus Hristos, pentru a ne învăța să cunoaștem și să înțelegem poruncile Lui divine și opera Lui mîntuitoare.

Obiectul învățaturii apostolice este unul și același, Apostolii avînd aceeași cunoștință și aceeași înțelegere despre Hristos și despre doctrina Lui. Ceea ce-i deosebește este personalitatea lor și nuanța cu care ei interpretează învățătura Mîntuitorului în viața Bisericii.

La Sfinții Apostoli Petru și Pavel s-au văzut — de exemplu — unele aspecte deosebite în privirea unor situații bisericești. Se cunoaște bine una din aceste situații: momentul disputei de la Antiohia, într-o chestiune de ordin practic, actuală și interesantă atunci, dar rezolvată definitiv la Sinodul Apostolic de la Ierusalim, cînd Sfîntul Apostol Petru s-a supus soborului și de cînd Sinodul a devenit autoritatea supremă în Biserica văzută a Mîntuitorului.

În fondul doctrinei creștine, a existat deplină unitate și înțelegere între Apostoli. Deosebirea ce li se atribuie uneori, vine din deosebita noastră înțelegere și interpretare, din punctul nostru de vedere.

S-a vorbit în teologie despre o tendință creștină petrină și despre o tendință paulină, și despre două curente corespunzătoare în Biserica Veche. S-a căutat chiar să se fondeze unilateral și separat anumite puncte de vedere, într-o problemă sau alta, pe un apostol sau pe altul. S-a apreciat că Bisericile de azi s-ar putea caracteriza prin spiritul și prin stilul lor de gîndire și de viață ca fiind una petrină, alta paulină, alta iuanică.

Acestea sînt expresii teologice discutabile în fondul lor. Credem că Apostolii nu se deosebeau între ei atît cît îi deosebesc astăzi diferitele poziții confesionale.

Important și normativ este faptul că Apostolii au primit și au transmis una și aceeași doctrină creștină, au înființat și au organizat una și aceeași Biserică, au stabilit una și aceeași Tradiție apostolică originară, care a rămas izvorul și baza Tradiției bisericești generale ulterioare. Aceasta s-a dezvoltat și s-a îmbogățit continuu, s-a ramificat și în parte s-a diferențiat, pe măsura lărgirii spațiului creștin, creîndu-se astfel obiceiuri și concepții care deosebesc Bisericile între ele. În procesul evoluției tradiției s-au produs — este drept — și unele denaturări străine de spiritul și de sensul vechii Tradiții creștine generale. Impotriva lor s-a reacționat cu îndreptățită vigoare pe de o parte, dar cu exagerate adoptări de poziții pe de altă parte: s-a ajuns anume la contestare și la respingerea Sfintei Tradiții ecumenice ca temei de învățatură, de organizare, de cult creștin.

Privind conceptul și faptul unității creștine în cadrul și pe fondul apostolic și raportîndu-le anume la Sfinții Apostoli Petru și Pavel — în momentul creștin în care ne găsim — ce putem să învățăm azi de la ei pe plan ecumenic?

Biserica a fost pentru Sfinții Apostoli o comunitate creștină unică și unitară. Întemeietorul, temelial și Capul Bisericii a fost Mîntuitorul Iisus Hristos. Biserica este un trup organic și omogen, iar creștinii sînt

mădularele, sînt părțile constitutive ale Trupului bisericesc, ca Trup al lui Hristos (I Cor. XII, 12—27). Biserica este un organism viu, în creștere, în dezvoltare. Ea are constituția sa, o doctrină, un cult, o disciplină morală, care vin de la Sfinții Apostoli și se prelungesc de la ei prin Sfinții Părinți ai Bisericii unitare și prin Sinoadele Ecumenice, păstrîndu-se pînă la noi ca Tradiție autentică.

Unitatea credinței și a Bisericii a fost una din marile preocupări și străduințe ale Apostolilor și ale urmașilor lor. Sfîntul Apostol Pavel mărturisește peste veacuri că noi creștinii, «deși sîntem mulți, alcătuim un singur Trup în Hristos» (Rom. XII, 5), iar pe filipeni îi îndeamnă «să stea într-un duh și să se nevoiască împreună într-un suflet pentru credința Evangheliei» (I, 27).

Se urmărea deci nu numai o unitate de sentiment și de dragoste creștină, ci și de credință și de corp creștin, de apartenență comună și vizibilă la aceeași organizare bisericească. Marele Apostol al neamurilor muștră sever pe corinteni, că se deosebeau zicînd că unii sînt ai lui Pavel, alții ai lui Apolo, alții ai lui Petru (I Cor. III, 4, 22). El întrebă pe corinteni și prin ei ar putea să întrebe și pe creștinii din vremea noastră: «oare s-a împărțit Hristos?» (I Cor. I, 13).

Ierarhia creștină instituită de Sfinții Apostoli, Părinții Bisericii și Sinoadele Ecumenice au înțeles, au continuat și au consolidat edificiul bisericesc, apărînd unitatea și tăria lui împotriva tuturor pericolelor de dezbinare.

Invocăm pe Sfinții Apostoli, pe Părinții Bisericii și Sinoadele ca urmași ai Apostolilor, ca discipoli și slujitori ai Bisericii și ai Mîntuitorului Hristos, într-un timp și într-un loc, în care ființa și înfrățirea dintre creștini constituie un principiu și un postulat pancreștin, un imperativ al veacului, o datorie sacră a tuturor slujitorilor și credincioșilor Mîntuitorului Iisus Hristos.

Biserica Ortodoxă deplînge dezbinarea creștină, a suferit din cauza ei și este în situația de a putea spune că ea este cea mai puțin vinovată de ruperea unității bisericești a creștinismului și cea mai apropiată de noțiunea, de sensul și de forma unității creștine de altă dată.

Credincioasă Mîntuitorului Iisus Hristos și următoare Apostolilor, Părinților și Sinoadelor Ecumenice ale Bisericii nedezbinate, Biserica Ortodoxă păstrează și învață unitatea de credință cu însuși exemplul său.

Sărbătorind astăzi pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel și reliefind unele aspecte dominante ale activității lor, se cuvine să urmărim pilda credinței lor, să reinviem ecumenismul creștinismului propovăduit și trăit de ei, să slujim cu toată ființa noastră idealurilor sfinte care i-au călăuzit pe ei. Se cuvine să statornicim între noi duhul dragostei, al păcii și al colaborării frățești pentru binele și fericirea întregii omeniri, mărturisind în același cuget un singur Domn Iisus Hristos, Care este Același «ieri și astăzi și în veci» (Evr. XIII, 8) și străduindu-ne cu timp și fără timp, să ajungem iarăși «una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică». Amin !»

Apoi, Domnul W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a rostit în capelă următoarea alocuțiune:

«Prea Fericirea Voastră,

Ne bucurăm că ați acceptat invitația noastră, de a vizita acest Centru Ecumenic. Vă sîntem în chip deosebit recunoscători de faptul că ați celebrat liturghia ortodoxă în capela noastră.

Rațiunea de a fi a acestei capele este să slujească drept loc de adunare și de rugăciune pentru toate Bisericile reprezentate în Mișcarea Ecumenică.

Domnul nostru Iisus Hristos este lăudat aci în toate limbile. A fost, într-adevăr, mare bucurie să ascultăm vechea liturghie săvîrșită în limba română.

Vă mulțumim de asemenea pentru faptul că ne-ați reamintit de temelul apostolic al credinței noastre comune. În declarația privitoare la natura unității creștine, Adunarea Generală de la New-Delhi a susținut că adevărata unitate trebuie să consistă în acceptarea comună a acestei credințe apostolice, credință exprimată în diferite chipuri, dar în fond una, credință a primilor martori ai Mîntuitorului nostru, cum ni s-a dat în Noul Testament. În Consiliul Ecumenic știm că vom înainta spre o unitate mai mare, numai dacă ne vom sili să înțelegem întotdeauna mai bine conținutul acestei prime propovăduiri.

Diferitele vizite de delegații ecumenice în țara Dvs. ne-au convins deja că Biserica Dvs. este pe deplin conștientă de chemarea sa ecumenică. Prea Fericirea Voastră ați primit pe delegații noștri cu un adevărat spirit de ospitalitate duhovnicească. Ne-ați înlesnit să cunoaștem viața Bisericii Dvs. în manifestările sale cultice, în viața sa monahală, în munca sa teologică. Și am înțeles că Biserica Dvs. este adînc înrădăcinată în viața poporului Dvs.

Venind aici, Prea Fericirea Voastră va cunoaște multiplele activități ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Prea Fericirea Voastră știți că acest Consiliu n-are decît un scop, acela de a întări legăturile dintre Bisericile creștine, ca ele să poată manifesta mai bine unitatea fundamentală a poporului lui Dumnezeu și să împlinească împreună datoriile lor de renaștere spirituală și morală și de împăcare în lume.

În această muncă, Consiliul are nevoie de întreg sprijinul pe care Bisericile sale membre pot să i-l dea.

Biserica Dvs. — care este una din cele mai mari și din cele mai active dintre Bisericile Ortodoxe și care s-a deprins să deschidă ferestrele sale pentru a fi în contact cu viața întregii creștinătăți — va putea să ajute foarte mult dezvoltarea Mișcării ecumenice.

Dumnezeu să binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră în slujirea pe care El v-a hărăzit-o și să reverse peste Biserica Dvs. harul Sfîntului Duh, Duh de viață, Duh de putere, Duh de adevăr și de unitate».

Mulțumind D-lui Secretar General pentru cuvintele de bună apreciere făcute asupra Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh l-a rugat ca să treacă în zestrea Consiliului Ecumenic și sfin-

tele vase și acoperăminte cu care reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au slujit sfânta liturghie, pentru a se folosi de ele și alte delegații ortodoxe ce vor mai vizita sediul Consiliului Ecumenic.

Prea Fericirea Sa a adăugat că sfintele vase sînt din filigran de argint, fiind executate în atelierele Institutului Biblic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai dăruit Consiliului Ecumenic al Bisericilor și o cruce lucrată după modelul specific Patriarhiei Române. «*Vom fi foarte mulțumiți, a spus Prea Fericirea Sa, să păstrați această sfîntă cruce, alături de sfintele vase, ca o mărturie a vizitei noastre la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a sfintei liturghii pe care am săvîrșit-o cu prilejul sărbătorii Sfinților Apostoli Petru și Pavel.*»

Dl. Secretar General Visser't Hooft a mulțumit pentru aceste prețioase daruri, asigurînd pe Prea Fericirea Sa că vor fi păstrate la loc de cinste.

Prea Fericirea Sa a împărțit apoi daruri pentru toți membrii corului, felicitîndu-i pentru modul artistic în care au dat răspunsurile la sfînta liturghie.

*

După micul dejun, servit la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii, au făcut o vizită D-lui Secretar General Visser't Hooft, în biroul său de lucru, unde mai erau de față și reprezentanți ai diferitelor divizii de lucru din cadrul Consiliului Ecumenic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit D-lui Secretar General Visser't Hooft unele daruri personale (un serviciu de birou, și un portret al Prea Fericirii Sale, iar pentru Doamna Visser't Hooft o față de masă lucrată cu motive românești).

A urmat apoi o ședință de convorbire și informare cu Dl. Secretar General și cu toți cei prezenți.

De comun acord s-a fixat mai întîi ca întîlnirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu comisia «Credință și Constituție» să aibă loc joi, 30 iunie, la ora 9, la hotelul «Intercontinental».

S-a pus după aceea problema schimbului de studenți, mai ales că era de față și președintele Comisiei pentru burse. Dl. Secretar General a rugat pe Prea Fericirea Sa să arate ce dorințe ar avea în legătură cu schimbul de studenți.

Prea Fericirea Sa a spus că schimbul de studenți este foarte necesar, întrucît prin el, ca și prin schimbul de reviste și cărți, se poate crea, pe de o parte un spirit ecumenist ceea ce corespunde cu scopul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, iar pe de altă parte se ajută la cunoașterea și înfrățirea dintre diferitele Biserici care sînt membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Prea Fericirea Sa a fost de părere să se intensifice acest schimb de studenți, stăruind ca trimerile de studenți să se fac pe o durată de cel puțin doi ani, fiindcă experiența arată că studenții nu pot învăța bine

Primirea Prea Fericitului Patriarh Justinian de către Dl. Secretar general W. A. Visser't Hooft, la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva

o limbă străină într-un an și să poată, în același timp, obține și o lărgire a orizontului teologic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a prezentat, în continuare, situația studenților străini care învață la Institutul teologic de grad universitar din București, mulțumind Consiliului Ecumenic pentru bursele pe care le-a pus la dispoziție pentru studenții teologi români. Prea Fericirea Sa și-a exprimat dorința de a se ajunge la un schimb de studenți teologi și cu grecii. Dl. Secretar General a încredințat pe Prea Fericirea Sa că problema a fost pusă în Grecia. D-sa a făcut cunoscut apoi Prea Fericirii Sale, că după informațiile pe care le are, Bisericile Ortodoxe pot trimite acum călugări la Muntele Atos.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o succintă expunere asupra situației monahismului de la Atos, arătând că legiuirile actuale grecești condamnă la dispariție monahismul atonit.

«Pînă cînd nu se va legifera internaționalizarea Muntelui Atos, a spus Prea Fericirea Sa, ca să poată merge oricine acolo și să intre în rîndul monahilor fără nici o restricție, nu va fi rezolvată problema monahismului atonit». În susținerea afirmațiilor sale, Prea Fericirea Sa a adus mai multe cazuri petrecute cu călugări din România și din alte țări ortodoxe.

Dl. Secretar General s-a interesat apoi de monahismul din România și de situația candidaților la preoție.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a dat lămuriri asupra organizării actuale a monahismului în Biserica Ortodoxă Română, arătînd că atît mînăstirile de bărbați, cît și cele de femei, au un număr destul de mare de viețuitori (a fost dat exemplul mînăstirilor Agapia, Văratec, Pasărea, Țigănești etc.).

În ceea ce privește pe candidații la preoție, Prea Fericirea Sa a spus că avem chiar mai mulți decît este nevoie. Fiecare eparhie își recrutează numărul de candidați pe care-l socotește necesar în funcție de pensionări și eventuale decese. Sînt adesea cite patru-cinci candidați pe un loc.

La rugămîntea D-lui Secretar General, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o expunere asupra convorbirilor pe care le-a avut cu grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey în Anglia.

Pe lîngă tratativele care se vor duce în Comisiile panortodoxă și cea pananglicană, Prea Fericirea Sa a arătat că, pentru o mai bună apropiere și cunoaștere între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, s-a căzut de acord să se facă schimb de vizite între ierarhi, schimb de profesori de teologie, schimb de studenți, de publicații teologice etc.

Dl. Secretar General Visser't Hooft a mulțumit Prea Fericirii Sale atît pentru informațiile cît și pentru sugestiile date.

La sfîrșitul ședinței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a distribuit unor conducători de secții și departamente ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor cruce-medalii patriarhale.

*

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a avut după masă o întîlnire cu Comisia Bisericilor pentru Afacerile Internaționale.

Dl. Friederich Nolde, directorul Comisiei, a arătat că această comisie are ca îndatorire principală să examineze, în colaborare cu națiunile unite și cu instituțiile sale specializate, în numele membrilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor, chestiuni ca: libertatea religioasă și respectul drepturilor omului, pacea și securitatea internațională, dezarmarea și încetarea experiențelor nucleare, dezvoltarea economică și socială, colonialismul și independența, precum și alte aspecte ale vieții internaționale.

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh a luat cunoștință de vastul program de lucru al acestei comisii, s-a interesat de acțiunea desfășurată de această comisie în legătură cu situația din Vietnam.

Comisia a pus la dispoziția Prea Fericirii Sale și a însoțitorilor o serie de documente din care s-a putut vedea că situația din Vietnam a fost privită cu toată seriozitatea și, dintr-o serie de declarații făcute în 1965 și 1966, s-au desprins demersurile făcute pentru încetarea războiului din Vietnam și pentru respectarea acordurilor încheiate la Geneva în 1954 în legătură cu Vietnamul.

Dl. Nolde a mai arătat că, în declarația adoptată asupra Vietnamului de Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, s-au făcut zece propuneri care au fost aduse la cunoștința unor guverne care ar putea sprijini rezolvarea pașnică a situației din Vietnam. Ministerul de Externe al Angliei a și comunicat că este de acord cu aceste propuneri și le va susține. De asemenea Dl. U Thant a făcut o declarație în legătură cu aceste propuneri.

Dl. F. Nolde a mai precizat că această comisie lucrează cu O.N.U., cu UNESCO, cu Organizația Internațională a Muncii, cu Organizația pentru Alimentație, etc.

D-sa a informat apoi pe Prea Fericirea Sa că peste două săptămâni Dl. U Thant, Secretarul General al O.N.U., va vizita Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Cu această ocazie va putea să vadă scopurile umanitare pe care le urmărește Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Prea Fericirea Sa a spus: «Această vizită onorează Consiliul Ecumenic al Bisericilor și pe noi toți».

Dl. Nolde a mai informat pe Prea Fericirea Sa că această comisie ține legătură și cu Comisia celor 18, care lucrează pentru dezarmare.

Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Justinian amintește că guvernul României a făcut la O.N.U. o propunere în legătură cu educarea în spirit pacifist a tineretului, care s-a transformat apoi în rezoluție. Prea Fericirea Sa propune ca și această problemă să fie urmărită de aproape de Comisia Bisericilor pentru Afacerile Internaționale.

În încheiere, Prea Fericirea Sa a mulțumit D-lui Director Nolde pentru informațiile date și a făcut urări de succes în nobila acțiune de apărare a demnității și drepturilor omului pe care o are ca scop central această comisie.

*

După aceasta, *Prea Fericitul Părinte Patriarh a vizitat, la biroul său de lucru, pe I. P. S. Mitropolit Emilian de Calabria.*

I. P. S. Sa a mulțumit Prea Fericirii Sale pentru cinstea ce i se face de a fi vizitat la locul său de muncă.

Apoi I. P. S. Sa a informat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian asupra situației actuale a Patriarhiei Ecumenice și asupra activității Sanctității Sale Patriarhul Atenagora. Tot cu acest prilej, I. P. S. Sa a încunoștințat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că în curînd Patriarhia Ecumenică va trimite Bisericii Ortodoxe Române trei serii din «Colecția Patristică», care este acum editată în Grecia.

Mulțumind pentru informațiile date și pentru promisiunea de a trimite Bisericii Ortodoxe Române «Colecția Sfinților Părinți», tipărită în limba greacă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a urât I. P. S. Mitropolit Emilian succes în munca pe care I. P. S. Emilian o desfășoară, împreună cu P. C. Pr. Gheorghe Tzetzis, ca reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

*

Oaspeții au vizitat apoi, la biroul său de lucru, pe P. C. Protoiereu Vitalie Borovoi, reprezentantul permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

P. C. Sa a mulțumit respectuos pentru vizită și a cerut Prea Fericii Sale îngăduința să exprime o dorință a P. C. Sale, izvorită din necesitatea pe care a constatat-o de cînd lucrează în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

P. C. Prot. Borovoi a arătat că, într-adevăr, rolul Ortodoxiei în Consiliul Ecumenic al Bisericilor este din ce în ce mai mare. Este însă nevoie ca Ortodoxia să se afirme prin teologi cît mai bine pregătiți, remarcînd că teologii români sînt astăzi foarte bine pregătiți și ei pot ajuta mult celelalte Biserici ortodoxe. Prea Cucernicia Sa a exprimat dorința ca Bisericile Ortodoxe să lucreze în deplin acord în toate problemele care se pun astăzi Ortodoxiei și Consiliului Ecumenic.

Prea Fericea Sa l-a încredințat că a pus la inimă dorința exprimată de P. C. Sa și că este de acord ca Ortodoxia să se prezinte cît mai bine pregătită și unită la toate conferințele și adunările ecumenice.

*

Seria aceasta de vizite s-a încheiat la P. C. Pr. Paul Vergheze, conducătorul diviziei pentru Formația Ecumenică. P. C. Sa a mărturisit respectuos recunoștința pentru cinstea pe care i-o face Prea Fericitul Părinte Justinian de a-l vizita la locul său de muncă și a înfățișat apoi principiile diviziei, care are un departament pentru tineret, un departament pentru laici, un departament pentru cooperarea bărbaților și femeilor în Biserică, familie și societate, precum și un institut ecumenic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a ascultat cu interes expunerea făcută de P. C. Pr. Paul Verghêze asupra activității acestei divizii și a urât Pr. Paul Vergheze și tuturor ostenitorilor din divizie succes în activitatea pe care o desfășoară.

S-a servit apoi masa de prînz la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care au luat parte delegații Bisericii Ortodoxe Române împreună cu conducătorii Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Imediat după masă, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și suita Sa* însoțiți de I. P. S. Emilian, de P. C. Pr. Borovoi și P. C. Pr. Paul Vergheze au plecat la *Institutul Ecumenic de la Bossey*, care se află la o distanță de 18 km de Geneva, unde au fost întâmpinați de Dl. Director Hans Heinrich Wolf și de Dl. N. Nissiotis, adjunctul său.

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost salutat de cei doi conducători ai Institutului de la Bossey, oaspeții au vizitat capela Institutului, sălile de cursuri și biblioteca Institutului.

Dl. Director H. Wolf a arătat că, din 1946, în castelul de la Bossey se organizează cursuri pentru formarea de cadre ecumeniste și se țin sesiuni de studii asupra diverselor aspecte de slujire a Bisericii în lume. În fiecare an, timp de patru luni, Institutul Bossey funcționează ca centru universitar de studii ecumenice. De la întemeierea sa, mai mult de 10.000 de persoane au urmat cursurile Institutului de la Bossey.

Exprimându-și admirația pentru lucrarea importantă pe care o îndeplinește acest Institut pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh a felicitat pe conducătorii lui și le-a urat spor în munca de adâncire a teologiei ecumeniste de care creștinătatea are atîta nevoie în vremurile actuale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dăruit Institutului de la Bossey cele opt volume de «Apostolat Social» al Prea Fericitului Sale, iar celor doi conducători, H. Wolf și N. Nissiotis, le-a făcut unele daruri personale.

După întoarcerea de la Bossey, la dorința exprimată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, a fost vizitat impunătorul și istoricul palat al fostei Societăți a Națiunilor din Geneva.

*

Seara, la restaurantul «Perle du Lac» din Geneva, Dl. Secretar General Visser't Hooft a dat un dineu oficial în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Pe lângă membrii delegației, la acest dineu au luat parte conducători și funcționari superiori ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în frunte cu Dl. Secretar General W. A. Visser't Hooft, precum și reprezentanți ai unor culte religioase din Geneva.

A fost de asemenea prezent și Dl. Paul Gottret, șeful protocolului Republicii și Cantonului Geneva, reprezentînd pe Dl. André Rouffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva.

La acest dineu, Dl. Secretar General Visser't Hooft a luat cuvîntul, mărturisind grațitudinea sa profundă pentru vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

D-sa a evidențiat interesul deosebit pe care-l poartă Biserica Ortodoxă Română Mișcării ecumenice încă de la începuturile ei, subliniind totodată și faptul că dintre Bisericile Ortodoxe nici una n-a studiat și n-a urmărit așa de amănunțit diferitele faze ale Mișcării ecumenice ca Biserica Ortodoxă Română.

Cu acest prilej D-sa a făcut aprecieri elogioase asupra teologiei Bisericii Ortodoxe Române și a rugat pe Prea Fericirea Sa să dea tot sprijinul Consiliului Ecumenic al Bisericilor prin teologii de seamă pe care-i are Biserica Ortodoxă Română.

«Vizita Prea Fericirii Voastre este un moment foarte important în istoria Mișcării ecumenice și de aceea eu ridic paharul meu pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe Române și pentru sănătate și tot mai rodnică arhipăstorie a Prea Fericirii Voastre», a încheiat Dl. Secretar General Visser't Hooft.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus:

*«Domnule Secretar General,
Onorați comeseși,*

Fiecare loc și moment din programul vizitei Noastre la Geneva este pentru Noi ocazie de a cunoaște mai bine, în persoanele care o reprezintă și în misiunea pe care o îndeplinește, marea organizație și marea operă creștină a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Această instituție de mari dimensiuni geografice, confesionale, morale și sociale, urmărește realizarea unui program și îndeplinește o funcțiune care caracterizează mai mult decît oricare alta sensul și aspirațiile creștinismului în vremea noastră.

Datorăm recunoștință celor care au luat inițiativa organizării Mișcării ecumenice și tuturor celor care s-au ostenit cu conducerea și cu slujirea ei.

Majoritatea Bisericilor Ortodoxe au aderat și s-au reintegrat în corpul organizației ecumeniste. Numărul denominațiunilor creștine care fac parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor trece astăzi de 200.

Cît privește Biserica Ortodoxă Română, ea colaborează activ la opera Consiliului Ecumenic al Bisericilor; Biserica și teologia română sînt preocupate de problemele ecumeniste și contribuie la rezolvarea lor cu toate mijloacele și posibilitățile lor.

Folosesc acest prilej pentru a sublinia că atît Biserica Ortodoxă Română, cît și celelalte Biserici Ortodoxe surori, recunosc meritul deosebit pe care și l-a cîștigat Consiliul Ecumenic, — și cînd zic Consiliul Ecumenic, mă refer în foarte mare măsură la Dl. Secretar General Dr. Visser't Hooft — pentru faptul că, prin stăruința și prin activitatea sa susținută, s-au creat premisele care favorizează în prezent dialogul de unire între Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană, pe de o parte, și între Bisericile Ortodoxe și Biserica Veche-Catolică, pe de altă parte. Totodată, prin Conferința de la Aarchus din 1964, Consiliul Ecumenic a deschis larg posibilitatea inițierii unui dialog de unire între Bisericile Ortodoxe și așa-numitele Biserici necalcedoniene.

Idea și posibilitatea dialogului intercreștin sînt de origine și de metodă ecumeniste; Dl. Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a contribuit mult la adoptarea lui și deci la toate înțelegerile, ce se vor realiza pe această cale.

Convîns, activ și consecvent predicator al păcii, Dl. Dr. Visser't Hooft se va bucura de fericirea «făcătorilor de pace» (Matei V, 9) și de

fapt se bucură de cinstea pe deplin meritată a «Premiului Păcii», acordată de Asociația librarilor germani ca «omagiu adus contribuției sale eficace la apropierea creștinilor».

Noi ortodocșii ne bucurăm de această înaltă prețuire ce i s-a acordat, mai ales că Dl. Visser't Hooft este un bun cunoscător al valorilor Ortodoxiei, a scris despre ea și a apreciat de nenumărate ori aportul Bisericilor Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Cu părerea de rău ce avem că funcționarea D-lui Secretar General încetează prin pensionarea sa, ne bucurăm că din toamnă postul acesta de mare importanță în conducerea treburilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor va fi preluat de Dl. Dr. Eugène Carson Blake, indicat pentru aceasta atât prin activitatea desfășurată de D-sa în Comitetul Executiv al Consiliului Ecumenic, cât și prin meritele pe care și le-a câștigat în calitate de pastor — secretar general al Bisericii Prezbiteriene Unite din S.U.A. și președinte al Uniunii Naționale a Bisericilor din S.U.A.

Mulțumind pentru cinstea pe care Dl. Dr. Visser't Hooft, împreună cu ceilalți distinși conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor au făcut-o Bisericii noastre, prin vizitele lor în România ca și pentru cinstea ce ni s-a făcut Nouă personal, invitându-ne aici la Geneva, ridică paharul în sănătatea D-lui Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor Dr. Visser't Hooft, în sănătatea tuturor conducătorilor și ostentatorilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor; pentru fericita realizare a marilor idei și acțiuni creștine ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru instaurarea păcii în toată lumea, pentru binele și fericirea întregii omeniri».

Această agapă frățească a prilejuit o caldă manifestare de simpatie și de prețuire pentru Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române.

*

Joi
30
iunie

Potrivit înțelegerii din ajun, în dimineața acestei zile, la orele 9, într-unul din saloanele hotelului «Intercontinental» din Geneva, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu membrii Comisiei «Credință și Constituție» în frunte cu Dl. Lukas Vischer, directorul acestei comisii.

Dl. Lukas Vischer a arătat că această comisie urmărește în special problemele confesionale și interconfesionale.

Dl. Lukas Vischer a amintit că din această comisie face parte și Dl. Prof. N. Chițescu, din partea Bisericii Ortodoxe Române, remarcînd contribuția pe care a avut-o pînă acum D-sa, în precizarea punctului de vedere al Bisericii Ortodoxe asupra unității Bisericii.

Dl. Lukas Vischer a informat apoi pe Prea Fericirea Sa, că în Comisia «Credință și Constituție» se studiază problema apropierii dintre Bisericile Răsăritene și Bisericile Apusene, pe baza studiului aprofundat al Sfinților Părinți. Cu convingerea că Sfinții Părinți au transmis învățătura autentică a Mîntuitorului, așa cum au predicat-o Sfinții Apostoli, lumea creștină trebuie să se întoarcă la Sfinții Părinți, pentru a găsi în

scrierile lor adevărata Biserică și adevăratele norme de viață ale creștinismului primar. Pe linia acestor preocupări, a spus Dl. Lukas Vischer, s-au studiat texte și probleme din Sfântul Vasile de Mare și din alți Părinți răsăriteni și apuseni.

Dl. Director Lukas Vischer a informat, în continuare, pe Prea Fericirea Sa că acum Comisia «Credință și Constituție» studiază problema «Care este adevăratul sinod ecumenic?». Această problemă este studiată deocamdată de un grup de teologi ortodocși și protestanți. Pentru studiu și rezolvarea problemei sinodului ecumenic, Dl. Lukas Vischer a rugat la Prea Fericirea Sa să contribuie și teologii români, amintind în primul rând pe I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu și P. C. Pr. Prof. Liviu Stan.

O altă problemă pe care a prezentat-o Dl. Lukas Vischer, a fost aceea a datei Paștelui. Făcînd un scurt istoric al acestei probleme și stăruind asupra importanței ei pentru întreaga creștinătate, Dl. Lukas Vischer a subliniat că Biserica Ortodoxă Română se preocupă serios de această problemă, publicînd în revistele sale studii temeinice privitoare la calendar și la data Paștilor și remarcînd că, dintre Bisericile Ortodoxe, numai Biserica Ortodoxă Română a trimis Consiliului Ecumenic al Bisericilor propuneri pentru fixarea datei Paștilor pentru toți creștinii în aceeași zi. D-sa a dat sugestia ca Biserica Ortodoxă Română să ia inițiativa și împreună cu toate celelalte Biserici Ortodoxe să prezinte un punct de vedere comun.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru informațiile date de Dl. Lukas Vischer și a asigurat pe reprezentanții Comisiei «Credință și Constituție» că Prea Fericirea Sa cunoaște de aproape toată activitatea pe care o desfășoară această comisie. Comisia este într-adevăr preocupată de probleme mari care se pun creștinismului contemporan, a spus Prea Fericirea Sa, și din partea Bisericii Ortodoxe Române va avea tot sprijinul, prin ierarhii și profesorii care lucrează în cadrul ei.

În privința datei Paștilor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a exprimat părerea că ar fi un succes mare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor dacă s-ar putea ajunge la acordul ca toți creștinii să serbeze în aceeași zi marea sărbătoare a creștinătății, Învierea din morți a Mîntuitorului Iisus Hristos.

Tot cu acest prilej Prea Fericirea Sa a felicitat Comisia «Credință și Constituție», pentru rezultatele pozitive la care s-a ajuns în urma Conferinței de la Aarhus (1964), care reprezintă un pas mare spre dialogul cu Bisericile Vechi Orientale.

Apoi Prea Fericirea Sa a făcut o scurtă expunere asupra pregătirilor care se fac în legătură cu dialogul dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană și dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Veche-Catolică.

În concluzie, Prea Fericirea Sa stăruie să se continue pe drumul acesta al apropierii dintre Biserici, al valorificării fondului comun doctrinar, canonic, liturgic, etc. din epoca în care Biserica nu era divizată, al adîncirii unei teologii ecumenice, o dată cu efortul comun pe care trebuie să-l depună toate Bisericile creștine pentru promovarea păcii în lume, pentru prietenia dintre oameni și popoare, pentru progresul și fericirea întregii omeniri.

La sfârșitul acestei interesante întrevederi, Prea Fericirea Sa a rugat pe Dl. Director Lukas Vischer să comunice Departamentului Informațiilor din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, că — din lipsă de timp — n-a mai putut lua contact direct pentru a prezenta declarația solicitată Prea Fericirii Sale. Pentru a împlini și acest punct din program, Prea Fericirea Sa a înmănat D-lui Lukas Vischer următoarea declarație, scrisă în limbile română și franceză, cu rugămintea de a fi predată Departamentului Informațiilor.

*

«DECLARAȚIA

făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh pentru Departamentul Informațiilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în legătură cu Mișcarea ecumenică: cum o privește Biserica Ortodoxă Română și ce așteaptă de la ea? (Geneva, 29 iunie, 1966).

Vizita Noastră la Consiliul Ecumenic al Bisericilor și primirea ce Ni s-a făcut la Geneva sînt una din bucuriile deosebite ale activității Noastre de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Dorința Noastră de a face această vizită și de a cunoaște activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor în însuși centrul său era cu atît mai mare și realizarea ei cu atît mai fericită, cu cît acțiunea ecumenică a interesat totdeauna Biserica Ortodoxă Română și cu cît am avut ocazie să cunoaștem, în țara noastră, pe unii dintre distinșii ei conducători și reprezentanți, ca: Dl. Dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Grația Sa Dr. Arthur Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit și I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Americii de Nord și de Sud, doi din cei sase președinți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dl. Dr. W. A. Visser't Hooft, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dl. Eugène Carson Blake, membru în Comitetul executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ales secretar general al acestui Consiliu, I. P. S. Emilian Timiadis, reprezentantul permanent al Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Dl. Lukas Vischer, directorul secretariatului «Credință și Constituție», Părintele Paul Vergezhe, conducătorul Diviziei pentru formația ecumenică și alții.

*

Biserica noastră a participat de la început la Mișcarea ecumenică și a fost prezentă la Conferințele organizațiilor ei pînă la al doilea război mondial. Războiul a întrerupt legătura noastră cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, reorganizat după aceea, dar la Adunarea generală din anul 1961, de la New-Delhi, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat din nou la această Mișcare, împreună cu Biserica Ortodoxă Rusă, cu Biserica Ortodoxă Bulgară și cu Biserica Ortodoxă din Polonia.

Sîntem bucuroși că de curînd s-a alăturat Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Biserica Ortodoxă Sîrbă, așa încît aproape toate Bisericile Ortodoxe sînt acum membre ale lui. Acest Consiliu este astăzi un for de înalt prestigiu, prin caracterul său de largă reprezentare în el a Bisericilor creștine.

Dar chiar de pe acum Consiliul Ecumenic al Bisericilor poate trece. în baza acestui caracter de reprezentare în el a unei considerabile părți a creștinismului, atît la munca de adîncire și sistematizare a activității sale, cît și la cea de abordare direct și cu curaj a marilor probleme care-î stau în față.

Opera pe care este chemat s-o îndeplinească Consiliul Ecumenic al Bisericilor este de o necesitate evidentă, simțită și mărturisită de toți creștinii, cerută de cele mai multe Biserici. Ea este o obligație morală. impusă de calitatea noastră de creștini, de conștiința noastră, de credința noastră, de dragostea ce trebuie să avem toți unii față de alții. Este o obligație față de Biserică și față de omenire, pentru că este datorie față de Iisus Hristos, Intemeietorul și Capul Bisericii, Mintuitorul lumii.

În credința noastră a tuturor, Biserica este Trupul lui Hristos. Acest Trup este unic și trebuie să se prezinte ca atare în structura sa organică. Din nefericire însă Biserica se găsește de multă vreme desmembrată. fiind împărțită în confesiuni și în numeroase organizații mici și foarte mici, în care mădularele Bisericii, adică creștinii, comunică separat, izolat, cu Capul lor dar nu comunică și între ele. Ele trebuie să constituie solidar și armonios un Trup unic în care să fie articulați toți creștinii: Trupul Bisericii creștine, celei una a unui singur Cap, Iisus Hristos.

Hristos este unul și nu poate fi multiplicat. Despărțirea și fărîmîțarea actuală a Bisericii lui Hristos este simțită de credincioșii tuturor Bisericilor și organizațiilor creștine, ca o suferință, ca o mare durere creștină.

Noi creștinii ortodocși am simțit-o timp de secole, în izolarea, în uitarea și în opresiunea în care am trăit în Orient, aproape ignorați, și uneori chiar nedreptățiți de unii frați creștini din Occident. Noi am suferit în această părăsire poate mai mult ca toți durerea dezbinării creștine, deși ne socotim cei mai puțin vinovați de ea.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor lucrează pentru apropierea Bisericilor și are marele merit de a fi înlăturat atmosfera de pînă acum în raporturile dintre Biserici, de a le fi obișnuit să stea alături, să poarte un dialog continuu, ceea ce a avut ca rezultat cunoașterea și conlucrarea lor, precum și de a fi trezit atenția și de a fi stimulat interesul Bisericii Romano-Catolice, asupra operei lui intercreștine actuale. Dar, desigur, realizarea scopului său întreg cere încă mult timp și eforturi îndelungate.

În așteptarea unei lămuriri teologice treptate și a înțelegerii sporite în această privință, Bisericile sînt însă chemate și așteptate să colaboreze cît mai activ și mai strîns pe terenul practic și actual al vieții omenești, pentru rezolvarea unor probleme și îndreptarea unor stări care constituie mari nevoi și griji, nu numai bisericesti-creștine, ci și uman-mondiale.

Biserica trăiește în lume și nu se poate separa, nici dezinteresa de lume, — de starea ei, de aspirațiile ei, de nevoile ei, de durerile ei. Biserica este pentru lume, pentru oameni, așa cum și Fiul lui Dumnezeu s-c

ocupat pentru noi oamenii. O operă uriașă stă în fața noastră și reclamă participarea noastră, acțiunea noastră pentru remedierea răului sau pentru preîntâmpinarea lui.

Tensiunea politică ce există în unele părți ale lumii, starea de război activ între unele țări, înarmarea continuă a unor state, starea înăpăiată în care trăiesc încă multe popoare, inferioritatea lor economică, umilitate, culturală, foamea care amenință o parte imensă din omenire, lipsa de libertate și de dreptate de care suferă unele popoare; iată probleme care sînt și creștine și umane și cărora Bisericile trebuie să le acorde atenția și asistența lor, pentru cit mai deplina și grabnica lor rezolvare.

Preocupările noastre bisericesti și teologice nu trebuie să ne împiedice, dimpotrivă ele trebuie să ne fie îndemn de a da răspuns și ajutor lumii suferînde și amenințate, a-i da ajutor chiar cu precădere, date fiind gravitatea și urgența lipsurilor și primejdiilor de care suferă lumea, prețurile și prioritatea drepturilor omenești la viață, la pace, la bună stare.

Remarcăm cu satisfacție că Consiliul Ecumenic al Bisericilor și-a pus seama și pînă acum de această importanță a colaborării practice a Bisericilor, căci, o dată cu urmărirea scopului său creștin de înfrățire a Bisericilor, Consiliul Ecumenic al Bisericilor desfășoară o acțiune intensă și în această privință umanitară și meriță toată lauda pentru grija pe care o acordă nevoilor sociale. El îndeplinește de pe acum o funcțiune creștină morală binefăcătoare, de interes și de folos uman general. Consiliul Ecumenic al Bisericilor apare de pe acum în cadrul vieții internaționale ca o instituție de mare importanță și utilitate socială mondială, ca un factor religios-moral-social de incontestabilă necesitate și eficiență, de mari eforturi și speranțe în remedierea unor neajunsuri ale vieții omenești, în ameliorarea condițiilor vieții pămîntești.

Dar socotim că situația generală și condițiile speciale în care se găsesc omenirea și Bisericile cere din partea Consiliului Ecumenic o și mai mare stăruință în acțiunea sa creștină-umanitară imediată. Aceasta va aduce Consiliului și creștinismului stîmă și buna apreciere a lumii, precum și satisfacția morală de a practica și a propovădui prin faptă virtutea dragostei creștine într-o lume în care adeseori deosebiri de concepții și de interese îndeamnă la raporturi păgubitoare pentru bunăstarea unei mari părți din omenire și amenințătoare pentru pacea lumii.

Să ridicăm deci glasul dragostei creștine a Bisericilor, peste deosebirile care despart pe oameni, peste resentimente, chemînd în numele zîmvinului Invățător, Binefăcător și Mintuitor al lumii, Care este Domnul nostru Iisus Hristos, Capul Bisericii, pe toți oamenii la acțiunea de înlăturare a mizeriei și de înlăturare a primejdiilor. Să lucrăm pentru unirea omului cu Dumnezeu, dar și a omului cu omul, pentru a face să triumfe dragostea, dreptatea și cooperarea pașnică între toate popoarele.

Ne simțim datorii să precizăm că toate acestea privesc Consiliul Ecumenic în structura sa actuală. Noi credem însă că într-o etapă viitoare, ceea ce este for intercreștin ar trebui să găsească principiile și metodele care să permită încheierea, pe baze mult mai largi a unui Consiliu mondial al tuturor religiilor. Un asemenea organism reprezentativ al tuturor religiilor, preocupat de slujirea celor mai nobile năzuințe ale ome-

nirii contemporane, ar putea realiza, de pe poziția acelor elemente comune oricărei credințe religioase, o lucrare binecuvântată de sprijinire a țelurilor spre care tind toate popoarele și pe care le urmărește în activitatea ei Organizația Națiunilor Unite. Se înțelege de la sine că organizarea și funcționarea unui astfel de for interreligios trebuie să fie rezultatul unor studii și dezbateri ample, de proporții universale. Propunerea pe care o facem izvorăște din preocuparea Bisericilor noastre de a împlini Testamentul lui Hristos, prin slujirea omului — a omului care, după învățătura creștină, este fratele tuturor oamenilor, indiferent de culoarea pielii sale, sau de credințele sale. Ea izvorăște în același timp din exemplul viu pe care îl constituie viața religioasă din România. Sîntem bucuroși să amintim că în țara noastră, din inițiativa Bisericii Ortodoxe Române, s-au realizat încă din 1949, pacea, frățietatea și colaborarea strînsă între toate cultele religioase — creștini de orice confesiune, mozaici, mahomedani — ajungîndu-se astfel la o lucrare comună pentru zidirea păcii în lume și pentru sprijinirea eforturilor creatoare ale poporului în mijlocul căruia își împlinesc slujirea lor. Insuși Dl. Secretar General Visser't Hooft, cu ocazia vizitei făcute în țara noastră în noiembrie 1962, a declarat că între cultele din România s-a realizat un ecumenism intern sau local, care poate servi de model pentru Bisericile din multe părți.

Bucuroși că am putut cunoaște mai bine organizația și lucrarea Consiliului Ecumenic prin acest contact direct, folosim acest fericit prilej ca să exprimăm Consiliului mulțumirile Noastre pentru bursele de studiu acordate unor studenți români. Aprecieri această ca pe o dorință comună și ca pe o posibilitate de inițiere a studenților noștri în opera și în spiritul ecumenismului. Sperăm, de asemenea, că schimbul lărgit de studenți, de profesori și de publicații, ar servi și mai mult cunoașterii reciproce, lucrării comune în sinul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ar contribui la lărgirea și la întărirea spiritului de frățietate în care trebuie să colaboreze confesiunile creștine membre.

Mulțumim și pentru bunele aprecieri ce s-au exprimat adesea din partea Bisericilor membre, pentru Bisericile Ortodoxe și pentru delegațiile lor. Socotim că o participare numerică mai sporită a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe în cadrele forurilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor ar putea să ajute mai efectiv la opera ecumenică, care crește continuu și care reclamă din partea Bisericilor un efort tot mai mare.

Terminăm, mulțumind Departamentului Informațiilor al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de a fi acordat această atenție și acest interes vizitei noastre și de a ne fi dat posibilitatea să facem aceste declarații în numele Bisericii Ortodoxe Române».

*

Tot în această zi, la orele 10, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit, în cinstea conducătorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor, o recepție într-unul din saloanele hotelului «Intercontinental».

Au fost invitați și au luat parte la această recepție: Dl. Secretar General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, I. P. S. Mitropolit Emilian

de Calabria și P. C. Pr. Gh. Tzetzis, reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, P. C. Pr. Vitalie Borovoi, reprezentantul Patriarhatului Moscovei la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, P. C. Pr. Paul Vergheze, conducătorul Diviziei pentru Formație ecumenică, Dl. O. Frederich Nolde și alți reprezentanți și salariați superiori de la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dl. Pastor J. G. Bodmer și Dl. Pastor Dominicé, din partea Bisericii Naționale Prezbiteriene din Geneva, precum și alți reprezentanți de culte religioase din Geneva.

În numele D-lui André Rouffieux, președintele Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Genevei, a luat parte Dl. Paul Gottret, șeful Protocolului de stat.

Au luat parte de asemenea Dl. Ambasador al Republicii Socialiste România la Berna, Vasile Dimitrescu, și delegați ai Republicii Socialiste România pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva.

Recepția s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie și bună dispoziție.

Îndată după recepție, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian și însoțitorii săi au fost conduși la aeroportul din Geneva, pentru înapoierea la București.

La aeroport au fost de față, printre alții, Dl. Secretar General Dr. W. A. Visser't Hooft, I. P. S. Mitropolit Emilian de Calabria, Dl. Paul Gottret șeful Protocolului de pe lângă Consiliul de Stat al Republicii și Cantonului Geneva, Rév. Dominicé, decanul bisericii Sfântul Petru din Geneva și alte persoane.

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a mulțumit tuturor pentru ospitalitatea de care s-a bucurat în cele trei zile de ședere la Geneva, asigurându-i că se înapoiază în țară cu cele mai bune impresii și cu cele mai mari nădejdi pentru cooperarea frățească între toate Bisericile creștine.

Avionul a părăsit Geneva la orele 12,45. În drum spre țară, s-a făcut o scurtă escală la Zürich și altă escală la Viena.

La Viena, au întâmpinat pe Prea Fericitul Părinte Justinian la aeroport, P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, împreună cu Dl. Inginer Karl Krenko, președintele Coloniei române din Viena, Dl. Toma Leonida, secretarul Coloniei, Dl. Valeriu Comoroșan și Dl. Ștefan Conea, epitropi ai bisericii ortodoxe române din Viena, Dl. Inginer Virgil Similache, membru în Consiliul parohial și un grup de credincioși, care au cântat imnul patriarhal.

A fost de asemenea de față Dl. Ambasador la Viena al Republicii Socialiste România, Gheorghe Pele.

După o scurtă convorbire asupra vizitei pe care Prea Fericirea Sa și însoțitorii au făcut-o în Anglia și la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, delegația și-a continuat călătoria cu avionul spre țară, unde a ajuns la orele 20,30.

La aeroportul Băneasa, din București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întâmpinat de I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, de P. S. Episcop Valerian al Oradiei, de P. S. Episcop Visarion

Ploieșteanul, vicar patriarhal, de P. C. Pr. Traian Ghica, Directorul Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București, de PP. CC. Consilieri ai Administrației Patriarhale și Institutului Biblic: Pr. Gheorghe Soare, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gheorghe Iordăchescu și Pr. Sabin Verzan, de PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Alexandru Petre, Pr. Ioan Popa și Pr. Mihai Marinescu, de PP. CC. Preoți Inspectori din Administrația Patriarhală și de la Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor, de Protoiereii Capitalei, de profesorii de la Institutul teologic și de la Seminar, de preoți și credincioși ai Capitalei.

A fost, de asemenea, de față Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

Au fost prezenți Dl. Ambasador al Elveției la București Charles Albert Dubois și Însărcinatul cu Afaceri ad-interim al Marii Britanii, Robert Brash.

În salonul oficial al aeroportului Prea Fericitul Părinte Patriarh a împărtășit celor prezenți impresii și constatări din aceste vizite.

*

Încă de la sosirea la Geneva, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey o telegramă de mulțumire pentru primirea prietenească și pentru dragostea frățească de care s-au bucurat reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române în Anglia. După sosirea la București, Prea Fericitul Sa a trimis Primatului Angliei următoarea scrisoare:

*«Grația Voastră,
Iubite Frate în Hristos,*

Atotputernicul Dumnezeu ne-a ajutat să ajungem cu bine și sănătoși acasă, după vizita de neuitat făcută Grației Voastre și Bisericii Angliei, și după o oprire de trei zile la Geneva, unde ne-am întâlnit cu reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Păstrăm vii în suflet toate momentele preaplăcutei noastre șederi în minunata Voastră țară și pe măsură ce trec zilele, impresiile se clarifică și se cristalizează, transformându-se în amintiri prețioase și pline de farmec.

Chiar de la sosirea noastră pe aeroportul Londrei am simțit căldura dragostei frățești și atenția deosebită cu care ați primit vizita noastră, dragoste și atenție de care aveam să fim înconjuțați în tot timpul petrecerii noastre în mijlocul Vostru.

Găzduirea Noastră și a însoțitorilor noștri în istoricul Palat Lambeth, unde ne-am bucurat de cea mai perfectă ospitalitate, prin grija atât de delicată și permanentă a stimatei Doamne Ramsey, ne-a încredințat că ne aflăm la adevărați prieteni și frați și ne-a făcut să ne simțim ca în propria noastră casă.

Primirea Noastră de către Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a ne-a onorat în gradul cel mai înalt și ne-a făcut să înțelegem, cu profundă recunoștință, că onoarea acordată Nouă se îndrepta către România și către Biserica Ortodoxă Română.

În ce privește programul alcătuit pentru vizita Noastră, pe cât de bogat, pe atât de interesant și de ales, nu găsim cuvinte ca să Vă exprimăm satisfacția și gratitudinea Noastră. El ne-a permis să admirăm și trăinicia constituțiilor de Stat și bisericesti ale poporului englez.

Participarea Noastră la serviciile religioase în capela Lambeth, în multi-secularele și monumentalele catedrale Sfântul Ștefan Walbrook, Sfântul Gheorghe-Windsor, Canterbury și Westminster-Abbey, ne-a oferit îmbucurătorul prilej să constatăm puternicul sentiment religios al credincioșilor Bisericii Anglicane, frumusețea cântărilor liturgice, pietatea rugăciunilor și solemnitatea desfășurării cultului divin, în conformitate cu vechea tradiție a Occidentului creștin și mai ales să descoperim un bogat fond liturgic, comun Bisericilor noastre.

Întâlnirea noastră cu numeroși ierarhi de seamă, cu clerici și creștini ai Bisericii Anglicane ca și cu ierarhi și reprezentanți ai altor Biserici creștine din Anglia, ne-a dat posibilitatea să măsurăm interesul crescând față de rezultatele obținute de Mișcarea ecumenică în acțiunea sa de apropiere și cooperare între Biserici.

Aceste impresii, de care era plin sufletul nostru, le-am împărtășit imediat, cu bucurie, ierarhilor, reprezentanților autorităților de stat, ai Misiunilor diplomatice, clericilor și credincioșilor, veniți în număr mare să ne întâmpine la înapoiere și vom continua să le împărtășim cu toate prilejurile pentru a dezvolta neîncetat atmosfera de prietenie, încredere și dragoste frățească față de Biserica Anglicană, creată de multă vreme în mijlocul credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Bucurie mare a produs vestea adusă de Noi că, în viitor, am convenit să aibă loc vizite reciproce între ierarhii și teologii Bisericilor noastre, Anglicană și Ortodoxă Română, spre a avea prilej să se încredințeze și unii și alții cât de apropiați sintem și cât de firească și necesară este dorința noastră de colaborare și unire.

Incununarea tuturor veștilor aduse de Noi a constituit-o informația că Noi înșine, Conducătorii Bisericii Anglicană și Ortodoxă Română am găsit că e bine ca vizitele noastre reciproce să fie și mai dese decât în trecut, având în vedere rezultatele fericite ale întâlnirilor noastre din anul trecut, la București, și de anul acesta la Londra.

Cu aceste impresii și cu aceste mari bucurii ne-am înapoiat din vizita frățească făcută Grației Voastre, Bisericii și țărilor Voastre.

Rugăm pe Milostivul Dumnezeu să binecuvânteze toate bunele rezultate ale întâlnirilor noastre și să le facă rodnice pentru realizarea dorinței comune de colaborare strinsă și unire în viitor.

Mulțumim din inimă Grației Voastre, în numele Nostru personal și în numele însoțitorilor Noștri pentru toată dragostea ce ne-ați arătat și pentru toată osteneala ce V-ați dat ca vizita Noastră în Anglia să se desfășoare atât de fericit.

Mulțumim, de asemenea, foarte călduros, Doamnei Ramsey și tuturor colaboratorilor Grației Voastre pentru atenția și bunăvoința cu care ne-au însoțit pretutindeni și ne-au ajutat să îndeplinim în întregime programul vizitei Noastre.

Vă rugăm să primiți, Grația Voastră, o dată cu asigurarea recunoștinței Noastre, expresia înaltei stime ce Vă purtăm, și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățescă în Domnul nostru Iisus Hristos.

† JUSTINIAN
Patriarhul României»

De asemenea, după sosirea în țară, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a trimis la Geneva, D-lui Dr. W. A. Visser't Hooft o scrisoare de mulțumiri cu următorul cuprins :

«Domnule Secretar General,

Cu plăcere vă informăm că am ajuns cu bine și sănătoși acasă, după vizita Noastră la Geneva, din zilele de la 28 pînă la 30 iunie a. c.

Cu toate că a fost scurtă șederea Noastră în Cetatea Păcii și a Ecumenismului și oarecum grăbită întâlnirea cu Dvs. și ceilalți reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Noi și însoțitorii noștri am încercat sentimente de mare bucurie în cursul celor aproape 3 zile petrecute la Geneva și impresiile cu care ne-am înapoiat în țară vor rămîne totdeauna vii în amintirea Noastră.

Nu vom uita niciodată dragostea și atenția cu care ne-ați întâmpinat și ne-ați înconjurat în tot timpul, și nici osteneala ce v-ați dat pentru ca Noi să fim primiți, îndată după sosire, de însuși Dl. Președinte al Consiliului de Stat al Republicii și Cantonului Geneva.

Vă sîntem recunoscători, de asemenea, pentru caldă și frățescă primire ce ni s-a făcut în istorica biserică Sfîntul Petru, în care se păstrează cu atîta sfințenie amintirea marelui reformator Calvin.

Am fost foarte fericiți că am putut oficia sfînta liturghie ortodoxă în capela Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în ziua Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel, în prezența unei numeroase asistențe și cu concursul atît de bine venit și impresionant al corului acelei capele.

Prilejul ce ni s-a oferit de a lua cunoștință de activitatea desfășurată de membrii diferitelor Comitete și Departamente, în cadrul Consiliului Ecumenic, ne-a întărit convingerea că Mișcarea ecumenică își continuă cu succes marea misiune de apropiere și cooperare frățescă între toate Bisericile creștine, spre a le da putința să contribuie cu eficacitate la înfrățirea tuturor popoarelor lumii.

Am fost foarte bucuroși că am putut să vă exprimăm și acolo la sediul central al Consiliului Ecumenic, prețuirea noastră pentru îndelungata activitate depusă de Dvs. pentru creșterea prestigiului Mișcării ecumenice în lumea creștină și am plecat mîngiați de asigurarea ce ne-ați dat că retragerea de la munca de conducere efectivă a Consiliului

Ecumenic nu va diminuea de loc în viitor contribuția Dvs., la cauza ecumenismului.

Impresia vizitei Noastre la Geneva le-am împărtășit, îndată după reapoiere, ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii noastre și vom continua a le împărtăși cu toate prilejurile, spre a-i încredința de marele lucru pe care îl aduce Consiliul Ecumenic al Bisericilor în opera de pașificare și înfrățire a întregii omeniri.

Mulțumim din toată inima conducătorilor și colaboratorilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru ospitalitatea ce ne-au arătat în timpul vizitei noastre și îi asigurăm de stima și dragostea Noastră deplină.

Mulțumim în chip deosebit Dvs. Domnule Secretar General, pentru căldura cu care ne-ați înconjurat și din toată inima vă urăm încă mulți ani de viață pentru a servi cu aceeași nobilă pasiune cauza apropierii și cooperării frățești a tuturor Bisericilor creștine.

Vă rugăm să primiți asigurarea înaltei Noastre stime și a dragostei Noastre părintești în Domnul nostru Iisus Hristos.

† JUSTINIAN
Patriarhul României».

Despre vizita reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române și despre impresia pe care ea a făcut-o atât în Anglia cât și la Geneva, au scris atât presa cotidiană, cât și revistele bisericești din Anglia și de la Geneva.

Din tot ce s-a scris se desprinde succesul deplin al acestor două vizite pentru o mai bună cunoaștere și apropiere între Biserici, pentru promovarea ecumenicității contemporane, pentru cultivarea prieteniei și prețuirii reciproce între popoare, pentru slujirea păcii în lume. Referindu-se la rezultatele vizitei în Anglia, ziarul «Church Times» din 1 iulie 1966 scria: «Vizita pe care Patriarhul României a făcut-o țării noastre ca oaspete al Arhiepiscopului de Canterbury este privită în cercurile oficiale ca cea mai reușită întâlnire de acest fel, organizată în ultimii ani la Lambeth».

Iar Grația Sa, Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, într-o scrisoare pe care a trimis-o Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, făcea următoarea apreciere asupra vizitei din Anglia: «Puteți fi sigur, că vizita Prea Fericirii Voastre a stîrnit un mare interes nu numai în cercurile ecleziastice, ci a trezit un interes mai mare în țară și în cetatea Londrei, și putem să recunoaștem, după credința mea, că prietenia dintre țările noastre a fost ajutată prin vizita Prea Fericirii Voastre în Anglia». Totodată, Grația Sa a exprimat cu acest prilej, convingerea că prin discuțiile ce au avut loc s-a asigurat «progresul în unitatea teologică inițiată de Conferința de la București din 1935».

Merită de asemenea reținut și faptul că «Asociația Bisericilor Anglicane și Răsăritene» și «Asociația Sfinților Alban și Sergiu» au scos împreună o broșură de 20 pagini, intitulată «Biserica Angliei și Biserica Ortodoxă Română» în care a fost redată vizita în Anglia a delegației Bisericii Ortodoxe Române, cu toate momentele ei, și în care s-a remarcat pe de o parte contribuția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey în apropierea dintre Orto-

doxie și Anglicanism, iar pe de altă parte, rolul deosebit pe care-l va avea Biserica Ortodoxă Română în dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană.

Prețuirea deosebită de care s-a bucurat Intiistătătorul Bisericii noastre în timpul acestor două vizite și prestigiul pe care-l are Biserica Ortodoxă Română atât în Anglia cât și la Geneva au fost subliniate și prin mulțimea scrisorilor pe care le-a primit Prea Fericitul Părinte Patriarh de la numeroase personalități ecleziastice și de stat din Anglia și din Geneva, după întoarcerea în țară.

Putem spune deci că vizitele din Anglia și de la Geneva ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian se înscriu în istoria relațiilor dintre Bisericile creștine ca o contribuție deosebit de valoroasă în strădaniile de înfrățire și unire dintre Bisericile noastre, în acțiunea de apropiere și prietenie între popoare, în slujirea mesajului evanghelic al păcii și progresului omenirii contemporane.

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ca în fiecare an, la 2 august, când Biserica noastră sărbătorește pe dreptcredinciosul împărat Justinian, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au cinstit și anul acesta ziua numelui Întâistătorului lor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

În Paraclisul Palatului patriarhal, P.S. Episcop Teoctist al Aradului, înconjurat de un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală, a săvârșit un Te-Deum.

Pe lângă sărbătorit, au luat parte la această slujbă de mulțumire : I.P.S. Tit Sîmedrea, P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, inspectorii patriarhali și salariații superiori de la Centrul patriarhal și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, profesori de la Institutul teologic în frunte cu P.C. Rector N. I. Nicolaescu, profesorii de la seminar, împreună cu P.C. Director Dumitru Popescu, Protoiereii Capitalei, preoți și credincioși.

Au luat parte, de asemenea, Dl. Jaroslav Ondra, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, P. C. Prot. Gh. Nan, parohul bisericii ortodoxe române «Pogorirea Sfintului Duh» din Windsor (Canada) și P.C. Pr. Prof. Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra, împreună cu enoriașii săi, Dragu și Nina Pavi, care se aflau la această dată în București.

După Te-Deum toți cei prezenți au prezentat felicitări Prea Fericitii Sale Părintelui Patriarh Justinian, urîndu-i viață lungă, puteri de muncă și realizări mereu sporite pentru binele și fericirea Bisericii Ortodoxe Române, pentru promovarea păcii în lume și pentru propășirea patriei noastre, Republica Socialistă România.

Cu acest prilej Prea Fericirea Sa a primit numeroase telegrame de felicitări din țară și de peste hotare, dintre care publicăm în continuare următoarele:

Telegrama Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicitînd din inimă pe Prea Fericirea Voastră de ziua onomastică, Vă urăm sănătate, lungime de viață, spre folosul și fericirea Bisericii.

† Patriarhul ATENAGORA

*

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

În numele meu personal și în numele Sfîntului nostru Sinod, cu dragoste frățească Vă felicităm de ziua onomastică și dorim în rugăciune Prea Fericirii Voastre sănătate și puteri noi, pentru ca să conduceți cu aceeași înțelepciune și perseverență pe credincioșii români pe calea sfinței Ortodoxii și a păcii.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Macarios, Arhiepiscopul Ciprului:

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Întîmpinînd cordial pe Iubita Voastră Fericire, cu ocazia zilei numelui, ne rugăm din tot sufletul Domnului să Vă țină în sănătate ani îndelungați, spre binele turmei celei evlavioase a Voastră

† MACARIOS al Ciprului

*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Iacobos, Arhiepiscopul ortodox grec al Americii de Nord și de Sud :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră.

Cu ocazia zilei onomastice care se apropie a iubitei și respectabilei Voastre Prea Fericiri, Vă adresez felicitări cordiale și Vă urez ca cerescul întemeietor al Bisericii, Hristos, să Vă dăruiască sănătate și putere, ani îndelungați, spre binele Preasfintei Biserici a României și a turmei ei bine credincioase.

Cu acestea, rămân al respectabilei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor în Hristos și cu totul devotat,

† Arhiepiscopul JACOBOS

25 iunie 1966

ALEGEREA, HIROTONIREA ȘI INSCĂUNAREA PREA SFINTITULUI VICTORIN URSACHE NOUL EPISCOPI AL EPISCOPIEI MISIONARE ORTODOXE ROMÂNE ÎN AMERICA

Prin moartea episcopului Andrei Moldovan (14 martie 1963), scaunul episcopal al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, cu sediul la Detroit, Michigan a devenit vacant. Sarcinile culturale și administrative ale centrului eparhial au fost preluate atunci de Pr. Simion Mihălțan, dar pentru scurt timp, deoarece la 2 ianuarie 1964 a încetat din viață. Consiliul eparhial a ales apoi ca vicar pe P.C. Protopop Ioan Bugariu, de la parohia East Chicago, Indiana, care funcționează în această calitate și în prezent.

Alegerea. — Înfăptuirea planului de reorganizare și nevoile pastorale multiple ale Episcopiei cereau însă în fruntea ei un arhipăstor vrednic să păstreze și să consolideze unitatea canonică și viața spirituală a eparhiei. Sarcina alegerii unui episcop în scaunul vacant a revenit Congresului bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America din 1966. Întrunit în zilele de 22 și 23 aprilie 1966, în catedrala «Sfânta Treime» din Detroit, Michigan, cel de al 35-lea Congres bisericesc reprezintă o dată importantă în istoria Bisericii Române din America. Congresul a fost prezidat de P.C. Protopop Ioan Bugariu, vicarul Episcopiei, secretar general fiind P.C. Arhidiacon Vartolomeu Anania, și a întrunit delegați din 16 parohii ortodoxe române. Au mai participat observatori și oaspeți din partea unor parohii românești care nu aparțin Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

În urma dezbaterilor ce au avut loc în ședințele din 22 aprilie 1966, Congresul bisericesc al Episcopiei Misionare Române în America a luat hotărâri importante care privesc atât organizarea internă a eparhiei, cât și relațiile Episcopiei cu celelalte Biserici Ortodoxe și creștine din America. Printre altele s-a aprobat ca Centrul eparhial să instituie o evidență asupra situației canonice a actualilor și viitorilor preoți din Eparhie, înțelegându-se prin aceasta certificarea validității hirotoniilor. Congresul sfătuiește pe preoți să folosească orice prilej de a coliturghisi în soboare, întărind astfel și comuniunea lor sacramentală. Congresul a luat măsuri cu privire la pregătirea cîntăreților bisericești, organizare de școli

catehetice duminicale, înființarea de bazare religioase, tipărirea de cărți liturgice, cărți de rugăciune și catehisme. S-a recomandat apoi, o participare mai activă și mai eficientă a reprezentanților Episcopiei la lucrările organizației: «Conferința permanentă a episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi». De asemenea, Congresul îngăduie preoților eparhiei să participe la soboarele și reuniunile intercreștine, în limitele hotărârilor ce se iau de către Conferințele panortodoxe.

În conformitate cu articolul 6 din Statutul pentru organizarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, completat cu Decizia din 14 iulie 1950 a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin care Episcopiei Misionare Române în America i s-a acordat autonomie administrativă și economică, Congresul bisericesc a procedat la alegerea unui nou episcop în scaunul vacant.

În ședința specială din 23 aprilie 1966, Congresul bisericesc a ales prin vot secret, cu unanimitate de voturi, pe Prea Cuviosul Arhimandrit Victorin Ursache episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

*

Victor Ursache s-a născut la 24 iulie 1912, în comuna Mânăstioara-Siret, fostul județ Rădăuți. După absolvirea liceului din Siret, a urmat studii de filozofie, științe naturale, teologie și pedagogie la Universitatea din Cernăuți. Este licențiat în teologie. A făcut și studii de specializare la Institutul Biblic și Arheologic din Ierusalim. În anul 1937 a devenit călugăr la Mânăstirea Neamț, primind numele de Victorin, și a fost hirotonit ierodiacon și ieromonah. În același timp a funcționat ca profesor și subdirector al Seminarului din Mânăstirea Neamț. În 1940 a fost ridicat la rangul de protosinghel și i s-a încredințat postul de director al Seminarului Neamț și ascultarea de stareț al Mânăstirilor Neamț și Secu. În 1942 a fost ridicat la rangul de Arhimandrit — mitrofor.

În 1944 Arhimandritul Victorin a primit încredințarea de Superior al Căminului și bisericii ortodoxe românești din Ierusalim. În 1947 a devenit reprezentantul Misiunii Ortodoxe Române din Ierusalim, așezat de către Patriarhul Nicodim al României sub jurisdicția Patriarhului Ierusalimului.

În 1956, la chemarea fostului episcop Andrei Moldovan a venit în Statele Unite ale Americii. De atunci el a funcționat ca profesor de teologie dogmatică, morală și pastorală la Seminarul teologic din South Canaan, Pennsylvania.

Profesor, misionar și pedagog renumit în sînul Ortodoxiei americane, ducînd o viață călugărească exemplară, P.S. Victorin este o personalitate de prestigiu între ortodocșii români din Statele Unite și Canada și un devotat apărător al intereselor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

*

În aceeași ședință Congresul bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America a hotărât apoi ca noul ales, Arhimandritul Victorin Ursache, să fie propus Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române spre recunoaștere și aprobare.

Luînd cuvîntul în fața Congresului bisericesc după alegerea sa ca episcop, P.C. Arhimandrit Victorin a mulțumit mai întîi pentru încrederea cu care este chemat și propus să ia răspunderea conducerii acestei eparhii. Desigur, chemarea Congresului este un vot de încredere pe care trebuie să-l întărească autoritatea bisericească, adică Sfîntul Sinod: «Fără a vrea să umbresc conștiința autorității Congresului bisericesc, aș ține să subliniez că, dacă înțeleg chemarea Dvs. drept un vot de încredere, din punct de vedere strict canonic ea este numai o propunere către autoritatea noastră bisericească cea mai înaltă, în speță către Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, singurul care, în ultimă instanță, are căderea să ridice pe cineva la treapta episcopatului. Alegerea Dvs. deci se referă mai mult la aspectul administrativ al problemei, întrucît Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America este o eparhie autonomă și se conduce de sine; aspectul canonic al acestui eveniment intră în atribuțiile exclusive ale Sfîntului Sinod».

P. C. Arhimandrit Victorin a expus apoi în fața Congresului bisericesc proiectele pe care le are în legătură cu viitoarea sa misiune:

«Toți laolaltă sîntem datori să ascultăm de rînduiele bisericești, de dogmele și de învățăturile Bisericii, de canoanele și tradițiile ei, toți trebuie să luăm aminte la îndrumările cu caracter panortodox. Va fi bine să ținem legături tot mai strînse cu Bisericile Ortodoxe din America și mai ales cu «Conferința permanentă a episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi», în care Episcopia aceasta este membră, să ne coordonăm lucrările pentru bunul nume al Ortodoxiei și pentru mîntuirea sufletelor credincioșilor.

«Înțeleg că fiecare preot e la locul lui și-și chivernisește cu rîvnă parohia, se interesează de mîntuirea păstoriiților săi, de educarea tineretului, de înălțimea slujbelor religioase, că fiecare se gîndește la marea răspundere pe care o are în fața lui Dumnezeu, cînd va trebui să dea seama pentru lucrarea sa. Mă voi alătura și eu acestor eforturi, continuînd să lucrez așa cum am lucrat și pînă acum, cu deosebire că, prin chemarea cea nouă a lui Dumnezeu, urmează să fiu mai responsabil, pentru deplinătatea harului, mai grijuliu în săvîrșirea celor de taină ale Bisericii Ortodoxe, atît de către mine, cît și de către cei dimprejurul meu.

«O altă dorință — și cea mai mare — este aceea, ca, într-o bună zi, cînd va fi voia lui Dumnezeu, să ajungem și noi, românii ortodocși din America, la un loc, într-un singur gînd, la o singură conștiință curată».

În încheiere, P.C. Arhimandrit Victorin a mărturisit dragostea și devotamentul pe care le poartă față de Patriarhia Română, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și a cerut Congresului bisericesc să-l sprijine în împreună-lucrarea a tot ce este bine pentru proslăvirea Ortodoxiei și a neamului românesc.

Soborul arhieresc format din I. P. S. Arhiepiscopi Iakobos al Americii, Epifanie al Filadelfiei si Aristobulos al Kyriacupolei la hironirea in arhieru a P. C. Arhimandrit Victorin Ursache

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 6 iunie 1965, la propunerea Comisiei canonice-juridice și pentru disciplină, care a examinat alegerea Congresului bisericesc și a găsit că noul ales îndeplinește condițiile canonice și statutare pentru a fi ridicat la treapta de arhieru și de episcop, a recunoscut și a aprobat alegerea P.C. Arhimandrit Victorin Ursache în scaunul de episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America făcută de Congresul bisericesc al aceleiași Episcopii, în ședința din 23 aprilie 1966, și i-a decernat rangul ierarhic de arhieru. Totodată, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în numele Sfântului Sinod și al Său personal, a transmis P.C. Arhimandrit Victorin felicitări și urări de bună-sporire în noua sa misiune bisericească.

Luind act de hotărîrea din 6 iunie 1966 a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române prin care P. C. Arhimandrit Victorin Ursache a fost recunoscut ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, Consiliul eparhial al Episcopiei, întrunit la 27 iunie 1966, în Detroit, Michigan, sub președinția P.C. Prot. Vicar Ioan Bugariu, a apreciat că, în urma acestei recunoașteri, P.C. Arhimandrit Victorin, întrunește toate condițiile canonice și legale pentru a conduce efectiv această Episcopie, mai întâi ca administrator și apoi ca Episcop.

Hirotonirea. — Hirotonirea întru arhieru a P.C. Arhimandrit Victorin a constituit un eveniment unic în viața ortodocșilor români din America și a întregii Ortodoxii americane. Pentru oficierea acestui act solemn, Consiliul eparhial al Episcopiei de acord cu Patriarhia Română, a invitat pe : I.P.S. Arhiepiscop Iakobos din New York, Primatul Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America de Nord și de Sud, președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și președinte al «Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici din cele două Americi». I.P.S. Arhiepiscop Epifanie al Filadelfiei, ierarh de origine româno-macedoneană, fost duhovnic al P.C. Arhimandrit Victorin, și I.P.S. Arhiepiscop Aristobul al Kyriakupolei, care și-a făcut o parte din studiile teologice la Academia Andreiană din Sibiu.

Slujba hirotoniei s-a săvârșit duminică 7 august, în catedrala «Sfântul Gheorghe» din Windsor, Ontario (Canada), al cărei paroh este Pr. Nestorian Cicală.

După rînduierile bisericești ortodoxe, sîmbătă seara, în cadrul vecerniei, soborul de episcopi a oficiat chemarea și cercetarea canonică a P.C. Arhimandrit Victorin, condidat la hirotonie întru arhieru. Din încredințarea I.P.S. Arhiepiscop Iacobos, actul solemn al chemării oficiale a fost citit, în limbile română și engleză, de către Arhidiaconul Vartolomeu Anania, directorul Cancelariei eparhiale. În aceleași două limbi, P.C. Arhim. Victorin a citit Declarația oficială prin care și-a exprimat public acceptarea acestei chemări și a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și I.P.S. Arhiepiscopi Iakobos, Epifanie și Aristobul.

În dimineața zilei de duminică 7 august, mulțime de clerici și creștincioși ortodocși români din Michigan, Ohio, Indiana, Illinois, New York,

1. P. S. Arhiepiscop Iakobos al Americii inminează P. S. Episcop Victorin Ursache
veșmintele și insignele arhieresti

Minnesota, Massachusetts, Nebraska, New Jersey, Ontario, Quebec și Sachachewan a venit să participe la solemnitatea hirotonirii. Întreaga parohie ortodoxă greacă din Windsor a fost prezentă. Un sobor impresionant format din 3 arhiepiscopi, 15 preoți, 2 diaconi și 3 anaghoști a înconjurat sfântul prestol.

La sfârșitul utreniei, P.C. Arhimandrit Victorin a fost prezentat Arhiepiscopului Iakobos pentru a face mărturisirea de credință. După citirea decretului patriarhal prin care se confirmă alegerea și se autorizează hirotonirea P.C. Arhimandrit Victorin ca episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, au urmat întrebările arhierilor și răspunsurile candidaților, privitoare la dogmele Ortodoxiei, prevăzute în rînduielele hirotoniei episcopului. P. C. Arhimandrit Victorin și-a mărturisit fidelitatea față de învățăturile dogmatice și tradițiile canonice ale Bisericii Ortodoxe, față de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, față de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, față de legile și rînduielele statului în care se află această Episcopie.

După cîntarea «Sfinte Dumnezeule» și citirea Apostolului, a urmat actul solemn al hirotonirii Prea Sfîntitului Episcop Victorin.

Candidatul a fost adus în fața altarului de către Părinții Arhimandriți Dr. Nicolae Mladin de la Sibiu și Filotei din New York, apoi preluat de I.P.S. Arhiepiscopi Epifanie și Aristobul și purtat împrejurul sfîntului prestol. La timpul cuvenit, Arhiepiscopul Iacobos a rostit cuvintele de consacrare din Taina hirotoniei episcopului: «Prin alegerea și binecuvîntarea Scaunului Patriarhal al României, dumnezeiescul har, care pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește, prohibește pe Arhimandritul Victorin Ursache în Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America; să ne rugăm dar pentru dînsul, ca să vină peste el harul întru tot Sfîntului Duh».

Ridicat la treapta ierarhică a arhieriei, P.S. Episcop Victorin a fost îmbrăcat cu veșmintele episcopale și a fost întîmpinat cu «Vrednic este» din partea celorlalți arhieriei, a soborului preoților și a tuturor credincioșilor de față.

După încheierea sfintei liturghii, I.P.S. Arhiepiscop Iacobos a așezat pe fruntea P.S. Episcop Victorin mitra arhierască și i-a înmînat cîrja arhipastorală, exprimîndu-și bucuria de a fi săvîrșit această hirotonie și urînd noului episcop viață îndelungată și rodnică păstorire. Noul arhieriu a răspuns, spunînd printre altele: «Înainte de însemnata clipă a hirotoniei am fost chemat să fac mărturisirea de credință. Am făcut aceasta cu bucurie, pentru că cunosc ceea ce cred. Dar în acest moment solemn, aș vrea să cer tuturor credincioșilor din eparhia noastră să se unească cu mine în păstrarea credinței noastre imaculate și intacte, fără adăugare sau știrbire, fără schimbare sau omitere, așa cum e învățată de Sfintele Scripturi și de Sfînta Tradiție, deoarece aceasta constituie datoria mea esențială ca conducător în Biserica Ortodoxă. Orice deviere de la învățătura Bisericii noastre, de la Biserica Ortodoxă, implică pierderea continuității cu viața Bisericii».

Ceremonia s-a isprăvit cu un polihroniu pentru: Sanctitatea Sa Ate-nagora, Patriarhul Constantinopolului, Sanctitatea Sa Benedictos, Patriarhul Ierusalimului, Prea Fericirea Sa Justinian, Patriarhul României, Înalt Prea Sfințiile lor Iakobos al Americii, Epifanie al Filadelfiei și Aristobul al Kyriakupolei, P.S. Sa Episcopul Victorin, pentru conducătorii statelor american și canadian, pentru credincioșii care au asistat la slujbă.

Sfinta liturghie a fost săvârșită în limbile română, greacă și engleză. Răspunsurile au fost date de corul mixt al catedralei «Sfintul Gheorghe», sub-conducerea D-lui John Dragomer.

La ceremonie au asistat numeroase personalități oficiale: Excelența Sa Paul Martin, Ministrul Afacerilor Externe al Canadei, Monseniorul Wilfred-Langlois, reprezentantul Eminenței Sale Emmet Carter, episcop romano-catolic de London, Ontario, Dr. J. F. Leddy, președintele Universității din Windsor, Dl. Herbert Gray, membru în parlamentul canadian, Dl. Bernard Newman, deputat de Essex, Pr. Prof. H. G. Hill, reprezentantul Dr. Kingston, decanul Colegiului Canterbury, Prof. L. J. Newville de la Seminarul Sfintul Tihon, South Canaan, reprezentanți ai presei.

De asemenea, a participat P. C. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin de la Institutul teologic din Sibiu, delegat personal al I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului și reprezentant, la festivitatea sfințirii, al Bisericii Ortodoxe Române.

După liturghie, în auditoriul catedralei «Sfintul Gheorghe» a avut loc agapa festivă, oferită de Comitetul parohiei-gază sub conducerea Pr. Paroh Nestorian Cicală și de Reuniunea Femeilor, condusă de Doamna președintă Ruthé Erina, în cinstea hirotoniei noului Episcop Victorin.

Cu această ocazie au luat cuvîntul: Dl. Consilier eparhial Alexandru Suciu (Chicago), Prof. Jerome Newville, Arhidiaconul Vartolomeu Anania, Pr. Prot. Vicar Ioan Bugariu, Monseniorul Wilfred Langlois, Dl. Bernard Newman, P. C. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin, care au elogiat personalitatea Episcopului Victorin și au subliniat importanța ecumenică a acestui mare eveniment ortodox.

I. P. S. Arhiepiscop Aristobul al Kyriakupolei a felicitat pe P. S. Victorin «pentru meritata avansare ca arhiereu și păstor rînduit de Dumnezeu, al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, țări iubitoare de străini...».

Dl. Paul Martin, Ministru de externe al Canadei, a felicitat pe noul episcop și a vorbit cu căldură despre românii ortodocși. El a mărturisit că: «Aceasta este cea mai mare adunare ecumenică la care am asistat în Windsor» și a arătat că această întîlnire a demonstrat «respectul pentru ordinea canonică, ceea ce este esențial în orice grupare religioasă».

În cuvîntarea sa, I. P. S. Arhiepiscop Iakobos a arătat că festivitatea are o profundă semnificație ecumenică și și-a exprimat speranța că P. S. Victorin, ca membru al «Conferinței permanente a episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi», va contribui la dezvoltarea acestei mișcări. Vorbind despre personalitatea Episcopului Victorin, I. P. S. Arhiepiscop Iakobos, a spus: «Nu sînt de loc mirat că un om de calitatea sufletească a P. S. Victorin a devenit membru al Sfintului Sinod Român

și al ierarhiei ortodoxe americane. Vă îndemn nu numai să-l respectați, ci să-l urmați în acțiunea de reunificare a românilor ortodocși și aducerea lor într-o singură turmă. Noul nostru Episcop nu va fi singur; el e sprijinit de cele două milioane de greci ortodocși din America». I. P. S. Arhiepiscop Iakobos a transmis P. S. Victorin binecuvântările Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic, precum și felicitările sale personale, ale ierarhilor și credincioșilor din Arhiepiscopia Ortodoxă Greacă din America de Nord și Sud.

În încheiere, P. S. Episcop Victorin a mulțumit tuturor pentru felicitările, aprecierile și încurajările ce i-au fost aduse. P. S. Sa a declarat că va face tot ce-i stă în putință pentru a răspunde speranțelor ce se pun într-însul; pentru aceasta cere ajutorul lui Dumnezeu și sprijinul tuturor preoților și credincioșilor pe care îi va păstori de acum înainte.

Hirotonirea P. S. Victorin a fost pe drept cuvânt cel mai însemnat eveniment religios al românilor ortodocși din Statele Unite și Canada. Această sărbătoare a ortodoxiei românești din America și Canada a fost totodată o puternică afirmare a comuniunii spirituale cu frații din România și cu Biserica Ortodoxă Română — Biserica-Mamă.

Inscăunarea. — Instalarea P. S. Victorin Ursache, noul episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, a avut loc duminică 21 august 1966, în catedrala «Sfinta Treime» din Detroit, Michigan.

Ceremonia înscăunării a fost oficiată de I. P. S. Nicolae Corneanu, Arhiepiscop al Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Banatului, reprezentant al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Sfânta liturghie a fost săvârșită de un sobor care a cuprins printre alții pe I.P.S. Aristobul, Arhiepiscop al Kyriakupolei, P. S. Victorin, Pr. George Bacopoulos, director al Cancelariei Arhiepiscopiei grecești din New York, reprezentant al I. P. S. Arhiepiscop Iakobos, clerici reprezentând Bisericile Ortodoxe Sârbe și Bulgare, majoritatea preoților ortodocși români care depind de Episcopia noastră misionară. A mai slujit P. Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin, care a rostit și predica zilei. Au asistat la serviciul liturgic Monseniorul Leslie G. Warren, reprezentant al Episcopiei romano-catolice din Detroit, reprezentanți ai Ambasadei țării noastre la Washington și alți oaspeți.

La festivitate au participat numeroși credincioși români. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohiei «Sfinta Înviere» din Hamilton, Ontario, sub conducerea maestrului Traian Barbu.

După oficierea sfintei liturghii a urmat ceremonia propriu-zisă a instalării P. S. Victorin Ursache în scaunul de Întâistătător al ortodocșilor români din America.

Pr. G. Bacopoulos, reprezentantul I. P. S. Arhiepiscop Iakobos, a citit în limbile greacă și engleză actul de hirotonie întru arhieru a P. S. Episcop Victorin. După aceea, s-a dat citire Gramatei de investire și înscăunare a P. S. Episcop Victorin Ursache, semnată de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul României și sigilată cu pecetea Patriarhiei române.

I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu înmînează P. S. Episcop
Victorin Ursache cîrja arhierescă

GRAMATA

de investirea și înscăunarea P. S. Victorin Ursache, Episcop
al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America

JUSTINIÂN

din mila lui Dumnezeu Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitor
al scaunului Cezareii Capadochiei, Mitropolit al Ungrovlahiei, Arhiepiscop
al Bucureștilor și Președinte al Sfântului Sinod al Bisericii
Ortodoxe Române

Preaiubitului cler și dreptcredincioșilor creștini din de Dumnezeu
păzita Episcopie Misionară Ortodoxă Română în America, har, milă și
pace de la Dumnezeu, Părintele nostru din Ceruri, iar de la Noi părin-
tească binecuvântare.

Facem cunoscut tuturor căroră se cuvine, că Mintuitorul nostru Iisus
Hristos, prin trimiterea din cer în chipul limbilor de foc a Preasfântului
și de viață făcătorului Duh peste Sfinții Săi Ucenici și Apostoli, i-a întărit
în darul de a propovădui cuvîntul Evangheliei Sale și le-a dat puterea de
a așeza în Sfînta Sa Biserică, trepte și vrednicii preoțești deosebite, prin
punerea mîinilor, într-o neîntreruptă înlănțuire, continuînd astfel slujba
preoției, pînă la sfîrșitul veacurilor și instituînd păstori și arhipăstori
ai turmei cuvîntătoare, care sînt părtași ai acelorași daruri și haruri
apostolice.

Ca smerit urmaș al lor, văzînd Noi că, prin trecerea la cele veșnice a
P. S. Episcop Andrei Moldovan, a rămas vacant scaunul de episcop al
Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America;

Indemnați fiind de îndatorirea canonică ce avem și de dispozițiunile
art. 30 lit. g din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Or-
todoxe Române și art. 130 din Statutul pentru organizarea Episcopiei Mi-
sionare Ortodoxe Române în America, de a nu lăsa acea Episcopie lipsită
de conducătorul ei canonic;

Luînd cunoștință de hotărîrea Congresului bisericesc al Episcopiei
Misionare Ortodoxe Române în America, întrunit la Detroit în ziua de 23
aprilie 1966, prin care a fost ales P. C. Arhimandrit Victorin Ursache în
scaunul vacant de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în
America, ca unul care s-a arătat vrednic de această înaltă misiune, dînd
dovadă de statornicie în dreapta credință a Sfintei noastre Biserici, fiina
vrednic slujitor al Altarului Domnului, priceput propovăduitor al cuvîntului
Evangheliei, care și-a îndeplinit cu zel și corectitudine însărcinările
avute pînă acum, am supus această hotărîre Sfîntului Sinod al Bisericii
Ortodoxe Române.

Pe temeiul sfintelor canoane, al art. 10, lit. g din Statutul pentru
organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și în conformitate
cu prevederile art. 6 din Statutul pentru organizarea Episcopiei Misionare
Ortodoxe Române în America, votate de Congresul bisericesc al Episco-
piei Misionare Ortodoxe Române în America, la 4 iulie 1935, Sfîntul Sinod,
dînd urmare raportului nr. 59 al Congresului bisericesc al Episcopiei

Misionare Ortodoxe Române în America și examinând actele dosarului respectiv, a aprobat alegerea P. C. Arhimandrit Victorin Ursache, ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și i-a decernat rangul de arhiereu.

În urma acestei hotărâri P. C. Arhimandrit Victorin Ursache a fost hirotonit întru arhiereu în ziua de 7 august 1966, de către: I. P. S. Arhiepiscop Iakobos al Americii, I. P. S. Arhiepiscop Epifanie al Filadelfiei și I. P. S. Arhiepiscop Aristobul al Kyriakupolei.

Pe temeiul celor mai sus arătate, al sfințelor canoane, al hotărârii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 6 iunie 1966 și în virtutea dispozițiilor art. 6 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, Noi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Mitropolit al Ungrovlahiei, investim și așezăm pe P. S. Sa Episcopul Victorin Ursache ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Pentru întărirea acestei așezări canonice, emitem și dăm alesului episcop, P. S. Victorin Ursache această gramată patriarhicească, drept mărturie că Prea Sfinția Sa, fiind investit cu dregătoria arhierească și cu jurisdicția de episcop, este împuternicit a conduce toate parohiile din rașele și satele care țin și vor ține în viitor de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, de pe teritoriul Statelor Unite ale Americii, Canadei și Americii de Sud.

În virtutea celor mai sus arătate, Prea Sfinția Sa are darul și puterea de a pune, după rânduile Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și în conformitate cu legile țărilor respective, citeți, cîntăreți, ipodiaconi, diaconi, preoți și protopopi, la toate bisericile din episcopia Prea Sfinției Sale; stareți și starețe la mînăstirile ce s-ar înființa acolo, precum și a face toate cîte i se cuvîne, —ca Chiriarh canonic — spre zidirea duhovnicească a turmei sale.

Din partea Prea Sfinției Sale, așteptăm cinstire și ascultare către autoritatea superioară bisericească, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care l-a recunoscut și aprobat și al cărui membru este, precum și lucrare neobosită bună-înfelegere, înfelepciune părintească, dragoste către turma sa, fiind tuturor călăuză întru păstrarea și întărirea dreptei credințe și ținerea tuturor strămoșeștilor tradiții bisericești.

Îndeosebi, pe lângă prerogativele episcopale ce-i revin prin sfințele canoane, precum și drepturile și îndatoririle prevăzute în Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America, din hotărîrea sinodală a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, încredințăm pe Prea Sfințitul Episcop Victorin Ursache că este unicul conducător canonic și legal al credincioșilor ortodocși români din Statele Unite ale Americii, Canada și America de Sud, în care temei îl îndemnăm și-i punem la inimă să adune în jurul scaunului episcopal toate comunitățile bisericești ale românilor ortodocși din cele două Americi, depunînd toată strădania pentru stingerea dezbinărilor existente și pentru realizarea unității spirituale a tuturor românilor ortodocși din acele părți.

Dorim ca rugăciunile sfinților, ale căror moaște se află pe pămîntul țării noastre strămoșești: Sfîntul Dimitrie Basarabov de la catedrala patriarhală din București, Cuvioasa Paraschiva de la Iași, Sfîntul Gri-

gore Decapolitul de la Rîmnicul Vîlcii, Sfînta Filofteia de la Curtea de Argeş şi Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica, şi rugăciunile Sfîntilor ardeleni: Ierarhii Ilie Iorest şi Sava Brancovici, Muceniei Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara şi Oprea Miclăuş şi ale Sfîntului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoş, să-l întărească pe Prea Sfîntitul Episcop Victorin Ursache în marea misiune de conducător sufletesc al românilor ortodocşi din America şi ajutîndu-i să-i păstreze strîns uniţi, în jurul Scaunului episcopal şi neabătuţi în dreapta credinţă strămoşescă a Bisericii creştine ortodoxe.

Iar iubîtului cler şi credincioşilor români ortodocşi din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America le recomandăm cu toată căldura şi dragostea Noastră părintească pe Prea Sfîntitul Episcop Victorin Ursache ca singurul chîriarh canonic al lor, ales şi întărit de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, îndemnîndu-i să-l cunoască şi să-l cîns-tească, supunîndu-i-se cu toată dragostea şi dîndu-i sprijinul pentru conducerea treburilor bisericeşti după rînduiele canonice şi în cadrul dispoziţiunilor legale şi statutare, dovedindu-se astfel adevăraţi fii sufleteşti, ascultători şi strîns uniţi în jurul arhipăstorului, învăţătorului şi ocîrmuitorului lor duhovnicesc, care este urmaş canonic al Sfîntilor Apostoli ai Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, căruia i se cuvine toată mărirea, cîns-tea şi închinăciunea, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

Data astăzi 8 august, anul mîntuirii una mie nouă sute şaizeci şi şase, în reşedinţa Noastră patriarhală din Bucureşti.

† JUSTINIAN

Patriarh al României

Mitropolit al Ungrovlahiei

Arhiepiscop al Bucureştilor

*

După citirea Gramatei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian şi al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a înmînat P. S. Victorin cîrja de argint cu formula îndătinată, şi l-a condus în scaunul arhieresc. Apoi, adresîndu-se noului episcop al ortodocşilor români din America, I. P. S. Mitropolit Nicolae a spus: «Nimeni nu ia de la sine această cinste, ci dacă este chemat de Dumnezeu, în chip desăvîrşit (Evr. V, 4). Noi socotim că şi P. S. Voastre i se potriveşte această zicere a Sfîntului Apostol Pavel. V-aţi afierosit din tinereţe Domnului, V-aţi adîncit în studierea tainelor sfîntei teologii, mai apoi aţi îndrumat obştea monahală a Mării Lavre moldovene de la Neamţ, aţi devenit superiorul bisericii româneşti din preajma locurilor unde a trăit şi s-a jertfit Mîntuitorul nostru, aţi trecut după un şir de ani oceanul pentru a veni aici să propovăduiţi pe Hristos cel înviat şi, în fine, aţi devenit înşivă «mare preot»....

«Vi s-a dat o înaltă şi plină de răspundere dregătorie. Sfîntul nostru Sinod şi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, noi toţi, avem nestrămutată convingere că o veţi împlini cu prisosinţă».

I. P. S. Mitropolit Nicolae s-a adresat apoi preoților și credincioșilor ortodocși români pe care i-a îndemnat să fie «în jurul păstorului» ales dintre ei, să fie statornici în credința strămoșească și cetățeni buni ai țărilor în care viețuiesc : «Stăruți ca Episcopia voastră să prospere neîncetat și dimpreună cu ea toate așezămintele voastre bisericesti.

Sfântul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, noi toți cei din patria voastră de obirșie, vom privi mereu cu dragoste spre voi cei de departe, dorindu-vă în rugăciune mult bine și fericire».

La încheierea ceremoniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae a spus: «In numele și din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, declar instalat pe Prea Sfințitul Părinte Victorin Ursache în Scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și-i urez arhipăstorire pașnică, întru îndelungare de zile, încărcată de bogate roade duhovnicești, sub oblăduirea Atotmilostivului Dumnezeu».

A urmat apoi «Scrisoarea pastorală», dată și citită de Prea Sfințitul Episcop Victorin cu ocazia instalării P. S. Sale la conducerea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, pe care o publicăm mai jos :

«Iubiții mei fii sufletești,

Cu darul lui Dumnezeu, în duminica din 7 august, anul mîntuirii 1966, am fost chemat la treapta arhieriei și m-am învrednicit de deplinătatea Harului divin în lucrarea celor sfinte și în administrarea Tainelor Sfintei noastre Bisericii Ortodoxe.

Știut ne este, din Sfintele Scripturi și din învățăturile Sfinților Părinți, că Biserica lui Hristos este vistieria harului și că se mîntuiesc printr-însa doar acei ce se adapă din nesecatele ei izvoare. Nimeni nu se mîntuiește în afara Bisericii, adică în afara comuniunii cu harul lui Dumnezeu care sălășluiește și lucrează într-însa. E de trebuință deci ca toate mădularele Bisericii, ierarhii, preoții și credincioșii, să se păstreze strîns legați unii cu alții și toți cu Hristos, Capul cel nevăzut al Bisericii.

Mîntuitorul însuși s-a adresat ucenicilor săi, poruncindu-le: «Rămîneți în mine și Eu în voi. Precum vița nu poate aduce roadă de sine, de nu va rămîne în tulpină, așa și voi, de nu veți rămîne în mine» (Ioan XV, 4). «De nu rămîne cineva în Mine, se scoate afară ca vița și se usucă și o adună și în foc o aruncă și arde» (Ioan XV, 6).

De această comuniune cu Hristos și Biserica Lui este legată nu numai viața, ci și de rodirea noastră duhovnicească. Înșiși conducătorii Bisericii lui Hristos, ierarhii, sînt administratorii harului dumnezeiesc numai atîta vreme cît se află în comuniune cu Biserica dreptmăritoare; de se desparte de Biserică, încetează și lucrarea harului.

De asemenea, preoții și diaconii au darul în lucrarea celor sfinte numai în măsura în care ei sînt în comuniune cu episcopul lor, în sinul Bisericii lui Hristos. Comuniunea episcopului cu Biserica, a preoților cu episcopul și împărtășirea credincioșilor, prin mijlocirea acestora, cu harul dumnezeiesc, formează temelia de neclintit a Bisericii lui Hristos și garanția mîntuirii tuturor.

Pentru a asigura comuniunea harului în sinul românilor din America, Patriarhia Română a trimis aici, în anul 1935, la cererea lor, un arhiereu reprezentant al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu titlul de «Episcop Misionar», înființându-se astfel cea dintâi Episcopie românească pe acest continent. Sînt cunoscute tuturor congresele anterioare care au hotărît și cerut înființarea acestei Episcopii. Vrednic de reținut este faptul că ea a fost înființată de Sfintul Sinod, singura autoritate bisericească investită cu puterea de a întemeia o astfel de instituție.

Episcopia a fost numită misionară pentru că, la vremea aceea, episcopul nu avea asupra parohiilor românești din America autoritatea juridică pe care o aveau episcopii eparhiilor din țară sau din celelalte patriarhii ortodoxe. Înainte de înființarea acestei Episcopii, unii preoți și unele parohii românești se așezaseră sub jurisdicția unor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse sau Ucrainene. După venirea Episcopului Misionar, acestor preoți și parohii li s-a lăsat toată libertatea să aleagă și să hotărască intrarea lor sub jurisdicția noii episcopii românești sau rămânerea lor sub autoritatea unor ierarhi străini. Această situație nu a atras atenția nimănui atîta vreme cît preoții români de sub jurisdicția ierarhilor de altă origine națională aveau garanția lucrării harului în administrarea celor sfinte. Îndoiala și îngrijorarea au intervenit numai atunci cînd unii preoți s-au alăturat ierarhilor dinafara comuniunii cu Biserica Ortodoxă. În afara acestei comuniuni, preoții nu mai aveau garanția lucrării harului și erau puși în situația de a săvîrși Sfintele Taine doar ca pe niște simple ritualuri magice, fără puterea și lucrarea harului dumnezeiesc.

Primind eu astăzi cirja pastorală din partea Delegatului Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru conducerea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, constat următoarea stare de lucruri:

Deși au trecut atîția ani de la înființarea acestei Episcopii, credincioșii ortodocși de origine românească, după un început plin de succes sub pastorația episcopului Policarp, au revenit iarăși la prima fază de organizare bisericească, deosebindu-se în ceea ce privește comuniunea harului dumnezeiesc și legătura lor cu Biserica Ortodoxă ca întreg.

Un număr de parohii, cu preoții și credincioșii lor, au rămas credincioase Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, de la înființarea ei și pînă astăzi, menținîndu-se astfel în comuniune cu Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu harul dumnezeiesc al tuturor Bisericilor și Patriarhiilor Apostolice de Răsărit.

O altă parte din parohiile românești, cu preoții și credincioșii lor, sînt supuse Mitropoliei Ortodoxe Greco-Catolice Ruse din America și Canada, organizîndu-se într-o Episcopie pentru care Mitropolia Rusă a rînduit, în anul 1960, un arhiereu cu titlul de Episcop al Detroitului și Michiganului.

Alte cîteva parohii se află sub jurisdicția Sinodului rusesc din exil, conduse de un episcop membru al acestui sinod.

Pe lîngă acestea, alte cîteva parohii românești, cu preoții și credincioșii lor, nu se află în legătură cu nici un ierarh, numindu-se parohii «independente», cu preoți «independenți».

Biserica Ortodoxă, reprezentând organizarea bisericească din primele zile ale creștinismului, s-a întemeiat întotdeauna pe principiul libertății desăvârșite. Dumnezeu i-a lăsat omului libertatea de a-și folosi voia sa proprie, alegându-și singur calea de urmat, potrivit propriei sale conștiințe. În baza acestui principiu, fiecare om, fiecare organizație sau asociație religioasă este liberă să-și orînduiască viața și activitatea, culegînd, după cuviință, roadele căii pe care și-a ales-o.

Noi, ierarhi și preoți ai Bisericii, nu avem altă poruncă decît pe aceea de a merge și a propovădui «cuvîntul adevărului», de a lumina conștiințele, de a împărtăși puterea și lucrarea harului dumnezeiesc tuturor celor ce vor voi să-l primească. Cei ce ne vor primi, se vor învrednici de binecuvîntarea lui Dumnezeu și de liniștea conștiinței lor în ziua răsplătirilor celor de apoi. Iar pentru cei ce nu ne vor primi și ne vor alunga, poruncă avem să-i lăsăm în pace, scuturîndu-ne praful de pe încălțăminte și lăsîndu-l pe pragurile lor. E de la sine înțeles deci că Episcopia noastră Misionară se întemeiază și astăzi, pe același principiu al libertății de conștiință. Pe temeiul acestei libertăți urmează ca fiecare credincios, fiecare preot sau fiecare parohie să-și determine atitudinea față de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America. Nimeni nu va fi silit să vină sau să rămînă, dar oricui i se va propovădui adevărul. Principiul de astăzi al Episcopiei rămîne tot cel misionar.

În ceea ce privește organizarea și funcționarea Episcopiei noastre Misionare, ele vor continua să se întemeieze pe același Statut din 1935 și pe prerogativele acordate smereniei mele, în calitate de episcop, prin actul de investitură al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: «Să dea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America organizarea tradițională și canonică a episcopilor ortodoxe, ținînd seama de cerințele izvorîte din condițiile sociale, culturale și economice ale vieții din țările în care se află credincioșii săi, bucurîndu-se de o viață administrativă și economică autonomă și păstrînd legăturile canonice și dogmatice cu Biserica-Mamă». Eparhia va fi condusă deci de Episcop, ajutat de Vicar, de Consiliul episcopesc și de Congresul bisericesc anual, luîndu-se hotărîri valabile în legătură cu viața parohiilor de sub jurisdicția Episcopiei.

Parohiile vor continua să se administreze singure, prin Consiliile parohiale, îngrijindu-se de toate proprietățile și bunurile parohiale, sub îndrumarea preoților parohi și a Adunărilor generale parohiale.

În cele canonice și spirituale, în problemele de doctrină și morală creștină, Episcopia va urma învățăturile Sfîntei noastre Biserici de Răsărit și hotărîrile Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Sfîntul și Marele Mir, precum și Sfintele Moaște vor fi permise, în continuare, de la Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române.

Eparhia noastră, al cărei episcop este membru al Conferinței permanente a episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi, va căuta să întrețină aceleași bune raporturi de frățietate și colaborare cu toate Bisericile Ortodoxe din America, păstrînd, în același timp, legăturile bisericești cu toate Patriarhiile Ortodoxe ale Răsăritului. Cea mai recentă mărturie a acestor legături o constituie însăși hirotonia smereniei mele ca arhieru, la 7 august 1966, act în care s-a realizat comuniunea harică

între Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului, Patriarhia Apostolică a Ierusalimului și Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române.

Episcopia noastră, prin preoții și slujitorii ei, va continua să acționeze, ca parte a Bisericii Ortodoxe Române, și în cadrul Mișcării ecumenice, militând pentru înfăptuirea unității creștine universale și promovind dezvoltarea studiilor teologice, la înălțimea cuvenită, prin predici, conferințe, publicații periodice, cărți liturgice și de învățătură.

La toate acestea se adaugă și dorința ca, într-o bună zi, toți românii ortodocși de pe acest continent, și îndeosebi preoții, să se învrednicească a participa, fără nici o restricție, la sfintele slujbe; preoții împreună-liturghisind iar credincioșii împreună slăvind pe Dumnezeu, întru aceeași dragoste frățească și întru aceeași nădejde a mântuirii.

Pentru realizarea acestei frățietăți în Hristos, din partea Episcopiei noastre nu se prezintă nici o piedică.

Episcopia românească de sub jurisdicția Mitropoliei Rusești condiționează însă unitatea bisericească a românilor americani de ruperea legăturilor bisericești cu Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, desființarea Episcopiei noastre Misionare și intrarea membrilor ei, preoți și mireni, sub jurisdicția Mitropoliei Ortodoxe Greco-Catolice Ruse din America și Canada.

Episcopia noastră nu poate accepta aceste condiții pentru următoarele motive :

Mai întâi, pentru că Mitropolia Rusă nu este în comuniune canonică cu Biserica Ortodoxă Ecumenică, cu nici una din Patriarhiile apostolice și autocefale de Răsărit. Cu alte cuvinte, nici un ierarh sau cleric aparținând Mitropoliei Rusești din America sau Sinodului Rusec din exil nu poate sluji împreună cu ierarhii sau clericii acelor Patriarhii, în nici o biserică de pe teritoriile jurisdicționale respective, cum ar fi Constantinopolul, Alexandria, Antiohia, Ierusalimul, Grecia, Serbia etc. Numai prin pogramint și pentru rațiuni de ordin local ei slujesc împreună cu ierarhii și preoții eparhiilor canonice din America, dar nu au aceeași permisiune și în afara continentului american. Dacă ne-am fi încorporat și noi în Mitropolia Rusă, am fi fost obligați să împărtășim și noi aceeași umilință în care se află parohiile românești de sub jurisdicția ei. Eu însumi, deși am fost profesor la Seminarul teologic din South Canaan, care ține de Mitropolia Rusă, nu am acceptat nici pentru o singură zi să fiu considerat sub jurisdicția bisericească a Mitropoliei Ruse.

În al doilea rând, dacă am fi trecut sub jurisdicția Mitropoliei Ruse, am fi pierdut dreptul de a avea reprezentant direct în «Conferința permanentă a episcopilor canonici ortodocși din cele două Americi», lăsându-ne a fi reprezentați de străini.

În al treilea rând, parohienilor noștri li s-ar cere obligații bănești în plus, pentru susținerea Mitropoliei Ruse și a instituțiilor ei.

Ni s-ar cere, de asemenea, desființarea unei episcopii canonice cu un trecut de peste treizeci de ani, înființată cu aprobarea Sfântului Sinod al unei Patriarhii Ortodoxe, și supunerea noastră unei Mitropolii străine a cărei canonicitate este discutabilă.

În al cincilea rind, preoților și credincioșilor noștri li s-ar cere supunerea lor unui episcop care s-a așezat sub jurisdicția Mitropoliei Rusești și care nici pînă astăzi nu a explicat preoților și credincioșilor săi cînd a fost ales, cine l-a ales, cînd a fost hirotonit și cine anume l-a hirotonit arhiereu.

În sfîrșit, s-ar mai adăuga și obligația de a adopta un Statut bisericesc care nu se bucură de aprobarea unei autorități canonice superioare a Bisericii Ortodoxe.

Toate acestea ne-au determinat să rămînem în Statutul nostru bisericesc actual, cu un număr mai restrîns de parohii, dar cu conștiința curată că ne aflăm în sinul Ortodoxiei Ecumenice și cu încredințarea că harul Domnului sălășluiește și lucrează în noi. Dacă parohiile românești din afara Episcopiei noastre cred că e mai bine și mai onorabil să-și plece capul sub oblăduirea Mitropoliei Rusești, libertatea lor nu va fi silnicită de nimeni.

Însă preoții și credincioșii noștri continuă să se păstreze în sinul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, din cauzele următoare.

Mai întîi, pentru că Episcopia noastră Misionară a fost înființată, în 1935, prin aprobarea și hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, potrivit Gramatei emise de către Patriarhul Miron.

Pentru că se conduce după un Statut bisericesc votat de Congresul majorității parohiilor membre ale Episcopiei Românești din America și sancționat de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru că a menținut continuitatea canonică a ierarhilor Episcopiei, aleși de Congresul bisericesc, confirmați de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și hirotoniți după toate rînduielile canonice-bisericești: episcopul Policarp, episcopul Andrei și smerenia mea.

Deosebit de aceste temeuri canonice, sîntem fericiți de legătura Episcopiei noastre cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și pentru alte motive:

Patriarhia Română întreține relații bisericești interortodoxe cu toate Patriarhiile Apostolice ale Răsăritului. La marile Conferințe sau întîlniri interortodoxe și intercreștine ea este reprezentată de cei mai distinși teologi ai ortodoxiei românești, cum a fost la Rodos, la Sfîntul Munte Atos, la Montreal, la Geneva, în Suedia, ca să amintesc doar pe cele mai recente.

Instituțiile teologice ale Bisericii noastre au prezentat întotdeauna adevărurile de credință la înălțimea gîndirii și doctrinei Sfinților Părinți ai Ortodoxiei universale; de faptul acesta sînt conștienți nu numai preoții și ierarhii români, ci și orice preot, teolog sau ierarh de altă origine națională care a luat contact cu instituțiile teologice din țara noastră de obîrșie.

Biserica Românească se bucură astăzi de un prestigiu universal, nu numai în mijlocul Ortodoxiei — așa cum prea adevărat a declarat I.P.S. Arhiepiscop Iakobos, Primatul Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din America de Nord și Sud, cu ocazia hirotoniei smereniei mele — ci și în Ecumenismul creștin mondial, fiind cea mai dinamică Biserică din lume, reprezentată și condusă de marele Patriarh al vremurilor noastre, Prea Fericirea Sa Justinian.

De aceea, dacă ne-am despărți de legătura harică cu Biserica noastră dreptmăritoare, aceasta ne-ar duce nu numai la îndepărtarea noastră de

Biserica Ortodoxă în general, ci și la o stare de înjosire și autoexilare sufletească de la sînul Bisericii-Mame.

Firește, condițiile sociale și politice din România de astăzi nu pot avea nici o influență asupra credinței și activității noastre religioase de pe continentul american. Toate parohiile din America și Canada se bucură de același drept de a se organiza, de a poseda și a-și administra proprietățile și bunurile materiale, de a angaja preoți și de a-și rîndui viața sufletească fără nici un fel de intervenții din afară, așa cum se organizează și funcționează toate parohiile ortodoxe americane de sub oricare altă jurisdicție.

De asemenea, nici condițiile sociale și politice din patria noastră americană nu au nici o influență asupra situației Bisericii Ortodoxe din România, care se conduce după legi și regulamente care au în vedere numai eparhiile românești din țară.

Biserica este a lui Hristos, în orice țară ar viețui, iar credincioșii se bucură de libertățile, înlesnirile și sprijinul guvernelor de pe teritoriul cărora trăiesc.

Învrednicindu-ne noi a trăi într-o țară în care libertatea conștiinței religioase și a organizării bisericești este asigurată pentru toate organizațiile religioase învecinate pe acest pămînt, mulțumim bunului Dumnezeu și exprimăm aprecierea și considerația cea mai sinceră față de autoritățile conducătoare din Statele Unite ale Americii și din Canada.

În afară de lucrările din cadrul propriei noastre Episcopii, sintem chemați să ne spunem cuvîntul și în cadrul Bisericilor Ortodoxe din America. În această direcție, va trebui să ne călăuzim după cuvintele Sfîntului Apostol Pavel că «nu mai este iudeu nici elin; nu mai este rob nici slobod; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sinteți, întru Hristos Iisus» (Gal. V, 28). În această activitate misionară a noastră vom urmări :

Conlucrarea și coordonarea activității noastre bisericești în cadrul «Conferinței Permanente a Episcopilor Canonici Ortodocși din cele două Americi», cu sediul în New York;

Coliturghisirea ierarhilor și preoților ortodocși ai tuturor Eparhiilor ortodoxe canonice, în toate împrejurările solemne;

Îndemnarea credincioșilor, de orice origine națională ar fi, ca, în cazul că nu au posibilitatea de a participa la vreo biserică în care sfînta slujbă se săvîrșește în limba lor, să participe la cea mai apropiată biserică ortodoxă din localitate;

Coordonarea activității teologice și științifice, precum și a educației religioase a tineretului ortodox american, fără impedimente de ordin național;

Cooperarea pentru realizarea mult doritei unități între Bisericile Ortodoxe din America. În această privință, nu va trebui să ne facem iluzia unei unificări utopice a jurisdicțiilor eparhiale în planul pe care-l prezintă teologii și reprezentanții Mitropoliei Ruse din America. Nimeni nu se poate aștepta ca Eparhiile greacă, siriană sau sîrbă să urmeze exemplul unor parohii românești și să treacă sub jurisdicția Mitropoliei Ruse pentru a ajunge la o unificare între Bisericile Ortodoxe din America, în afara comuniunii cu Patriarhiile Apostolice ale Răsăritului. Organizațiile

bisericești dinafara acestei comuniuni să urmărească mai întâi nu unirea, ci revizuirea situației lor canonice și punerea ei în conformitate cu canoanele și rînduielele Bisericii; de o vor face, ele se vor afla de drept și de fapt în cea mai strînsă comuniune și în cea mai perfectă unitate bisericească cu toate Eparhiile Ortodoxe din America. Unitatea e un efect firesc al canonicității.

Și acum, fac apel, mai întâi către credincioșii Episcopiei noastre și apoi către toți credincioșii de origine română din America:

Toți sinteți fii ai aceluiși neam, cu aceeași credință, cu aceleași tradiții și obiceiuri, cu aceleași cîntări și melodii bisericești, cu același mîndru port național, caracteristic regiunilor din care ați venit, cu același ideal de a vă dovedi cetățeni buni, vrednici și cinstiți ai țărilor de pe continentul nostru american și canadian. Trăiți deci în bună înțelegere, în pace și dragoste frățească, pentru a da dovadă și de înalta voastră demnitate, și de aleasa voastră educație creștinească. Lăsați deosebirile de vederi în legătură cu jurisdicția bisericească pe seama conducătorilor eparhiali și a preoților! Orice preot cu suficientă conștiință religioasă va cumpăni singur între îndatoririle față de unul sau altul dintre ierarhi și între îndatoririle și poziția lui față de Biserica lui Hristos. Orice ierarh sau preot conștient de misiunea lui și cu adevărat credincios Bisericii noastre Ortodoxe își va da seama, mai curînd sau mai tîrziu, de răspunderea pe care o are în fața lui Dumnezeu pentru călăuzirea credincioșilor de sub autoritatea lui spirituală pe calea mîntuirii. Dacă a ales o cale sau alta, nu înseamnă rea voință, ci doar dovada educației teologice, a nivelului de înțelegere și a conștiinței demnității pe care o deține.

De aceea, îndemn pe preoții și credincioșii Episcopiei noastre Misionare să în raporturile lor cu clerul și credincioșii Eparhiei române de sub jurisdicția Mitropoliei Rusești să dovedească cea mai deplină înțelegere și cea mai cuprinzătoare dragoste frățească! Din parte-ne, considerăm că, din acest ceas toți credincioșii și preoții de origine română de pe acest continent trăiesc în pace, bună-înțelegere și unire, conștienți de răspunderea lor în fața lui Dumnezeu și a oamenilor.

Mulțumind celor ce au avut dragostea să se ostenească fiind de față la hirotonia și instalarea smereniei mele, vă împărtășesc tuturor doriri de sănătate, spor sufletesc și belșug, precum și arhieresti binecuvîntări!

Am dat și am citit această Scrisoare Pastorală în catedrala ortodoxă română «Sfînta Treime» din Detroit, Michigan, astăzi duminică 21 august anul mîntuirii una mie nouă sute șazeci și șase.

Al vostru de tot binele voitor,

Episcop VICTORIN

*

După polihroniu, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a înmînat noului episcop darurile trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Solemnitatea înscăunării P. S. Episcop Victorin a fost urmată de o agapă festivă, în saloanele hotelului «Stattler Hilton» din Detroit, la care au participat numeroase personalități bisericești și civile. Cu acest prilej au luat cuvîntul Arhidiaconul Vartolomeu Anania, Pr. Vicar Ioan

Bugariu, care a salutat pe P.S. Episcop Victorin în numele preoților și credincioșilor ortodocși români din Statele Unite și Canada, P.C. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin, care a adresat, din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, urări de rodnică arhipăstorie și alți vorbitori. Din partea Ambasadei române în S.U.A. a vorbit Dl. G. Bașchiru. Tuturor le-a răspuns P.S. Episcop Victorin.

Alegerea, hirotonirea și instalarea P.S. Victorin au constituit o mare sărbătoare bisericească a Episcopiei Misionare Ortodoxe în America. Devotat Bisericii Ortodoxe Române și legat de poporul român, P.S. Victorin Ursache se bucură de cinstea și respectul tuturor comunităților ortodoxe române din America, iar participarea trimișilor Patriarhiei Române, a reprezentanților Patriarhiei Ecumenice și ai Patriarhiei Ierusalimului, la solemnitățile înscăunării P. S. Sale, reprezintă o garanție a prestigiului de care se bucură noul episcop în Ortodoxia Ecumenică.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al cărui membru este, i-a încredințat misiunea de a fi «unicul conducător canonic și legal al credincioșilor români din Statele Unite ale Americii de Nord, Canada și America de Sud, în care scop va depune toată strădania pentru realizarea unității spirituale a tuturor românilor ortodocși din acele părți».

Într-o scrisoare către Prea Fericitul Patriarh Justinian, P. S. Episcop Victorin a răspuns că va depune orice efort pentru a realiza o regenerare în viața comunităților ortodoxe române ce i s-au încredințat spre păstorie, cu convingerea că se bucură de sprijinul spiritual și canonic din partea Bisericii Ortodoxe Române: «Încrederea Prea Fericirii Voastre și a Sfântului Sinod, exprimată prin confirmarea și instalarea smereniei mele în scaunul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, îmi încălzește sufletul cu cea mai justificată nădejde că mă voi bucura de sprijinul spiritual și canonic al Prea Fericirii Voastre și al Sfântului Sinod, intru rezolvarea atîtor probleme în legătură cu restabilirea orînduirilor canonice și tradiționale în parohiile românești din cadrul Bisericii noastre Ortodoxe Române și a raporturilor cu Bisericile Ortodoxe din America.

Țin să vă mulțumesc din toată inima și pentru delegația pe care ați binevoit s-o dați I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu de a veni în America și de a oficia instalarea smereniei mele în scaunul episcopal. Prezența și mesajul I. P. S. Sale ne-au umplut sufletul tuturor de bucurie și a avut darul să aducă o contribuție substanțială la opera de refacere a încrederii preoților și credincioșilor acestei Eparhii în puterea și sprijinul Bisericii-Mame».

Cu înscăunarea P.S. Episcop Victorin Ursache, al treilea episcop în istoria Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, se continuă nu numai tradiția și comuniunea canonică, ci s-au pus și noi baze pentru reorganizarea și dezvoltarea ortodoxiei românești de pe continentul american. Evenimentul a însemnat și o manifestare a unității spirituale ce se păstrează între credincioșii români din America și țara în care ei s-au născut și în care trăiesc părinții și frații lor — România.

ÎNCHEIEREA ANULUI ȘCOLAR 1965—1966 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sub îndrumarea permanentă a Sfintului Sinod și prin părinteasca purtare de grijă a înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, școlile noastre teologice au încheiat un an școlar cu roade bogate, aducând mulțumire tuturor ostenitorilor pentru strădaniile depuse.

În cele ce urmează, redăm aspecte privind încheierea anului școlar și festivitățile legate de acestea la Institutule teologice de grad universitar și la Școlile de cîntăreți bisericeși și Seminariile teologice.

La Institutul teologic din București. — Anul universitar a început la 1 octombrie 1965 și și-a încheiat cursurile la 30 mai 1966. Examenele s-au ținut în luna iunie, iar sesiunea de examene de toamnă este programată pentru luna septembrie, după care — cunoscîndu-se rezultatele definitive — va avea loc și festivitatea bilanțului pentru munca depusă și a răsplătirii cu premii pentru studenții merituoși.

Pregătirea didactică a studenților în cursul anului școlar încheiat s-a desfășurat în conformitate cu programa, întregită, în afara orarului obișnuit de cursuri și seminarii, cu ședințe săptămînale de îndrumări pastorale și bisericești.

Îmbogățirea cunoștințelor s-a făcut și prin organizarea de excursii, vizitarea de așezăminte bisericești și monumente arhitectonice, muzee, expoziții etc. Studenții au vizionat numeroase spectacole culturale, iar în Institut au la dispoziție o sală specială de televizor și, o dată pe săptămînă, proiecții cinematografice în sala de festivități.

Biblioteca, al cărei fond se îmbogățește neconținut, a fost cercetată cu mai multă asiduitate.

Corpul profesoral și studenții au luat parte la numeroase manifestări prilejuite de viața Institutului, de comemorarea unor evenimente istorice de seamă, cum și la întruniri cetățenești organizate în afara școlii.

Anul universitar 1965—1966 a adus la Institut, ca bursieri ai Patriarhiei Române, și 15 tineri de peste hotare și anume: trei studenți și doi seminaristi din Etiopia, doi seminaristi și patru studenți din Uganda, un student din Liban, un student din Elveția, trimis de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, un preot anglican din Anglia, care audiază cursurile de doctorat și un student român ortodox din Canada.

O atenție deosebită a fost acordată de către profesorii Institutului cursurilor de îndrumare pastorală a clerului, la Curtea de Argeș. Membrii corpului didactic au desfășurat, de asemenea, o bună activitate publicistică în revistele patriarhale și mitropolitane. Ei au participat la diferite comisii de lucru și conferințe în legătură cu problemele externe bisericești.

În toată activitatea lor, membrii corpului didactic, salariații administrativi și studenții Institutului au simțit grija părintească a Prea Fericitului Patriarh Justinian și au primit sprijinul binevoitor al Departamentului Cultelor.

Cu fiecare prilej, ostenitorii Institutului și-au exprimat recunoștința față de conducerea Bisericii Ortodoxe Române și față de conducerea de stat a Republicii Socialiste România, asigurând solemn de întregul lor devotament în slujirea Bisericii strămoșești și față de scumpa noastră patrie, față de cauza sfântă a păcii în lume.

La Institutul teologic de la Sibiu. — În cursul anului școlar 1965—1966, programul de cursuri și seminarii, ca și cel de educație duhovnicească, s-a desfășurat în mod organizat, cu respectarea întocmai a prevederilor regulamentare. Scopul principal al activității a fost pregătirea de slujitori bisericești devotați Bisericii Ortodoxe Române și țării noastre, preoți cu pregătire teologică și cetățenească temeinică.

Țelul acesta a fost urmărit de corpul profesoral — în cadrul îndrumărilor date de Sfântul Sinod — și la cursurile preotești de îndrumare pastorală de la Curtea de Argeș, în frățească conlucrare cu profesorii de la Institutul teologic din București.

Programul de cursuri la Institut a luat sfârșit în ultima zi lucrătoare a lunii mai. Dimineața, la liturghia arhierescă săvârșită în paraclisul Institutului de către P.S. Arhiepiscopul Emilian Antal, studenții anului IV s-au cuminecat, potrivit datinei. La sfânta liturghie a asistat și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, înconjurat de profesorii Institutului și colaboratorii de la Centrul Eparhial.

După săvârșirea sfintei liturghii, studenții anului IV și-a exprimat în cuvinte emoționante recunoștința față de purtătorii de grijă și ostenitorii școlii și și-au mărturisit hotărârea de a deveni slujitori vrednici ai bisericii. Cheia sălii de curs a anului IV — a cărei intrare era împodobită cu ghirlande din frunze de stejar — a fost predată, simbolic, studenților absolvenți ai anului III.

În cursul lunii iunie s-au desfășurat examenele de sfârșit de an, urmate de examenele pentru obținerea diplomei de licență în teologie.

Festivitatea încheierii anului școlar s-a desfășurat duminică 26 iunie. În această zi, în catedrala mitropolitană s-a săvârșit sfânta liturghie, de către P.S. Episcop Teofil al Clujului. Răspunsurile liturgice au fost date de corul catedralei, dirijat de P.C. Conf. Gh. Șoima. La sfârșitul sfintei liturghii, P. Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin a dat citire rugăciunii de mulțumire pentru încheierea anului școlar. La această sfântă liturghie a luat parte și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. După sfânta litur-

ghie, I.P.S. Mitropolit Nicolae a primit, la reședința sa, pe absolvenții promoției de acum 40 de ani (1926).

La ora 12 — în aula institutului — s-a desfășurat programul festiv al încheierii de an școlar, în prezența I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop Teofil.

Era de față și Dl. Decan și Vicar Prof. Herman Binder, reprezentantul Institutului teologic Universitar Protestant din Cluj.

După cântarea bisericească «Cu adevărat, mare este taina creștinătății», executată de corul studenților, a luat cuvântul P.C. Rector Dr. Sofron Vlad, care a prezentat îndătinata dare de seamă asupra activității desfășurate în cursul anului școlar.

Apoi, corul a executat alte piese, între care: «Hora Republicii» de Nicolae Lungu și «Satu-ntreg e-n sărbătoare» de Gh. Șoima.

În închiderea festivității, a luat cuvântul P.S. Episcop Teofil, care a reliefat faptul că Sfântul Pavel, în a doua Epistolă către Corinteni, îi prezintă pe Apostoli ca trimiși, ca soli, ca ambasadori ai Domnului Hristos către credincioși, chemându-i la împăcarea cu Dumnezeu și la săvârșirea bucuroasă a tot lucrul bun.

În numele I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, al I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, al P.S. Episcop Teoctist al Aradului, al P.S. Episcop Valerian al Oradiei și al P.S. Sale, exprimă bucuria față de munca valoroasă și folositoare depusă la Institutul teologic din Sibiu, pentru creșterea, pregătirea teologică și educarea preoțească a viitorilor slujitori ai altarului.

Tuturor ostenitorilor Institutului le dorește vacanță plăcută pentru ca la toamnă, cu puteri înnoite, să-și poată relua munca spornică, în slujba Bisericii și patriei.

În cursul festivității, vorbitorii și-au exprimat recunoștința și au adus mulțumiri pentru sprijinul acordat școlii, atât Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și înalților Ierarhi membri ai Sfântului Sinod, cât și Conducerii de stat a scumpei noastre patrii și Departamentului Cultelor.

*

La Seminarul teologic din București. — În dimineața zilei de duminică 26 iunie, s-a oficiat în biserica Sfânta Ecaterina — paraclisul Institutului și Seminarului teologic din București — slujba sfintei liturghii a polihroniului. Răspunsurile au fost date la strană de elevii seminaristi.

După terminarea serviciului divin, profesorii, elevii și părinți ai elevilor au trecut în sala de festivități, unde s-a desfășurat serbarea, în prezența P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, reprezentantul Prea Fericitului Părinte Patriarh, și a P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul sfintei Arhiepiscopii.

În prima parte a programului, corul elevilor seminarului a interpretat numeroase piese muzicale din repertoriul bisericesc, clasic și popular.

La partea a doua a programului, P.C. Pr. Dumitru Popescu, directorul școlii, a prezentat darea de seamă asupra activității desfășurate în

anul școlar încheiat. După ce a arătat bucuria pe care o simt toți ostenitorii școlii în aceste clipe, P.C. Sa a vorbit despre principiile educației creștin-ortodoxe, pe care profesorii s-au străduit să le sădească în sufletele elevilor și ale căror rezultate practice au fost deosebit de rodnice. Toate realizările noastre, a spus P. C. Părinte director, au fost și sînt posibile grație caldelor îndrumări părintești și înaltului sprijin acordate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. După aceea, a dat expresie unui mișcător omagiu de recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh. Totodată, a adus mulțumiri, pentru toată sollicitudinea, și Onoratului Departament al Cultelor.

Un cald cuvînt de felicitare și de îndemn a fost adresat noilor absolvenți ai seminarului.

Încheindu-și cuvîntarea, P.C. Părinte director a spus: «Gîndurile noastre se îndreaptă către bunul Dumnezeu, Căruia îi mulțumim din adîncul inimii pentru tot ce ne-a ajutat să realizăm și pe Care îl rugăm fierbinte să ne dăruiască înțelepciune și puteri sporite de muncă, spre a ne îndeplini cu rîvnă, pricepere și dragoste datoria noastră față de Biserica pe care o slujim și față de patrie și de societatea ei, care ne este un permanent imbold în muncă».

A urmat distribuirea premiilor, după care a luat cuvîntul P.S. Episcop Visarion Ploiesteanul, binecuvîntînd și felicitînd pe profesorii și pe elevii școlii, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh și al P.S. Sale, pentru munca depusă în cursul anului, și îndemnîndu-i spre noi realizări încununate de tot mai mari succese.

*

La Seminarul teologic de la Buzău. — Festivitatea închiderii cursurilor a avut loc în ziua de 26 iunie. Elevii au participat la sfînta liturghie, iar după amiază s-a desfășurat serbarea, organizată de tinerii absolvenți ai seminarului, care au prezentat un bogat program alcătuit din coruri și recitări. În sala frumos împodobită, se aflau P.S. Episcop Antim al Buzăului, profesorii și elevii școlii, părinți ai elevilor, invitați.

În numele absolvenților, elevul Stoleru Nicolae a rostit o cuvîntare de bun rămas, în care a evocat amintiri din cei cinci ani petrecuți în Seminar. Cu vie recunoștință mulțumește Prea Fericitului Părinte Patriarh și PP.SS. Episcopi Chesarie al Dunării de Jos și Antim al Buzăului, pentru tot sprijinul acordat, și corpului profesoral pentru devotamentul cu care i-a învățat și i-a îndrumat. Apoi aduce călduroase mulțumiri Conducerii de stat și Departamentului Cultelor pentru deplina libertate în care școala teologică își desfășoară activitatea.

A urmat cuvîntul P. C. Pr. Director Luca Dumitru, despre rolul școlilor teologice în cadrul vieții bisericești, după care a prezentat o amplă dare de seamă despre modul în care s-a desfășurat activitatea școlii în anul încheiat. P.C. Sa felicită corpul didactic și pe elevi pentru munca depusă și personalul administrativ pentru sîrguința de care a dat dovadă. Apoi, adresează respectuoase mulțumiri Conducerii bisericești și Conducerii de stat, pentru bunele condiții în care s-a desfășurat procesul de învățămînt.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Antim al Buzăului mărturisește că se simte fericit să participe la serbarea acestui sfîrșit de an școlar și că a luat act cu bucurie de rezultatele prezentate în darea de seamă. Din partea P. S. Episcop Chesarie și din partea P. S. Sale, împărtășește tuturor arhieresti binecuvîntări.

A urmat distribuirea premiilor, înmînate de P. S. Episcop Antim, care declară apoi închise cursurile anului școlar 1965—1966, și dorește tuturor vacanța plăcută.

*

La Seminarul teologic de la Neamț. — În ziua de 29 iunie, după săvîrșirea sfîntei liturghii și a unui Te-Deum, în catedrala voievodală a marelui Ștefan din Mînăstirea Neamț, s-a desfășurat — în sala de festivități a școlii — tradiționala serbare de sfîrșit de an.

După intonarea imnului «Republică, măreață vatră» a luat cuvîntul P. C. Pr. Vasile Ignătescu, directorul Seminarului, care a trecut în revistă obiectivele principale ale strădaniilor din cursul anului școlar. În acest sens, P. C. Sa a spus: «Aduņați din diferite regiuni ale Moldovei, lingă străvechea vatră de lumină, de muncă și rugăciune a Mînăstirii Neamț, elevii noștri și-au făcut pregătirea lor teologică și cetățenească, fiind povățuiți să păstreze, să poarte și să împrăpăteze în sufletele lor frumoase tradiții de muncă și patriotism ale străluciților noștri înaintași, începînd cu Mușatinii «dătători de datini» și cu slăvitul ctitor Ștefan cel Mare».

În încheierea cuvîntării, P. C. Pr. Director arată că serbarea de închidere a cursurilor anului școlar este un bun prilej de manifestare a caldelor sentimente de recunoștință față de Conducerea bisericească, față de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, pentru grija deosebită pe care o poartă școlii teologice de la Neamț. Se aduc, de asemenea, mulțumiri Departamentului Cultelor.

Apoi, se împart premiile acordate elevilor meritoși de către Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului.

*

La Seminarul teologic din Cluj. — În dimineața zilei de 19 iunie, în catedrală, serviciul divin a fost oficiat de P. S. Episcop Valerian al Oradiei. P. S. Sa a rostit și predica zilei, elogiînd munca și roadele obținute în anul școlar de profesorii și elevii seminarului. Serviciul divin a luat sfîrșit printr-o rugăciune de mulțumire.

Serbarea s-a desfășurat în sala de festivități a școlii. Erau prezenți P. S. Episcop Valerian, P. C. Pr. Prof. Spiridon Cîndea, de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, delegat al I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Consilier Onisie Moraru, reprezentant al P. S. Episcop Teofil al Clujului, profesorii și elevii școlii etc.

Se afla de față și rectorul Institutului teologic protestant din Cluj. Serbarea a fost deschisă cu rugăciunea «Tatăl nostru», cântată de corul școlii.

Cuvîntul festiv, cum și darea de seamă asupra activității pe anul școlar 1965—1966 au fost rostite de P. C. Prof. Pop Ioan, directorul Seminarului.

P. C. Sa a arătat că gândurile profesorilor și elevilor școlii se îndreaptă cu recunoștință către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului și Valerian al Oradiei, pentru sprijinul și înțelegerea pe care le-au primit în toate împrejurările, și a asigurat că profesorii se străduiesc neconținut să sădească în sufletele elevilor lor dragostea față de biserică strămoșească și față de patrie. Apoi, a adus mulțumiri Departamentului Cultelor.

A urmat cuvîntul absolventului Sabău Iosif, care salută pe profesorii școlii, mulțumindu-le pentru tot ce elevii au primit de la ei în decursul celor cinci ani de studii. Luîndu-și rămas bun de la școală, în numele absolvenților, îndeamnă pe colegii mai mici să fie ascultători și silitori la învățătură.

Corul școlii intonează imnul «Taina creștinătății». Se recită poezia «Pace», de Octavian Goga.

După aceasta, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Spiridon Cîndea, care — în numele I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — împărtășește profesorilor și elevilor gânduri părintești, apreciind în cuvinte de laudă munca desfășurată în școală, precum și rezultatele frumoase la care s-a ajuns.

P. C. Consilier Onisie Moraru salută pe cei prezenți în numele P. S. Episcop Teofil al Clujului.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Valerian împărtășește elevilor și turturor ostenitorilor binecuvîntarea arhierescă, felicitîndu-i pentru rezultatele obținute și dînd sfaturi pentru vacanța și pentru munca viitoare. Apoi P. S. Sa înmînează premiile și mențiunile elevilor care s-au distins la învățătură și purtare.

Serbarea ia sfîrșit cu rugăciunea «Doamne al puterilor», intonată de cor, și cu semnarea în cartea de aur a școlii.

*

La Seminarul teologic de la Craiova. — Serbarea de sfîrșit de an s-a ținut în ziua de 26 iunie. După săvîrșirea sfintei liturghii în biserica Bucovățul Vechi, a urmat slujba Te-Deum-ului, la care au participat I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. C. Diac. Prof. Nicolae Balca, de la Institutul teologic din București, președintele comisiilor examenului de diplomă, profesori, elevi și părinți ai elevilor, invitați.

După săvârșirea serviciului divin, s-a trecut într-una din sălile de clasă, unde s-a desfășurat programul serbării, alcătuit din coruri și poezii religioase și patriotice.

La sfârșitul programului cultural-artistic, delegatul absolvenților, Brătan Valentin, a prezentat în cuvîntul său calde mulțumiri înalților ierarhi și a adresat, pentru grija și educația primită, de asemenea, mulțumiri Departamentului Cultelor. În numele absolvenților a dat asigurări că vor traduce în viață învățăturile primite în școală, în slujba Evangheliei, în slujba păcii, și slujirii cu dragoste a patriei.

P. C. Pr. Ioan Ionescu, directorul Seminarului, a prezentat apoi darea de seamă asupra activității din anul școlar încheiat, scoțînd în evidență realizările pe plan didactic și administrativ gospodăresc. P. C. Sa a arătat că, pentru creșterea și formarea tinerilor slujitori de mîine ai Bisericii și ai obștii credincioșilor, se cere o temeinică pregătire teologică, pe care școala s-a străduit să o realizeze.

Pentru toate cele realizate, directorul școlii a adus cuvînt de mulțumire și recunoștința față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, față de I. P. S. Mitropolit firmian și față de P. S. Episcop Iosif. Totodată a exprimat mulțumiri Departamentului Cultelor.

La sfârșitul programului, au luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Firmian și P. S. Episcop Iosif, făcînd aprecieri asupra muncii depuse și despre rolul seminarului în formarea viitorilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române.

Serbarea s-a încheiat cu distribuirea premiilor de către Înălții ierarhi, într-o atmosferă sărbătorească de bucurie duhovnicească.

*

La Seminarul teologic din Caransebeș. — Sfârșitul acestui an școlar a încheiat un secol de existență neîntreruptă a școlii teologice din Caransebeș.

În ziua de serbare, sfînta liturghie a fost săvârșită de P. S. Episcop Teoctist al Aradului, de față fiind și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Predica a fost rostită de P. S. Episcop Teoctist, care a vorbit despre importanța rugăciunii pentru credincios și pentru comunitatea bisericească. «Rugăciunea amvonului» a fost citită de P. C. Prof. Milan Șesan de la Institutul teologic din Sibiu, care a participat în calitate de președinte la comisiile pentru examenele de diplomă.

După Te-Deum, a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae, apreciînd activitatea Seminarului, sub toate aspectele ei, și arătînd că acest loc de formare a slujitorilor altarelor dă Bisericii bănățene posibilitatea de a-și pregăti cadrele necesare slujirii preoțești pentru tot cuprinsul eparhiei.

Serbarea, ținută în sala de festivități, a început prin intonarea cîntecelor «Rugăciune», de C. Drăgușin, și «Republică, măreață vatră», de Ioan Chirescu.

A urmat darea de seamă prezentată de P. C. Pr. Gh. Neda, directorul școlii. P. C. Sa a adus un respectuos omagiu Prea Fericitului Părinte Patriarh, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Teoctist al Aradului, ca și onoratului Departament al Cultelor, pentru grija și atenția arătată promovării învățămîntului teologic.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Teoctist și-a exprimat bucuria de a participa la acest popas al încheierii anului școlar, felicitînd corpul profesoral și pe elevi pentru rezultatele obținute.

Apoi, a luat cuvîntul I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, care a binecuvîntat pe ostenitorii școlii și le-a dat noi îndemnuri în muncă.

Programul a mai cuprins numeroase recitări și cîntări religioase și populare.

DIN VIATA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

HOTĂRÎRI ALE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În urma cererii Arhiepiscopului Ciprian al Berlinului și Exarh al Europei Centrale de a ieși la pensie, Sfântul Sinod, în ședința din 23 iunie 1966, a desemnat ca locțiitor temporar pe Episcopul Ionatan de Teghel. În aceeași ședință, în urma raportului președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe în legătură cu alegerea Prot. Vitalie Borovoi ca subdirector al Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție», Sfântul Sinod a desărcinat pe Prot. Vitalie Borovoi de funcțiile: de vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, de reprezentant al Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor și de conducător al parohiei ortodoxe ruse din Geneva. În legătură cu aceasta, Sfântul Sinod a numit ca reprezentant al Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor și conducător al parohiei ortodoxe ruse din Geneva, pe Arhimandritul Vladimir Sabodanov din Misiunea ortodoxă rusă la Ierusalim, ridicându-l la rangul de Episcop de Zenigorod și vicar al Patriarhiei din Moscova.

APELUL DELEGAȚIEI PROTESTANȚILOR DIN REPUBLICA MALGAȘA CĂTRE BISERICILE ORTODOXE DIN UNIUNEA SOVIETICĂ. — La sfârșitul vizitei pe care reprezentanții Bisericilor Protestante din Republica Malgașă au făcut-o, în primăvara anului 1966, în Uniunea Sovietică, aceștia au adresat un apel către Bisericile Ortodoxe din Uniunea Sovietică, din care extragem: «În timpul șederii noastre în țara voastră noi am perceput activitatea Bisericii voastre și valoarea slujbelor voastre sfinte. Noi recunoaștem cu tărie că frățeasca noastră comuniune nu este un cuvânt simplu..., ci în realitate caracterul ecumenic al Bisericii lui Hristos este o realitate».

DELEGAȚIA PATRIARHIEI DIN MOSCOVA ÎN LIBAN ȘI SIRIA. — Între 2 și 10 iunie 1966, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din : Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, Episcopul Vladimir al

Podoliei — reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lângă Patriarhia Antiohiei și a întregului răsărit, Episcopul Pitirim de Volocolamsk, Prot. I. Ilici conducătorul metocului Patriarhiei din Moscova la Beirut, Prot. M. Mudeoghin docent al Academiei duhovnicești din Leningrad, B. S. Kudinkin membru al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, un ieromonah și un protodiacon de la catedrala din Leningrad — a vizitat Libanul și Siria.

INSTALAREA NOULUI RECTOR AL ACADEMIEI DUHOVNICEȘTI DIN MOSCOVA. — După alegerea rectorului Academiei duhovnicești din Moscova, Episcopul Filaret Denisenco al Dimitrovului, ca Arhiepiscop al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, Sfintul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a desemnat pe noul rector în persoana Episcopului Filaret Vahromeev al Tihvinului și vicar al Eparhiei Leningradului și Ladogei.

INTERVIU CU TEOLOGII BISERICII FRAȚILOR BOEMI. — În urma invitației Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Profesorii Dr. Ian Lohmann și Dr. Iosif Smolik de la facultatea de teologie «Ian Amos Commenius» a Bisericii Fraților Boemi de la Praga, au făcut o vizită în Uniunea Sovietică, în timpul căreia au susținut referate despre temeurile teologice ale Mișcării creștine pentru pace, despre premisele istorice ale acestei mișcări în Biserica Fraților Boemi, premise care se întemeiază pe tradițiile Reformăției cehe și pe ideile mișcării husite.

Înainte plecării din Uniunea Sovietică, secretarul de redacție al «Revistei Patriarhiei din Moscova» a luat celor doi profesori de teologie cehi un interviu.

ÎN APĂRAREA PĂCII

CONFERINȚA MONDIALĂ «BISERICA ȘI SOCIETATEA»

Între 12—26 iulie 1966, s-a ținut la Geneva, sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferința mondială intitulată «Biserica și Societatea», la care au luat parte 410 delegați: clerici, teologi și un însemnat număr de laici de diferite profesii: politicieni, economiști, sociologi, oameni de știință, tehnicieni, medici, juriști, filozofi, scriitori, ziariști, precum și cîțiva reprezentanți ai unor organizații locale și internaționale. Marea majoritate a participanților au reprezentat Biserici și organizații protestante și au venit din țări occidentale. La lucrările conferinței au luat parte și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, ai Bisericii Anglicane, ai Bisericilor Vechi-Orientale și ai cultelor neoprotestante, precum și cîțiva observatori din partea Bisericii Romano-Catolice. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin trei delegați: I. P. S. Iustin, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, P. C. Diacon Prof. N. I. Nicolaescu, rector al Institutului teologic de grad universitar din București și P. C. Pr. Dr. D. Fecioru, consilier patriarhal la serviciul pentru relațiile externe bisericești.

Lucrările conferinței, care s-au desfășurat în ședințe plenary și în ședințe de secții, subsecții și grupuri de lucru, au fost prezidate, prin rotație, de către membrii unui comitet de conducere alcătuit din opt persoane și s-au bucurat de o atenție deosebită din partea autorităților publice și bisericești din Geneva, ca și din partea presei apusene. Ședințele plenary au fost consacrate prezentării de referate și scurte comentarii asupra lor, tematica și lista vorbitorilor fiind stabilite cu anticipație de către biroul organizatoric al conferinței și cuprinzînd subiecte ca acestea: «Valorile religioase în epoca tehnologiei»; «Potențialități ale revoluțiilor științifice și tehnologice»; «Dinamica politică și economică a națiunilor noi»; «Modernizarea societăților tradiționale și căutarea unei noi culturi»; «Biserica și revoluțiile sociale»; «Pacea în era nucleară»; «Ambivalența structurilor în America Latină»; «Opțiuni ideologice și dinamism politic»; «Creștinii și lupta pentru o nouă ordine socială în America de Sud»; «Cum poate contribui Biserica la transformarea societății»; «În căutarea unui ethos nou pentru societățile noi»; «Rolul teologiei în revoluțiile sociale ale vremii noastre»; «Biserica în lumea modernă»; «Lupta creștinilor pentru om»; «Relațiile economice între țările bogate și cele aflate în curs de dezvoltare».

tare»; «Rolul crescînd al statului și o participare responsabilă»; «Noi forme de comunitate într-o societate pluralistă»; și altele.

Secțiilor și subsecțiilor conferinței le-au fost repartizate, în mod special, adîncirea următoarelor patru teme: «Dezvoltarea economică și socială, într-o perspectivă mondială», «Rolul statului într-o epocă revoluționară», «Pluralism și colaborare internațională: în căutare de noi formule» și «Efectele răsturnărilor sociale actuale asupra individului și grupului»; iar grupurilor de lucru le-a fost încredințată sarcina de a dezbate cîteva din subiectele prezentate la ședințele plenare și de a pregăti proiectul unei declarații asupra următoarelor trei probleme considerate majore: «Teologie și etică într-o lume în transformare», «Potențialități ale revoluției tehnice și științifice contemporane» și «Acțiunea Bisericii în societate».

Un rol deosebit a revenit, la aceste ședințe, participanților veniți din țările aflate în curs de dezvoltare și în special celor din Africa și din America Latină. Aceștia au descris în culori impresionante urmările nefaste ale politicii colonialiste și neocolonialiste pentru popoarele de culoare și au subliniat cu îndreptățită indignare încercarea cercurilor conducătoare din statele capitaliste de a menține în lume nedreptăți sociale, discriminări rasiale și sisteme politice osîndite categoric de Evanghelia creștină și de conștiința morală a tuturor oamenilor de bună credință. Mulți dintre aceștia și-au exprimat admirăția față de principiile etice care stau la baza orînduirii socialiste și au luat atitudine hotărîtă pentru democrație și progres, pentru crearea unei ordini internaționale în care toate popoarele să fie cu adevărat libere și egale, pentru făurirea unei lumi în care oamenii să se simtă liberi, egali și fericiți, indiferent de culoarea pielii, de așezarea geografică sau de convingerile personale.

Datorită componenței sale, conferința n-a reușit însă decît parțial să adîncească teologic temele puse în discuție și să unească pe toți participanții într-o atitudine hotărîtă și cu adevărat creștină față de problemele care preocupă omenirea de azi. Multe din referate, comentarii și controverse s-au menținut pe planuri pur laice, ocupîndu-se de domenii care țin de competența altor foruri și care au o slabă contingentă cu misiunea specială a Bisericii în lume. De multe ori, în cadrul ședințelor și chiar în documentele finale — *Declarația generală* și *Mesajul conferinței către Biserici* — au fost spuse lucruri deja cunoscute, s-au ocolit căile drepte și s-au acceptat, de dragul unui compromis, și unele propuneri ambigui sau lipsite de utilitate practică. De asemenea, unele lucruri care la ședințe au fost spuse pe față și criticate cu asprime, în rapoartele secțiilor și grupurilor de lucru și în documentele finale au fost diluate și exprimate uneori în fraze atît de voalate și în concluzii atît de generale, încît cu greu ar putea determina formarea unei conștiințe și a unei atitudini unitare, pentru creștini și pentru Bisericile creștine, în slujirea omenirii.

Bun lucru este, fără îndoială, faptul că majoritatea participanților au osîndit cu indignare, în intervențiile lor, războiul de agresiune dus de S.U.A., împotriva bravului popor vietnamez, care-și apără cu eroism pămîntul strămoșesc și independența națională și și-au exprimat adeziunea la cauza sfîntă a apărării păcii, ca și faptul că, la ședințele plenare, s-a manifestat o indignare cvasi-generală împotriva bombardării Vietnamului

de Nord de către avioanele americane și o dorință sinceră a tuturor de a sluji pacea, buna înțelegere și dragostea frățească între oameni și popoare, așa cum ne-a poruncit Domnul Hristos. Dar ce a rămas din toate acestea, dacă în *Mesajul conferinței către Biserici* citim doar fraze ca acestea: «Nu este ușor să se ajungă la o înțelegere comună asupra acestor probleme sau a modului în care ele trebuie rezolvate. Discuțiile noastre au dezvăluit o mare diversitate de puncte de vedere, care se datoresc nu numai diversității situațiilor de la care au pornit, dar și perspectivele diferite din care am privit problemele sociale. Credința noastră creștină, care ne-a înzestrat cu o temelie comună, cu atitudini de bază și cu directive comune pentru slujirea societății de către noi, nu produce totuși un consens ușor de realizat asupra problemelor sociale specifice. În această conferință, am descoperit însă că este posibil un dialog între persoane ce reprezintă poziții diferite și că asemenea discuții arată reticențele gândirii noastre și ne provoacă spre o mai mare sinceritate?»

Fapt pozitiv este, desigur, și acela că marea majoritate a delegațiilor bisericești, ca și a celorlalți participanți la lucrările conferinței, au aplaudat cu căldură cuvântările referenților care au demonstrat foloasele revoluțiilor sociale pentru transformarea lumii într-o unică familie de frați egali, liberi și fericiți, după idealul moral al Evangheliei. Dar ce ecou au avut aceste aplauze unanime asupra colectivelor care au pregătit documentele conferinței și asupra ședințelor finale care le-au adoptat în grabă, dacă în *Mesajul adresat Bisericilor* au fost înscrise fraze pro-conservatoriste ca acestea: «De fapt, când trăiește ca slujitoare, Biserica poate descoperi unica vocație pe care o are în momentul actual. Față de solicitările pentru noi relații între națiunile bogate și cele sărace și între clasele dominante și cele oprimate, Biserica își poate da seama că cel puternic are nevoie de ajutorul celui slab, după cum și cel slab are nevoie de cel puternic» și dacă, la preocuparea Bisericilor de a da membrilor ei o nouă îndrumare cu privire la slujirea datorată lumii, s-a răspuns doar cu recomandarea «de a fi elaborate proiecte pe termen lung pentru asemenea discuții» și cu pretenția ca «Biserica însăși să se transforme în contact cu lumea?»

Într-adevăr, de către Revelația biblică și Tradiția creștină este dictată și grija Bisericii pentru întărirea bazei morale a vieții de familie și pentru continua îmbunătățire a condițiilor de hrană, de adăpost, de sănătate, de dezvoltare și de mulțumire pentru toți oamenii și nu avem intenția de a pune în discuție dreptul conferințelor bisericești de a-și îndrepta atenția și spre asemenea probleme de interes pur terestru. Dar nu putem fi de acord cu acele pasaje din rapoartele unor secții și grupuri de lucru în care se însinuează unele rezerve cu privire la îndreptățirea etică a căsătoriei monogamice și se preconizează măsuri de control și de limitare a nașterilor, în țările slab-dezvoltate, ca mijloc de soluționare a lipsei de alimente.

Aceasta nu înseamnă însă că lucrările conferinței de la Geneva ar fi bătut tot timpul pasul pe loc în problemele de care s-au ocupat și n-ar fi adus nici o contribuție la lămurirea conștiinței creștine asupra îndatoririlor ce-i revin față de suferințele și aspirațiile omenirii din vremea noastră. Dimpotrivă, *Declarația generală*, votată la ultimele ședințe plenare și care cuprinde concluziile la care s-a ajuns în cursul dezbaterilor din

secții și subsecții, exprimă destul de lămurit chemarea Bisericii de a sprijini pînă la capăt lupta pentru pace; de a milita pentru schimbarea — la nevoie chiar pe calea revoluției — a orînduirilor sociale nedrepte; de a osîndi categoric războiul termo-nuclear și de a cere ca toate litigiile dintre state să fie soluționate prin tratative pașnice; de a pregăti climatul moral pentru trecerea de la stadiul actual al coexistenței la acela al încrederii și cooperării în viața internațională; de a combate cursa înarmărilor și politica de proliferare a armelor atomice; de a susține crearea de zone denuclearizate în lumea întreagă; de a cere să se pună capăt cît mai neîntîrziat actelor de agresiune împotriva Vietnamului; de a stăruii pentru primirea R. P. Chineze în O.N.U.; de a condamna intervențiile străine în revoluțiile interne; de a sprijini adaptarea Chartei Națiunilor Unite la nevoile lumii de azi; de a contribui mai efectiv la lichidarea oricăror forme de discriminări rasiale pe plan local și general; de a sprijini prin toate mijloacele aplicarea programelor tehnice, economice și sociale capabile să elibereze pe toți oamenii de foame, mizerie și sărăcie; de a afirma și apăra dreptul inalienabil de proprietate al fiecărui popor asupra teritoriului și bogățiilor naționale; de a trezi conștiința oamenirii spre sentimentul solidarității și colaborării frățești pentru progres și dezvoltare; de a susține toate schimbările politice menite să asigure pretutindeni în lume participarea activă și luminată a tuturor cetățenilor la viața statului și la conducerea treburilor obștești; de a merge în fruntea dezvoltării mondiale, ca un element avansat al ecumenismului general; de a veghea ca nu cumva actualul echilibru de forțe — de altfel destul de instabil și de precar — să degenereze într-un nou război mondial sau chiar într-un război nuclear atotdistrugător; de a sugera și activa toate mijloacele imaginabile pentru a stabili în viața internațională un climat de mai multă încredere, securitate și frăție și de a se alătura cu toate mijloacele acelora care caută să trezească conștiința semenilor lor în promovarea păcii, justiției și bunei înțelegeri pe toată fața pămîntului.

Asemenea propuneri, care au înrunit azeziunea mării majorități a participanților cu drept de vot la lucrările conferinței și care urmează să constituie punctul de plecare pentru discuțiile ce vor fi purtate în cadrul celei de a IV-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ce va avea loc la Upsala în 1968, arată că principiile de bază ale luptei pentru pace, democrație și progres stăpînesc astăzi conștiința întregii creștinătăți, pe deasupra oricăror deosebiri de dogme, ori de tradiții locale și că drumul cel mai drept spre înfăptuirea țelurilor Mișcării ecumenice: refacerea unității Bisericii lui Hristos trebuie să înceapă cu unirea tuturor sub stîndardul slujirii păcii, frățietății și dragostei între oameni și popoare. Ele confirmă, o dată mai mult, justetea căii pe care merge, neabătut, sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română.

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

ASPECTE MAI DE SEAMĂ ALE ARTEI RELIGIOASE ROMÂNESTI ȘI SÎRBEȘTI ÎNTRE SECOLELE AL XIV-lea ȘI AL XVI-lea *

Încă din vechime, între cele două popoare vecine român și sîrb, s-au putut observa strînse legături de prietenie, de rudenie între familiile domnitoare, precum și de împrumuturi reciproce, care s-au manifestat în aproape toate sectoarele de activitate: politic, economic, cultural și îndeosebi pe plan bisericesc și artistico-religios. Pe plan artistic, ambele popoare vecine au fost de multe ori în strînse relații, acordîndu-și ajutorul necesar în diferite situații, cînd împrejurările o cereau. Cea mai interesantă perioadă de întrepătrundere în relațiile artistice, este cea cuprinsă între veacurile al XIV-lea și al XVI-lea. În cele ce urmează vom încerca o sumară sinteză a legăturilor artistice pe plan religios din această perioadă, scoțînd în evidență aportul elementului autohton, care s-a impus în cea mai mare măsură, contribuind astfel la îmbogățirea patrimoniului artistic religios în această perioadă.

Cele mai vechi relații dintre români și sîrbi se pot observa încă de la sfîrșitul veacului al XIII-lea, de pe vremea cînd statul sîrbesc devenise precumpănitor între statele balcanice. Pe la 1274, voievodul Olteniei, Litovoi a dat pe fiica sa de soție lui Ștefan Miliutin, regele Serbiei, care-n scurt timp avea să se întindă peste Bosnia și Macedonia pînă la Scoplje ¹.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de doctor în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul pentru publicare.

1. Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Negru Vodă*, p. 110—116, cf. Ilie Bărbulescu, *Românii față de sîrbi și bulgari, mai ales cu privire la chestiunea Macedo-Română*, București, 1905, p. 114.

Mai târziu, Nicolae Alexandru Basarab, domnul Țării Românești, a dat pe fiica sa de soție lui Vucașin, viitorul rege al Serbiei și tatăl vestitului erou istoric din poemele epice sîrbești, crăișorul Marcu².

Nu trebuie trecută cu vederea nici contribuția călugărului tipograf Macarie venit în Țara Românească din Muntenegru, care, alături de călugării români și-a pus toată rîvna de tipăritor în slujba culturii bisericești din țara noastră, la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea.

Pentru Moldova nu există prea multe date în această privință. Între cercetători s-a ridicat deseori întrebarea dacă nu cumva mitropolitul Grigorie Țamblac din veacul al XV-lea era sîrb³, deoarece se pare că el a trăit și a lucrat mai multă vreme în mînăstiri sîrbești. Se cunoaște însă că Elena, soția lui Petru Rareș, a fost sârboaică din neamul despoților sîrbi Eraclizi⁴, iar Doamna Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușeanu, era de asemenea sârboaică⁵.

Între veacurile al XV-lea și al XVII-lea numeroase grupuri de populație sârbească s-au stabilit în satele noastre, ocupîndu-se cu agricultura. De la ei au rămas numele unor sate ca: Sîrbișor, Sîrbeasca, Sîrbești etc. Și în Serbia se întîlnesc destul de des sate care poartă nume valahe. Cu populație de origine românească, stabilită aici în decursul vremurilor. Ca urmare a acestor continui raporturi, voievozii celor două țări încep să facă reciproc diferite danii mînăstirilor sîrbești și, respectiv, românești⁶, iar despoții sîrbi Ștefan și Lazăr sînt menționați în pomelnicele de la Tismana și de la Rîmnicul-Vilcii⁷, printre membrii familiei domnitoare din Țara Românească din veacul al XIV-lea, în suita cărora apare și Gheorghe Brancovici. Numeroase versiuni ale *Analelor sîrbești* menționează data morții lui Mircea cel Bătrîn⁸, dovadă a faimei ce și-o

2. Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *op. cit.*, partea II-a, p. 308, cf. Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 115.

3. A. Iațimirski, *Grigore Țamblac*, p. 14, cf. Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 117.

4. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 580, cf. Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 117.

5. L. Stoianovic, *Stari srpski zapisi i natpisi*, I, p. 28, cf. Ilie Bărbulescu, *op. cit.*, p. 117.

6. Astfel îl vedem pe Neagoe Basarab dăruind sume de bani Mînăstirilor din Srem în Serbia și celor din Dalmația. În 1567 Alexandru Lăpușeanu donează ur. epitaful Mînăstirii din Mileșevo. În însemnările Mînăstirilor din Leșnevo și Krusedol se menționează numele donitorilor munteni ca donatori. În 1662 Grigorie Ghica donează Mînăstirii Studenica 6000 scuzi. Vasile Lupu în 1650 dă pentru Lepovina din Croația 5000 de scuzi pe an. Sîrbii răspund cu atenție și generozitate la toate aceste acte filantropice, și astfel îl vedem pe cneazul sîrb Lazăr Brancovici, atunci cînd Nicodim venise la noi, donînd Mînăstirilor Tismana și Vodita mai mult de zece sate în Serbia, pe care Nicodim le administra, trimițînd români în Serbia (Vezi B. P. Hașdeu, *L'archive historique*, vol. I, București, 1865, cf. Constantin Obedeau, *Les relations historiques et politiques des roumains avec les serbes, des temps reculés jusqu'à nos jours*, București, 1929, p. 264).

7. Alexandru Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, București, 1909, p. 174; *Sfînta episcopie a Rîmnicului*, 1906, p. 256, cf. Nicolae Iorga, *Relations entre Serbes et Roumains* (communication faite le 10 novembre à l'Académie royale serbe), Vălenii de Munte, 1913, p. 12.

8. Care este 31 ianuarie 1418, iar în altele 1 ianuarie, 4 februarie sau noiembrie (vezi N. Iorga, *op. cit.*, p. 13).

dobîndise în lupta sa împotriva turcilor și relațiilor pe care le-a avut cu sîrbi.

Legăturile de apropiere și de prietenie dintre români și sîrbi s-au continuat pînă în zilele noastre, cu deosebită intensitate. Astfel, cercetînd istoria bisericească, vom observa că monahismul românesc, ca de altfel întreaga viață bisericească, a avut strînse legături cu Ortodoxia de la sudul Dunării și cu Muntele Atos. În istoria monahismului românesc, Sfîntul Nicodim a jucat un important rol, fiind considerat, alături de alți monahi români, reorganizatorul vieții monahale românești. Datorită acestei noi situații, trebuia să se construiască și anumite așezăminte mînăstirești mai încăpătoare și mai durabile decît pînă atunci, adecvate regulilor monahale de viață în comun. În felul acesta încep să se ridice locașuri, după unele păreri, chiar sub supravegherea Sfîntului Nicodim, cu munca și ajutorul meșterilor locali și poate și a cîtorva veniți o dată cu el. Prima fundație de acest fel, Vodița, a fost bogat înzestrată de domn cu sate și venituri. Colaborarea strînsă dintre domnul țării și Sfîntul Nicodim, nu avea decît o singură explicație: «așezarea unei fundații ortodoxe la marginea vestică a țării, în acel Banat al Severinului, regiune atît de rîvnită de regii unguri, care trebuia să joace rolul unui punct de sprijin al religiei printre supuși ortodocși ai țînutului, reprezentați prin cnejii români din Banat, pe care documentele vremii îi semnaleză într-o stare de continuă neascultare față de coroana maghiară»⁹.

Vodiței îi urmează Tismana, Cozia, Cotmeana, Prislopul din Transilvania și altele. Fapt este că pînă la sfîrșitul veacului al XIV-lea vom afla pe teritoriul românesc peste douăzeci de mînăstiri clădite din material trainic, înzestrate cu orînduiele, datini și tocmeli ctitorești și domnești cu privilegii vevodale și chiar patriarhicești (Sfîntul Mihail din Teiu), lucru specificat în cărți, hrisoave și alte documente ale vremii.

Pentru a ne da seama de existența anumitor legături între vechea artă religioasă care a înflorit pe teritoriul românesc în veacul al XVI-lea și arta sîrbească, este necesar să cunoaștem originile celei de a doua.

Intr-un capitol al lucrării sale *L'ancien art serbe*¹⁰, savantul francez Gabriel Millet își propune să demonstreze că arta sîrbească nu este numai o simplă ramură a celei bizantine, cum s-a afirmat de atîtea ori, ci la formarea ei au contribuit mai multe elemente, unul dintre ele fiind și influența bizantină, care a reușit să se fixeze în cea mai mare parte. «O țară nouă în domeniul artei, a rămas individuală între Bizanț și Italia; dacă pictura se leagă de italieni, arhitectura vechii Serbiei se apropie strîns de arta bizantină. În Serbia se întîlnesc trei curente: bizantin, oriental și occidental»¹¹.

Înainte de unificarea și constituirea statului sîrb, adică pînă în epoca lui Ștefan Nemanija, arhitectura religioasă este absolut bizantină și nu

9. Rada Teodoru, *Minăstirea Tismana*, București, 1966, p. 6.

10. Gabriel Millet, *L'ancien art serbe, les églises* (Ouvrage publié avec le concours de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres), Paris, 1919.

11. Gabriel Millet, *op. cit.*, Prefața; Petru Constantinescu-Iași, *Nartexul în artele bizantine, sud-slave și române*. cap. V, Iași, 1926, p. 161.

prezintă trăsături particulare, sîrbii primind tipul bisericilor lor din același loc ca și formele dogmatice, canonice și rituale, — de la Bizanț.

Bogată prin numărul, importantă și prin valoarea monumentelor, arta Serbiei ajunge în foarte scurtă vreme la un particularism caracteristic. Istoria fundațiilor bisericești cuprinde trei capitole, după cele trei regiuni în care se desfășoară: *Rascia*, *Serbia bizantină* și *Morava*, care una după alta, pe teren propriu își fixează centrul statului și își înmulțește numărul bisericilor¹². Aceste trei școli se disting prin exemplele din care s-au inspirat.

a) *Școala din Rascia*¹³. — Se știe că în privința construcției locașului de cult, Biserica Ortodoxă lasă arhitectului mai multă libertate decît iconografului. Ea îi impune un plan care să corespundă nevoilor cultului, dar n-o interesează modul și tehnica lucrării, permițînd uneori chiar să copieze modele apusene în structura edificiului, în compoziția împodobirilor și în decorul arhitectural. Dintre diferitele planuri pe care bizantinii le-au dat ca model, ei au preferat să aleagă compoziția cea mai simplă, cu o navă unică, luminată de o cupolă, îndepărtîndu-le pe celelalte. În felul acesta aici s-au pus bazele unei tradiții naționale¹⁴.

b) *Școala din Serbia bizantină*. — Înflorește în veacul al XIV-lea și se întinde de la Prizren și Cosovo, la Scoplje și Stip. Salonicul iradia influențele sale spre Macedonia, iar Atosul, unde se ridicau numeroase monumente, de asemenea își extinde influențele sale artistice pînă la bisericile sîrbești din această epocă. Cu cît bisericile care se construiau acum sînt mai aproape de Bizanț, cu atît influența lui este mai puternică. Pe de altă parte, Muntele Atos trăia în vremea aceea cea mai înaltă epocă de înflorire. Planul general al bisericilor din această școală e acela în cruce liberă, cu unul sau două nartexe¹⁵. Deci în veacul al XIV-lea,

12. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 43.

13. În apusul Peninsulei Balcanice, în Dalmația și Croația, monumentele religioase au suferit influența artei romanice, iar mai tîrziu a celei gotice. Pe valea Ibarului se formează simburile statului sîrb, și tot aci se găsește geneza tipului arhitectonic sîrbesc: nava unică cu cupolă și cu nartex ușor pronunțat. Cel mai vechi monument din această școală e biserica Sfîntul Nicolae din Kursumlija, ridicată de Ștefan Nemonija pe la 1168, după plan bizantin de influențe orientale, avînd oarecare asemănare chiar cu palatele asiriene (Vezi Vlad Petcovic, *Monastir Studenica*, Beograd, 1923, p. 17). Tipul sîrbesc se definitivează la bisericile mari din Studenica și Zicia, capitalele primilor nemanizi. În Dalmația, a doua epocă a arhitecturii datînd de la mijlocul secolului al XI-lea și pînă la începutul celui de-al XIII-lea se caracterizează prin păstrarea planului bazilical, dar cu nartex exterior clădirii, și cu clopotniță deasupra lui (Vezi: P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 165).

14. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 90.

15. Biserici mari bizantine cum ar fi de pildă Sfîntii Apostoli din Tesalonica (1311—1314), biserica Sfîntul Clement din Ohrida, precum și biserici mai mărunte, dar remarcabile prin decorația lor ceramo-plastică, cele mai apropiate fiind cele din Macedonia, toate acestea constituie prețioase modele pentru ctitorii sîrbi din această epocă. Apare acum biserica cruciformă cu brațele crucii înscris într-un pătrat; brațele pot fi egale patronate de calotă sau o cupolă pe unghiuri, sau pot fi în cruce alungită. Într-un cuvînt se poate alege între o formulă geometrică deja cunoscută în epoca romană în Siria și Palestina, și o combinație între cruce și bazilica cu boltă. Apare acum bazilica cu cinci cupole, cel mai strălucit exemplu fiind cel de la Gracianica; Miliutin clădește pe la 1200 Mînăstirea Hilandar, care

fără să se îndepărteze de tradiția provincială, școala din Serbia bizantină se ține totuși cât mai aproape de Bizanț, dar își caută și o cale proprie, interpretându-și în mod propriu modelele pe care le primește.

c) *Școala de pe valea Moravei*. — În sfârșit, apare o nouă manifestare a artei sîrbești, care își are obirșia în celelalte doua școli ce au precedat-o, și care prezintă un stil într-adevăr național, cu caractere foarte speciale. Grupul de biserici de pe valea Moravei corespunde cu ultima fază a istoriei Serbiei, înainte de supunerea țării de către turci. S-a construit după două planuri: planul în cruce, cu patru stâlpi care suportă cupola centrală, și planul cu o singură navă, fără nici un stîlp sau coloană interioară. Nu ne putem aștepta să găsim pe Morava împodobirea bizantină sub forma ei pură și logică, în atara altui ornament decît cărămida. Sîrbi au căutat un efect mai bogat «nepăsîndu-le că amestecau tradițiile sau metodele; cărămizii îi asociază sculptura ornamentală destinată de obicei împodobirilor în piatră, fapt care alcătuește elementul esențial și caracteristic stilului lor»¹⁶.

Cîteva trăsături ale picturii bisericilor sîrbești. — După cucerirea Macedoniei de nord, Împăratul Miliutin (1282—1321) a ridicat sau a renovat o mare parte din bisericile sîrbești, biserici ale căror fresce, prin inscripțiile și execuția lor demonstrează că au fost create de un grup de iconografi care se făcuseră binecunoscuți prin arta și meșteșugul lor¹⁷. Frescele de mai tîrziu, din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, de la Lesново și Dečani, continuă tradiția lui Miliutin. Alături de mozaicurile Sfintei Sofii și ale bisericii Chora din Constantinopol, ale minăstirilor din Grecia, ale catedralelor din Sicilia etc., fragmentele de fresce din Serbia și Macedonia nordică sînt o importantă mărturie privind arta bizantină în domeniul picturii ornamentale medievale. Aici a înflorit o artă aparte,

aparține artei sîrbe-atonite, cu plan constantinopolitan și inovații proprii. Alte biserici care aparțin acestei perioade (1280—1360) sînt: biserica cea mică din Studenica, vechea biserică din Paulica și multe altele (Vezi: Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 90, 105; P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 166—167; Gh. Balș. *Un visite a quelques Eglises de Serbie*, București, 1911, p. 2—3).

16. Monumentele acestei școli se pot grupa după ctitorii lor: astfel despotul Lazăr ridică bisericile: *Pavlica* pe Ibar între 1375—1380 și cimitirul *Smederevo* pe Dunăre, ambele adăugîndu-se la celelalte ctitorii ale sale: *Ravanica* (plan treflat cu cinci turle și cu nartex încăpător), și *Krușevac*, Ravanica a precedat Krușevacul servindu-i drept model, de la una la alta marcîndu-se un progres (plan cruciform cu un nartex care prelungește nava, fără a fi ascuns sub o fațadă uniformă). După ce în 1402 turcii sînt învinși la Angora, sîrbi se mai liniștesc și încep să construiască în mod serios. Între 1402 și 1406 văduva lui Lazăr, mama despotului Ștefan, ridică *Liuboștina*. S-a crezut că ea reproduce planul de la Pavlica; dar meșterii sîrbi nu reproduc niciodată întocmai, fără să aducă și innoiri. O altă biserică ridicată în această epocă este *Rudenica*, care marchează un progres față de *Smederevo*, cu care se aseamănă Kalenic (Vezi, Svitozar Radajic, *Kalenic*, Beograd, 1966), reprezintă o replică a Krușevacului, cu deosebire că este mai zveltă, mai lungă și mai înaltă (Vezi. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 168—170; G. Millet, *op. cit.*, p. 152—153, 191; Gh. Balș, *op. cit.*, p. 5).

17. Acest lucru constituie obiectul unui studiu al lui Horst Halensleben, despre școala picturală a regelui Miliutin, care în 1959 a fost susținut ca teză-dizertație (Vezi, Richard Hamann — Mac Lean și Horst Halensleben, *Die Monumentalmalerei in Serbien und Makedonien*, Giessen, 1963, Prefață, p. 11).

mai ales după despărțirea Bisericilor la 1054, și pînă la cucerirea Constantinopolului de către turci. După eliberarea Serbiei de sub stăpînirea turcească, bisericile vechi au început să fie cercetate după metode moderne iar după cel de-al doilea război mondial multe biserici din Jugoslavia răsăriteană au fost restaurate și eliberate de trăsăturile pe care Islamul le imprimase asupra lor, atunci cînd le-a transformat în moschei¹⁸.

*

Între cele două țări vecine, prietene și de aceeași credință, au existat relații și schimburi de experiență datorită în special prestigiului pe care Țara Românească îl cîștigase pe plan internațional în veacul al XIV-lea și al XV-lea, în urma rolului ei în desfășurarea evenimentelor politice din Peninsula Balcanică¹⁹. În special arhitectura bisericească din Oltenia și Banat a stabilit legături cu cea sîrbo-bizantină de-a lungul veacurilor al XIV-lea și al XV-lea, prezentînd anumite ecouri în panul edificiilor și în veacurile imediat următoare. Această arhitectură se prezintă într-o manieră deosebită de cea dezvoltată în Muntenia, care rămîne pur bizantină, ca și de cea din Moldova, aflată sub dubla influență bizantino-occidentală.

În cele ce urmează vom face o sumară trecere în revistă a diferitelor procedee și practici artistice care se observă în execuția edificiilor bisericești ce s-au clădit în această epocă, cu scopul de a scoate în evidență contactele care au avut loc între cele două orientări artistice pe plan religios.

1. *Arhitectura*. — Planul bisericii este în formă de treflă cu o turlă peste naos. Cronologic vorbind, bisericile din această grupă sînt primele din țara care prezintă asemenea dispoziții de plan, deosebindu-se cu totul de cele din grupa precedentă, care aveau planul în formă de cruce greacă înscrisă. Dispoziția constructivă a naosului constă din patru picioare verticale de zidărie alipite spre interior de zidurile laterale, de o parte și de alta a absidelor. Pe aceste picioare se sprijină cele patru arcuri mari care formează în plan un pătrat, și pe care se reazimă, prin intermediul pandantivilor, greutatea turlei. Aceste picioare de zidărie mai au și rostul de a anula apăsările laterale ale arcurilor mari, fiind ca niște contraforturi interioare, ajutați de cele patru arcuri mari de descărcare secundare, atît spre răsărit, cît și spre apus; acestea din urmă formează două travee mici care încadrează centrul naosului spre răsărit și spre apus, la fel cum și absidele laterale îl încadrează spre nord și spre sud, asigurîndu-i stabilitatea. În felul acesta zidul exterior al traveelor secundare de la naos se oprește la un nivel ceva mai ridicat decît arcul interior alipit de

18. Pentru lucrările mai noi referitoare la unele biserici sîrbești vezi: Pave Mijovic, *Decani*, Beograd, 1963; Mila Rajkovic, *L'Eglise du roi à Studenica*, Beograd, 1964; Radivoje Liubincovic, *L'Eglise des saints apôtres à Pec*, Beograd, 1964; Dinco Davidov, *Hopovo*, Beograd, 1964; Svetozar Radajelic, *Kalenic*, Beograd, 1964; Zivorod Stojkovic, *Milesevo*, Beograd, 1963; Dinco Davidov, *Krušedol*, Beograd, 1964.

19. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 11.

el, iar de aici în sus se ridică zidul care stă pe acest arc. Se produc astfel la partea superioară o retragere a zidului spre interior, ceea ce dă naștere la o poală care are un acoperiș separat; poala este câteodată întreruptă printr-un fronton ascuțit sau rotunjit. Această dispoziție există la Cozia și la Dealu, ca de altfel și la bisericile din Krusevač și Liubostinia din Serbia.

O altă particularitate a acestui tip de biserici este dispoziția arcurilor de la baza turlei, care constă din patru arcuri interioare așezate peste arcurile mari. Aceste noi arcuri sînt vizibile în interiorul bisericii, și sînt rezemate la colțuri pe console. Scopul lor este de a micșora diametrul turlei și de a transmite presiunile direct pe picioarele de zidărie de la colțuri. Baza turlei spre exterior se compune dintr-o primă parte inferioară rezemată direct pe arcurile mari și o a doua parte superioară, mai retrasă, rezemată pe arcurile interioare. Partea inferioară se termină cu un fronton sau o arcadă în care se deschide o ferestruică rotundă.

Pronaosul este de formă dreptunghiulară, boltit «en berceau», și în general fără turlă deasupra.

Detaliile: Soclul bisericii apare ca o simplă ieșitură neprofilată și puțin proeminentă. *Briurile de piatră*, care la Cozia se găsesc sub diferite înălțimi: sub ferestre, și la locul unde se ivesc arcadele. *Arcadele* de pe fațadă sînt mari și înalte pînă sub cornișe, și față de planul exterior al zidului ele apar puțin proeminente. Arhivolta lor din piatră este sculptată fin, iar centrul arcadei este lucrat cu o rozetă de piatră ajurată. *Frontoanele* par a fi un element adesea uzitat la aceste biserici. La Cozia s-a descoperit un fronton rotunjit în fațada de la apus, iar la baza turlei avem arcade proeminente asemenea unui fronton. *Cornișele* aproape că au dispărut. S-ar putea ca ele să fi fost din cărămidă în zimți ca la bisericile bizantine, sau din cărămidă și piatră cioplită. *Turlele* par în general puțin înalte, așezate pe baza cubică a arcurilor. *Ferestrele* au chenare din piatră sculptată, în genere arcuite în partea superioară²⁰. În afară de piatra bogat sculptată se mai întrebuințează și ornamente din teracotă smălțuită, formînd mici flori cu patru petale, care sînt dispuse aici în frisure orizontale, ori în arcuri care urmează arhivoltele arcaadelor. Aceleași flori de teracotă se găsesc și la biserici din Peninsula Balcanică, în Serbia bizantină, în Macedonia, și în Mesembria din Bulgaria²¹.

2. *Sculptura.* — Ramele ferestrelor încheiate cu arce în acoladă sînt decorate cu împletituri de motive geometrice încadrate de colonete foarte subțiri cu fusul răsucit, pe montanți; pe fațadele arcelor se pot vedea palmete, vrejuri sau chiar păsări. La ferestrele naosului, partea de deasupra e dublată cu un al doilea arc, a cărui față este decorată cu o sculptură măruntă, compusă din motive geometrice sau floral-stilizate, lucrate după tehnica reliefului plat, caracteristică a sculpturii georgiene. Cu același fel de sculptură sînt împodobite arhivoltele arcaadelor oarbe care subliniază zona superioară a fațadelor. Timpanele acestor arcade sînt decorate

20. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, partea I-a, cap. IV, *Întrirea sîrbească*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», fasc. 53—54, 1927, p. 13—16.

21. Gheorghe Balș și N. Ghica-Budești, *Ruinele bizantine din Mesembria*, București, 1912, p. 54.

cu cîte o rozetă de piatră ajurată, iar ciubucul rotunjit de pe muchiile absidelor este transformat într-o adevărată colonetă cu fus răsucit și capitel floral stilizat. Alături de elementul sculptat la fațadă se mai folosesc și ornamente de teracotă ²².

3. *Pictura*. — Și în pictura bisericilor, ridicate la noi în această epocă, putem remarca o oarecare asemănare cu cea executată în aceeași vreme în Serbia, datorită poate unor schimburi de experiență reciproce și a mării influențe bizantine sub care se aflau ambele țări. Astfel, se păstrează, nu fără unele împrumuturi și retușări greu de delimitat, pictura din pronaosul bisericii de la Cozia ²³, elocventă din acest punct de vedere. Întreaga încăpere fusese acoperită cu scene mari și mici, încadrate cu chenare de cărămizi. Pe partea superioară a pereților și pe bolta cilindrică fusese zugrăvit un amplu sinaxar, în mare parte dispărut. Sub sinaxar, în partea de apus, deasupra intrării, apare scena care reprezintă viziunea Sfântului Petru din Alexandria, iar pe pereții de la nord și sud găsim zugrăvită o friză care cuprinde scena celor șapte Sinoade Ecumenice, iar pe peretele de răsărit se zăresc, distribuite pe două rinduri, ilustrațiile imnului Acatist.

Din punct de vedere iconografic, viziunea Sfântului Petru din Alexandria prezintă o redacție foarte interesantă, care poate oferi și unele indicații, destul de vagi însă, cu privire la școala de unde ar putea proveni meșterii. Această redacție se găsește și în nartextul bisericii mitropoliei din Mistra, zugrăvită pe la 1310, iar mai târziu aceeași redacție o întâlnim și în Serbia la biserica din Manasija (1418). Reprezentarea din urmă corespunde pînă în amănunte cu cea de la Cozia, ceea ce denotă că ambele derivă dintr-un prototip comun ²⁴.

Tendința bizantină — de a lungi figurile dîndu-le un aspect aproape transcendental —, în care se lucra pictura noastră în această epocă, se poate constata și la unele biserici sîrbești, cum ar fi de pildă bisericile din Psača, Kalenic, Manasija și Pavlica. Sfîntul Onufrie, de exemplu, cu trupul acoperit de păr, barba lungă și fața înconjurată cu plete, mică și supțea, cu ochii sfredelitori, este exact ca în reprezentarea de la Cozia, ceea ce arată că pictorul de la Cozia cunoștea evoluția picturii ortodoxe a timpului.

Pentru Moldova s-a pus o problemă foarte interesantă în legătură cu pictura exterioară a pereților, metodă apărută pe vremea lui Petru Rareș ²⁵. Exemplarele cele mai păstrate se găsesc în Bucovina de sud, la

22. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1963, p. 140.

23. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. I, II. éd. 2-e, Paris, 1925—1926, p. 835; I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, în «Orient et Byzance», VIII, Paris, 1932, p. 70 ș. u.; același, *Contributions à l'étude des peintures murales valaques (Transylvanie, district de Vîlcea, Tîrgoviște et région de Bucarest)*, Paris, 1928, p. 19 ș. u.; I. Mihail, *Raport*, în «Bul. com. Mon. Ist.», XXII, (1929), anexa 1930, p. 43—44, cf. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale*, vol. I, București, 1959, p. 391.

24. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 391.

25. Vasile Grăcu, *Influențe sîrbești în vechea iconografie bisericească a Moldovei*.

Voroneț, Vatra Moldoviței, Mănăstirea Humorului, biserica Arbure, Mănăstirea Sucevița, ș. a. Nu se cunoaște data exactă a acestor picturi exterioare deoarece inscripțiile în acest sens ne lipsesc. Fiind un fenomen singular care apare în Răsăritul Ortodox numai la bisericile moldovenești din epoca lui Petru Rareș, specialiștii, atât români cât și străini, și-au pus în mod firesc întrebarea, care ar putea fi originea acestei inovații moldovenești din secolul al XVI-lea, de a picta pereții exteriori ai bisericii în totalitatea lor? La această întrebare s-a răspuns fie cu părerea foarte verosimilă că aceste picturi ar fi de origine pur moldovenească și ar putea proveni dintr-o eventuală influență a artei populare și a industriei casnice țărănești, (Josef Strzygowski, Gheorghe Balș, etc.), fie că ar proveni dintr-o influență apuseană (prof. german Ph. Schweinfurth). Comisia Monumentelor Istorice din Serbia condusă de vestitul arhitect Dj. Boscovic a descoperit în 1931—1932 pe pereții exteriori ai pridvorului bisericii patriarhale din Peč, care datează din veacul al XIV-lea, anumite scene picturale care seamănă oarecum cu picturile exterioare ale bisericilor moldovenești. Savantul André Grabar a fost tentat să creadă că îndemnul de a picta în această manieră a venit din Serbia²⁶, văzând în ceea ce s-a descoperit la Peč numai un început pentru ceea ce avea să apară în secolul al XVI-lea în Moldova într-un mod mai generalizat. Pe această temă s-au purtat numeroase discuții dar adevărul nu s-a putut definitiv preciza, rămânându-se încă la supoziții. Sigur este faptul că această artă de a picta exteriorul bisericii în întregime s-a desăvârșit în Moldova, întrucât, deși se găsesc unele exemplare mai vechi în Serbia, nu înseamnă neapărat că această tehnică trebuie să fie de influență sirbească. Ingeniozitatea creatoare a românilor n-a fost contestată niciodată în materie de artă, și deci și în acest caz ea poate să primeze, procedeu fiind mai degrabă o influență a artei populare moldovenești.

4. *Mobilierul bisericesc.* — Infloriturile și creștăturile în lemn care împodobesc lucrurile casnice, băta ciobanului, furca de tors, fluietul și unele vase de lemn, cât și mobilierul și unele părți ale casei, stâlpii cerdacului, streășina și poarta, toate de inspirație populară, își fac loc și în decorarea mobilierului bisericesc din această epocă ca: timpla bisericii, jilțuri domnești și arhieresti, strane, amvoane, uși etc. Din veacul al XIV-lea s-a păstrat ușa bisericii Mănăstirii Cotmeana²⁷, care se află la Muzeul de Artă din București. Cele două canaturi ale sale sînt acoperite aproape în întregime cu o sculptură subțire de ramuri și frunze așezate în șase rânduri. În partea de sus e sculptată icoana Bunevestiri, cu o inscripție în limba slavonă.

5. *Argintăria.* — În ceea ce privește lucrarea vaselor și odoarelor bisericesti nu este aceeași situație, deoarece unele din acestea erau lucrare de meșterii sași din Transilvania, și de foarte multe ori existau asemenea meșteri iscusiți și în Țara Românească, care executau vasele sfinte într-o manieră bizantină și slavonă, ori chiar pur românească, in-

26. André Grabar, *Mélanges N. Iorga*, Paris, 1933, p. 366.

27. *Istoria Bisericii Române*, vol. I. p. 223, 224, 303.

spirindu-se din industria casnică a obiectelor și vaselor de uz gospodăresc, dovadă cădelnița comandată de Neagoe Vodă la meșterii din Sibiu și de care nefiind mulțumit afirmă că orfăurarii din țară ar fi putut executa acest obiect mult mai bine.

6. *Miniaturile.* — Despre miniaturile românești din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea s-a afirmat, fără dovezi concludente însă, că ar fi executate sub o oarecare influență a miniaturilor bizantine sosite la noi prin intermediul manuscriselor sîrbești și bulgărești. Dar lucrul cel mai mișcător în această privință rămîne icsușința cu care au fost lucrate toate aceste podoabe ale manuscriselor, migala și răbdarea cu care autorii lor le-au executat, desenul și coloritul atît de reușit și adecvat, operații care cereau într-adevăr numai liniștea chiliei călugărești. Ele au inspirat gravurile și podoabele cărților tipărite, constituind pînă astăzi un izvor de inspirație pentru arta noastră decorativă. Printr-aceste manuscrise de mare valoare artistică din acea vreme a rămas *Evangheliarul* ferecat în argint al Sfîntului Nicodim, terminat în 1407 la Mînăstirea Prislop, care are o caligrafie extrem de frumoasă²⁸ și o decorație remarcabilă, precum și altele extrem de frumoase.

7. *Broderiile liturgice.* — Probleme asemănătoare au ridicat și broderiile liturgice din această epocă. Trebuie recunoscut că, în acest domeniu, dese contacte, pe care Țara Românească le-a avut cu diferite mînăstiri din țările vecine și aducerea de acolo a numeroase țesături și broderii liturgice, au stimulat într-o oarecare măsură tinăra noastră artă a broderiei, care pornise pe picioare proprii mai dinainte, inspirîndu-se din arta casnică a broderiei bazată pe priceperea și vrednicia mîinilor neobosite a țesătoarelor noastre. Din perioada de care ne ocupăm, se păstrează și unele piese de import, dar se păstrează mai ales exemplare care constituie o mărturie prețioasă a începuturilor activității primelor noastre ateliere de brodat pămîntene. Între cele mai vechi piese păstrate, trebuie amintită o bederniță și un omofor de la Mînăstirea Tismana²⁹, pentru care s-a propus o datare în jurul anului 1370³⁰. Din Mînăstirea Cozia a fost depus la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România din București un epitaf³¹, care poartă data de 6904 (= 1396) sau 6930 (= 1422)³². Broderia de pe epitaful de la Cozia merită o atenție deosebită, întrucît poate fi considerată deopotrivă ca prototip al viitoarelor epitafe muntene și moldovene, și ca prototip a unei scheme ico-

28. *Ibidem*, p. 301.

29. N. Iorga și Gh. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 34. I. D. Ștefănescu, *Contributions à l'étude...*, p. 4; Charles Diehl, *Manuel...*, Paris 1926, p. 885—886.

30. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 469.

31. Spiru Cegăneanu, *Obiecte bisericești studiate și descrise la Muzeul de anticități, secția ecleziastică*, București, 1911, p. 57; N. Iorga, *Contribuții la istoria Bisericii noastre*, în «Analele Academiei Române», Mem. Secț. Ist. XXXIV, nr. 1 1911, p. 455; Н. П. Кондаков, Памятники христианского искусства на Афоне, Петербург, 1902, p. 264.

32. Emil Turdenau, *La broderie religieuse en Roumanie. Les épitaphes moldaves aux XV-e et XVI-e siècles*, în «Cercetări literare», IV (1941), p. 171; Virgil Drăghiceanu, *Un epitaf al mitropolitului Ștefan*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXII (1929), p. 2.

nografice care se va îmbogăți treptat, apropiindu-se tot mai mult de schema iconografică a Plîngerii, din picturile murale.

*

Imprejurările istorice, politice, culturale și religioase care au contribuit la ridicarea, în ultimul pătrar al veacului al XIV-lea a locașurilor minăstirești construite pe teritoriul țărilor române sub impulsul anumitor legături de prietenie cu unele dintre popoarele vecine, în cazul de față cu sîrbii, ar putea pune într-o lumină mult mai clară, atît partea de contribuție datorată unor contacte cu arhitectura sîrbească, pe atunci la modă, cît mai ales aportul meșterilor locali specializați în arta de a construi locașuri de acest fel, plini de ingeniozitate și spirit creator pe tărîm artistic religios.

Biserica Minăstirii Vodița. — Situată la vest de Severin, într-o regiune care se află între această cetate și granița dintre Țara Românească și teritoriile stăpînite de regii Ungariei, Vodița a putut fi construită într-o vreme în care Severinul nu era stăpînit de unguri, ci de români, cînd domnitorul român se bucura de o asemenea situație politică încît să poată garanta buna funcționare a noii instituții religioase — al cărei ctitor era și el — tocmai în această regiune de margine, dincolo de cetatea ce asigura paza graniței³³. Referitor la construcția acestei biserici s-au propus mai multe date, diferența între acestea fiind de numai cîtiva ani, dar foarte importantă totuși, fiindcă de stabilirea ei exactă atîrnă lămurirea unei întregi probleme de evoluție arhitectonică.

Majoritatea cercetătorilor de artă români³⁴ au scos în evidență rolul pe care Sfîntul Nicodim de la Tismana l-a jucat în elaborarea formelor structurale și decorative care caracterizează grupul bisericilor: Vodița, Tismana, Cozia. În ultima vreme, părerile în această privință încep să se diversifice: În *Istoria artei feudale în Țările române*, vol. I, Prof. Virgil Vătășianu, considerînd că poate dispune de argumente suficiente și convingătoare susține teza că nu arhitectura românească ar datora oarecare influențe celei sîrbești care s-a dezvoltat pe valea Moravei, ci situația s-ar prezenta tocmai invers³⁵.

33. Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, I (pînă la 1385), în «Romanoslavica», XI (1965), p. 256.

34. Virgil Drăghiceanu, *Vodița*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V. (1912), p. 107; același *Săpăturile de la Vodița*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXII (1929), p. 150—152; P. Constantinescu-Iași, *Bizantismul în România*, București, 1925, p. 43; I. B. Georgescu, *Influențe sirbo-bizantine în arhitectura bisericească din Oltenia*, în «Arhivele Olteniei», IX (1930), nr. 49—50, mai-august, p. 152—163; N. Ghica-Budești, *Evoluția...*, p. 130; Louis Bréhier, *L'art serbe et l'art roumain au Moyen-âge*, în «Revue historique», VIII (1926); 7—8; N. Iorga și Gh. Balș, *Histoire de l'art...*, p. 29—34; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă la 1900*, București, 1937, etc.

35. În susținerea părerilor sale Prof. Virgil Vătășianu fixează mai întîi data zidirii pentru cea de a doua biserică de la Vodița propunînd, în urma unei minuțioase argumentări, anii 1374—1375 (înaintea acesteia se mai zidise una, cu planul tot în formă de cruce, care după părerea lui V. Drăghiceanu, ar fi putut fi întemeiată de Litovoi). Stabilește apoi pentru bisericile sîrbești de același tip date între 1375—1380, și avînd în vedere «tradiția mai îndelungată» a tipului de plan tricon din

Avînd în vedere toate aceste fapte și alăturînd datele și concluziile furnizate de analizele minuțioase ale lui Gabriel Millet în ce privește marele număr și importanța monumentelor sîrbești din veacurile al XIII-lea și al XIV-lea, precum și vechimea elementelor decorative caracteristice bisericilor de pe valea Moravei³⁶, Prof. Grigore Ionescu ajunge la concluzia că arhitectura românească a grupului de biserici Vodița-Tismana-Cozia folosește într-o oarecare măsură experiența sîrbească, fără însă a trece cu vederea aportul important pe care îl aduc mîna de lucru și de bună seamă meșterii indigeni, la realizarea bisericilor construite sub impulsul dat de șantierul primei biserici de la Vodița³⁷.

Ultimii treizeci de ani ai veacului al XIV-lea reprezintă exact momentul în care domnitorul Vladislav Vlaicu grupează sub conducerea sa acțiunile de rezistență ale popoarelor ortodoxe din sud-estul Europei, împotriva încercărilor de ocupare și catolicizare forțată a întregului regat maghiar. În această situație, orice efort de consolidare a vieții bisericești, fie chiar sub aspectul ei monastic, însemna implicit o măsură de contraofensivă ortodoxă. Tot în acest sens se explică și sprijinul deosebit pe care domnia l-a acordat Sfintului Nicodim, de-a lungul întregii lui activități pe pămîntul țării noastre. În lumina ultimelor cercetări, cei care avea să devină starețul Tismanei, a trecut în Țara Românească din ținutul Craiovei, pe atunci țaratul bulgăresc al Vidinului, unde desfășurase o bogată activitate pe tărîm monastic, în momentul în care acest ținut cade — temporar numai — sub ocupația regatului maghiar-catolic³⁸.

Biserica Mînăstirii Tismana. — Tot cu cheltuială domnească, și în stilul Vodiței, dar de proporții mult mai mari, a fost ridicată peste cîțiva ani Mînăstirea Tismana din munții Gorjului, închinată Născătoare de Dumnezeu. Doar peste cîțiva ani de la așezarea lor la Vodița «cinstitul între călugări Nicodim» și obștea sa sînt siliți cu toții să o părăsească, căci Banatul de Severin și o dată cu el și toate posesiunile lui, sînt pierdute vremelnice de Țara Românească, în favoarea regatului maghiar, cam pe la 1375. «Pierzînd speranța continuării activității pe pămînt unguresc și catolic, și rămas totodată și fără resurse materiale, Nicodim trece în Serbia, dar peste mai puțin de un an revine în Țara Românească și se adresează din nou domnitorului, de data aceasta Radu I, cerîndu-i ajutor pentru a întemeia alt locaș mînăstiresc pe pămînt românesc. Sprijinul noului domnitor i-a fost acordat de îndată, și pentru motive ușor de dedus, noua mînăstire trebuia să preia rolul care fusese încredințat Vodiței³⁹. Documentele prezintă ca adevăratul ei ctitor pe Radu I, dar pentru că zidirea rămăsese neterminată, lucrarea a fost de-

țara noastră (prima biserică de la Vodița, fundamentul bisericii de la Niculițel). D-~~sa~~ afirmă că punctul de plecare al evoluției formelor structurale, care caracterizează atât arhitectura sîrbească de pe Valea Moravei, cît și cea românească, ilustrată de cele trei biserici: Tismana, Cozia și Prislop, îl constituie a doua biserică de la Vodița (Vezi: Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 188—190).

36. Gabriel Millet, *op. cit.*, p. 154 ș. u.

37. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1963, p. 141.

38. Emil Lăzărescu, *art. cit.*, p. 237—285; Rada Teodoru, *op. cit.*, p. 5.

39. Rada Teodoru, *op. cit.*, p. 6.

finitivată de fiul acestuia, Dan I, în anul 1385⁴⁰. Un alt document atestă că la înzestrarea ctitoriei a participat și aici despotul sîrb Ștefan⁴¹. Deși biserica inițială nu se mai păstrează, fiindcă la 150 de ani de la zidirea ei Radu Paisie a trebuit s-o refacă din temelie⁴², totuși clădirea rămasă atestă perfect epoca de clădire precum și modalitatea de construcție. Aici își face apariția pentru prima dată în construcțiile bisericesti oltene planul cruciform treflat, ce fusese adoptat de la minăstirile atonite, unde se ivise ca o necesitate pentru locul stranelor călugărești. De acum înainte el se va îndătina definitiv la noi, și se întâlnește atît la Cozia, Bucovăț, Hurezi, bolnița Minăstirii Brîncoveni, Crasna, Surpatele etc., ca de altfel și la alte biserici de o însemnătate artistică mai mică⁴³.

Biserica Minăstirii Cozia. — În documentul din 20 mai 1388, prin care Mircea cel Bătrîn întărea minăstirii diferite posesiuni, se află menționate și daniile făcute mai înainte de tatăl său Radu I Voievod. Plecînd de la această informație, cercetătorii din trecut au crezut de cuviință că începerea locașului Coziei trebuie pusă în legătură cu domnia lui Radu I, iar Mircea cel Bătrîn nefăcînd altceva decît să repare un edificiu mai vechi. Studiile și cercetările mai recente au stabilit că darurile lui Radu I, despre care se vorbește în documentul din 1388, fuseseră acordate de fapt Minăstirii Cotmeana, zidită înaintea Coziei, iar faptul că el figurează în actul emis de cancelaria lui Mircea se explică prin hotărîrea voievodului — de altfel consemnată în acest document — de a trece Minăstirea Cotmeana sub ascultarea Coziei. «Pe baza acestei noi interpretări a izvoarelor istorice s-a putut stabili că Minăstirea Cozia începuse să funcționeze ca instituție religioasă cu puțin înainte de data documentului amintit, respectiv 20 mai 1388, sau mai precis, la 18 mai din anul acela, cînd a căzut sărbătoarea Sfintei Treimi, al cărei hram îl poartă biserica mare a locașului»⁴⁴.

Prof. Virgil Vătășianu înclină s-o situeze între 1380—1386, iar Prof. Emil Lăzărescu, după o analiză amănunțită a împrejurărilor propune pentru începerea lucrărilor anul 1387 (6895), primul an al domniei lui Mircea cel Bătrîn, sfințirea ei avînd loc la 18 mai 1388, iar zugrăvirea ei definitivă terminîndu-se probabil între 1 septembrie 1390 și 31 august 1391⁴⁵.

În decursul timpului, referitor la construcția bisericii Minăstirii Cozia, s-au afirmat și lucruri cam exagerate; de pildă, am putea cita cazul cercetătorului francez Gabriel Millet, care la un moment dat credea că biserica

40. Virgil Drăghiceanu, *Considerații asupra vechimii bisericii minăstirii Tismana*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXVII (1934), fasc. 79, p. 4; Alexandru Ștefulescu, *Minăstirea Tismana...*, p. 167 ș. u.

41. Virgil Vătășianu, *op. cit.*, p. 190.

42. Reconstrucția a avut loc probabil între 1541—1542, dată cînd s-a ridicat ușa din partea de apus, iar în inscripția din 1565 nu se vorbește decît de executarea picturii (Vezi Dj. Boscovic, *Quelques observations sur l'architecture de l'église de Tismana*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXVII (1934), fasc. 82, p. 187.

43. I. B. Georgescu, *art. cit.*, p. 154.

44. M. Davidescu, *Minăstirea Cozia*, București, 1966, p. 7—8; Emil Lăzărescu, *Data zidirii Coziei*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», nr. 1/1962, p. 122—123.

45. *Ibidem*.

de la Cozia «ar putea trece drept o bijuterie a artei sîrbești». Dar după o privire critică și atentă asupra elementelor constructive de la Cozia, ne putem da seama că biserica n-a fost simplu copiată după modele sîrbești, ci ea este o lucrare ieșită din mîna unui meșter instruit fie la șantierul de la «Vodița II», fie în altă parte, meșter care a ținut seama și de gustul ctitorilor, deoarece meșterul din acele vremuri nu era altceva decît un instrument care satisfăcea necesitatea și gustul ctitorilor.

Biserica Mînăstirii Prislop. — Tradiția mai pune pe seama Sfîntului Nicodim și zidirea bisericii Mînăstirii Prislop din Transilvania. Această biserică a fost refăcută⁴⁶ și de mai multe ori reparată. Tocmai din acest motiv se pune întrebarea legitimă: ce ar mai putea fi originar în construcția bisericii? Dacă privim planul ei vom observa o oarecare asemănare cu planul Vodiței. Totuși ea diferă de Cozia prin dispoziția a cîte două ferestre în fiecare absidă, în loc de una, iar bolta altarului în loc să ajungă la înălțimea celei semicilindrice de la estul naosului, se ridică ceva mai sus. O asemenea dispoziție e foarte rară la noi și s-ar putea pune pe seama ulterioarelor prefaceri ale bisericii⁴⁷.

Biserica Mînăstirii Cotmeana. — E construită cam în aceeași epocă tot de Mircea cel Bătrîn. Tipul de biserică executat aici se prezintă ca o excepție în arhitectura noastră veche, nefiind imitat decît într-o oarecare măsură la paraclisul de la Bistrița.

Biserica din Brădet (reg. Argeș). — Monument păstrat în întregime, care se datorește acelorași meșteri locali formați la sfîrșitul veacului al XIV-lea. Biserica imbină, simplificate, planul și rînduiala bolților caracteristice tipului trilobat «Cozia», cu formele tradiționale ale unei arhitecturi arhaice. Făcînd abstracție de pridvorul de lemn care a fost adăugat în 1873, planul bisericii se compune dintr-o tindă pătrată despărțită de navă printr-un perete plin. În dreptul absidelor laterale apar pilaștri caracteristici tipului «Vodița II», iar nișele astfel formate sînt acoperite cu mici arcuri transversale. Dacă cercetăm cornișele bisericii vom constata pretutindeni, alături de întrebuițarea zimților, prezența cîte unui briu de cărămizi așezate pe lat, prevăzute în partea inferioară cu cîte o cavetă. Acest profil necunoscut în veacul al XIV-lea și al XV-lea apare cu oarecare frecvență în arhitectura munteană din veacul al XVI-lea.

Mînăstirea Bistrița, ctitorie a fraților Craiovești, cunoscuți prin strînsesele lor legături cu sîrbii, nu are nimic comun cu tehnica de construcție sîrbească.

Biserica Mînăstirii Dealu, ctitorie a lui Radu cel Mare din anul 1500. Foarte deosebită în ce privește arhitectura și ornamentația, biserica prezintă totuși pe absidele laterale marile nișe ca la Cozia. Ba mai mult, absida principală este direct legată de arcul cel mare, sau mai degrabă de bolta cilindrică de la estul naosului, boltă care este puțin

46. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, II, Vălenii de Munte, 1908, p. 139; Virgil Vătășianu, *Vechile biserici din județul Hunedoara*, Cluj, 1930, p. 51.

47. Gh. Balș, *Despre biserica Prislopului*. în «Bul. Mon. Ist.», XXIV (1931), fasc. 67, p. 97—100.

mai lungă decît cea de la vest. Totuși ea găsindu-se aici strîns unită cu elementul nișelor, ea formează un plan al naosului foarte apropiat de cel de la Cozia.

Cea mai convingătoare probă a relațiilor existente în acea vreme între cele două țări vecine, este faptul că același domnitor, Radu cel Mare, ridică o biserică la Lopușnia în Serbia.

Biserica Lopușnia din Serbia. — În această vreme arhitectura sîrbească se găsea în deplină decadentă datorită stăpînirii turcești care supusese țara. Tocmai atunci, unul din domnitorii Țării Românești, conștient de vechile, ca și de relațiile care existau atunci între români și sîrbi, în anul 1501 se hotărăște să construiască o biserică în Serbia, în felul acesta putîndu-și aduce partea sa frățească de contribuție la susținerea ortodoxiei sîrbești și a credincioșilor de pe aceste meleaguri. Se presupune că Radu cel Mare care în 1501 terminase Mînăstirea Dealul, a ridicat împreună cu Gherghina Pîrcălabul, biserica Lopușnia la poalele muntelui Ritani în Serbia, trimițînd acolo pe unul din meșterii care au lucrat la ctitoria românească, un bun pietrar, dar și un sculptor strălucit, căci cu toată eleganța proporțiilor și buna execuție a lucrului, biserica din Lopușnia nu este decît un modest edificiu. Interesul pe care l-ar putea prezenta este acela că ea ar fi una din puținele biserici, dacă facem abstracție de Sfîntul Munte, care a fost clădită dincolo de Dunăre de către un domnitor român.

Pe zidul de nord și cel de apus al naosului sînt zugrăviți ctitorii: un domn cu o barbă scurtă și o coroană pe cap ținînd biserica în miinile sale. Numele lui nu se poate citi aici, dar îl găsim deasupra ușii de intrare care duce la pronaos: «Io Radul Voievod și Domn a toată Țara Românească, și marele pîrcălab jupan Gherghina, în vremea egumenului ieromonah Ghelasie, la anul 1501»⁴⁸. Planul bisericii, făcînd abstracție de curioasa dispoziție a proscomidarului și diaconiconului, are o oarecare asemănare cu planul bisericilor sîrbești din epoca cneazului Lazăr și a urmașilor săi.

Biserica din Curtea de Argeș, ctitorie de căpetenie a domnului Neagoe Basarab (1512—1521) a fost înălțată pe locul unui așezămînt bisericesc mai vechi. Structura naosului amintește încă principiile constructive ale naosului de la Cozia⁴⁹.

Biserica din Stănești, ctitorie din anul 1536 (1537), a unui boier din partea locului, jupan Giura logofăt⁵⁰, ca plan și structură interpretează formele bisericuții din Brădet — tip Cozia.

Bolnița Coziei. — Paraclisul bolniței Mînăstirii Cozia este zidit în anul 1542 după planurile unui ieromonah «Maxim maistorul, învățător de zidărie» care a fost și «dirijorul» adică arhitectul acestei construcții.

48. Gh. Balș, *O biserică a lui Radu cel Mare în Serbia la Lopușnia*, București, 1912, p. 6.

49. Gh. Balș, *Influence du plan serbe. sur le plan des églises roumaines*, Paris, 1930, p. 283.

50. I. D. Trajanescu, *Schitul Stănești-Vilcea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», IV (1911), p. 13—23.

Așa cum se prezintă el, paraclisul de la Cozia este o biserică cu caracter sîrbesc cu o ulterioară modificare ce i-a alterat puțin aspectul primitiv cum susține Prof. Grigore Ionescu ⁵¹.

Biserica Curtea Veche din București, ctitorie a lui Mircea Ciobanu (1545—1554; 1558—1559), fostă capelă a palatului domnesc din București. Are fațadele împărțite în fișii alternative din cărămidă aparentă și tercuială. Prezintă un plan simplu în care absida centrală e legată direct de arcul cel mare de răsărit al naosului, anumite nișe la estul naosului și un pronaos boltit în semicilindru ⁵².

Biserica Minăstirii Bucovăț, zidită în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, cam pe la 1572 de către Ștefan, banul cel mare al Craiovei, din neamul vestit al craioveștilor, drept necropolă a familiei sale ⁵³. A fost construită în același stil în care se zidise bisericile Vodița, Tismana și Cozia și poate chiar Bistrița ⁵⁴. Este o construcție în plan treflat, caracteristică prin dimensiunile sale reduse, care trebuie puse în legătură cu reducerea circumferinței cupolei. Sint de remarcat absidele altarului care amintesc pe cele de la Tismana.

Și în câteva biserici construite în veacul următor se mai pot observa anumite caractere inaugurate de școala arhitectonică a bisericilor Vodița-Tismana-Cozia, cum ar fi de pildă: *biserica Mihai Vodă din București*, construită pe la 1600 de către Mihai Viteazul, *biserica Bălteni*, *biserica Jiteanu*, din apropierea Craiovei, *biserica Cornet*, *biserica Sfinții Arhangheli din Tîrgoviște*, *biserica Patriarhiei din București*, *biserica Minăstirii Hurezi*, etc.

Și în Moldova se pot semnala câteva biserici în arhitectura cărora au pătruns anumite principii inaugurate de șantierul de construcție Vodița-Tismana-Cozia, și anume: o tendință de alungire a planului, precum și o altă de înălțare a tamburului, la bisericile: *Sfînta Treime din Siret*, *Sfîntul Nicolae din Popăuți*, *Sfîntul Gheorghe din Botoșani* etc.

*

Din această succintă înfățișare s-a putut observa că încetul cu încetul tipul bisericilor construite sub influența școlii arhitectonice inaugurate de șantierul de la Vodița-Tismana-Cozia, cu dispozițiile sale caracteristice se restrînge la rîndul său. De acum înainte, bisericile cu planul în treflă pe care le găsim în aproape întreg Orientul crștin, își urmează în arhitectura noastră o evoluție naturală, formînd în veacul al XVIII-lea un nou tip de biserică românească.

Deoarece unele din bisericile construite în această epocă au constituit pentru arhitectura noastră, și în general pentru arta religioasă, exemple rare, ca de altfel și majoritatea bisericilor care marchează date im-

51. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1963, p. 380—383.

52. *Ibidem*, p. 376—380.

53. I. B. Georgescu, *art. cit.*, p. 155.

54. *Ibidem*, p. 155.

portante pentru evoluția artistică românească, și care prin vechimea, importanța și rolul lor au atras atenția specialiștilor și vizitatorilor străini, statul nostru a luat toate măsurile necesare pentru refacerea și conservarea lor. În acest scop, Direcția Monumentelor Istorice precum și Patriarhia Română se îngrijesc permanent de menținerea într-o stare cât mai bună, demnă de monumentalitatea, vechimea și importanța lor⁵⁵.

Așadar, se poate afirma cu toată certitudinea că și epoca de care ne-am ocupat, și-a adus partea sa de contribuție la dezvoltarea continuă a patrimoniului artei noastre naționale, deoarece de-a lungul multisekularei sale istorii, poporul român și-a creat o artă originală, ale cărei calități îi conferă dreptul de a fi așezată în rîndul realizărilor culturale de valoare universală. Oglindind o adîncă înțelegere în rezolvarea problemelor ce i-au fost puse — funcțiuni corespunzătoare cerințelor vieții, folosire a resurselor de materiale locale, inventivitatea constructivă, simț ascuțit în stabilirea proporțiilor și dozarea ornamentației, măiestrie în exprimarea prin imagini a concepțiilor și năzuințelor societății — arhitectura și în general arta românească și-a păstrat de-a lungul întregii sale dezvoltări un caracter de continuitate. Aceasta nu înseamnă că ea nu a progresat de la o epocă la alta, că nu a înregistrat schimbări, înnoiri și adaptări la noi cerințe, sau că nu a suferit înfriuri venite și dinafară. Dar, însușindu-și, în condițiile realităților locale, unele metode noi, unele formule structurale și decorative împrumutate din arta altor popoare cu care a venit în contact, arta românească a preluat și a prelucrat în mod creator numai ceea ce, răspunzînd nevoilor și gustului unei epoci, se potrivea și se putea integra în formele specifice ale artei naționale⁵⁶.

Doctorand ION BĂNĂȚEANU

55. A. Zarea. *Monumentele noastre istorice*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 7—8, (1963), p. 618—630.

56. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1963, Prefața.

BISERICA DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN TIMPUL DOMNITORULUI ALEXANDRU IPSILANTI (1774—1782) *

Unii dintre istoricii români mai vechi «au disprețuit secolul al XVIII-lea, calificându-l de epocă a fanarioților, iar alții au trecut prea repede peste acest secol în studiile lor»¹. E meritul cercetătorilor secolului al XIX-lea că s-au avîntat mai mult în cercetările lor, aducînd prețioase lămuriri în ceea ce privește starea economică, socială, politică și culturală din Țara Românească în timpul domniilor fanariote.

Dacă majoritatea istoricilor au afirmat că instaurarea regimului fanariot în Țara Românească și Moldova (1716—1821) reprezintă pentru poporul român o perioadă de maximă exploatare², nu același lucru se poate spune de avîntul cultural din această perioadă. Instaurarea acestui regim nu a putut opri dezvoltarea firească a culturii românești.

În această privință se poate vorbi de un număr de domnitori fanarioti «care au lăsat suveniruri plăcute»³ în Principatele române, ca: Constantin Mavrocordat, Grigorie Ghica, Alexandru Moruzi, Mihail Șuțu, etc. Unii dintre ei au devenit adevărați sprijinitori ai culturii noastre românești. Printre aceștia se numără și domnitorul Alexandru Ipsilanti⁴, care

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de doctor în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul pentru publicare.

1. A se vedea și unii și alții: V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, t. I, București, 1891, p. 2—4.

2. *Istoria României*, Ed. Academiei, vol. III, București, 1964, p. 340.

3. Ieremia Hagiu, *Biserica Română în epoca fanarioților*, București, 1898, p. 17. Cît despre înrăutățirea din punct de vedere economico-social în Țara Românească în perioada amintită, credem că se datorează și deselor schimbări de domnitori. Spre exemplu, de la 1774 pînă la 1801, deci într-un timp de numai 27 de ani, s-au perindat la tronul Țării Românești nu mai puțin de șase familii domnitoare: Ipsilanti, Caragea, Șuțu, Mavrogheni, Moruzi și Angherliu.

4. După cum se știe, Alexandru Ipsilanti a domnit în Țara Românească de două ori. Prima dată între 1774—1792, iar a doua oară între 1796—1797. Referindu-se la prima domnie, Ieremia Hagiu (*op. cit.*, p. 17) spune: «La 1775 poporul capitalei iar se revoltă și alungă pe domn și pe grecii lui». Ni se pare lipsită de temeii istoric această afirmație, pentru că în documentele cercetate nu se fac pomenire de acest lucru.

prin înțeleptele sale reforme în toate ramurile administrației, cuprinse în *Condica de legi*, ce-i poartă numele⁵, prin înființarea de școli, de spitale, prin scăderea impozitelor, prin împutșinarea drepturilor turcilor și grecilor «a făcut pe români a uita pentru cîtiva ani suferințele cauzate de invaziile austrieșilor și de jafurile grecilor și ale turcilor»⁶.

Într-adevăr multilaterală a fost activitatea lui Alexandru Ipsilanti și numeroase au fost reformele sale.

În lucrarea de față ne-am propus să cercetăm și să vedem care a fost situația Bisericii din Țara Românească în timpul acestui domnitor⁷, despre care pînă acum s-a vorbit numai în tangență, considerînd că aducem astfel o modestă contribuție la cunoașterea mai deplină a unei perioade din istoria Bisericii Române în care au trăit și și-au desfășurat o bogată activitate culturală vestiții ierarhi: Grigorie II, mitropolitul Ungrovlahiei, Chesarie și Filaret, episcopii Rîmnicului și Cosma al Buzăului.

I. SITUAȚIA POLITICO-ECONOMICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN TIMPUL LUI ALEXANDRU IPSILANTI

Încercările boierilor în timpul războiului din 1768—1774 de a înlocui, cu sprijinul Rusiei, pe domnii fanarioți cu domni pămînteni, n-au izbutit. După încheierea păcii de la Kuciuc-Kainargi⁸, domniile fanariote au fost restabilite prin numirea de către Poartă a lui Alexandru Ipsilanti în Țara Românească⁹ și a lui Grigorie Ghica în Moldova. Acest regim astfel instaurat avea să dureze pînă la mișcarea din 1821.

În Țara Românească înainte și după pacea de la Kuciuc-Kainargi era o vie concurență între boierii pămînteni și boierii greci. În general, goana după slujbe a fost un nesecat izvor de frămîntări și de zavistii. Astfel în 1774, boerii pămîntenii s-au opus la numirea lui Alexandru Ipsilanti de

5. La Arhivele Statului se găsesc opt condici de legi ale lui Alexandru Ipsilanti, care cuprind toate legiuirile date în timpul său. În ceea ce privește Biserica, cea mai importantă este *Condica nr. 3*, care cuprinde hrisoave ale Mitropoliei și ale mînăștirilor, împreună cu hrisoavele date de Alexandru Ipsilanti referitoare la scutirea mînăștirilor.

6. Ieremia Hagi, *op. cit.*, p. 18.

7. Ne vom ocupa numai de situația Bisericii în timpul primei domnii a lui Alexandru Ipsilanti (1774—1792); cealaltă perioadă o vom trata probabil într-o lucrare viitoare.

8. Pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774) constituie pentru Principatele Române un moment foarte important din istoria lor. Prin această pace dintre ruși și turci, Muntenia și Moldova intră într-o fază nouă politică, socială și culturală. Amănunte la: V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 5—27; E. Hurmuzaki, *Documente privind Istoria României* (seria nouă) — Rapoarte consulare ruse (1770—1796), vol. I, București, 1962, p. 7 ș. u.

9. El a fost numit de Poartă la 13 august 1774 și numai la 3 februarie 1775 își face intrarea solemnă în București, «cu o pompă adevărată bizantină». Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 22—27, iar în ceea ce privește viața domnitorului Alexandru Ipsilanti a se vedea C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, part. I, București, 1942, p. 293—296.

către Poartă, pretinzînd că ei au dreptul de a alege un domn pămîntean și pentru a-și susține poziția au trimis o delegație de boieri la Constantinopol¹⁰. Această situație a fost înlăturată în urma angajamentului lui Alexandru Ipsilanti de a conferi principalele slujbe ale țării exclusiv boierilor pămînteni. Relativ lunga domnie a lui se explică și prin faptul că a respectat acest angajament¹¹.

Alexandru Ipsilanti și-a început cîrmuirea într-o țară pustiită. Referindu-se la această stare, Constantin Erbiceanu, citînd din *Panegiricul lui Manasi Eliade* (Lipsca, 1781) zice: «...încît era o privesite de jale și de compătîmire să vezi țara cea mai îmbelșugată ajunsă la o sărăcie cumplită...»¹². El și-a dat seama că opera de refacere avea să fie lungă și grea. Să vedem ce face noul domn pentru a îmbunătăți trista stare de lucruri ce o află în Țara Românească.

Atenția lui se îndreaptă în primul rînd asupra sleitei visterii a țării. Prin articolul 16 al tratatului de pace de la Kuciuk-Kainaragi, Țara Românească a dobîndit mari reduceri de biruri către turci; importante scutiri a mai dobîndit și prin cele două hatîșerifuri date de sultanul Hamid, aduse și puse în aplicare, cît a fost cu puțință, de Alexandru Ipsilanti¹³. Însă această stare de lucruri n-a durat mult. În 1776 Poarta a promulgat două hatihumaicamuri prin care preciza, din nou, sumele impuse. Țara Românească urma să plătească 619 pungi drept haraci, 160 pungi pescheșul bairamului și 80 de pungi richiobie, în total 859 de pungi adică aproximativ 98.000 de galbeni¹⁴.

Pentru a ieși din această situație dificilă, Alexandru Ipsilanti, în cadrul reformei fiscale, micșorează numărul celor «scutiți» de impozite către stat printr-un hrisov¹⁵, stăvilind în acest fel abuzurile de clasă și de dijmă ale țăranilor. Pentru a aduce oarecare mulțumire în popor, prin noul așezămînt fiscal a înlocuit vechile și mereu înmulțitele sferturi, cu patru sămi de cîte un galben¹⁶. Noul așezămînt fiscal a fost urmat de reforma justiției și de reorganizarea administrației. Prin hrisovul din 1775 el a creat patru instanțe noi numite *departamenturi*: unul pentru procesele penale, numit *departamentul de cremenalion*, iar altele trei pentru cauzele

10. V. A. Urechia *op. cit.*, t. I, p. 8—22 și t. II, București, 1892, p. 8; C. Giurescu, *op. cit.*, p. 293.

11. *Istoria României...*, p. 688. Întreg divanul lui Alexandru Ipsilanti era compus din boieri pămînteni, doar singur spătarul era din oamenii săi. Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 29.

12. C. Erbiceanu, *Bibliografia greacă sau cărțile grecești imprimare în Principatele Române în epoca fanariotă și dedicate domnitorilor și boierilor români*. București, 1903, p. 128; aceeași stare grea o arată și V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 34—39.

13. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 29—30. Pentru felul cum au fost puse în aplicare și că pînă la urmă ele «au rămas literă moartă» vezi: E. Hurmuzaki. *Documente...*, p. 7—14 și 14—56. 14. *Ibidem*, p. 11.

15. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 39 și 41.

16. Alexandru Ipsilanti prin reforma fiscală din 1775 încearcă să pună ordine în încasarea impozitelor, stabilind o dare fixă, birul, plătit în patru termene, numite Sămi — Cf. *Istoria României...*, p. 702 și 713. Vezi și G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.*, p. 64—65.

civile și comerciale. Divanul domnesc prezidat de domn, constituie instanța superioară¹⁷. El a pus principiul separării justiției de administrație și pentru îndrumarea judecătorilor a întocmit un nou cod de legi, *Pravilniceasca Condică* (1780)¹⁸, care este și o sinteză a obiceiului pământului și a legiuirilor bizantine.

În ceea ce privește Biserica, putem spune că în timpul lui Alexandru Ipsilanti ea își avea tribunalele ei, numite «*duhovniceasca dicasterie*»¹⁹, care nu judecau numai conflictele dintre clerici și dintre clerici și mireni, ci și o serie de cauze civile, ca divorțul, dispense pentru căsătorie și alte cauze derivind din autoritatea Bisericii, și din faptul că ea deținea registrul stării civile.

Alexandru Ipsilanti a acordat o atenție deosebită învățămîntului, cum vom vedea, înființînd școli noi, reorganizînd pe cele vechi, înzestrîndu-le cu un buget regulat din veniturile mînaștirilor²⁰. În legătură cu aceste măsuri mai amintim și faptul că el, pentru dezvoltarea meșteșugurilor a dat o nouă organizare breslelor vechi și a înființat altele noi²¹.

Numai respectîndu-și angajamentul de a nu se înconjura de negustori și boieri greci, și-a putut asigura o domnie liniștită, desfășurînd apoi această largă activitate de reorganizare a Țării Românești. Pacea netulburată a permis repararea rapidă a economiei Țării. Putem spune că domnia lui Alexandru Ipsilanti a fost o scurtă perioadă de prosperitate, pe care Dionisie Ecleziarhul a înfățișat-o în termeni entuziaști: «Darul și mila lui Dumnezeu într-această țeară, cu liniște mare și cu pace adîncă; și de către turci nicio supărare nu era, boierimea sporea întru slujbele lor, neguțătorii se lățea cu alișverişurile lor la cîștig, meșteșugăreții sporea în lucrarea sa, țărani și lucra pămînturile lor nesupărați, cu greutate de dăjdi, toți se bucurau și fără grijă petrecea»²².

Alexandru Ipsilanti a fost un om învățat, înțelept și un bun gospodar. A cîrmuit țara timp de opt ani, cu blîndețe și pricepere încît «poate fi considerat ca unul dintre cei mai de seamă domni ai noștri, din epoca modernă; în ce privește epoca fanariotă este, credem, cel mai însemnat și în orice caz cel sub care Țara s-a simțit mai bine»²³, iar Nicolae Iorga

17. În această activitate de reorganizare a justiției Alexandru Ipsilanti s-a inspirat din măsurile luate de administrația rusă în timpul războiului din 1768—1774. Cf. *Istoria României...*, p. 699.

18. Ea a fost redactată de Alexandru Ipsilanti în limba greacă și limba română. În ceea ce privește cuprinsul ei a se vedea: *Istoria României...*, p. 630; 699—700; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 64—73 și C. Giurescu, *op. cit.*, p. 294.

19. *Istoria României...*, p. 699. A se vedea de asemenea Magistrand Mircea Păcurariu, *Dicasteria și consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 961—979. 20. *Istoria României...*, p. 713.

21. *Ibidem*, p. 713; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 96—107; C. Giurescu, *op. cit.*, p. 294.

22. Dionisie Ecleziarhul, *Cronograful Terei Rumânești*, p. 14, apud: *Istoria României...*, p. 714. A se mai vedea astfel de aprecieri la C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 129 iar la p. 125—136 redă *Panegiricul lui Manasi Eliade*, tipărit la Lipsca 1821, care are cuvinte elogioase la adresa lui Alexandru Ipsilanti.

23. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 293.

spune că Alexandru Ipsilanti «...merită să fie pus printre cei mai buni domni ai noștri din secolul al XVIII-lea, dacă locul său nu este în fruntea lor chiar»²⁴. Izvoarele din vremea sa sînt unanime în a lăuda liniștea belșugul, precum și gospodăria și reformele pe care le-a introdus.

Fuga celor doi fii ai săi în Austria²⁵, exploatată de adversarii săi de la Constantinopol, a pus capăt domniei lui Alexandru Ipsilanti, mazilic la propria sa cerere; el a lăsat scaunul domnesc lui Nicolae Caragea (1782—1783), care pentru a face față cerințelor financiare ale Porții, în vederea războiului, cu Rusia, a practicat — în opoziție cu Alexandru Ipsilanti — o fiscalitate extrem de apăsătoare.

În general deci putem spune că situația politico-economică din Țara Românească din timpul lui Alexandru Ipsilanti, privind la toate reformele sale, a fost — în comparație cu alți domni fanarioți — satisfăcătoare.

II. SITUAȚIA BISERICII LA VENIREA CA DOMN A LUI ALEXANDRU IPSILANTI

1. *Reabilitarea mitropolitului Grigorie de către patriarhul ecumenic Samuil (18 decembrie 1774)*. În toamna anului 1768 izbucnește un nou război între ruși și turci. De la această dată și pînă în 1829 se deschide o altă epocă în istoria românilor din Principate, epoca neconținutelor războaie dintre ruși și turci, epocă de redesteptare la viața nouă, care peste un veac ne va aduce și independența Țării.

Biserica, prin reprezentanții ei de frunte (mitropolitul Grigorie, Chesarie și Filaret, viitori episcopi de Rîmnic, și Cosma al Buzăului) au sprijinit viața politică. Iată cum se prezintă situația:

Chiar la începutul anului 1769, împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei lansează un manifest «către toți pravoslavnicii de sub stăpînirea otomană»²⁶. Ca urmare a acestui manifest, care vestea dezrobirea de sub jugul otoman și datorită stării apăsătoare în care era Țara Românească, începe să se infiripeze atît în sinul boierilor, cît și al clerului înalt de la noi o mișcare. Cînd armatele rusești pătrund în Țara noastră, se depune de către cei în drept jurămint de credință față de țarină. Mai mult chiar, se formează o delegație din cele două Țări Românești, care merge la Petersburg «să exprime omagiul de credință împărătesei și să formuleze cererile fiecăreia» din ele²⁷.

24. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. III, part. I, Ed. II-a, București, 1933, p. 19.

25. G. I. Ionescu-Gion, *Din istoria fanarioților*, București, 1891, p. 89—116. vorbește pe larg de acest eveniment.

26. Amănunte la: Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei i: «Biserica Ortodoxă Română»*, LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 794 și *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutetele teologice, vol. II, București, 1958, p. 239.

27. Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794. În ceea ce privește componența delegației Țării Românești și a Moldovei și în legătură cu scopul politic al acestei delegații a se vedea amănunte la: Prof. Alexandru Elian, *Din legăturile mitropolitului Moscovei Platon cu clericii români*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 2, p. 179—

Delegația Țării Românești era alcătuită din mitropolitul Grigorie, arhimandritul Chesarie, arhimandritul Filaret, prim vel vistiernicul Mihail Cantacuzino și vel logofătul Nicolae Brincoveanu. Această delegație, împreună cu cea a Moldovei este primită de țarină la 8 aprilie 1770²⁸, în duminica Floriilor, cu care prilej Ecaterina a II-a le promite ajutor deplin și garantează că ambele țări vor fi «după a lor judecată și rînduiești»²⁹. După ce-și exprimă doleanțele, delegația munteană cere aproape o totală contopire a Țării Românești cu Rusia. Din partea delegației Ungrovlahiei vorbise însuși mitropolitul Grigorie, rugînd la sfîrșitul «orației» sale pe împărăteasă «să nu depărteze mila sa de la ei»³⁰.

În Țara Românească însă lucrurile iau o altă întorsătură. Turcii vin și ocupă Bucureștiul punînd un nou domn, pe Emanuel (Manolache) Giani Ruset (1770—1771), banul Craiovei, care era filo-turc. O dată cu aceasta, în locul mitropolitului Grigorie, care era în Rusia, se înscăunează la 26 iulie 1770 fostul episcop de Rîmnicea Grigorie Socoteanu, cu încuviințarea patriarhului ecumenic de Constantinopol (1769—1773)³¹. În octombrie 1770 s-a dat și eclosul pentru strămutarea, care însă «nu s-a pus în practică», deoarece D. Partenie episcopul Rîmniceului murise, D. Cosma al Buzăului plecase cu oștile rusești, încît Grigorie Socoteanu rămas singur «nici n-a îndrăznit!... a efectua vreun serviciu, pînă la intrarea a doua a oștilor rusești în Țară»³² (1771), care ocupă Bucureștiul, ceea ce face ca atît mitropolitul Grigorie Socoteanu, cît și domnitorul, să se retragă de bună voie, plecînd în Oltenia.

O dată cu revenirea trupelor rusești se întoarce și mitropolitul Grigorie la postul său. Îndată el se adresează patriarhului ecumenic, cerîndu-i, desigur, reabilitarea. Dar acest lucru nu a fost posibil atîta timp cît a păstorit ecumenicul Teodosie (1769—1773), deoarece acesta îl numise ca mitropolit pe Grigorie Socoteanu. Tocmai la 18 decembrie 1774 patriarhul Samuil (1773—1774), urmașul lui Teodosie, îi răspunde lui Grigorie, arătîndu-i printre altele, cum el (Grigorie) s-a lăsat «atras oarecum în curentul unei stări nenorocite» și cum patriarhia «cunoscuse pe altul în locul lui» de «stăpînitor al turmei cei cuvîntătoare», apoi îi vestește că l-a așezat «în pozițiunea cea veche mai ales că nici domnitorul n-ar fi împotriva»³³.

180; Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794—795; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 7 și *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 240.

28. Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794 dă data de 8 aprilie 1770, ca primire a delegației iar *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 240 dă ca dată 28 martie 1770.

29. Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794 și *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 240. 30. Cf. Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794.

31. *Condica Sfîntă*, publicată de arhieru Ghenadie Craioveanu, vol. I, București, 1886, p. 192—193. Recunoașterea patriarhului ecumenic se dă tocmai în octombrie 1770. *Ibidem*, p. 203—205. 32. *Ibidem*, p. 205.

33. Această scrisoare prin care mitropolitul Grigorie este repus în scaunul său, poate fi numită mai degrabă o gramată de iertăciune a patriarhului Samuil. A se vedea în întregime acest important act în *Condica Sfîntă...*, p. 207—209.

Astfel Vlădica Grigorie își reocupă scaunul mitropolitan după împlinirea tuturor legiuitorilor formalități³⁴, în anul când domnitor al Țării Românești a fost numit Alexandru Ipsilanti și care va depune în perioada cât va domni acesta, o multiplă și vastă activitate culturală, fiind în cele mai bune relații cu domnitorul³⁵.

La Rîmnic, în perioada pe care o studiem, păstoresc doi mari ierarhi cărturari: Chesarie (1774—1780)³⁶ și Filaret (1782—1792), care împreună lucrînd, au dat Bisericii noastre pentru prima dată tipărite în limba română cele 12 Mineie, contribuind prin aceasta la introducerea definitivă a limbii române în Biserică.

La Buzău, în veacul al XVIII-lea au păstorit cincisprezece episcopi, dintre care cinci vor ajunge mitropoliți ai Ungrovlahiei³⁷, iar în timpul când pe tronul Țării Românești se află domnitorul Alexandru Ipsilanti, scaunul episcopal de la Buzău e ocupat de episcopul Cosma, urmașul lui Rafail.

A fost ales ca episcop la 30 septembrie 1763 și va conduce această eparhie pînă la 9 octombrie 1787, când va fi ales mitropolit al Ungrovlahiei.

După cum vedem, în perioada 1774—1782 conducătorii spirituali ai Țării Românești au fost acești patru mari ierarhi: Grigorie, Chesarie, Filaret și Cosma.

2. *Ridicarea în treapta de mitropolit al Mirelor a arhimandritului Filaret*. — După ce mitropolitul Grigorie fusese repus în scaun, Biserica din Țara Românească înregistrează un alt eveniment nu de mică importanță și anume la 27 noiembrie 1776 arhimandritul Filaret e ridicat la rangul de mitropolit al Mirelor. Iată cum redă actul sinodal din *Condica Sfîntă* acest eveniment: «Fiindcă lipsea stăpînul și arhierul propriu de la mitropolia Mirelor...» ierarhii din Țara Românească «cu înnoirea» patriarhului ecumenic Sofronie, «cu consimțămîntul... (lui) Ioan Alexandru Ipsilant voievod, cu știință ...mitropolitului a Ungrovlahiei... D. D. Grigorie» s-au întrunit în sobor în Biserica Sfîntii Împărați Constantin și Elena, cu scopul de «aflarea persoanei vrednice... (de) a primi demnitatea

34. Dacă ținem cont că Grigorie Socoteanu a cîrmuit Biserica Ungrovlahiei pînă în 1771, când mitropolitul Grigorie revine și-și ocupă scaunul, avînd în considerație și faptul că numai la 18 decembrie 1774 este pus «în pozițiunea cea veche», înseamnă că între anii 1771—1774 mitropolitul Grigorie a păstorit fără binecuvîntarea Patriarhiei Ecumenice.

35. Astfel în 1782 Alexandru Ipsilanti avînd mare încredere în mitropolitul Grigorie, îl însărcinează pe acesta să-i aducă din Ardeal pe fiii săi refugiați acolo Cf. *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 246.

36. De viața și activitatea acestui iscusit ierarh ne-am ocupat într-o lucrare specială, care este în curs de apariție.

37. Despre episcopia Buzăului în secolul al XVIII-lea a se vedea pe larg *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 199—204, iar în ceea ce privește ordinea ierarhică în timpul lui Alexandru Ipsilanti a se vedea Ieremia Hagi, *op. cit.*, p. 87.

archieriei și numele acestei mitropolii, a Mirelor...»³⁸. Au fost propuși trei arhimandriți în această ordine: Dorotei, Grigorie și Filaret. Acesta din urmă «s-a găsit mai vrednic de o asemenea prea mare vrednicie» și a și fost numit.

În continuare va desfășura în această calitate, la București, o bogată activitate cărturărească pînă în anul 1780, cînd va trece ca episcop la Rîmnic.

III. LEGĂTURILE MITROPOLIEI UNGROVLAHIEI CU CELELALTE BISERICI ORTODOXE

1. *Cu Patriarhia de Constantinopol.* — Abolirea domniilor pămîntene și înscăunarea în Țara Românească a unor domni veniți din Fanarul Constantinopolului, vor împrumuta un nou caracter și legăturilor dintre Biserica Ungrovlahiei cu lumea ecleziarhică grecească. Marile familii grecești de pe malurile Bosforului sînt aceleași care trimit domnitori în Țara Românească și aceleași care promovează patriarhi, înalți ierarhi sau demnitari bisericești în sîmurile patriarhiei de Constantinopol.

Deci legăturile între conducerea laică a Țării Românești și Patriarhia Ecumenică vor fi mai strînse ca oricînd și grecizarea, sub anumite raporturi, a Bisericii Ungrovlahiei, e ușor de înțeles³⁹.

Conștiința unității culturii grecești, pe întreg cuprinsul întinsului imperiu otoman, aduce cu sine legături strînse cu Biserica Constantinopolului, de care Ungrovlahia atîrna sub raport canonic. Sub acest aspect putem spune că au existat legături între cele două biserici aproape continuu⁴⁰.

În timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti, împrejurările economice și culturale, mai puțin cele politice, îngăduie Bisericii Ungrovlahiei să-și păstreze o situație privilegiată în sînul Marii Biserici. Și acum, ca și în timpul domnilor pămînteni, Biserica cît și domnitorul însuși ajută Patriarhia Ecumenică din punct de vedere material.

Astfel, în *Condica nr. 3* (f. 35) a lui Alexandru Ipsilanti aflăm un hrisov pe care-l dă domnitorul în aprilie 1775, prin care donează 300 taleri pentru Patriarhia Ecumenică «ca să țină cele două școli, elină și

38. *Condica Sfîntă*, p. 228; Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei, Filaret II*, în «Biserica Ortodoxă Română», V (1880—1881), nr. 5, p. 319.

39. Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. A. De la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 391.

40. În ceea ce privește legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia Ecumenică de la întemeierea ei și pînă la 1800 să se vadă Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 904—935, iar de la 1800 pînă la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și celelalte Biserici Ortodoxe. B. De la 1800 pînă la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 935—990.

arabă»⁴¹, iar prin hrisoavele din 10 martie 1775⁴² și din aprilie 1775⁴³ ajută Mănăstirile Cseropotamul și Psilaideru de la Sfântul Munte cu o sumă importantă de bani (la prima îi dă 500 taleri anuali, iar la cea de a doua 15.000).

Mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie, în această privință este și el generos. Astfel pentru sinodul și Academia din Constantinopol dăruiește în 1777, o sumă de 2750 lei. Cu trei ani mai târziu, în 1780, Alexandru Ipsilanti pentru același lucru a dat 6.000 lei⁴⁴.

Prin aceste danii, ca și prin altele anterioare, Biserica din Țara Românească poate fi socotită ca ocrotitoare a lumii ortodoxe răsăritene.

E bine cunoscut «prestigiul nemaiîntâlnit de care se bucura mitropolitul Ungrovlahiei în cadrele Bisericii Răsăritene»⁴⁵ înainte de Alexandru Ipsilanti. Nu mai rămîne decît să i se acorde Scaunului bucureștean și un loc corespunzător în ierarhia mitropoliilor dependente de Patriarhia Ecumenică.

Acordarea titlului de «locțiitor al Scaunului de Cezareea Capadociei-mitropoliților Ungrovlahiei de către Patriarhia Ecumenică, la cererea domnitorului Alexandru Ipsilanti. — Acest act s-a realizat în vremea patriarhului Sofronie al II-lea al Constantinopolului și a mitropolitului Grigorie al II-lea, la cererea lui Alexandru Ipsilanti, prin scrisoarea sinodală din 10 octombrie 1776⁴⁶.

Se pare că locul I ocupat de Cezareea Capadociei s-a mai acordat mitropolitului Ungrovlahiei ca locțiitor încă de pe vremea lui Antir. Cretopol (1381)⁴⁷, dar numai în chip trecător. Apoi, din nou se amir-

41. Cf. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 93.

42. E redat în întregime la: V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 124—125.

43. *Ibidem*, p. 125—127 și Arh. St. Buc., *Condica domnească*, nr. 3 a lui Alexandru Ipsilanti, f. 36—38. A se vedea și o altă danie în vin din 8 iulie 1776 pentru Mănăstirea Xiropotam în Hurmuzaki—Iorga, *Documente grecești privitoare la Istoria Românilor, publicate după originale, copiile Academiei Române și tipărituri*, part. II-a, 1761—1777, vol. XIV, București, 1917, p. 1335, nr. MCCXLII.

44. C. Erbiceanu, *Priviri istorice și literare asupra epocii fanariotice*, București, 1901, p. 19 (Extras din «Anal. Acad. Române», seria II, t. XXIV, Mem. Sect. Ist., p. 19).

45. Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 934.

46. Actul în întregime e redat în *Condica Sfintă* pe două coloane: grecește și românește, p. 183—187. În notele din *Condica Sfintă...*, p. 182, nr. 305 ce însoțesc actul conferirii titlului de față se arată că acesta s-a petrecut în anul 1786 nu în 1776, greșeală de tipar și în *Istoria Bisericii Române, manual...*, p. 241. Or este adevărat căci Alexandru Ipsilanti, domnitorul în timpul căruia s-a oferit titlul, nu mai domnea în 1786, iar actul patriarhal reproduș în *Condica Sfintă* poartă data de 10 octombrie 1776. Cf. și Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 187.

47. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei. Titulatura mitropoliților*, în «Biserica Ortodoxă Română», V (1880—1881), p. 14. Lui Antim Critopol i se spunea: Μητροπολίτης πάσης Ουγροβλαχίας το ποιημεντης τής καπαδοκίας Ἐξορκιστής καὶ ὑπερτιμος (mitropolit al toatei Ungrovlahii, locțiitor al Capadociei, exarh și președinte onorabil). În legătură cu titulatura mitropoliților Ungrovlahiei de-a lungul veacurilor a se vedea și Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotărârile și reședințele Mitropoliei Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 698—709.

tește ca deținător al acestui titlu de Neofit I⁴⁸, care l-a avut tot în chip trecător. Însă acordarea solemnă a titlului amintit și care a aparținut mai departe tuturor mitropoliților Țării Românești s-a făcut în timpul lui Alexandru Ipsilanti, la cerere, la 1776.

Iată împrejurările și modul în care s-a acordat acest titlu mitropoliților Ungrovlahiei, așa cum sînt arătate în actul sinodal din 10 octombrie 1776. După ce actul redă unele privilegii și daruri duhovnicești pe care le posedă Patriarhia și «de unde se revarsă și se împarte în multe părți»⁴⁹, trece și analizează în continuare situația mitropoliei Ungrovlahiei, în ceea ce privește titulatura. Arătînd că mitropolitul Țării Românești era încă de la început onorat cu numele de «prea cinstit și ecsarch Plaiurilor» și care apoi și-a îmbogățit titulatura cu numele de «...țitori locului Anghirei», care în timpul acela era al patrulea în ordine ierarhică, dar de-a lungul veacurilor Scaunul Anghirei a căzut din treapta sa de cinste și astfel a căzut și titulatura mitropoliților Ungrovlahiei, afirmă că această stare a durat pînă în anul 1776, «...neingrijind nimeni a îndrepta-o»⁵⁰.

După cum reiese în continuare din actul sinodal, Alexandru Ipsilanti văzînd această stare de lucruri «...au făcut în scris poftire către noi și către toată sfînta frățime a se hărăzi și a se dărui aceluia Scaun al Preasfîntei Mitropolii a Ungrovlahiei, falnică numire vestitoare de locul tînerii a vreunui Scaun însemnat din prea s(f)intele noastre mitropolii...»⁵¹. Două lucruri reies de aici și anume: 1) în primul rînd acest titlu de cinste nu este dat de către Patriarhie mai înainte de a fi cerut și 2) Alexandru Ipsilanti cere acordarea unui titlu de cinste nespecificînd vreunul dintre ele. Această procedură face parte din diplomația Patriarhiei Ecumenice de atunci. Lăsînd să fie cerut titlul, Patriarhia se gîndea bine înțeles la ajutorul material ce l-ar primi, ajutor pe care Principatele Române l-au dat totdeauna cu dragoste și mîrînimie⁵².

De aceea patriarhul, după ce laudă calitățile lui Alexandru Ipsilanti, elogiîndu-l zice: «după o asemenea poftire... pentru dumnezeiasca rîvnă și osirdia cea fierbinte, ce înălțimea sa au arătat și pe toată ziua arată către marea noastră Biserică... *prevestindu-se bune și temeinice nădejdi de multe bunătăți și foloase ce pe viitor au a se înființa* din partea înălțimei sale... s-a făcut obștească sinodală hotărîre a se hirăzi aceluia scaun al Ungro-Vlahiei cu slavă și cinste cea măritoare glăsuire a tînerii locului Chezareii, *ca un titlu și privilegiu*, după cum și mai înainte avea tîneria locului «Anghirei»⁵³. După toate acestea zise, către sfîrșitul scrisorii sinodale, patriarhul împreună cu soborul său hotărîsc: «Ca cel ce acum.

48. Vezi scrisoarea sinodală din (1739—1740) la Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, XIV, 2, p. 1090, nr. MXLVII. Lui Neofit I se spune: *ὁπερτιμὲ καὶ ἔξορχε πλάγγων καὶ τὸν τόσον ἐπάργον τοῦ κοινοῦ καὶ καππαδοκίας*. Cf. și Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 934.

49. *Condica Sfîntă...*, p. 183.

50. *Ibidem*, p. 184.

51. *Ibidem*, p. 185.

52. Această distincție acordată lui Grigorie venea dusă și ca un fel de reparație pentru răcirea raporturilor dintre mitropolitul muntean și Marea Biserică, în vremea războiului ruso-turc, sfîrșit prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774). Cf. Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 934.

53. *Condica Sfîntă...*, p. 186.

ca Arhiepiscopul păstorește și duhovnicește cirmuiește acea mitropolie a Ungro-Vlahiei și cîți alții pe viitor vor moșteni scaunul acelei mitropolii pe lângă cea dintru început și din vechime moștenită lui cinstitoare numire de «*prea cînstit și ecsach al Platurilor*», să se glăsuiească în sfintele slujbe și «*locuitor al Chesareii*» atît în toată acea Eparchie, precum și pe la supusele ei Episcopii»⁵⁴.

De la această dată și pînă azi titulatura Ungrovlahiei a folosit fără întrerupere acest termen în titlul său. Mitropolia Ungrovlahiei, strîns încadrată între ierarhia laică pe care Fanarul o dădea Țării Românești și cea ecleziastică pe care o dădea Marii Biserici, în așteptarea unei neatîrnări (1877), se putea mîngîia, începînd cu Alexandru Ipsilanti, cel puțin cu recunoașterea rolului deosebit pe care-l deținea în marea familie a Bisericii Răsăritene.

2. *Cu Patriarhia de Ierusalim.* — Din vremuri îndepărtate, cetatea sfîntă a Ierusalimului a fost în strînse legături cu Țările Române⁵⁵. Și Patriarhia Ierusalimului ca și toate celelalte Patriarhii ortodoxe și toate așezămintele religioase din Orient s-au bucurat de o cinstire și ajutorare deosebită din partea domnitorilor români.

Trecînd peste celelalte legături constatate între Patriarhia de Ierusalim și Țara Românească pînă la Alexandru Ipsilanti⁵⁶, în capitolul de față ne vom opri numai asupra acelor legături existente în perioada pe care o studiem (1774—1782) și care putem spune că sînt din cele mai bogate.

Aceste relații se leagă de persoana patriarhului Avramie al II-lea Ahaza al Ierusalimului (1775—1787), de mitropolitul Grigorie al Ungrovlahiei și de domnitorul Alexandru Ipsilanti.

Scaunul patriarhal al Ierusalimului a fost ocupat la 6 iunie 1775 de către Avramie al II-a, fost pînă atunci mitropolit al Cezareii-Palestinei. Deci el se urcă pe scaunul patriarhal cam în același timp cînd pe tronul Țării Românești vine ca domnitor Alexandru Ipsilanti. Legăturile lui Avramie cu Țara Românească încep îndată după instalare. Era și firesc ca patriarhul să dorească aceste legături, deoarece atît Muntenia cît și Moldova aveau multe minăstiri închinare Sfîntului Mormînt, care aduceau Patriarhiei de Ierusalim bogății însemnate⁵⁸.

54. *Ibidem*, p. 186—187. Unele comentarii asupra titlaturii a se vedea și în: *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 241, I. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, part. II-a, 1708—1787, București, 1906, p. 268—270. Alexandru Geavoglu-Lesvioudacs, *Istoria Bisericească pe scurt*, București, 1845, p. 419—429; Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 92; G. I. Ionescu-Gion, *Din istoria fanariștilor...*, p. 122.

55. Să se vadă bibliografia despre aceste legături, la Pr. I. Popescu-Cilieni, *Patriarhul Avramie al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Române*, în «*Articole Olteniei*», XXI (1942), nr. 119—124, p. 89—90.

56. Pr. I. Popescu-Cilieni, *art. cit.*, p. 89—92.

57. A se vedea numărul acestor minăstiri închinare, la Pr. I. Popescu-Cilieni *art. cit.*, p. 94.

58. Marin Popescu Spineni, *Procesul minăstirilor închinare*, București, 1938, p. 136—152.

Pe baza unei bogate corespondențe care s-a păstrat⁵⁹, între Avramie și Alexandru Ipsilanti, putem să ne dăm seama de natura legăturilor ce au existat în perioada 1774—1782.

Din nefericire nu s-au păstrat decît unele din scrisorile primite de Avramie din Țara Românească și foarte puține din cele trimise de el în Muntenia. Îndată după alegerea sa, Avramie, ca un bun diplomat, a vestit această numire a sa și domnitorului Alexandru Ipsilanti care, la 26 iunie 1775 îi răspunde, felicitîndu-l și încredinșîndu-l totodată că va avea grijă de «nevoile minăstirilor închinatē Ierusalimului...»⁶⁰.

Anul 1776 este foarte bogat în ceea ce privește corespondența dintre cei doi. În acest an egumenul Roman de la Minăstirea Căluia-Romanați (minăstire închinată Sfîntului Mormînt) săvîrșește un omor fără voie. Alexandru Ipsilanti dă ordin să fie închis la Minăstirea Văcărești și-l întrebă pe patriarhul Avramie ce pedeapsă să-i dea egumenului căzut într-o astfel de mare vină. Între timp și egumenul Roman scrie patriarhului, la 25 august 1776, rugîndu-l pentru iertare, făgăduind că «va da psaltului prea fericitului Avramie, trimis după ajutor în Valahia, suma de 500 lei», precum și toate cele ce vor rămîne după moartea sa⁶¹. În urma acestor demersuri, patriarhul răspunde lui Ipsilanti că l-a caterisit pe Roman, dar îl roagă pe domnitor să-i dea drumul din închisoare, ceea ce acesta a și îndeplinit, cum rezultă din scrisoarea din 10 octombrie 1776⁶².

În anul 1776 patriarhul Avramie mai este în corespondență și cu diferiți egumeni ai minăstirilor din Țara Românească închinatē Sfîntului Mormînt. În fruntea acestora este Gherman, egumenul Minăstirii Văcărești, episcopul Sfîntului Mormînt pentru Valahia⁶³. În această privință putem spune că a existat o bogată corespondență; noi ne mărginim numai în a aminti de scrisoarea din 22 septembrie 1776, pe care a trimis-o Gherman lui Avramie. Această scrisoare arată ce rol important jucau pentru orientul ortodox tipografiile românești pe vremea aceea. În aceste tipografii tipărea Avramie antimise și cărți de iertare, care aveau un tipar curat și erau destul de frumoase. Gherman se îngrijea ca tipărirea lor să fie fără vreun cusur⁶⁴. În această privință la 28 septembrie 1776, Gherman anunță pe patriarh că a tipărit 200 antimise și 400 cărți de iertare⁶⁵, iar la 7 decembrie 1776 îi dă de știre că le-a și trimis prin Bașa Dimitrie.

59. A se vedea aceste scrisori în: Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1222—1270 și V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 129—137; 298—307; 441—495.

60. Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1229—1230.

61. Pr. I. Popescu Cîlieni, *art. cit.*, p. 97.

62. Pentru aceste scrisori privitoare la călugărul Roman a se vedea: Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1245 și V. A. Urechia *op. cit.*, t. II, p. 129.

63. Pr. I. Popescu Cîlieni, *art. cit.*, p. 97—104.

64. *Ibidem*, p. 97 și Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1241.

65. În această scrisoare Gherman îi mai dă de știre lui Avramie că Alexandru Ipsilanti l-a pus în libertate pe Roman Căluianu. Cf. Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1241—1243; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 449—450.

În afară de Gherman au mai avut legături în anul 1776 cu Avramie un Dionisie⁶⁶, egumenul Minăstirii Răzvan, un Calinic⁶⁷, egumen al Minăstirii Adormirea din Ismail și alții asupra cărora nu ne vom opri.

În anul 1777 episcop al Sfântului Mormint în Muntenia era tot Gherman. Avramie îi scrie mereu, dându-i instrucțiuni pentru strângerea banilor, de care avea atita nevoie⁶⁸.

Schimbul de scrisori între Avramie și Alexandru Ipsilanti, începînd cu anul 1778 ia o amploare deosebită. Felicită pe domnitor cu ocazia sărbătorilor noastre creștine, felicită pe boieri, dar le cere mereu ajutor. Încurajat de bunăvoința domnitorului, în toamna anului 1778 Avramie îi scrie din nou, rugîndu-l să-i îngăduie să vină în Țara Românească. Prin scrisoarea din 1 decembrie 1778, Ipsilanti nu aprobă venirea patriarhului, refuzîndu-l într-un mod destul de abil. Motivul ce-l determina pe Avramie să vină în Țara Românească firește este ușor de înțeles. Spera ca fiind el prezent, va putea să strîngă mai multe ajutoare. Neputînd să vină, scrie mereu episcopilor și primește de la ei multe scrisori⁶⁹. Dar aceste epistole de curioazie nu mulțumesc pe patriarhul Avramie. El voia să vină aici și văzînd că domnitorul îl tot amină, la 27 ianuarie 1780 scrie lui Atanasie Comnen Ipsilanti, capuchehaia Țării Românești la Constantinopol, rugîndu-l să stăruie pe lângă domnitor pentru acest lucru. Într-adevăr, în urma intervenției acestuia, domnitorul Alexandru Ipsilanti aprobă venirea în Țara Românească a lui Avramie, care la 23 martie 1781 se afla la București, și în iunie același an, la Focșani⁷⁰. Rezultatul acestei călătorii a fost satisfăcător pentru patriarhul Ierusalimului, căci strînsese o importantă sumă de bani. Numai de la Eparhia Rîmnîcului s-au strîns 750 taleri⁷¹, iar spătarul Țării Românești, Gheorghe Mavrocordat, i-a dăruit 10.000 lei⁷².

Din cele expuse se vede că în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti au existat strînse legături între Patriarhia de Ierusalim și Țara Românească, care a jucat importantul rol de protectoare a Ortodoxiei de la Locurile Sfinte, aflate sub greaua stăpînire turcească.

3. *Cu Biserica Rusă.* — Îndată după ratificarea tratatului de la Kuciuk-Kainargi (1774), guvernul rus l-a numit pe N. V. Repnin, care condusesese tratativele de pace, în funcție de ambasador extraordinar. Acesta avea în sarcina să și misiunea de a veghea asupra felului cum erau puse în practică hotărîrile păcii de la Kuciuk-Kainargi, pace prin care se pre-

66. Pr. I. Popescu Cilieni, *art. cit.*, p. 98. 67. *Ibidem*, p. 99.

68. Comentariul tuturor scrisorilor din 1777 vezi la: Pr. I. Popescu Cilieni, *art. cit.*, p. 100—101; scrisorile sînt redată în întregime la: Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1257—1268 și V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 446—456.

69. I. Popescu Cilieni, *art. cit.*, p. 105.

70. În ceea ce privește data precisă a sosirii în Țara Românească a lui Avramie au fost unele controverse, pe care le rezolvă în chip fericit Pr. I. Popescu Cilieni, *art. cit.*, p. 108—109.

71. *Ibidem*, p. 108.

72. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 132.

văzuse și pentru Țara Românească și Moldova — articolul XVI, care le întărea autonomia și care le deschidea largi perspective de dezvoltare ⁷³.

La începutul lunii mai 1775, Alexandru Ipsilanti a trimis la Kiev pe secretarul său particular I. St. Raicevich cu un mesaj verbal către N. V. Reprin ⁷⁴. Domnitorul își oferea serviciile sale Rusiei, cerînd sprijinul pentru a obține confirmarea domniei pe viață. Biserica din Țara Românească era alături de domnitor. Astfel mitropolitul Grigorie a înmînat și el lui Reprin un memoriu cu cereri care se rezumă la: fixarea tributului, domnia pe viață și retrocedarea pămînturilor în jurul raialelor, întocmit probabil cu știrea domnitorului ⁷⁵.

Legăturile Bisericii Ungrovlahiei cu Biserica Rusă în acest timp iau amploare. Astfel la 13 iulie 1774 mitropolitul Grigorie primește de la generalul rus Petru Saltikov, la stăruința creștinului Hagi Dimitrie, *moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov*, pe care le-a așezat în mitropolia din București, hotărînd ca prăznuirea lui să se facă în fiecare an în ziua de 27 octombrie. În anul 1786, Grigorie le face o raclă de lemn, îmbrăcată cu argint ⁷⁶.

Au fost, deși puține, și legături culturale. Astfel, în 1775, arhiepiscopul Gavriel al Petersburgului a trimis Mînăstirii Tismana mult folosită carte: *Adunarea a felurite învățăături* ⁷⁷, iar mitropolitul Grigorie fiind în legături de prietenie cu Petru Rumianțov a tipărit, la 1774, la București *Ponturile păcii ce le-au trimisu prea înălțatul feldmareșal către prea sfîntului mitropolit* ⁷⁸.

4. *Cu Biserica Ortodoxă din Ardeal.* — Legăturile bisericesti și culturale dintre românii din Ardeal și cei din Principate, erau tot așa de strînse, ba în unele privințe erau și mai puternice.

Rămînînd fără episcop și fără un centru bisericesc, românii din Ardeal s-au îndreptat după 1700 spre Țara Românească sau Moldova, unde

73. E. Hurmuzaki, *Documente...*, p. 7; D. A. Șturza, *Acte și documente relative la istoria renașterii române*, vol. I, București, 1900, p. 131—132.

74. E. Hurmuzaki, *Documente...*, p. 8, iar amănunte asupra vizitei lui N. V. a se vedea la Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 113—123.

75. E. Hurmuzaki, *Documente...*, p. 9—10.

76. În legătură cu împrejurările în care au fost aduse moaștele sfîntului Dumitru la București a se consulta: *Condica Sfîntă...*, p. 82, nr. 304. *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 240 și Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Ungrovlahiei...*, p. 796. Nu se poate identifica Hagi Dimitrie, la stăruința cărui sînt aduse moaștele Sfîntului Dimitrie la București, cu vestitul negustor Hagi Pop din Sibiu, intrucît lectura numelui este alta, ei fiind două persoane bine distincte.

77. *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 311.

78. Ioan Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografie Românească Veche*, t. IV, București, 1944, p. 91. În ceea ce privește aceste legături, mai amintim și faptul că Grigorie, la întoarcerea sa din Rusia a adus cu sine de aici o mulțime de cărți, printre care și un *Liturghier*, după care s-a introdus apoi în Liturghierul românesc rugăciunea pentru cei vii și pentru cei morți din rînduiala Proscomidiei. Cf. C. Bobulescu, *Obirștia molitvei pentru morți de la proscomidie*, Craiova, 1944 (extras din «Revista de Istorie Bisericească» an. I, nr. 3).

iși trimeteau candidații de preoție și de unde-și aduceau toate cărțile de slujbă și de zidire sufletească ⁷⁹.

În perioada 1774—1782 legăturile cu Biserica Ortodoxă a Ardealului continuă, menținându-se mai ales pe două căi: 1) a hirotonirii de candidați ardeleni în Țara Românească și 2) a răspîndirii de cărți bisericești din Ungrovlahia în Ardeal.

a) *Hirotoniri de preoți ardeleni în Țara Românească.* — În perioada amintită, cu toate că românii ortodocși din Ardeal aveau în fruntea lor pe cei doi episcopi, Dionisie Novacovici și apoi Sofronie Chirilovici (1761—1783) ⁸⁰, totuși mulți dintre candidații la hirotonie, continuînd vechea tradiție, vin și primesc taina hirotoniei în Țara Românească, «Poate și credincioșii primeau mai bucuroși pe un preot sfințit «dincolo» de Carpați. În centrele ortodoxe sigure, fiindcă aveau convingerea, că un astfel de păstor luptă mai cu îndrjire pentru păstrarea credinței strămoșești pentru care au trebuit să sufere grele persecuții în secolul al XVIII-lea» ⁸¹. Iată și numărul preoților ardeleni sfințiți în Țara Românească ⁸². În 1775 sînt hirotoniți patru; 1779- unul; 1780- unul; 1781- unul iar în 1782 doisprezece.

De asemenea, în urma persecuțiilor religioase și a greutăților iobăgești zeci de mii de români ortodocși au trecut în cele două Principate Române «unde viața era incomparabil mai bună și mai liberă» ⁸³. Tot în acest timp se mai observă un fapt îmbucurător: întoarcerea unor preoți uniți iarăși la legea ortodoxă. În această privință posedăm o scrisoare prețioasă și edificatoare a patriarhului din Constantinopol către mitropolitul Grigorie, din 13 septembrie 1778 ⁸⁴. Un oarecare Ioan, care era «de eresul uniților» luînd experiență și de filozofie și de teologie și cunoscînd că a lor sînt dăunătoare a trecut la Ortodoxie, studiînd și limba greacă din București după care fapt a fost uns cu Sfîntul Mir. Dar el, după cum arată scrisoarea, nu a fost mulțumit numai ca să fie uns cu Sfîntul Mir, ci a scris patriarhului, arătînd cu «dovezi canonice» că trebuie să fie și botezat. «De aceea, zice patriarhul, vă scriu că după ce ține și postul de opt zile, să-l învredniciți cu Sfîntul Botez» ⁸⁵. Tot în această privință, amintim și faptul că Alexandru Ipsilanti în 26 iunie 1775 scutește de dări pe Mihail din Timișoara și soția sa, o nemțoaică, «care trecînd în Țara Românească s-au lepădat de legea latină și au primit cea ortodoxă» ⁸⁶.

b) *Răspîndirea de cărți bisericești din Ungrovlahia în Ardeal.* — Cărțile bisericești din tiparnițele Țării Românești se revarsă și în acest timp cu aceeași îmbelșugare, în Ardeal «unde erau cerute stăruitor și căutate

79. Virgil Molin, *Aria de răspîndire a cărților de la Rîmnic în Banat în secolul al XVIII-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), nr. 11—12, p. 859—865.

80. Ștefan Meteu, *Relațiile bisericii românești Ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 58. Românii ardeleni au dobîndit dreptul de a avea un episcop al lor după o vacanță de peste 60 de ani de la uniație. 81. *Ibidem*, p. 63. 82. *Ibidem*, p. 64. 83. *Ibidem*, p. 66.

84. *Ibidem*, p. 66. 85. *Ibidem*, p. 66.

86. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 57—58.

cu multă grijă și osteneală»⁸⁷. Amintim aici, în această privință, îndeosebi de relațiile cărturarului episcop de Râmnic Chesarie cu Ardealul prin mijlocirea bogatului negustor din Sibiu Hagi Constantin Pop⁸⁸. Cărțile tipărite de Chesarie, mai ales mult doritele mineie au avut o largă răspîndire în Biserica Română din Ardeal. Privitor la trecerea lor, la 16 iulie 1778, Chesarie expediază lui Hagi Pop o scrisoare⁸⁹ prin care se arată modul de pătrundere a acestora în Ardeal. În afară de tipăriturile lui Chesarie și Filaret, care au avut o largă arie de răspîndire în Ardeal, amintim și de faptul că în 1776 Biserica din Ieud cumpără *Evanghelia* tipărită la 1724⁹⁰, iar la 17 martie 1778, popa Ionaș din Biserica, cumpără un *Strasnic* de la «Popa-Staicu Iacovici, tipograf ot București»⁹¹. Putem să deducem că, deși mai puține, legăturile cu Ardealul n-au încetat în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti, ba dimpotrivă, trecînd peste toate opreliștile, au căpătat un caracter mai pronunțat, prin desele hirotonii de preoți ardeleni în Țara Românească și prin cartea bisericească, care n-a recunoscut Carpații ca hotar⁹².

IV. CULTURA ÎN CUPRINSUL UNGROVLAHIEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IPSILANTI

Domniile fanariote în Țara Românească și în Moldova nu au constituit o deviere în dezvoltarea firească a culturii românești și cu atît mai puțin o înstrăinare culturală a poporului român. Cînd se vorbește de cultura în timpul domnitorilor fanarioți, e greu să se treacă cu vederea meritele incontestabile în această privință ale lui Alexandru Ipsilanti. El poate fi socotit, cu rezervele necesare, între sprijinitorii culturii românești. Bine înțeles în ce privește Biserica acest lucru, se datorește și faptului că a fost înconjurat de ierarhi care au lăsat urme adînci în literatura ecleziastică. Școlile și tipăriturile sînt cei doi factori culturali cărora Alexandru Ipsilanti le acordă o atenție deosebită.

1. *Școli*. — Alexandru Ipsilanti, pe lîngă atîtea reforme administrative, a introdus și o reformă a învățămîntului, înființînd școli noi și întărind altele vechi.

a) *Școala Domnească de la Sfîntul Sava*. — Pentru o cît mai bună organizare a învățămîntului Alexandru Ipsilanti, la 1 februarie 1775, dă un

87. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 67.

88. Despre aceste legături vezi Mihai Manolache, *Viața și activitatea episcopului Chesarie al Rîmnicului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 129—151.

89. N. Iorga, *Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea*, în «Anal. Acad. Rom.», secț. lit., XXVIII (1906), p. 194.

90. *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 238.

91. *Ibidem*, p. 238.

92. A. C. Coman, *Circulația bunurilor spirituale*, în: *Omagiu lui Nicolae Bălan*, 1940, p. 351.

pitac domnesc⁹³, prin care orînduiește cercetarea stării în care se aflau școlile. Cu îndeplinirea acestui lucru era însărcinat mitropolitul Grigorie, care trebuia să comunice domnitorului numărul dascălilor și al elevilor. de la Școala elinească, materiile ce se predau, durata învățămîntului și leafa pe care o primeau profesorii. Același lucru trebuie să-l cerceteze și la Școala slavonească de la Sfîntul Gheorghe vechi. După ce mitropolitul a încunoștiințat pe domnitor de starea în care se aflau școlile la 30 decembrie 1775, acesta a dat un hrisov «prin care organiza o Epitropie obștească de opt boieri»⁹⁴ și care avea ca sarcină buna funcționare a școlilor.

În martie 1775, îl vedem pe Alexandru Ipsilanti întărind o anafora a unor boieri pentru reînființarea a două școli, iar în ianuarie 1776 dă hrisovul definitiv «de organizare a învățămîntului»⁹⁵ care a fost întărit și de patriarhii Sofronie al Constantinopolului și Avramie al Ierusalimului în martie, același an. Prin acest hrisov, Școala Domnească din București intră într-o fază nouă. Așezată la Sfîntul Sava, într-un nou local a cărui construcție era terminată în 1779⁹⁶, școala se organizează în patru cicluri de cîte trei ani fiecare cuprinzînd întregul program de învățămînt, de la cel elementar la cel superior. Numărul profesorilor, cum prevede hrisovul, crește la nouă, dintre care trei pentru disciplinele științifice: aritmetica, geometria, științele naturale. În primele trei cicluri se asigură tinerilor o educație «enciclopedică» în care ca element nou trebuie remarcată importanța acordată limbii latine, dar și unor limbi moderne ca franceza și italiana, în care urmau să fie predate în ultimul ciclu, matematicile, dacă dascălii nu stăpînesc «cum trebuie» limba elină.

Aristotel rămîne spiritul tutelar al învățămîntului, etica sa fizică și a «ucenicilor» săi și, în genere, filozofia aristotelică sînt prezente în programe și «e probabil că și poetica și retorica se predau tot după tradiția aristotelică»⁹⁷. Elementul nou îl constituie prezența istoriei și «geografiei istorice» ca materii noi de învățămînt.

Reforma merită să fie reținută și pentru înaltele idei pedagogice care o călăuzesc, ca de exemplu: grija pentru recrutarea prin concurs și întreținerea în bune condiții a unui număr de 75 bursieri în internatul școlii. abolirea pedepselor corporale, preocupări pentru educația fizică, organizarea de biblioteci școlare etc. Reforma gresește însă prin caracterul ei de

93. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 82.

94. *Ibidem*, p. 83.

95. Acest hrisov e redat în întregime la: Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1270—1278; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 83—89.

96. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 153. Instituită la 1679, ea a funcționat pe tot timpul domnitorilor fanarioți, pînă la 1821, cînd se transformă în Universitate. Cf. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă*, București, 1888, p. XIV. În legătură cu această școală a se vedea amănunte și la: N. Iorga, *Istoria literaturii române...*, p. 26; G. I. Ionescu-Gion, *Din istoria fanarioților...*, p. 80—81; C. Giurescu, *Istoria românilor...*, p. 294; C. Giurescu, *Istoria românilor*, part. II, București, 1946, p. 928—929.

O contribuție de seamă aduce studiul Prof. T. G. Bulat, *Din istoricul bibliotecii de la fosta Mănăstire Sfîntu Sava din București*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 3—4, p. 313—342.

97. *Istoria României...*, p. 1044.

clasă brutal afirmat ca și prin cosmopolitism. Aliniatul 3 al hrisovului prevede că să urmeze cursurile acestei școli numai fiii de boieri «nicidecum ai plugarilor și țăranilor, cărora le este dată agricultura și păstorirea». Copiii de negustori și meseriași puteau urma numai ciclul I elementar: «să se scoată apoi din școală și să meargă fiecare la meșteșugul său»⁹⁸. În aliniatul 5 al hrisovului se redă programul zilnic al elevilor.

Referitor la întreținerea școlii, domnitorul scutește minăstirile pămîntene, de datoria către Vistieria țării impunîndu-le, însă să dea în schimb o sumă în raport cu venitul lor pentru întreținerea școlilor⁹⁹. De asemenea scutește pe toți preoții din Țara Românească de aceeași datorie, cu condiția ca fiecare să dea 3 lei «din care jumătate la cutia milelor, iar jumătate la școală»¹⁰⁰. De acești bani trebuie să țină cont Eforia, care era compusă din mitropolitul Ungrovlahiei, episcopii de Buzău și Rîmnic și din toți marii boieri. În ceea ce privește salarizarea profesorilor, după cum reiese din hrisov, se făcea anual și atunci leafa se dădea «după aplicațiune și meritul persoanei»¹⁰¹. Învățămîntul inferior, capătă în această perioadă o mare dezvoltare.

Conchidem că Academia grecească din București în timpul lui Alexandru Ipsilanti, prin reforma sa, era într-o stare înfloritoare, încît însuși domnitorul referindu-se la această stare, zice: «nu numai am orînduit și am îmbunătățit tot ce a fost în neregulă (la această școală) și tot ce mi s-a părut că e puțin, și am dus-o prin mijloace convenite, pînă la punctul acela, ca, acei care s-au adăpat din ea, să nu mai aibă setea de a căuta un alt izvor»¹⁰².

b) Școala slavonească de la Sfîntul Gheorghe vechi. — La orașe și sate, perioada următoare păcii de la Kuciuk-Kainargi, preia vechile școli existente și readaugă altele noi. Astfel, la București, școala de la Sfîntul Gheorghe vechi, unde învățau copiii pămînteni și străini, e reorganizată în 1775, rămînînd în continuare o școală elementară de învățatură «slavonească și românească», ca și cea de la Colțea și probabil cea de la Domnița Bălașa, care-și continuă activitatea și în secolul următor, sub formă de școli domnești¹⁰³.

La 1 februarie 1775, Alexandru Ipsilanti dă poruncă mitropolitului să cerceteze starea din trecut a școlii elinești și a celei slavonești și să arate printr-o anafora domnitorului datele necesare privitoare la numărul ucenicilor și al dascălilor, la salariile acestora și la materiile predate.

Din păcate nu ni s-a păstrat anafora de răspuns a mitropolitului. Desigur însă că în urma acestei anafore, domnitorul dă hrisovul din 13

98. Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1274.

99. Baniile adunați de la toate se ridică la suma de 6000 lei. Domnitorul scutește și minăstirile închinat, luînd în schimb și de la aceștia 4000 lei pentru școale. Cf. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. XVIII.

100. *Ibidem*, p. XIX. Din toate aceste impozite pentru școli, va rezulta suma de 15.250 lei. Despre rolul ce l-a jucat Biserica în menținerea școlilor, a se vedea: Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 32, care la paginile 32—74 se ocupă de școli în epoca fanariotă.

101. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. XVIII.

102. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 84

103. *Istoria României...*, p. 1051.

august 1775, pentru școala de la Sfântul Gheorghe vechi¹⁰⁴, din care se vede că la această școală nu învățau numai copii «pămînte(ne)ști, ci și alții streini după-n alte țări sînt veniți». Tot de aci rezultă că la această școală în timpul lui Alexandru Ipsilanti predau doi dascăli: Constantin și Drăgomir, cărora domnitorul le face importante scutiri de: dăjdii, vinărici, fumărit, căminărit și de «orice angarii vor ieși» și «totdeauna să fie scutiți»¹⁰⁵. Tot pentru ajutorul acestei școale Ipsilanti mai dă cinci oameni de serviciu, care de asemeni erau scutiți de toate impozitele¹⁰⁶.

c) Școala de la Mînăstirea Obedeanu și alte școli înființate de Alexandru Ipsilanti. — Ca și cum ar fi fost român din naștere¹⁰⁷, Alexandru Ipsilanti la 26 aprilie 1775 a înființat la Mînăstirea Obedeanu din Craiova, unde existase un spital, o școală care să pregătească pe candidații «ipopsifii» cei ce vor ca să primească darul preoției, «care șezînd într-această mînăstire și bine învățînd cele rînduite și trebuincioase la această preoție», după ce vor lua adevărîntă de la dascălii școlii, să se arate apoi la arhiereu «sprî hirotonire»¹⁰⁸. Se crede că seminarul acesta este primul care a luat ființă în ambele țări române¹⁰⁹, deoarece școala anterioară înființată de Constantin Mavrocordat în Moldova avea scopul de a pregăti pe cei ce deja deveniseră preoți. Mai era o astfel de școală și la Mînăstirea Tuturor Sfinților (Antim) din București și la Mînăstirea Argeș. Acest lucru îl știm de la Italianul Domenico Sestini, care, trecînd prin Țara Românească între 1779—1780 spune că la Argeș (unde poposise în mai 1780) era o «școală de preoție», ai cărei ucenici ajutau la slujbă, care se făcea în limbile română și greacă¹¹⁰.

Prin hrisovul din 1776 Alexandru Ipsilanti a hotărît înființarea a încă două școli inferioare, una la Craiova și alta la Buzău, în care «tinerii subitatori de învățatură... după ce vor fi învățat lecțiile gramaticale și poetice, au să treacă de ar vroi, la școala superioară din București, unde se vor instrui toate învățăturile»¹¹¹.

104. Arh. St. Buc., *Condica Domnească* nr. 3, fila 121—123. Cf. Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală românească cu caracter statornic*, București, 1913, p. 16; A se mai vedea în legătură cu această școală, Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 35 și 58; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 84 și Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, Cărturari, tipografi, biblioteci, școli*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 853.

Pentru documentare a se vedea și Prof. G. Potra, *Contribuții documentare la «Școala Domnească de slovenie de la biserica Sfântul Gheorghe-Vechi» din București*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 3—4, p. 250—312.

105. Gh. Nedioglu, *op. cit.*, p. 16.

106. Despre această școală în perioada următoare a lui Alexandru Ipsilanti vezi Gh. Nedioglu, *op. cit.*, p. 1723. 107. Barbu Teodorescu, *art. cit.*, p. 853.

108. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău (1836—1936)*, București, 1937, p. XV. 109. *Ibidem*, p. XVI.

110. N. Iorga, în «Arhiva» din Iași, IV (1893), p. 580; Cf. D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 27.

111. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. XVI; V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 84; Ieremia Hagiu, *op. cit.*, p. 59 și *Istoria României...*, p. 1051.

Deci în județe, pe lângă școlile particulare, încep în această perioadă să apară școli domnești ca: la Craiova, Buzău, Tîrgoviște, Ploiești, ba se observă tendința ca aceste școli particulare să se transforme în școli domnești. Astfel unul din acești dascăli cu școală particulară, de la Ploiești, aflînd că Alexandru Ipsilanti a hotărît să înființeze școli publice, ceru ca școala lui să fie recunoscută ca atare¹¹², iar mitropolitul Grigorie, prin anafora din 11 august 1777, cere domnitorului să-i fixeze acestui dascăl o leafă de cinci taleri pe lună, ca celui de la Tîrgoviște, lucru pe care Alexandru Ipsilanti îl va fi îndeplinit¹¹³.

Prin reforma din 1775 mai sînt menționate în documente școli la Poiana (Ialomița), Agești (Ilfov), Preajba (Dolj) și Cornești (Dîmbovița), fără să fie menționată prima școală de stat din Țara Românească, cea de la Pătroaia¹¹⁴.

Bugetul școlilor din 1780 ne arată că vistieria întreținea școli în toate județele Țării Românești și plătea 22 de dascăli în afară de cei din București¹¹⁵, iar prin hrisovul din decembrie 1775, trece cheltuielile de înființare și întreținerea școlilor pe seama mînăstirilor. Deci Biserica a jucat în timpul lui Alexandru Ipsilanti un important rol cultural.

2. *Cărți tipărite.* — Mișcarea culturală — un moment întreruptă prin războiul turco-rus, după pacea de la Kuciuk-Kainargi reia șirul său de dezvoltare sub scutul lui Alexandru Ipsilanti. Negreșit cel mai important factor cultural sub domnia lui Ipsilanti este școala și tipografia.

Renașterea literaturii române începută sub domnitorul Matei Basarab în Țara Românească și Vasile Lupu în Moldova, s-a continuat sub domnitorii Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, iar în timpul lui Alexandru Ipsilanti a fost ridicată pe culmi nebănuite, de mitropolitul Grigorie, de episcopii Chesarie și Filaret ai Rîmniceului. Definitivarea introducerii limbii române în biserică se face tocmai în acest timp. La acest lucru au ajutat enorm cele două mari tipografii din București și Rîmnic¹¹⁶.

a) *Cărți tipărite la București.* — Într-un răstimp de numai opt ani (1774—1782) se tipăresc aici peste 14 cărți liturgice și de sfaturi duhovnicești. Sufletul acestei mișcări este mitropolitul Grigorie¹¹⁷, ajutat de arhimandritul Filaret și înconjurat de buni și iscușiți tipografi. Iată cărțile liturgice tipărite în tiparnița Mitropoliei din București în ordine cronologică:

112. Ieremia Hagi, *op. cit.*, p. 61. 113. D. Furtună, *op. cit.*, p. 61—62.

114. V. A. Urechia, *Istoria Școalelor*, vol. I, București, 1892, p. 38, 53 și 102; iar despre școala de la Pătroaia vezi: V. Mihordea, *Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat la desființarea rumâniei: Mitropolitul Neofit (1738—1753)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 723—726 și 729.

115. *Istoria României...*, p. 1051 și V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, t. 1, p. 92.

116. La Buzău în perioada de care ne ocupăm nu s-a tipărit nimic.

117. Asupra vieții și activității lui Grigorie a se vedea: *Condica Sfîntă...*, p. 182; Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Ungrovlahiei*, p. 793—797; *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 239 și 242—245. Asupra colaborării între Grigorie și Filaret a se vedea Ieremia Hagi, *op. cit.*, p. 27.

1. *Apostol*. Din titlu, se vede că a fost tipărit în timpul lui Alexandru Ipsilanti cu cheltuiala mitropolitului Grigorie, în anul 1774, de către «Co(n)standinu tipografulu Râm(nicului)»¹¹⁸. In-folio de 2+178 foi.

2. *Învățătura bisericească*, tipărită tot în anul 1774 de același «popa Co(n)standinu tipografulu Rîmniceanulu», cu binecuvîntarea mitropolitului Grigorie¹¹⁹. În 8° mic cu 2+73 foi.

3. *Capete de poruncă*, tipărite în anul 1775 de către tipograful «Dimitri Petroviciu»¹²⁰. În 8° mic de 20 foi nenumerotate. În această ediție se repetăresc *Capetele de poruncă* ale lui Antim din 1714¹²¹.

4. «*Sf(î)nta și D(u)mnezeiasca Evangheliu...*», tipărită cu binecuvîntarea și «toată cheltuiala» mitropolitului Grigorie, în anul 1775, de către «Dimitrie Petroviciu»¹²². In-folio de 2+180 foi.

5. *Omîliile lui Macarie Egipteanul*, traduse și tipărite pentru prima dată în limba greacă și în limba română în timpul lui Alexandru Ipsilanti cu binecuvîntarea mitropolitului Grigorie și «prin osîrdia și cheltuiala prea cuvioșiei sale chir Filaretu arhimandritul sfintei mitropolii», în anul 1775, de către Constantin tipograful Rîmnicului¹²³.

6. *Psaltirea*, tipărită în anul 1775, de către Constantin tipograful Rîmnicului¹²⁴. În 4° de 8+224 foi. În legătură cu această Psaltire menționăm faptul că ea s-a tipărit din nou în timpul lui Alexandru Ipsilanti, în anul 1780. Titlul este întocmai ca la prima, cu deosebirea că în locul tipografului Constantin de la Rîmnic¹²⁵ apar acum «Stanciul tip(ograful) Tomaviciu Bucureșteanu»¹²⁶. Această ediție din 1780 este în 4° de 8+217 foi.

7. *Antologhion*. A fost tipărit în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti de trei ori: în 1776¹²⁷, 1777¹²⁸ și 1782¹²⁹. Cele din 1776 și 1782 au fost numai semnalate, iar cel din 1777 este in-folio cu 1+572 pagini

118. *Bibliografia Românească Veche*, II, p. 204. Din cauza spațiului restrîns nu vom reda titlurile în întregime.

119. *B.R.V.*, II, p. 206 și *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 254.

120. *B.R.V.*, II, p. 54 — Pentru prima ediție a lui Antim din 1710 vezi: *B.R.V.*, I, p. 481 și p. 548.

121. *B.R.V.*, II, p. 210—211 și *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 254.

122. *B.R.V.*, II, p. 211.

123. *B.R.V.*, II, p. 212; *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 254 și V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II, p. 151. 124. *B.R.V.*, II, p. 213.

125. În acest timp Constantin se afla la Rîmnic, tipărind Mineiele.

126. *B.R.V.*, II, p. 269.

127. Acesta a fost semnalat de Atanasie Popa, *Biserici vechi de lemn românești din Ardeal*, în «*Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania 1930—1931*», p. 185, ca existent la biserica de lemn din Copăcenii (jud. Turda).

128. *B.R.V.*, II, p. 218.

129. A fost semnalat de Dr. Gh. Bran în «*Graul Maramureșului*», nr. 94 din 30 mai 1935, p. 3, nr. 10 (prima listă ca existent la biserica din comuna Botiza, Cf. *B.R.V.*, IV, p. 96).

8. *Sfaturi în Post*, 1776¹³⁰; foaie volantă, in-folio cu 4 pagini. Acest exemplar, tip formular, se trimitea protopopilor, care apoi le trimeteau preoților¹³¹.

9. *Ceaslov*, ca și Antologhionul, s-a tipărit în timpul lui Alexandru Ipsilanti de trei ori în 1777¹³², 1778¹³³ și 1780¹³⁴. Primul s-a tipărit din îndemnul mitropolitului Mirelor, Filaret, de tipograful Dimitrie Petroviciu. În 4° mic de 2,+544 pagini. Titlul celui de al doilea e la fel ca la primul, cu deosebirea că nu se mai dă numele lui Filaret. Acesta este în 8° mic cu foi fără număr, și 310 foi numerotate¹³⁵.

Al treilea *Ceaslov*, tipărit în 1780, are ca tipograf pe un oarecare «Stanciulu tip(ograful)». Din acest *Ceaslov* nu se cunosc decât două pagini (titlul și f. 299) care înfățișează gravura lui Iisus luminătorul, semnată de Dimitrie Petrovici tipograful.

10. *Cazanie*, 1778¹³⁶.

11. *Slujba Cuviosului Părintelui Dimitrie de la Basarabov* a fost alcătuită, cum arată titlul, de mitropolitul Mirelor, Filaret, cu cheltuiala mitropolitului Grigorie, tipărindu-se în luna lui martie 1779¹³⁷. În 4° cu 3,+21 foi.

12. «*D(u)mneze(e)știle și Sfintele Liturghii...*», tipărite cu binecuvîntarea și cheltuiala mitropolitului Grigorie, în anul 1780 de către Stanciu tipograful¹³⁸. În 4° mic cu 2 foi,+263 de pagini.

13. *Penticostar*, 1780¹³⁹, tipărit de către mitropolitul Grigorie. În 1782 apare o nouă ediție, cu cheltuiala aceluiași mitropolit, tipograf fiind «Stanciulu Popovici...»¹⁴⁰. In-folio de 2,+217 foi.

14. *Catavaster*, tipărit în al șaselea an al domniei lui Alexandru Ipsilanti (1781) de către Stanciul Popovici, cu cheltuiala mitropolitului Grigorie¹⁴¹. În 8° mic de 2+231 foi.

15. *Prăvilioară cu învățătură bisericească de taina inspovedaniei...*, tipărită în anul 1781, de același Stanciu Popovici tipograful¹⁴². În 4° de 3+47 foi. Pe verso foii de titlu se află reprezentări Sfinții Constantin și Elena. În prefață, adresată «cucernicilor preoți și duhovnici...», Grigorie dă frumoase și utile sfaturi de felul cum trebuie făcută spovedania. Fiind mereu cu gândul la ridicarea nivelului cultural al preoților, Grigorie zice:

130. B.R.V., IV, p. 92 și Dan Șimonescu, *Sfaturi în postul mare ale unui mitropolit din secolul al XVIII-lea*, în «Revista Societății Tinerimea Română», apr. 1932, p. 14—17.

131. Exemplarul de la Academia Republicii Socialiste România era trimis protopopului Toma din județul Argeș — Cf. B.R.V., IV, p. 92.

132. B.R.V., II, p. 221. 133. B.R.V., II, p. 226. 134. B.R.V., IV, p. 93.

135. Așa cum remarcă Bianu și Hodoș (în B.R.V., II, p. 226), încă nu dispunem de exemplare complete. 136. B.R.V., IV, p. 93. 137. B.R.V., II, p. 245.

138. B.R.V., II, p. 253.

139. La Academia Republicii Socialiste România nu se păstrează nici un exemplar. A fost semnalat de Ep. Melhisedec, *Schițe biografice din viața mitropolitului Ungrovlahiei, Filaret II-lea, 1792*, în «Biserica Ortodoxă Română», XI (1877—1888), p. 8. 140. B.R.V., II, p. 275. 141. B.R.V., II, p. 270. 142. B.R.V., II, p. 273.

«Căci datoria păstorească ne facemu, de vă învățamu cîte sîntu trebuincioase și de folosu...».

Aceasta este considerabila operă culturală desfășurată la tipografia mitropolitană din București, în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti. Avînd colaboratori și tipografi iscusiți ca Filaret, Constantin, Ioachim, Dimitrie Petrovici, Stanciul, Macarie și alții, mitropolitul Grigorie a dat la iveală, în perioada 1774—1782, cărți de o mare valoare literară, îngrijit și frumos tipărite.

b) *Cărți tipărite la Rîmnic*. — O bogată activitate se desfășoară și la Rîmnic. În perioada amintită scaunul episcopal al acestei eparhii a fost ocupat de două mari figuri de vestiți ierarhi și luminați cărturari ai literaturii noastre bisericești: Chesarie și Filaret. De numele acestor două figuri se leagă tipărirea, pentru prima dată, a Mineiilor în limba română. Episcopul Chesarie a tradus și tipărit primele șase Mineie, iar Filaret pe celelalte. Întrucît de viața și activitatea primului episcop ne-am ocupat într-o lucrare specială¹⁴³, în lucrarea de față vom căuta să redăm activitatea tipografică a lui Filaret, desfășurată la Rîmnic, din anul 1780 pînă în 1782. Într-un răstimp de numai doi ani Filaret, ca un bun gospodar și harnic cărturar, îmbogățește literatura noastră bisericească cu 11 cărți pe care le expunem în ordine cronologică.

1. *Mineiulu luna Aprilie* care s-a tipărit acum întăiu rumânește în zilele prea luminatului domnu Io Alexandru Ipsilanti voevodu cu bl(a)goslovenia pre asf(i)ntitului mitropolitu al Ungravlahiei chiru Grigorie prinu nevoînte și tilmăcirea iubitorului de D(u)mnezeu chiru Filaretu episcopulu Rîmnicului. În sf(i)nta episcopie a Rîmnicului. La anulu de la H(risto)s 1780 de popa Co(n)standinu tipografulu Rîm(nicului) și de popa Co(n)standinu Miha(i)loviu tip(ografulu)»¹⁴⁴. In-folio de 3+143 foi.

2. *Mineiul pe Maiu, 1780*¹⁴⁵. Titlul urmează întocmai ca la mineiul pe aprilie. In-folio de 4+151 foi.

3. *Mineiul pe iunie, 1780*¹⁴⁶. Titlul urmează întocmai ca la mineiul pe aprilie. In-folio de 3+135 foi.

4. *Mineiul pe Iulie, 1780*¹⁴⁷. Titlul și modul de tipărire întocmai ca la celelalte precedente. In-folio de 3+185 foi.

5. *Mineiul pe August, 1780*¹⁴⁸. Titlul ca la celelalte. In-folio de 3+192 foi.

6. *Mineiul pe Septembrie, 1780*¹⁴⁹. În exemplarele consultate la Academia Republicii Socialiste România lipsește titlul și prefața. In-folic de 240 foi numerotate.

143. Lucrarea este în curs de apariție. Opera lui Chesarie cu prefetele explicate a se vedea și la A. Sacerdoțeanu, *Tipografia episcopiei Rîmnicului (1705—1825)*, în: «Mitropolia Olteniei», XII (1960), nr. 5—6, p. 532—535.

144. B.R.V., II, p. 254. 145. B.R.V., II, p. 256.

146. B.R.V., II, p. 260. În legătură cu numirile lunilor a se vedea articolul Zota. *Numirile lunilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», V (1880—1881), nr. 6, p. 379—385.

147. B.R.V., II, p. 262. 148. B.R.V., II, p. 265—267.

148. B.R.V., II, p. 265—267.

149. B.R.V., II, p. 267—268. Prefetele Mineiilor traduse de Filaret au fost analizate de A. Sacerdoțeanu, *Tipografia episcopiei Rîmnicului...*, p. 336—337.

7. *Carte de preoție, 1780*¹⁵⁰.

8. *Cazaniile*, tipărite cu binecuvîntarea mitropolitului Grigorie, cu cheltuiala episcopului Filaret, în anul 1781 de către «Popa Constandinu tipografulu»¹⁵¹. In-folio de 1+310 foi.

9. *Ceaslov, 1781*¹⁵².

10. *Enciclica protopopilor, 1781*¹⁵³. Foaije volante. În 4° mic, fără titlu, cu 1+9 foi numerotate. Urmează 18 «ponturi» de mare însemnătate pentru administrația și organizarea bisericească¹⁵⁴.

11. *Octoih, 1782*¹⁵⁵.

Aceasta este activitatea tipografică a episcopului Filaret în numai doi ani și credem că nu exagerăm spunînd că la un loc cu cea a episcopului Chesarie, tipografia de la Rîmnic e mai bogată în tipărituri în perioada studiată decît cea de la București, iar împreună cu aceasta, formează o epocă importantă în literatura noastră bisericească în special, și în literatura românească în general. Pe lîngă rolul ce l-au avut aceste tipărituri la definitivarea introducerii limbii române în Biserică, ele mai prezintă și un deosebit rol liturgic. Multe dintre ele, în special cele 12 Mineie, tipărite de Chesarie și Filaret, au fost folosite ca model edițiilor ce le-au urmat. Adăugînd și faptul că în tipografiile din Țara Românească patriarhul Avramie al Ierusalimului tipărea antemise și cărți de iertare, care aveau «un tipar curat și erau destul de frumoase»¹⁵⁶, descoperim și importantul rol ce l-a jucat în tipografia Țării Românești pentru orientul ortodox în timpul domnitorului Alexandu Ipsilanti.

V. CONTRIBUȚIA CĂRTURARILOR ȘI TIPOGRAFILOR DIN TIMPUL LUI ALEXANDRU IPSILANTI LA INTRODUCEREA DEFINITIVĂ A LIMBII ROMÂNE ÎN BISERICĂ

Secolul al XVIII-lea se poate caracteriza, fără îndoială, ca epocă în care procesul de pătrundere a limbii române în Biserică se desăvîrșește. În cea mai mare parte acest lucru se datorește înalților ierarhi cărturari (Grigorie, Chesarie, Filaret), care au activat în această perioadă și care au tradus pentru prima dată în limba română, Mineiele, atît textul cît și indicațiile tipiconale. Ei sînt aceia care au făcut să se audă în Biserică în zilele de rînd slujba în totalitatea ei în românește, ceea ce reprezintă o mare realizare în viața religioasă și culturală a Țării și a poporului nostru.

150. *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 262. 151. *B.R.V.*, II, p. 271.

152. *B.R.V.*, II, p. 272, și *Istoria Bisericii Române*, manual..., p. 252.

153. *B.R.V.*, IV, p. 95.

154. Textul însoțit de comentariu a fost publicat de C. Erbiceanu în «Biserica Ortodoxă Română», XV (1891—1892), p. 403—421; 507—521; 626—647.

155. *B.R.V.*, IV, p. 96. A fost semnalat de D. Balaur, *Biserici în Moldova de răsărit, județul Lăpușna*, București, 1934, p. 15, ca existent la biserica din comuna Micăuți.

156. Hurmuzaki—Iorga, *Documente...*, p. 1241 și Pr. I. Popescu Cilieni, *art. cit.*, p. 97.

Contribuție prețioasă a cărturarilor ierarhi la această uriașă lucrare sînt și prefețele scrise la fiecare Minei în parte și la unele din celelalte tipăriri, în care se cuprind bogate învățături de ordin istoric, filologic, biblic și filozofic. Aceste tipăriri au fost de un mare folos în special vieții noastre bisericești, și în general culturii românești. Preoțimea nu mai înțelegea slavonește, poporul cu atît mai puțin, iar tipăriturile slavoromâne își îndeplinesc rolul lor de tranziție. Cu tipăriturile studiate în lucrarea de față se desăvîrșește pentru totdeauna oficierea serviciului divin în românește.

După toate cele spuse se pune întrebarea firească: Cum în această epocă fanariotă, elementul grec a tolerat, ba chiar a favorizat mișcarea literară bisericească?¹⁵⁷

Războiul dintre ruși și turci de la 1768, încheiat în favoarea Rusiei, adusese prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi, protectoratul Rusiei asupra Țării Românești, și curentul de apropiere cu ea accentuat în această perioadă prin mitropolitul Grigorie, episcopul Cosma al Buzăului, arhimandritul Chesarie și prin boierii Mihail Cantacuzino și Nicolae Brîncoveanu, care a mers la Petersburg, pentru a solicita ajutorul ca să scape de dominația fanariotă¹⁵⁸ au făcut «elementul bizantin ca să tolereze și întrucîtva, chiar să favorizeze mișcarea literară ecleziastică»¹⁵⁹. Exemplul tipic de favorizare și de libertate dat acestei literaturi îl constituie domnia lui Alexandru Ipsilanti. Din lupta ce s-a dat între curentul grecesc și cel slavonesc, a ieșit biruitor curentul românesc.

VI. ALEXANDRU IPSILANTI CTITOR ȘI AJUTĂTOR DE BISERICI

Alexandru Ipsilanti nu a ridicat nici o biserică din temelie care să-i poarte numele. El începuse să facă o mînăstire la Giulești, dar din cauză că a fost scos din scaun, aceasta «au rămas nesăvîrșită»¹⁶⁰; în schimb a ajutat multe biserici cu adăugiri și reparații de construcție și cu diferite danii.

Astfel, *biserica Mărcuței*, a înconjurat-o cu ziduri și după ce a înzestrat-o «cu moșii, vii, au așezat egumen»¹⁶¹. Că Alexandru Ipsilanti face parte din ctitorii ei ne-o dovedește și o pisanie de pe o placă de marmoră, fixată pe zidul clopotniței în anul 1779: «Io Alexandru Ioan Ipsilant Voievod»¹⁶².

La timpla bisericii *Oborul Vechi* din București, se află o icoană din lemn reprezentînd pe Sfinții Ioachim și Ana, cu următoarea inscripție: «Rugați-vă la Domnul, Sfinților, pentru robii voștri Alexandru Ipsilant

157. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei... Filaret II-lea...*, p. 315.

158. *Ibidem*, p. 316. 159. *Ibidem*, p. 316.

160. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, București, 1947, p. 28, și Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei...*, p. 792.

161. Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 28.

162. *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I (1395—1800), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, p. 278, nr. 181.

Voievod, Ecaterina doamna și copiii lor, 1781, aprilie 4»¹⁶³. O altă icoană de lemn, de la Ipsilanti, reprezentînd pe Sfîntul Ioan Teologul, provine de la biserica Mihai Vodă din București, datînd din 15 septembrie 1774,¹⁶⁴

Însăși doamna Ecaterina Ipsilanti a făcut «multe îmbunătățiri minăstirii (Sfînta Ecaterina) și a clădit han, din venitul căreia să se hrănească biserica»¹⁶⁵. Tot ea a mai ridicat un paraclis la Curtea Arsă, cu hramul Sfîntei Ecaterina, ceea ce a făcut pe unii cercetători să confunde acest paraclis cu biserica Minăstirii Sfînta Ecaterina,¹⁶⁶.

În perioada pe care o studiem s-au clădit în București două biserici: 1) *Iancu Vechiu*, zidită în mahalaua cu același nume la 1775 de către Gheorghe Măcelaru și Gnița (soția lui), avînd ca hram Adormirea Maicii Domnului¹⁶⁷; 2) *Manea Brutarul*, zidită la 1777 de către Manea Brutarul (stărostele brutarilor din București), avînd ca hram tot Adormirea Maicii Domnului¹⁶⁸. În provincie se clădesc tot două biserici: una în satul *Calvini* (reg. Ploiești), în anul 1775 și cealaltă în *Preajba*, în anul 1778. Amîndouă sînt de același gen arhitectonic, ca și biserica Stavropoleos din București¹⁶⁹.

După cum vedem, în locul marilor și bogatelor ctitorii de mai înainte, se clădesc acum schituri sau biserici modeste, care se datoresc fie zelului unor cîitori de țară, boiernași sau țărani asociați, fie unor bresle negustorești.

Planul acestor edificii mărunte rămîne cel obișnuit, care caracterizează majoritatea bisericilor anterioare: un dreptunghi alungit, cu o singură absidă spre răsărit, sau un trilob cu pronaosul ușor supralărgit, ambele tipuri cu clopotnițe deasupra și pridvor pe coloane de zidărie sau de piatră în față. Decorul fațadelor evoluează pe motivul arcadelor oarbe. În ceea ce privește materialul și tehnica de construcție, se observă o decădere justificată prin decăderea economică. Unele biserici poartă picturi pe pereții exteriori. «Nu o singură dată însă aceste ctitorii de mici dimensiuni izbutesc să încînte ochiul prin proporțiile lor reușite și prin eleganță și coloritul lor ales, ce denoată mai ales simț artistic»¹⁷⁰.

Dacă în privința construirii de locașuri sfînte în timpul lui Alexandu Ipsilanti sînt puține lucruri de remarcat, domnia lui se evidențiază din alt punct de vedere. El se preocupă îndeaproape de bunul mers al minăstirilor și bisericilor, pentru ajutorarea și scutirea cărora dă o sumedenie de

163. *Ibidem*, p. 293, nr. 217 și G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 208.

164. *Inscripții medievale...*, p. 749, nr. 1136. Acum această icoană se află la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România inventariată sub nr. 1226.

165. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor...*, p. 187.

166. G. D. Florescu, *Din vechiul București, biserici, curți boierești și hanuri*. București, 1935, p. 89 și N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 194—195.

167. G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor...*, p. 196.

168. *Ibidem*, p. 199—200.

169. Grigorie Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, 1965, p. 210—212.

170. I. Barnea, *Cultura în cuprinsul mitropoliei Ungrovlahiei*. B. *Artele*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 879.

hrisoave. Din cauza spațiului restrâns, ne vom mărgini numai în a aminti aceste hrisoave, anul promulgării și bisericile pentru care au fost date.

În această privință anul 1775 este cel mai bogat în hrisoave, ceea ce îndreptățește bănuiala că au fost date de Alexandru Ipsilanti cu scopul de a câștiga și Biserica de partea sa. Iată hrisoavele de scutiri și de mile, precum și bisericile cărora le-au fost date, pe ani.

În anul 1775, șirul acestor hrisoave e deschis de un hrisov special pentru funcționarea și organizarea mănăstirilor¹⁷¹ de o importanță remarcabilă. Apoi, în acest an, se dau hrisoave la următoarele biserici: bisericii *Adormirea Maicii Domnului din Buzău*¹⁷², Mănăstirii *Văcărești*, Mănăstirii *Nucetul*, bisericilor domnești din București: *Buna Vestire* și *Sfântul Ioan Botezătorul*, Mănăstirii *Plăvicieni*, la sud de Olt, Schitului *Bonești*, Mănăstirii *Sfântul Spiridon*, din București, Mănăstirii *Căldărușani*, bisericii *Hagiul* din București, Mănăstirii *Sadova* la sud de Dolj, Mănăstirii *Gănescu*, Mănăstirii *Ciolanu*, Schitului *Hagi Dima*, Schitului *Dobrosești*, Mănăstirii *Dedulești*, Schitului *Valea Mare* la sud de Muscel, Schitului *Vîrful Pietrii* la sud de Vlașca, Mănăstirii *Sfântul Ioan* din București, Mănăstirii *Tismana*, Mănăstirii *Cozia*, celor două Schituri *Turcu și Păușa* la sud de Argeș, Mănăstirii *Negoiești*, Schitului *Bistrița*, Mănăstirii *Adormirea Maicii Domnului* din Rîmnic, Mănăstirii *Sfântul Nicolae*, la sud de Focșani, Mănăstirii *Polovragi*, Mănăstirii *Hurezi*, Mănăstirii *Bistrița*, Mănăstirii *Comanei*, Mănăstirii *Cîmpulung* la sud de Muscel, Mănăstirii *Tîrgșor*, *Sinaia*, Mănăstirii *Slobozia* de la satul *Vai-de-ei*, Mănăstirii *Vierosu*, Mănăstirii *Plumbuita*, Mănăstirii din *Slatina*, Mănăstirii *Stavropoleos* din București, Mănăstirii *Sfinții Trei Ierarhi* din Iași, Mănăstirii *Bucovățul*, Mănăstirii *Sfântul Ioan Botezătorul* din Focșani, Mănăstirii *Snagov*, Mănăstirilor: *Sfântul Spiridon Vechi*, *Radu Vodă* și *Mihai-Vodă* din București.

În anul 1777 Bisericii *Vergului* din București, Mănăstirii *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* din București, și Bisericii *Spirei*.

În anul 1778, Bisericii *Domnești* din Craiova și bisericii *Dudul* din același oraș.

Prin toate aceste hrisoave, Alexandru Ipsilanti întărește daniile făcute de domnitorii anteriori și adaugă altele noi.

El a arătat o mare înțelegere și pentru celelalte culte din Țara Românească, dînd dovadă de o adevărată toleranță religioasă. Astfel, în iunie 1775 dă un hrisov prin care se acordă mai multe favoruri bisericii baraiților din Cîmpulung Muscel și celei din București¹⁷³, iar prin hrisovul din 4 iunie 1777 dă mai multe scutiri și drepturi bisericii săsești din București¹⁷⁴. Cu toate acestea, acordînd protecția sa eterodocșilor, Ipsilanti

171. În întregime acest hrisov este redat de V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 50—56 și comentat de Ieremia Hagiul, *op. cit.*, p. 103—104.

172. Hrisoavele tuturor mănăstirilor și bisericilor pe care le enumerăm se află la: V. A. Urechia, *op. cit.*, t. III, p. 51—120 și Arh. St. Buc., *Condica domnească nr. 3*, a lui Alexandru Ipsilanti, f. 8—243.

173. Magîstrand G. Speranță, *Dovezi de toleranță religioasă în Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 735—751).

174. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 53—55.

nu uită de a favoriza după obiceiul timpului pe cei care treceau la religia ortodoxă în mod voluntar ¹⁷⁵.

*

Privind toate reformele sale, se poate afirma că Alexandru Ipsilanti este unul din domnitorii fanarioți care s-au gândit și la țară și la Biserică.

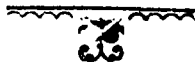
Reface, cât e cu putință, trista stare de lucruri ce o află în Țara Românească la venirea ca domn, prin reforma financiară, prin organizarea justiției și a administrației și prin organizarea breslelor.

Biserica în timpul lui prosperă din toate punctele de vedere, fiind ajutată de domnitor personal. Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu celelalte Biserici Ortodoxe surori se înmulțesc. Datorită acestor legături și domnitorului însuși mitropolitului Grigorie I se acordă de către Patriarhia de Constantinopol, odată pentru totdeauna, titlul de «locțiitor al Cezareii Capadociei», consfințind prin aceasta cinstea de care se bucura mitropolia Ungrovlahiei în sinul Bisericilor Ortodoxe surori supuse canonic Patriarhiei.

Cultura bisericească în această perioadă, atinge de asemenea culmi nebănuite, prin reorganizarea învățămîntului și prin tipăriturile ce ies de sub teascurile tipografiilor de la București și Rîmnic, sub directa supraveghere, îndrumare și osteneală a vestiților ierarhi Grigorie, Chesarie și Filaret, prin pana cărora se desăvîrșește introducerea limbii române în Biserică.

Alexandru Ipsilanti — el însuși cărturar, înconjurat de vestiți ierarhi, de bărbați culti greci și români ¹⁷⁶, care au depus toată puterea de muncă pentru dezvoltarea culturii românești, are meritul de a nu fi stingherit această dezvoltare culturală, ci chiar de a fi favorizat-o.

Pr. Doctorand MANOLACHE MIHAI

175. A se vedea aceste cazuri la V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 57—58.

176. C. Erbiceanu, *Bărbați greci și români și profesorii din academii din Iași și București din epoca zisă fanariotă (1650—1821)*, București, 1905, p. 3—30 (Extras din «Anal. Acad. Române», Seria II, Tom. XXVII).

VALORI ARTISTICE MOȘTENITE DE LA STRĂBUNI

Cu prilejul aniversării a cinci sute de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna, în capitala Austriei a apărut acest volum comemorativ *, care poartă Înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Tipărirea lucrării s-a făcut cu sprijinul și stăruința înalt Prea Sfințitului Iustin Mitropolitul Moldovei și Sucevei. La acest lucru de adîncă pomenire și cinstire cu recunoștință a nepieritoarelor valori moștenite de la străbuni s-au arătat îndemnători membrii Consiliului Parohial al bisericii ortodoxe române din Viena, iar P.C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, a purtat și grija tipării.

Volumul din punct de vedere grafic este ireproșabil. Artistic realizată, coperta reprezintă portretul lui Ștefan cel Mare aflat în *Tetraevanghelul slavon* din anul 1473, scris de ieromonahul Nicodim de la Putna pentru Mănăstirea Humor.

După cum se precizează în «Cuvîntul înainte», «Rostul cărții de față este ... să readucă în lumina zilelor noastre trecutul plin de strălucire al vestitei mănăstiri moldovenești de la Putna, înfățișînd cu nimb de nemurire chipul neîntrecutului ctitor de cultură și artă, Ștefan cel Mare, despre care tradiția spune că după fiecare din cele 44 de bătălii, a înălțat, ca mulțumire adusă lui Dumnezeu și spre pomenirea biruințelor sale, cite un sfînt lăcaș de închinăciune ...» (p. 6).

Ctitorul Mănăstirii Putna n-a fost doar un Domn viteaz și înțelept al Moldovei, ci s-a dovedit un «adevărat atlet al credinței creștine», apărînd cu spada-i neobosită nu numai glia țării sale, ci însăși «poarta creștinătății» cum el însuși numea Moldova.

Pentru prețuirea deosebită de care se bucură peste hotare tezaurul artistic de valoare mondială, și pentru rolul important jucat de Mănăstirea Putna în dezvoltarea culturii moldovenești pe vremea lui Ștefan cel Mare, aniversarea din ziua de 10 iulie a. c. a fost înscrisă în programul comemorărilor hotărîte de UNESCO pe anul 1966.

La această aniversare a socotit de datoria ei să se alătore și Parohia ortodoxă română din Viena, considerînd — după precizarea conducătorului ei — o datorie de înaltă cinste de a participa la această pomenire, menită să reamintească fireștile legături avute de credincioșii români din capitala Austriei cu meleagurile Moldovei, sub oblăduirea duhovnicească de acum 60 de ani cînd au fost sprijiniți de Mitropolie în strădaniile lor de a întemeia un lăcaș de închinare la Viena. De asemeni trecut cu vederea nu poate fi nici faptul că în această bisericuță au fost adăpostite în timpul războiului din 1914—1918, moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava.

Dar temeuriile care îndreptățesc obștea din Viena să-și aducă prinosul de pomenire la praznicul împlinirii celor cinci sute de ani de la zidirea Mănăstirii Putna —

* *Mănăstirea Putna*, Viena, 1966, 96 p.

se precizează în continuare — sint și mai adânci. La Viena a încolțit acum aproape un veac, ideea de a se cinși pomenirea ctitorului vestitului locaș de pe valea Putnei, pe care evlavia poporului român l-a încununat cu numele de Ștefan cel Mare și Sfânt. Și tot la Viena, la îndemnul marelui Mihail Eminescu și al prietenului său Ion Slavici, s-a hotărât ținerea aceluiași Congres de la Putna, în ziua hramului minăstirii la 15 august 1875, când, lângă mormîntul marelui Voievod, s-a înfrățit tineretul român de la școlile înalte ale Europei, și «uniți în cuget și simțiri» au prăznuit împlinirea celor patru veacuri de la sfințirea ctitoriei lui Ștefan cel Mare... (p. 8).

Minăstirea Putna. Scurtă privire istorică. — Existența celei mai importante ctitorii a lui Ștefan cel Mare este atestată de Grigore Ureche care scrie în *Cronica* sa: «...în al zecilea an al domniei sale, în anii 6974 (1466) iulie 10, au început (Ștefan Vodă) a zidi Minăstirea Putna». Clădirea minăstirii a fost terminată în vara anului 1469 și s-a sfințit la 3 septembrie 1470, de mitropolitul Teoctist al Sucevei, episcopul Tarasie de la Roman și un sobor de 64 de slujitori.

La zece ani de la sfințire, Ștefan cel mare a înălțat la Putna zidul împrejmuitoare și turnurile de apărare după cum este consemnat în inscripția aflată pe turnul de la intrare: «Binecredinciosul Domn a toată țara Moldovei, marele Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit și a făcut minăstirea aceasta în numele Prea Sfinței Născătoare de Dumnezeu, în timpul arhimandritului Ioasaf în anul 6989 (1481)».

La numai trei ani de la zidire, Letopisețul de la Putna notează că «Miercuri, în Săptămîna Patimilor (15 martie 1484), au ars minăstirea cu desăvîrșire».

Refacerile din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au cruțat doar turnul tezaurului situat pe latura de apus a cărei inscripție slavonă arată că: «Dreptcredinciosul Domn a toată țara Moldovei, Io Ștefan Vv. fiul lui Bogdan Voievod a zidit și a făcut acest turn și zidul împrejurul minăstirii în anul 6989 (1481) luna mai 1» (p. 11).

Fiind prădată, Vasile Lupu s-a apucat să ridice din nou Minăstirea Putna. Lucrările au fost continuate de Gheorghe Ștefan (1653—1658) și isprăvite sub Istrate Vodă Dabija (1661—1665) după cum amintește inscripția slavonă de deasupra ușii de intrare în pronaos: «Această biserică au înnoit-o Io Gheorghe Ștefan Voievod și s-a săvîrșit în zilele lui Istrati Dabija Voievod în anul 7170 (1662)».

Astfel refăcută, Minăstirea Putna a dăinuit trei sferturi de veac, pînă în anul 1739, cînd un cutremur a dărîmat biserica, chiliile și turnurile de apărare.

Mitropolitul Iacov al Moldovei a început în 1757 restaurarea minăstirii, ajutat de ucenicul său Vartolomeu Măzăreanu care a ajuns în 1760 egumen la Putna.

În 1854—1856 chiliile din lemn din timpul lui Iacov Putneanu au fost înlocuite cu altele de zid și incinta a fost împrejmuită cu un zid de piatră de 3 m înălțime.

În 1882 s-a zidit un turn înalt cu trei nivele în care erau adăpostite cele cinci clopote: Buga, făcut sub Ștefan cel Mare în 1484, Blagovistnic, dăruit tot de Ștefan în 1490, Ușerul și Siluan făcute de Petru Rareș în 1530 și clopotul zis Micul din 1761.

În preajma aniversării a patru sute de ani de la moartea ctitorului Putnei, minăstirea a fost supusă în întregime unor lucrări de restaurare, conduse de inginerul vienez Karl A. Romstorfer, care a dat minăstirii înfățișarea pe care o vedem astăzi, destul de apropiată de cea originară.

Biserica Minăstirii Putna prezintă plan treflat. Zidurile sînt sprijinite de 12 contraforți. Turla de 33 m înălțime are tamburul în stil baroc sprijinit pe o bază stelată.

În continuare se subliniază, în legătură cu înfățișarea minăstirii: «...totuși, nu se poate susține că, într-adevăr, biserica lui Ștefan cel Mare ar fi fost dărîmată în întregime, clădindu-se alta nouă, și nici că, pridvorul ar fi din secolul al XVII-lea». Această teză consună întru totul cu cercetările din ultimul timp.

Avînd destinația de necropolă, Putna adăpostește mormintele familiei lui Ștefan cel Mare și ale urmașilor lui, pînă la Petru Rareș.

În pridvor se află mormîntul mitr. Teoctist († 1477) și Iacov Putneanu († 1778) iar afară, lângă altarul bisericii, mormîntul episcopului Teofan de Rădăuți († 1670).

Biserica lui Dragoș Vodă de la Putna, situată la 400 m miazăzi de Putna, a fost clădită pe la jumătatea veacului al XIV-lea în satul Volovăț și strămutat de Ștefan cel Mare la Putna, atestată de hrisovul lui Mihai Vodă Racoviță, din 17 mart. 1723.

Voievodul «...s-a gândit să strămute la Putna o străveche biserică de lemn ca în acest chip minăstirea sa de aici să dobândească înfățișarea la care o îndreptățește vechimea bisericii lui Dragoș de la Volovăț. Este un interesant caz de înfățișare canonică transmis, precum se vede și minăstirilor domnești, după tradiția scaunelor episcopale, a cărei rânduială se păstrează și astăzi».

Bisericuța strămutată de la Volovăț poartă denumirea de «minăstirea veche a Putnei», având hramul Intrarea în Biserică, pisanția spune: «...s-a început zidirea în anul 7008 (1500) și s-a sfințit în ziua hramului în anul 7010 (1502) septembrie 14».

Schitul din stîncă de la Putna și sihăstria. La 200 pași de minăstire spre apăs se află ruinele unei bisericuțe săpate în stîncă atribuită de tradiție legendarului călugăr, sfântului al lui Ștefan cel Mare, — Daniil Sihăstru. Cercetătorii de pînă acum ai minăstirii Putna înclină să creadă că Schitul Sihăstria ar fi premers ctitoriei lui Ștefan cel Mare de la Putna (p. 24).

Minăstirea Putna vechi focar de cultură și de artă moldovenească. Cele mai vechi manuscrise de la Putna, sînt *Mineiele din 1467* scrise de călugării Nicodim și Casian de la Minăstirea Neamț. Egumenul Putnei Ioasaf, fost stareț la Neamț, dezvoltase aici, prin meșterii aduși, un nou focar de calligrafie și miniatură.

În muzeul de la Putna se păstrează unul din cele mai vechi *Evangeliiare* din Moldova, scris în limba slavonă în secolele al XIII-lea—al XIV-lea.

De la Putna s-a ridicat călugărul istoriograf Azarie, al cărui letopiseț, întocmit din porunca domnească, oglindește istoria Moldovei de la 1551 pînă la 1574.

La îndemnul mitropolitului Iacov Putneanul și a învățatului arhimandrit Varolomeu Măzăreanul, a luat ființă la Putna o școală teologică.

Datorită importanței deosebite a așezămîntului, mitropolitul Iacov al Moldovei a dat, în anul 1757, egumenului Putnei dreptul să poarte «bederniță, cruce, mitră și cîrje, precum se cuvine celui ce stă în fruntea unei astfel de minăstiri, ce din început s-a cinstit a se numi cea mai întîi, cap tuturor minăstirilor pămîntului Moldovei, singură în sine stăpînitoare, nicăieri supusă» (p. 30).

Pe lîngă faima cărturărească, Putna și-a agonisit un strălucit renume prin bogatul său tezaur artistic, în care se păstrează: șase epitrahile, cel mai vechi datat din 1469; cîteva *epitafuri*, dintre care cel mai vechi, cunoscut din timpul lui Ștefan cel Mare, este din 1481, lucrat în fir de aur și argint și mărgăritare¹; cinci *dvere* de iconostas, măiestrit lucrate, dintre care cea mai veche datează din 1484 și reprezintă înălțarea lui Iisus la cer; de o rară măiestrie este și dveră dăruită minăstirii în anul 1500 Ștefan cel Mare și soția sa Maria-Voichița: patru acoperăminte de mormînt ale familiei lui Ștefan cel Mare, mai important fiind al Doamnei Maria de Mangop, soția lui Ștefan cel Mare († 19 decembrie 1744)²; două ripide lucrate din porunca lui Ștefan cel Mare în anul 1497, în filigran de argint aurit³. Tot la Putna se păstrează o frumoasă cădelniță, împodobită cu elemente ajurate sau turnate în argint aurit⁴, dăruită de Ștefan cel Mare, în 1470, probabil cu prilejul sfințirii

O altă lucrare tot din timpul lui Ștefan cel Mare este Tripticul său⁵.

În ceea ce privește sculptura, în afară de lespezile funerare este amintită o frumoasă cruce de chiparos dăruită de Ștefan cel Mare⁶ minăstirii în anul 1503.

Paginile 42 la 89 cuprind traducerea în limba germană a textului, cu înserarea în continuare a ilustrațiilor alb-negru și color.

O schiță cu *Planul Minăstirii Putna întocmit pe temeiul săpăturilor arheologice din anii 1955—1956* și o *Listă bibliografică* încheie această documentată lucrare.

1. Cf. Fig. 17. *Epitaf dăruit de Ștefan cel Mare în anul 1481*, p. 33.

2. Cf., Fig. 16. *Acoperămîntul de pe mormîntul Mariei de Mangop (1477)*, p. 31; Fig. 18. *Epitrahile cu portretele lui Ștefan cel Mare și al fiului său Alexandru*, p. 35 și Fig. 19. *Omofor din secolul XV*. *Lucrare bizantină*, p. 27.

3. Cf. Fig. 34. *Ripidă dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1497*, p. 69.

4. Cf. Fig. 26. *Cădelniță dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1470*, p. 55; Fig. 33. *Cădelniță dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1470. Detaliu inscripție*, p. 68.

5. Cf. Fig. 30. *Tripticul lui Ștefan cel Mare*, p. 61.

6. Cf. Fig. 35. *Crucea de lemn de chiparos dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1503 (recto)*, p. 72.

Fig. 36. *Crucea de lemn de chiparos dăruită de Ștefan cel Mare în anul 1503 (verso)*, p. 73.

Lucrarea se încheie, în stilul concis, cald și evocator, cu cuvintele:

«...Te rog, bunule și iubite cititor, ca după ce ai străbătut cu dragoste aceste file, înalță-ți dorul peste zările duioase ale depărtării și zăbovind într-o clipă de răgaz, sub făclia de veghe a sfințelor amintiri, colindă cu gândul cel nebiruit me-leagurile țării unde te-ai născut. Și te încredințez, că sorbind cu nesaț din fântina dătătoare de viață, ce vei afla în acest slăvit trecut, vei prinde puteri noi. Iar osîrδια îți va fi răsplătită de acea tainică bucurie, stîrnită de fiorii mîndriei tale de fiu bun al țării-mame, care nu te uită».

Ioan F. Stănculescu

UN IERARH NECUNOSCUȚ: ARHIEPISCOPUL GHEORGHE *

Studiul lui Vasile Drăguț este prilejuit de descoperirea la biserica fostei Mînăstiri Rîmeți din Transilvania a unei inscripții pictate cu o valoare cu totul deosebită pentru istoria Bisericii și a artei vechi românești. Textul inscripției, parțial acoperit cu var, dezvăluie că autorul ansamblului de picturi de la Rîmeți a fost zugravul Mihul de la Crișul Alb. El a executat această lucrare *sub păstorirea arhiepiscopului Gheorghe* (ореклинем архієпископом Георгієм), în zilele lui Mateiaș Corvinul. Data reconstituată a inscripției este 2 iulie 1486.

Însemnătatea descoperirii de la Rîmeți constă, pe de o parte, în aceea că, în condițiile sărăciei informațiilor de care dispunem astăzi asupra meșterilor vechilor noastre monumente din veacurile al XIV-lea — al XV-lea, un nou artist român, Mihul de la Crișul Alb — este identificat și opera lui poate fi cercetată în raport cu celelalte realizări contemporane și integrată în tezaurul artistic național. Totodată se deschid perspective pentru precizarea paternității lui Mihul zugravul asupra altor ansambluri picturale. Autorul studiului de care ne ocupăm preia inițiativa și în această problemă, oprindu-se la picturile din altarul bisericii din Zlatna, pe care le consideră în parte, pe temeiul asemănării cu cele de la Rîmeți, opera aceleiași mîini.

Un excepțional interes prezintă însă în inscripția de la Rîmeți și mențiunea privitoare la existența arhiepiscopului ortodox Gheorghe al Transilvaniei. Trebuie imediat să legăm această prețioasă știre de binecunoscutul privilegiu de confirmare dat de regele Vladislav al II-lea al Ungariei în 14 mai 1494 egumenului Ilarion al Mînăstirii Peri din Maramureș, în care este iarăși pomenit un arhiepiscop al Transilvaniei («Arhiepiscopo vero Transsylvania») ¹. Într-adevăr, în schimbul autonomiei materiale a Bisericii maramureșene, egumenului de la Peri i se cere să arate supunere spirituală arhiepiscopului de Transilvania, celui de acum și celor viitori («modernis et futuris») ². După cum se știe, în jurul acestei din urmă precizări s-au purtat îndelungi discuții ³. Astfel, la un moment dat, cînd documentul din 1494 nu era cunoscut decît în copie, s-a crezut că numai datorită unei transcrieri greșite a apărut *Transilvania* acolo unde ar fi trebuit să fie scris *Transalpina* ⁴. După descoperirea originalului orice indoială a fost definitiv înlăturată, formula «*Arhiepiscopo vero de Transsylvania*» fiind regăsită sub forma aflată anterior în copie.

Recent, Prof. P. P. Panaitescu a identificat pe arhiepiscopul de Transilvania citat în diploma din 1494 cu episcopul catolic de Alba Iulia, recunoscînd totuși că în ierarhia catolică episcopul de Transilvania nu a fost niciodată arhiepiscop ⁵. Și alte obiecții s-au mai ridicat împotriva acestei ipoteze care tinde să demonstreze că «în 1494 Biserica Ortodoxă din Maramureș, ca preț al recunoașterii autonomiei sale, a liberei folosințe a averilor sale, a fost supusă de regele Ungariei ierarhiei

* Vasile Drăguț, *Zugravul Mihul și epoca sa*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, tom. XIII (1966), nr. 1, p. 39—47. 1. Vezi „Magazinul istoric pentru Dacia”, III, 1846, p. 172—179.

2. *Ibidem*, p. 178.

3. Întreaga bibliografie a problemei la P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, p. 89 și 92—95.

4. *Ibidem*, p. 92.

5. *Ibidem*.

catolice din Transilvania»⁶. Așa, de pildă, s-a arătat că intrarea unei Biserici Ortodoxe în dependență față de o episcopie catolică este un fapt greu de conceput⁷.

Inscripția descoperită la Rîmeți scoate cu totul din circuit această teorie, dovădind că încă din 1486, în timpul lui Matei Corvin, deci cu opt ani înainte de privilegiul lui Vladislav, autoritatea asupra Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania era exercitată de un arhiepiscop-Gheorghe-un ierarh român ortodox. Cele două știri, din 1486 și 1494, confruntate și prelucrate, se completează și duc la una și aceeași concluzie, confirmând existența unui arhiepiscop român, recunoscut și de regele Ungariei.

De altfel mai există și o a treia știre, cunoscută mai de mult, nu mai puțin importantă decât primele două. Adăugată lor, ea aruncă o lumină și mai vie asupra împrejurărilor în care a evoluat organizarea bisericească a românilor din Transilvania în ultimele decenii ale veacului al XV-lea. Este vorba de o însemnare de pe *Tetraevangheliarul* bisericii din Feleac: «*Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu lucrarea Sfântului Duh, s-a săvârșit acest Tetraevangheliar din porunca Prea Sfântului nostru arhiepiscop Chir Daniil în zilele marelui crai Matias. S-a scris pe numele Feleacului, aproape de orașul Cluj, unde și biserica s-a zidit cu hramul Prea Sfintei Maicii Paraschiva. În anul 6997 (1488) luna octombrie 25 zile*»⁸. În sfârșit, inscripția gravată în metalul ferecăturii aceluiași manuscris mărturisește următoarele: «*Robul lui Dumnezeu Isac vistiernicul a ferecat acest Tetraevangheliar pentru Mitropolia din Feleac în anul 1498 decembrie*»⁹.

Datele de mai sus luate la un loc sînt revelatoare. Ele atestă fără putință de tăgadă existența Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei la sfîrșitul veacului al XV-lea¹⁰. Primii doi înfiștători cunoscuți astăzi sînt Gheorghe, dovedit în 1486, și Daniil semnalat în 1488. Sediul mitropoliei era la Feleac, lângă Cluj. Jurisdicția ei se întindea asupra tuturor românilor din Transilvania, fapt recunoscut și de regalitatea maghiară. Caracterul de permanență al acestei instituții reiese evident din privilegiul din 1494 («*Arhiepiscopului de Transilvania, celui de acum și celor viitori*»). Reiese, așadar în mod limpede că egumenului de la Peri — și prin el întregii Biserici Maramureșene — i se pretindea ascultarea nemijlocită față de o autoritate superioară firească, *mitropolitul ortodox român al Transilvaniei*.

Încheiem reproducînd și traducerea textului inscripției săpate pe o piatră din temelie bisericii din Feleac: «*În anul <7024> (?) s-a scris de păcătosul popă Filip din Hațeg și în acest an s-a pristăvit Laslău, craiul, în zilele Mitropolitului Chir Ștefan*»¹¹. Iată prin urmare o nouă dovadă care se alătură celor expuse anterior. În 1516 un mitropolit cu numele Ștefan trăiește la Feleac. Deocamdată nu putem ști care i-au fost urmașii. Noi descoperiri, ca cea de la Rîmeți, vor aduce desigur prețioase completări informațiilor de care ne folosim acum.

Originea și datarea Mitropoliei Ortodoxe a românilor din Transilvania constituie o problemă deschisă și se cer minuțioase cercetări.

Ștefan Andreescu

6. *Ibidem*, p. 93.

7. Vezi recenziia lui Matei Cazacu, în „Glasul Bisericii”, XXIV (1965), nr. 11—12, p. 1194, în care autorul este de părere că arhiepiscopul de Transilvania trebuie căutat în persoana mitropolitului de Belgrad.

8. Vezi Victor Popa, *Considerațiuni critice cu privire la Mitropolia Transilvaniei din secolul al XV-lea și al XVI-lea și a raporturilor ei cu Moldova*, în „Mitropolia Banatului”, VIII (1958), nr. 7—9, p. 408—409.

9. *Ibidem*, p. 409 și fig. de la p. 412.

10. Vezi și Victor Popa, *op. cit.*, precum și Roman Cotoșman, *O nouă teorie privitoare la originea Mitropoliei Ardealului, pe baza izvoarelor străine*, în „Mitropolia Ardealului”, X (1965), nr. 7—8, p. 547—564.

11. Inscripția a fost pentru prima oară publicată și comentată de Victor Popa, *op. cit.*, p. 409, 410 și fig. de la p. 413.

A N E X A

REGULAMENTUL INVĂȚĂMÎNTULUI TEOLOGIC

DECIZIA nr. 12403/1966

A. DEPARTAMENTULUI CULTELOR
DE PE LÎNGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI

pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română.

SECRETARUL GENERAL

al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri

Avînd în vedere referatul Direcției de Studii, Documentare și Publicații nr. 12 041 din 12 iulie 1966;

Văzînd dispozițiile art. 48 al. 4 din Decretul nr. 177/1948, pentru regimul general al cultelor religioase, precum și prevederile art. 115 și 116 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române;

În temeiul art. 2 din H.C.M. nr. 286/1958 pentru organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri;

D E C I D E :

1. Se aprobă regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română, elaborat de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, la 17 decembrie 1965.

2. Două exemplare din acest regulament, vîzate de Departamentul Cultelor, vor rămîne unul în păstrarea Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, iar al doilea în păstrarea Departamentului Cultelor, ambele constituînd exemplare autentice ale regulamentului aprobat.

3. Direcția de Studii, Documentare și Publicații din Departamentul Cultelor va aduce la îndeplinire prezenta Decizie.

SECRETAR GENERAL
D. DOGARU

REGULAMENT

DE ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA INSTITUȚIILOR
DE ÎNVĂȚĂMÎNT PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI
BISERICESC ȘI DE RECRUTARE A CORPULUI DIDACTIC
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

DISPOZIȚIUNI GENERALE

Art. 1. În conformitate cu art. 115 și 116 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Biserica Ortodoxă Română își organizează, pentru pregătirea personalului cultic, următoarele instituții de învățămînt:

- a) școli de cîntăreți bisericești și seminarii teologice;
- b) institute teologice de grad universitar.

Art. 2. Școlile de cîntăreți bisericești și seminariile teologice vor funcționa cîte una în cuprinsul Mitropoliilor: Moldovei și Sucevei, Ardealului, Olteniei și Banatului, și două în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, în următoarele localități:

1. București, pentru parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor;
2. Mînăstirea Neamțu, pentru parohiile din Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor;
3. Cluj, pentru parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, Episcopiei Clujului și jumătate din Episcopia Oradiei.
4. Craiova, pentru parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului.
5. Caransebeș, pentru parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei, Episcopiei Aradului și jumătate din Episcopia Oradiei.
6. Buzău, pentru parohiile din cuprinsul Episcopiei Buzăului și Episcopiei Dunării de Jos.

Menirea acestor școli este de a pregăti cîntăreți de strană, ajutători ai preotului în activitatea lui, candidați la preoție pentru parohiile din categoria II-a și a III-a și candidați pentru institutele teologice de grad universitar.

Art. 3. Pregătirea monahilor se va face conform dispozițiilor din Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, din Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și hotărîrilor Sfîntului Sinod.

Art. 4. Institutele teologice de grad universitar au menirea de a pregăti candidați pentru clerul de la orașe și pentru parohiile de la sate de categoria I-a și pentru ierarhia superioară, cadre pentru corpul didactic din învățămîntul pentru pregătirea personalului bisericesc, specialiști și cercetători în diferite ramuri ale teologiei, iar prin cursurile de îndrumare ale preoților, urmate de examene de definiție, promovare și selecționare, prevăzute de Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și Regulamentul de transferare a clerului, să verifice, să îndrumeze și să orienteze clerul din eparhiile respective, în toată activitatea lui.

Aceste institute teologice de grad universitar funcționează:

1. La București pentru: Arhiepiscopia Bucureștilor, Arhiepiscopia Iașilor, Arhiepiscopia Craiovei, Episcopia Rîmnîcului și Argeșului, Episcopia Buzăului, Episcopia Romanului și Hușilor și Episcopia Dunării de Jos, sub conducerea și îndrumarea mitropoliților și episcopilor locului.
2. La Sibiu, pentru Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopia Timișoarei, Episcopia Aradului, Episcopia Clujului și Episcopia Oradiei, sub conducerea și îndrumarea mitropoliților și episcopilor locului.

Art. 5. Toate școlile de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc funcționează cu internate pentru elevi, studenți și preoți.

Art. 6. Fiecare instituție de învățămînt teologic va avea un sfînt ca patron, a cărui zi de pomenire se va sărbători în mod solemn.

Art. 7. Pe lângă Sfîntul Sinod funcționează un serviciu al învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Atribuțiile acestui serviciu privesc: aplicarea legilor, regulamentelor și dispozițiilor în vigoare; studierea, organizarea, conducerea unitară, îndrumarea, coordonarea activității și controlul învățămîntului teologic.

Dreptul de îndrumare și control în ce privește învățămîntul, din partea organelor bisericești și al celor cerute de Legea Cultelor, se stabilește astfel:

Jurisdicția canonică, învățătura dogmatică și disciplina, precum și îndrumarea și controlul învățămîntului și al gestiunii școlilor și institutelor teologice, aparțin organelor Bisericii Ortodoxe Române, îndreptățite la aceasta prin Statutul de organizare și funcționare al acestei Biserici și prin Regulamentul de față.

Controlul Bisericii se exercită prin inspectorii la institutele teologice, școlile de cîntăreți și seminarile teologice.

Controlul Statului, prevăzut de Constituția Republicii Socialiste România, se exercită prin Departamentul Cultelor, în conformitate cu dispozițiunile legii de organizare și ale Legii pentru regimul general al Cultelor religioase.

Art. 8. Serviciul de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc de pe lângă Sfîntul Sinod este condus de un consilier administrativ, ajutat de un secretar, cu funcționarii necesari.

Art. 9. Inspectorii și ceilalți funcționari se numesc de către Președintele Sfîntului Sinod, la propunerea consilierului administrativ.

Art. 10. Funcționarii și inspectorii din serviciul de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc, la intrarea în funcțiune, vor depune legiuitul jurămînt.

PARTEA I

ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARIILE TEOLOGICE

CAPITOLUL I

Organizarea învățămîntului

Art. 11. Școlile de cîntăreți bisericești și seminarile teologice sînt instituții de învățămînt mediu, cu durata școlarității de cinci ani: doi ani pentru școala de cîntăreți bisericești și trei ani pentru seminarul teologic.

CAPITOLUL II

Materiile de învățămînt

Art. 12. La școlile de cîntăreți bisericești și seminarile teologice, se predau următoarele materii:

1. Istoria Vechiului și Noului Testament;
2. Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă;
3. Exegeza și studiul biblic al Vechiului și Noului Testament;
4. Istoria bisericească universală;
5. Istoria Bisericii Române;
6. Istoria Republicii Socialiste România;
7. Geografia Republicii Socialiste România;
8. Limba română;
9. Limba rusă;
10. Limba franceză;

11. Administrația și contabilitatea parohială, Constituția Republicii Socialiste România și Legiunile Bisericii Ortodoxe Române;
12. Tipicul și cîntarea practică;
13. Explicarea Evangheliilor și Apostolului;
14. Muzica bisericească psaltică și liniară;
15. Liturgica teoretică;
16. Noțiuni de psihologie, pedagogie, filozofie creștină;
17. Omiletica și catehetica, cu aplicații la apărarea doctrinei ortodoxe față de celelalte culte creștine din țară;
18. Dogmatica (dogmele Bisericii Ortodoxe);
19. Limba latină;
20. Limba greacă;
21. Îndrumări misionare;
22. Dreptul bisericesc;
23. Morala creștină;
24. Pastorală;
25. Istoria antică, medie și contemporană.

Art. 13. Materiile se grupează pe catedre, ani și ore astfel:

CATEDRA I:	I	II	III	IV	V	Total
— Istoria biblică a Vechiului Testament:	2	—	—	—	—	2
— Istoria biblică a Noului Testament:	2	—	—	—	—	2
— Studiul biblic al Vechiului Testament și Exegeza:	—	—	2	—	—	2
— Studiul biblic al Noului Testament și Exegeza:	—	—	—	3	—	3
— Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă (catehism):	—	3	—	—	—	3
— Dogmatica și morala:	—	—	—	2	2	4
— Explicarea Evangheliilor și Apostolului după Cazanie:	—	2	—	—	—	2
	4	5	2	5	2	18
CATEDRA II:						
— Limba română:	3	2	2	2	2	11
— Istoria universală (antică, medie și contemporană):	—	—	2	2	—	4
— Istoria României:	—	2	—	—	—	2
— Geografia României:	1	—	—	—	—	1
	4	4	4	4	2	18
CATEDRA III:						
— Muzica psaltică:	4	4	1	1	1	11
— Muzica liniară:	2	2	1	—	—	5
— Cîntarea practică pe cărți de cult:	—	2	—	—	—	2
	6	8	2	—	1	18
CATEDRA IV:						
— Limba rusă:	2	2	2	1	1	8
— Limba franceză:	2	2	2	2	2	10
	4	4	4	3	3	18

Elevii sînt liberi a alege fie limba rusă, fie limba franceză.

CATEDRA V:

— Limba latină:	—	—	3	3	3	9
— Limba greacă:	—	—	3	3	3	9
	—	—	6	6	6	18

CATEDRA VI:

— Psihologia:	—	—	2	—	—	2
— Filozofia și Pedagogia creștină:	—	—	—	—	2	2
— Istoria Bisericii Române:	—	—	—	—	2	2
— Dreptul bisericesc cu Legea cultelor și Legile Bisericii Ortodoxe Române:	—	—	—	2	—	2
— Istoria bisericească universală:	—	—	—	—	2	2
— Omiletica și catehetica, cu aplicații la apărarea doctrinei ortodoxe:	—	—	—	—	3	3
— Liturgica teoretică:	—	—	—	2	—	2
— Îndrumări misionare cu lecturi din Sfânta Scriptură:	—	—	—	2	—	2
— Pastorală:	—	—	—	—	1	1
	—	—	2	6	10	18

CATEDRA VII:

— Tipic cu învățarea rugăciunilor și explicarea cultului:	5	3	2	2	2	14
— Constituția Republicii Socialiste România, Legea cultelor și Legile Bisericii Ortodoxe Române, Administrația și contabilitatea parohială:	—	1	—	—	—	1
— Practica liturgică:	—	1	—	—	2	3
	5	5	2	2	4	18

Art. 14. Materiile de învățămînt se vor preda potrivit programei analitice aprobate de Sfîntul Sinod.

CAPITOLUL III.

Personalul didactic

Art. 15. Personalul didactic al Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminarilor teologice se recrutează prin numire, transferare sau încadrare în conformitate cu normele în vigoare pentru învățămîntul de stat de grad corespunzător, dintre doctorii sau licențiații în teologie — hirotoniți diaconi sau preoți.

Numirea, transferarea sau încadrarea se face pe baza hotărîrii Sinodului metropolitan de care aparține Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic, iar hotărîrea se execută prin decizie dată de Chiriarhul de care depinde școala și se comunică Departamentului Cultelor, prin Serviciul învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc — pentru recunoaștere.

Art. 16. Stabilirea drepturilor și datorii personalului didactic se face după criteriile asemănătoare cu cele privitoare la învățămîntul public de grad corespunzător.

Art. 17. Catedrele vacante și orele de suplinire se publică de Eparhie prin revista «Biserica Ortodoxă Română», buletinul oficial al Patriarhiei, precum și în buletinul oficial al Eparhiei respective.

Art. 18. Catedrele vacante rămase neocupate pot fi suplinite, pe durata anului școlar în curs, de profesori numiți de Chiriarhul locului la propunerea directorului Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic. Suplinitorii vor fi recrutați dintre candidații care posedă titlul de licențiați sau doctori în teologie, cu excepția celor pentru catedra de muzică bisericească psaltică, în cazuri bine motivate, a celor de muzică vocală precum și a celor de la catedra IV și V, care vor trebui să aibă studii de specialitate.

Art. 19. La intrarea în funcțiune, profesorii Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminarilor teologice sînt obligați să depună legiuitul jurămint de credință.

Art. 20. Membrii corpului didactic al Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminarilor teologice au următoarele îndatoriri:

- a) Să-și îndeplinească obligațiile școlare în mod regulat și conștiincios;
- b) Să cunoască și să aplice întocmai Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române, legile, regulamentele, programa analitică, ordinele și instrucțiunile autorităților superioare competente;
- c) Să ia parte la conferințele și consiliile profesoriale, la pregătirea serbărilor și manifestărilor școlare, precum și la solemnitățile și serbările școlare, la examene și excursii;
- d) Să participe, împreună cu elevii, la serviciile religioase divine, în zilele de duminici și sărbători și să-și împlinească datoriile creștinești (spovedit și împărțășit).
- e) Să conlucreze armonios cu directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic și cu colegii la crearea unei atmosfere de muncă și înțelegere, pentru ridicarea nivelului cărturăresc al școlii, la stimularea aptitudinilor elevilor și la cultivarea vocației lor;
- f) Să aibă în afară de școală o conduită demnă;
- g) Să domicilieze în localitatea unde funcționează școala.

Art. 21. Membrii corpului didactic nu pot da ore particulare elevilor proprii, nici în cursul anului școlar, nici în vacanțe.

Art. 22. Profesorii de muzică bisericească psaltică și de muzică vocală liniară au îndatorirea să organizeze cu elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, în orele de ansamblu, un cor de muzică bisericească și populară.

Art. 23. Nici un membru al corpului didactic nu poate lipsi de la școală fără concediu aprobat.

Concediile se aprobă:

- a) Pentru boală bine constatată;
- b) Pentru boală contagioasă în familie;
- c) Pentru cazuri de forță majoră;
- d) Pentru îndeplinirea unei funcții școlare administrative și de control;
- e) Pentru odihnă, în timpul vacanței școlare, conform legilor în vigoare.

Art. 24. Concediile pînă la 8 zile într-un an școlar se aprobă de director. Cele mai mari de 8 zile se aprobă de Chiriarhul locului cu avizul directorului școlii, comunicîndu-se Serviciului învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc spre notarea în statul personal.

Art. 25. În privința drepturilor de salarizare, pe timpul concediului se aplică normele fixate pentru personalul didactic de la școlile similare de stat.

Aceleași măsuri se aplică și în ce privește absențele nemotivate.

Art. 26. Membrii corpului didactic care se remarcă prin activitate deosebită pe teren bisericesc și școlar, pot primi distincțiuni și recompense din partea Chiriarhilor respectivi. Ele se trec în statul personal și se comunică în cadru festiv la școală.

Art. 27. Membrii corpului didactic își aranjează drepturile la pensie, conform legii de pensionare.

Art. 28. Fiecare membru al corpului didactic de la Școlile de cîntăreți bisericești și Seminarile teologice, are stat personal de serviciu. El se completează de

direcția școlii unde funcționează, în triplu exemplar, pe bază de acte originale și pe formulare tip ale Serviciului de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc.

Un exemplar se păstrează în arhiva școlii, altul în arhiva eparhiei, iar al treilea la Serviciul învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc de pe lângă Sfîntul Sinod.

CAPITOLUL IV Conducerea școlii

Art. 29. Fiecare Școală de cîntăreți bisericești, și Seminar teologic stă sub îndrumarea și supravegherea imediată a Chiriarhului locului.

Art. 30. Conducerea școlii este încredințată unui director numit de Chiriarhul locului dintre profesorii clerici hirotoniți ai școlii.

Numirea lui se comunică Serviciului învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Art. 31. Directorul este reprezentantul Chiriarhului și conducătorul nemijlocit al școlii. El are sub conducerea și supravegherea sa toată administrația interioară a școlii și a serviciilor ei, veghind la bunul mers al instrucțiunii și mai ales la îndrumarea și supravegherea educației moral-religioase a elevilor, fiind ajutat de toți profesorii, prin ore de educație-dirigenție.

Art. 32. Directorul reprezintă școala în fața forurilor civile și judecătorești.

Art. 33. Directorul școlii de cîntăreți bisericești și Seminariilor teologice este dator:

- a) a locui în internatul școlii (după posibilități);
- b) a aplica cu rigoare Regulamentul, programa analitică și ordinele forurilor superioare competente;
- c) a susține ordinea și armonia în școală, atît între membrii corpului didactic, cît și între elevi;
- d) a supraveghea ca personalul școlii să-și îndeplinească cu exactitate obligațiile — și în caz de abatere, a-l face atent în mod confidențial, dîndu-i instrucțiuni asupra felului cum are de îndeplinit serviciul, iar dacă nici după aceasta nu se observă îndreptarea, a aduce cazul la cunoștința Chiriarhului;
- e) a asista cît mai des la lecțiile profesorilor, punînd deosebită grijă ca lecțiile să se predea conform programei analitice;
- f) a fixa ordinea de zi, a convoca și a conduce ședințele consiliului profesoral, și a aduce la îndeplinire hotărîrile lui;
- g) a aplica pedepse elevilor insubordonați și celor ce comit abateri;
- h) a elibera certificate școlare și diferite adeverințe pentru elevii și salariații școlii;
- i) a raporta Chiriarhului respectiv și Serviciului învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc de la Sfîntul Sinod despre mersul școlii în cursul anului, în toate privințele, iar la sfîrșitul anului școlar, a prezenta situația generală a școlii, arătînd numărul și numele elevilor promovați, după clase, împreună cu mediile obținute precum și ale absolvenților cărora urmează să li se elibereze diploma de absolvire.

Art. 34. Pentru chestiuni didactice, disciplinare și gestionare, directorul este ajutat de consiliul profesoral, de diriginții de clasă, de un spiritual și de un pedagog.

Art. 35. Toți profesorii școlii întruniți de director în ședință constituie consiliul profesoral.

Președinte al consiliului profesoral este directorul, iar secretar unul dintre profesori.

Art. 36. Convocarea în ședință a consiliului profesoral o face directorul, și de câte ori este necesar; de regulă se va întruni odădată pe lună.

Art. 37. Când pe ordinea de zi sînt chestiuni privitoare la ordine, la disciplina buget și gestiune, se convoacă și spiritualul.

Art. 38. Datoriile consiliului profesoral sînt:

a) a discuta chestiuni de program și de metodă și a propune mijloace de îmbunătățire a învățămîntului și a educației;

b) a lua cunoștință de ordinele Chiriarhilor și autorităților competente care privesc școala și corpul didactic;

c) a întocmi orarul după normele pedagogice, care se va înainta Serviciului învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc de la Sfîntul Sinod, spre aprobare;

d) a numi pe diriginții de clasă și pe custozii de muzeu și a aproba angajările de aprovizionare, de lucrari și plățile lor;

e) a aproba excursiile și manifestările în public ale școlii;

f) a întocmi bugetul și gestiunea anuală a școlii;

g) a aproba darea de seamă despre mersul învățămîntului, despre gestiunea proiectului de buget, etc., pe care le face directorul pentru consiliul eparhial;

h) a judeca abaterile disciplinare ale elevilor;

i) a stabili mediile trimestriale la studii, ținîndu-se seama de aptitudinile elevilor și de calificarea lor generală;

j) a recomanda Chiriarhilor respectivi candidați pentru Institutul teologic universitar dintre absolvenții cu calificativul «Bine», «Foarte bine» și «Excepțional».

Art. 39. Hotărîrile consiliului profesoral se iau cu majoritatea de voturi a celor prezenți. La voturi egale, decide votul președintelui.

Art. 40. La lucrările de cancelarie, directorul este ajutat de un secretar-casier care sub controlul sau păstrează în bună ordine registrele, cataloagele și arhivele școlii și execută toate lucrările de birou, de un contabil și de personalul administrativ necesar. Numirea acestui personal se face de Chiriarhul respectiv, la propunerea directorului școlii.

CAPITOLUL V

Cursuri și examene

Art. 41. În Școlile de cîntăreți bisericești vor fi primiți absolvenții învățămîntului elementar (ambele cicluri), iar în Seminariile teologice absolvenții școlilor de cîntăreți bisericești și absolvenții școlilor medii și pedagogice, care au promovat examenele de diferență în școlile de cîntăreți bisericești — fără examenul de diplomă — reușiți la examenul de admitere și recomandați de Chiriarhul eparhial unde-și au domiciliul.

Limitele de vîrstă pentru admiterea și frecventarea cursurilor Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminariilor teologice sînt cele din învățămîntul public de corespunzător.

Art. 42. Efectivul școlilor se stabilește la începutul fiecărui an școlar pe baza comunicărilor făcute de Chiriarii eparhiilor, care-și trimit candidații în școli respective, pentru Seminariile teologice numărul elevilor pentru fiecare clasă — pînă depășește procentul de 2% din numărul parohiilor fiecărei eparhii.

Art. 43. Examenele de admitere se țin între 1 și 10 septembrie la fiecare eparhie în fața unei comisii de profesori, prezidată de Chiriarh, avînd ca secretar consilierul administrativ de la sectorul cultural.

Pentru înscrierea la examenul de admitere în Școlile de cîntăreți bisericești candidații vor prezenta o dată cu cererea, următoarele acte:

a) Extractul de naștere, certificatul de botez, certificatul de studii și

b) Recomandarea oficială a parohiei sau protoieriei unde locuiește, iar după examenul de admitere, aprobarea Chiriarhului său.

Examenul de admitere va consta din:

- a) Examinarea medicală;
- b) Cercetarea aptitudinilor muzicale;
- c) Proba scrisă și orală la limba română și o limbă străină;
- d) Proba scrisă și orală pentru constatarea cunoștințelor generale de religie, rugăciune, etc.

Probele de la litera a și b sînt eliminatorii.

Media generală la examenul de admitere este de cel puțin 6 (șase).

Admiterea în Seminarile teologice se face de Chiriarhul locului la recomandarea consiliului eparhial dintre absolvenții Școlilor de cîntăreți bisericești și dintre cei ce au promovat examenul de diferență la Școlile de cîntăreți bisericești în ordinea mediilor generale din diplomele de absolvire, admitînd atîția candidați cîte locuri a fixat consiliul eparhial.

Art. 44. Anul școlar durează de la 15 septembrie la 30 iunie. El se împarte în trei trimestre. Primul trimestru se încheie la 1 decembrie, al doilea trimestru la 1 martie și cel de al treilea la sfîrșitul anului școlar. În cazuri bine motivate, Patriarhul, în calitate de Președinte al Sfîntului Sinod, poate aproba începerea anului școlar și după 15 septembrie.

Art. 45. Vacanțele pentru elevi sînt: vacanța de Crăciun de la 22 decembrie pînă la 7 ianuarie inclusiv, vacanța de Paști, de la Duminica Floriilor pînă la Duminica Tomii și vacanța mare, de la 1 iulie pînă la 31 august. În timpul vacanțelor, elevii nu vor lipsi de la serviciile religioase din parohiile lor, unde sînt obligați a lua parte activă, stînd permanent la dispoziția preotului, aducînd după fiecare vacanță adevărîta preotului despre activitatea depusă, despre lipsurile de la biserică etc.

În cursul săptămîinii, elevii și profesorii în serii vor urma regulat la biserică toată săptămîina, oficiînd zilnic serviciul după tipic. În acest scop, profesorii vor fi rînduiți cu săptămîina la capela școlii, iar elevii vor fi împărțiți în patru serii — fiecare serie pentru cîte o săptămîină — în așa fel ca fiecare serie să ia parte regulat la serviciul divin cîte o săptămîină pe lună, adică din patru în patru săptămîini.

Art. 46. Cursurile se țin în toate zilele afară de duminici, și sărbători bisericești, sărbători legale, ziua patronului școlii și vacanțe.

În toate duminicile și sărbătorile bisericești, afară de vacanțe, profesorii vor sluji în sobor vecernia și sfînta liturghie, iar elevii vor da răspunsurile la biserică școlii, sub conducerea dirijorului. Profesorii vor explica Evanghelia și Apostolul. Elevii anului I, III și IV încetează cursurile la 10 iunie; între 10 și 28 iunie dau examene de fine de an, iar la 29 iunie are loc serbarea de închidere a anului școlar.

Elevii anului II și V încetează cursurile la 1 iunie; între 1—15 iunie dau examene de fine de an; la 20 iunie începe examenul de diplomă pentru elevii anului II, iar la 25 iunie pentru elevii anului V.

Art. 47. Promovarea elevilor dintr-un an într-altul și clasificarea lor se face de către consiliul profesoral pe baza mediei obținute prin adunarea mediilor celor trei trimestre cu media de la examenul de fine de an și împărțite la 2.

Notarea răspunsurilor și a lucrărilor scrise se face cu note de la 1—10 sau după normele aplicate în învățămîntul public, potrivit dispozițiilor Serviciului învățămîntului de pe lângă Sfîntul Sinod.

Pentru fiecare trimestru, elevii vor avea cel puțin două note la oral și una la lucrarea scrisă.

Notele de la oral formează o medie, notele de la lucrarea scrisă, altă medie. Ele se adună și, împărțite prin doi, dau media trimestrială. Frațiunile ce trec de peste 50% se rotunjesc în favoarea elevului.

Lucrările scrise trimestriale se vor da la toate materiile de învățămînt, afară de muzică, cîntare practică și practică liturgică.

Media anuală a celor trei trimestre se rotunjește în favoarea sau defavoarea elevului după aprecierea profesorului, avîndu-se în vedere efortul pe care l-a depus elevul în trimestrul III.

Indiferent de notele obținute în cursul anului școlar, toți elevii dau examen de fine de an la toate materiile de învățămînt.

Examenul de fine de an constă dintr-o probă scrisă la materiile de învățămînt, de la punctele 2, 4, 5, 8, 9, 10, 18, 19, 20 și 23, art. 12 și, una orală pentru toate materiile de învățămînt ale tuturor catedrelor. Durata fiecărei lucrări scrise este de una oră.

Media de promovare la fiecare obiect în parte, la toate catedrele de învățămînt, este de minimum 6 (șase), rezultată din media anuală a celor trei trimestre adunată cu media de la examenul de fine de an la fiecare obiect, împărțită cu doi — fără rotunjire.

De asemenea, media la conduită va fi de minimum 6 (șase) pentru promovare. Media anuală sub 6 (șase) la conduită atrage repetenția.

Media la conduită se dă în conferința profesorală, după recomandarea directorului, spiritualului și dirigîntilor claselor. Ea va intra la calcularea mediei generale ca orice obiect de studiu.

Art. 48. Elevii care nu vor obține media de promovare la cel mult două materii, vor fi declarați corijenți. Cei care nu vor obține la sfîrșitul anului școlar media 6 (șase) la purtare sau nu obțin media de promovare la mai mult de două materii sau la examenul de corijență, vor fi declarați repetenți. Nu se admite repetenția decît o singură dată în cursul primilor doi ani, repetenții neavînd dreptul să urmeze Seminarul teologic, și o singură dată în cursul Seminarului teologic — repetenții neavînd dreptul să urmeze Institutele teologice. Examenele de corijență se țin între 1—10 septembrie.

Art. 49. În caz de boală cu durată de cel mult un trimestru, elevul va fi examinat în cursul trimestrului următor, din toate materiile care s-au predat în timpul absenței lui și nota va fi trecută în cataloage, ca și cum ar fi frecventat dacă boala se constată cu certificat din partea medicului curant vizat de medicul școlii.

Art. 50. Examenul de diplomă începe la 20 iunie, pentru elevii absolvenți ai anului II și la 25 iunie pentru cei ai anului V, la sediul școlii, înaintea unei comisii instituită de Chiriarhul locului dintre profesorii titulari al școlii și prezidată de Chiriarh sau de delegatul-cleric al Chiriarhului, dintre profesorii institutului teologic din a cărui jurisdicție face parte școala.

Examenul va consta din probe scrise și orale. Proba scrisă pentru absolvenții primilor doi ani va consta din trei lucrări: una din Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă, alta din Limba română și a treia din Administrația parohială. Examenul oral va fi la următoarele materii: muzica psaltică și linieră, tipic, Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă, Istoria Republicii Socialiste România, Limba română și o limbă străină (rusa sau franceza). Pentru absolvenții anului V proba scrisă va consta din următoarele materii: Dogmatica, Limba română (dizertație), Predică sacrală, cateheză, Limba franceză, Limba greacă și Limba latină. Examenul oral va fi la Studiul biblic al Vechiului Testament și Noului Testament cu aplicarea la apărarea credinței ortodoxe, Istoria Bisericii universale și Române, Limba rusă, Limba franceză și Tipic. Pentru fiecare probă scrisă, se propun cîte 3 subiecte, din care se alege candidatul unul pentru a cărui tratare se acordă două ore de lucru.

Art. 51. Pentru a fi declarat reușit, elevul trebuie să obțină la examenul de diplomă media generală cel puțin 6 (șase) și nici o notă parțială sub 6. La examenul de diplomă se admite corijență pentru două obiecte. Corijența la diplomă se dă între 1—10 septembrie în fața unei comisii fixate de Patriarh, la Institutul teologic din București.

Media generală, pentru absolvenții Școlii de cîntăreți bisericești și ai Seminarilor teologice, se calculează adunîndu-se media de la examenul de diplomă cu mediile generale ale anilor anteriori și totalul se va împărți cu trei, pentru absolvenții Școlilor de cîntăreți și cu patru pentru absolvenții Seminarilor teologice.

Pentru absolvenții Școlilor medii pedagogice care depun examene de diferență la Școlile de cîntăreți bisericești, media generală de absolvire se calculează adunîndu-se media de la examenul de absolvire de la școala respectivă cu mediile anilor anteriori din școală și cu mediile celor doi ani de la Școala de cîntăreți bisericești obținute la examenul de diferență și se va împărți cu 6 sau 7, cum va fi cazul și se va înscrie în diploma de absolvire.

Examenele de diferență se dau pentru fiecare an în parte în sesiunile din februarie, iunie și septembrie, neîngăduindu-se într-o sesiune decît examenul de diferență pentru un singur an.

Art. 52. Candidații respinși la examenul de diplomă au dreptul la încă două sesiuni consecutive. În caz de neprezentare sau nereușită la examenul de diplomă, candidatul obține certificatul de școlaritate, valabil numai pentru posturile de cîntăreți.

Art. 53. Dosarul cu lucrările examenului de diplomă va fi înaintat de președintele comisiei Chiriarhului spre aprobarea rezultatului, cu referat asupra celor constatate la examen.

Art. 54. Diplomele de absolvire se eliberează pe formulare tip de direcția școlii, dintr-un registru à souche, imprimat de Serviciul învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc de la Sfîntul Sinod. Înainte de a se tipări, textul diplomelor va fi aprobat de Departamentul Cultelor. Ele vor fi semnate, la eliberare de Chiriarh, de președintele comisiei, de directorul școlii și de titularul diplomei, fiind vizate de Departamentul Cultelor.

Art. 55. Diploma de absolvire a Școlii de cîntăreți bisericești dă titularului drepturile prevăzute în Statutul și Regulamentele Bisericii Ortodoxe Române și dreptul de a se înscrie în Seminarul teologic, prin eparhia respectivă, dacă media generală din diplomă — așa cum prevede art. 51 — îi dă dreptul la un loc, față de ceilalți candidați, în limita locurilor fixate de consiliul eparhial și aprobate de Chiriarhul locului, întrucît admiterea se va face în ordinea mediilor generale din diplomele candidaților — conform art. 43 din acest Regulament. Diploma de absolvire a Seminarului teologic dă titularului dreptul de a fi hirotonit preot pe seama unei parohii de categoria III-a, dacă media din diplomă este sub 9 și la parohii de categoria II-a dacă media generală din diplomă este peste nouă, sau de a se înscrie la examenul de admitere într-un Institut teologic, pentru care are binecuvîntarea Chiriarhului său.

În fiecare eparhie se va ține un registru în care se va trece numele absolvenților respectivi ai Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic, numărul și data diplomei eliberate; media obținută la examenul de diplomă, media generală și anul eliberării.

CAPITOLUL VI

A. Corpul didactic și administrativ

Art. 56. Membrii corpului didactic și administrativ de la Școlile de cîntăreți bisericești și Seminarile teologice, care vor călca îndatoririle impuse de Statut, regulamente sau dispozițiile autorităților școlare superioare, vor fi supuși la una dintre pedepsele următoare:

- a) Observație,
- b) Mustrare,
- c) Mustrarea cu avertisment,

d) Suspendarea din funcție pentru o durată de cel mult trei luni cu reținerea corespunzătoare a salariului.

e) Incetarea angajării.

Art. 57. Suplinirea profesorilor suspendați și a celor excluși în cursul anului școlar, se face din oficiu până la executarea pedepsei sau până la ocuparea catedrei cu începerea anului școlar următor.

Plata suplinitorilor se face din salariul profesorilor suspendați sau excluși.

Art. 58. Chiriarhul poate aplica oricărui profesor și funcționar de la școala de sub jurisdicția sa pedepsele de la litera a, b, c și d. Pedepsele de la litera a și b nu se trece în statul personal. Pedepsa de la litera e se aplică de Sinodul mitropolitan la propunerea consiliului profesoral respectiv constituit în comisii de judecată și se comunică Departamentului Cultelor, prin Serviciul învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc, în vederea încetării plății salariului.

Hotărârea Sinodului mitropolitan se comunică în scris și directorului școlii pentru trecerea în statul personal și pentru luarea măsurilor de suplinire.

Art. 59. Membrii corpului didactic și administrativ care se vor fi făcut vinovați de grave abateri de ordin moral sau de acțiuni împotriva Bisericii Ortodoxe Române sau împotriva ordinii de Stat, fie în școală, fie în afară de ea, pot fi suspendați preventiv de Chiriarhul respectiv până la judecarea penală sau disciplinară.

Art. 60. Achitarea unui membru al corpului didactic sau a unui funcționar administrativ de către instanțele penale nu exclude judecarea lui de către instanțele bisericești pentru prejudiciile morale aduse învățământului teologic și Bisericii.

Art. 61. Cel arătați în articolul precedent, dacă sînt achitați și de instanțele bisericești, revin în funcțiunea lor cu drepturile legale.

Art. 62. Orice pedeapsă suferită de un profesor sau de un funcționar îl face impropriu pentru primirea de distincții sau recompense.

Art. 63. Pedepsele prevăzute de art. 56, lit. c și d se pot radia de Chiriarh.

Prin radieră, pedeapsa se șterge din statul personal și cel în cauză recapătă dreptul de a primi distincții, recompense și a fi numit în funcții școlare.

Art. 64. Toți profesorii și funcționarii administrativi clerici ai Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminarilor teologice sînt supuși, pe lângă prevederile acestui regulament, și regulamentului de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române.

B. Disciplina elevilor

Art. 65. De la fiecare elev al Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic se cere sîrguință și purtare exemplară, cuviincioasă, în școală și în afară de școală, față de superiori, de colegi și de personalul administrativ și de îngrijire.

Art. 66. Sînt oprite cu severitate cuvintele urite, ofensele și injurăturile, iar actele de violență se pedepsesc cu îndoită severitate.

Art. 67. Minciuna, fraudă, furtul și actele de imoralitate se vor pedepsi cu severitate, iar în caz de recidivă, elevii se elimină.

Hotărîrea de eliminare se aduce la cunoștința Chiriarhului spre aprobare și se comunică apoi părinților sau tutorilor.

Art. 68. Complicele la abateri disciplinare se pedepsește ca și făptuitorul.

Art. 69. Beția, desfrîul, fumatul și jocurile de noroc precum și introducerea de băuturi alcoolice în școală, de către elevi sau cunoștii lor, se pedepsesc cu asprime.

Art. 70. Dispozițiile prezentului regulament privesc purtarea elevilor atît în școală, cît și în afară de școală, precum și în timpul invoirilor și vacanțelor.

La întoarcerea din vacanță, elevii vor aduce adevărinite de bună purtare de la oficiul parohial în raza căruia locuiesc.

Art. 71. Absențele elevilor înainte și după vacanță, se consideră abatere de la disciplina școlară și se pedepsesc ca atare.

În caz de forță majoră, ei sînt datori să anunțe direcția școlii cit mai grabnic — cel mai tîrziu în 10 zile de la începerea cursurilor, altfel se consideră retrași și pierd anul.

Pentru absențe în caz de boală sau epidemii în localitate, elevul va prezenta certificatul medical și va fi acceptat numai cu avizul medicului școlii.

Art. 72. Pentru abaterile prevăzute la art. 66—69 și 71, elevii se pedepsesc cu:

- a) Admonestarea în particular;
- b) Admonestarea în fața clasei;
- c) Admonestarea în fața tuturor elevilor școlii, vinovatul înlăturîndu-se din toate însărcinările onorifice încredințate lui de director sau profesori;
- d) Oprirea de a ieși în oraș;
- e) Afișarea vinovatului pe tabla de publicații a școlii cu arătarea vinei și pedepsei;
- f) Scăderea notei la purtare;
- g) Eliminarea definitivă din școală.

Art. 73. În afară de eliminare, care se hotărăște prin proces-verbal motivat de către consiliul profesoral și se aprobă de Chiriarh, toate celelalte pedepse se dau de director.

Pedepsele, afară de admonestarea în particular, se scriu în condica de pedepse.

Art. 74. Se interzic pedepsele corporale și reținerea hranei.

CAPITOLUL VII

Internatul

Art. 75. Fiecare Școală de cîntăreți și Seminar teologic are un internat.

Art. 76. Pe lângă întretinere, elevilor li se dă în internat educația cuvenită scopului pentru care se pregătesc.

Art. 77. Toți elevii sînt interni.

Art. 78. Îndrumarea vieții de internat este de competența Chiriarhului respectiv.

Art. 79. Internatul este condus efectiv de directorul școlii, care este răspunzător de îndeplinirea tuturor normelor legale, statutare, regulamentare și a dispozițiilor Chiriarhului sau ale Sfintului Sinod, pentru ordinea, curățenia, disciplina și gospodăria școlii și internatului. Directorul este gestionar public, contabilul și secretarul-casier îndeplinesc operațiile de contabilitate și casierie ale internatului. În executarea atribuțiilor sale, directorul este ajutat de un spiritual, un pedagog-infirmier, un administrator de internat, un magazioner, un medic și de personalul de îngrijire necesar.

A. Directorul

Art. 80. Directorul trebuie să fie un adevărat părinte sufletesc al elevilor. Ține consfătuiri cu spiritualul și ceilalți colaboratori în chestiunile de educație. Veghează ca tot personalul în subordine să-și îndeplinească îndatoririle în mod conștiincios. Stabilește obligațiile spiritualului și ale pedagogilor și le poate acorda concedii de cel mult 8 zile, în afară de cele legale, luînd măsuri de suplinire.

Controlează cit mai des și mai atent activitatea administratorului de internat, în răspunderea căruia stă gospodăria internatului. În cazul când constată nereguli financiare sau de altă natură, sesizează pe Chiriarh direct sau prin consiliul profesoral.

Păstrează un exemplar din inventarul școlii și al internatului.

Propune personalul administrativ și personalul de îngrijire ce urmează a fi numit de Chiriarh.

Întocmește cu ajutorul serviciului de contabilitate și al consiliului profesoral, bugetul și contul de gestiune și le înaintează spre aprobare consiliului eparhial.

Art. 81. Directorul are drepturile materiale potrivit normelor legale în vigoare.

B. Spiritualul

Art. 82. Spiritualul este numit de Chiriarh dintre ieromonahii sau preoții distinsi, cu temeinică pregătire și alese aptitudini duhovnicești, la recomandarea directorului.

Salariul spiritualului este egal cu acela al unui profesor.

Art. 83. Spiritualul este cel mai apropiat colaborator al directorului, ale cărui dispoziții și directive le aduce la îndeplinire.

Cu elevii se va purta cu toată dragostea și înțelegerea cuvenită, fiindu-le sfătuitor și îndrumător permanent al vieții lor sufletești.

Spiritualul are grijă și răspunde de:

- practica religioasă la biserică cu elevii repartizați pe grupe;
- asistenta religioasă la rugăciunile de dimineață, la cele trei mese și la rugăciunea de seară a tuturor elevilor din școală;
- supravegherea, împreună cu pedagogul, a ordinii la masă și în dormitoare, precum și controlul și îndrumarea lecturilor particulare ale elevilor;
- pregătirea elevilor pentru primirea Sfințelor Taine; mărturisirea și împărtășania;
- predarea orelor de care este degrevat directorul, în cazul în care are o pregătire corespunzătoare;
- întocmirea fișelor de purtare a elevilor pentru notarea la conduită, fiind ajutat la această lucrare de pedagogul școlii;
- ținerea legăturii cu profesorii pentru a se informa asupra conduitei și disciplinei elevilor în timpul orelor de curs;
- ținerea legăturii cu medicul școlii pentru orice măsuri privitoare la sănătatea elevilor.

C. Pedagogul

Art. 84. Fiecare internat are un pedagog. Pedagogul este ajutorul directorului și al spiritualului în conducerea administrativă și educativă a Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic.

El va fi recrutat dintre preoții nefamiliști, cu destoinicie și cu viață aleasă, iar în lipsă, dintre absolvenții Institutului sau Seminarului teologic. El este obligat la executarea tuturor îndatoririlor ce i se vor fixa de director, prin regulamentul interior al Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic. Pedagogul se propune de director și se numește de Chiriarhul locului.

D. Administratorul de internat

Art. 85. Administratorul de internat se numește de Chiriarh, la recomandarea directorului.

El este răspunzător de averea școlii și a internatului.

Art. 86. Administratorul de internat are următoarele îndatoriri:

- primește inventarul școlii și al internatului, de care este răspunzător, îl păstrează la zi, raportînd la timp lipsurile și motivele care au cauzat aceste lipsuri;
- îngrijește de buna întreținere a localului școlii și internatului, supraveghează zilnic curățenia sălilor de clasă și igiena dormitoarelor;
- îngrijește de buna funcționare a instalațiilor de încălzit, de lumină electrică, de apă și de plată la timp a taxelor pentru ele;
- întocmește și prezintă directorului referatele de necesitate;
- procură, cu aprobarea directorului, combustibilul, materialele și alimentele necesare;
- întocmește și prezintă directorului, spre aprobare, foaia zilnică a meselor și rațiilor de hrană;
- recomandă directorului angajarea personalului de îngrijire, pe care-l îndrumă și supraveghează permanent;
- execută cruce alte însărcinări date de director.

Pe lângă salariul bugetar, administratorul de internat are dreptul la locuință în internat, dacă este posibil și se poate bucura de alte drepturi materiale potrivit normelor legale în vigoare.

E. Magazionerul

Art. 87. Magazionerul se numește de Chiriarh, la propunerea directorului școlii.

El are următoarele atribuții:

- păstrează în bună rînduială și la zi registrele și actele de magazie;
 - primește în magazie materialele și alimentele procurate de administratorul de internat, le trece în registru, eliberează cuvenitele acte de primire și le păstrează în cele mai bune condiții, fiind responsabil în caz de stricare sau lipsă;
 - eliberează cu aprobarea directorului, atît materialele cît și alimentele necesare zilnic, făcînd operațiile cuvenite de ieșire din magazie, în registre și celelalte acte;
 - execută orice alte atribuții ce i se încredințează de director.
- Toate atribuțiile vor fi executate în conformitate cu normele legale în vigoare.

F. Medicul

Art. 88. Medicul școlii este și medicul internatului. El consultă cît mai atent și mai des pe elevi. Va face, săptămînal, vizite întregii școli și se va îngriji de igiena școlii și a internatului. Conduce și supraveghează infirmeria internatului.

Tratează pe cei bolnavi mai ușor la infirmerie, iar pe cei mai grav îi îndrumă la spital.

Raportează, lunar, directorului, despre sănătatea elevilor, despre igiena școlii și a internatului.

În fiecare săptămîină, medicul va da elevilor școlii îndrumări igienice.

Întocmește fișe medicale pentru elevi și personalul de îngrijire.

Art. 89. Medicul primește salariul sau diurna respectivă prevăzută în bugetul școlii, conform normelor legale pentru medicii școlari. El nu poate da consultații elevilor în altă parte, decît în infirmerie.

El nu poate consulta și trata în infirmerie persoane străine de școală.

G. Personalul de îngrijire

Art. 90. Personalul de îngrijire este compus din:

- a) un portar,
- b) un bucătar,

- c) un ajutor de bucătar;
- d) două spălătorese,
- e) îngrijitori după necesitate etc .

Art. 91. Personalul de îngrijire se numește cu aprobarea Chiriarhului, de director, la recomandarea administratorului de internat.

Art. 92. Personalul de îngrijire se poate bucura și de alte drepturi materiale, potrivit normelor legale în vigoare.

Art. 93. Salariul personalului de îngrijire este cel fixat prin buget.

H. Ordinea interioară

Art. 94. La intrarea în internat, în fiecare an școlar, elevul este dator să aducă cu sine rufăria necesară de corp și pat, fixată de directorul școlii.

Pentru păstrarea rufăriei se va pune la dispoziția elevilor cite un dulap.

Art. 95. Eparhiile vor cere angajamente, din partea elevilor întreținuți de ele în școală, sau a părinților lor, de a restitui sumele cheltuite cu ei în școală, în caz că nu se angajează sau nu se prezintă la posturile de cîntăreți bisericești și la posturile de preoți respective, în parohia sau eparhia care i-a întreținut în școală. Elevii vor fi solvenți, semi-bursieri și bursieri, în ordinea mediilor obținute la studii și conduită.

Absolvenții Școlilor de cîntăreți bisericești și ai Seminariilor teologice, pînă la împlinirea vârstei regulamentare — cei dinții pentru examenul de admitere în Seminariile teologice iar cei din urmă pînă la vîrsta hirotoniei — vor îndeplini funcția de cîntăreți bisericești la parohii, cu sancțiunea de a-și pierde drepturile în caz de refuz.

PARTEA II-a

INSTITUTELE TEOLOGICE DE GRAD UNIVERSITAR

CAPITOLUL I

Organizarea învățămîntului

Art. 96. Institutele teologice de grad universitar conferă, pentru studenți, titlul de licențiat în teologie, iar pentru cler diplome pentru absolvirea examenelor de definitivare, promovare și selecționare.

Institutul teologic de grad universitar din București conferă și titlul de doctor în teologie. Aceste titluri se decernă numai persoanelor de religie creștină ortodoxă.

Institutele teologice pot primi, cu aprobarea Patriarhului, și studenți de alte confesiuni, eliberîndu-li-se la sfîrșitul cursurilor, numai certificate de absolvire.

Cursurile și examenele pentru obținerea certificatului de definitivare, promovare și selecționare, pentru cler, au durata și programa analitică stabilite prin Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului în parohii sau rînduite de Sfîntul Sinod

CAPITOLUL II

Materiile de învățămînt

Art. 97. Materiile de învățămînt la Institutele teologice de grad universitar sînt următoarele:

A. Secția biblică:

1. Studiul Vechiului Testament (Introducere în cărțile Vechiului Testament cu Exegeza cărților respective, Arheologia biblică și Limba ebraică).
2. Studiul Noului Testament (Introducerea în cărțile Noului Testament cu Exegeza cărților respective, Ermineutica biblică și Limba greacă).

B. Secția istorică:

3. Istoria bisericească universală, Patrologia și Limba latină.
4. Istoria Bisericii Române cu noțiuni despre literatura Bisericii Ortodoxe Române și despre limba și literatura slavonă.

C. Secția sistematică:

5. Teologia fundamentală, cu Limba latină și Istoria religiilor.
6. Teologia dogmatică, cu Limba greacă, Simbolică și Îndrumări misionare.
7. Morala creștină.

D. Secția practică:

8. Omiletica și catehetica cu noțiuni de pedagogie.
9. Liturgica, Pastorală și Arta creștină.
10. Drept bisericesc și administrație.
11. Cântare bisericească, ritual și tipic.
12. Limbile moderne: rusă, franceză, engleză și germană, la libera alegere a studenților.

Art. 93. Aceste materii se grupează în următoarele catedre, conferințe, lectorate și asistențe:

A. Catedre:

1. Studiul Vechiului Testament (Introducere în cărțile Vechiului Testament, Exegeza cărților respective, Arheologie biblică și Limba ebraică).
2. Studiul Noului Testament (Introducere în cărțile Noului Testament, Exegeza cărților respective, Ermineutica biblică și Limba greacă).
3. Istoria bisericească universală, Patrologia și Limba latină.
4. Istoria Bisericii Române, cu noțiuni de literatura Bisericii Ortodoxe Române și de limba și literatura slavonă.
5. Teologia fundamentală cu Limba latină și Istoria religiilor.
6. Teologia dogmatică, cu Limba greacă, Simbolică și Îndrumări misionare.
7. Morala creștină.
8. Omiletica și catehetica cu noțiuni de pedagogie.
9. Liturgica, Pastorală și Arta creștină.
10. Drept bisericesc și administrație.

B. Conferințe:

Cântare bisericească, ritual și tipic.

C. Lectorate:

- a) Un lectorat de limbile rusă și franceză.
- b) Un lectorat de limbile engleză și germană.

D. Cinci asistențe, repartizate astfel:

1. O asistență la Secția biblică, pentru cursurile de licență.
2. O asistență la Secția istorică, pentru cursurile de licență.
3. O asistență la Secția sistematică, pentru cursurile de doctorat.
4. O asistență la Secția practică, pentru cursurile de doctorat.
5. O asistență spiritual II, pentru practica liturgică și pentru disciplina și educația studenților.

Art. 99. Materiile catedrelor, conferințelor, lectoratelor și asistențelor se repartizează astfel pe cei patru ani de studii pentru licență:

Anul I licență (30 ore pe săptămână)

1. Studiul Vechiului Testament (Introducerea, Exegeza, Arheologia și Limba ebraică)	6 ore
2. Studiul Noului Testament (Introducerea, Ermineutica, Exegeza și Limba greacă)	6 ore
3. Istoria bisericească universală și Patrologia, cu Limba latină	8 ore
4. Istoria Bisericii Române cu noțiuni de literatura Bisericii Ortodoxe Române și de limba și literatura slavona	5 ore
5. Omiletica și catehetica cu noțiuni de pedagogie	1 oră
6. Cîntare bisericească, ritual și tipic	2 ore
7. Lectorat pentru limbile moderne: rusă, franceză, engleză și germană, o limbă la libera alegere a studenților	2 ore
Total	30 ore

Anul II licență (30 ore pe săptămână)

1. Studiul Vechiului Testament (Introducerea, Exegeza, Arheologia și Limba ebraică)	6 ore
2. Studiul Noului Testament (Introducerea, Exegeza, Ermineutica și Limba greacă)	6 ore
3. Istoria Bisericească universală și Patrologia cu Limba latină	3 ore
4. Istoria Bisericii Române cu noțiuni despre literatura Bisericii Ortodoxe Române și despre limba și literatura slavonă	2 ore
5. Teologia fundamentală și Istoria religiilor	3 ore
6. Omiletica și catehetica cu noțiuni de pedagogie	4 ore
7. Cîntare bisericească, ritual și tipic	2 ore
8. Lectorat pentru limbile moderne: rusă, franceză, engleză și germană, o limbă la libera alegere a studenților	2 ore
Total	30 ore

Anul III licență (30 ore pe săptămână)

1. Teologia fundamentală cu Limba latină și Istoria religiilor	6 ore
2. Teologia dogmatică și simbolică cu Limba greacă	4 ore
3. Morala creștină	2 ore
4. Omiletica și catehetica, cu noțiuni de pedagogie	4 ore
5. Liturgica, Pastorală și Arta creștină	3 ore

6. Drept bisericesc și administrație	4 ore
7. Cântare bisericească, ritual și tipic	2 ore
8. Lectorat pentru limbile moderne: rusa, franceza, engleza și germana, o limbă la libera alegere a studenților	2 ore
Total	30 ore

Anul IV licență (30 ore pe săptămână)

1. Teologia dogmatică și Simbolică	4 ore
Îndrumări misionare	2 ore
2. Morala creștină	4 ore
3. Omiletica și catehetica, cu noțiuni de pedagogie	3 ore
Limba latină	2 ore
4. Liturgica, Pastorală și Arta creștină	5 ore
5. Drept bisericesc și administrație	4 ore
Limba greacă	2 ore
6. Cântare bisericească, ritual și tipic	2 ore
7. Lectorat de limbile moderne: rusa, franceza, engleza și germana, o limbă la libera alegere a studentului	2 ore
Total	30 ore

Acest program săptămânal se întregeste cu pregătirea duhovnicească ce cade în sarcina spiritualilor, conform prevederilor din art. 131, 132 și 207 din prezentul Regulament.

Art. 100. În cursul celor patru ani de studii, studenții sînt obligați a face fiecare cîte o lucrare de seminar admisă, pentru fiecare catedră și conferință. Notările lucrărilor de seminar se vor înscrie în caietul de studii.

În caietele de studii se vor înscrie numai catedrele, conferințele și lectoratele prevăzute mai sus pentru fiecare an de studiu cu denumirea respectivă, la fiecare din acestea avînd a primi o singură notă la examenul anual. Pentru pregătirea lucrărilor de seminar și aprofundarea studiilor, studenții sînt ajutați de asistenți și lectori, sub îndrumarea profesorilor și conferențiarilor respectivi.

Art. 101. Institutul teologic de grad universitar din București, întrucît conferă titlul de doctor în teologie, pe lingă catedrele, conferințele, lectoratele și asistențele specificate mai sus, mai are următoarele cinci catedre: 1) Exegeza Vechiului și Noului Testament, studiu comparativ intercreștin; 2) Patrologia; 3) Istoria religiilor, studiu comparativ; 4) Teologia dogmatică, fundamentală și simbolică; și 5) Bizantinologia, repartizate astfel pe cei trei ani de studiu, pentru candidații din secția respectivă:

	Anul	I	II	III
1. Teologia biblică — 1 catedră	2+1	2+1	1+2	ore
2. Teologia istorică — 2 catedre	4+2	4+2	2+2	ore
3. Teologia sistematică — 1 catedră	2+1	2+1	1+1	ore
4. Bizantinologia — 1 catedră	2+1	2+1	1+2	ore
Total	15	15	12	ore

În cadrul acestor cinci catedre se va face aprofundarea științifică a întregii teologii, lămurindu-se cît mai temeinic toate problemele controversate și întărindu-se convingerile ortodoxe, de către grupele profesorilor, conferențiarilor, lectorilor, asistenților, din cele patru secții ale teologiei.

Art. 102. Pregătirea studenților se face prin cursuri și lucrări de seminar.

Cursurile trebuie să orienteze pe studenți în materia, metoda și bibliografia fiecărei discipline, să-i ajute la asimilarea cunoștințelor fundamentale, la însușirea deprinderilor necesare unor viitori clerici și la formarea conștiinței de propovăditori ai Evangheliei, în serviciul societății.

Lucrările de seminar urmăresc același scop ca și prelegerile, însă pe calea contribuției directe a studenților. Aceste lucrări se stabilesc de profesori și conferențieri. Numărul orelor de seminar, pentru fiecare catedră sau conferință, trebuie să fie de cel puțin una pe săptămână.

Art. 103. Orariul cursurilor și lucrărilor de seminar pentru studenți și doctoranzi se întocmește la începutul fiecărui an școlar, de către consiliul profesoral, după luarea avizului profesorilor, conferențierilor și lectorilor.

Art. 104. Pentru toate materiile de învățămînt, Institutele teologice de grad universitar vor înlocui programe analitice minimale, care sînt obligatorii și unice pentru toate catedrele de aceeași specialitate de la cele două Institute teologice de grad universitar.

Aceste programe se aprobă de către Sfîntul Sinod, pe baza propunerilor comune făcute de cele două Institute teologice de grad universitar.

Art. 105. Cînd nevoia va cere, numărul și structura catedrelor, conferințelor și celorlalte posturi didactice, numărul materiilor precum și programele anuale pot fi modificate de Sfîntul Sinod, din proprie inițiativă sau la propunerea consiliilor profesorale ale Institutelor.

Art. 106. Profesorii, conferențierii și lectorii sînt datori să predea efectiv fiecărei serii de studenți materia înveagă cuprinsă în programa analitică.

Profesorii, conferențierii și lectorii sînt obligați să-și redacteze singuri sau în colaborare și să prezinte Sfîntului Sinod, pentru aprobare și multiplicare, cursurile în manuscris, cuprinzînd materialul de învățămînt prevăzut de programa analitică, spre a fi puse la îndemîna studenților.

Profesorii, conferențierii și lectorii care nu-și vor îndeplini această obligație în termen de trei ani de la numire, vor fi socotiți demisionați din învățămînt.

CAPITOLUL III

Personalul didactic

Art. 107. Personalul didactic al Institutelor teologice de grad universitar este compus din profesori, conferențieri, lectori și asistenți.

Art. 108. Membrii corpului didactic profesoral al Institutelor teologice de grad universitar trebuie să fie clerici hirotoniți.

Stabilirea drepturilor și datoriilor corpului didactic de la Institutele teologice de grad universitar se va face după criteriile asemănătoare cu cele privitoare la învățămîntul public de grad corespunzător.

A. Recrutarea corpului didactic profesoral și ajutător

Art. 109. Profesorii, conferențierii, lectorii și asistenții Institutelor teologice de grad universitar se recrutează prin numire, transferare sau încadrare dintre doctorii în teologie, de religie creștină ortodoxă, specializați în disciplinele respective.

Conferința de cîntare bisericească și ritual poate fi ocupată numai de candidați cu pregătire teologică superioară și cu studii speciale de muzică.

Asupra modalității ocupării posturilor vacante, hotărăște Președintele Sfîntului Sinod, după ce a cerut și avizul consiliului profesoral al Institutului teologic res-

pectiv sau propunerile Sinoadelor mitropolitane din raza Institutului teologic — în ședință comună.

Posturile vacante se publică în revista «Biserica Ortodoxă Română», buletinul oficial al Patriarhiei, invitându-se candidații să depună în termen actele și lucrările doveditoare ale pregătirii lor.

Termenul pentru înaintarea actelor în vederea ocupării posturilor vacante este de 30 zile de la publicare. Actele cerute prin textul publicării vacanței trebuie depuse la Serviciul studii și învățămînt de pe lângă Sfîntul Sinod, însoțite de un număr de 5 exemplare din lucrările de specialitate ale candidaților, publicate aparte sau în reviste.

Art. 110. În cazul cînd se hotărăște ocuparea posturilor vacante prin transferare, pot fi transferați la cerere, de la un Institut teologic de grad universitar la altul, la aceeași catedră, conferință, lectorat sau asistență, membrii corpului didactic titulari.

Art. 111. În caz de neocupare a postului vacant prin transferare, se procedează la ocuparea lui prin încadrare sau numire.

Art. 112. Pot fi încadrați ca profesori, conferențieri, lectori sau asistenți titulari candidații care au pregătirea cerută de prezentul Regulament și care au mai funcționat ca titulari în atari posturi, pe baza recomandării consiliului profesoral al institutului respectiv.

Art. 113. Cînd postul vacant se ocupă prin numire, poate candida cîcine este doctor în teologie cu activitate științifică de cel puțin cinci ani.

Actele și lucrările candidaților respectivi se trimit de către Serviciul studii și învățămînt la institutul teologic la care este postul vacant, pentru verificare și avizare. Cercetarea actelor și lucrărilor se face de către o comisie instituită de Patriarh ca Președinte al Sfîntului Sinod, la propunerea Mitropolitului de care ține institutul, compusă din:

- Mitropolitul locului sau delegatul său, membru al Sfîntului Sinod;
- Rectorul institutului;
- Doi profesori titulari de specialități înrudite cu catedra, conferința, lectoratul sau asistența vacantă și
- Un profesor titular de specialitatea respectivă de la celălalt Institut teologic de grad universitar din țară.

Art. 114. Comisia înaintează prin Rectorat dosarul concursului Președintelui Sinodului mitropolitan, care convoacă pe membrii Sinoadelor mitropolitane — din raza de activitate a Institutului teologic de grad universitar respectiv pentru a proceda la examinarea canonică a candidatului propus, și-l recomandă pentru numire Președintelui Sfîntului Sinod.

Președintele Sfîntului Sinod poate refuza, motivat, numirea candidatului recomandat. În cazul respingerii numirii propuse, Președintele Sfîntului Sinod va cere aceleiași comisii să propună un alt candidat care, de asemenea, va trebui să fie supus cercetării canonice a Sinoadelor mitropolitane din raza de activitate a institutului teologic.

Art. 115. Dacă nu s-a prezentat nici un candidat sau dacă nici unul dintre candidații prezentați la concurs n-a îndeplinit condițiile de numire, postul poate fi suplinit fie de un profesor, conferențiar, lector sau asistent de specialitate apropiată, fie de persoane dinafara cadrelor didactice, cu serioasă activitate științifică în spezialitatea posturilor vacante. Numirea suplinitoților se face de către Sinoadele mitropolitane din raza de activitate a institutului respectiv la propunerea consiliului profesoral, și se comunică Președintelui Sfîntului Sinod spre confirmare.

Art. 116. Postul vacant se va publica din nou pentru ocupare înainte de începerea anului școlar următor.

Art. 117. Toți cei numiți în corpul didactic profesoral sau ajutător al Institutelor teologice de grad universitar, se vor angaja în scris, că în curs de cel mult un an de la numire, vor intra în cler. Dacă în acest termen n-au primit hirotonia, sînt socotiți demisionați din învățămînt.

Art. 118. Numirea, încadrarea sau transferarea membrilor corpului didactic la Institutele teologice de grad universitar se face prin decizie de către Președintele Sfîntului Sinod.

B. Funcțiunile, drepturile și datorile membrilor corpului didactic

Art. 119. Profesorii, conferențiarii și personalul didactic ajutător al Institutelor teologice au atît îndatorirea de a instrui pe studenți în disciplinele specialității lor și de a contribui prin toate manifestările lor, la formarea conștiinței de slujitori ai Evangheliei și de devotați cetățeni ai patriei, cit și pe aceea de a asigura progresul studiilor și culturii teologice.

Art. 120. Pe lingă aceste îndatoriri ca profesori și cercetători, toți membrii corpului didactic al Institutelor teologice de grad universitar au și îndatorirea de a contribui la îndrumarea misionară și socială a clerului, prin prelegeri, conferințe și publicații.

În acest scop ei vor edita, lunar, revista «Studii Teologice» sub conducerea unui comitet de redacție, alcătuit din profesori ai Institutelor teologice, secretar de redacție al revistei fiind, de drept, consilierul administrativ al Învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc de pe lingă Sfîntul Sinod.

Revista «Studii Teologice» va fi trimisă tuturor preoților din țară, pentru îndrumarea și pregătirea lor teologică și în vederea examenelor prevăzute de Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Art. 121. La stabilirea celorlalte îndatoriri și drepturi ale membrilor corpului didactic profesoral și ajutător de la Institutele teologice de grad universitar se va ține seama de prevederile din legile pentru organizarea învățămîntului public superior.

CAPITOLUL IV

Conducerea Institutului

Art. 122. Institutele teologice de grad universitar sînt conduse de către un rector și un prorector. Rectorul și prorectorul sînt numiți pe o perioadă de trei ani de către Sfîntul Sinod, pe baza recomandării Chiriarhilor din circumscripția Institutului teologic respectiv, dintră arhieriei sau dintre profesorii clerici titulari și pot fi numiți în continuare pe mai multe perioade.

Art. 123. Rectorul are conducerea generală a întregului institut. El reprezintă instituția față de autoritățile bisericești și față de autoritățile de stat, asigură ordinea înăuntru ei, supraveghează și controlează aplicarea legilor, Statutului, regulamentelor și dispozițiilor superioare, precum și activitatea personalului didactic, administrativ, tehnic și de îngrijire al institutului.

El intervine, pe baza avizului consiliului profesoral, pentru ocuparea posturilor didactice vacante și propune Chiriarhului numirea și revocarea personalului administrativ, tehnic și de îngrijire.

Art. 124. Rectorul este ajutat în activitatea lui de un prorector și de spiritualul institutului. Atribuțiile prorectorului se vor fixa prin decizie patriarhală, care va fi recunoscută și de Departamentul Cultelor.

Art. 125. Rectorul și prorectorul vor primi drepturile legale, prin analogie cu drepturile acordate acestor funcții în învățămîntul de stat.

Art. 126. În îndeplinirea atribuțiilor sale, rectorul este ajutat, pe lângă pro-rector și spiritual, și de consiliul profesoral, juriul și comisiunea de disciplină, personalul educativ și de ordine, personalul administrativ, personalul tehnic și de îngrijire.

Art. 127. Consiliul profesoral este alcătuit din toți profesorii și conferențiarii titulari ai institutului. Consiliul profesoral este prezidat de rector, care-l convoacă lunar, sau ori de câte ori se simte nevoie, sau la cererea a o treime din membrii săi.

În atribuția consiliului profesoral intră întocmirea proiectelor de regulament, a măsurilor privitoare la disciplina și educația studenților și funcționarilor administrativi, a înzestrării bibliotecii, precum și avize cu privire la ocuparea posturilor didactice vacante.

Art. 128. Prezența la ședințele consiliului profesoral este obligatorie. Hotărârile consiliului profesoral se iau cu majoritatea voturilor membrilor. Votul se exprimă pe față și este obligatoriu, abținerea nefiind admisă. În caz de paritate, decide votul președintelui.

Art. 129. Când nevoia va cere, la ședințele consiliului profesoral pot lua parte, cu vot consultativ, și profesorii și conferențiarii suplینitori, lectorii și asistenții, precum și directorul administrativ al internatului, spiritualul, conducătorul bibliotecii și medicul. Secretar al consiliului profesoral este de drept primul secretar al institutului.

Hotărârile consiliului se redactează și se semnează în ședință.

Art. 130. Juriul de disciplină pentru abaterile corpului didactic și educativ se compune din patru profesori aleși la începutul fiecărui an universitar, de către consiliul profesoral.

Juriul lucrează sub președinția rectorului. Hotărârile juriului se iau cu majoritate de voturi. În caz de paritate, votul președintelui este hotărîtor.

Juriul poate propune următoarele pedepse:

- a) Avertisment și dojană duhovnicească;
- b) Suspendarea, cu sau fără pierderea salariului, de la o lună la șase luni;
- c) Îndepărtarea din învățămînt.

Hotărârile de la alin. a și b ale juriului se supun spre aprobare Chiriarhului locului, iar cea de la alin. c se supune aprobării Președintelui Sfintului Sinod. Abaterile de la disciplina bisericească se trimit și în judecata Consistoriului eparhial.

Inițiativa trimerii în judecata juriului o are rectorul, iar inițiativa trimerii în judecata Consistoriului eparhial o are Chiriarhul locului, la propunerea juriului institutului teologic respectiv.

Comisia de disciplină pentru personalul administrativ, tehnic și de îngrijire, se compune din:

- a) Rectorul institutului;
- b) Doi profesori aleși din consiliul profesoral la începutul fiecărui an universitar și
- c) Doi funcționari administrativi aleși de către colectivul funcționarilor institutului respectiv, la începutul fiecărui an universitar.

Pedepsele propuse de către comisia de disciplină pentru personalul administrativ, sînt cele prevăzute de normele legale în vigoare pentru salariații publici. Propunerile comisiei sînt supuse aprobării Chiriarhului locului. Pentru abateri de la disciplina bisericească, personalul administrativ clerical poate fi trimis de către Chiriarhul locului, în judecata Consistoriului eparhial.

Art. 131. Personalul educativ și de ordine este alcătuit din doi spirituali cu studii superioare și cu însușiri pentru formarea și îndrumarea spirituală a studenților. Ei sînt numiți de Chiriarhul respectiv la propunerea rectorului institutului. Ei trebuie să locuiască în internatul institutului și au drepturi materiale: unul ale

unui conferențiar și alături de un asistent. Ei sînt în același timp slujitorii paraclisului institutului ca ajutători ai profesorului de Liturgică, Pastorală și Artă creștină și ai conferențiarului de Cîntare bisericească, ritual și tipic.

Art. 132. Programul de activitate al spiritualilor este elaborat de rector în colaborare cu aceștia, cu conferențiarul de Cîntare bisericească; ritual și tipic și profesorul de Liturgică, Pastorală și Artă creștină, după indicațiile și cu aprobarea Chiriarhului locului.

Art. 133. Personalul administrativ se compune din funcționarii secretariatului, contabilității, bibliotecii și internatului.

Secretariatul este condus de un prim-secretar care răspunde de executarea tuturor lucrărilor de cancelarie (correspondență, arhivă, etc.). El este ajutat de personalul administrativ necesar.

În sarcinile contabilului și casierului intră atît lucrările de contabilitate și casierie ale institutului, cît și ale internatului.

Biblioteca este condusă de un șef-bibliotecar ajutat de personalul prevăzut în buget pentru funcționarea ei, respectîndu-se dispozițiile prevăzute în art. 193—195 din Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor Patriarhului și de funcționarea organelor deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română.

Directorul administrativ al internatului este colaboratorul rectorului în conducerea gospodăriei internatului și în comisile prevăzute de acest regulament, la capitolul despre internate.

Atribuțiile personalului administrativ se fixează de rectorul institutului.

Recrutarea personalului administrativ se face conform normelor generale în vigoare și dispozițiilor din Regulamentul de față. Ei vor fi de preferință clerici.

Numirea și revocarea personalului administrativ se face de Chiriarh la recomandarea rectorului, pe baza avizului consiliului eparhial.

Art. 134. Fiecare Institut teologic de grad universitar are un oficiu medical, condus de un medic, pentru supravegherea și îngrijirea sănătății studenților, a preoților cursiști și a personalului institutului.

Medicul va fi salariat în conformitate cu dispozițiile în vigoare.

Programul de activitate al medicului va fi supus spre aprobare de rectorul institutului, Chiriarhului locului.

CAPITOLUL V

Cursuri pentru licență: înscriere, frecvență și disciplină

A. Înscrierea

Art. 135. Înscrierile la Institutele teologice de grad universitar pentru cursurile de licență, se fac înainte de începutul anului școlar.

În anul I de licență se pot înscrie absolvenții cu diplomă ai seminariilor teologice, cu recomandarea Chiriarhului respectiv, care o va da numai după examinarea amănunțită a aptitudinilor religioase ale fiecărui candidat.

Nu pot fi înscriși decît studenții de religie creștină ortodoxă care sînt recomandații de Chiriarh, în limita numărului de locuri fixate anual de consiliile eparhiale din eparhiile respective.

Absolvenții institutelor și facultăților de grad universitar cu recomandarea Chiriarhului pot fi admiși să frecventeze cursurile de licență la Institutele teologice pentru a-și da toate examenele de echivalență la obiectele de învățămînt din Regulamentul de față, în cel puțin doi și în cel mult patru ani de la înscriere, dacă reușesc la examenul de admitere.

Art. 136. Absolvenții școlilor secundare din țară, sau ai celor similare din străinătate, sînt înscriși numai dacă au obținut echivalarea certificatelor sau diplomelor, sau au studii echivalente celor din țară, după ce au urmat seminariile teologice în aceleași condiții cu absolvenții școlilor medii.

Cetățenii străini ortodocși sau de altă confesiune care posedă diploma sau certificate similare străine, pot fi înscriși și fără echivalarea acestora, pe baza aprobării Președintelui Sfintului Sinod, cînd sînt trimiși de Bisericile lor pentru studii.

Art. 137. Cererea de înscriere se adresează rectorului și se prezintă la secretariat însoțită de următoarele acte:

- a) actele legale de școlaritate prevăzute la art. 135 și 136;
- b) actul de cetățenie;
- c) certificatul de naștere;
- d) certificatul de botez și
- e) recomandarea oficială a Chiriarhului eparhiei respective.

Art. 138. Rectorul examinează actele și aprobă înscrierea în Institut, numai după ce candidații au reușit la examenul de admitere. Acest examen constă din:

1. vizita medicală (eliminatoire);
2. muzica psaltică și liniară (eliminatoire);
3. lucrare scrisă la limba română, limba greacă și limba latină.
4. lucrare scrisă la cunoștințele religioase;
5. probe orale din:
 - a) dogmatică;
 - b) limba rusă;
 - c) limba franceză.

Cei ce vor obține media generală cel puțin 6 (șase) și la nici o probă scrisă sau orală nota sub 5 (cinci) vor fi admiși în ordinea mediei pentru locurile stabilite de către fiecare consiliu eparhial prin proces-verbal înaintat institutului teologic.

Art. 139. Studentul admis la institut primește de la secretariat o carte de student și un caiet de studii imprimat, prevăzut cu semnăturile rectorului și secretarului precum și cu sigiliul institutului. El va fi semnat și de titularul său și va purta fotografia acestuia, lipită și sigilată cu sigiliul institutului.

Studentul este obligat să prezinte caietul de studii cu ocazia reînscrierilor, examenelor, etc., precum și ori de cîte ori i se cere de personalul didactic, sau administrativ al institutului.

Caietul de studii și cartea de student sînt personale; sub nici un motiv ele nu pot fi împrumutate.

Art. 140. Caietul de studii va cuprinde filele necesare, cu formularele și rubricile următoare:

a) pentru notarea numelui și prenumelui studentului, locul și data nașterii, numele, prenumele și profesiunea părinților, domiciliul actual al acestora sau al său propriu, dacă este emancipat, numărul, data și originea actului său de studii.

Numele studentului este cel din certificatul de naștere, schimbări de nume neputîndu-se face decît prin procedura prevăzută de lege;

b) pentru vizele anuale de înscriere și reînsciere;

c) pentru materiile de studii din fiecare an, avînd spațiile necesare pentru semnăturile de frecvență din partea profesorilor, conferențiarilor, lectorilor, precum și pentru înscrierea notelor obținute la examen;

d) file pentru constatarea frecvenței la biserică.

Filele pentru constatarea frecvenței la biserică și la cursuri vor purta deasupra numele titularului caietului de cursuri.

Art. 141. Orice caiet de cursuri care va fi dovedit că cuprinde indicații inexacte, va fi retras. Această măsură este independentă de măsurile disciplinare împotriva celui vinovat.

Art. 142. Studenții vor păstra caietele de studii pe tot timpul școlarității lor. Ele se restituie secretariatului, în caz de retragere din institut și de exmatriculare.

Art. 143. Cînd studentul și-a pierdut caietul de studii, el încunoștințează despre acest lucru rectoratul. Rectorul va putea aproba eliberarea unui duplicat, după ce studentul va face dovada publicării legale a pierderii. Se va percepe pentru duplicat o taxă specială.

Art. 144. O dată cu înscrierea, se va forma un dosar special pentru fiecare student, în care se vor păstra actele depuse de la înscrierea sa și pînă la terminarea studiilor, transferarea în alt Institut teologic de grad universitar, exmatricularea sau retragerea studentului.

Fiecărui student i se va face, la admiterea în Institut, o fișă sanitară și o fișă de situație materială, care urmează să fie completată și ținută la curent de secretariat.

Art. 145. În cancelaria Institutului se țin registrele matricole în care se vor trece pe filele deosebite pentru fiecare student: numele și prenumele, locul și data nașterii, naționalitatea, religia, diplomele și titlurile ce posedă în momentul înscrierii, examenele depuse în fiecare an de studii, cu rezultatul în cifre și litere și numărul procesului-verbal din condicile de examene de licență.

Se vor păstra, de asemenea, la secretariat, registre pentru cataloagele examenelor anuale și condici pentru examenele de licență, după care se întocmesc situațiile studenților în registrul matricol.

CertIFICATELE și comunicările necesare studenților pentru aranjarea situației militare, pentru transferarea la altă instituție, etc., se vor întemeia pe registrul matricol, iar copiile acestora se vor păstra la dosarul fiecăruia.

Art. 146. Studenții sînt datori să se înscrie la începutul fiecărui an școlar, fie că promovează în anul de studii următor, fie că repetă. Nu se admite mai mult de o repetare a aceluiași an.

Studenții fiecărui an care nu și-au trecut toate examenele în sesiunile de vară și de toamnă, se reînscriu în același an de studii și sînt obligați la toată frecvența. Aceștia repetă toate cursurile, toate lucrările de seminar și toate examenele.

Absolvenții anului IV, cărora nu le-a mai rămas decît a susține examenul de licență, se vor reînscrie fără a fi obligați la vreun fel de taxe de școlaritate.

Art. 147. Studenții pentru cursurile de licență pot cere transferarea de la un Institut teologic de grad universitar la altul, numai înainte de începutul anului școlar, în termen normal de înscriere. Ei sînt obligați să prezinte recomandarea în scris a Chiriarhului, precum și copie de pe foaia matricolă cu situația anilor de studii, la care au depus toate examenele anuale.

Nu se admite transferarea de la un alt Institut teologic de grad universitar studenților care nu au complet promovate examenele anilor frecvențați. Nu se pot transfera, de asemenea, cei care au de susținut numai examenul de licență.

B. Frecvența

Art. 148. Studenții sînt obligați să frecventeze regulat studiile și să întocmească lucrările de seminar, în conformitate cu programul și orarul Institutului. Controlul este făcut de membrii corpului didactic, după cataloagele anuale ce li se vor pune la dispoziție de către secretariat.

Frecvența la serviciul divin și practica bisericească se fac în paraclisul internatului atît de studenți cît și de profesori.

Semnătura pentru frecvență la biserică se dă de către spirituali, fiecare fiind răspunzător de studenții din grupul său.

Studenții sînt obligați, de asemenea, să participe la ansamblurile corale și la toate manifestările culturale, religioase, sportive, etc., organizate de Institutul respectiv.

Preoții în funcțiune pot urma cursurile Institutului cu o frecvență redusă, pînă la maximum zilelor necesare, susținerii colocviilor, lucrărilor de seminar și examenelor anuale, cu binecuvîntarea Chiriarhului respectiv.

Art. 149. Anul universitar începe la 1 septembrie și se termină la 30 iunie. Cursuri, lucrări de seminar și examene nu se țin în zilele de duminică, la 14, 26 și 27 octombrie, la 8 și 21 noiembrie, la 6 decembrie, de la 22 decembrie inclusiv pînă la 7 ianuarie inclusiv, la 30 ianuarie, la 2 februarie, la 25 martie, de la Florii pînă la Duminica Tomii, la 23 aprilie, la 21 mai, la Înălțarea Domnului, la praznicul Sfintei Treimi și la 29 iunie, precum și în sărbătorile legale ale Republicii Socialiste România.

În vacanță, studenții vor ajuta pe preoții lor parohi la serviciile religioase, catehizare, etc., aducînd adevăruri de această activitate.

Art. 150. În cazuri de forță majoră, rectorul Institutului va putea acorda studenților concediu pînă la o lună, în cursul unui an școlar, iar în caz de boală cu avizul medicului, comunicînd aceasta profesorilor care predau cursurile la anul de studii respectiv.

C. Disciplina

Art. 151. Studenții Institutelor teologice de grad universitar sînt datori să aibă în instituție și în afară de ea o purtare și o atitudine demnă, plină de cuviință și de răspundere creștină.

Art. 152. În caz de abatere de la regulile de bunăcuviință, de la măsurile de ordine ale instituției și ale statului, precum și de la ținuta etică, civică și academică cerută unui student în teologie, vinovatului i se va aplica una din pedepsele indicate mai jos:

a) mustrarea confidențială de către spiritual, îndrumător de an (diriginte) sau rector;

b) mustrarea înaintea colegilor de an sau a tuturor studenților, de către spiritual (spirituali) sau de către rector, cu consemnarea în internat sau îndeplinirea ascultărilor rînduite pentru îndreptarea sa;

c) avertisment scris din partea rectorului, cu scăderea notei la purtare;

d) pierderea bursei sau semibursei pe un semestru sau pe un an școlar;

e) eliminarea temporară din institut, cu pierderea unei sau mai multor sesiuni de examene și a bursei sau semibursei și cu eventuală canonicare la una din mînăstirile rînduite de Chiriarh;

f) eliminarea pentru totdeauna din institut, atunci cînd gravitatea vinei descoperă un temperament sau un caracter iremediabil, impropriu pentru chemarea și demnitatea preoțească.

Art. 153. Pedepsele de la literele a, b, și c din articolul precedent se aplică de la rector spiritual sau de rectorul Institutului. Pentru aplicarea celorlalte pedepse, vinovatul va fi deferit judecării comisiei de disciplină, formată din trei profesori aleși din sînul consiliului profesoral.

Pedeapsa de la litera d se aplică de rector pe baza hotărîrii comisiei de disciplină. Pentru pedepsele de la literele e și f se va lua și avizul consiliului profesoral. Executarea sancțiunilor de la literele e și f se va face numai cu aprobarea Chiriarhului locului. Ele se comunică serviciului studii și învățămînt de pe lângă Sfîntul Sinod.

Pedepsele disciplinare aplicate studenților sînt independente de cele penale pronunțate de justiție, pentru culpe de drept comun.

CAPITOLUL VI

Examene și diplome

Art. 154. Pentru examenele la materiile din fiecare an de studii sînt două sesiuni: una în cursul lunii iunie, iar cealaltă între 1 și 15 septembrie, după ce studenții au mai fost examinați după primul semestru (februarie).

Examenele de licență se vor ține în trei sesiuni: în iunie, octombrie și februarie.

Art. 155. Înscrierea la examene se face în termenul fixat de rectorat pe un formular tip, însoțit de caietul de studii, cu semnăturile de frecvență de la toți profesorii, conferențiarii și lectorii anului respectiv, precum și de la spiritualul Institutului.

A. Examenele din materiile anuale pentru cursurile de licență

Art. 156. Examenele pentru materiile anilor de studii se susțin înaintea fiecărui profesor și conferențiar în zilele și crele fixate de examinator și anume la Institutul unde studentul a frecventat cursurile aceluiași an de studii.

Membrii corpului didactic ajutător, care au fost autorizați să predea o parte din curs, vor examina numai cu avizul profesorului sau conferențiarului respectiv.

Examinatorii vor primi de la secretariat, în ziua examenului, cataloage de studenții care au îndeplinit condițiile de înscriere la examen. Examinatorii nu au dreptul de a înscrie studenți în cataloage.

Art. 157. Răspunsurile studenților la examene se apreciază cu note nefracționare, de la 1—10.

Examinatorii vor trece notele în cataloagele primite de la secretariat, iar în caietele de studii ale studenților numai notele de promovare la examen. În aceeași zi, după terminarea examenelor, examinatorii vor depune cataloagele la secretariat.

Art. 158. Nota minimă de promovare la examenul pentru fiecare materie este 6 (șase). Studenții vor fi declarați respinși la materiile pentru care n-au obținut cel puțin această notă, avînd dreptul de a se prezenta la sesiunea următoare.

Art. 159. Promovarea tuturor examenelor la disciplinele din programul anual, dă dreptul la înscriere în anul superior următor.

Art. 160. Studenții care nu au trecut în curs de doi ani consecutivi toate examenele unui an de studiu, sînt exmatriculați, afară de cazuri de forță majoră (boală, serviciu militar, etc.), care vor fi apreciate de către consiliul profesoral și aprobate de Chiriarh.

B. Examenele de licență

Art. 161. Studenții care au promovat toate examenele celor 4 ani de cursuri sînt absolvenți ai Institutului teologic de grad universitar și au dreptul să se prezinte la examenul pentru licență.

Acest examen se poate da cel mult de două ori și trebuie susținut în cel mult doi ani de la promovarea ultimului an de studiu, în afară de cazurile de forță majoră.

Art. 162. Examenul pentru obținerea titlului de licență constă dintr-o teză și din probe orale. Subiectul tezei este ales de absolvent, din disciplinele prevăzute în programa Institutului, și va fi supus spre avizare profesorului sau conferențiarului de specialitate.

Aprobarea se dă pe un formular tip, prezentat de student. Mai înainte de aceasta, secretarul va controla în condicile de evidență și va referi, pe același formular, dacă subiectul a mai fost aprobat în ultimii 4 ani pentru tezele de licență. Nu se admit subiecte tratate de alți candidați în ultimii 4 ani. Formularul cu avizul favorabil va fi prezentat apoi consiliului profesoral, spre aprobare, iar secretariatul va înscrie subiectul ales într-o condică specială.

Art. 163. Cu avizul profesorului respectiv și cu aprobarea consiliului profesoral, studenții din anul IV își pot alege subiectul pentru teza de licență.

Art. 164. Un subiect aprobat și nesusținut timp de doi ani după absolvență, se anulează.

Art. 165. Extinderea proiectului de teză de licență va fi de cel puțin 80 pagini manuscris, format caiet.

Teza va fi lucrată cu metodă științifică și cu onestitate. Candidatul va adăuga la bibliografie declarația că: «Afară de lucrările menționate în lista bibliografică, n-a mai folosit altele, că lucrarea nu este plagiată ci-i aparține în întregime».

Constatarea lipsei de onestitate științifică atrage înlăturarea absolventului, pentru totdeauna, de la examenul de licență. Dacă această constatare se va face după decernarea titlului, consiliul profesoral va sesiza Sfântul Sinod pentru anularea titlului și pentru trimiterea vinovatului în judecata bisericească.

Art. 166. La sfârșitul lucrării, autorul va anexa o scurtă autobiografie (curriculum vitae).

Art. 167. Proiectul de teză va fi depus la secretariat împreună cu formularul tip de aprobare a subiectului. În termen de cel mult cinci zile, rectorul va dispune trimiterea lucrării, profesorului sau conferențiarului de specialitate, spre cercetare și referire. În lipsa profesorului sau conferențiarului de specialitate, rectorul poate delega cu cercetarea proiectului pe un alt profesor sau conferențiar, de o specialitate înrudită cu a profesorului care a aprobat subiectul.

Art. 168. Referatul profesorului, cu observațiile și aprecierile asupra tuturor aspectelor principale ale tezei, va fi depus la secretariat în termen de cel mult două săptămâni, pentru ca rectorul să fixeze data pentru susținerea ei, dacă aprecierile sînt satisfăcătoare și lucrarea a fost declarată admisă.

Art. 169. După aprobarea de către rector a referatului pentru susținerea tezei, candidatul va fi supus unui examen oral constînd din:

- a) O examinare din studiul Noului Testament (Secția exegetică);
- b) O examinare din Istoria Bisericii Române și universale (Secția istorică);
- c) O examinare din teologia dogmatică (Secția sistematică);
- d) O examinare din teologia practică (predică, cateheză, practică liturgică și drept canonic) (Secția practică).

Subiectul tezei de licență va fi susținut de candidat într-un colocviu, în fața comisiei, cu ocazia examenului, la obiectele arătate mai sus.

Art. 170. Examenele de licență sînt publice. Ele se susțin în fața unei comisii formate din: un profesor de specialitatea lucrării de diplomă, un profesor de studiul Noului Testament, un profesor de la secția istorică, un profesor de dogmatică și un profesor de teologie practică (Omiletică, Catehetică, Drept bisericesc sau Liturgică).

Comisia este prezidată de Chiriarhul eparhiei care l-a trimis la Institut pe candidat, sau de profesorul care a aprobat subiectul, delegat de Chiriarhul care lipsește.

Comisia examinează numai cu majoritatea membrilor săi, din care referentul tezei nu poate să lipsească.

Art. 171. Notarea răspunsurilor la proba orală, se face de președinte și de fiecare profesor examinator, cu cifre de la 1—10, iar totalul lor împărțit la numărul probelor orale dă media generală a examenului de licență, — care se adună cu mediile generale ale celor patru ani de studii și se împart la cinci. Rezultatul constituie media generală care se înscrie în diploma de licență în teologie.

Ea se exprimă și prin calificative: suficient (6—7,50), bine (7,51—8,50), foarte bine (8,51—9,50) și excepțional (9,51—10). Absolventul care la examenul de licență nu a obținut una din mediile de mai sus, va fi aminat pentru a doua și ultima sesiune.

Chiriarhul sau rectorul care va proclama licențiați în teologie pe absolvenții care au obținut una din aceste notări și calificative, după ce ei au depus mai întii următorul jurămint: «Înainte de a mi se conferi titlul de licențiat în teologie, eu (numele și prenumele candidatului) jur înaintea Atotștiutorului și Atotputernicului Dumnezeu că în toată viața mea voi păzi și voi propovădui fără schimbare învățătura Sfintei noastre Biserici creștine Ortodoxe de Răsărit, așa cum ni s-a dat de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cum s-a propovăduit și s-a predat de Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai Bisericii noastre, așa cum se păstrează de Sfînta

Biserică și mi s-a predat de către profesorii mei în Institutul teologic de grad universitar din...

Jur că toată viața mea voi păstra și voi apăra bunul nume al acestei înalte instituții de cultură teologică, Amin».

Foaia de jurământ va fi semnată de candidat și certificată de rector și de preotul care a asistat la depunerea jurământului.

Art. 172. Comisia de examinare va încheia la sfârșitul examenului de diplomă un proces-verbal în două exemplare asupra rezultatului, dintre care unul va fi înaintat Sfântului Sinod.

Art. 173. Cel proclamat licențiat va primi din partea Institutului diploma de licențiat în teologie, care va fi semnată de Președintele Sfântului Sinod, de Chiriarhul respectiv, de rector și de titularul diplomei, fiind vizată de Departamentul Cultelor.

În diplomă se va trece subiectul tezei de licență, calificativul obținut și data examenului.

Art. 174. Diplomele eliberate conferă posesorilor drepturile prevăzute de Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

CAPITOLUL VII

Cursuri pentru titlul de doctor în teologie

Art. 175. Cursurile pentru dobândirea titlului de doctor în teologie, organizate pe o durată de trei ani, conform cu programa analitică aprobată de Sfântul Sinod, urmăresc specializarea într-una din cele patru ramuri ale teologiei (exegetică, istorică, sistematică și practică), prevăzute la art. 101 sau chiar în una din subdiviziunile acestora.

Ele pot fi completate cu materii auxiliare din alte ramuri, indicate prin afini-tățile și contribuția lor la aprofundarea anumitor discipline ale teologiei.

La aceste cursuri pot fi înscriși numai candidații care posedă titlul de licențiat în teologie cu calificativul foarte bine sau excepțional, recomandați de Chiriarhul locului. Pentru fiecare an vor fi 10 locuri (cite două locuri pentru secțiile exegetică și istorică și cite trei locuri pentru secțiile sistematică și practică). Ei vor fi supuși unui examen de admitere.

Art. 176. Cererile de înscriere la examenul de admitere pentru cursurile de doctor în teologie se vor înainta la rectoratul Institutului teologic de grad universitar din București, între 1—20 septembrie. Examenul se va ține între 23—30 septembrie și va consta din următoarele probe pentru toate ramurile teologiei:

a) Limbile sacre neotestamentare și patristice: greaca și latina; pentru candidații la specializarea în teologia biblică, se cere în plus limba ebraică (scris și oral);

b) două din limbile moderne prevăzute la art. 98 (scris și oral);

c) Teologia comparată.

Candidații reușiți vor fi înscriși după aceleași norme ca și la cursurile de licență și vor primi caiete de studii întocmite după modelul caietelor pentru cursurile de licență.

Vor fi declarați reușiți cei care au obținut cel puțin media generală 7 (șapte) și nici o notă parțială mai mică de 7 (șapte).

Comisia examinatoare va fi instituită de consiliul profesoral din sinul său și va fi prezidată de Patriarh sau de delegatul său.

Art. 177. Programa cursurilor și a lucrărilor pentru obținerea titlului de doctor în teologie se desfășoară sub conducerea profesorilor titulari și a conferențiarilor.

Art. 178. Candidații la titlul de doctor în teologie sînt obligați a frecventa toate cursurile și seminariile secției respective, atît la cursurile speciale de doctorat, cît și la cursurile de licență, întocmind lucrări de cercetare indicate de conducătorii științifici de specialitate din secția aleasă la înscriere și avînd a presta, în termen, lucrările de seminar și examenele stabilite de consiliul profesoral prin planul individual aprobat de Patriarh.

Planul individual va cuprinde: organizarea studiului de documentare și de aprofundare în disciplina de specialitate și în disciplinele înrudite, efectuarea lucrărilor de cercetare științifică în vederea elaborării tezei de doctorat, pregătirea de referate scrise asupra activității și rezultatelor cercetărilor efectuate și publicarea de studii privind specialitatea principală.

Planul individual al activității de pregătire a doctoratului, precum și tema și planul tezei de doctorat se propun de conducătorul științific respectiv, se avizează de Consiliul științific al institutului și se aprobă de Patriarh.

În timpul de pregătire a doctoratului, conducătorii științifici sînt obligați să informeze, semestrial, Cancelaria Sfîntului Sinod, prin Rectorat, asupra activității și comportării doctoranzilor, iar anual, să înainteze caracterizări care să oglindească aptitudinile și progresele realizate de aceștia.

În timpul stadiului de pregătire, doctoranzii sînt obligați să promoveze anual examenele asupra cursurilor audiate și asupra întregii materii a specialității alese, care în acest scop va fi împărțită pe trei ani de studii.

Lucrările de seminar și examenele anuale urmăresc să verifice temeinic pregătirea teoretică, nivelul de documentare, capacitatea de pătrundere și metoda de expunere a temelor de specialitate și a convingerilor ortodoxe.

Nota de promovare la lucrări și examene va fi de cel puțin 7 (șapte).

Art. 179. Subiectele lucrărilor de seminar pot fi propuse și de candidat și aprobate de profesor, două anual la specialitatea principală și una anual la una din materiile secției respective. Candidații vor face proba în aceste lucrări că sînt orientații în problemele de cercetare și tratare a materiei, precum și că aduc prin lucrarea lor o contribuție personală.

Lucrările de seminar se susțin public și se notează.

Cele considerate de către profesor ca insuficiente vor fi înapoiate candidaților spre completare sau refacere.

Profesorul va înscrie în caietul de studii al candidatului titlul lucrării de seminar, făcînd mențiune că a fost admis și notînd ziua în care a fost susținută. Lucrările anului I admise vor fi depuse de profesor la biblioteca Institutului, spre a fi păstrate, după ce au fost notate în caietul de studii, iar cele ale anilor II și III vor fi publicate în revista «Studii Teologice» sau în alte reviste bisericești. În caz de nepublicare, candidatul nu poate fi primit la examenul de fine de an.

Art. 180. Licențiații Institutelor teologice de grad universitar din țară, care după obținerea titlului de licență au făcut studii teologice în străinătate de cel puțin șase semestre, sînt scutiți de frecvența celor trei ani de cursuri pentru titlul de doctor în teologie.

Aceștia sînt obligați să prezinte lucrările de seminar susținute în străinătate, însoțite de referatele profesorilor la care le-au susținut. Vor fi socotite suficiente numai cele admise de profesorii ramurii de specialitate la care s-a înscris la Institutul teologic din țară.

Art. 181. Candidaților admiși la cursurile de doctorat în teologie, care nu s-au prezentat la aceste cursuri timp de doi ani consecutiv de la prestarea examenului de admitere, li se anulează acest examen.

Ei se pot prezenta din nou la acest examen, tot cu recomandarea Chiriarhului locului.

Examenul oral aprofundat de admisibilitate

Art. 182. După terminarea lucrărilor și examenelor celor trei ani de frecvență, candidatul poate face cerere scrisă rectorului spre a i se fixa data examenului oral aprofundat de admisibilitate — preliminar celui de doctorat în teologie.

O dată cu cererea se va înainta caietul de studii prin care se va dovedi că a trecut toate examenele, a făcut lucrările de seminar în specialitate și le-a publicat pe cele din anii II și III.

Art. 183. La propunerea rectorului Institutului teologic de grad universitar din București, Patriarhul instituie comisia pentru examenul de admisibilitate, dintre profesorii de specialitate de la cele două Institute teologice. Din această comisie face parte de drept și profesorul de specialitatea secției respective, sub a cărui îndrumare a lucrat candidatul în cadrul cursurilor de doctorat.

Comisia este prezidată de Patriarh sau de către un delegat al său, membru al Sfântului Sinod. Examenul este public.

Candidatul va fi supus unei examinări aprofundate asupra doctrinei ortodoxe și întregii materii a secției respective de specializare, spre a se constata cunoașterea izvoarelor și bibliografiei, siguranța cunoștințelor și gradul de pregătire în specialitate.

Art. 184. Aprecierea răspunsurilor candidatului se exprimă în note de la 1—10, cu sau fără fracții, de fiecare membru al comisiei, la fiecare materie de învățămînt, media generală putîndu-se face numai atunci cînd candidatul a obținut nota de trecere (între 7—10) la toate obiectele de examen.

Rezultatul examenului se trece în procesul-verbal și se înscrie în condica specială pentru aceste examene și va fi semnat de toți membrii comisiei. Media de promovare la acest examen este de cel puțin 7 (șapte), rezultată din mediile generale ale celor trei ani de studii, adunată cu media generală de la examenul oral aprofundat de admisibilitate și împărțită la patru.

Cel declarat reușit la examenul oral aprofundat de admisibilitate devine candidat la titlul de doctor în teologie.

Examenul special pentru titlul de doctor

Art. 185. În vederea obținerii titlului de doctor în teologie, candidatul este obligat să pregătească o lucrare științifică de cel puțin 150 pagini, coală scrisă la mașină, asupra subiectului aprobat în condițiile arătate la art. 178, al. c.

Proiectul tezei de doctorat va fi depus la rectorat, în vederea cercetării și aprecierii, candidatul avînd îndatorirea de a-l reface potrivit recomandărilor ce vor fi făcute de profesorul de specialitate.

Art. 186. Rectoratul va trimite lucrarea, spre cercetare, la doi profesori de specialitate, de la Institutul teologic din București și altor doi profesori de specialitate, de la Institutul teologic din Sibiu. Profesorul, din materia căruia a fost luat subiectul, este referent principal. Ceilalți vor fi delegați de rectorii respectivi dintre profesorii cu specialitatea cea mai înrudită cu aceea din domeniul căruia aparține subiectul lucrării.

Art. 187. Timpul de cercetare a proiectului de teză de către profesorii referenți nu va putea trece de trei luni, socotite din ziua înaintării lui de către rector, pentru cercetare.

Art. 188. Lucrarea și referatele celor patru profesori se vor depune la secretariat și vor fi trimise candidatului spre a lua cunoștință de ele și a se conforma indicațiilor din referate. După refacere, manuscrisul, însoțit de referatele celor 4 profesori, va fi trimis referentului principal pentru a face recomandarea (prefața) lucrării pentru tipărire, fie în revista «Studii Teologice», fie aparte. Autorul este obligat a înainta Rectoratului 50 de exemplare, din care unul se va trimite

Patriarhului, trei Cancelariei Sfintului Sinod, cite trei fiecărui institut teologic și cite unul fiecărui membru al Sfintului Sinod și fiecărui membru referent din comisia examinatoare.

Art. 189. Dispozițiile privitoare la metoda de lucru, la declarația în legătură cu onestitatea științifică și cu anexarea autobiografiei (curriculum vitae) candidatului, prevăzute pentru tezele de licență, se aplică integral și lucrărilor pentru titlul de doctor în teologie.

Art. 190. Examenul pentru susținerea tezei de doctorat se depune la data fixată de Rectorat, cu aprobarea Patriarhului, în fața unei comisii instituite după normele arătate în art. 183; profesorii de specialitate principală de la cele două institute teologice fac parte de drept din această comisie.

În caz de forță majoră, unul din membri va putea fi înlocuit cu alt profesor, iar Patriarhul cu un membru al Sfintului Sinod, sau cu secretarul Sfintului Sinod.

Examenul asupra lucrării de doctorat în teologie este public.

Art. 191. Examenul constă din susținerea orală a tratatului științific prezentat ca lucrare de doctorat, candidatul fiind dator să răspundă la toate chestiunile și obiecțiile pe care le face comisia în legătură cu lucrarea și cu izvoarele folosite la alcătuirea ei.

Art. 192. Aprecierea răspunsurilor se face cu aceleași note și calificative ca și la examenul de licență, media generală se adună cu media generală de la examenul de admisibilitate și se va împărți cu doi. Rezultatul constituie media generală a examenului special pentru titlul de doctor în teologie în specialitatea ramurii respective, iar candidatul reușit la acest examen va fi proclamat doctor în teologie, după ce va depune, în prezența comisiei, cu deosebită solemnitate, jurământul prevăzut la art. 171 pentru proclamarea licențiaților.

Art. 193. Candidatul admis va primi, din partea Institutului teologic de grad universitar din București, diploma de doctor în teologie, care va fi semnată de Președintele Sfintului Sinod, de președintele comisiei, de rectorul Institutului și de titularul diplomei, fiind vizată de Departamentul Cultelor.

În textul diplomei se va menționa secția în care este specializat titularul ei, subiectul lucrării, media (în cifre și calificativ) și data susținerii.

Art. 194. Candidatul respins la susținerea lucrării pentru titlul de doctor se va putea prezenta din nou o singură dată și numai după un an.

Art. 195. Sfintul Sinod poate aproba decernarea titlului de doctor «honoris causa» în teologie acelor persoane de religie ortodoxă, care, deși nu îndeplinesc condițiile prevăzute în prezentul Regulament, au totuși merite deosebite în Biserică, cu lucrări originale tipărite, de mare valoare științifică, recunoscute de cler și de Sfintul Sinod. În astfel de cazuri, Sfintul Sinod se va pronunța în baza referatelor profesorilor de specialitate de la cele două Institute, însușite de consiliile profesoriale ale Institutelor teologice de grad universitar din București și Sibiu.

Pentru merite deosebite și în aceleași condiții se poate acorda titlul de doctor «honoris causa» înaltelor fețe bisericești ortodoxe din străinătate.

CAPITOLUL VIII

Echivalarea titlurilor universitare străine

Art. 196. Diplomele și titlurile de licență obținute în institute, facultăți și academii teologice universitare ortodoxe din străinătate, sînt valabile numai dacă au fost echivalate de Institutul teologic de grad universitar din București, căruia i-au fost repartizate diplomele de către Sfintul Sinod.

Cercetarea actelor, diplomelor și lucrărilor din această categorie se face de către o comisie de profesori și conferențieri, delegată de consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar din București.

Diplomele de licență obținute de la instituțiile menționate în aliniatul precedent se echivalează în urma unui examen special, care se dă la Institutul teologic de grad universitar din București.

În acest scop, titularul diplomei de licență străină este obligat să depună Recoratorul Institutului teologic de grad universitar din București:

a) actele de studii de la o școală de învățămînt mediu, din care să se constate că era absolvent, cu act legal, al unei școli medii echivalente cu școlile medii a căror absolvire dă dreptul de înscriere în Institutele teologice de grad universitar din țară. Dacă diploma de absolvire a școlii de învățămînt mediu a fost obținută în străinătate, ea va trebui mai întîi echivalată conform legii;

b) caietul de studii, absolutoriul sau actul în care sînt trecute cursurile urmate și examenele promovate la instituția teologică universitară străină.

Art. 197. Se pot echivala și recunoaște numai diplomele emise de institutele teologice din străinătate de confesiune creștină ortodoxă.

Cererea de recunoaștere se adresează Sfintului Sinod, care o trimite spre cercetare Institutului teologic de grad universitar din București.

Art. 198. Diplomele de doctor în teologie obținute la o instituție teologică universitară din străinătate, de confesiune creștină ortodoxă, sînt echivate după aprecierea consiliului profesoral cu sau fără examen de suplimentare.

Art. 199. În urma aprobării date de consiliul profesoral referatului favorabil prezentat de comisie, pe baza actelor de școlaritate enumerate în articolele precedente, candidatul, licențiatul sau doctorul în teologie din străinătate, va fi supus unei examinări constînd din:

a) Teologie comparată;

b) Lucrările în baza cărora a obținut titlul respectiv.

Dacă rezultatul examenului este satisfăcător, diplomele vor fi recunoscute ca echivalente cu diplomele ce se conferă de Institutele teologice de grad universitar din țară și vor fi vizate de Președintele Sfintului Sinod.

Art. 200. Cu privire la diplomele de licență obținute de creștinii ortodocși în străinătate, la facultăți de teologie romano-catolice sau protestante, cu patru ani de cursuri și cu caracter universitar recunoscut, se aplică următoarele norme:

a) titularul diplomei de licență va frecventa, la un Institut teologic de grad universitar din țară, cel puțin un an școlar, cursurile materiilor de diferență, precum și ale materiilor în care se cuprind deosebiri doctrinare și practice dintre Biserica creștină Ortodoxă și respectiva confesiune neortodoxă. Aceste materii vor fi indicate la fiecare caz în parte de către consiliul profesoral al Institutului teologic de grad universitar.

b) după promovarea examenului de diferență, posesorul diplomei va depune examenul pentru susținerea tezei de licență, în condițiile înscrise în acest regulament. Teza de licență poate fi aceeași în baza căreia a obținut titlul de licențiat la facultatea străină neortodoxă, dacă profesorul de specialitate avizează favorabil.

Art. 201. Pentru echivalarea diplomelor de doctor în teologie obținute de creștinii ortodocși la facultățile de teologie neortodoxe din străinătate, se va proceda astfel:

a) Cînd candidatul este licențiat la o facultate de teologie ortodoxă sau la un Institut teologic de grad universitar din țară, el va fi supus examenului oral de admisibilitate și examenului de susținere a lucrării pentru titlul de doctor, prevăzut la art. 185—194.

Examinarea se face pentru specialitatea ce și-a ales. Lucrarea de doctor în teologie poate fi aceeași pe baza căreia a obținut titlul respectiv în străinătate, dacă are avizul favorabil al profesorului de specialitate.

b) cînd candidatul nu este licențiat la o facultate de teologie ortodoxă, ci de la o facultate de altă confesiune creștină, el va trebui să obțină mai întii diploma de licență la un Institut teologic de grad universitar din țară, în condițiile prevăzute în prezentul Regulament și numai după aceea va putea cere echivalarea titlului de doctor în teologie, în condițiile prevăzute la litera «a» a acestui articol.

CAPITOLUL IX

Internatul

Art. 202. Fiecare Institut teologic de grad universitar are internatul său, care face parte integrantă din institut și stă sub supravegherea Chiriarhului eparhiei locului și sub conducerea consiliului eparhial.

Art. 203. Menirea internatelor este atît adăpostirea și întreținerea studenților și a preoților cursiști, cît și asigurarea condițiilor necesare pentru completarea pregătirii studenților și a preoților cursiști prin practici bisericești și exerciții spirituale.

Studenții care urmează cursurile pentru licență și pentru titlul de doctor sînt bursieri, semibursieri sau solvenți. Ei sînt obligați să locuiască în internat.

Art. 204. Conducerea și administrarea internatului sînt încredințate directorului administrativ al internatului. El este arhiereu sau preot și va fi numit de Chiriarhul locului. Directorul locuiește în internat, dacă sînt posibilități.

Art. 205. Directorul administrativ al internatului este organ de colaborare al rectorului.

El este ajutat de personalul administrativ, tehnic și de îngrijire, corespunzător nevoilor locale, gospodărești și vieții de internat. El este șeful direct al acestui personal.

Art. 206. Directorul administrativ este gestionarul internatului.

Art. 207. Programa vieții de internat a studenților și a preoților cursiști, în legătură cu ordinea, practica bisericească și exercițiile spirituale, va fi elaborată de rector cu ajutorul spiritualilor și directorului administrativ al internatului. Ea va fi supusă spre aprobare Chiriarhului locului.

CAPITOLUL X

Taxe studențești

Art. 208. Taxele la care sînt supuși toți studenții Institutelor teologice de grad universitar sînt de două categorii:

a) Taxe în legătură cu școlaritatea (de înscriere, de bibliotecă, de seminarii, de examen, de diplomă, de echivalări, de imprimare, etc.). Ele se stabilesc prin analogie cu taxele din institutele universitare ce țin de Ministerul Învățămîntului, de către consiliul profesoral și sînt aprobate de Chiriarhul locului.

b) Taxe pentru întreținerea în internat (hrană, încălzit, iluminat, spălat, baie, uzaș și mobilier). Aceste taxe se fixează la începutul fiecărui an de consiliul eparhial, pe baza referatului, în raport cu condițiile locale ale vieții și condițiile speciale ale fiecărui institut. Ele vor fi aprobate de Chiriarhul locului.

Bursele și semibursele pentru întreținerea în internat, vor fi suportate de fiecare eparhie, pentru studenții pe care i-a recomandat, potrivit art. 137, lit. e din prezentul Regulament.

În cazuri excepționale și cu aprobarea Chiriarhului locului, se pot admite și solvenți care-și achită toate taxele.

Incasarea și întrebuințarea acestor taxe se face pe cale de buget în raport cu nevoile institutului și internatului și în conformitate cu normele legale.

Art. 209. Institutul și internatul au buget și gestiune comună. Anul bugetar este anul financiar al Statului. Bugetul se întocmește de către rectorul institutului și de către directorul administrativ al internatului și se supune aprobării consiliului eparhial.

Controlul executării bugetului se face de organele contabile legale. Verificarea conturilor de gestiune și descărcarea de gestiune se face de către Adunarea Eparhială.

Art. 210. Sînt scutiți de taxe de școlaritate numai studenții cărora li se acordă acest privilegiu prin legi speciale.

Studenții care repetă anul nu se pot bucura de reducerea taxelor de școlaritate.

Art. 211. Toți studenții regulat înscriși sînt obligați să depună, în termenele indicate, taxele respective de școlaritate fixate. Bursele și semibursele de internat vor fi depuse de eparhii la cererea Rectoratului.

Neachitarea la timp a taxelor de școlaritate poate atrage eliminarea de la cursuri, lucrări sau examene și din internat.

CAPITOLUL XI

Dispozițiuni finale

Art. 212. Orice fel de înscrieri sau examene în școlile de învățămînt teologic și orice fel de cursuri în aceste școli fără respectarea acestui Regulament sînt nule și nu conferă nici un drept celui în cauză.

Art. 213. Titlurile acordate de către școlile și instituțiile pentru pregătirea personalului bisericesc pot fi anulate pentru următoarele abateri:

a) abateri grave de la dreapta credință;

b) lipsă de onestitate științifică în elaborarea lucrărilor pe baza cărora s-au obținut titlurile respective;

c) fapte pedepsite de către justiția statului cu anularea titlurilor respective.

Anularea se face de către Sfîntul Sinod, cu avizul consiliilor profesoriale ale școlilor și institutelor ce au conferit aceste titluri.

Art. 214. Institutul teologic de grad universitar care nu are în total pentru cei patru ani de studii cel puțin 60 de studenți, care să frecventeze regulat cursurile, se desființează. În cazul acesta, studenții se repartizează din oficiu, la celălalt institut, iar patrimoniul institutului desființat rămîne în păstrarea eparhiei respective.

Art. 215. Aplicarea acestui Regulament se face în cadrul prevăzut de Legea pentru regimul general al cultelor din Republica Socialistă România și de Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române.

Toate numirile de personal de orice fel, făcute la instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române, ca și atribuțiile cu care sînt investite persoanele angajate, trebuie să aibă recunoașterea Departamentului Cultelor.

De asemenea, toate schimbările de programe analitice, eliberarea de diplome și acordarea de titluri, vor avea recunoașterea Departamentului Cultelor.

Prezentul Regulament, modificat, intră în vigoare pe data Deciziei Departamentului Cultelor.

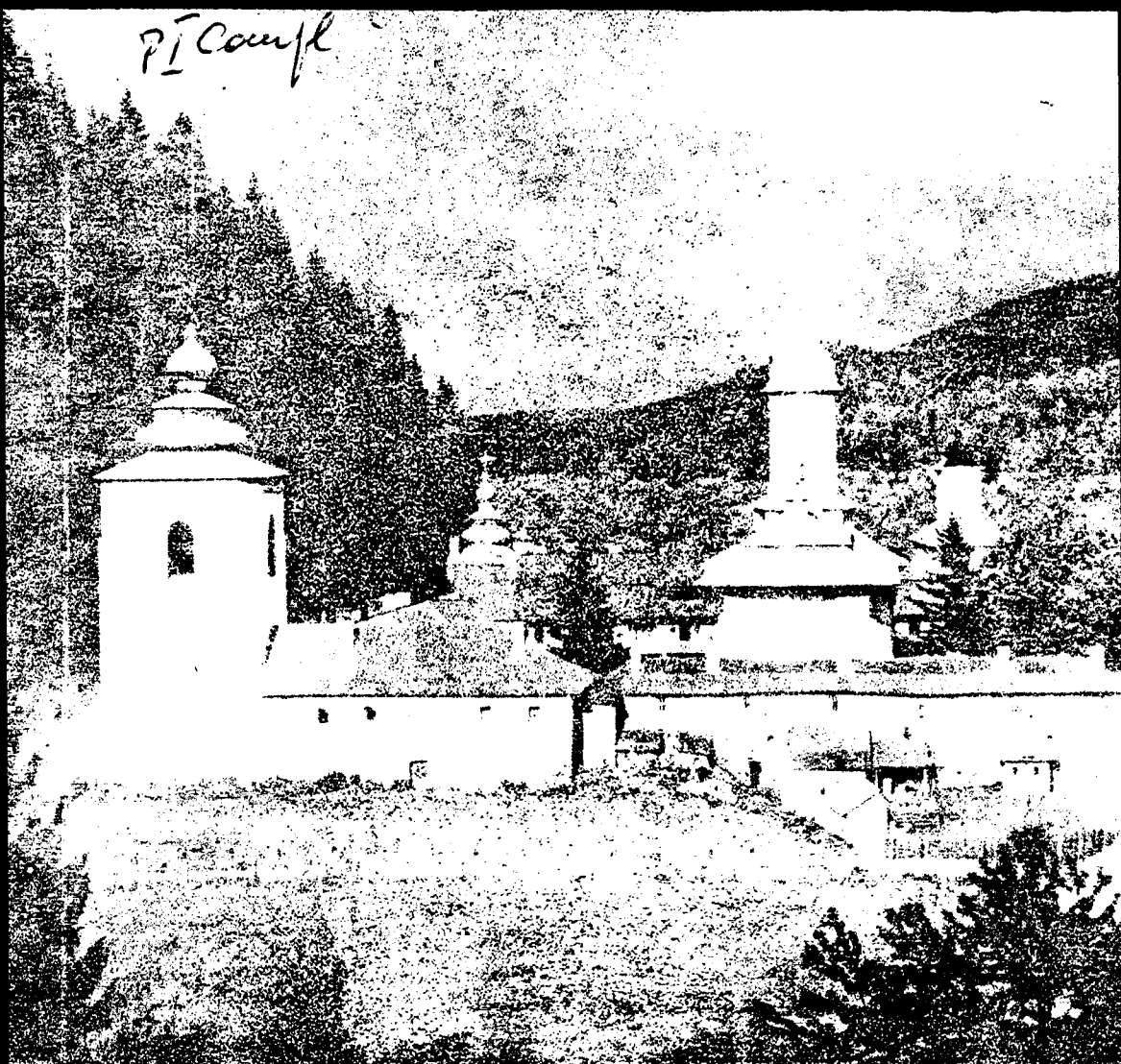
MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA ; PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMANE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, GĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV Nr. 9 — 10 SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

| BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE |

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminarilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE-PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV
Nr. 9-10
SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Minăstirea Slatina

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PĂSTORALE, MESAJE

- Schimb de telegrame între Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Patriarh Justinian* 845
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury* 846

VIAȚA BISERICESCĂ

- Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat la Ecimiadzin pe Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor, și la Moscova pe Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia* 847
- Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au vizitat Casele Sanatoriale Viforîta și Dealul ale Casei de pensii, și Casa de odihnă de la Cheia a salariaților Administrației Patriarhale* 895
- Lucrările Comisiilor teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu anglicanii și cu vechii-catolici (Belgrad, 1—15 septembrie 1966)* 909
- Deschiderea anului școlar 1966—1967 la instituțiile de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române* 923
- Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria 50-a de preoți* 928

IN APĂRAREA PĂCII

- Lucrările de la Sofia ale Conferinței Creștine pentru Pace, de Preot ILIE I. GEORGESCU* 936

COMEMORĂRI

- Solemnitatea Comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul*, de Pr. Dr. OLIMP N. CACIULĂ 938
Antim Ivireanul și locul lui în cultura poporului român, de ION V. GEORGESCU 967

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

- Mitropolitul Antim Ivireanul sfătuitor și îndrumător pentru preoți și duhovnici*, de Pr. STELIAN IZVORANU 971

DOCUMENTARE

- Un autograf al lui Antim Ivireanul*, de A. SACERDOȚEANU 982
Din preocupările gospodărești ale mitropolitului Antim Ivireanul, de Prof. T. G. BULAT 987
«Capete de poruncă» ale lui Antim Ivireanul, de EM. EM. SAVOIU 997

RECENZII

- Noi dovezi ale continuității elementului autohton în Dacia*, de Diac. Prof. EM. VASILESCU și Prof. AL. ELIAN 1006

PARTEA OFICIALĂ

- Din scrisorile irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea Sanctității Sale, Papa Paul VI* 1014
Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, la Londra, pe delegatul Apostolic Arhiepiscopul Igino Cardinale 1016

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA SI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul sărbătoririi Noului an bisericesc, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă din partea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora al Constantinopolului:

Prea Fericitului Patriarh Justinian,

Săvârșind sfânta liturghie de Noul Indiction în catedrala patriarhală, am înălțat rugăciuni pentru bunăstarea Sfintelor lui Dumnezeu Biserici, pentru sănătatea și îndelungarea în zile a venerabilei și iubitei Voastre Prea Fericii și a evlavioasei Voastre turme credincioase, cum și pentru buna-desfășurare a lucrărilor Conferinței interortodoxe de la Belgrad.

† *Patriarh ATENAGORA*

*

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora următoarea telegramă de răspuns:

*Sanctității Sale ATENAGORA,
Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului,*

Cu recunoștință, mulțumim Sanctității Voastre pentru că Ne-ați pominit pe Noi și Biserica noastră în sfintele rugăciuni înălțate cu prilejul Noului an bisericesc, și din toată inima urăm Sanctității Voastre personal și Sfintei Biserici Mame sănătate, pace, bunăsporire și har îmbelșugat de la Dumnezeuul nostru Cel preamăloștiv.

Așteptăm cu încredere rezultatul Comisiilor de la Belgrad.

† **JUSTINIAN**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SCHIMB DE TELEGRAME
ÎN TRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI GRATIA SA DR. MICHAEL RAMSEY, ARHIEPISCOP
DE CANTERBURY, PRIMAT A TOATĂ ANGLIA
ȘI MITROPOLIT**

În legătură cu catastrofa întâmplată în localitatea Aberfan din Anglia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, următoarea telegramă :

*Grației Sale,
Arhiepiscopului de Canterbury.*

Lambeth Palace — LONDRA

Deplîngem sîrșitul tragic al numeroaselor victime de la Aberfan și împărtășim cu Voi durerea populației care nu poate fi consolată.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 24 octombrie 1966

Grăția Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea telegramă de răspuns:

*Prea Fericitirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN,*

BUCUREȘTI

Mulțumiri din inimă pentru mișcătorul cuvînt de mîngîiere pentru tragedia de la Aberfan.

Vă rog să primiți felicitările mele de hramul Sfîntului Dumitru.

† MICHAEL
Arhiepiscop de Canterbury

VIATA BISERICESCA

PREA FERICITUL PARINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE, A VIZITAT PE SANCTITATEA SA VASKEN I, PATRIARH SUPREM SI CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR, SI PE SANCTITATEA SA ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI SI A TOATA RUSIA

În anul trecut Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, a făcut o vizită Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu scopul de «a strânge legăturile de frățietate și dragoste între Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română și între poporul armean și poporul român, cu conștiința profundă a unității creștine dintre cele două Biserici», cum mărturisea Sanctitatea Sa Vasken I într-o scrisoare trimisă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Cu prilejul acestei vizite, din partea Bisericii Ortodoxe Române, s-a arătat toată înțelegerea pentru colaborarea și pentru apropierea dintre cele două Biserici, în vederea inițierii unui dialog teologic în spiritul hotărârilor care au fost luate la Conferințele Panortodoxe ținute la Rodos, în 1961, 1963, și 1964. Până la începerea acestui dialog, s-a socotit de bine ca relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană să continue, pentru a se cunoaște reciproc, și pentru a coopera «în problemele legate de progresul și conviețuirea pașnică a omenirii contemporane».

În acest scop, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, încă din timpul vizitei de anul trecut și-a exprimat dorința ca Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian să facă o vizită Bisericii Armene, la Ecimiadzin, în cursul anului 1966. Reînnoind invitația, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, la 18 iulie 1966, într-o scrisoare, în care evocă plăcutele amintiri în legătură cu vizita făcută anul trecut Bisericii Ortodoxe Române (a se vedea revista «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 621—659), propunea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian să viziteze Armenia și Sfântul Ecimiadzin, în prima jumătate a lunii octombrie 1966, când se împlineau 11 ani de la întronizarea Sanctității Sale.

La această scrisoare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns că acceptă cu plăcere invitația de a merge la Ecimiadzin, pentru a lua parte la sărbătorirea celor 11 ani de activitate patriarhicească a Sanctității

Sale Vasken I. «Invitația Sanctității Voastre, scria Prea Fericitul Părinte Patriarh, ne face cu atât mai mare plăcere, cu cât sîntem încredințați că legăturile existente de multă vreme între Bisericile noastre, și dezvoltate în chip fericit în ultimii 18 ani, datorită cooperării noastre strînse încă din vremea cînd erați conducătorul Eparhiei Armene din România, — ca Arhimandrit suprem mai întîi și Episcop mai apoi — nu vor avea decît de cîștigat din vizitele noastre reciproce mai frecvente».

Prin corespondența care a urmat între cei doi Întîistătători de Biserici, s-a fixat ca vizita să aibă loc între 29 septembrie și 6 octombrie 1966.

Între timp, avînd în vedere pe de o parte că atât la ducere cît și la întoarcere de la Ecimiadzin, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și persoanele care aveau să-l însoțească trebuiau să treacă prin Moscova, iar pe de altă parte, ținînd seama de faptul că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei își exprimase dorința ca, după vizitarea Bisericii Armene, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, să viziteze și pe Sanctitatea Sa la Zagorsk, pentru zilele de 7 și 8 octombrie, cînd Biserica Ortodoxă Rusă sărbătorește în mod deosebit aflarea moaștelor Sfîntului Serghie de Radonej, s-a luat hotărîrea ca Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi, să se oprească și la Moscova și Zagorsk, între 7—10 octombrie 1966, pentru a răspunde invitației Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

În cele ce urmează se prezintă itinerarul și programul după care s-au desfășurat aceste două vizite.

I. ÎN ARMENIA

Joi, 29 septembrie. — În dimineața zilei de 29 septembrie, la orele 10. Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de: P. S. Episcop Teoctist Arăpaș al Aradului, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal, a plecat cu avionul în R. S. S. Armeană, la Ecimiadzin, reședința Catolicosatului tuturor armenilor. Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost însoțit în această călătorie și de P. S. Dirayr Mardhikian, Episcopul armenilor din Republica Socialistă România și din R. P. Bulgaria.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost condus la aeroportul Băneasa din București de: P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, de P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, de PP. CC. Consilieri și Inspectori ai Administrației Patriarhale, de P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu și de PP. CC. Consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de P. C. Rector N. Nicolaescu și profesorii Institutului teologic de grad Universitar din București de P. C. Director Dumitru Popescu, împreună cu profesorii Seminarului teologic din București, de PP. CC. Protoierei ai Capitalei, de preoți și credincioși din Capitală. A fost de asemenea la aeroport și I. P. S. Mitropolit Epifanie al Filadelfiei, care era oaspete al Patriarhiei Române.

A fost de asemenea de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor și Dl. Consilier al Ambasadei U.R.S.S. Vladimir Silkin.

După o călătorie de 2,30 ore, cu un avion TU 124, s-a ajuns la Moscova pe aeroportul Șeremetiev, de unde cu heliicopterul s-a făcut transportul pe aeroportul de la Vnukovo.

La aeroport Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și persoanele care-l însoțeau, au fost întâmpinați din partea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Ruse de: I. P. S. Mitropolit Pimen, al Crutițelor și Kolomnei, I. P. S. Mitropolit Nicodim, al Leningradului și Ladogei, I. P. S. Mitropolit Filaret, al Kievului și Exarh al Ucrainei, I. P. S. Arhiepiscop Alexie al Tallinului și Estoniei, P. S. Episcop Juvenalie de Zaraisk, vicepreședinte al Sectorului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, P. C. Prot. Vladimir Rojkov, profesor la Academia duhovnicească din Moscova, Dl. Boris Kudinkin, șeful protocolului din Sectorul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe și alții.

Din partea Sanctității Sale Vasken I, a venit în întâmpinare P. S. Episcop Parkuf al armenilor din Moscova și P. C. Arhim. Kevak Saraidarian.

A fost de asemenea de față Dl. P. Macarțev, vicepreședinte al Comitetului pentru cultele religioase din U.R.S.S.

Din partea Ambasadei Române la Moscova, a fost de față Dl. Bucur Chiriac, secretarul Ambasadei cu problemele culturale.

În restaurantul aeroportului Vnukovo s-a servit o masă, în timpul căreia s-au rostit scurte cuvântări.

În numele Sanctității Sale Alexei Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, I. P. S. Mitropolit Pimen a exprimat bucuria de a revedea pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și l-a asigurat că este așteptat cu multă dragoste să se înapoieze de la Ecimiadzin, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Ruse. A închinat apoi în sănătatea Prea Fericitului Patriarh Justinian și pentru succesul călătoriei sale în Armenia.

După un respectuos și călduros cuvânt de salut, I.P.S. Mitropolit Nicodim a invitat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe însoțitorii săi, ca după participarea la sărbătorile de la Zagorsk, să viziteze și Leningradul, întrucât Mitropolia de Leningrad și Ladoga sărbătorește duminică 9 octombrie 1966 aniversarea a 20 de ani de la reînființarea Academiei duhovnicești.

Dl. Vicepreședinte al Comitetului pentru cultele religioase din U.R.S.S., P. Macarțev, a adus de asemenea salutul său, subliniind faptul că prietenia dintre Biserica Ortodoxă Română, Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Armeană contribuie și la întărirea legăturilor de prietenie dintre Republica Socialistă România și U.R.S.S.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit călduros pentru dragostea cu care au fost întâmpinați Prea Fericirea Sa și însoțitorii săi și a închinat în sănătatea Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, a Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor. Prea Fericirea Sa a mulțumit pentru invitația făcută de I. P. S. Mitropolit Nicodim de a vizita la întoarcere și Leningradul, declarând că o acceptă cu multă bucurie. Se poate spune că de la primul contact s-a creat o atmosferă de frățietate și de prietenie reciprocă.

La orele 18,15 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi au plecat cu avionul de la Moscova spre Ecimiadzin și după aproape.

patru ore de zbor, au fost întâmpinați, la aeroportul Erevan, de : Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor, de I. P. S. Arhiepiscop Haigazun Abrahamian, președintele Consiliului suprem duhovnicesc de la Ecimiadzin și conducătorul Bisericii Armene din India și Australia, P. S. Episcop Husik Santurian al Azerbaigianului, P. S. Episcop Vahan Terian al Erevanului, P. S. Episcop Komitos Derestepanian al Georgiei, de arhimandriți, preoți și credincioși ai Bisericii Armene.

A fost de asemenea de față Dl. Karlen Dallakian, Președintele Comitetului pentru culte religioase din R.S.S. Armenia.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I și cu ceilalți reprezentanți ai Bisericii Armene au pornit cu mașinile spre Sfântul Ecimiadzin, unde au fast întâmpinați de un sobor de slujitori îmbrăcați în veșminte, de clerici, de studenții și elevii Academiei duhovnicești de la Ecimiadzin și de credincioși, cu luminări aprinse. Într-o procesiune impresionantă, seara târziu (ora 22.30, după ora armeană), sub un frumos baldachin, cei doi Întâistătători de Biserică au fost conduși în catedrala Sfântul Ecimiadzin, unde a avut loc un scurt serviciu religios.

La sfîrsit, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a rostit următorul cuvînt de bun sosît :

«Slavă bunului nostru Dumnezeu pentru această luminoasă zi pe care ne-o dăruiește.

Prea Fericite Frate Patriarh Justinian!

Cu nespusă bucurie Vă spunem bun-venit, în miilocul nostru, pe pămîntul milenar al Armeniei, sub bolțile Sfîntului Ecimiadzin.

Biserica noastră, poporul nostru credincios, noi toți sintem cu adevărat fericiți că ați binevoit a primi poftirea noastră frățească și să ne vizitați pentru a doua oară în fruntea unei delegații de înalți ierarhi ai Sfîntei Biserici Ortodoxe Române.

Bucuria noastră, mulțumirea noastră este cu atît mai fierbinte, cu cît încă este vie în amintirea noastră primirea strălucită de care ne-am bucurat ca oaspete al Prea Fericirea Voastre și al Bisericii Ortodoxe Române. Nu vom uita niciodată clipele pe care le-am trăit alături de Prea Fericirea Voastră. Și acum, aici, în casa noastră ne vom strădui să Vă arătăm adîncă noastră prețuire și dragoste, precum și recunoștința și venerația slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre.

Această înaltă vizită, această frățească întîlnire a noastră va fi fără îndoială un nou prilej ca să întărim și mai mult legăturile de prietenie și colaborare în duhul unității crestine între Bisericile și popoarele noastre, care de altfel are un trecut de mai bine de șase veacuri pe pămîntul țărilor române. Credem că este plăcut lui Dumnezeu și de folos Bisericilor noastre să împletim mai departe firul de aur al acestei prietenii.

În această clipă este plăcut pentru noi să mai adăugăm un cuvînt de sinceră dragoste și prețuire față de nobilul și bravul popor român și față de mîndra sa patrie renăscută România Socialistă, care cu atîta elan ziditor și putere de spirit își făurește un adevărat viitor de aur, astfel cum au cîntat odinioară barzii neamului românesc.

Să trăiască și să înflorească veșnic în pace mîndrul și de Dumnezeu iubitorul popor român și Biserica sa strămoșească — Sfînta Biserică Ortodoxă Română!

Să trăiți, iubite și Prea Fericite frate Patriarh, mulți, încă mulți ani de-acî înainte ca bun arhipăstor al poporului credincios român și ca falnic stîlp al Bisericii lui Hristos!

Prea Fericite Patriarh Justinian!

Cu aceste gînduri și simțăminte Vă îmbrățișăm cu emoție și cu dragoste și cu aceeași dragoste salutăm pe însoțitorii Prea Fericirii Voastre pe P. S. Episcop Teoctist, pe P. S. Episcop Visarion și pe Prea Cucernicii preoți Gașiu și Cazacu.

Totodată ne bucură mult că împreună cu Sanctitatea Voastră vine la noi și iubitul Vlădică Dirayr, episcopul credincioșilor noștri din România și Bulgaria, pe care îl salutăm cu dragoste părintească.

«Indreptează-ne, Doamne, pe calea adevărului și călăuzește-ne, căci Tu ești Dumnezeul mîntuirii noastre și în Tine neîncetat ne punem nădejdea» (Ps. XXV, 5)».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, răspunzînd la această cuvîntare de bun-sosit, a rostit următoarele :

Sanctitatea Voastră,

Domnule Președînte al Comitetului pentru cultele religioase,

Inalt Prea Sfîntiți și Prea Sfîntiți Vlădici,

Prea Cucernici Preoți și slujitori, iubiți credincioși,

Cu ajutorul Preamilostivului Dumnezeu, poposim a doua oară pe pămîntul ospitalier al Armeniei. după 8 ani de la prima Noastră vizită, în mai 1958, și după un an de la vizita de neuitat a Sanctității Voastre în România, în iunie, 1965.

La cuvîntele de bun-sosit, pe care ați binevoit a ni le adresa, Vă răspundem din toată inima: Bine v-am găsit sănătoși!

Amintirea timpului petrecut de Noi prima oară în binecuvîntata Voastră țară; primirea plină de dragoste pe care Ne-ați făcut-o atunci: plăcerea de a revedea sfintele locașuri din Ecimiadzin și din împrejurimi vizitate atunci, precum și de a cunoaște altele de aceeași inestimabilă valoare istorică și religioasă; căldura mărturisirilor schimbate cu acel prilej, ca și cu prilejul vizitei Sanctității Voastre de anul trecut, privind vechimea și temeinicia leaăturilor care unesc Bisericile noastre: în sfîrșit dorința manifestată de ambele părți — menționată în Comunicatul Comun asupra întîlnirii dintre Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Române și al Bisericii Apostolice Armele din iunie 1965 — pentru o «tot mai apropiată colaborare în problemele legate de programul și conviețuirea pașnică a omenirii contemporane, pentru înmulțirea contactelor și o mai bună cunoaștere reciprocă între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, care să deschidă calea unor relații cît mai rodnice spre unitatea dintre ele»; — toate acestea ne-au determinat să primim cu multă bucurie invitația frătească a Sanctității Voastre, preaiubite frate, de a veni să Vă vizităm la această dată, cînd ierarhii, slujitorii și credincioșii

Sfintei Biserici a Armeniei Vă sărbătoresc pentru împlinirea a 11 ani de la întronizarea Voastră ca Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor.

Venim ca soli ai Bisericii Ortodoxe Române, ai ierarhilor Sfintului Sinod, ai slujitorilor și credincioșilor săi, pentru a aduce Sanctității Voastre, ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Apostolice Armene, doriri de pace și sănătate, doriri de bine și prosperitate.

Venim să vă reînnoim sentimentele Bisericii noastre de prețuire pentru trecutul glorios de credință al Bisericii Armene, trecut recunoscut atât de mișcător de Comunicatul Comun al Consfătuirii teologilor de la Aarhus, din anul 1964: «Ne cunoaștem reciproc în aceeași credință ortodoxă a Bisericii. Cincisprezece veacuri de instrăinare nu ne-au abătut de la credința Bisericii noastre».

Venim să mărturisim din nou buna Noastră amintire pentru perioada de timp de cinci secole, în care Biserica Armeană a fost deosebit de aproape de Biserica Ortodoxă Română, prin atîția reprezentanți, clerici și mireni ai ei, care, siliți de împrejurările vitrege ale istoriei poporului armean, și-au găsit pe teritoriul patriei noastre un cămin de caldă ospitalitate și și-au împletit viața lor cu viața de toate zilele a credincioșilor români, dîndu-le puțința să cunoască în general fondul comun al Bisericilor Vechi Orientale și să aprecieze valoarea și autenticitatea lui.

Venim în sfîrsit să ne întărim unii pe alții, să ne străduim împreună să găsim noi posibilități de colaborare pe teren practic, pentru a ajuta omenirea contemporană în marile și urgentele ei probleme de viață, cum sînt: pacea, dezarmarea, dreptatea socială, egalitatea între popoare, ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare.

Cu aceste sentimente frățești și cu aceste preocupări sincere venim astăzi să vizităm pe Sanctitatea Voastră, Biserica Armeană și frumoasa Voastră țară Armenia.

Mulțumim din inimă Sanctității Voastre pentru frățeasca invitație ce ne-ați făcut, pentru dragostea cu care ne-ați primit, ca oaspeți ai Bisericii Armene.

Mulțumim călduros Onoratei Conduceri a Republicii Socialiste Sovietice Armene pentru bunăvoința cu care ne-a înlesnit realizarea vizitei noastre.

Mulțumim tuturor celor de față care au ținut să ne întâmpine cu atenție și simpatie și le împărtășim doriri de bine și părintești binecuvîntări.

Rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să binecuvînteze întîlnirea noastră și să o facă rodnică pentru împlinirea năzuințelor Bisericilor noastre, de cooperare tot mai strînsă în viitor».

După aceasta, cei doi Patriarhi au binecuvîntat pe credincioși și însoțiți de ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Române și de reprezentanții Bisericii Armene, tot în procesiune, s-au îndreptat spre palatul patriarhal, unde, în sobor oficial au fost prezentați Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ierarhii, slujitorii de la catedrală, profesorii Academiei duhovnicești, clericii și salariații superiori de la Călugăria Patriarhiei Armene.

După ce s-a servit masa, toți membrii delegației au fost găzduiți în mărețul palat patriarhal de la reședința Catolicosatului Bisericii Armene din Ecimiadzin.

*

Vineri, 30 septembrie. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, conduși de însăși Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, au vizitat mai întâi *Catedrala Sfântul Ecimiadzin*, socotită una din minunatele clădiri ale arhitecturii armene, construită în secolul al V-lea de prințul Mamikonian pe temelia unei biserici mai vechi, zidită la începutul secolului al IV-lea de regele armean Tiridates III, în timpul Sfântului Grigorie Luminătorul, care a creștinat pe armeni. În decursul timpului, biserica a fost restaurată și reîntregită sub catolicoșii Komitas (612—622) și Nerses al III-lea (642—662), iar turia de deasupra intrării principale a fost construită în secolul al XVII-lea, când au fost făcute și decorațiunile cupolei și arcelor interioare, de vestitul pictor armean Hornatan Nagah. În timpul din urmă, de la venirea Sanctității Sale Patriarhul Vasken I, în fruntea Bisericii Armene, au început și s-au executat reparații și restaurări destul de importante. În timpul ultimei restaurări, sub altarul actual al bisericii, a fost descoperit un vechi altar păgîn, ceea ce denotă că biserica a fost construită pe locul unde se afla un templu păgîn.

Pe lângă faptul că biserica în sine reprezintă o valoare deosebită prin vechimea, arhitectura și prin podoabele pe care le are — spre exemplu de altar, la jețul arhieresc, pe arcadele bolților etc. —, în partea de răsărit, lângă altar, are o sacristie cu trei încăperi, în care este organizat un muzeu cu obiecte de valoare artistică și istorică excepțională, în care se găsesc expuse: veșminte vechi lucrate în fir de aur și argint, potire, mitre și cîrji arhieresti, broderii și alte obiecte, multe din ele lucrate în aur și argint și împodobite cu pietre scumpe. Tot aici se află manuscrise și cărți vechi, împodobite cu bogate miniaturi, precum și o colecție de monede romane, bizantine, arabe, persane, etc., din secolul I pînă în secolul al X-lea.

De aici, delegația a fost condusă la *Minăstirea Gaiane*, situată în orașul Ecimiadzin, nu departe de catedrală. Minăstirea Gaiane a fost construită în cinstea Sfintei Gaiane, care a suferit martiriul în vremea împăratului Dioclețian (la sfîrșitul secolului al III-lea). În forma în care se găsește astăzi, biserica datează din secolul al VII-lea și a fost zidită de patriarhul-catolicos Ezer, fiind reinnoită în anul 1683. În ea sînt adăpostite moaștele Sfintei Gaiane aduse la Ecimiadzin în secolul al IV-lea. În decursul timpului, minăstirea a fost necropolă pentru patriarhi și se distinge prin sculpturi artistice executate în piatră. Întreaga biserică a fost zidită din piatră; chiar și acoperișul este făcut tot din lespezi de piatră. Acest sistem de construcție este foarte răspîndit în Armenia și numai așa se poate explica rezistența de-a lungul veacurilor a multor biserici și monumente istorice presărate pe pămîntul acestei străvechi țări. În prezent la Minăstirea Gaiane se execută importante lucrări de restaurare.

Tot în orașul Ecimiadzin, delegația a vizitat apoi *Minăstirea Ripsime*. Prima biserică a fost construită în secolul al V-lea, pe locul unde a suferit

martiriul Sfinta Ripsime. Această biserică fiind distrusă în timpul războaielor dintre armeni și perși, catolicosul Sahag Bartev a reconstruit-o, iar catolicosul Komitos a renovat-o complet, dându-i forma actuală la anul 618. A fost restaurată de curînd și este importantă atît prin valoarea ei arhitectonică, păstrată fără prea multe schimbări pînă în vremea noastră, cît și prin faptul că sub altarul ei se păstrează și astăzi mormîntul Sfintei Ripsime. Înăuntru bisericii se văd de asemenea frumoase sculpturi în piatră și picturi mai noi, în stil realist. Este o minăstire de călugări, avînd ca stareț pe ieromonahul Paul Denișian. Pentru biserică și pentru personalul slujitor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărțit daruri din partea Bisericii Ortodoxe Române.

După ce au binecuvîntat pe călugări și pe credincioșii aflați în biserică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună cu însoțitorii lor au mers la tipografia din Ecimiadzin a Bisericii Armene. Tipografia este așezată aproape de catedrală și are o clădire corespunzătoare, fiind utilată cu mașini moderne, cu secții de zețarie și culegere mecanică, zincografie, mașini de tipărit și legătorie. Este folosită pentru tipărirea revistei «Ecimiadzin», organul oficial al Bisericii Armene, pentru tipărirea de cărți de cult, cărți de teologie, calendar bisericesc etc. Biserica Armeană păstrează dreptul de proprietate asupra tipografiei.

La orele 14, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a dat o masă oficială în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, la care au participat și ierarhi, arhimandriți, profesori ai Academiei duhovnicești de la Ecimiadzin, membri ai Consiliului suprem duhovnicesc al Bisericii Armene.

A luat de asemenea parte Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, Karlen Dallakian.

În timpul mesei s-au rostit cuvîntări și toasturi. Seria cuvîntărilor a fost deschisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, care a evocat, în limba română, vremea copilăriei, a adolescenței și a activității sale din România, mărturisind că nu va putea uita niciodată ospitalitatea pe care poporul român a arătat-o întotdeauna față de poporul armean. Sanctitatea Sa a făcut de asemenea declarații în legătură cu influența pe care a exercitat-o asupra sa cultura și spiritualitatea română. Patriarhul Vasken I a evocat apoi prietenia care a unit întotdeauna Biserica Armeană cu Biserica Ortodoxă Română, precum și prețuirea și frățietatea dintre poporul român și poporul armean. În încheiere a toastat pentru întărirea și propășirea bunelor legături dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, pentru pace între toate popoarele lumii, pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

A vorbit apoi Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, Karlen Dallakian, care a exprimat bucuria că în calitate sa de reprezentant al Guvernului poate să salute pe pămîntul Armeniei pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe însoțitorii săi. D-sa a făcut o documentată prezentare a legăturilor dintre poporul armean și poporul român, scoțînd în evidență trăsăturile comune din trecut și reliefind preocupările actuale ale celor două popoare pentru construirea unei vieți de bunăstare, de pace și colaborare. A încheiat cu

urarea ca întîlnirile între reprezentanții celor două Biserici să fie cît mai dese și cît mai rodnice, exprimîndu-și convingerea că apropierea și prietenia dintre Biserici contribuie în mod sigur la sporirea prieteniei și a bunelor legături și între popoare.

Au toastat de asemenea: Dl. Mednikian, profesor la Institutul de farmacie din Erevan, care a vizitat țara noastră în 1963 și care a avut cuvinte de înaltă prețuire pentru tot ce a văzut la noi, precum și Dl. Conf. Grigore Pambuccian, vicepreședintele Consiliului eparhial al Episcopiei Armene din România, care a subliniat pe de o parte colaborarea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană ca și dintre toate cultele din Republica Socialistă România, iar pe de altă parte a scos în evidență sprijinul pe care-l dă Conducerea de Stat tuturor cultelor din țara noastră, precizînd că, așa cum Dl. Dallakian arată înțelegere pentru cultele din Armenia, tot așa, Dl. Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, manifestă aceeași înțelegere și acordă același sprijin pentru cultele religioase din Republica Socialistă România.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit pentru agapa dată în cinstea Sa și a mulțumit totodată și pentru aprecierile elogiase făcute Bisericii și poporului român de toți vorbitorii. La trăsăturile comune dintre poporul român și poporul armean, Prea Fericirea Sa a adăugat faptul că și pe linie religioasă a fost întotdeauna înțelegere și respect reciproc între cele două Biserici. Intre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană n-au fost niciodată rivalități confesionale, amîndouă avînd convingerea că slujesc aceluiași Dumnezeu.

Folosind cuprinsul unor legende din care se desprinde dragostea deosebită a Părintelui ceresc față de poporul armean și față de poporul român, Prea Fericirea Sa a arătat că atît poporul armean cît și poporul român au trecut și datorită credinței lor religioase peste toate vicisitudinile ce s-au abătut în decursul istoriei asupra lor.

Astăzi, cînd peste tot se simte duhul apropierii și înfrățirii între oameni, Bisericile lui Hristos au datoria sacră de a ajuta prietenia și colaborarea dintre oameni și popoare, fiindcă legea dragostei lui Hristos ne impune aceasta, dacă vrem să dovedim într-adevăr viabilitatea și actualitatea creștinismului nostru.

Prea Fericirea Sa a stăruit apoi asupra datoriei pe care o au toți creștinii ca împreună cu oamenii doritori de bine, să lucreze pentru întronarea păcii în lume: *«Pacea constituie comandamentul cel mai de seamă al vremurilor noastre și noi creștinii sîntem datori să o apărăm în numele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Domnul Păcii. Uniți în credință, să sprijinim popoarele noastre în eforturile pe care le depun pentru o viață mai bună și mai demnă, în năzuința lor sfîntă de a trăi în pace și fericire»*, a spus Prea Fericirea Sa, și a încheiat urînd Sanctității Sale Vasken I tot succesul în activitatea sa de Întîistătător al Bisericii Armene.

După masă, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au făcut o vizită la Seminarul și Academia duhovnicească din Ecimiadzin. Localul Academiei este așezat în imediata vecinătate a catedralei.

După intrarea în sala de recepție a Academiei, Preacuviosul Arhimandrit Nerses Bozabalian, rectorul Academiei duhovnicești, a rostit un cuvânt de bun-venit, și a făcut apoi o scurtă prezentare asupra dezvoltării Bisericii și teologiei armene, înfățișând situația actuală a Academiei teologice armene, care se străduiește să continue munca înaintașilor și să cultive dragostea și prețuirea reciprocă între Bisericile creștine în veacul nostru, care este «veacul iubirii, al înfrățirii și al colaborării pașnice». În încheiere, Preacuviosul Arhimandrit Nerses a rugat pe Prea Fericirea Sa să transmită profesorilor și studenților Bisericii Ortodoxe Române din partea Academiei duhovnicești de la Ecimiadzin cele mai calde urări de prosperitate și succes în activitatea pe care o desfășoară pentru binele Bisericii Ortodoxe Române, pentru pacea și fericirea poporului român. Totodată a exprimat dorința ca între profesorii așezămintelor teologice ale celor două Biserici să se facă în viitor schimb de experiențe pentru a se cunoaște mai bine și a se iubi mai mult în Hristos. A urmat apoi un program de cântări religioase și cîntece populare și patriotice.

La sfîrșitul programului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru primirea făcută și a felicitat pe conducătorul Academiei pentru frumosul program. Apoi a dat prețioase sfaturi și îndemnuri în legătură cu preoția și cu rolul pe care îl au în lume slujitorii lui Hristos, folosind citate din Sfînta Scriptură și din Sfîntii Părinți, în special din Sfîntul Ioan Gură de Aur.

«Eu vă urez succes în munca voastră și vă binecuvîntez din toată inima în strădaniile voastre de a deveni buni slujitori ai lui Hristos, iar Părinților și D-lor Profesori le urez sănătate deplină și mulțumire în activitatea pe care o depun în această pepinieră teologică a Bisericii Armene», a încheiat Prea Fericirea Sa.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărțit daruri rectorului, profesorilor și studenților.

*

Sîmbuca, 1 octombrie. — La orele 9,30. Prea Fericitul Patriarh Justinian împreună cu suita sa, însoțit de Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, a plecat în mașini spre orașul Erevan, capitala R. S. S. Armenia, așezat la o distanță de 20 km de Ecimiadzin. După ce au străbătut orașul cei doi patriarhi și însoțitorii lor s-au îndreptat spre ruinele *templului Garni* — care se găsesc la o depărtare de 28 km de Erevan —, unde au fost întâmpinați de Dl. arhitect Al. Sahinian, candidat în științe, șeful șantierului, care a făcut oficiul de ghid. Dl. Sahianian a arătat că templul Garni a fost construit în secolul I după Hristos de regele Tiridates I, constituind o fortăreață, în care era adăpostită reședința regilor Armeniei. După ce armenii au primit creștinismul, palatul din jurul templului a fost dat fiicei lui Tiridates al III-ea și atît palatul cît și templul — lîngă care în secolul al VIII-lea a fost construită și o biserică — au dăinuit pînă în secolul al XVII-lea, cînd s-au ruinat și s-au dărîmat. În lista monumentelor istorice armene templul Garni este socotit printre cele mai de seamă și Academia de Științe face cercetări, studii și planuri pentru reclădirea lui. Templul a fost construit inițial în stil eleno-roman, dar și cu elemente vechi armene. Coloanele executate sub influența elenismului,

care a ajuns pînă în aceste părți după ce Armenia a devenit provincie romană și sint de o artă deosebită, fiecare reprezentînd un model diferit.

Templul de la Garni a fost ridicat în cinstea zeului Mitra și lingă el au fost descoperite ruinele locuinței regale și băile făcute după modelul roman.

De aici delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost condusă la *Mînăstirea Ghégard*, așezată la nord-vest de Erevan, la o distanță de 45 km, într-un defileu pitoresc, pe malul unui mic riu de munte. La început mînăstirea s-a numit Airtank — de la cuvîntul armean «airi» care înseamnă piatră, pentru că era construită în stîncile muntelui. Mai tîrziu s-a numit Ghégard, cuvînt care în limba armeană înseamnă lance, sulită — fiindcă aici a fost păstrată mult timp sulita cu care a fost împuns în coastă Mîntuitorul Hristos. Deși sulita a fost dusă mai tîrziu la Sfîntul Ecimiadzin — unde se află și astăzi, mînăstirea și-a păstrat mai departe denumirea de Ghégard. Istoricul Vardan amintește în secolul al XV-lea de cutia de argint în care se păstra lancia, dăruiată mînăstirii de prințul armean Broș la anul 1268. Istoria mînăstirii urcă pînă în secolul al IV-lea, dar din vechile clădiri au rămas numai puține urme, construcțiile actuale datînd din secolul al XIII-lea și constituind un complex de 7 biserici mai mici — trei la parter și trei la etaj —, iar alături de ele se văd și astăzi chiliile pentru călugări, făcute tot atunci.

Toate bisericile acestui așezămînt mînăstiresc sînt capodopere de arhitectură și artă armeană medievală, — specialiștii socotindu-le unice în lume atît prin modul ingenios în care au fost realizate (după tradiție au fost dăltuite în stînci, pornind de la turle sau ferestre spre interior), cît și prin bogăția de coloane și ornamente sculptate care le împodobesc. Impresionează, între altele, mulțimea de cruci artistic sculptate pe pereții bisericilor, pe uși și pe frontispiciile de la intrare.

În prezent Mînăstirea Ghégard este nu numai un important monument istoric bisericesc, dar este și un locaș duhovnicesc de seamă al Bisericii Armene, fiindcă aici se adună credincioșii armeni de pretutindeni, pentru a asista la slujbele religioase, săvîrșite zilnic de călugări.

Atît bisericile, cît și construcțiile din jurul lor reprezintă monumente de o valoare deosebită din toate punctele de vedere.

La plecare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărțit daruri călugărilor viețuitori în mînăstire.

La orele 14,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună cu toți cei care-i însoțeau s-au reîntors la Ecimiadzin, unde s-a servit dejunul.

La orele 18, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au asistat la vecernia care s-a oficiat la biserica Sfîntul Ecimiadzin și în timpul căreia s-au rostit ectenii pentru Intîistătătorii celor două Biserici și pentru conducătorii popoarelor român și armean.

*

Duminică, 2 octombrie. — A fost o zi cu vreme foarte frumoasă, așa cum de altfel a fost în tot timpul cît a durat vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Armenia. Pe la orele 9 dimineața, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu însoțitorii săi au ieșit cu mașinile din Ecimiadzin, la

circa 10 km, de unde au admirat muntele Ararat, pomenit în Biblie, care are o înălțime de peste 5.100 m și zăpezi care nu se topesc niciodată.

După întoarcerea la Ecimiadzin, înainte de orele 11 s-au făcut pregătiri pentru participarea la sfânta liturghie. Intr-o frumoasă procesiune, de la palatul patriarhal pînă la biserică, însoțiți de ierarhi, arhimandriți, preoți, diaconi, studenți teologi și mulți credincioși, cei doi patriarhi au fost conduși sub un baldachin pînă la catedrala Sfîntul Ecimiadzin, gătită pentru o dublă sărbătoare: aniversarea a 11 ani de la întronizarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor, și vizita Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și a însoțitorilor săi, la Ecimiadzin. Credincioșii își exprimau bucuria, aplaudînd îndelung și urmărind marea procesiune.

Cei doi patriarhi au fost primiți cu sfînta cruce și apoi au fost conduși spre sfîntul altar. Prea Fericitul Patriarh Justinian cu suita sa a luat loc în partea dreaptă din fața altarului. Sfînta liturghie a fost oficiată de însuși Sanctitatea Sa Vasken I, înconjurat de PP. SS. Episcopi Dirayr Mardikian și Komitas, de preoți și diaconi, îmbrăcați în veșminte strălucitoare și cu toate podoabele impuse de ritualul bisericesc armean. Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date de corul catedralei condus de Dl. Horan Mekanagian.

Oaspeții români au urmărit de aproape desfășurarea slujbei sfîntei liturghii, avînd textul ei într-o traducere în limba română. Către sfîntul sfîntei liturghii Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a predicat credincioșilor armeni și apoi s-a adresat către Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorilor săi, spunînd:

«La solemnitățile închinatelor celei de a XI-a aniversare a întronizării Noastre, sîntem foarte fericți de a-l saluta printre noi pe Arhipăstorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, și pe însoțitorii săi, care vin să ne aducă bunele simțămînte ale Sfîntei lor Biserici și ale credinciosului popor român. Ne exprimăm profunza noastră mulțumire cu prilejul acestei preaplăcute vizite și ne rugăm ca Domnul să dăruiască viață lungă iubitului nostru frate — Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru ca să conducă și de aci înainte cu înțelepciunea sa caracteristică, cu energia-i clocotitoare pe credincioșii români spre succese răsunătoare, strălucite.

Prietenia dintre Bisericile și popoarele armean și român are un istoric de șase veacuri pe ospitalierul pămînt românesc, unde asupriții în trecut jii ai poporului nostru au găsit o viață asigurată și cele mai bune condiții de muncă și de trai în sinul primitor al poporului român.

Biserica și poporul armean sînt profund recunoscători poporului român pentru această frățească și nobilă comportare, care reprezintă unul din titlurile de slavă în istoria țărilor românești.

Astăzi, cînd toate Bisericile creștinești trăiesc cu luminoasele perspective ale unității și înfrățirii, Noi, în numele Bisericii Apostolice Armene, sîntem fericți de a întări și mai mult prin gîndurile și faptele Noastre prietenia de veacuri și conlucrarea dintre Bisericile noastre.

E plăcut ca Bisericile creștine înfrățite să se roage și să colaboreze întru slava lui Dumnezeu, pentru propășirea vieții spirituale și morale a

oamenilor și popoarelor, pentru pacea întregii omeniri. Cu Sfânta Evanghelie a lui Hristos să aducem popoarelor noastre și lumii întregi mai multă lumină, mai multă pace.

În această clipă de rugăciune, cînd este prezent între noi Arhipăstorul Bisericii și poporului credincios român, gîndul nostru se îndreaptă cu dragoste și recunoștință către buna țară românească, minunatul Nostru loc natal și cu toată căldura inimii Noastre Ne rugăm ca Domnul s-o țină mereu în pace și prosperitate și să țină totdeauna sub mîna Sa protectoare Biserica Ortodoxă Română și întregul popor român, pentru ca, prin munca, talentul lui creator și înflăcărutul lui patriotism să-și făurească viitor strălucit, continuîndu-și misiunea în istoria civilizației omenirii.

De la Sfîntul Scaun din Ecimiadzin și din inima noastră, dragostea și binecuvîntarea patriei române și credinciosului ei popor».

După cuvîntare, Sanctitatea Sa Vasken I a dăruit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un frumos baston la capătul de sus al căruia au fost turnate în aur stema Patriarhiei Române și stema Sfîntului Ecimiadzin, ca simbol al prieteniei și apropierii dintre cele două Biserici.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarele:

«Sanctitatea Voastră,
Prea onorați și distinși slujitori și iubiți credincioși,

Trăim astăzi sub semnul epocal al eforturilor pentru crearea unui climat de apropiere, de cunoaștere reciprocă, de înțelegere și colaborare între oameni și popoare. Popoarele caută punți de legătură, de înțelegere, de prietenie și frățietate, care să desființeze zidurile despărțitoare și să sece izvoarele de indiferență, de neînțelegeri și de învrăjbiră, care le-au instrăinat și le-au ținut pînă acum departe unele de altele, spre paguba progresului și a omenirii întregi.

La acest efort general sîntem datori să contribuim și noi, conducătorii și credincioșii tuturor Bisericilor creștine pe care Mîntuitorul Hristos ne-a voit să fim împreună, ca toți să fim una întru El, precum și El întru Tatăl (Ioan XVII, 21). Condiții istorice vitrege, certuri de cuvinte mai mult decît deosebiri adevărate de credință, rivalități naționale și politice între statul armean și cel bizantin de odinioară, indiferență și dezinteres reciproc, deci lipsă de iubire, au separat de un mileniu și jumătate Bisericile Vechi Orientale, spre paguba creștinătății întregi și spre întristarea lui Hristos — Domnul nostru al tuturor. Creștinătatea răsăriteană, crescută pe locurile unde a trăit în trup și a propovăduit Mîntuitorul, unde El și Sfinții Săi Apostoli au aruncat sămînța Evangheliei creștine și unde Biserica Ecumenică și încă nedespărțită a cunoscut culmea strălucirii și gloriei sale din secolul al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea, se află fărâmițată, din nefericire, în atîtea Biserici izolate între ele, încă de la Sinodul din Calcedon, cînd o dată cu despărțirea acestor Biserici, a început și decadența și nefericirea lor.

Este adevărat că între Bisericile Ortodoxe de o parte și cele necalcedoniene de alta s-au interpus cu timpul unele mici deosebiri de credință și de practici cultice, rezultate unele din modurile diferite de a înțelege unirea celor două firi (naturi) în unica persoană divino-umană a Mîntuitorului Hristos, iar altele din genul specific al fiecăruia dintre

popoarele noastre, din dezvoltarea lor în medii geografice și condiții istorice deosebite. Dar este ușor să ne dăm seama, la o analiză sinceră și atentă a acestor deosebiri, că ele sînt mult mai puține, mai mici și mai fără importanță decît numeroasele trăsături comune, care ne apropie.

Ne închinăm lui Dumnezeu și îl slăvim în limbi și forme deosebite; dar nu este greu să recunoaștem, peste granițele acestor deosebiri neînsemnate, unitatea de credință și de spirit religios, care ne înfrățeste. Avem aceeași învățătură de credință în punctele ei fundamentale, de aceea nu este de mirare că și unii și alții rostim, la botez și la liturghie, același simbol de credință: cel niceoconstantinopolitan; săvîrșim pe sfințele altare aceeași sîntă jertjă, avem aceleași Sfințe Taine (în număr de 7), aceleași tradiții religioase și liturgice, la fel de venerabile. Și nici una dintre formele vieții religioase creștine nu dovedește aceasta mai bine decît sînta liturghie a Bisericii Armene, soră bună cu cea ortodoxă.

Ca și în alte împrejurări, slujba la care am avut bucuria de a participa astăzi a fost un prilej de a ne întări convingerea că sînta liturghie a Bisericii Armene constituie, ca la toate celelalte popoare creștine din Orient, tezaurul ei religios cel mai prețios și că ea a păstrat pecetea neștricită a originii ei apostolice și unitatea ei organică și de esență cu liturghia noastră ortodoxă. Surori bune, deschizînd din aceeași mamă — vechea liturghie apostolică a Sfîntului Iacob — liturghia ortodoxă și cea armeană se axează pe aceeași idee dogmatică fundamentală, care constituie tîria evlaviei noastre comune și inima vieții noastre liturgice: aceea că liturghia este, prin sfințirea și prefacerea Sfințelor Daruri, reproducerea și continuarea în Biserică a jertfei lui Hristos și a efectelor ei minuitoare și totodată mijloc de realizare a comuniunii noastre cu Domnul, prin împartășirea cu Sfîntul Său Trup și Sînge, în jurul Mesei euharistice, ca la Cina cea de taină.

Aceeași triplă împărțire — în proscomidie (partea pregătitoare), liturghia catehumenilor, liturghia credincioșilor — și aceleași rituri și ceremonii principale, sînt comune liturghiilor noastre. Ba, ceva mai mult, numeroase rugăciuni și formule sacramentare, care alcătuiesc textul sau formularul acestor liturghii, sînt identice în amîndouă, dovedind sursa lor comună. Am fost fericit să constat că, în cursul liturghiei, atît noi cît și armenii ne rugăm lui Dumnezeu în același mod și cu aceleași cuvinte, traduse doar în limbi diferite, la rugăciunea pentru binecuvîntarea Darurilor de la proscomidie, în timpul cîntării Trisaghionului (Sfînte Dumnezeule) și al Herucului, la rugăciunea finală, numită la noi «a amvonului». Ca și la noi, credincioșii armeni răspund cu același «Doamne miluiește!» La formulele ecteniilor rostite de diacon sau preot. Sfîntul Grigore Luminătorul, apostolul armenilor, cel care a tradus liturghia din limba greacă în cea armeană, este cîntit și la noi, fiind sărbătorit în ziua de 30 septembrie a calendarului nostru, așa cum este cazul cu atîți alți nenumărați sfinți din epoca ecumenicității Bisericii, cinstiți deopotrivă în Bisericile Ortodoxe ca și în cele necalcedoniene.

Dar nu numai liturghia ne apropie, ci întreg patrimoniul cultului și al vieții noastre religioase. Nutrim același respect față de ierarhie și de locașurile sfințe, avem concepții identice și acordăm aceeași prețuire Sfințelor Taine ca mijloace de împărțășire a harului divin și de sfințire

a credincioșilor, cinstim deopotrivă pe sfinți, sfânta Cruce și sfintele icoane, avem aceleași posturi și sărbători religioase principale, practicăm rituri asemănătoare pentru pomenirea morților și așa mai departe. Toate aceste asemănări și puncte comune din domeniul cultului, al organizării și al trăirii noastre religioase, constituie nu numai dovezi de nezdruccinat ale originii comune a creștinismului nostru, ci și temelii trainice pe care putem reconstrui unitatea de odinioară a Bisericilor noastre, Biserici care nu sînt și nu trebuie să rămînă unități separate, ci fețe cu străluciri și reflexe deosebite ale uneia și aceleiași oglinzi menite să reflecte cerul și pe Dumnezeu în inimile noastre. Puținele deosebiri dogmatice și cultice dintre Bisericile noastre — ca de pildă întrebunțarea azimei în loc de pîine dospită la Sfînta Euharistie de către Dvs, armenii, amestecarea vinului euharistic cu apă, la noi ortodocșii, sau adaosul «Cel ce Te-ai răstignit pentru noi», la Trisaghion în liturghia armeană — sînt atît de puține și neînsemnate, în comparație cu asemănările și fondul comun, încît ele nu mai pot fi considerate și exagerate, ca pînă acum, ca piedici de netrecut în calea revenirii Bisericilor la unitatea care le lega pînă în secolul al V-lea. Este timpul să ne regăsim și să ne recunoaștem ca frați de credință, ca Biserici surori, să ne înțelegem și să refacem atmosfera de frățescă și reciprocă prețuire și iubire, care constituie trînicia și gloria Bisericii Ecumenice a primelor cinci veacuri creștine.

Respectînd hotărîrea luată la Conferința a treia Panortodoxă de la Rodos, din 1964, care a dat fiecărei Biserici Ortodoxe autocefale dreptul de a purta dialog și tratative bilaterale cu oricare dintre Bisericile Vechi Orientale (necalcedoniene) în vederea stringerii legăturilor reciproce, — Biserica Ortodoxă Română consideră ca o datorie a ei fundamentală efortul de a contribui, pe orice cale, la reluarea legăturilor, la cunoașterea reciprocă și la apropierea cu acelea dintre Bisericile creștine, care sînt mai apropiate de noi, nu numai prin așezarea geografică și comunitatea de destîn istoric, ci — așa cum am spus — și prin credința, cultul, organizarea și formele vieții lor religioase. Iar dintre ele, în sînul Bisericii noastre există un interes deosebit pentru Biserica Armeană. Încă de acum aproape un secol din urmă, liturghia și parte din celelalte sfînte slujbe ale Bisericii Armene au fost traduse de mai multe ori în românește, iar teologii noștri se străduiesc azi să facă cunoscute la noi, prin studii și articole informative, istoria, cultul, organizarea și literatura teologică a Bisericii Armene. Considerăm și vizita noastră aici ca o nouă expresie a legăturilor stabilite între Bisericile noastre și totodată ca un pas în plus pe calea cunoașterii și a apropierii dintre Bisericile și popoarele noastre.

Știm și sîntem convinși că și Bisericile Vechi Orientale (necalcedoniene) sînt acum animate de același suflu ecumenist, de dorința cunoașterii și a stringerii legăturilor reciproce, mai întîi între ele însele și apoi cu celelalte Biserici și confesiuni creștine. Consfătuirea neoficială de la Aarhus din august 1964 a teologilor Bisericilor necalcedoniene, urmată de Conferința reprezentanților acestor Biserici de la Addis Abeba din ianuarie 1965, a făcut în acest sens un început, care sperăm că va fi continuat cu bune roade pentru cauza sfîntă a unității creștine. Datoria

noastră, de o parte și de alta, este să continuăm strădaniile acestui început promițător în vederea strângerii legăturilor reciproce. Sîntem fericîți să constatăm, fără nici un orgoliu, că Biserica Ortodoxă Română și cea Armeană au preocupări permanente în această privință. Sîntem totodată incredințați că orice pas înainte pe acest drum al eforturilor ecumeniste constituie nu numai un stimulent pentru celelalte Biserici și un cîștig pentru unitatea creștină, ci și pentru prietenia și apropierea dintre popoare sprijinind năzuința întregii omeniri spre unitate, pace și colaborare între toate popoarele pămîntului.

Insuflețiți de aceste gînduri și sentimente, aducem gazdelor noastre iubite, Întîistătorului Bisericii Armene, Sanctității Sale Vasken I, clerului și credincioșilor Bisericii Armene, salutul plin de dragoste și frățietate creștină al credincioșilor și clerului Bisericii Ortodoxe Române. Slăvînd laolaltă pe Dumnezeuul puterilor și al îndurărilor în acest centru al Bisericii armenilor de pretutîndenî, să-L rugăm cu toții ca El să întărească eforturile slabelor noastre puteri omenești, călăuzînd gîndurile, inimile și pași noștri pe drumul ce însuflește Bisericile creștine, care este același cu drumul păcii, al prieteniei și al buneî înțelegeri între toate popoarele lumii.

Dumnezeu să ne binecuvînteze pe toți cu al Său dar și cu a Sa iubire de oameni, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin».

Apoi Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a înmînat Sanctității Sale Patriarhului Vasken I daruri: o cruce lucrată în Atelierele Institutului Biblic după un model special al Patriarhiei Române, un potir lucrat în filigran aurit, un baston, portretul Prea Fericirii Sale și cruciulițe pentru împărțit la credincioși.

La sfîrșitul sfintei liturghii s-au împărțășit, după ritualul armean, mulți credincioși. Slujba s-a încheiat cu un Te-Deum de mulțumire pentru aniversarea celor 11 ani de patriarhat ai Sanctității Sale Vasken I.

La Te-Deum a luat parte și Dl. Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase din R.S.S. Armenia.

La ieșirea din catedrală, corul a executat în chip admirabil, în limba română Imnul patriarhal de Gh. Cucu.

A urmat apoi o festivitate deosebită în sala tronului, din palatul patriarhal, unde s-au rostit cuvîntări și s-au prezentat felicitări și urări de sănătate și păstorire îndelungată Sanctității Sale Vasken I, cu prilejul împlinirii a 11 ani de la întronizarea sa.

În numele centrului Catolicosatului armean a vorbit I.P.S. Arhiepiscop Abrahamian Haigazun; din partea Conducerii de Stat a prezentat felicitări Dl. Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase din R.S.S. Armenia.

Au vorbit de asemenea: P. S. Episcop Dirayr Mardikian, P. Cuv. Arhimandrit Gereghin Cazangian din Ierusalim, Dl. Prof. H. Siruni și Dl. Prof. Gr. Pambuccian din România.

Tuturor a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, mulțumind pentru urările exprimate și incredințînd că se va strădui și mai departe să țină sus lumina învățaturii creștine adusă la Sfîntul Ecimiadzin de Sfîntul Grigorie Luminătorul și va lucra cu zel sporit pentru binele și

fericirea poporului armean, pentru pace în lumea întreagă, pentru un viitor mai luminos al omenirii.

La orele 15 s-a servit o masă oficială, la care pe lângă Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi, au participat: ierarhi armeni, arhimandriți, preoți, profesori, membrii ai Consiliului suprem duhovnicesc, credincioși armeni veniți de peste hotare, reprezentanți ai autorităților de stat, în frunte cu Dl. Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase din R.S.S. Armenia, o delegație de femei creștine armene din Beyrouth etc.

În timpul mesei au rostit toasturi: Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, Dl. Karlen Dallakian, I. P. S. Arhiepiscop Haigazun, P. S. Episcop Teoclist Arăpaș al Aradului, Dl. Prof. Gr. Pambuccian și alții care au închinat pentru conducătorii poporului armean, pentru pace, pentru Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru prietenia dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, pentru colaborarea și prietenia dintre poporul român și poporul armean.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul cuvânt:

*«Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cuvioși și Prea Căcurnici Părinți, Iubiți credincioși,*

Dăm slavă și mulțumire Preamilostivului Dumnezeu că ne-a învrednicit să venim pentru a doua oară în Armenia — țara străvechiului și biblicului Ararat — și să ne găsim iarăși laolaltă ca oaspeți ai Bisericii Armene și ai Sanctității Sale Patriarhul Vasken I.

Răspunzînd amabilei invitații pe care Sanctitatea Sa ne-a făcut-o încă din anul trecut, cînd am avut cîntea și plăcerea de a-l primi ca invitat al Bisericii Ortodoxe Române, sîntem bucuroși că venirea noastră de acum coincide și cu un moment festiv din viața și activitatea Sanctității Sale — aniversarea a 11 ani de la întronizarea Sa ca Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor.

Sînt îndeobște cunoscute legăturile vechi și trainice ale celui sărbătorit astăzi, cu Biserica și cu țara românească. Constituie pentru noi un motiv de satisfacție și de mîndrie să amintim că Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I este, prin naștere și formație, un fiu al României, unde și-a trăit primii 47 de ani din viață, înainte de a veni în Armenia. Născut în București, capitala țării noastre, din vrednici și credincioși părinți armeni stabiliți acolo, Sanctitatea Sa a făcut studii universitare la Facultatea de litere și filosofie, precum și la Facultatea de teologie din București. A slujit apoi Biserica și poporul armean din țara noastră, ca profesor la școala armeană din București, ca arhimandrit-vicar și ca episcop al Eparhiei Armene din România. În această calitate a stabilit și a întreținut trainice legături cu Biserica Ortodoxă Română, colaborînd cu noi la lupta comună pentru apărarea și promovarea păcii, alături de conducătorii celorlalte culte religioase din România. Activitatea strălucită desfășurată acolo l-a făcut cunoscut și apreciat atît de către conducătorii țării noastre, care l-au răsplătit cu înalta distincție românească, ordinul «Steaua Republicii Populare Române», cît și de conducerea Bisericii Armene de aici,

care l-a ales mai întâi membru în Consiliul Bisericesc din Ecmiadzin în 1954, apoi, peste un an, patriarh suprem și catolicosul tuturor armenilor.

Dar și după plecarea Sa din România și stabilirea la Ecmiadzin, în calitate de conducător religios suprem al tuturor armenilor, Sanctitatea Sa nu și-a uitat țara de naștere, ci a păstrat și întreținut cele mai bune legături cu Biserica Ortodoxă Română și cu patria noastră, ca și cu Noi personal. Expresia cea mai elocventă a acestor legături a fost vizita pe care Sanctitatea Sa a făcut-o anul trecut în țara noastră, răspunzând poftirii noastre și chemat de dorul de a-și revedea locurile unde s-a născut și a trăit o bună parte din viața Sanctității Sale. Vizita aceasta a avut o importanță istorică, deoarece este prima oară când Intâistătătorul unei Biserici Vechi Orientale (nealcedoniene) a vizitat în chip oficial una dintre Bisericile Ortodoxe, ieșind din izolarea care se așezase între aceste Biserici de la despărțirea lor din secolul al V-lea; Sanctitatea Sa a avut deci meritul inițiativei curajoase de a inaugura era unor noi raporturi între Bisericile Răsăritene despărțite.

Vizita aceasta a lăsat, totodată, amintiri neșterse în inimile credincioșilor Bisericii noastre și ai Bisericii Armene din România, deoarece personalitatea Sanctității Sale constituie o întruchipare vie și reprezentativă a legăturilor numeroase, vechi și trainice, care s-au stabilit de-a lungul multor veacuri de suferințe comune, între popoarele noastre. Destinul istoric vitreg al poporului armean, a făcut ca, în urma exodului masiv al armenilor din patria lor în secolul al XIII-lea, o bună parte dintre pribegii armeni să-și găsească limanul de refugiu în țările române, mai întâi în Moldova, și apoi în Muntenia și Ardeal, unde ei au format comunități înfloritoare, bucurându-se de o bună primire și de tratament uman. Poporul nostru, al cărui spirit de ospitalitate și de largă toleranță religioasă este bine cunoscut, a respectat dintru început credința religioasă a armenilor, conștient că și ei sînt cinstitori ai aceluiași Hristos.

Condițiile favorabile de viață, pe care poporul și statul român le-a creat în trecut armenilor trăitori în România și pe care statul român le-a acordat tuturor naționalităților conlocuitoare din țara noastră, i-a ajutat pe armeni să-și păstreze limba, religia și însușirile etnice; la rîndul lor, armenii stabiliți la noi au dat totdeauna dovadă de dragoste față de poporul și de statul român, împărtășind cu el bucuriile și suferințele trecutului comun. Pe temeiul acestei multisekulare simbioze dintre români și armenii trăitori la noi, Vă rog să ne dați voie să ne considerăm, Eu și însoțitorii mei, ca soli și purtători ai unui mesaj comun de prietenie din partea credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, și din partea credincioșilor armeni din cuprinsul patriei noastre, care au trăit totdeauna în bună prietenie și care împreună cu toate celelalte naționalități conlocuitoare de pe pămîntul românesc, muncesc astăzi cu egală rîvnă și cu același devotament pentru prosperitatea și înflorirea patriei lor socialiste comune, sub conducerea înțeleaptă a guvernului român.

Sanctității Sale Vasken I, care serbează acum 11 ani de la întronizarea ca patriarh suprem și catolicos al tuturor armenilor, îi urăm din toată inima, din partea Noastră personal, și din partea întregii Biserici Ortodoxe Române, ani mulți și fericiți, sănătate și putere de muncă, spre a

purta pînă la adînci bătrînețe, cu vrednicie și cu spor în toate, cîrma de arhipăstor al Bisericii armenilor din toată lumea».

În tot timpul mesei, care a durat pînă spre seară, a domnit o atmosferă de o deosebită apropiere și caldă frățietate între toți participanții.

La orele 20, în sala de festivități a palatului patriarhal, au fost vizionate filme reprezentînd momente și aspecte mai importante din viața Bisericii Armene, din cei 11 ani de arhipăstorie ai Sanctității Sale Patriarhul Vasken I.

*

Luni, 3 octombrie. — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I și o seamă de colaboratori de la Catolicosatul armean au petrecut ziua de luni 3 octombrie la lacul Sevan, care se află la o distanță de 65 km de Erevan. În jurul acestui lac de 75 km și lat de 25 km, la o altitudine de peste 1.900 m sînt construite case de odihnă și de creație pentru scriitori și artiști, vile ale unor ministere și instituții de stat. Lacul și împrejurimile sale oferă priveliști foarte frumoase vizitatorilor.

Ajungînd la lacul Sevan, cei doi patriarhi și însoțitorii lor au vizitat mai întîi cele două biserici, monumente istorice, așezate pe o înălțime din imediata apropiere a lacului: biserica Sfîntul Ioan Botezătorul, zidită în anul 874 și biserica Sfîntii Apostoli, zidită în același an. Amîndouă bisericile sînt construite din piatră și au, ca mai toate bisericile armenе, frumoase și artistice sculpturi în piatră. Bisericile nu funcționează în prezent și din mobilierul pe care l-au avut se mai păstrează puține lucruri: doar o tîmplă făcută în secolul al XVII-lea și la una din ele ușile sculptate foarte frumos în lemn. După documentele istorice păstrate, în jurul celor două biserici a fost o întreagă așezare mînăstirească, din care n-au mai rămas decît bisericile.

Cei doi patriarhi și însoțitorii lor au vizitat apoi hidrocentrala de la lacul Sevan, o construcție realizată după 1949 în cea mai mare parte instalată sub pămînt, la o adîncime de peste 100 m. Această hidrocentrală este alimentată cu apă din lacul Sevan și formează un complex hidroenergetic care produce curent electric pentru cea mai mare parte din Armenia Sovietică. Inginerul șef al hidrocentralei de la Sevan a dat toate lămuririle în legătură cu construirea și funcționarea ei și a condus personal pe cei doi patriarhi și însoțitorii lor în toate încăperile în care sînt așezate uriașele motoare și tot utilajul necesar funcționării hidrocentralei.

Mulțumind inginerului șef pentru amabilitatea pe care a avut-o, cei doi înființători ai Bisericii și toți ceilalți însoțitori s-au îndreptat spre o vilă a Ministerului Sănătății de pe malul lacului, unde se aranjase din vreme cele necesare pentru masa de prînz. Înainte de a se servi masa, toți invitații au făcut o plimbare cu vaporeșul pe lacul Sevan. După această plăcută plimbare, a urmat masa, în timpul căreia a stăpînit o atmosferă de dragoste și comuniune frățească. Spre orele 21 s-au reîntors la palatul patriarhal de la Ecimiadzin, trecînd prin orașul Erevan. În timpul cinei, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a oferit Prea Fericitului Patriarh Justinian și însoțitorilor săi o audiție de muzică populară românească și armeană pe plăci.

*

Marți, 4 octombrie. — La orele 10,30 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I și o parte din colaboratorii de la Centrul patriarhal de la Ecimiadzin au plecat la Erevan, unde au vizitat mai întâi «Matenadaranul», o clădire impunătoare în care se găsește adăpostită biblioteca vechilor manuscrise armene.

Dl. Director al Bibliotecii, Levan Hagikian, a făcut o scurtă expunere asupra manuscriselor și operelor vechi tipărite din bibliotecă.

«Matenadaranul» are 9650 de manuscrise întregi, mai mult de 1850 fragmente, aproape 2000 de file din diferite cărți, vreo 200.000 de documente istorice despre Armenia și despre țările cu care armenii au venit în contact de-a lungul istoriei.

Manuscrisele sînt din piele sau hîrtie și datează din secolul al V-lea pînă în secolul al XVII-lea. Majoritatea lor au fost păstrate în mînsătiri și biserici, Ecimiadzinul reprezentînd centru cel mai important în care au fost adunate și păstrate manuscrisele, documentele și cărțile vechi aflate în această bibliotecă-archivă de stat din Erevan.

Clădirea nouă din Erevan în care este adăpostit acest valoros fond de manuscrise a fost special contruită și dotată cu mobilier și mijloace tehnice moderne pentru conservarea, restaurarea și tratarea manuscriselor.

Pentru descifrarea și studierea manuscriselor și documentelor de la «Matenadaran» lucrează peste 30 de specialiști, care au reușit deja să publice pînă în prezent o seamă de monumente ale literaturii vechi armene, precum și numeroase monografii și articole asupra unora din materialele acestei archive. Unul dintre cercetători, Dl. Suren Calaugian, se ocupă, de pildă, cu documentele care privesc legăturile dintre armeni și români și din aceste documente se desprind bunele raporturi, prețuirea reciprocă și prietenia care a existat întotdeauna între cele două popoare.

Au fost vizitate apoi standurile cu manuscrise și cărți vechi. Cele mai vechi manuscrise sînt din secolul al V-lea și al VI-lea, cuprind fragmentul din Sfînta Evanghelie după Luca, un palimpsest din secolul al V-lea sau al VI-lea, *Cronologia* lui Eusebiu de Cezareea (copie din secolul al V-lea); traduceri vechi din Sfîntii Părinți și din scriitorii bisericești: Vasile cel Mare, Chiril al Alexandriei, Grigorie Teologul, Aristide, Irineu, Isidor de Sevila; traduceri din Biblie, lucrări de exegeză biblică, canoane, vieți de sfinți, martirologii, scrisori, apocrife etc.; traduceri vechi în limba armeană; din clasicii greci: Plato, Aristotel, Porfiriu, istoricul Zeno (a cărui lucrare *Despre natură* nu există decît în limba armeană); lucrări ale filozofilor armeni din antichitate și din evul mediu: Eznik Gohpați (secolul al V-lea), neoplatonicul David Anhağt (secolul al VI-lea), Ovanes Sarkavak (secolul al XII-lea) și alții; lucrări de istorie începînd cu secolul al V-lea pînă în vremurile mai noi, lucrări de matematică, de geografie, medicină, cosmografie, alchimie etc.

Multe din manuscrise și mai ales cele cu cuprins religios sînt îndobîtite cu miniaturi de o valoare artistică excepțională, executate de pictori armeni al căror nume s-a păstrat pînă astăzi: Toros Roslin, Sarkis Pițak, Tarmati Terun și numeroși alții.

A impresionat în chip deosebit o culegere de predici, adunate într-o carte formată din 607 piei de oaie, în greutate de 32 kg. Acest manuscris a fost alcătuit de scribul Vastan la începutul secolului al XIII-lea și este împodobit cu gravuri și miniaturi de mare valoare artistică. Alături de această carte uriașă este expusă o carte foarte mică, un manuscris de numai 19 grame, cuprinzând un calendar bisericesc din 1434, făcut la Teodosia de scribul Oksand.

Bogăția de manuscrise și importanța lor pentru trecutul poporului armean, ca și pentru trecutul altor popoare sînt de neprețuit. De aceea conducerea bibliotecii a luat toate măsurile ca aceste valoroase documente să fie păstrate în cele mai bune condiții.

Ca o atenție deosebită față de delegația Bisericii Ortodoxe Române, a fost aranjat și un stand cu cărți și reviste românești mai vechi sau mai noi care se găsesc în biblioteca «Matenadaran».

După vizitarea, timp de aproape 3 ore, a acestui mare tezaur al culturii și spiritualității armenie, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit D-lui director al bibliotecii pentru amabilitatea pe care a avut-o de a prezenta delegației Bisericii Ortodoxe Române cele mai de seamă manuscrise, documente și cărți vechi din bibliotecă, iar în registrul de vizitatori, Prea Fericirea Sa a notat:

«Am vizitat un mare și prețios tezaur al începuturilor culturii armenie. Ne-am despărțit cu un sentiment de admirație pentru oamenii de știință și cultură ai Armeniei de azi, care au inițiat acest așezămînt pentru păstrarea unor comori de neprețuit: manuscrise, miniaturi, tipărituri unicate, etc., punîndu-le la dispoziția cercetătorilor din Armenia și din lumea întreagă».

La orele 13,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, și însoțitorii, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I și o parte din colaboratorii săi, au fost primiți la Președinția Consiliului de Miniștri a R. S. S. Armenia, de Dl. Vicepreședinte Hrakia Markarian.

A fost de față la această întrevedere și Dl. Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia.

După ce Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a făcut prezentările, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit D-lui Vicepreședinte pentru primirea făcută și a făcut o seamă de aprecieri asupra realizărilor înfăptuite în R. S. S. Armenia după 1958, cînd Prea Fericirea Sa a vizitat prima dată această țară, evidențiind progresul în toate domeniile și în special în cel al construcțiilor, care au un stil aparte, ținînd seama și de specificul poporului armean. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a apreciat de asemenea realizările pe tărîm bisericesc: restaurările de la Ecimiadzin și refacerea unor monumente istorice bisericești, care dovedesc o strînsă colaborare între Biserica Armeană și conducătorii statului armean.

«Sînt desigur și alte monumente care așteaptă să fie restaurate, a spus Prea Fericirea Sa, așa cum este de pildă complexul de la Gegard. Sînt monumente vechi care atestă trecutul de cultură și de civilizație pe care l-a avut poporul armean».

Apoi Prea Fericirea Sa a făcut o seamă de aprecieri asupra bibliotecii de la «Matenadaran», care face mare cinste oamenilor de știință și de cultură din Armenia pentru felul cum au înțeles să păstreze și să pună în valoare aceste documente importante, atât pentru istoria poporului armean cât și pentru istoria altor popoare. Prea Fericirea Sa a exprimat bucuria pe care a avut-o când a văzut manuscrisul de geografie istorică din secolul al VII-lea, care amintește de strămoșii noștri valahi.

«Din documentele vechi care se păstrează la «Matenadaran» se pot vedea și legăturile de prietenie dintre poporul român și poporul armean și ele constituie pentru noi un îndemn în plus să lucrăm pentru întărirea prieteniei dintre popoarele noastre», a spus Prea Fericirea Sa.

După ce a asigurat pe Dl. Vicepreședinte Markarian că prin promovarea prieteniei dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană se întăresc și legăturile de prietenie dintre poporul român și poporul armean, Prea Fericirea Sa a urat conducătorilor R. S. S. Armenia spor în munca pentru înflorirea și fericirea poporului armean.

Dl. Vicepreședinte Markarian a spus, între altele:

«Prea Fericitie Părinte Patriarh,

Eu personal și întreaga conducere de la Președinția Consiliului de Miniștri sintem foarte fericiți, că Prea Fericirea Voastră ați binevoit să vizitați țara noastră, Sfântul Ecimiadzin și acum pe noi, aici, la Președinție.

Toate strădaniile și manifestările care au ca scop întărirea prieteniei dintre popoare și mai ales, în cazul de față, întărirea prieteniei dintre poporul armean și poporul român nu ne fac decît bucurie.

Vizita Prea Fericirii Voastre în Armenia, ca de altfel toate legăturile de prietenie și colaborare între conducătorii Bisericilor existente în țările noastre, sînt o dovadă în plus că în țările socialiste există posibilitatea de manifestare liberă a credinței creștine.

Eu sînt ferm încredințat că, așa cum este cazul la noi cu Biserica Armeană, tot așa în Republica Socialistă România, Biserica Ortodoxă Română lucrează spre binele poporului. Prin activitatea lor aceste Biserici ajută în felul lor la îndrumarea poporului pentru zidirea și înfăptuirea țelurilor generale.

Și viața însăși — practica — ne arată că colaborarea între puterea statului și cea bisericească nu numai că este posibilă, dar este și folosită pentru popor. Aceasta o vedem clar în viața noastră de fiecare zi, fiindcă este o colaborare în multe privințe între statul nostru și Biserica Armeană, îndeosebi prin persoana Sanctității Sale Vasken I.

Tocmai pentru aceasta, pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, există un Comitet special care are menirea să asigure o bună colaborare între Biserică și stat.

Stim din istorie că mai peste tot Biserica a jucat un rol de seamă în păstrarea sentimentului național și în conservarea valorilor naționale ale popoarelor respective. Biblioteca pe care ați vizitat-o azi și despre care ne-ați vorbit cu atîta admirație, precum și toate comorile acelea au fost create și păstrate în decursul secolelor de Biserică și la crearea și

păstrarea lor a veghiat îndeosebi Sfântul Ecimiadzin și noi ne mindrim astăzi cu aceste documente.

În constituția Republicii noastre, ca și în constituțiile tuturor republicilor socialiste sovietice, este prevăzută libertatea deplină de conștiință și noi ne străduim să traducem în fapt această libertate.

Permiteți-mi să vă salut, Prea Fericirea Voastră, încă o dată pe pământul strămoșesc al patriei noastre și să vă urez să trăiți întru mulți ani!»

Prea Fericitul Părinte Patriarh a împărtășit apoi D-lui Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R. S. S. Armenia admirația sa pentru realizarea hidrocentralei de la lacul Sevan, care în multe privințe se aseamănă cu hidrocentralele din România, de la Bicaz și de pe Argeș. Totodată Prea Fericirea Sa și-a exprimat mulțumirea de a fi putut vedea multe din monumentele istorice ale Armeniei — unele bine întreținute, altele așteptând restaurarea, așa cum sînt cele două biserici de la lacul Sevan, sau complexul minastresc de la Ghégard. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat grija și prețuirea pe care le are conducerea statului român pentru monumentele istorice, inclusiv cele bisericesti, restaurîndu-le și popularizîndu-le prin albume, pliante sau cărți poștale ilustrate.

Cu acest prilej s-a servit o gustare, în timpul căreia s-a toastat pentru prietenia dintre Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română și pentru bunele legături și prețuire reciprocă dintre Republica Socialistă România și R. S. S. Armenia.

La orele 14,30 Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, Karlen Dallakian, a oferit în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian un dîneu la care, pe lângă Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, și ceilalți reprezentanți ai celor două Biserici, au luat parte: Dl. Ministru al Învățămîntului al R.S.S. Armenia, Dl. Ministru al Agriculturii al R.S.S. Armenia, Dl. Președinte al Comitetului pentru pace al R. S. S. Armenia, profesori, oameni de știință și alte personalități de seamă.

În timpul mesei s-au rostit cuvîntări și toasturi. Seria cuvîntărilor a fost deschisă de Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R.S. Armenia, Karlen Dallakian, care, între altele, a spus: «Este pentru noi un prilej foarte plăcut să arătăm Prea Fericitului Patriarh Justinian, prețuirea și simpatia de care se bucură între noi. Am fost însărcinat de guvernul nostru ca prin Comitetul pentru cultele religioase să organizez această masă în cinstea Înaltului Prelat care vizitează Biserica și țara noastră.

Dați-mi voie deci ca să închin pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și să-i doresc din toată inima sănătate și deplină putere de muncă în slujba Bisericii pe care o conduce și în activitatea pe care o depune pentru binele poporului român și pentru apărarea păcii în lume.

Am avut de multe ori ocazia să auzim despre strădaniile Prea Fericirii Sale, despre colaborarea frumoasă a Prea Fericirii Sale cu Conducerea de stat a Republicii Socialiste România, și despre zelul cu care apără pacea.

Apărarea păcii este o cauză sfântă care de două mii de ani a fost înscrisă pe steagul adevăraților creștini. Dar cauza păcii este pentru toți oamenii o problemă atât de importantă, încît ea a constituit primul decret al puterii sovietice. Cauza păcii este vitală pentru toate popoarele, deci și pentru popoarele român și armean. De aceea cînd Biserica Ortodoxă Română sub conducerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, își ridică glasul pentru apărarea păcii, noi nu putem să privim decît cu admirație acest lucru.

Dorim Prea Fericitului Patriarh Justinian tot mai multă energie pentru a purta cît mai sus steagul păcii în Republica Socialistă România.

Acest oraș al nostru — Erevanul —, care are aproape 2.000 de ani, nă s-a predat niciodată dușmanilor, dar porțile lui au fost deschise tuturor prietenilor și în special acelor prieteni care poartă în mîinile lor ramura de măsline a porumbelului păcii. Pe astfel de prieteni îi primim cu inima deschisă. Regret că din cauza bolii lipsește de la această masă Dl. Președinte al Consiliului Orașului Erevan. În numele lui îndeplinesc o delegație foarte plăcută și anume aceea de a înmîna Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cheia orașului Erevan. Această cheie, care reproduce cheia cea mare a orașului Erevan, vă dă dreptul, Prea Fericite Părinte Patriarh, să fiți cetățean al orașului nostru. Dintre conducătorii de Biserică, cel dintîi a primit o astfel de cheie, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I. Noi vă dorim să veniți acum cît mai des în orașul și țara noastră, ca oaspete și prieten al Bisericii și poporului armean, ca cetățean al orașului Erevan.

Trăiască Conducătorul Bisericii Ortodoxe Române!»

Apoi Dl. Dallakian a prezentat pe ceilalți invitați la banchet, după protocolul în astfel de ocazii.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus:

*«Sanctitatea Voastră,
Domnule Președinte al Comitetului pentru cultele religioase,
Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cucernici Preoți,
Domnilor,*

Vă rog să-mi permiteți să dau expresie deosebită bucuriei pe care eu și ierarhii și clericii care mă însoțesc o avem de a fi împreună cu Dvs. și de a trăi aceste clipe memorabile din viața noastră.

Am venit în frumoasa Dvs. țară, Armenia Sovietică, locuită de un popor a cărui remarcabilă hărnicie o cunoaștem, ca oaspeți ai venerabilei Biserici Armene, cu prilejul aniversării a 11 ani de la întronizarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor și pentru continuarea contactelor în vederea apropierii dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană.

Prețuim Biserica Armeană, ca o continuare fidelă și ca o întruchipare vie a unora dintre cele mai vechi tradiții ale creștinismului și prin aceasta înrudită cu Ortodoxia, din care face parte și Biserica Ortodoxă Română, și sîntem dornici să vedem sporind din ce în ce mai mult apropierea dintre Bisericile noastre, între care sînt atât de multe și impor-

tante asemănări. Vizitele reciproce dintre întiiistătătorii lor sînt menite să servească și acestui scop.

Prin aceasta noi împlinim un comandament al vremurilor actuale, cure cer tuturor creștinilor să se cunoască mai bine și să-și unească eforturile pentru a sprijini omenirea contemporană în aspirațiile ei de înfrățire, de cultivare a prieteniei și de cucerire a unei vieți de bunăstare și fericire pentru toți oamenii.

Năzuința de apropiere și de colaborare, care însuflețește azi, ca un spirit al vremii, cercuri din ce în ce mai largi ale lumii, cucerește din zi în zi și Bisericile creștine și pe credincioșii lor, cucerește pe credincioșii tuturor religiilor. Toate Bisericile devin din ce în ce mai conștiente de datoria lor de a-și adăuga, într-o strînsă colaborare, efortul de energie și străduința la efortul pentru asigurarea păcii și înțelegerii între popoare pe care-l depun cei mai buni și conștienți dintre oameni.

Sînt bucuros să constat colaborarea ce se desfășoară în acest sens între cultele din Armenia Sovietică. Văd și aici și am văzut și în cuprinsul țării Dvs. manifestîndu-se între conducătorii și credincioșii cultelor aceleași sentimente de prietenie și de stimă reciprocă, care se manifestă și între cultele din România. Sanctitatea Sa Vasken I știe aceasta, căci a colaborat el însuși cu noi la crearea și intensificarea unor asemenea relații. Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, sînt convinși că apropierea și prețuirea reciprocă între culte pe plan local și mondial pot să aducă o contribuție importantă la apropierea și împrietenirea dintre oameni și popoare.

Conștienți că prin prezența lor aici și prin contactele lor cu reprezentanții cultelor din Armenia Sovietică și din întreaga Uniune Sovietică, contribuie la apropierea și înfrățirea dintre Biserici, solii Bisericii Ortodoxe Române, sînt fericiti să poată sprijini adîncirea prieteniei dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice.

Aducem cele mai călduroase mulțumiri conducerii de stat a Armeniei Sovietice pentru prețuirea arătată prin primirea ce ni s-a făcut astăzi.

Mulțumim din inimă Comitetului de stat pentru cultele religioase pentru această agapă organizată în cinstea noastră și pentru atenta amabilitate și prietenie cu care ne-a înconjurat.

Mulțumiri pline de dragoste frățească adresăm Episcopilor și celorlalți slujitori ai Bisericii Armene pentru bunele sentimente cu care ne-au înconjurat și-i asigurăm că nu vom uita niciodată atmosfera de căldă prietenie ce s-a creat cu prilejul acestei întîlniri.

În mod cu totul deosebit adresăm mulțumirile Noastre preaiubitului Nostru frate în Hristos. Sanctității Sale Patriarhului suprem și Catolico-sului Vasken I pentru invitația de a vizita Biserica Armeană și pentru tot ce am văzut cu acest prilej în Biserica Armeană și în străvechea și primitoarea patrie a sirguinciosului popor armean.

Urăm Sanctității Sale și Conducătorilor Armeniei Sovietice roade bogate în opera de ajutorare a poporului armean la ridicarea lui pe culmi de prosperitate, de bunăstare și de fericire.

Să trăiască și să sporească dragostea dintre Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română și prietenia dintre popoarele Uniunii Sovietice

și poporul român, pentru ca pacea, pentru care se străduiesc împreună, să triumfe în lumea întreagă».

Apoi a adăugat: «mulțumesc D-lui Președinte al Consiliului orașului Erevan și-i urez grabnică însănătoșire. Socotesc această cheie ca un simbol al prieteniei dintre Erevan și București, capitalele țărilor noastre.

Și acum să ridicăm cu toții paharul în sănătatea D-lui Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia și să-i urăm multă sănătate și să trăiască întru mulți ani».

După Prea Fericirea Sa a vorbit poetul Nairizarian, președintele Comitetului pentru Pace, care, între altele, a spus:

«Prea Fericite Părinte Patriarh,

Permiteți-mi ca, în numele Comitetului pentru Pace din R. S. S. Armenia, să vă spun bun-venit pe pământul scumpei noastre patrii.

Toate Bisericile din lumea întreagă au datoria sfântă de a apăra pacea. Putem spune, fără să greșim, ca gradul de superioritate al unei Biserici creștine se măsoară după aportul pe care-l are față de problema păcii, deoarece cauza păcii este astăzi cea mai sfântă, este cea dintâi problemă care stă în fața lumii întregi.

Noi știm și o spunem cu bucurie că Biserica Ortodoxă Română cu credincioșii, cu slujitorii și cu ierarhii ei, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a susținut și apărât totdeauna pacea.

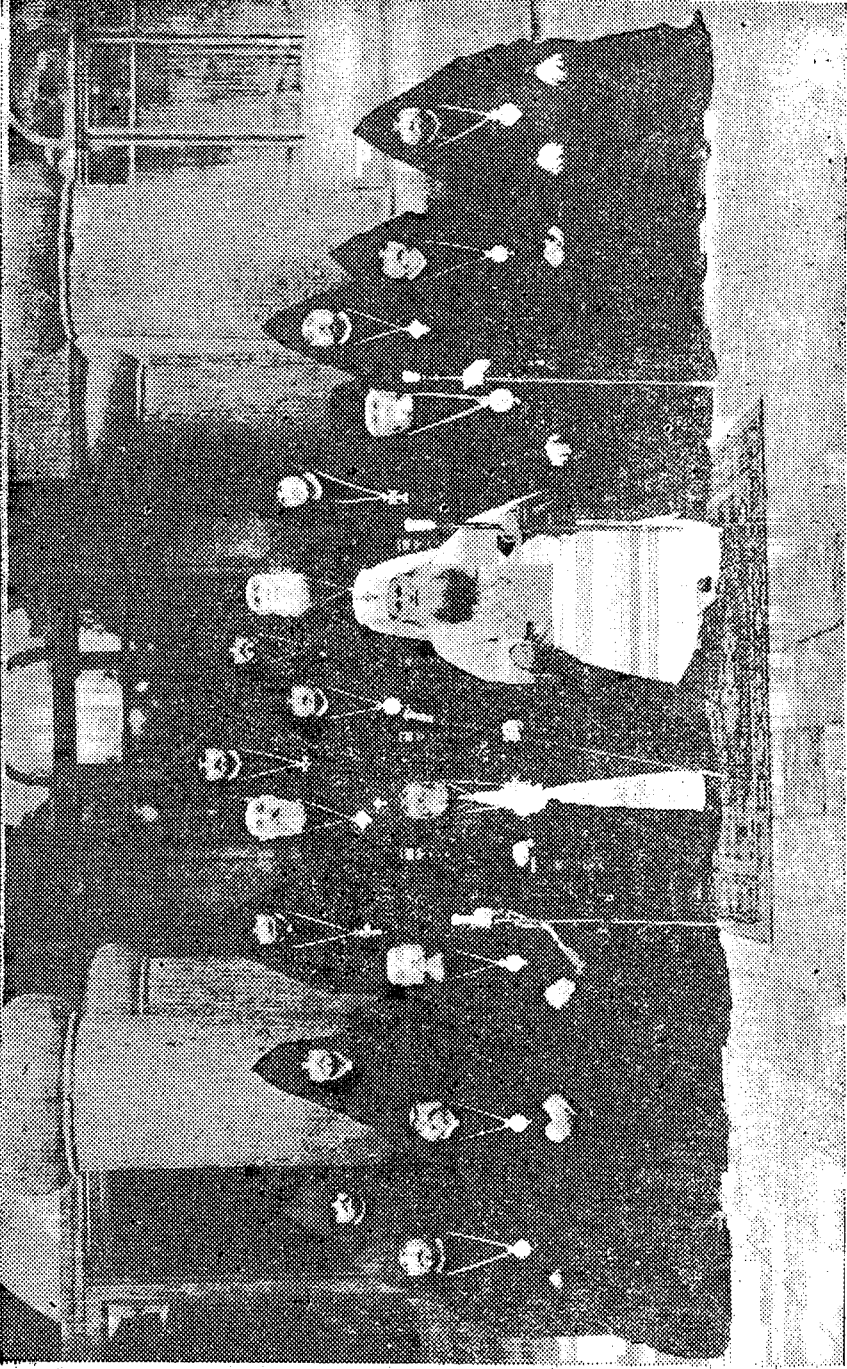
Acum multe veacuri în urmă, poporul român și-a deschis larg brațele și a primit frățeste pe armenii pribegi, dându-le posibilitatea să muncească și să-și câștige existența. Li s-au creat condiții așa de bune, încât în cultura poporului român sînt figuri de seamă care s-au ridicat dintre armeni. Sintem recunoscători Bisericii Ortodoxe Române și poporului român că au crescut la sinul lor și ne-au dat un Catolicos ca Patriarhul Vasken I, cel atît de înțelept și cu atîtea însușiri alese.

Propun să ridicăm paharul pentru prietenia dintre popoarele noastre, pentru talentatul și harnicul popor român, pentru biruința păcii în toată lumea».

Apoi Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor Armenilor, după ce a evocat prietenia veche dintre poporul român și poporul armean, a mulțumit călduros tuturor celor prezenți pentru cinstea și prețuirea pe care o arată față de Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, unul dintre ierarhii cei mai de seamă ai Ortodoxiei contemporane, care îmbină în chipul cel mai fericit activitatea pentru propășirea Ortodoxiei și pentru conlucrarea Bisericilor, cu interesele majore ale poporului român și ale tuturor popoarelor iubitoare de pace și de progres. Sanctitatea Sa și-a încheiat cuvîntul spunînd: «Cu simțăminte pline de dragoste frățească închin în sănătatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

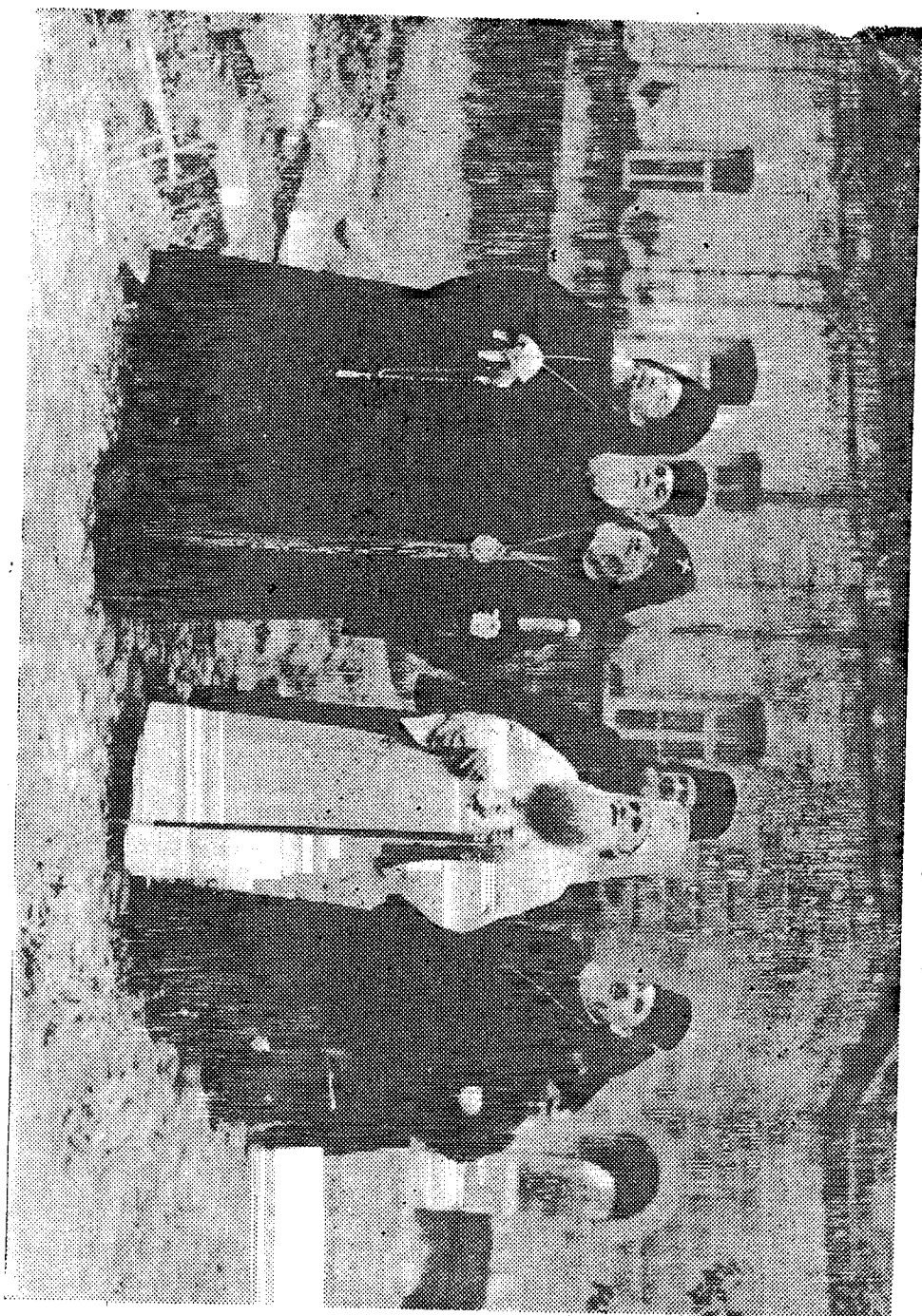
Inchin în cinstea Guvernului R. S. S. Armenia, căruia îi urez să lucreze și de aici înainte pentru binele și fericirea poporului armean.

Inchin în sănătatea D-lui Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, organizatorul acestui banchet dat în cinstea Preaiubitului meu frate în Hristos, Patriarhul Justinian.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea sa Vasken, I, împreună cu însofitorii,
în fața palatului patriarhal din Ecmiadzin

PLANȘA II

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Săcătătatea Sa Vășken I, cu însoțitorii, privind spre muntele Avarat

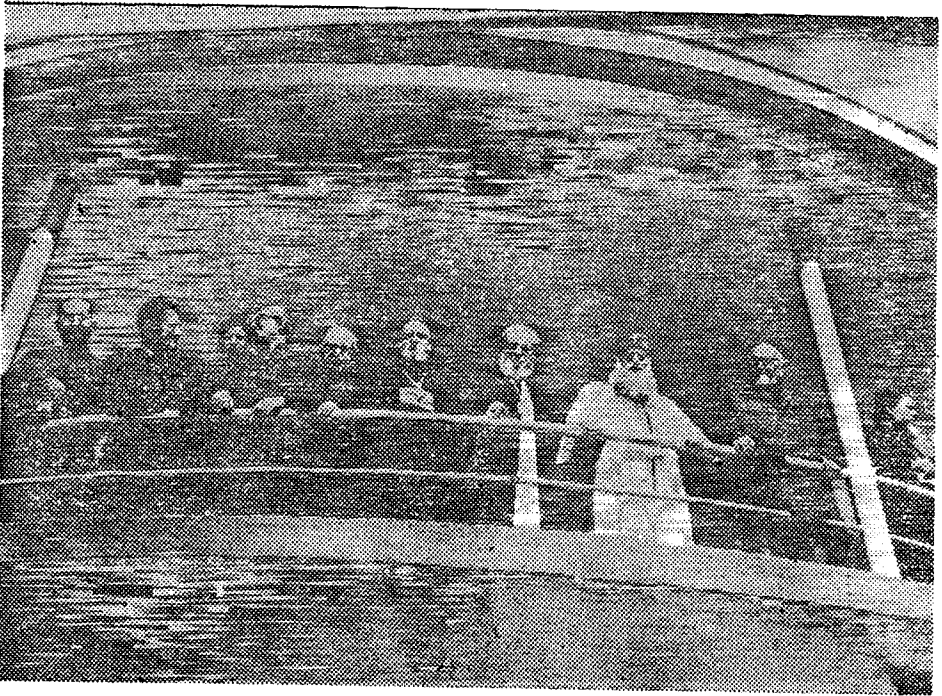
Prea fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună
cu însoțitorii, la Mănăstirea Ghegard

PLANȘA IV

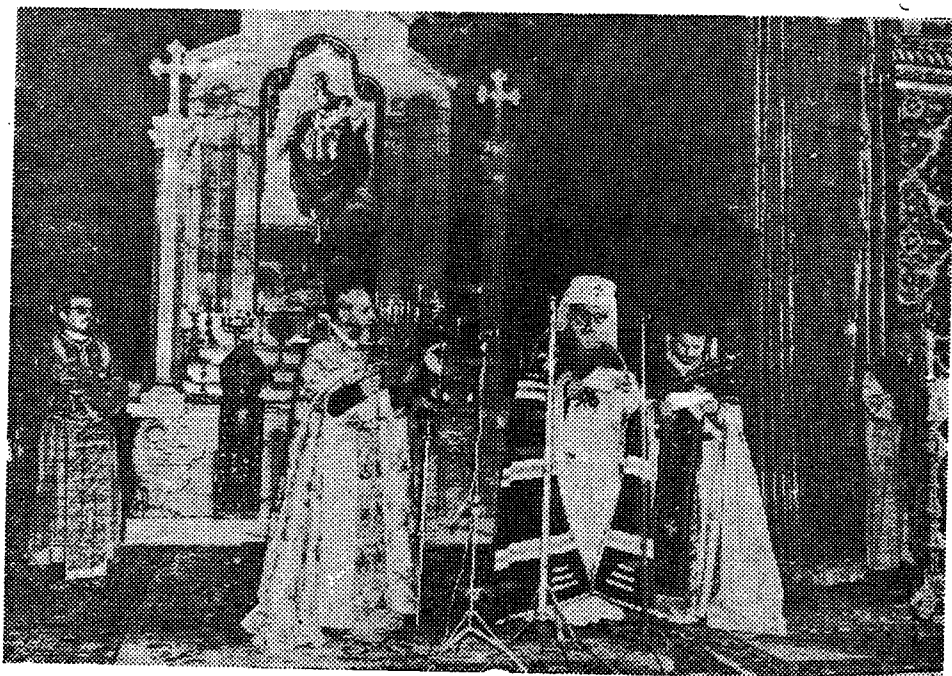
Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună
cu însoțitorii, la ruinele templului Garni

PLANȘA V

**Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună
cu însoțitorii, cu vaporășul pe Lacul Sevan**

PLANȘA VI

În catedrala din Ecimiadzin, în timpul Liturghiei solemne, la sărbătorirea împlinirii a 11 ani de la înscăunarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor

În sala tronului din palatul patriarhal din Ecmiadzin, în timpul ședinței festive,
la împlinirea a 11 ani de la înscăunarea Sanctității Sale Vasken I,
Patriarhul suprem și Catholicos al tuturor armenilor

PLANȘA VIII

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, împreună cu
însoțitorii, la ruinele templului Garni

In sfârșit, pentru că eu mi-amintesc cu deosebită plăcere că am fost fiu al României, am crescut la sânul poporului român și m-am bucurat întotdeauna de succesele lui, închin în cinstea Guverntului Republicii Socialiste România, și pentru propășirea și fericirea poporului român.

Inchin cu toată dragostea pentru Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor din România, Profesor Dumitru Dogaru, pe care îl cunosc de mulți ani».

A vorbit apoi Dl. Grigore Becnezian, din partea Comitetului pentru legăturile cu armenii din străinătate. D-sa a subliniat că vizitele și contactele dintre reprezentanții diferitelor țări și ai diferitelor organizații sociale creează și întăresc legăturile de prietenie dintre oameni. Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian și a însoțitorilor săi confirmă întru totul aceasta. De aceea, în numele Comitetului pentru legăturile cu armenii din străinătate, a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru bunele legături de prietenie și colaborare dintre poporul armean și poporul român.

Cerindu-i-se unele informații despre vremea când Prea Fericirea Sa activa în Comitetul Internațional de luptă antifascistă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărtășit tuturor celor prezenți momente din activitatea pe care a desfășurat-o acest comitet împotriva războiului și pentru apărarea păcii încă înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial. A evocat lupta pe care a dus-o Nicolae Titulescu și Litvinov împotriva războiului, precum și acțiunea desfășurată de Comitetul internațional de luptă antifascistă în tot timpul războiului al doilea mondial și primejdia care pîndea atunci pe toți luptătorii antifasciști.

Ca vechi luptător pentru apărarea păcii, Prea Fericirea Sa a îndemnat pe toți cei prezenți să-și unească eforturile împreună cu milioanele de oameni care se străduiesc pentru alungarea războiului din Vietnam și de oriunde s-ar mai ivi războaie, care nu numai că nu sînt de folos omenirii, dar în condițiile actuale, ele pot aduce dezastrul și pustiirea întregului glob pămîntesc.

Toți cei prezenți au aplaudat călduros pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și l-au felicitat pentru viziunea clară pe care a avut-o încă de acum 30 de ani în legătură cu pacea, prietenia și înfrățirea dintre oameni și popoare.

În tot timpul acestui banchet s-au făcut aprecieri elogioase asupra Bisericii Ortodoxe Române și asupra felului în care lucrează poporul nostru pentru bunăstarea și fericirea lui, pentru colaborarea cu alte popoare și pentru contribuția lui la apărarea păcii în toată lumea.

La orele 20, în sala de concerte a Filarmonicii de stat, Corala de stat și ansamblul de cîntece și dansuri populare din Armenia au dat un spectacol, la care au asistat Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, împreună cu însoțitorii lor.

Sub conducerea dirijorului Cechigian Chanes, artist emerit, Corala de stat a executat magistral bucăți religioase, fragmente din opere, creații și cîntece populare armonizate de Komitas, Ecmalian, Tikranian, Saaruni și alți compozitori armeni, încheind cu «Alleluia» din oratoriul lui Haendel. O echipă de dansuri a executat frumoase jocuri populare armene.

În pauză Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I s-au întreținut cu directorul Operei de Stat.

*

Miercuri, 5 octombrie. — La orele 10, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, au vizitat biserica Sarkis din Erevan. Cei doi Întâistătători de Biserică au fost întâmpinați cu sfânta cruce și sfânta Evanghelie de P. S. Episcop de Erevan, Vahan Terian înconjurat de un sobor de preoți.

În cuvântul de salut pe care l-a rostit, Prea Sfințitul Episcop Vahan Terian a amintit de legăturile vechi dintre poporul armean și poporul român, citind de mai multe ori pe Nicolae Iorga. Prea Sfinția Sa a amintit credincioșilor Bisericii că însuși conducătorul Bisericii Armene, Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, a trăit o bună parte din viața sa în România, de unde a venit apoi în fruntea Bisericii Armene. Sanctitatea Sa continuă firul legăturilor de prietenie între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană și prin aceste legături se cunosc mai bine și se prețuiesc mai mult între ele și popoarele armean și român.

În numele credincioșilor și slujitorilor bisericii Sfințitului Sarkis, Prea Sfinția Sa a urat bun-venit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și îl roagă să binecuvânteze pe credincioșii armeni veniți în întâmpinarea Prea Fericitului Sale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns astfel:

*«Prea Sfințite Părinte Episcop,
Prea Cucernici Părinți, iubiți credincioși,*

Ca oaspeți ai Sanctității Sale Patriarhului Vasken I, îi sîntem adînc recunoscători pentru fericitul prilej pe care ni-l dă de a vizita această biserică din Erevan.

Avem astfel prilejul să aducem Episcopului, clerului și credincioșilor din Erevan salutul slujitorilor și credincioșilor ortodocși din capitala țării noastre, orașul București, în care, în cele aproape 300 de biserici, se roagă pentru mîntuirea sufletelor lor și pentru pacea întregii lumi. În numele lor vă împărtășesc binecuvîntări patriarhale și vă doresc tuturor deplină sănătate și trupească și sufletească.

Ieri, prin Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, am primit de la Dl. Președinte al orașului Dvs., cheia Erevanului. Este desigur vorba nu de deschiderea porților unei cetăți, ci de deschiderea inimilor pentru dragoste și prietenie între credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Armene, între poporul R. S. S. Armenia și poporul Republicii Socialiste România.

Prietenia între popoarele noastre, așa cum a arătat și Prea Sfințitul Episcop al Erevanului, este veche și întâlnirile noastre ajută la sporirea acestei prietenii. Contactele dintre noi ne ajută să ne cunoaștem mai bine. Călătorînd în diferite părți ale Armeniei, am vizitat locașuri vechi de trăire duhovnicească și ne-a impresionat foarte mult treptul plin de glorie al poporului armean. Și aici în Armenia, ca și la noi în România, Biserica a jost pavăză puternică pentru apărarea poporului în toate momentele

prele prin care a trecut. O soartă asemănătoare au avut popoarele noastre în trecut și în prezent ele se străduiesc să-și creeze un viitor mai bun, folosind aceleași mijloace în drumul lor spre progres și fericire.

Să rugăm pe bunul Părinte ceresc să ajute popoarele noastre în toate năzuințele lor de bine și să ne hărăzească pace și liniște.

Harul și dragostea lui Dumnezeu să fie cu noi cu toți. Amin».

Tot în Erevan, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, împreună cu însoțitorii lor, au vizitat Combinatul de mătase artificială Lenin.

Dl. inginer șef Noraik Stepanian a dat lămuriri în legătură cu acest combinat, care funcționează din 1953, având 553 de războaie de țesut și un număr de 3.500 de lucrători. Intreprinderea produce zilnic 23.000 m mătase artificială. Din producția totală 10% intră în consumul R. S. S. Armenia, iar restul se distribuie în întreaga Uniune Sovietică.

Cei doi Patriarhi și persoanele care-i însoțeau au vizitat o parte din ateliere și au putut vedea peste tot preocuparea și grija de a se crea condiții optime de muncă și de a se da tuturor muncitorilor posibilitatea să câștige un salariu care să le asigure o existență demnă.

De la această întreprindere Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, împreună cu însoțitorii lor au mers într-o comună aproape de Erevan, unde au vizitat *biserica Oșagan*, unde se găsește mormântul lui Mesrob (363—440), care a inventat alfabetul armean și a desfășurat o activitate bogată pentru dezvoltarea culturii naționale armene.

Biserica actuală a fost construită în 1879, pe ruinele unei biserici vechi. Are formă de corabie și se deosebește de stilul bisericilor armene, fiind opera unui arhitect grec. Este bine întreținută și de curând a fost pictată în partea dinspre apus cu scene din viața Sfântului Mesrob.

Părintele Arhimandrit Grigore Ieriaian a prezentat pe scurt viața Sfântului Mesrob, care, pe lângă faptul că a creat alfabetul armean, a lucrat și la traducerea Bibliei în limba armeană între 403—435, a alcătuit cântări bisericești care se folosesc și astăzi în cultul Bisericii Armene, și prin rînduielele puse de el, credința creștină a fost întărită în Armenia. Pentru meritele câștigate în timpul vieții sale, Biserica Armeană l-a trecut între sfinții ei. La mormântul Sfântului Mesrob, se adună armeni din toate părțile, iar în anul 1963 s-au sărbătorit 1.600 de ani de la nașterea sa.

După vizitarea mormântului Sfântului Mesrob, cei doi Patriarhi au binecuvîntat pe credincioșii adunați în biserică și au plecat împreună cu însoțitorii la Ecimiadzin.

La orele 14,30 a avut loc la Ecimiadzin o masă de bun-rămas. Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, Prea Sfințitul Episcop Komitas, PP. Cuv. Arhimandriți Kevork din Beyruth și Kiut Pavi de la Paris au rostit cuvîntări în care s-au făcut frumoase aprecieri asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian în Armenia, asupra bunelor rezultate ale ei și s-au adresat urări reciproce între căpeteniile și slujitorii celor două Biserici care s-au întîlnit la Ecimiadzin cu acest prilej.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, mulțumind pentru frățesca primire făcută a invitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, îm-

preună cu o delegație a Bisericii Armene să fie oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române pentru data de 6 iunie 1968, cind se vor împlini 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Sale.

După masă Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a împărțit daruri pentru membrii delegației.

Seara, la orele 19, în sala de festivități din palatul patriarhal a avut loc un concert susținut de Cvartetul tineretului Filarmonicii de stat din Armenia, de violoncelistul Burghen Avanian, artist emerit, și de Corul catedralei din Ecimiadzin. S-au citit de asemenea și citeva bucați religioase din Grigorie de Narec, traduse în limba română de Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I.

*

Joi, 6 octombrie — La orele 9,30, dimineața, într-un cadru solemn, cei doi Patriarhi au semnat următorul comunicat comun :

COMUNICAT :

Prin mila lui Dumnezeu, Prea Fericitul JUSTINIAN, Patriarhul României, la poftirea frățească a Patriarhului Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, VASKEN I, a vizitat Armenia și Sfântul Scaun Ecimiadzin, de la 29 septembrie pînă la 6 octombrie 1966, fiind însoțit de: Prea Sfințitul Teoctist, Episcopul Aradului, Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Preoți Ioan Găgiu, Directorul Administrației Patriarhale și N. Cazacu, Secretarul Prea Fericitului Patriarh. Delegația a fost însoțită de asemenea de Prea Sfințitul Episcop Dirayr, conducătorul credincioșilor armeni din Republica Socialistă România și Republica Populară Bulgaria.

Cu acest prilej plăcut lui Dumnezeu, Patriarhul Justinian și Patriarhul Vasken I s-au îmbrățișat cu dragoste frățească în fața Sfântului Altar Ecimiadzin și au reînnoit legămîntul lor de a întări și mai mult prietenia seculară dintre Bisericile Ortodoxă Română și cea Apostolică Armeană, în spiritul unității creștine și cu dorința unei și mai strînse colaborări în viitor.

Cu dragoste fierbinte, ei s-au rugat pentru propășirea celor două Biserici surori și pentru bunăstarea și jericirea popoarelor armean și român, care se dezvoltă astăzi în mod pașnic și sigur sub soarele strălucitor al patriilor lor.

Dl. Vicepreședinte al Sovietului Suprem al R. S. S. Armenia, Hrachia Markarian, asistat de Dl. Karlen Dallakian, președintele Comitetului pentru cultele religioase, a primit marți 4 octombrie pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, împreună cu însoțitorii lor. Intrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă prietenie.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii, a vizitat o seamă de mînăstiri și biserici istorice: Sfînta Ripsime, Sfîntul Gaiane, Sfîntul Gegard, Osakan, biserica Sfîntul Sarkis din Erevan, cele două biserici vechi de la lacul Sevan, ruinele templului Garni, precum și mu-

zeul de manuscrise «Matenadaran», hidrocentrala Sevan și combinatul de mătase artificială din Erevan.

Serviciile divine oficiate de Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, înconjurat de arhieri și clerici armeni, la care a asistat și Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii săi, au confirmat din nou existența unui tezaur de spiritualitate creștină, comun Bisericii Ortodoxe și Bisericii Armene.

Convorbirile frățești între Conducătorii celor două Bisericii — desfășurate în duhul dragostei lui Hristos și al prieteniei sincere — au dovedit o desăvârșită unitate de vederi în problemele ce preocupă creștinătatea contemporană. Cei doi Întâistătători au reafirmat încredințarea lor că apropierea, cunoașterea și colaborarea strânsă între toate Bisericile creștine reprezintă cea mai folositoare propovăduire a mesajului evanghelic al păcii, libertății, dreptății și bune înțelegeri în lumea de azi, în care adevărații creștini nu pot și nu trebuie să fie de partea celor ce pornesc războaie, distrugând bunuri și ucigând oameni nevinovați.

Ingrijorați de modul în care se desfășoară războiul din Vietnam și din alte părți ale lumii, amîndoi Arhipăstorii s-au rugat lui Dumnezeu pentru pacea a toată lumea și, în numele Bisericii lor, fac apel către toți creștinii și către toți oamenii iubitori de pace să-și unească eforturile lor pentru încetarea oricărui război, pentru ca omenirea să-și regăsească liniștea sufltească și siguranța unei vieți pașnice.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a invitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I să viziteze Biserica Ortodoxă Română în anul 1968, cu prilejul aniversării a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Sale. Sanctitatea Sa Vasken I a acceptat cu plăcere această invitație».

După semnare amîndoi Patriarhii s-au îmbrățișat; iar Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a declarat că vizita pe care a făcut-o Sanctității Sale Patriarhului Vasken I și Bisericii Armene constituie unul din momentele importante pe drumul înfrățirii și unirii dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană. După ce Prea Fericirea Sa a urât Sanctității Sale Patriarhului Vasken I sănătate și spor în activitatea de Conducător suprem al Bisericii Armene, și-a exprimat nădejdea că în 1968 Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I va fi oaspete prețuit și iubit al Bisericii Ortodoxe Române.

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a răspuns că primește cu bucurie invitația și va aștepta cu nerăbdare ziua revederii în România.

În condica de înalți oaspeți de la reședința patriarhală, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a scris:

«Totdeauna ne vom aminti de larga ospitalitate de care ne-am bucurat din partea Sanctității Sale Vasken I, în tot timpul cît am fost oaspeții săi și ai Bisericii Armene, cu prilejul vizitei făcute de la 29 septembrie la 6 octombrie 1966.

† Patriarhul JUSTINIAN»

S-a servit apoi masa și, fiind făcute toate pregătirile de plecare, la orele 11,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea sa Patriarhul Vasken I, ierarhi și clerici ai Bise-

ricii Armene, au pornit spre aeroportul Erevan. La aeroportul Erevan a venit de asemenea și Dl. Președinte al Consiliului pentru cultele religioase din R. S. S. Armenia, Karlen Dallakian.

Cu regretul firesc al despărțirii și după îmbrățișări pline de dragoste și duioșie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și persoanele care-l însoțeau, s-au urcat în avion și au pornit spre Moscova, unde erau așteptați ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

Imediat după sosirea la Moscova, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a expediat Sanctității Sale Patriarhului Vasken I următoarea telegramă :

Sanctității Sale, VASKEN I
Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor

ECIMIADZIN — R. S. S. ARMENIA

Părăsind ospitaliera Voastră țară unde am petrecut zile de neuitat și am admirat tezaure istorice și religioase unice în lume, cu inima plină de cele mai alese sentimente de dragoste frățească și înaltă prețuire, Vă exprimăm întreaga Noastră grațitudine pentru grija și atenția deosebită cu care ne-ați înconjurat în tot timpul vizitei Noastre.

Dumnezeu să ocrotească Biserica Armeană și pe Sanctitatea Voastră.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

* * *

II. ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

La orele 16,30 — ora Moscovei — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, a sosit pe Aeroportul Vnucovo din Moscova, unde a fost întâmpinat, din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, de către: I. P. S. Mitropolit Pimen al Crutițelor și Colomnei, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, I. P. S. Arhiepiscop Filaret al Kievului, I. P. S. Arhiepiscop Alexei al Talinului și Estoniei, P. S. Episcop Juvenalie de Zaraisk, vicar patriarhal, precum și de P. S. Episcop Osarkov al Eparhiei Armene din Moscova, iar din partea Comitetului de Stat al cultelor religioase din U. R. S. S., de către Vicepreședintele P. V. Makarșev. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi au fost găzduiți la hotelul «Ucraina» din Moscova.

La orele 18,30, Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii săi au plecat din Moscova, cu mașinile, și străbătând o distanță de circa 72 km, au sosit, la orele 20, la marea Lavră Troița-Serghieva din Zagorsk, unde au fost primiți în străvechea și monumentală biserică cu hramul Sfintei Troițe, de către Sanctitatea sa Patriarhul Alexei, înconjurat de sobor mare de ierarhi și slujitori, în prezența profesorilor, studenților teologi și seminariștilor și a credincioșilor aflați acolo cu prilejul sărbătoririi patronului Lavrei Sfintul Serghie.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în cuvinte calde, a urat bun-sosit Prea Fericitului Patriarh Justinian și însoțitorilor săi, exprimându-și bucuria pentru această vizită mult dorită. Iar Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru invitația frățească de a veni să slujească împreună de sărbătorirea Sfântului Serghie și pentru primirea plină de dragoste făcută Prea Fericirii Sale și însoțitorilor săi, care, cu excepția P. S. Episcop Teoctist, vin pentru prima oară în această seculară Lavră pravoslavnică.

A exprimat Sanctității Sale Patriarhului Alexei omagiul respectuos al membrilor Sfântului Sinod, al clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, cu urări de sănătate și îndelungare de zile, pentru conducerea clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse surori, cu înțelepciunea și dragostea părintească bine cunoscute și pentru sprijinirea, cu autoritatea-i unanim recunoscută, a eforturilor de strînsă colaborare între toate Bisericile Ortodoxe și de apropiere cu celelalte Biserici creștine din lume.

Cei doi Patriarhi s-au îmbrățișat frățește, în cîntările întregii asistențe, apoi s-au închinat în sfîntul altar și la racla cu moaștele Sfântului Serghie, au binecuvîntat pe slujitori și credincioși și au fost conduși în reședința Sanctității Sale Patriarhului Alexei, unde s-a servit cina.

*

Vineri, 7 octombrie — În cursul dimineții, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au admirat mărețele biserici din cuprinsul Lavrei Troița Serghieva din Zagorsk: Sfînta Treime, Adormirea Maicii Domnului, Sfîntul Duh, Sfînta Trapeză, precum și frumoasa capelă din reședința Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

La orele 11, Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și însoțitorii săi au fost primiți, cu deosebită solemnitate, la Academia duhovnicească, aflată în clădirile măretului complex al Lavrei din Zagorsk. La intrare, au fost întîmpinați de P. S. Episcop Rector Filaret, care i-a însoțit pînă în capela bogat împodobită și încăpătoare, în cîntările studenților și seminariștilor. Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în Sfîntul Altar, s-a închinat și apoi a binecuvîntat pe profesori, pe studenți și pe elevi.

S-a săvîrșit un polihroniu, după care P. S. Episcop Rector Filaret a salutat pe oaspeți cu următoarele cuvinte :

«Prea Fericirea Voastră, Academia și Seminarul din Zagorsk sînt fericite să Vă salute astăzi în mijlocul lor, în acest sfînt locaș și să Vă ureze din toată inima: «Bine ați venit sănătoși!» Astăzi este pentru Academia duhovnicească și pentru Seminarul de pe lingă ea o deosebită sărbătoare, nu numai pentru că Vă întîmpinăm ca scump oaspete, ci și pentru că veniți în mijlocul nostru în calitate de membru de onoare al Academiei noastre».

În continuare P. S. Episcop Rector a scos în evidență foloasele relațiilor de prietenie și dragoste frățească, ce se răsfrîng și asupra instituțiilor de cultură teologică din România și cele din Rusia, la care cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, au studiat: Sava Marin și Ioan Băjeu și Ierodiaconul Epifanie Norocel.

«Ca semn al dragostei noastre și ca amintire despre vizita ce ne faceți acum, Vă rugăm să ne permiteți să Vă oferim această icoană a Mântuitorului Iisus Hristos, care să Vă întărească și să Vă ajute în conducerea Sfintei Biserici Ortodoxe Române».

S-a cântat, de către întreaga asistență, «Mulți ani trăiască».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvântare :

*«Prea Sfințite Părinte Rector, Prea Cucernici Părinți
Profesori, Domnilor Profesori, iubiți studenți și elevi,*

Copleșiți de sentimentele pe care le încearcă sufletul nostru acum la venirea pentru a șaptea oară în țara Dumneavoastră, după ce am mulțumit lui Dumnezeu care ne-a învrednicit să ne întâlnim și de data aceasta sănătoși, gândul nostru se îndreaptă către cel ce conduce destinele Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care ne-a invitat să venim acum, și din toată inima îi dorim ani mulți, cu sănătate și bucurii duhovnicești. Sînt deosebit de fericit pentru faptul că, venind să slujim împreună cu Sanctitatea Sa la sărbătorirea Sfîntului Serghie, avem prilejul să ne întâlnim cu Prea Sfinția Voastră, cu corpul profesoral, cu studenții Academiei și cu elevii Seminarului. Bucuria mea este mare nu numai pentru că mi se oferă prilejul să împărtășesc arhieresti binecuvîntări tuturor celor de față, dar și pentru că pot să aduc salutul rectorilor, profesorilor, studenților și seminariștilor de la Institutele teologice din București și Sibiu și de la cele șase Seminarii ale Bisericii Ortodoxe Române. O dată cu salutul acesta, aducem și toate mulțumi-
rile noastre și ale Sfîntului Sinod pentru grija și bunăvoința acordate de Prea Sfinția Voastră și de profesorii Academiei teologice în educația și pregătirea intelectuală a studenților români care au studiat la Academia duhovnicească din Zagorsk.

Prea Sfințite Părinte Rector, ați amintit cu plăcere de relațiile de dragoste frățească și aleasă prețuire, care există și se dezvoltă din ce în ce între Bisericile noastre surori Rusă și Română.

Aceste colaborări sînt impuse și de situațiile în care se găsesc în prezent Bisericile Ortodoxe, solicitate să facă față unor probleme de interes comun. Străduințele teologilor noștri, pentru rezolvarea unor probleme actuale privind promovarea mesajului pentru pace, pentru ecumenism, pentru viață, ar fi mult ușurate prin schimbul acesta pe care îl solicită profesorii Institutelor teologice din România. Așa cum știți, Bisericile Ortodoxe pregătesc toate problemele legate de un viitor Prosinod și de un viitor Sinod Ecumenic. Aceste probleme, de asemenea ar fi mai ușor de preațit prin munca în comun.

Dar pînă atunci sînt și alte probleme mai urgente, privind dialogul între ortodocși și anglicani, vechii-catolici și Bisericile necalcedoniene. Aceste probleme sînt puse Bisericilor, desigur, nu teologilor, dar arnata de geniu a Bisericii o constituie teologia, chemați să-și înmulțească eforturile ca să ajute Bisericile respective în rezolvarea problemelor, pe care viața omenirii de astăzi le pune Bisericii creștine.

Din toată inima mulțumesc prea Sfinției Voastre, Părinte Episcop Rector, profesorilor, studenților și elevilor dragi, pentru căldura cu care ne-ați întîmpinat astăzi.

Mulțumesc din toată inima, de asemenea, pentru frumoasa icoană a Mântuitorului Hristos, pe care mi-ați dăruit-o astăzi. Să nu uităm că mesajul Mântuitorului Hristos a fost ca toți să fie împreună, uniți, precum El și Tatăl Una sînt. Această icoană își va găsi locul în mijlocul celorlalte icoane pe care am fost fericit să le primesc de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și de la atîția ierarhi ai Bisericii Ruse, în timpul vizitelor mele în țara Dvs. Aceste icoane străjuiesc activitatea mea și primesc toate rugăciunile mele, pe care le adresez lui Dumnezeu și tuturor Sfinților Săi, pentru sporul și împlinirea strădaniilor depuse de noi în comun. Așa cum sfinții Bisericilor noastre sînt cinstiți în comun, tot astfel sfințele icoane sînt în aceeași cinste în Bisericile noastre și de aceea, cu prilejul întîlnirilor noastre, fie la București, fie la Moscova, facem schimb de astfel de icoane, ca daruri frățești.

Și noi venind aici, ne-am gîndit că ne vom întîlni la Academia duhovnicească, și am adus pentru Prea Sfințitul Episcop Rector, pentru Părinții și Domnii profesori, ca și pentru studenții teologi și seminaristi unele modeste daruri, avînd valoare prin ceea ce simbolizează, prin ceea ce pot să mărturisească despre dragostea și prețuirea noastră pentru voi».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit un engolpion, model patriarhal român, P. S. Sale Episcopului Rector Filaret; cruci patriarhale comemorative preoților profesori; insigne în formă de cruce mică d-lor profesori, destinate pentru mireni, însoțite de medalii-cruce și de candel, toate produse ale Institutului Biblic al Patriarhiei Române; iar studenților și seminaristilor le-a oferit cruciulițe, troițe, medaliioane, ca să le poată purta asupra lor.

P. S. Episcop Rector și profesorii au condus pe oaspeți în timpul vizitării sălilor de ședințe ale consiliului profesoral și muzeului frumos organizat în numeroase încăperi, largi și artistice împodobite cu icoane și odoare de tot felul, de mare valoare, adevărate comori de artă, din diferite secole; cu portretele fondatorilor, ale rectorilor care s-au succedat în cei 150 ani de cînd ființează Academia duhovnicească, ale profesorilor și sprijinitorilor Academiei. O încăpere este rezervată portretelor Săcietății Sale Patriarhului Alexei: părinții, familia, copilăria, școlăritatea și toate momentele vieții Săcietății Sale pînă azi. În această încăpere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris, în Cartea de Aur a Academiei, cuvinte de amintire și de prețuire.

În numele profesorilor, Arhimandritul Platon a mulțumit Prea Fericitii Sale Patriarhului Justinian pentru onoarea făcută Academiei, prin vizita de acum și prin cercetarea tuturor încăperilor muzeului. A asigurat că profesorii de la Zagorsk vor fi fericiți să răspundă invitației Prea Fericitii Sale de a veni la București, pentru schimb de experiență cu profesorii de teologie români.

Oaspeții au părăsit Academia duhovnicească fiind conduși cu aceeași atenție ca la sosire.

Masa de prînz a fost servită în reședința Săcietății Sale Patriarhului Alexei, în timpul căreia s-au schimbat cuvinte prietenești, cu aprecieri asupra celor văzute la Academia duhovnicească și în legătură cu propu-

nerea pentru schimb de experiență între profesorii de teologie. Prea Fericitul Patriarh Justinian a amintit de dialogul ce va urma să aibă loc cu Bisericele Anglicană, cu cea Veche-Catolică și cu Bisericele Vechi Orientale, adăugînd că a înmînat profesorilor, spre a-și face observațiile lor, raportul asupra Conferinței din 1935, între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, reactualizat de Sfîntul Sinod în ședința din 6 iunie a. c.

După amiază, la orele 15,30, a avut loc, în apartamentele Sanctității Sale Patriarhului Alexei, un schimb de daruri frățești: Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit Sanctității Sale Patriarhului Alexei: crucea patriarhală, frumos lucrată în Atelierele Institutului Biblic din București, în argint aurit; o icoană în email, pe fond de metal prețios; un rînd complet de sfînte vase, în argint, ciocănit de mîna, cu acoperămintele respective; cartea Apostolat Social; revista «Biserica Ortodoxă Română», cu călătoria Sanctității Sale Alexei în România.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a oferit: un rînd complet de odăjdii albe, o cîrje patriarhală, masivă — adăugînd: «*Patriarhul Justinian este tînăr și viguros și poate purta o cîrjă mai grea*» — albume cu minăstiri și biserici din Rusia. A oferit de asemenea cîte un engolpion celor doi vlădici români și cîte o cruce pectorală celor doi preoți.

Cei doi Patriarhi și însoțitorii lor au mers în biserica Sfînta Treime către sfîrșitul vecerniei și au asistat la slujba Acatistului Sfîntului Serghie, săvîrșită de 7 arhieri.

La sfîrșitul Acatistului, Patriarhii au sărutat racla cu moaștele Sfîntului Serghie, aflată în fața altarului, în partea dreaptă și apoi au ieșit din biserică, în cîntările slujitorilor și ale coristilor.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu însoțitorii săi, a mers la cripta unde odihnesc rămășițele pămîntești ale fostului mitropolit Nicolae Kruțički și a săvîrșit un Trisaghion de pomenire, depunînd flori și aprinzînd lumînări. Mormîntul este de marmoră albă, lucrată artistic, iar încăperea este amenajată cu icoane și sfeșnice cu un mic altar.

În aceeași zi, la orele 6 seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian a slujit vecernia mare, urmată de litie și utrenie în biserica Adormirea Maicii Domnului, înconjurat de 12 mitropoliți și episcopi ruși și români.

La ieșirea de la slujbă, Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat pe credincioși.

*

Sîmbătă 8 octombrie — Prea Fericitul Patriarh Justinian a slujit dimineața sfînta liturghie tot în biserica Adormirea Maicii Domnului, înconjurat de un sobor de 12 mitropoliți și episcopi și de 20 arhimandriți și preoți, și mulți diaconi. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a săvîrșit sfînta liturghie înconjurat de un sobor mare de vlădici și slujitori, în biserica Sf. Treime, unde sînt moaștele Sfîntului Serghie de la Radonej.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, toți slujitorii, urmați de credincioși, cu icoana în mărime naturală a Sfîntului Serghie, împodobită cu flori, au ieșit afară și au săvîrșit o slujbă specială, cu un Te-Deum de mulțumire. Cu aceasta au luat sfîrșit slujbele rînduite pentru dimineața acelei zile.

Masa oficială, dată de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în reședința patriarhală, s-a desfășurat într-o atmosferă sărbătorească fiind prezidată de cei doi Patriarhi.

La această masă, în afară de însoțitorii Prea Fericitului Patriarh Justinian și de ierarhii slujitori, au luat parte numeroși invitați, între care reprezentanții Comitetului de Stat pentru cultele religioase din U.R.S.S., N. Kuroedov, președinte și Florev și P. Makartev, vicepreședinți.

În timpul mesei, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, dorindu-i să se bucure totdeauna de sănătatea și puterea pe care le-a dovedit acum, când a slujit la praznicul Sfintului Serghie, și i-a mulțumit din inimă pentru aceasta.

Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian a rostit, cu acest prilej, următoarea cuvântare:

*«Sanctitatea Voastră,
Inalt Prea Sfintiti și Prea Sfintiti Părinți,
Domnule Președinte al Comitetului cultelor,
Prea Cucernici Părinți, iubiți credincioși,*

Sărbătoare este în jurul nostru, sărbătoare este în sufletele noastre. Duhul sărbătorii obștești cuprinde inimile tuturor celor ce participă la ea.

Acest duh de sărbătoare a umplut și inima mea și a însoțitorilor mei pentru prilejul oferit de a fi de față la această mare sărbătoare a pravoslavniciei Bisericii Ortodoxe Ruse surori.

Vizitând Biserica Armeană, în urma unei amabile invitații a Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor Armenilor, nu puteam să nu vizităm și Biserica Ortodoxă Rusă dată fiind strânsa prietenie și colaborare între Bisericile noastre în problemele contemporane care privesc Ortodoxia.

Un îndemn deosebit de a vizita cu acest prilej Biserica Ortodoxă Rusă l-a constituit faptul că această Biserică se află în aceste clipe de sărbătoare, prăznuind pe Sfintul Serghie. Biserica Ortodoxă Rusă îl cinstește cu mare fast și iubire, pentru rolul important pe care l-a avut în istoria Bisericii și a poporului rus.

Sfintii, fie că sînt cinstiți în mod egal în toată Ortodoxia, fie că sînt cinstiți mai mult într-una sau alta din Bisericile Ortodoxe surori, ne sînt tuturor modele și povățuitori spre tot lucrul bun.

Privind la credința lor, ne întărim credința noastră. Văzînd modul stăruitor cu care au aplicat ei credința în viață făcînd-o să rodească faptele iubirii de oameni, învățăm și noi să facem să rodească credința noastră spre folosul semenilor noștri de azi.

Sfintii sînt o ilustrare vie a «credinței lucrătoare prin iubire» (Gal. V, 6) care împreună cu harul sfințitor, constituie după cum ne încredințează Sfintul Apostol Pavel, condiția deplină a mîntuirii noastre. Sfintii au fost întotdeauna prezenți în viața epocii lor, răspunzînd nevoilor oamenilor din jurul lor. Dacă vrem să le fim următori, trebuie să răspundem și noi trebuințelor oamenilor din timpul nostru.

Iubirea — în toate timpurile aceeași — își găsește în fiecare timp alte și alte aplicări, răspunzând totdeauna celor mai urgente și mai de seamă trebuințe ale oamenilor.

Astăzi cele mai vitale trebuințe ale oamenilor sînt trebuințe de pace, trebuințe de prietenie, și unele trebuințe de dreptate, de hrană, de egalitate. Iubirea de Dumnezeu și de oameni a creștinilor de azi, iubire în care sfinții ne sînt pilde vii, trebuie să răspundă acestor necesități ale oamenilor de azi.

Toți sfinții s-au rugat și s-au străduit pentru pacea și înfrățirea între oameni, pentru unitatea credinței. Astăzi oamenii simt mai mult ca oricînd nevoia acestor bunuri și-și dau mai mult ca oricînd seama că numai ele pot asigura o dezvoltare liniștită și mulțumitoare a vieții pe pămînt. De aceea, pilda sfinților se cere astăzi, mai asiduu ca oricînd, urmată de toți creștinii.

Pentru slujirea nobilelor năzuințe ale omenirii contemporane, pentru intensificarea rîvnei credincioșilor Bisericii noastre, întru îndeplinirea acestor năzuințe, sporim și noi, reprezentanții Bisericii, contactele noastre și ne sfătuim pentru găsirea unor tot mai bune metode de împlinire a acestei slujiri. Contactele și consfăturile acestea contribuie la apropierea Bisericii și la tot mai strînsa și efectivă colaborare în sprijinirea rezolvării înaltelor idealuri de pace, de înfrățire, de propășire ale oamenilor de azi.

Sîntem datorii să sporim contactele și consfăturile între reprezentanții Bisericii Ortodoxe în primul rînd pentru întărirea Ortodoxiei, dar și pentru ca Ortodoxia să găsească în mod solidar căile pentru apropierea între ea și alte Biserici.

În acest scop s-au întîlnit la începutul lunii trecute delegații Bisericii Ortodoxe, la Belgrad, pentru a stabili puncte de vedere comune în vederea începerii dialogului cu anglicanii și cu vechii-catolici.

Azi nu mai putem sta izolați unii de alții; nu mai putem sta izolați creștinii ortodocși între noi, nu mai putem sta izolați creștinii de creștinii în general și nu mai putem sta izolați creștinii de ceilalți oameni.

Lumea a devenit una, problemele ce se pun vieții sînt comune și este nevoie de colaborarea tuturor pentru a le rezolva.

Drept aceea se cuvine să ne unim puterile pentru a împlini datorile pe care Biserica lui Hristos le are față de omenire. Prin duhul de pace pe care Hristos, Domnul nostru comun, îl revarsă în inimile noastre, să contribuim la întărirea spiritului de pace și de prietenie între oameni și între popoare.

Prin duhul dătător de viață pe care Domnul, Care a învins moartea, îl zideste în inimile noastre, să sprijinim tot ce promovează viața și sporrește binele între oameni. Sfinții Bisericii și împreună cu ei Sfîntul Serghe, pe care-l sărbătorim azi, să ne stea mereu în față cu pilda lor în toate strădănițele noastre cele bune și să ne ajute în aceste eforturi ale noastre.

Urăm Sanctității Sale Patriarhului Alexei, ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse surori, roade bogate în împlinirea mesajului sfînt al păcii, al înțelegerii și iubirii între toți oamenii».

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a toastat și pentru Dl. Președinte Kuroedov și cei doi colaboratori ai săi, spunînd între altele: «Ridic pa-

harul meu în sănătatea D-lui N. Kuroedov, care ne ajută întotdeauna cu multă bunăvoință. Ridic de asemenea paharul în sănătatea D-lor vicepreședinți Florev și Makarțev».

Dl. Președinte Kuroedov a mulțumit pentru urările adresate și a adus elogii Sanctității Sale Patriarhului Alexei pentru meritele deosebite pe care le-a cîștigat în apărarea patriei și în acțiunea pentru menținerea păcii în lume, amintind că Sanctitatea Sa a fost în trei rânduri decorat de Conducerea Statului Sovietic cu Ordinul «Pentru Apărarea Patriei și pentru Apărarea Păcii». Vorbitorul a adus elogii întregii Biserici Ortodoxe Ruse pentru activitatea desfășurată prin ierarhii și slujitorii săi, pentru înflorirea patriei și pentru crearea unei atmosfere de pace și înfrățire.

După masă, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a dăruit oaspeților, spre aducere aminte cărți, icoane și albume.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi, conduși de ierarhii ruși s-au înapoiat la Moscova, de unde cu un tren rapid de noapte au plecat spre Leningrad, unde au fost găzduiți la hotelul «Europa».

*

Duminică, 9 octombrie. — În cursul dimineții, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au vizitat Academia duhovnicească din Leningrad, care serba cea de a 20-a aniversare de la redeschiderea sa. La intrare, au fost întâmpinați de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, înconjurat de sobor mare de ierarhi și slujitori, de studenți și seminariști și de credincioși, și conduși pînă în capela Academiei, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian în mijlocul unui sobor de 12 mitropoliți, arhiepiscopi și episcopi, 8 preoți mitrofori — protoierei, și alți slujitori, precum și cei doi episcopi și cei doi preoți care însoțeau pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, a săvîrșit sfînta liturghie.

După sfînta liturghie, a avut loc o masă oficială, în trapeza Academiei. În timpul mesei, Rectorul Academiei duhovnicești, Pr. Mitrofor Mihail Speranșki a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian un cuvînt de mulțumire pentru participarea la sărbătorirea solemnă a împlinirii a 20 ani de la redeschiderea cursurilor Academiei duhovnicești și a Seminarului din Leningrad.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarele cuvinte:

«Inalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicodim, Prea Cucernice Părinte Rector, Prea Cucernici Părinți și Domnilor Profesori, iubiți studenți și elevi, sint pentru a doua oară oaspetele Academiei duhovnicești din Leningrad. Am mai fost aici în 1948, cînd păstorea răposatul Mitropolit Grigore. Atunci erați numai după doi ani de la redeschiderea Academiei și vă găseați în curs de reorganizare, după distrugerile produse de cel de al doilea război mondial. Ardeam de dorința de a vedea cum s-a dezvoltat Academia în cei 18 ani care au trecut de la prima mea vizită. De aceea cînd Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei ne-a făcut frățeasca poftire de a participa și noi la sărbătorirea celor 20 de ani de la redeschiderea cursurilor Academiei, am răspuns cu dragoste la această poftire. Inima mea a tresăltat de multă bucurie găsindu-vă în această situație înfloritoare, și cu evlavie m-am rugat Domnului Dumnezeu, împreună cu vlădicii Bisericii Ortodoxe Ruse, la începutul

celui de al treilea deceniu al activității Academiei, ca să înflorească și să sporească în rodnice realizări privind buna pregătire și fericita formare intelectuală și duhovnicească a viitorilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe Ruse surori.

Ridic paharul meu pentru prosperitatea și înflorirea Academiei duhovnicești și Seminarului din Leningrad, pentru sănătatea și bunul spor în activitatea didactică a profesorilor, și pentru îndelunga și fericita arhi-păstorire a tânărului Mitropolit al Leningradului și Ladogei, Inalt Prea Sfinția Sa Părintele Nicodim».

I. P. S. Mitropolit Nicodim a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin următoarele cuvinte:

«Vă mulțumim din suflet Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian pentru alesele cuvinte ce ne-ați adresat, pentru sfintele slujbe ce ați săvârșit, pentru părințeștile urări ce ne-ați făcut. A fost o mare bucurie pentru noi și nu vom uita niciodată dragostea ce ne-ați arătat, acceptînd să veniți în mijlocul nostru cu prilejul aniversării de astăzi a Academiei duhovnicești din Leningrad. Din toată inima Vă urăm mulți, mulți și fericți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian».

După masă, toți cei prezenți au trecut în sala festivă a Academiei duhovnicești, unde s-a desfășurat programul aniversării.

I. P. S. Mitropolit Nicodim a mulțumit, în numele întregului corp profesoral, al studenților Academiei și al elevilor Seminarului din Leningrad, Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru rugăciunile înălțate cu prilejul oficierii sfintei liturghii și pentru onoarea făcută Academiei duhovnicești prin participarea la sărbătorirea celor 20 de ani de la redeschiderea cursurilor sale.

Consiliul profesoral al Academiei duhovnicești a hotărît în unanimitate să facă Prea Fericitului Patriarh Justinian respectuoasa rugămintă de a accepta să fie membru de onoare al Academiei duhovnicești din Leningrad, iar Inalt Prea Sfinția Sa a declarat că este fericit să transmită Prea Fericirii Sale această hotărîre a Consiliului profesoral, la care se alătură din toată inima, sprijinind-o.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, adresîndu-se I. P. S. Mitropolit Nicodim și tuturor celor prezenți, a rostit următoarele:

«Înainte de a da expresie simțămîntelor de bucurie pentru întîlnirea noastră de astăzi, îngăduiți-mi să-mi îndrept gîndul către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care prin poftirea frățească ce ne-a făcut, ne-a dat prilejul acestei vizite, după ce ne-am unit în rugăciuni sfinte cu Sanctitatea Sa în ziua sărbătoririi Sfîntului Serghie de Radonej în Marea Lavră de la Zagorsk. Gîndul îndreptat spre Sanctitatea Sa este însoțit de urări de sănătate deplină și putere, ca să conducă încă mulți ani Sfînta Biserică Ortodoxă a Rusiei.

Și acum, îmi îndrept cuvîntul către Inalt Prea Sfințitul Nicodim, tânărul, energicul, neobositul Mitropolit al Leningradului și Ladogei, căruii îi mulțumesc cu căldură pentru primirea plină de dragoste ce ne-a făcut la această sărbătorire.

Imi îndrept cuvîntul de mulțumire către Prea Cucernicul Părinte Rector al Academiei duhovnicești și către profesorii acestei Academii, pentru că au avut bunăvoința să mă coopteze membru de onoare al ei. Primesc cu toată bucuria propunerea aceasta. Academia este într-o situație înfloritoare, care aduce cînstă nu numai Eparhiei Leningradului, ci și Bisericii Ortodoxe Ruse întregi.

Aduc salutul rectorilor, profesorilor și studenților din Institutele teologice de la București și Sibiu și folosesc prilejul acesta pentru a vă comunica dorința lor, — pe care am avut prilejul s-o comunic și profesorilor Academiei duhovnicești din Moscova —, de colaborare între ei și Dvs., prin vizite reciproce. Conferința de la Rodos a fixat temele pentru Prosinod și mai sînt și alte probleme, cu caracter ecumenic, care este bine să le studiem împreună. Sînt apoi problemele păcii și războiului, în care teologii trebuie să sprijine acțiunile în slujba păcii. Sînt sigur că veți găsi în profesorii noștri de teologie oameni bine pregătiți în problemele care interesează Biserica. E bine să vă cunoască și preoții și viitorii preoți din România pe Dvs. profesorii de la Moscova și Leningrad și invers, cei de aici să cunoască pe ai noștri. Să nu rămînem numai la declarații solemne, făcute în împrejurări ca cea de față. Nevoile Bisericii cer ceva mai mult și de aceea trebuie să fim cît mai grăbiți pentru începerea acestei colaborări.

Cu aceste nădeji, vă binecuvîntez pentru munca depusă în cei 20 de ani, vă felicit pentru nivelul la care ați ajuns și vă urez din toată inima să ajungeți pe culmile cele mai înalte ale unei teologii nu numai teoretice, ci și practice, pentru nevoile Bisericii».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a împărțit apoi unele daruri: un rînd complet de sfinte vase, filigran argint aurit, pentru capela Academiei duhovnicească din Leningrad; un engolpion, filigran aurit, și o candelă în filigran, aurită, pentru I. P. S. Sa Mitropolitul Nicodim al Leningradului; un engolpion, tip patriarhal român, pentru viitorul episcop-vicearh de Leningrad, care conform hotărîrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ruse, urmează să fie hirotonit în curînd, pentru Academia duhovnicească; cruci comemorative patriarhale tuturor părinților profesori; insigne în formă de cruce mică patriarhală, pentru laici, tuturor profesorilor mireni; scoane și candelă tuturor profesorilor; cruciulițe și medalioane tuturor studenților și elevilor.

După împărțirea darurilor, întreaga asistență a cîntat Prea Fericitului Patriarh Justinian «Mulți ani trăiască».

A urmat o expunere, făcută de Prof. Pariiski, asupra ședinței Consiliului Academiei, în care s-a hotărît cooptarea Prea Fericitului Patriarh Justinian al României ca membru de onoare, arătîndu-se nominal toți membrii care au asistat la ședință și ce rapoarte au fost luate în discuție.

Au fost apoi chemați elevii de seminar și studenții, care au obținut premii în anul școlar trecut și li s-au împărțit cărți și daruri, pe care le-a înmînat Prea Fericitul Patriarh Justinian, binecuvîntîndu-i.

Continuînd expunerea, vorbitorul a scos în evidență activitatea din trecut a Academiei din Leningrad, arătînd că ea a contribuit la tipărirea Bibliei în limbă rusă. A adăugat că Academia se mîndrește cu foștii săi

elevi; I. P. S. Mitropoliți și Arhiepiscopi: Nicodim, Mihail, Leonid, Alexei și P. S. Episcopi: Juvenalie, Pavel, Nicolae și alții.

A urmat prelegerea D-lui Prof. N. Uspenski, despre Sfântul Roman Melodul.

Au mai rostit cuvântări ocazionale: P. S. Episcop Filaret, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, I. P. S. Arhiepiscop Leonid de Perm, P. S. Episcop Pitirim de Volocolamsk, Secretarul Academiei, care a citit telegrama primită cu prilejul aniversării Academiei din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, și alte telegrame, și I. P. S. Mitropolit al Leningradului și Ladogei, care a făcut cunoscută acordarea de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei a distincției Crucea Patriarhală Rectorului Academiei Prot. Mihail Speranțki; ordinul Sfântului Vladimir Inspectorului Lew Nicolaevici, profesorului de patologie Pariiski și Secretarului Rusakov Mihail.

A urmat un program de cântări religioase și patriotice, executat de studenții Academiei.

*

Luni, 10 octombrie. — La orele 9,30 dimineața, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei s-a prezentat la Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și l-a rugat să primească unele daruri frățești, în amintirea vizitei iacută Academiei duhovnicești și I. P. S. Sale.

După aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de I. P. S. Mitropolit Nicodim și alți ierarhi a vizitat catedrale din Leningrad: catedrala mitropolitană Sfântul Nicolae; catedrala Sfinții Petru și Pavel; catedrala Sfântul Vladimir, cu trei altare și o capacitate de 8000 de persoane; catedrala grandioasă Sfântul Isachie, copie a catedralei Sfântul Paul din Londra, este de o măreție neasemuită; cu ornamentații, sculpturi, picturi și aplicații de aur, a fost restaurată timp de 10 ani, fiind declarată monument istoric; catedrala Cazanski, aflată în restaurare; Lavra Sfântul Alexandru Nevski, reședința veche a Mitropoliei Leningradului și Ladogei în care se află moaștele Sfântului Alexandru Nevski, și în care se găsesc și mormintele foștilor mitropoliți ai Leningradului, Grigorie și Elefterie, în fața cărora Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit o rugăciune de pomenire.

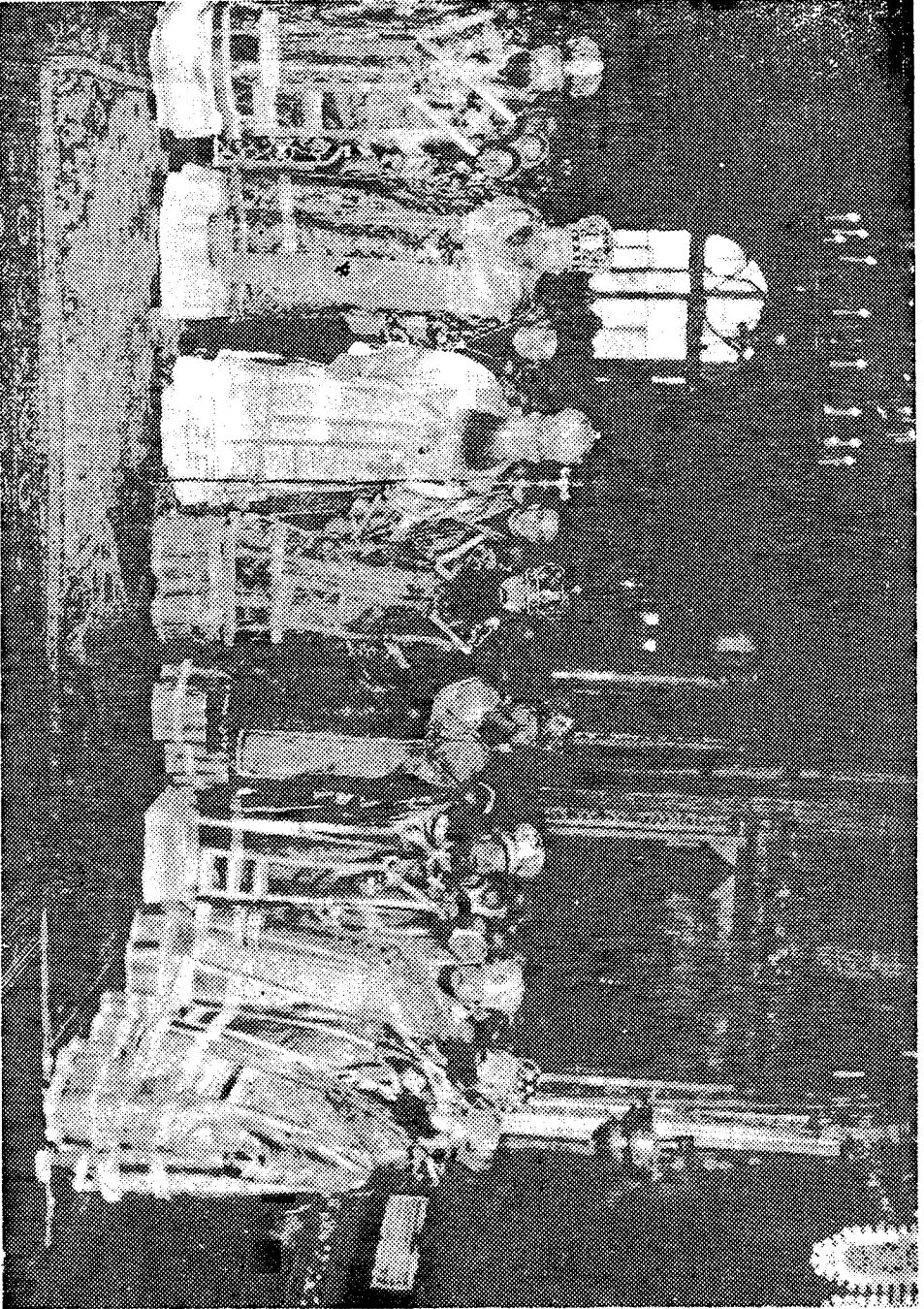
S-au vizitat, de asemenea, numeroase monumente istorice și muzee din Leningrad, între care: casa lui Petru cel Mare, faimosul vas «Auroara», Palatul de iarnă unit cu renumitul Muzeu Ermitaj, coloana Victoriei din Marea Piață aflată în fața Palatului de iarnă, Muzeul de istorie a Leningradului și a rezistenței de 900 de zile față de asediul german, din 1941—1945.

După vizitarea acestor catedrale și monumente ale Leningradului, I. P. S. Mitropolit Nicodim a oferit o masă de despărțire în reședința sa, în timpul căreia s-au rostit cuvinte de mulțumire și de rămas-bun, de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și I. P. S. Mitropolit Nicodim.

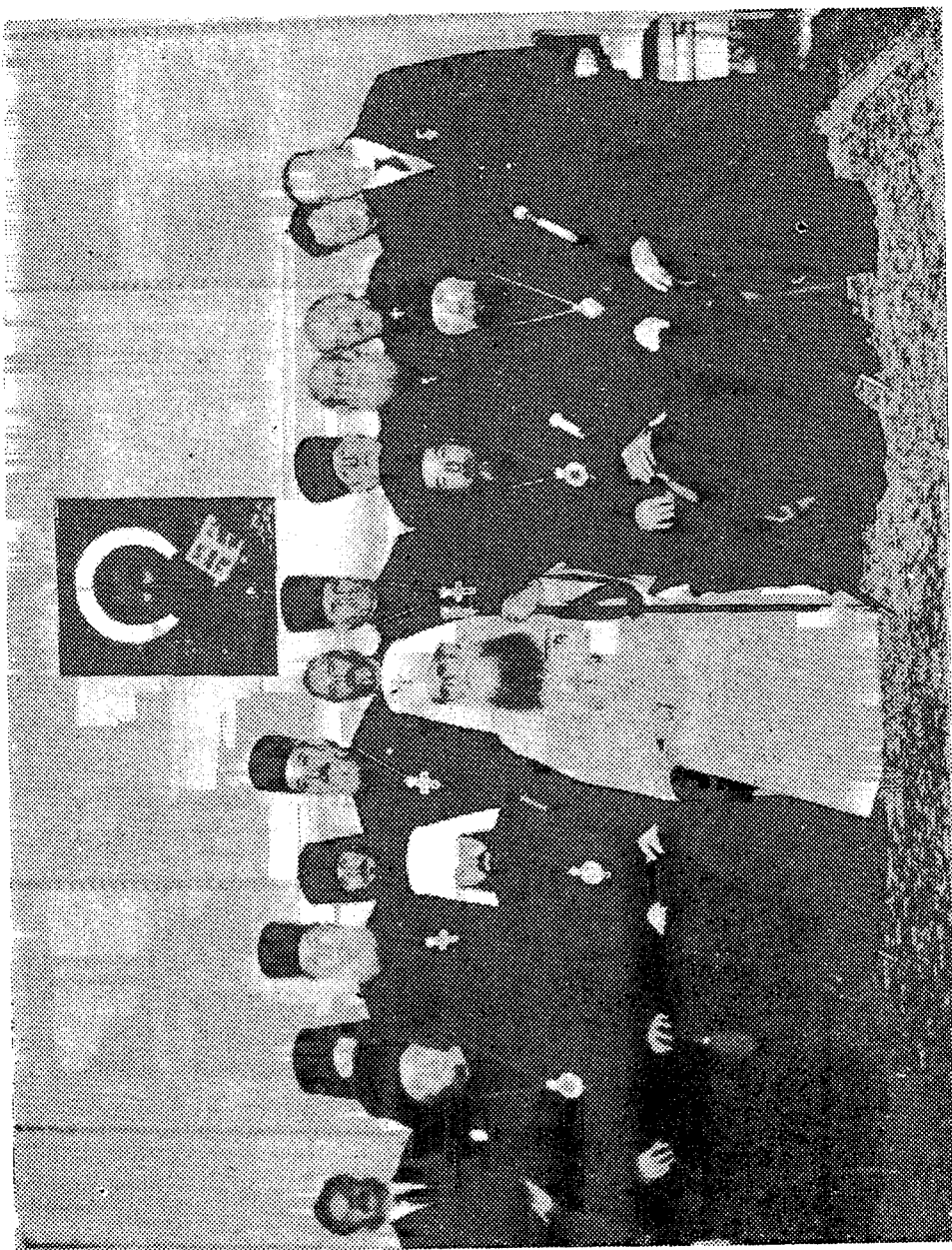
Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii săi s-au întors cu avionul la Moscova, împreună cu mai mulți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

*

PLANȘA X

Prea Ferichitul Patriarh Justinian în timpul slujbei de pomenire a Sfințului Sergheie de Radonej, la Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk

Prea Fericitul Patriarh Justinian, la Academia duhovnicească din Leningrad

PLAȘA XII

Prea Fericitul Patriarh Justinian săvârșind sfânta liturghie în biserica Academiei duhovnicești din Leningrad

Marți, 11 octombrie. — Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii săi a făcut o vizită la Ambasada Republicii Socialiste România din Moscova, la orele 13,30, fiind primiți de Dl. Consilier-Ministru Titu Simu, și de Dl. Consilier pentru problemele culturale, Bucur Chiriac, cu care a avut o convorbire, care a durat mai mult de o oră și s-a desfășurat într-o atmosferă deosebit de plăcută.

Seara, la orele 19, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a avut loc un dineu oficial la reședința Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la care au participat mitropoliții și episcopii ruși, aflați la Moscova, precum și Președintele Comitetului pentru cultele religioase, Dl. N. Kuroedov, însoțit de Dl. Vicepreședinte P. Makartev.

Către sfârșitul cinei, Sanctitatea sa Patriarhul Alexei a rostit o cuvântare, în care a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru vizita făcută, în timpul căreia cei doi Întiiștătători au putut sluji împreună de marea sărbătoare a Bisericii Ruse, aflarea moaștelor Sfintului Serghie de la Radonej. În continuare, Sanctitatea Sa a evidențiat roadele întâlnirilor și colaborării între cele două Biserici la Conferințele Panortodoxe de la Rodos, la întâlnirea de la Belgrad, unde timp de două săptămâni au lucrat două comisii pentru realizarea unei apropieri și a unui dialog cu Biserica Anglicană și cea Veche-Catolică, unde discuțiile purtate de Comisii au demonstrat că problemele ce se pun nu sînt așa de ușor de rezolvat, dar că sînt pe calea cea bună. Sanctitatea Sa a subliniat că pentru clarificarea acestor probleme, ar fi necesar să se organizeze un Birou central care să primească toate documentările și comunicările și să fie în legătură cu Întiiștătătorii tuturor Bisericilor Ortodoxe.

«*Ca membri ai Mișcării ecumenice* — a continuat Sanctitatea Sa — noi sîntem bucuroși că și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române aduc o colaborare foarte prețioasă. Cînd s-a discutat la Geneva tema «*Biserica și Societatea de astăzi*», și cînd reprezentanții Bisericii Ruse au venit cu probleme în această temă, s-a simțit o frățească susținere din partea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române. Sîntem deplin încredințați că această colaborare a reprezentanților Bisericii Române se va produce și în viitor, pentru succesul lucrului nostru în Mișcarea ecumenică...

În sfîrșit, noi sîntem adînc încredințați că reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române vor colabora și în viitor din toate puterile, cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse, în legătură cu marea cauză a apărării păcii. Și este de mare folos această colaborare, pentru că noi nu putem sta nepăsători în fața marilor probleme în legătură cu pacea.

În fiecare zi ne întristăm auzind de suferințele nevinovatului popor din Vietnam și nu putem să nu ridicăm glasul împotriva acestui criminal război din Vietnam... Sîntem încredințați că toți creștinii și reprezentanții lor vor ridica glasul împotriva suferințelor cauzate acestui popor cu nimic vinovat. Sîntem încredințați, de asemenea, că toți își vor ridica glasul și împotriva amenințării ce ne pîndește în Europa, din cauza îndrumărilor germanilor fasciști. Noi susținem întru totul interesele popoarelor noastre și vom lucra alături de conducătorii lor pentru pașnicilor activitate în țările lor. Sîntem foarte bucuroși că Bisericile noastre și popoarele noastre se găsesc în strînsă legătură. Avem încredințarea că această legătură este justificată de aceeași credință, aceleași năzuințe, ace-

leăși dorințe de a trăi în pace și prietenie. Toate acestea ne înrudesesc, ne apropie, ne înfrățesc și ne dau nădejdea că nimic nu va zdruncina colaborarea noastră și că vom fi și în viitor aceiași buni prieteni. Credem și nădăduim în această frățească unitate și ne rugăm ca ea să se întărească în viitor.

Permiteți-mi să vă urez ani mulți, cu sănătate și spor în activitatea Dvs.; iar Bisericii Române și fratelui popor român, cit mai frumoase realizări în viața sa și înfrățirea și prietenia cu toate popoarele».

În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus :

«Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Iubiți comeseni,

Este o deosebită bucurie pentru mine de a mă afla, din nou, în mijlocul ierarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse, alături de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Întâistătător al unei Biserici Ortodoxe Autocefale, cinstit și respectat în întreaga Ortodoxie și în întreaga creștinătate. Bucuria aceasta este sporită de convingerea mea, confirmată de-a lungul anilor de numeroase împliniri, că fiecare întâlnire dintre Patriarhii Bisericilor noastre surori aduce noi contribuții la desăvârșirea unității ortodoxe, la întărirea solidarității pancreștine, pentru slujirea în comun a poruncii evanghelice de pace pe pământ și bunăvoințe între oameni. Este o slujire care izvorăște din comandamentele divine ale credinței noastre mîntuitoare, dar ea răspunde astăzi, mai mult ca oricînd, celor mai sincere și mai nobile aspirații ale umanității, celor mai legitime năzuințe ale popoarelor de pretutîndeni. Este o slujire care atestă în același timp, cit este de viu, cit este de necesar mesajul Evangheliei creștine în lumea contemporană, — și aceasta aduce o înaltă bucurie duhovnicească în sufletele noastre, ale conducătorilor și slujitorilor Bisericii lui Hristos.

Întîlnirea noastră de acum îmi reamintează însă și amintiri care, deși au început să fie îndepărtate, nu au pierdut nimic din intensitatea cu care le-am trăit cîndva. S-au împlinit două decenii de cînd, adormitul întru fericire patriarhul Nicodim al României, împovărat de ani, dar înflăcărat de dorința de a săvîrși tot lucrul bun spre binele Bisericii sale, întreprindea o călătorie istorică în Uniunea Sovietică, pentru a reînnoa străvechile legături frățesti dintre Bisericile Ortodoxă Română și Rusă. Între însoțitorii venerabilului nostru patriarh de atunci, mă aflam și eu, tînăr Arhiepiscop-Vicar al istoricei Mitropolii a Moldovei. Reluate atunci, aceste legături seculare — pe care temporara și nedorită de nimeni întrerupere dintre cele două războaie mondiale nu le-au putut anula — s-au întărit și au sporit an de an. Un merit de seamă în acest proces neîntrerupt de consolidare a relațiilor frățesti dintre Bisericile noastre a avut Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care întotdeauna a înconjurat Biserica Ortodoxă Română și pe Întâistătătorul ei, cu prețuirea sa, cu dragostea sa, cu respectul său.

Faptul că Bisericile noastre surori s-au găsit permanent alături una de alta, în acțiunea de promovare a unității creștine în slujirea cauzei sfinte a păcii în lumea întreagă, s-a datorat în mare măsură concepției Sanctității Sale Patriarhului Alexei de a respecta și iubi fiecare Biserică Ortodoxă

Autocefală, de a-i înțelege problemele și preocupările sale particulare, cu aceleași sentimente cu care-și iubește și-și respectă propria sa Biserică. Principiul autocefaliei, care e propriu Ortodoxiei, fiind întemeiat pe rînduiri din epoca de aur a sinoadelor ecumenice, a fost pururea prezent în gîndirea și în acțiunile Sanctității Sale Patriarhului Alexei, — și legăturile rodnice dintre Bisericile noastre, pe această temelie trainică au fost durate și pe această temelie se dezvoltă an de an.

Nu putem uita nici o clipă faptul că relațiile noastre bisericești — care pot fi pildă pentru legăturile dintre orice Biserică creștine — au contribuit și la continua dezvoltare a legăturilor de prietenie dintre poporul român și poporul rus, dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice. Este un aport cu care Bisericile noastre se pot mîndri, cu atît mai mult cu cît aceste relații dintre popoarele și statele noastre — întemeiate pe respectarea reciprocă a independenței și suveranității proprii — s-au dovedit și se dovedesc neîncetat deopotrivă de rodnice pentru fiecare dintre ele.

Incredințat că și această întîlnire va spori frăția de credință și unitatea de slujire dintre noi, închin paharul meu pentru sănătatea și îndelunga înzîlire a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia; pentru continua dezvoltare a legăturilor dintre Bisericile noastre surori, pentru prietenia și colaborarea dintre poporul român și popoarele sovietice, pentru triumful cauzei păcii în lumea întreagă. În legătură cu aceasta declarăm că, împreună cu clericii și credincioșii români, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este permanent îngrijorat de suferințele pe care le provoacă poporului din Vietnam războiul nedrept ce se poartă împotriva lui; și Vă încredințăm că nu vom înceta să ridicăm glasul nostru împotriva acestei crime și împotriva celor ce se pregătesc în alte părți ale lumii. Noi sîntem siguri că acțiunea energică împotriva acestui război a Bisericilor noastre Ortodoxe și ale tuturor creștinilor vor fi încununate de succes prin statornicirea păcii în Vietnam și între toate popoarele lumii».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a amintit cît de folositoare au fost vizitele între Sanctitatea sa Patriarhul Alexei și Prea Fericirea Sa în decursul anilor și a folosit prilejul ca să propună Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, să accepte invitația de a veni, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1968, cînd Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române va împlini 20 de ani de la alegerea și intronizarea ca Patriarh al acestei Biserici.

La întrebarea făcută cu multă voie bună de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, dacă nu s-ar putea să vină mai curînd în vizită în România (făcînd aluzie la vîrsta sa înaintată), Prea Fericitul Patriarh Justinian a adăugat că ar fi foarte bine-venită o vizită a Sanctității Sale chiar în vara anului viitor cînd se împlinesc 20 de ani de la prima vizită a Sanctității Sale în România. Prea Fericirea Sa a amintit, de asemenea, cu plăcută amintire, că în anul în curs — 1966 — s-au împlinit 20 de ani de la prima vizită a Prea Fericirii Sale la Moscova, cînd în calitate sa de Arhiereu-Vicar la Mitropolia Moldovei, a însoțit pe răposatul Patriarh Nicodim.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a primit cu multă bucurie cele două invitații, în aplauzele tuturor celor de față, rămînînd la cea din 1967.

La aceeași cină de rămas-bun, a luat cuvîntul și Dl. Președinte al Comitetului pentru cultele religioase din U.R.S.S., N. Kuroedov, rostind :

«Imi permiteți și mie, deși nu sînt om al Bisericii, dar am legături strînse cu oamenii Bisericii, să spun cîteva cuvinte la această masă atît de aleasă. În primul rînd mulțumesc Prea Fericirii Voastre, Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian, că ați acceptat să fiți oaspetele Patriarhului-Vasken I și al Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

Noi socotim că întîlnirile Patriarhilor din țările socialiste aduc totdeauna ceva bun. Consider că între multele realizări pe care le aveți în continuu, una de mare importanță este și aceasta de a fi venit în Uniunea Sovietică, pentru a șaptea oară. Bucuroși Vă vom vedea și pentru a opta și a zecea oară la noi, fiindcă știm că în adevăr veniți cu lucruri luminoase.

Sîntem fericiți să constatăm că, cu fiecare vizită a Sanctității Voastre se întăresc legăturile între Bisericile Română și Rusă. Fără îndoială că aveți foarte multe probleme de ordin bisericesc, care vă fac să vă întîlniți. Dar pe noi ne bucură că și în problemele în afară de Biserică, problemele care preocupă toată lumea, colaborarea pentru pace și colaborarea între toate popoarele vă sînt de asemenea la inimă. Consider ca foarte folositor faptul că și Biserica Rusă cu Biserica Română se găsesc în Mișcarea creștină pentru Pace, în Mișcarea de colaborare între Bisericile Europene, precum și în toate organizațiile de interes obștesc internațional. Îmi este deosebit de plăcut să constat această strînsă colaborare între reprezentanții Bisericii Ruse și Bisericii Române, care, cot la cot, lucrează pentru rezolvarea problemelor importante, care preocupă astăzi întreaga lume. Sîntem impresionată că în problemele păcii și înfrățirii între popoare, reprezentanții acestor Biserici nu s-au găsit niciodată în dezacord, ci au mers mîna în mîna, spre rezolvarea lor. Deosebit de mult ne bucură și faptul că aveți aceeași atitudine în problema războiului din Vietnam, și că susțineți propunerea făcută de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei de a lupta pentru combaterea și încetarea criminalului război din Vietnam.

În curînd la Sofia vor începe lucrările Conferinței pentru apărarea păcii, care interesează lumea întreagă. Noi credem că această Conferință va depune toate stăruințele și reprezentanții Bisericilor Rusă și Română vor căuta să traducă în faptă această osîndire unanimă împotriva războiului din Vietnam și împotriva altor războaie, precum și împotriva celor ce uneltesc din umbră tulburarea păcii între popoare. Guvernul Sovietic va susține totdeauna această colaborare între Biserica Rusă și Biserica Română, pentru că în această colaborare vede un factor pentru înfrățirea popoarelor și că această înfrățire între popoarele noastre se va extinde în viitor la toate popoarele lumii.

Noi apreciem în gradul cel mai înalt această colaborare și Vă rugăm să veniți cît mai des la noi, Prea Fericite Patriarh Justinian, fiindcă vedeți ce rezultate mari pot avea aceste vizite.

Sînt fericit că ați rostit cuvinte elogioase la adresa țării noastre, a Bisericii noastre; că ați vizitat biserici — monumente istorice din Moscova și Leningrad. Mă bucur că ați văzut și ați putut constata nivelul ridicat al poporului nostru.

Cu aceste cuvinte, Vă mulțumesc Prea Fericite Patriarh Justinian, și doresc ca întîlnirea de acum să fie rodnică pentru legăturile noastre.

Noi trăim din ce în ce mai bine, cum ați constatat, și dorim și poporului român aceeași bunăstare și să trăim totdeauna în pace și prietenie. Ridic paharul meu pentru prietenia între popoarele român și sovietic».

Au urmat convorbiri asupra unor sărbători și festivități cu caracter bisericesc; în cadrul acestor convorbiri Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat explicații în legătură cu comemorarea celor 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Țării Românești, Antim Ivireanul, comemorare pe care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române o va săvârși în cadrul unor pomeniri și slujbe deosebite, duminică 16 octombrie a. c.

Cina oficială s-a încheiat într-o atmosferă de caldă prietenie.

Înainte de a-și lua rămas bun de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a scris în Condica de aur a Patriarhiei din Moscova următoarele:

«Pentru a opta oară am avut binecuvîntatul prilej să fiu în comuniune de rugăciune cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu mitropoliții, arhiepiscopii, episcopii și preoții Bisericii Ortodoxe Ruse. Nu vom uita că toate aceste întîlniri au fost inițiate cu multă dragoste de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, căruia să-i dăruiască Bunul Dumnezeu ani mulți, cu sănătate deplină și multe bucurii sufletești.

† JUSTINIAN
Patriarhul României»

11.X.1966

*

Miercuri, 12 octombrie. — La orele 8 dimineața, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ținut să conducă pe însoțitorii săi, ca să le arate câteva clădiri mărețe și monumente istorice din Moscova: Universitatea «Lomonosov», ansamblul de clădiri, biserici și încăperi, unde se află atelierele de obiecte bisericești ale Patriarhiei Moscovei — Novodevici — așezare veche, istorică în care au avut loc evenimente importante pentru istoria Rusiei; ansamblul de la Kremlin, cu monumentala biserică Sfântul Vasile Blaținul, Piața Roșie, cu Mausoleul lui Lenin și palatele dimprejur. În drum spre aceste monumente, au mai fost văzute unele biserici vechi, care erau în curs de restaurare, prin grija statului.

La orele 11,50, ora Moscovei, Prea Fericitul Patriarh Justinian se găsea, împreună cu însoțitorii săi, la Aeroportul Șeremetiev unde Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu atenția deosebită ce-l caracterizează, a venit personal, însoțit de Dl. Daniil Ostapov, ca să ureze drum-bun oaspeților. Acest gest a mișcat mult pe Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, care socotea că își luase rămas-bun de la Sanctitatea Sa în ajun, seara.

Au mai fost la aeroport: I. P. S. Sa Mitropolit Pimen al Crutițelor și Kolomnei, I. P. S. Arhiepiscop Alexei al Talinului și Estoniei, P. S. Episcop Filaret al Kievului, P. S. Episcop Juvenalie de Zaraisk și P. S. Episcop Barkev al Eparhiei armenilor din Moscova. Din partea Ambasadei Române a fost de față Dl. Consilier cultural Bucur Chiriac.

Cu un avion român IL 18, Prea Fericitul Patriarh Justinian cu însoțitorii a sosit, la ora 13, ora Bucureștilor, la aeroportul Băneasa, unde a

fost întâmpinat de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, PP. CC. Consilieri ai Patriarhiei, profesorii Institutului și Seminarului teologic, preoți din Capitală, reprezentanți ai Eparhiei Armene din Republica Socialistă România.

A fost de asemenea de față Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, precum și reprezentantul Ambasadei Uniunii Sovietice la București.

După o scurtă întreținere în salonul oficial, cu cei ieșiți în întâmpinare, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii săi au mers la catedrala patriarhală, unde au fost întâmpinați de preoți, salariați și credincioși.

După un Te-Deum, oficiat de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, cu un sobor de slujitori, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a rostit un cuvânt de bun-sosit acasă Prea Fericirii Sale, la care Prea Fericitul Părinte Patriarh a răspuns făcând o scurtă expunere asupra vizitelor făcute în Armenia Sovietică — la Ecimiadzin, Erevan și în alte localități, la Moscova — Zagorsk și Leningrad.

*

Imediat după sosirea în București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a expediat Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia următoarea telegramă:

*Sanctității Sale ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia,*

Părăsind marea și ospitaliera Voastră patrie, din toată inima adresăm Sanctității Voastre profunda Noastră grațitudine pentru dragostea deosebită cu care ați binevoit a ne invita, pe Noi și pe însoțitorii Noștri, să fim oaspeții Bisericii Ortodoxe Ruse surori cu prilejul vizitei Noastre la Ecimiadzin.

Sfintele rugăciuni înălțate împreună cu Sanctitatea Voastră în mărețele biserici ale istoricei Lavre Troița-Serghieva de la Zagorsk, cu prilejul praznicului Sfântului Serghie, și participarea noastră la sărbătorirea celor două decenii de la restaurarea Academiei duhovnicești din Leningrad, au reinnoit și au adâncit comuniunea duhovnicească între Noi și ne-au sporit râvna pentru continuarea colaborării frățești între Bisericile noastre, dornice să sprijine popoarele noastre prietene în strădaniile lor de a-și construi o viață fericită și de a contribui la așezarea păcii în lumea întreagă.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Mântuitorul Hristos.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN SI MEMBRII SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE AU VIZITAT CASELE SANATORIALE VIFORITA ȘI DEALUL ALE CASEI DE PENSII ȘI CASA DE ODIHNĂ DE LA CHEIA A SALARIAȚILOR ADMINISTRATIEI PATRIARHALE

S-a arătat și cu altă ocazie că, în urma înființării Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române în anul 1959, pentru slujitorii bisericești pensionați, care rămân fără familie, precum și pentru soțiile pensionarilor rămase văduve și fără vreun sprijin, din inițiativa și cu grija părintească a Prea Fericitului Părinte Justinian, Casa de Pensii a înființat două Case sanatoriale: una de bărbați la Mînăstirea Dealul și alta de femei la Mînăstirea Viforita.

Mînăstirea Dealul a fost dată în folosința Casei de Pensii de către Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor în anul 1960. Reamintim că, la cutremurul cel mare din 1940, toate clădirile de la Mînăstirea Dealul au fost dărîmate la pămînt, însăși biserica suferind avarii destul de grele. După ce au stat în paragină timp de 13 ani, în anii 1953—1958, cu purtarea sa de grijă și sub îndrumarea directă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor a reconstruit în întregime, după planuri noi, toate chiliile și clopotnița de la intrare, restaurînd totodată și biserica mînăstirii.

Toate clădirile de la Mînăstirea Dealul, utilizate cu lumină electrică, cu căldură și cu apă curentă, fiind preluate de Casa de Pensii, au fost înzestrate cu inventarul necesar și au putut fi astfel imediat locuite în condiții optime de preoții și călugării bătrîni pensionari. În prezent la Casa Sanatorială Dealul sînt 53 de asistați.

Tot în 1960, Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor a cedat în folosința Casei de Pensii și Mînăstirea Viforita, cu biserica și toate clădirile din jurul ei. Dar la Viforita, Casa de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române a făcut lucrări importante de construcții și reparații la toate clădirile, cheltuind din fondurile sale proprii peste 2.000.000 lei, în afară de sumele investite în reparații și restaurări de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, care se ridică la aproape 400.000 lei. În total lucrările executate la Viforita din 1960 pînă în prezent au costat peste 2.500.000 lei.

Pentru că atât Casa Sanatorială de la Dealul cit și Casa Sanatorială de la Viforîta adăpostesc pensionari din toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, fiind așezăminte ale întregii Patriarhii Române și ținînd seama de faptul că s-au investit acolo sume ale Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române — instituție la buna funcționare a căreia veghează toți ierarhii Bisericii noastre — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a chibzuit că s-ar face un lucru bun și de folos, dacă toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ar merge împreună să viziteze și să cunoască la fața locului cum funcționează cele două Case sanatoriale, văzînd în același timp și lucrările care s-au executat la Viforîta în cei 6 ani de la înființare.

Pentru aceasta, după ce, la 16 octombrie 1966, a fost săvîrșită, la Paraclisul Antim din București, comemorarea împlinirii a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul a doua zi, la 17 octombrie 1966, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au plecat cu mașinile la casele sanatoriale Viforîta și Dealul. Acest sobor vlădicesc a fost însoțit de la Centrul Patriarhal de P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Cancelariei Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Consilier Gh. Soare și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

A participat și Dl. Director Ion Onțan din Departamentul Cultelor.

Ajungînd în orașul Tîrgoviște, membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au vizitat catedrala Mitropoliei, fiind întîmpinați de P. C. Prot. Gh. Tache și P. C. Pr. paroh Corvin Parnia. Au mai fost vizitate de asemenea în Tîrgoviște: biserica Stelea, unde au fost întîmpinați de P. C. Pr. paroh Gh. Rotaru, care a făcut un scurt istoric al acestui valoros monument istoric; biserica și palatul de la Curtea Domnească și turnul Chindia. Dl. Arhitect Cristian Moiescu a dat toate lămuririle în legătură cu lucrările de restaurare executate în anii din urmă la acest important monument al vechii capitale a Țării Românești.

De aici convoiul de mașini cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române s-a îndreptat spre Viforîta. La intrarea în incinta Casei Sanatoriale Viforîta așteptau salariați ai Casei de Pensii, în frunte cu P. C. Pr. Director Traian Ghica, și un număr destul de mare de călugărițe bătrîne, preotese și salariate pensionare ale Bisericii Ortodoxe Române. Primiți cu cîntarea imnului patriarhal și în sunetul clopotelor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod au mers mai întîi la biserică, unde au fost întîmpinați cu sfînta cruce și sfînta Evanghelie de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care începuse slujba sfîntei liturghii, înconjurat de un sobor de preoți.

În prezența distinșilor oaspeți a continuat slujba sfîntei liturghii, răspunsurile fiind date de o formație corală alcătuită din personalul Casei și dintre asistate.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, a făcut următoarea dare de seamă:

«Prea Fericirea Voastră,
Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Domnule delegat al Departamentului Cultelor,
Iubiți frați,

Așezămîntul acesta trăiește astăzi o adevărată zi de sărbătoare. Din zori porțile lui s-au deschis largi pentru a primi cu nespūsă bucurie duhovnicească pe înalții Ierarhi membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Întîmpinîndu-vă aci, îmi vin în minte cuvintele psalmistului care zice: «Binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului».

Ați pășit astăzi în incinta acestui așezămînt a cărui înființare și existență se datorește purtării de grijă pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o manifestă în mod permanent față de slujitorii altarelor și față de toți ostenitorii din aria Bisericii strămoșești. El este realizarea unui gînd fericit urmărit cu toată atenția de Prea Fericirea Sa, acela de a crea în cadrul Bisericii Ortodoxe Române instituții ce se în-scriu pe răbojul marilor înfăptuiri ale Prea Fericirii Sale.

Casa aceasta sanatorială în care își petrec viața peste 100 de bătrîne pensionare, foste salariate ale Bisericii Ortodoxe Române și preotese rămase fără alt sprijin familial, a luat ființă în anul 1960, ca urmare a hotărîrii Consiliului Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de cedare către Casa de Pensii a fostei Mînăstiri Vîforița cu tot inventarul ei.

Permanența Consiliului Național Bisericesc, în ședința din 23 februarie 1959, constatînd că problema asistenței clericilor și a membrilor lor de familie constituie o problemă de interes general, care se încadrează în sfera de activitate a Casei de Pensii, a hotărît a se accepta preluarea fostei mînăstiri cu precizarea de a organiza aici o casă sanatorială pentru pensionarii Casei de Pensii și membrii lor de familie.

În toamna aceluiași an hotărîrea Permanenței Consiliului Național Bisericesc, întărită cu înalta aprobare a Prea Fericitului Părinte Patriarh, este adusă la cunoștința Eparhiilor, anunțîndu-se că la 15 ianuarie 1960 se va deschide Casa sanatorială «Vîforița».

La înființarea acestei Case s-a avut în vedere dispozițiile normative ale statului nostru socialist în materie de asigurări și asistență socială, pă-trunse de un singur gînd și avînd ca țel grija de om, de bunăstarea lui, de sănătatea și fericirea lui.

Împletînd în mod armonios preceptele evanghelice ale iubirii de aproa-pele cu principiul socialist al grijii de om, Casa de Pensii a deschis în mod efectiv în cursul anului 1960 și anume în clădirile fostei Mînăstiri Vîforița un cămin pentru asistența pensionarilor bisericești suferinzi și lipsiți de sprijinul familial sub numele de Casa Sanatorială Vîforița, împlinînd un gol de mult simțit în Biserica Ortodoxă Română.

Numărul destul de restrîns la început al celor ce au solicitat asis-tență în această Casă a crescut repede și în scurt timp spațiul disponibil de la Vîforița devenind neîncăpător, potrivit aprobării Adunării Națio-nale Bisericești din 15 ianuarie 1960, Casa Sanatorială Vîforița s-a ex-tins și asupra fostei Mînăstiri Dealul cu începere de la 1 iulie acel an.

Incepînd deci de la această dată funcționează în cadrul Casei de Pensii două case sanatoriale pentru asistența bătrînilor: una aici la Viforita pentru femei și alta la Dealul pentru bărbați.

Pînă la sfîrșitul anului 1960 numărul total al asistaților acestor case s-a ridicat la 75, din care 42 femei la Viforita și 33 bărbați la Dealul.

Asistații primesc din partea Casei de Pensii cazare completă, asistență medicală, medicamente și deservire prin personalul angajat în acest scop, iar ei, la rîndul lor, plătesc din pensiile ce primesc numai costul alimentelor care în medie se ridică de la 4,50 la 5 lei pe zi de persoană.

Pentru a se crea asistaților de aici condiții de viață cît mai corespunzătoare au fost necesare o seamă de lucrări pentru amenajarea întregului spațiu. Unele chilii cum sînt cele din partea de nord erau nelocuite din cauza degradării lor. Clădirea cea nouă de la intrare împreună cu clopotnița erau zidite numai din roșu, iar clădirile dinafara incintei erau atît de degradate încît avea un aspect de ruină și paragină.

Pe locul unde se vede azi parcul se construiseră în trecut grajduri de vite și magazii care dădeau așezămîntului, monument istoric, un aspect grotesc.

Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a întocmit un plan de lucru aporbat de Permanența Consiliului Național Bisericesc, iar Serviciul tehnic a fost însărcinat cu întocmirea documentațiilor și devizelor respective în vederea executării planului stabilit.

În vara anului 1960 pe baza unui prim deviz în valoare de 608.000 lei, s-au restaurat chiliile din incinta Casei în care s-a introdus lumină electrică și s-au făcut instalații pentru încălzit. Aceste lucrări au fost terminate în anul 1961 și s-a continuat cu finisarea clădirii de la intrare și a clopotniței. Lucrările pentru finisarea clopotniței s-au ridicat la suma de 154.000 lei, sumă care a fost suportată integral de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

Continuînd lucrul început și tot din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh s-au demolat grajdurile și magazinele de la sala incintei în locul cărora a luat ființă parcul ce se vede și s-au început lucrările de restaurare a primelor două corpuri de case în care s-au introdus lumină, apă și încălzit, lucrări care s-au executat în vara anului 1962 și, pe baza devizului întocmit de Serviciul tehnic al Sfîntei Patriarhii, acestea au costat suma de lei 440.000 în care se cuprinde și construirea gospodăriei în partea de vest a Casei și amenajarea parcului de la intrare.

În anii următori 1963 și 1964 s-au executat lucrările de împrejmuire a întregului teren din jurul Casei, s-au plantat pomi și viță de vie și s-au construit magazine pentru păstrarea utilajului agricol și povarnă pentru uscatul prunelor. Aceste lucrări însumează lei 678.000. S-au făcut reparații capitale și la biserica așezămîntului costînd lei 108.000, suma fiind suportată integral de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

În anul acesta s-a restaurat casa de la poartă și se execută lucrările pentru aducerea apei potabile în întregul așezămînt prin captarea a două izvoare, lucrări care se ridică la suma de 391.000 lei.

Cu aceste ultime lucrări planul inițial a fost realizat în întregime.

În decursul acestor șase ani de lucru Casa de Pensii a investit suma de 2.117.000 lei care s-a cheltuit din contribuțiile de 1% ale salariaților

Bisericii Ortodoxe Române, rămânând neatins fondul provenit din contribuțiile de 10% asupra salariilor care este afectat exclusiv pentru plata pensiilor, ajutoarelor materiale și contribuției la bugetul de stat pentru spitalizarea membrilor Casei de Pensii.

Mai adăugăm că Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor a suportat pe lângă cheltuielile de finisare a clopotniței în sumă de 154.000 lei și cheltuielile pentru reparații capitale la sfântul locaș de lei 108.000 și cheltuielile de împrejmuire de la Casa Sanatorială Dealul în sumă de 139.000 lei.

Membrii Sfântului Sinod vizitînd Casa Sanatorială de la Mînăstirea Viforita

Toate lucrările enumerate pînă aci au fost executate după planurile și developele întocmite de Serviciul tehnic al Sfintei Patriarhii sub permanenta îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Justinian, ajutat de PP. SS. Episcop Antim Tîrgovișteanul și Teoctist pînă la alegerea Sa în scaunul de Episcop al Aradului, apoi de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul.

Nu pot încheia această succintă expunere fără a aduce respectuoase mulțumiri Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri pentru sprijinul acordat atît cu ocazia înființării acestui așezămînt cît și în obținerea repartițiilor de materiale necesare lucrărilor executate.

Anii care s-au scurs de la înființarea Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române sînt ani de mari și rodnice rea-

lizări. Inițiativele Prea Fericirii Voastre, munca depusă și energia consumată în rezolvarea problemelor legate de bunul mers al acestei instituții, Vă îndreptățesc pe deplin la recunoștința și dragostea pe care toți ostenitorii Bisericii noastre V-o poartă ca o răsplătire a muncii neobosite ce desfășurați în slujba celor mai nobile idealuri izvorite din învățătura Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Vă mulțumim cu adîncă recunoștință, Prea Fericite Părinte Patriarh, și ne rugăm Bunului Dumnezeu să Vă dăruiască Sfintei Sale Biserici cu sănătate deplină și îndelungă înziliră spre noi și rodnice realizări.

Intru mulți și fericiți ani Prea Fericite Părinte Patriarh!»

Slujba s-a încheiat cu un polihroniu, după care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a înfățișat membrilor Sfintului Sinod modul de organizare și funcționare al acestui așezămînt, subliniind condițiile excepțional de bune care au fost create pentru cele 101 asistate. Prea Fericirea Sa a arătat că personalul de conducere, administrativ și de îngrijire a fost selecționat dintre călugărițele de la mînăstiri, avînd fiecare pregătirea și experiența necesară serviciului pe care-l îndeplinește. A vorbit apoi despre faptul că asistatele fiind bătrîne și bolnave, Casa Sanatorială are la dispoziție personalul sanitar corespunzător, iar camerele în care sînt adăpostite, sînt toate prevăzute cu lumină electrică, încălzire și apă curentă, cu mobilier și inventar procurat de Casa de Pensii.

Pe lîngă acestea, în Casa sanatorială Viforita, a spus Prea Fericirea Sa, stăpînește o atmosferă duhovnicească aleasă, pensionare participînd regulat la slujba religioasă din biserică și ajutîndu-se reciproc pravilei și datorii lor spirituale, ca și în multe din cerințele vieții de fiecare zi.

Apoi Prea Fericirea Sa a încredințat pe membrii Sfintului Sinod că lucrările executate la Casa Sanatorială Viforita și viața liniștită și ferită de griji pe care o duc asistatele fac cinste Bisericii noastre și ele au fost foarte bine apreciate de toți vizitatorii, atît dinăuntru țării cît și de peste hotare. *«Putem fi mîndri că Biserica noastră a reușit să realizeze astfel de așezăminte sociale, zămislite din dragostea pentru om și din convingerea că, slujind pe oameni, noi slujim lui Dumnezeu. De aceea, rog din tot sufletul pe membrii Sfîntului Sinod să binecuvînteze pe ostenitorii și pe bătrînele asistate ale acestui așezămînt de operă samariteană al Bisericii noastre»*, a încheiat Prea Fericirea Sa.

După ieșirea din biserică au fost vizitate toate clădirile, construcțiile noi și întreaga gospodărie a Casei, Prea Fericitul Patriarh și arhitectii Serviciului tehnic al Administrației Patriarhale dînd lămuririle necesare.

A urmat apoi a agapă dată de conducerea Casei de Pensii, în timpul căreia, monahia Arsenia Opriș, administratoarea Casei Sanatoriale Viforita, monahia pensionară Veronica Gheorghiu și D-na preoteasă Lucreția Georgescu, pensionară a Casei, au exprimat mulțumiri respectuoase Prea Fericitului Părinte Patriarh și membrilor Sfintului Sinod pentru grija pe care le-o poartă și pentru bucuria deosebită pe care le-a făcut-o de a le vizita și de a le aduce binecuvîntare și mîngiere.

Vizita la Viforita s-a terminat cu o ședință a Sfintului Sinod, după care s-a încheiat următorul *Proces-verbal*:

Cu prilejul comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a Mitropolitului Antim Ivireanul, după ședința solemnă care a avut loc la Minăstirea Antim în ziua de 16 octombrie 1966, la invitarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, membrii Sfântului Sinod s-au deplasat în ziua de 17 octombrie 1966 la Casa Sanatorială de la Vișorita a Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pentru a participa la festivitatea inaugurării așezământului în urma restaurărilor ce au avut loc.

Sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal.

La solemnitate au participat delegatul Departamentului Cultelor și reprezentanți ai organelor locale.

Cu acest prilej, slujba de înnoire a așezământului și sfînta liturghie s-au oficiat de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal, cu un sobor de preoți și diaconi.

După terminarea sfîntei liturghii, P. C. Pr. Traian Ghica — Directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate la acest așezămint.

Din această dare de seamă, rezultă că din inițiativa și prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la Casa Sanatorială Vișorita s-au efectuat următoarele lucrări: restaurarea tuturor chiliilor; instalarea de încălzit și lumină; finisarea clopotniței, restaurarea caselor dinafara incintei; amenajarea parcului; construirea unor acareturi pentru gospodăria casei; captarea a două izvoare pentru alimentarea cu apă a întregului așezămint.

Cu aceste restaurări, s-a cheltuit suma totală de 2.518.835 lei din care 2.117.835 lei de către Casa de Pensii, iar 401.000 lei de la Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

Membrii Sfîntului Sinod, împreună cu ceilalți invitați, au luat act cu multă bucurie de aceste realizări menite să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de viață a pensionarilor Bisericii Ortodoxe Române, adăpostiți în această Casă sanatorială.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian exprimă mulțumiri Conducerii de stat pentru larga înțelegere și sprijinul acordat Bisericii, întru îndeplinirea îndatoririlor ei firești în sinul credincioșilor și în slujirea patriei și a înaltelor idealuri ale omenirii de pretutindeni.

De asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian mulțumește membrilor Sfîntului Sinod și tuturor celor ce au luat parte la solemnitatea inaugurării acestui așezămint.

Ședința se încheie cu rostirea rugăciunii «Cuvine-se cu adevărat...».

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal, semnat de membrii Sfîntului Sinod.

Intr-o atmosferă de deosebită bucurie, Prea Fericitul Părinte Patriarh, membrii Sfintului Sinod și invitații au plecat de la Casa Sanatorială Viforita și au făcut apoi o scurtă vizită la Casa Sanatorială Dealul. Au fost întâmpinați de personalul Casei, în frunte cu administratoarea Eufrasia Poiană, și de bătrînii care-și petrec cei din urmă ani ai vieții în acest minunat așezămînt bisericesc. Înălții oaspeți au vizitat mai întîi biserica, importanta ctitorie a lui Radu cel Mare, apoi muzeul, chiliile, parcul și tot ce s-a făcut în ultimul timp acolo. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care, cu drept cuvînt, poate fi socotit între ctitorii acestui așezămînt, a dat toate explicațiile, arătînd că, după cutremurul din 1940, toate construcțiile din jurul bisericii erau un morman de ruine și evocînd greutățile și eforturile care au fost depuse pentru refacerea tuturor clădirilor care se văd astăzi.

Prea Fericitul Părinte Patriarh și membrii Sfintului Sinod au binecuvîntat apoi pe toți cei ce se străduiesc la buna funcționare a Casei sanatoriale de aici, precum și pe bătrînii pensionari care sînt adăpostiți aici, după ce ani îndelungați au slujit cu vrednicie Biserica strămoșească.

Cu mulțumirea deplină că au vizitat aceste frumoase realizări ale Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh, împreună cu membrii Sfintului Sinod și însoțitorii, s-au înapoiat seara la București.

*

Tot din grija pentru a crea salariaților Bisericii Ortodoxe Române condiții vrednice de vremurile de propășire și înflorire pe care le trăiește poporul nostru, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hotărît ca, pe lîngă Casele de odihnă pe care le au eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, să înființeze și case de odihnă ale Centrului Patriarhal, pentru salariații bisericești din întreaga Patriarhie Română. Intre acestea, locul cel mai de seamă îl ocupă Casa de odihnă de la Mînăstirea Cheia, din raionul Teleajen, regiunea Ploiești, care funcționează încă din anul 1960.

Intrucît și aici s-au executat în ultimii 3 ani lucrări destul de importante, Prea Fericitul Părinte Patriarh, a poftit pe membrii Sfintului Sinod să viziteze și acest așezămînt bisericesc.

În acest scop, Prea Fericitul Părinte Patriarh și membrii Sfintului Sinod, însoțiți de P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii, P. C. Pr. Consilier Gh. Soare și P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, au plecat cu mașinile în dimineața zilei de 18 octombrie 1966 spre Paraclisul Patriarhal și Casa de odihnă Cheia.

Împreună cu membrii Sfintului Sinod, din partea Departamentului Cultelor, a mers Dl. Director Onțan.

În drum, s-a făcut un scurt popas la Mînăstirea Ghighiu lîngă Ploiești, unde au admirat biserica restaurată, care suferise grave avarii la bombardamentele din timpul celui de al doilea război mondial, au vizitat de asemenea chiliile zidite din nou sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh precum și atelierele de înrămat care funcționează în această mînăstire.

Pornind mai departe și ajungînd la Vălenii de Munte, înălții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au vizitat Casa memorială Nicolae Iorga, aducînd un pios omagiu marelui cărturar al neamului nostru, care a scris

istoria Bisericii Ortodoxe Române, a alcătuit monografia pentru multe biserici și mînăstiri ortodoxe, a descifrat documente și pișanii de biserici și a dat la lumină multe lucrări în legătură cu trecutul Bisericii noastre.

La orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh și membrii Sfintului Sinod au ajuns la Paraclisul și Casa de odihnă Cheia, unde au fost întîmpinați de P. C. Pr. Consilier Vasile Ștefan, P. C. Protoiereu Al. Vlaiculescu și de credincioși din satul Cheia. Era de asemenea de față și Dl. Mihail Dănescu, inspector al Departamentului Cultelor pentru regiunea Ploiești.

La intrarea în biserică, a ieșit în întîmpinare cu sfînta cruce și sfînta Evanghelie P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care începuse slujba sfîntei liturghii, înconjurat de un sobor de slujitori.

După ce oaspeții au luat loc în străni, slujba sfîntei liturghii a continuat, răspunsurile fiind date de un grup de călugărițe de la Mînăstirea Suzana.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, P. C. Consilier Vasile Ștefan a prezentat următoarea dare de seamă :

«Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfînțiți și Prea Sfînțiți membri ai Sfintului Sinod,
Prea Cucernici Părinți și iubiți credincioși,

Ziua aceasta înscrie o pagină unică în istoria acestui așezămînt. Pentru prima dată are marea bucurie de a fi cercetat de întreg Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, care și-au luat osteneala de a fi prezenți la sărbătoarea încheierii lucrărilor de reconstrucție și restaurare făcute de Administrația Patriarhală, organul executiv al Sfintului Sinod.

După ce au fost cercetate duminică lucrările de restaurare de la Mînăstirea Antim, cu prilejul comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a marelui ei ctitor mitropolitul Antim Ivireanu, iar ieri cele de la Mînăstirea Viforita, astăzi este cercetată această casă de odihnă, făcută pentru salariații de la Administrația Patriarhală, de la Institutul teologic și alți clerici și membri ai familiilor lor.

Îngăduiți-mi cu acest prilej, ca în numele slujitorilor acestei biserici, ca și ai conducerii casei de odihnă să dau expresie sentimentului de mare bucurie pe care-l încercăm, prin cinstirea cu totul deosebită pe care o dă prezența aici a Înălților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Așezămîntul monahal de la Cheia, aflat într-un loc de o rară frumusețe naturală la poalele muntelui Zăganul, ființează din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Dintru început, a fost ridicată pe o pajiște de lîngă muntele Balabanul, din apropiere. Pe atunci avea hramul «Sfîntul Nicolae» și ctitori ar fi fost «unii mocani» din Săcelele Ardealului.

La scurtă vreme după înființare însă, sfîntul locaș s-a risipit din pricina greutăților ce au fost peste țară, prilejuite de războiul ruso-austro-turc, început la 1787, în timpul căruia s-au purtat lupte și prin aceste părți.

După liniștirea vremurilor, cîțiva din călugării ce viețuiseră în risipitul schit — în frunte cu starețul Atanasie — au purces la refacerea lui. Ei însă nu l-au mai clădit pe pajiștea de lîngă muntele Balabanul, unde fusese vechea așezare monahală, ci pe vatra unde se află acum, construind

du-l în mare parte din birne de stejar și dându-i un nou hram: «Adormirea Maicii Domnului».

După trecerea de aproape o jumătate de veac, prin anul 1832 și acest schit s-a prăpădit, fiind mistuit de foc pînă la temelie.

La 13 iulie 1835, «cu ajutorul și cheltuiala a multor iubitori de Hristos pravoslavnici creștini» și «prin osîrdia și osteneala» ieromonahului Damaschin — starețul schitului, venit aici din Mînăstirea Căldărușani — și a «toată sinodia sa», s-a început refacerea sfîntului locaș. De astă dată biserica, ridicată la oarecare depărtare de cea care arse — cum dovedește locul de lîngă trapeză, închis cu grilaj pentru ferirea terenului pe care fusese vechiul prestol — s-a făcut din zid și a fost zugrăvită «de zograful Naum», avînd ca model zugrăveala Mînăstirii din Vălenii de Munte. În jurul ei s-au ridicat chiliile și clopotnița, clădită în vechi stil românesc. Lucrările au fost gata de 20 iulie 1839, cînd sfîntul locaș s-a tîrnosit de episcopul Chesarie al Buzăului, cu a cărui «blagoslovenie» se făcuse preînnoirea de acum. Cu acest prilej, bisericii i s-a dat un nou hram: «Sfînta Treime».

Reparat de mai multe ori în decursul timpului, așezămîntul monahal de la Cheia păstrează aproape pe de-a întregul forma în care a fost clădit în anii 1835—1839. Acest lucru a făcut ca el să fie trecut între «monumentele de arhitectură» ale patriei noastre.

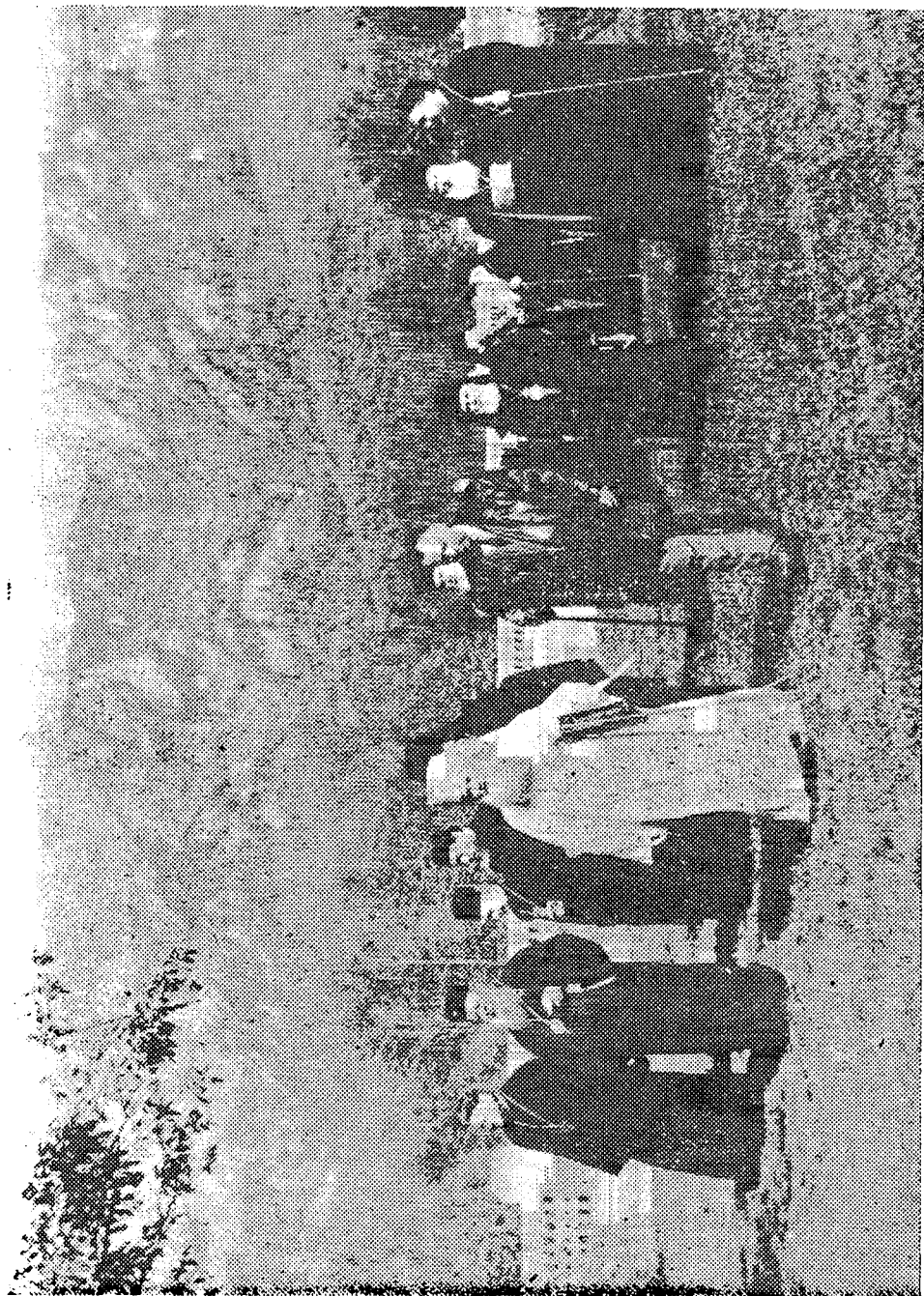
Între anii 1924—1927, s-a zidit în șir cu chiliile din partea stîngă a incintei, un paraclis cu hramul: «Adormirea Maicii Domnului».

În anul 1960, Consiliul Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor în ședința sa din 8 noiembrie, a propus și Prea Fericitul Părinte Patriarh a aprobat trecerea Metocului Cheia, sub conducerea Administrației Patriarhale ca paraclis și casă de odihnă pentru salariații bisericești.

Pentru amenajarea clădirii, în mod corespunzător noii destinații, au fost necesare lucrări mari. O dată cu acestea a fost luat în considerație întreg ansamblul complexului Cheia.

Care era situația la acea dată? Clopotnița era distrusă în urma unui incendiu din 1957 cînd s-a topit și clopotul mare din ea. Biserica și paraclisul, nereparate de îndelungată vreme aveau nevoie de urgente intervenții. Acoperișul de la cea mai mare parte a clădirilor își pierduseră aspectul lor inițial. În jurul incintei se construiseră tot felul de adăugiri, mici clădiri sau atenanse gospodărești, fără un sistem și fără nici o grijă de concordanță de stil cu ansamblul clădirilor. Lipseau apoi instalațiile de lumină electrică, instalațiile de apă curentă și cele sanitare, ca și mijloacele de pază contra incendiilor. Incinta era neîngrădită, de unde se iveau mari neajunsuri pentru liniștea și curățenia acestor așezări.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a dovedit atîta dragoste pentru toate monumentele de artă bisericească și mai ales pentru așezămintele vechi mînăstirești, a luat de îndată în grijă sa părintească și acest așezămînt. Pe de altă parte, aceeași părintească grijă pentru salariații bisericești, arătată de atîtea ori cînd a organizat pentru aceștia casă sanatorială la Techirghiol sau case de odihnă la Bușteni, Sinaia, Curtea de Argeș, Olănești și altele, a fost un imbold ca și aici, casa de odihnă să fie amenajată și organizată într-un chip care să ofere salariaților cele mai bune condiții pentru odihnă și refacerea sănătății.

Prea Fericitul. Patriarh Justinian și membrii Sfințului Sinod, vizitând casa de odihnă de la Mănăstirea Cheia

PLANȘA II

Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sîntului Sinod la șantierul de la Mîndăcîrea Suzana

De aceea, chiar în anul următor a venit personal de mai multe ori, a examinat lucrările la fața locului în amănunțime și a dispus întocmirea documentațiilor și începerea lucrărilor organizându-se un șantier de lucru care a durat din 1962 pînă anul acesta, cînd s-au terminat lucrările.

Din ce au constat acestea? În primul rînd au fost lucrările de degajare, înlăturîndu-se toate construcțiile inestetice și insalubre care înconjurau incinta, o dată cu vechiul grajd ce acoperea vederea spre munți, iar construcțiilor de pe aripa stîngă li s-a dat o înfățișare nouă prin aducerea lor la aceeași înălțime, aceeași linie și deschiderea lor printr-un cerdac comun.

Pentru a se realiza un frumos și uniform aspect toate construcțiile au fost acoperite cu șindrilă — aproape 2.500 mp, păstrîndu-se astfel caracterul românesc al caselor de munte, cu pridvoare împodobite cu flori.

Soclurile caselor au fost refăcute din piatră rostuită ca și scările de acces, iar pereții au fost refăcuți aproape în întregime pe vechile schelete de birne, cu grija unor fundații adînci, a unor coșuri de zid, precum și a unor ziduri antifoc, ce taie construcțiile pentru a le proteja de eventualitatea unor primejdii de incendii.

Au fost refăcute parțial pridvoarele, pardoselile, precum și plafoanele la construcțiile transformate, păstrîndu-se cu toată grija nealterat aspectul vechi minăstiresc.

Grajdul nou, dotat cu apă curentă și canalizare, a fost ridicat în afara gardului complexului.

Pentru protejarea construcțiilor, s-au făcut trotuare din lespezi de piatră în jurul lor, s-a coborît nivelul terenului înconjurător la aripa de est cu aproape 60 cm, asigurîndu-se scurgerea apelor și o nivelare uniformă a terenului din jurul incintei.

O dată cu aceasta, s-au făcut instalațiile de lumină electrică, de apă curentă și canalizare, dotîndu-se casa cu chiuvete, băi, dușuri și grupurile sanitare necesare. Pentru asigurarea și protejarea funcționării rețelei de apă curentă s-a prevăzut pentru fiecare apartament cămine aparte de dirijare și evacuare a apei, iar canalizarea este racordată la rețeaua comunală.

Clopotnița a fost reconstruită în locul și pe soclul celei vechi, instalîndu-se în ea trei clopote, iar biserica și paraclisul au fost reparate, restau-rîndu-se o dată cu aceasta și pictura exterioară.

Întregul complex a fost înconjurat cu zid de piatră, alternînd cu modele de prefabricate, iar în zidul frontal s-a păstrat vechiul aspect numai din zid de piatră, cu contraforți și cu o fundație de aproape 2 m. Lungimea acestui gard este de 375 m.

Prin delimitarea zonei de protecție a acestui monument istoric, a rămas Metocului cca. 6.800 ha, înconjurate cu un grad de plasă de sîrmă ghimpată, pe stîlpi de beton, pe o lungime de 900 m.

Înăuntru acestui teren, s-a plantat pe cca $\frac{1}{2}$ ha 300 pomi fructiferi (meri și peri), aclimatizați la altitudinea localității și s-a amenajat un gard viu de brazi de la intrarea principală pînă la clopotniță. În rest, a rămas un parc natural de arbori seculari, iar în interiorul gardului incintei și de-a lungul zidului s-au plantat trandafiri și plante ornamentale, care împreună cu florile ce împodobesc pridvoarele, să realizeze un decor plăcut.

Lucrarea a fost grea, condițiile de muncă în clima localității dificilă, iar materialele, în cantități mari (peste 300 vagoane piatră și agregate) au

fost aduse în cea mai mare parte de la peste 50 km distanță. De menționat apoi e și faptul că în toți acești ani cât s-au făcut lucrările, casa de odihnă a funcționat nestingherită.

Valoarea tuturor lucrărilor, potrivit devizelor, este de lei 1.506.165, iar suma efectiv cheltuită a fost de lei 1.384.632, realizându-se o economie de lei 121.533. Aceste cheltuieli au fost suportate de către Administrația Patriarhală și Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

Administrația Patriarhală a dat 1.140.632 lei, la care se adaugă 340.000 lei pentru dotarea casei de odihnă, iar Arhiepiscopia Bucureștilor o dotație de 244.000 lei din care s-au suportat cheltuielile de reconstrucție a clopotniței și de reparație a bisericii și paraclisului.

Menționez aici că am fost ajutați atât de Departamentul Cultelor, cât și de autoritățile locale și raionale. Departamentul Cultelor ne-a ajutat pentru obținerea materialelor ce se dau prin repartiții, precum și la obținerea autorizațiilor de la diferite autorități. Aducem pentru aceasta mulțumiri respectuoase Departamentului Cultelor.

Am fost ajutați apoi de autoritățile locale pentru obținerea a diverse materiale și mijloace de transport, pentru care exprimăm cu ocazia aceasta vii mulțumiri.

Dacă s-au putut realiza însă toate aceste lucrări, cu un minim de cheltuieli și în condițiile care se văd, aceasta se datorește în primul rând Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a inițiat lucrarea, a îndrumat-o neîntrerupt pe tot timpul duratei ei, a controlat-o foarte adeseori și i-a fixat toate detaliile și la proiectare și la execuție.

De aceea, nu pot încheia această dare de seamă decît cu un cuvînt de respectuos omagiu aducîndu-i cu această ocazie și cuvîntul de vie recunoștință a salariatilor bisericești, pentru organizarea, înzestrarea și dotarea acestei case de odihnă făcută pentru ei.

Același respectuos cuvînt de mulțumire, îndrept către Sfîntul Sinod, sub a cărui înțeleaptă diriguire se desfășoară toată activitatea în Biserica Ortodoxă Română și deci și lucrarea care s-a săvîrșit aici.

Slavă lui Dumnezeu cel Atotputernic, că ne-a învrednicit să trăim acest moment !»

La sfîrșitul sfîntei liturghii s-a săvîrșit un polihroniu.

Au fost vizitate apoi toate clădirile restaurate și construcțiile noi executate la Paraclisul patriarhal și Casa de odihnă Cheia, după care a avut loc o ședință a Sfîntului Sinod, la care Prea Fericitul Părinte Patriarh a dat lămuriri asupra tuturor lucrărilor care s-au executat la Casa de odihnă Cheia de către Administrația Patriarhală, și a făcut precizarea că acest așezămînt este al întregii Biserici Ortodoxe Române, urmînd a fi folosit mai ales pentru salariații bolnavi de astenie nervoasă, pentru că, după constatările specialiștilor, locul în care se găsește așezată această Casă de odihnă este foarte indicat pentru astfel de bolnavi.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh a propus ca membrii Sfîntului Sinod să fie de acord cu un document în care s-a consemnat inaugurarea acestui așezămînt. La invitarea Prea Fericirii Sale, P. C. Părinte Director I. Gagiua a citit următorul

DOCUMENT

† Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită, această sfință biserică din Mînăstirea Cheia închinată Sfintei Treimi, a fost zidită în anii 1835—1839 prin osîrdia ieromonahului Damaschin, împodobită cu pictură de zugravul Naum și sfințită de episcopul Chesarie al Buzăului la 20 iulie 1839. În jurul ei s-au ridicat chilii și clopotnițe, clădite în vechi stil românesc.

În decursul timpului s-au făcut mai multe reparații și mai ales în 1939, cu prilejul împlinirii unui veac de la sfințirea ei.

Din inițiativa și prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în anii 1962—1966, s-au restaurat biserica, paraclisul; s-a făcut instalația de apă și canalizare; s-a construit un zid în jurul incintei; s-a amenajat un parc în jurul complexului; s-a împrejmuit întreaga proprietate cu gard de sîrmă pe stîlpi de beton și casa de odihnă a fost înzestrată cu tot mobilierul necesar.

Aceste însemnate lucrări de restaurare și amenajări s-au făcut cu cheltuiala Administrației Patriarhale și a Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Săvîrșitu-s-a preînnoirea acestui așezămînt în 18 zile ale lunii octombrie anul 1966, cînd s-a sfințit cu deosebită solemnitate, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, fiind de față membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române».

Urmează semnăturile membrilor Sfîntului Sinod.

După semnarea documentului, în numele membrilor Sfîntului Sinod, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei a prezentat felicitări și a mulțumit Prea Fericitul Patriarh pentru tot ce a înfăptuit la Vîforița, Dealul, Cheia și în atîtea alte mînăstiri și biserici din Patriarhia Română. I. P. S. Sa a mărturisit că exemplul bun dat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a constituit îndemn și pentru ceilalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și, în condițiile de libertate și înțelegere acordate de Conducerea de stat cultelor religioase din țara noastră, peste tot se simte spiritul de înnoire și valorificare a trecutului nostru românesc și creștinesc.

«Pentru toate bucuriile pe care ni le-ați făcut în aceste zile, vă sîntem adînc recunoscători și vă rugăm să credeți că aveți pentru Prea Fericirea Voastră inimile și căldura sufletelor noastre ale tuturor», a încheiat cuvîntul său I. P. S. Mitropolit Firmilian.

La sfîrșit a avut loc o ședință a Sfîntului Sinod, după care s-a încheiat următorul Proces-Verbal :

«Cu prilejul comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a Mitropolitului Antim Ivireanul, după ședința solemnă care a avut loc la Mînăstirea Antim în ziua de 16 octombrie 1966, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, membrii Sfîntului Sinod s-au deplasat în ziua de 18 octombrie 1966 la Casa de odihnă pentru salariații Administrației Patriarhale de la Cheia, spre a participa la festivitatea inaugurării așezămîntului în urma restaurărilor ce au avut loc.

Sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Ro-

manului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

La solemnitate participă delegatul Departamentului Cultelor și reprezentanți ai organelor locale.

Cu acest prilej, slujba de înnoire a așezămîntului și sfînta liturghie s-au oficiat de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, cu un sobor de preoți și diaconi.

După terminarea sfîntei liturghii, P. C. Consilier Vasile Ștefan, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate la acest așezămînt.

Din darea de seamă prezentată de P. C. Consilier Vasile Ștefan, rezultă că din inițiativa și prin grija Prea Fericitului Părinte Patriarh la Casa de odihnă de la Mînăstirea Cheia s-au efectuat următoarele lucrări: s-au restaurat biserica, paraclisul și toate chiliile; s-a introdus lumina electrică; s-a făcut instalația de apă și canalizare; s-a restaurat clopotnița; s-a construit un zid în jurul incintei; s-a amenajat un parc în jurul complexului; s-a împrejmuit întreaga proprietate cu gard de sîrmă pe stîlpi de beton și casa de odihnă a fost înzestrată cu tot mobilierul necesar.

Cu aceste restaurări s-a cheltuit suma totală de lei 1.380.000, din care Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor a contribuit cu o dotație pentru biserică și clopotniță în sumă de lei 244.000.

Membrii Sfîntului Sinod, împreună cu ceilalți invitați, au luat act cu multă satisfacție de aceste realizări menite să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de odihnă și recreere a salariaților Administrației Patriarhale.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian exprimă mulțumiri Conducerii de Stat pentru largă înțelegere și sprijinul acordat Bisericii întru îndeplinirea îndatoririlor ei firești în sînul credincioșilor și în slujirea patriei și a înaltelor idealuri ale omenirii de pretutindeni.

De asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian mulțumește membrilor Sfîntului Sinod și tuturor celor ce au luat parte la solemnitatea inaugurării acestui așezămînt.

Sedința se încheie cu rostirea rugăciunii «Cuvine-se cu adevărat...».

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal», semnat de membrii Sfîntului Sinod.

*

La întoarcere, în drum spre București, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii Sfîntului Sinod au vizitat lucrările care se execută în prezent la Mînăstirea Suzana — așezată pe valea Teleajenului.

Așezămintele bisericești de la Viforita, Dealul și Cheia se înscriu în istorie ca instituții de o deosebită valoare atît pentru propășirea și prestigiul Bisericii Ortodoxe Române cît și pentru înălțarea și înfrumusețarea patriei noastre, Republica Socialistă România.

LUCRĂRILE COMISILOR TEOLOGICE INTERORTODOXE DE LA BELGRAD PENTRU PREGĂTIREA DIALOGULUI CU ANGLICANII ȘI CU VECHII-CATOLICI

(1—15 septembrie 1966)

La Conferința Panortodoxă de la Rodos din 1964, s-a hotărît să se instituie comisii de lucru pentru pregătirea dialogului Bisericii Ortodoxe cu anglicanii și cu vechii-catolici.

În vederea lucrărilor acestor comisii, convocate la Belgrad între 1 și 15 septembrie 1966, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a desemnat ca delegați pe I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și Pr. Prof. Isidor Todoran de la Institutul teologic universitar din Sibiu, în comisia pentru dialogul anglicano-ortodox; și pe Pr. Prof. Ioan Coman de la Institutul teologic universitar din București în comisia pentru dialogul cu vechii-catolici.

Delegații români au sosit la Belgrad miercuri, 31 august 1966, orele 10,50 (ora locală), fiind întâmpinați de P. S. Episcop Visarion de Virșeț și P. S. Episcop Sava de Moravița, vicar patriarhal.

Îndată după sosirea în Belgrad, delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei. Cu această ocazie, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a înmînat Prea Fericitului Sale o scrisoare din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române și totodată i-a oferit darurile trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian: o icoană a Maicii Domnului, în email și un frumos toiag arhieresc lucrate în atelierele Patriarhiei Române.

În după amiaza aceleiași zile, delegații Bisericii Ortodoxe Române au făcut o vizită la Ambasada Română din Belgrad, fiind primiți de Dl. Ambasador Mălnășanu.

În cursul zilei de 31 august 1966 au sosit la Belgrad toate delegațiile Bisericii Ortodoxe, cu excepția reprezentanților din Patriarhia Antiohiei, din Patriarhia Gruziei și ai Bisericii Ortodoxe din Albania.

*

Deschiderea festivă a lucrărilor s-a făcut în dimineața zilei de joi, 1 septembrie 1966, după liturghia arhierescă și doxologia oficiată în catedrala patriarhiei de I. P. S. Mitropolit Damaschin de Zagreb, cu un sobor de preoți.

La orele 10, în sala de recepție a palatului patriarhal, Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, deschizînd lucrările ambelor comisii, a ară-

tat rostul și însemnătatea acestei întruniri, manifestându-și nădejdea în bunele ei rezultate.

Au luat apoi cuvîntul conducătorii delegațiilor. În numele delegației române a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, care, după o scurtă introducere, a dat citire unei scrisori de mesaj din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Lucrările Comisiei pentru pregătirea dialogului cu anglicanii au început vineri, 2 septembrie 1966, în sala de ședințe din palatul patriarhal.

În legătură cu organizarea lucrărilor, s-a acceptat ca biroul prezidial să fie compus din: I. P. S. Mitropolit Atenagora al Tiatirelor, președinte; I. P. S. Arhiepiscop Vasile de Bruxelles, copreședinte și I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, copreședinte; și doi secretari: Arhimandrit Hrisostom (Biserica Ciprului) și Prot. G. Klinger (Biserica Polonă).

S-a hotărît ca limbi oficiale să fie greaca, rusa și sîrba, și un interpret pentru limba franceză.

După constituirea biroului s-au expediat telegrame omagiale tuturor Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe. În timpul lucrărilor s-au primit telegrame de răspuns de la conducătorii Bisericilor Ortodoxe, care s-au citit în ședințe. De asemenea s-a primit un mesaj din partea Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Întregii Anglii și Mitropolit. În continuare dăm textul telegramei adresate Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Intrunindu-ne cu binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre în consfătuirea interortodoxă de lucru pentru alcătuirea catalogului temelor de discutat în dialogul cu anglicanii și cu vechii-catolici.

Din partea tuturor participanților Vă exprimăm simțămîntele noastre de respect, rugîndu-Vă să binecuvîntați strădanile noastre.

† ATENAGORA

Mitropolitul Tiatirelor și al Marii Britanii
Președintele Comisiei interortodoxe

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns cu următoarea telegramă:

*Inalt Prea Sfințitului Mitropolit ATENAGORA
al Tiatirelor și Marii Britanii,
Președintele Comisiei interortodoxe,
Patriarhia Bisericii Sîrbe*

BEOGRAD-JUGOSLAVIA

Din toată inima binecuvîntăm strădanile depuse de reprezentanții Bisericilor Ortodoxe, întruniți în Comisie interortodoxă de lucru de la 1 la 15 septembrie, pentru alcătuirea catalogului temelor de discutat în dialogul cu anglicanii și vechii-catolici și rugăm pe Milostivul Dumnezeu

ca rezultatele acestor strădanii să fie de folos pentru promovarea dialogului între Ortodoxie și cele două mari Biserici creștine: Anglicană și Veche-Catolică.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

În ședințele de lucru s-a dat citire referatelor susținute de către delegații diferitelor Biserici Ortodoxe, după citirea cărora au urmat discuții ample, la care au luat parte toți delegații, ajungându-se pînă la urmă la o formulă de sinteză între cei ce s-au manifestat favorabil dialogului și între susținătorii poziției extrem conservatoare.

În vederea formulării concluziilor care au rezultat din referate și discuții, precum și pentru întocmirea proiectului de rezoluție, s-a ales o comisie restrinsă de redactare, compusă din I. P. S. Mitropolit Nicodim de Sliven, președinte, I. P. S. Mitropolit Partenie al Cartaginei, P. S. Episcop Ștefan al Dalmației, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Prof. L. Voronov, Prof. P. Trembelas și Prof. A. Mitsides, ca membri. Propunerile acestei comisii restrinse au fost examinate și discutate pe larg în ședință plenară.

Pentru redactarea finală a proiectului de rezoluție, ținându-se seamă și de discuțiile purtate, au fost desemnați: I. P. S. Mitropolit Atenagora al Tiatirelor, I. P. S. Arhiepiscop Vasile de Bruxelles, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Prof. Conidaris.

Apoi, proiectul de rezoluție fiind supus la vot în ședință plenară, a fost aprobat în unanimitate, în următoarea formă:

EXPUNEREA

Comisiei teologice interortodoxe, cu privire la dialogul cu anglicanii, care s-a întrunit la Belgrad, de la 1—15 septembrie 1966

Astăzi, 15 septembrie 1966, s-a întrunit la Belgrad, în Palatul Patriarhal al Bisericii Sirbe, în ultima ei ședință, sub președinția I. P. S. Mitropolit Atenagora al Tiatirelor și Marii Britanii, Comisia teologică interortodoxă pentru pregătirea dialogului cu anglicanii, alcătuită din următorii reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe :

Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului: Atenagora, Mitropolitul Tiatirelor și Marii Britanii, Arhimandritul Irineu Vasilios, Dr. Atanasie Delikostopoulos; Patriarhia Alexandriei: Mitropolit Partenie al Cartaginei, Prof. Gherasim Conidaris; Patriarhia Ierusalimului: Mitropolitul Epifanie al Filadelfiei, Prof. Panait Trembelas; Patriarhia Moscovei; Arhiepiscopul Vasile de Bruxelles, Prof. Liberiu Voronov; Patriarhia Serbiei; Episcopul Ștefan al Dalmației; Prof. Miloș M. Erdelian, Prof. Stoian Gocevici, Prof. B. Gardasevici; Patriarhia României: Mitropolitul Iustin al Moldovei și Sucevei, Episcopul Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Prof. Isidor Todoran; Patriarhia Bulgariei: Mitropolitul Nicodim de Sliven; Biserica Ciprului: Arhimandritul Hrisostom Sariyannis, Prof. Andrei Mitsides; Biserica Greciei; Mitropolitul Metodie de Corfu, Prof. Panait Brașiotis; Biserica Poloniei: Prot. Dr. G. Klinger; Biserica Cehoslovaciei: Episcopul Nicolae de Presov, Prof. Andrei Mihailov, Prot. R. Jacovlevici; Biserica Finlandei: Preotul Nîllo Karjomaa.

Comisia, luind în considerație textul pregătit de subcomisia desemnată de ea, la 14 septembrie 1966, asupra discuțiilor cu privire la cuprinsul catalogului temelor dialogului cu anglicanii, a hotărât cele ce urmează:

a) Comisia constată că chestiunea dialogului cu anglicanii s-a pus nu o dată în Biserică, ci de mai multe ori, în diferite timpuri. Dar, deoarece Biserica Anglicană s-a adresat separat Bisericilor locale, ca aceleia a Constantinopolului, a Rusiei, a României etc., cu care s-au purtat convorbiri teologice asupra unor diferite teme, ca spre exemplu: asupra chestiunii validității hirotoniilor anglicane, găsește că hotărârile luate nu obligă decât Bisericile ale căror Sinodale s-au pronunțat asupra anumitor teme discutate.

b) În timpul ultimilor o sută de ani și la Conferințele de la Lambeth s-a exprimat din partea Bisericii Anglicane întotdeauna dorința apropierii de Biserica Ortodoxă. Există declarații ale Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, făcute la Constantinopol și la Școala teologică de la Halki, în 1962, cu privire la acceptarea Sfințelor Scripturi, a celor trei trepte ale preoției, a succesiunii apostolice, a scrierilor Părinților Bisericii, în care declarații se exprimă de asemenea dorința de unire a Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă.

c) În timpul Conferințelor de la Rodos ale Bisericilor Ortodoxe s-a exprimat de asemenea părerea și dorința în legătură cu apropierea de Biserica Anglicană. La Conferința a III-a Panortodoxă de la Rodos, în 1964, s-a hotărât înființarea unei «Comisii teologice interortodoxe» și s-a făcut propunerea Bisericilor Ortodoxe locale să desemneze pe reprezentanții lor în această Comisie. Comisia aceasta a fost însărcinată să se întrunească și să desfășoare activitatea ei mai înainte de începerea dialogului cu anglicanii. Hotărîrea aceasta a Conferinței de la Rodos, la propunerea Patriarhiei Ecumenice, a fost aprobată de toate Bisericile Ortodoxe. După o înțelegere reciprocă a Patriarhilor Constantinopolului și Serbiei, cea dintâi întrunire a Comisiei interortodoxe pentru dialogul cu anglicanii a avut loc în de Dumnezeu păzitul oraș al Belgradului, de la 1 la 15 septembrie 1966. În timpul întrunirii acesteia au ținut referate reprezentanții ai diferitelor Biserici.

d) În urma lărgirii discuției care a urmat, la care au luat parte toți participanții, s-a înțeles de către toți membrii că chestiunea dialogului cu anglicanii este de o adîncă însemnătate și pentru aceasta, ea a fost cercetată nu o dată de către Bisericile Ortodoxe locale, deși, desigur, nu în toată amploarea ei și că din partea Bisericii Anglicane s-a manifestat strădania de a cunoaște mai îndeaproape viața și învățătura Bisericii Ortodoxe și dorința apropierii de Ortodoxie.

e) Comisia consideră că este o datorie creștinească a noastră, să răspundem cu bucurie la dorința intimă a anglicanilor și la strădaniile lor de a deveni părtași credinței noastre și ai orînduirii bisericesti, care existau în timpul unei singure Biserici Apostolice și sobornicești nedespărțite și care se păstrează neschimbat în Biserica Ortodoxă.

f) În decursul ultimilor 40—50 de ani, au avut loc diferite contacte ale ortodocșilor cu anglicanii, ca, de exemplu, la Lambeth în 1930 și în 1931, la București în 1935, la Sofia și Atena în 1940 și la Moscova în 1956. Asupra anumitor puncte s-a realizat acord cu anglicanii.

Comisia propune ca pentru completarea arhivelor Bisericilor Ortodoxe, actele tuturor acestor întâlniri, să fie trimise prin Patriarhia Ecumenică, tuturor Bisericilor Ortodoxe, pentru ca Bisericile care pînă în momentul de față nu s-au pronunțat încă asupra lor, fiind de data aceasta în cunoștința și a acestor elemente.

să porceadă la hotărârile respective. În afară de aceasta este necesar să li se trimită Catalogul temelor amintite mai jos, pe care Comisia noastră teologică inter-ortodoxă le-a socotit că trebuie să fie supuse Bisericilor spre aprobare, cercetare și hotărâre. Comisia supune de asemenea rugămintea ca Bisericile Ortodoxe să cerceteze temele din categoria a doua, a treia și a patra a catalogului înfățișat mai jos al temelor, în scopul de a se pregăti referate teologice, în timp de un an de la primirea catalogului, care vor fi completate cu observațiile Bisericilor locale.

g) Categoriile temelor:

Categoria I

Teme asupra cărora s-a realizat acord între anglicani și unele Biserici Ortodoxe:

1. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție (Condițiile Comuniunii tainice 1921, Lambeth 1931, București 1935).
2. Justificarea omului (București 1935).
3. Despre Taine în genere (Condițiile... 1921, Patriarhia Constantinopolului 1922, Lambeth 1931, București 1935).
4. Sfânta Euharistie (Condițiile... 1921, Convorbirile Anglicano-Ortodoxe, 1930, Londra, București 1935).
5. Despre Taina Preoției, succesiunea apostolică și chestiunea validității hirotoniilor anglicane (Patriarhia Constantinopolului 1922, Patriarhia Ierusalimului 1923, Biserica Ciprului 1923, Patriarhia Alexandriei 1930, Patriarhia României 1936).

Categoria II

Teme deja discutate, dar asupra cărora nu s-a realizat un acord deplin:

1. Despre purcederea Sfântului Duh în învățătura și simboalele Bisericii Anglicane — Filioque (Condițiile... 1921, Lambeth 1931).
2. Cinstirea Maicii Domnului și a Sfinților (Condițiile... 1921, Moscova 1956).
3. Cinstirea icoanelor și a sfințelor moaște (Condițiile... 1921, Expunerea de credință a preoților anglicani 1922, Moscova 1956).
4. Autocefalia Bisericilor și unitatea credinței în Biserică (Expunerea de credință 1922).
5. Diversitatea obiceiurilor în Biserică (Lambeth 1931, Moscova 1956).
6. Pomenirile celor adormiți (Moscova 1956).
7. Administrarea Tainelor în caz de necesitate (Lambeth 1930).

Categoria III

Teme necercetate suficient:

1. Ecleziologia (Taina Bisericii și caracteristicile esențiale ale ei, sinoadele ecumenice, teoria ramurilor (Branch Theory), recunoașterea de stat (Establishment), autoritatea supremă în Biserica Anglicană).
2. Unitatea credinței și limitele libertății în exprimarea credinței (dogmă, teologumena, păreri teologice, comprehensivitate — comprehensiveness).

Categoria IV

Chestiuni care trebuie să se studieze în primul rând o dată cu începerea dialogului cu anglicanii

1. Posibilitatea unirii cu anglicanii, în urma intercomuniunii lor cu vechii-catolici, luterani, poate și cu metodiștii.
2. Cum înțelege Biserica Anglicană unirea în credință cu Biserica Ortodoxă.
3. În ce fel hotărârile care se vor lua asupra temelor dialogului vor putea deveni obligatorii pentru toată Comuniunea Bisericilor Anglicane.
4. Autoritatea celor 39 de articole în Comuniunea Bisericilor Anglicane.

h) Discuțiile asupra temelor de mai sus în dialogul cu anglicanii vor începe îndată ce Bisericile, în decurs de un an, vor aproba referatele Bisericilor, potrivit cu cele de mai jos:

La inițiativa Patriarhiei Ecumenice, trebuie să aibă loc, cât mai repede cu putință o înțelegere între Bisericile Ortodoxe, pentru distribuția temelor de mai sus spre studiu și alcătuirea de referate. De aceea, Comisia socotește că dialogul panortodox și pananglican va trebui să înceapă cu temele acelea asupra cărora Bisericile Autocefale Ortodoxe au căzut de acord în ce privește aprecierea pozițiilor anglicanismului asupra temelor.

Cît privește temele din Categoria I-a, Bisericile care nu s-au pronunțat încă, prin Sinoadele lor, sînt libere să se pronunțe, în modul pe care-l vor judeca cel mai drept.

Deoarece asupra temelor din Categoria I-a unele Biserici au luat hotărîri, prin Sinoadele lor, iar altele urmează să se pronunțe de asemenea în chip sinodal asupra lor, temele din Categoria I-a nu pot să constituie, pentru prezent, obiect de dialog cu anglicanii.

Comisia consideră necesar să accentueze că asupra temelor din Categoriile a II-a, a III-a și a IV-a se vor duce tratative numai panortodoxe, iar nu bilaterale, cu anglicanii.

i) Comisia de față socotește că este necesar ca, mai înainte de întîlnirea cu Comisia pananglicană paralelă, Comisia noastră teologică interortodoxă să se întrunească la o dată ce se va stabili și într-un loc ce se va desemna, pentru cercetarea și prelucrarea referatelor, stabilind tezele ortodoxe.

Rezultatele lucrărilor Comisiei acesteia, după aprobarea lor de către Sinoadele Bisericilor locale, vor constitui obiectul primelor discuții cu anglicanii.

În sfîrșit, începerea dialogului va avea loc, potrivit cu hotărîrea celei de-a III-a Consfături Panortodoxe de la Rodos «în urma unei înțelegeri comune între Bisericile Ortodoxe și cea Anglicană» (urmează semnăturile).

Belgrad, 15 septembrie 1966

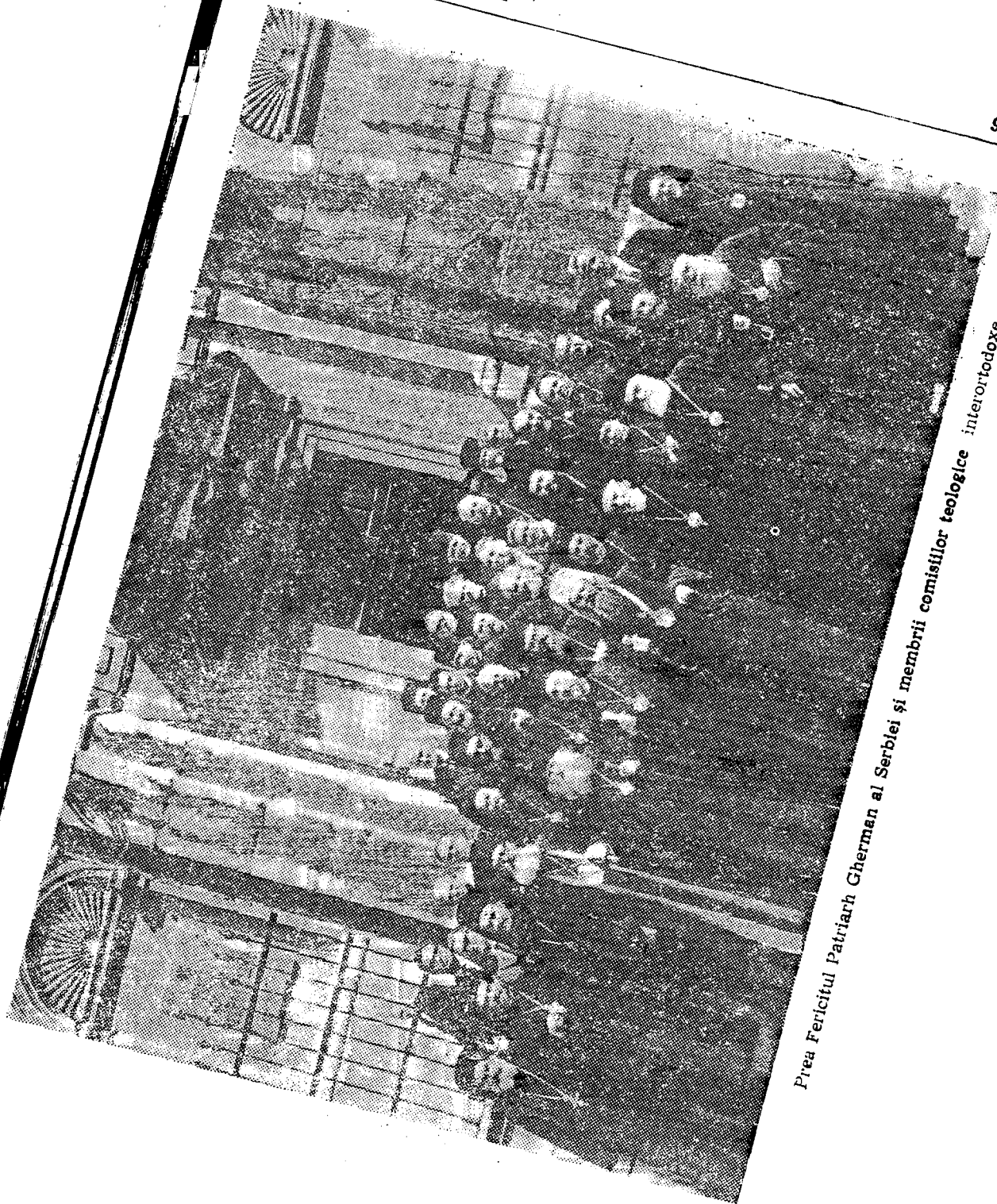
La sfîrșitul lucrărilor, biroul prezidial a întocmit un «Mesaj» anunțînd rezultatele obținute (Mesajul a fost discutat și adoptat în ședință).

Lucrările Comisiei s-au încheiat printr-o doxologie în paraclisul din reședința patriarhală, la care au participat toate delegațiile și Prea Fericitul Patriarh Gherman; iar în cadrul unei conferințe de presă, au făcut declarații o parte din conducătorii de delegații: I. P. S. Mitropolit Atenagora al Tiatirelor, I. P. S. Mitropolit Vasile de Bruxelles și I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

* * *

Paralel s-au desfășurat lucrările Comisiei interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu vechii-catolici, la care au luat parte 19 delegați din partea a 12 Biserici Ortodoxe locale.

Au participat la lucrările acestei sesiuni: Biserica Constantinopolului (Patriarhia Ecumenică); Mitropolitul Emilian Timiades și Prof. Em. Fotiade de la Facultatea de teologie din Halki; Patriarhia de Alexandria: Mitropolitul Nicolae de Axum; Patriarhia de Ierusalim: Prof. Fitrakis de la Atena; Biserica Ortodoxă Rusă: Episcopul Filaret, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova și Prof. Grigorie Skobei; Biserica Ortodoxă Sîrbă: Episcopul Sava de Moravița, Prot. Dimitrievici, rectorul Facul-

Prea Fericitul Patriarh Cherman al Serbiei și membrii comisiilor teologice interortodoxe

tății de teologie din Belgrad, Prot. Dr. Dușan Kasici, directorul Seminarului bisericesc din Belgrad; *Biserica Ortodoxă Română*: Pr. Prof. Ioan G. Coman, de la Institutul teologic din București; *Biserica Ortodoxă Bulgară*: P. Cuv. Arhimandrit Serafim, docent la Academia teologică din Sofia; *Biserica Ortodoxă Greacă*: Mitropolitul Calinic din Bereea, Prof. Ion Karmiris, de la Facultatea de teologie din Atena; *Biserica Ortodoxă a Ciprului*: P. Cuv. Arhimandrit Hrisostom Kikotis, Prof. Antim Papadopol; *Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: Dr. I. A. Novac, directorul Consiliului mitropolitan din Cehoslovacia, Prot. Dușan Surma, director eparhial la Praga, Prot. Paul Aleș; *Biserica Ortodoxă din Polonia*: Pr. Prof. Serafim Zelesniacovici, de la Academia teologică din Varșovia.

Lucrările Comisiei teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu vechii-catolici s-au desfășurat între 2 și 15 septembrie 1966.

La începutul primei ședințe de lucru (2 septembrie 1966) se propune trimiterea de telegrame către Patriarhul Gherman, către Președintele Tito, către Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, către Prea Fericitul Patriarh Justinian, către Dr. Michael Ramsey de Canterbury, către Arhiepiscopul Rinkel de Utrecht, și către ceilalți conducători de Biserici; după aceea s-a procedat la fixarea prezidiului comisiei, precum urmează: I.P.S. Mitropolit Emilian Timiade, P.S. Episcopul Filaret și Pr. Prof. Ioan G. Coman, primul reprezentând Bisericile grecești al doilea pe cele slave și al treilea pe cea română, iar pentru secretariatul Comisiei au fost desemnați: P. Cuv. Arhimandrit Hrisostom Kikotis pentru Bisericile grecești, Prot. I. A. Novac, pentru Bisericile Ortodoxe Rusă, Cehoslovacă și Polonă și Prot. Dușan Kasici pentru Biserica Ortodoxă Sirbă.

În ședințele următoare s-au citit referatele prezentate de Biserica din Constantinopol, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, și au avut loc dezbateri asupra tuturor aspectelor problemelor pe care le angajează purtarea dialogului între ortodocși și vechii-catolici.

Comisia de redactare a Rezoluției, formată din: Prof. Em. Fotiade, P. S. Episcop Filaret, Pr. Prof. Ioan G. Coman, P. C. Arhimandrit Serafim, Prof. Ioan Karmiris, P. S. Episcop Sava, Prof. Surma, Prof. Fitrakis, a redactat textul rezoluției care a fost apoi discutat în ședință plenară și aprobat în unanimitate.

EXPUNEREA

Comisiei teologice interortodoxe cu privire la dialogul cu vechii-catolici, care s-a adunat la Belgrad, de la 1—15 septembrie 1966

Comisia interortodoxă cu privire la dialogul cu vechii-catolici, alcătuită, potrivit hotărârii celei de a III-a Conferințe Panortodoxe de la Rodos, la propunerea Patriarhiei Ecumenice, din reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe locale, întrunindu-se la Belgrad, în palatul patriarhal, de la 1 pînă la 15 septembrie 1966, studiind în repetate ședințe temele pentru pregătirea dialogului dintre vechii-catolici și ortodocși, formulează mai jos concluziile lucrărilor ei, pentru ca acestea, fiind supuse Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și, prin Sanctitatea Sa, Prea

Fericiților Patriarhi și Intîistătători ai Bisericilor Ortodoxe Autocefale, să fie studiate și să obțină aprobarea lor și a Sinoadelor din jurul lor, pentru cele de urmare.

I. In Comisia noastră, în primul rînd s-a ajuns la încredințarea că învățătura dogmatică a Bisericii Vechi-Catolice nu este încă deplin formulată și nici suficient de cunoscută Bisericilor noastre. De la Congresele Unionale de la Bonn din anii 1874 și 1875, pînă la Conferința de la Bonn din 1931, în cursul discuțiilor teologice dintre vechii-catolici și ortodocși, vechii-catolici în formularea învățăturii lor asupra punctelor de credință, de cult și de disciplină bisericească și de ordinele lor, care au fost luate în discuție, nu s-au arătat a avea o învățătură statornică și nici nu au informat complet pe ortodocși despre totalitatea învățăturii lor. Pentru acest motiv Comisia noastră a socotit necesar ca vechii-catolici să fie rugați să trimită sau să indice Bisericilor noastre textele lor cu caracter dogmatico-simbolic, din care ar fi cu puțință să aibă lămurită învățătura și practica oficială a Bisericii Vechi-Catolice, și, ceva mai mult, să alcătuiască, dacă este cu puțință și pentru evitarea eventualelor răstălmăciri, și «o Mărturisire lămurită și exactă și oficială a credinței lor, dată în sinod și iscălită de episcopii lor», care mărturisire a fost indicată ca necesară, de altfel, și de Patriarhia Ecumenică în răspunsul ei către Bisericile Ortodoxe Autocefale din 1904, cu privire la tema vechilor-catolici.

II. In Declarația de la Utrecht (1889), vechii-catolici exprimînd dorința și hotărîrea lor de a rămîne în credința Bisericii Vechi, așa cum a fost formulată aceasta de Sinoadele Ecumenice și în «formulele dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice ale Bisericii celei neîmpărțite a primului mileniu» recunoscute în mod general și în Sfînta Tradiție, în sensul în care le-a formulat Vincențiu de Lerin, în cunoscuta formulă» «...Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» (ceea ce pretutîndenii, ceea ce totdeauna, ceea ce este crezut de toți), în discuțiile lor de pînă acum cu ortodocșii se arată a fi de acord cu ortodocșii, întru totul, sau în parte, în următoarele:

1. In respingerea noilor dogme ale Bisericii Romano-Catolice despre înjailibilitatea și primatul episcopului Romei.

2. Asupra necesității scoaterii din Simbolul de credință a adaosului anticanonic și ilegal, făcut prin adăugarea cuvîntelor «și de la Fiul» (Filioque).

3. Asupra respingerii declarației lui Pius al IX-lea făcute la 1854 «despre concepțiunea imaculată» a Născătoarei de Dumnezeu ca una care nu se sprijină pe Sfînta Scriptură și nici pe Sfînta Tradiție veche.

4. Asupra respingerii învățăturii Bisericii Romano-Catolice despre faptele prisositoare (Opera supererogatoria), despre depozitul faptelor prisositoare ale Sfîntilor, despre indulgențe și despre purgatoriu.

5. Asupra celibatului obligatoriu general al clerului ca și împotriva folosirii în sfînta liturghie a unei limbi necunoscute și neînțelese de credincioși.

6. Asupra respingerii sinoadelor latinilor de după 1054 și a canoanelor lor.

III. Pe lingă acestea vechii-catolici acceptă:

1. Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție ca cele două izvoare ale credinței creștine, definînd Sfînta Tradiție ca «lămurire și completare a Sfîntei Scripturi, prin tradiția scrisă unanimă a Bisericii vechi».

2. Canonul Sfîntei Scripturi, alcătuit din cărțile inspirate ale Vechiului și Noului Testament și din deutero-canonic sau anaghgnoskomena ale Vechiului Testament, acceptîndu-le pe acestea din urmă nu ca apocrife, ci ca avînd valoare

educativă și fiind bune de citit, fiind de la sine înțeles că nici o traducere a Sfintei Scripturi nu poate să aibă o valoare mai mare decât prototipul (originalul).

3. Simbolul niceoconstantinopolitan (fără adaosul Filioque), ca simbol oficial al credinței recunoscând totodată și așa-numitul Simbol apostolic, ca Simbol de botez.

4. Hotărârile dogmatice ale celor șapte Sinoade Ecumenice și ale sinoadelor locale întărite de Sinoadele Ecumenice.

5. Necesitatea succesiunii apostolice în Biserică, cel puțin în mod teoretic.

6. Învățătura despre Sfânta Treime în genere, caracterizând aceasta ca marel bun al credinței creștine, pentru definirea căreia Biserica a depus strădania timp de cinci secole, acceptând credința creștină în «Unul și Același Hristos, Fiul, Domnul. Unul-Născut, în două firi neamestecat, neschimbat, neimpărțit și nedespărțit», cap unic al Bisericii.

7. Din învățătura despre Biserică, că Biserica a fost întemeiată de Insușul Domnul nostru Iisus Hristos, prin coborârea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii, că ea este păzitoarea credinței și a moralei și că pentru aceasta ea are autoritatea pentru credincioși, că ea se găsește în ce privește interpretarea deasupra Scripturii, iar nu Scriptura deasupra ei, că ea trebuie să învețe pe baza Scripturii și a Tradiției «ceea ce pretutindeni, ceea ce totdeauna, ceea ce s-a crezut de toți» și că Biserica, prin Sinoadele Ecumenice hotărăște cu autoritate despre învățătura bisericească, dar nu are dreptul să proclame noi învățături, care nu s-ar sprijini pe Scriptură și Tradiție.

8. Ca formulă a justificării «credința care lucrează prin dragoste, iar nu credința fără dragoste».

9. Numărul de șapte al Tainelor, subliniind în chip deosebit Botezul și Sfânta Euharistie, pe cel dintâi ca Taină prin care intrăm în Biserică, iar pe cea de a doua ca centru și har care leagă laolaltă pe toți credincioșii.

10. Cinstirea și închinarea Maicii Domnului și a sfinților recunoscând închinarea lor și deci cinstirea Maicii Domnului, care este accentuată în chip deosebit în liturghie și respingând numai abuzurile în ce privește cinstirea sfinților, care au loc în Biserica Romano-Catolică.

11. Cinstirea atribuită sfințelor icoane și moaștelor sfinte, atâta vreme cât cinstirea aceasta se referă nu la materie, ci la persoana reprezentată prin ele.

12. Postul, limitat însă la ziua de vineri și la Postul mare al Sfințelor Paști.

13. Parastasele, spunând că, rugându-ne, cu ocazia lor, chemăm milostivirea lui Dumnezeu asupra celor morți și în genere considerându-l ca o taină statornică.

IV. În afară de acestea Comisia noastră a constatat deosebirea sau neclaritatea învățăturii vechilor-catolici față de învățătura ortodoxă în următoarele puncte:

1. În ce privește Filioque. La Bonn, în 1874 și după aceasta vechii-catolici acceptând că adaosul Filioque la Simbolul de credință s-a făcut în chip anticanonic și ilegal și căzînd de acord să scoată acest adaos din Simbol, au declarat concomitent că fac acest lucru «fără sacrificarea învățăturii respective care este exprimată în formula apuseană actuală». De aici este clar că vechii-catolici au condamnat ca ilegal făcînd adaosul «și de la Fiul» în Simbolul de credință și au acceptat să scoată acest adaos din Simbol, dar nu au acceptat să respingă și în esența ei învățătura despre purcederea Duhului Sfânt «și din Fiul» ca o cauză indirectă, sau secundă sau concomitentă, pe care au considerat-o în stare să existe și mai departe în domeniul gândirii teologice, sub forma de părere teologică liberă, trîmțînd în sprijinul dreptului de existență a părerii acesteia la formula întîlnită la unii Părinți ai Bisericii.

ricii «prin Fiul», pe care totuși Părinții răsăriteni ai Bisericii o înțeleg nu în sensul de «și din Fiul», ci în sensul ortodox, acordat de Biserica Ortodoxă și astăzi.

2. În ce privește dogma despre Biserică, Formulările și interpretările date pînă acum asupra dogmei acesteia de către vechii-catolici sînt insuficiente, pentru motivul că ele exprimă neclar conceptul și natura Bisericii și infailibilitatea ei, ca și poziția clericilor și laicilor în Biserică și organizarea în genere și conducerea ei. Există și unii teologi vechi-catolici, care vorbesc despre Biserica nevăzută, sub influența protestantă, dar în același timp există și alții, ca Arhiepiscopul Dr. A. Rinkel de Utrecht (în Mărturisirea veche-catolică, tipărită de el), care se pare că nu împărtășesc punctul acesta de vedere. Dată fiind însemnătatea cu totul deosebită a dogmei Bisericii și influența pe care aceasta o exercită asupra formării întregului sistem dogmatic al Bisericilor, este nevoie să se ceară din partea vechilor-catolici lămuriri clare asupra tuturor punctelor în legătură cu dogma aceasta, ca și asupra cunoscutei teorii protestante și mai ales anglicane «a ramurilor» (Branch Theory), acceptată de ei, teorie în contradicție cu învățătura noastră despre Biserica Ortodoxă catolică, — singura Biserică adevărată întemeiată pe pămînt de Domnul, din care cauză teoria ramurilor este respinsă de Biserica Ortodoxă.

În plus, cu toate că pare că există concordanță între vechii-catolici și ortodocși în ce privește chestiunea necesității succesiunii apostolice, în fapt însă canonicitatea ierarhiei de la Utrecht, care stă la baza originii ierarhiei însăși a Bisericii Vechi-Catolice, constituie o temă serioasă și controversată, care depășește competența Comisiei noastre, pe care Comisia, avînd în vedere și propunerea respectivă a Comisiei de la Petrograd, o trimite Bisericilor locale, pentru ca, dacă acestea vor judeca necesar și oportun, să aplice și cu privire la aceasta principiul «economiei». În general, deoarece în Catehismul Bisericii Vechi-Catolice din Germania, tipărit în timpul din urmă (1965) se arată că «hirotonia episcopului se face prin punerea mîinilor numai unui episcop», contrar celor hotărîte de can. 1 apostolic, care stabilește că aceasta se face prin punerea mîinilor a doi sau trei episcopi», vechii-catolici sînt rugați să arate poziția lor exactă cu privire la aceasta.

3. În ce privește Tainele. Vechii-catolici, deși de acord cu ortodocșii în ce privește numărul de șapte al Tainelor, prezintă însă și unele deosebiri, referitoare la noțiunea și la necesitatea unor Taine, ca și la modul de săvîrșire a lor. Astfel:

a) Săvîrșesc Botezul prin turnare de apă, contrar canonului 50 al Sfinților Apostoli, care poruncește săvîrșirea lui prin întreita cufundare și contrar practicii respective din Biserica Veche, în care turnarea (stropirea) constituia un act de necesitate (Botezul bolnavilor care zăceau în pat).

b) Mirungerea nu o socotesc necesară pentru toți credincioșii (Catehismul Bisericii Vechi-Catolice din Germania, 1965, nr. 227) și săvîrșesc această Taină nu îndată după Botez, ci mai tîrziu, după catehizare, considerînd această condiție necesară pentru hirotonie, nu și pentru împărtășirea cu Sfînta Cuminecătură.

c) Sînt vrednice de atenție cele ce învață vechii-catolici despre Taina Sfîntei Euharistii, mărturisind pe de o parte că, în timpul acesteia credincioșii primesc Trupul și Sîngele lui Hristos, dar pe de altă parte nedefinînd clar că pînea și vinul se transformă în Sfînta Euharistie și sînt însuși Trupul și însuși Sîngele lui Hristos, în urma «schimbării» sau «transformării» sau «prefacerii», întrebînd în locul acestor termeni patristici, alți termeni, bunăoară termenul de un conținut dogmatic imprecis de «Transvaluatio», pe care ortodocșii nu putem să-l acceptăm, de

vreme ce el nu accentuează în mod obiectiv schimbarea Cinstitelor Daruri, ci exprimă o prețuire subiectivă a acestora.

Definită exact nu este nici învățătura vechilor-catolici despre Sfânta Euharistie ca jertfă, cu alte cuvinte ca jertfă ispășitoare oferită în chip nesfingeros lui Dumnezeu «pentru totdeauna» pentru cei vii și pentru cei adormiți, în nădejdea învierii vieții veșnice, așa cum și mai înainte s-a afirmat de către teologii ortodocși.

De altfel și poziția «epiclezei» de la vechii-catolici, care se găsește înaintea cuvintelor de instituire a Tainei, deși de la prima vedere se prezintă ca de puțină importanță, nu poate fi trecută cu vederea, ca una care tulbură în slujba ortodoxă a săvârșirii Tainei reprezentarea măreață a vieții Domnului.

Mai departe, vechii-catolici în săvârșirea Tainei se folosesc de azimă, se împărțesc numai sub o formă (specie), împărtășirea sub amândouă speciile se face numai în cazul exprimării dorinței respective din partea celui ce vine la Cuminecătură.

d) În Taina Pocăinței, vechii-catolici folosesc mărturisirea comună și neconsiderând mărturisirea fiecărei persoane în parte ca obligatorie, lasă aceasta la alegerea fiecărui credincios, cu toate că în Catehismul ultim al vechilor-catolici din Germania, Taina aceasta este caracterizată ca necesară pentru venirea la Sf. Cuminecătură.

e) Vechii-catolici acceptă Preoția ca Taină; respingând celibatul general și obligatoriu al clerului, la care ține Biserica Romano-Catolică, ei au introdus căsătoria clericilor după hirotonie, bazându-se vădit pe canonul 10 al Sinodului local de la Ancira, care însă deși privea numai pe diaconi, în anumite cazuri, a fost înlocuit de Biserică prin canonul 6 al Sinodului al V—VI-lea Ecumenic. Canonul 1 al Sinodului din Neocezarea poruncește ca preoții care se căsătoresc după hirotonire să fie caterisiți și canonul acesta Biserica Ortodoxă îl respectă pînă astăzi. Prin derogare de la canonul 12 al Sinodului al V—VI-lea Ecumenic, vechii-catolici acceptă și căsătoria episcopilor.

f) Vechii-catolici acceptă căsătoria ca Taină, dar învățătura lor de mai departe despre Taina aceasta, ca și deosebiri în ce privește săvârșirea ei nu-s lămurite.

g) Taina Maslului, vechii-catolici o acceptă într-un fel care se apropie de concepția romano-catolică cu privire la ea.

Asupra celor de mai sus, ca și asupra altor citorva deosebiri dogmatice sau canonice, cum și asupra regulilor și obiceiurilor liturgice și care privesc administrația și disciplina bisericească este nevoie neapărată să se poarte dialogul despre care este vorba, dat fiind că diferențele dogmatice trebuie să se cerceteze cu toată exactitatea, iar nu separat, ci în contactele lor mai generale cu teologia, hristologia, soteriologia, ecleziologia, misterologia și eshatologia, iar diferențele liturgice și cele cu privire la reguli și obiceiuri, în care, după sfințitul Fotie «nu este vorba de credință care să fie desființată și nici nu este o deviere de la ordonanțele comune și universale», în duh de blîndețe și de dragoste creștină, ca unele ce se referă la subiecte asupra cărora fiecare din Bisericile locale are obiceiul respectabil propriu.

V. Pe lîngă acestea o mare și dificilă temă pentru ortodocși o constituie înțelegerea încheiată în anul 1931 între Biserica vechilor-catolici și Biserica Anglicană cu privire la intercomuniunea sacramentală, ca și prelungirea comuniunii acesteia sacramentale a Bisericii vechilor-catolici cu Biserica autonomă a Filipinelor și cu Bisericile Reformate ale Portugaliei și Spaniei, care, la rîndul lor se găsesc în intercomuniune cu diferite alte Biserici și comunități protestante dintre care unele resping chiar și dogmele fundamentale ale credinței creștine. În dialogul apropiat cu vechii-catolici trebuie să li se arate că baza pe care se întemeiază intercomu-

niunea lor sacramentală cu Bisericele amintite este inacceptabilă de către Biserica Ortodoxă, care învață că o condiție primordială a intercomuniunii sacramentale și absolut necesară este deplina și absoluta unitate și identitate în ce privește învățătura dogmatică. Eventuala rămânere a vechilor-catolici în intercomuniunea sacramentală cu Bisericele amintite, este de la sine înțeles că constituie o mare piedică în dialogul lor cu ortodocșii.

VI. În fine Comisia noastră interortodoxă dezbătând și modul promovării mai departe a dialogului dintre vechii-catolici și ortodocși, a socotit să facă următoarele recomandări în legătură cu aceasta:

1. Ca Patriarhia Ecumenică să fie rugată să ceară de la I. P. S. Arhiepiscop de Utrecht elementele amintite la începutul prezentei expuneri, care este necesar să fie aduse de aceasta la cunoștința Bisericilor locale, pentru studierea lor de către comisiile proprii ale acestora.

2. Ca Bisericile Ortodoxe în raza cărora se găsesc comunități vechi-catolice, să fie rugate să strângă, cu toată exactitatea, orice informație cu privire la învățătura, cultul, organizarea și administrarea lor, și să supună informațiile acestea sub formă de expuneri detaliate Patriarhiei Ecumenice, pentru ca acestea să aducă la cunoștința Bisericilor locale și aceste elemente, spre studierea lor de către comisiile respective din aceste Biserici.

3. Pentru realizarea celor de mai sus și pentru urmărirea și continuarea lucrării dialogului cu vechii-catolici se propune constituirea, pe lângă Patriarhia Ecumenică, a unui birou al dialogului cu vechii-catolici.

4. Pentru continuarea și reușita lucrării Comisiei noastre interortodoxe în dialogul cu vechii-catolici, se socotește necesar ca Comisia să aibă un caracter statutar, în care scop Comisia noastră și încredințează membrilor ei temele arătate ale dialogului cu vechii-catolici, pentru prelucrarea și pentru a fi supuse referate care vor fi alcătuite Bisericilor locale, spre studiu și aprobare, iar prin ele Patriarhiei Ecumenice, care, prin biroul special ce va funcționa pe lângă ea, în vederea dialogului cu vechii-catolici, le va aduce la cunoștința tuturor Bisericilor Ortodoxe.

Comisia teologică interortodoxă terminând această unanimă expunere a ei, exprimă adinca ei credință, că Dumnezeu Cel Sfânt, va binecuvînta dialogul care se va duce între vechii-catolici și ortodocși cu dragoste frățească și dispoziția sinceră în vederea găsirii adevărului și așteaptă binecuvîntările și îndrumările Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic Atenagora și ale Prea Fericitilor Patriarhi și Intîistătătorii ai Sfințelor Biserici Ortodoxe, pentru continuarea mai departe a lucrării încredințate ei, care este atât de plăcută lui Dumnezeu». (Urmează semnăturile).

*

Hotărîită să-și continue activitatea și să aprofundeze problemele teologice din care se vor formula tezele pentru dialogul cu vechii-catolici, Comisia a distribuit teme de lucru precum urmează:

1. Prof. Em. Fotiade: *Canonicitatea ierarhiei de la Utrecht*;
2. Prof. I. Karmiris: *Ecleziologia*;
3. P. S. Episcop Filaret: *Filioque*;
4. Prof. A. Fitakis: *Maica Domnului, cultul sfinților, al moaștelor*;
5. Pr. Prof. Ioan G. Coman: *Sfînta Euharistie în concepția vechilor-catolici și poziția Bisericilor Ortodoxe în această problemă*;
6. Prof. Dușan Kasici: *Sinoadele ecumenice*;
7. Pr. I. A. Novak: *Bibliografie asupra vechilor-catolici din Cehoslovacia*;
8. Arhimandrit Serafim: *Mîntuirea prin Sfintele Taine, afară de Euharistie*;

9. Protoiereu D. K. Surma: *Soteriologia*; 10. Pr. Prof. Serafim Zelesnia kovici: *Vechii-catolici în Polonia*.

Aceste teze formează un prim lot; mai sînt și alte teme care pot fi studiate de alți teologi ai Bisericilor noastre. S-a sugerat ca Bisericile autocefale să-și dea avizul asupra acestor teme și orice lucrare să fie aprobată și de Patriarhia Ecumenică care o va trimite apoi celorlalte Biserici Ortodoxe spre a avea și acordul lor asupra ei. Termenul de predare a temelor luate e de 8 luni, circa jumătatea lui mai 1967.

*

O contribuție largă, în cadrul dezbaterilor ample ce au avut loc, a adus delegația română.

În afară de activitatea desfășurată în ședințe, delegații celor două comisii au participat la slujbele divine săvîrșite pe rînd de toate delegațiile prezente; au făcut unele excursii și au vizitat:

Minăstirea de maici Racovița; Muzeul primei insurecții sirbe contra turcilor (1804); localitatea Oplenat (90 km de Belgrad), unde se află biserica zidită de Petru I al Serbiei, pictată în întregime pe mozaic de sticlă (3000 mp de mozaic) și devenită mausoleul dinastiei Carageorgevici; Minăstirea Jicia, de lingă orașul Kraljevo (170 km de Belgrad); Minăstirea de maici Manasia, construită în secolul al XV-lea; Cetatea Belgradului, cu monumentele aflate în această cetate; Seminarul teologic din Belgrad; au luat parte la recepțiile oferite în cinstea Comisiei interortodoxe de Președintele Comisiei federale pentru problemele cultelor, Milutin Moracia, în palatul Președinței Consiliului; de către Prea Fericitul Patriarh Gherman, în palatul patriarhal, la care au luat parte și Președintele Comisiei federale pentru problemele cultelor, precum și membrii ai Sinodului Bisericii Sirbe și clerici din Belgrad.

*

În ziua de vineri, 16 septembrie 1966, delegația română a fost primită de Prea Fericitul Patriarh Gherman în audiență de rămas-bun.

Delegația română, împreună cu I. P. S. Mitropolit Epifanie de Filadelfia (Patriarhia Ierusalimului), invitat de Prea Fericitul Patriarh Justinian să viziteze Biserica Ortodoxă Română, a părăsit Belgradul în ziua de vineri, 16 septembrie 1966, orele 15,50, prin gara Belgrad-Dunav, unde a fost condusă de P. S. Episcop Visarion de Virșeț, P. S. Episcop Sava de Moravița, vicar patriarhal, și de profesorii M. Erdelean, B. D. Gardașevici și E. Gosevici, de la Facultatea de teologie din Belgrad.

Delegația a sosit la București, în ziua de sîmbătă, 17 septembrie 1966, orele 7,30, în Gara de Nord, unde a fost întîmpinată de către P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. I. Gagiu, directorul Administrației patriarhale, P. C. Pr. Gh. Soare, consilier patriarhal, P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și alții.

DESCHIDERA ANULUI ȘCOLAR 1966—1967 LA INSTITUȚILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 1 octombrie 1966 s-au deschis cursurile universitare și seminariale pe anul 1966/1967 la Institutele teologice și Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române. Este al 19-lea an de cînd instituțiile de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic își destășoara activitatea sub înmormarea Sîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Incepînd cu anul școlar 1966/1967, intră în vigoare și noul Regulament de organizare și funcționare a acestor instituții de învățămînt teologic.

La Institutul teologic de grad universitar și Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din București. — La 1 octombrie 1966 a avut loc deschiderea festivă a cursurilor pe noul an școlar la cele două instituții de învățămînt teologic din București: Institutul teologic de grad universitar și Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic. Indrumătorii, profesorii, studenții și elevii celor două așezăminte teologice s-au reîntîlnit pentru un nou an de studiu într-o atmosferă de sărbătoare.

După tradiția Institutului, în dimineața zilei de 1 octombrie s-a săvîrșit în paraclisul «Sfînta Ecaterina» sfînta liturghie, urmată de Te-Deum, pînioniu și sfîntirea apei, de către un sobor de preoți-profesori, cu participarea tuturor profesorilor, studenților și elevilor.

Festivitatea deschiderii cursurilor s-a desfășurat apoi în sala de festivități a Institutului, în prezența P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, însoțit de P. C. Pr. Stan Dumancea, consilier al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Au luat parte conducătorii, profesorii, studenții și elevii Institutului și Seminarului.

Programul serbării de început de an a fost deschis prin cuvîntările rostite de Dl. Prof. Nicolae Chișescu, prorector al Institutului teologic și de P. C. Pr. Dumitru Popescu, directorul Seminarului teologic, care au subliniat că învățămîntul teologic actual cere din partea studenților și elevilor o aprofundare sistematică a doctrinei și practicii ortodoxe, precum și o spiritualitate legată de viața bisericească reală. După aceasta, studenții și elevii au executat un program de cîntări religioase și patriotice, sub conducerea D-lor Conf. N. Lungu, Asist. C. Dragușin și V. Frangulea, profesor la Seminar.

În continuare, P. C. Prof. Nicolae Balca a susținut, prelegerea inaugurală cu tema «Sufletul creștin», care a fost urmărită cu un interes deosebit de cei prezenți.

A urmat apoi premiera studenților și elevilor, care s-au evidențiat la studii și conduită în cursul anului școlar trecut.

În încheierea festivității, a luat cuvântul P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care a îndemnat pe studenții teologi și elevii seminariști să urmeze pilda Sfinților Trei Ierarhi, învățători ai Bisericii ecumenice și patronii Institutului și Seminarului. Felicitînd pe cei ce se străduiesc pe plan didactic, educativ și administrativ în cadrul celor două instituții bisericești de învățămînt teologic, Prea Sfinția Sa a transmis celor prezenți binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru începutul noului an școlar, al 85-lea an de la înființarea așezămîntului de cultură teologică din București.

La *Institutul teologic de grad universitar din Sibiu*. — Sîmbătă 10 octombrie 1966 au început cursurile și seminarile pe anul universitar 1966/1967 la Institutul teologic de la Sibiu. Festivitatea inaugurării noului an academic a avut loc duminică 9 octombrie 1966. La vremea potrivită, în catedrala mitropolitană, s-a săvîrșit sfînta liturghie, în prezența I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Au asistat PP. CC. Parinți consilieri, profesorii și studenții Institutului, preoți și credincioși. Predica duminicală a fost ținută de P. C. Prof. Dr. Corneliu Sîrbu. La sfîrșitul liturghiei, P. C. Pr. Tr. Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei, a rostit rugăciunea rînduită de Biserică pentru început de an școlar.

Programul festiv a continuat în aula Institutului, la care au participat PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei, profesorii și studenții Institutului. A asistat Dl. Prof. Hermann Pitters, din partea Secției evanghelice-lutêrane C. A. (Sibiu) a Institutului teologic protestant din Cluj.

La început, corui studenților teologi, sub conducerea P. C. Pr. Conf. Gheoghe Șoima, a executat un program de cîntece și cîntări religioase, din compozițiile Prof. Gh. Șoima și N. Lungu. După aceea P. C. Pr. Prof. Dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului, a rostit cuvîntul de deschidere a cursurilor. P. C. sa a subliniat că Biserica Ortodoxă, sprijinind străduințele actuale pentru apropierea creștinilor, continuă o bogată tradiție ecumenică, după cum realizările prezente ale poporului român în lupta pentru pace au o lungă tradiție. Institutul teologic din Sibiu, după 155 ani de existență, continuă să meargă pe acest drum tradițional: «Profesorii și personalul educativ, înțelege să urmeze linia tradițională, educînd pe tinerii din acest Institut în dragostea și alipirea de Biserică și obștea credincioasă și năzuințele ei și în dragostea față de Patrie ai cărei fii sînt și față de interesele ei». Adresîndu-se studenților, P. C. Rector le-a atras atenția asupra noilor instrucțiuni cu privire la viața universitară din țara noastră. În încheiere, P. C. Sa a exprimat, din partea Consiliului profesoral, sentimente de recunoștință față de Sfîntul Sinod, față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și față de Înalții Ierarhi care recomandă studenți la acest Institut, pentru sprijinul moral și material ce-l acordă Institutului.

A vorbit apoi P. C. Pr. Tr. Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei, care, din încredințarea I. P. S. Mitropolit Nicolae, a exprimat mulțumiri conducerii și ostenitorilor pentru bunul mers al Institutului. La încheierea festivității, s-a dat citire cuvîntului I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului adresat profesorilor și studenților Institutului. I. P. S. Mitropolit Nicolae îndeamnă

pe studenți să se pregătească pentru chemarea lor de mâine: «Slujitori strădalnici ai altarului străbun și cetățeni de nădejde ai Patriei noastre înfloritoare». Cu aceasta, serbarea inaugurării noului an universitar la Institutul teologic din Sibiu a lua sfârșit.

La Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț. — Localul Seminarului de lângă Mănăstirea Neamț, reamenajat complet în urma lucrărilor și dotărilor recente, a impresionat pe elevii adunați aici la 1 octombrie 1966, pentru începerea noului an școlar.

În dimineața zilei, s-a săvârșit Te-Deum-ul și slujba sfințirii apei, în paraclisul școlii, cu participarea profesorilor și elevilor Seminarului. După aceasta a urmat festivitatea deschiderii cursurilor, la care au asistat: P. C. Pr. Consilier Scarlet Porcescu, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin. P. C. Pr. Gh. Vlad, delegatul P. S. Episcop Partenie, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mănăstirii Neamț, profesori, elevi și părinți ai elevilor.

În cuvîntul său, P. C. Director Vasile Ignătescu a vorbit despre activitatea instructivă și educativă a Seminarului. În numele corpului didactic și al elevilor. P. C. Sa a multumit I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P. S. Episcop Partenie, al Romanului și Hușilor, prin grija cărora s-au împlinit îmbunătățirile de la aceste școli bisericești.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Gh. Vlad, care a transmis binecuvîntările P. S. Partenie. P. C. Consilier Scarlet Porcescu a adresat profesorilor și elevilor un cuvînt de îndrumare din partea I. P. S. Mitropolit Iustin.

În încheiere, corul Seminarului condus de P. C. Pr. Prof. Constantin Sirbu, a interpretat un program de cântări religioase și patriotice.

La Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj. — Conform dispozițiilor regulamentare, cursurile anului școlar 1966/1967 au început la 1 octombrie 1966.

Festivitatea de deschidere a noului an școlar a avut loc în ziua de 6 octombrie, în prezența P. S. Episcop Teofil al Clujului, însoțit de Pr. Florin Geomolean, vicarul Episcopiei Cluj. La această festivitate au luat parte consilieri ai centrului eparhial Cluj, profesorii, personalul administrativ și elevii Seminarului, invitați. Din partea Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj a asistat Dl. Rector Dr. Iuliu David.

După înțonarea Imnului de stat al Republicii Socialiste România, P. C. Pr. Ioan Pop, directorul Seminarului, a rostit cuvîntul de deschidere. P. C. Sa a arătat că în anul școlar care începe Seminarul dispune de bune condiții de studiu datorită sprijinului acordat de centrele eparhiale care trimit elevi la acest seminar. Adresîndu-se elevilor, P. C. Pr. Director a spus că avîntul spre progres și realizările grandioase din țara noastră constituie un imbold pentru generația actuală de elevi. Formarea personalității creștine și a unei atitudini patriotice superioare presupune studiu, disciplină, dragoste de Biserică și de patrie.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, în cuvîntul adresat celor prezenți, a pretuit munca didactică a corpului profesoral și a dat îndrumări elevilor. În numele Sinodului mitropolitan, P. S. Episcop a transmis binecuvîntări arhieresti pentru începerea noului an școlar.

Programul festivității a cuprins poeziile «Graiul Neamului» și «Ștefan Vodă» de G. Coșbuc, precum și cântarea «Doamne al puterilor», executată de corul elevilor sub conducerea Prof. Brie Ioan.

La Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova. — În ziua de 6 octombrie a.c., a avut loc într-un cadru festiv deschiderea cursurilor anului școlar 1966—1967, în prezența I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, însoțit de P. C. Pr. Ghermano Dineată, vicarul Eparhiei Râmnicului și Argeșului. La festivitate au participat delegați ai centrului mitropolitan, profesorii și elevii Seminarului.

Festivitatea s-a deschis cu slujba Te-Deum-ului săvârșită de preoții-profesori ai Seminarului în Biserica «Bucovățul-Vechi», paraclisul școlii. După aceasta, P. C. Pr. I. Ionescu, directorul Seminarului, a rostit cuvântul ocazional de deschiderea cursurilor, în care a scos în evidență rolul școlilor teologice de formare a viitorilor slujitori ai Bisericii și de cetățeni devotați ai scumpei noastre patrii. Vorbitorul a prezentat respectuoase mulțumiri I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. C. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, pentru îndrumarea și sprijinirea Seminarului.

I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în cuvântarea ținută cu această ocazie, a scos în evidență însemnătatea și răspunderea școlilor teologice în viața Bisericii Ortodoxe. I. P. S. Sa a îndemnat pe elevi la studiu temeinic și disciplină pentru a corespunde cerințelor actuale ale Bisericii. În încheiere, I. P. S. Mitropolit urează conducerii școlii, cadrelor didactice și elevilor succes, și binecuvîntează începutul noului an școlar.

La Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș. — În ziua de duminică 2 octombrie a.c. a avut loc festivitatea începutului activității didactice și educative pe anul școlar 1966—1967 la Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș.

Sfînta liturghie s-a săvârșit de un sobor format din preoți-profesori ai Seminarului, preoți de la parohiile locale și de la centrul mitropolitan Timișoara în prezența I. P. S. Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu, al Banatului.

După aceasta a avut loc serbarea deschiderii noului an școlar la care au participat profesorii și elevii Seminarului, invitați.

După ce corul elevilor a executat «Republică, măreață vatră», a luat cuvîntul P. C. Pr. Consilier I. B. Mureșianu, care a îndemnat pe elevi să răspundă prin studiu conștiincios și demnitate morală la grija și sprijinul pe care conducerea Arhiepiscopiei Timișoarei și cea a Episcopiei Aradului le acordă Seminarului.

I. P. S. Mitropolit Nicolae a arătat în cuvîntul rostit cu acest prilej, că deschiderea noului an școlar este unul din cele mai importante evenimente din viața eparhiei. Seminarul este o instituție de mare importanță fiindcă Biserica se continuă prin slujitorii care se pregătesc aici. Deoarece misiunea preotului este de a fi îndrumătorul credincioșilor, elevii seminariști trebuie să se pregătească în așa fel încît să fie continuatorii a tot ceea ce a realizat și păstrat poporul și biserica noastră de veacuri. În încheiere, I. P. S. Mitropolit Nicolae a adresat cadrelor didactice și elevilor

Seminarului un îndemn părintesc la ridicarea prestigiului școlii și a binecuvîntat începutul noului an școlar.

Elevii au înfrumusețat această festivitate cu cîntările: «Cămara Ta, Mintuitorule» și «Taina creștinătății» și cu poeziile: «Rugăciune» de O. Goga și «Triumful așteptării» de Alexandru Vlahuță.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău. — Ca și la celelalte școli bisericești, 1 octombrie 1966 a fost ziua deschiderii anului școlar 1966—1967 la Seminarul din Buzău. Cu ocazia începutului noului an școlar, la 3 octombrie a.c. s-a oficiat de către un sobor de preoți-profesori ai Seminarului Te-Deum-ul, în paraclisul Sfintei Episcopii, în prezența P. S. Episcop Antim Angelescu, al Buzăului. Au participat PP. CC. Consilieri ai Episcopiei, profesorii și elevii Seminarului.

După polihroniu a vorbit Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul școlii. Arătînd că și Seminarul teologic din Buzău se străduiește să răspundă dezideratelor actuale ale învățămîntului teologic din Biserica noastră, P. C. Sa a povățuit pe elevi să studieze cu sîrguință și cu dragoste de Biserică și de Patrie. În încheiere, P. C. Director a adus mulțumiri, în numele corpului profesoral, P. S. Episcop Antim al Buzăului și P.S. Chesarie al Dunării de Jos, pentru sprijinul acordat Seminarului.

P. S. Episcop Antim al Buzăului a vorbit în cuvîntul P. S. Sale despre menirea Seminarului în viața bisericească și a cerut conducerii și corpului didactic să pregătească elemente vrednice să înfăptuiască datorile sacerdotale și cetățenești ce revin slujitorilor de mîine ai altarului. P. S. Sa și-a exprimat recunoștința față de Conducerea de stat și față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ctitorul noilor școli de învățămînt teologic. Dorind tuturor spor la muncă, P.S. Episcop Antim a binecuvîntat deschiderea cursurilor școlare pe anul 1966—1967.

DESCHIDEREA FESTIVĂ A CURSURILOR DE ÎNDRUMARE MISIONARĂ ȘI PASTORALĂ PENTRU SERIA A 50-a DE PREOȚI

La începutul lunii septembrie 1966. Centrul de îndrumare a clerului de la Curtea de Argeș și-a deschis porțile pentru preoții din seria a 50-a. veniți să-și reînprospăteze cunoștințele teologice, să-și îmbunătățească metodele de misiune și pastorație și să-și sporească vocația sacerdotală printr-o înțelegere cât mai deplină a problemelor vremii contemporane și a menirii Bisericii în rîndul credincioșilor.

În ziua de 5 septembrie a avut loc festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. La festivitate au luat parte P. S. Arhiepiscopul Pavel Șerpe, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, profesori de la cele două Institute teologice din București și Sibiu, și pentru cursiști, precum și preoți din Curtea de Argeș.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Programul festivității s-a început cu oficierea unui Te-Deum de către preoții cursiști: Ștefan Popa (Eparhia Oradea), Stelian Izvoranu (Eparhia București) și Ioan Iordache (Eparhia Buzău), răspunsurile fiind date de corul preoților cursiști sub conducerea P. C. Conf. Pr. Gh. Șoima, de la Institutul teologic din Sibiu.

După intonarea Imnului de stat al Republicii Socialiste România și a cîntării religioase «Taina creștinătății», a luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, care a spus printre altele: «Răspunzînd după cuviință convocării ce le-a fost adresată, pe temeiul înțeleptelor rîndueli înscrise de Sfîntul Sinod în Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române și în Regulamentul de numire și transferare a clerului, încă 96 preoți s-au adunat aici pentru o perioadă de cinci săptămîni, pentru ca — în atmosfera de muncă, de rugăciune și de patriotism în care s-a născut prea frumoasa legendă a meșterului Manole — să-și reînprospăteze cunoștințele teologice fundamentale acumulate cu ani în urmă pe băncile seminarului, academiei sau facultății; să-și învioreze vocația sacerdotală și rîvna pentru cele sfinte; să dobîndească o înțelegere mai deplină a menirii Bisericii în viața patriei și un orizont mai larg în cunoașterea problemelor majore ale omenirii contemporane; să-și îmbunătățească, prin noi îndrumări și experiențe, metodele de pastorație și de misiune, spre a da apoi un conținut din ce în ce mai fecund activității lor în mijlocul credincioșilor».

După ce a scos în relief transformările din viața socială, culturală și economică din patria noastră, intervenite după cel de al doilea război mondial, când poporul român a luat în propriile sale mâini înfăptuirea marilor lui idealuri, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, a spus în continuare: «Pe plan religios, s-a pus capăt, prin înțelepte legiuri de stat și măsuri bisericești, discriminărilor dintre culte și polemicilor interconfesionale care înveninau în trecut relațiile dintre credincioșii și slujitorii lor. La 21 octombrie 1948, Biserica Ortodoxă, cultul cu cel mai mare număr de credincioși și cu cele mai vechi tradiții românești, a primit la sinul ei de mamă pe fiii ce-i fuseseră zmulși prin silnicie cu 250 ani în urmă. Au fost reînviată străvechi datini și rinduieli canonice autentice ortodoxe, menite să întărească ființa Bisericii noastre și s-o ferească de influența dăunătoare dinafară. S-a realizat, cu înțelepciune, organizarea unitară a așezămintelor noastre bisericești și s-a trecut la restaurarea și înfrumusețarea locașurilor de închinare, — de o atenție deosebită bucurându-se acelea care sînt mărturii sfinte ale trecutului poporului nostru. Au fost reluate, extinse și întărite legăturile tradiționale ale Bisericii noastre cu celelalte Biserici autocefale surori și au fost lărgite relațiile ei cu restul lumii creștine. Biserica noastră, ca și alte Biserici Ortodoxe, a intrat în Consiliul Ecumenic al Bisericilor; face parte activă din Conferința Creștină pentru Pace, își spune cuvîntul în Conferința Bisericilor Europene și este prezentă, prin delegații și contribuția ei, la toate marile întruniri consacrate discutării problemelor intercreștine, apărării păcii și slujirii omului. Biserica Ortodoxă Română este astfel solicitată să facă față unor sporite cerințe misionare de ordin intern și extern, pentru care, pînă la alegerea și însăcunarea bunului, înțeleptului și iubitului nostru Părinte Patriarh Justinian, puțini dintre slujitorii ei aveau pregătirea și orientarea trebuitoare».

P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu a relevat apoi misiunea de azi a preotului. «Prin firea lucrurilor și prin specificul misiunii sale, preotul își desfășoară activitatea pe două planuri interferente, pe două planuri care, pentru el, sînt absolut inseparabile: pe unul spiritual, ca propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu și slujitor al Împărăției cerurilor; pe altul social, ca membru al marii familii umane și cetățean al unei patrii pămîntești. Pentru a-și coordona activitatea pe aceste două planuri și pentru a corespunde îndoitei sale chemări, preotul trebuie să cunoască deci atît doctrina, tradiția și rinduielile Bisericii, al cărei slujitor este, cît și datinele, viața și aspirațiile poporului și patriei din care face parte».

În încheiere, P. C. sa a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru bunăvoința de a binecuvînta începutul acestor cursuri și a da îndrumări preoților; a mulțumit de asemenea reprezentantului Departamentului Cultelor, asigurîndu-l de devotamentul membrilor corpului didactic și al preoților cursiști, în slujirea patriei și a păcii.

După aceasta corul preoților a executat cîntarea liturgică «Iubi-Te-voi Doamne». A luat apoi cuvîntul, în numele preoților cursiști, P. C. Pr. Stelian Izvoranu de la parohia Adormirea Maicii Domnului din orașul Cîmpina, reg. Ploiești, care a exprimat adîncă recunoștință a preoțimii față de membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, precum și angajamentul lor față de întîistătă-

torul Bisericii noastre în cuvintele: «Vă asigurăm că ne vom orienta strădaniile spre a fi de folos enoriașilor noștri. Vom face acestea convinși că răspundem și unei chemări a marelui nostru cărturar și mitropolit Antim Ivireanul, ale cărui deziderate de odinioară s-au împlinit abia astăzi, în zilele Prea Fericirii Voastre, continuatorul și desăvârșitorul tradiției ivirene. Prea Fericirea Voastră ați chemat clerul la apostolat social, chiar din primele zile ale arhipăstoriei Prea Fericirii Voastre, atît prin reorganizarea învățămîntului teologic, prin editarea de cărți și reviste, cît și prin organizarea conferințelor protopopești și mai ales a cursurilor de îndrumare a clerului».

În cuvinte grăitoare și adînc mișcătoare, bucuria deosebită a preoților care au revenit la sînul Bisericii strămoșești, după 1948, a fost exprimată de P. C. Pr. Laurențiu Pop de la parohia Vișeu de Jos, regiunea Maramureș, care după ce a arătat că «actul de tristă pomenire pentru noi, de la 1700, a fost un act de silnicie împotriva Bisericii și a neamului nostru, împotriva ființei și a existenței noastre ca neam», a subliniat valoarea istorică a actului de unificare de la 3 octombrie 1948, cînd cei 38 delegați ai clerului din fosta Biserică greco-catolică, și-au exprimat, față de Sfîntul Sinod și față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, sincera lor «mărturisire de a rupe orice legătură cu Biserica Romei și dorința fierbinte de a reveni pentru totdeauna, cu credincioșii lor, la sînul Bisericii strămoșești». Actul de la 1948 a fost un act de «împlinire a visului moșilor și strămoșilor noștri», actul «cînd s-a dărîmat un zid care despărțea pe frați de frați», actul prin care cei ce locuiau în aceeași casă și mîncau la aceeași masă, au hotărît de bună voie «să se poată și ruga în același sfînt locaș, în aceeaș sfîntă biserică».

Aceeași bucurie și aceleași gânduri le exprimă și stihurile: «La Argeș noi am venit», întocmite și rostite de P. C. Pr. I. Bolchiș, de la parohia Copalnic, raion Lăpuș-Maramureș.

În continuare, ansamblul preoților cursiști, sub conducerea P. C. Pr. Conf. Gh. Șoima, a executat corul «La Argeș cu drag am venit».

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, arătînd că Biserica noastră a prăznuit totdeauna marile evenimente din trecutul ei istoric, a rostit conferința: *La două sute cinci zeci de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul* († 1716).

Cucernici Părinți,

Seria aceasta își deschide și își desfășoară cursurile în luna septembrie din acest an, rînduită de Sfîntul nostru Sinod și Academia Republicii Socialiste România comemorării Mitropolitului Țării Românești Antim Ivireanul — de la a cărui moarte martirică se împlinesc 250 de ani.

Îndeplinim azi o îndoită datorie: o datorie sacră — bisericască și o datorie patriotică națională —, făcînd cu cuvenita cinste amîntirea acestui mare mitropolit al Țării Românești.

După o viață plină de gânduri și de fapte mari pentru binele Bisericii și al neamului nostru, viață de muncă fără preget, rodnică, jertfelnică, luminoasă și binefăcătoare, viață în care a cunoscut și suferințe și întristări, și bucurii și izbînzi, marele ierarh a avut un sfîrșit tragic, mucenicesc și nedrept, care ne mișcă și ne înfioară pînă azi.

Alăturat cu gîndul și cu sufletul său creștin și românesc celor care doreau eliberarea țării de sub stăpînirea turcească, mult întristat de măzîlire și de sfîrșitul crud al marelui Voievod Constantin Brîncoveanu, peis cu doi ani mai înainte, asupra de proaspătul domn fanariot Nicolae Mavrocordat, pîrit de acesta la Patriarhia din Constantinopol, nedreptățit prin însăși măsura de caterisire și depunere din scaun, luată împotriva lui acolo și executată la București de către domn, i s-a luat — din voia acestuia — și rangul și viața, suferind moarte mucenicească.

Această moarte mucenicească încununează cu nimb de sfințenie o viață trudnică și rodnică de mult bine pentru poporul nostru și chiar pentru alte popoare creștine.

Antim Ivireanul, georgian robit din adolescență de turci, a avut mari însușiri și virtuți care au împodobit tot timpul vieții chipul lui de monah, de episcop și de mitropolit.

Adus în țară de Constantin Brîncoveanu, cu meștesugul lui de tipograf încusit mai ales, cunoscător de mai multe limbi și învățînd bine oici și limba noastră, harnic, devotat, plin de rîvna de a fi de folos, smerit, curat la suflet, generos, s-a dăruit cu toată inima și puterile sale poporului nostru, slujirii și luminării lui, timp de un sfert de veac.

Trimis mai întîi ca egumen și tipograf la Mînăstirea din insula Snagovului, — unde tot ce a lucrat a fost «nu atîta din venitul casei, cît din sudorile feței sale, de unde a ieșit cu cinste, unde n-a stricat nimic și nici datorie n-a lăsat; chemat după aceea în dregătoria de episcop al Rîmnicului, — unde de asemenea tot ce a înfăptuit a fost «nu atîta din veniturile casei, cît din osteneala și sudoarea feței sale, și de unde plecarea i-a fost cu cinste», Antim este înălțat în fruntea Bisericii Ortodoxe din Țara Românească, ca mitropolit al Ungrovlahiei, la 22 februarie 1708, — Voievod al Țării fiind același Constantin Brîncoveanu, care îl răsкупărase din robia Constantinopolului, și-i urmărise cu deplină mulțumire toate frumoasele sale înfăptuiri de la Snagov și Rîmnic.

La 1708, cînd lui Antim i se încredințează conducerea Mitropoliei Ungrovlahiei cu paza tuturor rînduielilor tradiționale: sobor de arhieriei și boieri, prezidat de voievodul țării, gramată de recunoaștere din partea patriarhului ecumenic, — Bucureștiul nu era întru totul singura capitală a țării, atît voievodul cît și mitropolitul timpului mai petrecînd încă o parte din an în vechea capitală, la Tîrgoviște. Faptele care au legat pentru totdeauna amintirea sa de acest oraș sînt cele în legătură cu instruirea și educația clerului și credincioșilor săi și o dată cu aceasta, introducerea limbii române în cultul Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru aceasta a întemeiat o tipografie. Nu era întîia oară cînd orașul Tîrgoviște adăpostea în cuprinsul său teascurile unei tipografii. Nu mă gîndesc la vechea tipografie de la Mînăstirea Dealu, unde s-a tipărit, în 1508, Liturghierul slavon al lui Macarie, ci la tipografiile care au fîmțat chiar în acest oraș pe vremea lui Radu Paisie (1535—1545) și a lui Matei Basarab (1632—1654), tipografii din care plecau în toată țara cărți scoase de meșteri încușiți. Intemeind aci o nouă tipografie, Antim are meritul incontestabil de a fi reînviat trecutul cultural al acestui oraș și de a fi pus teascurile ei atît în slujba propășirii culturale a

neamului românesc, cât și în slujba sfintei credințe ortodoxe din țară și de dincolo de fruntariile ei.

Prima carte scoasă din noua tipografie țirgovișteană vede lumina în luna august 1709. Este o carte grecească, pusă la îndemâna slujitorilor bisericești «cu cheltuiala și cu tiparul» mitropolitului Antim și este intitulată *Carte de peste tot anul*, cuprinzând fără lipsă tot serviciul bisericesc. Precum o arată titlul, cartea aceasta cuprinde aproape toate slujbele bisericești din cursul anului aci aflându-și loc: Psaltirea, Ceaslovul, Octoihul, Triodul, Penticostarul, Paraclisul Maicii Domnului, Antologhionul, slujbele ce se cîntă la sfinți și cele trei Liturghii bizantine. Este desigur rodul contactului nemijlocit pe care Antim l-a avut cu slujitorii bisericești ai vremii, ca episcop și acum ca mitropolit, care i se vor fi plîns de greutățile ce întîmpinau în săvîrșirea sfintelor slujbe din pricina lipsei de cărți.

Un an mai tîrziu, în 1710, tipografia țirgovișteană a mitropolitului Antim dă la iveală o nouă lucrare, tot în limba greacă, aceasta cu conținut dogmatic: *Panoplia Dogmatică a împăratului Alexie Comnenu*, pusă în ordine și armonie cugetată de monahul Eftimie Zigaben, spre răsturnarea și sfărîmarea dogmelor greșite și a învățăturilor ereziarilor.

Tipărită cu scopul de a lămurii pe preoți și pe credincioși cu privire la unele eresuri vechi care circulau pe atunci în formulări noi, cartea aceasta era destinată mai ales să ferească pe ortodocși de influențele doctrinei catolice, cu deosebire pe ortodocșii din Transilvania, după marea spărtură făcută în trupul Bisericii mame prin unirea de la 1700 cu Roma papală.

În același an, dar de astă dată în limba română, apare la Țirgoviște cartea mitropolitului Antim, intitulată: *Învățătura Bisericească, un mic catchism* cuprinzînd tot ceea ce ar trebui să cunoască orice cleric și orice creștin ortodox din învățătura Bisericii sale. Rugăciunea domnească. Simbolul de credință, Tainele și poruncile Bisericii, virtuțile cardinale. toate acestea și încă alte cîteva învățături ale credinței creștine sînt infățișate și tîlcuite în această «mică cărticică» de mitropolitul Antim pentru preoții Bisericii sale, cu îndatorirea de a le ști și de a le păzi nu numai ei, «ci și bietii creștini prin mijlocirea lor». În chiar titlul lucrării, mitropolitul rînduiește ca această carte «să se dea în dar preoților», ceea ce vădește nu numai mărinimia sufletească a acestui ierarh luminat, dar și simțul de răspundere față de destinele Bisericii pe care o păstorea în calitatea sa de conducător bisericesc.

Urmează la rînd tipărirea a trei cărți de slujbă, toate în limba română, — primele două: *Psaltirea din 1710 și Octoihul din 1712*, pentru nevoile dascălilor de la strană, — a treia: *Dumnezeieștile și sfintele liturghii din 1713*, pentru trebuințele preoților la sfîntul altar. În legătură cu aceste tipăriri, este vrednic de reținut faptul că atît Octoihul din 1712 cît și Dumnezeieștile și sfintele liturghii din anul următor s-au tradus și s-au tipărit acum pentru întîia oară în limba română, fapt care constituie un moment hotărîtor pentru afirmarea limbii române în sfintele slujbe în Biserica strămoșilor noștri, — slavonismul și grecismul asfințind de aici înainte pentru totdeauna în Țara Românească. Și este de reținut iarăși faptul că aceste ultime cărți, traduse și date la tipar

cu toată cheltuiala mitropolitului Antim, sînt tipărite de ucenicul său Gheorghe Radovici, — Ivireanul avînd a face față acum unor îndoite preocupări și nevoi: nevoia de a netezi drumul relațiilor sale personale cu Voievodul Constantin Brîncoveanu, după conflictul creat de duhovnicul domnesc și boierii filo-turci în urma trecerii spătarului Toma Cantacuzino la ruși — o dată cu Dimitrie Cantemir pe lângă Petru cel Mare, — și preocuparea de a zidi la București Mînăstirea Tuturor Sfinților, mînăstirea care-i poartă numele, începută în 1713 și terminată în 1715, în anul următor morții martirice a Voievodului, decapitat — precum se știe — la Constantinopol, împreună cu fiii săi.

Șirul tipăriturilor bisericești în limba română, unele alcătuite sau tîlmăcite de mitropolitul Antim, altele numai tipărite cu blagoslovenia și cheltuiala sa, de același ucenic Gheorghe Radovici, continuă cu Evhologhionul, adică, Molitvelnicul din 1713, cu Catavasierul din 1714, cu Ceaslovul și ain nou cu Catavasierul din 1715. Simpla enunțare a acestor titluri de cărți arată în ce măsură Țara și Biserica noastră strămoșească dobindiseră o neatîrnare culturală și o conștiință a unității poporului român din toate provinciile ariei sale geografice, cu mult înainte de dobîndirea independenței politice a statului jață de Inalta Poartă și de dobîndirea autocefaliei bisericești față de Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, — amîndouă înfăptuite abia în a doua jumătate a veacului următor. Generalizarea folosirii limbii românești în Biserică, prin tipărirea integrală a textului cărților de slujbă în limba poporului și nu numai a părților de îndrumări tipiconale, a paremiilor și sinaxarelor, cum se făcuse pînă atunci, este opera acestui început de veac al XVIII-lea, realizată prin fericita colaborare dintre un voievod luminat și iubitor de țară și de credință religioasă: Constantin Brîncoveanu, și un mitropolit luminat, atît de mult legat de vrerile și năzuințele Bisericii și neamului nostru: Antim Ivireanul.

Pentru a nu lungi cuvîntul meu, trec peste tipăriturile de la Snagov și de la Rîmnicu-Vîlcii. Trec și peste unele tipărituri țirgoviștene nebisericesti, în limba română, care au văzut lumina prin purtarea de grijă a mitropolitului Antim, precum: Alexandria, Pilde filosofești sau, în versiune grecească, Maxime ale unor vechi filosofi, — ultimele două tipărite cu cheltuiala lui Manu Apostol, în 1713, toate destinate «politiei și norodului», adică școlilor și știutorilor de carte mai vîrstnici pentru potolirea setei lor de citit, — pentru a aminti despre o carte de mare circulație, intitulată, Rugăciuni în toate zilele săptămîinii, tîlmăcită din grecește și tipărită tot cu cheltuiala jupînelui Manu Apostol, în 1712, cu scopul de a învăța pe creștini cum să se roage lui Dumnezeu «în toate zilele săptămîinii pentru folosul sufletelor lor». În chiar titlul cărții stă scris: «Să se dea creștinilor în dar». Prin aceasta, jupînel Manu Apostol urmează pîlda mitropolitului Antim, care — cu doi ani mai înainte, 1710, tipărise Invățătura bisericească pentru a fi dată în dar preoților, și unul și altul contribuind astfel la propășirea culturală a neamului pe calea cărții tipărite.

Desăvîrșit meșter tipograf, înainte de toate, — mitropolitul Antim Ivireanul a fost și un predicator iscusit, fără îndoială cel mai mare predicator din trecutul nostru bisericesc, prețuit ca atare în toate tratatele privind istoria literaturii românești. Intitulate Didahii, predicile lui Antim

Ivireanul, unele rostite în fața voievodului și a boierilor țării, altele în fața norodului drept-credincios, unele în biserica mitropolitană din București, altele chiar în fosta biserică mitropolitană din Tîrgoviște, n-au fost tipărite niciodată de autorul lor și nici de vreunul din ucenicii săi tipografi. Păstrate, din fericire, în manuscris, ele au văzut lumina tiparului, într-o ediție princeps, abia în anul 1886 — la 170 ani de la moartea lui Antim — editorul lor, învățatul Ion Bianu, prefașindu-le astfel: «Predicile lui Antim sînt unul din cele mai prețioase monumente în literatura noastră bisericească, nu numai pentru că ele sînt singurele în felul lor, căci de la nici un alt prelat din trecut nu avem o lucrare de acest fel, dar și prin valoarea lor reală, pentru căldura elocinței care adeseori minunează și pentru frumusețea, bogăția și cîteodată chiar eleganța limbii în care sînt scrise».

Și pentru a face să ne sune în urechi glasul marelui ierarh, precum a sunat odinioară în urechile contemporanilor săi, voi cita un fragment dintr-o cuvîntare a sa. Iată cuvintele lui: «Și nimeni să nu socotească din voi și să zică în inima lui: «dar ce treabă are Vlădica cu noi, nu-și caută de Vlădicia lui, ci se amestecă într-ale noastre?» De n-ați știut pînă acum și de n-a fost nimeni să vă învețe, iată că de acum veți ști că am treabă cu toți oamenii cîți sînt în Țara Românească, de la mîci pînă la mare, și pînă la un copil de fiță, afară de păgîni și de cei ce nu sînt de o lege cu noi. Căci în seama mea v-a dat stăpinul Hristos să vă pasc sufleteșe, ca pe niște oi cuvîntătoare, și de gîtul meu spînzură sufletele voastre, și de la mîne va să ceară pe toți, iar nu de la alții, pînă cînd vă voi fi păstor. Ci vă caut în scurte cuvinte, să mă ascultați, de veți fi creștini și de vă țineți ai lui Hristos; că precum nu pot fi oile fără de păstor, așa nici norodul fără de arhiereu, și orice va pîsa cuiva în cele sufletești, alerge la mîne ca la un părinte, că îl voi vindeca cu ajutorul lui Hristos».

Dar acest păstor, atît de mult legat sufletește de turma sa, mistuit de dorința de a-și vedea credincioșii cît mai buni și cît mai luminați, iar țara cît mai înfloritoare și pe deplin neatîrnată, este chemat la curtea din București a domnitorului Nicolae Movrocordat, la începutul lunii septembrie din anul 1716, unde soldați turci îi smulg barba și părul din cap, îl tîrăsc pe jos și-l închid într-o căsuță a curții, sub o pază riguroasă. La cererea domnitorului, patriarhul ecumenic Eremia al III-lea emite împotriva lui o gramată de caterisire, declarîndu-l criminal și vrăjitor. Această nedreaptă caterisire, la care fusese osîndit, i-a fost ridicată de Sinodul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol de abia în anul acesta, la cererea noastră. Dar pe lîngă îndepărtarea din scaun, înalta Poartă l-a condamnat la închisoare pe viață în străvechea Mînăstire Sfînta Ecaterina de pe muntele Sinai. În drum spre acest loc de surghiun, mitropolitul Antim este feros măcelărit, poate de aceiași soldați turci care îl maltrataseră la curtea domnească, corpul lui fiind aruncat în apele rîului Tungria — sau Tundja — în apropiere de Adrianopol. Apele acestui rîu i-au fost mormînt și loc de veci, înghițînd pentru totdeauna pe cel care a fost «smeritul între ieromonahi» Antim Ivireanul — egumenul Snagovului, episcopul Rîmnicului și mitropolitul Țării Românești.

Acum cînd se împlinește un sfert de mileniu de la tragica lui moarte, noi: ierarhi, clerici și credincioși ai Sfintei Biserici Ortodoxe din Țara Românească, cea slujită cu rîvnă de apostol și cu credință de mucenic

de marele Ivirean, dînd urmare îndemnului cugetelor noastre de creștini, să ne amintim cu recunoștință de robul lui Dumnezeu Antim, mitropolitul Țării Românești, stîns din viață după grele pătîmîri, cu trupul sfîrtecat, înghițit de valuri și făcut mîncare tuturor viețuitoarelor din mare, nu numai la împlinirea celor 250 de ani de la muceniceasca lui pristăvire, ci în toată viața noastră să-l avem pildă de dragoste față de Biserică și neam, căci, răpus de forțele întunericii, Antim Ivireanul strălucește ca lumina luceafărului pe cerul Bisericii Românești, nemuritor prin viața sa de sfințenie și prin lucrările minunate cărora le-a dat viață. Viața și faptele lui vor constitui întotdeauna pildele și îndemnul de mare preț pentru toți cei ce-și vor închina viața slujirii Bisericii noastre strămoșești și propășirii noastre naționale.

Păstrînd un minut de reculegere — să rugăm în cugetele noastre pe Atotputernicul Dumnezeu să-i facă parte de odihnă alături de dreptii și iubiții Săi și veșnică să-i fie pomenirea. Amin!».

După rostirea conferinței, Prea Fericirea Sa, adresîndu-se preoților cursiști, a spus: «Rog pe Bunul Dumnezeu să ocrotească și să sporească strădaniile Cucernicilor Voastre ca să vă însușiți cunoștințele teoretice și bunele deprinderi duhovnicești, ca să duceți în enorii un suflu nou, învățînd pe credincioși ce este credința strămoșească și tot ce ne învață vremurile noi în continuă transformare. Vă binecuvîntez și rog pe Bunul Dumnezeu ca să ne trîmîtă și pe mai departe binecuvîntarea și ajutorul Său, pentru că de la aceste cursuri să culegeți cele mai bogate și mai frumoase roade, atît pentru Biserică pe care o slujiți cu toții, cit și pentru patria ai cărei fii și cetățeni sîntem, și pentru pacea în lumea întregă».

Festivitatea s-a încheiat cu «Dragă-mi este țara mea» executat de preoții cursiști, sub conducerea P. C. Pr. Conf. Gh. Șoima.

Răspunzînd dorinței exprimată de preoții cursiști, Prea Fericirea Sa, în după amiaza aceleiași zile, a venit în mijlocul lor și le-a vorbit despre raporturile Bisericii noastre cu Vaticanul, dîndu-le apoi sfaturi și îndemnuri pentru activitatea lor misionară și pastorală și prețioase îndemnuri în problemele ridicate de cei prezenți.

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh a urat preoților sănătate deplină și însușirea cu succes a cunoștințelor teologice și a îndrumărilor primite din partea corpului profesoral.

În numele preoților cursiști, P. C. Pr. Constantin Lupescu, protoiereul raionului Horezu, regiunea Argeș, a adus Prea Fericirii Sale mulțumiri călduroase pentru îndrumările date preoților cursiști și l-a încredințat că toți preoții cursiști își vor da silința să plece de la Curtea de Argeș înzestrați cu noi cunoștințe, pe care să le aplice în practica pastorală, pentru binele Bisericii și patriei noastre.

M. C.

LUCRĂRILE DE LA SOFIA ALE CONFERINTEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 10 și 23 octombrie a. c., s-au desfășurat la Sofia lucrările unor organisme din conducerea Conferinței Creștine pentru Pace.

La aceste lucrări, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată printr-o delegație formată din I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei în Comitetul consultativ; I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului în Comitetul executiv și în Comitetul consultativ; Pr. Prof. Milan Șesan în Comitetul consultativ; Pr. Prof. Ioan G. Coman în Departamentul de studii și Pr. Ilie Georgescu în Secretariatul internațional.

Programul de lucru al *Secretariatului internațional* și al *Departamentului de studii* a cuprins pregătirile pentru lucrările Comitetului consultativ, avînd caracter informativ și de trasare a liniilor în care să se desfășoare aceste lucrări.

În seara zilei de 12 octombrie s-a deschis sesiunea *Comitetului executiv* cu care prilej, Prof. J. L. Hromadka, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, informează asupra situației actuale a mișcării.

În cadrul discuțiilor privind referatele pregătite pentru sesiunea Comitetului consultativ, membrii Comitetului executiv sînt informați asupra activității desfășurate de Conferință de la sfîrșitul lunii martie a. c.

Rapoartele privind călătoria unui grup de reprezentanți ai Conferinței în America Latină, ca oaspeți ai organizației pacifiste Fellowship of Reconciliation (Asociația pentru împăcare) și Consultația cu teologi africani de la Centrul ecumenic din Limuru (Kenia) au avut un principiu scop de a face cunoscută munca desfășurată de Conferință, precum și o cunoaștere directă a realităților din aceste continente. S-a discutat, de asemenea, programul activității de viitor a Conferinței în vederea necesității pregătirii pentru cea de a treia Adunare mondială creștină pentru pace, programată la Praga între 31 martie și 5 aprilie 1968.

Lucrările *Comitetului consultativ* s-au deschis în seara zilei de 17 octombrie, în prezența Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei. După salutul adresat celor peste o sută de membri ai Comitetului consultativ din 26 de țări și a celorlalți invitați și observatori, a vorbit Prof. J. L. Hromadka despre situația Conferinței.

În seara aceleiași zile și în cea următoare s-au susținut referate centrale în legătură cu tema: *Pacea și independența popoarelor în nădejdea noastră creștină*, de către referenți din diferite țări.

După două zile de discuții, în cele cinci grupe de lucru la care au participat și delegații din Biserica Ortodoxă Română, s-au dezbătut, în ședința plenară, rapoartele grupelor și documentele finale.

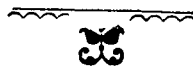
În lumina acestor discuții s-au elaborat și unele din documentele sesiunii de lucru a Comitetului consultativ: *Rezoluția generală*, în care se atrage atenția creștinilor asupra existenței focarelor de criză din lume care constituie o permanentă amenințare pentru dezvoltarea armonioasă a omenirii; *Scrisoare către creștinii din Statele Unite ale Americii*, în care se face apel la solidaritatea creștinilor americani pentru încetarea războiului din Vietnam; *Rezoluție specială privind războiul din Vietnam* în care, după o serie de constatări se apelează la guverne, la opinia publică mondială, la conducători și responsabili de Biserică să sprijine toate acțiunile pentru instaurarea păcii în această parte a lumii.

În sesiunea Comitetului executiv și a Comitetului consultativ s-a discutat organizarea celei de a treia *Adunări mondiale creștine pentru pace*. În urma dezbaterilor din Comitetul consultativ și a demonstrării necesității organizării acestui for suprem creștin pentru pace, s-a aprobat convocarea acesteia la Praga, între 31 martie și 5 aprilie 1968. Vor fi invitați circa 600 de participanți, din toate continentele. Tema Adunării va fi «*Caută pacea și o urmează!*» În proiectul de invitație se spune: «*ascultători cuvîntului și voi ai lui Dumnezeu, și preocupați de viitorul lumii și al umanității, iubiți de Dumnezeu, noi îndemnăm pe toți creștinii și necreștinii să urmărească cu noi porunca lui Dumnezeu și să depună toate strădaniile pentru a asigura pacea și viitorul omenirii...*»

Ca și cu prilejul altor reuniuni similare, la Sofia s-a manifestat activitatea delegaților români ca în abordarea și adîncirea problemelor să nu se piardă din vedere caracterul creștin al Conferinței Creștine pentru Pace și în toate manifestările și acțiunile ei să se pornească de la o fundamentare creștină și teologică, folosindu-se un limbaj caracteristic unei organizații creștine, întemeind susținerea ideii de pace în lume și de condamnare a agresiunii pe învățătura Bisericii.

Numeroși participanți la lucrări și chiar delegații întregi au adus mulțumiri și au apreciat în cuvinte călduroase propunerile reprezentanților români pentru spiritul evanghelic de care acestea sînt pătrunse, demonstrînd astfel temeinicia pozițiilor și activității Bisericii Ortodoxe Române, care sub înțeleapta conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian desfășoară o bogată activitate pentru: apropierea între oameni, înțelegerea între state și pacea între toate popoarele lumii.

Pr. IL. I. GEORGESCU

COMEMORARI

SOLEMNITĂȚILE COMEMORĂRII A 250 ANI DE LA MOARTEA MARTIRICĂ A MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL

În toamna anului 1966 împlinindu-se 250 de ani de la moartea martirică a marelui cărturar, mitropolitul Antim Ivireanul, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, a hotărât — în ședința sa din 17 decembrie 1965 — sărbătorirea solemnă a acestui eveniment, printr-o serie de solemnități care să aibă loc în centrele mai de seamă unde a activat și a păstrorit marele cărturar și ierarh (Mănăstirea Snagov, Tirgoviște, Râmnicu-Vilcii) și care să fie încununete prin solemnitățile desfășurate la București, sediul Scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei.

Pentru a da o cit mai mare strălucire acestor solemnități comemorative, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a îndreptat încă de mai multă vreme atenția asupra a două obiective de seamă: a) ridicarea caterisirii nedrepte, cu care Sinodul Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol a lovit pe marele ierarh al Ungrovlahiei, în august 1716 și b) restaurarea monumentului istoric: biserica și chiliile Mănăstirii Antim din București, așezămîntul și ctitoria marelui mitropolit al Ungrovlahiei.

a) În legătură cu primul obiectiv Prea Fericitul Patriarh Justinian, s-a adresat, încă de la 29 octombrie 1964, Patriarhiei Ecumenice, cu rugămîntea de a cerceta fie în arhivele Patriarhiei, fie în alte arhive de la Constantinopol, dacă nu cumva s-ar putea găsi vreun act în legătură cu ridicarea acestei caterisiri a mitropolitului Antim. Intrucît, după un an de cercetări, Patriarhia Ecumenică a răspuns că la Constantinopol nu s-a putut găsi nici actul caterisirii mitropolitului Antim și nici vreun act cu privire la ridicarea acestei caterisiri, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Atenagora, la 5 decembrie 1965, în copie, hotărîrea de caterisire, aflată în Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei și înfățișînd, în același timp personalitatea marelui mitropolit cărturar și însemnătatea lui pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, a rugat Patriarhia Ecumenică să ridice osînda bisericească pronunțată de Sinodul de la Constantinopol în august 1716, împotriva mitropolitului Antim.

Acest ultim demers a fost încununat de succes. Prin telegrama din 8 martie 1966, Sanctitatea Sa Atenagora a anunțat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre ridicarea caterisirii mitropolitului Antim, iar în scrisoarea din 10 martie 1966, Sanctitatea Sa dă lămuriri mai ample asupra ridicării caterisirii mitropolitului Antim, spunând:

«Ca urmare a scrisorii noastre frățești, cu nr. 710, din 2 decembrie, anul trecut, către mult iubita și prea dorita Voastră Prea Fericire și a telegramii noastre din 8 martie a. c., cu multă bucurie aducem la cunoștința Voastră prin prezenta că, luând în considerare toate cele arătate de iubita Voastră Prea Fericire, în scrisoarea din 5 ianuarie același an, cu privire la slujirea și activitatea bisericească plină de roade de tot reul pentru Biserica Ungrovlahiei a mitropolitului Antim, care a slujit de la 1708 pînă la 1716 și ținând seamă de hotărîrea Prea Sfintei Biserici surori a României, ca, în luna septembrie, care vine, să sărbătorească cu mare cinstire două sute cincizeci de ani de la moartea lui, și dezbătînd în Sîntul Sinod toate acestea, am găsit cu cale să ridicăm caterisirea lui, făcută odinioară de către Marea Biserică a lui Hristos de la noi, în așa fel ca pomenirea lui să fie restabilită în Biserică.

Exprimîndu-Vă marea noastră bucurie cu privire la faptul acesta și bucurîndu-ne laolaltă de sărbătorirea comemorării unui mare ierarh al Prea Sfintei Biserici a României, cu ocazia împlinirii a două sute cincizeci de ani de la moartea lui, Vă asigurăm că, la această sărbătorire, ne vom găsi cu gîndul alături de mult dorita și venerabila Voastră Prea Fericire, așa cum, de altfel, acest lucru se întîmplă întotdeauna...».

Cu aceasta, osînda bisericească rostită de Sinodul de la Constantinopol, în august 1716, împotriva mitropolitului Antim — osîndă puțin cunoscută de mulțimea credincioșilor Bisericii noastre, care nu au încetat să înconjure pe marele mitropolit cu un respect și o dragoste deosebită întotdeauna și care nu a fost în stare să umbrească nicidecum figura luminoasă a distinsului ierarh și cărturar în istoria Bisericii și a Literaturii Române —, a fost înlăturat și printr-un act canonic și legal, considerația de care s-a bucurat și se bucură în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române, întinzîndu-se de acum înainte în toată Biserica creștină. Este o biruință repurtată de Biserica noastră și un act de omagiu față de memoria marelui mitropolit și cărturar.

b) În legătură cu cel de al doilea obiectiv, restaurarea monumentului istoric, ctitorie a mitropolitului Antim Ivireanul, biserica și chiliile Mînăstirii Antim, împreună cu celelalte clădiri din incintă, denumite sub un singur nume «complexul Antim», de mai bine de doi ani au fost transformate în șatier, unde, sub supravegherea de toată clipa a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Serviciul tehnic al Patriarhiei Române, cu îndrumarea continuă a Direcției Monumentelor Istorice și cu sprijinul larg al statului, prin Departamentul Cultelor, printr-o muncă strădălnică și susținută, a izbutit restaurarea acestui valoros monument istoric, în condiții optime, cum nu s-a mai întîmplat pînă acum, deși încercări de restaurare s-au mai făcut și altădată în trecut.

Restaurarea «complexului Antim» a avut ca scop pe de o parte restabilirea înfățișării inițiale, iar pe de altă parte crearea condițiilor, care să asigure menținerea în bună stare a monumentului.

În cadrul restaurării s-au executat următoarele lucrări:

La incintă: degajarea curții de umplutura de pământ și moloz, de circa 80 cm adâncime peste toată curtea, dându-se cu aceasta atât bisericii cât și chiliilor înfățișarea inițială. Biserica, îndeosebi, și-a redobândit silueta pe care a avut-o dintru început. S-au refăcut apoi rețelele de apă și de canalizare subterane, iar ca urmare a adâncirii nivelului curții s-au refăcut și treptele, din piatră naturală (travertin de Deva), la toate intrările în biserică, chilii, paraclis, etc. și s-au refăcut trotuarele clădirilor din același material.

La biserică: s-au restaurat toate fațadele, păstrându-se cărămida aparentă atât la suprafețe cât și la profile, spre a fi concordantă cu fațada chiliilor și a corpului paraclisului, cât și cu turlele bisericii, executate aparent, de la ultima lor reconstrucție din 1945—1946; s-a scos învelitoarea existentă de tablă zincată, care era avariată și s-a înlocuit cu tablă de aramă; s-a demontat rozeta de lemn din timpanul fațadei principale, și s-a înlocuit cu o piesă nouă, din piatră artificială, lucrată la fel cu cea de lemn, care data din 1860. Cu acest prilej s-au înlocuit și geamurile rozetei cu vitrouri, reprezentând semnele zodiacului, capete de heruvimi și diferite simboluri. S-a refăcut instalația electrică și s-a curățit și resturat pictura interioară. S-a demontat tîmpla de lemn din secolul al XIX-lea, care a fost trimisă la biserica ortodoxă română din Londra, și în locul ei s-a așezat tîmpla originală din piatră, sculptată, care a fost adusă de la lapidarul din curtea bisericii Stavropoleos din București, completîndu-se în părțile care lipseau și fiind împodobită din nou cu icoane executate în mozaic. S-a reparat și s-a curățit mobilierul și s-a reparat pardoseala de marmoră a soleei. În fine, s-a introdus instalație de încălzire centrală.

La chilii: s-au refăcut bolțile căzute în secolul al XIX-lea la camera de lângă paraclis și la cea de lângă turnul de Nord-Est, s-au reconstruit bolțile din cărămidă aparentă la camera turnului de Sud-Est; s-au închis ușile și ferestrele create în secolul al XIX-lea și s-au deschis alte uși și fereste, care erau închise, spre a se reda încăperilor aspectul inițial. S-au curățit și s-au completat tencuielile, frumoasele ornamente de pe bolți, s-au pardosit toate camerele cu cărămizi, după un model descoperit sub pardoseala de lemn, în laturea de Nord, iar pridvoarele și gangurile au fost pardosite cu lespezi de piatră naturală. S-a refăcut instalația electrică și s-a introdus instalație de încălzire centrală. S-a reparat complet acoperișul și s-a învelit din nou cu șindrilă din asbociment, renunțîndu-se la olandele existente, pentru a se da clădirii un aspect cât mai apropiat de acoperișul inițial, făcut din șindrilă de lemn.

La paraclis: s-au făcut consolidări și s-a reconstruit din cărămidă turla naosului, înlocuindu-se astfel turla de lemn existentă, care data din secolul al XIX-lea și care era cu totul nepotrivită. Turla a fost pictată pe dinăutru, iar pictura paraclisului a fost curățită și restaurată; s-a introdus încălzire centrală, iar instalația electrică a fost reparată.

La fosta stăreție: la fosta stăreție, care slujește acum de casă arhierască, s-a refăcut acoperișul, pentru a fi reinvelită cu șindrilă de asbociment. S-au refăcut coșurile peste noua învelitoare, s-au degajat stilpii

de stejar și arcadele casei scărilor, prin refacerea ferestrelor și remontarea lor. S-au luat măsuri pentru refacerea fostei stăreții și pe latura din spre grădină și pentru introducerea încălzirii centrale.

La clopotniță: s-au reparat tencuielile exterioare, s-a învelit cu tablă de aramă atît cupola cît și părțile joase; s-au refăcut tot din tablă de aramă jghiaburile și burlanele și s-au curățit și reparat picturile în frescă de pe pereți și de pe bolta intrării.

La clădirea Sfîntului Sinod: s-au reparat tencuielile exterioare și învelitorile, s-au curățit și restaurat ornamentele florale de sub streșină, s-a amenajat, la subsol, o centrală termică pentru întregul complex și s-a introdus încălzire centrală.

Printre măsurile organizatorice care s-au luat în vederea comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a marelui cărturar, mitropolitul Antim Ivireanul, mai notăm aici:

1. Realizarea unei expoziții permanente asupra vieții și operii mitropolitului Antim Ivireanul. Expoziția aceasta care cuprinde panouri cu scene din viața marelui mitropolit, cu fotografiile Mitropoliei din București, Mînăstirii Snagov, Mitropoliei din Tîrgoviște și Episcopiei Rîmnîcului Vilcii — locurile unde a activat și păstorit distinsul ierarh —, cu reproduceri de pe unele din lucrările sale și vitrine cu tipăriturile lui Antim Ivireanul care se găsesc în posesia Patriarhiei Române și cu fotocopii de pe alte tipărituri ale marelui cărturar, a fost organizată în chiliile din dreapta, care se găsesc în continuarea paraclisului.

2. Realizarea unei expoziții permanente de artă bisericească veche și de icoane pe sticlă. Expoziția aceasta, de o mare valoare artistică, în care icoanele și celelalte obiecte bisericești se găsesc prezentate pe școli și secole, a fost organizată în celelalte chilii ale Mînăstirii Antim.

3. Realizarea unui lapidar în turnurile chiliilor.

4. Apariția unui număr festiv al revistei «Biserica Ortodoxă Română», închinat memoriei și comemorării mitropolitului Antim Ivireanul.

5. Tipărirea, în revista «Glasul Bisericii» a Mitropoliei Ungrovlahiei, a unui articol care să reliefeze activitatea lui Antim ca stareț la Snagov, ca tipograf la Tîrgoviște și ca mitropolit al Ungrovlahiei și publicarea unei dări de seamă asupra solemnităților de pomenire a marelui mitropolit, de la Snagov și Tîrgoviște.

6. Tipărirea, în revista «Mitropolia Olteniei», a unui articol, în care să se stăruie asupra activității lui Antim Ivireanul ca episcop de Rîmnîc, tipăritor de cărți bisericești și organizator de mînăstiri în Eparhia Rîmnîcului, cum și publicarea unei dări de seamă asupra solemnităților de pomenire de la Rîmnîcu-Vilcii.

7. Tratarea, cu ocazia conferințelor de orientare a clerului, din luna septembrie 1966, a temei: «Personalitatea mitropolitului Antim Ivireanul; importanța operii lui din punct de vedere bisericesc, cultural și social».

La București, comemorarea a 250 de ani de la moartea martirică a marelui cărturar, mitropolitul Antim Ivireanul, programată inițial pentru luna septembrie 1966, din cauza întîrzierii lucrărilor de finisare la mo-

numentul restaurat, a avut loc la 16 octombrie 1966. Ea s-a făcut în ședința solemnă a Sfintului Sinod, precedată de solemnitățile sfințirii bisericii și paraclisului Mînăstirii Antim, cu liturghie arhierescă și cu slujbă de pomenire a mitropolitului ctitor și urmată, în după amiaza aceleiași zile, de o ședință comemorativă în sala de festivități a Institutului teologic din București.

Slujba sfințirii bisericii și paraclisului Mînăstirii Antim. — Încă din seara zilei de 15 octombrie 1966, două soboare de preoți, unul avînd în frunte pe P. C. Arhim. Justinian Florea, iar celălalt pe P. C. Protos. Felix Dubneac, au săvîrșit slujba privegherii, primul în biserica, iar al doilea în paraclisul Mînăstirii Antim, la care au luat parte credincioși din toate părțile Capitalei.

A doua zi de dimineață, duminică 16 octombrie, la orele 7,15, un sobor alcătuit din patru arhimandriți, un protosinghel, un ieromonah și șase diaconi a săvîrșit în fața bisericii celei mari, sfințirea apei, iar la orele 7,45 P. S. Episcop Teoctist al Aradului și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, care aveau să săvîrșească slujba sfințirii Sfintului Prestol de la biserica cea mare, și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, care avea să săvîrșească slujba sfințirii paraclisului mînăstirii, au început spălarea, miruirea, așezarea Sfîntilor Evangheliști pe Sfintele Prestoale și îmbrăcarea acestora cu îmbrăcămintile cuvenite, după care credincioșii — bărbați, femei și copii — trec prin sfintele altare și sărută sfintele mese.

La orele 9, în sunetul clopotelor Mînăstirii Antim, sosesc membrii Sfintului Sinod. Clerul intonează imnul patriarhal. Înălții Ierarhi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțiți de PP. CC. Consilieri și Inspectori patriarhali, înaintează — printre două șiruri de preoți și monahi — pînă la scările bisericii mari, unde sînt întîmpinați de ceilalți trei Ierarhi, veniți mai din vreme, pentru sfințirea Sfintelor Prestoale. În timp ce Prea Fericitul Patriarh Justinian îmbracă mantia, epitrahilul, omoforul și mitra arhierescă, corul clericilor din curte intonează imnul «Cuvine-se cu adevărat», și se formează atît la biserica cea mare, cît și la paraclis procesiunile de sfințire.

Procesiunile de sfințire — orînduite după indicațiile tipiconale — înconjoară una, biserica cea mare, și cealaltă, paraclisul, prin dreapta, o singură dată, cu trei opriri: una în dreptul sînului de miazăzi al bisericii, alta în dreptul altarului și a treia în dreptul sînului de miazănoapte, în timpul căroră Prea Fericitul Patriarh Justinian, la biserica cea mare, iar Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul la paraclis stropesc locul cu aghiazmă și ung cu Sfîntul Mir, rostind formula de consacrare tradițională.

În timp ce procesiunea cu Prea Fericitul Patriarh Justinian continuă ocolirea bisericii celei mari, Prea Sfințitul Episcop Visarion sfințește cu aghiazmă și chiliile mînăstirii, în care se găsesc orînduite frumos cele două expoziții permanente: expoziția mitropolitului Antim și expoziția de artă bisericească, apoi intră din nou în paraclis și după continuarea sfințirii interiorului începe săvîrșirea sfintei liturghii.

În timp ce Prea Fericitul Patriarh Justinian, înconjurat de cei doi înalți Ierarhi continuă sfințirea pereților interiori și catapetesmei bise-

ricii celei mari, membrii Sfintului Sinod înaintează și-și ocupă locurile rezervate din partea dreaptă a bisericii, iar I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei intră în altar și se pregătește pentru a sluji ca protos în soborul de arhieriei și de clerici sfinta liturghie.

Terminând lucrarea de sfințire a bisericii, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii Sfintului Sinod, semnează documentul de sfințire, după care, la anunțarea făcută de unul dintre diaconi: «Capetele noastre, Domnului să le plecăm», Prea Fericirea Sa citește de pe solee rugăciunea de sfințire a bisericii după restaurare.

La sfârșit P. C. Pr. Dr. Gh. Soare, consilier administrativ patriarhal, dă citire Documentului de Sfințire, scris pe pergament:

«Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfintului Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită, această sfântă minăstire închinată Tuturor Sfinților, ctitoria marelui mitropolit Antim Ivireanul al Țării Românești, a fost zidită în anii 1713—1715.

După moartea silnică a ctitorului și în urma înstrăinării bunurilor lăsate de el, precum și a întâmplărilor și vitregiilor vremii, sfântul locaș ajunsese într-o stare jalnică de dărăpănare. Pentru aceasta, între anii 1860—1863 a fost restaurat aducându-se, mai ales bisericii, unele schimbări în ceea ce privește înfățișarea sa dintru început. Tot atunci ea a fost zugrăvită de pictorul Petre Alexandrescu.

Dintele necruțător al vremii, precum și cutremurul din anul 1940, au pricinuit minăstirii multe stricăciuni. Unele dintre acestea au fost reparate în anii ce au urmat, când s-au ridicat din nou și turlile de cărămidă pe biserica mare. Dar multe rămăseseră încă de făcut pentru aducerea sfintului locaș în bună stare.

Din îndemnul și dragostea Prea Fericitului Patriarh Justinian față de sfintele locașuri, în anii 1951—1953 s-a preînnoit mai întâi paraclisul minăstirii, zugrăvindu-se din nou, iar în anii 1964—1966 s-a reparat biserica cea mare, clopotnița și chiliile. S-au completat și spălat zugrăvile din biserică și paraclis. S-a adus în biserică mare vechea timplă de piatră de la mitropolitul Antim și, împodobită cu icoane în mozaic, s-a așezat în locul celei de lemn sculptat, care a fost trimisă parohiei ortodoxe române din Londra. S-a zidit turlă nouă la paraclis și s-au restaurat chiliile, organizându-se și un muzeu bisericesc.

O dată cu acestea s-au acoperit biserica, paraclisul și clopotnița cu tablă de aramă, chiliile și stăreția cu șindrilă de asbociment și s-au făcut instalații noi de încălzire centrală, de lumină și canalizare.

Aceste însemnate lucrări de restaurare s-au făcut cu cheltuiala Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

Sfârșitu-s-a preînnoirea acestui așezământ în 16 zile ale lunii octombrie din anul 1966, când a fost totodată sfințit, și s-a făcut și comemorarea împlinirii a 250 de ani de la moartea mucenicească a marelui și talentatului mitropolit Antim Ivireanul.

Sfînțirea s-a săvârșit cu deosebită solemnitate de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, fiind de față toți membrii Sfintului Sinod, reprezentanți ai unor instituții de cultură și artă din țara noastră și mare număr de clerici și credincioși».

Săvîrșirea sfintei liturghii și slujba de pomenire a marelui ctitor. — A urmat sfînta liturghie, săvîrșită în biserica mare de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în sobor cu P. S. Episcop Teoctist al Aradului și Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și patru arhimandriți și patru diaconi, iar în paraclis săvîrșită de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, în sobor cu doi preoți și doi diaconi. După împărțășire, Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, dezbrăcîndu-se de odăjdiile arhieresti, a ieșit din altar și a luat loc în naos, de-a dreapta Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Slujba de pomenire a marelui ctitor, ierarh și cărturar, Antim Ivireanul a fost săvîrșită de către I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în soborul arhierilor și preoților care au săvîrșit sfînta liturghie, la care au fost de față și invitații la ședința solemnă a Sfîntului Sinod ;

Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, însoțit de domnii directori I. Onțanu și Gh. Nenciu ; Dl. Academician Prof. G. Oprescu directorul Institutului de Istoria Artei al Academiei Republicii Socialiste România, însoțit de D-nele Teodora Voinescu, Cornelia Pillat, Elena Enăchescu, Olga Flegont și de Dl. Emil Lăzărescu cercetători științifici; Dl. Prof. Vasile Mihordea, șef de Sector la Institutul de Istorie al Academiei Republicii Socialiste România, însoțit de D-nii Constantin Șerban și Constantin Bălan, cercetători științifici, Dl. Prof. I. Chițimia, șef de Secție la Institutul de Istorie și Teorie Literară al Academiei Republicii Socialiste România, însoțit de Dl. I. Pillat cercetător științific; Dl. Ing. Victor Munteanu, directorul Direcției Monumentelor Istorice, însoțit de D-nii arhitecți Paul Miculescu și Laurențiu Vasilescu și de D-na Ioana Panait, cercetător științific; Dl. Arhitect șef Ion Dumitrescu din partea Sfatului Popular al Capitalei; Rectorii Institutelor teologice de la București și Sibiu și Directorii Seminarilor teologice de la București, Buzău și Craiova.

La sfîrșitul slujbei de pomenire, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare :

*Prea Sfîntit Sinod, Iubiți oaspeți,
Prea Cucernici și Cuvioși Părinți, Iubiți credincioși,*

Slujba deosebită de azi este prilejuită, pe de o parte de sărbătorirea unui pătrar de mileniu de la moartea tragică a mitropolitului Țării Românești Antim Ivireanul, iar pe de alta, de redeschiderea acestei sfinte biserici, ctitoria lui, după restaurarea ce i s-a făcut în ultimul timp.

Mitropolitul Antim Ivireanul s-a născut departe de meleagurile patriei noastre: tocmai în îndepărtata Ivirie de sub muntii Caucazului, de unde numele de «Ivireanul». S-a chemat ca mirean Andrei și, după formația dată de Del Chiaro, unul din secretarii lui Constantin Brîncoveanu, în fragedă vîrstă a căzut rob la turci, care l-au purtat după ei prin multe părți din sud-estul și centrul Europei.

Scăpat de slavie, a trăit la Tarigrad, în preajma Patriarhiei Ecumene, unde a uimit pe mulți prin iscusințele și cunoștințele sale, prin ușurința cu care săpa în lemn, grava, desena și făcea broderii, și unde, prin muncă, și-a agonisit oarecare stare materială.

Aflînd de talentele lui, Voievodul Constantin Brîncoveanu l-a chemat la București, unde mișcarea culturală, mai dinainte începută, era în plină desfășurare atingînd acum punctul ei culminant. Răspunzînd voievodalei poftiri, mult priceputul Andrei a plecat spre capitala Țării Românești, în care a ajuns, se pare, către anul 1690.

Ajuns la noi, tînărul Andrei a ucenicit un timp la tipografia din București, așezată la Mitropolie și condusă de fostul episcop de Huși, Mitrofan. Aici, după ce și-a desăvîrșit cunoștințele în tipograficescul meșteșug și după ce Mitrofan a fost ales episcop la Buzău, a fost el făcut conducător al tipografiei.

A fost călugărit apoi sub numele de Antim la Mitropolia din București de bătrînul Vlădică Teodosie, pe cît se știe acum, în octombrie 1691.

A lucrat în continuare la tiparnița din București timp de peste patru ani, iar în anul 1694 a fost trecut stareț la Mînăstirea Snagov. Aici, între altele a întînțat și o tipografie, în care a tipărit cărți în limbile română, greacă, slavă și arabă. Stăreția Snagovului a păstrat-o pînă în martie 1705 cînd a fost ales episcop al Rîmnîcului. Precum însuși spune, în fruntea acestei eparhii n-a rămas decît trei ani, fără două luni, căci în ianuarie 1708, dîndu-și «obsteasca datorie — cum zice cronicarul — prea sfîntitul pîrinte miropolitul țării chîr Teodosie», prin diata lăsată își exprima dorința «ca să rămîie în urma lui păstoriu sfîntia-sa pîrintele rîmniceanul, chîar Antim». Ținînd seama de această dorință, Vodă Brîncoveanu, în ziua de 28 ianuarie 1708 «s-au suit în casele vlădicesti și împreună cu sfîntii patriarhi ai Alexandriei și Ierusalimului — aflați atunci în tară — și arhierei și cu toată boierimea..., au început a vorovi pentru alegerea dă vlădică, ca să să puie, pentru ca să să păstorească turma lui Hristos cea pravoslaveecă». Cu acest prilej, toți cei de față au hotărît ca «acel vomenit episcop rîmnicean, el să fie arhiereu și vlădică, iar nu altul». Văzînd voievodul că «toti așa află și găsesc să fie», pe dată «l-au chemat acolo în casa cea vlădicească și i-au dat cîrja».

După aceasta, în grabă s-a cerut și încuviințarea Patriarhiei Ecumene, așa cum era rînduiala pe atunci la noi, care fără zăbavă, a și dat-o. În cartea patriarhului ecumenic Chiprian, prin care se îngăduia strămutarea lui Antim de la Rîmnîc la scaunul Unghrovlahiei, acesta era calificat ca «bărbat de cinste și evlavie și împodobit cu virtuțile ce se potrivesc cu vrednicia arhierească».

Primindu-se la București gramata ecumenicului Chiprian, în ziua de 22 februarie 1708 — Dumînica Ortodoxiei — după slujba de la mitropolie, noul vlădică al Țării Românești Antim, a fost poțtit la Curte, unde între altele, Brîncoveanu i-a făcut o «frumoasă orație de păstoria ce i s-au dat» și de unde apoi a fost dus «iar la sfînta mitropolie» și înscăunat.

Cu această ocazie, el a rostit în limba română o mișcătoare cuvîntare, «plină de poezie și de patos, înălțătoare și elocventă, cum nîci odată nu se mai rostise alta în românește».

Plîn de smerenie, așa cum a fost toată viața, mitropolitul Antim arăta că nu meritele sale l-au înălțat la acest loc și l-au rînduit să păzească turma cea «încungîurată și împresurată de atîtea nevoi și scîrbe, ce vîn totdeauna neîncetat de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta», ci mila și bunătatea lui Dumnezeu, care «N-au căutat la micșorarea și ne-

trebnicia mea, nu s-au uitat la sărăcia și streinătatea mea și n-au socotit prostia și neștiința mea». Această bunătate divină l-a înălțat la «marea vrednicie a arhieriei» și l-a trimis, între altele, spune Antim, «să fiu de mângâiere la scărbele robiei cei vavilonești a lumii aceștia... și dimpreună cu dumneavoastră să pățimesc la toate cîte va aduce ceasul și vreamia, pentru care lucru am datorie să priveghez cu osîrdie și fără de leane, ziua și noaptea și în tot ceasul, pentru folosul și spășenia tuturor de obște învățîndu-vă și îndreptîndu-vă cu frica lui Dumnezeu pe calea cea dreaptă». Este în aceste cuvinte o aluzie directă la stăpînirea străină ce atunci apăsa asupra țării și la nevoile poporului — și totodată și un angajament, ce ierarhul nostru își lua de a pătimi alături de păstorii săi și de a fi cu ei în toate nevoile și aspirațiile lor, lucru de care nu s-a desmîntit pînă la suflarea sa cea mai de pe urmă.

Așa s-a ales mitropolit al Țării Românești, vlădica Antim Ivireanul. Ajuns în scaunul de la Țîrgoviște, una din primele sale griji a fost să ducă mai departe munca tipografică ce începuse pe pămîntul țării noastre cu aproape două decenii în urmă. Pentru aceasta, străvechea tiparniță ce lucrase aici în secolul al XVI-lea și în timpul lui Matei Basarab, a fost reînființată.

Vlădica Antim a fost și un bun chivernisitor al treburilor mitropoliei. Documente rămase din timpul său ni-l înfățișează purtînd apropiată grijă de bunurile ei, sporindu-i zestrea prin cumpărături și felurite danii și primind închinarea către ea a cîteva schituri și biserici.

Dorind să-și vadă patria adoptivă scăpată de sub opresiunea străină, el de multe ori «transformă amvonul într-o tribună de luptă». Sub forme mai ocolite sau mai deschise, face aluzii la «lupii cei văzuți și nevăzuți», la suferințele îndurate de țara sa «de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta».

Sarcina răspîndirii învățaturii sfînte în popor cădea și în sarcina preoților. Aceștia însă, în acel timp, din pricina năpăstuirilor ce erau asupra lor, nu găseau răgaz spre a se mai ocupa și cu cititul și de aceea starea lor culturală nu era din cele mai bune. Insuși mitropolitul Antim, în prefata Invățaturii bisericesti, tipărită în 1710 la Țîrgoviste, constată cu îngrijorare și amărăciune aceasta: «Că între celelalte scărbe ce am, de mă rănesc la inimă, iaste aceasta cea mai grea, de mă întristez și mă mîhnesc mai mult, că văz între preoții mei atîta prostie, atîta neînvățătură și atîta nedumireală, cit cunosc că nu puteți face vreun ajutoriu sau vreun folos ticăloasei turme».

Spre a-și scoate clerul dintr-o astfel de situație, el, în afară de cartea aci amintită, mai imprimase și alte cîteva cărți. menite să învețe pe preoți «măcar punctele principale ale credinței creștine», ca: Invățături creștinești (Snagov 1700), Invățătură pre scurt pentru taina pocăinței (Rîmnice, 1706) și Capete de poruncă (Țîrgoviște, 1714). Inserase în cărțile de slujbă, felurite îndrumări și rînduiri de tipic, alcătuisese didahii ca să fie citite credincioșilor în biserici și întocmise modele după care aveau să se facă diate, foi de zestre, și altele, care pe acea vreme se făceau de oamenii Bisericii.

O realizare de seamă a mitropolitului Antim este ctitoria sa din București, această măreață minăstire, în care ne aflăm acum la rugă și pe care el a ridicat-o cum mărturisește el însuși, cînd spune: «cu acea puțină agonisită ce mi-au dăruit mila lui Dumnezeu și am cîștigat și eu multele oste-

neli și cu sudoarea feței mele din tipăritul cărților și din milele îndurătorilor creștini». Zidirea a început în anul 1713 și a fost gata în anul 1715.

Chiar în timpul când sfântul său locaș, — pentru care el a întocmit planurile, a sculptat ușile de la intrarea în biserică și a desenat podoabele ce s-au săpat în piatră —, era încă în lucru, el i-a alcătuit un Așezământ, «întru carele să coprindă toată chiverniseala mînăstirii și rînduiala milelor ce s-au hotărît să se facă pe an la săraci și la lipsiți din venitul casei». Aci, mai întîi, stabilea că mînăstirea va fi liberă nespusă și neînchinată nicăieri, conducîndu-se de un egumen, ajutat de cinci epitropi «din ceata ne-guțătoarească», apoi o îndatora să țină la învățătură trei copii săraci, să îngroape pe nevoiași, să dea milă celor închiși și sărmani, să îmbrace pe cei goi, să mărite pe fiecare an o fată săracă, să hrănească pe cei străini timp de trei zile, să cerceteze pe cei bolnavi, să înființeze tipografie grecească și românească, ceea ce s-a și făcut, și să sporească și să păstreze biblioteca, al cărei început îl făcuse chiar el, donînd o seamă de cărți atît grecești, cît și românești.

După moartea silnică a lui Antim însă, acest așezământ n-a mai fost respectat și mare parte din bunurile lăsate de el au fost sechestrate și înstrăinate. Totuși sfînta mînăstire înfruntînd vitregia vremurilor, a dănuit pînă astăzi, cînd din nou a fost restaurată, păstrînd vie în amîntirea bucurestenilor memoria celui ce acum două veacuri și jumătate a întemeiat-o.

Vremea vlădicăi Antim cunoaște intense frămîntări religioase peste munți, în Ardeal. Pentru a întări rezistența românilor ortodocși de aici, față de presiunile romano-catolice, el, chiar înainte de a păși în ierarhia superioară a Țării Românești, la dorința lui Brîncoveanu, a trimis la Bălgrad pe harnicul său ucenic, ipodiaconul Mihai Iștvanovici, care a tipărit, în anul 1699, acolo, o Bucoavnă pentru copii și un Chiriadodromion, al căror cuprins cu nimic nu se abate de la învățătura adevărată a Ortodoxiei. După anul 1708, legăturile lui devin strînse cu brașovenii, cărora le scrie de mai multe ori, le hirotonește preoți, le trimite cărți ortodoxe și Sfînt Mir și necontenit îi îndeamnă să rămînă tari în credința străbună, ceea ce aceștia au și făcut.

Pe de altă parte, cărțile tipărite de el cu stema Țării Românești pe ele și cu cuprinsul în mlădiosul grai românesc, propriu lui, au împinzip tot pămîntul Ardealului și chiar al Moldovei, contribuind la cimentarea conștiinței de neam și de credință a românilor de pretutîndenii. În împrejurările din acel timp, aceasta era, de altfel, singura formă de luptă posibilă pentru apărarea Ortodoxiei de peste munți și mitropolitul Antim a folosit-o din plin. O folosise și Brîncoveanu cînd ctitorise «biserică și mînăstiri pentru românii din Transilvania, spre a-i întări în rezistența lor față de acțiunile de prozelitism catolic întreținute sistematic de Curtea de la Viena».

Mitropolitul Antim Ivireanul s-a dovedit pentru contemporanii și urmașii săi nu numai un bun păstor și predicator bisericesc, ci și un cald apărător al drepturilor de autonomie ale Bisericii ce păstorea. Cînd prin 1709—1710 patriarhul Hrisant al Ierusalimului a pretins ca bisericile și mînăstirile din Țara Românească, închinete Sfîntului Mormînt, să depindă exclusiv de Ierusalim, să-l socotească pe el «deplin stăpînitor» atît în cele administrative, cît și în cele religioase și totodată a cerut ca

în ele, la sfintele slujbe, să se pomenească numai numele lui, excluzînd pe cel al patriarhului ecumenic și pe cel al mitropolitului Ungrovlahiei, Antim s-a ridicat cu hotărîre și demnitate împotriva pretenției acestuia și s-a plîns patriarhului ecumenic, Atanasie al V-lea, despre un astfel de amestec abuziv în treburile Bisericii sale. În cele două scrisori trimise acestuia, pe un ton vehement și plin de demnitate, Antim analizează abuzurile în cauză și netemeinicia canonică a pretențiilor lui Hrisant și totodată apără drepturile străvechi ale Bisericii sale. Scria vlădica Antim în una din scrisori, că e lucru rușinos să se spună că în țara lui se află mînăstiri «supuse patriarhului de Ierusalim sau altui patriarh..., căci n-au fost vreodată, nici nu vor fi în Țara Românească mînăstiri supuse vreunuia din patriarhii eparhiilor străine, ci toate acestea sînt sub a noastră cîrmuire, în care și cînd săvîrșim jertfa cea fără de sînge stăm numai noi pe sfîntul scaun, nu și patriarhul Ierusalimului». Iar mai departe adăuga că actele de închinare ale acestor mînăstiri, în cuprînsul lor, nu au nici o dispoziție care să oprească pe slușitorii lor a pomeni la slujbe pe ierarhii locului, că locașurile sfinte din Ungrovlahia, închinare odată lui Dumnezeu, nu pot fi închinare și bisericii Sfîntului Mormînt, «căci nu e Dumnezeu biserica Sfîntului Mormînt, ci biserica, ca și celelalte biserici» și că n-ar renunța la drepturile sale canonice asupra acestor mînăstiri din țara sa. «chiar înger dumnezeiesc din cer de mi-ar porunci aceasta».

Intervenția lui hotărîtă, pentru apărarea prestigiului și drepturilor Bisericii sale s-a încheiat cu bune rezultate. Patriarhia Ecumenică a admis punctul său de vedere, iar dreptul de autonomie al Bisericii Țării Românești a rămas neștirbit.

Înfățișînd mai departe activitatea lui Antim ca mitropolit al Ungrovlahiei, vom semnala și faptul că «năzuința românească de atunci pentru cultura proprie — ca pregătire a luptei de înlăturare a jugului străin — se manifesta paralel cu îndemnul și ajutorul dat altor popoare, spre realizarea aceluiași țel. Exista, așadar, încredințarea că numai luminarea tuturor popoarelor oprimate, numai trezirea conștiinței lor, prin cultură, poate asigura în viitor triumful luptei de eliberare. Din această concepție, a izvorît inițiativa lui Vodă Brîncoveanu și fapta vlădicăi Antim Ivireanul de a tipări cărți nu numai în limba română, ci și în limbile greacă, slavonă și arabă și de a trimite tipar în limba lor georgienilor și arabilor — Țara Românească ajungînd astfel o adevărată vatră de cultură și cel mai puternic for de însuflețire pentru popoarele subjugate din Balcani și din Asia Mică», și contribuind la creșterea prestigiului Bisericii noastre.

Mitropolitul Antim s-a manifestat și ca patriot, care în tot timpul cît a fost printre noi, a dorit să-și vadă patria adoptivă scăpată de opresiunea străină. Starea de umilință în care această opresiune adusese țara, precum și amintirea zilelor sale de robie, neconținut au picurat în sufletul său stropi de aprinsă revoltă. Socotînd că salvarea țării din această situație ar putea veni din partea Rusiei lui Petru cel Mare, în anul 1711, în timpul războiului ruso-turc, încheiat prin pacea de la Stănilești, el, aflîndu-se în tabăra de la Albești, la gura Urlaților, a acționat în acest sens. «Acolo, la Urlați — zice cronica — fiind vlădica Antim și toți boierii, văzînd pe Constantin Vodă că iaste cu îndoială despre moscali, au făcut sfat întru ascuns vlădica cu o seamă de boieri... ca să se unească cu moscalii».

Cum se știe, cu toată trecerea spătarului Toma Cantacuzino la ruși, aceștia pierd războiul și vlădica Antim este gata să plătească cu scaunul mitropolitan acțiunea sa. Căci Brîncoveanu, temîndu-se de turci pentru fuga spătarului și știind și rolul lui Antim în această fugă la sugestia unora din dușmanii acestuia și pentru a da și oarecare satisfacție turcilor suzerani, și-a propus să-l îndepărteze din fruntea Bisericii Țării sale. Pentru aceasta, în ianuarie 1712, prin duhovnicul său Mitrofan, i-a cerut să dimisioneze de bunăvoie, căci în caz contrar, va fi scos cu sila și se va scrie și la Patrihia Ecumenică să se caterisească.

În întîmpinarea voievodalei hotărîri, mitropolitul Antim, la 13 ianuarie și 3 februarie 1712, a prezentat domnului două apărări scrise, prin care plin de demnitate și prin cuvinte adînc simțite a spulberat rînd pe rînd toate acuzațiile ce i se aduceau și în același timp a înfățișat și cele mai de seamă momente din viața sa de cînd a pășit pe pămîntul țării noastre. Referindu-se la ocuparea scaunului mitropolitan, din care acum i se cerea demisia, scria: «Mitropolia n-am luat-o cu sila, nici cu mite, nici cu rugăciuni. Facă-mi Dumnezeu răsplătire de va fi urmat vreuna de această, ci așa a fost plăcut înaintea stăpînului Dumnezeu și au luminat pre măriia ta și te-au făcut instrument la mijloc, de mi s-au făcut mutare dintr-un scaun într-altul. Și, știind că această urmare iaste duhovnicească, am pus osteneți peste osteneți întru toate și am trudit din zi în noapte să înmulțesc talantul Domnului, pentru ca să nu mă număr în rîndul leaneșii slugi; și am silit, după putința mea și după proastă ajungere a minții mele, de am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de la al nouălea ceas, măcar ca cel de la al unsprezecelea ceas și nădăjduiesc că voi lua de la stăpîn plata deplin, că iaste volnic pre al său. Și aceștia cite am lucrat cu mîinile și cite am grăit cu limba, cine va vrea să le socotească cu cuget drept, fără părtinire și după Dumnezeu, nici una nu va afla ca să nu fie spre slava lui Dumnezeu, spre cinstea mării tale și spre folosul țării». În urma acestor magistrale apărări, Constantin Brîncoveanu, convingîndu-se de dreptatea și nevinovăția lui, a renunțat la intenția de a-l scoate din scaun și astfel Vlădica Antim a condus mai departe mitropolia Țării Românești.

La gîndul de a vedea țara liberă, el însă n-a renunțat, și la prima ocazie socotită prielnică, a și încercat acest lucru. Era în vara anului 1716 și turcii purtau un nou război cu imperialii. Un zvon sosit la București anunța că o coloană de oaste austriacă se apropie de capitală. Domnitorul Nicolae Mavrocordat, de curînd înscăunat de turci, temîndu-se, a fugit în grabă spre Giurgiu, luînd cu el și pe mitropolit. Aceasta însă socotind momentul de față potrivit pentru eliberarea țării, la satul Daia a cerut voie domnului să se întoarcă la București, pe motivul că în asemenea împrejurări nu-și poate lăsa turma în părăsire. Domnul s-a opus, dar mitropolitul nu i-a dat ascultare, ci spunîndu-i că «de acum înainte nu mai e nimic comun între el, Domnul, și Țara Românească», a plecat spre capitală. Aci — scrie iar cronica — «au început a strînge pre o seamă de boieri mazili la mitropolie și făcea sfaturi împotriva domnului și îndemna să se alcătuiască cu nemții», alegînd chiar un nou domn. Miș-

carei lor însă n-a reușit. Nicolae Vodă Mavrocordat, în scurt timp s-a întors acasă, însoțit de ostași turci și tătari.

Stabilit la Curte, de îndată a chemat pe Antim să dea seama de cele ce făcuse și să-și prezinte demisia. Mitropolitul, bolnav de podagră, a plecat spre palat, cu gândul de a vedea pe domnitor. Dar abia a ajuns aici și soldații turci aflați de pază l-au dat jos din rădvan, l-au batjocorit, i-au smuls părul și barba și l-au închis într-o cameră a curții. Intre timp, a sosit și gramata patriarhului de Constantinopol de caterisire, prin care, mitropolitul Antim, acuzat de închipuite vini, era pedepsit cu scoaterea și îndepărtarea din toată rânduiala arhierescă și dezbrăcat de harul divin. A urmat degradarea, luându-i-se camilafca de pe cap și punându-i-se în loc o tichie roșie și trecerea lui în rîndul mirenilor, cu redarea numelui de Andrei. Apoi, în miez de noapte, a fost pornit spre muntele Sinai, unde fusese condamnat la exil pe viață.

Pe drum, ostașii turci, care îl însoțeau, primind porunca prin care era osîndit la moarte, l-au ucis în apropierea orașului Enos și i-au aruncat chinuitu-i trup în apele fluviului Marița. Era atunci într-una din zilele primei jumătăți a lunii septembrie din anul 1716, deci acum 250 de ani.

Așa a pierit mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul, omul care prin cultura sa temeinică, prin conștiința clară a îndatoririlor sale, prin neîmpăcata sa ură împotriva opresorilor otomani, prin dragostea sa neșarmurită față de poporul român și față de «năzuințele lui firești spre lumină, spre libertate și dreptate», a putut să realizeze nepieritoarea sa operă «pe care poporul întreg o prețuiește și o cinstește». «De cîte ori — zicea acum un veac istoricul și arheologul Alexandru Odobescu — va voi cineva să deschidă cartea suvenirilor literare ale nației române, numele lui Antim tipograful se va prezenta cu onoare printre cele dintîi. Istoria propășirii noastre naționale îl va aminti în veci cu laude și-i va acorda în tot timpul glorioase prerogative, ce se dau acelora care știu a se pune în capul luminării unui popor».

Poporul nostru niciodată nu a uitat pe mitropolitul Antim, ci l-a cinstit și i-a apreciat cum se cuvine opera și sacrificiul suprem făcut pentru mai binele lui.

În anul 1916, cînd se împlîneau 200 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim, Sfîntul nostru Sinod a hotărît ca acel moment să fie sărbătorit în chip deosebit, în timp ce unii din membri și-au pus chiar problema canonizării lui. Cum însă, în acele momente țara noastră intra în primul război mondial, sărbătorirea proiectată nu s-a mai făcut.

Deși acum cincizeci de ani s-a vorbit de canonizarea mitropolitului Antim, totuși nimeni nu s-a gîndit că mai înainte de aceasta, în chip firesc, trebuia să i se ridice caterisirea, ce în grabă și cu multă ușurință i se aplicase în august 1716. Vreme de două veacuri și jumătate, martirul vlădică a stat asupra lui cu o pedeapsă întru nimic meritată.

Cunoscîndu-se acest lucru, anul trecut Sfîntul nostru Sinod, potrivit rînduielilor canonice, a cerut Patriarhiei Ecumenice să ridice pedeapsa ce tot ea o dăduse în 1716, spre a se putea astfel reabilita întru totul memoria marelui mitropolit. Dînd urmare acestei îndreptățite cereri,

Sanctitatea Sa Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, cu Sinodul său, în ziua de 8 martie 1966, au hotărît ridicarea caterisirii vlădicăi Antim, care, după 250 de ani de la moarte este în acest fel absolvit de o strașnică și nemeritată osindă.

Pe temeiul a ceea ce vlădica Antim a putut realiza în viața sa, acum la trecerea a două veacuri și jumătate de la tragica-i moarte, cinstită prin sărbătorirea de azi se poate afirma cu toată convingerea că el, cu adevărat și-a înscris numele printre cele mai mari nume din istoria Bisericii și a neamului nostru.

Totodată la Rîmnic, Tîrgoviște și la București, el s-a arătat și un iscusit păstor sufletesc, cunoscător al nevoilor clerului și credincioșilor săi. A fost, în același timp, un ajutător și susținător al curatei Ortodoxii de pretutindeni, un apărător hotărît al drepturilor Bisericii sale, un om plin de talente, un cald cuvîntător bisericesc și un grabnic împlinitor al lipsurilor celor din nevoi. S-a identificat, pînă la sacrificiul suprem, cu năzuințele și aspirațiile poporului nostru, pe care-l dorea liber în țara sa.

Acesta a fost mitropolitul Antim Ivireanul, cel azi sărbătorit, pelerinul venit la noi din îndepărtate meleaguri.

Sînt acum de la moartea lui martirică, două sute cincizeci de ani. Cade-se dar ca în această zi de praznic, să rugăm pe milostivul Dumnezeu ca să călăuzească pașii noștri ai tuturor pe calea bătătorită de el, la noi, timp de peste un sfert de veac, legînd strîns viața și traiul nostru de destinele neamului și contribuînd ca și el, prin faptele și activitatea noastră, la unitatea, luminarea, înflorirea, bunăstarea și bunul renume al scumpei noastre Patrii.

Cinste, laudă, și, pentru totdeauna, pomenirea lui cu recunoștință. Amin».

Ședința solemnă a Sfîntului Sinod. — La orele 12,30, membrii Sfîntului Sinod, împreună cu invitații, cărora s-a adăugat Dl. Mario Ruffini, profesor de limba și literatura română de la Universitatea din Torino, însoțit de Dl. Prof. Dan Simonescu și Pastorul danez Alf Johansen, în vizită la noi în țară, au trecut în sala sinodală de la palatul Antim, pentru a participa la ședința solemnă a Sfîntului Sinod, închinată comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului cărturar Antim Ivireanu. Membrii Sfîntului Sinod și invitații ocupă locurile ce le-au fost mai dinainte desemnate.

La sosirea Prea Fericitului Patriarh Justinian, clerul prezent în aula Sfîntului Sinod intonează imnul patriarhal.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, rostește rugăciunea «Împărate ceresc».

*Prea Fericitul Patriarh Justinian, Președintele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române declară deschisă ședința solemnă pentru comemorarea a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul, iar P. S. Secretar al Sfîntului Sinod, după citirea apelului nominal, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian dă citire — după textul scris în *Condica Sfîntă* — următorului*

ACT COMEMORATIV

cu prilejul comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul (1716—1966)

În anul mîntuirii una mie nouă sute șaiszeci și șase, împlinindu-se două sute și cincizeci de ani de la moartea mucenicească a strălucitului mitropolit Antim Ivireanul al Ungrovlahiei, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a purces la hotărîrea ca acest eveniment să fie sărbătorit cu osebită cuviință în întregul cuprins al Patriarhiei Române.

Amintirea personalității lui Antim Ivireanul a fost cu cînte pomenită de întreg clerul Bisericii noastre, în cadrul conferințelor preoțești din luna septembrie a acestui an, cînd s-a evocat viața și opera marelui mitropolit.

În chip deosebit însă a fost comemorat la locurile lui de păstorie și de lucrare duhovnicească și culturală. Astfel, în ziua de 4 septembrie s-au făcut slujbe de pomenire și s-au rostit cuvinte de evocare în cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, la Mînăstirea Snagov, unde a fost stareș și la Tîrgoviște, unde a cuvîntat și a lucrat. De asemenea în cuprinsul Sfintei Episcopii a Rîmnicului și Argeșului, unde a păstorit ca episcop, precum și în toate sfîntele locașuri zidite sau restaurate de el.

Iar ca o încununare a acestei pioase comemorări, în șaisprezece zile ale lunii octombrie, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, din sobornicească hotărîre, s-au adunat să sărbătorească în ședință solemnă acest popas duhovnicesc și să sublinieze toată lucrarea săvîrșită de marele ierarh, spre folosul obștii creștine din Biserica și din țara noastră.

În aceeași zi, în prezența membrilor Sfîntului Sinod, s-a organizat la Institutul teologic din București o ședință comemorativă, cu participarea profesorilor, a clerului Capitalei, a studenților teologi și a elevilor seminariști.

Memoria slăvitului mitropolit Antim Ivireanul a fost necurmat cinstită de-a lungul vremii de către clerul și dreptcredincioșii Bisericii Ortodoxe Române, iar roadele lucrării și viețuirii lui s-au revărsat ca un balsam asupra obștei dreptcredincioase a Bisericii noastre. Și cu adevărat se poate zice că petrecerea lui l-a arătat asemenea unui «pom răsădit lîngă izvoarele apelor, care își dă rodul la vremea sa și ale cărui frunze nu se vestejesc» (Psalm I, 3).

Marele ierarh a strălucit prin credință vie și statornică, împletind dragostea fierbinte de Biserică cu dragostea de patrie și de popor, slujindu-le cu rîvnă și apărînd cu prețul vieții sale atît neatîrnarea Bisericii strămoșești, cit și pe aceea a Țării Românești.

În același timp, trecerea vremii l-a așezat și între cele mai de frunte valori spirituale și culturale românești din epoca de mari zămisliri ale timpului său.

Pentru destoinicia ce a arătat întru cîrmuirea Mitropoliei Ungrovlahiei, pentru meritele nepieritoare ce și-a cîștigat în lumea ortodoxă și pentru valoroasa sa contribuție la propășirea culturii românești, amintirea lui a rămas și va dăinui de-apururea în sufletul poporului român.

Voit-a Bunul Dumnezeu, ca Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să aducă prinosul său de cînstire marelui ierarh, nu numai prin

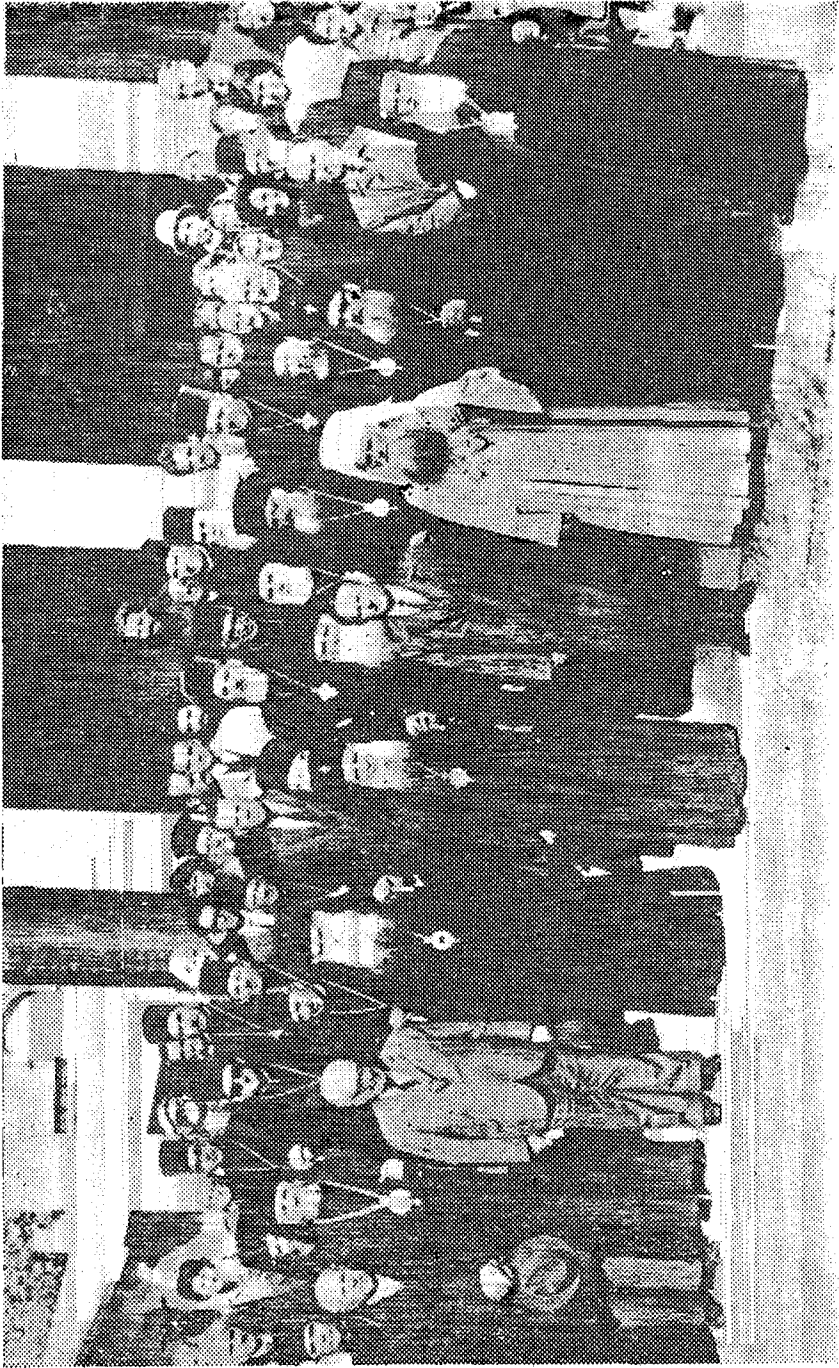

Mitropolitul Țării Românești Antim Ivireanul

PLANȘA II

Prea Fericitul Patriarh Justinian săvârșind slujba resfințirii bisericii Mânăstirii Antim
din București, după restaurarea din 1965—1966

Prea Fericitul Patriarh Justinian, membrii Sfantului Sinod și inalți oaspeți înainte de ședința solemnă închinată comemorării a 250 de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Prof. Dumitru Dogaru,
secretarul general al Departamentului Cultelor, vizitînd
Muzeul de la Mînăstirea Antîm

pomenirea solemnă a vrednicilor lui, ci și prin inaugurarea lucrărilor de restaurare a ctitoriei sale, strălucitul monument de artă și de evlavie, care-i poartă numele.

După slujba de sfințire a bisericii, paraclisului și chiliilor Mănăstirii Antim, trecându-se în sala sinodală a avut loc ședința solemnă a Sfințului Sinod, drept mărturie a recunoștinței Bisericii noastre întregi, pentru slujirea luminată și jertfelnică a strălucitului ierarh și mitropolit Antim Ivireanul.

Pentru care s-a întocmit acest act sinodal și s-a semnat în Condiția Sfântă».

Apoi I. P. S. Mitropolitul Firmilian al Olteniei, a rostit următorul

CUVINT DE POMENIRE

a lui Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești

Prea Fericite Părinte Patriarh și Prea Sfințit Sinod,
Cinstiți oaspeți și ascultători,

Săvîrșim astăzi, dincolo de orice odovanie, pomenirea părintelui nostru, Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești.

După cum s-a poruncit nouă, vom mărgini acest cuvînt numai la «activitatea lui tipografică». Altul și în altă parte se va ocupa de «Mitropolitul Antim ca om de cultură».

Dar pentru că scumpa migală și marele suflu al tiparului ține totuși de om și de cultura lui, se cuvîne să amintim dintru început cîteva trăsături ale celui care de sub «vălul întunecos» al apelor — cum zice un cronicar — răzbate pînă la noi din adîncul celor 250 de ani de la muce-nicia sa. Și trebuie să mai amintim de «marea vieții», pe care au călcat picioarele sfinției sale, de la leatul 1690 pînă la 1716, cît a dănuit el la noi.

Părintele Antim, cel din Ivir, pare să fi fost mic la trup și subțiratec. Unii zic că era negricios și vînjos, ca tăiat dintr-un copac. În cele 20 de biserici și sfinte mănăstiri, zidite de iznoavă sau prefăcute, din timpul arhipăstoriei sale, numai în pronaosul Govorei se păstrează chipul său: retras și gînditor, cu ochii adînci și tăietură aspră.

Cînd a venit de la Constantinopol, chemat de Brîncoveanu Constantin, știa limba lui de-acasă: gruzina și învățase turca, greaca veche și pe cea nouă. Știa, poate, și araba, cu toate că în epilogul Ceaslovului greco-arab, tipărit de el la Snagov, în 1702, spune «limba arăbească mi-e străină».

În țară, a învățat desăvîrșit româna și limba pisarilor și a cărților bisericești: slavona.

Era, mai ales, acest Antim o vistierie de daruri, ca un pom răsădit lîngă izvoarele apelor. Cu degete prelungi și mîini șovăitoare, brodase la Constantinopol năframe și ilice, însăulînd pe ele curpenii, păsările și ino-rogiile artelor armene și gruzine, pe care le cunoștea de acasă. În Țara Românească, cu aceleași degete și mîini a sculptat în piatră acanții și capitellurile coloanelor de la Mănăstirea Antim, rozete și chenare, și a săpat în lemn ușile în două canate ale aceleiași slăvite ctitorii, care-i veșnicește

numele «dincolo de marginile acestei lumi». A zămislit din cerneluri și a lucrat în laviu peste 500 de chipuri din Vechiul și Noul Testament și, în manuscris, le-a dăruit Voievodului Brîncoveanu, în Țirgoviște, anul 1709, luna lui iulie, 1. Pentru Evanghelia «elinească și rumânească» din 1693, el sapă în lemn de păr frontispicii, tablete și sfîrșituri, iar în liniștea de la Snagov, între arini și sălcii, toarnă litere în pravoslavnica arabă.

Brodeur, sculptor, gravor și xilograf, constructor și desenator, pictor și portretist, miniaturist și caligraf, «smeritul» Antim a fost — după spusa istoricului bisericesc Dobrescu — «singurul Vlădică de mai multe ori artist». Pe toate le-a pus în slujbă, am zice, unei năprasnice și neostoite patimi: patima tiparului, pe care-l învățase poate în tipografia adusă la Tbilisi de la Amsterdam de Arcil, regele Georgiei (1684—1694). În zăbavnicul tipar, a turnat acest mare cărturar alcătuirile și traducerea sale, multe din ele «pre limba dulce rumânească». Pre această limbă a deprins-o și a vorbit-o ca un adevărat fiu al pămîntului, a cîntat-o în scris și în vorbire, fiind meșter în literă dar și în didahii. Tropii și metaforele lui Antim (numește luna «stăpîna mării»); asemănările și pildele Didahiilor sale au dat limbii noastre mlădiere, putere și lirism.

Acest om cade și se deplinește între sfîrșit și capăt de veac. Cade la curtea și în folosința unui mare «principe al culturii», Constantin Brîncoveanu, ctitor bogat de schituri, de biserici și de neuitate minăstiri. Întilnește aci pe cunoscuții învățați ai veacului brîncovenesc: stolnicul Constantin Cantacuzino, frații Greceanu, Radu Popescu-cronicarul și aude de Dosoftei din Moldova și de prea eruditul Dimitrie Cantemir. Face prieteșug cu suma marilor boieri: Cantacuzinii, Filipeștii, Cornea Brăiloiu, Radu Greceanu, Ianache Văcărescu, pe care-i cam ceartă în didahiile sale, pentru multul belșug și mari agoniseli. Simte ruperea dintre Brîncoveanu și puternicii Cantacuzini și se îngrozește de mazilirea și singeroasa mucenicire din 1714. Peste doi ani, se cutremură la spînzurarea noului domn, Ștefan Cantacuzinul, și a tatălui său, Constantin Stolnicul, și blestemă turceasca batjocură de a le tăia capetele și a le umple cu cîlți. Pînă ce el însuși, caterisit de un patriarh slugarnic și batjocorit de fanariotul Nicolae Mavrocordat — cel ce-și cumpăraseră domnia cu o mie de pungi de galbeni — în zdrențe de ocară, cu scufie roșie pe cap, ia drumul mucenicesc al Tungiei, sub paza unor osmanlii fanatici.

Dar ce noian de fapte în acest prea scurt răstimp! Sub ochiul lui Antim, ia formă «noul simț național» de scuturare a jugului turcesc cu sprijin creștinesc, în care el se însumează cu elementele patriotice, pînă la confundare. Cutezanța lui Antim și sprijinul voievodal brîncovenesc opresc încercările calvine și propaganda catolică împotriva Ortodoxiei. Demnității lui Antim și conștiinței lui ierarhice se datorește schimbarea pretențiilor patriarhului Ierusalimului de a cîrmui minăstirile Țării Românești, și de a submina oblăduirea canonică în Biserica locală.

Toate acestea și încă altele alcătuiesc «marea vieții», pe care au pășit picioarele sfinției sale, mitropolitul Antim Ivireanul al Ungrovlahiei și al plaiurilor.

Trupul lui l-au măcelărit turcii de pază — cum spune Del Chiaro —, iar mădulele aruncate în apele Tungiei. Numele s-a scris din nou în

Dipticele Patriarhiei de la Constantinopol, prin ridicarea caterisirii, în 8 martie ale anului în curs, după intervenția Patriarhiei Române.

Pomenirea lui a fost mereu în Biserica poporului român, pentru cîtă slujire și viață i-a dăruit, și va fi cît va trăi sub soarele lui Dumnezeu acest popor și limba lui.

Slăviți ascultători,

Migala tiparului este cea mai scumpă osteneală a omului și cu ea au început zorii umanității. Către această osteneală, a lui Antim cel din Ivir, căreia s-a dăruit din toate fibrele lui, ne întorcem acum.

Munca minții și cămările slovelor nu erau străine de noi, cînd a venit în țară acest cetățean de vază al istoriei noastre. Avem o veche datină a tiparului și cartea pornea de la noi către toată lumea ortodoxă de limbă slavă și grecească.

Tiparul și cartea, în Țara Românească, pornesc cu întreita împletire, în slavonește, a călugărilor Macarie: Liturghierul, Octoihul și Tetraevanghelul, din 1508, 1510 și 1512. Lucrul îl reia, după 32 de ani de vitregie, Dimitrie Liubavici, nepot de voievod sîrb, care-și așază tiparnița la Tîrgoviște. Prin Oprea logofătul, cîrma ei trece în mina diaconului Coresi.

Tipăriturile lui Coresi și a celor împreună cu dînsul, meșteri și ucenici, vor fi simburii zidirii limbii noastre literare și cheagul unității sale. Din 35 de cărți ieșite din teascul de la Brașov, 9 sînt românești. Plînirea suflului tipografic o mai face, ici și colo, tiparnița românească de la Sibiu, din care a izvorît Catehismul luteran de la 1544, în limba română.

Abia peste 47 de ani se revarsă iarăși zorile tiparului, de astă dată în amîndouă țările. Gospodarul și puternicul ctitor și domnitor Matei Basarab așază teasc domnesc la Cîmpulung, în 1635, cu sprijinul lui Petru Movilă din Kiev și sub cîrma lui Timotei Alexandrovici Verbițki, viețuitor în Pecerska și căpetenia tiparniței din Iavră. Așază, în 1637, și a doua tipografie, la Govora, privegheată de egumenul Meletie Macedoneanul. Această tipografie se mută la Mînăstirea Dealul și apoi la Tîrgoviște, pînă piere, în 1652, poate că «în zurbaua seimenilor, care făcuseră atîtea răutăți, cu osebite în Tîrgoviște».

În Moldova, tipografie domnească înființează Vasile Lupu, la leatul 1642, în Iași.

Teascurile de litere ale lui Matei Basarab imprimă 23 de cărți în bună parte slavonești. Cununa acestor cărți este Pravila de la Govora, din 1640, tradusă din slavonă de călugărul vilcean, cronicarul Mihail Moxalie. Apoi Cazania din 1642, «primenită» de pe rusește pe românește de Udriște Năsturel. Și, în sfîrșit, Îndreptarea Legii de la Tîrgoviște, tradusă din îndemnul mitropolitului Ștefan. Prețuirea acestor stele tipografice a umplut tomuri întregi de istorie literară, drept canonic, datini ale judecăților și obiceiuri ale pămîntului. Veșmîntul lor tipografic este neîntrecut, iar limba plină de mireasmă.

Doamna și stăpîna netăgăduită a tipăriturilor din veacul al XVIII-lea rămîne însă Biblia din 1688, ieșită din teascurile tiparniței Mitropoliei, în București; tiparnița a Bisericii, «ridicată» și «așezată de iznoavă» de mitropolitul Varlaam al Ungrovlahiei. A tipărit-o episcopul Mitrofan al Hușilor, a cheltuit Șerban Cantacuzino, a blagoslovit mitropolitul Teodosie.

de an — dintr-o tipografie sau alta, ieromonahul, episcopul sau mitropolitul revarsă în lumea ortodoxă: Mărturisirea de credință ortodoxă (a lui Petru Movilă) de la 1699, Invățătura dogmatică a preasfintei Biserici răsăritene și catolice de Sevastos Trapezuntul Kimentiu, din 1703, Tomul bucuriei (Τόμος χαρῆς) de la Rîmnic — 1705 și Panoplia dogmatică a împăratului Alexie Comnen... Tîrgoviște, 1710.

O adiere binefăcătoare înviorează Ortodoxia lumii grecești.

Aceeași boare revarsă, prin sudoarea frunții lui Antim, și peste Ortodoxia de limbă slavă, arabă și georgiană.

Marele Antim și-a adus amînte, mai întîi, de patria sa de naștere: Georgia. Trimite acolo pe ucenicul său iubit și priceput Mihail Iștvanovici, cu o ceată de lucrători tipografi. Se așază în 1709 la Tiflis. Tipăresc în acel an o frumoasă Evanghelie, în-folio, de 313 pagini. Apoi în 1710, un Liturghier georgian. Mai de curînd se mai cunosc încă nouă cărți bisericești «de mîna lui Mihai Stepanesvili», între 1709—1711. Tipografia a lucrat și după plecarea lui Iștvanovici în Olanda, prin ucenicii formați de el, pînă în 1722, cînd a fost nimicită de turci.

Pentru ortodocșii Patriarhiei de Antiohia osîrduitorul Antim tipărește cu text paralel greco-arab Ceaslovul din 1702. Cheltuiește Constantin Brîncoveanul. Cartea se împarte în dar bisericilor din Arabia. Se dăruiește patriarhului Antiohiei Atanasie al IV-lea Dabbas, în 1704, tipografia cu literă arabă de la Snagov. O așază la Alep, în Siria. Tipărește mai multe cărți, între care Evanghelia arabă și Psaltirea arabă. Mai apoi tipografia brînovenească a fost mutată o parte, la Mînăstirea Balamand și, mai tîrziu, cealaltă parte la Saeg, în sudul Libanului.

Veșmîntul tipografic al cărților mitropolitului Antim — pentru vremurile de atunci, este uimitor. Nimbul cărții mergea pînă la sfințenie, iar meșteșugul era amestecat cu mare cinstire și socotit întocmai cu slujba lui Dumnezeu.

Mai toate tipăriturile sînt în-folio, cu sute de file, pe hîrtie vîrgată din cîrpe și zdrențe de bumbac. Tomul Bucuriei are format 30×22 și numără peste 800 de pagini. Corpii de literă sînt mari, înalți și svelți, îndeosebi la cartea de slujbă, sau cartea de strană. Chirilicele veacului, de care s-a folosit Antim, sînt citețe și aliniate ca într-o frescă de mult preț. Oglînda paginii, între linii drepte sau chenare săpate în lemn, cu marginalii mari și aerate, este ca o pășune, smălțată cu începătoare în strae roșu potolit.

Cartea, legată în piele și scoarță de copac, se deschide din paftale pe o poartă împodobită, în dosul căreia s-a tipărit stema țării între inițialele voievodale și dedesupt cu versuri de închinare. Cuprînsul e presărat cu frontispicii, icoane și semne silografice semnate de săpătorii lor. Capitolele sfîrșesc în scară, cu un termen de coborîre. Așa este înveșmîntată Evanghelia greco-română a smeritului Antim, din 1693, cu sfința mîină a lui. Așa sînt și celelalte: o desfătare a ochilor și o sfială a degetelor care le petrece.

Truda și risipirea duhovnicească a mitropolitului mucenic este cîntîndă cu melcul, săpat de el pe chenarul ușii de la Mînăstirea Antim, tinzînd către o stea.

Ne închinăm trudei și risipirii lui duhovnicești. Preamărim tinderea lui către steaua neamului și a patriei noastre, în care de ajuns s-a însumat.

Și, întru sfârșit rostim ca într-un smerit acatist: Bucură-te, Antime, talmăcitorule și iscusitul tipograf!

A urmat semnarea de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, de către membrii Sfintului Sinod și de către invitați a «*Actului comemorativ*», în *Condica Sfântă* și vizitarea chiliilor Minăstirii Antim, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii Sfintului Sinod și cu invitații au zăbovit mai multă vreme în fața exponatelor din cele două expoziții: cea închinată mitropolitului Antim și cea de artă bisericească veche, după care, la orele 14 Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit tuturor celor prezenți la ședința sinodală solemnă o masă oficială în palatul patriarhal.

*

Ședința comemorativă de la Institutul teologic din București. — După amiază, la orele 18, a avut loc în sala de festivități a Institutului teologic din București o ședință comemorativă închinată marelui ierarh și cărturar Antim Ivireanul, la care au luat parte profesorii Institutului teologic din București, împreună cu studenții Institutului, profesorii Seminarului teologic din București, împreună cu elevii seminariști și clerul Capitalei.

În cadrul acestei ședințe comemorative, care a fost cinstită cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a membrilor Sfintului Sinod, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, a rostit următoarea cuvântare despre «*Mitropolitul Antim Ivireanul ca om de cultură*».

«In istoria vechii noastre culturi, epoca lui Constantin Brîncoveanu este socotită în general ca punctul ei culminant. Voievodul însuși era bărbat plin de învățătură, în timp ce unii din membrii familiei sale, ca stolnicul Constantin Cantacuzino și chiar doi din fiii săi, beizadelele Constantin și Ștefan se înscriu printre personalitățile cele mai culte din Țara Românească a acelor vremi. Ca om de carte, Vodă Brîncoveanu a sprijinit pe toate căile și cu multiple sacrificii mișcarea culturală din țara sa. Evolutiv, el duce mai departe și ridică la o înaltă culme această mișcare. Căci, precum se știe, ea începuse a lua avînt în timpul domniei lui Matei Basarab și se accentuase în vremea lui Șerban Vodă Cantacuzino, a cărui domnie se socotește și începutul unei noi epoci în desfășurarea ei. Această nouă etapă, ce culminează sub Brîncoveanu, este o epocă în care elemente de cultură veche, intrate în descompunere încă din vremea lui Matei Basarab, dispar, iar altele care atunci abia mișeau, acum ajung la înflorire. Cultura slavă din Biserica noastră este în descreștere, locul ei căutînd să-l ia cultura grecească. Procesul de naționalizare a serviciului divin, început iarăși pe timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu, cu citirea cazaniei în limba română la strană, face un pas înainte sub Șerban Cantacuzino, cînd se dau pe românește Apostolul și Evanghelia, și se continuă cu intensitate sub Constantin Brîncoveanu, cînd apar în românește o mare parte din cărțile de slujbă.

În evoluția acestei mișcări culturale, care începuse în Țara Românească de peste două veacuri, epoca lui Constantin Brîncoveanu — în

afară de faptul că reprezintă punctul ei cel mai înalt — înfățișează totodată, la curtea lui, și o interesantă încrucișare a două influențe diferite: una venită direct din occidentul catolic și romanic: influența italiană, iar alta venită din sud — răsăritul ortodox: influența grecească.

Legăturile noastre cu Italia sînt vechi, dar ele niciodată n-au fost așa de accentuate ca în vremea lui Brîncoveanu. Parte din agenții săi în unele orașe apusene, erau italieni; cu ambasadorii venețieni la Poartă întreținea relații excelente; iar influențe ale artei și culturii italiene se găsesc în lucrările de artă și arhitectură și chiar în literatura noastră din epoca brîncovenească.

Aceste legături cu occidentul și prezențele la curtea lui Brîncoveanu din București a unor reprezentanți de seamă ai culturii italiene precum: medicul Iacob Pylarino, George Maiota, preotul Ioan Avramie, Anton Maria del Chiaro (autorul cunoscutei lucrări despre Țara Românească: *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, tipărită la Veneția în anul 1718*), nu puteau fi însă prea multe, pe de o parte, pentru că ar fi fost bănuțit de turci că sta în legătură cu creștinii apuseni, iar pe de altă parte pentru că ortodoxismul nostru îl lega mai mult de ekleziismul scaunelor patriarhale din orient.

Din această pricină, el, poate și la sugestia unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino, a lăsat curs liber și chiar, prin anumite fapte, a și încurajat influența grecească, reorganizînd și după unii chiar înființînd, Academia grecească de la Sfîntu-Sava din București (la care a adus profesori greci, ca: Sevastos Kimenitul, Dr. Ioan Comnen, Ioan Cariofil, Mitrofan Gregoràs, Gheorghe Trapezundiul și alții), și ajutînd șederea în țară a cîtorva patriarhi orientali ca: țarigrădeanul Dionisie Seroglannul, ierusalimiteii Dositei și Hrisant, alexandrinul Gherasim Paladà, proinantiopianul Atanasie Dabbas precum și de alți prelați și clerici de același neam și cultură ca: Atanasie al Dristrei, Auxentie fost al Sofiei, Mitrofan de Nisa, Mitrofan Gregoràs, Galaction Vidàlis și alții.

La strălucirea epocii lui Brîncoveanu, în ceea ce privește cultura, au contribuit însă și cîțiva oameni de carte și cultură dintre pămînteni. În șirul acestora trebuie pomenit, în primul rînd, stolnicul Constantin Cantacuzino, umanist de frunte, apoi frații Radu și Șerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu și, în sfîrșit, mitropoliții Teodosie și Antim și episcopii Mitrofan și Damaschin, care toți, într-un fel sau altul, în vremea lor, au trudit și în ogorul vechii noastre culturi și al Ortodoxiei românești amenințate în vremea aceea de ofensiva romano-catolică, vi-guros manifestată printre românii din Ardeal și cu vădite tendințe de infiltrare prozelitiste în chiar Țara Românească, unde episcopul Ilarion al Rîmnicului a plătit cu scaunul prinderea sa în mrejele ei. Pe de altă parte, în vremea în care ne aflăm, încă nu se stînseseră cu totul tulburările pricinuite de învățăturile calvine din Mărturisirea de credință, atribuită patriarhului ecumenic Chiril Lucaris. Dispute, în legătură cu ea, s-au purtat chiar la București. Toate acestea au făcut ca multe din cîrțile tipărite în epoca de înflorire culturală a lui Brîncoveanu să apere dreapta învățătură ortodoxă și să combată pe cea romano-catolică și protestantă.

De aceea vremea lui Brîncoveanu s-a distins, totodată, și prin numărul sporit de tipografii ce au funcționat pe pământul Țării Românești. La începutul domniei sale, lucra doar o tiparniță, cea de la București, înființată în anul 1678. Ea dăduse la iveală mai multe cărți românești, printre care și monumentală Biblie din anul 1688; era condusă de fostul episcop de Huși, Mitrofan, și fără întrerupere imprima cărți cu cuprins felurit. Întru susținerea acestui întens avînt cultural, Constantin Brîncoveanu nu a încetat să cheme în țara sa elemente capabile să-l ajute în munca la care se angajase. O asemenea poftire a făcut prin anul 1689 și unui tînăr georgian, Andrei, care în acel timp este petrecut la Constantinopol în preajma Patriarhiei Ecumenice și care nu este altul decît viitorul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim Ivireanul. Către anul 1690, el venea la București, azvîrlind aci, pentru tot restul vieții, toiagul greu al pribegiei. Sosirea lui la noi a avut loc în vremea de avînt cultural de sub Brîncoveanu, mai sus înfățișată, care va înrîuri mult și asupra formării sale ca om de cultură. Ajuns în capitala Valahiei, el — prin cunoștințele ce-și însușise și prin ușurința cu care folosea cele cinci-șase limbi, pe care le știa — a contribuit din plin la propășirea artei, literaturii și mai ales a tiparului românesc. Chemat în țară, se pare, pentru iscusința sa în meșteșugul tipografic, el s-a dovedit, totodată, și un priceput gravor, miniaturist, caligraf și tipograf. Călugărit la Mitropolia din București, sub numele de Antim, el va fi în 1694 stareț la Mînăstirea Snagov, în 1705 episcop de Rîmnic și din 1708 pînă la moarte, mitropolit al Țării Românești.

În nici o altă țară din Balcani sau din Orientul Apropiat, Antim n-ar fi putut afla atunci un loc mai prielnic pentru punerea în lumină a tuturor însușirilor sale naturale și pentru desăvîrșirea lui culturală; aceasta l-a ajutat să devină cu adevărat un om de carte, cu rosturi de seamă în promovarea vechii noastre culturi».

În continuare sînt prezentate extrase din prodosloviile diferitor cărți tipărite de el, în care Antim Ivireanul mărturisește permanenta lui purtare de grijă, ca prin lecturi personale să-și îmbogățească variatele-i cunoștințe și să se pregătească în vederea misiunii sale culturale.

*

«Pe calea propășirii vechii culturi românești, popasurile mitropolitului Antim au fost mai ales așezămintele sale tipografice. Numele lui este legat de șase centre tipografice: patru în țară (la București, Snagov, Rîmnic și Tîrgoviște) și două în afara hotarelor ei (la Tiflis în Georgia și Alep în Siria). Timp de un sfert de veac, tiparnițele acestor centre au lucrat cu spor fie sub direcția lui, fie sub cea a ucenicilor lui; această activitate, fără îndoială, din nou înfățișează pe ierarhul nostru ca pe un bărbat luminat.

Cărțile în limbile greacă, română, slavă, arabă și georgiană au ieșit de sub teascurile acestui minunat meșter*.

* Una din cărțile greco-arabe imprimate cu îngrijire de mîinile harnice ale lui Antim destinate creștinilor ortodocși de limbă arabă din Orientul Apropiat, mi-a fost dat să o văd încă în folosință, în zilele noastre, pe prestolul unei biserici din Beirut. Era *Liturghierul greco-arab din 1701* tipărit la Mînăstirea Snagov de starețul Antim.

Cu tot efortul depus în epoca lui Brîncoveanu, nu s-a putut ajunge la scoaterea definitivă a limbii slave din slujba bisericească și chiar din cancelaria domnească; încă se mai tipăreau cărți în slavonește, iar Vodă Brîncoveanu a întemeiat — spune Antim — și o «școală pentru învățătura limbii slavonești pentru copiii de vîrstă fragedă». Pentru nevoie acestora și pentru ca toți cei ce citec slavonește să înțeleagă cele citite, să vorbească și să scrie bine în această limbă, omul de carte, care a fost mitropolitul Antim, în anul 1697, a tipărit la Snagov o gramatică slavonească. În prefața ei, din nou, el dovedește erudiția sa, vorbind cu multă claritate și competență despre necesitatea unei asemenea cărți.

Cu toate acestea, Antim, precum arată la începutul Molitfelnicului, tipărit la Rîmnic în 1706, știind că apostolul neamurilor a zis că «în biserică e mai bine a grăi cinci cuvinte cu înțeles» ca și «pe alții să-i învăț» decît zece mii de cuvinte în limba străină, și ca om de carte înțelegînd folosul acestui lucru, n-a întîrziat să dea pe mînă o însemnată parte din cărțile de slujbă. Șirul lor l-a început în anul 1694, cînd a tipărit la București Psaltirea în românește, căreia i-au urmat, în aceeași limbă; Evanghelia de la Snagov, în 1697; Molitfelnicul de la Rîmnic din 1706; Octoihul, Liturghierul Ceaslovul și Catavasierul, tipărite la Tîrgoviște între anii 1712—1715. Astfel, prin munca lui neobosită se traduc și se imprimă în limba română principalele cărți de slujbă bisericească, ceea ce implicit, înseamnă deschiderea drumului larg limbii române în slujba bisericească pe care l-au desăvîrșit cei ce au venit în urma lui.

În legătură cu tipărirea acestor cărți în limba română, trebuie amintit faptul că unele din ele sînt tălmăcite în graiul nostru chiar de Antim însuși, ceea ce dovedește ușurința cu care deprinsese limba română. Această muncă de migală o dezvăluie ucenicul său, ipodiatonul Mihai Iștanovici, în prefața Molitfelnicului, din 1706 de la Rîmnic, scrie: «...Încă și în îndreptarea cuvîntelor de pe grece în limba noastră ai nevoit și ai făcut multă osteneală de o ai așezat și încă cite nu s-au aflat mai de nainte scoase românește de iznoavă le-ai tălmăcit și așa precum să veade întocmit cum mai sus am zis, toată cheltuiala puînd poruncit-ai mie nevrednicul tău ucenic de o am tipărit».

Iar în Molitfelnicul de la Tîrgoviște din 1713, însuși Antim mărturisea că «după cît ne-au fost puțința, și întru înțeles și întru rînduială ar așezat; pe alocurea am și adaus în tălmăcire pentru scurtarea limbii românești, așijderea și la învățături și la rînduiale pentru prostimea preoților și pentru mai lesnele lor».

Dar mitropolitul Antim n-a fost numai un iscusit tălmăcitor în limba română, ci și un autor nu lipsit de talent. În afară de Chipurile Vechiului și Noului Testament, Așezămîntul pentru Mînăstirea Antim și Didahii, el a întocmit o lucrare, intitulată Învățătură pre scurt pentru taina pocăinței, tipărită la Rîmnic în 1705, în care el face din nou dovadă cunoștințelor sale teologice și a calităților sale de învățator. Alte două lucrări originale: Învățătură bisericească și Capete de poruncă, tipărite la Tîrgoviște în anii 1710 și 1714, atrag atenția prin varietatea cunoștințelor lui Antim și prin priceperea lui de a rîndui și prezenta cuprinsul unei cărți de învățătură, pentru a fi cu ușurință înțeleasă de cititor.

Alături de aceste lucrări, oarecum de erudiție, originalitatea lui Antim se poate urmări și în câteva din încercările sale de a versifica, în care caută să imite versul popular. Lăsând la o parte «stihurile» sale «politicești», ce uneori se găsesc adăugate la Stema Țării Românești în tipări-turile sale, vom semnala următoarele șase versuri pe care el le-a așezat la sfârșitul textului Evangheliei de la Snagov din 1697, din care talentul poetului nu lipsește :

«Precum cei streini doresc moșia să-ș vază,
Cînd sînt într-altă țară de nu pot să șază;
Și ca cei ce-s pre mare bătuți de furtună
Și roagă pe Dumnezeu de liniște bună,
Așa și tipograful de-a cărții sfîrșire,
Laudă țe-ncetată dă și mulțumire».

Aceste versuri trădează intrucîtva dorul lui Antim după moșia — adică patria — în care se născuse.

Ca și opera tipografică, opera literară a lui Antim poartă adînc trăsăturile umanismului românesc, izvor de cugetare și de luminare spre folosul tuturor. Căci mitropolitul Antim, apreciînd cum se cuvine folosul răspîndirii cărții în popor și al cititului de cărți ziditoare de suflet și literare, cum însuși spune, nu s-a «lenevit» a da la lumină și asemenea lucrări. Astfel, în prefața Eortologhion-ului din 1701, el însuși arată că pentru dragostea față de aproapele «n-am lipsit și nu voi lipsi vreodată ca să folosesc, după puțința mea, pe frații mei întru Hristos, tipărind pentru ei deosebite cărți de suflet folositoare și mîntuitoare».

Intinse și valoroase tratate de știință teologică, ca: Manualul despre câteva nedumeriri al lui Ioan Cariofil (Snagov, 1697), Carte sau lumină (Snagov, 1699), Mărturisirea ortodoxă (Snagov, 1699), Învățătura dogmatică a lui Sevastos Chimenitul (București, 1703), Tomul Bucuriei (Rîmnic, 1705), Panoplia dogmatică (Tîrgoviște, 1710) și altele, au fost date de el în tipar, pentru ca ortodoxia de pretutindenii să fie întrarmată împotriva celor ce căutau să abată pe credincioși de la dreapta credință.

De această preocupare a mitropolitului Antim, fac amintire și doi din ucenicii săi. În prefața Molitfelnicului din 1705, ipodiatonul Mihai Istvanovici, scrie: «Acum după învrednicirea și alegerea lui Dumnezeu și a clirosului țării noastre la stepena arhieriei și a păstoriei dumnezeieștilor Beseareci a eparhiei acestia a episcopiei Rîmnicului, suindu-te n-ai încetat a nu lua aminte, cu neadormitul ochi al mîinii tale, spre cercetarea și luminarea sfințelor beseareci și a pravoslavnichului norod ce-ți iaste incredințat, ci din dumnezeiasca rîvnă ai fost pornit, ca și această folositoare de suflete carte..., la lumină în limba noastră românească să o scoți pentru folosul de obște».

Iar în anul 1712 Gheorghe Radovici, în prefața Octoihului de la Tîrgoviște, arată că mitropolitul Antim «n-au cruțat cheltuiiala,... ci a dat la tipar această carte «întru carea să află atîtea cunoștințe ale Bogosloviei și tainele cele mai înalte ale dreptei credinței noastre», ca să poată și ceata besericească și copiii creștinilor, care să nevoiesc la învățătura Sfintei Scripturi, să o cîștige prea lesne și să o citească nu numai în școale și în casele sale, ci și în sfințele beseareci, spre lauda lui Dum-

nezeu dintru a căruia dar iau credincioșii lumina cunoștinței și a înțelepciunii». Aceiași destinație aveau și Psaltirea și Noul Testament tipărite în românește la București în anii 1694 și 1703, care urmau să se «împartă în dar pravoslavnicilor creștini», pentru «mai mult folosul și înțeleșul celor ce vor citi».

Alături de astfel de cărți de slujbă care la noi au fost și cărți de citit în popor, părintele mitropolit Antim a tipărit, în același scop, și cărți cu conținut literar. În fruntea acestora se situează cunoscuta Alexandrie imprimată la Tirgoviște, spune Del Chiaro, în anul 1713. Pentru același scop, el a mai tipărit: Floarea darurilor (Snagov, 1700), al cărei titlu arată că ea este o «carte foarte frumoasă și de folos fieștecăruia creștin, carele va vrea să se împodobească pre sine cu bunătăți», Carte sau lumină (Snagov, 1699), imprimată spre «învățătura și întărirea tuturor pravoslavnicilor», Învățăture creștinești (Snagov, 1700), Rugăciuni în toate zilele săptămânii (Tirgoviște, 1712) și altele.

Dragostea sa nemărginită pentru luminarea poporului, îl face să scrie în testamentul său cu limbă de moarte, pentru generațiile următoare, aceste cuvinte: «Las cu blestem și aceasta. Să aibă datorie tipograful să învețe meșteșugul tipografiei unul după altul, pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților pentru folosul țării». (Așezămînt).

Grijă deosebită a arătat mitropolitul Antim și pentru cultivarea sfinților slujitori ai Bisericii sale, care, de bună seamă, din pricina năpăstilor ce erau asupra lor, nu mai puteau găsi și răgazul necesar pentru a-și vedea și de citit. Insuși păstorul lor în prefața Învățăturii bisericesti din 1710, scria: «Că întru cealealte scîrbe ce am, de mă rănesc la inimă iaste aciasta cea mai grea, de mă întristez și mă mîhnesc mai mult, că văz între preoții miei atîta prostie, atîta neînvățatură și atîta nedumireală, cît cunosc că nu puteți face vre-un ajutoriu sau vre-un folos ticăloasei turme». Din această pricină, spune ucenicul Gheorghe Radovici, el «să nevoiaște și în zi și în noapte pentru ca să facă ciata lui cea preoțească să fie împodobită cu de tot feliiul de bunătate și iscusenie». Pentru această ceată preoțească, el «prins de frică dumnezeiască», în afară de cărțile de slujbă în care a pus și felurite îndrumări, a alcătuit și a tipărit și cărți speciale de învățatură și a pus îndemn ca «fieștecare preot să le citească cu socotînță și să îplinească și cu fapta acele ce scrie într-însele, că apoi, de nu vor face, să vor pedepsi». Cine dintre preoți nu va avea astfel de cărți, să le «ceară la arhiereul său, că i să vor da» și intrînd în stăpînirea lor, «fiește carele să le păstreze ca lumina ochilor... și să nu afle nimenea pricină să zică că le-a pierdut sau au ars în casa lui, sau i le-au furat cineva, că nu să va putea îndrepta, ci să va da în rîndul țaranilor».

Spre a-i îndepărta de la asemenea motivări și în dorința de a-și vedea clerul cît mai cultivat, cu alt prilej mitropolitul Antim, după ce a arătat cu cîtă greutate le-a pus la îndemînă cărțile de care aveau nevoie, îi îndemna apoi să caute a lumina pe «creștinii cei lipsiți». După aceasta le adăuga cu iz de amenințare: «Iar de veți fi și cu aceștia așa de nesimțitori, cît să nu vă puteți dumîri, nici să vă puteți îndrepta, atuncea să

va cunoaște că nu vrei să vă nevoiți pentru dragostea lui Hristos, pentru întemeierea Beseacică, pentru folosul creștinilor și pentru cinstea noastră și mai virtuos pentru plata ce vi s-ar da de la Dumnezeu pentru osteneala ce ați face și pentru aceia voi veți da seama la înfricoșata și strașnica judecată a lui Hristos, căci eu v-am învățat câte sînt trebuincioase și de folos și mi-am făcut datoria...»

Făcînd aceste triste constatări, cu privire la știința de carte a clerului de atunci, mitropolitul Antim, ca om de cultură, s-a gîndit la o ameliorare a situației în viitor. Pentru aceasta, prin capitolul al șaselea din Testamentul său și-a îndatorat ctitoria din București ca neîncetat să țină trei copii la învățătură, din care cei ce vor voi, se vor putea face preoți. A rînduit cum să fie întreținuți, numărul anilor de curs, cine să le fie dascăl, precum și alte măsuri, menite a înlesni bunul mers al școlii, ce avea să funcționeze în mînăstirea sa.

Mitropolitul Antim a contribuit și la procesul de culturalizare al unora din ortodocșii din afara granițelor Țării Românești. Brașovenilor le-a pregătit și trimis «niște cărțuții» și i-a îndemnat să rămînă tari în credința ortodoxă, ceea ce aceștia au și făcut.

La stăruința sa, sirienii, prin patriarhul Atanasie Dabbas, au primit din Țara Românească o tipografie arabă care a fost așezată în orașul Alep și care a dat la lumină multe cărți.

Totodată vlădica Antim se socotește și promotor al culturii georgiene, căci el, în anul 1709, a trimis acolo pe cel mai destoinic ucenic al său, ipodiaconul Mihai Istvanovici, care a înființat în orașul Tiflis (Tbilisi) prima tipografie gruzină. Aici, pe lângă unele cărți de slujbă și altele cu conținutul religios, a tipărit și poema «Viteazul în piele de tigr» facere a poetului gruzin Șota Rustaveli, care în aceste zile este sărbătorit, trecînd opt sute de ani de la nașterea lui.

În cultura noastră națională, mitropolitul Antim Ivireanul are și meritul de a fi contribuit la statornicirea definitivă a limbii române în biserică și, implicit, la făurirea limbii literare române. A tălmăcit texte grecești în limba poporului și a căutat să dea textului un curs și lesne de înțeles, și de multe ori a reușit.

De sub condeiul lui a ieșit o limbă românească mlădioasă și plină de frumusețe. În scrisul lui, limba română începe a avea curgerea ei naturală, căci el o dezbracă de topica frazei străine în care o încătușaseră tălmăcitorii de mai înainte. În cărțile românești ale lui se întîlnește o limbă naturală românesacă cu o frază mlădioasă și cu material lingvistic pricteput de toți. Căci precum observa N. Iorga, față de textele religioase tălmăcite mai denainte, cele ale vlădicăi Antim dovedesc «o mai atentă revizie după originale, o observare mai de aproape a timpurilor verbale, o înlesnire a legăturilor prin înlăturarea particulelor arhaice mai greoaie, o înlocuire prin termeni curenți a cuvintelor obsolite, o precizare mai deplină, o mai perfectă mlădiere, o finere în curent cu schimbările pe-trecute în limba vorbită». Aceasta a făcut ca limba cărților lui să prindă, ajungînd de multe ori model pentru cei ce au urmat după el și au trudit în același ogor. Adeseori în cărțile de slujbă bisericească ce s-au tipărit

de la Antim încoace, se întâlnește cu aproape nesimțite schimbări, limba tâlcuirilor sale.

Chiar și azi, după trecerea de două veacuri și jumătate, limba unora din cărțile bisericești ale bisericilor noastre se apropie foarte mult de limba ieșită de sub pana vrednicului mitropolit. De la Antim ne-a rămas redactarea de azi a Crezului. O comparație între textul lui și cel al cărților noastre de slujbă de azi, dovedește cu prisosință acest lucru. Și aceasta pentru că, pe de o parte părintele mitropolit Antim a prins sensul corect al limbii noastre, iar pe de altă parte, pentru că nu s-a lăsat rob de construcția frazei limbilor străine din care tâlmăcea. Apoi el nu s-a lăsat prins nici în mrejele unor arhaisme ieșite sau pe cale de a ieși din vorbirea poporului. Trăind în mijlocul acestuia, el a știut care-i felul lui de vorbire, care-i puterea lui de înțelegere și care-s gusturile lui, în ceea ce privește graiul. Niciodată nu s-a îndepărtat de vorbirea celor ce-l primiseră cu atita căldură. A luat de la popor și a dat poporului. Și secretul dăinuirii limbii lui peste veacuri, acesta este: a trăit lângă popor, a simțit cu poporul, a vorbit și a scris în graiul poporului și de aceea este socotit acum unul din făuritorii frumoasei limbi literare române.

El — în rostirea înaripată a maestrului nostru Victor Eftimiu — a adus pe amvonul înălțării «graiul poate dat uitării» și a «dăruit balsam și proșteime cuvîntului ce freamătă-n mulțime».

Cartea românească a lui Antim, atât bisericească, cât și literară, care obișnuit se hărăzea în dar — «să se dea la pravoslavnici în dar», se spune în unele titluri și prefețe — era uneori menită «rodului nostru românesc atîta de scăzut și lipsit de multe, și ales de învățătură», alteori «spre folosul de obște al neamului românesc», iar altă dată «neamului nostru românesc și moldovenesc» și chiar «la un norod întreg, celor den casă ai Besearecii noroade: rumânilor, moldovenilor și ungrovlahilor», adică românilor din Ungaria. Cu această menire, cărțile românești ale lui Antim, chiar din timpul său, au trecut peste munți în Ardeal și peste Milcov în Moldova, uneori păstrîndu-se pînă în zilele noastre și prin aceste părți. Cercetările lui N. Iorga de pe la începutul acestui veac au întîlnit-o, din abundență chiar, pe tot întinsul Ardealului și în Bucovina. Prin urmare și în Hațeg și în Rodna, și pe Iza, și la Siret și în jos la mare s-a citit în biserică și în popor în limba în care după aceleași cărți ale lui Antim, se citea, se slujea și se învăța în străvechea cetate a Tîrgoviștei, la Rîmnic și în București, renumitul oraș al Ungrovlahiei. Aceasta a dus la făurirea unei limbi literare române unitară și totodată la întărirea sentimentului de unitate națională a tuturor românilor, ceea ce a pregătît înirea lor de mai tîrziu într-un singur stat național românesc.

La încheierea înfățișării profilului cultural al celui ce a fost mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul, se poate constata cu prisosință că el prin tot ceea ce a făcut și a realizat la noi, este cu adevărat un om de cultură, mai ales ținîndu-se seama și de vremea în care a trăit. Acest lucru i-a fost înlesnit și de duhul cărturăresc pe care l-a găsit în Bucureștii voievodului iubitor de carte, Constantin Brîncoveanu.

Pentru toate cele ce ca om de carte a realizat în ogorul vechii culturi românești, pentru frumusețea gîndurilor și a vieții lui, pentru virtu-

țile și darurile lui, pentru truda și rîvna lui toată, învățatul mitropolit Antim este pe deplin îndreptățit la adîncul respect și recunoștința noastră a tuturor celor de azi».

Au urmat cîteva coruri executate de Corala preoților Capitalei și o serie de lecturi, făcute de preoți, din operele mitropolitului Antim (Dihahii, prefete la cărți, apărarea sa, Testamentul său), ca și din unele acte patriarhale privitoare la el, din cronicile timpului care vorbesc despre el, ca și din literatura contemporană.

Cu ședința din sala de festivități a Institutului teologic din București, solemnitățile comemorării a 250 de ani de la moartea martirică a marelui cărturar, mitropolitul Antim Ivireanul, au luat sfîrșit.

Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Justinian și cu Sfîntul Sinod din jurul Său, conștientă de slujba pe care o are de îndeplinit în mijlocul poporului dreptcredincios, privește nu numai înainte, ci cu aceeași rîvnă se apleacă și asupra trecutului ei, din care scoate pilde și îndemnuri în viața ei de toată clipa. O astfel de pildă de jertfelnicie în slujba Bisericii și a poporului și de dăruire curată pentru mai binele și progresul lui o constituie figura luminoasă a strălucitului ierarh și cărturar Antim Ivireanul.

Pr. Dr. OLIMP N. CĂCIULĂ

ANTIM IVIREANUL ȘI LOCUL LUI ÎN CULTURA POPORULUI ROMÂN

Acum 250 de ani, la începutul lunii septembrie 1716, cel dintîi domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, — după ce obținuse în timp nemaiîntîlnit de scurt de la patriarhul ecumenic Ieremia al III-lea *Gramata de caterisire* a mitropolitului Antim Ivireanul al Țării Românești pentru că «era *criminal și vrăjitor*», cu scoaterea lui din rîndurile monahilor —, cu grabă mare și cu premeditare osîndește pe acesta la închisoare în surghiun la Muntele Sinai, renunțînd la gîndul de a-l executa în fața adunării egumenilor și a poporului. Măcelărirea osînditului în timpul transportului spre Constantinopol lasă limpede să se înțeleagă că ajungerea în viață a lui Antim la Constantinopol putea primejdui anumite poziții și interese.

Introducerea regimului fanariot în Moldova la 1711 și în Țara Românească la 1714, demonstrase, nu atît acțiunea de pedepsire a domnilor «trădători» Dimitrie Cantemir și Constantin Brîncoveanu, cît mai ales înțelegerea de către Înalta Poartă a necesității politice de a nu mai îngădui, în împrejurările grele de atunci și pentru viitor, ca popoarele supuse Porții și aflate la această margine a imperiului să mai fie conduse de domni

pămînteni. În schimb acțiunea întreprinsă prin domnitorul străin împotriva lui Antim Ivireanul demonstrează că Înalta Poartă înțelesese că cele întâmplate în ultimele decenii în țările române și în special în Țara Românească nu se datorau acțiunii personale a domnitorilor, ci constituiau rezultatul firesc al unei acțiuni de redesteptare națională și în special de culturalizare a poporului român.

Că această acțiune începuse cu două veacuri înainte, că ea evoluase treptat, ajungînd — în vremea lui Constantin Brîncoveanu — la punctul culminant de adîncire în cunoștințe, de răspîndire pe întreaga arie locuită de români, și de iradiere în aproape întreg Orientul ortodox oprimat, și că rodirea ei în viitor nu putea fi anulată, — probabil că turcii nu înțeleseseră. Ei înțeleseseră însă că răspîndirea de cărți tipărite, în limba română și cu stema Valahiei în frunte, nu numai în Muntenia, ci și în Moldova și în Ardeal, constituia fără îndoială «o faptă de unitate culturală» a poporului român; și că trimiterea de cărți grecești și arabe, împrumutarea de tipografi ivirenilor și dăruirea tipografiei antiohienilor, precum și legăturile culturale cu militanții ierarhi cărturari ai Bisericilor Ortodoxe din imperiul otoman, constituiau dovada că în vremea lui Constantin Brîncoveanu «Țara Românească ajunsese o luminoasă vatră de cultură și un puternic far de însuflețire ortodoxă».

Se conturase așadar limpede existența unei acțiuni de subminare adîncă a posibilității imperiului otoman de a ține în supunere popoarele prin incultură, acțiune care pornea din Țara Românească și avea la bază o întinsă activitate tipograficească pe care o conducea mitropolitul Antim Ivireanul. De aceea măsurile de reprimare trebuiau să lichideze poziția ocupată de acesta.

Dacă însă Antim Ivireanul ar fi ajuns viu la Constantinopol, cercetările ar fi putut dovedi că: el fusese trimis de la Tiflis, unde dobîndise faima de «iscusit tiparnic», la Constantinopol la cererea Patriarhiei Ecumenice, care intenționa să înființeze o tipografie care să satisfacă nevoia de carte bisericească, de apărare dogmatică și de combatere a papalității. Întrucît însă la Constantinopol devenise cu neputință funcționarea unei tipografii — considerată de turci ca o «vrăjitorie a necredincioșilor» —, Patriarhia Ecumenică a ajuns la soluția înființării unei tipografii (grecești) în țările române, așezate în afara islamismului propriu-zis, țări care se bucurau la sfîrșitul veacului al XVII-lea de oarecare libertate și erau strîns legate de Ortodoxie. La stăruințele patriarhilor Dionisie al Constantinopolului, Gherasim al Alexandriei și Hrisant al Ierusalimului, Constantin Brîncoveanu acceptă să înființeze un astfel de așezămînt tipograficesc în Mînăstirea Sfîntu-Sava din București, în care Antim Ivireanul urma să devină executantul celor plănuite, activînd pentru cauză ca editor și tipograf. Și chiar dacă nu se înființase o tiparniță direct dependentă de sferele ecumenice, seria de cărți care nu reprezintă o necesitate bisericească locală, ci răspund dezideratelor unei acțiuni la nivel ecumenic, ca și scrierile personale ale mitropoliților greci pentru Ortodoxie, pe care Antim Ivireanul le-a tipărit în țările române, dovedesc că el a îndeplinit misiunea cu care venise în Țara Românească.

În felul acesta s-ar explica graba Patriarhiei Ecumenice de a caterisi și a scoate din rîndurile monahilor pe «*criminalul și vrăjitorul*» Antim Ivireanul, care, devenind un oarecare Andrei din Ivir, putea fi mai ușor înlăturat din poziția eventuală de demascator al amestecului unora dintre patriarhii ortodocși în acțiunea reprimată atunci de autoritățile turcești: așa s-ar explica și uitarea și tăcerea cu care a fost acoperită persoana și activitatea lui Antim Ivireanul în veacurile următoare.

*

Amintirea lui Antim Ivireanul, a faptei și a jertfei lui n-a încetat însă niciodată din sufletul poporului român, care i-a înconjurat chipul cu cel mai adînc respect și cu cea mai mare evlavie. Iar în studiile inițiate de Academia Republicii Socialiste România în ultimele decenii, ca și studiile publicate în revistele bisericești mitropolitane, s-au descoperit și au fost infățișate aspectele multilaterale ale activității ca: «tipograf», «editor», «miniaturist și sculptor», «bibliotecar și tipograf», «predicator și orator», «talentat scriitor de literatură laică și bisericească», «ctitor de locașuri sfinte», a acestui «luptător pentru Ortodoxie», «Apostol și mucenic al dreptei credințe», «vajnic patriot, om politic și îndrăzneț biciuitor al moravurilor clasei de exploatare», — care a fost mitropolitul Antim Ivireanul.

Ajuns în Țara Românească la începutul domniei lui Constantin Brîncoveanu, care se străduia să ducă mai departe mișcarea culturală temeinic accentuată în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), Antim Ivireanul întilnește la curtea domnească încrucișarea a două influențe cu totul diferite: «una venită direct din Occidentul catolic și romanic — *influența italiană*, iar alta venită din sud-estul ortodox — *influența grecească*», fiecare respresentată prin personalități de cultură superioară pentru vremea lor: veniți din Italia, și în special din Veneția, ori din centrele ortodoxe din Răsărit; la aceste personalități străine se adăugau cele pămîntene — stolnicul Constantin Cantacuzino, Radu și Șerban Greceanu, Radu Popescu, ierarhii Bisericii Teodosie, Mitrofan și Damaschin, profesorii de la Academia domnească și de la Școala de slovenie și alții. Cu ajutorul acestora Constantin Brîncoveanu voia să pună în aplicare un plan de înflorire a culturii românești, după un program cuprinzător care urmărea împlinirea nevoilor diferitelor domenii de viață publică și religioasă, imprimînd cărți de slujbă bisericească, cărți pentru trebuința școlilor în ființă atunci, cărți de doctrină ortodoxă pentru apărarea dreptei-credințe, cărți de povățuiri pentru voievozi și fiii lor, cărți pentru dezvoltarea gustului de citit în popor, deci de literatură, etc.

Antim Ivireanul s-a încadrat în acest proces creator de cultură — inițiat de umaniștii străini și români adunați la curtea domnească din Țara Românească —, secundînd cu dăruire totală, cu sinceritate desăvîrșită și cu tenacitate neșovăielnică pe Constantin Brîncoveanu în înfăptuirea planului său de înflorire a «culturii românești, prin scris și prin tipar». Înțelegînd că elementul principal care putea asigura realizarea întregului program urmărit era tiparul, Antim Ivireanul ia asupra sa organizarea capacității de tipărire, a continuității tipăririi și a subordonării

tiparului intereselor statului și Bisericii. Antim Ivireanul a îmbunătățit lucrul tipograficesc. a înființat tipografii noi la Snagov, la Rîmnic, la Tîrgoviște și în ctitoria sa din București. Minăstirea Tuturor Sfinților. căreia îi lasă, prin «Așezămîntul»-testament. următoarele obligații: «să țină două tipografii, una grecească și alta românească pentru folosul obștii»; «...lasă cu blestem și aceasta: să aibă datorie tipograful să învețe unul după altul, pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților, pentru folosul țării...».

Grija pentru împinzirea țării cu vetre tipografice și pentru permanentizarea meșteșugului tipograficesc. este completată de Antim Ivireanul cu precizarea orientării și rostului activității tipograficești în cadrul Statului. cu care Biserica, după concepția lui. constituie o unitate și că existență și scop, și ca acțiune și sprijin reciproc: «...să nu îndrăznească tipograful să tipărească vreo carte împotriva bisericii și a legii (Patriei) noastre, măcar de i-ar da pe coală cîte 100 de galbeni de aur; iar de va călca porunca să fie al anatemei; și de se va înțelege că a făcut una ca aceasta, să se dea de stîre Domnului să-l pedepsească, cum va ști mai rău».

Cel de al doilea element care putea asigura succesul planului de înflorire a «culturii românești. prin scris și prin tipar». îl constituiau calitățile limbii române în care erau scrise cărțile tipărite. Studiind în chip serios. Antim Ivireanul a ajuns nu numai să posede limba română ca cel mai desăvîrșit cărturar român din epoca sa, ci și să contribuie la progresul limbii române literare. Avînd la bază limba vie a poporului, el a întărit elementele populare din limbă și le-a înmulțit; a prelungit viața unor arhaisme a căror dispariție ar fi sărăcit limba; a introdus neologisme (slavonești și grecești) îmbogățind și înfrumusețînd limba literară; și. în sfîrșit. a întărit caracterul muntenesc al limbii literare. - - caracter determinat de tipăriturile lui. Coresi și consfințit de Biblia de la 1688. Pentru aceasta, Antim Ivireanul poate fi numit «ctitor» al limbii literare românești.

Adăugînd la acestea meritele lui Antim Ivireanul în celelalte domenii în care a activat. cu drept cuvînt el poate fi socotit stîlpul de bază de care sînt legate multiplele aspecte ale activității cultural-artistice desfășurate pe aria românească și ortodoxă în întreaga epocă brîncovenească.

* *

De aceea întregul popor român și Biserica Ortodoxă Română comemorează. în această lună, cu recunoștință și cu mîndrie aniversarea împlinirii a 250 de ani de la moartea năpraznică a lui Antim Ivireanul. Și pentru ca bucuria acestei comemorări să fie deplină și cu nimic umbrită. la cererea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. «Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ridicat caterisirea lui, în vederea restabilirii pomenirii lui în Biserică».

ION V. GEORGESCU

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL SFĂTUITOR ȘI ÎNDRUMĂTOR PENTRU PREOȚI ȘI DUHOVNICI

Anul acesta, sărbătorim un sfert de mileniu de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul. Nu prea de mult, împlinirea a 240 de ani de la mucenicia sa, a dat prilej multor cercetări să arate ce a însemnat pentru țara și Biserica noastră epoca, personalitatea și activitatea multilaterală a acestui vestit ierarh. S-a început cu un studiu bibliografic¹ și a continuat prin înfățișarea citorva laturi din activitatea lui, ca: «tipograf»², «miniaturist și sculptor»³, «predicator și orator»⁴, «ctitor de locașuri sfinte»⁵, definindu-i-se activitatea și personalitatea prin epitele de: «luptător pentru ortodoxie»⁶, «apostol și mucenic al dreptei credințe»⁷. Mai recent, sub auspiciile Academiei Republicii Socialiste România, s-a inițiat editarea critică a unei însemnate părți din opera nemuritorului ierarh⁸, «consacrându-i-se capitole de mare valoare, prin care este înfățișat nu numai ca priceput tipograf, talentat orator, sau sirguincios mitropolit, ci și ca un vajnic patriot, om politic și îndrăzneț biciuitor al moravurilor clasei de exploatare»⁹.

Socotim că este folositor a face cunoscute preoților de astăzi «sfaturile și îndrumările» pe care mitropolitul Antim Ivireanul le adresează preoților și duhov-

1. D. Tudor (Damian P. Bogdan), *Despre Antim Ivireanul*, în „Studii Teologice”, VIII (1955), nr. 1, p. 236—263.

Damian P. Bogdan, *Cuța lui Antim Ivireanul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 679—689.

2. Pr. Nic. Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, ibidem, p. 690—766.

3. Prof. V. Brătulescu, *Antim Ivireanul miniaturist și sculptor*, ibidem, p. 766—778.

4. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Antim Ivireanul predicator și orator*, ibidem, p. 775—815.

5. Prof. V. Brătulescu, *Antim Ivireanul ctitor de locașuri sfinte*, ibidem, 817—831.

6. Diacon. I. Rămureanu, *Antim Ivireanul, luptător pentru ortodoxie*, ibidem, p. 831—851.

7. Idem, *Antim Ivireanul, Apostol și mucenic al dreptei credințe*, ibidem, p. 853—863.

8. Antim Ivireanul, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv de Gh. Strempeț, edit. Academiei, 1962.

9. A se vedea *Istoria literaturii române*, edit. Academiei, București, 1961, p. 530—546; *Istoria României*, vol. III, edit. Academiei, București, 1964, p. 276.

Tot pe această linie, merită amintită și lucrarea în colecția „Oameni de seamă” a lui Radu Albrău, *Antim Ivireanul*, București, 1963.

niciilor vremii sale, cu osebire în câteva lucrări¹⁰ care — așa după cum s-a precizat — n-au fost studiate îndeajuns pînă acum¹¹.

«Trăitor într-o vreme de adîncă și nemiloasă exploatare otomană, care a frînat aspru și îndeung avîntul (clerului) și poporului nostru, spre cucerirea culturii și a bunei stări, viețuitor într-o țară în care pînă și limba oficială din Biserică și cancelariile statului nu era încă limba vie a păstoriților săi, ci una moartă, pe care «prostimea» (masa poporului) nu o înțelegea și nu se putea îmbunătăți prin ea, el se ridică și vrea să culturalizeze, «să restabilească ordinea în Biserică, știrbită de actul unirii cu Roma», să întărească în credință și să moralizeze țara, clerul și poporul, care-l ridică la cea mai înaltă dregătorie bisericească din Valahia Mare»¹².

Dacă în *Didahii* sau alte scrieri, marele ierarh zugrăvește fidel starea creștinilor și moravurile lor din acea vreme, în cărțile pe care le cercetăm înfățișează starea reală în care se găsea clerul. Privit din aceste două puncte de vedere, mitropolitul Antim Ivireanul a fost și rămîne un excelent cronicar al vremii sale, care a descris și totodată a combătut cu toată vigoarea starea de ignoranță a clerului, moravurile rele pe care le aveau creștinii și totodată societatea vremii sale.

Faptul că unii din preoți nu știau destul de bine cum să boteze sau cum să săvîrșească alte Taine și slujbe religioase, îl găsim consemnat nu numai de el, ci și de alte scrieri și documente ale timpului¹³. «Această ignoranță a preoților nu exista numai în timpul lui Ivireanul, căci cu un secol înainte de el, un alt mitropolit (Matei al Mirelor) descrie aproape aceeași stare»¹⁴. Starea aceasta nu se afla

10. I. *Învățătura pe scurt pentru taina pocîinței, acum intra-aceasta chip tocmită și tipărită*. În zilele mea luminatul domn Io Constandin B. B. Voevod, Cu cheltuiala cînstiului de bun neam, a lui Șerban Cantacuzino biv vel paharnic și cu bl(a)goslovenia prea sf(i)ntiului mitropolit kyr Teodosie. De iubitorul de Dumnezeu kyr Antim Episcopul Rîmniceului. La anul de la II(risto)s în 1705. (Cartea se află la Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, c. v. nr. 149).

11. *Învățătura bisericească la ceale mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților acum intr-acest chip tipărită în sf(i)nta mitropolie în Tirgoviște*. La anul de la II(risto)s 1710. Să se dea în dar preoților. La Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, se află 2 exemplare, c. v. nr. 158.

12. *Capete de poruncă la toată ceata bisericească, pentru cu să găzduască fiecare din preoți și din diaconi deplin și cu cinste datorica hotarului său*. Acum întii tipărită în zilele Prea Înălțatului domn și oblăduitor la toată Țara Românească Ioan Ștefan C(antacuzino) Voevod. În Sf(i)nta mitropolie în Tirgoviște la leat 7222 (1714) de Gheorghe Radovici. La Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, se află 3 exemplare, c. v., nr. 168.

11. *Vezi Istoria literaturii române, op. cit., p. 348.*

12. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *art. cit.*, p. 775.

13. *Vezi D. Furtună, Proșimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii de Munte, 1915; Theodorian Carada, *Din frîmintările trecutului*, București MCMXX; N. Grigoras, *Situația clerului moldovenesc în prima jumătate a secolului al XVII-lea și reforma domnitorului Miron Barnovschi și mitropolitului Atanasie Crimca*, în „Mitropolia Moldovei”, XXXIII (1957), p. 71—79. Aici se arată direct, pe bază de documente, că preoții de mir, în majoritatea cazurilor, nu știau nici să boteze. Mai tîrziu, această stare a preoților duce la exasperare chiar și pe unii domni ai țării noastre și acest fapt îi determină de a interzice să se mai facă preoți dintre oamenii fără de știință de carte și fără pregătire specială. *Vezi în această direcție I. Minea, Reforma lui Constantin Vodă Mavrocordat*, în „Cercetări istorice”, Iași, II (1926—1927), p. 97—248 și *Anaforaia sfatului Ocîrmuitoriu, din 10 aprilie 1850*, nr. 1134, care ia aceeași hotărîre. Această Anafora este citată după Neofit Scriban, *Nelegalitatea și defectuoasă proiectului de lege pentru alegerea mitropoliților și episcopilor din Principatele Unite*, Iași, 1861, p. 18—19.

14. Al. Papiu-Ilarian, *Tezaurul de monumente istorice*, I. București, 1862 (Matei al Mirelor, *Istoria celor petrecute în Țara Românească*), p. 327—384. La un secol după Ivireanul (1797), starea de ignoranță a clerului de mir nu se lichidase. Această stare este descrisă cu foarte mult sarcasm în poezia morală a vestitului Alexandru Călugăru.

numai în țările noastre, ci ea exista și în celelalte țări ortodoxe de răsărit¹⁵. Iar existența ei este un fapt care caracterizează și definește tocmai epoca feudală.

Împotriva acestor stări de lucruri s-au ridicat majoritatea ierarhilor noștri cărturari de atunci, care au scris cărți de învățătură pentru preoți¹⁶ de tipul celor care ne ocupăm, întocmite mai ales cu scopul de a-i pregăti pe preoți pentru înalta lor misiune și de a-i îndruma în anumite probleme de ordin juridic, ca: scrierea diatelor și a testamentelor, copierea de acte, luarea de mărturii, precum și păstrarea manuscriselor și actelor de stare civilă. Aceste lucruri reveneau aproape direct în sarcina preoților care, deși cu puține cunoștințe, totuși erau mai ridicați și mai indicați în această muncă decât cei pe care-i păstoreau.

În cele de față, vom urmări numai cărțile amintite ale mitropolitului Antim Ivireanul, care, chiar și singure cercetate, sînt suficiente pentru a da explicarea condițiilor istorice în care trăiau preoții din timpul lui. Din cercetarea acestor cărți, se descoperă o mulțime de tradiții, de obiceiuri bune și rele, de superstiții ce se țeseau în jurul unor taine și pe care mitropolitul Antim Ivireanul le-a înfierat. Din aceste cărți, vom înfățișa acum unele sfaturi și învățături care privesc pe duhovnic și duhovnicia sa: vîrsta duhovnicului, calitățile cerute, cultura lui, locul unde trebuie să mărturisească, epitiimiile ce trebuie să le dea, etc., iar mai apoi, vom înfățișa și unele îndrumări adresate preoților, — îndrumări din care reies lucrările de ordin juridic-administrativ pe care preoții de enorii le îndeplineau odinioară.

Duhovnicul și duhovnicia sa. — Una din cele mai de seamă probleme care s-a pus și se pune în legătură cu duhovnicia este persoana duhovnicului. Cine poate fi duhovnic, la ce vîrstă și prin ce act se conferă puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor? Mai aproape de noi, lămurirea și rezolvarea acestei probleme a stîrnit un viu interes în cercul teologilor; dar rezultatele la care s-a ajuns n-au fost comune: unii au susținut că duhovnicia se dă prin hirotonie, iar alții prin «hirotiesie»¹⁷.

În cărțile de învățătură pentru preoți ale mitropolitului Antim Ivireanul nu aflăm ceva precis despre acest lucru; dar, referindu-se la primirea duhovniciei, el precizează: «Iaste dară și acel preot carele va vrea să primească această greă sarcină și cu anevoie a ispovedaniei, să fie bătrîn de vîrstă, măcar cît de puțin să fie de 40 ani»¹⁸. Acest text, privit și înțeles în lumina epocii lui Brîncoveanu, are o deosebit de mare semnificație, întrucît preoții știau prea puțină carte. De aceea se recomanda ca, numai după o îndelungată experiență preoțească să poată fi cineva duhovnic. Se înțelege iar, că în vremea aceea vîrsta arătată nu era în toate cazurile o condiție sine qua non a duhovniciei și chiar dacă ar fi fost, nu era singura condiție. Această vîrstă nu conferea nici unui preot dreptul de a mărturisi pe credincioși, ci ea dădea posibilitatea preotului de a cere îngăduință sau bine-

15. St. Coriolan, *Inceputurile scrisului în limba română*, București, 1941, p. 40—41.

16. Vezi Pr. Prof. Ene Braniște, *Sfaturi și îndrumări pentru duhovnic în vechile cărți românești de învățătură pentru preoți*, în „Mitropolia Olteniei”, VIII (1956), nr. 10—12, p. 616—627.

17. Cel mai recent studiu privind această problemă este al magistrandului Sever Buzan, „*Hirotonie și hirotiesie*”, în „Ortodoxia”, IX (1957), nr. 4, p. 586—613.

18. *Învățătură pe scurt pentru taina pocăinței*, p. 17, precum și *Învățătură bisericască...* p. 28, unde se adaugă că întîi trebuie să aibă voic de la arhierul locului.

cuvîntare la arhierul locului, spre a putea mărturisi: «Să aibă voie a ispovedi de la arhierul și stăpînul locului, și cîte alte să cuvîne la acest sfînt lucru»¹⁹. Dar, ca episcopul să poată da această îngăduință, el trebuia să se convingă de înaltele calități morale cu care trebuia să fie împodobit cel ce solicita duhovnicia. Astfel, în afară de căruntețea anilor, el mai adăuga că duhovnicul trebuia «să fie de cînstă, cucernic, cu viață bună, iscusit în cuvînte și în fapte, să nu fie bețiv, să nu meargă la circiume, să nu fie mînios, hulitoriu, și în scurt cît va fi cu putință să se ferească să nu dea scandal și rea pricină la norod»²⁰.

Acestea formează, după el, primele și cele mai de seamă calități, dar nu și cele mai caracteristice unui duhovnic, căci aproape aceleași calități le cerea și Sfîntul Apostol Pavel ucenicului său Timotei și prin el, tuturor celor ce sînt în cler. Însă marele nostru ierarh nu se oprește numai la acestea, ci el enunță și o a doua categorie de calități, care par a fi cu totul caracteristice unui bun duhovnic: «A doua să fie împodobit cu carte și cu fapte bune, să priceapă sfintele cărți și canoanele Bisericii noastre, cu carele poate să îndrepteze pe oamenii ce se ispovedesc la dînsul și lucrul acesta să-l facă cu frica lui Dumnezeu și nu pentru vreo rea cîștigare»²¹.

După el, cartea și faptele bune sînt virtuțile prin excelență ale unui bun duhovnic. Ele depășesc cu mult prin importanță pe cele din prima categorie, formează corolarul acestora și constituie o adevărată podoabă pentru duhovnic: «să fie împodobit cu carte și cu fapte bune». Cel care va fi împodobit cu astfel de virtuți, va putea «să priceapa sfintele cărți și canoanele Bisericii noastre», iar pricepîndu-le pe acestea, va putea să povățuiască și să îndrepte pe oamenii care i se mărturisesc.

Cu cît un duhovnic era mai priceput în ale slovei, cu atît era deținător de mai multă lumină și, la vremea cuvenită, putea să împartă din ea, după trebuință. Dar ce povățuie putea să dea un duhovnic, sau ce lumină putea să împartă, cînd el însuși era lipsit de ea? Acestora, Ivireanul le glăsuia: «Un orb cînd se face povățuie altui orb, amîndoi cad în groapă»²². De altfel, pentru o atare ignorantă a preoților și neștiință la sfînta carte, așa după cum el o denumea, mitropolitul Antim preciza cu indignare și cu mîhnire «că între cealelalte scrîbe ce am de mă rănesc la inimă, iaste aceasta cea mai grea de mă întristează și mă mîhnesc că văz între preoții mei atîta prostime și atîta nedumireală, cîtă cunosc că nu puteți face vreun ajutoriu, sau vre un folos ticăloasei turmei și pentru acea multă prostime a voastră și neștiință la sfînta carte, m-am îndemnat fiind cuprins de frica dumnezeiască, a va înființa cu această mică cărticea»²³.

După ce se înșiră aceste calități, dintre care, totdeauna știința de carte este pusă la loc de cînstă, Antim Ivireanul își îndreaptă preocupările spre săvîrșirea duhovniciei, arătînd care este cel mai potrivit loc pentru spovedit, cu ce față să privească pe penitent și care este cea mai potrivită poziție fizică la spovedanie: «A patra să aibă loc cînstă și sfînt întru carele va vrea să facă ispovedania celor ce

19. *Învățătură pe scurt pentru taina pocăinței...*, p. 18.

20. *Ibidem*, p. 17; *Învățătură bisericască...*, p. 28 și 28 v.

21. *Învățătura pe scurt...*, p. 17 v.; *Învățătură bisericască...*, p. 28.

22. *Învățătura pe scurt...*, p. 13 v.

23. *Învățătură bisericască...*, p. 3 v. și 4.

vor veni către dînsul, și să nu se arate către el posomorît, ci cu chip blînd și cu fața veselă»²⁴. Apoi, cînd va veni înaintea lui cel ce vrea să se spovedească, să stea amîndoi în picioare înaintea icoanei lui Hristos»²⁵.

«Asupra ispovedaniei să nu se rușineze de nici un om, nici fățarie să facă, ce numai floștecările după cum îi vor fi păcatele să-l îndrepteze, și să-l canonisească după învățătura sfințelor pravile»²⁶.

Duhovnicul, în scaunul mărturisirii, va trebui să țină seama de o serie întregă de împrejurări legate de viața penitentului, și anume, numai în raport cu situația lui reală să dea epitiimiile respective recomandate de pravilă: el va trebui «să socotească vîrsta lui, tînăr iaste au bătrîn, însurat iaste sau neînsurat, bogat sau sărac, preot sau mirean au monah, cărturar sau necărturar, și să-l întrebe de cîte ori au făcut păcatul, sau cîtă vreme au păcătuit și în ce vreme: în post au zile slobode, în ce loc, în Biserică au într-altă parte, cu ce mijloc: fățiș sau în ascuns, cu vreo față a unei rudenii au cu strein și altele ca acestea»²⁷. «Căci cu aceste mijloace să fac păcatele mai grele au mai ușoare și să urmează și canonul»²⁸.

Prin urmare, mitropolitul Antim Ivireanul impune duhovnicilor ca, în scaunul mărturisirii, să țină seama nu numai de anumite categorii de păcate menite a califica pe penitent ca atare, cum este furtul, desfrîul, sau omuciderea, — categorii care, luate fiecare în parte, au o gravitate proprie mai mare sau mai mică, ci duhovnicul trebuie să țină seama și de vîrsta celui care comite păcatul, de starea lui socială, de profesia pe care o are, de timpul și de locul cînd și unde a fost săvîrșit păcatul, precum și dacă penitentul este recidivist sau nu.

Avînd în vedere toate aceste lucruri, duhovnicul va privi și înțelege pe penitent dintr-o perspectivă mult mai largă, va cunoaște cu siguranță toate culele și răcilele sufletești ale penitentului, izvorul din care ele se alimentează și va proceda cu tactul său de duhovnic, înălțurînd tot ceea ce împiedică progresul duhovnicesc al penitentului. Căci circumstanțele legate de persoana penitentului — pe care le-am amîntit deja — au drept scop în primul rînd tocmai de a face pe duhovnic să aibă o imagine reală asupra stării morale a penitentului, care la rîndul său, din atîtutudinea ce i-o arată duhovnicul, se va observa și el, ca într-o oglindă ce-i va reflecta chipul său moral, vîzînd astfel dacă este sănătos sau stricat. Astfel, penitentul va consimți la primirea unor canonisiri de îndreptare recomandate de duhovnic, iar duhovnicul, în darea canonisirilor, va ține seama de acele cauze circumstanțiale arătate de însuși mitropolitul Antim Ivireanul, «apoi, după ce-și va spune toate păcatele îl învața și-l canonește după cum îi va cunoaște greșalele și după cum îl va lumina Duhul Sfînt într-acei ceas, dîndu-i canon după cum să va cuveni, nici foarte greu, nici foarte ușor»²⁹. «Și încă să socotească și păcatele celuiia ce s-au ispovedit și carele va fi mai mare, pentru acel păcat săi dea canon. Adică (dacă) un om a făcut curvie și ucidere, uciderea iaste mai mare păcat și să-i dea canonul uciderii pentru toate, învațîndu-l ca să-și aducă amînte pururea de păcatele lui, și sa se întristeze cu suspinare și cu lacrimi rugîndu-se lui Dumnezeu să-l ierte»³⁰.

24. *Ibidem*, p. 29.

25. *Învățătura pe scurt...*, p. 18.

26. *Ibidem*, p. 17 v.; *Învățătura bisericescă...*, p. 28 v. și 29.

27. *Învățătura pe scurt...*, p. 24.

28. *Învățătura bisericescă...*, p. 30.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, p. 30 v.

În legătură cu problema canonisirilor și epitimiiilor care se dădeau de unii duhovnici în vremea mitropolitului Antim Ivireanul, trebuie amintit că în cărțile de care ne ocupăm, se interzice categoric darea unor epitemii, care nu duceau la dezlegarea unor probleme practice de utilitate obștească sau personală, sau dacă nu urmăreau ridicarea morală a penitenților.

De aceea, el îndeamnă pe duhovnici să aibă ca model pe Sfinții Părinți: «Și canonul să-l facă cu mijlocul ce au rînduit Părinții Bisericii, adevărat cu post, cu rugăciune și cu milostenie și cu alte fapte plăcute lui Dumnezeu»³¹. Mitropolitul Antim stabilește atari rînduiri, deoarece se dădeau unele canonisiri care nu erau compatibile cu demnitatea omenească.

Epitimiile arătate nu degradează pe cel care le practică, cum erau cele pe care le combatea Antim Ivireanul, ci, dimpotrivă, înobilează sufletește pe orice om. Aceste epitimii — zice — sînt cele adevărate și pe acestea le-au recomandat și Sfinții Părinți. — referindu-se îndeosebi, la Sfîntul Ioan Postnicul, cel care a stabilit și introdus în taina mărturisirii aceste ultime epitimii, dîndu-le o aplicare și o interpretare adecvată noilor vremuri și nu cea pe care o aveau în epoca primară de îndepărtare de la Sfînta Euharistie.

Sfîntul Ioan Postnicul micșorează cu mult timpul de penitență, însoțindu-l însă cu post, rugăciune și milostenie. Acest lucru îl mărturisește el chiar în canonul 3, cînd își justifică scurtarea timpului de pocăință astfel: «și nici cei mai vechi dumnezeiești părinți ai noștri nu au stabilit pentru cei ce păcătuiesc vreo ajunare, sau priveghere, sau număr de plecări de genunchi, fără numai îndepărtarea de la sfînta împărtașanie, noi am socotit că în privința celor cari se pocăiesc cu adevărat și cu sirguință își schimbă viața contrabalansînd răutatea anterioară, după măsura înfrînării să măsurăm și scurtarea timpului de pocăință»³².

Această nouă interpretare adusă epitimiiilor de Sfîntul Ioan Postnicul, în secolul al VI-lea și recomandată și de mitropolitul Antim Ivireanul s-a dovedit a fi cea mai adecvată spiritului Bisericii noastre, de aceea s-au dat penitenților sub această formă, de atunci și pînă astăzi. Faptul că aceste epitimii, timp de aproape 1400 ani au rămas așa de strîns legate de Taina Mărturisirii, dovedesc marea lor importanță, deși după învățătura Bisericii noastre, ele nu fac parte integrantă din Taina Mărturisirii, căci epitimiile în această taină au mai mult rol educativ, de trezire din starea în care se află păcătosul, de profilaxie sau de apărare de noile tentații, precum și de a întări și mîna spre progres duhovnicesc pe acela care cu adevărat împlinește aceste canonisiri. În acest sens, epitimiile se impun cu necesitate penitenților, căci «precum un bolnav nu folosește de-și va arăta nu numai boala lui la doctor, ce să mînințe și doctoria ce-i va da, așa și păcătosul nu să iartă numai cu ispovedania, ce să facă și canonul ce-l va da duhovnicul lui»³³.

Duhovnicul are deplină putere de a judeca, de a certa și ierta pe toți cei care vin la scaunul mărturisirii cu credință și cu părere de rău pentru cele ce au făcut. «Numai pre carele va fi afurisit de arhiereul locului nu are putere nimeni să-l deslege de cea afurisanie, nici poate să-l slobozească să se comince, sau alt dar besericesc să ea»³⁴. În aceste cuvinte, mitropolitul Antim Ivireanul vrea să arate

31. *Ibidem*, p. 31.

32. Nicodim Milaș, U. Komici, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II, partea II. *Canoanele sfinților părinți și canoanele întregitoare*, Arad, 1936, p. 209—211.

33. *Învățătură pe scurt...*, p. 24—25.

34. *Învățătură bisericască...*, p. 31.

paternitatea duhovnicească a episcopului peste toată eparhia ce o conduce și totodată scoate în evidență și o opreliște care se impune duhovnicilor: de a nu dezlega pe cei legați sau afurisiți de episcop.

O mare plagă care a stăpînit inimile duhovnicilor aproape în toate timpurile și pe care Antim Ivireanul o osîndește cu toată puterea sa, este răul obicei de a face un mijloc de cîștig din Sfintele Taine și mai ales din taina mărturisirii: «Bani să nu ceară pentru ispovedanie, nici pentru altă taină, căci se va osîndi la un loc cu luda, fără numai de-i va da cel ce se ispovedește de voia lui în loc de milostenie»³⁵.

Se interzice acest lucru pentru că, prin dobîndirea oricărui cîștig de pe cele sfinte, preotul duhovnic este socotit de sfintele canoane ca neguțător și, între un astfel de păstor și turma pe care o păstorește, nu mai poate exista legătura dragostei desăvîrșite, recomandată de Hristos ca principiu de colaborare între fiii și părinții lor duhovnicești. De aceea, el insistă de mai multe ori în cărțile sale de învățătură ca, pentru «verice taină care li să cade din ceale șapte taine a le săvîrși, să nu ia plată vînzînd sfintele, că se aseamănă Iudei, precum iarăși am auzit că fac mulți și cînd îi chiamă cineva să pricesnuiască bolnavi, au să boteze prunci în grab, nu vor să meargă, ce se lenevesc și cer plată multă, punînd pricini au depărtarea locului, au a vremii»³⁶.

În sfîrșit, ultimul sfat pe care-l dă mitropolitul Antim Ivireanul duhovnicilor săi este acela ca, după ce a mărturisit pe penitent, să-l învețe cele bune, să-l determine a se rupe complet de trecutul său întunecat de păcate, și să trăiască de acum în starea de curăție pe care a dobîndit-o de la ispovedanie. «Duhovnicul trebuie să-l învețe bineșor (pe penitent) ca să nu mai păcătuiască, ci să urască păcatele și să le lase și să alerge către Domnul nostru Iisus Hristos și să păzească să nu mai greșescă de aici înainte ca să se învrednicească împărăției cerului»³⁷.

Acestea sînt cele mai de seamă sfaturi și învățături pe care Antim Ivireanul le dădea duhovnicilor din vremea sa, învățături care nu sînt de mai puțină valoare și actualitate chiar și pentru duhovnicii zilelor noastre.

În afară de învățăturile de mai sus, specifice duhovniciei, mitropolitul Antim Ivireanul mai dă preoților și alte serii de învățături, cu caracter pastoral, — învățături care ne înfățișează pe Ivireanul ca pe un profund cunoscător și mare trăitor al sfintelor canoane și al pravilelor noastre vechi bisericești. Prin aceasta a doua categorie de învățături, el ne arată foarte limpede care era aria de activitate a unui preot, precizînd că putea să-și exercite funcțiile jurisdicționale, învățătoresci și mai ales sacramentale, numai în limitele parohiei pe care o păstorește. Pe creștinii cuprinși între aceste limite, preotul avea datoria de a-i învăța ca să păzească sărbătorile cele mari domnești, ale Maicii Domnului și ale sfinților mari de peste tot anul. Pe acești creștini, preotul trebuia să-i obișnuiască să meargă regulat la biserică: «seara la vecernie, dimineața la utrenie și mai vîrtos la sfînta liturghie, căci aceea iaste mai folositoare decît toate slujbele și decît toate rugăciunile, și într-acele zile nici să lucreze, nici să vînză, nici să cumpere nimic, afară din bucate de mîncare, că ce se lucrează într-acele zile oprite, lucrul acela iaste afurisit, și în posturi să se ispovedească și să se comince după obicei și cine ar avea bolnavi în casa lui să nu-i aștepte să-i comince la ceasul morții cînd le piare-

35. *Ibidem*, p. 28 v.

36. *Ibidem*, p. 38.

37. *Învățătură pe scurt*..., p. 25—26.

graiul, ce de cu vreme pînă sînt în fire să cheme pe preot ca să-i ispovedească și să-i comince că veri cari din voi nu veți purta grija să faceți așa, ce veți comincea vreun bolnav de aceea carele să nu poată ispovedi, afară de-l va grăbi moartea de veste precum se întîmplă la unii, veți cădea în osîndă împreună cu el și vă veți lipsi și de darul preoției»³⁸.

Se dă aici o serie întregă de învățături pastorale, arătîndu-se ce rol covîșitor au sfințele slujbe la formarea caracterului religios moral și care este aportul acestora la acțiunea de mîntuire a celor ce le respectă întru totul și participă cu regularitate la ele și mai ales la sfînta liturghie.

Deși trăitor în plină epocă feudală, totuși mitropolitul Antim Ivireanul s-a dovedit a fi un ierarh care a depășit concepțiile înguste pe care le avea acea epocă despre om și natura lui, văzînd în fiecare creștin chipul lui Dumnezeu. În cărțile sale, de care ne ocupăm, mitropolitul scoate în evidență și pune la loc de cinste unele învățături care astăzi au caracter direct social, precizînd că «toți preoții care au în enoriile lor țigani să nu-i neglijeze, să le săvîrșească orice slujbă le-ar cere și să aibă față de ei aceeași atitudine pe care o au față de ceilalți enoriași, pentru că și ei sînt creștini»³⁹.

«Protopopii au datoria de a supraveghea dacă se respectă toate aceste lucruri și să cerceteze dacă nu care cumva în anumite enorii au venit preoți și călugări mincinoși dintr-alte țări care înșeala pe creștini. Dacă unii ca aceștia vor fi găsiți pe undeva să fie aduși la mitropolit pentru a fi identificați»⁴⁰. Mai mult, pentru a se evita orice situație de acest fel, se interzice categoric mutarea preoților dintr-o parohie în alta, fără voia și știrea arhierelui, căci oricît de mult zel pastoral ar fi dovedit un preot, el nu avea dreptul de a se amesteca în treburile altei parohii: «Veri care preot afară din enoria lui va face liturghie, sau osfeștanie, sau va cununa, sau va ispovedi, sau va comincea pe cineva și după ce va muri îl va îngropa, sau veri ce alt lucru bisericesc va face fără de voia preotului acelaia a căruia va fi noria, unul ca acela de pravilile sfinților părinților noștri să leapădă și tot darul preoțesc, și-l vom lepăda și noi. Așijderea nici unul din voi să nu îndrăznească să cunune vreun om sau vreo muere streină dintr-altă țară, au și din țara aceasta și să lie neștiuți, pînă nu-i veți cerceta și-i veți ispiti pentrucă vin mulți din țara ungurească și din țara turcească și dintr-alte locuri departate și să însoară aici și pe la locurile lor au muieri, sau muierile au bărbați și lăsîndu-i au fugit, sau sînt a treea cununie și vin aici ca să ea a patra muere, sau muereea sa ea al patrulea bărbat, care să scrie cum că nu s-au însurat, au s-au însurat și i-au murit muereea, sau iaste a doua nuntă și i să cade să mai ea înca o muere.

Să nu-i cumunați pentru ca să nu să facă fără de legi, precum ca acestea multe ni s-au întîmplat de am judecat»⁴¹. Ceva mai jos, se adaugă și afirmația că dacă celor în cauză le va fi cu neputință să aducă scrisoare de la preotul în enoria căruiua au fost, să fie supuși jurămîntului și de vor jura că nu au fost legați cu fapte ca cele de mai sus la locul de unde au plecat, atunci preotul să le săvîrșească slujba pe care ei o cer⁴².

Aceste învățături le dădea Antim Ivireanul pentru a se evita unele neorînduieh frecvente în viața Bisericii de atunci. El luase cunoștința de aceste neorînduieh nu

38. *Ibidem*, p. 38—39.39. *Ibidem*.40. *Ibidem*, p. 39 v.41. *Ibidem*, p. 35 v.—36—36 v.42. *Ibidem*, p. 36 v., 37.

din auzite, «ci din judecățile pe care însuși le făcuse, așa după cum am văzut că o mărturisește chiar el. Lucrul este foarte natural și destul de adevărat, căci după câte ne informează și contemporanul său, Dimitrie Cantemir»⁴³, mitropolitul avea un loc de frunte în «Divanul domnesc» unde se judecau diferite pricini și mai ales le cunoștea pentru că era și conducătorul de drept al «Dicasteriilor bisericești», care existau pe lângă fiecare mitropolie și episcopie și unde se judecau numai pricinile cu caracter direct religios.

Din citatele de mai sus, scoase din scrierile lui Antim Ivireanul, reiese că și la începutul secolului al XVIII-lea, în țările noastre mai domnea încă o stare de dezordine. Mulți creștini din părțile răsăritului mai imigrau și atunci la noi, din cauza situației grele și neliniștii pe care tot mereu le-o provocau turcii. Apoi, nu numai din răsărit, ci și din apus, din Ardeal, poposeau mereu grupuri mari de creștini fugiți de acolo din cauza impunerii unirii cu Roma. Se înțelege deci câtă neorînduială producea acest du-te-vino al unor oameni despre a căror stare religioasă anterioară nu se știa prea mult. Pe lângă aceasta, povara grea a birurilor ce se puneau pe spinarea claselor de jos determina pe mulți dintre aceștia a merge pînă peste Dunăre, pentru a primi o hirotonie nelegală, dar care odată primită, îi absolvea de unele biruri. Alți străini se travesteau în preoți, pentru ca prin unele slujbe ilegale să poată câștiga cele ale existenței. Împotriva acestor situații hotărâște mitropolitul Antim Ivireanul, ca nici un preot străin să nu fie recunoscut ca atare pînă nu aduce carte de la mitropolitul sau episcopul său; iar preoții de enorie să nu cumine pe creștinii care se stabileau la ei, pentru teama de a nu se face căsătorii nepermise de Biserică și să aibă datoria numai de a-i spovedi și împărtăși.

Restul de slujbe să-l facă numai enoriașilor pe care-i cunoșcînde aproape și numai în cazul excepționale să intervină în enoria preotului vecin. «De să va întimpla cuiva nevoie de moarte și preotul acelu sat nu sa va afla acolo, ce va fi lipsind undeva departe sau va fi și el cumva bolnav atunci pentru nevoia morții preotul din enoria care va fi mai aproape să aiba voie să-l ispovedească și să-l cuminece și de va muri să-l îngroape, pentru ca nu cumva sa moară negrijit cu ceale ce se cade creștinului, așisderea și la botez. Așisderea pentru întimplarea cînd vor vrea să mearga undeva și va lipsi din enoria lui și într-acea enorie va veni cuiva ceasul morții să vie preotul acel alalte enorii să-l spovedească și sa-l cuminece»⁴⁴.

După ce am trecut în revistă cele două categorii de învățătuți, socotim folositor ca măcar foarte sumar să amintim și unele sfaturi care privesc conduita morală a preotului în familie, în enorie și în societate. De ce s-a pus și se pune mereu accent pe această latură a moralității preotului nu este greu de precizat. Căci neconformarea preotului cu preoția, precum și ezitarea lui de a intra pe făgașul vicții morale și persistența sau complacerea lui în tot ceea ce nu cadrează cu preoția atrage după sine caterisirea. «Veri cine din preoți și diaconi să va umbla ca nu-și poartă cînstea preoției cumsecade, ci va umbla pe la circumi și va umbla beat, acela bine să știe că după înția și a doua învățătură se va lipsi de tot darul preoției și se va pune în rîndul țaranilor la bir. Așisderea și cei ce vind viu pe la casele lor»⁴⁵.

43. Vezi Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, cap. XII, Divanul domnesc; vezi și P. P. Panăitescu, *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, ed. Academiei, 1938, p. 156.

44. *Învățătura bisericească...*, p. 39 v.--40 v.

45. *Capitu de poruncă*, p. 6-7.

Tot cu această ocazie, dar puțin mai sus, mitropolitul Antim Ivireanul interzice cu desăvîrșire preoților de a se amesteca în anumite lucruri care ar putea compromite demnitatea preoțească: «Poruncim vouă preoților și diaconilor, să nu vă amestecați în lucruri mirenești adecă în mărturiseli mincinoase, ficleanne în jurămînturi, în chezășii și într-altele asemenea ca acestea carele aduc scandal la norod și bănuială, iar mai virtos să vă feriți de neguțătorii, că apoi veți cădea în grea pedeapsă»⁴⁶. În sfîrșit, după aceste opreliști, mitropolitul Antim Ivireanul dă preoților și cîteva indicații mai amănunțite, învățîndu-i cum să facă diatele și cum să incheie foițele de zestre⁴⁷.

Am înfățișat mai sus nu numai sfaturile care privesc în mod direct pe duhovnic, ci toate învățăturile care se referă sub o formă sau alta la diferite aspecte din greaua și multilaterală misiune preoțească. Din cercetarea și studierea acestora, se poate aprecia în ce măsură mitropolitul Antim Ivireanul era un profund cunoscător al pravilelor noastre vechi și îndreptățirea lui de a le recomanda și impune preoților de sub ascultarea sa.

*

Problema originalității învățăturilor lui Ivireanul. — Pînă nu de mult, se știa că o parte din opera mitropolitului Antim Ivireanul, mai ales cea predicatorială, este în bună parte tributară unor oratori ca Hrisant Notara și Ilie Miniati⁴⁸. Recent, s-a demonstrat amănunțit că nu poate fi vorba de o asemenea bănuială, ci că Antim Ivireanul nu s-a inspirat din predicile acestora⁴⁹. În ce privește pravilele sau cărțile de învățătură pentru preoți de care ne ocupăm, subliniem că mitropolitul Antim Ivireanul nu este deschizător de drumuri, în adevăratul sens al cuvîntului, ci că în ce privește tratarea unor teme, el nu face decît să reia sub o formă nouă, ceea ce aproape cu două veacuri înainte de el făcea preocuparea unor pravile bisericesti⁵⁰.

Studiindu-le comparat, mai ales în ce privește duhovnicul și duhovnicia sa, vom observa că între pravilele amintite și cărțile de învățătură ale lui Antim Ivireanul există o foarte mare asemănare. Apoi, într-o mică măsură cu *Pravila de la Govora* (1640)⁵¹ și chiar cu *cea de la Tîrgoviște* (1652). Mai mult, înainte de Antim Ivireanul, au mai existat și alți ierarhi, care determinați de aceleași cauze ca și Ivireanul, au scris asemenea cărți de învățătură pentru preoți. Dintre aceștia, este suficient să amintim doar pe mitropolitul Varalam, cu *Cele șapte taine* ale sale⁵², pe mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, cu lucrarea *Mistirio*⁵³ și pe mitropolitul Teodosie, care a militat pentru tipărirea celor două *Cărți de învățătură* ale sale⁵⁴.

46. *Ibidem*, p. 5 v. 47. *Ibidem*, p. 11—17 v.

48. A se vedea N. Iorgu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, ed. II, p. 57 ș. u.

49. G. Strempele, *Antim Ivireanul, predici...*, p. 52.

50. Vezi Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Inceputurile dreptului scris în limba română*, în „Studii de istorie și filozofie”, VII (1954), nr. 4, p. 215—225; a se vedea și magistrand Stelian Izvoranu, *Sfaturi și orînduiri pentru duhovnici în pravilele manuscrise slavo-române și românești*, în „Glasul Bisericii”, XVIII (1959), nr. 1—2, p. 43—65.

51. Pentru *Pravila de la Govora* a se vedea I. Floca, *Pravila de la Govora 1640—1641*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 297—319, ș. u.

52. *Șapte taine a bisericii* tipărite cu învățătura și cu toată cheltuiala Măriei sale Ioan Vasile Voevodă.... Iași. 1644.

Mitropolitul Antim Ivireanul, deși continuator al acestora, nu reeditează lucrările lor, nici nu prezintă o compilație a lor, deși a cunoscut și s-a folosit de cărțile amintite ale înaintașilor săi și mai ales a praxilelor manuscrise care circulau în țările noastre încă din veacul al XVI-lea. Faptul că nu redă totdeauna fidel textul din pravile sau alte cărți, ci omite sau adaugă câte ceva, ca și în predici, face să se presupună că el se baza pe memorie.

Antim Ivireanul este original în modul de a lega conținutul praxilelor de viața cotidiană, făcând o pravilă vie, necesară subalternilor săi clerici și mireni. În alcătuirea lor, el a adoptat cu totul alt plan și a scos în evidență lucruri cu totul noi, ca: atitudinea duhovnicilor față de imigranții ardeleni veniți aici de teama turcilor, etc.; a îndrumat clerul cum să întocmească diatele și foilele de zestre; a poruncit ca față de țigani, clericii să aibă aceeași atitudine pe care o au față de ceilalți enoriași, etc. — toate specifice întrucitva timpului în care Antim Ivireanul a ținut în dreapta cirja de arhieru și tocmai aceste noutăți trezesc interesul și atenția celor ce le citesc.

Antim Ivireanul este ierarhul care continuă și desăvârșește chiar, buna tradiție a praxilelor vechi și a înaintașilor săi, de a educa și îndruma pe clerici în toate.

Importanța învățăturilor și sfaturilor date de el nu se mărginește la perioada pe care o păstorește, ci depășește cu mult limitele acestor granițe. Ne convingem de lucrul acesta prin faptul că aceste cărți s-au retipărit de mai multe ori⁵³. De fapt, actualitatea lor a fost susținută și pentru motivul că aceste cărți veneau să umple o mare lacună în trecutul nostru: să scoată clerul din ignoranță și să-l îndrepte pe calea luminii, pe calea «științei la sfânta carte». În această privință acțiunea lui a fost continuată și de urmașii în scaun ai lui Antim. Placăra aprinsă de el și de predecesorii săi, prin cărțile amintite, a fost dusă mai departe de vestiți ierarhi, ca: mitropolitul Grigorie, Veniamin Costache, Nifon, Sfântul Calinic, etc., continuându-se fără încetare, pînă în zilele noastre, cînd sub înalta arhipăstorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, tradiția de luminare și culturalizare a clerului de mir și monahal a cunoscut moment de culme prin învățăturile cuprinse în *Apostolatul social* și mai ales prin chemarea clerului la școală, organizînd cursuri de îndrumare misionară, unde preoții să-și reîmprospăteze și completeze cunoștințele.

Pr. STELIAN IZUORANU

53. *Misticism sau sacrament*. Tîrgoviște 1651, la I. Bîanu și Nerva Hodos. *Bibliografie românească veche 1508—1830*; tom. I, București, 1903, p. 175—185.

54. *Învățătură creștinească*, traduse de Gh. Radovici, Saagov. 1700; R.S.V., p. 390—393 și *Învățătură de șapte taine*, Buzău 1702, B.R.V., vol. I, p. 433—435.

55. *Mai întâi Învățătura bisericăscă...*, ed. II, București, 1741; apoi ed. III 1774; și *Capete de poruncă*, București, 1775.

UN AUTOGRAF AL LUI ANTIM IVIREANUL

Cu alt prilej, cercetînd unele aspecte mai puţin cunoscute ale activităţii lui Antim Ivireanul, am făcut o analiză a scrisului (scrisoarea) marelui mitropolit atît în greceşte cît şi în româneşte. Încercarea era temerară deoarece nu se cunoşteau decît cîteva semnături autografe şi patru rînduri cuprinzînd mărturia scrisă în *Condica Sfîntă* la alegerea lui ca episcop al Rîmnicului, în schimb i se atribuia copierea a numeroase manuscrise caligrafice cu o artă desăvîrşită ¹.

În această situaţie, printr-o disecare a scrisului şi prin aflarea grafismelor caracteristice ale acestui scris, am putut să consider ca provenind din mina lui Antim în mod cert următoarele trei însemnări:

1. O schiţă topografică din 1696 cu cîteva cuvinte lămuritoare privitoare la ho-tărnicia moşiei Negovanilor (fig. 1).

2. Subscrierea în *Condica Sfîntă*, cînd a fost ales episcop de Rîmnic ² (fig. 2).

3. O notă lămuritoare pentru legătorul Evangheliei georgiene din 1709, aflată întimplător (fig. 3).

O întîmplare fericită mă pune astăzi în situaţia să adaug un al patrulea au-tograf sigur şi care confirmă întru totul caracteristicile scrisului lui Antim. Este vorba de scrisoarea din 17 mai 1713, scrisă de mitropolit către preoţii bisericii din Şcheii Braşovului, care are un post scriptum, despre care editorul ei spune «altă scrisoare», adică scris de altă mină ³ (fig. 4). Această adnotare mi-a făcut să bănu-iesc că ar putea fi vorba de un autograf al mitropolitului şi am dorit să văd originalul cînd am avut ocazia să fac unele cercetări de arhivă la Braşov. Atunci am căutat această scrisoare şi în arhiva bisericii din Şchei, de a cărei ordonare se ocupă cu meticulozitate de arhivist, Prof. Ion Colan. Iată cuprinsul acestei scrisori:

Anthim milostiu bojiu arhiepiscop i matropolit vsei zemli Ungrovlahiscoi.

1. Aureliu Sacerdotocanu, *Antim Ivireanul arhivist, bibliotecar şi tipograf*, în „Glasul Bisericii”, XXII (1963), nr. 9—10, p. 862—890 şi XXIII (1964), nr. 3—4, p. 223—244.

2. *Ibidem*, p. 838, arătăm că, originalul fiind pierdut, nu avem certitudinea că reproducerea pe care o cunoaştem şi adesea reproduşă e întru totul fidelă. Acum pot să afirm cu toată siguranţa că facsimilul a fost făcut cu toată fidelitatea.

3. Sterie Stînghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, I. Braşov, 1901, p. 51.

† Cuciarnicilor preoți și altor clerici ai sfintei biserică din Schișii Brașorului, tuturor de obște sănătate, viață și spăsenie vă pohtem de la Dumnezeu, iar de la smerenia noastră vă trimitem molitvă și blagoslovenie.

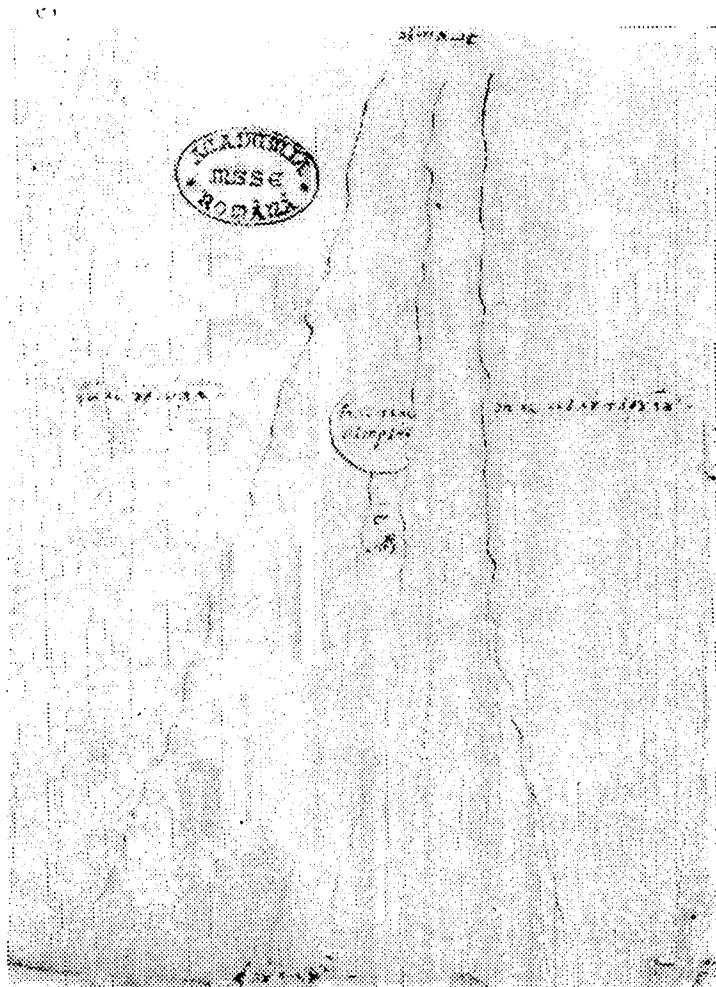

Fig. 1. — Schiță topografică adăugată la însemnarea din 1696

Serisoarea care ni-aș trimis ni-au venit și de celia ce ni-ași scris de toate am înțeles. Pentru 2 grămălici ce ia-ș trimis aici la noi ca să-i hirotonim iată că după pohta voastră, fără de zăbavă, am hirotonit pre unul diacon iară pre altul diacon și preot căruia i-am dat și blagoslovenie de duhovnicie împreună cu cartă noastră iscalită. Și sfintu mir încă v-am trimis și când vă va lipsi au mir au alte trebi ce ut are, să avem știre și vă vom face după pohta voastră.

Pentru niște cărțuții ce ne pohtîți să vă trimitem, pentru supărare ce aveți de papistaș, n-am putut să le isprăvim, ci va mai fi îngăduială pînă va trece praznicul Sfantului Constandin și după aceea vom sta cu tot denadînsul de vom isprăvi și vă vom trimite⁴.

Aceasta acum și darul lui Dumnezeu să fie purure cu voi.
Mai 17 dñi lt. 7221.

A. Ug.

<P. S. autograf al mitropolitului Antim:>

Dumisale bun prietinului nostru marelui județ îi rugăm de la Dumnezău întregă sănătate și toate fericirile și să avem crezămînt că n-am avut vreme să-i scriem deosebit⁵.

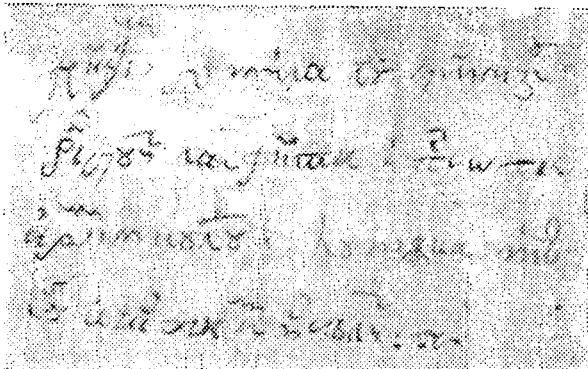

Fig. 2. — Autograful lui Antim Ivireanul în *Condica Sfintei* la alăgerea sa ca episcop al Rîmnîcului, în 1705

Așadar avem astăzi un material comparativ de cea mai mare importanță pentru istoria scrisului personal al lui Antim Ivireanul. Este evident că din punct de vedere estetic scrisul în grecește este superior celui în chirilică, ceea ce dovedește că el și-a format cultura de bază în limba și scrierea grecească.

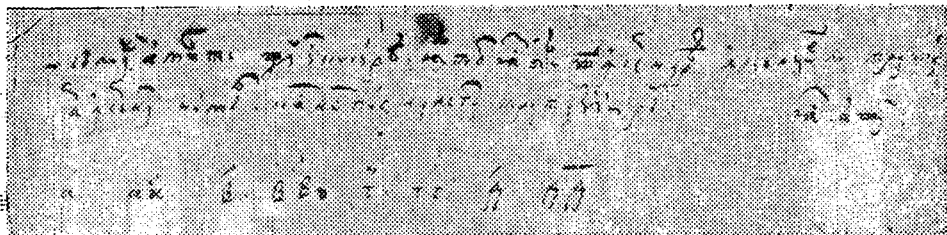

Fig. 3. — Insemnarea lui Antim Ivireanul pentru legătorul *Evanghelicilor Georgicne*, din 1709

Cu prilejul împlinirii a 250 de ani de la moartea atât de tragică a marelui ierarh, e bine să reamintim și pagina de luptă pentru Ortodoxie pe care a scris-o în legătură cu românii din Șcheii Brașovului, centru atât de important pentru cultura întregului popor.

Între mitropolitul Ungrovlahiei și preoții de la Biserica Sfantul Nicolae din Șcheii Brașovului au fost totdeauna strînse legături. Ele au continuat și în timpul

4. „Cărțuția” despre care se vorbește aici nu a fost încă identificată. *Invoățatura bisericească*, sfîrșită de tipărit la 8 noiembrie 1710, la care se referă Candid. C. Mușlea, *Biserica Sfantului Nicolae din Șcheii Brașovului*, I, (1292—1742), Brașov, 1943, nu corespunde conținutului la care se referă scrisoarea de față ca și cea din 15 februarie același an.

5. Arhiva Bisericii Sfantul Nicolae din Șcheii Brașovului, Document nr. 62. Publicat de Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 50—51 și mai înainte de Gherasim Timuș, *Acte relative la istoria bisericii române*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XI (1888), p. 1033.

mitropolitului Antim Ivireanul, cînd se ducea luptă aprigă pentru neaderare la unirea cu Biserica Romei. Scrisorile lui Antim către șcheieni sînt interesante și din acest punct de vedere. În frumoasa arhivă a bisericii din Șchei s-au mai păstrat încă cinci scrisori, al căror conținut merită să fie reamintit și acum ⁶.

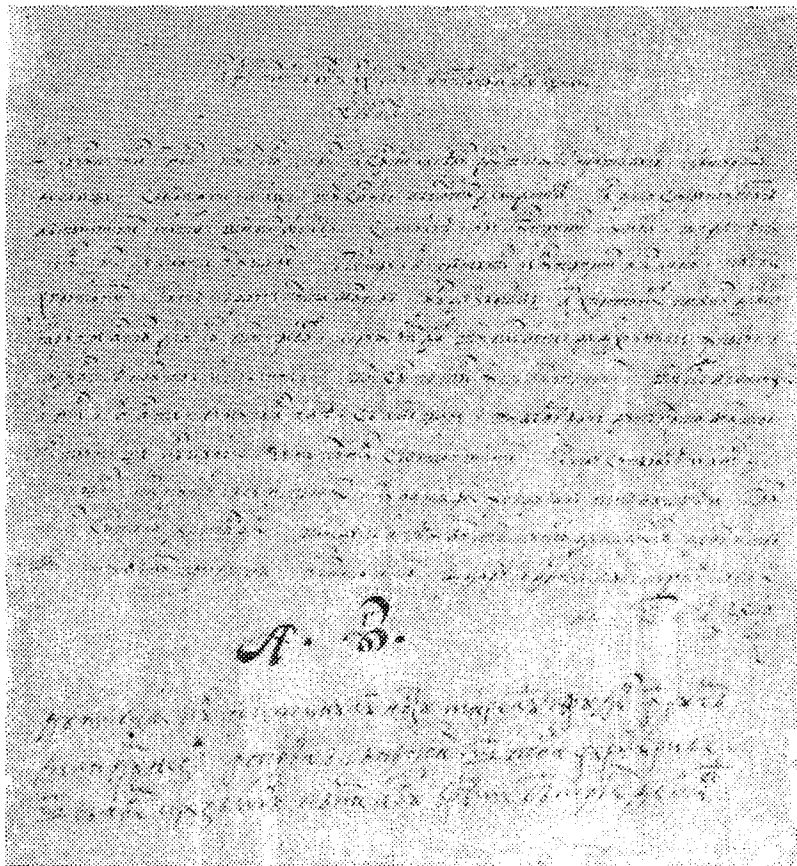

Fig. 4. — Autograful lui Antim Ivireanul adăugat la scrisoarea către preoții bisericii din Șcheii Brașovului, 1713

1708 (7217) decembrie 2. Mitropolitul Antim cere preoților și juraților din Șchei să vină la Scaunul mitropolitan spre a primi învățătura de care au nevoie, îi îndeamnă să aleagă alt gociman <epitrop> în locul celui răposat <Gheorghe Vătafu>

6. Toate aceste scrisori au fost publicate de Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, I, Brașov, 1901. Lectura editorului este în general corectă, dar s-au strecurat unele greșeli la date, pe care le îndreptăm aici.

și să se îngrijească de averea bănească a bisericii. Obligația venirii lor la mitropolie s-a stabilit «mai virtos de la anul 1701», zice mitropolitul⁷.

1709 (7217) august 3. Cere din nou nastavnicilor, gocimanilor și juraților bisericii din Șchei să vină măcar unul să ia blagoslovenie și primirea învățaturii în cele sufletești, cum le ceruse prin scrisoarea sa de la care «mai cursul unui an întreg se apropieștindu-i mădulări —de trupul nostru lipite», dar pînă acum n-au făcut-o deși, mai ales din 1701, sînt «legați de scaunul exarhiei și mitropoliei noastre a Ungrovlahiei-sau vor rumpere «de către chivernisirea păstoriei noastre». Pînă acum nici răspuns de neascultare n-a primit și-l cere fără zăbavă⁸.

1709 (7218) octombrie 20. Confirmă preoților, nastavnicilor, gocimanilor, juraților și tuturor credincioșilor din Șchei, că a primit scrisoarea lor adusă de popa Cîrstea și <gocimanul> Dumitru Albăț, arătînd pricinile pentru care n-au venit, și ie spune că de-au fost sau n-au fost, «acum de această dată vă ertăm și vă blagoslovim» însă «de acum înainte trebuiește să cercetați mai adese pre maica voastră cea sufletească, pre sfînta beserecă». Totodată le spune că va lua darul acelor preoți care umblă prin cîrciumi și se îmbată⁹.

1713 (7221) februarie 15. Arată șcheienilor că pe diaconul și pe grămaticu trimiși i-a hirotonit, pe primul preot iar pe al doilea diacon. Cît privește supărarea ce au cu vlădica de acolo și de către papistași «să mai fie îngăduială, că peste puținele zile vă vom trimite altă scrisoare în care pre larg vă vom scrie pentru toate lucrurile ce veți face și vă vom trimite și cartea aceia ce am pus de o face, cu care să vă puteți apăra»¹⁰.

1715 (7224) noiembrie 18. Mitropolitul Antim face cunoscut preoților, gocimanilor și juraților de la biserica din Șcheii Brașovului că a primit scrisoarea lor din 6 noiembrie, a înțeles cele scrise în ea și-i iartă pentru legătura ce le-a fost făcută «și să faceți căzutele slujbe fără de nici o șfială, ca și mai nainte»¹¹.

Scrisoarea de «legătură» de care se vorbește aici nu se cunoaște, după cum rămîn necunoscute și scrisorile șcheienilor către mitropolit¹².

Corespondența mitropolitului Antim cu șcheienii nu este bogată. Cu toate acestea ea rămîne revelatoare atît pentru relațiile spirituale dintre biserica Șcheilor și Mitropolie, cît și pentru frămîntările de ordin confesional care nu erau puține.

Laudă se cuvîne și îngrijitorilor arhivei bisericii din Șchei care au știut, în condiții destul de vitrege, de-a lungul veacurilor, să păstreze un tezaur documentar atît de bogat. Un catalog al documentelor, manuscriselor și cărților păstrate acolo ar fi de cea mai mare trebuință pentru istoria culturii românești.

A. SACERDOȚEANU

7. Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 43—45.

8. *Ibidem*, p. 41—43.

9. *Ibidem*, p. 47—49.

10. *Ibidem*, p. 49—50. Cu greșeli este publicat și de Gherasim Timuș, *op. cit.*, p. 1034.

11. Sterie Stinghe, *op. cit.*, p. 52. Aceste scrisori, sub datele publicate de Stinghe, au fost comitate și de Candid C. Mușlea, *op. cit.*, p. 151—155.

12. Normal ar fi trebuit să se păstreze în arhiva Mitropoliei Tării Românești, unde însă nu s-a găsit. Fiind în vremea cînd nu se păstra conceptele scrisorilor expediate, nu avem posibilitatea să cunoaștem nici pe această cale.

DIN PREOCUPĂRILE GOSPODĂREȘTI ALE MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL

Definiția dată de marele arhiepiscop de Cambrai, una din figurile ilustre ale domniei lui Ludovic al XIV-lea, este valabilă și pentru mitropolitul Antim Ivireanul. El a fost, înainte de toate, un tipograf, întrecând cu mult pe Coresi, pe Mitrofan și pe episcopii de Rîmnic, care au excelat în această artă. Lăsînd apoi la o parte talentul său de orator cu îndrăzneli care i-au adus, desigur, oarecare neplăceri, ca și acela de sculptor și miniaturist, xilograf, desenator și caligraf neîntrecut, vom încerca să înfățișăm în cele ce urmează, cite ceva din preocupările sale de gospodar. Căci, dacă meseria de tipograf îl ținea în casa modestă de tiparniță, numărînd literele, așezîndu-le apoi ca să-i iasă rîndul bine, ori să numere și să chitească colile tipărite, deci activînd într-un cerc închis, alta era noua sa chemare, de întîistătător al Bisericii țării. Necesitățile gospodărești, domestice, ale marelui case mitropolitane, îl obligau să iasă din acest cerc, din atmosfera de plumb a nenumăratelor sale tipărituri; lumea din afară îl solicita. Și aici, desigur, a făcut treabă bună harnicul ivirean, dar mărturiile, cu toate cercetările migăloase ce am făcut în depozitele arhiviste ale țării, apar destul de rare¹. O parte le-am dat, într-un studiu cînd ne-am ocupat, în special, de frumoasa sa citorie bucureșteană²; și acestea nu au fost prea abundente. Se pare că el scria mai mult cu «fierul» decît cu «pana», ceea ce explică penuria lor. Din cele ce am aflat, în timpul din urmă, lăsăm să urmeze aici, în chip cronologic, spre o mai bună înțelegere a vieții sale, de altfel, destul de agitată ca mitropolit, în sfîrșit, la tragicul deznodămînt.

Apreciat în rîndul credincioșilor, boierilor, clericilor sau oamenilor de rînd, el primește mărturii de respect și încredere din toate părțile. Curînd după suirea sa în scaun, mitropolitul Antim Ivireanul capătă, pentru mitropolie, un dar foarte însemnat din partea fiicei marelui ban Neagoe Săcuianu, Bălașa, despre care vorbesc cronicile țării. Iată ce spune ea:³

«† Eu jupăneasa Bălașa fata răposatului Neagoe biv vel ban, Săcuianul⁴ care am fost jupăneasa răposatului Badei clucer⁵, datam această încredințat a mea scrisoare, la cinstită mână Prea Sfințitului Kir Antim mitropolitul țării. Cum să-s știe că ajungându-mă grea boal, și temându-mă de moarte, și neavînd coconi ca să stăpănească multu puțin, și să ne pomenească în urma noastră: am socotit pentru Dnezeu și pentru sufletul meu, și al răposaiților părinților miei, și am dat și am închinat dintrale mele, cui ce am vrut pentru sufletul meu. Și fiind cum că această moșie a satului Săcuiani ot sud Dămb. iaste închinată mai denainte vream de răposatul părintele meu Neagoe banul, preste tot hotarul, la Sfânta Mitropolie den Târgoviște, deci și eu acum la vream mea de petrecanie, am întărit acea danie și cu această a mea diiat pentru pomeană. Și pentru căci să odihnescu oasele părinților miei, să să-s odihnească și oasele meale, aicea la bisearica din sat⁶, am dat și am închinat la Sfântă Mitropolie bisearica din sat, cu casele și cu toate nameștiile: să fie *metoh sfintei Mitropolii*; și moșiea satului peste tot. Și am mai dat și altele care semnează mai jos, ca să fie toate, acestea pre seama sfintei Mi-

1. O constată și istoricul N. Dobrescu în monografia sa asupra lui Antim Ivireanul.

2. „Glasul Bisericii”, XX (1961), nr. 5—6, p. 393—404.

3. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, CLXXII/88.

4. Familie cunoscută din secolul al XVI-lea. Pădure de la S. banul 1618, Neagoe Sec. mare ban la 1678—1679. 5. Bucșan.

6. Biserica se pretinde că a fost zidită la 1655 de Neagoe Secuian și Zamfira.

tropolii. Iar și părinții călugări de la sfânta Mitropolie, să fie purtători de grijă pentru biserica și casele acelea și să pue oameni de ispravă să caute, de ceas ale casei, întâi cu slujba biseericii, o doao pentru cele de pafar pentru toate să nu-s strice pomeana noastră și a părinților noștri, să ne pomenim aici la sfânta beseerică și la sfânta Mitropolie în veci. Ian. 12 lt. 7216 (1708).

† Mai dat-am la sfânta Mitropolie, moara de aicea den sat cu 2 roate,

† iar am mai dat sfintei Mitropolii viea mea den Dealul Răzvadului, cari iaste pre moșiia mănăstirii Dealul cu 3 tocitori și cu 4 buți.

† 40 de măci da stupi Mitropoliei.

Iar pre seama de estimpu să naibe treab ce că iaste rânduită unde săna datoare să-m plătescu».

Urmează apoi alte danii: zeci de boi, vaci, iepe, tingiri, căldări, tipsii, saci tocitori, călcători mai mici, chile de grâu, de orz și mei. De reținut, nu se pomenesc nimic despre porumb, care era în acea vreme destul de rar. Și mai departe: «Iar am dat și am mai adaos la sfânta Mitropolie și cu 15 suflete de țigani, cum scote mai jos, anume...» (urmează numele lor). Diata se încheia cu mare blestem pentru cine ar îndrăzni să schimbe ceva din cele hotărîte de Bălașa Săcuianu. Scrisă de ieromonahul Gavriil Rusul, «duhovnicul dumisale», diata poartă pecetea donatoare și semnăturile martorilor, care sînt logofeți de Țirgoviște, monahi, ierei și «popi». Era aici o reconfirmare a daniei mai vechi a lui Neagoe Săcuianu, care o făcuse în momentul cînd pleca la război în Moldova, cu adaose noi și multe făcute de Bălașa, fiica lui, cu care se pare că s-a stins neamul Săcuienilor. Mitropolitul Antim desigur, că va fi fost bucuros că puterile materiale ale mitropoliei creșteau. Și aceasta o dată cu decurînd înscăunarea sa, după cîteva luni. Era un început bun.

Iar pentru nevoile mai mărunte ale casei, aflăm cum, Chiriță «băcanul», cu femeia sa, dau zapis sfintei Mitropolii «și la cinstita mîna Sfinției sale Părintelui Kir Antim mitropolitul» cum «i-am vîndut Sfinției Sale» o țigancă anume Măsa și cu o copilă a ei Tudora, pentru 35 taleri. Această tranzacție modestă se făcea la 25 mai 7216—1708⁷.

Între moșiile din apropierea vechei Mitropolii a Țirgoviștei se găsea și aceea a moșnenilor din Țița, care în frunte cu Stancu vătafu, o vînduseră treptat, treptat după nevoile timpului. Astfel, în anul 7146—1738, Dragomir își vindea partea: «de m'am plătit de miere domnească». Mitropolia de asemenea cumpăraseră din acea moșie, ca să-și rotunjească o proprietate ce avea în acele părți. Mitropolitul Antim ținu să adauge ceva în plus la aceasta, și în acest scop cumpără de la Stan diaconu Bragheș, la 29 octombrie 7217—1708, trei funii și jumătate, pe lîngă proprietatea mitropoliei; o funie era de 16 stînjeni, o a doua la fel, iar a treia numai de 8 stînjeni, ceea ce arată că funiile aveau la acea dată o lungime care varia de la proprietar, la proprietar. Cu acest prilej, mitropolitul mai cumpăra de la diaconu casa împreună cu un grajd. Lungimea moșiei era și aceasta, după împrejurări «din malul cel mare pină în hotarul Bezdeadului!» Prețul acesteia era de 23 taleri și jumătate: «că m'am tocmît eu cu Sfinția sa de a mea bună voe». Deci, Antim tipograful ieșise din mirosul de plumb, la aerul tare de munte al văii Dîmbovitza, măcar formal. Și, de la moșii cu livezi, mitropolitul se îndreaptă apoi spre podgorii. Astfel, în același an, 7217—1708, la 8 decembrie, mitropolitul Antim cumpără via Dealul Piteștilor de la Neacșu cupețul. Acesta dă mitropolitului un zăpis în care spune că a avut niște vie, alături de viile Mănăstirii Hurezului «pre din sus»,

7. Arb. St. Buc., *Mitropolia*, CCCXLVI/11.

care le cumpărase de la «Kir Varlaam ce au fost Mitropolit». El le vinde acum mitropolitului Antim, drept taleri 350, ceea ce era o sumă respectabilă, «întâmplându-se și mărturii arhieri și boiari». Vinzătorul pune pe zăpis pecetea sa, mică și elegantă, urmată de iscălitura sa caligrafică, «spre încredințare»⁸.

O deosebită prietenie lega pe mitropolitul Antim de familia Știrbei, dintre care unul, Constantin, ajunsese mare ban al Craiovei. Iar Șerban slugerul Știrbei, ginerele lui Ivașcu Băleanu, un mare evlavios, a zidit Schitul Didești din ținutul Teleorman. Boier bătrîn la data de 9 decembrie 1708 (7217), el scrie mitropolitului o misivă cu tainice destăinuiri, ceea ce arată intimitatea lor. Urmarea acestei amicitii a fost închinarea Mănăstirii de la Didești sfintei mitropolii. Iată ce spunea bătrînul boier duhovnicului său, în acea scrisoare, cu puternic iz bătrînesc românesc:

«Întru cinstită și blagoslovită mîna Sfinții sale părintelui și mitropolitului Kir Antim, cu plecăciune și cu fericită sănătate»⁹.

Prea cinstite prea sfințite, de Dumnezeu alesule și de Dumnezeu trimisule păstorule, și învățătorule al turmei lui Xs cei cuvîntătoare, iar noao, ca întru Duhul Sfînt părinte sufletesc, cu multă plecăciune sărut cinstită și blagoslovită mîna Sfinții tale. Lîngă aceasta fac știre Sfinții tale, că viind de la Tîrgoviște pe la Ciocănești, pe la Gheorghită Părcălabul, pe cale m-au găsit un rău, până la moarte. Nu știu mai putea-voi scăpa dintr-acest rău au ba. Ci mă rog Sfinții tale de mi să va întîmpla sfîrșit; eu las toată socteala asupra Sfinții tale și la sufletul Sfinții tale și iape, și oi, și stupi, toate las sfintei mănăstiri, pentru sufletul meu și al jupăneasăi mele, căci că am trăit bine în viață cât am avut, fără căt numai ce am vîndut i să dau ounei boeario trei perechi de telegari. Iar pentru frații miei destui bani au mîncat dela mine, în care voio da toate scrisorile lor la mîna Sfinții tale de banii ce mi-au mîncat. Și ei de bani să fie ertați de la mine, iar cu alt nimic să nu mai aibă treabă. Și de mi să va întîmpla sfîrșit, iată că las sfintei mănăstiri să se mai lucreze chilioarele împrejur. Și mai am și cărămida gata 2000 și banii gata 2 pungi de bani; numai Sfinția ta socoteaste de trimite onu om de ispravă. Iar de va fi mila lui Dumnezeu și mă mai întorc, tot spre norocirea sfintei biserici va fi. Casa mea iaste plină de toate, și când voio pricepe sfîrșitul, voio trimite la omul Sfinții tale și-i voio da toate în seama lui. Și iată că am trimis Sfinții tale puținel dar: Sfinția ta să primești o pereche de cămăși, cu izmeanele, și o bazma. Și te puio pe Sfinția ta la puțintea osteneală pentru oun borcanel de . . . și pentru oun borcanel de rodozahar și voio mulțămi Sfinții tale de voio trăi și voio plăti Sfinții tale, să nu o arăți nimănui până ce voio da datoria, și atunci o vei arăta. Cu aceasta sfîrșind mila prea puternicului Dumnezeu să fie pururea cu Sfinția ta.

Dechemb. 9 It. 7217

Al Sfinții tale smerit și plecat fiu sufletesc

Șerban sluger Știrbei»

Această scrisoare va avea oarecare urmări, cum se va vedea în cele următoare.

Acestea sînt o parte din preocupările mitropolitului Antim, în ordinea gospodăririi, în mai puțin de un an, ca pastor chivernisitor¹ al sfintei mitropolii.

De reținut faptul că, în aceeași zi de 9 decembrie 7217—1708, Șerban slugerul Știrbei dăruiește mitropoliei satul Sălătrucul de subt Muntele Cozia, județul Argeș, cu munți, vii și țigani spre veșnica lui și a jupănesăi sale pomenire¹⁰. Adîncă credință, vie, lucrătoare a acestui boier, care se gîndise mai întîi să închine schitul său Didești la călugării greci, dar care îl deziluzionaseră prin purtarea lor, este un fenomen mai rar, chiar pentru acele vremuri de cuceritoare evlavie.

8. *Ibidem*, XCIX/84.

9. *Ibidem*, CXXXIV/12.

10. *Ibidem*, CCCI/4.

În anul următor al păstoriei sale, 7217—1709, la 23 ianuarie, mitropolitul Antim face o cumpărătură de «niște părăsiști de vii în Dealul Piteștilor în gura văii Izvoarelor», cunoscuta podgorie. Mihail ieromonahul, igumenul Mănăstirii Cozia «dimpreună cu tot soborul sfintei mănăstiri» și cu «popa» Ștefan, igumenul de la Mănăstirea Trivalea, «care mănăstire iaste închinată metoh la mănăstirea noastră Cozia dă răposatul părintele Varlaam, ce-au fost mitropolit», fac o scrisoare mitropolitului Antim. Aci ei arată că, această părăsiște a fost tot una cu viile pe care le vînduse mitropolitul Varlaam «jupănului Neacșului Piteșteanului» și pe care le cumpăra acum mitropolitul Antim. Iar socolind ei că Mănăstirea Trivalea nu va putea s-o lucreze, avînd încă și alte vii, «am făcut tocmeala cu sfinția sa părintele Kir Antim de i le-am vîndut în bani gata tl treizeci, să le întoarcă Sfinția sa și să le lucreze, să fie tot una precum au fost de baștină». Actul este întărit cu pecetea Mănăstirii Cozia și mai multe semnături în frunte cu: «† Mihail ig. ot Cozia † Ștefan ermonah ispravnic ot Trivale, † Ghenadie ig. ot Argeși și alții»¹¹.

În intervalul de timp de la 9 decembrie 7217—1708 și pînă la februarie anul următor, Șerban sluger Știrbei se stinge, cum se vede din cele imediat următoare.

La 12 februarie 7217—1709, Constantin Știrbei vel ban, împreună cu fratele său Matei, feciorii Radului Constantin Știrbei, dau scrisoare¹² mitropolitului Antim, prin care îi arată cum fratele lor Șerban slugerul, împreună cu soția sa Stanca, fata lui Ivașco clucerul Băleanul, au ridicat o mănăstioară la Didești (Telcorman) pe care au închinat-o sfintei mitropolii cu tot avutul lor, moșii, rumâni, țigani și tot felul de dichise. Dar între daniile făcute, Șerban a inclus și moșiile Rusănești și Mărgăritești din ținutul Romanași, care erau de la tatăl lor Radu Știrbei și deci nu erau numai ale lui Șerban. Iar «donnia și judecata» au dat ca să le stăpînească ei, cei doi frați ai lui Șerban, adică Constantin și Matei Știrbei. Totuși, ei dau pentru sufletele părinților și ale lor, și aceste două moșii, Rusănești și Mărgăritești, ca toți rumânii la mănăstioara de la Didești, închinată sfintei mitropolii, «ca să aibă Sfinția sa părintele mitropolit (Antim) a le ținea și a le stăpîni acestea toate cum s-au scris mai sus cu bună pace...».

Însemnata donație este întărită cu pecetea și iscăliturile celor doi Știrbei, lîngă care semnează: «Șerban Cantacuzino vel vornic, Șerban vel logof., Șerban Bojoreanul vel vistier, † Radul Goleșcu vel clucer mărturie, Ștefan Cantacuzino vel postelnic mărturie, † Ianache Văcărescu vel pah., Șerban vel stolnic mărturie, Pătrașco Brezoianul vel sârd. mărturie, Pană Negoescu vel comis mărturie, Gligore Băleanul vt vornic». Cum se vede era martor la această donație aproape întregul Divanul țării, aceasta desigur și din considerație către Constantin Știrbei care era mare ban al țării. Iar închinarea Mănăstioarei Didești, metoc la mitropolie, rămînea intactă cum o dorise evlaviosul Șerban sluger Știrbei, ceea ce constituia pentru mitropolitul Antim satisfacție deplină.

La 1 mai 7217—1709, mitropolitul Antim dă o carte¹³ la mîna Predii, căpitănelul de la Gherghița, prin care arată că mitropolia a avut o moșie în Berileș «în județul Ilfovului, funii 5 și funia de stînjani 100 care fac stînjani 500». Această moșie fusese dată de pomană la sfînta Mitropolie din București de jupăneasa Roxanda, ce au fost jupăneasa lui Gavriil spătar, feciorul Mărzii vornicul, și a ținut sfînta mitropolie cu bună pace. Iar acum mitropolitul Antim o vinde Predii căpi-

11. *Ibidem*, XCIX/83.12. *Ibidem*, CXXXIV/13.13. *Ibidem*, VIII/23.

tanul, drept 200 taleri, «cu care bani am făcut alte lucruri ce au trebuit la sfânta mitropolie». Căpitanul Preda dăruiește această moșie schitului său din Gherghița, «care schit l-au închinat la Sfânta mitropolie, și mai mult pentru aceasta i-am vândut moșiia ce scrie mai sus, fiind schitul închinat aici la noi nu să înstrăinează de la sf. Mitropolie».

Dar, nici chestiunile mai mărunte nu le da la o parte învățatul și talentatul nostru mitropolit. Astfel, la 8 iunie 7217—1709, el aprobă un schimb de loc al mitropoliei, cu o pivniță și două prăvăli, luate de la Manolache cuparul din București¹⁴.

Căutînd să apere avutul mitropoliei, vlădica Antim cere domnitorului să numească 12 boieri ca să-i hotărînicească moșiia de la Săteni (Dimbovița), la 22 noiembrie 7212—1709. Rezultatul este că mitropolia câștigă 80 de stînjeni care fuseră cotropiți de moșneni, care la rîndul lor căpătau vile fără vinăriei¹⁵.

La 25 ianuarie 7218—1710, Atanasie călugărul Cosac cu fiul său Matei din Pitești, vînd mitropolitului Antim un «cîrc de dealniță» drept bani gata ughi opt. Mi scriu în zăpis¹⁶ că au primit banii, adăugînd că mai dau «Sfinții sale și un cîrc de pomeană, care face peste tot o jumătate de dealniță, care dealniță iaste din hotarul Ducăi ceaușul», ca să fie pomeniți la mitropolie, «că aflîndu-mă și eu la multă slăbiciune, am dat și de pomeană».

Deși închinarea solemnă a Schitului de la Gherghița se făcea, cum se va vedea mai departe, abia în martie 1714, totuși mitropolitul Antim avea o veche și continuă simpatie pentru ctitoria lui Preda căpitanul — un personaj deosebit de important al vremii, în ținutul Gherghiței — vînzîndu-i moșiia mitropoliei de la Berilești încă din anul 1709, cum am arătat mai sus. Ca o nouă mărturie de apreciere, la 15 februarie 7218—1710, mitropolitul dădea o carte de blestem pentru aflarea părților de moșie ale Schitului Gherghița, din Orzești, Copăcineasca și Ciorăneasca¹⁷.

Virtuțile mitropolitului Antim, cît și evlavia personală făceau pe Stana, soția răposatului Pană căpitanul Hagiu, să dăruiască mitropoliei o casă din ulița cea mare a Bucureștilor, zisă a mîrgelarilor, ce o cumpărase de la Anghelina a lui Vartolomeu călugărul Amarul. Dania se făcea la 31 mai 7218—1710¹⁸.

Tocmelile agricole, de asemenea, nu sînt trecute cu vederea de Antim mitropolitul. Astfel, la 16 iunie 7218—1710, prin blagoslovenia sa se face «tocmeala» locuitorilor din Șovîrea-Vlașca, privitor la grîul, finul și lemnele ce aveau să le dea sfînteii case¹⁹.

Radivoie, căpitanul de seimeni, sîrb de origină, «ce a slujit în armată la Domni», se arată deosebit de generos față de mitropolie și desigur, și pentru titularul acesteia. Ca urmare, el închină sfînteii Mitropolii moșiia Cervenia din județul Ialomița și case în București, la 19 iunie 7218—1710²⁰, iar la 19 iulie, același an, — dacă nu este o greșeală de transcriere — o nouă scrisoare vine cu amănuntele că el a dat împreună cu soția sa Dana, casele lor dinspre Pușcărie, în jos de Curtea Domnească cît și moșiia Cervenia din Ialomița²¹; în plus, purtînd aceeași dată, se dă și o foită despre cele închinute mitropoliei de către Radivoie, căpitanul de seimeni, și soția sa Dana, originar din Bolna Sarai, din țara turcească²².

14. *Ibidem*, CCXXIV/4.

15. *Ibidem*, XXXV/38.

16. *Ibidem*, XCIX/85.

17. *Ibidem*, VII/16.

18. *Ibidem*, CXCVII/2.

19. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, orig. CCCVI/18.

20. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, ms. 132, f. 231 v.

21. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, orig. CCXLIX/6.

22. *Ibidem*, CCXLIX/7.

La 23 iulie 7210—1710, mitropolitul Antim primește de la Toma cămărășelul veste cum s-a fixat o piatră de hotar la moșia de la Dobrotei și Runcu, piatră ce nu fusese pusă de cei 12 hotarnici. Este veșnica poveste a încălcării hotarelor de către vecinii lacomi²³.

Țiganii au format în vremurile trecute un capitol însemnat al marilor gospodării și deci și pentru aceea a mitropoliei. Pentru cunoașterea acestui capitol, Manea, pîrcălabul lui Barbu Brătășanu, face un raport către mitropolit la 15 ianuarie 7219—1711²⁴.

În decursul domniei lui Constantin vodă Brîncoveanu, apare un tînăr cu o ținută spirituală oarecum surprinzătoare. Este vorba de Andronache postelnicul, fiul lui Pascale vornicul de Țirgoviște, care plecase la învățătură la Veneția, ca să ajungă apoi călugăr la Muntele Atos. S-a păstrat o scrisoare impresionantă a acestui cenobit către strălucitorul Domnitor, în care îi arată că se hotărăște să rămînă acolo, la Sfințul Munte, iar averea o dăruiește domniei, spre a face cu ea ce va crede de cuviință. Prin moștenire, el avea și o biserică în Țirgoviște, pe care Domnitorul o va închina cîtoriei sale de la Hurezi; el mai avea case și prăvălii în Țirgoviște precum și niste vie în apropierea orașului. Una din aceste vie o dăruiește mitropoliei, danie pe care domnitorul o întărește lui Antim, la 14 aprilie 7220—1712²⁵.

Morile Mitropoliei de la Cucuiăț pe Dîmbovița, în jos de București, dau mitropolitului Antim mult de lucru, cu intervenții chiar la Domnitor în perioada de timp de la 10 august 7219—1711 pînă la 19 iunie 7220—1712²⁶.

În sfîrșit, la 19 iunie 1712 (7220), Matei paharnicul Popescu, cu fratele său Constantin paharnicul și cu Lămotestii, dau scrisoare de bună credință la mîna mitropolitului Antim, în pricina morilor de pe Dîmbovița, aflătoare pe moșia lor, Popeștii; ele înecau morile Mitropoliei de la Cucuiăț. Iar Sfinția sa, «au fost ridicat șase boiari și trei meșteri de au cercetat pentru acea înecătură», și aceștia au aflat «ca să ne pogorîm noi morile mai jos cu o palmă, să oumble și ale noastre și ale Sfinției sale». Ei se roagă însă de mitropolit să le îngăduie pînă în toamnă — dată pe care ei nu o vor respecta — și totuși mitropolitul îi îngăduia pînă la 19 iunie; văzînd însă neascultarea lor, Antim mitropolitul ridica 12 boieri împreună cu Hrizea vel portar și cu Șerban, meșterul domnesc, de le-au luat seama. Aceștia află același lucru: «și ne-au ajuns dreptatea ca să le pogorăm de o palmă precum ne-au dat și țancu». Și după ce se va face o podișcă și alte meșteșugiri iar morile mitropoliei ar rămîne tot înecate, «atuncea va face precum va ști Sfinția sa»²⁷.

Tot pentru clarificarea averii Mitropoliei, care consta, mai ales din moșii, mitropolitul Antim cere Domnitorului, la 4 septembrie 7222—1713, să numească 12 boieri hotarnici, ca să aleagă partea mitropoliei de la Lolotești, Rîmnicu-Sărat, de către aceea a lui Radu, mare vornic de Țirgoviște²⁸; iar la 5 octombrie 7222—1713, se da volnicie de către Domnie oamenilor mitropoliei, să ia vinăriciul din Dealul Loloteștilor, de la cei ce au vie, afară de cele «înfundate»²⁹. Această localitate dă loc la multe discuții în toamna anului 7222—1713, pe care le trecem, și în care se amesteca la un moment dat însuși patriarhul Ierusalimului, aflător la acea dată în țară

*

23. *Ibidem*, XXIII/3124. *Ibidem*, CCCLV/20.25. *Ibidem*, LV bis/24.26. *Ibidem*, a se vedea doc. X/5, X/6, X/8, X/9.27. *Arh. St. Buc.*, ms., 130, f. 199 v—200.28. *Ibidem*.29. *Ibidem*, f. 200.

Situația materială a clerului de jos devenise deosebit de grea către sfârșitul secolului al XVII-lea. Domnia lui Duca Vodă (1673—1678) a fost puțin prietenoasă față de biata preoțime, care ducea o viață necăjită, alături de poporul de jos, avînd doar neînsemnate scăzăminte de biruri. Pe motivul că de la înaintașii săi rămăseseră multe datorii pe țară, Duca Vodă desființează și acele mici scutiri de care nevoiașii se bucuraseră pînă atunci, ceea ce face ca preoții să se vadă siliți a părăsi satele, așa cum se afirmă chiar prin hrisovul domnesc din 9 aprilie 1714—1676. Faptul este confirmat și de Șerban Vodă Cantacuzino (1678—1688), care prin hrisovul său de la 30 iunie 1710—1682, arată cum preoții «n-au avut cu ce să ținea și cu ce să mai poată birui și numai ce au fugit, care preoți au putut, rămînînd sfințele bisearici pustii și închise, lipsite de toată sfînta și dumnezeiasca slujbă. Căt și creștinii murind neispovediți și necumenicați și neslujii, după cum se cuvine pravoslavnicii noastre credințe». Ca urmare, Șerban Vodă Cantacuzino dă un mare hrisov, prin care clerul este mult ușurat de greutățile în care zăcea. Este un act de o importanță deosebită și necunoscut.

Pe vremea lui Constantin Vodă Brîncoveanu, fiscalitatea este destul de apăsătoare. Astfel, domnitorul dă la 17 iulie 1706—1698, o poruncă prin care orînduiește ca toți preoții și diaconii din cuprinsul mitropoliei să dea bir 7000 ughi pe an, plătindu-i în patru rate³⁰. Urmașul lui Vodă Brîncoveanu în scaun, Ștefan Cantacuzino (aprilie 1714 — ianuarie 1716), pentru ca să îndulcească oarecum greul său păcat precum și acela al tatălui său, Constantin postelnicul, ce-l făcuseră cu asasinarea lui Constantin Vodă și a coconilor săi, desființează birul văcărîtului, pe care-l introdusese domnitorul jertfit. Și, pentru a-și atrage și simpatia clerului, care era o categorie socială ceva mai ridicată, da un hrisov³¹ la 27 aprilie 1714—1722, în care, după o introducere justificativă, decide:

«Să fie slobozi de acum înainte toți preoții și diaconii țării de toate dădiile ce au avut ruptoare cu hrisoave de la alți domni mai denainte și de toate alte dăjdii căte vor eși peste an de la vistierie. Să n'aibă a plăti de acum nainte nimic ci numai să aibă a da în toți anii ploconul cel obicinuit Prea Sfințitului Mitropolit, și celor doi iobitorilor de Dumnezeu Episcopi carele iaste pre lege și canonicescu pe an po ughi 1 de preot, iar nu mai mult. Și de s'ar întâmpla vreodinioară să iasă vreo dare noao în țară pentru vreo nevoie, cu poruncă tare și nestrămutată ca să ajute la acea dajde, și ertați și neertați Noi hotărâm să fie slobozi și de aceasta, ca și de cealaltă... Și Sfinția sa Părintele Vlădică împreună cu părinții Episcopi, să nu fie volnici să preotească, nici slujitorio, nici fie ce om neînvățat. Și pre toți preoții ai fieștecărui Arhiereu să-i aducă scriși, ca să se așaze în anatefteriol vistieriei, fieștece popă cu numele lui și la ce sat iaste. Și pân va muri un preot de la un sat, să nu preotească pre altul, și preoțindu-l să șteargă numele acelu morț, și să puie acelu viu. Și carele va fi neînvățat și nevrednic să-l lipsească. Și fieștecare preot care va fi înscris în anatefterio vistieriei, să aibă cartea arhiereului la mână de vrednicie... avînd datorie fieștecarele în toată viața lui peste an să facă căte un sârindario, de vreme ce această milă li s-au făcut cu rădîcarea dăjdiilor, nu s-au socotit spre însărcinarea și greotatea celorlalți săraci dăjdiile lor ci den venitul cel drept al domniei, de la cămară să li se plătească dajdia. Iar nefăcînd aceale sârindare și rugăcioni, atît Sfinția sa Mitropolitul după vremi... căt și ceilalți părinți Episcopi, purtători de grijă a acestora, să dea seama în fața dreptului judecător».

30. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, CDXCIV/2.

31. *Ibidem*, CDXCII/2 și bis imprimat; originalul poartă data de 26, iar tipăriura 27 aprilie.

Acest hrisov, cum se vede, este într-adevăr un act de favoare pentru preoțime, dat și cu oarecare condiții, dar, în fine este un binevenit privilegiu pentru clerul de jos, apăsător de nevoi. Această bunăvoință a tânărului domnitor, ajuns în scaun în urma unei crime inexplabile — uciderea lui Constantin Brîncoveanu, de care el se leapădă și în scris, — s-a făcut desigur și cu îndemnul mitropolitului Antim. Acesta explică și sfatul pe care mitropolitul îl da preoților, în cartea sa: *Capete de poruncă*, tipărită la Tîrgoviște³² la leatul 7222—1714. Aici, la fila 2—3, se tipărește cuvîntul lui Antim Mitropolitul, către preoți și diaconi, prin care le cere să se roage pentru domnitorul Ștefan Cantacuzino, care a dat hrisovul de scutirea lor de dări. El continuă apoi cu cele 12 capete de poruncă; în cel de al doilea, de asemenea, el cere preoților să facă sărindare pentru Domnitor drept mulțumire pentru binefacerea scutirii de bir de către acesta, așa, cum de altfel o cere însăși hrisovul, după cum am arătat mai sus. Mitropolitul merge mai departe, cerînd ca preoții să facă și două liturghii pe an, pentru Domnitorul Ștefan Cantacuzino, și anume la 27 decembrie și la 2 august în fiecare an, pentru binefacerea primită.

Cum se vede, mitropolitul Antim însuși își manifestă mulțumirea către Ștefan Vodă Cantacuzino și în scris, pentru ușurarea sarcinilor clerului de mir către vistieria țării. Adăugăm că domnitorul de curînd instalat în scaun, a dat alt hrisov de bunăvoință— este vorba de hrisovul³³ pentru desființarea vîcărîtului, dare pusă pe țară de către Constantin Brîncoveanu. Toate aceste acte de bunăvoință din partea lui Ștefan Cantacuzino, s-au dovedit însă zadarnice, căci soarta îl pîndea atît pe el cît și pe tatăl său, ca adică, numai la un an și ceva de domnie, și ei să fie la fel, crunt uciși de către turci!

În cursul anului 1714, în luna august, biserica Sfîntul Gheorghe din Gherghița-Prahova, cunoscuta localitate așezată pe drumul mare spre capitala țării, ctitoria vestitului căpitan Preda, cel cunoscut și ajutat de mitropolitul Antim, este închinată metoc sfintei case. Cu acest prilej, mitropolitul da un act solemn, un «hrisov arhieresc», de o rară frumusețe din toate punctele de vedere. Hrisovul poartă data de 25 martie 7222—1714³⁴. În acest act se spune cum biserica fusese zidită din temelii de Preda căpitanul ot Gherghița, împodobind-o pe dinăuntru și pe dinafară din ale sale «drepte ciștiguri»³⁵. Preda căpitanul era feciorul răposatului Paraschivei vornicul. Avînd el «dragoste și cucerie către Sf. Mitropolie», s-a îndemnat și a închinat-o metoc «pentru ca să aibă de la dănsa sprijincală și căutare pururea». Și a hotărît ctitorul, să dea acest schit «în toți anii la arhierescul nostru scaun vin vedre osută și patruzeci, unt oca patruzeci și patru și bani gata tal douaozeci. Iar cu mai mult să nu-i facă Mitropolia supărare, de vreme ce au lăsat și la sfînta Mitropolie oi cu miei cincizeci, stupi cincizeci, rămători cincizeci, boi șase, vaci șase, iape patru, cai cinci și bani gata tal cinci sute. Drept aceea și smerenia noastră, văzînd rîvna dumisală cea creștinească și dragostea care au arătat spre noi, am dat acest hrisov arhieresc aceluia schit, ca să fie așazămîntul acest nemîșcat și (ne)strămutat». Mitropolitul Antim roagă pe urmașii săi în scaun «ca să aibă pururea acel schit cercetare și căutare de dînșii, pentru ca să nu slăbească dintru

32. Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 492—493.

33. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, VI/23.

34. Biserica era zidită la 10 mai 7213—1705. Vezi N. Iorga, *Inscripții...*, vol. II, p. 3, („Studii și documente”, vol. XV).

35. Arh. St. Buc., *Mitropolia*, original grec, pergament, DLV/I.

ale sale și să fie îndestulați cu aceea milă, ce s-au hotărât mai sus. Și încă să aibă schitul acesta un preot și un diacon de mir, ertați, atât de birul cel de țară cât și de ploconul sfintei mitropolii, ca să fie de paza besericii». Ca și un hrisov domnesc, acest «hrisov arhieresc», cum îl numește însuși Antim mitropolitul, este iscălit de toți aleșii reprezentanți ai clerului din acea vreme, și anume: «Damaschin, episcopul Rîmniceului; Iosaf, episcopul Buzăului; Nicodim, egumen ot Tîșmana; Iosaf Deleanul, Teofan ieromonah, igumen ot Dgl (Cîmpulung); Ștefan ierom. igum. Bistrița; Ștefan ierom. igum. ot Glavacioc; Mihail pro igum. Cozii, Daniil ierom. igum. ot Aninoasa (acesta este viitorul episcop de Buzău și apoi mitropolit al țării); și Nicodim, igumen ot Căldăroșani».

În septembrie 1714 indiction 8 Cozma patriarhul întărește *Așezămîntul* făcut de mitropolitul Antim pentru biserica Tuturor Sfinților (Antim), ctitoria sa³⁶. Aceasta va fi constituit o alocăsu bucurie sufletească marelui arhieret care nu-și închipuia nicicum că această blagoslovenie patriarhală va fi peste puțin schimbată, și încă în ce formă rea, multiplicată.

Harion, igumenul Mînăstirii Cozia cu tot soborul dau scrisoarea lor³⁷ «la cinstită mîna Prea Sîntului Mitropolit al Ongrovlahiei Kir Antim», la 3 ianuarie 7223—1715, prin care arată că «prostia» lor, «au din sfătuire, au din trufie» au călcat sfințele canoane la alegerea egumenilor lor «aducînd la mijloc scandală», și aceasta «de vreamă ce fără de a da știre arhierelui și părintelui nostru celui de obște și păstor». Această purtare, spune mai departe documentul, aducea «spre ourgie... pe prea Sfințitul Mitropolit, și să îndemna cu dreptate să ne ourgisescă». Pentru a înlătura această sminteală, ei făgăduiesc că la viitoarele alegeri să dea mai întii veste «Prea Sfințitului nostru Mitropolit», spre a da blagoslovenie. De reținut, că urma să se comunice faptul mitropolitului și nu episcopului de Rîmnic, care iscălește actul respectiv. Titular era la acea dată Damaschin, dascălul cel învățat. Dacă vreodată vor proceda fără a înștiința pe mitropolit, ei «se îndatorează să dea mitropoliei gloabă o sută de galbeni de ai țării... și să luăm verice altă pedeapsă bisericească ce se va părea Prea sfințitului Mitropolit». Actul este solemn întărit cu pecelea mînăstirii și semnătura episcopilor Damaschin de Rîmnic și Ioasaf episcop al Buzăului, după care urmează zeci de iscălituri, între care semnalăm pe aceea a lui Ștefan, egumen al Bisericii cozian, Ștefan egumen al Arnotei, Ștefan egumen de Glavacioc, Ghenadie egumen al Snagovului și toți călugării din Cozia. Credem că aceasta era o dispoziție pornită din gîndul mitropolitului Antim, care cunoscuse cum se desfășurau lucrurile pe acolo, de cînd fusese episcop de Rîmnic. Este interesant de reținut, însemnarea făcută pe dosul documentului de către «schevofilaxul» mitropoliei: «Zapisul Cozianilor ce s'au prinsu să nu mai facă nici o nebunie după cum le era obiceiul». Ținînd seamă de caligrafia elegantă a mitropolitului Antim, cu care sîntem oarecum familiarizați, credem, că această apreciere este făcută și scrisă chiar de el însuși. Este, repetăm, o hotărîre luată de soborul cozian, desigur în urma sugestiei marelui ierarh, dușmanul anarhiei călugărești.

Ioasaf, ieromonah, egumenul Mînăstirii Dealul «cu toți părinții», dau zapis la mîna vîtafului sfintei Mitropolii, din Tîrgoviște, Pan Pătrașco, la 6 februarie 1715 (7223): cum «după orînduiala țării, i-am dat dumnealui țigancă pentru țigancă». Schimbul se făcea în interesul mitropoliei, Pătrașco fiind numai slujitorul acesteia³⁸.

36. Hurmuzaki—Iorga, *Documente grecești*, part. II, p. 819—821.

37. Ath. St. Buc., *Mitropolia*, CDXXXIV/1.

38. *Ibidem*, CCCLV/22.

Paisie monahul care s-a chemat «pe mirenje» Barbul Ourdăreanu biv yel paharnic, împreună cu fiul său Istatie postelnic, vind la 10 martie 7223—1715, mitropolitului Antim, un țigan anume Mihăilă bucătarul, drept bani gata 30 de taleri. Ei își pun pecetile și iscăliturile lor pe zapisul de vânzare, pe care iscălește ca martor și Dumitrașco Brăiloilo, căpitan³⁹.

Mitropolitul Antim mai face, în 1715, și alte tranzacțiuni gospodărești⁴⁰. La 30 martie 7223—1715, mitropolitul cumpăra, adăugind la stăpînirea sa de la Cervenja, Ialomița, și părțile de moară ale lui Rădoiță odobașa și vărului său Dragomir stegarul⁴¹. Moșie de cîmp, roditoare, așezată în Bărăgan, Cervenja era necesară întreținerii întinsei gospodării a Mitropoliei. De aceea vedem cum la 10 octombrie 7224—1715, Antim mitropolitul cumpără de la Zlate și nepotul său, încă 28 de sînjeni din această cîmpie⁴². Cu acest prilej, mitropolitul dă carte de judecată lui Zlate și nepoților lui, pentru partea de moșie rămasă nevîndută sau nefăcută danie⁴³.

În sfîrșit, nevoia de oameni de serviciu fac pe mitropolit să cumpere de la Manda portăreasa un țigan, cu 25 de taleri, la 6 iulie 7224—1716⁴⁴. Este ultima mărturie în ordinea gospodărească ce am aflat, înainte de sfîrșitul tragic al marelui ierarh, ce avea să se întîmple în apropiata toamnă. Iar Nicolae vodă Mavrocordat «nu s'a îngrozit a-și mănji mâinile sacrilege cu sîngele mitropolitului prigonit de dînsul», cum spune unul dintre contemporanii evenimentelor.

*

Din cele arătate mai sus, se constată o dată mai mult că viața chiar a personajelor de deosebită însemnătate, nu se alcătuește numai din mari evenimente. Ci, pe lîngă acestea, care fixează roluri importante în viața insului respectiv, se află lucrări secundare care completează pe cele deosebite, spre a alcătui mozaicul existenței umane. Astfel și în cazul lui Antim Ivireanul se constată că marele arhiepiscop s-a preocupat și de păstrarea și dezvoltarea patrimoniului instituției al cărei întîișezător ajunsese. Și să nu se uite că în tot timpul acesta, munca de tipograf, el nu o părăsește. Ultima lui carte, *Iudaica*, apărea în august 1716, anul asasinării sale.

Realizările lui gospodărești, unele mai însemnate, ca închinări de metocuri, moșii și vii; altele mai puțin importante, ca cumpărături de țigani sau schimburi de case și locuri, culminează în cîștigarea de binefaceri pentru clerul său de mir, și prin luarea de măsuri disciplinare pentru cinul monahal. Aceste fapte ne arată că el a fost un harnic și destoinic chivernisitor în treburile de ordin practic. Și prin aceasta, el dă o desmințire acuzațiilor nefundate ale urmașului său în scaun, Mitrofan, un grec, care nu s-a însemnat prin nimica, afară de uneltirile lui contra marelui Antim. Acesta afirma, între altele, la 29 septembrie 1716, că mitropolitul detronat «n'a păzit rînduiala arhierilor» și a irosit averea mitropoliei⁴⁵. Mărturiile aduse mai sus înlătură asemenea ignobile acuzații.

T. G. BULAT

39. *Ibidem*, CCCXLIII/22.

40. *Ibidem*, CCXXIV/5.

41. *Ibidem*, ms. 130, f. 472 v—473.

42. *Ms.*, 130, f. 473 v.

43. *Ibidem*, f. 474.

44. *Ibidem*, CCCL/9.

45. Hurmuzaki—Iorga, *Documente grecești*, part. III, p. 124.

«CAPETELE DE PORUNCĂ» ALE LUI ANTIM IVIREANUL

Dintre operele lui Antim Ivireanul, *Capete de poruncă*¹ constituie una din cele mai importante lucrări ale sale, impunându-se printr-o limbă frumoasă, un stil deosebit. reprezentînd totodată și o valoare juridică neprețuită încă.

Analizînd această operă, se constată că prezintă mai întîi o valoare literară. *Capete de poruncă* cuprinde dispozițiuni canonice și de drept laic turnate într-o frumoasă limbă literară.

Înainte de apariția ei, limba românească nu era formată sub aspectul juridic spre a exprima noțiuni de drept pe înțelesul maselor populare. *Capetele de poruncă* cuprinde termeni juridici care reflectă instituții civile și religioase din acel timp, termeni redați în cuvinte clare, înțelese de oricine.

Primele cărți de legi în limba română *Pravila de la Govora*, 1640; *Cartea românească de învățătură*, Iași 1646; *Îndreptarea legii*, Tîrgoviște, 1652, erau destinate judecătorilor de la centru, organelor de judecată locale.

În ceea ce privește cunoașterea legii de către popor, se pare că se făceau anumite rezerve². În predoslovia *Pravilei de la Govora*, scrisă de către Teofil mitropolitul Țării Românești, se arată: «Iară întru mină de mirean să nu fie tocmelele sfinților apostoli și a sfinților părinți batjocurite».

Cărțile de drept apărute pentru prima oară în limba română constituiau secretul stăpînirii, nu era voie să fie lăsate pe mîna «măscăricilor», a aceluia care pe temelul lor ar putea să formeze o opoziție legală împotriva statului feudal³. De pildă, cercetîndu-se aplicarea *Îndreptării legii* (1652) se va observa că ea s-a folosit mai mult de conducători⁴, deci nu a circulat în toată societatea feudală românească. *Capete de poruncă*, este însă prima carte ce conține și dispoziții juridice, scrisă în limba română, care s-au aplicat în toată societatea românească, reprezentînd deci o etapă pentru formarea și dezvoltarea limbajului juridic românesc.

1. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul I, București, 1903, p. 493; I. Peretz, *Curs de istoria dreptului românesc*, Vol. II, part. II, București, 1927, p. 9; Em. Em. Săvoiu, *Contribuțiuni la studiul succesiunii testamentare în vechiul drept românesc*, Craiova, 1942, p. 119; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 745; transcriu o parte din *Capete de poruncă*.

Em. Em. Săvoiu, *Capete de poruncă*, în Revista „Renașterea”, 1944, nr. 10, p. 533—541, a transcris complet *Capete de poruncă*.

O parte din tratatele de istoria literaturii române, nu trec *Capete de poruncă* printre operele lui Antim Ivireanul, Astfel: Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române*, Sibiu, 1930, p. 150; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 228; G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 15; *Istoria literaturii române*, Editura Academiei, vol. I, București, 1964, p. 560; Alexandru Piru, *Literatura română veche*, Ediția II, București, 1962, p. 286; Prof. I. D. Lăpădat, *Istoria literaturii române vechi*, part. II, București, 1963, p. 152.

Istoricii în general citează însă *Capete de poruncă*, atunci cînd se referă la opera lui Antim Ivireanul. Astfel: I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, Tom. I, București, 1903, p. 493; N. Dobrescu, *Viața și fața lui Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei*, București, 1900, p. 56; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVII-lea*, p. 421; N. Iorga, *Istoria Bisericii române...*, p. 55; Simion Reli, *Curs de istoria bisericii române*, vol. III, 1932, p. 117; Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, Mitropolitain de Valachie*, in „Nouveaux melanges orientaux”, Paris 1886, p. 554; Pr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 745; Damian P. Bogdan, *Antim Ivireanul*, în „Studii”, IV, (1951), nr. 4, p. 143—144; D. Teodor, *Despre Antim Ivireanul*, în „Studii Teologice”, VII (1955), nr. 3—4, p. 243; Radu Albală, *Antim Ivireanul și Urmeele lui*, București, 1962, p. 92.

2. P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1965, p. 198. 3. *Ibidem*.

4. C. A. Spulber, *Îndreptarea legii. Le Code Valaque de 1652*, București, 1938, p. XLIX; *Istoria Țării Românești*, în „Magazinul istoric pentru Dacia”, tomul V, București, 1847, p. 124.

Privite sub raport istoric bisericesc *Capete de poruncă* reflectă frământările Bisericii Ortodoxe din Țara Românească de la începutul secolului al XVIII-lea. Principala preocupare a lui Antim Ivireanul este de a ridica nivelul preoțimii.

Preoții aveau obligația de a sta în permanență în casa de lângă biserica respectivă, unde trebuia să facă slujbele. De asemenea, urmau să facă cite un sărindar pentru domn, pentru boierime și pentru țară începînd de la Duminica Tomii. Pentru Domnul Stefan Cantacuzino care «au mîntuit cu hrisov domnesc» toată ciata preotească de sarcina dărilor ce da de rînd cu țara, urma să se facă 2 liturghii pe an, una în ziua de Sfîntul Ștefan la 27 decembrie și alta la 2 august, aducerea moaștelor acestui sfînt».

Capete de poruncă dezvăluie și scăderile morale ale slujitorilor altarului, pe care vrea să le remedieze. Preoții nu au voie să se amestece în lucruri mirenești, adică în mărturiseli mincinoase, să nu facă negustorie, să nu frecventeze circumiile, să nu umble beți; la a doua abatere vor fi lipsiți de darul preoției fiind trecuți în rîndul țărănilor. Este interzis preoților să vîndă vin în casa lor: această restricție se întinde și asupra preotesei și slujnicii. Sancțiunea nerespectării acestor dispoziții, este trecerea preotului în rîndul țărănilor.

Capete de poruncă lămurește și unele probleme cu privire la hirotonirea preoților. De pildă, cineva nu putea fi hirotonit pe seama unui sat pînă nu vor veni 5 săteni și vor jura că acel sat n-are preot și numai atunci arhierul sau va rîndui preot dintr-alt sat sau va numi un «om cinstit și fără de gîlceavă». Apoi, un preot nu putea merge de la o enorie la alta fără încuviințarea arhierului său.

Capete de poruncă oglindesc și contradicțiile dintre Biserică și boierime. Hirotonirea unui creștin, de pildă, datorită influenței unui boier, pentru a sta la moșia lui fără să aibă enorie, determina trecerea sa în rîndul țărănilor fiind pus la bir.

Antim Ivireanul însuși a dat o importanță deosebită *Capetelor de poruncă*. Astfel, preotul trebuie să o păstreze «ca lumina ochilor». Nu era permis să fie pierdută, iar justificarea că a furat-o sau că a ars, nu era luată în seamă. Pierderea ei înseamnă pentru preot trecerea în rîndul țărănilor. Este singurul caz din istoria Bisericii Țării Românești, cînd pierderea unei cărți bisericești este astfel sancționată.

Dispozițiile *Capetelor de poruncă* referitoare la drept se împart în două părți: prima, la regimul matrimonial și regimul succesoral: a doua, la anumite căsătorii și condițiile ce urmează să le îndeplinească cel ce urma a se căsători. Conținutul acestei cărțuli, tipărită artistic cu chenar negru, fără să fie legiuire oficială, a reglementat raporturile juridice în Țara Românească pînă în secolul al XIX-lea, în ceea ce privește testamentele și toile de zestre. Este interesant de relevat răspîndirea ei în Moldova unde este aplicată în secolul al XIX-lea.

Indicațiile cu privire la condițiile de fond și formă pe care trebuia să le îndeplinească dieata (testamentul) sînt în număr de șase⁵.

Cele prvitoare la foița zestrelor sînt trei⁶.

Am reproduș indicațiile din *Capete de poruncă* fiindcă ni se pare că instrucțiunile pe care Antim Ivireanul le dădea în anul 1714 preoților și diaconilor privitor la întocmirea dieatelor (testamentului) și a loii dotale, dezvăluie probleme juridice ridicate în acel timp. Ni se pare anume relevant faptul că Ivireanul accentuează îndeosebi ca alcătuirii diatelor trebuie să împiedice pe cît le este posibil înlăturarea de la moștenire a rudelor apropiate. Să o împiedice chiar cînd testatorul învoca în susținerea hotărîrii sale faptul că rudele i-au fost necredincioase sau că nu l-au îngrijit la boală. Grija aceasta a Ivireanului și recomandarea stăruitoare pe care o face alcătuirilor de dieate ne dau dreptul să credem că înlăturarea rudelor apropiate de la succesiune devenise un sistem ce alarma pe acei care purtau grijă de soarta familiei ca instituție.

5. Vezi anexa la paragraful respectiv.

6. Vezi anexa la paragraful respectiv.

În materie matrimonială și succesorală întâlnim elemente noi. De exemplu, bărbatul supraviețuitor moștenește a treia parte din zestrea femeii, atunci când vine în concurență cu ascendenți și colaterali.

Pentru prima oară acum se recunoaște în legislația scrisă un drept bărbatului⁷ supraviețuitor femeii, lucru ce dovedește un progres a legiuirilor de atunci.

Capete de poruncă constituie un izvor al dreptului scris vechi românesc. Deși n-a fost promulgată de vreo autoritate domnească, totuși prin faptul că obliga pe preoți să respecte dispozițiunile ei la întocmirea unor acte civile (testamente și foi dotale), ea a avut o îndelungată aplicație juridică:

«Iară cine din Preoți nu va face acestea ce însemnăm aici (atită pentru diata cit și pentru foia zestrelor) cu frica lui Dumnezeu cu dragoste și cu minte deșteaptă îl lăsăm în judecata lui Dumnezeu. Și de se va înțelege carea cum va pe urmă că s-au lenevit la lucrul lui Dumnezeu sau au făcut cu vicleșug vreuna dintre acestea se va pedepsi foarte tare de arhiereul său».

Capete de poruncă, după cum reiese dintr-o circulară a Arhiepiscopiei Ungrovlahiei către preoți, a devenit cu timpul o legiuire juridică. După 1714, în Țara Românească erau patru norme juridice care se utilizau: *dreptul roman-bizantin, obiceiul pământului, Îndreptarea Legii și Capete de poruncă*.

În domeniul succesiunii testamentare și celei matrimoniale, ultima a reglementat raporturile juridice.

Capetele de poruncă conțin formulare pentru întocmirea unui testament și a unei foi dotale; aceste îndreptare procedurale se întâlnesc pentru prima oară în istoria dreptului vechi românesc scris. Prin ele opera lui Antim Ivireanul indică și o valoare juridică, normele de mai sus înlăturând procesele, prin redactarea unor acte juste.

Comparând testamente și foi de zestre întocmite în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea cu formularul testamentelor și foilor de zestre din *Capete de poruncă* observăm identitatea lor, prin aceasta, aplicarea recomandărilor din *Capete de poruncă*.

Iată, spre exemplificare, câteva testamente al căror text reproduce întocmai textul din *Capete de poruncă*, paragraful «Izvodul diatei»⁸:

1726 mai 18 București. Diata lui Iordache fiul lui Ion Botezatu, prin care lasă Mitropoliei casele lui din București:

«De vreme ce întâmplarea cea viitoare iaste nevăzută și însăși îngerilor necunoscută, pentru că numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute. Drept aceia eu Iordache feciorul lui Ion Botezat am socotit mai nainte pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă îmi sînt mințile întregi și sănătoase să fac dieată și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii miei cei aleși cu care voiesc să chivernisească ei mult puțin al meu ce iaste după petrecerea mea din viață.

Ce întâi mă rog lui Dumnezeu cel milostiv să-mi iarte mulțimea păcatelor mele ce am greșit ca un om într'această lume.

Așijderea mă rog tuturor creștinilor cu ce voi fi greșit să mă ierte. Și de mine încă să fie iertați ciți îmi vor mai fi greșit și vor ce rău mi ar fi făcut... Iar orcarii

7. *Îndreptarea Legii* (1652) arată că soțul supraviețuitor are 1/3 numai din bucatele soțului defunct (glava 272). Vezi și *Îndreptarea legii 1652*, Ediția Academiei, București, 1962, p. 209. Vezi și alte studii: T. G. Bulat, *Diate oltenesti*, în „Arhivele Olteniei”, Craiova, II (1923), nr. 5, p. 47; Alexandru Ștefulescu, *Istoria Tîrgu Jiului*, Tîrgu Jiu, 1906, p. 250 și 381; George Fotino, *Un mănunchi de vechi documente*, în *Arhivele Olteniei*, II (1922) nr. 5, p. 223; *Idem*, *Documente*, în „Arhivele Olteniei”, X (1931), nr. 53, p. 340; N. Plopșor, *Foaie de zestre*, în „Arhivele Olteniei”, IV. (1925) nr. 17, p. 182.

8. Vezi anexa la paragraful respectiv.

din moștenitorii miei ar vrea să strice această diată a mea să aibă a da seama și răspuns la înfricoșata zioa aceea a răsplătirei înaintea judecătorului celui drept și nefățarnic judecător Dumnezeului celui adevărat».

Mai 18 din 7234/1726⁹.

1805 decembrie 7. *Diata lui Ion sin Avram vataful din satul Greci Vilcea:*

«De vreme ce întimplarea cea viitoare este nevăzută și însăși îngerilor necunoscută, pentru că numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute, drept aceia eu Ioan sin Avram vataful ot satul Greci am socotit mai înainte pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă im sînt mințile întregi și sănătoase să fac diată și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii mei cei aleși cu carele voiesc să chivernisească ei averea mea mutătoare și nemutătoare după petrecerea mea din viață. Ci întii mă rog lui Dumnezeu ca unui milostiv să-mi ierte mulțimea păcatelor mele cele ce am greșit ca un om într'această lume, așijderea mă rog și tuturor creștinilor cui ce vor fi greșit să mă ierte. Și de mine încă să fie iertați toți cîți imi vor fi greșit și or ce rău miar fi făcut»¹⁰.

1829 decembrie 22. *Diata lui Elena sin Hagî Dumitrache i Zoîța:*

«De vreme ce întimplarea cea viitoare este nevăzută și însăși îngerilor necunoscută pentru că numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute. Drept aceia eu Elena sin Hagî Dumitrache i Zoîța am socotit mai înainte pînă a nu mă prinde sfîrșitul vieții mele și dacă încă sînt mințile întregi și sănătoase să-mi fac diata și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii miei ce iam și cu care voi să-mi chivernisească ei averea mea mișcătoare și nemișcătoare după petrecerea mea din viață: și întii mă rog lui Dumnezeu ca unui milostiv să-mi ierte mulțimea păcatelor cele ce am greșit ca o femeie într'această lume...»¹¹.

1833 decembrie 9. *Diata lui Sava Ivanovici:*

«De vreme ce întimplarea ce viitoare este nevăzută și însăși îngerilor necunoscută pentru că numai lui Dumnezeu toate sînt cunoscute. Drept aceia eu Sava sin Ivanovici din mahalaua tuturor sfinților Tîrgu de afară. Și socot mai înainte pînă ce nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă imi sînt mințile întregi și să pot să-mi fac diată și să dovedesc gîndul meu ca moștenitorii mei cei aleși cu carele voiesc să chivernisească ei averea mea mișcătoare și nemișcătoare după petrecerea mea din viață rog lui Dumnezeu ca unui milostiv să-mi ierte mulțimea păcatelor mele ca unul ce știe că am greșit într'această lume mă rog și tuturor creștinilor cui ce voi fi greșit să mă ierte și de mine să fie ertați cîți im vor fi greșit»¹².

1848 februarie 18. *Lipova ținutul Tutovei, testamentul Anastasei Vasiliu născută Tăutu:*

«De vreme ce întimplarea ce viitoare este nevăzută și însăși îngerilor necunoscută pentru că numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute, drept aceia eu căminăreasa Anastasia Vasiliu am socotit mai înainte pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă imi sînt mințile întregi și sănătoase să fac diata și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii miei cei aleși care voiesc să chivernisească ei averea me mișcătoare după trecerea mea din viață. Ca întii mă rog bunului Dumnezeu ca unui milostiv să-mi ierte mulțimea păcatelor mele cele ce am greșit... și oricare din moștenitorii mei cari am zis mai sus sau din judecători și din boieri sau din cei bisericęști sau din cei lumești sar ispiti a-mi strica diata să aibă a da seama și răspunsul la înfricoșata zioa aceea a răsplătirii judecătorului celui drept și nefățarnic Domnul nostru Isus Hristos Dumnezeul cel adevărat»¹³.

9. I. Ionașcu, *Documente Bucureștene, privitoare la proprietățile Mînăstirei Colțea*, București, 1941, p. 113; George Potra, *Documente privitoare la Istoria orașului București*, Ed. Academiei, București, 1962, p. 315.

10. Ion Donat, *Actele satului Greci*, în „Arhivele Olteniei”, XX (1941), p. 146.

11. N. Ploșor, *O diată din 1829*, în „Arhivele Olteniei”, IX (1930) nr. 47-48, p. 35.

12. T. G. Bulat, *Diata olteniești*, în „Arhivele Olteniei”, II, (1923), nr. 5, p. 49.

13. Al. Al. Fălcoianu, *Despre familia Fălcoianu din Moldova*, în „Arhivele Olteniei” VIII (1929), nr. 41-42, p. 33.

Iată și textul a două foi de zestre, care repetă în introducere textul din *Capete de poruncă*, paragraful «Izvodul foitei de zestre»¹⁴:

20 mai 1809.

Foaie de zestre a Anicăi, fata lui Chirasa fiul lui Iorga din Tîrgul Jiul:

«Fie Doamne mila ta spre noi după cum nădăduim și noi spre tine. Foaie de zestre a fie-mea Anica din cele ce i se dă cum la vale arată»¹⁵.

Ianuarie 1821. Foaia de zestre a lui Păuna:

«Fie Doamne mila ta spre noi precum am nădăduit și noi spre tine. Cu ajutorul lui Dumnezeu făcut-am foaie de zestre ficei noastre Păuna»¹⁶.

În concluzie, *Capete de poruncă* reprezintă un produs deosebit de interesant al culturii românești din secolul al XVIII-lea, făcînd parte dintre primele lucrări juridice la a cărei alcătuire a participat o singură persoană și care s-a aplicat în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea în toată Țara Românească¹⁷ de asemenea, și în Moldova, în secolul al XIX-lea. Este demn de relevat faptul că ea s-a aplicat în timp ce existau și alte legiuiri oficiale.

Izvor important pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române, *Capete de poruncă* lămurește unele probleme cu privire la hirotonirea preoților.

Prima ediție a *Capetelor de poruncă* are unele greșeli de tipar și nu conține comentarea materialului transcris¹⁸. De aici necesitatea reeditării lucrării, care s-a tipărit pentru prima oară la 1714 în Tîrgoviște, iar a doua oară la 1775, sub îngrijirea mitropolitului Grigorie. Ambele exemplare se află în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, sub numerele 168 și 389. Ediția de față reproduce textul după ms. 168 (o carte mică (15×10) cu 17 foi, fiecare avînd 20 de rînduri).

EM. EM. SAVOIU

ANEXA

Capete de poruncă la toată ceata bisericească, pentru ca să păzească fiescările din preoți și din diaconi, deplin și cu cinste hotarul său. Acum întii tipărite în zilele prea înălțatului Domn și oblăduitor a toată Țara Românească. Io Stefan C(anta-cuzino) Voevod. În sfînta Mitropolie în Tîrgoviște la leat 1714 de George Radovici.

Anthim cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Ungrovlahiei pre cinstit și exarn plaiurilor.

Voao cucernicilor Preoți și diaconi din toată Țara Românească. Tuturor de obște de la puternicul Dumnezeu, vă rugăm milă, pace, sănătate, viața curată și spășenie sufletească, iar de la smerenia noastră molitvă, blagoslovenie și ertăciune. Milostivul Dumnezeu carele ca un Părinte al îndurărilor chivernisește și mintuiește pre toți cit nădăduiesc la mila lui au văzut la ce de pe urmă smerenia și nevoia voastră a credincioșilor slujitori ai sfîntului său Jartvenie și plecîndu-se cu iubire de milostivire au grăit bine în inima credinciosului și pre înălțatului Domnului nostru și oblăduitorul Țării rumânești Io Stefan Cantacuzino Voevod, pentru biserica și pentru toată preoția. Drept aceia Măria Sa din Dumnezeiască voință îndemnîndu-să au lucrat în zilele noastre lucru sfînt și plăcut lui Dumnezeu plin de bunătate și de iubire de oameni, care în zilele cele de mult, din descălecătoarea Țării, nici unul

14. Anexa paragrafului respectiv.

15. Al. Ștefulescu, *Istoria Tîrgu Jiului*, Tg. Jiu, 1906, p. 237.

16. T. G. Bulat, *Foi de zestre Oltenesti*, în „Arhivele Olteniei”, III (1924), nr. 11, p. 50.

17. Em. Em. Savoiu, *Capete de Poruncă ale Mitropolitului Antim Ivireanul*, în „Renășterea”, XXIII (1944), nr. 10, p. 541.

18. *Ibidem*.

din Domnii cei dintii nu s-au învrednicit să o isprăvească și ca unu Domn iubitorul de Hs și fiu adevărat al Sfintei Bisericii noastre și răsăritului aducându-să de cucerie au mintuit cu hrisov domnesc toată ciata Preoțească de sarcina dărilor ce da de rind cu țara. Drept aceia dară și noi cu aciasta scrisoare a noastră vă dăm în știre tuturor Preoților și Diaconilor pentru aciasta mare și fără de asemănare milă și facere de bine care sau făcut voao că să înălțați slavă milostivului și dătătorului de bunătați Dumnezeu și să faceți rugăciuni neîncetat seara și dimineața și întru amiază zi pentru spășeniia sufletelor Părinților și moșilor lui și pentru buna sănătate (a) Mării Sale și pentru întemeiere în scaunul Domniei să le păzească Dumnezeu de toate vicleșugurile înpotrivnicilor și să supue supt picioare lui pre tot vrăjmașul și pizmașul. Pre lângă acestea, vă zicem și vă învățăm Domnului și vă poruncim :

Întii

Să lăcuți după cum zice David în casa Domnului în toate zilele vieții voastre și să cercetați Bisearica cea sfântă a lui cîntînd rinduilele slujbe cu toată socotința și nevoița și făcînd Jertfa cea fără de sînge cu frica și cu inima umilită pentru ca să se arate îndurătorul Dumnezeu milostiv și politiei și tot Nărodului.

A doua

Să aveți datorie în toți ani să faceți fieste carele cite un Sărindar pentru Domn și pentru toată boierimea și pentru toată țara după cum scrie hrisovul cel domnesc pentru aceasta mila ce sau făcut voao care Sărindar să-l înceapeți dela Duminica Thomei. Iară cine nul va face să dea seama la înfricoșata judecată lui Dumnezeu și încă de se va înțelege carea cum va că nul fac sa va și pedepsi foarte tare și sa va prăda fieste carele de arhiereul său.

A treia

De vreme ce fiestecare om iaste dator să se arate cătră făcătorul său de bine mulțumitor, vă punem supt această datorie să faceți două liturghii pe an una în ziua de Sfîntul Stefan la 27 de zile ale lui Dechemvrie: și alta la 2 zile ale lui august la aducerea moaștelor acestui sfînt. Și aceștia să le faceți osebite și voi, și cei ce vor fi în urma voastră în veaci pentru Măria sa Io Stefan Voevod carele v-au făcut această mare facere de bine spre semn de mulțumită și de neuitare, iar cine se va lenevi din voi și nu le va face să fie supt blestem.

A patra

Cine va vrea de acum înainte din mireni ca să se sue la această treaptă a preoției de nu va merge fieste carele la arhiereul său să sază un încheiat iar carele va fi om procopsit și mai învățat jumătate de an să învețe după rînduiala preoției după cum o pohteaste dreptatea și porunceaste sfînta Besearică să nu să ispitească nici cu un mijloc ca va cistiga Preoția întralt chip fără numai cînd va fi vreo nevoie și va lipsi preot dela vreun sat și sa va afla om învățat și procopsit, și veri care arhiereu va fi după vremi și nu va păzi această hotărîre pentru slava lui Dumnezeu pentru cîntea Besearicii și pentru folosul Norodului îl lăsăm în judecata lui Dumnezeu.

A cincea

Poruncim voao Preoților și Diaconilor, să nu vă amestecați în lucruri mirenești, adică în mărturiseli mincinoase viclene și cu voi veghiate în jurămînturi în chiezășii și întraltele asemenea ca aceasta carele aduce scandal la norod și bănuială iar mai vîrtos să vă feriți de neguțatorie, că apoi veți cădea în grea pedeapsă ce fieste carele din ceale ce va dăruu Dumnezeu să cîștige din venitul casii lui oprind cit îi va fi de treabă cealealalte să le vînză neaparat veri cine ar fi și ar avea.

A sașa

Văzînd cineva că Preoții nu dau bir și va vrea cu vreun mijloc să se preoțească sau cu mite sau cu făgădueli sau prin mijlocul vreunui boiar de cîinste pentru ca să sază în pace la moșia lui fără enorie săi fie în știință ca sa va pune la bir în rîndul țaranilor.

A șaptea

Veri cine din Preoți și din Diaconi sa va înțelege că nu-și poartă cîinstea Preoției cum să cade ci va umbla pre la circiume și va umbla beat, acela bine să știe că după întîia și a dooa învățătură sa va lipsi de tot darul Preoției și să va pune în rîndul țaranilor la bir. Și să nu socotească că, cu vremea iară își va lua cîinstea au cu niscai mite au prin rugăciunile cuiva, ci va rămînea pînă la sfîrșit intru aceea pedeapsă, hulă și ocară.

A opta

De va trebui la vreun sat Preot întralt chip să nu va putea hirotoni nimeni pînă nu vor veni cinci săteni să mărturisească cu jurămînt cum că n'au preot și atunci să le rînduiască Arhiereul Preot au dela vreun sat de vor fi trei sau patru au să le hirotonească om cîstit învățat cum sau și mai zis și fără gilceavă.

A noua

Nici un Preot să nu îndrăznească să vînză vin la casa lui, nici să pue pe Preoteasa lui să vînză vin sau pe slujnica lui, iară de va călca cineva porunca și va face acest lucru necuvincios și făr de lege să va lipsi de tot darul Preoției și sa va pune în rîndul țaranilor.

A zecea

Nici un Preot să nu îndrăznească să lase enoria lui și să meargă la alta fărde pricină cuvioasă și fărde carte de mărturiseală de la Arhiereul său că apoi va fi neprimut veri unde ar merge.

A unsprazeace

Fiește care Preot să citească acea cărțulie de învățătură Besericească ce sa tipărit la leatul dela Hristos 1710 și sau dat atunce tuturor în dar și să împlinească și cu fapta aceale ce scriu întrînsa, că apoi de nu vor face să vor pedepsi. Iară cine nu va avea să ceară la arhiereul său că i se va da. Asijderea și această carte cu aceste 12 capete fiește carele din voi să o pestrăze ca lumina ochilor și ceale ce sau hotărit întrînsa ca porunca să se facă cu toată osărdia, să nu se afle nimenea pricina să zică că au pierdut-o sau au ars în casa lui, sau iau furat-o cineva, că nu să va putea îndrepta ci să va da în rîndul țaranilor.

A dooasprazeace

Pentru ca să rădicăm din mijlocul norodului niste vătămări sufletești ce vedem totdeauna că să lucrează și la cei mici, și la cei mari, iată ce hotărîm doao lucruri vă poruncim învățîndu-vă în numele lui Dumnezeu, acest lucru să se facă cu multă nevoiță, pentru ca să nu piară suflete în desert și să se odihnească și judecători atît cei bisericesti cît și mirenești.

Întîi. Diețile creștinilor carele să obișnuiesc de le fac la sfîrșitul vieții lor pentru căci sînt mai mulți neînvățați din voi. Preoți și nu știți înce chip să o scrieți, nici creștinii nu știu cum să vă învețe să le faceți din carele să scornesc atitea gilcevi și judecăți și jurămînturi și cărți de afurisanii și alte rele multe. Ci pentru ca să le contenim acelea, iată ce am însemnat cum și în ce chip să se facă dieata și pe aceasta să urmați.

A dooa foițele de zeastre să se facă după izvodul ce iaste însemnat mai jos. Mijlocirile cu carele pot să rămie diețile temeinice și nestrămutate.

Întii

Diata să cuvine să se facă cu frica lui Dumnezeu fărde nici un viclesug sau pizmă asupra cuiva atita despre partea celui ce rînduiește cît și despre partea celui ce o scrie.

A dooa

Să se facă cînd sînt mințile omului întreg iară nu cînd ajunge la ceasul morții pentru căci atunci să turbură mintea lui și nu știe ce rînduiește.

A treia

Să se ridice de la mijloc obiceiul cel rău ce au uni și nu vor să lase nimica rudelor puind pricina cum că nu iau căutat la vreme de nevoie sau la vreme de boală sau pentru căci au avut între dinșii vrajbă și lasă în pizmă averile lor la alți și pe rude îi lasă fărde moștenire.

A patra

Diata de nu sa va face cu aceste mijloace ce s'au însemnat mai sus în știință să fie fieste căruia că cei ce rînduesc nu vor avea nicio plata dela Dumnezeu și diata lor pe urmă sa va strica și rudele ce vor rămînea fărde moștenire și fărde voia lor vor moșteni averile lor și afurisanile ce adaogă pentru că sînt fărdecate vor cădea asupra lor.

Veri carele din Preoți va fi chemat să scrie diata cuiva și va vedea cum că cel rînduiește să poartă cu pizmă asupra rudenilor lui săl îndeamne să facă ceia ce iaste dreptul au să nu i scrie diata că apoi vă cădea în pedeapsă. Și la sfîrșitul dieții să și pue Preotul numele lui și din ce sat iaste și împreună cu dînsul să se iscălească 7 marturi după porunca Pravilei sau să iase la vreme de nevoie fie și 3.

A sasea

În diata să cuvine întii de cît toate să se rînduiască deplin zeastrele muerii, după cum va fi scriind foița și darurile ceale mai înainte de nuntă și podoabele ceale de adoazi după cum porunceaste Pravila. A dooa să rînduiască datorile de va fi dator: anume cui ce iaste dator. A treia să osebească toată cheltuiala ce va să se facă la îngrijire și pomenirile ceale obicinuite pînă la plinirea unui an și alte milosteni și sârindare după cum va fi puțința. Iară ceva mai rămînea afară dintr-acestea să împartă la moștenitori pre cum ar socoti, că va fi cu dreptate.

Izvodul dietei

De vreme ce întimplarea cea viitoare iaste nevăzută și însăși ingerilor necunoscută pentrucă numai la Dumnezeu toate sînt cunoscute.

Drept aceea eu (cutarele (feciorul) cutăruia din cutare loc) am socotit mai nainte pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă în sînt mințile întregi și sănătoase să fac diata și să dovedesc gîndul meu cătră moștenitorii miei cei aleși cu care voesc să chivernisească ei averea mea mutătoare și nemutătoare după petrecerea mea din viață. Că întii mă rog lui Dumnezeu ca unui milostiv să mi earte mulțimea păcatelor mele cele ce am greșit ca un om într-această lume: așijderea mă rog și tuturor creștinilor cui ce voi fi greșit să mă iarte. Și de mine încă să fie iertați toți ciți îmi vor fi greșit și or ce rău miar fi făcut. După aceasta poruncesk lor mai întii de toate să și ia soția mea care după lege (cutare) zeastrele ei deplin după cum scrie foița și darurile ceale mai înainte de nuntă așijderea și podoabele ce iam dat ei a dooa zi după nuntă carele sînt iată ce și iată ce.

A dooa să plătească datorile ce sînt dator (cutăruia și cutăruia cu zapise ori fără zapise).

A treia să mi se facă pogrebania și pomenirile ceale obinsuite pînă la împlinirea unui an, așijderea și milele și sârindarele ce lasă să dea deplin. Iară după

aceastia fiii și moștenitorii mei cei adevărați (cutare cutare și cutare) să împartă toată averea mea între dînșii frățește și cu pace însă (cutare) să și ia partea lui iată ce și iată ce și (cutarele) iată ce și iată ce (cutarele).

Încă ert pe credinciosu robul meu (cutarele) din robie și pe credincioasa roaba mea (cutarea). Încă dăruiesc (cutăruia) pentru mîntuirea sufletului meu iată ce. Aceastea voesc să facă acești moștenitori ai miei după moartea mea pre cum cu dreptatea minții meale am rînduit și limba mea a grăit și mîna mea au skris înaintea acestor marturi vrednice de credință carii sau aflat de față (cutare, cutare, cutare, cutare) iară ori care din moștenitorii miei care am zis mai sus sau din judecători și din boiari său din cei Bisericești sau din cei lumești ar vrea să întoarcă sau să strice această diată a mea să aibă a da răspuns și seama la înfricoșata zioa acela a răsplătirii înaintea judecătorului celui drept și nefățarnic Domnului nostru Is(us) Hristos Dumnezeu cel adevărat.

Leat Msța.

Eu (cutarele) cu a mea mină am iscălit, și am întărit aceasta a mea diata și cu a mea pecete am pecetluit înaintea acestor marturi vrednice de credință carii sînt iscăliți mai jos. Eu (cutarele) pre cum au zis cele ce au făcut această diată cu gura lui și precum am scris mărturisesc înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor și puu și pecetea mea, întracest chip să iscălească și cealelalte marturi pînă în șapte.

Mijlocirile cu care pot să rămfe foîța zeastrilor temeinic și nestrămutate.

Întii

Să se cerce cu mare socotință feașile ce vor să se împreună cu nunta. Pentru ca să nu fie între dînși rudenie sau despre parte trupească sau despre parte duhovnicească și să fie primită voința a amidurori obrazelor după cum poruncește Pravila. Și tocmealele ce să vor face despre amandoao părțile să fie temeinic și cu dreptate. Pentru ca să nu urmeze pe urmă despărțeală să fie Preotul satului împreună cu 3 marturi iscăliți în foae pentru mai multă întărire a adevărului.

A dooa

Veri ce lucru să vor îndura părinții să dea fetei lor au scule de Argint au de Aur au Arămuri, au haine, au dobitoace au orice act asemenea acestora să se pue prețul a fieste căruia ce plătește și la sfîrșitul foi să se pue suma Banilor și cite lucruri sînt să se scrie în foîță. Au să fie toate deplin au să nu să scrie pentruca să nu se întimple pe urmă gilcevi și bănueli.

A treia

De se va întimpla moarte mueri și copii nu va avea să n'aibă volnicie bărbatul să cheltuiască la moartea ei mai mult decît a treia parte din zestrele ei. Iară cealilalte doao părți să stea deplin deia rudenile ei după cum o pohteaste dreptatea. De vreme ce el după porunca Pravilei altă parte nare să ia zestrele muerii sale fără numai așternutul.

Izvodul foîței zeastrilor

Fie Doamne mila ta spre noi după cum nădăjduim spre tine. Făcutu seu această foîță de zestrele ce sau dat fiicei noastre (cutăruia). Pre cum scrie în jos anume să fie întru cea mai de pe urmă înștiințare și încredințare al cei ce sari cuveni întărită cu iscălitura noastră și cu mărturiile ce său întimplat la această tocmeală.

Leat Msța.

Iară cine din preoți nu va face acestea ce însemnăm aici (atîta pentru diata cît și pentru foîța zestrelor) cu frica lui Dumnezeu cu dragoste și cu minte deșteaptă îl lăsăm în judecata lui Dumnezeu.

Că noi ne am făcut datoria. Și de se va înțelege carea cum va pe urmă că său lenevit, la lucrul lui Dumnezeu sau au făcut cu vicleșug vreuna dintra ceastiiia sa va pedepsi foarte tare de Arhiereul său.

Vă poruncim și aceasta că de acum înainte aceste trei lucruri ce vă însemnăm aici să puneți nevoița să le zaticniți.

Întii

Acel obicei rău ce au unii de trag featele oamenilor de fug cu dinsele fără de știrea părinților unele cu voia lor, altele fără voia lor apoi pe urmă prin mijlocitori dei iartă părinții. Pe unii ca aceia să nui cununați nici la Biserică să i primiți și să aibă voie Protopopul să globească pe fata cu bani 200 iară pe fecior să-l globească vorniceii cu bani 400 și pînă nu va merge la arhiereul lui să ceară ertăciune și să-i facă răvaș de cununie să nu fie primit.

A dooa

De va vrea vreun rumân să ia vreo țigancă sau țiganul să ia rumînca, nici de cum să nu cununați pentru căci dau scandală la norod și aduc la mijloc multe gîlcevi și mai vîrtos că rămîne neamul cel slobod supt robie.

A treia

Rumânul ne ertat de stăpînu său nu se poate nici cu un mijloc să se preoțească, iar de-l va erta cu carte să se preoțească. Și după preoție cîți copii va face să nu mai fie volnic nimeni să i rumânească că sint slobozi.

Popa Hramul
Besaricli

NOI DOVEZI ALE CONTINUITĂȚII ELEMENTULUI AUTOHTON ÎN DACIA

Problema continuității populației autohtone pe teritoriul patriei noastre este una dintre problemele fundamentale ale istoriei României. Provoacă de teorii fabricate ad-hoc, actualitatea ei a oscilat dar nu a dispărut niciodată. De la Stolnicul Constantin Cantacuzino, care socotea ideea unei pustiiri a Daciei ca fiind «împotriva crezutului și a socotelii», și pînă la istoriografia de astăzi, problema aceasta, mereu rezolvată și mereu repusă pe rol, n-a putut fi părăsită. Alte și alte teorii, de cele mai multe ori cu substrat tendențios, au readus în prim-planul de preocupări ale istoricilor demonstrarea, cu tot mai multe argumente și dovezi, a vechimii permanenței noastre pe pămîntul pe care trăim cu solide și adînci rădăcini.

Această problemă de mare importanță face obiectul lucrării *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, in-4°, 250 p., a Profesorului D. Protase, doctor în istorie și cercetător principal la Institutul de istorie al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România. Publicată de Editura Academiei în cadrul colecției «Biblioteca de arheologie» (IX), lucrarea încă din prefață precizează, așa cum reiese de altfel și din titlu, că este vorba numai de documente de ordin arheologic și numismatic descoperite în fostele teritorii ale provinciei romane Dacia. Dat fiind însă numărul redus al știrilor istorice scrise despre populația autohtonă din Dacia romană și apoi din Dacia părăsită parțial și vremelnice de romani, documentele arheologice au o importanță de prim ordin în dovedirea continuității acestei populații. Avînd o viață prea grea pentru a-și manifesta cultura în forul superior, această populație a lăsat totuși numeroase urme materiale ale vieții sale.

Capitolul I, intitulat «Dacii în Dacia romană», se ocupă cu analiza amănunțită a diferitelor descoperiri arheologice și tezaure monetare, prezentate în ordinea alfabetică a localităților, care demonstrează prezența masivă a populației dace sub stăpînirea romană. În ceea ce privește documentele arheologice, acestea constau din obiecte care atestă continuarea, pe teritoriul Daciei romane, a culturii materiale și spirituale a vechii Dacii, deosebită de formele noi de viață introduse aici în timpul stăpînirii romane. Dintre acestea, un loc important îl ocupă ceramica de factură dacică, deosebită net de cea romană prin calitatea pastei, forme și ornamentație și prezentă pretutindeni, în castre, în așezări civile mai ales rurale, în cimitire.

Prin caracterul lor mai stabil, mai greu supus influențelor străine, credințele religioase și mai ales riturile funerare ale dacilor au lăsat și ele numeroase urme materiale. Prof. D. Protase remarcă chiar «conservatismul pronunțat» în această privință al populației dace, care «și-a perpetuat sub romani principalele sale forme de înmormîntare, practici și ritualuri funerare, precum și un fond de credințe

religioase din epoca premergătoare» (p. 200). Obligați prin situația lor de popor cucerit, ca și prin superioritatea civilizației romane, să adopte destul de repede limba și modul de viață roman, daco-geții își păstrează însă multă vreme credințele religioase, tradițiile și vechile rituri. Dintre acestea, cele mai numeroase și mai importante urme materiale le-a lăsat ritul funerar al incinerății, practicat de daci și în timpul stăpînirii romane și după încetarea acestei stăpîniri, pînă la începutul migrației de popoare. Fie că sînt tumulare sau plane, cu urme sau fără, cu gropi simple sau cu casele de piatră, mormintele de incinerăție atestă, în cea mai mare parte, existența în această parte a Imperiului, a unei populații care practica aceleași rituri funerare și înainte de cucerirea romană.

Mai puțin concludente decît ceramica și mormintele, locuințele, uneltele sau diferite obiecte de podoabă demonstrează și ele persistența în Dacia romană a vechii populații geto-dace, care și-a păstrat, mai ales în sate, tipurile de locuințe, sistemele de construcție, uneltele de muncă sau vechile podoabe de argint cizelat, caracteristice populațiilor de neam tracic din regiunea balcano-dunăreană.

În ceea ce privește tezaurile monetare descoperite pe teritoriul Daciei stăpînite de romani, Prof. D. Protase ajunge la concluzia că și acestea pot constitui un argument în sprijinul teoriei continuității elementului autohton în Dacia romană. Este vorba în special de acele tezaure care încep cu monede romane anterioare cuceririi Daciei și continuă cu monede emise după cucerirea și transformarea Daciei în provincie romană. Adăugînd adugumentelor vechi, devenite clasice, un argument de ordin numismatic, Prof. D. Protase face raționamentul următor: cei ce au strîns aceste monede nu pot aparține decît populației vechi a acestui teritoriu, populației geto-dace care a supraviețuit celor două războaie daco-romane și care și-a continuat viața și sub noii stăpînitori ai Daciei.

Capitolul al II-lea al lucrării se ocupă de «Vestigii daco-romanilor în Dacia între anii 271 și 450», adică între retragerea aureliană și sfîrșitul stăpînirii hunice asupra teritoriilor de la Dunăre. Adepții teoriei după care populația dacă ar fi fost exterminată sau evacuată din Dacia în timpul și după războaiele dintre anii 101 și 106 își întregesc această teorie prin aceea a unui exod al întregii populații romanice din nordul Dunării către sud, o dată cu retragerea, de către împăratul Aurelian, a armatei și a funcționarilor. Cum însă izvoarele literare pentru dovedirea persistenței daco-romanilor în regiunile carpatice lipsesc aproape cu desăvîrșire, importanța fundamentală o au izvoarele arheologice. Spre deosebire de perioada precedentă, cînd urmele populației autohtone le găsim mai ales în mediul rural, în satele în care această populație subjugată și-a continuat existența modestă, din pericada anilor 271—450 se păstrează urme de viață și în orașe. Deși centrele urbane își pierd strălucirea și importanța economică, politică și culturală, ele continuă totuși să servească cel puțin pentru adăpost și apărare unei populații întoarsă spre o viață simplă, modestă și mereu tulburată de migrațiile continue ale popoarelor. Astfel, amfiteatrul din Sarmizegetusa, prin baricadarea intrărilor, a devenit o fortăreață de refugiu și apărare. Fostele edificii publice și locuințele au fost adesea adaptate noilor nevoi. De cele mai multe ori însă au fost lăsate în paragină. O situație deosebită au orașele din sudul Carpaților, reintegrate în Imperiul roman în timpul lui Constantin cel Mare și rămase apoi sub stăpînire bizantină pînă la Justinian.

Cele mai multe urme ale prezenței masive a unei populații daco-romane se găsesc însă, și pentru această perioadă, tot la sate. După retragerea oficialităților romane și lăsarea Daciei sub libera trecere a popoarelor migratoare, economia devine precumpănitor agrară, iar viața comunităților omenești se ruralizează aproape total. Continuă să existe vechile așezări sătești, dar apar și așezări noi, în locuri mai ferite și mai potrivite noului fel de viață. Prezența ceramicii de factură romană provincială și a vechilor rituri funerare atestă existența unei populații daco-romane masivă, în rîndurile căreia pătrund însă și populații libere daco-carpice, așa cum demonstrează ceramica și ritul incinerăției.

Un loc important între vestigiile daco-romanilor în Dacia după anul 271 îl ocupă anticitățile creștine păstrate pe teritoriul fostei Dacie romane și anume în

Transilvania și Banat. Aceste antichități constituie argumente de mare valoare în rezolvarea a două probleme foarte importante din istoria veche a României: aceea a originii și dezvoltării creștinismului în Dacia și aceea a continuității populației daco-romane în Dacia post-aureliană.

În ceea ce privește originea creștinismului în Dacia, Prof. D. Protase aderă fără rezerve la teza Acad. Prof. C. Daicoviciu, care, fără să excludă posibilitatea existenței unor creștini izolați în Dacia în veacurile al II-lea — al III-lea, socotește că o adevărată misiune creștină în aceste părți și deci o generalizare a creștinismului nu era posibilă decît începînd de la Constantin cel Mare, adică de la începutul veacului al IV-lea. De altfel, aceasta este atitudinea prudentă și rezervată a marii majorități a istoricilor care au studiat această problemă, începînd cu Vasile Pârvan și terminînd cu capitolul respectiv din lucrarea de care ne ocupăm. Acad. Prof. C. Daicoviciu răspunde cu un nu categoric numai la întrebarea — care este și titlul lucrării sale în această chestiune — dacă «există monumente creștine în Dacia traiană din veacul al II-lea—al III-lea». Lucrarea aceasta a Acad. Prof. C. Daicoviciu, pe care Prof. D. Protase o socotește ca marcînd «o cotitură în evoluția studiilor despre creștinismul și vestigiile paleocreștine din teritoriile fostei provincii» (p. 141), se menține deci pe aceeași linie a prudenței, a formulării unor ipoteze. Atitudinea firească, dacă ținem seamă de lipsa unor dovezi sigure sau de echivocul unor izvoare literare, ca pasajele cunoscute din Sfîntul Iustin Martirul, din Origen sau Tertulian. Prof. D. Protase merge însă prea departe, este prea categoric atunci cînd consideră că în această problemă «s-a stabilit definitiv adevărata stare de lucruri» (p. 142), cînd vorbește despre prezența doar a unor «rari creștini, orientali neconvertiți în Dacia la creștinism, ci veniți aici cu credința lor de acasă» (p. 141), sau cînd afirmă, tot atît de categoric, că «Niceta de Remesiana... nu a predicat în nordul Dunării, ci numai la goții sau geții din dreapta fluviului» (p. 158).

Fără să aderăm la părerea acelor cercetători care vorbesc despre o răspîndire timpurie și de oarecare proporții a creștinismului în Dacia, preferăm să rămînem la atitudinea moderată a celor care, din lipsa unor dovezi sigure, nu trag neapărat concluzia că înainte de anul 271 nu au existat în Dacia decît creștini rari, izolați. Nu trebuie uitat că pînă la anul 313 creștinismul nu era îngăduit în imperiu și cu atît mai grea putea să fie situația lui în Dacia, provincie cucerită de curînd, cucerită greu și neconținut expusă atacurilor din afară. Nu este de mirare deci că nu au rămas urme materiale creștine din această perioadă. Pe de altă parte, creștinismul s-a răspîndit mai întîi în rîndurile celor săraci și exploatați, care nu-și puteau îngădui construirea unor morminte sau monumente cu podoabe și inscripții. Argumentul logic — «necesitatea logic-istorică» de care vorbea Vasile Pârvan — este și el destul de puternic. Persecuția lui Dioclețian la Dunăre a dezvăluit, pe la sfîrșitul veacului al III-lea și începutul veacului al IV-lea, un creștinism atît de puternic, încît el nu putea să fie nici nou și nici strict limitat în nord de linia Dunării. Pentru toate aceste motive, credem că putem socoti că problema începutului creștinismului în Dacia nu este mai pe departe «definitiv» rezolvată. Cît despre Niceta de Remesiana, după știrile pe care le avem pînă acum, el a putut să predice tot atît de bine și în nordul Dunării ca și în sudul ei. Ca toate marile fluvii, Dunărea nu a constituit niciodată un hotar de netrecut, ci mai mult a unit decît a despărțit populația de pe cele două maluri.

Indiferent însă de timpul cînd a început răspîndirea creștinismului în Dacia, un lucru este sigur, și în această privință sîntem întru totul de acord cu Prof. D. Protase, că monumentele și obiectele paleocreștine descoperite în această provincie romană a Daciei constituie o mărturie în sprijinul tezei dăinuirii în masă a populației romanice după retragerea stăpînirii romane în sudul Dunării. Aceste mărturii ale unui creștinism de limbă latină, ortodoxă și nu eretic, puteau să aparțină numai comunităților de populație daco-romană, rămasă pe teritoriul Daciei și după anul 271.

În ceea ce privește descoperirile monetare, analizînd răspîndirea geografică a monedelor, circulația lor, metalul folosit, locul unde au fost găsite, Prof. D. Protase ajunge la concluzia că monedele descoperite în Dacia postromană pot servi ca

«argument valabil pentru dănuirea, în regiunile din stînga Dunării și din interiorul cercului carpatic, a populației daco-romane, care a întreținut mereu cu lumea romano-bizantină legături comerciale bazate pe sistemul monetar» (p. 198).

În capitolul al III-lea, autorul trage concluziile impuse de materialul documentar expus. Pe baza acestui material de natură arheologică și numismatică se infirmă încă o dată teoria roesleriană și neoroesleriană despre exterminarea sau evacuarea majorității populației din Dacia după cucerirea acesteia de către romani. De asemenea, la fel de absurdă apare și teza părăsirii Daciei, în anul 271, de către întreaga populație sau majoritatea ei. Izvoarele arheologice și numismatice prezentate și analizate cu deplină competență de Prof. D. Protase se adaugă astfel, confirmându-le și întărindu-le, izvoarelor narrative, reliefurilor de pe Columna lui Traian sau de pe monumentul de la Adamclisi, știrilor epigrafice, elementelor de onomastică, toponimie și hidronimie sau numeroaselor argumente logice pentru dovedirea continuității în Dacia a populației autohtone și apoi a celei romanizate. Persistența masivă a acestei populații constituie temelia solidă pe care s-a format poporul român, temelia marilor prefaceri istorice care s-au produs de-a lungul a două milenii în vechea Dacie.

Lucrarea de strictă specialitate arheologică, studiul Prof. D. Protase aduce nu numai o prețioasă contribuție la lămurirea problemei continuității în Dacia, dar este în același timp și o valoroasă sursă de informare pentru cercetători și chiar pentru publicul intelectual mai larg care se preocupă de problemele de istorie și de arheologie. De asemenea, rezumatul larg în limba franceză, adăugat la sfîrșitul lucrării, va face cunoscute în cercurile de specialiști din lumea întreagă noile dovezi ale continuității elementului autohton în Dacia.

Diac. Prof. EM. UASILESCU

D. Tudor, *Sucidava*, în colecția: *Monumentele Patriei noastre*, Editura Meridiane, București, 1966, 51 p. + 43 ilustr. și 4 pl.

Sub anumite raporturi așezarea daco-romană și bizantină de la Sucidava — actualul Celeiu, din reg. Oltenia — este una din cele mai interesante din întreaga Dacie și, pe drept cuvînt, arheologii i-au arătat o atenție deosebită. De la învățatul italian, colonelul Mavrighi, care — primul, în 1691 — semnaleză și schițează sumar ruinele Sucidavei, și pînă astăzi, nenumărați au fost arheologii, cu mai multă sau mai puțină pricepere, care au fost atrași de această așezare de la Dunăre. După amatori ca generalul Nicolae Mavros și banul Mihail Ghica, August Treboniu Laurian, Dimitrie Papazoglu sau Cezar Boliac, învățați cu deosebită pregătire ca Gr. G. Tocilescu și Vasile Pârvan și-au adus contribuția lor, la începutul veacului nostru, la scoaterea la lumină și interpretarea corectă a urmelor păstrate pe teritoriul fostei Sucidave.

Sînt nu mai puțin de 30 de ani de cînd Prof. Dumitru Tudor, astăzi cel mai competent cercetător al Olteniei romane, lucrează — singur sau cu ajutoare bine pregătite — la punerea în valoare a descoperirilor de la Sucidava. După numeroase studii, comunicări și rapoarte de săpături, pe care le-a lucrat singur sau în colaborare, Dl. D. Tudor a făcut să apară de curînd o lucrare de sinteză asupra roadelor cercetărilor sale, într-o prețuită colecție belgiană, sub titlul: *Sucidava. Une cité daco-romaine et byzantine en Dacie*, Bruxelles, 1965. Un an mai tîrziu, în colecția *Monumentele patriei noastre*, D. Tudor dădea la lumină, pentru un public larg, o scurtă sinteză în limba română, pe care o dorim să o prezentăm în cele ce urmează. Dat fiind faptul că autorul înmănușiază în broșura sa rezultate de curînd dobîndite cu date mai de mult cunoscute și că se oprește — cum este și firesc — asupra tuturor etapelor pe care așezarea le-a străbătut din neolitic pînă aproape de zilele noastre, ne vom lua libertatea să examinăm un număr limitat de aspecte puse

în evidență de autor, care privesc epoca romano-bizantină și descoperirile de interes ecleziastic, făcute sau desăvârșite în campaniile conduse de autor.

După ce în primele două capitole, D. Tudor se oprește asupra așezării Sucidavei «important centru economic și politic al unui trib geto-dacic numit *Suci*, care și-a păstrat numele pe o largă durată de timp, dinaintea erei noastre până în secolul al VII-lea d. Hr.», și după ce evocă interesul pe care Sucidava l-a trezit în rîndurile arheologilor, cum am arătat mai sus urmînd indicațiilor autorului, acesta consacră un al treilea capitol — intitulat *File de istorie* — unei schițe dense și sugestive a celor patru milenii de existență ale așezării dunărene. Pe scurt sînt amintite descoperirile aparținînd tipurilor de cultură materială *Vădastra II* și *Cotofeni* și urmele din epoca bronzului și a fierului (Hallstatt). Epoca romană reține, cum era de așteptat, mai îndelung atenția lui D. Tudor. Trebuia, de altfel, lămurită împrejurarea — mai greu de înțeles pentru nespecialiști — cum un simplu *pogus* sau *vicus*, adică o comună rurală, care n-a căpătat niciodată statutul de *municipium* sau de *colonia*, și-a putut cîștiga o importanță atît de marcată în Dacia romană. Sucidava era, însă, «Centrul administrativ al unui mare teritoriu rural-agricol», care juca un rol covîrșitor în producția de grîne și care, promovată în rîndul centrelor urbane, și-ar fi pierdut însemnătatea sub raportul exploatării agricole, esențială pentru ocupanții romani. Ramurile producției agrare ne sînt, de altfel, lămurite și pe baza unei interesante inscripții, păstrate numai fragmentar, care constituie, cum ne amintește autorul, «cel mai vechi testament cunoscut pe teritoriul patriei noastre». Puținele date privind populația Sucidavei, de proveniență atît de diversă, — oameni liberi sau sclavi —, sînt puse la contribuție pentru a ni se oferi un tablou precis și sugestiv al locuitorilor, cu îndeletnicirile lor, mai ales sub raportul producției meșteșugărești. «Între orașele Daciei — relevă autorul — Sucidava deține întietatea în privința descoperirii de către arheologi a diferitelor obiecte turnate în plumb: greutăți, oglinzi, bile de praștie, plăci cu figuri religioase, etc.». Atelierele de turnat și prelucrat plumbul dețineau un loc neobișnuit în viața economică a Sucidavei, unde — îndeosebi — se executau rame pentru mici oglinzi de sticlă. «Jumătate din numărul descoperirilor din întregul imperiu roman revine Sucidavei». Cum era și firesc pentru obiecte destinate toaletei, grija de realizarea artistică — variată și ingenioasă — era mereu prezentă, ramele din Sucidava ajungînd, astfel, să se numere «printre cele mai artistice produse ale atelierelor metalurgice locale din secolul II—III d. Hr.». Prosperitatea Sucidavei îi îngăduia să promoveze și un însemnat import, mai ales de vin și untdelemn, din insulele egeene. Populația atît de amestecată a țirgului cultiva pe lîngă divinități de veche tradiție romană și altele venite din Orient: Mithras, Jupiter, Dolichenus, Attis. Gemele gnostice erau prezente ca și nume de zei locali, geto-daci. «Urme de creștinism — ni se spune — apar numai în secolul al IV d. Hr.».

Părăsirea Daciei de către Aurelian (271 d. Hr.) n-a însemnat și abandonarea Sucidavei, care rămîne sub dominația romană pînă către mijlocul secolului al V-lea, adică pînă sub Teodosie al II-lea. E vremea cînd Constantin cel Mare (303—337) a construit vestitul său pod peste Dunăre, tocmai în acest punct. Secolul al IV-lea, însă, este epoca invaziei gote în Peninsula Balcanică și a luptei de la Adrianopol (378), cînd însuși Valens, suveranul imperiului de Răsărit și-a pierdut viața în lupta cu năvălitorii.

Condițiile militare schimbate în Dacia Ripensis, de la sud de Dunăre, impun o restrîngere a vieții publice și în Sucidava. Însuși sistemul militar de apărare a granițelor imperiului suferise o schimbare, o dată cu introducerea armatelor «grănicerești» de *limitanei* sau *riparienses*, care erau stabiliți și în satele din preajma Sucidavei. Aceasta își păstrează însă importanța militară deosebită și în noua conjunctură politică, în care «barbarii» încearcă să găsească un mod de conviețuire cu romanii în cadrul Imperiului de Răsărit. Un moment de puternică criză îl cunoaște Sucidava o dată cu invazia hunilor. Arheologii au avut prilejul să reînvie evenimentele dramatice pe care le-au trăit locuitorii țirgului, după urmele unui uriaș incendiu care a mistuit așezarea, după tăcerea pe care o sugerează — pentru

trei sferturi de veac — lipsa monedelor bizantine și în genere a urmelor de cultură materială. Cu Justinian I (527—565), Sucidava cunoaște o oarecare reînflorire, determinată — în primul rînd — de nevoile de apărare, prin fortificații, a graniței dunărene a Imperiului. Creștinismul este în plin avînt și numeroase sînt amforele, provenind din regiuni egeene, care poartă inscripții, în care Mintuitorul și Maica Domnului sînt evocați. Criza care a pus însă capăt existenței Sucidavei a fost pricinuită de brutala invazie avaro-slavă. Săpăturile arheologice, descoperirile monetare și datele izvoarelor narative bizantine ne furnizează suficiente elemente pentru a ne explica împrejurările în care viața tîrgului dunărean avea să se stingă sub necruțătoarele lovituri ale aprigelor popoare migratoare. Autorul urmărește, totuși, soarta așezării de la Dunăre și după cele «trei veacuri de întuneric», care au urmat evenimentelor dramatice de la sfîrșitul secolului al VI-lea. Celeiul începe să se ridice, de acum sub alte auspicii, și, în linii foarte sumare, existența sa — cu inevitabile lacune — poate fi urmărită pînă în plin secol al XIX-lea.

Capitolele care urmează (al IV-lea și următoarele) au un pronunțat caracter tehnic, fără a înceta să fie accesibile cititorului obișnuit și fără să fie ruptă legătura cu istoria politică și militară a epocii. Deosebit de prețioase sînt amănunțele care privesc podul lui Constantin cel Mare, căruia D. Tudor îi consacrase, cu ani în urmă, cîteva competente cercetări. Prezentarea cetății romane și bizantine este întregită de amănunte, pline de interes, asupra așa-numitei fîntini secrete, ingenioasă construcție din epoca bizantină care — după cum sîntem informați — «nu-și are pînă acum pereche în alte părți ale lumii romane și bizantine» și care aparține secolului al VI-lea d. Hr.

Să ne oprim, în sfîrșit, asupra bazilicii creștine, cu care, de altfel, autorul își încheie prezentarea Sucidavei. Existența clădirii a fost pusă în lumină abia datorită săpăturilor din anii 1946—1947. Importanța ei este excepțională, datorită faptului că este singura construcție de acest fel descoperită pînă astăzi în Dacia, spre deosebire de Scythia Minor (Dobrogea), unde basilicile descoperite în urma săpăturilor arheologice sînt relativ numeroase și s-au bucurat de studii amănunțite, din care vom cita cele două valoroase contribuții ale lui I. Barnea, *Nouvelles considérations sur les basiliques chrétiennes de Dobrudja*, în «Dacia», t. XI—XII (1945—1947), p. 221—241, și *Roman-byzantine basilicae discovered in Dobrogea between 1948—1958*, în «Dacia» n. s, t. II (1958), p. 331—349. Mai puțin spectaculoase decît rămășițele descoperite în Dobrogea, resturile bazilicii din Sucidava, precis și clar înfățișate de D. Tudor, care alătură și un «plan general» al construcției, prezintă — socotim noi — o importanță încă și mai vie. Se știe, într-adevăr, cît de sărace sînt urmele lăsate de cultul creștin în Dacia, începînd cu secolul al IV-lea d. Hr. De curînd, un bun cunoscător al chestiunii, arheologul și numismatul D. Protase, ne-a înfățișat starea actuală a mărturiilor mai ales în ce privește Transilvania, în lucrarea sa *Problema continuității în Dacia, în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 141—158. Cît de rare și de contestate sînt monumentele și obiectele de cert caracter paleocreștin se poate ușor constata și din explicațiile furnizate de D. Protase, care, fiind de altfel în consensul școlii arheologice românești, sînt plauzibile. Cu atît mai mult, dar, trebuie luate în atență considerarea urme ca cele descoperite la Sucidava, deși aparțin numai secolului al VI-lea d. Hr., și ridicarea bazilicii este o consecință a acțiunii de recucerire a lui Justinian, care s-a extins și pe o fâșie de teritoriu situată la nordul Dunării românești.

D. Tudor ne dă cîteva date și asupra mormintelor de sub podeaua bazilicii și dinafara clădirii, precum și asupra obiectelor de cult, toate din secolul al VI-lea d. Hr., cîte s-au mai putut găsi după «răscolirile la care a fost supus interiorul bazilicii în decursul veacurilor». Interesantă este — mai ales — semnalarea unui fragment de amforă, descoperit într-o groapă de gunoaie, pe care se păstrează o inscripție în limba greacă: «Maria a născut pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Vasul — ni se spune — aparținea preotului Lukonochos, fiul lui Lykathios, și avea capacitatea de 30 xestari (16,40 l.). Și aici urmează o lămurire a autorului care are nevoie să fie corectată: «Amfora — ni se spune — făcuse parte din inventarul de cult al

bazilicii, fiind destinată păstrării vinului sau apei sfințite folosite pentru liturghie sau împărțășanie». Este evident o eroare, fiindcă aghiazma sau apa sfințită nu se folosește în împrejurările arătate, iar pentru apa care — încălzită — se adaugă vinului înaintea prefacerii și pe care tradiția liturgică românească o numește căldură (ζέον) nu a fost niciodată nevoie de recipiente de capacitatea impresionantă a amforei. Nu e însă mai puțin adevărat că amfora ne dă «numele celui mai vechi preot creștin din Dacia, slujitor la bazilica de la Celeiu, prin secolul al VI-lea». Se pare că și alte semnături ale preoților ar apărea — alături de texte sau simboluri creștine — de data aceasta pe fragmente de amfore, produse ale atelierelor locale, în perioada bizantină. Mai multe precizări asupra lor ar fi fost binevenite. Autorul își încheie capitolul și, o dată cu el, întreaga lucrare, prin indicarea condițiilor în care organizarea ecleziastică creștină urmărită de Justinian pentru Dacia Ripensis a angajat și Sucidava, care aparținea provinciei amintite. Se amintește cu acest prilej (p. 48) de «o scrisoare a împăratului Justinian din 14 aprilie 535» prin care se creează «dioceza bisericească *Justiniana Prima*». Cu alt prilej (p. 24) ni se vorbește de «un decret al împăratului Justinian, dat în anul 535, cu prilejul reorganizării vieții bisericești pe valea Dunării». În dorința de a nu folosi mulți termeni tehnici, autorul a evitat — cu riscul de a crea confuzii — să arate că e vorba, de fapt, de vestita *Novellă* a XI-a a lui Justinian cu privire la privilegiile arhiepiscopului din Justiniana Prima și la strămutarea reședinței prefecturii de Illyricum în Pannonia secunda, adică la Justiniana Prima. Cititorul poate găsi ușor *novella* amintită — în textul ei latin și în traducerea română —, la G. Popa-Lisseanu, *Dacia în autorii clasici, I, Autorii latini clasici și postclasici*, București, 1943, p. 126—129.

Prezentarea, atât de izbutită, a Sucidavei și a problemelor ridicate de săpăturile arheologice practicate pe o foarte largă perioadă de timp în această așezare olteană, este urmată de o bibliografie bine aleasă și de un număr de fotografii și planșe, care se adaugă, în chip fericit, celor dispuse în cadrul textului.

AL. ELIAN

PARTEA OFICIALĂ

SCRISORI IRENICE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN DIN PARTEA SANCTITĂȚII SALE, PAPA PAUL VI

Biserica Ortodoxă Română întreține raporturi de prietenie frățească și de strânsă colaborare cu toate Bisericile Ortodoxe surori. De asemenea Biserica Ortodoxă Română cultivă legături și cu celelalte Biserici creștine, pe planul promovării Mișcării ecumenice contemporane, dar mai ales pe planul manifestării cu succes a slujirii creștine față de lume, urmărind rezolvarea tuturor problemelor ce frământă omenirea în spiritul păcii, dreptății și iubirii creștine.

În cadrul acestor acțiuni, între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică au loc schimburi de telegrame și de scrisori irenice, cu prilejul marilor sărbători creștine.

Publicăm mai jos textul scrisorilor irenice adresate Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de către Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1965 și ale Învierii Domnului din anul 1966.

Scrisoarea irenică primită la sfintele sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1965 :

«Prea Fericirea Voastră,

Am primit și citit cu atenție bogatul mesaj cu urări, pe care Prea Fericirea Voastră a binevoit să Ni-l adreseze cu prilejul recentei sărbători a Nașterii Mântuitorului nostru. Acest nou gest de frățească dragoste, urmărind pe cele din anii trecuți, Ne-a mășcat mult. Contactul este deci resuscitat, după atâtea veacuri de așteptare! Dumnezeu să fie lăudat și binecuvântat, căci aceste schimburi de mesaje, având temeiul în dragostea comună față de Acela care s-a făcut Om pentru noi, deschid sufletul spre cele mai scumpe nădejdi și par că pregătesc calea spre noi contacte și spre o mai completă comuniune.

Prăznuirea plină de bucurie a tainei Întrupării Domnului nostru deschide dintr-odată inimile către dragoste. Și așa cum spune Prea Fericirea Voastră, Păstorii Bisericii creștine au datoria să mărturisească această dragoste.

Din partea Noastră, Noi sintem, hotărâți să urmăm căile dragostei pentru a ajunge la această deplină unitate de credință și de comuniune voită de Hristos. În acest spirit întâmpinăm Noi urările Prea Fericirii Voastre și Vi le adresăm pe ale Noastre, urind ca în curgerea anului care se deschide, această sfântă dragoste să poată să se dezvolte și să se manifeste în relații tot mai directe între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română.

Noi încredințăm această dorință iubirii atotputernice a Domnului și reînnoim Prea Fericirii Voastre sentimentele Noastre de frățesc respect în Iisus Hristos.

PAULUS PP. VI

Vatican, 17 ianuarie 1966.

*

Iată și scrisoarea irenică primită la sfintele sărbători ale Paștilor din anul 1966 :

«Preaiubite Frate în Hristos,

Ne pregătim să sărbătorim, cu inima plină de dragoste și recunoștință, glorioasa Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, Care ne-a iubit pînă-ntr-atît că a devenit unul dintre noi și și-a dat viața Sa «pentru a aduna laolaltă pe fiii lui Dumnezeu care erau risipiți» (Ioan XI, 52). Contemplarea tainei celei nepătrunse a dragostei Tatălui, «Care în Hristos, împacă lumea cu El și pune pe buzele noastre cuvîntul împăcării» (II Cor. V, 19), ne cheamă în mod firesc, frate preaiubit, să Vă exprimăm unirea noastră în dragoste. Bucuria noastră anul acesta este și mai mare, căci noi prăznuim, la aceeași dată această mare sărbătoare, mărturisind astfel mai limpede înaintea lumii credința noastră identică în această taină centrală a religiei noastre. În adevăr, ne spune Sfîntul Pavel, «Dacă Hristos n-a înviat, atunci predica noastră este deșartă, și deșartă este și credința voastră» (I Cor. XV, 14).

Noi știm că această bucurie este împărtășită de Prea Fericirea Voastră, care de asemenea doriți, ca toți creștinii să cadă de acord asupra datei prăznuirii. Nu studiază, oare, Biserica Voastră această chestiune a datei Paștilor, care este înscrisă în programul Prosinodului panortodox? Această chestiune este studiată, de asemenea, de către Bisericile Orientale necalcedoniene și ea a fost ridicată și în sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Prea Fericirea Voastră a aflat că episcopii catolici întruniți în Conciliu la Vatican, care s-a încheiat de curînd, au declarat că n-au nici o obiecție ca această dată să fie fixată într-o duminică precisă, dar dorința Conciliului a fost ca nimic să nu se facă decît în înțelegere cu celelalte Biserici creștine.

Noi știm că această chestiune este complexă, dar voim să Vă spunem că vom examina foarte bucuroși orice propunere cu privire la stabilirea unei colaborări asupra acestui subiect. O asemenea colaborare, menită să ne conducă spre o soluție comună, ar fi cu totul pe linia hotărîrii Sfîntului Sinod de la Niceea, care a cerut ca toți creștinii să se pună de acord pentru a sărbători la aceeași dată Învierea Marelui nostru Dumnezeu și Mîntuitor Iisus Hristos.

Ținem să spunem, de asemenea, Prea Fericirii Voastre că urmărîm cu mare interes lucrările pregătitoare ale Prosinodului panortodox care va trebui să abordeze atîtea probleme care se pun în zilele noastre tuturor Bisericilor creștine. Și în această privință noi vom examina cu foarte multă bunăvoință orice formă de schimburi de vederi, care ar fi socotită posibilă și dorită de Biserica Voastră.

Hristos cel Înviat din morți să pogoare din belșug lumina Sa și bucuria Sa asupra Prea Fericirii Voastre, clerului și credincioșilor Voștri și să ne dea tuturor putința de a trăi tot mai deplin viața tainică cu Hristos în Dumnezeu, așteptînd cu nădejde arătarea lui Hristos, Care este viața noastră, și cu Care noi vom fi, de asemenea, arătați plini de mărire (Col. III, 3—4).

Cu aceste sentimente, spunem din nou Prea Fericirii Voastre profunda și frățeasca Noastră dragoste în Hristos Iisus, Unicul nostru Domn.

PAULUS PP. VI

Vatican, 31 martie 1966.

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
A PRIMIT, LA LONDRA, PE DELEGATUL APOSTOLIC
ARHIEPISCOPUL IGINO CARDINALE

În timpul călătoriei pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o în Anglia, în iunie 1966, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, în calitate de gazdă, a rugat pe Prea Fericirea Sa să accepte o vizită a Eminentei Sale, Arhiepiscopul Iginio Cardinale, delegat apostolic al Bisericii Romano-Catolice în Marea Britanie, care și-a exprimat dorința de a fi primit pentru a transmite Prea Fericirii Sale un mesaj din partea Sanctității Sale Papa Paul al VI-lea.

Fiind de acord cu dorința Eminenței Sale Arhiepiscopul Iginio Cardinale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a primit într-unul din saloanele Palatului Lambeth din Londra, duminică 26 iunie 1966, orele 17,30, în prezența însoțitorilor Prea Fericirii Sale.

După prezentare, Prea Fericirea Sa a exprimat bucuria că Eminența Sa, Arhiepiscopul Iginio Cardinale a luat parte la sfânta liturghie săvârșită în cursul dimineții la biserica ortodoxă română din St. Dunstan. Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus că și la București, în multe împrejurări, se săvârșesc slujbe religioase la care asistă și catolici. Totodată Prea Fericirea Sa a comunicat interlocutorului său că în țară la noi are bune legături cu Monseniorul Francisc Augustin, conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice din București, iar cu Episcopul Marton Aron de la Alba Iulia a avut cu două săptămâni în urmă o convorbire în spirit de frățietate și înțelegere.

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinale a exprimat mulțumi-rile sale pentru faptul că, deși Prea Fericirea Sa are un program foarte încărcat, a avut bunăvoința să-l primească. A admirat felul cum se desfășoară vizita Prea Fericirii Sale în Anglia și a recunoscut importanța acestei vizite.

Prea Fericirea Sa a răspuns că toate lucrurile merg bine în viața fiecărui om și munca nu este obositoare, dacă el este însuflețit de dragoste față de semenii săi și dacă în acțiunile sale omul este condus de gânduri curate și de sentimente sincere. Prea Fericirea Sa a evidențiat și faptul că deși programul a fost încărcat, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a fost o gazdă așa de bună, încât Prea Fericirea Sa și însoțitorii săi s-au simțit ca în casa unui frate plin de iubire și de prețuire față de invitații săi.

Delegatul apostolic a arătat apoi mulțumirea sa că Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a invitat și pe reprezentanții celorlalte culte din Londra la bucuria duhovnicească pe care a avut-o Biserica Anglicană cu prilejul vizitei Prea Fericirii Sale.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a spus că și la București, când a venit anul trecut Grația Sa ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, s-a făcut la fel. La recepția dată de Prea Fericirea Sa în cinstea Arhiepiscopului de Canterbury, a luat parte și reprezentantul Bisericii Romano-Catolice din București, Monseniorul Francisc Augustin.

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinale a încredințat pe Prea Fericirea Sa că Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a fost înștiințat de această vizită pe care o face Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian și o dată cu delegarea sa de a face această vizită a primit și însărcinarea să exprime salutările sale frățești și cele mai bune urări de sănătate pentru Prea Fericirea Sa.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit și a adăugat că între Prea Fericirea Sa și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea există unele legături frățești prin scrisorile irenice pe care le schimbă reciproc cu ocazia sărbătorilor Crăciunului și Anului nou și ale Paștilor.

Eminența Sa Arhiepiscopul Igino Cardinale a rugat pe Prea Fericirea Sa să primească salutări și din partea Cardinalului Bea, care roagă pe Prea Fericirea Sa să-i facă cinstea de a-l primi la București, și a transmis rugămintea Cardinalului Bea ca împreună cu Eminența sa să fie primit și Monseniorul Willebrands, întrucît doresc să aibe un contact mai direct cu Prea Fericirea Sa, pentru a se putea iniția și dezvolta raporturi mai frățești între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română. A asigurat pe Prea Fericirea Sa că acest contact n-are nici o legătură cu trecutul, ci va fi socotit numai ca o posibilitate de apropiere și o mai bună cunoaștere pentru viitor.

Prea Fericirea Sa a răspuns că Biserica Ortodoxă Română este pentru colaborare. Colaborarea însă nu este posibilă decît numai dacă părțile sînt conduse de spiritul sincerității și al iubirii creștine. Prea Fericirea Sa a confirmat că a primit o scrisoare prin care Monseniorul Willebrands își exprima dorința de a vizita Biserica Ortodoxă Română, în cursul lunii iulie sau în toamnă «în vederea adîncirii efortului de înnoire întreprins de Conciliul al II-lea de la Vatican pe toate planurile vieții Bisericii». Prea Fericirea Sa a spus că în iulie și-a rînduit timpul pentru concediul de odihnă, iar în toamnă, la începutul lui octombrie va da curs invitației făcută de mai multă vreme de către Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor de a vizita Biserica Armeană. În funcție de această situație se va rezolva cererea Monseniorului Willebrands.

Este foarte bine, a răspuns Eminența Sa Arhiepiscopul Igino Cardinale.

Prea Fericirea Sa a continuat, în legătură cu acest răspuns: *«În scrisoarea de răspuns nu-i vom spune, dar vă rugăm să comunicați Secretariatului pentru promovarea unității creștinilor, în numele căruia a scris Monseniorul Willebrands, că dacă au de gînd să pună problema fostei Biserici greco-catolice din România, noi nu vom sta de vorbă în această privință, fiindcă noi socotim definitiv rezolvată această problemă. Știm că în timpul Conciliului al II-lea de la Vatican, Episcopul Cristea, care a fost hirotonit special pentru greco-catolicii din străinătate, a ridicat mereu problema aceasta, a făcut slujbe religioase și ne-a adus învinuiri și critici destul de grele. Este bine să se știe că problema aceasta a fost rezolvată de preoții și credincioșii fostei Biserici greco-catolice în mod definitiv și refacerea unității Bisericii Ortodoxe din Transilvania era de mult dorită și așteptată. Bunul Dumnezeu a vrut ca ea să fie soluționată sub păstoria smereniei Noastre. De altfel problema greco-catolică în țara noastră nu este numai o problemă bisericească, ci ea reprezintă și o problemă de unitate națională. Noi nu vrem să se mai repete ce s-a întîmplat în trecut. Astăzi Biserica Ortodoxă și poporul român prețuiesc și unitatea lor de credință și unitatea națională. Noi n-avem nimic comun cu Episcopul Cristea, a spus Prea Fericirea Sa; dînsul poate păstori credincioșii greco-catolici pe care-i are la Roma, dar în țara noastră și în Biserica noastră nu admitem să se amestece»*

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinali a spus că nu cunoaște pe Episcopul Cristea și acțiunile sale sînt inițiative și acte personale.

Prea Fericirea Sa a răspuns că Episcopul Cristea a răspîndit broșuri și folosește în permanență postul de radio Vatican pentru a blama Biserica Ortodoxă Română și pe poporul său credincios.

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinali a persistat să susțină că este vorba de acțiuni personale și că postul de radio Vatican, ca și ziarul «L'Osservatore Romano» țin de Congregația «De propaganda fide».

Prea Fericirea Sa a replicat că și postul de radio Vatican și ziarul «L'Osservatore Romano» și Congregația «De propaganda fide» sînt totuși ale Bisericii Romano-Catolice. De aceea, a continuat Prea Fericirea Sa, *«stăruim ca atunci cînd Monseniorul Willebrands va veni în România să nu mai pună, fără nici un folos, problema fostei Biserici greco-catolice din Transilvania».*

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinali a spus din nou că nu se vor pune probleme din trecut, că Biserica Romano-Catolică depune în prezent toate eforturile să facă legături cu toți creștinii și chiar cu necreștinii.

Prea Fericirea Sa a exprimat dorința ca să se oficializeze această atitudine nouă, prin care s-a renunțat la discutarea problemelor din trecut și că se doresc raporturi sincere și frățești. Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinali a adus în sprijinul noii atitudini a Vaticanului înțelegerea intervenită între Vatican și Mareșalul Tito, prin care s-a stabilit că în Iugoslavia toate cultele au aceleași drepturi din partea statului, Biserica Romano-Catolică nemaiavînd nici un drept de preeminență față de celelalte culte. Eminența Sa a subliniat că este prima dată cînd Sfîntul Scaun a fost de acord cu această egalitate între cultele unui stat. Noi dorim, a adăugat Eminența Sa, să ne unim toate strădaniile pentru înțelegere și pentru pace în toată lumea.

Prea Fericirea Sa a spus că în țara noastră această egalitate între culte există de mai bine de 20 ani. Statul acordă aceeași sollicitudine față de toate cultele și nu face nici un fel de discriminare. Ajută la plata salariilor pentru personalul slujitor, plătește salariile corpului didactic de la școlile teologice, acordă subvenții pentru reparațiile și întreținerea locașurilor tuturor cultelor.

Eminența Sa Arhiepiscopul Iginio Cardinali a mulțumit încă o dată pentru cinstea ce i s-a făcut de a fi fost primit și a încredințat pe Prea Fericirea Sa că va comunica Sanctității Sale Papii Paul al VI-lea despre întîlnirea pe care a avut-o cu Prea Fericirea Sa.

A APĂRUT ȘI SE POATE PROCURA :

**INTRU SLAVA LUI DUMNEZEU
CELUI ÎN TREIME ÎNCHINAT**

MOLITFELNIC

**CUPRINZIND SLUJBE, RINDUIELI ȘI RUGĂCIUNI
CE SE SAVIŘESC DE PREOT LA DIFERITE ÎMPREJURĂRI
DIN VIAȚA CREȘTINILOR**

**TIPĂRIT CU APROBAREA SFÎNTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI CU BINECUVÎNTAREA PREA FERICITULUI
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

BUCUREȘTI
Editura Institutului Biblic și de Mislune Ortodoxe
1965

1965 - L. O.

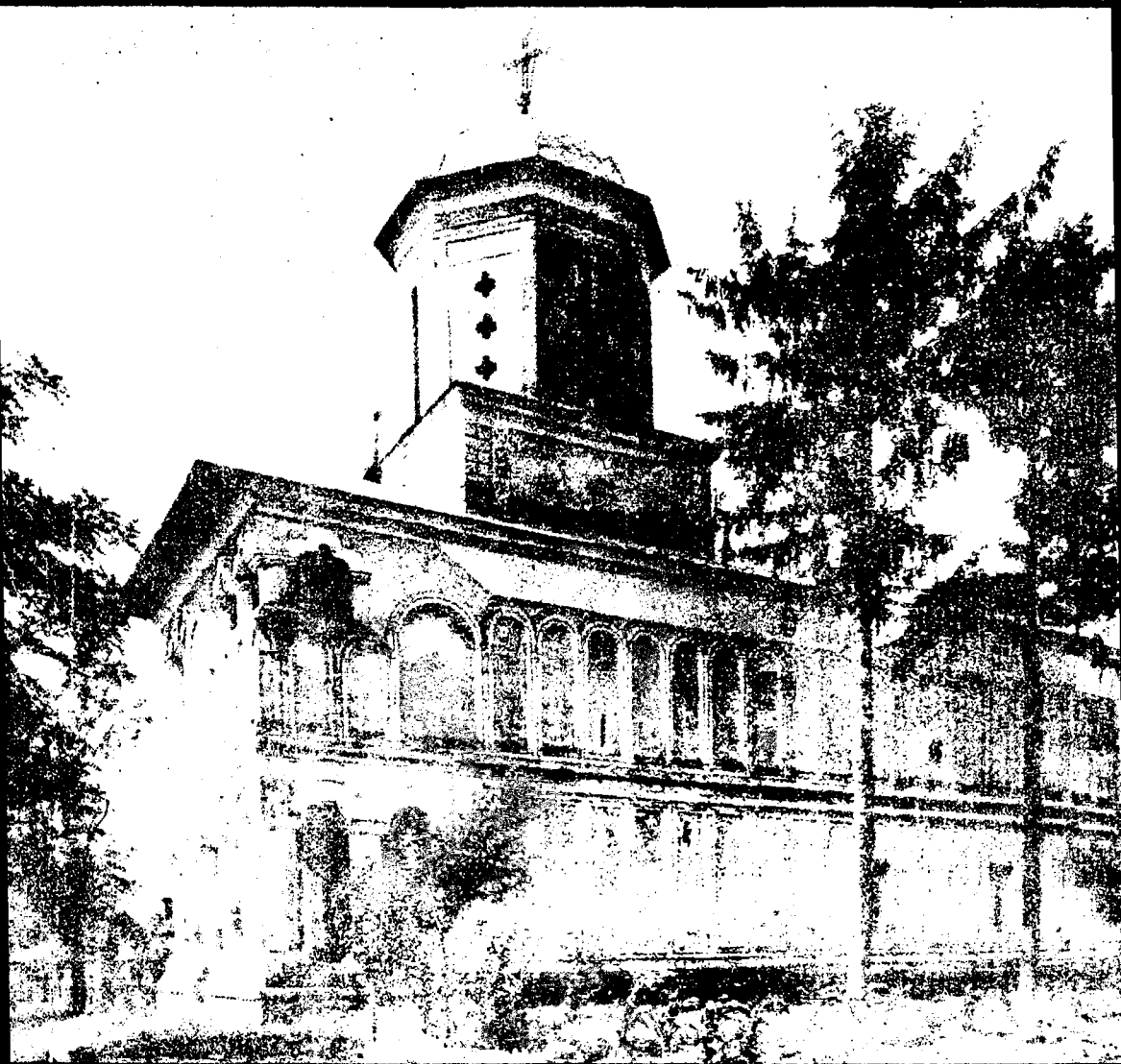
MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. G. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți. Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor teologice, Seminariilor teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIV
Nr. 11-12
NOIEMBRIE - DECEMBRIE
1966

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COPERTA: Biserica din Preajba

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

- 30 Decembrie — Ziua Republicii* 1025
Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian la a XIX-a aniversare a Zilei Republicii 1028

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

- Pastorala trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian clerului și credincioșilor, cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului 1966* 1030
Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului 1966 1034

VIATA BISERICEAȘĂ

- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I* 1036
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia 1037
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului 1038
Cronica unor audiențe acordate de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cursul anului 1966 1039

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea ordinară a anului 1966* 1042
- Lucrările Adunării Naționale Bisericești în sesiunea din decembrie 1966* 1059
- Balada vremilor străbune, cantată-oratoriu pentru cor bărbătesc și soli, cu acompaniament de pian, de Pr. ION RUNCU* I — CXLVIII

30 DECEMBRIE — ZIUA REPUBLICII

S-au împlinit, la 30 decembrie anul acesta, 19 ani de la proclamarea Republicii, act ce s-a înscris în istoria poporului nostru în capitolul celor mai de seamă realizări ale lui pe drumul propășirii și înfloririi patriei.

Aflat pe aceste meleaguri din vremuri străvechi ale istoriei, poporul român a muncit și a luptat neconținut, formînd o cultură și o civilizație pe fiecare treaptă a evoluției istorice, realitate dovedită de mărturiile de necontestat ale vestigiilor descoperite în urma cercetărilor arheologice și de numeroasele documente păstrate în arhivele noastre naționale și, destul de multe, în arhive din alte țări din lume.

Unitar prin obîrșie, limbă, obiceiuri, port, fel de viață și idealuri, poporul nostru a avut permanent o trează conștiință a existenței lui naționale, a forței lui de creație, păstrîndu-și și îmbogățindu-și limba, ostentîndu-se să creeze o cultură în care să se oglindească istoria lui, în care să se afirme potențele expresive ale sufletului românesc.

Poporul român s-a născut pe meleagurile din jurul Carpaților, a crescut, a luptat, a trăit, a progresat și a biruit, ridicîndu-și patria pe culmile înfloritoare ale Republicii, care a pășit triumfal în cel de al XX-lea an de existență.

Cele aproape două decenții care s-au scurs de la proclamarea Republicii au constituit pentru poporul român o perioadă de continuu progres în toate domeniile.

În cei 19 ani de pînă acum ai Republicii noastre, oamenii muncii s-au dăruit total operei de reconstrucție și dezvoltare a patriei, demonstrînd astfel că nimic nu mobilizează mai mult un popor în perioadele decisive ale istoriei sale decît conștiința luptei pentru o cauză dreaptă.

Drumul parcurs de țara noastră în această perioadă istoricește scurtă, trezește interesul și admirația întregii lumi, datorită realizărilor de prestigiu dobîndite în toate domeniile de activitate.

Entuziasmul și eroismul constructiv al oamenilor muncii, chemați să participe în mod creator la elaborarea politicii interne și externe, la sta-

**TELEGRAME TRIMISE DE PREA FERICITUL
PATRIARH JUSTINIAN LA A XIX-a ANIVERSARE
A ZILEI REPUBLICII**

Cu prilejul sărbătoririi Zilei Republicii și în întâmpinarea noului an 1967, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis următoarele telegrame:

*Domnului CHIVU STOICA
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

LOCO

Cu prilejul celei de a 19-a aniversări a Republicii noastre și întâmpinării noului an 1967, o dată cu expresia sentimentelor de patriotic atașament față de Republica Socialistă România și de înaltă prețuire față de Conducătorii săi, Noi, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, adresăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese urări de sănătate și ani mulți, pentru noi și fericite realizări în activitatea închinată înfloririi continue a patriei noastre, fericirii poporului român și triumfului păcii în lumea întreagă.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 30 decembrie 1966.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

LOCO

În momentul când serbăm cea de a 19-a aniversare a Republicii noastre și așteptăm cu încredere începutul noului an 1967, cu sentimente de atașament față de Republica Socialistă România și de înaltă prețuire față de Conducătorii săi, Noi, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe

Române, exprimăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal cele mai alese urări de sănătate și mulți ani, asigurându-Vă că și în viitor ne vom strădui din toate puterile să contribuim cu patriotic devotament la munca depusă de Guvernul Țării pentru continua înflorire a patriei noastre, pentru fericirea poporului român și pentru sprijinirea cu succes a cauzei păcii între toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 30 decembrie 1966.

*

Domnului Profesor DUMITRU DOGARU
Secretarul General al Departamentului Cultelor

LOCO

Cu prilejul aniversării Republicii noastre și întâmpinării noului an 1967, în numele ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, și al Nostru personal, adresăm Conducerii Departamentului Cultelor și Domniei Voastre personal, cele mai calde urări de sănătate și ani mulți, ca să puteți să faceți să rodească tot mai mult în vător colaborarea frățească între toate cultele din țara noastră, spre continua sporire a conviețuirii pașnice a fiilor patriei noastre, Republica Socialistă România.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 30 decembrie 1966.

*

La aceste telegrame, s-a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian cu mulțumiri și urări.

SCRISORI IREHICE PASTORALE-MESAJE

PASTORALA TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR, CU PRILEJUL SĂRBĂTORII NAȘTERII DOMNULUI 1966

«Vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul: astăzi, în cetatea lui David, vi s-a născut un Mântuitor, Care este Hristos Domnul» (Luca II, 10—11).

Iubiții mei fii sufletești,

Bucurie mare stăpînește astăzi inimile noastre de creștini, precum odinioară bucurie mare a cuprîns inimile păstorilor din preajma Betleemului cînd îngerul Domnului le-a binevestit nașterea Mîntuitorului Hristos.

Plină de adînci învățăminte este ziua de astăzi pentru sufletele credincioșilor creștini, căci astăzi a răsărit lumii «Lumina cunoștinței» și a coborît pe pămînt «Soarele dreptății», Hristos Dumnezeu, Mîntuitorul nostru; astăzi Fiul lui Dumnezeu s-a făcut Fiu al Fecioarei, «Ziditorul a toată zidirea se făce om pentru noi, din sinurîle Tatălui nedespărțindu-se și pe brațe feciorești fiind ținut» (Mineiul pe decembrie, Înainte-prăznuirea Nașterii); astăzi «Cel fără de început se începe și se întrupează Cel fără de trup, peștera Betleemului primește înăuntru pe Cel ce ține împreună toate, îngerii cu păstorii slavoslovesc și magii cu steaua călătoresc, că pentru noi s-a născut Prunc tînăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci» (Mineiul pe decembrie, Înainte-prăznuirea și Condacul Nașterii). Drept aceea, cu aleasă și nețărîmă bucurie prăznuim și noi sfînta sărbătoare de astăzi, închinîndu-ne cu smerenîe Pruncului Mîntuitor și Preacuratei Maicii Sale, zugrăviți pe sfînta icoană purtată ieri din casă în casă de preoți, iar astăzi așezată în locul ei de cinste și închinare pentru toți.

Iubiții mei fii sufletești,

Să privim cu luare-amînte spre această icoană și să ascultăm ce vorbește ea cugetelor noastre. Ne vom învrednici astfel să sporim bucuria sfîntei sărbători de astăzi și vom izbuti poate, în egală măsură, pentru

zidirea noastră sufletească, să pătrundem înțelesul unor rînduiri dumnezeiești, uitate sau nebăgate în seamă de unii dintre frații noștri creștini.

Copilul-Iisus și Maica Domnului din icoana Nașterii vorbesc cugetelor noastre despre întâmplări și făgăduințe vechi: despre căderea omului sub stăpînirea păcatului, despre făgăduința eliberării sale din această amară și cumplită robie și despre împlinirea acestei făgăduințe prin trimiterea în lume a Fiului lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Părtaș cu Tatăl la zidirea lumii, de vreme ce «toate printr-Însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut» (Ioan I, 3), Fiul lui Dumnezeu «s-a făcut asemenea oamenilor, arătîndu-se și la înfățișare ca un om» (Filipeni II, 7), prin întruparea suprafirească din Sfînta Fecioară Maria, devenită astfel Maică a Mîntuitorului Iisus Hristos și Maică a tuturor creștinilor.

Pentru a elibera pe om din robia păcatului, Dumnezeu-Tatăl a rînduit ca Fiul Său, «Cel născut — ca Dumnezeu — mai înainte de luceafăr» (Psalmul CX, 3) să se nască trupește — ca om — din Sfînta Fecioară Maria, nașterea aceasta fiind vestită de îngerul Domnului ca un dar și o binecuvîntare cerească: «Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul este cu tine, binecuvîntată ești tu între femei! Nu te teme Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu și iată vei zămisli în pîntecele tău și vei naște un Fiu și vei chema numele lui Iisus» (Luca I, 28, 30—31). La temelia rezidirii lumii căzute prin păcat, Dumnezeu-Tatăl a rînduit deci să fie așezată nașterea trupească a Fiului Său, — nașterea aceasta fiind nu numai un dar al lui Dumnezeu ci și izvor de sfințenie atît pentru Maica Domnului, cit și pentru toate femeile creștine și copiii născuți de ele, a căror venire pe lume a fost privită totdeauna ca o binecuvîntare a lui Dumnezeu.

De altfel, privind în jurul nostru, ne vom putea convinge de cîtă prețuire s-a bucurat și se bucură din partea oamenilor credincioși nașterea de copii în această lume. Tristețea și jalea s-au cuibărit totdeauna în casele lipsite de prezența copiilor, femeia-mamă bucurîndu-se de respect și fiind înconjurată de cînte la toate popoarele, căci femeia este aleasă de Dumnezeu pentru dănuirea neamului omenesc pe pămînt și numai astfel ea împlinește legile firii omenesti, rînduite de Dumnezeu, și porunca Tatălui ceresc dată celor dintîi oameni, cînd «i-a binecuvîntat și le-a zis: creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pămîntul și stăpîniți-l» (Facere I, 28).

Cu atît mai puternic răsare adevărul acesta dacã ne întoarcem privirile către viața de totdeauna a credincioșilor Sfintei noastre Biserici strămoșești, care și-au dăltuit firea după învățăturile Sfintei Scripturi, sîrguindu-se să împlinească întru toate poruncile lui Dumnezeu. «Cu ajutorul lui Dumnezeu am căpătat un om» (Facere IV, 1), rostește bunul creștin român, la nașterea unui copil, cum a rostit Adam, la nașterea primului său copil. De aceea, întocmai ca Sfînta Ana, soția bătrînului Ioachim și mama Sfintei Fecioare Maria și întocmai ca Sfînta Elisabeta, soția bătrînului preot Zaharia și mama Sfîntului Ioan Botezătorul, femeia romîncă sî creștină de la noi și-a dorit totdeauna căminul plin de farmecul și gingășia copiilor, — prezența lor fiind socotită ca o binecuvîntare

tare a cerului, prilej de fericire, temei de prețuire și respect din partea oamenilor, iar lipsa lor fiind socotită foarte adesea ca o pedeapsă din partea lui Dumnezeu și pricină de ocară din partea oamenilor. Încredințată că «Domnul... ridică pe cei săraci din dosădirea lor și înmulțește familiile lor ca pe niște turme de oi» (Psalmul XVII, 41), femeia româncă și-a dorit căminul plin de copii, copiii fiind bucuria și mândria ei, îndreptățirea și rostul vieții sale. Ei nu sînt un chin și povară, de vreme ce, așa cum spune psalmistul, «Domnul, privind din înălțimea cerului, vede pe toți copiii pămîntenilor» (Psalmul XXXIII, 13) și le poartă de grijă, iar — așa cum spune Apostolul Pavel — «femeia se mîntuiește prin naștere de fii, dacă stăruie cu deplină înțelepciune în credință, în iubire și în sfințenie» (I Tîmotei II, 15).

Pentru cugetele oamenilor credincioși, stăruie convingerea că orice naștere este o binecuvîntare a lui Dumnezeu pentru soțul și soția, uniți prin căsătorie binecuvîntată.

Fiecare copil nou sporește apoi legătura sufletească dintre soți; părinții cresc în putere cînd iașu asupra lor răspunderi noi; viața lor înaintază în desăvîrșire morală în fața datoriei de a fi pildă bună de muncă și de viață frumoașă pentru copiii lor. Dumnezeu vrea să sporim sufletește, luînd asupra noastră răspunderea altor vieți, viețile copiilor noștri, făcîndu-ne astfel împreună-lucrători cu El la menținerea și continuarea vieții omenesti pe pămînt. Dumnezeu n-a voit să facă această lucrare singur, ci ne-a făcut pe noi oamenii părtași puterii Sale de a spori și de a înfrumuseța viața omenirii pe pămînt.

De aceea, la bucuria oamenilor care-și văd continuarea existenței ființei lor prin copiii născuți, se adaugă și mulțumirea lui Dumnezeu care-și vede împlinită voia Sa pentru continuarea existenței neamului omenesc. Sfînta Evanghelie ne istorisește că, pe cînd Iisus se afla în țînutul Iudeii, dincolo de Iordan, femeile și bărbații care L-au întîmpinat «I-au adus niște copilași, ca să se atingă de ei. Dar ucenicii au certat pe cei care îi aduceau. Cînd a văzut Iisus acest lucru, s-a mîniat și le-a zis: Lăsați copilașii să vină la Mine și nu-i opriți, căci împărăția lui Dumnezeu este a acelorora ca ei...». «Apoi i-a luat în brațe și i-a binecuvîntat, punîndu-și mîinile peste ei» (Marcu X, 13, 14 și 16). Dumnezeu cel nevăzut așa îmbrățișează pe toți copiii pămîntenilor, dimpreună cu părinții lor, care se sfințesc prin naștere de copii nu numai în viața lor pămîntească, ci și pentru viața de dincolo de pragul acestei vieți trecătoare. Căci, urmînd învățătura creștină despre viața veacului ce va să fie, credincioșilor Bisericii noastre le-a stat întotdeauna la inimă gîndul că la trecerea din această viață se întîlnesc «dincolo» cu moșii și strămoșii lor, cu părinții și rudeniile lor, cu toți cei mai dinainte adormiți din neamurile lor, — părinții și copiii adunîndu-se iarăși laolaltă, în aceeași familie, precum au fost cîndva pe pămînt. Cînd vine ceasul ca omul să treacă dincolo de pragul acestei vieți, nimic din toate cîte a agonisit aici nu-l însoțește în cealaltă lume, pentru că toate cele pămîntești sînt pierdute prin moarte pentru totdeauna. Un singur gînd și o singură credință îi dau atunci tăria de a se putea

desprinde de această viață: gîndul și credința că se va întîlni «dincolo» cu părinții și copiii săi, cu cei care i-au dat viață și cu cei cărora el le-a dat viață pe acest pămînt. Este desigur și acesta un temei pentru care femeia credincioasă ține atît de mult ca să nu-i rămînă casa pustie, ci s-o știe plină de cît mai mulți copii, singura bogăție adevărată atît în viața de aici, cît și în cea care va să fie.

Iubiții mei fii sufletești.

Toate sărbătorile noastre creștinești revarsă în inimi duh de mîngîiere și de împăcare, toate sînt izvor de îndemnuri pentru slăvirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor, pentru zidirea vieții noastre pe temelii de dreptate și iubire; dar Nașterea Domnului — Crăciunul sfințelor noastre credințe și datini — ni se pare a fi în această privință mama tuturor sărbătorilor.

Acum, pentru noi, copiii cîntă pe la ferestrele luminate ale caselor noastre: «Astăzi s-a născut Hristos, Mesia chip luminos, lăudați și cîntați și vă bucurați», iar cetele ingerești glăsuiesc: «Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Copilul-Iisus, Care s-a născut acum 1966 de ani în staulul de la Betleem, ca să arate ucenicilor Săi «cine este mai mare în împărăția cerurilor... a chemat la El un copilaș, l-a pus în mijlocul lor și le-a zis: adevărat vă spun că dacă... nu vă veți face ca niște copilași, cu nici un chip nu veți intra în împărăția cerurilor. De aceea, oricine se va smeri ca acest copilaș va fi cel mai mare în împărăția cerurilor» (Matei XVIII, 1—4), arătînd astfel de cîtă iubire se bucură copiii în fața Lui și arătînd în același timp că numai de vom fi stăpîniți de gînduri nevinovate și numai de vom săvîrși în viață fapte de iubire pentru semenii noștri vom putea cobori pe pămînt «împărăția cerurilor», care este împărăție a iubirii și a păcii, a dreptății și a frăției, a îngăduinței și a iertării.

Îndemnu-vă, drept aceea, să vă iubiți unii pe alții și să întindeți punțile iubirii voastre pînă acolo unde încă mai pier copii cu frații și părinții lor nevinovați și sînt prefăcute în scrum satele și orașele lor — în Vietnam și în alte locuri din Asia și Africa.

Iubiți-vă țara, supuneți-vă cîrmuitorilor ei și dăruiți-vă toată puterea voastră de muncă, pentru bunăstarea, înflorirea și prosperitatea patriei noastre.

Mulțumind Bunului Dumnezeu pentru toate binecuvîntările cu care ne-a bucurat în acest an, îl rog ca în anul ce vine să nu-și întoarcă fața Sa de la noi, ci să ne ocrotească și să dea împlinire gîndurilor și dorințelor de bine care stăpînesc pe fiecare dintre noi.

Al vostru Părinte sufleteș și totdeauna rugător către Dumnezeu cel în Treime lăudat,

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOAREA IRENICĂ TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI 1966

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Patriarhilor ortodocși și altor Întâistătători de Biserică creștine următoarea scrisoare irenică:

*Sanctitatea Voastră,
Preaiubite Frate în Hristos,*

Vestirea îngerului către păstorii din jurul Betleemului: «...astăzi vi s-a născut un Mîntuitor, Care este Hristos Domnul» (Luca II, 10—11), însoțită de cîntarea oștilor cerești: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), răsună în aceste zile în toate Bisericile creștine de pe întinsul pămîntului și bucuria este mare pentru toți credincioșii lor.

În cugetul nostru, se înfățișează, în toată mărirea lor, faptele minunate, pe care Părintele ceresc le-a săvîrșit pentru noi oamenii. El a trimis în lume pe Fiul Său, cel Unul-Născut, ca să mîntuiască lumea. «Și noi am văzut cu ochii noștri și mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul, Mîntuitor al lumii» — zice Sfîntul Ioan — (I Ioan IV, 14). Născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, Fiul a venit în lume tot prin naștere, dar luînd trup omenesc din Fecioara Maria, care L-a născut prunc unul-născut, mai presus de fire (Cf. Isaia VII, 14). Acest Fiu, Unul-Născut, venind în lume ne-a descoperit pe Dumnezeu (Ioan I, 18) și a împărtășit oamenilor viața veșnică, care vine de la Dumnezeu (I Ioan V, 11). Ne-a învățat că iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de aproapele sînt cele mai înalte porunci, pe care trebuie să le împlinescă oamenii pe pămînt (Marcu XII, 88—33). În sfîrșit, vînd să lămurească pe ucenicii Săi cu privire la dorința de mărire, care pune stăpînire pe sufletul multor oameni, Cel născut ca un prunc le-a spus că adevărata mărire se dobîndește prin virtutea de a te smeri ca un copil (Matei XVIII, 4), smerenie fără de care nimeni nu poate deveni fiu al Părintelui ceresc.

Amîntîndu-ne aceste fapte și învățături divine, simțiri înalte și pline de recunoștință pun stăpînire pe sufletele noastre.

Dar în aceeași măsură sîntem cuprinși de o apăsătoare îngrijorare, gîndîndu-ne la condițiile în care creștinătatea întîmpină sărbătoarea Naș-

terii Domnului din anul acesta, când în unele părți ale lumii — cum este în Vietnam — un război îndelung și necruțător seceră vieți omenești fără număr, femei și copii, și distruge bunuri artistice și istorice de mare valoare.

Ne întrebăm: oare, Bisericile creștine de pretutindeni, care prăznuiesc împreună venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, au făcut tot ce depindea de ele ca să aducă aminte credincioșilor lor de iubirea cea mare a lui Dumnezeu față de oameni, și de datoria ce avem de a răspunde și noi cu iubire unii față de alții?

Oare, nu ar fi cu puțință ca, cel puțin în aceste sfinte zile, Bisericile creștine să-și unească rugăciunile și mijlocirile lor, spre a face să fie auzit în toate locurile, fără a fi acoperit de zgomotul armelor ucigătoare, mesajul ceresc de pace și bunăvoință pe pământ?

Avem nădejde tare că Dumnezeu, Care și-a arătat iubirea Sa față de noi «nu fiindcă L-am iubit noi, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 10), va binevoi să coboare harul Său în cugetul Conducătorilor de popoare, pentru a-i lumina și a-l determina să dea puțința celor conduși de ei să trăiască din plin bucuria venirii pe pământ a Mântuitorului lumii.

Cu această nădejde, dorim din inimă Sanctității Voastre să petreceți sfintele sărbători ale Nașterii Domnului în sănătate deplină și bucurie duhovnicească, în mijlocul ierarhilor, preoților și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici, iar Noul an al mîlei Domnului — 1967 — să aducă Sfințelor Biserici creștine și omenirii întregi pace, înfrățire și întru toate bună sporire.

Rămînem al Sanctității Voastre împreună slujitor și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos cel întrupat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

VIATA BISERICIASCA

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN SI MAJESTATEA SA IMPERIALA HAILE SELASSIE I, IMPARATUL ETIOPIEI

Cu prilejul celei de a 36-a aniversari a incoronarii Majestatii Sale Imperiale Haile Selassie I, sarbatoarea nationala a Etiopiei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Imparatului Etiopiei urmatoarea telegrama:

Majestatii Sale Imperiale
HAILE SELASSIE I, Imparatul Etiopiei

ADDIS ABEBA

Neuitata buna amintire a vizitei facuta de Majestatea Voastra Imperiala Bisericii Ortodoxe Romane, in septembrie 1964, ne indeamna a Va adresa urarile noastre cele mai respectuoase cu prilejul celei de a 36-a aniversari a inaltarii Voastre pe tronul de imparat al Etiopiei, rugind pe Cel Atotputernic sa Va daruiasca viata indelungata, putere si glorie, pentru inflorirea tarii Voastre si fericirea poporului Vostru.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romane

Majestatea Sa Imperiala Haile Selassie I a multumit Prea Fericitului Patriarh Justinian, prin trimiterea urmatoarei telegrama de raspuns:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romane

BUCURESTI

Apreciem profund mesajul Prea Fericirii Voastre cu binecuvintari si bune urari cu prilejul aniversarii incoronarii Noastre.

Uram Prea Fericirii Voastre viata indelungata si deplina sanatate.

HAILE SELASSIE I
Imparat

SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a adresat felicitări și urări pentru deplină sănătate și o viață îndelungată, prin următoarea telegramă:

*Sanctității Sale ALEXEI
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu dragoste în Hristos Domnul vieții, felicităm pe Sanctitatea Voastră cu prilejul aniversării nașterii Voastre și rugăm pe Cel Atotputernic să susțină sănătatea Voastră și puterile Voastre ca să continuați încă mulți ani misiunea Voastră apostolică în fruntea Bisericii Ruse surori și să contribuiți, cu prestigiul Vostreu, la întărirea unității de acțiune a Sfintei noastre Ortodoxii, pentru colaborarea frățască între toate Bisericile creștine și pentru pacea între toate popoarele pământului.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 9 noiembrie 1966

*

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian cu următoarea telegramă de mulțumire:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumesc din suflet Prea Fericirii Voastre pentru aducerea aminte și pentru atenție.

Vă trimit din partea mea cele mai bune urări.

Cu frățescă întru Hristos dragoste,

† ALEXEI

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

**SCHIMB DE TELEGRAME ÎNTRE PREA FERICITUL
PATRIARH JUSTINIAN ȘI PREA SFÎNȚITUL IOSIF
AL RÎMNICULUI ȘI ARGEȘULUI**

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat, în numele Prea Fericii Sale și al membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, următoarea telegramă către Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 ani:

*Prea Sfinției Sale IOSIF
Episcopul Rîmnicului și Argeșului*

RÎMNICU-VÎLCII

În ziua cînd Prea Sfinția Voastră împliniți 70 ani de viață, cu dragoste frățească, Noi și membrii Sfîntului Sinod, Vă adresăm călduroase felicitări, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să Vă hărăzească încă mulți ani cu sănătate deplină și putere de muncă, spre a duce mai departe, cu spor și rezultate fericite, lucrarea apostolică ce săvîrșiți în slujba Bisericii și a patriei noastre.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 5 decembrie 1966.

La aceste frumoase felicitări și urări, Prea Sfințitul Episcop Iosif a răspuns cu următoarea telegramă:

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă rog să primiți cele mai călduroase mulțumiri pentru bucuria ce ne-ați făcut de a ne cerceta și binecuvînta la slujba de priveghere din ajunul hramului catedralei noastre, pentru patriarhiceștile învățături ce ați binevoit a da cu acest prilej nouă și fiilor noștri duhovnicești și pentru cuvintele bune cu care ne-ați cinstit la împlinirea celor 70 ani.

† IOSIF
Episcop

CRONICA

UNOR AUDIENȚE ACORDATE DE PREA FERICITUL PĂRINTE JUSTINIAN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, ÎN CURSUL ANULUI 1966

— *La 4 ianuarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Marii Britanii la București, L. C. Glass, care a prezentat Prea Fericirii Sale pe Arhidiaconul Douglas Wanstānd de Malta, aflat în drum spre Sofia și Belgrad.

Au fost de față și PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

— *La 18 ianuarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe atașatul comercial al Ambasadei Greciei la București, care a prezentat Prea Fericirii Sale pe Pr. Athanasios Mihas, noul preot slujitor al Ambasadei Greciei din București.

Au fost de față și P. C. Pr. Ioan Gagiū, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

— *La 31 ianuarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Rev. Michael Moore, recomandat de episcopul anglican de Gibraltar pentru a sluji ca preot la biserica anglicană din București și pentru a fi acceptat ca auditor la Institutul teologic de grad universitar din București.

Au fost de față și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Gh. Soare, consilier administrativ patriarhal.

— *La 4 februarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ministru al Finlandei la București, Martti Salomies.

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali și P. C. Pr. Ioan Gagiū, directorul Administrației Patriarhale.

— *La 5 februarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Franței la București, Jean Louis Pons.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagiū, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

— *La 11 februarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Statelor Unite ale Americii la București, Richard Davis.

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali și PP. CC. Pr. Ioan Gagiū, directorul Administrației Patriarhale și Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 18 februarie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Greciei la București, Al. C. Arghiropulos, însoțit de Dl. Adamokulos, se-

cretar al Ambasadei. Dl. Ambasador a înmînat Prea Fericirii Sale scrisori irenice din partea I.P.S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei.

Au fost de față și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 8 martie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe I.P.S. Mitropolit Meliton al Iliupolei și Theirelor, însoțit de Prof. George Tzetzis. I.P.S. Mitropolit Meliton a înmînat Prea Fericirii Sale scrisoarea Sanctității Sale Patriarhul Ecu-menic Atenagora, cu privire la pregătirea dialogului cu anglicanii, cu vechii-cato-lici și cu Bisericile Vechi-Orientale.

Au fost de față P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 9 martie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Turciei la București, Semsetin Arif Mardin și pe Dl. Ambasador al Greciei la București, Al. C. Arghiropoulos.

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii.

— *La 4 aprilie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, a participat la recepția oferită de Amba-sada R. P. Ungare, cu prilejul aniversării eliberării Ungariei de sub jugul fascist.

— *La 5 aprilie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Italiei la București, Nicolae Moscato. A fost de față P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

— *La 25 mai*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Elveției la București, Charles Dubois.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 27 mai*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat la dineul oferit de Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, în cinstea Șahinșahului Ira-nului, iar la 29 mai, Prea Fericirea Sa a participat la dineul oferit, la Ambasada Iranului din București, de Șahinșahul Iranului în cinstea Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Chivu Stoica.

— *La 17 iunie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a participat, împreună cu I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și cu membrii delegației însoțitori ai Prea Fericirii Sale pentru vizita în Anglia, la dineul oferit în cinstea Prea Fe-ricirii Sale, de Dl. Brash, Însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la București.

— *la 22 august*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Conte York von Wartenburg, Șeful Reprezentanței Comerciale a Republicii Federale a Ger-maniei în Republica Socialistă România.

Au fost de față și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Nițșor. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 15 septembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al Greciei la București, Al. C. Arghiropoulos cu Doamna.

Au fost de față PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 21 octombrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Georges d'Olieviera Maia, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Braziliei la București.

Au fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

— *La 22 octombrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe I.P.S. Mitropolit Kora Philippos de Kerala, Kottayama din Biserica Siriană — India de Sud.

A fost de față și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 16 noiembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ambasador al R. P. Ungare la București, Iosif Vince.

Au fost de față și PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

— *La 8 decembrie*, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. General Zekos, fost atașat militar al Ambasadei Greciei la București, și pe Dl. Colonel Vereros, atașat militar al Ambasadei Greciei la București.

Au fost de față și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc.

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1966

Spicuiți din sumarul ședințelor din 16 și 17 decembrie

Sedința se deschide la orele 10 dimineața, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La sedință participă Domnul Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se rostește rugăciunea «Împărate Ceresc».

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, secretar al Sfântului Sinod, citește apelul nominal. Sînt prezenți :

Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Visarion Ploiesteanul, vicar patriarhal.

Nu este prezent I. P. S. Mitropolitul Nicolae al Ardealului. Prea Fericitul Președinte face cunoscut că din partea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit o telegramă prin care solicită să i se motiveze absența la ședința Sfîntului Sinod, deoarece se găsește în convalescență.

Telegrama a fost repartizată Comisiei canonice juridice și pentru disciplină, spre examinare.

Înainte de a se intra în ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarele telegrame :

*Domnului CHIVU STOICA
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Loco

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, sentimentele lor de dragoste și deosebită prețuire pentru strădanțiile susținute în vederea ridicării prestigiului intern și in-

ternațional al Patriei noastre și Vă asigură de hotărârea lor neclintită în sprijinirea eforturilor mărețe ce se depun de întregul nostru popor, pentru înflorirea și întărirea scumpei noastre Patrii și pentru biruința păcii și a bunei înțelegeri în lumea întreagă.

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Loco

Membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară anuală de lucru, își îndreaptă cu căldură gândurile către Guvernul Republicii Socialiste România și către Domnia Voastră personal, asigurându-Vă de hotărârea lor fermă de a spori în sufletele credincioșilor ortodocși pe care-i păstoresc dragostea față de scumpa noastră Patrie și rîvna în munca pentru înflorirea și întărirea ei, precum și în lupta pentru statornicirea definitivă a păcii și a bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

Sfintul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii precum urmează :

1. — *Tem. Nr. 15013/1966.* — Darea de seamă asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, făcută Bisericii Anglicane și la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva (21—30 VI 1966).

2. — *Tem. Nr. 20370/1966.* — Darea de seamă asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian împreună cu însoțitorii săi, făcută Întâistătătorului Bisericii Armenice la Ecimiadzin și Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia (29 IX—10 X 1966).

3. — *Tem. Nr. 18450 și 17301/1966.* — Rapoartele delegaților Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu lucrările Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad, ținute între 1—15 septembrie 1966, în vederea pregătirii dialogului teologic anglicano-ortodox și a dialogului teologic cu Biserica Veche-Catolică.

4. — *Tem. Nr. 18877, 20107 și 18237/1966.* — Dări de seamă și probleme în legătură cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor :

a) Sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție», ținută la Moscova (25—31 VIII 1966); b) Conferința Mondială «Biserica și Societatea», ținută la Geneva (12—26 VII 1966); c) Cererea Consiliului Ecumenic al Bisericilor privind contribuția Bisericii Ortodoxe Române pentru a IV-a Adunare Generală de la Upsala.

5. — *Tem. Nr. 17801 și 20106/1966.* — Dări de seamă asupra participării delegaților Patriarhiei Române la sesiunile de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene : a) Sesiunea de lucru a Grupelor a IV-a și a V-a de la Geneva (12—14 IX 1966); b) Sesiunea de lucru a Prezidiului la Bethel bei Bielefeld — R. F. Germană (22—24 IX 1966).

6. — *Temei Nr. 11332, 13847 și 19868/1966.* — Dări de seamă asupra unor sesiuni ale Conferinței Creștine pentru Pace, la care au participat delegați ai Bisericii Ortodoxe Române : a) Sesiunea Comisiei Ecumenice (București, 23—25 V 1966); b) Sesiunea Secretariatului Internațional (Neubrandenburg — R. D. Germană, 12—15 IX 1966); c) Sesiunea Secretariatului Internațional, Departamentului de Studii, Comitetului de lucru și Comitetului Consultativ (Sofia 10—23 X 1966).

Se trimit spre studiere și referire Comisiei afacerilor externe.

7. — *Tem. Nr. 20373/1966.* — Referatul P. C. Consilier Gheorghe Soare în legătură cu stabilirea seriilor pentru cursurile de îndrumare misionară și pastorală pe anul 1967.

8. — *Tem. Nr. 20219/1966.* — Itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarhi pe anul 1966.

9. — *Tem. Nr. 20372/1966.* — Fixarea temelor pentru conferințele de orientare a preoților pe anul 1967.

10. — *Tem. Nr. 17138 și 20371/1966.* — Dățile de seamă ale I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Arhim. Nicolae Mladin, în legătură cu participarea la instalarea P. S. Victorin în scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mănăstiri.

11. — *Tem. Nr. 14699/1966.* — Memoriul Pr. pensionar Ene Gheorghe de la parohia Bercioiu, raionul Râmnicu-Vilcii, în legătură cu aplicarea hotărârii Sfintului Sinod privitoare la îmbisericirea preoților pensionari.

12. — *Tem. Nr. 20886/1966.* — Memoriul Pr. Nemeș Roman privitor la unele constatări de la Centrul Eparhial Oradea.

13. — *Tem. Nr. 20902/1966.* — Referatul secretarului Sfintului Sinod, în legătură cu neparticiparea îndelungată la ședințele Sfintului Sinod a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, din motive de boală.

14. — *Tem. Nr. 20294/1966.* — Cererea Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța de a trece sub jurisdicția Patriarhiei Române.

15. — *Tem. Nr. 20379/1966.* — Textul Pastoraliei Sfintului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei 1967.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei canonice juridice și pentru disciplină.

16. — *Tem. Nr. 11727/1966.* — Raportul nr. 2120/1966 al Rectoratului Institutului teologic din București, în legătură cu Congresul profesorilor de teologie ortodoxă.

17. — *Tem. Nr. 20894/1966.* — Sesizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian în legătură cu invitarea în țara noastră a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, în vara anului 1967.

18. — *Tem. Nr. 20895, 20896 și 20897/1966.* — Sesizările Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitarea în iunie 1968, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericirii Sale Patriarhului Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare; a Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit și a Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor Armenilor.

19. — *Tem. Nr. 20898, 20899, 20900 și 20901/1966.* — Pronunerile Prea Fericitului Patriarh Justinian cu privire la problema schimburilor de vizite reciproce dintre ierarhii și profesorii de teologie al Bisericii Ortodoxe Române și ierarhii și profesorii de teologie din Patriarhia Moscovei, Patriarhia Bulgară, Biserica Anglicană și Biserica din Armenia.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei învățământului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Prea Fericitul Presedinte suspendă ședința pînă la orele 17, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Ședința se redeschide la orele 17, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei afacerilor externe, citește referatele asupra:

1. — *Tem. Nr. 15013/1966.* — Darea de seamă asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, făcută Bisericii Anglicane și la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva (21—30 VI 1966).

Între 21—28 IV 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de: P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal și Diac. C. Dumitrescu de la catedrala Sfintei Patriarhii, a făcut o vizită Bisericii Anglicane, ca răspuns la vizita făcută Bisericii noastre în anul 1965 de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury.

Prea Fericirea Sa și însoțitorii au vizitat unele centre religioase anglicane, printre care centrul religios de la Canterbury cu catedrala și reședința Prima-

tului, mînăstiri și biserici. De asemenea, au vizitat Parlamentul englez și reședința regală de la castelul Windsor.

În ziua de 22 iunie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost primit la Buckingham Palace de Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a însoțit fiind de Grația Sa, Dr. Michael, Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

În seara zilei de 25 iunie a fost vizitată capela comunității ortodoxe romane din Londra, unde s-a săvîrșit de către P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit un cuvînt de învățătură către credincioșii ortodocși români de la Londra.

A doua zi, sfînta liturghie a fost săvîrșită de către Prea Fericirea Sa, iar predica zilei a fost rostită de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

Prea Fericirea Sa a fost de asemenea oaspetele Lordului Primar și al Clubului Niceean din Londra și a participat la inaugurarea noului sistem de iluminare a catedralei Sfîntului Paul din Londra.

În seara zilei de 27 iunie, Prea Fericitul Părinte Patriarh a oferit o recepție în saloanele Ambasadei Române din Anglia. Au participat Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, cu Doamna, ierarhi ai Bisericii Anglicane, conducători religioși din Londra, membri ai comunității române din Londra și reprezentanți ai organelor de stat.

În întîlnirile care au avut loc cu ocazia vizitei, ca și în diferitele cuvîntări rostite, Prea Fericirea Sa a prezentat poziția Bisericii Ortodoxe Române față de Biserica Anglicană, iar în declarația făcută la postul de radio B.B.C., a reliefat valoroasele tradiții religioase engleze și a exprimat dorința de colaborare viitoare și de cunoaștere reciprocă în vederea apropierii doctrinei dintre cele două Biserici.

La înapoierea din Anglia (28—30 VI 1966), Prea Fericitul Patriarh Justinian, a făcut o vizită la sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, unde Prea Fericirea Sa a fost întîmpinat printre alții și de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În timpul acestei vizite, Prea Fericitul Patriarh Justinian a avut convorbiri cu conducătorii Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a luat contact cu diferitele departamente și comisii ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, vizitînd totodată și Institutul ecumenic de studii de la Bossey.

La Geneva, Prea Fericirea Sa și însoțitorii săi au fost primiți de asemenea de Excelența Sa Dl. André Ruffieux, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Elveția și al Cantonului Geneva.

De praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, Prea Fericirea Sa a săvîrșit sfînta liturghie în capela sediului Consiliului Ecumenic, iar în cuvîntul rostit a evocat rîvna Sfinților Apostoli pentru păstrarea unității de credință.

În declarația făcută Departamentului de informații al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Prea Fericirea Sa a subliniat punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe Române asupra ecumenismului.

Vizita făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian în Anglia și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor constituie o contribuție valoroasă la promovarea legăturilor interbisericești și a cooperării în vederea realizării unității creștine.

La propunerea Comisiei afacerilor externe și în urma discuțiilor ce au avut loc în ședință, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Ia act de vizita de răspuns a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, făcută Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey și Bisericii Anglicane, între 21—28 VI 1966, care a adus o valoroasă contribuție la stringerea legăturilor dintre Biserica Angliei și Biserica Ortodoxă Română și la apropierea dintre poporul nostru și poporul englez;*

2. *Ia act, de asemenea, de vizita făcută Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Geneva, între 28—30.VI.1966, care cimentează eforturile pe care Biserica Ortodoxă Română le întreprinde pentru cunoașterea reciprocă și apropierea tuturor creștinilor;*

3. *Exprimă mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, precum și însoțitorilor săi, pentru eforturile depuse în realizarea acestei vizite de prestigiu.*

2. Tem. Nr. 20370/1966. — Darea de seamă asupra vizitei Prea Fericitului Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, făcută întîistătătorului Bisericii Ar-

mene de la Ecimiadzin și Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei (29 IX—10 X 1966).

Între 29 septembrie și 6 octombrie 1966, Prea Fericitul Patriarh Justinian — însoțit de P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Nițșor Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal, — a făcut o vizită de răspuns Sanctității Sale Patriarhului Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, care ne-a vizitat Biserica și țara în anul 1965.

În Armenia, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii, a vizitat o seamă de mânăstiri și biserici istorice, ca Ripsime, Sfântul Gaiane, Sfântul Gegard, Sfântul Sarkis și Osakan din Erevan, bisericile istorice de la Lacul Sevan, ruinele templului Garni, muzeul de manuscrise vechi «Matenadaran» și realizările industriale: hidrocentrala Sevan și Combinatul de mătase artificială din Erevan.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu însoțitorii săi, s-a bucurat de o deosebită atenție din partea autorităților de stat ale R. S. S. Armenia, fiind primit — împreună cu Sanctitatea Sa Vasken I, de către Vicepreședintele Sovietului Suprem al R. S. S. Armenia, în ziua de 4 octombrie 1966, și fiind declarat cetățean de onoare al Capitalei Armeniei.

Cei doi Întâistătători de Biserică, în convorbirile purtate, au reafirmat unitatea de vederi în problemele care preocupă creștinătatea contemporană și și-au exprimat îngrijorarea față de războiul din Vietnam și din alte părți ale lumii.

La sfârșitul vizitei, cei doi Întâistătători au semnat un comunicat comun, în care s-au consemnat rezultatele întrevederilor din cadrul acestei vizite.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a invitat pe Sanctitatea Sa Vasken I ca oaspete al Său și al Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968.

La înapoierea din Armenia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a oprit la Moscova și a făcut o vizită la Zagorsk, Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, în timpul căreia au fost vizitate mai multe monumente de seamă și biserici, iar în ziua de 8 octombrie 1966, la biserica Sfânta Treime, unde se rădesc moaștele Sfântului Serghie de Radonej, Prea Fericirea Sa a slujit cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în mare sobor de arhierie și clerici.

Cu ocazia vizitei făcute Academiei duhovnicești și Seminarului teologic din Zagorsk, Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat necesitatea conlucrării dintre profesorii de teologie ai Bisericilor Ortodoxe Române și Ortodoxe Ruse, în realizarea unității de vedere, la diferitele întruniri bisericești și în problemele viitorului Prosinod Ecumenic.

La invitația I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, a participat, în ziua de 9 octombrie 1966, la aniversarea a 20 de ani de la redeschiderea Academiei duhovnicești din Leningrad, cu care prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost declarat membru de onoare al acestei Academii.

La cina oficială oferită — în ziua de 10 octombrie 1966 — de Sanctitatea Sa Alexei, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Fericirea Sa a subliniat că solidaritatea dintre Întâistătătorii Bisericilor este cea dintâi dovadă a colaborării în slujba Evangheliei lui Hristos în lume, legătura dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă fiind un factor activ și în prietenia dintre popoarele respective. Și-a manifestat apoi încrederea că glasurile de protest împotriva războiului din Vietnam nu vor întârzia să se facă auzite.

Folosind acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a invitat pe Sanctitatea Sa Alexei să viziteze Biserica Ortodoxă Română în cursul anului 1967.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de vizita de răspuns a Prea Fericitului Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii săi, făcută Sanctității Sale Vasken I Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, între 29 septembrie și 6 octombrie 1966, care aduce o valoroasă contribuție la strângerea raporturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, în perspectiva dialogului cu Bisericile Vechi Orientale;*

2. *Se ia act de vizita făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, cum și de vizita făcută la Leningrad I.P.S. Mitropolit Nicodim, între 7 și 11 octombrie 1966 și de rezultatele*

acestei vizite în vederea unei și mai strînse colaborări, în viitor, între Ierarhii celor două Biserici și între profesorii instituțiilor de învățămînt ale lor;

3. Se ia act cu bucurie de conferirea titlului de membru de onoare al Academiei duhovnicești din Leningrad Prea Fericitului Patriarh Justinian;

4. Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și însoțitorilor săi, pentru eforturile depuse în realizarea acestor vizite.

3. — *Tem. Nr. 18450 și 17301/1966.* — Rapoartele delegațiilor Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu lucrările Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad, ținute între 1—15 septembrie 1966, în vederea pregătirii dialogului teologic cu Biserica Anglicană și a dialogului teologic cu Biserica Veche-Catolică.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată în Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul cu anglicanii de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Prof. Sidor Todoran; iar în Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul cu Biserica vechilor-catolici de P. C. Pr. Prof. Ioan Coman.

La președinția primei Comisii a fost ales în calitate de copreședinte I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, iar din prezidiul celei de a doua comisii a făcut parte și Pr. Prof. Ioan Coman.

1. Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul anglicano-ortodox, în urma discuțiilor asupra referatelor și expunerilor verbale, a adoptat o rezoluție unanimă, potrivit căreia temele dialogului cu anglicanii au fost împărțite în patru categorii:

a) Teme asupra cărora există acorduri depline între Biserica Anglicană și unele Biserici Ortodoxe. Aceste teme nu vor constitui obiectul viitorului dialog anglicano-ortodox. Ele vor fi trimise prin Patriarhia Ecumenică Bisericilor care nu s-au pronunțat asupra lor spre examinare și hotărîre;

b) Teme discutate, asupra cărora nu s-a ajuns la un acord deplin;

c) Teme insuficient cercetate;

d) Chestiuni care trebuie să fie cercetate în primul rînd, la începerea dialogului cu anglicanii.

Asupra temelor de la punctele b, c, d, Bisericile Ortodoxe își vor fixa pozițiile în termen de un an, iar reprezentanții lor se vor întruni într-o nouă sesiune a Comisiei teologice interortodoxe pentru stabilirea unor încheieri comune asupra temelor din aceste categorii. Dialogul anglicano-ortodox va putea începe cu orice număr de teme asupra cărora Bisericile Ortodoxe vor stabili poziții comune.

2. Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul cu Biserica vechilor-catolici, în urma referatelor susținute de reprezentanții Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei Române și Patriarhiei Bulgare și a discuțiilor asupra referatelor, a făcut următoarele propuneri:

a) Să se intervină de Patriarhia Ecumenică la Arhiepiscopia de Utrecht să prezinte o Mărturisire de credință actuală a Bisericii vechilor-catolici, care să stea la baza viitoarelor discuții;

b) Bisericile Ortodoxe, în raza cărora se găsesc comunități vechi-catolice, să culeagă informații asupra învățaturii de credință, cultului, organizării și administrării bisericilor vechi-catolice, care să fie aduse la cunoștință — pentru studiu — și celorlalte Biserici locale, prin intermediul Patriarhiei Ecumenice;

c) Iniințarea unui birou special pe lângă Patriarhia Ecumenică pentru dialogul cu Biserica vechilor-catolici;

d) Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul cu Biserica vechilor-catolici să aibă un caracter statornic, urmînd ca temele prelucrate și aprobate de Bisericile respective, să fie trimise Patriarhiei Ecumenice, care le va trece în cercetare și celorlalte Biserici Ortodoxe.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, Sfîntul Sinod hotărîște:

1. Se aprobă hotărîrile Comisiilor teologice interortodoxe, întrunite la Belgrad în vederea pregătirii dialogului teologic cu Biserica Anglicană și a pregătirii dialogului teologic cu Biserica vechilor-catolici;

2. Să se dea în studiu profesorilor Institutelor teologice temele de la punctele b, c și d, din rezoluția adoptată de Comisia teologică interortodoxă de la Belgrad pentru dialogul cu anglicanii, cu termen de lucru de șase luni. Temele astfel studiate de profesori urmează să fie examinate de Sfîntul Sinod, care va fixa pozițiile

Bisericii Ortodoxe Române pentru fiecare temă în parte, în cuprinsul termenului de 1 an stabilit la Belgrad, adică pînă la 1 septembrie 1967.

3. De asemenea, temele dialogului cu vechii-catolici să fie studiate de profesorii Institutelor teologice și prezentate Sfîntului Sinod spre examinare, după care vor fi aduse la cunoștința celorlalte Biserici Ortodoxe prin intermediul Patriarhiei Ecumenice.

4. Se ia act cu mulțumire de eforturile depuse de delegații Bisericii Ortodoxe Române în cursul lucrărilor Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad și de contribuția adusă de ei pentru susținerea pozițiilor recomandate de Sfîntul Sinod Român.

4. — *Tem. Nr. 18877, 20107 și 18237/1966.* — Dări de seamă și probleme în legătură cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor:

a) Sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție», ținută la Moscova (25—31 VIII 1966);

b) Conferința Mondială «Biserica și Societatea», ținută la Geneva (12—26 VII/1966).

c) Cererea Consiliului Ecumenic al Bisericilor privind contribuția Bisericii Ortodoxe Române pentru a IV-a Adunare Generală de la Upsala.

În cursul anului 1966, Biserica Ortodoxă Română a participat la următoarele manifestări din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor:

a) Sesiunea Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție», care a avut loc la Moscova între 25—31 august 1966, și la care Biserica Ortodoxă Română a avut ca delegat pe Dl. Prof. N. Chițescu.

— La această sesiune s-a discutat activitatea comisiei de la ultima sesiune a Comitetului de lucru pînă la zi. S-a redactat în formă definitivă noul proiect de Constituție al Comisiei. S-au discutat și unele probleme organizatorice.

b) Conferința Mondială «Biserica și Societatea» care s-a ținut la Geneva între 12—26 iulie 1966.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată la această Conferință prin Î.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P.C. Prof. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și P.C. Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal.

La lucrări au participat 410 delegați nu numai din partea Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ci și din afară, oameni de știință, de litere și artă.

La lucrările Conferinței desfășurate în 21 sedințe plenare și în secții și subsecții, au fost prezentate referate în legătură cu problemele puse Bisericii de revoluțiile științifice, sociale și politice, de dezvoltarea unor noi state, utilizarea energiei atomice, etc. Participanții au scos în evidență rolul Bisericii în promovarea păcii, colaborării între popoare și sprijinirii acțiunilor pentru promovarea progresului social în lumea contemporană și îndeosebi în statele slab dezvoltate.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române la aceste manifestări din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor au adus o contribuție pozitivă la mersul lucrărilor și la rezultatele obținute cu prilejul lor.

c) Cererea Consiliului Ecumenic al Bisericilor privind contribuția Bisericii Ortodoxe Române pentru a patra Adunare Generală de la Upsala.

În ședința sa din februarie 1966, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a constatat că este necesar să se solicite Bisericilor membre să contribuie la finanțarea celei de a IV-a Adunări Generale, care va avea loc la Upsala—Suedia în anul 1968.

În sensul acesta Consiliul Ecumenic al Bisericilor a solicitat și Bisericii Ortodoxe Române o contribuție specială, rugînd să comunice pînă în ianuarie 1967 valoarea aproximativă a acestei contribuții.

În urma propunerilor Comisiei afacerilor externe și după discuțiile, la care au luat parte mai mulți membri ai Sfîntului Sinod, se hotărăște:

1. Se ia act de darea de seamă asupra lucrărilor Comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de darea de seamă asupra Conferinței Mondiale «Biserica și Societatea» și se aduc mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române care au participat la aceste lucrări: Î.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Prof. Diac. N. Nicolaescu, D-lui Prof. N. Chițescu și P.C. Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal.

2. Se ia act de cererea Consiliului Ecumenic al Bisericilor în legătură cu organizarea celei de a IV-a Adunări Generale de la Upsala—Suedia — 1966. Avîn-

du-se în vedere amploarea și importanța acestei Adunări Generale și ținând seama de rolul și prestigiul tot mai mare de care se bucură Biserica Ortodoxă Română, în cercurile ecumenice, se stabilește ca pentru cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Biserica Ortodoxă Română să contribuie cu o sumă de circa 800 de dolari.

Pe lângă aceasta, Biserica Ortodoxă Română va plăti delegaților săi la cea de a IV-a Adunare Generală de la Upsala transportul și întreținerea pe durata Adunării.

5. — *Tem. Nr. 17801 și 20106/1966.* — Dări de seamă asupra participării delegaților Patriarhiei Române la sesiunile de lucru ale Conferinței Bisericilor Europene:

a) Sesiunea de lucru a Grupelor IV și V de la Geneva (12—14 IX 1966);

b) Sesiunea de lucru a Prezidiului la Bethel bei Bielefeld R. F. Germană (22—24 IX 1966).

În cadrul Conferinței Bisericilor Europene, Biserica Ortodoxă Română a participat în perioada de la 5 mai la 5 decembrie 1966 la următoarele sesiuni de lucru:

a) Sesiunea de lucru a Grupelor a IV-a și a V-a de la Geneva între 12—14 septembrie 1966, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P.C. Pr. Prof. Liviu Stan.

În cadrul lucrărilor acestei sesiuni s-a discutat tematica celor două noi grupe înființate.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a fost ales președinte al grupei a V-a de lucru.

b) Sesiunea de lucru a Prezidiului la Bethel bei Bielefeld R. F. Germană care s-a ținut între 22 și 24 septembrie.

La această sesiune, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Prezidiu și P.C. Prof. Gh. Moisescu.

Sesiunea a discutat raportul secretarului General pe perioada martie-septembrie 1966, raportul financiar și au hotărât să se facă apel la Bisericile membre pentru o contribuție specială; s-a hotărât ca cea de a V-a Adunare Generală (Nyborg) să se țină între 29 septembrie și 5 octombrie 1967; s-a mai hotărât apoi să se organizeze o consultare între conducerea Conferinței Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace și s-a propus ca prima sesiune a Prezidiului Conferinței să se țină la București, între 5—10 martie 1967.

Cu prilejul acestei sesiuni, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a făcut o intervenție de o deosebită importanță, prin care a afirmat caracterul neutral interconfesional al Conferinței Bisericilor Europene.

La propunerile Comisiei afacerilor externe și după discuțiile la care au luat parte mai mulți membri ai Sfântului Sinod, se hotărăște:

1. Se ia act de darea de seamă asupra lucrărilor Grupelor a IV-a și a V-a de lucru și de darea de seamă asupra lucrărilor Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene și se aduc mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române care cu luat parte la aceste lucrări: I. P. S. Mitropolitul Iustin al Moldovei și Sucevei, P. C. Pr. Prof. Gh. Moisescu și P. C. Pr. Prof. Liviu Stan.

2. Se acceptă organizarea în țara noastră a sesiunii de lucru din martie 1967 a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, la care vor participa aproximativ 30 de delegați.

3. Quantumul cheltuielilor ce se vor face cu sesiunea de la București din martie 1967, să se comunice Conferinței Bisericilor Europene, pentru a fi considerat drept contribuție a Bisericii noastre la bugetul acelei organizații.

6. — *Tem. Nr. 11332, 13847 și 19868/1966.* — Dări de seamă asupra unor sesiuni ale Conferinței Creștine pentru Pace, la care au participat delegați ai Bisericii Ortodoxe Române:

a) Sesiunea Comisiei Ecumenice (București, 23—25 V 1966);

b) Sesiunea Secretariatului Internațional (Neubrandenburg, R. D. Germană, 12—15 IX 1966);

c) Sesiunea Secretariatului Internațional, Departamentului de Studii, Comitetului de lucru și Comitetului Consultativ (Sofia, 10—23 X 1966).

În cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, Biserica Ortodoxă Română a participat, în perioada 5 mai la 5 decembrie 1966, la următoarele sesiuni de lucru:

a) *Sesiunea Comisiei Ecumenice*, care s-a ținut la București între 23—25 mai 1966. Au participat 24 membri, reprezentând diferite Biserici, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Prof. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București.

Au fost prezentate 3 referate, dintre care unul susținut de P. C. Prof. Diac. N. Nicolaescu care a tratat tema: «Structura și metodele colaborării între confesiuni, privity prin prisma teologiei ortodoxe».

În toate referatele s-a scos în evidență obligația creștinilor de a conlucra la realizarea pe pământ a climatului de pace, înțelegere și coexistență.

b) *Sesiunea Secretariatului Internațional*, care s-a ținut între 12—15 septembrie 1966 la Neubrandenburg. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

La această sesiune s-au discutat problemele Comitetului Consultativ de la Sofia din octombrie 1966, tematica grupelor de lucru și situația financiară a sesiunii de la Sofia.

c) *Sesiunea Secretariatului Internațional, a Departamentului de Studii, a Comitetului de lucru și a Comitetului Consultativ*, care s-a ținut între 10—23 octombrie 1966 la Sofia.

— Secretariatul Internațional a ținut ședințe între 10—12 octombrie 1966. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, Secretariatul s-a ocupat cu pregătirea lucrărilor Comitetului Consultativ.

— Departamentul de Studii a ținut ședințe între 11—12 octombrie 1966. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

La această sesiune s-a expus activitatea Conferinței Creștine pentru Pace din acest an și s-a stabilit programul de activitate pe anul 1967, propunându-se să se organizeze la București sesiunea de lucru a Comitetului Consultativ, între 18—25 septembrie 1967.

— Comitetul Consultativ a ținut ședințe între 17—22 octombrie 1966. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, P. C. Pr. Prof. I. Coman și P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

Tema sesiunii a fost: «Pacea și independența popoarelor în nădejdea noastră creștină».

Această sesiune a adoptat trei documente: Rezoluția generală, Rezoluția specială privind războiul din Vietnam și Scrisoarea către Bisericile și creștinii din S.U.A. În aceste documente se atrage atenția asupra focarelor de criză din lume, printre care și războiul din Vietnam.

De asemenea s-a propus ca între 18 și 25 septembrie 1967 să se organizeze la București o consultație pregătitoare pentru cea de a treia Adunare mondială creștină pentru pace, cu participarea în total aproximativ a 100 de persoane, la care s-ar mai adăuga încă 20 de invitați.

În urma referatului Comisiei afacerilor externe și a discuțiilor ample care au urmat și la care au luat parte mai mulți membri al Sfintului Sinod, se hotărăște:

1. *Se ia act de darea de seamă asupra lucrărilor Comisiei Ecumenice, ținute la București în mai 1966, de darea de seamă asupra lucrărilor Secretariatului Internațional ținute la Neubrandenburg în septembrie 1966, de darea de seamă asupra lucrărilor Departamentului de Studii, Secretariatului Internațional, Comitetului de lucru și Comitetului Consultativ, ținute la Sofia în octombrie 1966 și se exprimă mulțumiri delegaților Bisericii Ortodoxe Române care au luat parte la toate aceste lucrări: I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, P. C. Pr. Prof. I. G. Coman, P. C. Pr. Prof. Milan Șesan, P. C. Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.*

2. *Acceptă organizarea la București a sesiunii de lucru a consultației pregătitoare pentru cea de a treia Adunare mondială creștină pentru pace în luna septembrie 1967, cu participarea aproximativ a 60 de persoane din străinătate, la care se vor adăuga și membrii din țară.*

3. Cheltuielile pentru găzduirea în țara noastră a acestei întruniri, urmează să se aducă la cunoștința Conferinței Creștine pentru Pace, pentru a se înscrie drept contribuție a Bisericii Ortodoxe Române la bugetul acelei organizații.

P. S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, citește referatele asupra :

1. — *Tem. Nr. 20373/1966.* — Referatul P. C. Consilier Gh. Soare în legătură cu stabilirea seriilor cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pe anul 1967.

La propunerile Comisiei și după discuțiile care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște :

1. Pentru anul 1967 vor fi programate două serii de cursuri de îndrumare, astfel :

— *Seria 51-a de la 15 mai — 16 iunie 1967 ;*

— *Seria 52-a la 5 septembrie — 8 octombrie 1967.*

2. Programă analitică pentru cursurile de îndrumare din anul 1967 va cuprinde :

a) Șase prelegeri în legătură cu învățătura de credință ortodoxă ;

b) Șapte prelegeri în legătură cu organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române ;

c) Șapte prelegeri asupra problemelor intercreștine actuale ;

d) Patru prelegeri despre atitudinea Bisericii Creștine în problemele contemporaneității.

Prelegerile vor fi ținute atât de profesorii Institutului teologic din București, cât și de cei de la Institutul teologic din Sibiu.

8. — *Tem. Nr. 20219/1966.* — Itinerariile pastorale ale II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarii pe anul 1966.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, examinând itinerariile pastorale pe anul 1966, ale II. PP. SS. și PP. SS. Membri ai Sfântului Sinod, constată cu satisfacție că toți membrii Sfântului Sinod pe anul 1966 s-au ocupat cu multă dragoste să răspundă așteptărilor legitime ale clerului și credincioșilor în eparhiile respective, în ceea ce privește grija duhovnicească și buna sporire gospodărească.

II. PP. SS. și PP. SS. Membri ai Sfântului Sinod au dat dovadă în permanență de un deosebit simț de răspundere față de problemele de ordin spiritual și social, pe care le-au avut de rezolvat și o profundă înțelegere față de eforturile de înnoire și progres ale vieții din Patria noastră.

De asemenea, II. PP. SS. și PP. SS. Chiriarii au prezidat în multe rânduri Conferințele preoțești de orientare, au vizitat numeroase parohii din eparhiile respective, iar unii dintre dinșii, la invitația primită din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, au asistat la deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, au prezidat examenele seriilor de la cursurile de îndrumare misionară și pastorală, au reprezentat Biserica Ortodoxă Română în diferite întruniri interortodoxe și intercreștine și au însoțit pe Prea Fericitul Patriarh Justinian în vizitele făcute în străinătate.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Se ia acte de activitatea desfășurată de II. PP. SS. și PP. SS. Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în cadrul îndatoririlor chiriariale pentru propășirea Bisericii Ortodoxe Române, pentru îndrumarea continuă a clerului și pentru grija față de viața religioasă a credincioșilor ortodocși în Biserica noastră.*

9. — *Tem. Nr. 20372/1966.* — Fixarea temelor pentru conferințele de orientare ale preoților pe anul 1967.

Cancelaria Sfântului Sinod prezintă referatul asupra temelor care urmează să constituie subiectele Conferințelor de orientare din anul 1967.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri găsește că subiectele prezentate sînt bine alese, dar propune o modificare a ordinii în care se vor ține.

În urma propunerilor Comisiei și a discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște :

1. La Conferințele de orientare a clerului din anul 1967 se vor trata următoarele subiecte :

In luna martie 1967: — Contribuția Bisericii la întărirea familiei, în lumina legiuirilor actuale.

In luna mai 1967: — Sfinții Apostoli Petru și Pavel în lumina apostolicității și sobornicității Bisericii (cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică).

In luna septembrie 1967: — 450 de ani de la sfințirea Mânăstiri Curtea de Argeș;

In luna noiembrie 1967: — Acțiuni recente ale Bisericii Ortodoxe Române pentru apropierea dintre Biserici și pacea lumii.

2. Aprobă îndrumările sumare alăturate de Cancelaria Sfântului Sinod la subiectele de mai sus. Schițele de plan, împreună cu bibliografia respectivă, vor fi întocmite de Cancelaria Sfântului Sinod și trimise la eparhii cu cel puțin 30 zile înainte de termenul fiecărei conferințe.

3. Conferințele administrative se vor ține :

— între 1—15 aprilie 1967;

— între 1—15 octombrie 1967.

10. — Tem. Nr. 17138 și 20371/1966. — Dărilor de seamă ale I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, în legătură cu participarea la instalarea P. S. Victorin în scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Din darea de seamă prezentată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a fost delegat de Prea Fericitul Patriarh Justinian să săvârșească investirea și instalarea P. S. Episcop Victorin Ursache ca Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, (înregistrată la nr. 17138/1966), ca și din darea de seamă a P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin de la Sibiu (înregistrată la nr. 20371/1966), care a avut binecuvântarea de a merge în timpul vacanței mari în mijlocul credincioșilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, se desprind următoarele constatări și sugestii:

1. Hirotonia P. C. Episcop Victorin în treapta arhieriei s-a săvârșit în ziua de duminică 7 august 1966, în catedrala ortodoxă română «Sfântul Gheorghe» din Windsor-Canada, de către I. P. S. Iacobos de New York, Arhiepiscopul Bisericii Grecești din America de Nord și de Sud, I. P. S. Epifanie al Filadelfiei și I. P. S. Aristobul al Kiriakupolei, înconjuțați de un mare sobor de preoți și diaconi.

La solemnitatea hirotonirii au participat ca oaspeți: Paul Martin, Ministrul de Externe al Canadei; Mgr. Wilfred Langlois, reprezentantul Episcopului romano-catolic de London-Canada; Dr. J. F. Leddy, președintele Universității din Windsor; Prof. H. G. Hill de la Canterbury-College, reprezentant al Președintelui; deputații de Essex — Herbert Gray și Bernard Newman — și alții.

În încheierea cuvântărilor rostite cu acest prilej, I. P. S. Arhiepiscop Iacobos arată semnificația ecumenistă a solemnității și bucuria că P. S. Episcop Victorin a devenit membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

2. Instalarea noului Episcop a avut loc duminică 21 august 1966 în catedrala «Sfânta Treime» din Detroit. Slujba sfintei liturghii cu acest prilej, a fost săvârșită de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I. P. S. Arhiepiscop Aristobul al Kiriakupolei și P. S. Episcop Victorin, înconjuțați de un sobor de preoți și diaconi.

După aceea, s-a dat citire Gramatei Patriarhale de investire și instalare, emisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu pecetea Patriarhiei Române, în care se arată drepturile și îndatoririle noului episcop și obligația preoților și credincioșilor de a-i da ascultare, ca singurul episcop canonic al românilor ortodocși din cele două Americi și i s-a înmănat de către I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului cirja de arhipăstorie.

În cuvântarea rostită cu acest prilej, Mitropolitul Nicolae al Banatului a arătat temeiurile scripturistice și canonice ale actului instalării și a asigurat pe noul episcop de încrederea și dragostea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Sfințitul Episcop Victorin a rostit un cuvânt — program, care s-a încheiat cu un apel către clerici și credincioși, ca fii ai aceluiași neam, de aceeași

preedință și de aceleași obiceiuri — și în același timp ca cetățeni buni ai Americii, să trăiască în pace, în bună înțelegere și în dragoste frățească.

Actul alegerii, hirotoniei și instalării P. S. Victorin, în scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, constituie un pas hotărâtor: o bază serioasă pentru reorganizarea vieții bisericești a comunităților ortodoxe române din America și pentru consolidarea acestei Episcopii.

Din discuțiile purtate cu P. S. Victorin, cu membrii Consiliului Eparhial și cu alte persoane — clerici și mireni ai Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, în cele două rapoarte sînt prezentate unele sugestii în legătură cu:

Probleme organizatorice; probleme în legătură cu unele manifestări locale; probleme cu caracter administrativ ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

În urma propunerilor Comisiei și după discuțiile la care au luat parte mai mulți membri ai Sfîntului Sinod, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act cu mulțumiri de darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului asupra îndeplinirii delegației date de Prea Fericitul Patriarh de a proceda la investirea și instalarea Prea Sfințitului Episcop Victorin Ursache în scaunul de Episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.*

2. *Se ia act de darea de seamă prezentată de P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, asupra activității depuse în cadrul acelei Episcopii.*

3. *Se va cere Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America trimîterea, în copie, a Actului de ipopsifiere și Procesului-Verbal de hirotonie, spre a fi înscrise în Condica Sfință a Sfîntului Sinod.*

4. *Se ia act de constatări și sugestiile cu privire la situația Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, făcute de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, urmînd a fi rezolvate la timpul convenit, cînd se va solicita de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, un chip oficial.*

Ședința se ridică la orele 21, anunțîndu-se ședința următoare pentru a doua zi, sîmbătă 17 decembrie 1966, orele 9 a.m.

*

Ședința de sîmbătă 17 decembrie 1966, se deschide la orele 9 a.m., sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Domnul Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se rostește rugăciunea «împarate ceresc».

Se face apelul nominal și sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Iosif al Rimnicului și Argeșului, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Visarion Ploieștanul, vicar patriarhal.

Nu este prezent I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Prea Fericitul Președinte invită pe Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire sumarului ședinței din ziua de 16 decembrie 1966.

Sfîntul Sinod aprobă sumarul ședinței precedente din ziua de 16 decembrie 1966, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, P. S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonice, juridice și de disciplină, citește rapoartele Comisiei asupra:

11. — *Tem. Nr. 20379/1966.* — Textul Postoralei Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar în Duminica Ortodoxiei 1967.

Cu adresa nr. 20985/1966, Sectorul II al Administrației Patriarhale prezintă proiectul Pastoralei Sfîntului Sinod pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei 1967, întocmit de P. S. Episcop Valerian al Oradiei.

Comisia, examinând proiectul Pastorelei Sfântului Sinod, pentru colecta «Fondul Central Misionar», din anul 1967, a procedat la îmbunătățirea textului acestei Pastorele, pe care-l supune aprobării Sfântului Sinod.

În urma citirii textului, în plenul Sfântului Sinod, și a discuțiilor la care iau parte toți membrii prezenți, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Se aprobă textul Pastorelei pentru colecta «Fondul Central Misionar» din Duminica Ortodoxiei, din anul 1967, în forma în care a fost definitivat în plenul Sfântului Sinod și semnat de membrii Sfântului Sinod.*

2. *Pastorala se va tipări prin grija Sectorului II al Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor Eparhiilor, împreună cu Instrucțiunile stabilite de Sfântul Sinod, în anii trecuți.*

12. — *Tem. Nr. 20294/1966.* — Cererea Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța de a trece sub jurisdicția Patriarhiei Române.

Prin scrisoarea din 21 noiembrie 1966, adresată Prea Fericitului Patriarh Justinian, P. S. Episcop Ioan de Saint Denis conducătorul Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța, solicită intrarea acestei Biserici în comuniune spirituală cu Biserica Ortodoxă Română și primirea ei sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române.

În scrisoare se arată că intervenția aceasta se face în urma hotărârii din 19 octombrie 1966, a Consiliului Episcopal al sus-numitei Biserici și a asentimentul clerului și credincioșilor ei. Până atunci, Biserica Catholică Ortodoxă din Franța se găsea în legături canonice cu Biserica Rusă dinafara frontierelor.

Trecerea acestei Biserici sub jurisdicția Patriarhiei Române se motivează, între altele, pe considerentul că Biserica Ortodoxă Română «este singura Biserică din Răsărit de cultură și limbă latină, iar faptul acesta creează pentru francezi un climat deosebit de favorabil».

Pentru examinarea acestei probleme, P. S. Episcop Ioan propune ca o delegație a acestei Biserici să fie invitată la București, sau să se procedeze la trimiterea unor reprezentanți ai Patriarhiei Române la Paris.

În urma propunerilor Comisiei canonice, juridice și de disciplină și după discuțiile care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Se ia cunoștință de dorința exprimată de P. S. Episcop Ioan de Saint Denis în numele Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța, de a se găsi în comuniune cu Biserica noastră și de a trece sub jurisdicția Patriarhiei Române.*

2. *Roagă pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să confirme primirea scrisorii, cerind totodată informații documentare în legătură cu organizarea și activitatea acestei Biserici.*

3. *După primirea acestor informații, se va aviza asupra invitației la București a P. S. Episcop Ioan de Saint Denis, împreună cu o delegație a acelei Biserici.*

13. — *Tem. Nr. 20902/1966.* — Referatul Secretarului Sfântului Sinod în legătură cu neparuciparea îndelungată la ședințele Sfântului Sinod a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, din motive de boală.

Prin referatul menționat se arată că I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului lipsește în continuu de la ședințele Sfântului Sinod, încă din anul 1961, penuru mouve de boală.

Sesizindu-se de această situație, Sfântul Sinod, în ședința sa din decembrie 1963, a trimis cazul spre examinare și referire Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină.

În urma referatului acestei comisii, Sfântul Sinod a motivat absențele de la ședințele din 15 și 16 decembrie 1963 ale I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, exprimând nădejdea că la viitoarele ședințe I. P. S. Sa se va găsi în stare de a lua parte la lucrări.

Starea sănătății I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului menținându-se aceeași și în anii din urmă, iar prin telegrama aflată la dosar, în care I. P. S. Sa solicită motivarea absențelor și de la sesiunea din decembrie 1966, cazul a fost din nou examinat de Comisia canonică, juridică și pentru disciplină.

Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, luând în examinare această situație și ținând seama de prevederile sfintelor canoane și de dispozițiile din statutul de organizare și regulamentele în vigoare, a socotit necesar să supună cazul

plenului Sfântului Sinod, care — conform art. 10, lit. v. din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române are competența de a interpreta dispozițiile statutare și regulamentare.

După discuțiile ce au avut loc în ședință, Sfântul Sinod hotărăște :

Se delegă I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, președintele Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină a Sfântului Sinod, și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal, secretarul Sfântului Sinod, să facă o vizită frățască I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, la Sibiu, pentru a discuta problema absenței sale îndelungate de la activitățile Sfântului Sinod.

14. — *Tem. Nr. 14699/1966.* — Memoriul Pr. pensionar Ene Gheorghe de la parohia Bercioiu, raionul Rîmnicu-Vîlcii, în legătură cu aplicarea hotărîrii Sfântului Sinod privitoare la îmbisericirea preoților pensionari.

Cu cererea înregistrată sub nr. 14699/1966, Pr. pensionar Ene Gheorghe de la parohia Bercioiu, raionul Rîmnicu-Vîlcii se plînge că în numita parohie nu este luată în seamă hotărîrea Sfântului Sinod din 8 mai 1963, privitoare la îmbisericirea preoților pensionari.

Sfînta Episcopie a Rîmnicului și Argeșului, în reglementarea situației numitului preot, prin adresa nr. 6300/1966, a comunicat atît numitului preot pensionar, cît și pr. titular Marin Creangă, că preoții pensionari se îmbisericesc la biserica de unde s-au pensionat, cu dreptul de a se împărtași și a sluji sfînta liturghie numai cu preotul slujitor titular, pentru nevoile lor duhovnicești.

Prin această adresă, în continuare, se arată că preotul pensionar poate fi chemat de enoriași la slujbele religioase, ca al doilea slujitor, în prezența și cu consimțămîntul preotului slujitor activ.

Deși preotul pensionar locuiește lîngă biserică, cînd este solicitat de credincioși, nu este acceptat de preotul titular să slujească în calitate de al doilea preot.

Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, apreciind că în cazul Pr. pensionar Ene Gheorghe de la parohia Bercioiu, raionul Rîmnicu-Vîlcii, nu se ține seama de hotărîrea Sfântului Sinod din 8 mai 1963, privitoare la «îmbisericirea canonică» și examinînd din nou poziția de îmbisericire a preoților pensionari, propune următoarele :

1. Să se respecte întru totul hotărîrea Sfântului Sinod cu privire la îmbisericirea canonică așa cum a fost luată în ședința de la 8 mai 1963, cu precizarea că orice încălcare a acestei hotărîri, supralicitari sau agitare a credincioșilor din partea preoților pensionari îmbisericiți, urmează să fie sancționate potrivit sfîntelor canoane și Regulamentului de disciplină bisericească ;

2. Acolo, unde într-o parohie se află una sau mai multe biserici filiale și pentru ca în duminici și sărbători, acestea să nu fie închise, la propunerea parohului local, Chiriarhul locului poate aproba preoților pensionari îmbisericiți să officieze sfînta liturghie la una din aceste biserici filiale, bucurîndu-se numai de veniturile de la sfîntul altar, din care va da cîntărețului partea legală ;

3. În acest caz, preotul pensionar îmbisericit nu va oficia nici un alt serviciu religios și nu va putea încasa contribuții sau vreo altă danie.

Administrarea pangarului o va face preotul paroh cu organele în drept.

Sfîntul Sinod este de acord și aprobă propunerile de mai sus ale Comisiei.

15. — *Tem. Nr. 20886/1966.* — Memoriul Pr. Nemeș Roman, adresat Sfântului Sinod, cu privire la unele constatări de la Centrul Eparhial Oradea.

Pr. Nemeș Roman, domiciliat în str. Calea Progresului nr. 105 din Oradea, în memoriul înregistrat sub nr. 20886/1966, exprimă unele nemulțumiri în legătură cu Administrația de la Centrul Eparhial Oradea.

Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, luînd act de lămuririle date de P. S. Episcop Valerian al Oradei, în legătură cu memoriul în cauză și socotind neîntemeiate afirmațiile Pr. Nemeș Roman, propune clasarea memoriului.

Sfîntul Sinod aprobă referatul Comisiei.

P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește rapoartele asupra :

16. — *Tem. Nr. 11727/1966.* — Raportul nr. 2120/1966 al Rectoratului Institutului teologic din București, în legătură cu Congresul profesorilor de teologie ortodoxă.

Între 2 și 9 iunie 1964 s-a întrunit în țara noastră Comisia pregătitoare a celui de al doilea Congres al profesorilor de teologie Ortodoxă.

Comisia a stabilit ca temă principală a Congresului problema «Ecleziologiei ortodoxe». Sfântul Sinod, în ședința din 21 decembrie 1964 a aprobat hotărârile comisiei și a dispus ca protocolul încheiat de această comisie să fie adus la cunoștința tuturor instituțiilor de învățământ teologic superior și tuturor Intîistătorilor Bisericilor Ortodoxe, pentru a comunica, la vreme, avizul asupra temelor în legătură cu problema «Ecleziologiei ortodoxe».

Pînă în momentul de față nu și-au dat avizul asupra protocolului comisiei pregătitoare de la București decît Facultățile de teologie de la Atena și din Preșov-Cehoslovacia.

Cu prilejul vizitei unui grup de profesori de la Facultatea de teologie din Salonic, problema ținerii Congresului profesorilor de teologie s-a pus din nou în cadrul unei discuții care a avut loc la Institutul teologic din București, profesorii greci fiind de părerea convocării Congresului pentru ultima săptămînă din luna mai 1967.

În urma raportului Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, și a discuțiilor care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște :

1. *Institutul teologic din București să continue a ține legătura cu Instituțiile de învățămînt superior ale Bisericilor Ortodoxe surori, în vederea cunoașterii pozițiilor acestora față de hotărârile Comisiei pregătitoare de la București din 1964.*

2. *Intrucît, în ultima vreme, în cadrul Ortodoxiei au intervenit probleme noi ca aceea a dialogului cu Bisericile necalcedoniene, cu Biserica Anglicană și cu Biserica vechilor-catolici, Institutetele teologice vor relua și vor adînci studiarea problemelor și sub acest aspect.*

3. *Institutul teologic de la București va purta corespondența cu instituțiile de învățămînt teologic superioare ale Bisericilor Ortodoxe surori, solicitîndu-le ca, printre temele «Ecleziologiei ortodoxe» să se țină seama și de problemele noi menționate mai sus.*

17. — *Tem. Nr. 20894/1966.* — Sesizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian în legătură cu invitarea în țara noastră a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia în vara anului 1967.

Cu prilejul vizitei pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian împreună cu însoțitorii săi a făcut-o Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei, au fost discutate diferite probleme care interesează Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă, în vederea precizării poziției comune a reprezentanților celor două Biserici surori la diferite Conferințe și întîlniri interortodoxe și intercreștine în viitor.

Indemnați de convingerea că întîlnirile între Intîistătătorii Bisericilor Ortodoxe sporesc autoritatea și succesul conlucrării reprezentanților celor două Biserici și recunoscător, totodată, față de atenția deosebită cu care Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian și însoțitorii săi au fost inconjurați, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o frățească invitare Sanctității Sale Patriarhului Alexei să vină și să viziteze Biserica și țara noastră, cînd se vor împlini 20 de ani de la prima sa vizită în România, în timpul verii anului 1967, ca să-și poată face și o ouihnă, dorită de mult, de Sanctitatea Sa în una din stațiunile climaterice de la noi.

Invitația verbală a Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost acceptată cu bucurie de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

Se ia act de propunerea verbală făcută Sanctității Sale Alexei al Moscovei, de a face o vizită în țara noastră în vara anului 1967 și autorizează pe Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian ca, la vremea cuvenită să facă invitația scrisă în acest sens.

18. — *Tem. Nr. 20895, 20896, 20897/1966.* — Sezizările Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitarea în iunie 1968, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericirii Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericirii Sale Patriarhului Chiril al Bulgariei, a Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury și a Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor.

Cu ocazia vizitelor făcute în cursul anului 1966 de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury și Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, s-a putut constata că vizitele între Întâistătătorii Bisericilor sporesc succesul conlucrării între reprezentanții Bisericilor și duc la apropierea din ce în ce mai mare între Biserici.

Ținând seama de aceste constatări și apreciind sentimentele de prețuire și dragoste frățească exprimate în aceste împrejurări, și din dorința de a strânge tot mai mult legăturile care unesc Bisericile și popoarele țărilor noastre, cum și de a veni în întâmpinarea creării unei atmosfere prielnice în vederea dialogurilor începute între Ortodoxie și celelalte Biserici, Prea Fericitul Patriarh Justinian a considerat oportun să facă invitarea frățească Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei și Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, de a vizita Biserica noastră în cursul anului 1968, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act de invitațiile verbale făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian, către Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei și Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, de a vizita Biserica noastră cu ocazia aniversării amintite și autorizează pe Prea Fericitul Sa, ca la timpul potrivit, să adreseze Întâistătătorilor respectivi și invitațiile scrise.

19. — *Tem. Nr. 20898, 20899, 20900 și 20901/1966.* — Sesizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu privire la problema schimburilor de vizite dintre ierarhii și profesorii de teologie ai Bisericii Ortodoxe Române și ierarhii și profesorii de teologie din Patriarhia Moscovei, Patriarhia Bulgară, Biserica Anglicană și Biserica Armeană.

Cu ocazia vizitelor făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cursul anului 1966 diferitelor Biserici, Prea Fericitul Sa, ținând seama că atât la a III-a Conferință Panortodoxă de la Rodos din noiembrie 1964, cât și la lucrările Comisiei Interortodoxe de la Belgrad din septembrie a. c., s-a dovedit necesitatea unei cât mai strânse unități de vederi și de acțiune a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe, ca și necesitatea unei cunoașteri cât mai bune între Biserica noastră și reprezentanții Bisericilor Armeană și Anglicană în vederea dialogului proiectat, a propus Întâistătătorilor acestor Biserici să se inițieze un schimb de vizite între ierarhii și profesorii de teologie ai Bisericii Ortodoxe Române și cei ai Bisericilor Rusă, Bulgară, Armeană și Anglicană.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act cu aprobare de inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian arătată mai sus și autorizează pe Prea Fericitul Sa a stabili la vremea cuvenită, programul unor astfel de vizite.

*

Epuzându-se ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Președinte, arată că anul 1966 a continuat să fie plin de roade bogate pentru Biserica Ortodoxă Română, prestigiul Bisericii Ortodoxe Române a sporit mult, atât înăuntru prin râvna slujitorilor altarului, cât și în afară prin zelul cu care delegații Bisericii Ortodoxe Române și-au îndeplinit sarcinile lor la Conferințele interortodoxe și intercreștine dinafara țării, cum și prin contactele personale stabilite cu ocazia vizitelor de delegații bisericești.

Prea Fericitul Sa aduce mulțumiri II. PP. SS. și PP. SS., membri ai Sfântului Sinod pentru munca desfășurată în ședințele sesiunii ordinare a Sfântului Sinod și le urează de sfințele sărbători ale Nașterii Domnului și de Anul Nou 1967, sănătate neîmpuținată și roade bogate în activitatea pe care o vor desfășura în slujba Bisericii, a patriei și a păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoare.

În numele Sfântului Sinod, aduce calde mulțumiri Domnului Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor și colaboratorilor săi, pentru deosebita înțelegere și sollicitudine acordată Bisericii Ortodoxe Române în rezolvarea problemelor ei.

Roagă, în același timp, pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor să fie interpretul simțămintelor alese de devotament și recunoștință ale membrilor Sfântului Sinod față de Conducerea de stat.

I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, luînd cuvîntul, în numele membrilor Sfântului Sinod, mulțumește Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru felul în care a condus lucrările și asigură pe Prea Fericirea Sa de sprijinul și devotamentul tuturor.

În încheiere, Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor să dea citire Deciziei de încheiere a sesiunii ordinare a Sfântului Sinod din anul 1966.

Domnul Ion Onțanu, directorul Secretariatului din Departamentul Cultelor, citește Decizia nr. 21685/1966 a Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pe anul 1966.

Sedința se ridică la orele 14.

PREȘEDINTELE SFÎNTULUI SINOD

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop, Vicar Patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

Spicuirii din procesul verbal al ședințelor din 18 decembrie 1966

Duminică, 18 decembrie 1966, au avut loc, în sala de ședințe din palatul patriarhal din București, lucrările sesiunii de constituire și de lucru a noii Adunări Naționale Bisericești, aleasă — pe temeiurile bisericești — pentru perioada 1966—1970.

După ce s-a oficiat, în paraclisul palatului patriarhal, Doxologia și Te-Deum-ul membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe. Însoțit de o delegație aleasă dintre membrii Adunării, Prea Fericitul Patriarh a intrat în sala de ședințe împreună cu Dl. Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România. Cei prezenți au intonat imnul patriarhal.

I. Ședință de constituire a Adunării Naționale Bisericești.

Ocupind scaunul prezidențial, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rugat pe Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor să binevoiască a da citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești.

Dl. Prof. Dumitru Dogaru a dat citire următorului Decret:

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DECRET

privind deschiderea sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România decretează:

Art. unic. — Se declară deschisă sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 18 decembrie 1966.

PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT

CHIVU STOICA

București, 12 decembrie 1966

Nr. 975/1966

Prea Fericitul Patriarh-Președinte propune a se desemna ca Secretar provizoriu P. C. Protopop Nicolae Popescu, pe care îl invită să citească apelul nominal.

La apelul nominal s-a constatat că toți cei 36 de membri clerici, delegați ai Adunărilor Eparhiale sînt prezenți și au prezentat personal mandatele încredințate de Eparhiile respective. Dintre membrii Sfîntului Sinod s-a constatat că este absent I.P.S. Sa Mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, care prin telegramă a rugat să-i fie motivată absența.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a declarat deschisă ședința Adunării Naționale Bisericești și a propus ca — înainte de a trece la dezbaterile problemelor înscrise în ordinea de zi —, Adunarea să dea expresie sentimentelor sale de devotament și recunoștință față de conducătorii Republicii Socialiste România pentru binevoitoarea înțelegere arătată Bisericii Ortodoxe Române, prin telegrame adresate Președintelui Consiliului de Stat și Președintelui Consiliului de Miniștri. De asemenea,

Prea Fericirea Sa a propus ca Adunarea să adreseze o telegramă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, exprimând atașamentul tuturor slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la nobila cauză a Păcii și hotărârea lor de a participa la toate acțiunile întreprinse de Comitet pentru consolidarea păcii în lumea întreagă:

Adunarea Națională Bisericească a aprobat, în unanimitate textul următoarelor telegrame:

Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România,

Loco

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în sesiune de constituire, pentru o nouă perioadă de patru ani, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, precum și Domniei-Voastre personal, cele mai alese simțăminte de devotament și de recunoștință pentru larga înțelegere pe care o arătați Bisericii Ortodoxe Române în desfășurarea activității ei, atât în mijlocul credincioșilor ei din țară, cât și în relațiile ei interbisericești și Vă roagă să primiți încredințarea că va stărui și veghea fără preget, ca preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române — cetățeni vrednici ai Republicii Socialiste România — să depună și pe viitor, toate forțele lor, pentru înflorirea Patriei noastre, pentru fericirea poporului român și pentru sprijinirea nobilei cauze a păcii și a colaborării între toate popoarele lumii.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România,

Loco

Adunarea Națională Bisericească, alcătuită din Ierarhii Sfintului Sinod și din reprezentanții nou aleși ai clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în ședință de constituire pentru o nouă perioadă de patru ani, exprimă Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domniei-Voastre personal simțămintele sale de recunoștință pentru tot sprijinul acordat Bisericii Ortodoxe Române și asigură Guvernul Republicii Socialiste România că va depune toate eforturile în îndrumarea activității preoților și credincioșilor ortodocși români, pentru înflorirea continuă a Patriei noastre, pentru mai binele poporului român și pentru sprijinirea acțiunii nobile în slujba păcii și a înfrățirii tuturor popoarelor din lume.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

*

Către

COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
din Republica Socialistă România

Loco

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în sesiune de constituire, pentru o nouă perioadă, 1966—1970, exprimă omagiul său Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, asigurându-l că și în activitatea sa viitoare, Adunarea Națională Bisericească va depune toate eforturile pentru sporirea atașamentului preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la cauza nobilă a păcii și pentru manifestarea acestui atașament în acte și contribuții tot mai hotărâte, care să ducă la împlinirea aspirației celei mai de preț a tuturor popoarelor: pacea în lume și buna înțelegere între toți oamenii.

PREȘEDINTELE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICESTI

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

*

Apoi Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următorul cuvânt de salut către membrii Adunării Naționale Bisericești:

Domnule Secretar General,
Inalt Prea Sfințiți Mitropoliti,
Prea Sfințiți Episcopi,
Prea Cucernici Părinți și
Domnilor Membri ai Adunării Naționale Bisericești,

Am astăzi cinstea și bucuria deosebită de a vă saluta ca membri ai Adunării Naționale Bisericești — forul cel mai înalt și cel mai reprezentativ de colaborare între cler și credincioși din Patriarhia Română.

După învățătura noastră de credință, Biserica, în aspectul ei de societate religioasă, este comunitatea credincioșilor care sînt legați între ei prin credință, ierarhie și Sfintele Taine. Ca organism social, Biserica întrunește cele patru elemente caracteristice unei societăți în genere, avînd un număr de membri, un scop către care tind membrii, anumite mijloace cu ajutorul cărora să se asigure atingerea scopului și o autoritate, care să conducă pe membri spre scopul ales.

În Biserica Ortodoxă Română — ca de altfel în toate Bisericile Ortodoxe — autoritatea supremă în problemele de ordin spiritual și canonic se exercită prin Sfîntul Sinod. Pentru problemele administrative, economice, financiare, culturale și sociale — împreună cu membrii Sfîntului Sinod — autoritatea cea mai înaltă, organul central de conducere, îl constituie Adunarea Națională bisericească.

Potrivit Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și în conformitate cu Regulamentul pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Română, la fiecare patru ani, Adunările eparhiale ale celor 12 Eparhii din Patriarhia Română aleg cite trei reprezentanți — un cleric și doi mireni — deci un total de 12 clerici și 24 mireni, care, împreună cu membrii Sfîntului Sinod, alcătuiesc Adunarea Națională Bisericească.

Adunarea Națională Bisericească are următoarele atribuții:

- Susține interesele și drepturile Bisericii Ortodoxe Române;
- reglementează și conduce treburile patrimoniale, culturale, fundaționale și epitropești ale întregii Biserici;
- susține așezămintele culturale, filantropice și economice ale Bisericii;
- stabilește mijloacele de ajutorare ale organelor și așezămintelor bisericești și de cultură religioasă, precum și pentru Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române;

— hotărăște asupra schimbării titulaturii Mitropoliilor, Arhiepiscopilor și Episcopilor, a întinderii lor teritoriale și a înființării de noi Eparhii;

— alege pe membrii Consiliului Național Bisericesc;

— examinează dările de seamă anuale întocmite de Consiliul Național Bisericesc și hotărăște măsurile ce trebuie luate pentru o bună chivernisire a treburilor bisericești;

— hotărăște asupra administrării bunurilor bisericești, a fundațiilor și instituțiilor centrale ale Bisericii, în conformitate cu dispozițiunile legale în vigoare;

— votează bugetul general al Patriarhiei, verifică și aprobă contul de gestiune împreună cu bugetul și contul de gestiune anexă al Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române și al Casei de Pensii;

— îndrumază, verifică și controlează administrația și gestiunea bunurilor părților componente ale Bisericii, prin Consiliul Național Bisericesc;

— Exerciță orice atribuțiuni care-i sînt date prin legi și regulamente.

Prin competența și prin atribuțiunile sale, Adunarea Națională Bisericească este deci organul și nivelul cel mai înalt al colaborării dintre ierarhie, cler și credincioși în Biserica Ortodoxă Română.

Așa se explică faptul că ne găsim astăzi laolaltă: ierarhii Bisericii noastre, reprezentanții clerici și această aleasă reprezentanță mirenească din care fac parte distinși academicieni, intelectuali și oameni de înaltă cultură: profesori, medici, ingineri, avocați, economiști și alți vrednici aleși dintre credincioșii Bisericii noastre srtămoșești.

Această formă de colaborare în cadrul organelor bisericești reprezentative este proprie și caracteristică Bisericilor Ortodoxe și constituie prin însăși structura și funcțiunea ei, o garanție de bună și cinstită chivernisire a treburilor și intereselor gospodărești și culturale ale Bisericii noastre.

Ea stă pe temelia cuprinsă în învățătura Mîntuitorului Hristos, în rînduielele Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți, date prin Sfintele Canoane, ca și pe întreaga Tradiție a adevăratei Biserici Creștine. Este sugestivă în această privință mărturia Sfîntului Ciprian care lua toate hotărârile împreună cu clerul și credincioșii comunității sale, după cum este de asemenea elocvent în legătură cu această colaborare, cuvîntul Sfîntului Ioan Hrisostom, care exemplifică această necesitate a colaborării credincioșilor mireni la cîrmuirea Bisericii, comparînd conlucrarea membrilor Bisericii cu funcționarea mădularilor corpului omenesc în care nu există nici un mădular care să nu-i fie de folos.

Felul constituirii organelor noastre bisericești reprezentative — începînd de la parohie și eparhii pînă la Patriarhie — oglîndește și realizează în activitatea lor caracterul democrat al Bisericii Ortodoxe și principiul vechi creștin al participării poporului, alături de cler, la grijile, la viața și la misiunea Bisericii.

Aceasta învederează apropierea Bisericii Ortodoxe de credincioși, prețuirea și cinstirea lor, dragostea și încrederea ce le-o poartă, într-un chip necunoscut și nepracticat de celelalte confesiuni creștine.

În Biserica Romano-Catolică, de pildă, conducerea tuturor treburilor bisericești aparține clerului și, în locul autorității Sfîntului Sinod, stă autoritatea monarhică a papii, care se socotește locțiitorului înfalibil al lui Hristos. La Protestanți, dimpotrivă, nerecunoscînd taina și harul preoției, organizația și conducerea bisericească are un caracter laic.

În Biserica Ortodoxă drepturile mirenilor de a participa activ la actele de cîrmuire bisericească sînt real confirmate prin prezența lor activă în forurile parohiale (epitropie, consilii parohiale, comitete parohiale și adunări parohiale), în forurile eparhiale (consiliul eparhial și adunarea eparhială), ca și în forurile superioare de la Centrul Patriarhal (Consiliul Național Bisericesc, Adunarea Națională Bisericească și Colegiile Electorale Bisericești).

Iată de ce astăzi, cînd Adunarea Națională Bisericească — forul acesta suprem administrativ al Bisericii Ortodoxe Române — este întrunit în ședință de constituire pentru o perioadă legislativă bisericească de patru ani, am ținut să împrăpătez principiile de mai sus ale Bisericii în legătură cu dreptul mirenilor de a participa la exercitarea puterii și conducerii bisericești, împreună cu reprezentanții clerului, alături de membrii Sfîntului Sinod al Bisericii noastre.

În această calitate de membri ai Adunării Naționale Bisericești, veți lua cunoștință de activitatea desfășurată de Biserica Ortodoxă Română în cursul anului

care se apropie de sfârșit și veți avea de făcut aprecieri asupra rezultatelor obținute, dînd sugestii de îndrumare a muncii pentru viitor.

Din dările de seamă ale sectoarelor Administrației Patriarhale și ale Institutelor anexe, veți putea lua cunoștință de toate activitățile desfășurate la Centrul nostru Patriarhal pentru anul din urmă și veți întocmi planul de activitate precum și planul financiar pentru anul 1967.

Ținem să vă asigurăm însă că Biserica Ortodoxă Română și-a îndeplinit și în anul acesta misiunea ei sfîntă, în conformitate cu dispozițiunile Sfințelor Canoane și ale legiuirilor ei proprii, intensificînd strădanile ei pe calea sporirii și întăririi tradițiilor de unitate doctrinară și cultică cu Bisericile Ortodoxe surori, și de apropiere, înțelegere și colaborare cu celelalte Biserici creștine din întreaga lume. Această activitate s-a concretizat prin: schimburi de scrisori, vizite reciproce, schimburi de studenți și de reviste, precum și alte manifestări.

În cadrul acestor acțiuni, amintim în chip deosebit vizitele pe care le-am făcut anul acesta Bisericii Ortodoxe Bulgare, Bisericii Anglicane, Bisericii Armene și Bisericii Ortodoxe Ruse, precum și Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Bisericii Naționale Elvețiene.

Vă încredințăm de asemenea că prezența activă a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la diferitele sesiuni ale organizațiilor creștine mondiale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace, Conferința Bisericilor Europene, — a sporit tot mai mult prestigiul Bisericii noastre în aceste foruri intercreștine și a dovedit temeinicia și spiritul de răspundere cu care Biserica Ortodoxă Română studiază și prezintă problemele ce stau în fața omenirii de azi.

Peste tot și peste toate ne-a fost și ne este tuturor la inimă problema apărării și promovării păcii în lume. Atît în lăuntru țării cît și peste hotare, am socotit problema păcii condiția și bunul suprem al vieții și fericirii noastre, datorită și girja noastră permanentă, mai ales acum cînd în Vietnam se varsă sînge nevinovat și cînd pericolul războiului amenință să cuprindă și alte părți ale globului pămîntesc.

Ierarhi, cler și credincioși avem datorită sfîntă de a ne strădui din toate puterile pentru înlăturarea războaielor, pentru biruința și întronarea păcii în toată lumea.

În încheierea cuvîntului meu socotesc de datorită noastră a tuturor să ne îndreptăm gîndul nostru către Conducătorii Patriei noastre și să-i asigurăm că vom fi întotdeauna alături de ei în efortul pe care-l depun pentru fericirea poporului nostru și pentru sporirea prestigiului țării noastre.

Cred că sînt în asentimentul Domniilor Voastre să exprimăm Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru și colaboratorilor săi mulțumirile noastre cele mai călduroase pentru deplina înțelegere și sollicitudine, arătată față de cererile drepte ale Bisericii noastre.

Rugăm îndeosebi pe Domnul Secretar General Profesor Dumitru Dogaru, să se facă interpretul nostru pe lîngă forurile mai înalte ale conducerii noastre de stat — sub a căror îndrumare este Departamentul Cultelor — le exprimăm sentimentele noastre de adîncă recunoștință, pentru sprijinul pe care ni-l dau, și le facem rugări pentru activitatea plină de roade și mulțumiri în munca pe care o desfășoară.

Cu aceste alese gînduri și sentimente declar deschise lucrările de constituire ale Adunării Naționale Bisericești și vă urez tuturor spor în activitatea pe care o veți desfășura în noua perioadă de patru ani ca membri ai Adunării Naționale Bisericești.

Prea Bunul Dumnezeu să reverse peste noi toți harul și binecuvîntarea Sa și să ne ajute să fim de folos în tot ce vom săvîrși atît Bisericii noastre Ortodoxe Române, cît și Patriei noastre, Republica Socialistă România!

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a dispus ca mandatele membrilor nou aleși să fie repartizate pe cele 5 Mitropolii spre a fi examinate în vederea validării lor. După aceasta, s-a suspendat ședința pentru ca cele 5 Comisii de validare să aibă timp să examineze mandatele și să întocmească referatele respective.

La redeschiderea ședinței, s-au citit procesele verbale ale celor 5 secții de validare:

— Secția I: Mitropolia Ungrovlahiei a prezentat referatul pentru validarea mandatelor următorilor membrii delegați din Mitropolia Moldovei și Sucevei;

— *Din partea Arhiepiscopiei Iaşilor*: P. C. Prot. Teodor Bodnar, Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Răscanu şi Dl. Prof. Nicolae Popa;

— *Din partea Episcopiei Romanului şi Huşilor*: P. C. Pr. Nicolae Toderici, Dl. Dr. Teodorescu Vasile şi Dl. Prof. Negoită Atanasie.

Secţia II: Mitropolia Moldovei şi Sucevei a prezentat referatul pentru validarea mandatelor membrilor delegaţi din Mitropolia Ardealului:

— *Din partea Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu*: P. C. Pr. Vicar Traian Belaşcu, Dl. Eugen Furnică şi Dl. Prof. Iorgu Ivan;

— *Din partea Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului*: P. C. Pr. Vicar Florian Geomolan, Dl. Dr. Aurelian Ionescu şi Dl. Dr. Vasile Scurtu;

— *Din partea Episcopiei Oradiei*: P. C. Pr. Paul Madincea, Dl. Damaschin Stroca şi Dl. Stan Patraş Ioan.

Secţia III: Mitropolia Ardealului a prezentat referatul pentru validarea mandatelor membrilor delegaţi din Mitropolia Olteniei:

— *Din partea Arhiepiscopiei Craiovei*: P. C. Pr. Nicolae Popescu, Dl. Dr. Alexandru Olaru şi Dl. Prof. Ioan Safta;

— *Din partea Episcopiei Râmnicului şi Argeşului*: P. C. Pr. Constantin Dejanu, Dl. Dr. Ioan Băluţă, şi Dr. Vasile Zăvoianu.

Secţia IV: Mitropolia Olteniei a prezentat referatul pentru validarea membrilor delegaţi din Mitropolia Banatului:

— *Din partea Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului*: P. C. Pr. Ioan Goanţă, Dl. Dr. Alexandru Radivoevici şi Dl. Prof. Filaret Barbu;

— *Din partea Episcopiei Aradului, Ienopolei şi Hălmeagului*: P. C. Prot. Teofil Chiffa, Dl. Dr. Aurel Botiş şi Dl. Dr. Radu Ioan.

Secţia V: Mitropolia Banatului a prezentat referatul pentru validarea mandatelor membrilor delegaţi din Mitropolia Ungrovlahiei:

— *Din partea Arhiepiscopiei Bucureştilor*: P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, Dl. Acad. Petre Constantinescu-Iaşi şi Dl. Acad. Prof. Gh. Olănescu;

— *Din partea Episcopiei Buzăului*: P. C. Pr. Vasile Văcăreanu, Dl. Prof. Vasile Cojocar şi Dl. Constantin Mihalcea;

— *Din partea Episcopiei Dunării de Jos*: Dl. Prof. Constantin Dăneţ şi Dl. Ştefan Hîncu.

Pe lângă membri delegaţi din partea Eparhiilor, din Adunarea Naţională Bisericească face parte şi Dl. Director Ion Rodeanu, ca delegat al Departamentului Cultelor, pentru lucrările Casei de Pensii şi Ajutoare a salariaţilor Bisericii Ortodoxe Române.

Adunarea Naţională Bisericească a luat act de referatele citite de raportorii celor 5 Secţii de validare, prin care s-a propus validarea mandatelor membrilor nou aleşi pentru perioada 1966—1970, cu excepţia mandatului Precuciviosului Părinte Arhimandrit Ieronim Motoc, Vicarul Episcopiei Dunării de Jos, care nu întruneşte condiţiile statutare şi regulamentare pentru a fi delegat membru în Adunarea Naţională Bisericească, şi a hotărât a fi validate mandatele tuturor celorlaşi membri, iar în ce priveşte mandatul anulat, al P. Cuv. Arhim. Ieronim Motoc, hotărăşte a se comunica Conducerii Eparhiale a Episcopiei Dunării de Jos să procedeze la desemnarea unui alt cleric, care să fie delegat ca membru în Adunare.

Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte, constatînd rezultatul validării mandatelor, a declarat Adunarea Naţională Bisericească definitiv constituită pentru perioada de 4 ani, 1966—1970, în conformitate cu art. 10 din Regulamentul interior şi a rugat Adunarea să aleagă din şimul său, 3 Secretari permanenţi.

Adunarea Naţională Bisericească a ales pe următorii:

P. C. Pr. Nicolae Popescu — Eparhia Craiovei;

Dl. Prof. Filaret Barbu — Arhiepiscopia Timişoarei şi

Dl. Prof. Vasile Cojocar — Eparhia Buzăului.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh-Preşedinte, Adunarea a ales ca Secretar general al Adunării pe P. C. Protoiereu Nicolae Popescu, pentru perioada 1966—1970.

Pe baza aceluiaşi articol 10 din Regulamentul interior, Prea Fericitul Patriarh-Preşedinte a propus şi Adunarea a ales următoarele 6 Comisii permanente, pentru noua perioadă 1966—1970:

a) *Comisia organizatoare*:

— P. C. Prot. Teofil Chiffa, din Eparhia Aradului;

- P. C. Pr. Nicolae Toderici, din Eparhia Roman-Huși ;
- P. C. Prof. Vasile Cojocaru, din Eparhia Buzăului;
- Dl. Eugen Furnică, din Eparhia Sibiului ;
- Dl. Dr. Alexandru Radivoevici, din Eparhia Timișoarei;
- Dl. Dr. Alexandru Olaru, din Eparhia Craiovei;
- b) *Comisia bisericească:*
 - P. C. Pr. Nicolae Popescu, din Eparhia Craiovei;
 - P. C. Vicar Florian Geomolan, din Eparhia Clujului ;
 - Dl. Acad. Prof. Gh. Olănescu, din Eparhia Bucureștilor;
 - D. Prof. Univ. Nicolae Popa, din Eparhia Iașilor;
 - Dl. Prof. Iorga Ivan, din Eparhia Sibiului;
 - Dl. Dr. Vasile Teodorescu, din Eparhia Romanului.
- c) *Comisia culturală:*
 - P. C. Pr. Vicar Traian Belășcu, din Eparhia Sibiului;
 - P. C. Pr. Constantin Dejan, din Eparhia Rîmnicului;
 - Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, din Eparhia Bucureștilor;
 - Dl. Prof. Filaret Barbu, din Eparhia Timișoarei;
 - Dl. Prof. Ioan Safta, din Eparhia Craiovei;
 - Dl. Dr. Aurel Botiș, din Eparhia Aradului;
- d) *Comisia economică-financiară :*
 - P. C. Pr. Teodor Bodnar, din Eparhia Iașilor;
 - P. C. Pr. Paul Madincea, din Eparhia Oradiei;
 - Dl. Vasile Zăvoianu, din Eparhia Rîmnicului;
 - Dl. Prof. Constantin Dăneș, din Eparhia Dunării de Jos;
 - Dl. Constantin Mihalcea, din Eparhia Buzăului;
 - Dl. Dr. Ioan Radu, din Eparhia Aradului;
- e) *Comisia de petițiuni și validare:*
 - P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, din Eparhia Bucureștilor;
 - P. C. Pr. Ioan Goanță, din Eparhia Timișoarei;
 - Dl. Dr. Aurelian Ionașcu, din Eparhia Clujului;
 - Dl. Damaschin Stroca, din Eparhia Oradiei;
 - Dl. Dr. Vasile Scurtu, din Eparhia Clujului;
 - Dl. Prof. Atanasie Negoită, din Eparhia Romanului.
- f) *Comisia bugetară:*
 - P. C. Prot. Vasile Văcăreanu, din Eparhia Buzăului;
 - Delegatul ce urmează a fi desemnat de către Eparhia Dunării de Jos;
 - Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu, din Eparhia Iașilor;
 - Dl. Ștefan Hîncu, din Eparhia Dunării de Jos;
 - Dl. Dr. Ioan Băluță, din Eparhia Rîmnicului;
 - Dl. Stan Patraș Ioan, din Eparhia Oradiei.

În conformitate cu art. 20, lit. «f» din Statutul Bisericii Ortodoxe Române și art. 59, lit. «f», din Regulamentul interior, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus și Adunarea Națională Bisericească a ales următorii 9 membri — clerici și mireni 6 — ai *Consiliului Național Bisericesc*, pentru perioada 1966—1970:

Clerici:

- P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu, din Eparhia Bucureștilor;
- P. C. Pr. Vicar Traian Belășcu, din Eparhia Sibiului;
- P. C. Pr. Prot. Teodor Bodnar, din Eparhia Iașilor.

Mireni :

- Dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași, din Eparhia Bucureștilor;
- Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu, din Eparhia Iașilor;
- Dl. Acad. Prof. Dr. Gh. Olănescu, din Eparhia Bucureștilor;
- Dl. Dr. Vasile Scurtu din Eparhia Clujului;
- Dl. Vasile Zăvoianu, din Eparhia Rîmnicului și Argeșului;
- Dl. Dr. Aurel Botiș, din Eparhia Aradului;

Pe lângă acești membri din partea Eparhiilor, din Consiliul Național Bisericesc face parte și Dl. Director Ion Rodeanu, ca delegat al Departamentului Cultelor, pentru problemele Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

În conformitate cu art. 205 din Regulamentul de procedură bisericească, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus și Adunarea Națională Bisericească a ales pe următorii membri în *Consistoriul Central Bisericesc*, pentru perioada 1966—1970:

Președinte

P. C. Pr. *Gheorghe Didicescu*, de la parohia Sfântul Gheorghe-Nou.

Membri:

P. C. Pr. *Virgil Godeanu*, de la parohia Hagiu;

P. C. Pr. *Ilie Ionescu*, de la parohia Sfântul Silvestru;

P. C. Pr. *Zaharia Bîlbîie*, de la parohia Sfântul Alexandru-Colentina;

P. C. Pr. *Alexandru Petcu*, de la parohia Sfântul Dumitru-Colentina;

Supleanți:

P. C. Pr. *Ion Chirvasie*, de la parohia Sfântul Nicolae Dintr-o zi;

P. C. Pr. *Gheorghe Pașoi*, de la parohia Sfinții Apostoli;

P. C. Pr. *Ion Mîrcea*, de la parohia Cuțitul de Argint;

P. C. Pr. *Nicoiaie Mateescu*, de la parohia Sfântul Visarion;

P. C. Pr. *H. Bărbulescu*, de la parohia Tîrca.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte, luînd cuvîntul, a declarat că ședința de constituire a Adunării Naționale Bisericești, în care au fost alese și organele executive, care-și dețin mandațul de la Adunare, poate fi considerată încheiată și a anunțat că Adunarea își continuă sesiunea în ședința de lucru, pentru a lua în cercetare și a aproba lucrările înscrise pe ordinea de zi.

II. Ședința de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte, deschizînd ședința de lucru, a rugat pe cei 3 secretari permanenți ai Adunării să împartă lucrările, aflate pe ordinea de zi, Comisiilor permanente, pentru studiere și întocmirea referatelor respective.

Ședința s-a suspendat pentru o jumătate de oră, ca să lase timp Comisiilor să examineze lucrările și să întocmească referatele.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a invitat pe raportorul Comisiei bisericești, P. C. Pr. Vicar Florin Geomolean, să citească referatul cu privire la Darea de seamă a Sectorului I al Administrației Patriarhale asupra activității desfășurată în cursul anului 1966.

Prea Fericitul Patriarh-Președinte a invitat, de asemenea, pe P. C. Prot. Nicolae Popescu să citească, din partea Comisiei Bisericești, referatul cu privire la Dărea de seamă a Sectorului III al Administrației Patriarhale, asupra activității desfășurată în cursul anului 1966, cuprinzînd relațiile externe ale Bisericii Ortodoxe Române.

După discuțiile, la care au luat parte: Dl. Stan Patraș Ioan din partea Eparhiei Oradiei, P. C. Pr. Inspector Th. Bodnar, din partea Arhiepiscopiei Iașilor, Dl. Prof. Iorgu Ivan, din partea Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu,

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele Comisiei bisericești, citite în ședință și a aprobat propunerile comisiei, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, membrilor Sfîntului Sinod, Conducătorilor Statului și Departamentului Cultelor, pentru îndrumările, sprijinul și înțelegerea acordate Bisericii Ortodoxe Române în împlinirea activității sale.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, raportorul Comisiei culturale, P. C. Pr. C. Dejan, a citit, rînd pe rînd, referatele acestei comisii, cu privire la următoarele acte și rapoarte:

— Contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1965 al Sectorului I. B. Editură, Tipografie, Lito;

— Raportul Informativ al Sectorului I. B. Editură, Tipografie, Lito asupra activității desfășurată în anul 1966, pe baza contului de execuție al primelor trei trimestre;

— Contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1965 al Sectorului I. B. Ateliere;

— Raportul Informativ al aceluiași Sector I. B. — Ateliere, asupra activității desfășurată în anul 1966, pe baza Contului de execuție al primelor trei trimestre.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de referatele Comisiei Culturale, citite în ședință și a aprobat propunerile făcute.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, raportorul Comisiei economice-financiare, P. C. Pr. Inspector Th. Bodnar, a citit, rînd pe rînd, referatele acestei Comisii, cu privire la următoarele lucrări și rapoarte:

— Contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1965 al Sectorului II — Economic — al Administrației Patriarhale;

— Raportul informativ al aceluiași Sector, asupra activității desfășurate în anul 1966, pe baza contului de execuție al primelor trei trimestre.

— Contul de execuție bugetară și bilanțul pe anul 1965 al Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române;

— Raportul informativ al aceleiași Case asupra activității desfășurate în anul 1966, pe baza contului de execuție al primelor trei trimestre.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de cuprinsul referatelor Comisiei economice-financiare, citite în ședință, și a aprobat propunerile făcute.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, raportorul Comisiei bugetare, P. C. Prot. Vasile Văcăreanu a citit referatele acestei Comisii, cu privire la următoarele două lucrări:

— Proiectul de Plan financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe pe anul 1967, însoțit de o Expunere de motive și fișe explicative;

— Proiectul de Plan financiar al Casei de Pensii și ajutorare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1967, de asemenea însoțit de o Expunere de motive și fișe explicative.

Adunarea Națională Bisericească a luat act de cuprinsul referatelor Comisiei bugetare, citite în ședință și, în conformitate cu art. 20 alin. «b» din Statutul Bisericii Ortodoxe Române și respectiv cu art. 10 lit. «b» din Regulamentul Casei de Pensii, a aprobat și votat:

— Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe pe anul 1967, cu suma totală de lei 19.037.000, atât la «Venituri», cit și la «Cheltuieli»:

a) Administrația Patriarhală	lei 9.637.000
b) I. B. Edit., Tipogr., Lito.,	„ 4.400.000
c) I. B. — Ateliere...	„ 5.000.000

— Planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1967, cu suma totală atât la «Venituri», cit și la «Cheltuieli» de lei 30.250.500.

De asemenea, Adunarea Națională Bisericească a aprobat propunerile cuprinse în toate Referatele Comisiilor, citite în ședință, și a adus mulțumiri Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian, membrilor Sfîntului Sinod, Conducătorilor Republicii Socialiste România și Conducerii Departamentului Cultelor, pentru îndrumările date, pentru lărga înțelegere arătat și sprijinul acordat Instituțiilor Bisericii Ortodoxe Române, pentru desfășurarea activității lor, cu rezultate satisfăcătoare, în anul 1966.

Constatănd că ordinea de zi a fost epuizată și că toate lucrările prezentate Adunării Naționale Bisericești au fost examinate cu toată atenția și aprobate cu unanimitate, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a propus ca, în conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale, să fie desemnată o comisie pentru verificarea și aprobarea procesului-verbal al ședințelor Adunării Naționale Bisericești din sesiunea de la 18 decembrie 1966 și care să lucreze sub președinția Prea Fericirii Sale.

Adunarea Națională Bisericească aprobă Comisia formată din: P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu; P. C. Prot. Vasile Văcăreanu; Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Răscănu; Dl. Acad. Prof. Dr. Gh. Olănescu; Dl. Prof. Vasile Cojocaru.

Apoi Prea Fericitul Patriarh-Președinte a exprimat calde mulțumiri membrilor Adunării Naționale Bisericești pentru participarea în unanimitate la lucrările sesiunii din anul 1966 și pentru înaltul nivel la care s-au purtat discuțiile în timpul ședințelor. «Se cade însă ca pe toate acestea să le facem, dar nici pe altele să nu le lăsăm neluate în seamă. Mă refer la veștile îngrijorătoare, comunicate prin

presă și radio, cu privire la înțetirea acțiunilor de război în curs în Vietnam și la pregătirea altor acțiuni. De aceea socotesc că este bine ca să încheiem lucrările noastre prin adresarea unei Moțiuni către Comitetul Național pentru Apărarea Păcii, în care să manifestăm încrederea noastră și sprijinul total pe care Biserica Ortodoxă Română îl acordă acțiunii întreprinse de Guvernul nostru în numele poporului român în vederea încetării războiului în acele părți unde se bombardează orașe, sate, unde sînt uciși bătrîni, femei și copii și unde nici ambasadete nu sînt cruțate».

Adunarea Națională Bisericească a aprobat în unanimitate următoarea:

MOȚIUNE

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au ridicat în nume-roase rînduri glasul lor împotriva agresiunii Statelor Unite în Vietnam și au exprimat simpatia față de eroicul popor vietnamez.

Adunarea Națională a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în ziua de 18 decembrie 1966, luînd cunoștință de noile bombardamente ale aviației americane asupra populației pașnice a orașului Hanoi, își exprimă îngrijorarea și indignarea sa profundă față de pericolul creat prin aceasta pentru pacea lumii întregi, pentru nemiloasa ucidere de vieți omenești și pentru distrugerile de bunuri materiale și culturale create prin munca harnicului popor vietnamez.

Avem convingerea nestrămutată că nedreptatea strigătoare la cer a acestor acțiuni inumane, întreprinse de cotropitori împotriva poporului vietnamez, va mobiliza conștiința tuturor popoarelor și va grăbi înfrîngerea agresorilor.

Manifestînd sentimente de solidaritate frățească cu suferințele poporului vietnamez și cu lupta lui eroică, Adunarea Națională Bisericească asigură Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, că Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sînt alături de întregul popor român în acțiunea sa hotărîtă pentru ajutorarea poporului vietnamez și pentru încetarea războiului din Vietnam.

Încheind cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a urat membrilor Adunării Naționale Bisericești sărbători fericite pentru apropiatul praznic al Nașterii Domnului și urări de bine în întîmpinarea anului nou 1967.

La rugămîntea Prea Fericitului Patriarh-Președinte, Dl. Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru a dat citire următorului Decret:

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DECRET

Privind închiderea Sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române.

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România decretează:

Art. Unic. — Se declară închisă Sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de 18 decembrie 1966.

PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT

CHIVU STOICA

București, 12 decembrie 1966

Nr. 967

Ședința s-a ridicat la orele 15, cînd cei prezenți au fost invitați la agapa oferită cu acest prilej la reședința patriarhală.

BALADA VREMILOR STRĂBUNE

CANTATĂ PENTRU COR BĂRBĂTESC, SOLIȘTI, ACOMP. PIAN

PARTEA I

INTRODUCERE

Pr. ION RUNCU

Allegro con brio

The musical score is written for piano and voice. It consists of four systems of music. The first system shows the beginning of the piece with a treble clef and a bass clef. The tempo is marked 'Allegro con brio'. The second system includes a 'Ped.' (pedal) marking and an asterisk '*'. The third and fourth systems continue the musical development. The score features various musical notations including notes, rests, slurs, and dynamic markings such as 'f' (forte) and 'p' (piano).

Piano introduction in G major, 4/4 time. The music features a melodic line in the right hand and a supporting bass line in the left hand. Dynamics include *pp*, *rall*, *p*, and *f a tempo*.

Vocal entry for the first system. The vocal line is in G major, 4/4 time. The lyrics are: "Și a-șa s-a în-fîm-plat în ve-lea". The piano accompaniment is marked *f*. A first ending bracket is shown above the vocal line.

Piano accompaniment for the first system, corresponding to the vocal entry. It features a steady bass line and chords in the right hand.

Vocal entry for the second system. The vocal line continues with the lyrics: "tul de-al tă dat A-ș a s-a-n-fîm-plat a-ș a s-a-n-fîm-plat A-". The piano accompaniment continues with the same texture.

Piano accompaniment for the second system, corresponding to the second vocal entry. The music concludes with a final chord in the right hand.

Risoluto

ș a s - a - n - fî m - p l a t .

ș a s - a - n - fî m - p l a t .

The first system consists of two staves. The upper staff is a vocal line in treble clef, and the lower staff is a piano accompaniment in bass clef. Both staves begin with a dynamic marking of *v* (forte) and an accent (>). The lyrics "ș a s - a - n - fî m - p l a t ." are written below the vocal line. The music is in a 2/4 time signature and a key signature of one flat (B-flat).

The second system continues the piano accompaniment from the first system. It features a complex rhythmic pattern with many sixteenth notes and some triplet markings. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The music maintains the 2/4 time signature and one flat key signature.

The third system shows a continuation of the piano accompaniment. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The music is mostly composed of sustained chords and simple rhythmic patterns. The time signature and key signature remain consistent with the previous systems.

The fourth system concludes the piano accompaniment. It includes a dynamic marking of *rall.* (rallentando) in the lower staff. The upper staff features a melodic line with a trill (*tr.*) in the final measure. The lower staff continues with a melodic line. The system ends with a final chord in the lower staff. The time signature and key signature are consistent with the rest of the page.

A FECIORAȘUL RÎMĂLIȘI

2 POVESTITORUL
Lento, semplice

mf

Vre - mea cînd s-a îm - pli -

P Vre - mea

Vre - mea

2 Lento, semplice

P

Ped. Ped. Ped. Ped. *

Pov.

nit Ia - tă mă - re - c-a por -

cînd s-a îm pli - nit

cînd s-a îm pli - nit

rit. a tempo

rit. In spre țã - ra soa - re

In spre

In spre

The first system of the musical score features a vocal line in bass clef and piano accompaniment in grand staff. The vocal line begins with a melodic phrase in a minor key, marked 'rit.' and 'a tempo'. The piano accompaniment consists of chords and arpeggiated figures. The lyrics 'nit. In spre țã - ra soa - re' are written below the vocal line.

lui fe - cio - ra - șul rî - mu - lui

țã - ra soa - - re lui fe - cio -

țã - ra soa - - re lui fe - cio -

The second system continues the musical score. The vocal line has a more rhythmic and melodic character, with lyrics 'lui fe - cio - ra - șul rî - mu - lui' and 'țã - ra soa - - re lui fe - cio -'. The piano accompaniment includes arpeggiated chords and a 'mf' dynamic marking. The lyrics 'țã - ra soa - - re lui fe - cio -' are repeated at the bottom of the system.

Ps.

ra-șul Rî-mu-lui Fe-cio-ra-șul a por-
ra-șul Rî-mu-lui Fe-cio-ra-șul a-por-

3 Recitativo quasi rubato

Pov.

rit. Din zări fă-ră nori Pe ple-iul cu flori Por-
nit Din zări Pe plai Por-
nit Din zări Pe plai Por-

3

p Poco rubato

rit. a tempo poco più mosso

ni-n ca- le lun-gă De- par- te s-a jun-gă Por- ni ca- le ma-re Spre
 ni De- par- te por- ni de- par -
 ni De- par- te por- ni de- par -

poco più mosso

dolce

soa-re ră- se- re — Soa- ță să- și gă- sea- scă Și — să se- n- so-
 te por- ni por- ni
 te por- ni por- ni

dolce

Allegro con brio

Lento rubato quasi recit.

Pov. tea - scă Si da-c-a so-

Si

Allegro con brio

Lento rubato

Si

Pov. sit da-c-a po-po-sit Pe cul mea pla-iu-

da - c-a so - sit a so - sit

da - c-a so - sit a so - sit

Pov. *v* lui — In gră-di — na ra-iu — *mf* lui Fă-cu

p Da-c-a so - sit

Da-c-a so - sit

p

5 Più mosso

Pov. *v* o-chii roa-tă Pri-vi lu-mea toa-tă Și ta-ie ca-ra - re Din

Pri - vi ta - ie Din

Pri - vi ta - ie Din

5

Pov.

za - re in za - re Spre crea - sta mun - te -

za - re Spre crea - sta mun - te - lui

za - re Spre crea - sta mun - te - lui

Pov.

lui — Spre cui - bul cra - iu - lui

Spre cui - bul cra - iu - lui Cra - iul

Spre cui - bul cra - iu - lui Cra - iul

6

-ov

Și se tot gîn - dea

co — dru - lui

Și se tot gîn - dea

co — dru lui

Și se tot gîn - dea

6

mf

Detailed description: This system contains the first two systems of a musical score. The top system features a vocal line (marked '-ov') and a piano accompaniment. The vocal line has a measure rest followed by the lyrics 'Și se tot gîn - dea'. The piano accompaniment consists of chords in the right hand and a bass line in the left hand. A box with the number '6' is positioned above the vocal line. The second system continues the vocal line with the lyrics 'co — dru - lui' and 'Și se tot gîn - dea'. The piano accompaniment continues with similar harmonic support. A second box with the number '6' is placed above the piano part. The dynamic marking '*mf*' is present in the piano part.

-ov

mf

Și tot chib - zu - ia

Și tot chib - zu - ia, tot gîn -

Și tot chib - zu - ia, tot gîn -

mf

Detailed description: This system contains the third and fourth systems of the musical score. The top system features a vocal line (marked '-ov') and a piano accompaniment. The vocal line begins with the lyrics 'Și tot chib - zu - ia'. The piano accompaniment provides harmonic support. The dynamic marking '*mf*' is present. The second system continues the vocal line with the lyrics 'Și tot chib - zu - ia, tot gîn -'. The piano accompaniment continues. The dynamic marking '*mf*' is also present in the piano part.

sov. *cioa-ră* Pe zî - na ra - iu - lui — Cră -

Pe zî - na ra - iu - lui — Cră - ia - sa —

Pe zî - na — ra - iu - lui — Cră - ia - sa

sov. ia - sa pla - iu — lui.

pla — iu — lui.

pla — iu — lui.

6 3 6

rall. 3 6

B SI DIN BYCIN, BYCINA....

8

Pov. *mf* 3 3

Și da - ca jun - gea

Și la crai da - ca - jun -

8

mf 3 3

Pov.

Bu - cin da - u - rit sco - tea

Și bu - ci -

gea Bu - cin da - u - rit sco -

Pov.

na, Si bu - ci -

tea Si din bu - cin, bu - ci -

bu - cin da - u - rit sco - tea Si bu - ci -

The first system of the musical score consists of four staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a whole note 'na,' followed by a half note rest, and then a quarter note 'Si' and a quarter note 'bu - ci -'. The second staff is a vocal line in treble clef, starting with a quarter note 'tea', followed by a quarter note 'Si', a quarter note 'din', a quarter note 'bu - cin,', a quarter note 'bu - ci -', and a quarter note rest. The third and fourth staves are piano accompaniment in treble and bass clefs respectively, with a key signature of three flats and a 2/4 time signature. The piano part features a melodic line in the bass clef and a harmonic accompaniment in the treble clef.

Pov.

na, bu - ci - na Si stri -

na, Si din bu - cin, bu - ci -

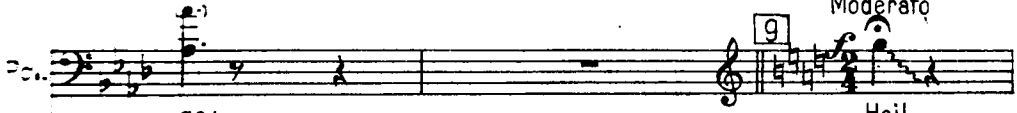
na, din bu - cin, bu - ci - na, bu - ci -

The second system of the musical score consists of four staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a whole note 'na,', followed by a half note rest, and then a quarter note 'bu - ci -', a quarter note 'na', a quarter note 'Si', and a quarter note 'stri -'. The second staff is a vocal line in treble clef, starting with a quarter note 'na,', followed by a quarter note 'Si', a quarter note 'din', a quarter note 'bu - cin,', a quarter note 'bu - ci -', and a quarter note rest. The third and fourth staves are piano accompaniment in treble and bass clefs respectively, continuing the harmonic and melodic accompaniment from the first system.

BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ

FECIORAȘUL

Moderato

Co.

ga:

Hei!

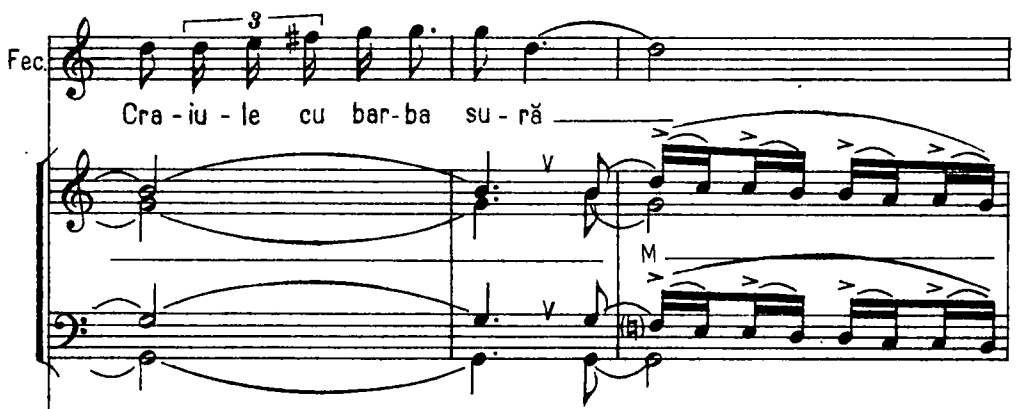

na Că-tre crai gră-ia:

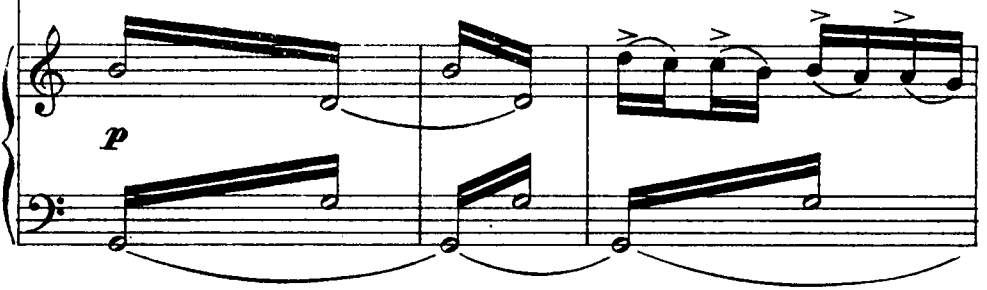
na Că-tre crai gră-ia:

Moderato M

Fec.

Cra-iu - le cu bar-ba su - ră

f *acc*

leși a - fa - ră - n - bă - tă - tu - ră

acc

C-am um - blat — la vi - nă - toa - re, Du - p-o mîn - dră că - pri -

dolce

Fec
oa-ra Preafru-moa — sa ta fe - cioa-ră Si fi-o cer — să-mi

The first system of music consists of a vocal line and piano accompaniment. The vocal line is written in a single staff with a treble clef and a key signature of one flat. It begins with a series of eighth and sixteenth notes, followed by a half note. The lyrics are "oa-ra Preafru-moa — sa ta fe - cioa-ră Si fi-o cer — să-mi". The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs) and features a steady eighth-note accompaniment in the right hand and a more active bass line in the left hand. The tempo marking "dolce" is placed above the vocal line.

Fec
fi — e soa — ță pe ve - ci

rall.

The second system of music continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line has the lyrics "fi — e soa — ță pe ve - ci". The tempo marking "rall." is placed above the vocal line. The piano accompaniment continues with the same rhythmic pattern, though the right hand has some chords and rests. The overall mood is slow and solemn.

10 POVESTITORUL

e Cra-iul da - că a - u - zea Ca-tre fe-cio-raș, gră-

The first system of music consists of a vocal line and piano accompaniment. The vocal line is written in a single staff with a treble clef and a key signature of one flat. It begins with a whole note 'e' followed by a series of eighth notes. The piano accompaniment is in two staves, with the right hand playing chords and the left hand playing a rhythmic pattern. A 'C' time signature is visible above the vocal line.

10

The piano accompaniment for the first system, showing the right and left hand parts. It includes a 'C' time signature and a 'V' dynamic marking.

CRAIUL *Meno mosso*

ia: E - he - he - hei! Fe - cio - raș al Rî - mu - lui

The second system of music features a vocal line and piano accompaniment. The vocal line is in a single staff with a bass clef and a key signature of one flat. It starts with a 'C' time signature and the tempo marking 'Meno mosso'. The piano accompaniment is in two staves, with 'M' dynamic markings.

Meno mosso

The piano accompaniment for the second system, showing the right and left hand parts. It includes a 'C' time signature and a 'Meno mosso' tempo marking.

Cr. Mîn - dra zî - n-a pla - iu - lui

Cr. Soa - ță bu - nă că va fi Ce - lui ce lo

bi - ru - i Pe stă - pî - nul mun - te - lui, Cra - iul

M p M

M M

Detailed description: This system contains the first vocal line and piano accompaniment. The vocal line is in bass clef with lyrics 'bi - ru - i Pe stă - pî - nul mun - te - lui, Cra - iul'. The piano accompaniment consists of two staves: the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. Dynamics include 'M' (mezzo-forte) and 'p' (piano).

p

Detailed description: This block shows the piano accompaniment for the first system, with two staves (treble and bass clef). It features arpeggiated chords and moving lines. A dynamic marking 'p' (piano) is present.

mîn - dru - al co - dru - lui. Fe - cio -

POVESTITORUL

M mf

M M

Detailed description: This system contains the second vocal line and piano accompaniment. The vocal line is in bass clef with lyrics 'mîn - dru - al co - dru - lui. Fe - cio -'. A section marker 'POVESTITORUL' is placed above the vocal line. Dynamics include 'M' (mezzo-forte) and 'mf' (mezzo-forte).

Detailed description: This block shows the piano accompaniment for the second system, with two staves (treble and bass clef). It continues the musical texture from the first system, ending with a double bar line and repeat signs.

Pov.

ra - șul chib - zu - ia... Cra - iu - lui îi răs - pun -

chib - zu - ia...

chib - zu - ia...

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a 'Pov.' (Povestire) marking. It contains the lyrics 'ra - șul chib - zu - ia...' and 'Cra - iu - lui îi răs - pun -'. The middle staff is a piano accompaniment in treble clef, with the lyrics 'chib - zu - ia...' written below it. The bottom staff is a piano accompaniment in bass clef, with the lyrics 'chib - zu - ia...' written below it. The music is in 4/4 time and includes dynamic markings like 'p' and 'f'.

Pov.

dea: Hei!

Cra - iu - lui îi - răs - pun - - dea:

Cra - iu - lui îi răs - pun - dea:

FECIORAȘUL

rall

The second system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a 'Pov.' marking. It contains the lyrics 'dea:' and 'Hei!'. The middle staff is a piano accompaniment in treble clef, with the lyrics 'Cra - iu - lui îi - răs - pun - - dea:' written below it. The bottom staff is a piano accompaniment in bass clef, with the lyrics 'Cra - iu - lui îi răs - pun - dea:' written below it. The music is in 4/4 time and includes dynamic markings like 'p' and 'M'. The section is titled 'FECIORAȘUL' and includes a 'rall' (rallentando) marking. The piano accompaniment features triplets and a key signature change to one sharp.

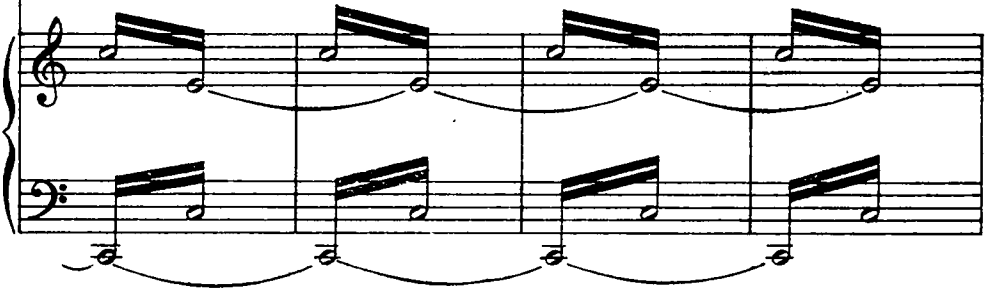
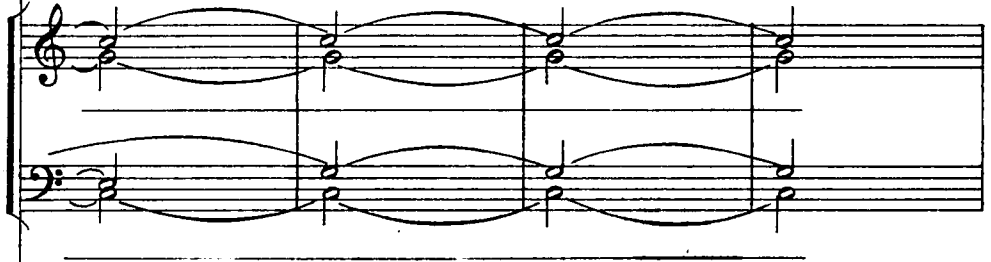
Fec. Cra- iu - lă cu bar-bă dea-să Ia co-

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef, starting with a fermata over the first two notes, followed by a triplet of eighth notes. The lyrics "Cra- iu - lă cu bar-bă dea-să" are written below the notes, and "Ia co-" is at the end. The middle two staves are piano accompaniment in treble and bass clefs, with a dynamic marking of *p* and a tempo marking of *M*. The piano part features a melodic line in the right hand and a bass line in the left hand, with various articulations and slurs.

Fec. boa - ră te din ca - să

The second system of the musical score also consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef, starting with a fermata over the first two notes, followed by a triplet of eighth notes. The lyrics "boa - ră te din ca - să" are written below the notes. The middle two staves are piano accompaniment in treble and bass clefs, with a dynamic marking of *p* and a tempo marking of *M*. The piano part continues the melodic and bass lines from the first system, with similar articulations and slurs.

Fec. Și des - chi - de por - ți - le — Să ne ve - dem fe - țe -

Fec. le, Să - n - cer - căm — pu — te — ri — le!

12

f *ac*

mf

Cra - iu - le cu bar - ba — dea - să

Cra - iu - le crai cu bar - ba — dea - să

12

mf

f *ac*

Ia des - chi — de por - ți - le — Să - n - cer - căm pu -

Ia des - chi — de por - ți - le — Să - n - cer - căm pu —

Fec.

Hei!

te - ri le!

te - ri le!

13

p *M*

f

M

Detailed description: This system contains the first musical system. It includes a vocal line for 'Fec.' and two piano accompaniment staves. The vocal line has a fermata over the word 'Hei!' and a measure rest. The piano accompaniment features a triplet of eighth notes in the right hand and a steady bass line in the left hand. A box with the number '13' is placed above the vocal line. Dynamics include piano (*p*) and forte (*f*), and a mezzo-forte (*M*) marking is present.

Fec.

Cra-iu-le cu bar-ba dea-să

Vin pe

3

p *M*

M

M

Detailed description: This system contains the second musical system. It includes a vocal line for 'Fec.' and two piano accompaniment staves. The vocal line has a triplet of eighth notes marked with a '3' and a sharp sign, followed by the lyrics 'Cra-iu-le cu bar-ba dea-să' and 'Vin pe'. The piano accompaniment features a triplet of eighth notes in the right hand and a steady bass line in the left hand. Dynamics include piano (*p*) and mezzo-forte (*M*).

Fec. pla - iul de mă - fa - să,

p M M

M M

Detailed description: This system contains the first two staves of music. The top staff is a vocal line in treble clef, starting with a fermata over the first measure. The lyrics 'pla - iul de mă - fa - să,' are written below the notes. The piano accompaniment consists of two staves: a right-hand part in treble clef and a left-hand part in bass clef. The right-hand part features a melodic line with slurs and accents, while the left-hand part provides a harmonic accompaniment with slurs. Dynamics include a piano (*p*) marking and 'M' markings above and below the piano staves.

Fec. Cu să - geți să să - ge - țăm, Buz - du -

PARL. să să - ge - țăm,

PARL. să să - ge - țăm,

Detailed description: This system contains the second two staves of music. The top staff is a vocal line in treble clef with lyrics 'Cu să - geți să să - ge - țăm, Buz - du -'. The piano accompaniment consists of two staves: a right-hand part in treble clef and a left-hand part in bass clef. The right-hand part includes a section marked 'PARL.' (parlando) with slurs and accents. The left-hand part features triplet markings (indicated by a '3' over a group of notes) and slurs. The system concludes with a double bar line.

Fec

ga - ne s-a - run - căm, În să - bii să ne - tă -

s-a - run - căm,

s-a - run - căm,

Fec

- iem, Lup - tă dreap - tă sa lup -

să ne tă iem,

sa ne tă iem,

ec.

tăm!

Lup - tă dreap-tă să lup - tăm!

Lup - tă dreap-tă să lup - tăm!

[14] CRAIUL

mf

Nu mai

[14]

f

Cr. da că-i bi - ru - i

p Cra - iu - le te-o bi - ru -

Cra - iu - le te-o bi - ru -

Cr. Mîn - dra zî - nă - a te va fi, *mf*

i, te-o bi - ru - i, și a lui va fi, Zî - na ra - iu

i, te-o bi - ru i,

mf

3.

lui, *p* *M* *rall.*

Și cră ia sa pla iu

The musical score consists of five staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a fermata. The second staff is a vocal line in treble clef with lyrics 'lui, p M rall.' and a long note. The third staff is a vocal line in bass clef with lyrics 'Și cră ia sa pla iu'. The fourth and fifth staves are piano accompaniment in treble and bass clefs respectively, featuring chords and rhythmic patterns.

□ LYPTA

Allegro

Allegro

The musical score for 'Lypta' consists of two systems. The first system has two staves (treble and bass clef) with a fermata. The second system has two staves (treble and bass clef) with piano accompaniment, including chords and rhythmic patterns. The tempo is marked 'Allegro'.

15 Allegretto

sempre cresc.

15 Cra - iul vre-me nu pier- dea Din

sempre cresc.

cuib iu-te că ie- șea, Din

ochi flă-cări că sco- tea Și la-n-tre-ce-re por-

The musical score is written in a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a common time signature. It consists of three systems of music. Each system includes a vocal line and a piano accompaniment. The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs). The vocal line is in a single staff. The tempo is marked 'Allegretto'. The dynamics include 'mf' (mezzo-forte) and 'sempre cresc.' (sempre crescendo). The lyrics are in Romanian and are placed below the vocal line. The first system starts with a vocal rest and piano accompaniment. The second system begins with the vocal line: 'Cra - iul vre-me nu pier- dea Din'. The third system continues the vocal line: 'cuib iu-te că ie- șea, Din' and 'ochi flă-cări că sco- tea Și la-n-tre-ce-re por-'. The piano accompaniment features a steady rhythmic pattern with various chordal textures.

16

nea Cînd să-

ge - ta slo - bo - zea

Pa - să - re - n zbor ni - me - rea

Fe - cio - ra - șul să - ge -

ta ta ta Mus-cu- Mus-cu- Mus-cu-

p 8

li ta stră-pun - gea li ta stră-pun - gea li ta / stră-pun gea

8 17 Cra - iul da cu buz-du- *p* *mf*

ga - nul Pî - nă că - dea e he - tre -

PARL.

Fe - cio - ra - șul de - az - vîr -

a tempo Fe - cio - ra - șul de - az - vîr -

rall Fe - cio - ra - șul de - az - vîr -

cea a - nul!

rall a tempo

lea
lea
lea

Three vocal staves (Soprano, Alto, Bass) with the word "lea" written below each staff. The music consists of a single note on each staff, held for the duration of the measure.

Piano accompaniment for the first system, featuring two staves (Right and Left Hand) with a melodic line and a supporting bass line.

mf *Poco gliss* *f* Risoluto
In da rat, in da
In da rat, in da
In da rat, in da

Vocal staves with lyrics. The first system includes dynamic markings: *mf*, *Poco gliss*, and *f* Risoluto. The lyrics are "In da rat, in da" repeated across three staves.

pp *f* Risoluto
Piano accompaniment for the second system. It includes a dynamic marking of *pp* and *f* Risoluto. The music features a melodic line and a supporting bass line.

18

rat nu mai ca dea
rat nu mai ca dea
rat nu mai ca dea

Da cra-ul cu sa - bi - a Un - de

18

da

scin - tei sa - rea Pe fe -

mf

First system of musical notation. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a single staff with a treble clef and a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The lyrics are: "cior îl ni-me - rea Za-ua - ca io". The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs) with a key signature of two flats. It features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, with some chords and a trill in the right hand.

cior îl ni-me - rea Za-ua - ca io

Second system of musical notation. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a single staff with a treble clef and a key signature of two flats. The lyrics are: "spîn - te ca,". The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clefs) with a key signature of two flats. It features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes, with some chords and a trill in the right hand.

spîn - te ca,

Și mi-l lua de mij - lo -

This system contains the first three measures of the piece. It features a vocal line in the bass clef and piano accompaniment in the grand staff (treble and bass clefs). The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 4/4. The lyrics 'Și mi-l lua de mij - lo -' are positioned below the vocal line.

This system shows the piano accompaniment for the first three measures, corresponding to the vocal line above. It includes dynamic markings such as *f* and *ff*.

cel ————— Pî - na-n nori zvîr -

This system contains the next three measures. The vocal line continues with the lyrics 'cel ————— Pî - na-n nori zvîr -'. The piano accompaniment continues with a melodic line in the right hand and a bass line in the left hand. A key signature change to three flats (B-flat, E-flat, and A-flat) is indicated at the beginning of the second measure.

This system shows the piano accompaniment for the second system, corresponding to the vocal line above. It includes a fermata over the final chord.

19

Hei! Când că - dea din
 Hei! Când că - dea din
 Hei! Când că - dea din
 lea cu ei!

19

nori voi ni-cul Se cu - tre mu - ra col ni - cul
 nori voi ni-cul Se cu - tre - mu - ra col ni - cul
 nori voi ni-cul Se cu - tre - mu - ra col - ni - cul
 Din ță

Din ță - ri - nă cînd ie - șea, îl
 Din ță - ri - nă cînd ie - șea îl
 Din ță - ri - nă cînd ie - șea îl

rî - nă se smul - gea, Că - tre crai se re - pe - zea, De gru -

mf

a - pu - ca De pa - mînt cu el iz - bea Pîn la
 a - pu - ca De pa - mînt el iz - bea Pîn la
 a - pu - ca De pa - mînt cu el iz - bea Pîn la

mez îl a - pu - ca De pă - mînt cu

brîu îl în-gro-pa Cu bal-ta-gul cînd lo-vea Scu-tul
 brîu îl în-gro-pa Cu bal-ta-gul cînd lo-vea Scu-tul
 brîu îl în-gro-pa Cu bal-ta-gul cînd lo-vea Scu-tul
 el iz-bea lo-vea și scu-tul

cra-iu-lui sfîr-ma Din pă-mînt cra-iul ie-
 cra-iu-lui sfîr-ma Din pă-mînt cra-iul ie-
 cra-iu-lui sfîr-ma Din pă-mînt cra-iul ie-
 cra-iu-lui sfîr-ma Din pă-mînt era-iul ie-

șea La fe - cior se re - pe -
șea La fe cior se re - pe -
șea La fe cior se re - pe -
șea La fe - cior se re - pe -

zea Lup-ta a
zea Lup-ta a
zea Lup-ta a
zea Lup-ta a

pri - gă-n - ce - pea!
 pri - gă-n - ce - pea!
 pri - gă-n - ce - pea!
 pri - gă-n - ce - pea!

Detailed description: This block contains four vocal staves. The first two are soprano and alto parts, and the last two are tenor and bass parts. The lyrics are 'pri - gă-n - ce - pea!' repeated on each line. The music is in a key with two flats and a common time signature.

Detailed description: This block shows the piano accompaniment for the first section, consisting of two staves (treble and bass clef). The music features chords and moving lines in both hands, corresponding to the vocal parts above.

21 Allegro

Ful - ge - rau
 Ful - ge - rau
 Ful - ge - rau
 Sa - bui ful - ge - rau

Detailed description: This block contains four vocal staves for the second section. The lyrics are 'Ful - ge - rau' repeated three times, followed by 'Sa - bui ful - ge - rau'. The tempo is marked 'Allegro'. The music is in a key with two flats and a 3/4 time signature.

21 Allegro

Detailed description: This block shows the piano accompaniment for the second section, consisting of two staves (treble and bass clef). The music is more rhythmic and features chords and moving lines in both hands, corresponding to the vocal parts above.

se iz - beau, Văi vu - iau, tre - mu - rau,
 se iz - beau, Văi vu - iau, tre - mu - rau,
 se iz - beau, Văi vu - iau, tre - mu - rau,
 Scu-tu-ri se iz-beau, Vă-i-le vu-iau, Co-drii tre-mu-rau,

Stin-ci-le cră-pau, Mun-ții de-tu-nau, ful - ge - rau —
 Stin-ci-le cră-pau, Mun-ții de-tu-nau, ful - ge - rau —
 Stin-ci-le cra-pau, Mun-ții de-tu-nau, Sa-bii ful-ge-rau —
 Stin-ci-le cra-pau, Mun-ții de-tu-nau, ful - ge - rau

se iz - beau Văi vu - iau tre - mu - rau
 se iz - beau Văi vu - iau tre - mu - rau
 Scu-turi se iz-beau Vă - i - le vu - iau Co-drii tre-mu-rau
 se iz - beau Văi vu - iau tre - mu - rau

fz
 Sfin-ci - le cră-pau, Mun-ții de - tu - nau ful-ge-
 Sfin-ci - le cră-pau, Mun-ții de - tu - nau ful-ge-
 Sfin-ci - le cră-pau, Mun-ții de - tu - nau ful-ge-
 Sfin-ci - le cră-pau, Mun-ții de - tu - nau

23

rau se iz-beau de-tu nau de-tu

rau se iz-beau de-tu nau de-tu

rau se iz-beau de-tu nau

Sa-bii ful-ge-rau Scu-furi se iz-beau Mun-tii de-tu-

23

nau

nau

nau

nau

f

3 3 3

POVESTITORUL

Se lup-
Se lup-

sempre *f*

ff

3 3

3 3 3

vcllo

24

Pov. *mf*

Se lup-tau cît se lup-tau,

tau

tau

rall.

mf

Dar nu bi-ru-

3

24

p

mf

rall.

3

Lento

ov

Si-a - funci se ru - gau:

Si-a - funci se ru - gau: *pp*

iau Si-a - funci se ru - gau:

Lento

D RYGA CRAIYLYI

CRAIUL

25 Lento

Soa - re soa - re fră - țî - oa - re Do - go -

Soa - re soa - re

25 Lento

Soa - - - re

mf

Cr. re — ste si mai ta - re Ar - de,

soa - re

soa - re

accelerando

Cr. soa - re pîr - jo - le - şte Pe Rîm - lean — mi - l pră - pă -

accelerando

Cr.

mf a tempo

de - ste Nu-mai cui - bul mi-l pa - ze - ste

a tempo soa - re fra - ti - oa re

Soa re

p a tempo

Detailed description: This system contains the first two systems of music. The top system features a vocal line in bass clef with lyrics 'de - ste Nu-mai cui - bul mi-l pa - ze - ste'. The second system features a vocal line in treble clef with lyrics 'a tempo soa - re fra - ti - oa re' and a piano accompaniment line in bass clef with lyrics 'Soa re'. The piano accompaniment for the first system is shown in a grand staff with treble and bass clefs, marked with a piano (*p*) dynamic and 'a tempo'.

26

Cr.

Soa - re soa - re

mf

Soa - re de-l vei as - cul-

26

p

Detailed description: This system contains the third and fourth systems of music. The third system features a vocal line in bass clef with lyrics 'Soa - re soa - re' and a piano accompaniment line in bass clef with lyrics 'Soa - re de-l vei as - cul-'. The fourth system features a piano accompaniment in a grand staff with treble and bass clefs, marked with a piano (*p*) dynamic. The system is marked with a measure number '26' in a box at the beginning and end.

Cr.

Soa - re fră - ti - oa - re

ta El ți - o da ma - re ți - o

p

Cr.

ți - o da, soa - re fră - ti - oa - re,

Soa - re soa - re fră - ti oa - da Foa - mea

p *mf*

Cr.

Să-ți do-mo-lești foa-mea

sa fi-o do-mo-lești

f *mf*

Cr.

Să-ți po-to-lești

soa re

Se - - tea să ți-o po-to-lești

f

27

Cr.

se - tea

soa - re fră - ti -

I - ni - ma cîț ba - - ni -

27

PARL.

Cr.

I - ni - ma cîț ba - ni - ț a soa - re

oa - re

ț a! Sin - ge cald, cu

Cr. **PARL.**

Sîn - ge cu do - ni-^{fa} soa'-re!

soa-re fra-^{ti} - oa - re

do - ni - ^{ta} I - ni - ma voi -

mf

mf

Detailed description: This system contains the first vocal entry. The vocal line is in bass clef with a key signature of two flats and a common time signature. It begins with a rest, followed by a series of eighth notes with 'x' marks above them, and ends with a quarter note. The piano accompaniment consists of two staves: the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The right hand plays chords and moving lines, while the left hand provides a bass line. Dynamics include *mf* and *f*.

Cr.

Soa-re fră-^{ți} - oa - re

Soa-re fră-^{ți} - oa - re

ni - cu - lui

mf

Detailed description: This system continues the vocal line. The vocal line is in bass clef and contains two phrases. The first phrase is 'Soa-re fră-ți - oa - re' and the second is 'ni - cu - lui'. The piano accompaniment continues with two staves. Dynamics include *mf*.

28

Cr.

Soa-re fra-ți - oa - re —
Soa-re fră-ți - oa - re
Sîn - ge - le Rîm - lea - nu - lui

28

Cr.

f *be.* *acceler.*

Ar - de soa-re pîr - jo - le - ște Pe Rîm-lean - mi-l pră - pă -

f *be.* *acceler.*

a tempo

Cr. de - Ńte, Nu - mai cui - bul - mi - l pã

p

a tempo Soa - re fra - ti - oa

p

Soa

a tempo

Cr. ze - Ńte!

re!

re:

p

E RAGA FECIORASULI

29 Lento FECIORASUL

Soa re, soa re fra fi oa re, Po to
 CRAIUL

Soa re do go re šte

p *M*

29 Lento

mf

Fec. le šte šte din do goa re Nu ar de nu pir jo

Cr. Ar de soa re

M

li Do - rul de vei în - til - ni

Ar de pîr jo le şte

M

Soa - re soa - re ar - de soa - re pîr - jo - le

The musical score is written in a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a 2/4 time signature. It consists of four systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The second system continues the piano accompaniment, marked with a mezzo-forte (M) dynamic. The third system features a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The fourth system continues the piano accompaniment. The score is presented in a clean, black-and-white format.

30

Fec. *mf* Soa-re, fră - ti - oa - re!

Cr. *mf* ste!
e cresc.

Soa-re, de-vei as-cul - fa, El fi-o da, mă - re, ti-o

Soa-re, fră-ti - oa-re,

mf e cresc.

Fec. Soa - re, foa - mea să fi-o do - mo -

Cr. *mf* da Foa - mea să fi-o do - mo -

Ar - de soa - re pîr - jo - le

mf

lești, soa re se fea

lești se fea

ste ar de soa re pir jo le

This system contains the first three staves of the musical score. The top staff is the vocal line, the middle two are piano accompaniment. The lyrics are: 'lești, soa re se fea' on the first line, 'lești se fea' on the second line, and 'ste ar de soa re pir jo le' on the third line. The music is in a minor key with a 4/4 time signature.

sa ti o do mo lești

să ti-o po to lești

ste

dolce

Ti-o da

mp

This system contains the next three staves. The lyrics are: 'sa ti o do mo lești' on the first line, 'să ti-o po to lești' on the second line, and 'ste' on the third line. The word 'dolce' is written above the second measure of the second line, and 'Ti-o da' is written above the third measure. The dynamic marking '*mp*' appears below the second measure of the second line and below the third measure of the third line. The music continues in the same key and time signature.

31

Fec. *Ti-oi da, soa - re!*

Cr.

gea - na - zo - ri - lor — Şi mi -

31 Soa re, soa - re,

Fec. *Ti-oi da, soa - re!*

Cr.

rea - sma - flo - ri - lor — *Ti-o da*

fră - ti - oa - re!

Fec. ro - ua cîm - pu - lui Ti - o da - fră - ti - oa - re

Cr.

ro - ua cîm - pu - lui La - cri

Fec. La - cri - ma iz - vo - ru - lui

Cr.

ma iz - vo - ru - lui

La - cri - ma iz - vo - ru - lui

32 *mf* cresc e accelerando

Fec. Soa - re, soa - re

Cr. Soa-re, fră-ți - oa - re, Ar-de pîr-jo-

M

32 *mf* cresc e accelerando

Fec. Soa - re soa - re soa-re fra-ti -

Cr. le ste - cur-bul mi-l pa - ze - ste

M

rit. acceler.

rit. acceler.

a tempo

Fec. oa - re Po - to - le - ŝte - din do -

M

Ar - de do - go - re - ŝte!

a tempo

Fec. goa-re

po - to - le - ŝte!

Ar - de

p.a.p.rall.

p.a.p.rall.

6

Fec

le - ste! po - to le - ste
ar - de! ar - de!

pp

6

F I Z B Î N D A

33 Agitato

33 Agitato

Se ru - gau cît se ru - gau

Se ru - gau cît se ru - gau

Se ru - gau cît se ru - gau

Se ru - gau cît se ru - gau

Se ru - gau cît se ru - gau

Se ru - gau cît se ru - gau

The first system of the musical score consists of six staves. The top four staves are vocal parts (Soprano, Alto, Tenor, Bass) with lyrics. The bottom two staves are piano accompaniment. The lyrics are: "Se ru - gau cît se ru - gau".

Și la lup - - tă

Și la lup - - tă

Și la lup - - tă

Și la lup - - tă

Și la lup - - tă

Și la lup - - tă

The second system of the musical score consists of six staves. The top four staves are vocal parts (Soprano, Alto, Tenor, Bass) with lyrics. The bottom two staves are piano accompaniment. The lyrics are: "Și la lup - - tă".

iar por neau se strîn
 iar por neau se strîn
 iar por neau se strîn
 iar por neau se strîn

34

geau, se fră-mîn - tau,
 geau, se fră-mîn - tau,
 geau, se fră-mîn - tau,
 geau, se fră-mîn - tau,

34

In văz-duh că s-a-run-cau

In văz-duh ca s-a-run-cau

In văz-duh ca s-a-run-cau

In văz-duh ca s-a-run-cau

In pa-mint ca se-n-gro-

pau!

Tru-pul fe-cio-ra-șu-lui

Tru-pul fe-cio-ra-șu-lui

Tru-pul fe-cio-ra-șu-lui

Pî

Pî

Pî

rit.

p

nă-n toar-fa ce - ru - lui

nă-n toar-fa ce - ru - lui

nă-n toar-fa ce - ru - lui

Fe-cio-

sempre *f* agitato

35

Cînd cu

Cînd cu

sempre *f* agitato

Cînd cu

ra-șul în pă-mînt Ba-ga era-iul pî-nă-n gîț

35

sa - bi - a să dea, Din pă - mînt cra-iul ie - sea, Iu - te-n
 sa - bi - a să dea, Din pă - mînt cra-iul ie - sea, Iu - te-n
 sa - bi - a să dea, Din pă - mînt cra-iul ie - se, Iu - te-n
 Cînd cu sa - bi - a să dea,

cuib că se-n-chi - dea, Gre - le porți că fe - re - ca, Și spre
 cuib că se-n-chi - dea, Gre - le porți că fe - re - ca, Și spre
 cuib că se-n-chi - dea, Gre - le porți că fe - re - ca, Și spre
 Iu - te-n cuib că se-n - chi - dea, Și spre

soa re iar stri ga: iar stri-
soa re. iar stri ga: iar stri-
soa re iar stri ga iar stri-
soa re iar stri ga: iar stri

The score consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are in a soprano, alto, tenor, and bass arrangement. The piano part features a steady accompaniment with chords and moving lines in both hands.

CRAIUL

ga
ga
ga
ga

The score for 'CRAIUL' includes vocal staves and piano accompaniment. The vocal parts feature a long, sustained note for the word 'ga'. The piano accompaniment is characterized by sixteenth-note patterns in both hands, with the number '6' written above and below the staves to indicate the rhythmic value.

38 Lento

Cr.

Soa - - re, soa-re, fra-ți oa-re! Do-go-

Soa-re, fră-ți - oa re!

Soa-re, fră-ți - oa re!

Soa-re, fră-ți - oa re!

38 Soa - - re, soa-re, fra-ți oa-re! Do-go-

Lento

Cr.

re ste și mai fa re, Ar de,

soa re, fră ții oa re,

soa re, fră ții oa re,

soa re, fră ții oa re, b.e.

re ște si mai fa re, Ar de,

precipit.

precipit.

Cr.
soa-re do-go-re-ste Nu-mai cui-bul mi-l pă
soa-re, fră-ți - oa
soa-re, fră-ți - oa
soa-re fră-ți - oa
soa-re, do-go-re-ste Nu-mai cui-bul mi-l pă

Cr. 37
ze - ste!
re!
re
re
ze ste

Allegro 37

Allegro

Lup-ta iar por-nea
Lup-ta iar por-nea
Lup-ta iar por-nea
Lup-ta iar por-nea

Dar

Lento rall.

cra-iul ve-dea Că mi-l bi-ru - ia Pu-te-rea voi-ni - cu

Lento rall.

a tempo *mf* Moderato

Fe - cio - ra - șul Rî - mu - lui.

Fe - cio - ra - șul Rî - mu - lui.

Fe - cio - ra - șul Rî - mu - lui.

lui, Fe - cio - ra - șul Rî - mu - lui.

mf Moderato *f*

38

Cra-iul în cuib mi s-a-n-chis, Cui-bul și-a a-

Cra-iul în cuib mi s-a-n-chis, Cui-bul și-a a-

Cra-iul în cuib mi s-a-n-chis, Cui-bul și-a a-

Cra-iul în cuib mi s-a-n-chis Cui-bul și-a a-

38

mf

prins Cra-iu-n foc și-a stins Lu-
prins Cra-iu-n foc și-a stins Lu-
prins Cra-iu-n foc și-a stins Lu-

mi na o chi lor, rall.
mi na o chi lor,
mi na o chi lor,
mi na o chi lor, Si-a

Fi ————— rul zi ————— le -
Fi ————— rul zi ————— le -
Fi ————— rul zi ————— le -
rupt Fi - rul zi ————— le -

This system contains four staves. The top three staves are vocal lines in G major (one flat) with lyrics. The bottom staff is a piano accompaniment. The lyrics are: "Fi ————— rul zi ————— le -" on the first three staves, and "rupt Fi - rul zi ————— le -" on the fourth staff. The piano accompaniment features triplets and eighth notes.

This system contains two staves for piano accompaniment. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. It features chords and triplets.

lor —————
lor. —————
lor. —————
lor. —————

This system contains four staves. The top three staves are vocal lines with lyrics. The bottom staff is a piano accompaniment. The lyrics are: "lor —————" on the first staff, "lor. —————" on the second and third staves, and "lor. —————" on the fourth staff. The piano accompaniment features long notes and rests.

pp

This system contains two staves for piano accompaniment. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. It features chords, triplets, and a dynamic marking of *pp* (pianissimo).

G FINAL I

39 Andante

Pre-lung din

39 Andante

bu-cin Fe-cio-rul su - na. Pre-

Pre-

Pre-

Pre-

Ecou-quartet

lung _____ Din bu - cin fe - cio - rul su -

lung _____ Din bu - cin fe - cio - rul su -

lung _____ Din bu - cin fe - cio - rul su -

lung _____

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

Pe vai _____ pe

40 Allegro moderato sostenuto

40 Allegro moderato sostenuto

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

na _____ Pe vai pe co - li - ne pe

Pe vai _____ pe

plai și pe mun-te Ves-te-ște a-cum bu-cu-ri -

plai și pe mun-te Ves-te-ște a-cum bu-cu-ri -

plai și pe mun-te Ves-te-ște a-cum bu-cu-ri -

plai _____ pe munți _____ Ră-su-nă bu-cu-

a, _____ Ră-su-nă Și cîn-tec vo-ios, de pe văi și col-ni-ce, Cu-

a, _____ Ră-su-nă Și cîn-tec vo-ios, de pe văi și col-ni-ce, Cu-

a, _____ Ră-su-nă Și cîn-tec vo-ios, de pe văi și col-ni-ce, Cu-

ri-a, _____ Și cîn-tec _____ plin _____ de-a-

tre-mu-ră tă-ri - a cu tre-mu
tre-mu-ră tă-ri - a cu tre-mu
tre-mu-ră tă-ri - a cu tre-mu
vînt Cu-tre-mu-ra tă-ri - a! Ca-n

41
ră ră ră In lup - ta
ră ră ră In lup - ta
ră ră ră In lup - ta
lup - tă a - pri-gă, în lup - tă crun-fă Pu-te - rea

42

Pe vai pe plai pe munti Ra
 Pe vai pe plai pe munti Ra
 Pe vai pe plai pe munti Ra
 cre tu lui a fost in frin ta Ra su na pe vai si pe

42

su na bu cu ri a Si cin tec
 su na bu cu ri a Si cin tec
 su na bu cu ri a Si cin tec
 plai Ra su na pe vai si pe plai

plin — de-a vînt — — — — — Cu-tre-mu-ră-tă-ri-a

plin — de-a vînt — — — — — Cu-tre-mu-ră-tă-ri-a

plin — de-a vînt — — — — — Cu-tre-mu-ră-tă-ri-a

Si cîm-tec vo - ios, plin de-a vînt. — — — — — Ves-teacă-n

Că-n lup-tă a-pri-gă în lup-tă

Că-n lup-tă a-pri-gă în lup-tă

Că-n lup-tă a-pri-gă în lup-tă

lup-tă a-pri-gă

crun-tă, Pu-te re-a cra-iu-lui a fost în-
 crun-tă, Pu-te re-a cra-iu-lui a fost în-
 crun-tă, Pu-te re-a cra-iu-lui a fost în-
 te-re-a cra-iu-lui a fost în-

43

frîn - - tă Și va-lea și pla-iul și
 frîn - - tă Și va-lea și pla-iul și
 frîn - - tă Și va-lea și pla-iul și
 frîn - - tă Și va-lea și pla-iul și

43

mun - te - le-și spun bu - cu - ri -

mun - te - le-și spun bu - cu - ri -

mun - te - le-și spun bu - cu - ri -

mun - te - le-și spun bu - cu - ri - a în su - net de

The first system consists of four staves. The top three staves are vocal lines (Soprano, Alto, and Bass) with lyrics. The bottom staff is a piano accompaniment. The lyrics are: 'mun - te - le-și spun bu - cu - ri -' on the first three staves, and 'mun - te - le-și spun bu - cu - ri - a în su - net de' on the fourth staff. There are accents (>) over the first two notes of the first three staves.

a ————— în su - net de bu - cin vo -

a ————— în su - net de bu - cin vo -

a ————— în su - net de bu - cin vo -

bu - cin ra - su - nă, în su - net de bu - cin vo -

The second system consists of four staves. The top three staves are vocal lines (Soprano, Alto, and Bass) with lyrics. The bottom staff is a piano accompaniment. The lyrics are: 'a ————— în su - net de bu - cin vo -' on the first three staves, and 'bu - cin ra - su - nă, în su - net de bu - cin vo -' on the fourth staff. The first three staves have a long horizontal line under the word 'a'.

ioa - să ră - su - nă tă - ri

ioa - să ră - su - nă tă - ri - a, ră - su - nă tă - ri -

ioa - să ră - su - nă tă - ri - a, ră - su - nă tă - ri -

ioa - să ră - su - nă tă - ri

a Ră - su - nă tă - ri

a Ră - su - nă tă - ri

a Ră - su - nă tă - ri - a ră -

a Ră - su - nă tă - ri

poco a poco rall.

44

A ————— Și va - lea ră - su ———

A ————— Și va - lea ră - su ———

su - na ta - ri - a ————— Și va - lea ră - su -

A ————— Și va - lea ră - su - nă și va - lea ră - su ———

44

pp

na, ————— ră - su - nă pre - lung, ră - su - nă pre - lung

na, ————— ră - su - nă pre - lung, ră - su - nă pre - lung

na, ————— ră - su - na pre - lung, ră - su - nă pre - lung

na, ————— ră - su - nă pre - lung, ră - su - nă pre - lung

pp

lung. *ppp* 45 Andante sostenuto

lung. *ppp*

lung. *ppp*

lung. *ppp*

Pre - lung — Fe-

45 Andante sostenuto

ppp

This system contains the first two systems of the musical score. The top system has four vocal staves, each with a long note and the word 'lung.' below it. The piano accompaniment is in the bottom two staves. The second system continues the vocal lines with the words 'Pre - lung' and 'Fe-' and includes a piano accompaniment with a *ppp* dynamic marking.

Pre - lung — Fe-

Pre - lung — Fe-

Pre - lung — Fe-

cio - rul din bu - cin su - na — Fe - cio - rul din bu - cin su -

This system contains the third and fourth systems of the musical score. The top system has four vocal staves with the words 'Pre - lung' and 'Fe-' repeated. The piano accompaniment is in the bottom two staves. The fourth system continues the vocal lines with the words 'cio - rul din bu - cin su - na' and 'Fe - cio - rul din bu - cin su -' and includes a piano accompaniment.

cio-rul din bu-cin su-na
 cio-rul din bu-cin su-na
 cio-rul din bu-cin su-na
 na _____ lz-bîn da în lu-me iz-

lz-bîn-da ves-tea _____ iz-
 lz-bîn-da ves-tea _____ iz-
 lz-bîn-da ves-tea _____ iz-
 bîn-da în lu-me ves-tea _____ lz-bîn da în lu-me iz-

bîn da în lu me ves
bîn da în lu me ves
bîn da în lu me ves
bîn da în lu me ves

This system contains four vocal staves. The first two are soprano and alto parts, and the last two are tenor and bass parts. Each staff has the lyrics 'bîn da în lu me ves' written below it. The music is in a 2/4 time signature with a key signature of one flat (B-flat).

This system shows the piano accompaniment for the first system. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The music features chords in the right hand and a melodic line in the left hand. There are some markings like 'v' (accents) and 'p' (piano) in the bass line.

tea
tea
tea
tea

This system contains four vocal staves, all with the lyric 'tea' written below them. The staves are arranged in the same order as the first system: soprano, alto, tenor, and bass.

This system shows the piano accompaniment for the second system. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The music continues with chords and a melodic line, ending with a double bar line and a repeat sign.

PARTEA II

[H] PRESTE DEALUL CEL MAI MARE

46 Presto rit.

1. Hei! Hei!
2. Hei! Hei!

46 Presto rit.

1. Pre-ste dea-lul cel mai ma-re Ve-le-rim si ve-ler Doam-ne
2. Min-dra zi-nă de-au gă-si-to Cu plo-con ău dă-ru-i-to

1. Pre-ste dea-lul cel mai ma-re Ve-le-rim si ve-ler Doam-ne
2. Min-dra zi-nă de-au gă-si-to Cu plo-con ău dă-ru-i-to

1. Hei! Hei! Ve-le-rim si ve-ler Doam-ne
2. Hei! Hei! Cu plo-con ău dă-ru-i-to

ci - ne tre - ce bu - ci - nînd din frun - ză de fag doi - nînd
iar fe - cio - rul rî - mu - lui și stă - pî - na pla - iu - lui.

Ci - ne tre - ce bu - ci - nînd Din frun - ză de fag doi - nînd
iar fe - cio - rul Rî - mu - lui Și stă - pî - na pla - iu - lui.

Ci - ne tre - ce bu - ci - nînd Din frun - ză de fag doi - nînd
iar fe - cio - rul Rî - mu - lui Și stă - pî - na pla - iu - lui.

Hei! Hei! Din frun - ză de fag doi - nînd
Hei! Hei! Și stă - pî - na pla - iu - lui.

47

Tre - ce - a le - sul Dom - nu lui Fe - cio ra - șul
Ju - ru i - fau a nun ti Și pe veci a

Tre - ce - a le - sul Dom - nu lui Fe - cio - ra - șul
Ju - ru i - fau a nun ti Și pe veci a

Tre - ce - a - le - sul Dom - nu - lui Fe - cio - ra - șul
Ju - ru - i - fau a nun ti Și pe veci a

47

Tre - ce - a le - sul Dom - nu - lui Fe - cio - ra - șul
Ju - ru i - fau a nun ti Și pe veci a

48

Ri - mu se u lui! ni. Hei! Hei!

Ri - mu se u lui! ni. Hei! Hei!

Ri - mu se u lui! ni. Hei! Hei!

Ri - mu se u lui! ni. Hei! Hei!

48

Hei! Hei! Ci - ne plea - că Să ves - tea - scă

Hei! Hei! Ci - ne plea - că Să ves - tea - scă

Hei! Hei! Ci - ne plea - că Să ves - tea - scă

Hei! Hei! Ci - ne plea - că să pe - tea - scă Ci - ne plea - că Vor - ni - ce - ii plea - că roa - tă Să ves - tea - scă

să-n-so-țea-scă
lu-mea-țoa-ță

Cu fe-cio-rul
Și la Bu-nul

să-n-so-țea-scă
lu-mea-țoa-ță

Cu fe-cio-rul
Și la Bu-nul

să-n-so-țea-scă
lu-mea-țoa-ță

Cu fe-cio-rul
Și la Bu-nul

să-n-so-țea-scă Zi-na mîn-dra ra-iu-lui
lu-mea-țoa-ță Și-s-a-dus un po-cîn-zeu

Cu fe-cio-rul
Și la Bu-nul

49

Rî-mu lui Ve-sel stol de vor-ni cei
Dum-ne zeu Prea sme-rit i s-a-n-chi nat

Rî-mu lui Ve-sel stol de vor-ni cei
Dum-ne zeu Prea sme-rit i s-a-n-chi nat

Rî-mu lui Ve-sel stol de vor-ni cei
Dum-ne zeu Prea sme-rit i s-a-n-chi nat

Rî-mu - lui Ve-sel stol de vor-ni cei
Dum-ne - zeu Prea sme-rit i s-a-n-chi nat

p

Si de fal-nici po-cin-zei.
Si la nun-tă L-a che - ze.

Si de fal-nici po-cin-zei.
Si la nun-tă L-a che - ze.

Si de fal-nici po-cin-zei.
Si la nun-tă L-a che - ze.

Si de fal-nici po-cin-zei.
Si la nun-tă L-a che - ze.

1.

50

2 Grave

mat.

mat.

mat.

mat.

50 mat

2 Grave

I ÎNCUNUNAREA

Andantino Grazioso

Musical score for the first system, featuring vocal line and piano accompaniment. The vocal line is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The piano accompaniment is in bass clef. The tempo is marked 'Andantino Grazioso'. The music consists of four measures. The vocal line has a long note in the first measure, followed by a melodic line in the second and third measures, and a final note in the fourth measure. The piano accompaniment provides harmonic support with chords and moving lines.

Si-a ve-nit la nun-ta-lor

Andantino Grazioso

Musical score for the second system, featuring piano accompaniment. The piano part is in bass clef. The music consists of four measures. The first measure has a piano dynamic marking 'p'. The second measure has a 'Cresc.' marking. The third measure has a 'Cresc.' marking and a key signature change to two flats (B-flat and E-flat). The fourth measure has a 'Cresc.' marking.

Musical score for the third system, featuring vocal line and piano accompaniment. The vocal line is in treble clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). The piano accompaniment is in bass clef. The tempo is marked 'Andantino Grazioso'. The music consists of four measures. The vocal line has a long note in the first measure, followed by a melodic line in the second and third measures, and a final note in the fourth measure. The piano accompaniment provides harmonic support with chords and moving lines.

Co-bo-rînd pe-un nor A ve-

Musical score for the fourth system, featuring piano accompaniment. The piano part is in bass clef. The music consists of four measures. The first measure has a piano dynamic marking 'p'. The second measure has a 'Cresc.' marking. The third measure has a 'Cresc.' marking. The fourth measure has a 'Cresc.' marking.

nit pe-ai lor pă mînt In - suși Dom - nul

The first system of the musical score consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal staves are arranged in two pairs. The first pair (top two staves) has a soprano line and an alto line, both starting with a dynamic marking of *p* (piano). The second pair (bottom two staves) has a tenor line and a bass line, both starting with a dynamic marking of *A*. The piano accompaniment is written for the right and left hands. The lyrics are: "nit pe-ai lor pă mînt In - suși Dom - nul".

Da - că Dom - nul a so -
 Da - că Dom - nul a so -
 Da - că Dom - nul a so -
 Sfînt Da - că Dom - nul a so -

The second system of the musical score consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal staves are arranged in two pairs. The first pair (top two staves) has a soprano line and an alto line, both starting with a dynamic marking of *mf* (mezzo-forte). The second pair (bottom two staves) has a tenor line and a bass line, both starting with a dynamic marking of *mf*. The piano accompaniment is written for the right and left hands. The lyrics are: "Da - că Dom - nul a so -", "Da - că Dom - nul a so -", "Da - că Dom - nul a so -", and "Sfînt Da - că Dom - nul a so -".

sit, I-a bla - go - slo - vit.
 sit, I-a ble - go - slo - vit.
 sit, I-a bla - go - slo - vit.
 sit, I-a bla - go - slo - vit.

Dreapta-i sfîn-tă și-a năl-țat Și i-a-n
 Dreapta-i sfîn-tă și-a năl-țat Și i-a-n
 Dreapta-i sfîn-tă și-a năl-țat Și i-a-n
 Dreapta-i sfîn-tă și-a năl-țat Și i-a-n

cu - nu nat

cu - nu nat

cu - nu nat

cu - nu nat

This system contains four vocal staves and piano accompaniment. The lyrics 'cu - nu nat' are written under each vocal staff. The piano accompaniment consists of a treble and bass clef part.

This block shows the piano accompaniment for the first system, consisting of a treble and bass clef part.

Dreap-ta-i sfîn tă și-a năl țat Și i-a-n-

Dreap-ta-i sfîn tă și-a năl țat Și i-a-n-

Dreap-ta-i sfîn tă și-a năl țat Și i-a-n-

Dreap-ta-i sfîn tă și-a năl țat Și i-a-n-

This system contains four vocal staves and piano accompaniment. The lyrics 'Dreap-ta-i sfîn tă și-a năl țat Și i-a-n-' are written under each vocal staff. The piano accompaniment consists of a treble and bass clef part.

This block shows the piano accompaniment for the second system, consisting of a treble and bass clef part.

cu nu nat

cu nu nat

cu nu nat

cu nu nat

rit.

f

3

3

3

J IMNUL MIRILOR

52

Andante, Grave

Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum - pe

Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum - pe

Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum - pe

Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum - pe

52 Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum - pe Pe

Andante Grave

Pe ca - pul lor cu - nuni a pus
 Pe ca - pul lor cu - nuni a pus
 Pe ca - pul lor cu - nuni a pus
 ca - pul lor a pus Via - ta de la

Via - ta au ce rut de la El si
 Via - ta au ce - rut de la El si
 Via - ta au ce - rut de la El si
 El au ce - rut au ce - rut de la El si

53 *Meno mosso*

mf

le-a dat lor ————— Cu cin - ste

le-a dat lor ————— Cu cin - ste

le-a dat lor ————— Cu cin - ste

le-a dat lor ————— Cu cin - ste

53 *Meno mosso*

mf

și mă - ri - re pre dîn - șii-n - cu - nu -

și mă - ri - re pre dîn - șii-n - cu - nu -

și mă - ri - re pre dîn - șii-n - cu - nu -

și mă - ri ————— re pre dîn - șii-n - cu - nu -

na - ta Și-n ca - lea Dom - nu lui de
na - ta Și-n ca - lea Dom - nu lui de
na - ta Și-n ca - lea Dom - nu lui de
na - ta Și-n ca - lea Dom - nu lui

vor um - bla, de bu - cu - ri - e vor
vor um - bla, de bu - cu - ri - e vor
vor um - bla, de bu - cu - ri - e vor
de vor um - bla, în ca - lea Lui de bu - cu - ri - e vor

um - ple ca - sa lor Ca fi -
um - ple ca - sa lor Ca fi -
um ple ca - sa lor Ca fi -
um ple ca - sa lor Ca fi -

This system contains four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are in a soprano, alto, tenor, and bass range. The piano accompaniment consists of a right-hand treble clef staff with chords and a left-hand bass clef staff with a walking bass line. The lyrics are 'um - ple ca - sa lor Ca fi -' repeated across the four vocal parts.

This system shows the piano accompaniment for the second system. It features a right-hand treble clef staff with chords and a left-hand bass clef staff with a walking bass line. The music continues from the previous system.

54

ni - cul In - flo - ri - vor, ca ce - drii
ni - cul In - flo - ri - vor, ca ce - drii
ni - cul In - flo - ri - vor, ca ce - drii
ni - cul In - flo - ri - vor, ca ce - drii

This system contains four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are in a soprano, alto, tenor, and bass range. The piano accompaniment consists of a right-hand treble clef staff with chords and a left-hand bass clef staff with a walking bass line. The lyrics are 'ni - cul In - flo - ri - vor, ca ce - drii' repeated across the four vocal parts.

54

This system shows the piano accompaniment for the fourth system. It features a right-hand treble clef staff with chords and a left-hand bass clef staff with a walking bass line. The music continues from the previous system.

în mulți se vor și vor ve dea pre fi ii

în mulți se vor și vor ve dea pre fi ii

în mulți se vor și vor ve dea pre fi ii

în mulți se vor și vor ve dea pre fi ii

fi i lor ca ni ște mlă-

fi i lor ca ni ște mlă-

fi i lor ca ni ște mlă-

fi i lor ca ni ște mlă-

di - te se - zînd în ju - rul me - sei
di - te se - zînd în ju - rul me - sei
di - te se - zînd în ju - rul me - sei
di - te se - zînd în ju - rul me - sei

lor.
lor.
lor.
lor.

ritard.

55

Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum -
 Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum -
 Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre scum -
 Pu - sa pe ca - pul lor cu - nuni de pie - tre Via - ță de la

55

pe au ce - rut și
 pe au ce - rut și
 pe au ce - rut și
 El — au ce - rut au ce - rut și

le-a dat lor.
le-a dat lor.
le-a dat lor.
le-a dat lor.

The first system of the score consists of four vocal staves. Each staff contains three measures of music. The lyrics 'le-a dat lor.' are written below each staff. The notes are simple, mostly quarter and half notes, with a final measure in each staff containing a whole note. The key signature has one flat (B-flat).

The piano accompaniment for the first system is shown in two staves. The right hand features chords and triplets of eighth notes. The left hand plays a rhythmic pattern of eighth notes. The key signature has one flat (B-flat).

The second system of the score consists of four empty musical staves, indicating that the lyrics and melody for this section are not present in this image.

The piano accompaniment for the second system is shown in two staves. The right hand features chords and melodic lines with slurs. The left hand plays a rhythmic pattern of eighth notes. The key signature has one flat (B-flat).

K O R A T I I

56 RECITATORUL

56

mf

Du-pă ce i-a-n-cu nu -

Du-pă ce i-a-n-cu nu -

56

R.

După ce i-a-ncununat	i a blagoslovit	veșnic să trăiască
Prea slăvitul-Împărat	și le-a hărăzit	și să se-mulțească

p

nat

nat

p

R. Cîț iarba cîmpului | Să temeluiască
 Cîț stelele cerului. | Și să-nfăptuiască
 Țara Românească

57

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is written in a soprano clef with a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature. It features a melodic line with a long note on the first measure, followed by a series of eighth and sixteenth notes. The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs) and provides harmonic support with chords and moving lines. A box containing the number '57' is placed above the piano accompaniment in the third measure.

R. Dacă i-a blagoslovit
 Domnul Sfînt le-a
 dăruit

Da - că i-a bla - go - slo - vit

Da - că i-a bla - go - slo - vit

57

The second system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line is written in a soprano clef and includes the lyrics 'Da - că i-a bla - go - slo - vit' on two lines. The piano accompaniment continues with chords and moving lines. A box containing the number '57' is placed above the piano accompaniment in the third measure. The system concludes with a long note in the vocal line, marked with a fermata.

R. Sănătatea fierului, | Murmurul izvoarelor, | Pajiștea colnicelor,
 Agerimea șoimului, | Și rodul ogoarelor, | Tainele poienilor,

The first system of music consists of three measures. The vocal line (R.) is written in a soprano clef with a key signature of one flat and a common time signature. The lyrics are: "Sănătatea fierului, Agerimea șoimului, Murmurul izvoarelor, Și rodul ogoarelor, Pajiștea colnicelor, Tainele poienilor,". The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs) with a key signature of one flat and a common time signature. The piano part features a steady accompaniment with chords and moving lines in both hands.

R. Bogăția turmelor, 58
 Nesfârșitul codrilor
 Și belșugul munților.

The second system of music consists of three measures. The vocal line (R.) is written in a soprano clef with a key signature of one flat and a common time signature. The lyrics are: "Bogăția turmelor, Nesfârșitul codrilor Și belșugul munților." followed by "Și da-Și da-". The piano accompaniment is written in a grand staff (treble and bass clefs) with a key signature of one flat and a common time signature. The piano part features a steady accompaniment with chords and moving lines in both hands. A measure rest is indicated by a box containing the number "58" above the staff.

R

Si dacă i-a dăruit,
Domnul sfînt le-a
mai zidit

Domnească cetate
Mai fare ca toate

că le-a dă ru - it

că le-a dă ru it

p

R

Cetatea credinții
Semnul biruinții

Cetatea inimii omului
Casa sfîntă a Domnului

Iadul să n-o risipească
Domnul în veci s-o păzească
Omul în veci să-L slăvească!

p

59

1. Ia - dul să n-o ri - si - pea - scă Dom - nul
 2. Din al - ta - re - le prea sfin - te Dom - nul

1. Ia - dul să n-o ri - si - pea - scă Dom - nul
 2. Din al - ta - re - le prea sfin - te Dom - nul

1. Ia - dul să n-o ri - si - pea - scă Dom - nul
 2. Din al - ta - re - le prea sfin - te Dom - nul

59

1. Ia - dul să n-o ri - si - pea - scă Dom - nul
 2. Din al - ta - re - le prea sfin - te Dom - nul

în veci s-o pă - zea - scă O - mul în veci să - lă -
 să bi - ne cu - vin - te Nea - mu - ri - te să -

în veci s-o pă - zea - scă O - mul în veci să - lă -
 să bi - ne cu - vin - te Nea - mu - ri - le să -

în veci s-o pă - zea - scă O - mul în veci să - lă -
 să bi - ne cu - vin - te Nea - mu - ri - le să -

în veci s-o pă - zea - scă O - mul în veci să - lă -
 să bi - ne cu - vin - te Nea - mu - ri - le să -

1. vea scă. cîn - te.

2. vea scă. cîn - te.

vea scă. cîn - te.

vea scă. cîn - te.

L ACEASTĂ CASĂ

60 Largo

mf

A — li — lu

A — li — lu

A — li — lu

f

A — cea — stă Ca — să pre ca — re Ta

60 Largo

ia A - li - lu ia,
ia A - li - lu ia,
ia A - li - lu ia,
tăl o a zi - dit a - cea - sta Ca -

A li - lu ia A - li -
A li - lu ia A - li -
A li - lu ia A - li -
să pre ca - re Fi - ul a în - fa - rit,

lu — ia A - li - lu ia A - li -
 lu — ia A li lu ia A li
 lu — ia A - li - lu — ia A - li -
 A - cea - sta Ca - sa pre ca - re Du - hul Sfânt a

61 *massivo*

lu — ia! A - cea stă Ca - să pre ca - re Ta —
 lu — ia, A - cea - stă Ca - să pre ca - re Ta —
 lu — ia A - cea - stă Ca - sa pre ca - re Ta -
 î - no ³ it A - li - lu —

61

tăl o a zi - dit, A - cea - stă Ca -
 tăl o a zi - dit, A - cea - stă Ca -
 tăl o a zi - dit, A - cea - stă Ca -

ia A - li - lu ia,

să pre ca - re Fi ul a în - tă - rit A - cea - stă
 să pre ca - re Fi ul a în - tă - rit A - cea - stă
 să pre ca - re Fi ul a în - tă - rit A - cea - stă

A - li - lu ia A - li - lu ia

Ca - să pre ca-re Du - hul Sfînt a î - no ³

Ca - să pre ca-re Du - hul Sfînt a î - no -

Ca - - să pre ca-re Du - hul Sfînt a î - no ³

A — li - lu - ia, A — li - lu

[62]

it au lu-mi-nat au în-tă-

it A - li - lu — ia au lu - mi - nat au în - tă-

it A - li - lu — ia au lu - mi - nat au în - tă-

ia Au lu-mi-nat au în-tă-

[62]

rit au lu - mi - nat și au sfin țit

rit au lu - mi - nat și au sfin țit

rit — și au sfin - țit

rit — și au sfin - țit — au sfin -

mf

su - fle - te - le noa — stre

suflefe - te - le noa — stre

su - fle - te - le noa — stre Ți - a - du - cem

țit su - fle - te - le noa - stre

69

Sla-vă Ți-a-du-cem sla-vă, Sla - vă

Sla - vă ce lui ce ne-a zi - dit, Sla - vă

Sla-vă Ți-a-du-cem sla-vă, Sla - vă

70

71

ce - lui ce ne-a sfin - țit Sla - vă

ce - lui ce ne-a sfin - țit Sla - vă

ce - lui ce ne-a sfin - țit Sla - vă

Sla - vă sla - vă

72

ce - lui ce ne-a lu - mi - nat și ne-a în - tă - rit

ce - lui ce ne-a lu - mi - nat și ne-a în - tă - rit

ce - lui ce ne-a lu - mi - nat , și ne-a în - tă - rit

ce - lui ce ne-a lu - mi - nat și ne-a în - tă - rit

64

ff

Sla - vă

Sla - vă

Sla - vă

Sla - vă, Sla - vă în - fru

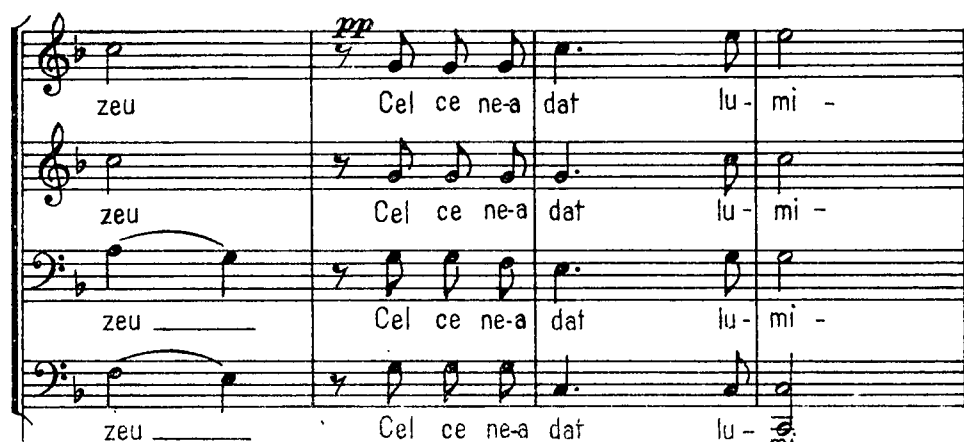
64

ff

Sla - vă în - fru

Sla - vă în - tru cei de sus lui Dum - ne -
 Sla - vă în - tru cei de sus lui Dum - ne -
 Sla - vă n - tru cei de sus în - tru cei de sus lui Dum - ne -
 cei de sus în - tru cei de sus lui Dum - ne -

zeu Cel ce ne-a dat lu - mi -
 zeu Cel ce ne-a dat lu - mi -
 zeu Cel ce ne-a dat lu - mi -
 zeu Cel ce ne-a dat lu -

65

na Sla - vă în - tru cei de
 na Sla - vă în - tru cei de
 na Sla - vă în - tru cei de
 na Sla - vă Sla - vă-n tru cei de

65

sus lui Dum-ne-zeu Cel ce ne-a dat
 sus lui Dum-ne-zeu Cel ce ne-a dat
 sus lui Dum-ne-zeu Cel ce ne-a dat
 sus lui Dum-ne-zeu Cel ce ne-a dat

pa - cea Sla - vă Ți - e ce - lui ce

pa - cea Sla - vă Ți - e ce - lui ce

pa - cea Sla - vă Ți - e ce - lui ce

pa - cea Sla - vă Ți - e ce - lui ce

hai - na su fle - tu - lui ne - ai lu - mi

hai - na su fle - tu - lui ne - ai lu - mi -

hai - na su fle - tu - lui ne - ai lu - mi ³

hai - na su fle - tu - lui ne - ai lu - mi -

nat Ne-ai sfin-țit ne-ai lu-mi-nat ne-ai dă-ru-
 nat Ne-ai sfin-țit ne-ai lu-mi-nat ne-ai dă-ru-
 nat Ne-ai sfin-țit ne-ai lu-mi-nat ne-ai dă-ru-
 nat Ne-ai lu-mi-nat și ne-ai sfin-țit ne-ai dă-ru-

it, ne-ai bi-ne cu-vîn-tat și ne-ai în-
 it, ne-ai bi-ne cu-vîn-tat și ne-ai în-
 it, ne-ai bi-ne cu-vîn-tat și ne-ai în-
 it, ne-ai bi-ne cu-vîn-tat și ne-ai în-

cu - nu - nat

cu - nu - nat

cu - nu - nat

cu - nu - nat

The first system consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are in a soprano, alto, tenor, and bass range. The piano accompaniment is in the right and left hands, featuring chords and moving lines. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are 'cu - nu - nat'.

66 Marciale grave

Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre scum -

Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre scum -

Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre scum -

Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre Via - ta de la -

The second system begins with a section marked '66 Marciale grave'. It features four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are in a soprano, alto, tenor, and bass range. The piano accompaniment is in the right and left hands, featuring chords and moving lines. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are 'Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre scum -' and 'Pu - s-ai pe-al no - stru cap cu - nuni de pie - tre Via - ta de la -'.

66 Marciale grave

The third system consists of a piano accompaniment in the right and left hands. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The music features chords and moving lines.

pe am ce - rut și
pe am ce - rut și
pe am ce - rut și
Ti — ne-am ce - rut, am ce - rut, am ce - rut și

This system contains the first four staves of music. The top three staves are vocal parts (Soprano, Alto, and Bass) with lyrics. The bottom staff is the piano accompaniment. The lyrics are: "pe am ce - rut și" on the first line, "pe am ce - rut și" on the second line, "pe am ce - rut și" on the third line, and "Ti — ne-am ce - rut, am ce - rut, am ce - rut și" on the fourth line.

This system contains the piano accompaniment for the second system of the hymn, consisting of two staves (treble and bass clef). It features chords and melodic lines that support the vocal parts.

Tu ne-ai dat!
Tu ne-ai dat!
Tu ne-ai dat!
Tu ne-ai dat!

This system contains the next four staves of music. The top three staves are vocal parts with lyrics. The bottom staff is the piano accompaniment. The lyrics are: "Tu ne-ai dat!" on the first line, "Tu ne-ai dat!" on the second line, "Tu ne-ai dat!" on the third line, and "Tu ne-ai dat!" on the fourth line. A dynamic marking 'f' is present above the piano accompaniment staff.

This system contains the piano accompaniment for the fourth system of the hymn, consisting of two staves (treble and bass clef). It continues the musical accompaniment for the vocal parts.

M FINALII

STRABUNII

67 RECITATORUL

Ani după ani trecură

The first system of music consists of three staves. The top staff is a vocal line with lyrics 'Ani după ani trecură'. It begins with a piano (*p*) dynamic and a mezzo-forte (*M*) marking. The middle staff is a bass line for the vocal part. The bottom two staves are a piano accompaniment, starting with a piano (*p*) dynamic. The music is in a 2/4 time signature and features a mix of eighth and sixteenth notes.

Al Rîmului Fecior
Și-a plaiului crăiasă
născut-au un popor.

The second system of music also consists of three staves. The top staff is a vocal line with lyrics 'Al Rîmului Fecior / Și-a plaiului crăiasă / născut-au un popor.' It begins with a mezzo-forte (*M*) marking. The middle staff is a bass line for the vocal part. The bottom two staves are a piano accompaniment. The music continues in the same 2/4 time signature and style as the first system.

R. Care traia în tihnă | Pe datina și-ntinsul | pămîntului străbun.

The first system of music consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef, with lyrics written above it. The middle two staves are piano accompaniment in bass and treble clefs. The music is in a 3/4 time signature and features a melodic line with long, sweeping phrases. A 'M' marking is present below the piano staves.

R.

The second system of music consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef. The middle two staves are piano accompaniment in bass and treble clefs. The music continues the melodic line from the first system. A 'Cadenza' marking is present at the end of the system.

FURTUNA

68

Two staves of musical notation. The top staff is a vocal line with a treble clef and a single note. The bottom staff is a piano accompaniment with a grand staff (treble and bass clefs) and a single note.

68/8

Piano accompaniment for the first system. It features a grand staff with a treble clef and a bass clef. The music includes sixteenth-note patterns with slurs and fingering numbers (6 and 3). A dynamic marking of *ff* is present. The key signature has one sharp (F#).

Vocal line with lyrics. The lyrics are "Dar nori se bu-lu-ci-ră Prin". The music is written on a single staff with a treble clef. A dynamic marking of *f* is present. The key signature has one sharp (F#).

Piano accompaniment for the second system. It features a grand staff with a treble clef and a bass clef. The music includes sixteenth-note patterns with slurs and fingering numbers (6 and 3). A dynamic marking of *f* is present. The key signature has one sharp (F#).

R
vea - curi din sti - hii Spre

R
el se a - bă - tu - ră fur - tui și vi - je -

R

lil Ca-re vo-iau să-l smul-gă din va-tra pa-rin-tea-scă Și-n

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a common time signature. It features a melody with three triplet markings above it. The lyrics are written below the notes. The middle and bottom staves are piano accompaniment, with a grand staff (treble and bass clefs). The piano part features sustained chords and arpeggiated figures.

R

pa-tru zări de lu-me că-tau să-l ri-si-pea-scă

The second system of the musical score also consists of three staves. The top staff is a vocal line with a treble clef and a common time signature. It features a melody with a fermata over the final note. The lyrics are written below the notes. The middle and bottom staves are piano accompaniment, with a grand staff (treble and bass clefs). The piano part features sustained chords and arpeggiated figures, with a dynamic marking of *f* (forte) in the final measure.

R

0!

rall.

p

M

rall.

p

R

giocoso

mf

3

3

mf

giocoso

3

3

PACE

69

R

Azi

Detailed description: This system contains the first musical notation. It features a vocal line on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics 'Azi' are written below the vocal line. Below the vocal line is a piano accompaniment consisting of two staves (treble and bass clefs). The piano part begins with a series of chords in the right hand and a bass line in the left hand.

69

Detailed description: This system shows the piano accompaniment for the second system. It consists of two staves (treble and bass clefs). The right hand plays a series of chords and arpeggiated figures, while the left hand provides a steady bass line with eighth and sixteenth notes.

R

in sa i sar ba toa re, Cu

Detailed description: This system contains the third musical notation. It features a vocal line on a single staff with a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics 'in sa i sar ba toa re, Cu' are written below the vocal line. Below the vocal line is a piano accompaniment consisting of two staves (treble and bass clefs). The piano part continues with chords and a bass line.

Detailed description: This system shows the piano accompaniment for the third system. It consists of two staves (treble and bass clefs). The right hand plays chords and arpeggiated figures, while the left hand provides a steady bass line. Dynamics markings 'p' (piano) and 'M' (mezzo-forte) are visible.

Detailed description: This system shows the piano accompaniment for the fourth system. It consists of two staves (treble and bass clefs). The right hand plays chords and arpeggiated figures, while the left hand provides a steady bass line. Dynamics markings 'p' (piano) and 'M' (mezzo-forte) are visible.

R

vo ia Ce lui Nalf în ca sa stră mo șea scă el iar sa a du

3 4 3

p M M

nat

R

nat

p M M

R. Si acum răsună iarăși | Și slavă către Domnul || Și vesel zvon de muncă!

Musical score for piano accompaniment of the first system. It consists of two systems of staves. The first system has a vocal line (treble clef) and a piano line (bass clef). The second system has a grand piano staff with treble and bass clefs. The music is in 2/4 time and features a melody with long notes and rests, accompanied by chords and a bass line. Dynamics include *p* and *M*.

O VOCE DIN COR

R. Lă - u - dați pre Dom - nul din

Musical score for the vocal part of the second system. It features a vocal line (bass clef) with lyrics. The music is in 2/4 time and includes a dynamic marking of *f*.

Musical score for piano accompaniment of the second system. It consists of a grand piano staff with treble and bass clefs. The music is in 2/4 time and features a melody with long notes and rests, accompanied by chords and a bass line. A dynamic marking of *f* is present.

V. *cer!*

p *Pre*

The first system of music consists of three staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a whole rest followed by a half note 'cer!'. The middle staff is a piano accompaniment in treble and bass clefs, with a piano (*p*) dynamic marking and a fermata over the final notes. The bottom staff is an organ accompaniment in treble and bass clefs, featuring a rhythmic pattern of eighth notes and a triplet of eighth notes in the final measure, also marked with a piano (*p*) dynamic.

INTERMEZZO

70 *Largo*

V. *Bi - ne cu - vîn - tați!*

Ti - ne Te lă - u - dăm

Ti - ne Te lă - u - dăm

70 *Largo*

The Intermezzo section is divided into two systems. The first system includes a vocal line in bass clef with the lyrics 'Bi - ne cu - vîn - tați!' and a piano accompaniment in treble and bass clefs with the lyrics 'Ti - ne Te lă - u - dăm'. The organ accompaniment in the bottom staff also has the lyrics 'Ti - ne Te lă - u - dăm'. The second system features a piano accompaniment in the top staff and an organ accompaniment in the bottom staff, both marked with a piano (*f*) dynamic. The tempo is marked 'Largo' and the measure number '70' is indicated at the beginning of each system.

V. Nu me - le Lui

Pre Ti - ne Doam-ne Te bi - ne

Pre Ti - ne Doam-ne Te bi - ne

This system contains the first three staves of the musical score. The top staff is a vocal line in bass clef with the lyrics "Nu me - le Lui". The middle two staves are vocal lines in treble and bass clefs with the lyrics "Pre Ti - ne Doam-ne Te bi - ne". The bottom two staves are piano accompaniment in treble and bass clefs, starting with a piano (*p*) dynamic marking.

V. Mul-țu-miți și ru - ga - ți -

cu vîn - tăm

cu vîn - tăm

This system contains the next three staves of the musical score. The top staff is a vocal line in bass clef with the lyrics "Mul-țu-miți și ru - ga - ți -". The middle two staves are vocal lines in treble and bass clefs with the lyrics "cu vîn - tăm". The bottom two staves are piano accompaniment in treble and bass clefs, starting with a piano (*p*) dynamic marking.

V.

 vă!
 Ți - e ȋți mul - Țu - mim și ne ru -
 Ți - e ȋți mul - Țu - mim ne ru -

V.

 găm și ne ru - găm Dumne - ze u - lui no
 găm Dumne - ze u - lui no

V.

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in bass clef, starting with a whole rest and followed by a melodic line. The middle staff is the piano's right hand in treble clef, featuring a series of chords and a melodic line. The bottom staff is the piano's left hand in bass clef, providing a rhythmic accompaniment with eighth notes and chords. The system concludes with a double bar line.

V.

Și cîn-tați mă - ri - rea Lui!

stru

Și cîn-

stru

The second system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in bass clef with the lyrics "Și cîn-tați mă - ri - rea Lui!". The middle staff is the piano's right hand in treble clef, with the word "stru" written below it. The bottom staff is the piano's left hand in bass clef, with the word "stru" written below it. The system concludes with a double bar line.

The third system of the musical score consists of two staves for piano accompaniment. The top staff is the right hand in treble clef, and the bottom staff is the left hand in bass clef. Both hands play a rhythmic accompaniment of eighth notes and chords. The system concludes with a double bar line.

tăm mă - ri - rea Ta mă - ri - rea Ta

Cin - tăm mă - ri - rea Ta

The musical score consists of three systems. The first system has a vocal line with lyrics 'tăm mă - ri - rea Ta mă - ri - rea Ta' and a piano accompaniment. The second system continues the vocal line with lyrics 'Cin - tăm mă - ri - rea Ta' and the piano accompaniment. The piano part features a rhythmic accompaniment with triplets in the right hand.

IMN DE SLAVĂ

71 Grave

Sla - vă Stă - pî - ne al lu - mii Pă - rin - te

Sla - vă Stă - pî - ne al lu - mii Pă - rin - te

Sla - vă Stă - pî - ne al lu - mii Pă - rin - te

71 Grave

Sla - vă Stă - pî - ne al lu - mii Pă - rin - te

The musical score for 'IMN DE SLAVĂ' is marked 'Grave'. It features a vocal line and piano accompaniment. The lyrics are 'Sla - vă Stă - pî - ne al lu - mii Pă - rin - te'. The score includes two systems, each starting with a measure number '71'. The piano accompaniment is simple and accompanimental.

As - tăzi din ve - chiul al - tar stră - mo -

As - tăzi din ve - chiul al - tar stră - mo -

As - tăzi din ve - chiul al - tar stră - mo -

As - tăzi din ve - chiul al - tar stră - mo -

72 *mf*

sesc O - chii cre - din - ței spre

sesc O - chii cre - din - ței spre

sesc O - chii cre - din - ței spre

sesc O - chii cre - din - ței spre

ritard. 72 *a tempo*

Ti - ne se-a-vîn - tă Și gla - suri de la - u - dă, în
 Ti - ne se-a-vîn - tă Și gla - suri de la - u - dă în
 Ti - ne se-a-vîn - tă Și gla - suri de la - u - dă în
 Ti - ne se-a-vîn - tă Și gla - suri de la - u - dă în

73. *Meno mosso*
 veci Te slă - vesc. Pa - ce în lu - me re -
 veci Te slă - vesc. Pa - ce în lu - me re -
 veci Te slă - vesc. Pa - ce în lu - me re -
 veci Te slă - vesc. ritard. Pa - ce în lu - me re -

73. *a tempo*
Meno mosso

var să Stă-pî-ne, Ca o - mul făp-tu - ra pe

var să Stă-pî-ne, Ca o - mul făp-tu - ra pe

var să Stă-pî-ne, Ca o - mul făp-tu - ra pe

var să Stă-pî-ne, Ca o - mul făp-tu - ra pe

ca - re-ai zi - dit Să nal - țe de-a

ca - re-ai zi - dit Să nal - țe de-a

ca - re-ai zi - dit făp-tu - ra, Să nal - țe de-a

ca - re-ai zi - dit făp-tu - ra, Să nal - țe de-a

pu - ruri un cînt de mă - ri - re, Spre Ti - ne Pă - rin - te în

pu - ruri un cînt de mă - ri - re, Spre Ti - ne Pă - rin - te în

pu - ruri un cînt de mă - ri - re, Spre Ti - ne Pă - rin - te în

pu - ruri un cînt de mă - ri - re, Spre Ti - ne Pă - rin - te în

The first system consists of four vocal staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and a piano accompaniment. The lyrics are: "pu - ruri un cînt de mă - ri - re, Spre Ti - ne Pă - rin - te în". The piano part features a steady accompaniment with some melodic lines in the right hand.

veci prea slă - vit Să - nal - te de - a -

veci prea slă - vit Să - nal - te de - a -

veci prea slă - vit Să - nal - te un

veci prea slă - vit Să - nal - te un

The second system continues with four vocal staves and piano accompaniment. The lyrics are: "veci prea slă - vit Să - nal - te de - a -" and "veci prea slă - vit Să - nal - te un". The piano part includes some dynamic markings like *f* and *v*.

pu - ruri un cînt de mă -
pu - ruri un cînt de mă -
cînt să năl - te un
cînt să năl - te un

The first system of the musical score consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are arranged in two pairs. The first pair of staves (treble clef) has lyrics: "pu - ruri un cînt de mă -". The second pair of staves (treble clef) has lyrics: "pu - ruri un cînt de mă -". The third pair of staves (bass clef) has lyrics: "cînt să năl - te un". The fourth pair of staves (bass clef) has lyrics: "cînt să năl - te un". The piano accompaniment is shown in two staves (treble and bass clef) with chords and melodic lines.

ri - ne Spre Tî - ne Pă - rin - te în
ri - ne Spre Tî - ne Pă - rin - te în
cînt să - năl - te - n veci un cînt Spre Tî - ne Pă - rin - te, Pă - rin - te în
cînt să - nal - te - n veci un cînt Spre Tî - ne Pă - rin - te, Pă - rin - te în

The second system of the musical score consists of four vocal staves and a piano accompaniment. The vocal parts are arranged in two pairs. The first pair of staves (treble clef) has lyrics: "ri - ne Spre Tî - ne Pă - rin - te în". The second pair of staves (treble clef) has lyrics: "ri - ne Spre Tî - ne Pă - rin - te în". The third pair of staves (bass clef) has lyrics: "cînt să - năl - te - n veci un cînt Spre Tî - ne Pă - rin - te, Pă - rin - te în". The fourth pair of staves (bass clef) has lyrics: "cînt să - nal - te - n veci un cînt Spre Tî - ne Pă - rin - te, Pă - rin - te în". The piano accompaniment is shown in two staves (treble and bass clef) with chords and melodic lines, including dynamic markings like *f* and *v*.

veci prea slă vit!

veci prea slă vit!

veci prea slă vit!

veci prea sla-vit!

Presto *ff*

Presto *ff*

The musical score consists of two systems. The first system features four vocal staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and a piano accompaniment. The vocal parts sing the lyrics 'veci prea slă vit!' in a melodic line. The piano accompaniment includes a right-hand part with chords and a left-hand part with a sixteenth-note pattern. The second system continues the vocal and piano parts, with the vocalists singing 'veci prea sla-vit!'. The piano accompaniment features prominent sixteenth-note passages in both hands, marked with a '6' (sextuplet). The tempo and dynamics are indicated as 'Presto ff' at the beginning of each system.

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEIALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A DI SE TRIMITE ALTELE BUNE ÎN SCHIMB

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHIIILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).
